In manu Domini sunt omnes fines terræ.

Ex Libris
Frank Dawson Adams

Deposited in Osler Library 15.V.33
SCa.1

THE
OSLER LIBRARY
McGILL UNIVERSITY
MONTREAL
Acc. A 20

873. **ISIDORUS** Hispalensis. **Etymologiarum libri XX.** Eiusdem de summo bono libri III. Black letter. 2 columns. 58 lines. 5 leaves (the last blank), 101 leaves, 2 leaves and 28 leaves. With initial letters painted in red and blue; *one full-page woodcut (arbor consanguinitatis)*. Small woodcuts show the phases of the moon. Folio. Boards. Venice, Petrus Loeslein, 1483. $ 110.00.

Hain-Copinger 9279. Proctor 4904. Brit. Mus. cat. V, 379. Essling 303, I, p. 281. Proctor, Printing of Greek p. 129 (contains some curious Greek types on the second leaf of text). Also quoted by Smith: Rara arithmetica. This is one of two books only, which Löslein printed alone.

«From one of the ecclesiastical schools came the celebrated Bishop Isidore of Seville (Isidorus Hispalensis), one of the greatest educationists of the Middle Ages, who, undoubtedly following upon Cassiodorus but far excelling him, collated all that was of value from ancient literature, and through his ‚Etymologiae' in twenty books, a most comprehensive encyclopaedia, long exercised an important influence upon the art of healing — in so far as the clergy dealt with the subject. Isidorus Hispalensis, Bishop of Seville (570—636), the most learned man of his age, laboured hard in the interests of science. His principal work is of importance to medicine, a Latin encyclopaedia comprising all branches of science, inspired, often verbally, by some eighty authors. The fourth book, chiefly in adherence to Caelius Aurelianus, affords a survey of the entire range of medicine, the chief rôle being played by the derivation of Graeco-Latin terminology. Isidorus places medicine on a level with philosophy, and emphasises the many-sided education essential to the physician. The chief actions and methods of exhibition of numerous remedies are given, and superficial descriptions of the modes of employment of a few instruments and medical utensils.» (Neuburger-Playfair.)

«Isidorus Hispalensis or Isidore of Seville, one of the most influential writers of the early portion of the Middle Ages, flourished during the latter part of the 6th and the early part of the 7th century. The most elaborate of his writings, that entitled Etymologiarum Libri XX., or sometimes ‚Origines, is an encyclopaedic work, eclectic in character, and presenting in dry compendious form the sum of the knowledge of the age on all branches of scientific research. Later writers make continual references to the Etymologies, which served for long as the general text-book.

His work was a great one for the time, and for many centuries was a much valued authority and a rich source of material for other works.» (Enc. Brit.)

We quote the contents of some of the books: The four mathematical disciplines — arithmetic, geometry, music, and astronomy; medicine; man and portents; animals in eight classes, namely, pecora et jumenta, beasts, small animals (including spiders, crickets and ants), serpents, worms, fishes, birds, and small winged creatures, chiefly insects; the world and its parts; the earth and its parts, containing chapters on Asia, Europe and Libya, that is Africa; stones (of which one is echo) and metals; de rebus rusticis; provisions, domestic and rustic instruments. Isidorus availed himself of numerous literary sources which have since been lost. This is another reason for the importance of this work.

Very good, tall copy.

A.20

Registrū in libros ethymologiarū sancti Isidori hispalensis episcopi.
Et primo capitula libri primi.

2 De disciplina et arte Cap.i.
2 De septem liberalibus disciplinis cap.ii.
2 De litteris cōmunib⁹ cap.iii.
2 De grāmatica cap.iiii.
3 De partibus orationis cap.v.
3 De nomine cap.vi.
3 De pronomine cap.vii.
3 De verbo cap.viii.
3 De aduerbio cap.ix.
3 De participio cap.x.
4 De coniunctione cap.xi.
4 De prepositione cap.xii.
4 De interiectione cap.xiii.
4 De voce cap.xiiii.
4 De syllaba cap.xv.
4 De pedibus cap.xvi.
4 De accentibus cap.xvii.
4 De figuris accentuū cap.xviii.
5 De positura cap.xix.
5 De notis sententiarum cap.xx.
5 De notis vulgarib⁹ cap.xxi.
5 De notis iuridicis cap.xxii.
5 De notis militarib⁹ cap.xxiii.
5 De notis litterarum cap.xxiiii.
5 De notis digitorum cap.xxv.
5 De orthographia cap.xxvi.
6 De analogia cap.xxvii.
6 De ethymologia cap.xxviii.
6 De glosis cap.xxix.
6 De differentijs cap.xxx.
6 De barbarismo cap.xxxi.
6 De soloecismo cap.xxxii.
6 De ceteris vitijs cap.xxxiii.
7 De metaplasmis cap.xxxiiii.
7 De schematibus cap.xxxv.
7 De tropis cap.xxxvi.
8 De prosa cap.xxxvii.
8 De metris cap.xxxviii.
9 De fabula cap.xxxix.
9 De vocabulo historie cap.xl.
9 De primis auctoribus historiarum cap.xli.
9 De vtilitate historie cap.xlii.
9 De generib⁹ historie cap.xliii.

Capitula libri secūdi

9 De rhetorica et ei⁹ noie Cap.i.
9 De inuentoribus rhetorice artis cap.ii.
9 De nomine oratoris et partibus rhetorice cap.iii.
9 De trib⁹ generib⁹ causarum cap.iiii.
9 De gemino statu causarum cap.v.
10 De tripartita cōtrouersia cap.vi.
10 De quattuor partibus orationis cap.vii.
10 De quinque modis causarum cap.viii.
10 De syllogismis cap.ix.
10 De lege cap.x.
10 De sententia cap.xi.
10 De catasceua et anasceua cap.xii.
10 De prosopopeia cap.xiii.
10 De ethopeia cap.xiiii.
10 De generib⁹ questionū cap.xv.
11 De elocutione cap.xvi.
11 De trimodo genere dicēdi cap.xvii.
11 De colo comate et periodis cap.xviii.
11 De vitijs lrārum et verborū et sniarum cauendis cap.xix.
11 De iuncturis verborum cap.xx.
11 De figuris verborum et sententiarum cap.xxi.
12 De dialectica cap.xxii.
12 De differentia dialectice et rhetorice artis cap.xxiii
12 De diffinitione phie cap.xxiiii.
12 Quid sit philosophia cap.xxv.
12 De isagogis porphirij cap.xxvi.
12 De cathegorijs aristotelis cap.xxvii.
13 De perihermenijs aristotelis cap.xxviii.
13 De syllogismis dialecticis cap.xxix.
13 De diuisione diffinitionū ex marij Victorini libro abbreuiata cap.xxx.
14 De topicis cap.xxxi.
14 De oppositis cap.xxxii.

Capitula libri tertij

15 De vocabulo arithmetice discipline Cap.i.
15 De auctorib⁹ eius cap.ii.
15 Quid sit numerus et vnde dicatur cap.iii.
15 Quid prestēt numeri cap.iiii.
15 De prima diuisione parium et imparium cap.v.
15 De secunda diuisione totius numeri cap.vi.
15 De tertia diuisione totius numeri cap.vii.
16 De differētia arithmetice geometrie et musice cap.viii.
16 Quod numeri infiniti existunt cap.ix.
16 Quid sit geometria. et de inuētorib⁹ et vocabulo ei⁹ cap.x.
16 De quadripartita diuisione geometrie cap.xi.

16 De figuris geometrie cap.xii.
16 De numeris s'm geometriam querendis cap.xiii.
16 De musica et eius noie cap.xiiii.
16 De inuentoribus eius cap.xv.
16 Quid possit musica cap.xvi.
16 De tribus partibus musice cap.xvii.
16 De triformi musice diuisione cap.xviii.
16 De prima diuisione musice que armonica dicitur cap.xix.
17 De secunda diuisione que organica dicitur cap.xx.
17 De tertia diuisione que ritbmica nuncupatur cap.xxi.
17 De musicis numeris cap.xxii.
17 De astronomia cap.xxiii.
17 De inuentoribus eius cap.xxiiii.
17 De scriptoribus astronomie cap.xxv.
17 De differentia astronomie et astrologie cap.xxvi.
17 De astronomie ratione cap.xxvii.
17 De mundo et eius noie cap.xxviii.
17 De forma mundi cap.xxix.
17 De celo et eius noie cap.xxx.
17 De situ sphere celestis cap.xxxi.
17 De motu eiusdem cap.xxxii.
17 De cursu eiusdem sphere cap.xxxiii.
18 De celeritate celi cap.xxxiiii.
18 De axe celi cap.xxxv.
18 De celestibus polis cap.xxxvi.
18 De cardinibus celi cap.xxxvii.
18 De conuexis celi cap.xxxviii.
18 De ianuis celi cap.xxxix.
18 De gemina celi facie cap.xl.
18 De quattuor partibus celi cap.xli.
18 De hemispheriis cap.xlii.
18 De quinque circulis celi cap.xliii.
18 De zodiaco circulo cap.xliiii.
18 De candido circulo cap.xlv.
18 De magnitudine solis cap.xlvi.
18 De magnitudine lune cap.xlvii.
18 De natura solis cap.xlviii.
18 De cursu solis cap.xlix.
18 De defectu solis cap.l.
18 De itinere solis cap.li.
18 De lumine lune cap.lii.
18 De formis lune cap.liii.
18 De interlunio lune cap.liiii.
18 De cursu lune cap.lv.
18 De vicinitate lune ad terras cap.lvi.
18 De eclipsi solis cap.lvii.
18 De eclipsi lune cap.lviii.
18 De differentia stellarum siderum et astrorum cap.lix.
18 De lumine stellarum cap.lx.
18 De situ stellarum cap.lxi.
18 De cursu stellarum cap.lxii.
19 De vario cursu stellarum cap.lxiii.
19 De interualis stellarum cap.lxiiii.
9 De numero circulari stellarum cap.lxv.
19 De stellis planetis cap.lxvi.
19 De precedentia et antegradatione stellarum cap.lxvii.
19 De remotione uel retrogradatione stellarum cap.lxviii.
19 De statu stellarum cap.lxix.
19 De noibus stellarum quibus ex causis noia acceperunt cap.lxx.

Capitula libri quarti

20 De medicina Cap.i.
20 De noie eius cap.ii.
20 De inuentoribus eius cap.iii.
20 De tribus heresibus medicorum cap.iiii.
20 De quattuor humoribus corporum cap.v.
20 De acutis morbis cap.vi.
20 De chronicis morbis cap.vii.
21 De morbis qui in superficie cutis videntur cap.viii.
21 De remediis et medicaminibus cap.ix.
21 De libris medicinalibus cap.x.
21 De instrumentis medicorum cap.xi.
21 De odoribus et vnguentis cap.xii.
21 De initio medicine cap.xiii.

Capitula libri quinti

22 De auctoribus legum Cap.i.
22 De legibus diuinis et humanis cap.ii.
22 Quid differunt inter se ius leges et mores cap.iii.
22 Quid sit ius naturale cap.iiii.
22 Quid sit ius ciuile cap.v.
22 Quid sit ius gentium cap.vi.
22 Quid sit ius militare cap.vii.
22 Quid sit ius publicum cap.viii.
22 Quid sit ius quiritum cap.ix.
22 Quid lex cap.x.
22 Quid scita plebium cap.xi.
22 Quid senatus consultum cap.xii.
22 Quid constitutio et edictum cap.xiii.
22 Quid responsa prudentium cap.xiiii.
22 De legibus consularibus et tribunitiis cap.xv.
22 De lege satyra cap.xvi.
22 De legibus rhodiis cap.xvii.
22 De priuilegiis cap.xviii.
22 Quid possit lex cap.xix.

22 Quare lex facta sit cap.xx.
22 Qualis debeat fieri lex cap.xxi.
22 De causis cap.xxii.
22 De testibus cap.xxiii.
22 De instrumētis legalibꝰ cap.xxiiii.
23 De rebus cap.xxv.
23 De criminibꝰ in lege constitutis cap.xxvi.
23 De penis in legibus constitutis cap.xxvii.
24 De chronicę vocabulo cap.xxviii.
24 De momentis ꝛ horis cap.xxix.
24 De diebus cap.xxx.
24 De nocte cap.xxxi.
25 De hebdomada cap.xxxii.
25 De mensibus cap.xxxiii.
25 De solsticijs ꝛ equinoctijs cap.xxxiiii.
25 De temporibus anni cap.xxxv.
25 De annis cap.xxxvi.
25 De olympiadibus ꝛ lustris ꝛ iubileis cap.xxxvii.
25 De sęculis ꝛ ętatibus cap.xxxviii.
25 De discretione tempoꝝ cap.xxxix.

Capitula libri sexti

6 De veteri ꝛ nouo testamento Cap.i.
26 De scriptoribꝰ ꝛ vocabulis sanctoꝝ libroꝝ cap.ii.
27 De bibliothecis cap.iii.
27 De interpretibꝰ cap.iiii.
28 De eo qui primū romā libros aduexit cap.v.
28 Qui apud nos bibliothecas instituerunt cap.vi.
28 Qui multa scripserūt cap.vii.
28 De generibꝰ opusculoꝝ cap.viii.
28 De ceris cap.ix.
28 De chartis cap.x.
28 De pergamenis cap.xi.
28 De libris conficiēdis cap.xii.
28 De libroꝝ vocabulis cap.xiii.
28 De librarijs ꝛ eoꝝ instrumentis cap.xiiii.
28 De canonibꝰ euangelioꝝ cap.xv.
29 De canonibꝰ concilioꝝ cap.xvi.
29 De cyclo pascali cap.xvii.
30 De reliquis festiuitatibꝰ cap.xviii.
30 De officijs cap.xix.

Capitula libri septimi

32 De deo Cap.i.
32 De filio dei cap.ii.
33 De spū sancto cap.iii.
34 De eadē trinitate cap.iiii.
34 De angelis cap.v.
34 De hominibꝰ qui quodā pręsagio nomē acceperūt cap.vi.
35 De patriarchis cap.vii.
36 De prophetis cap.viii.
36 De apostolis cap.ix.
37 De reliquis in euangelio nominibus cap.x.
37 De martyribus cap.xi.
37 De clericis cap.xii.
37 De monachis cap.xiii.
38 De cęteris fideliū noibꝰ cap.xiiii.

Capitula libri octaui

38 De ecclesia ꝛ synagoga Cap.i.
38 De religione ꝛ fide cap.ii.
38 De heresi ꝛ scismate cap.iii.
38 De heresibꝰ iudęoꝝ cap.iiii.
38 De heresibꝰ xpianoꝝ cap.v.
39 De philosophis gentiū cap.vi.
40 De poetis cap.vii.
40 De sibyllis cap.viii.
40 De magis cap.ix.
41 De paganis Cap.x.
41 De dijs gentiū Cap.xi.

Capitula libri noni

43 De linguis gentiū Cap.i.
43 De gentiū vocabulis cap.ii.
45 De regnis ꝛ militię vocabulis cap.iii.
46 De ciuibus cap.iiii.
47 De affinitatibꝰ ꝛ gradibꝰ cap.v.
49 De agnatis ꝛ cognatis cap.vi.
49 De coniugijs cap.vii.

Capitula libri decimi

50 Liber decimus tractat de quibusdam vocabulis per alphabetum distinctis.

Capitula libri vndecimi

54 De hoie ꝛ ptibus eiꝰ Cap.i.
57 De ętatibꝰ hominis cap.ii.
57 De portentis cap.iii.
58 De transformatis cap.iiii.

Capitula libri duodecimi

58 De pecoribꝰ ꝛ iumentis Cap.i.
59 De bestijs cap.ii.
60 De minutis animantibus cap.iii.
60 De serpentibus cap.iiii.
61 De vermibus cap.v.
62 De piscibus cap.vi.

63 De auibus cap.vii.
64 De minutis volatilibus cap.viii.

Capitula libri tertijdecimi.

65 De mūdo Cap.i.
65 De atomis cap.ii.
65 De elementis cap.iii.
65 De cęlo cap.iiii.
65 De partib⁹ cęli cap.v.
65 De circulis cęli cap.vi.
65 De aere ⁊ nube cap.vii.
65 De tonitruo cap.viii.
66 De fulminibus cap.ix.
66 De arcu ⁊ nubium effectibus cap.x.
66 De ventis cap.xi.
66 De aquis cap.xii.
66 De diuersitate aquarum cap.xiii.
66 De maris nomine cap.xiiii.
67 De oceano cap.xv.
67 De mediterraneo mari cap.xvi.
67 De finibus maris cap.xvii.
67 De ęstibus ⁊ fretis cap.xviii.
67 De lacis ⁊ stagnis cap.xix.
67 De abysso cap.xx.
67 De fluminibus cap.xxi.
68 De diluuijs cap.xxii.

Capitula libri quartidecimi

68 De terra Cap.i.
68 De orbe cap.ii.
69 De asia ⁊ partibus eius cap.iii.
70 De europa cap.iiii.
71 De libya cap.v.
71 De insulis cap.vi.
72 De promontorijs cap.vii.
72 De montibus cęterisq; terrę vocabulis cap.viii.
73 De inferioribus terrę cap.ix.

Capitula libri quintidecimi.

73 De ciuitatibus Cap.i.
75 De ędificijs publicis cap.ii.
75 De habitaculis cap.iii.
76 De ędificijs sacris cap.iiii.
76 De repositorijs cap.v.
76 De operarijs cap.vi.
76 De aditibus cap.vii.
76 De partibus ędificiorum cap.viii.
77 De munitionibus cap.ix.
77 De tentorijs cap.x.
77 De sepulchris cap.xi.
77 De ędificijs rusticis cap.xii.
77 De agris cap.xiii.
77 De finib⁹ agrorum cap.xiiii.
77 De mensuris agrorum cap.xv.
78 De itineribus cap.xvi.

Capitula libri sextidecimi

78 De pulueribus ⁊ glebis terrę Cap.i.
78 De glebis ex aqua cap.ii.
78 De lapidibus vulgaribus cap.iii.
78 De lapidibus insignioribus cap.iiii.
79 De marmoribus cap.v.
79 De gēmis cap.vi.
79 De viridioribus gemmis cap.vii.
80 De rubris gemmis cap.viii.
80 De purpureis cap.ix.
80 De candidis cap.x.
80 De nigris cap.xi.
80 De varijs cap.xii.
80 De crystallis cap.xiii.
81 De aureis cap.xiiii.
81 De vitro cap.xv.
81 De metallis cap.xvi.
81 De auro cap.xvii.
82 De argento cap.xviii.
82 De ęre cap.xix.
82 De ferro cap.xx.
82 De plumbo cap.xxi.
82 De stanno cap.xxii.
82 De electro cap.xxiii.
83 De ponderibus cap.xxiiii.
83 De mensuris cap.xxv.
83 De signis cap.xxvi.

Capitula libri decimiseptimi

84 De auctoribus rerū rusticarum Cap.i.
84 De cultura agrorum cap.ii.
84 De frumentis cap.iii.
84 De leguminibus cap.iiii.
24 De vitibus cap.v.
85 De arboribus cap.vi.
85 De proprijs nominibus arborum cap.vii.
87 De arborib⁹ aromaticis cap.viii.
87 De herbis aromaticis siue cōmunib⁹ cap.ix.
89 De oleribus cap.x.
89 De odoratis olerib⁹ cap.xi.

Capitula libri decimioctaui

89 De bellis cap̄.I.
90 De triumphis cap̄.II.
90 De signis cap̄.III.
90 De buccinis cap̄.IIII.
90 De armis cap̄.V.
90 De gladijs cap̄.VI.
90 De astis cap̄.VII.
91 De sagittis cap̄.VIII.
91 De pharetris cap̄.IX.
91 De fundis cap̄.X.
91 De ariete cap̄.XI.
91 De clypeis cap̄.XII.
91 De loricis cap̄.XIII.
91 De galeis cap̄.XIIII.
91 De foro cap̄.XV.
91 De spectaculis cap̄.XVI.
91 De ludo gymnico cap̄.XVII.
91 De generibus gymnicoꝝ cap̄.XVIII.
91 De saltu cap̄.XIX.
91 De cursu cap̄.XX.
91 De iactu cap̄.XXI.
91 De virtute cap̄.XXII.
91 De luctatione cap̄.XXIII.
91 De palęstra cap̄.XXIIII.
91 De agone cap̄.XXV.
91 De generibus agonū cap̄.XXVI.
92 De ludis circensibus cap̄.XXVII.
92 De circo cap̄.XXVIII.
92 De ornamentis cap̄.XXIX.
92 De metis cap̄.XXX.
92 De obelisco cap̄.XXXI.
92 De carceribus cap̄.XXXII.
92 De aurigis cap̄.XXXIII.
92 De quadrigis cap̄.XXXIIII.
92 De curru cap̄.XXXV.
92 De equis quib⁹ currūt cap̄.XXXVI.
92 De septem spacijs cap̄.XXXVII.
92 De equitibus cap̄.XXXVIII.
92 De desultoribus cap̄.XXXIX.
92 De peditibus cap̄.xl.
92 De coloribus equoꝝ cap̄.xli.
92 De theatro cap̄.xlii.
92 De scęna cap̄.xliii.
92 De orcistra cap̄.xliiii.
92 De tragędis cap̄.xlv.
92 De comędis cap̄.xlvi.
92 De themelicis cap̄.xlvii.
92 De histrionib⁹ cap̄.xlviii.
92 De mimis cap̄.xlix.
92 De saltatoribus cap̄.l.
92 Quid pro patrono agatur cap̄.li.
93 De amphitheatro cap̄.lii.
93 De ludo equestri cap̄.liii.
93 De retiarijs cap̄.liiii.
93 De secutoribus cap̄.lv.
93 De laqueatorib⁹ cap̄.lvi.
93 De velitibus cap̄.lvii.
93 De ferali certamine cap̄.lviii.
93 De horum execratione ludorum cap̄.lix.
93 De alea cap̄.lx.
93 De pirgis cap̄.lxi.
93 De calculis cap̄.lxii.
93 De tesseris cap̄.lxiii.
93 De figuris alęę cap̄.lxiiii.
93 De vocabulis tesseraꝝ cap̄.lxv.
93 De iactibus tesseraꝝ cap̄.lxvi.
93 De calculorum motu cap̄.lxvii.
93 De interdictione alęę cap̄.lxviii.
93 De pila cap̄.lxix.

Capitula libri decimínoni

93 De nauibus Cap̄.I.
93 De ptib⁹ nauiū ⁊ armamēꝗ cap̄.II.
94 De velis cap̄.III.
94 De funibus cap̄.IIII.
94 De retibus cap̄.V.
94 De fabricis siue fornacibus cap̄.VI.
94 De instrumentis fabrorum cap̄.VII.
94 De fabricis parietū cap̄.VIII.
94 De dispositione cap̄.IX.
94 De constructione cap̄.X.
95 De venustate cap̄.XI.
95 De laquearijs cap̄.XII.
95 De crustis cap̄.XIII.
95 De lithostratis cap̄.XIIII.
95 De plastis cap̄.XV.
95 De pictura cap̄.XVI.
95 De coloribus cap̄.XVII.
95 De instrumentis ędificiorum cap̄.XVIII.
96 De lignarijs cap̄.XIX.
96 De inuentione lanificij cap̄.XX.
96 De veste sacerdotali cap̄.XXI.
96 De nominibus vestiū cęterarum cap̄.XXII.
96 De vestibus quarundam gentium cap̄.XXIII.
97 De pallijs virorum cap̄.XXIIII.
97 De pallijs fęminarum cap̄.XXV.
97 De stratu ⁊ reliquis vestibus quę ī vsu habentur cap̄.XXVI.
97 De lanis cap̄.XXVII.
97 De coloribus vestium cap̄.XXVIII.

97 De instrumentis vestiũ cap̄.xxix.
98 De ornamentis cap̄.xxx.
98 De anulis cap̄.xxxi.
98 De cingulis cap̄.xxxii.
98 De calciamentis cap̄.xxxiii.

Capitula libri vicesimi ⁊ vltimi

99 De mensis cap̄.i.
99 De escis cap̄.ii.
99 De potu cap̄.iii.
ioo De vasis escarijs cap̄.iiii.
ioo De vasis potatorijs cap̄.v.
ioo De vasis vinarijs ⁊ aquarijs cap̄.vi.
ioo De vasis olearijs cap̄.vii.
ioo De vasis coquinarijs cap̄.viii.
ioo De vasis repositorijs cap̄.ix.
ioo De vasis luminariũ cap̄.x.
ioj De lecticis ⁊ sellis cap̄.xi.
ioj De vehiculis cap̄.xii.
ioj De reliquis quę in vsu habentur cap̄.xiii.
ioj De instrumentis rusticis cap̄.xiiii.
ioj De instrumētis hortoꝝ cap̄.xv.
ioj De instrumentis equoꝝ cap̄.xvi.

Laus deo.

Incipit epistola Isidori iunioris hispalensis episcopi ad Braulionem cesaraugustanū episcopū.

Domino meo ⁊ dei suo brauli oni epo. Isidorꝰ. Omni desiderio desideraui nūc videre faciem tuā. ⁊ vtinā aliquādo impleret deus votū meū antequā moriar. Ad presens autē deprecor: ut cōmēdes me deo orationibus tuis. ⁊ ut in hac vita spem meā impleat ⁊ in futuro beatitudinis tuę consortiū mihi concedat. ⁊ manu sua. Ora pro nobis beatissime domine ⁊ frater.

Braulio ad Isidorum.

Domino meo ⁊ vere domino: christoqꝫ electo Isidoro episcoporū sūmo. Braulio seruus inutilis sanctorū dei. O pie domine ⁊ virorū prestantissime. sera est inquisitio. ⁊ tarde data est mihi scribēdi optio. qꝛ peccatis meis exigētibꝰ nō tantūmodo sterilitatis uel inopię malo. verū etiam pestis mortalitatis luis ⁊ hostilitatis quo minus inquirerē horribili sum prepeditꝰ incursu. Nunc autē ⁊ si mille necessitatibꝰ ⁊ mille curis attritus post longum miserię tempus veluti ab improbi soporis ut ita dixerim grauedine suscitatus. istiꝰ meę suggestionis affatibꝰ dependere presumo salutis obsequiū. ⁊ cordis ⁊ corporis humilitate ꝓstratus. imprecās excellentissimā tuę beatitudinis potestatē. ut peculiarē famulū quē pio illo sacrę dignationis intuitu semꝑ habuisti susceptum. vsqꝫ in finem habere iubeas cōmendatū. Nam ⁊ ego. xp̄s nouit. graui dolore discutior quod emenso tpe tā ꝓlixo uel nūc vestrū non mereor videre conspectū. ſꝫ spero in illū qui nō obliuiscitur misereri: nec repellit in finem qꝛ exaudiet precem pauperis. ⁊ vestro me miserū representat aspectui. Suggero sane ⁊ omnimoda supplicatione deposco. ut librū etymologiarū quē iam fauente domino audiuimꝰ cōsūmatū. ꝓmissionis vestrę memores seruo vestro dirigere iubeatis. qꝛ ut mihi sum conscius. magna ibi ex parte serui tui postulatiōe sudasti. Et ideo in me primū existe munificus. sic in sanctorū cętibus ⁊ fęlix habearis ⁊ primꝰ. Gesta etiā synodi in qua sintaurius examinis vestri igne: ⁊ si nō purificatus: īuenit tn̄ decoctus. queso ut vestro instinctu a filio vestro dn̄o rege nobis dirigāt cito. Nā ⁊ nostra eiꝰ sic flagitauit gloriam suggestio. qꝛ multū in concilio ꝓ inuestiganda opus est veritate. De cętero creatoris altissimi pietatē efflagito ut coronā beatitudinis vestrę ꝑ integritate fidei. ⁊ statu ecclesię suę longo tēpore precipiat conseruare. meqꝫ int oblatrantia presentis mūdi varia ⁊ īnumerabilia discrimina munitū reddat tuę intercessionis gratia ac reconditum in gremio memorię tuę tutū ab oī tempestate peccati oratu vestro efficiat trinitas sacratissima. Et manu sua. Ego seruꝰ dn̄i Braulio. Isidoro in dn̄o. fruar te lucerna ardens ⁊ nō marcescens.

Isidorus ad Braulionem.

Domino meo ⁊ dei seruo Braulioni epo. Isidorus. Quia te incolumem cognoui. gratias xp̄o egi: ⁊ vtinā cuiꝰ cognoui salutē. in hoc corpe aspicerē ⁊ visionē. Qđ aūt mihi euenit ꝓ peccatis meis manifestabo. qꝛ nō fui dignꝰ tua ꝑlegere eloquia. statim ut accepi pictatium tuū. puer regiꝰ ad me venit. dedi cubiculario meo illud pictatiū: ⁊ cōfestim ambulaui ad principem ut postea ꝑlegerē rescriberēqꝫ. Reuersus e palatio regis. nō solū scripta tua nō inueni. ſꝫ etiā quicquid aliud in castris fuit perijt. ⁊ idcirco scit dn̄s. luxi meritū meū. qꝛ nō ꝑlegi eloquiū tuū. sed rogo ut quęcūqꝫ occasio euenerit: rescribe mihi. Et gratiā verbi tui nō auferas. ut qđ ex meo delicto ꝑdidi. iterū gratia tua recipiam. Et manu sua. Ora ꝓ nobis beatissime domine.

Braulio ad Isidorum.

Domino meo ⁊ vere dn̄o christoqꝫ electo Isidoro epoꝝ sūmo. Braulio seruus inutilis sanctorū dei. Solet repleri letitia homo interior ac spiritalis. cū inquisitiōe fungit amantis. Ob id velle meū est mi dn̄e reuerentissime. nisi culparū maceria mearū obsistat ⁊ benigne te inquisitionē meā amplecti. ⁊ querelarū calumniā patient accipere. Utrūqꝫ enī ago. ⁊ officiū inquisitionis ꝑsoluo. ⁊ tibi contra te causarū mearū necessitates dirigo. qđ ut benignissime tuo auditui admittas. i ingressu huiꝰ dictationis portuqꝫ ꝓstratus peto a culmine vestri apostolatꝰ. ut quāquā vacillet calūnię obiectio vbi lachrymarū est intercessio: cū lachrymę nō sint signa calumnię. tn̄ sint opto ⁊ lachrymabiles calūnię ⁊ calūniabiles lachrymę. ſꝫ vtrūqꝫ ꝑ licentiosa amoris presūptione nō aūt ꝑ arrogantię temeritate. ſꝫ iam causā exordiar. Septē nisi fallor annorū se tpa gyrant. ex quo me memini libros a te cōditos originū postulasse ⁊ vario diuersoqꝫ modo presente me frustratū eē. ⁊ absenti nil inde te rescripsisse. ſꝫ subtili dilatiōe modo necdū esse ꝑfectos. modo necdū scriptos. modo meas litteras intercedisse. aliaqꝫ multa opponens ad hanc vsqꝫ diē ꝑuenimꝰ. ⁊ sine petitionis effectu animus ꝑdurat. Ob hoc ⁊ ego vertā preces in querelā. ut qđ supplicatione nequiui. uel calūnia lacescendo valeā adipisci. Sepe nāqꝫ solet mendico prodesse vociferatio. Quocirca cur queso te dn̄e nō tribuas qđ rogaris? Unū scias. ut nō dimittā quasi fingēs me nolle negata. Sed querā: ⁊ instanter querā. quousqꝫ aut accipiā aut eliciā piissimo redemptore iubēte: Quęrite ⁊ inuenietis. ⁊ adijciente: pulsate ⁊ aperietur vobis. Quęsiui ⁊ quęro. etiā ⁊ pulso. Unde ⁊ clamito ut aperias. Nā huiꝰ argumēti me consolat inuētio. qꝛ qui contempsisti postulantē. exaudies forte calumniantē. Hinc ergo scientię tuę ingero quę nec stulti iactationē nouit. aliqđ suggerere insipiens

ꝑfecto p̄ſumo. Nec tñ erubeſco impitus diſer/
tiſſimo loq̄ · apl'ici memor p̄cepti quo p̄ceperit
libent' ſufferre inſipientē. Quãobrem accipe cla/
mores calũnię. Cur rogo talentoꝝ diſtributionē
⁊ cibarioꝝ diſpenſationē tibi creditã hucuſq; re/
tentas? Jam ſolue manũ · impꝛtire familijs · ne in/
opia pereant famis. Noſti quid creditor veniens
repoſcat a te. Nõ minuet' tibi quicq̃d dederis no
bis. Memor eſto paruis panib' multitudinē ſa/
tiatã. ⁊ ſupeſſe reliq̃as fragmentoꝝ magnitudine
panũ. An putas donũ tibi collatũ ꝓ te ſolũmo/
do eſſe datũ? Et veſtrũ ē ⁊ noſtrũ · cõmune eſt · nõ
priuatũ. Et q̃s dicere uel inſan' p̄ſumat · ut pri/
uato tuo gaudeas · qui de cõmuni tm̃ inculpabilit'
gaudere ſcias? Nã cũ de' tibi ęconomiã ſui the/
ſauri ⁊ diuitiaꝝ ſalutes ſapientię ⁊ ſcientię tenere
conceſſerit · cur larga manu nõ effũdis · qd̾ dando
nõ minues? An cũ in mẽbris ſupni capitis vnuſ/
quiſq; qd̾ nõ accepit: ſic in altero poſſideat ut al/
teri qd̾ habet poſſidẽdũ ſciat · tu forſitan ideo no/
bis parcus exiſtis: q2 qd̾ mutue a nobis reſumas
nõ iuenis. Sʒ ſi habẽti das · ab illo mercedis fru/
ctũ reportas. Sin v̾o nõ habenti tribuis · p̄cept̄
euangelicis ſatiſfacis · ut reddat' tibi i retributiõe
iuſtoꝝ. Proinde ⁊ ego remordeor conſcientia · co
ꝙ in me cõmunicabile nihil boni ſentiam. Quõ
iubemur ꝑ charitatē ſeruire inuicē. ⁊ vnuſquiſq;
quã accepit gratiã in alterutrũ illã adminiſtrare
ſic̄ boni diſpenſatores multiformis gr̃ę dei · atq;
vnicuiq; ſicut diuiſit deus menſuram fidei in vno
cõpage mẽbroꝝ debeat ea cęteris ꝑtibus cõmuni/
care · q2 hęc oĩa opat' vnus atq; idem ſpũs diuidẽs
ſingulis ꝓut vult · ſʒ ad vnũ ac peculiare ſubſidiũ
qd̾ p̄miſi recurro ad inoꝑportunitatē ſcilʒ ami/
cam amicitia deſtitut' · ac nulla mẽbroꝝ honeſto/
rum gratia decoratus. Jdcirco audi vocē meam
tot interiacentib' terris. Redde redde qd̾ debes.
Nã ſeruus · ſeru' es xp̄i ⁊ xp̄ianoꝝ ut illic ſis maior
omniũ noſtrũ. ⁊ q2 noſtri cauſa tibi collatã p̄/
ſentis gratiã · ſitientib' animis ſciẽtięq; fame cru/
ciatis impꝛtiri nõ dedigneris. Nõ ſum ſaltim pes
qui ad iniũcta diſcurrẽs poſſim aluo eccleſię mem
broꝝ ſcilicʒ iudici obedientię diſcurſu parere. nec
principatui capitis ĩpetranti obſequẽdo placere.
Quin ⁊ ſi de inhoneſtiorib' mẽbris me eſſe ſciam
ſufficiat: q2 quę te conſtat a capite ꝑcepiſſe ꝑ me ē
dignũ egerere · nec me te nõ egere q̃uis minimũ:
xp̄i tñ ſanguine redemptũ. Nã nõ dicit caput pe/
dibus · nõ eſtis mihi neceſſarij · quõ quę videntur
mẽbra corꝑis ĩfirmiora eẽ neceſſariora ſũt. ⁊ quę
putant' ignobiliora eẽ corꝑis membra his hono/
rem abundantiorē circũdam'. ⁊ quę inhoneſtio/
ra ſũt noſtra · maiorē honeſtatē habẽt. Sic itaq;
creator noſter ac diſpenſator cũcta diſpẽſat · ut cũ
in altero alteri dona dĩna quę in ſe nõ ꝑcipit poſ/
ſidenda tribuunt' · charitas cumulet'. Deniq; tunc
bene multiformis gratia diſpenſat': qñ acceptum
donũ ⁊ eis qui hoc nõ habent credit': qñ ꝓpter eũ
cui impendit' datũ putat'. Hoc apl'i capitulũ a no
bis i parte p̄miſſũ · optime nouit prudẽtia cha/
ritatis veſtrę · huic regi congruere totũ. ⁊ quicq̃d
ſũmatim tetigi · te ꝓcul dubio noſſe meli' latet nul/
lum. Jtaq; hoc ſolũ ſupeſt qd̾ ⁊ magnopꝑe peto · ut
p̄ſtes poſtulata. ⁊ ſi nõ ꝓ me · ſaltim ꝓ ipſa cha/
ritate diuinit' impꝛtita. Pro qua iubemur ⁊ noſſe
⁊ p̄ſtare oĩa. ⁊ ſine qua nihil ſunt oĩa. Sʒ ⁊ ſi q̃
ſupflua · ſi qua negligent' · ſi qua min' humilit' aut
inutiliter poti' effudi ꝙ dixi · cũcta queſo benigne
ſuſcipias: cuncta ignoſcas: cuncta ores ut deus
ignoſcat. Ergo ⁊ hoc innoteſco · libros etymolo/
giaꝝ q̃s a te dño meo poſco. ⁊ ſi detrũcatos corro/
ſoſq; iam a multis haberi · inde rogo ut eos mihi
trãſcriptos integros emendatos ⁊ bene coapta/
tos digneris tranſmittere · ne rapt' auiditate in
ꝑuerſum cogar vitia ꝓ virtutib' ab alijs ſumere.
Ego aũt opto q̃uis nulli' egeas. ⁊ vltroneę dicãt'
putere mercedes · ut dignatio veſtrę benignitatis
imperet nobis in id qd̾ ⁊ poſſum' ⁊ valem' · tantũ
ut obſequio noſtro vtaris · imo charitate quę de'
eſt ꝑfruaris. His igit' explėris erãt mihi queſtio/
nes de ſacris diuiniſq; paginis quaꝝ mihi expo/
ſitionē cordis veſtri lumen aperiret · ſi tñ ⁊ nobis
iubes reſplendere ⁊ diuinę legis obſcura reſerare.
Nec ſi iſta quę peto ꝑcepero de illis ſilebo. ſʒ viã
reſeras capiendę fiducię. Cũ in hac prima fronte
nõ me confodieris ſtimulis verecundię ⁊ ignauię
meę locũ dederis venię ꝙ quē diligebas quãlibet
ĩmeritũ nõ iuſſeris reprobare: quia ignominioſũ
valde videt' ac vile ſi nec dũ ſatiatus qui charita/
te ab eo quē amabat inuenit' recedere. Obſequio
autē meę ſeruitutis impendo iura ſalutis. ⁊ queſo
pietatē ſanctiſſimę veſtrę poteſtatis · ut ꝓ me ora/
re digneris: quaten' quottidie fluctuantē animã
in malis · tuo interceſſu lucreris ⁊ ad portũ tran/
quillitatis ęternę ꝑducas · erutam a miſerijs ⁊ ab
ſcandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui · q̃ſi co/
ram poſitus vultũ videre tuę faciei. Jdeo nec ver/
boſitatē caui: ⁊ temeritatē fortaſſis incurri · ſʒ aut
hoc aut aliud agere debui · tantũ ut qd̾ noluiſti ꝑ
humilitatē · ſaltē tribuas ꝑ tumultuantē impro/
bitatē. Ecce quãtã audaciã dedit mihi gratię ve/
ſtrę beniuolentia. Et ideo ſi qd̾ in hoc diſplicuerit
ſibi ĩputet quę tantũ amat · ut timorē tollat. Nã
ꝑfecta charitas foris mittit timorē. Speciali q̃q;
gratia frętus · ſpeciali dño in quo vires ſanctę ec/
cleſię conſiſtũt ſuggero · ut q2 euſebius noſter me/
tropolitanus diſceſſit · habeas miſericordię curã.
Et hoc filiolo tuo noſtro dño ſuggeras · ut illum
illi loco p̄ficiat · cui' doctrinę ſanctitas cęteris ſit
vitę forma. Hũc aũt filiũ p̄ſentē beatiſſimę po/
teſtati veſtrę ꝑ oĩa cõmendo. ⁊ tã de his quę hic
ſuggeſſim': ꝙ etiã de his quę ſupra queſti ſumus
eloquio veſtro ꝑ eũ illuſtrari mereamur.

Jſidorus ad Braulionem.

Domino meo ⁊ dei ſeruo Braulioni epo.
Jſidor'. Tuę ſanctitatꝭ epiſtolę me ĩ vrbe

toletanā inuenerūt. Nā pmotus fuerā causa cōci
lij. Sȝ quis iussio principis in itinere positū re/
meare me āmonuisset. ego tñ q: ꝓpinquior erā
ꝑsentię ipsi⁹ q̄ regressioni. malui poti⁹ cursū iti/
neris nō intercludere. Ueni ad ꝑsentiā ꝓncipis
inueni ꝑsentē diaconū tuū. ꝑ eū eloquia tua sus/
cipiēs: amplexus sū ⁊ legi. ⁊ de salute tua deo gra
tias egi: desiderio oī desiderās. q̄uis debilis atq̄
fessus. fiduciā tñ habēs ꝑ xp̄m in hac vita vidēdi
te. q: spes nō cōfundit̄ ꝑ charitatē quę diffusa est
in cordib⁹ nostris. Codicē etymologiarū cū alijs
codicib⁹. de itinere trāsmisi. ⁊ licȝ iemendatū ꝑ ę/
ualitudine tñ tibi modo ad emendandū statuerā
offerre si ad destinatū concilij locū ꝑuenissem. De
cōstituēdo aūt epō taraconensi nō eā quā petisti
sensi sententiā regis. ȝ tñ ⁊ ipse adhuc vbi certius
cōuertat animū illi manet incertū. Peto aūt ut ꝓ
meis peccat̄ apud dñm existere digneris interces/
sor. ut īpetratu tuo deleant̄ delicta mea. ⁊ remit/
tant̄ facinora. Itē manu sua. Ora ꝓ nobis bea/
tissime domine ⁊ frater.

Item Isidorus ad Braulionem.

En tibi sicut pollicit⁹ sū misi op⁹ de qua/
rundā rerū origine ex veteris lectiōis re/
cordatione collectū. atq̄ ita in quibusdā
locis annotatū sicuti extat cōscriptū stilo maioꝝ.

Incipit liber primus etymologiarū
sancti Isidori hispalensis episcopi.

De disciplina ⁊ arte Cap. I.

Disciplina a di/
scendo nomē accepit. Unde
⁊ scia dici pōt Nā scire di/
ctū est a discere. q: nemo no/
strū scit nisi q̄ discit. Alit̄ di/
cta disciplina. q: discit̄ plena.
Ars vo dicta est q̄ artis pręcept̄ regulisq̄ ꝯsistat
Alij dicūt a grecis hoc tractū esse vocabulū ἀπὸ
τῆς ἀρετῆς. id ē a ꝟtute. quā sciētiā vocauerūt.
Inter artē ⁊ disciplinā Plato ⁊ Aristoteles hanc
differentiā esse voluerūt. dicētes artē esse i his quę
se ⁊ alit̄ habere possūt. disciplina vo ē quę de his
agit quę alit̄ euenire nō possūt. Nā qñ veris dis/
putationib⁹ aliq̄d disserit̄. disciplina erit. qñ aliq̄d
verisil̄e atq̄ opinabile tractat̄. nomē art̄ habebit.

De septē liberalibus disciplinis Cap. II.

Disciplinę liberaliū artiū septē sūt. Prima
grāmatica. id ē loquēdi peritia. Secūda
rhetorica quę ꝓpt̄ nitorē ⁊ copiā eloquen
tię suę maxime i ciuilib⁹ questionib⁹ necessaria ex/
istimatur. Tertia dialectica cognomēto logica:
quę disputatiōib⁹ subtilissimis vera secernit a fal/
sis. Quarta arithmetica quę continet numeroꝝ
causas ⁊ diuisiones. Quinta musica: quę in car/
minib⁹ cantibusq̄ consistit. Sexta geometria. quę
mensuras terrę dimensionesq̄ cōplectit̄. Septi/
ma astronomia: quę continet legem astroꝝ.

De litteris cōmunibus Cap. III.

Primordia grāmaticę artis litterę com/
munes existūt. q̄s librarij ⁊ calculatores
sequūt̄. quaꝝ disciplina velut quędā grā/
maticę artis infantia ē. vnde ⁊ eā Uarro littera/
tionē vocat. Litterę aūt sūt indices rerum. signa
verboꝝ: quib⁹ tanta vis est. ut nobis dicta absen/
tiū sine voce loquant̄. Uerba enim ꝑ oculos nō ꝑ
aures introducunt̄. Usus lrāꝝ repertus est ꝓpter
memoriā rerū. Nā ne obliuione fugiant. litteris
alligant̄. In tanta eni rerū varietate nec disci au/
diendo poterāt oīa. nec memoria cōtineri. Litterę
aūt dictę q̄si legiterę. q̄ iter legentib⁹ ꝑstent. uel
q̄ in legēdo iterent̄. Litterę latinę ⁊ grecę ab he/
bręis vident̄ exortę. Apud illos eni prius dictū ē
Aleph. deinde ex simili enūciatione apud grecos
tractū ē Alpha. inde apud latinos A. Trāslator
eni ex simili sono alteri⁹ linguę litterā condidit. ut
nosse possim⁹ linguā hebraicā oīuȝ linguaꝝ ac lit/
teraꝝ eē matrē. Sȝ hebręi viginti duob⁹ elemētis
litteraꝝ ꝰm veteris testamēti libros vtunt̄. Gręci
vo. xxiiij. Latini int̄ vtrāq̄ linguā progredientes
xxiij. elementa habēt. Hebręoꝝ lrās a lege cepisse
ꝑ moysen. Syroꝝ aūt ⁊ chaldeoꝝ ꝑ abrahā. Un/
de ⁊ cū hebręis ⁊ numero ⁊ sono concordāt: solis
characterib⁹ discrepāt. Egyptioꝝ lrās isis regina
inachis filia. de grecia veniēs in egyptū repperit:
⁊ egyptijs tradidit. Apud egyptios autem alias
habuisse lrās sacerdotes. alias vulgus. Grecarū
lrāꝝ vsū primi phęnices inuenerūt. vnde ⁊ Lucan⁹
Phęnices primi magni si credit̄ ausi: Mansurā
rudib⁹ vocē signare figuris. Hinc est q̄ ⁊ phęni/
ceo colore libroꝝ capita scribūt̄. q: ab ipsis litterę
initiū habuerūt. Cadmus agenoris filius grecas
litteras a phęnice in greciā xvij. primus attulit:
α β γ δ ε ζ ι κ λ μ ν ο π ρ σ τ φ. His pala/
medes troiano bello tres adiecit η χ ω. Post quē
simonides similit̄ tres alias adiecit ξ θ ψ. Y lit/
terā pythagoras sami⁹ ad exēplū vitę humanę pri
mus formauit. Cui⁹ virgula subterior ꝑmā ętatē
significat. incertā quippe ⁊ quę adhuc se nec vitijs
nec virtutib⁹ dedit. Biuiū aūt q̄d supest ab ado/
lescentia incipit. cui⁹ dextra pars ardua est. sed ad
beatā vitā tendens. sinistra facilior. ȝ ad labē in/
terituq̄ deducēs. De q̄ sic Persi⁹ ait: Et tibi quę
samios diduxit lrā ramos Surgētē dextro mō/
strauit limite callē. Quinq̄ aūt esse apud grecos
mysticas litteras. Prima. Y. quę humanam vitā
significat de q̄ nūc dixim⁹. Secunda theta. θ. quę
mortē significat. Nā iudices eandē litterā thetā
apponebāt ad hoꝝ noīa quos supplicio afficiebāt
⁊ dicit̄ theta ἀπὸ τοῦ θανάτου. id est a morte
Uñ ⁊ habet ꝑ mediū telū id ē mortis signū. de q̄
q̄dā sic ait. O multū ante alias infęlix lrā theta
Tertia thau. T. figuram demonstrās dñicę cru/
cis. Unde ⁊ hebraice signū interp̄tat̄. de q̄ dictū ē
i ezechiele. angelo: Transi ꝑ mediā irl̄m ⁊ signa
thau in fronte viroꝝ gementiū ⁊ dolentiū. Reli/
quas vo duas sūmā ⁊ vltimā sibi vendicat xp̄s.

Ipſe ē enī principiū ⁊ finis dicēs: Ego ſū alpha ⁊
ω. Cōcurrētibꝰ enī i ſe inicē α ad ω vſqꝫ deuoluit
⁊ rurſus ω ad α replicat᷑. ut oſtenderet i ſe dn̄s ⁊
initij decurſum ad finē. ⁊ finis decurſū ad initiū.
Oēs aūt litterę apud grecos ⁊ ꝟba cōponūt ⁊ nu
meros faciūt. Nā alpha α lrā apud eos vocat᷑ in
numeris vnū. Ubi aūt ſcribūt beta β vocat᷑ duo
vbi ſcribūt gāma γ vocat᷑ in numeris ipſoꝝ tria.
vbi ſcribūt delta Δ vocat᷑ quattuor. ⁊ ſic oēs lrę
apud eos numeros habent. Latini aūt numeros
ad lrās nō computāt. ꝫ ſola ꝟba componūt. exce/
ptis aliquibꝰ quę numeros figura demonſtrant.
ut i ꝓ vno. c ꝓ centū. d ꝓ quingētis. l ꝓ quinqua/
ginta. m ꝓ mille. v ꝓ quinqꝫ. ⁊ x ꝓ decē. lrā quę ⁊
in figura crucē ſignificat: ⁊ in numero decem de/
monſtrat. Latinas lrās carmētis nympha prima
italis tradidit. Carmētis aūt dicta q: carminibꝰ
futura canebat. Cęterū ꝓprie vocata nicoſtrata.
Litterę aūt aut ſūt cōmunes aut liberales. Com/
munes dictę q: multi eis vtuntur in cōmune. ut
ſcribere ⁊ legere. liberales q: eas tm̄ illi nouerūt
qui libros cōſcribunt. recteqꝫ loquendi dictādiqꝫ
rationē nouerūt. Litteraꝝ duplex modus eſt. Di/
uidunt᷑ enī principalit̄ in duas ꝑtes: in vocales ⁊
cōſonantes. Uocales ſūt quę directo hiatu fauciū
ſine vlla colliſione varie emittunt᷑. ⁊ dictę vocales
ꝙ ꝑ ſe vocē impleāt. ⁊ ꝑ ſe ſyllabā faciāt. nulla ad/
herente conſonāte. Conſonātes ſunt quę diuerſo
motu lingue uel impreſſiōe labioꝝ efficiunt᷑. ⁊ vo
catę cōſonantes. q: ꝑ ſe nō ſonāt. ꝫ iūctis vocali/
bus conſonāt. Hę in duabꝰ partibꝰ diuidunt᷑: i ſe/
mi vocalibꝰ ⁊ in mutis. Semiuocales dictę eo ꝙ
ꝗddā ſemiſonū de vocalibꝰ habeant. Ab e quippe
vocali incipiunt ⁊ deſinūt in naturalē ſonū. ut f. l
m. Mutę aūt dictę q: niſi ſubiectis ſibi vocalibꝰ
nequaꝙ̄ erumpūt. Si enī eis extremū vocalis de/
traxeris ſonū. incluſū litterę murmur ſonabit. ut
b c d. Uocales āt ⁊ ſemiuocales ⁊ mutę. a veteri/
bus ſonę ⁊ ſemiſonę ⁊ inſonę dictę ſūt. Inter vo/
cales aūt i ⁊ v apud grāmaticos varias habēt ſi/
gnificationes. Nā modo vocales ſūt. modo ſemi
nocales. modo medię ſūt. Uocales ideo ſūt. q: ſolę
poſitę ſyllabas faciūt ⁊ alijs conſonantibꝰ cōiun/
gunt᷑. Conſonātes ideo habent᷑. q: interdū habēt
poſt ſe vocales i eiſdē ſyllabis cōſtitutas. ut iuno
vates. ⁊ habent᷑ ꝓ conſonantibꝰ. Medię aūt id/
circo dicūt᷑. qm̄ naturalit̄ ſolę mediū ſonū habēt.
ut illiꝰ vnius. Coniūctę alijs pinguius ſonant. ut
ianus vanus. Solę enī poſitę alit̄ ſonāt. alit̄ iun/
ctę. I ꝟo ꝓpterea interdū duplex dicitur. q: quo/
tienſcūqꝫ in metro int̄ duas vocales inuenit᷑. pro
duabꝰ conſonantibꝰ habet᷑. ut troia. Geminat᷑ enī
ibi ſonus eiꝰ. U ꝗꝫ lrā ꝓinde interdū eſt nihil. q:
alicubi nec vocalis. nec conſonās ē. ut quis. Uo/
calis enī nō eſt q: i ſequit᷑: conſonans nō eſt. q: q
pręcedit. ideoqꝫ qn̄ nec vocalis nec conſonans eſt.
ſine dubio nihil ē. Eadē ⁊ digāmon a grecis vo/
cat᷑ qn̄ ſibimet alijſqꝫ vocalibꝰ iungit᷑. quę ideo di/
gāmon dicit᷑. q: duplex eſt inſtar f litterę quę du/
plex gāma habet. ad cuiꝰ ſimilitudinē coniūctas
vocales digāmon appellari grāmatici voluerunt.
ut votū virgo. Int̄ ſemiuocales aūt quędā liꝗdę
dicunt᷑ ꝓpterea. q: interdū in vna ſyllaba poſtpo/
ſitę alijs conſonantibꝰ deficiūt ⁊ a metro excludūt᷑
ex quibꝰ duę apud latinos liqueſcunt. l ⁊ r. ut fra/
gor ⁊ flatus. reliquę. m ⁊ n. apud grecos liqueſcūt
ut mneſtheus. Decē ⁊ ſeptē āt latinis litteris vetꝰ
ſcriptura cōſtabat. Unde ⁊ latinę noīant᷑. illa ra/
tione ſcilicꝫ ꝙ ab e vocali incipiūt ⁊ in mutū ſonū
deſinūt. ut ſūt ſemiuocales. uel ꝙ a ſuo ſono inci/
piūt ⁊ in vocalē e deſinūt. ut ſūt mutę. Fuerūt aūt
in principio. xvij. id eſt a b c d e f g i l m n o p r s
t ⁊ v. H autem littera pro ſola aſpiratione adie/
cta eſt poſtea. Unde ⁊ a plęriſqꝫ aſpiratio putat᷑
eſſe. nō lrā. quę ꝓinde aſpirationis nota dicit᷑. q:
vocē eleuat. Aſpiratio enī ē ſonus vberiꝰ eleuatꝰ
cui contraria ē proſodia. ſonus ęqualit̄ flexus. K
litteram Saluiꝰ ludi magiſter poſtea latinis ad/
iecit. ut in ſono diſcrimen faceret duaꝝ litteraꝝ c
⁊ q. quę ideo ſuꝑuacua dicit᷑. q: exceptis kalendis
ſuꝑflua iudicat᷑. ꝑ c enim vniuerſa exprimimus. Q
litterā nec greci reſonāt nec hebręi. exceptis enim
latinis hāc nulla alia lingua habet. hęc prius nō
erat. vnde ⁊ ipſa ſuꝑuacua eſt vocata. q: ꝑ c cūcta
veteres ſcripſerunt. X littera vſqꝫ ad auguſti tꝑa
nōdū apud latinos erat. ꝫ ꝓ ea c et ſ ſcribebant.
vnde ⁊ duplex vocat᷑. q: ꝓ c et ſ ponit᷑. vnde ⁊ ex
eiſdē litteris compoſitū nomen habet. A grecis
duas lrās mutuauit latinitas y et z ꝓpt̄ nomina
ſcilicꝫ gręca. ⁊ hę apud romanos vſqꝫ ad auguſti
tempus nō ſcribebant᷑. ꝫ ꝓ z duo ſ ponebāt. ut hi/
lariſſat. ꝓ y ꝟo i ſcribebant. Unicuiqꝫ aūt litterę
tria accidūt: nomen. quō vocet᷑. figura. quo cha/
ractere ſignet᷑. poteſtas. quę vocalis. quę cōſonās
habeat᷑. Poteſtatē natura dedit. volūtas ordinē.
A quibuſdā ⁊ ordo adijcit᷑. id ē. quę pręcedat. quę
ſequat᷑. ut a prior ſit: ſequēs b. A aūt in omnibus
gētibꝰ ideo prior ē lrāꝝ. ꝓ eo ꝙ ipſa prior naſcētibꝰ
vocē apiat. Noīa aūt litteraꝝ gētes ex ſono ꝓprię
lingue dederūt notatis oris ſonis. atqꝫ diſcretis.
Nā poſtꝙ̄ eas aīaduerterūt. ⁊ noīa illis ⁊ figu/
ras impoſuerūt. Figuras autē partim ex placito.
partim ex ſono litteraꝝ formauerūt: utputa. l ⁊ o
quaꝝ vnius ſic̄ exilis ſonus ē. ita tenuis virgu/
la. alterius pinguius ſonus. ſicut ⁊ plena figura.
Inter figuras lrāꝝ ⁊ apices veteres diſtinxerūt.
Apicē autē dictū ꝓ eo ꝙ longe ſit a pedibus ꝫ in
cacumine litterarū apponit᷑. Eſt enī linea iacens
ſuꝑ litteram ęqualiter ducta.

De grāmatica Cap. IIII.

Grāmatica ē ſcia recte loquēdi ſcribēdiqꝫ
ratio. origo ⁊ fundamentū liberaliū artiū.
Hęc i diſciplinis pꝰ lrās cōmunes iuenta
ē. ut iā qui didicerūt lrās. ꝑ eā recte loquēdi ra/
tionē ſciāt. Grāmatica āt a litteris nomē accepit
Grāmata enim gręci lrās vocant. Ars ꝟo dicta

est q artis pręceptis regulisq3 cōsistat. Alij dicūt
a grecis hoc tractū esse vocabulū. apo tes aretes.
id est a virtute: quā scientiā vocauerunt. Oratio
dicta est: q̄si oris ratio. Nā orare est loqui ꝛ di/
cere. Est aūt oratio context⁹ verboꝝ cū sensu. Cō/
textus aūt sine sensu nō est oratio. q2 nō ē oris ra/
tio. Oratio aūt plena ē sensu voce ꝛ lrā. Diuisio/
nes āt grāmaticę artis a quibusdā. xxx. dinume/
rant. id est ptes orationis. viij. vox articulata. lrā
syllaba. pedes. accent⁹. positurę. notę. orthogra/
phia. analogia. etymologia. glosę. differentię. bar
barismi. soloecismi. vitia. metaplasmi. schemata.
tropi. prosa. metra. fabulę. historię.

De partibus orationis Cap. v.

Partes orationis prim⁹ aristoteles duas
tradidit: nomē ꝛ verbū. deinde donatus
octo definiuit. ꝫ oēs ad illa duo princi/
palia reuertunt. id ē ad nomē ꝛ verbū: quę signi/
ficant psonā ꝛ actū. Reliquę appendices sūt: ꝛ ex
his originē trahunt. Nā pnomen ex noīe nascit
cui⁹ officio fungit. ut orator ille. Aduerbiū de no/
mine nascit. ut doct⁹ docte. Participiū de nomine
ꝛ vbo. ut lego legēs. Cōiunctio vo ꝛ prępositio
uel interiectio. i cōplexu istaꝝ cadūt. Ideo ꝛ nō/
nulli quinq3 ptes definierūt. q2 istę supflue sunt.

De nomine Cap. vi.

Nomen dictū quasi notamē q nobis vo/
cabulo suo res notas efficiat. Nisi enim
nomen scieris cognitio rerū pit. Propria
noīa dicta sūt. q2 specialia sūt. Uni⁹ eni tm̄ psonā
significant. Species pprioꝝ nominū q̄ttuor sunt
prenomen. nomen. cognomen. agnomen. Prēno/
men dictū eo q nomini preponit. ut lutius quin/
tus. Nomen vocatū q2 notat gen⁹. ut cornelius.
Cornelij eni oēs i eo genere dicebant. Cognomē
q2 nomini cōiungit ut scipio. Agnomē vo quasi
accedens nomini. ut metellus cretic⁹ q2 cretā sub/
egit. Extrinsecus eni venit agnomen ab aliq̄ ra/
tione. Cognomentū aūt vulgo dictū eo q nomi/
ni cognitionis causa supadijciat siue q cū noīe ē.
Appellatiua noīa inde vocant: q2 cōmunia sūt. ꝛ
multoꝝ significatiōe consistūt. Hęc in. xxviij. spe/
cies diuidunt. ex quib⁹ corpalia dicta: q2 uel vidēt
uel tangunt. ut cęlū. terra. Incorpalia q2 carent
corpe. vnde nec videri nec tangi possunt. ut veri/
tas iusticia. Generalia q̄3 q2 multarū rerū sūt. ut
aīal. Nā ꝛ homo ꝛ equ⁹ ꝛ auis aīalia sūt. Spe/
cialia: q2 partem demonstrāt ut homo. Species
eni animaliū homo. Principalia q2 primā posi/
tionē habent. nec aliūde nascunt. ut mons fons.
Deriuatiua eo q ex alio noīe deducunt. ut a mōte
montan⁹. Diminutiua q2 minuunt sensu ut gręc/
culus scholasticulus a scholastico. Sono diminu
tiua q2 sic sonāt sicut diminutiua. ꝫ intellectu pn/
cipalia sunt. ut tabula fabula. Tota gręca: q2 ex
toto gręce declinant. ut calisto calypso. Sic eni
gręcus ꝛ latin⁹ dicit. Tota latina q2 ex toto i la/
tinū vertunt. gręcus dicit odysseus. latin⁹ vlyxes.

Media dicta q2 ex pte gręca sūt: ex parte latina.
Eadē ꝛ notha q2 corrūpūt vltimas syllabas: ma/
nentib⁹ priorib⁹. ut apud grecos alexādros. apud
latinos vo alexāder menander. Dicta aūt notha
queadmodū nothus dicit quisqs de dispari gene/
re nascit. Synonyma. hoc ē plurinomia. eo q sit
in plurib⁹ nominib⁹ significatio vna. ut terra. hu/
mus. tellus. idē eni sūt oīa. Omonyma. hꝰ est vni/
nomia: eo q sit in vno noīe significatio plurima.
ut tumulus nūc mons breuis est: nūc tumēs tel/
lus: nūc sepulchrū. Est eni in vno noīe significa/
tio diuersa. Relatiua dicta. eo q ad aliā referant
psonā. ut magister. dn̄s. pater. Illa aūt quę dicūt
ad aliqd aliter se habentia a contraria significa/
tione dicta sūt. ut dexter. Dici eni dexter non pōt
nisi sinister fuerit. Porro qualitatis noīa ex eo di
cta q2 p ea qualisqsq3 sit ostendit. ut sapiens. for/
mosus. diues. Quātitatis: q2 a mensura trahunt
ut longus. breuis. Patronymica dicūt eo q tra/
hunt a patrib⁹. ut titides tidei filius. ęneius. enee
filius. q̄uis ꝛ a maioribus ꝛ matribus ducantur
Ctetica id est possessiua a possessiōe. ut euandrius
ensis. Epitheta quę latine adiectiua uel superpo
sita appellantur. eo q ad implendam sui signifi/
cationē nominibus adijciant. ut magnus doctus
Adijcis ea psonis ut magnus phus. doctus ho/
mo. ꝛ plenus est sensus. Actualia ab actu descen/
dunt. ut dux. rex. cursor. nutrix. orator. Gentes a
gente veniūt. ut gręcus. romanus. Patrię a pa/
tria descendūt. ut atheniensis. thebanus. Loci a
loco. ut suburbanus. Uerbalia dicunt: q2 de vbo
nascunt. ut lector. Participialia: quę sic sonāt si/
cut participia. ut clemens. prudēs. Uerbi similia
a verbi similitudine dicta ut contēplator. Nam ꝛ
verbū est impatiui modi futuri temporis. ꝛ nomē
q2 comparationem recipit. Hę oēs species a no/
minū appellatione descendūt. ¶ Secunda pars
noīs comparatio. Compario dicta: q2 ex alteri⁹
comparatione alterū prefert. Cuius gradus tres
sūt: positiuus. compatiuus ꝛ suplatiuus. Positi/
uus dictus. q2 primus ponit in compationis gra/
du. ut doctus. Compatiuus ab eo q comparatus
positino prefert illi. ut doctior. plus enim doctior
nouit q̄ doctus. Suplatiuus eo q compatiuo su/
perferat ut doctissimus. plus eni nouit q̄ doctior
¶ Genera dicta sūt eo q generent. ut masculinū
ꝛ fęmininū. Cętera nō sunt genera. ꝫ hoc nomi/
nū ratio ꝛ auctoritas voluit. Neutrū dictū. quia
nec hoc est nec illud. id est nec masculinū nec fęmi/
ninū. Cōmune dictū qđ duobus generibus no/
minū cōmunicat. ut hic ꝛ hęc canis. Cui contra/
riū est epicęnon. q2 vtrūq3 sexum sub vno genere
enūciat. ut hic piscis. Est eni incerti generis. qđ
nec natura. nec oculis discernitur ꝫ sensus tm̄ pe/
ritia. Omne genus dictū. q2 cūctis generibus ser
uit. masculino ꝛ fęminino ꝛ neutro cōmuni ꝛ oi.
¶ Numer⁹ dict⁹ q2 p eū uel singularia uel plura/
lia noīa ostendunt. ¶ Figura q2 uel simplicia uel

cōposita sūt. ¶ Casus a cadēdo dicti. ꝑ eos enī inflexa noīa variāť ⁊ cadūt. Noīatiuꝰ casus dictꝰ q: ꝑ eundē aliqd noīamus ut hic mgr. Genitiuꝰ q: ꝑ eū genꝰ cuiuscūqꝫ querimꝰ ut huiꝰ magistri filius. uel ꝙ rem significamꝰ huius magistri. Datiuus q: ꝑ eū nos dare alicui demonstramus. ut da huic magistro. Accusatiuꝰ q: ꝑ eū aliquē accusamus. ut accuso hūc magistꝝ. Uocatiuꝰ q: ꝑ eū aliquē vocamꝰ. ut o magister. Ablatiuꝰ q: ꝑ eū nos auferre aliqd cuiqꝫ significamꝰ. ut auferā a magistro ¶ Hexaptota noīa dicta q: ꝑ sex casus varietates habēt. ut est vnꝰ. Pentaptota ꝙ tm̄ in qnqꝫ casibꝰ varianť. ut doctꝰ. Tetraptota ꝙ tm̄ ī quatuor casibꝰ declinanť. ut latus. Triptota ꝙ tm̄ in tribꝰ. ut templū. Diptota ꝙ tm̄ ī duobꝰ ut iupiter. Monoptota ꝙ vno tm̄ casu vtunť. ut frugi.

De pronomine Cap. VII.

Pronomē dictū: q: ꝓ vice noīs poniť. ne fastidiū faciat nomen ipsū dū iterať. Nā cū dicimꝰ Uirgiliꝰ scripsit bucolica. addimꝰ ꝓnomen. ipse scripsit ⁊ georgica. sicqꝫ varietas significatiōis ⁊ fastidiū tollit. ⁊ ornatū inducit. Pronoīa āt aut finita sūt aut infinita. Finita ꝓnoīa dicta. eo ꝙ definiūt certā ꝑsonam. ut ego. me enī statim intelligis. Infinita dicunť quia nō sūt certę ꝑsonę. De absentibꝰ enī dicunť ⁊ incertis. ut quis. quę. qd. Minꝰ qꝫ finita appellāť. q: cōmemorationē faciūt notę ꝑsonę. ut ipse. iste. Certū ē enī de quo diciť. Possessiua vocanť. eo ꝙ nos aliqd possidere ostēdūt. Nā cū dico meus tuꝰ. definio aliqd meū esse uel tuū. Relatiua dicūť. q: ad interrogationē referunť. ut qs est: respondeť is ē Demonstratiua. eo ꝙ habēt demōstratiōis significationē. Aliquē enī pręsentē his demonstramꝰ. ut hic hęc hoc. Quę tria ⁊ articuli noīanť. Articuli aūt dicti ꝙ noībus artanť. id est colliganť. cū dicimꝰ hic orator. Inter articulū autē ⁊ ꝓnomen hoc interest. ꝙ articulꝰ tūc est qn̄ nomini iūgiť. ut hic sapiēs. cū v̄o nō coniūgiť. demōstratiuū pronomen est. ut hic ⁊ hęc ⁊ hoc. Oīa aūt ꝓnoīa aut ꝑmogenia sūt. aut deductiua. Primogenia dicta sūt q: aliūde originē nō trahūt. Hęc. xxj. sūt. Finita tria: ego tu ille. Infinita septē: qs. q̄lis. talis. quantꝰ. tantꝰ quotus. totus. Minus qꝫ finita sex: iste. ipse. hic. is. idem. sui. Possessiua quinqꝫ: meus tuus. suus. noster ⁊ vester. Reliqua autem deductiua dicunť. q: ex illis deducta atqꝫ cōposita existūt ut quispiam aliquis ⁊ reliqua.

De verbo Cap. VIII.

Uerbū dictum. eo ꝙ verberato aere sonat uel ꝙ hęc pars frequenť in oratione verseť. Sūt aūt verba mentis signa quibus hoīes cogitatiōes suas inuicē loquēdo demonstrāt Sicut aūt nomē significat ꝑsonā. ita verbū factū dictūqꝫ ꝑsonę. In ꝑsona verbi agētis ⁊ patientis significatio ē. Nā scribo. ꝑsonę factū ē. Itē scriptor. ꝑsonę factū indicat ꝫ eiꝰ a q̄ patiť. ¶ Uerboꝝ genera duo sūt; grāmaticoꝝ atqꝫ rhetoꝝ. Grammaticoꝝ in tria cadunt tp̄a: pręteritū. instans. ⁊ futurū. ut fecit. facit. faciet. Rhetoꝝ aūt vniuersa oratio verba dicunť. veluti v̄bis bonis nos cepit verba bona habuit. Ubi nō tm̄ verba quę ī tria cadūt tp̄a. ꝫ vniuersa oratio est. Uerboꝝ species sūt: formę. modi. cōiugationes ⁊ genera. ¶ Formę verborū inde dictę. eo ꝙ nos ad vnāquāqꝫ rē informēt. ꝑ has enī ostendimꝰ qd agamꝰ. Perfecta forma diciť a ꝑficiēdo ut lego. tūc enī dicēdū ē qn̄ ī pręsenti tp̄e legimꝰ. Meditatiua dicta sūt a meditātis sensu. ut lecturio. id ē legere meditor. Inchoatiua pꝰ meditationē ab incohantis indicio ut calesco. Frequētatiua a sepiꝰ agēdo. ut lectito. clamito. Formę enī sensū tenent: modi declinationē. Nā nescis qd sit declinatio: nisi priꝰ didiceris qd sit sensꝰ ¶ Modi dicti ab eo quēadmodum sint in suis significationibꝰ. Indicatiuꝰ enī modus diciť q: significationē indicātis habet. ut lego. Impatiuus q: sonū habet impandi ut lege. Optatiuꝰ q: ꝑ ipsū optamꝰ aliqd agere ut vtinā legerē. Cōiunctiuꝰ q: ei cōiungiť aliqd. ut locutio plena sit. Nā qn̄ dicis. cū clamem; pendet sensus Qꝫ si dicā cū clamē quare putas ꝙ taceā: plenꝰ est sensus. Infinitiuꝰ diciť eo ꝙ tp̄a definiēs ꝑsonam verbi nō definit. ut clamare. clamasse. Cui si adiūgas ꝑsonā. clamare debeo debes debet. fit quasi finitū. Impsonalis diciť q: indiget ꝑsona noīs uł ꝓnoīs. ut legiť. addis ꝑsonā a me a te ab illo. ⁊ plene sentiť. Sꝫ infinitiuꝰ modꝰ ꝑsona tm̄ v̄bi eget. Impersonalis v̄o uel ꝓnominis ꝑsona uel noīs. ¶ Cōiugatio diciť eo ꝙ per eā ad vnū sonū multa cōiungūť. Docet enī in quā syllabā exeat futurū tempꝰ. ne per imperitiā qs dicat legebo ꝓ legā Haꝝ prima ⁊ secūda mittūt futurū tempꝰ in bo ⁊ in bor. tertia in am ⁊ in ar. ¶ Genera verborum ideo dicta q: gignūt. nā actiuo adijcis r ⁊ gignit passiuū. rursum passiuo adimis r ⁊ parit actiuū. Ipsa aūt actiua dicunť. q: agūt ut v̄bero. ⁊ passiua q: patiunť. ut verberor. Neutralia q: nec agūt nec patiūť. ut iaceo sedeo. His si r litterā adijcis nō sonāt latina. Cōmunia aūt dicunť q: ⁊ agunt ⁊ patiūť. ut amplector. Hęc similiť deposita r littera latina nō sūt. Deponētia v̄o dicuntur. q: deponūt futuri tp̄is ꝑticipiū a significatione passiua quod exit in dus ut gloriandus.

De aduerbio Cap. IX.

Aduerbiū dictū ē eo ꝙ verbis accedat utputa bene legi. Bene adūbiū ē. legi verbū. Inde ḡ dictū aduerbiū ꝙ semꝑ v̄bo iunctū adimpleať. Uerbū enī solū sensum implet ut scribo. Aduerbiū aūt sine verbo nō habet significationē plenā. ut hodie. Adijcis illi verbum hodie scribo. ⁊ iuncto verbo implesti sensum.

De participio Cap. X.

Participiū dictū ꝙ noīs ⁊ verbi partes capiat q̄si ꝑticapiū. A noīe enī vendicat sibi genera ⁊ casus. a verbo tēpora ⁊ significationes. ab vtroqꝫ numerū ⁊ figuram.

De coniūctione Cap. XI.

(c) Oniūctio dicta eo ꝙ sensus sentētiasq͡ȝ coniūgat. Hec eni ꝑ se nihil valet. ſȝ i copulatione sermonū q̄si quoddā exhibet glutinū aut eni noīa sociat. ut Augustinꝰ ⁊ hieronymus. aut verba. ut scribit ⁊ legit. Una aūt vis diuȝ siue copulēt siue disiūgant. Copulatiue autē coniūctiones dicte. eo ꝙ sensū uel ꝑsonas cōiungant. ut ego ⁊ tu eamus ad forū. ipsū ⁊ sensū coniungit. Disiūctiue dicte q͛ disiungūt res ⁊ ꝑsonas ut ego aut tu faciamꝰ. Subiūctiue dicunt͛ q͛ subiungunt͛ ut q͡ȝ. Dicimꝰ eni regiq͡ȝ hominiq͡ȝ deoq͡ȝ: nō dicimꝰ q͡ȝregi q͡ȝhomini q͡ȝdeo. Expletiue dicte q͛ explent ꝓpositā rem. utputa si hoc non vis saltē illud fac. Cōmunes noiant͛ q͛ vbi vis p͛ponunt͛ ⁊ subiūgunt͛. ut igit͛ h͛ faciā. hoc igit͛ faciā. Causales dicunt͛ a causa. eo ꝙ aliquid cogitēt facere. utputa occido illū q͛ habet aurꝫ. Rationales dicunt͛ a ratione qua quisq͡ȝ vtit͛ in faciendo. ut quō eum occidā ne agnoscar: veneno an ferro:

De p͛positione Cap. XII.

(p) Repositio dicta ꝙ nominibꝰ p͛ponat͛ ⁊ verbis. Accusatiue aūt ⁊ ablatiue p͛positiones a casibꝰ quibꝰ seruiūt dicte. Loquelares v͛o q͛ loquelis id est verbis semꝑ coherent. nec aliq̄d valēt sole posite. ut di. dis. Cōiuncte v͛o verbis figurā faciūt. ut diduco distraho.

De interiectione Cap. XIII.

(i) Nteriectio est vocata. q͛ sermonibꝰ interiecta id est interposita affectū cōmoti animi exprimit: sicut cū dicit͛ ab exultāte va: a dolente heu: ab irascente he. a timente hei. Que voces quarūcūq͡ȝ linguaꝝ ꝓprie sunt. nec in aliam linguā facile transferuntur.

De voce Cap. XIIII.

(v) Ox est aer ictus sensibilis auditu: quantum in ipso est. Ois vox aut articulata est aut cōfusa. Articulata est hoiuȝ. confusa animaliū. Articulata est que scribi pōt. confusa que scribi nō potest.

De syllaba Cap. XV.

(s) Yllaba grece. latine cōceptio siue cōplexio dicit͛. Nā syllaba dicta est ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν. id ē a conceptiōe litterarū. συλλαμβάνειν eni dicit͛ concipere. Unū ⁊ vere illa ē syllaba que ex pluribꝰ nascit͛ litteris. Nā vnā vocalē ꝓ syllaba abusiue nō ꝓprie dicimꝰ que nō tam syllaba dicēda est: ꝙ ratio temporū. Syllabe aūt aut breues sūt aut longe aut cōmunes. Breues vocate q͛ nūꝙ ꝓduci possūt. Longe q͛ semꝑ ꝓducūt͛. ⁊ nūꝙ corripi possūt. Cōmunes aūt q͛ ꝓ scribētis arbitrio cum necessitas cogit ⁊ producunt͛ ⁊ corripiunt͛. Lege donatū. Ideo autē syllabe longe breuesq͡ȝ dicunt͛. q͛ ꝑ varias vocum moras aut dupla aut simpla spacia tꝑis habē vident͛. Diphthonge syllabe greco noie dicte. ꝙ in eis bine vocales iungant͛. Ex his apud nos veras esse scimꝰ q̄ttuor: ae. oe. au. eu. Ei v͛o apud maiores tm̄ celebrata fuit. Syllaba aūt apud metricos ideo semipes noiat͛ ꝙ sit dimidius pes. Nā pes duabꝰ constat syllabis. Cū ḡ syllaba vna est. q̄si dimidiꝰ pes est. Dionysius linti syllabaꝝ omniū singulas formas aptissimas fecit. ⁊ ob id statua honoratus est.

De pedibus Cap. XVI.

(p) Edes sūt qui certis syllabaꝝ tꝑibus insistūt nec a legitimo spacio vnꝙ recedūt. Pedes dicti eo ꝙ ꝑ ipsos metra ambulēt. Nā sicut nos pedibꝰ incedimꝰ. ita metra q̄si pedibus gradiūt͛. Pedes aūt oēs. c. xxiiij. sūt. dissyllabi q̄ttuor. trisyllabi octo. tetrasyllabi. xvj. pentasyllabi. xxxij. hexasyllabi. lxiiij. Usq͡ȝ ad quattuor autem syllabas pedes dicunt͛. reliqui sizigie vocant͛. Ipsi aūt pedes habēt speciales causas nominū quare ita vocent͛. Pirrichius dictꝰ est q͛ hic assidue uel in certamine uel in ludo puerili sepius frequentabat͛. Spondeus dicit͛. q͛ tractim sonat. Nā spondeus tractꝰ quidā dicit͛. id ē sonꝰ q̄ fundebat͛ circa aures sacrificantiū. Unde ⁊ hi qui tibijs canebāt in sacris gentiliū spondiales nominabant͛. Trocheus v͛o ab eo dictꝰ est ꝙ celebrem cōuersionē faciat cantilene. ⁊ q̄si rota velocit͛ currat i metris. Trochos eni grece rota dicit͛. Iambus dictꝰ ē qḋ ιαμβίζειν greci detrahere dixerūt. Huiusmodi eni carmine oēs inuectiones uel detractiōes implere poete sūt soliti. Dictū āt nomē ab eo ꝙ veluti venenū quodāmodo maledicti aut liuoris infūdat. Tribrachus q̄ ⁊ corius appellat͛ dictꝰ q͛ sit ex tribꝰ breuibꝰ. Molosus dictus a saltatioe molosoꝝ quā exercuerūt armati. Anapestus grece dicit͛ repercussus. Greci eni anapestin repercussionē dicūt. Qui ideo dicit͛ repercussus eo ꝙ repercutiat͛ a dactylo. Est eni illi contrariꝰ. Dactylꝰ a digito dictꝰ ꝙ a longiore nodo inchoans i duas desinat breues. Sic ⁊ iste pes iūcturā vnā habet longā ⁊ duas breues. Unde ⁊ manꝰ expansa palma dicit͛. ⁊ pendētes digiti dactyli. Amphibracus ꝙ in vtraq͡ȝ ꝑte breuē habeat. longa i medio iteriacēte. Brachis eni breuis dicit͛. Amphimacrus. ꝙ due hinc ⁊ inde longe habeant in medio inclusā breuē. Macros eni grece longꝰ dicit͛. Bachius appellatꝰ ē. eo ꝙ isto pede bachia id ē liberi sacra celebrabāt. Antibachiꝰ uel palimbachiꝰ dictꝰ q͛ tractꝰ a bachio ē. Proceleusmaticus. eo ꝙ sit ad celeuma canentiū aptꝰ. Dispondeꝰ aūt ⁊ ditrocheus ⁊ diiambus dicti ꝙ geminis constent iambis spondeis uel trocheis. Antispastus ꝙ sit ex ꝯtrarijs syllabis. ex breui scilicȝ ⁊ longa ex longa ⁊ breui. Coriambꝰ v͛o q͛ ex hoc pede cōpositū carmē choris aptissimū sit. Ionici sane ꝓpter numerorū inequalē sonū dicti. habēt eni binas longas syllabas binasq͡ȝ correptas. Peones dicti ab inuētore. Constant ipsi ex vna longa ⁊ tribꝰ breuibus: que longa iuxta noia eoꝝ variatim est cōstituta. Epitriti vocati ꝙ semꝑ tres longas habeant syllabas ⁊ vnā breuem. Sizigie autē sunt

pentasyllabi ⁊ hexasyllabi pedes·dicti apud grecos sizigię quasi quędā declinationes. Sꝫ hi non sūt pedes ſꝫ appellant̄ pentasyllabi ⁊ hexasyllabi q: vltra quinqꝫ ⁊ sex syllabas nō ꝓcedūt·vnde nō oportet in carmine has syllabas q̄ꝺlibet excedere nomen·ut carthaginensiū·hierosolymitanorū.⁊ constantinopolitanorū. Accidunt vnicuiqꝫ pedi arsis ⁊ thesis·id est eleuatio ⁊ depositio vocis. Neqꝫ enī iter vocis pedes dirigere poterunt·nisi alterna vice leuent̄ ⁊ deponāt̄·ut arma·ar eleuatio ē·ma depositio. In his duobꝰ ꝑ diuisionē pedes legitimi colligunt̄: ut duo ad duo. Ęqua diuisio ē quotiēs arsis ⁊ thesis ęquali tēporū diuisione cędunt̄·ut q̄ttuor ad duo. Dupla quotiēs ex his vnū alterū duplo vincit. Sescupla ṽo ē quotiens vnū alterū sescuplo supat·dimidietate numeri·ut tria ad duo. In simpla enī eiꝰ parte vnū plus inuenit̄·in dupla vno minꝰ habet̄. Sescuplū enī dimidiū dupli dicit̄. Triplū ē q̄n maior ps ter cōtinet totū minꝰ·id ē tria ⁊ vnū. Epitritū ē q̄n minꝰ continet̄ a maiore.⁊ eiꝰ tertia pars. Cędunt̄ ṽo pedū mēbra uel ꝑ ęqualitatē uel ꝑ duplū uel ꝑ sescuplum uel ꝑ triplum uel ꝑ epitritū. Partimur ergo in ęqua hos pedes. ¶ Pirrichiū·vi·vi·ut fuga.ęqua. ¶ Spondeum·–ii·–ii·ut ęstas·ęqua. ¶ Dactylū·–ii·vi·vi·ut męnalus.ęqua. ¶ Anapestum.vi.vi·–ii·ut erato.ęqua. ¶ Dispondeum –ii·–ii·–ii·–ii·ut oratores.ęqua. ¶ Proceleusmaticū·vi·vi·vi·vi·ut auicula. ¶ Diiambum·vi·–·ii·vi·–·ii·ut ꝓpinquitas.ęqua. ¶ Ditrocheum –·ii·vi·–·ii·vi·ut cantilena.ęq̄. ¶ Antispastum vi·–·ii·–·ii·vi·ut saloninus.ęqua. ¶ Coriambū –·ii·vi·vi·–·ii·ut armipotens.ęqua. ¶ Item in dupla partimur hos pedes. ¶ Trocheū·–·ii·vi·ut meta.dupla. ¶ Iambū·vi·–·ii·ut parens.dupla. ¶ Molosū·–·ii·–·ii·–·ii·ut ęneas.dupla. ¶ Tribrachū·vi·vi·vi·ut macula.dupla. ¶ Ionicū maiorē·–·ii·–·ii·vi·vi·ut iunonius.dupla. ¶ Ionicū minorē·vi·vi·–·ii·–·ii·ut diomedes·dupla. ¶ Vnꝰ ṽo tm̄ est qui tripla partitione diuidit̄: quę est maxima: atqꝫ ideo minime metris adest. ¶ Amphibrachꝰ·vi·–·ii·vi·ut carina.triplex. ¶ Sescupli aūt hi sūt. ¶ Amphimacrꝰ·–·ii·vi·–·ii·ut insulę.sescuplū. ¶ Bachiꝰ·vi·–·ii·–·ii·ut achates.sescuplū. ¶ Antibachiꝰ·–·ii·–·ii·vi·ut natura.sescuplū. ¶ Pęon primꝰ·–·ii·vi·vi·vi·ut legitimꝰ.sescuplū. ¶ Pęon secūdus·vi·–·ii·vi·vi·ut colonia.sescuplū. ¶ Pęon tertius vi·vi·–·vi·ut menedemus.sescuplum. ¶ Pęon quartus·vi·vi·vi·–·ii·ut celeritas.sescuplum.

¶ Restant quos epitrita partitione diuidimus. Epitritus primꝰ·vi·–·ii·–·ii·–·ii·ut sacerdotes epit̄. ¶ Epitritus secundus·–·ii·vi·–·ii·–·ii·ut conditores.epit̄. ¶ Epitritꝰ tertius·–·ii·–·ii·vi·–·ii·ut demosthenes.epit̄. ¶ Epitritus quartꝰ –·ii·–·ii·–·ii·vi·ut fescenninꝰ.epit̄. Sūt igit̄ hi·ęqui.x.dupli ṽo.vj.triplus vnꝰ. sescupli.vij.epitriti quattuor. ¶ Numerꝰ autē syllabaꝝ in pedibus a duobus vsqꝫ ad sex ꝓtendit̄.vlteriꝰ enī nō procedit quia vsqꝫ ad sex syllabas tendūt̄ pedes. Tempora in pedibꝰ sunt.ut quanta vnusq̄sqꝫ pes habeat. Resolutio est pedū q̄n ꝓ vna longa duę breues ponunt̄.aut ꝓ duabꝰ longis q̄ttuor breues ponunt̄·ut sectaqꝫ intexūt abiete costas. Abiete nūc resolutio ē spondei in ꝓceleusmatico.i qua resolutiōe semꝑ synalępha sequit̄ Virgiliꝰ. Ex vna aūt longa duę breues fiūt.ex duabꝰ aūt breuibus longa nūq̄ fit. Findi enī solida possunt·solidari scissa nō possūt. Figura est cuiꝰ nota syllabę agnoscunt̄. Vbi enī circuli partē inferiorē bis positā aspicis.pirrichius ē.vv. vbi ī geminatā iacentē spondeus.– –. Nā nota breuis·inferior semicirculus est.v.nota longa ī iacens ē.–. Metra pedibus accidūt.ut a trocheo trochaicū.a dactylo dactylicū.a iambo iambicū.de quibꝰ paulopost dicendum est.

De accentibus Cap.XVII.

Accentus qui grece ꝓsodia dicit̄.ex gręco nomen accepit. Nā grece pros·latine ad: oden grece·latine cantꝰ est. Hoc enī nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini aūt habent ⁊ alia noīa. Nam accentus ⁊ tonos ⁊ tenores dicūt.q: ibi sonus crescit ⁊ desinit. Accentus aūt dictꝰ ꝙ iuxta cantū sit.sicut aduerbiū q: iuxta verbū ē. Acutus accentus dictꝰ ꝙ acuat ⁊ erigat syllabā: grauis ꝙ deprimat ⁊ deponat. Est enī contrariꝰ acuto circūflexus.q: de acuto ⁊ graui cōstat. Incipiēs enī ab acuto in grauē desinit: atqꝫ ita dū ascendit ⁊ descendit.circūflexus efficit̄. Acutꝰ aūt ⁊ circūflexus similes sūt. Nam vtraqꝫ leuat syllabā. Grauis cōtrariꝰ ambobꝰ videt̄. Nā semꝑ deprimit syllabas cum illi leuēt.ut vnde venit titan: ⁊ nox vbi sidera condit.vnde hic grauis ē: minꝰ enī sonat q̄ acutꝰ ⁊ circūflexus. Monosyllaba aūt pars orationis si naturaliter breuis ē ut vir·aut positione longa ut ars: acutū accentū habebit. Si ṽo naturalit̄ longa ut res: circūflexū. Dissyllaba pars orationis si priorē naturalit̄ longā habet.⁊ vltimā breuē·circūflectit̄ ut musa. Alit̄ acuit̄. Trisyllaba pars oratiōis·si mediā breuē habet ut tibia·tunc primā acuimus Si ṽo naturalit̄ longā habet secundā.⁊ vltimā breuē·ut metellꝰ·tūc mediā circūflectimꝰ. Tetrasyllaba autē ⁊ pentasyllaba ratione trisyllabarū retinent̄. Grauis accentꝰ cū vno accētu poni pōt in dictione vna: cū vtrisqꝫ nūqꝫ ut catullꝰ. In cōposita dictiōe vnꝰ accentꝰ est ut armipotēs omnipotens. Accentꝰ aūt repꝑti sūt uel ꝓpter distinctionē·ut viridiqꝫ ī littore cōspicit̄ sus·ne dicas versus uel ꝓpter ꝓnūciationē: ne dicas meta breuit̄.⁊ nō ꝓducte meta·vel discernēdę ambiguitatis causa ut ergo. Nā cum ꝓducit̄ go: causā significat·cū corripit̄ coniunctionē.

De figuris accentuū Cap.XVIII.

Figurę accentuū.x.sūt·quę a grāmaticis pro verborū distinctionibꝰ apponuntur. Oxia id ē acutus accentꝰ·linea a sinistra ꝑte ī dextrā ꝑtē sursū ducta fit ita. ˊ

Baria id ē grauis linea a sūmo sinistrę in dextram deposita fit ita

Perispomene id est circūflexus. linea de acuto ⁊ graui facta exꝓimiť ita

Macra aūt id est longa virgula iacens est ita

Brachia id est breuis pars circuli infe- rior iacens est ita

Hyphen. i. cōiūctio qꝛ duo v̄ba ꝯiūgit. sbiecta v̄gula v̄sui circūflexa fit ita

Diastole id ē distictio quę ecōtrario sepat dextra pars circuli supposita v̄sui fit ita

Apostrophos pars item circuli dextra ⁊ ad summā litterā apposita fit ita

Qua nota deesse ostenditur in sermone vltimas vocales. ut tribunal pro tribunale.

Dasian qđ interpretať aspiratio. id ē vbi h h. littera poni debet tali figura notatur

Psile qđ interpťať siccitas siue puꝝ. id ē vbi h lrā esse nō debet. tali nota ostenditur.

Quoꝝ duoꝝ accentuū figuram latini ex ipsa lrā aspiratiōis fecerūt. Vn̄ si iūgas has facis candē aspiratiōis notā. Rursū si mediū ei⁹ apicē scindis dasian ⁊ psilen facis.

De positura Cap. XIX

Positura ē figura ad distinguēdos sēsus ꝑ cola ⁊ cōmata ⁊ periodos. quę dū ordi- ne suo appōiť. sensū nobis lectiōis oñdit Dictę aūt positure. uel qꝛ pūctis positis annotāť. uel qꝛ ibi vox ꝑ intuallo distictiōis deponiť. Has greci thesis vocāt. latini posituras. Prima posi- tura sbdistictio diciť. eadē ⁊ cōma. Media distin ctio sequēs ē. ipsa ⁊ cola. Ultima distictio quę to tā sniam claudit. ipsa ē piod⁹. cui⁹ ut dixim⁹ ptes sūt cola ⁊ cōma. qrū diuersitas pūctis diuerso lo- co positis demōstrať. Ubi enī i initio ꝓnūciatio- nis nec dū plena sensui pars ē ⁊ tamen respirare oportet. fit cōma id ē ꝑticula sensus punctusq̄ ad vnā lrām poniť. ⁊ vocatur subdistinctio ab eo q̄ pūctū subt⁹. id ē ad vnā lrām accipit. vbi aūt i se- quētib⁹ iā sentētia sensū prestat. ꝫ adhuc aliquid supest de snię plenitudine. fit cola. mediāq̄ lrām pūcto notam⁹ ⁊ mediā distinctionē vocam⁹. quia pūctū ad mediā lrām ponim⁹. Ubi v̄o iā ꝑ grad⁹ ꝓnūciādo plenā snię clausulā facim⁹. fit period⁹. pūctūq̄ ad caput lrę ponim⁹. ⁊ vocať distictio. id ē disiūctio. qꝛ integrā sepat sniam. Hoc qđē apud oratores. Ceterū apud poetas vbi in v̄su p⁹ duos pedes syllaba remanet cōma ē. qꝛ ibi post scansi- onē precisio verbi facta ē. Ubi v̄o post duos pe- des de parte orationis nihil superest. colon est. Totus aūt versus periodus est.

De notis sententiarum Cap. XX.

Preterea quędā scripturaꝝ notę apud ce- leberrimos auctores fuerūt. q̄sq̄ antiq̄ ad distinctionē scripturaꝝ carminib⁹ ⁊ histo riis apposuerūt. Nota ē figura ꝓpria i litterę mo dū posita ad demōstrandā vnāquāq̄ v̄bi senten tiarūq̄ ac versuū rationē. Notę aūt v̄sib⁹ appo- nūtur. numero. xxvi. quę sūt noīb⁹ infra scriptie.

Asteriscus apponiť i his quę omissa sūt ut illucescant ꝑ eam notā quę deesse vi- dentur. Stella eni αστηρ greco sermone diciť. a quo asteriscus est deriuatus.

Obelus id ē virgula iacens apponitur in verbis uel sentētijs supflu e iteratis. siue i his locis vbi lectio aliq̄ falsitate notata est. ut q̄si sagitta iugulet supuacua atq̄ falsa ꝯfodiat. Sa- gitta eni grece obelus dicitur.

Obel⁹ supne appūctat⁹ poniť in his de qb⁹ dubitať vtrū tolli debeāt nec ne apponi.

Limmisc⁹ id ē virgula inť geminos pun- ctos iacēs appōiť i his locis quę sacrę scri- pturę interpretes eodē sensu sed diuersis sermo- nibus transtulerunt.

Antigraphus cū puncto apponitur. vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

Asteriscus cū obelo. hac ꝓprie aristar- chus vtebať. in his v̄sib⁹ q̄ nō suo loco positi erant.

Paragraphus poniť ad separandas res a reb⁹ quę i cōnexu ꝯcurrūt. quēadmodū i ca- talogo loca a locis ⁊ regiōes a regionib⁹. i agone premia a premijs. certamina a diuersis certami- nibus separantur.

Positura est figura paragrapho ꝯtraria. ⁊ ideo sic formata. quia sicut ille principia no tat. ita ista fines a ꝓncipijs separat.

Scriphia circuli pars inferior cū puncto ponitur in his locis vbi questio dubia ⁊ obscura aperiri uel solui nō potuit.

Antisigma poniť ad eos versus quoꝝ ordo ꝑmutandus est. sicut ⁊ in antiquis aucto- ribus positum inuenitur.

Antisigma cū pūcto poniť in his locis vbi in eodem sensu duplices versus sunt. ⁊ du- bitatur qui poti⁹ eligendus sit.

Diple. hanc scriptores nr̄i apponūt i libris ecclesiasticoꝝ viroꝝ ad sepanda uel demon strāda testimonia sanctarū scripturarum.

Diple peristichon. hanc prim⁹ leogaras sy- racusanus posuit homericis v̄sibus ad se- parationē olympi a celo.

Diple ꝑistigme id ē cum geminis punctis. hāc antiq̄ in his apponebāt. quę cenodo- tus ephesi⁹ nō recte adiecerat. aut detraxerat. aut ꝑmutauerat. in his ⁊ nostri ea vsi sūt.

Diple obelismene interponiť ad sepa- rādos i comedijs uel tragedijs ꝑiodos.

Auerse quotiēs strophe ⁊ antistrophus infertur.

Auersa cū obelo ad ea poniť quę ad aliq̄d respiciūt. ut nos ne tibi flu- xas phrygie res vertere fundo conamur? Nos an miseros q̄ troas achiuis obiecit?

Diple supne obelata poniť ad cōditiones locorum ac temporum personarūq̄ mu- tatas.

Recta ⁊ auersa superne obelata poniť finita loco suo. monade

significante similē sequentē quoqꝫ esse.
Ceraunium ponitur quotiēs multi ꝟsus
improbanť·nec ꝑ singulos obelanť. Ce/
raunīū enim fulmen dicitur.
Chrisanon. hęc sola ex volūtate vniuscu/
iusqꝫ ad aliquid notandum ponitur.
Phietro.id ē fortis. hęc vbi aliquid obscu/
ritatis ē ob sollicitudinē ponit.
Anchora supior ponit·vbi aliqua res ma/
gna omnino est.
Anchora inferior·vbi aliqđ vilissime aut
inconuenientius denunciatum est.
Cronis tm̄ in fine libri apponitur.
Alonꝰ nota quę ad mēdas adhibeť. Fue/
rūt ⁊ alię notę librorum ꝓ agnoscēdis his quę
ꝑ extremitates paginarum exponūť·ut vbi lector i li
minari huiusmodi signū īuenerit ad textū recur/
rens eiusdē sermonis uł ꝟsiculi·sciat esse exposi/
tionē cuius similē superiacentē notam inuenerit.

De notis vulgaribus Cap. XXI.

VUlgares notas enniꝰ primꝰ mille ⁊ cen/
tū inuenit. Notarū vsus erat·ut ꝙcquid
per contentionem aut in iudicijs dice/
reť·librarij scriberēt cōplures·simul astantes di/
uisis inť se ꝑtibꝰ q̄t quisqꝫ ꝟba. ⁊ quo ordine ex/
ciperet. Rome primꝰ tulliꝰ·tyro ciceronis liber/
tus cōmentatꝰ ē notas· ſꝫ tm̄ prępositionū. Post
eum tertiꝰ ꝑsanniꝰ·pilargyrus ⁊ aquila·libertus
męcenatis alias addiderūt. Deinde seneca cōtra/
cto oiuz digestoqꝫ ⁊ aucto numero·opus effecit ī
ꝙnqꝫ milia. Notę aūt dictę eo ꝙ ꝟba uł syllabas
prefixis characteribꝰ notent ⁊ ad noticiā legen/
tiū reuocent·q̄s qui didicerūt ꝓprie iā notarij ap/
pellanť.

De notis iuridicis Cap. XXII.

QUędā aūt litterę ī libris iuris verborum
suorum notę sūt·q̄ scriptio celeris breuiorqꝫ
fiat. Scribebať enim ꝟbi grā ꝑ b. ⁊ ꝑ f
bonū factum. ꝑ s. ⁊ ꝑ c. senatusconsultꝰ· ꝑ r. ⁊ ꝑ p
respublica. ꝑ p. ⁊ ꝑ r. populus romanus. ꝑ d. ⁊ ꝑ t
dūtaxat. ꝑ supinā m. litteram mulier. ꝑ p. ſm na/
turā pupillus. ꝑ p. verso capite pupilla. ꝑ vnū k
caput. per duo cappa iuncta·calūnię causa. ꝑ i. ⁊ e
iudex esto· ꝑ d ⁊ m. dolū malū. Cuiꝰ generis plu/
rimę cōsimiles notę in libris antiquis īueniūtur.
Has iuris notas nouitij impatores a codicibus
legū abolēdas sanxerūt· q: multos ꝑ has callidi
īgenio ignorātes decipiebāt atqꝫ ita iusserūt scri/
bēdas in legibꝰ lrās·ut nullos errores nullas am
bages afferāt· ſꝫ sequēda ⁊ vitāda aperte demon/
strēt.

De notis militaribꝰ Cap. XXIII.

IN breuiculis ꝙꝫ quibꝰ militū noīa con/
tinebanť·ꝓpria nota erat apud veteres·q̄
īspicereť·quāti ex militibꝰ supessēt·quan/
tiqꝫ in bello cecidissent. T. thau nota ī capite ꝟsi/
culi·supstitē designabat. θ. Theta ꝟo ad vnius/
cuiusqꝫ defūcti nomē apponebať. Unde ⁊ habet
ꝑ mediū telū id ē mortis signū. De q̄ Persius ait:
Et potis est nigrū vitio prefigere theta. Cū autē
pueriā significare vellēt. Λ. lauda littera vsi sūt
sicut mortē significabāt·cū ponebāt thetā ad ca/
put. In stipendiorum ꝙꝫ largitione ꝓprie erāt notę.

De notis litterarū Cap. XXIIII.

NOtas etiā lrārū inť se veteres faciebant·
ut ꝙcq̇d occulte īuicē ī scripturis signifi/
care vellēt mutuo scriberēt. Testis ē bru
tus qui in his litteris ea quę acturus erat nota/
bat·ignorātibꝰ alijs q̇d sibi vellēt hę litterę. Cę/
sar ꝙꝫ augustꝰ ad filiū: Qm̄ inquit innumerabilia
incidunt assidue quę scribi altutrū oporteat ⁊ esse
secreta·habeamꝰ inť nos notas si vis tales· ut cū
aliq̇d notis scribēdū erit·ꝓ vnaqꝙꝫ lrā scribamꝰ
sequētē· h̄ modo. Pro a. b. ꝓ b. c. ⁊ deinceps eadē
rōne cęteras. Pro z. autē lrā redeūdū erit ad du/
plex aa. Quidā etiā versis ꝟbis scribūt.

De notis digitorum Cap. XXV.

SUnt quędā ⁊ digitorum notę· sūt ⁊ oculorum
quibꝰ secū taciti ꝓculqꝫ distantes collo/
quūť·sicut mos ē militaris·ut quotiens
cōsentiat exercitꝰ·q: voce nō pōt· manu ꝓmittat.
Alij q: voce nō pūt·gladiorum motu salutāt. En/
nius de q̄dā impudica· q̄si in choro pila ludens·
datatim dat sese. ⁊ cōmunē facit. Aliū tenet· alij
nutat·alibi manꝰ ē occupata· alij ꝑuellit pedem·
alij dat annulū expectandū a labris·aliū inuocat
cū alio cantat·at tn̄ alijs dat digito lrās. Et salo/
mon. Annuit oculo·terit pede·digito loquiť.

De orthographia Cap. XXVI.

ORthographia grece latine recta scriptu/
ra interpretať. Ortho eni grece recta·gra
phia scriptura dicitur. Hęc disciplina do/
cet·quēadmodū scribē debeamꝰ. Nā sicut ars tra/
ctat de ꝑtiū declinatiōe·ita orthographia de scri
bēdi peritia·utputa ad. cū ē prępositio d. lrām. cū
ē cōiūctio t. litterā accipit. Haud qn̄ aduerbiū ē
negādi d. lrā terminať. ⁊ aspirať ī capite. quādo
aūt ꝯiūctio disiūctiua ē· ꝑ t litterā sine aspiratiōe
scribiť. Apud prępositio ꝑ d. scribiť· sicut ad· ut
apud patrē·qm̄ veteres sępe apud pro ad vsi sunt
duabus ex his medijs lris subtractis. Interdum
aūt alię litterę ī locū aliarum lrārum rite poniť. B ⁊ p
litteris quędā cognatio ē. Nā ꝓ byrrho dicimꝰ
pyrrhū. C. ⁊ g. quādā cognationē habēt. Nā cū
dicimꝰ cētū ⁊ trecētos·postea dicimꝰ q̄dringētos
g. ponētes ꝓ c. Porro c. ⁊ q. quędā cognatio ē. nā
huiuscemodi ꝑ c. cuiusqꝫ ꝑ q. scribimꝰ. Cū āt prę/
positio ꝑ c. scribēda ē. si autē aduerbiū fuerit ꝑ q.
Dicimꝰ eni quū lego. Deꝰ ꝑ e. solā. Dęmō ꝑ ę diph/
thongon ē notādꝰ. Equꝰ qđ ē aīal ꝑ e. solā scribē/
dus. ęquus qđ ē iustꝰ ꝑ ę diphthongon ē scribēdꝰ.
Exsul addita s. debet scribi·q: exul diciť q̄ extra
solū ē. Exultat meliꝰ sine s. littera scribitur. Nā
cum ipsa x. ex c. ⁊ s. constat·quomodo cū in ea sit
s. rursus ei additur alia? Ęquor ꝑ diphthongon
scribēdū·q: non ab aqua· ſꝫ ab ęqualitate nomen
est factū. Forsitan ꝑ n. ī fine scribēdū· q: integrū
eiꝰ ē·si forte tandē. Fecꝰ qđ est deformis ꝑ e solam

ſcribēdū. fęduſ qđ ē pactū. cū ę. diphthongo ſcri
bēdū. Formoſuſ ſine n. ſcribiť. q2 a forma vocať.
Gnatꝰ qđ ē filiꝰ ꝑ g ſcribendū. q2 facit generatus
H. quę aſpirationis littera ē. in latino tm̄ vocalibꝰ
iungiť. ut honor. homo. humꝰ. Aſpirať aūt ⁊ cō/
ſonantibꝰ. ſʒ in gręcis ⁊ hebreis noībꝰ. Heus aūt
⁊ heu interiectiōes ꝑ h. ſcribēdę. I litterā inť du/
as vocales cōſtitutā. bis ſcribi q̇dā exiſtimabant
ut troia maia. ſʒ hoc ratio nō permittit. Nunꝙ̄
eni tres vocales in vna ſyllaba ſcribūť. ſʒ i. lrā inť
duas vocales cōſtituta ꝓ dupla habeť. Id ꝓnomē
neutri generis ꝑ d. ſcribiť ab eo qđ eſt is ea id. q2
facit idē. Q2 ſi v̄bū eſt tertię ꝑſone ꝑ t. notabimꝰ
ab eo ꝙ ē eo is it. q2 facit itur. K. litterā antiqui
pręponebāt quotiēs a ſequebať. ut kaput. kamma
kalamꝰ. Nūc autē karthago ⁊ kalendę ꝑ eandē
tm̄ ſcribūť. Oia aūt gręca noīa q̈licūqȝ ſequente
vocali ꝑ k. ſūt ſcribēda. Lętus ꝑ ę diphthongon
ſcribiť. q2 lęticia a latitudine vocata ē. cui cōtra/
ria ē triſticia quę anguſtiā facit. L. aūt littera in/
terdū ꝓ d. lrā vtimur. ut latū ꝓ datū. ⁊ calamita/
te ꝓ cadamitate. a cadendo eni nomē aſſūpſit ca/
lamitas. Maxumꝰ an maximꝰ. ⁊ ſi q̈ ſimilia ſūt
q̈liter ſcribi debeāt quęſitū ē. Uarro tradidit cę/
ſarē ꝑ i. eiuſmodi v̄ba enunciare ſolitū eē ⁊ ſcri/
bere. inde ꝓpť auctoritatē tanti viri cōſuetudinē
factā. ut maximꝰ. optimꝰ. peſſimꝰ ſcribať. Malo
ꝑ vnū l. ſcribendū. q2 ē magis volo. Malle ꝑ duo
ll. magis ſcribendū. q2 ē magis velle. Nolo q̊ꝫ ꝑ
vnū l. velle ⁊ nolle ꝑ duo ll. Nolo eni ne volo eſt.
nolle ne velle. Os. ſi vultū aut oſſa ſignificat. ꝑ o
ſolā ſcribendū ē. ſi ꝑſonā. h. pręponēda ē. Ora fi/
niū ꝑ o. hora diei ꝑ h. ſcribendū. Onꝰ ſi de onere
venit. ꝑ o. ſolā ſcribēdū. ſi de honore. cū h. aſpira
tione. Prępoſitio ⁊ pręterea ꝑ diphthongon ſcri/
bendū. Pene v̄o qđ ē cōiūctio ꝑ e. pęna qđ ē ſup/
pliciū ꝑ ę. Q. littera tūc recte poniť cū illā ſtatim
u. lrā ſequiť. ⁊ alia quęlibet vna pluresve vocales
iungūť ita ut vna ſyllaba fiat. Cętera ꝑ c. ſcribūť.
Quę ꝓnomē per ę ſcribendū. que cōiūctio per e.
Quid ꝑ d. lrām ſcribiť cū ꝓnomē ē. ꝑ t. cū verbū.
cuiꝰ poſitio prima ē. queo q̇s quit. ⁊ i cōpoſitione
nequeo nequis nequit. Quod qn̄ ꝓnomē ē ꝑ d
ſcribendū. qn̄ numerꝰ ꝑ t. q2 totidē ꝑ t ſcribitur.
Quotidie ꝑ q ſcribendū. nō ꝑ c. ut ſit quot diebꝰ.
R. lrā coiōnē habet cū ſ. lrā. Itaqȝ apud antiq̄s
honos. labos. arbos dicebatur. nūc honor labor
arbor. Sat ꝑ t ſcribi oportet. q2 integrū eiꝰ facit
ſatis. Sed ꝑ d oportet ſcribi. apud antiq̄s eni ſed
ſedū dicebať. nos finales duas lrās abſcidimus.
Tantꝰ ſic ⁊ quātꝰ i medio m. habebāt. Quā eni ⁊
tam. vnde ⁊ quātitas. quātꝰ. tātꝰ. Uę interiectio
per ę. ſcribenda. ve cōiūctio per e. Xp̄us q2 grecū
eſt. ꝑ x. ſcribendū. ita ⁊ chriſma. Y. ⁊ z. litteris ſo
la gręca noīa ſcribūť. Nā cū iuſtitia z. litterę ſo/
nū exprimat. tn̄ q2 latinū ē. ꝑ t ſcribendū eſt. Sic
militia malitia nequitia ⁊ cętera ſimilia. In du/
bijs q̊ꝫ v̄bis cōſuetudo veterū erat ut cū eadē lit/
tera aliū intellectū correpta. aliū ꝓducta haberet.
lōgę ſyllabę apicē apponebāt. utputa ꝓpť an ar/
borē ſignificaret. an hoīuȝ multitudinē. apice di/
ſtinguebať. ſic ⁊ vbi litterę cōſonātes geminabāť
ſicilicū ſupponebant. ut ſella. ſerra. aſſeres. Uete
res eni nō duplicabāt lrās. ſʒ ſup ſicilicū appone/
bāt. q̈ nota admonebať lector geminādā eē lrām.

De analogia Cap. XXVII.

Analogia grece latine ſimiliū cōparatio.
ſiue ꝓportio noiať. Cuiꝰ hęc vis eſt ut qđ
dubiū ē ad aliq̇d ſile qđ nō ē dubiū refe/
rať. ut incerta certis ꝓbenť. Octo aūt modis cō/
paratio analogię colligiť. id ē q̈litate. cōparatione.
genere. numero. figura. caſu. extremitatibꝰ ſimiliū
ſyllabarū. ⁊ ſilitudine tēpoꝝ. Si q̇dē de his vnū
defuerit. iā nō ē analogia. id eſt ſilitudo. ſʒ ē ano/
malia id ē extra regulā. ut lupꝰ ⁊ lepus. totū ꝯue/
nit. ſʒ diſſentiūt caſu. facit eni lupi leporis. Nam
regulariť ē dum quęris vtꝝ trames maſculinū an
fęmininū ſit. ſimilis ē illi i oī declinatiōe limes. ⁊
erit maſculinū. Itē funis ſi incerti generis eē cre
dis. ſilis ē illi panis i declinatiōe. ⁊ erit maſculi/
nū. Itē ex cōparatiōe poſitiuoꝝ. ut ſi dicas doctꝰ.
magnꝰ. poſitiui ſūt. ⁊ ſui ſiles. Fit ⁊ ꝑ diminutio/
nē. utputa: funē maſculinū eē funiculus oñdit. ſic
marmor neutri generis eē marmuſculū indicat.
Nā qđ genꝰ i ꝑncipalitate ē. idē eē ſolet i dimi/
nutiōe. ſʒ hoc nō ſemꝑ. ut piſtrinū piſtrella. ſʒ ſci/
re debemꝰ ex poſitiōe. id ē primitiuo declinationē
⁊ ex diminutiōe genus colligere.

De etymologia Cap. XXVIII.

Etymologia ē origo vocabuloꝝ cū vis
v̄bi uel noīs ꝑ interp̄tationē colligitur.
Hāc ariſtoteles ſymbolon. cicero anno/
tationē noīauit. q2 noīa ⁊ v̄ba rez nota facit exē/
plo ꝓpoſito. utputa flumē. q2 fluēdo creuit. a fluen
do dictū. Cuiꝰ cognitio ſępe vſū neceſſariū habet
interp̄tatiōe ſua. Nā cū videris vnde ortū ē no/
mē: citius vim eiꝰ itelligis. Ois eni rei inſpectio
etymologia cognita planior ē. Nō autē oīa noīa
a veteribꝰ ꝺm naturā impoſita ſūt. ſʒ quędā ⁊ ꝺm
placitū. ſic ⁊ nos ſeruis ⁊ poſſeſſiōibꝰ interdū ꝺm
ꝙ placet noſtrę volūtati noīa damꝰ. Hinc eſt ꝙ
oīuȝ nominū etymologię nō reꝑiunť. q2 quędam
nō ꝺm q̈litatē qua genita ſūt. ſʒ ꝺm arbitriū hu/
manę volūtatis vocabula acceperūt. Sūt autem
etymologię nominū. aut ex cauſa datę. ut reges a
recte agēdo. aut ex origine ut homo q2 ſit ab hu/
mo. aut ex contrarijs. ut a lauādo lutū dū lutum
nō ſit mundū. ⁊ lucus. q2 vmbra opacꝰ parū luce/
at. Quędā etiā facta ſūt ex nominū deriuatione.
ut a prudētia prudens. Quędā etiā ex vocibꝰ. ut
a garrulitate garrulus. Quędā ex gręca etymo/
logia orta ⁊ declinata ſūt i latinū. ut ſilua domꝰ.
Alia q̊ꝫ ex noībꝰ locoꝝ vrbiū uľ fluminū traxerūt
vocabula. Multa etiā ⁊ de diuerſaꝝ gētiū ꝺmōe
vocāť. Unde ⁊ origo eoꝝ vix cerniť. Sūt eni plę/
raqȝ barbara noīa incognita latinis ⁊ gręcis.

De glosis Cap. XXIX.

GLosa greca interꝑtatiõe linguę sortitur nomẽ. Hãc philosophi aduerbiũ dicũt. qꝛ vocẽ illam de cuius qualitate requirit̃ vno ⁊ singulari verbo designat. Quid enim illud sit in vno ṽbo positũ declarat. ut cõticescere ẽ tacere. Itẽ latꝰ haurit apertũ. haurit ꝑcutit. Itẽ cũ terminũ dicimus finem. aut populatas interꝑtamur esse vastatas. ⁊ oĩo cũ vnius verbi rem vno ṽbo manifestamꝰ.

De differẽtijs Cap. XXX.

DIfferentia ẽ species diffinitiõis quã scriptores artiũ de eodẽ ⁊ de altero noiant. Hęc eñi duo q̃dã int̃ se coione cõfusa. cõiecta differentia secernũt̃. ꝑ quã q̃d sit vtrũqꝫ cognoscit̃. ut cũ querit̃ quid int̃ regem sit ⁊ tyrãnũ. adiecta differẽtia q̃d vt̃qꝫ sit diffinit̃. ut rex modestus ⁊ tẽperãs. tyrãnꝰ ṽo crudelis. Int̃ hęc enim duo differẽtia cũ posita fuerit. quid sit vtrũqꝫ cognoscit̃. sic ⁊ cęt̃a.

De barbarismo Cap. XXXI.

BArbarismꝰ ẽ ṽbũ. corrupta littera uel sono enunciatũ. littera ut floriet. dũ florebit dicere oporteat. sono si ꝑ media prima syllaba ꝓducat̃. ut latebrę tenebrę. Appellatus aũt barbarismꝰ a barbaris gentibꝰ. dũ latine orationis integritatẽ nescirẽt. Vnaqueqꝫ eñi gens facta romanoꝝ cũ opibꝰ suis. vitia quoqꝫ ⁊ ṽboꝝ ⁊ moꝝ romã trãsmisit. Inter barbarismũ aũt ⁊ barbaralexim hoc int̃est. ꝙ barbarismꝰ i ṽbo latino fit. dũ corrũpit̃. qñ aũt barbara ṽba latinis eloquijs inserunt̃. barbarolexis dicit̃. Itẽ qñ in ꝓsa vitiũ fit ſmonis. barbarismꝰ vocat̃. qñ i metro metaplasmꝰ dicit̃. Barbarismꝰ aũt fit scripto ⁊ ꝓnunciatiõe. Scripto. iiij. modis. si q̃s in ṽbo litterã uel syllabã adijciat. mutet. transmutet uel minuat. Pronunciatiõe autem fit. in tꝑibꝰ. tonis aspiratiõibꝰ. ⁊ reliquis quę sequũt̃. Per tꝑa q̃ꝑpe fit barbarismꝰ. si ꝓ longa syllaba breuis ponatur aut ꝓ breui longa. Per tonos. si accentꝰ i alia syllaba cõmutet̃. Per aspirationẽ si adijciat̃. h. littera vbi non debet. aut detrahat̃ vbi esse oportet. Per hiatũ quotiẽs i ꝓnũciatiõe scindit̃ ṽsus anteq̃ cõpleat̃. siue q̃tiens vocalis vocalẽ sequit̃. ut musę. aonides. Fit barbarismus ⁊ ꝑ metacismos iotacismos. ⁊ labdacismos. Metacismꝰ ẽ quotiens m. litterã vocalis sequit̃. ut bonũ aurũ. iustũ amicum. ſꝫ hoc vitiũ aut suspensiõe m. litterę. aut detractiõe vitamꝰ. Iotacismus est quotiens i iota littera duplicat̃ sonus. ut troia maia. vbi earꝫ litteraꝝ adeo exilis ꝓnũciatio ut vnũ iota non duo sonare videat̃. Labdacismus ẽ. si ꝓ vno l. duo ꝓnuncient̃ ut aphri faciunt. sicut colloquiũ ꝓ cõloquiũ uel quotiẽs vnũ l. exilius. duo largius ꝓferimus q̃d cõtrariũ ẽ. Nã vnũ largius duo exiliꝰ ꝓferre debemus. Collisio est quotiens nouissimę syllabę finis in alterıꝰ ꝑncipio ẽ. ut mater terra.

De soloecismo Cap. XXXII.

SOloecismꝰ est plurimoꝝ ṽboꝝ int̃ se incõueniens compositio. sicut barbarismꝰ vnius verbi corruptio. Verba enim non recta lege cõiuncta soloecismus est. ut si quis dicat. inter nobis ꝓ int̃ nos. aut date veniã sceleratorũ ꝓ scelerati. Dictꝰ aũt soloecismus a ciuibꝰ cicilibus q̃ ex vrbe soloe quę nũc põpeiopolis appellat̃. ꝓfecti cũ apud italos cõmorãtes. suã ⁊ illoꝝ linguã vitiose incõuenienterqꝫ cõfunderent. soloecismo nomen dederunt. Vnde ⁊ similit̃ loquentes soloecismos facere dicunt̃. Soloecismus autẽ apud poetas schema dicit̃. quotiẽs in ṽsu necessitate metri factus inuenit̃. Cũ aũt nõ inuenit̃ necessitas. permanet soloecismi culpa. Soloecismus fit duobꝰ modis. aut ꝑ ꝑtes oratiõis. aut ꝑ accidentia partiũ oratiõis. Per ꝑtes orationis. si alterã partem pro altera ponamus. utputa si ꝓpositiones aduerbijs applicemꝰ. Per accidẽtia fit. id ẽ ꝑ ea quę accidũt ꝑtibus oratiõis. utputa ꝑ q̃litates. genera. numeros. figuras. ⁊ casus. Per ista igitur oĩa fiũt soloecismi. sicut donatus exposuit. fiũt ꝓterea ⁊ plurimis modis. Nã lucilius centũ genera soloecismoꝝ dixit: q̃s oẽs vitare potius q̃ sequi debet qui regulã recte loquendi tenere studet.

De cęteris vitijs Cap. XXXIII.

VItia apud grãmaticos illa dicunt̃ quę in eloq̃o cauere debemꝰ. Sũt aũt hęc: barbarismꝰ. soloecismꝰ. acyrologia. cacephaton ⁊ reliq̃. Barbarismꝰ ẽ corruptio ṽbi vnıꝰ. ut si tertiã syllabã q̃s ꝓducat in ignoscere. Soloecismus cõpositio vitiosa ṽboꝝ ut si aliq̃s dicat: int̃ hoibꝰ ꝓ int̃ hoies. Acyrologia nõ ꝓpria dictio ut liceat sperare timẽti. Propriũ aũt timẽti ẽ formidare nõ sperare. ⁊ gramineo in cãpo. Propriũ est aũt graminosũ dicere campũ. nõ gramineum Cacephaton dictio obscęna uel incomposite sonãs. Obscęna. ut his animũ arrecti dictis. Incõposita. ut iuuat ire ⁊ dorica castra videre. Mala eñi cõpositio fit ab ea syllaba incipe q̃ supior finierat. ſꝫ ⁊ si alio mõ quolibet incõposita dictio ꝓferat̃. cacephaton dicitur. Pleonasmos adiectio vnius ṽbi supuacua. ut hactenus aruoꝝ cultus ⁊ sidera cęli. Neqꝫ enim alibi nisi in cęlo sunt sidera. Perisologia adiectio plurimoꝝ ṽboꝝ supuacua. ut viuat ruben ⁊ nõ moriatur dum nõ sit aliud viuere q̃ non mori. Macrologia longiloquium res nõ necessarias compꝛehendẽs. ut legati nõ impetrata pace retro vnde venerãt domũ reuersi sunt. Tantologia. id est eloquium. ut si fata viꝝ seruãt. siue scit̃ aura ętherea. neqꝫ adhuc crudelibus occupat vmbris. Totũ eñi q̃d repetitur vna res est. ſꝫ crebro sermõe annũciata. Eclipsis est defectꝰ dictiõis. in quo necessaria ṽba desunt. ut cui pharetra ex auro. deest eñi erat. Tapinosis est humilitas statum rei magnę dictis infirmãs. ut apparent rari nantes i gurgite vasto. Gurgitẽ posuit ꝓ mari. Cacosyntheton vitiosa compositio. ut versaqꝫ iuuencũ terga fatigamus hasta. Amphibologia. ambigua dictio quę fit aut per casum accusatiuum. ut illud responsum apollinis

ad pyrrhũ·aio te eacida romanos vincere posse·i quo nõ ẽ certũ quẽ i illo ꝟsu mõstrauerit eẽ victorem. Fit ꝛ ꝑ incertã distinctionẽ·ut bellũ ingens geret italia. Incerta distinctio·vtꝝ bellũ ingens an ingens italia. Fit ꝛ ꝑ cõe ꝟbũ·ut depcaꝛ cato·calũniaꝛ cicero·pręstolaꝛ brut⁹·dedignaꝛ antoni⁹· nec oñdiꝛ in hac ambiguitate vtrũ ipsi alios·an alij ipsos depcati sint aut calũniati. Fit ꝛ ꝑ omonyma qñ vno noie multa significanꝛ·ut acies.ꝛ nõ addas aut ferri·aut oculoꝝ·aut militũ.

De metaplasmis Cap.XXXIIII.

Metaplasmus gręca lingua latine transformatio diciꝛ. Qui fit i vno ꝟbo ꝓpt metri necessitatẽ ꝛ licentiã poetaꝝ. Cuius species hęsũt. Prothesis appositio in ꝑncipio ꝟbi·ut gnato ꝑ nato. Epenthesis appositio in medio·ut relliqas ꝑ reliqas. ꝛ mancant i relligiõe nepotes ꝑ religiõe. Paragogę appositio in fine·ut admittier ꝑ admitti. ꝛ potestur ꝑ potest. Aphęresis abscisio de ꝑncipio·ut tẽno ꝑ cõtẽno. Syncope·abscisio de medio·ut forsan pro forsitan. Apocopę abscisio de fine·ut sat pro satis. Ectasis·ꝑductio cõtra naturã·ut italiã fato ꝑ fugus. ꝛ exercet diana choros. Systole·est correptio ꝯtra naturã·ut aq̃l⁹ orion. ꝛ vrbẽqꝫ fidenã·cũ ꝑma syllaba ꝑduci debeat. Dięresis discissio syllabę i duas·ut diues pictai vestis·ꝑ picte. ꝛ albai lõgai Episynaliphę cõglutinatio duaꝝ in vnã·ut pariete ꝑ pariete. ꝛ genua ꝑ genua·phaeton ꝑ phęton. Synalęphe·collisio vocaliũ iũcta vocalib⁹·ut atqꝫ ea diũsa penit⁹ dũ pte gerũꝛ. Ecthlipsis·collisio ꝯsonãtiũ cũ vocalib⁹·ut multũ ille ꝛ ꝛris iactat⁹ ꝛ alto. Antithesis·cõtrapositio litterę ꝑ alia lrã·ut impete ꝑ impetu. ꝛ olli ꝑ illi. Metathesis·trãspositio litterę·ut euãdre ꝑ euãder·timbre ꝑ timber. Inter barbarismũ ꝛ lexim hoc ẽ latinã ꝛ pfectam elocutiouẽ Metaplasmus est: q̇ in vno sermone fit ratiõe vitios⁹. Itẽ intꝛ soloecismũ ꝛ phrasin·id ẽ pfectã cõnexionẽ sermonũ figura est quę fit contextu sermonum rõne vitiosa. Ergo metaplasmi ꝛ schemata media sunt. ꝛ discernũꝛ peritia ꝛ imperitia. Fiũt aũt ad ornatum.

De schematibus Cap.XXXV.

Schemata ex gręco i latinũ eloquiũ figurę intꝑretanꝛ·quę fiũt i ꝟbis uel sentẽtijs ꝑ varias distinctionũ formas ꝓpꝛ eloquij ornatũ. Hęc dũ multa sint apud grãmaticos·ista inueniuntur. Prolepsis est pręsũptio vbi ea quę sequi debent anteponũꝛ·ut interea reges ingenti mole latin⁹. Debuit eni sic dicere. Interea reges ingenti mole. ꝛ statim adijcere qꝺ̇ sequiꝛ·ꝑcedũt castris·deinde dicere latin⁹ ꝛ cetera·ꝫ facta ẽ pro ornamẽto pręsũptio rei. ꝛ q̇ seq̇ debuere reges interpositi sũt i septẽ ꝟsib⁹. ꝛ postea additũ est·ꝑcedũt castris. Et deinde pręsũptio·qꝛ antepositasũt quę sequi debuere. Zeugma ẽ clausula·cũ plures sensus vno ꝟbo claudũꝛ·quę fit trib⁹ modis Nã aut in primo aut in postremo aut i medio id ꝟbũ poniꝛ qꝺ̇ sentẽtias iũgit. In ꝑmo·ut vertit oenophori fũd⁹ sentẽtia nobis. In medio·ut gręcia sulpitio sorti data·gallia cotte. In postremo ut nãqꝫ hoc tpe obsequiũ amicos·veritas odium parit. Hypozeuxis ẽ figura supiori ꝯtraria vbi i singulis sensib⁹ ꝓpria vnicuiqꝫ clausula ẽ: ut regẽ adit ꝛ regi memorat nomẽqꝫ genusqꝫ. Syllepsis ẽ i dissilib⁹ clausulis aut pluralis dictio singulari ꝟbo finita·ut socijs ꝛ rege recepto· aut singularis dictio plurali ꝟbo expleta·ut sũt nobis mitia poma·castanęę molles ꝛ pressi copia lactꝭ. Fit ãt syllepsis nõ solũ ꝑ ptes oratiõis·ꝫ ꝛ ꝑ accidẽtia ptib⁹ orationis. Nã vbi ꝛ ꝑ multis vn⁹. ꝛ ꝑ vno multi ponũꝛ·syllepsis ẽ. Pro multꝭ vn⁹·ut ẽ illud vterũqꝫ armato milite cõplent·cũ nõ vno·ꝫ multis militib⁹. Itẽ ꝑ vno multi ut i euãgelio latrones qui crucifixi erãt cũ eo improperabãt·vbi ꝑ vno vterqꝫ induciꝛ plasphemasse. Anadiplosis ẽ qñ ab eodẽ ꝟbo q̇ prior ꝟsus finiuit·sequẽs ꝟsus incipit·ut ẽ illud: Certent ꝛ cygnis vlulę·sit tityrus orpheus. Orpheus i siluis· intꝛ delphinas orion. Anaphora est repetitio eiusdem ꝟbi ꝑ ꝑncipia ꝟsuũ plurimoꝝ·ut nos te dardania incensa tuaqꝫ arma secuti. Nos tumidũ sub te permensi classib⁹ ęquor. Epanaphora est in vno ꝟsu ꝑ ꝑncipia sensuũ eiusdẽ ꝟbi repetitio·ut te nem⁹ angitię·vitrea te fucin⁹ vnda·te liquidi fleuere lacus Epizeuxis est i vno sensu cõgeminatio ꝟbi·ut sic sic iuuat ire sub vmbras. Epanalepsis ẽ ꝟmonis i ꝑncipio ꝟsus positi·eiusdem i fine replicatio·ut est illud: Crescit amor nũmi quãtũ ipsa pecunia crescit. Paranomasia ẽ i significatiõe diuersa dictio pene ipsa·ut illud: abire an obire te cõuenit·id ẽ exulẽ fieri an mori. Schesis onomaton multitudo nominũ cõiũctoꝝ quodã ambitu copulata·ut nubila nix grãdo·ꝑcellę fulmina venti. Paromęon est multitudo verboꝝ ex vna littera inchoantiũ.q̃le est apud enniũ. O tite tute tati tibi tanta tyrãne tulisti·ꝫ hoc bene tẽperat Virgili⁹: dũ nõ toto ꝟsu vtiꝛ hac figura ut ennius·ꝫ nũc in ꝑncipio ꝟsus tm̃·ut est illud: Sęua sedes sup arma·nũc i medio·ut quęqꝫ lacus late liq̇dos quęqꝫ aspera dumis. nunc aũt i fine.ut sola mihi tales casus cassandra canebat. Homęoptoton ẽ cũ plurima noia ꝑ vnũ casũ denũcianꝛ·ut est illud Sꝫ neqꝫ currẽtẽ·nec se cognoscit euntẽ. Tollentẽqꝫ manus saxũqꝫ in manẽ mouentẽ. Homęoteleuton ẽ cũ vno mõ ꝟba plurima finiũꝛ.ut abijt abscessit·euasit. erupit. Polyptoton ẽ cũ diuersis casibus sentẽtia variaꝛ·ut ex nihilo nihil in nihilum nil posse reuerti. Marcida ꝛ mappa marco spondẽre recurras. Marcus dixit: ita ẽ assigna marce tabellas. Hyrmos ẽ sẽtẽtia ꝯtinuatę orationis tenorẽ suũ vsqꝫ ad vltimũ ꝟuãs·ut ẽ i secessu lõgo locus insula portũ ꝛ reliq̃. Hinc eni i longum vadit sensus vsqꝫ ad illud. Desuper horrentiqꝫ atrum nemus iminet vmbra. Polysyntheton est dictio multis cõcatenata coniunctiõibus

ut tectumq3 laremq3 armaq3 amyclęumq3 canem.
Dialyton uel asyntbetō ē figura quę ecōtrario si/
ne ꝯiūctiōib⁹ solute ac simplicit̄ effert̄·ut venim⁹
vidim⁹ placuit. Antitbeton ē vbi cōtraria cōtra/
rijs opponūt̄ ⁊ sentētię pulchritudinē reddunt·ut
illud: frigida pugnabūt calidis·bumentia siccis·
mollia cū duris·sine pondere babentia pondus.
Hypallage ē quotiensc̄ūq3 per cōtrarium verba
intelligunt̄·ut dare classibus austros·cū ventis
naues demus·non nauibus ventos.

De tropis XXXVI.

TRopos greco noīe grāmatici vocāt·qui latine modi locutionū interp̄tant̄. Fiūt aūt a ꝓpa significatiōe·ad nō ꝓpriā·sīsitu
dine. Quoꝝ oīuz noīa difficillimū ē annotare·ꝫ
ex oib⁹ donat⁹·xiij. vsui tradendo ꝯscripsit. Me/
taphora ē ꝟbi alicui⁹ vsurpata trāslatio·sicut cū di/
cim⁹ fluctuare segetes·gēmare vites·dū i bis reb⁹
fluct⁹ ⁊ gēmas nō iuenim⁹·in q̇b⁹ hęc ꝟba aliūde
trāsferūt̄. Sꝫ hę atq3 alię tropicę locutiōes ad ea
quę intelligēda sūt·ꝓpterea figuratis amictib⁹ ob/
tegūt̄·ut sensū legētis exerceant. ⁊ ne nuda atq3 in
ꝓmptu posita vilescāt. Fiūt aūt metaphorę mo/
dis q̄ttuor. Ab aīali ad aīale·ut aligeros cōscēdit
equos. Metaphorice loquēs miscuit quadrupedi
alas auis. ⁊ q̄ cursu deserta peruenerit·miscuit vo/
latili cursum q̄drupedis. Ab inaīali ad inaīale·ut
pontū pin⁹ arat·sulcū premit alta carina·miscuit
vsū terrę aquis·dū arare ⁊ sulcū premere·ad trā
ptineat non ad mare. Ab inanimali ad aīale·ut
florida iuuēt⁹·miscuit flores inanimales iuuētuti·
quę aīam babet. Ab animali ad inaīale·ut tu ne/
ptune pater cui tēpora cana crepanti Cincta sa/
lo resonant·magn⁹ cui ppete mēto Profluit ocea/
nus ⁊ flumina crinib⁹ errāt. Mētū eni ⁊ tempora
⁊ crines nō ad oceanū ptinent·ꝫ ad hoīes. Sic ⁊
alia reꝝ noīa de alio genere i aliud gen⁹ decētissi/
me decoris grā trāsferūt̄·ut oratio porrect̄. Me/
taphora aūt aut ptis vni⁹ ē·ut fluctuare segetes·
nō potes dicere segetare fluct⁹: aut antistropha ē·
id ē reciproca·ut remigiū alaꝝ. Nā ⁊ alę nauiū. ⁊
alarū remigia dicūt̄. Catachresis ē alienę rei no/
mē appositū. ⁊ eo a metaphora differt·q̄ illa vo/
cabulum babenti largit̄: hęc q2 non babet ꝓpriū
alieno vtit̄·ut facięq3 simillima lauro. ⁊ cētaurus
nūc vna ambę iūctisq3 ferūt̄ frontib⁹ ⁊ lōgę sulcāt
vada salsa carinę. dum facies ⁊ frons tm̄ aīaliū ⁊
hoīuz sint. Qd nomē si poeta nō apposuisset na/
ui·q̇d ꝓpriū eidē parti diceret nō haberet. Meta/
lepsis ē trop⁹ a pręcedēte indicās qd seq̄t̄. ut Inq3
manus chartę nodosaq3 venit arūdo. Nā p ma/
nū verba·p arundinē litterę significatę sūt. Me/
tonomia transnominatio ab alia significatione
ad aliā ꝓximitate trāslata. Fit aūt multis modis
aut eni p id qd ꝯtinet·id qd ꝯtinet̄ ōndit·ut thea/
tra plaudūt·prata mugiūt·dū illic hoīes plaudāt
hic boues mugiāt·aut cōtra p id qd cōtinet̄ id qd
cōtinet·ut iā ꝓxim⁹ ardet vcalegon·dū nō ille·sed
dom⁹ ei⁹ arderet. Itē p inuentorē id qd inuentū ē
ut·sine cerere ⁊ libero friget ven⁹. ⁊ cōmixtā vul/
canus mittit ad astra fauillā. Vult eni p cererem
frumēti inuentricē intelligere panē·p liberꝫ iuen/
torē vitis vinū·p venerē libidinē·p vulcanū ignē
At cōtra p iuentū iuentorē demonstrat·ut vinū
precamur·p libero qui viuū apud grecos iuenit.
Item p efficientē id qd efficit̄· sic pigrū frigus q̄
pigros hoīes faciat. ⁊ timor pallid⁹ eo q̄ pallidos
hoīes reddat. At cōtra p id qd efficit̄ efficiens·ut
iūgit eq̄s curru gēitor spumātiaq3 addit frena fe/
ris. Spumātia frena dixit·cū vtiq3 nō ipsa faciāt
spumas·ꝫ equ⁹ q̇ ea gerit spumis cōspergat infu/
sis. Antonomasia ē ꝓ noīe·id est vice noīs posita
ut maia genit⁹ ꝓ mercurio. Qui trop⁹ fit tribus
modis. Ab aīo·ut magnanimusq3 anchisiades. a
corpe·ut ipse arduus. extrinsecus·ut infęlix puer
atq3 ipar cōgressus achilli. Epitheton suprano/
men. preponitur eni ꝓprio nomini·ut alma ceres
obscęniq3 canes·importunęq3 volucres. Int̄ an/
tonomasiā aūt ⁊ epitheton h̄ differt·q̄ antono/
masia ꝓ vice noīs ponit̄·epitheton aūt nūq̄ sine
noīe ē. Quib⁹ duobus tropis·uel vitupam⁹ ali/
quē ul̄ ostendim⁹ ul̄ laudam⁹. Synecdoche ē cō/
ceptio·cū a pte totū·ul̄ a toto pars intelligit̄. Eo
eni ⁊ p speciē gen⁹. ⁊ p genus species demōstrat̄·
ꝫ species pars est·genus aūt totū. A toto eni ps
ītelligit̄·ut q̄ mulrę glomerāt̄ aues. vbi frigidus
annus trans pontū fugat. Nō eni totus annus ē
frigidus·ꝫ pars anni·id ē hyems. At cōtra a pte
totū·ut flāmas cū regia puppis extulerat. vbi non
solū puppis ꝫ nauis. ⁊ nō nauis·ꝫ qui i ea. ⁊ non
oēs·ꝫ vn⁹ flāmas extulit. Onomatopeia ē nomē
fictū ad imitādum sonum vocis cōfuse·ut stridor
valuaꝝ·hinnitus eq̄ꝝ·mugitus boū·balat⁹ ouiū.
Periphrasis est circūloquiū·dū res vna plurimis
ꝟbis significat̄·ut auras vitales carpit. Signi/
ficauit eni p copulationē ꝟboꝝ vnā rem·h̄ est·vi/
uit. Hic aūt trop⁹ geminus ē. Nā aut veritatem
splēdide ꝓducit·aut fęditatē circuitu euitat. Ve/
ritatē splēdide ꝓducit·sicut. ⁊ iā p̄ma nouo spar/
gebat luīe t̄ras Tithoni croceū linquēs aurora
cubile. Vult eni dicere. iā lucescebat aut dies ort⁹
erat. Fęditatem circuitu euitat·sicut: placidūq3
petiuit cōiugis infusus gremio p mēbra soporē.
hoc eni circuitu euitat obscęnitatē ⁊ decent̄ ostē/
dit ꝯcubitū. Hyperbaton ē trāscēsio cū ꝟbū aut
sententia cōmutat̄. Hui⁹ spēs q̇nq3 sūt·anastro/
phe·hysteroprotheron·parenthesis·temesis·syn
chesis. Anastrophe verboꝝ ordo preposterus·ut
littora circū·ꝓ circū littora. Hysteronprotheron
sn̄ia ordine mutata·ut postq̄ altos tetigit fluctus
⁊ ad ęquora venit. ante eni ad ęquora venit: ⁊ sic
tetigit fluct⁹. Parenthesis vbi int̄ponim⁹ senten/
tiā nostrā·q̄ ex medio remota·iteger sensus pdu/
rat·ut ęneas (neq3 eni patrius cōsistere mentem
pass⁹ amor) rapidū ad naues premittit achaten.
Est eni ordo·ęneas rapidum premittit achaten.

Nā illud in medio parenthesis ē. Temesis ē se/
ctio vniꝰ nois ꝑ interpositionē ꝟboꝝ·ut multū ne/
bulę circū dea fudit amictū·ꝓ circūfudit. Syn/
chesis ē vbi ex oi parte cōfusa sunt ꝟba·ut illud.
Juuenes fortissima frustra pectora si vobis au/
dendi extrema cupido ē certa seq̄·quę sit rebꝰ for/
tuna videtis. excessere oēs adytis arisq͡ȝ relictis dij
quibꝰ imperiū hoc steterat·succurritis vrbi incēsę·
moriamur ⁊ i media arma ruamus·ordo talis ē.
Juuenes fortissima pectora·frustra succurritis vrbi
incensę·q: excessere dij quibꝰ hoc imperiū steterat
vnde si vobis cupido certa ē me sequi audētē ex/
trema·ruamꝰ i media arma ⁊ moriamur. Hyper/
bole ē excelsitas fidē excedēs vltra q̄ꝫ credendū ē
ut sidera ꝟberat vnda. ⁊ terrā int̄ fluctus aperit.
Hoc eni mō vltra fidē aliq̄d auget̄·nec tn̄ a tra/
mite significandę veritatis erratur; q̄ꝫuis verba
quibꝰ indicat̄ excedant·ut volūtas loquentis non
fallētis appareat. Quo tropo nō solū nō auget̄ ali/
q̄d ȝ ⁊ minuit̄: auget̄·ut velocior aura: minuit̄·
ut mollior pluma·durior saxo. Allegoria ē alie/
niloquiū·aliud eni sonat. ⁊ aliud itelligit̄·ut tres
littore ceruos ꝯspicit errātes. vbi tres duces bel
li punici·uel tria bella punica significant̄. Et in
bucolicis: Aurea mala decē misi·id est ad augu/
stū. x. eglogas pastoꝝ. Huiꝰ tropi plures sūt spe/
cies·e quibus eminent septem. ironia·antiphra/
sis·enigma·charientismos·parœmia·sarcasmos·
asteismos. Jronia ē sentētia ꝑ ꝓnūciationē ꝯtra/
riū habēs intellectū. Hoc eni tropo callide aut ꝑ
accusationē·aut ꝑ insultationē aliq̄d dicit̄·ut ē il/
lud: Uestras eure domos illa se iactet i aula Eolꝰ.
⁊ clauso ventoꝝ carcere regnet. Et quō aula si car
cer est? Soluit̄ eni ꝓnūciatiōe. Nā carcer ꝓnun/
ciatio ē·iactet i aula ironia ē. ⁊ totū ꝑ cōtrariam
ꝓnūciationē annūciat̄ per ironię speciē quę lau/
dādo deridet. Antiphrasis ē sermo ecōtrario in/
telligēdꝰ·ut lucus q: caret luce ꝓpt̄ nimiā nemoꝝ
vmbrā. ⁊ manes id est mites ⁊ modesti·cum sint
terribiles ⁊ immanes. ⁊ parce. ⁊ eumenides furię·
q̄ꝫ nulli parcāt uel bene faciāt. Hoc tropo ⁊ nani
atlantes. ⁊ ceci videntes. ⁊ vulgo ethiopes ar/
gentei appellant̄. Jnt̄ ironiam aūt ⁊ antiphrasin
hoc distat·q̄ꝫ ironia ꝓnūciatione sola indicat qđ
intelligi vult·sicut cū dicimus hoi agenti male:
bonū ē qđ facis. Antiphrasis ꝟo nō voce ꝓnun/
ciātis significat cōtrariū·ȝ suis tn̄ ꝟbis q̄rū ori/
go cōtraria est. Enigma est questio obscura quę
difficile intelligit̄ nisi aperiat̄·ut est illud: De co/
medente exiuit cibus. ⁊ de forti egressa est dulce/
do·significans ex ore leonis fauū extractū. Jnter
allegoriā autē ⁊ enigma hoc interest·q̄ꝫ allegoria
bis gemina est. ⁊ sub re alia aliud figuralit̄ indi/
cat. Enigma ꝟo sēsus tn̄ obscurus ē. ⁊ ꝑ quasdā
imagines adumbratus. Charientismos ē tropus
quo dura dictu gratius ꝓferunt̄·veluti cū intro/
gantibus nūq̄d nos quęsierit aliq̄s·respondetur
bona fortuna·vnde intelligit̄ neminē nos quęsis/
se. Parœmia est rebus ⁊ tēporibꝰ accōmodatū ꝓ/
uerbiū. Rebus·ut cōtra stimulū calces dū signi/
ficatur aduersis resistendū. Temporibꝰ·ut lupus
i fabula. Aiūt eni rustici vocē hoiem ꝑdere·si eū
lupꝰ prior viderit. vnde ⁊ subito tacēti dicit̄ istud
ꝓuerbiū: lupus in fabula. Sarcasmos est hosti/
lis irrisio cum amaritudine·ut referes ergo hęc ⁊
nunciꝰ ibis pelidę genitori illi mea tristia facta·
degenerēq͡ȝ neoptolemū narrare memento. Huic
contrariꝰ est asteismos·id ē vrbanitas sine iracū/
dia. ut id: Qui bauiū nō odit amet tua carmina
meui: Atq͡ȝ idē iungat vulpes. ⁊ mulgeat hircos
id est q̄ bauiū nō odit·ꝓ pęna ei cōtingat ut dili/
gat meuiū. Fuerūt aūt meuiꝰ ⁊ bauiꝰ poetę pessi/
mi ⁊ iimici virgilij. Qui hos ḡ diligit·faciat quę
cōtra naturam sūt. id est iūgat vulpes ⁊ mulgeat
hircos. Omoesis ē quę latine intp̄retat̄ siłitudo
ꝑ quā minꝰ notę rei·ꝑ siłitudinē eiꝰ quę magis no/
ta est pandit̄ demōstratio. Huiꝰ species sūt tres·
icon·ꝑabolę·paradigma. id est imago·cōparatio
exēplū. Jcon est imago cū figurā rei ex siłi genere
conamur exprimere·ut oia mercurio siłis·vocēq͡ȝ
colorēq͡ȝ ⁊ crines flauos ⁊ mēbra decora iuuēta.
Cōgrua eni ē siłitudo de specie cuiꝰ ꝑsona inducit̄
Parabola ē cōpatio ex dissiłibꝰ rebus·ut q̄lis in
aruis ē fere libye visus leo cominꝰ hostē cōsedit.
vbi leoni cęsarē cōparauit·non ex suo ȝ ex alieno
genere siłitudinē faciēs. Paradigma ꝟo ē exēplū
dicti uł facti alicuius·aut ex simili aut ex dissimi/
li genere cōueniēs ei quā ꝓponimꝰ rei·ita: Tam
fortiter perijt apud hyppponē scipio q̄ꝫ vtice cato.
Similitudo aūt tribꝰ modis fit·a pari·a maiore·
a minore. A pari·ac veluti magno in ꝑplo cū sępe
coorta ē seditio. A maiore ad minꝰ·q̄liter exꝑssū
ventis ꝑ nubila fulmen. A minore ad maiꝰ. si po/
tuit manes arcessere coniugis orpheus·threicia
fretꝰ cithara fidibusq͡ȝ canoris·q̄si dicat·re par/
ua ⁊ breui·id ē·si ille cithara fretus·ego pietate.

De prosa Cap. XXXVII.

PRosa ē ꝓducta oratio ⁊ a lege metri so/
luta. Prosū eni antiqui ꝓductū dicebāt
⁊ rectū. Unde ait Uarro: Apud plau/
tū prosis lectis significari rectis. Unde etiā quę
nō est ꝑflexa numero ȝ recta·ꝓsa oratio dicitur i
rectū ꝓducendo. Alij prosam aiūt dictā ab eo q̄ꝫ
sit ꝓfusa·uel ab eo q̄ꝫ spaciosiꝰ ꝓdeat ⁊ excurrat·
nullo sibi termino prefinito. Preterea tam apud
grecos q̄ꝫ apud latinos longe antiquiorem curā
fuisse carminum q̄ꝫ prosę. Oia eni prius versibꝰ
cōdebant̄. Prosę aūt studiū sero viguit. Primus
apud grecos pherecydes syrus soluta oratione
scripsit. apud romanos aūt Appius cecꝰ aduersus
pyrrhū solutā orationem primꝰ exercuit. Jam ex
hinc ⁊ ceteri prosę eloquentia contenderunt.

De metris Cap. XXXVIII.

MEtra vocata·q: certis pedū mēsuris atq͡ȝ
spatijs termināt̄. neq͡ȝ vltra dimensionē
tempoꝝ constitutā ꝓcedunt. Mensura

enī grēce metrū dicit͛. Uersus dicti ab eo ꝙ pedi/
bus in ordine suo dispositis·certo fine moderāt͛ ꝑ
articulos.qui cēsa ⁊ mēbra noiant͛. Qui ne lon/
gius ꝓuolverent͛ ꝗ͂ iudiciū possit sustinere· modū
statuit ratio vnde reuerteret͛.⁊ ab eoipso versum
vocatū dicunt ꝙ reuertit͛. Huic adhēret rhithmꝰ
qui nō est certo fine moderatꝰ·ꝫ tn̄ rationabiliter
ordinatis pedibꝰ currit·ꝗ latine nihil aliud ꝗ͂ nu/
merꝰ dicitur·de ꝗ est illud: Numeros memini si
verba tenerē. Carmē vocatur quicq̇d pedibꝰ con
tinetur. Cui datū nomē existimāt·seu ꝙ carptim
ꝓnūciaretur.vnde hodie lanā quā purgātes di/
scerpūt carminare dicimꝰ·seu ꝙ ꝗ illa canerēt·ca
rere mente existimabant͛. Metra uel a pedibus
nūcupata uel a rebꝰ quē scribunt͛·uel ab inuētori/
bus·uel a frequētatoribꝰ·uel a numero syllabaꝝ.
A pedibꝰ metra vocata·ut dactylica·iambica·tro
chaica. A trocheo enī trochaicū metrū nascitur·
a dactylo dactylicū·sic ⁊ alia a suis pedibꝰ. A nu/
mero ut hexametrū· pentametrū· trimetrū. Nā
senarios ꝟsus nos ex numero pedū vocamꝰ. Hos
grēci q͛ geminos ferūt trimetros dicūt. Hexame
tros autē latinos ꝑmū fecisse Ennꝰ tradit·eosq̄
longos vocat. Ab iuentoribꝰ metra vocata dicūt͛
ut anacreonticū·sapphicū.archiloicū. Nam ana/
creontica metra· anacreon cōposuit. Sapphica
sappho mulier edidit. Archiloicum·archilochus
quidā scripsit. Colophoniū·colophonius quidā
exercuit. Sotadēoꝝ q̄ꝫ repertor ē sotades genere
cretensis. Simonidia quoq̄ metra· simonides
poeta lyricꝰ cōposuit. A frequētatoribꝰ·ut ascle/
piadea. Non enī ea asclepius iuenit·ꝫ ꝓinde ita
vocata ꝙ eis frequētissime ⁊ elegātissime vsus sit
A rebus quē scribūt͛.ut heroicū·elegiacū· buco/
licum. Heroicū enī carmē dictū·ꝙ eo viroꝝ for/
tiū res ⁊ facta narrent͛. Nam heroes appellantur
viri ꝗ͂si aerei ⁊ cēlo digni ꝓpter sapientiā ⁊ forti/
tudinē·qđ metrū auctoritate cētera metra prēce/
dit·vnū ex oībꝰ tam maximis opibꝰ aptū ꝗ͂ par/
uis·suauitatis ⁊ dulcedinis ēque capax. Quibus
virtutibꝰ nomen solū obtinuit·ut heroicū voca/
ret͛·ad memorādas scꝫ heroum res. Nā ⁊ prē cē/
teris simplicissimū habet͛·cōstatq̄ duobꝰ pedibꝰ
dactylo ⁊ spōdeo·ac sēpe pene uel ex h᷒ uel ex illo·
nisi ꝙ temperatissima sit vtriusq̄ mixtura·ꝗ͂ si
instruatur a singulis. Oibus q̄ꝫ metris prius est.
Hoc primū moyses i cantico deuteronomij·lōge
ante phereciden ⁊ homerū cecinisse ꝓbat͛. Un̄ ⁊
apparet antiquꝰ fuisse apud hebreos studiū car/
minū ꝗ͂ apud gentiles. Siquidē ⁊ iob·moysi tē/
poribꝰ adequatꝰ hexametro ꝟsu dactylo spōdeoq̄
decurrit. Hoc apud grēcos achates milesius fer/
tur primꝰ cōposuisse·uel ut alij putāt pherecides
syrus·qđ metꝝ ante homerū pythiū dictū ē·post
homerū heroicū noiatū. Pythiū aūt vocatū vo/
luit·eo ꝙ hoc genere metri oracula apollinis sint
edita. Nā cū i parnaso monte phythonē serpētē
in vindictā matris sagittis īsequeret͛·accolē del/
phici hoc illū metro hortati sūt dicētes·ut ait te/
rentianus. Elegiacū aūt dictum eo ꝙ modulatio
eiusdē carminis cōueniat miseris. Terētianꝰ hos
elegos dicere solet·ꝙ clausula talis tristibꝰ ut tra
dūt aptior esset modis. Hoc aūt vix oio constat a
quo sit inuētū·nisi q͛ apud nos Ennius eo prior
vsus ē. Nā apud grēcos sic adhuc lex grāmati/
coꝝ pēdet·ut sub iudice res religata sit. Nā qui/
dā eoꝝ colophoniū quēdā·quidā archilochū·au/
ctorē atq̄ iuētorē volūt. Bucolicū·id ē pastorale
carmē plēriq̄ syracusis ꝑmū cōpositū a pastoribꝰ
opinātur·nōnulli lacedēmone. Nāq̄ trāseunte in
thraciā xerxe rege psaꝝ·cū spartanē virgines sub
hostili metu neq̄ egredi vrbē auderēt neq̄ pōpā
chorūq̄ agrestē dianē de more exercere possent·
turba pastoꝝ ne religio prēteriret·idē inconditis
cātibꝰ celebrarūt. Appellat͛ āt bucolicū de maiore
ꝑte·ꝗ͂uis opilionū caprariorūq̄ sermones·i his
⁊ cantica inserant͛. Hymnos primū dauid ꝓpheta
in laudē dei cōposuisse ac cecinisse manifestū est.
Deinde apud gētiles ꝑma mnemia timotoe fecit
i apollinē ⁊ musas: quē fuit tēporibꝰ ennij longe
post dauid. Hymni aūt ex grēco in latinū laudes
interꝑtant͛. Epithalamia sūt carmina nubentiū
quē cantant͛ a scolasticis in honorē spōsi ⁊ spon/
sē. Hēc primū salomon edidit in laudē ecclesiē ⁊
xp̄i. Ex quo gētiles sibi epithalamiū vendicarūt·
⁊ istius generis carmē assūptū est. Qđ genꝰ pri/
mū a gentilibꝰ in scēnis celebrabat͛·postea tm̄ i nu
ptijs hēsit. Uocatū aūt epithalamiū·eo ꝙ i tha/
lamis cantet͛. Trenos qđ latine lamentū vocamꝰ
primꝰ hieremias versu cōposuit sup vrbē irl̄m ⁊
populū qn̄ captiuꝰ ductus ē. Post hūc apud grē/
cos simonides poeta lyricus. Adhibebant͛ autē
funeribꝰ atq̄ lamētis.similit͛ ⁊ nūc ē. Epitaphiū
grēce latine supra tumulū. Est enī titulꝰ mortuoꝝ
ꝗ in dormitiōe eoꝝ fit ꝗ iā defuncti sūt. Scribit͛
enī ibi vita ⁊ mores ⁊ ētas eoꝝ. Poesis dicit͛ grē
co noie opus multoꝝ libroꝝ.poema vnꝰ·idilion
paucoꝝ versuū·disticon duoꝝ·monosticon vnius
Epigrāma ē titulꝰ qđ i latinū supscriptio interꝑ/
tat͛. Epi enī sup·grāma littera uel scriptio noiat͛.
Epodon in poemate clausula breuis ē. Dictū aūt
epodon qđ assimilat͛ ad speciē elegiaci·vbi prē/
missio vno lōgiore·alt͛ breuior cōponit͛·atq̄ i sin/
gulis q̇busq̄ maioribꝰ sequētes minores·ꝗ͂si clau/
sulē recinunt. Clausulas autē lyrici appellant ꝗ͂/
si prēcisos versus integris subiectos·ut est apud
Horatiū: Beatꝰ ille ꝗ ꝓcul negocijs.deinde seq͛t͛
prēcisus ut prisca gens mortalium·sic ⁊ deinceps
Alterni·q̇bꝰ aliꝗ pars deest.⁊ ipsi ꝑcedētibꝰ simi/
les ꝫ minores. Centones apud grāmaticos vo/
cari solēt ꝗ de carminibus homeri uel virgilij ad
ꝓpria opa more cētenario·ex multis hinc inde cō/
positis i vnū sartiūt corpꝰ·ad facultatem cuiusq̄
materiē. Deniq̄ ꝓba vxor adelphi·centonē ex vir
gilio de fabrica mūdi ⁊ euangelijs plenissime ex/
pressit·materia composita ꝫm versus·⁊ versibus

xpm materiā cōcinnatis. Sic quoqꝫ ⁊ quidā pomponius ex eodē poemate inter cetera stili sui ocia tityrē in xpi honorē cōposuit. similiter ⁊ eneidos

De fabula Cap. xxxix.

FAbulas poete a fando noīauerūt. q2 nō sūt res facte: ꝫ tm̄ fando ficte. Que ideo sūt inducte: ut ficto mutorum animaliū int̄ se colloquio imago quedā vite hominū nosceret. Has pm⁹ inuenisse tradit̄ alcmon crotoniensis. appellant̄qꝫ esopice q2 is apud phrygiā in hac re polluit. Sūt autem fabule aut esopice aut libystice. Esopice sūt: cū animalia muta int̄ se sermocinasse fingunt̄ uel que animam nō habent. ut vrbes. arbores. montes. petre. flumina. Libystice aūt. dū hominū cū bestijs. aut bestiarū cū hominibus fingit̄ vocis esse cōmertiū. Fabulas poete quasdā delectandi causa finxerūt: quasdā ad naturas rerū. nōnullas ad mores hominū interpretati sūt. Delectandi causa: ut eas quas vulgo dicūt. uel quales Plautus ⁊ Terentius cōposuerūt Ad naturā rerū fabulas fingūt. ut Vulcan⁹ claudus q2 ꝑ naturā nūqꝫ rectus est ignis. ut illa triformis bestia. prima leo. postrema draco. media ipsa chymera. id est caprea: etates hominum per eam volentes distinguere. quarū ferox ⁊ horrens prima adolescentia ut leo: dimidiū vite temp⁹ lucidissimū ut caprea. eo ꝙ acutissime videat. Tūc fit senect⁹ casib⁹ inflexis ut draco. Sic ⁊ hippocentauri fabulā esse confictā. id est hominē equo mixtū. ad exprimendā humane vite velocitatē: quia equū constat esse velocissimū. Ad mores. ut apud horatiū. mus loquit̄ muri. ⁊ mustela vulpecule. ut ꝑ narrationē fictā ad id qđ agit̄. verax significatio referat̄. Vñ ⁊ esopi tales sunt fabule ad morū finē relate. uel sicut in libro iudicū ligna sibi regē requirūt ⁊ loquūtur ad oliuā ⁊ ad ficū ⁊ ad vitem ⁊ ad rubum. qđ totū vtiqꝫ ad mores fingit̄: ut ad rem que intēdit̄. ficta quidē narratione. ꝫ veraci significatione veniat̄. Sic ⁊ Demosthenes orator fabula vsus ē aduersus philippū: qui cū ab atheniensib⁹ postularet. ut sibi decē oratores darent̄ ⁊ discederet. finxit ille hanc fabulā: qua disuaderet dicens. lupos aliqū pastorib⁹ quoꝝ diligētiā decipere voluissent suasisse. ut in amicitiā cōuenirēt. ea tm̄ ꝯditione ut canes ī quib⁹ erat causa iurgioꝝ iure illis traderēt̄: annuisse pastores. ⁊ ī spem securitatis dedisse canes. quos ouiū suaꝝ vigilantissimos custodes habebāt. Tūc lupi adempta oī formidine. oē qđ in gregib⁹ illis erat. nō ꝓ satietate tm̄. veꝝ etiā ꝓ libidine lacerauerūt. philippū qꝫ principes ꝑpli postulare. quo facilius possit opprimere spoliatam custodibus vrbem.

De vocabulo historie Cap. xl.

HIstoria ē narratio rei geste. ꝑ quā ea que in preterito facta sūt dinoscūt̄. Dicta aūt grece historia. apo tu istorin. id ē a videre uel cognoscere. Apud veteres eni nemo cōscribebat historiā nisi is q̄ iterfuisset. ⁊ ea que cōscribēda erāt vidisset. Meli⁹ eni oculis que fiūt deprehendim⁹. ꝙ ea que auditione colligim⁹. Que eni vident̄ sine mendacio ꝓferunt̄. Hec disciplina ad grāmaticā ꝑtinet: q2 quicq̄d dignū memoria est. litteris mandat̄. Historie aūt ideo monumēta dicunt̄ eo ꝙ memoriā tribuant rerū gestarum. Series aūt dicta ꝑ translationē a sertis floꝝ inuicem comprehensorū.

De primis auctoribus historiaꝝ Cap. xli.

HIstoriā autē prim⁹ apud nos moyses de initio mūdi cōscripsit. Apud gētiles ꝟo prim⁹ dares phrygi⁹ de grecis ⁊ troianis historiā edidit. quā ī folijs palmaꝝ ab eo cōscriptā esse ferūt. Post darete aūt in grecia herodot⁹ historiograph⁹ pm⁹ habit⁹ ē. post quē pherecides claruit. his tēporib⁹ quib⁹ esdras legē cōscripsit.

De vtilitate historie Cap. xlii.

HIstorie gentium non impediūt legentes in his que vtilia dixerūt. Multi eni sapiētes preterita hoīuꝫ gesta. ad institutionē presentiū historijs indiderūt. Siquidē ⁊ ꝑ historiam sūma retro tēpoꝝ annorūqꝫ supputatio cōphendit̄. ⁊ ꝑ consulū regūqꝫ successium multa necessaria ꝑscrutantur.

De generibus historie Cap. xliii.

GEn⁹ historie triplex ē. Ephimeris nāqꝫ appellat̄ vnius diei gestio. hoc apud nos diariū vocat̄. Nā qđ latini diariū. greci ephimerida dicūt. kalēdaria appellāt̄ que ī mēses singulos digerūt̄. Annales sūt res singuloꝝ ānorū. Queqꝫ eni digna memorie domi militieqꝫ mari ac terre. ꝑ annos in cōmētarijs acta sūt. ab anniuersarijs gestis annales noīauerūt. Historia āt multoꝝ annoꝝ uel tēpoꝝ est. cui⁹ diligētia annui cōmentarij in libris delati sūt. Int̄ historiā autē ⁊ annales hoc interest. ꝙ historia ē eoꝝ temporū que vidim⁹. ānales ꝟo sūt eoꝝ ānoꝝ q̄s etas nr̄a nō nouit. Vñ Salustius ex historialib⁹: Eusebius ⁊ Hieronym⁹ ex annalibus ⁊ historia constant. Inter historiā ⁊ argumētū ⁊ fabulā int̄est Nā historie sūt res vere que facte sūt. argumenta sūt que ⁊ si facta nō sūt. fieri tm̄ possūt. fabule ꝟo sunt que nec facte sunt nec fieri possunt. q2 contra naturam sunt.

Incipit liber secundus
De rhetorica ⁊ ei⁹ noīe Cap. i.

RHetorica est bene dicēdi sciētia. in ciuilibus questionib⁹ ad ꝑsuadēdū iusta ⁊ bona. in reꝝ ꝑsonarūqꝫ negocio. Dicta autem rhetorica greca appellatione ἀπὸ τῆς ῥήσεως. id est a copia locutionis. Rhesis eni apud grecos locutio dicit̄. rhetor orator. Coniūcta est aūt grāmatice arti rhetorica. In grāmatica eni scientiā recte loquēdi discimus. in rhetorica ꝟo ꝑcipim⁹ qualit̄ ea que didicim⁹ ꝓferam⁹.

De inuentoribus rhetoricę artis Cap. II.

HEc aũt disciplina a grecis inuẽta ẽ. a gorgia. aristotele. hermachora. ⁊ trãslata in latinũ a tullio videlicz ⁊ qntiliano. ꝫ ita copiose ita varie ut eã lectori admirari in ꝓmptu sit: cõprehẽdere ĩpossibile. Nã mẽbranis retentis. quasi adhęrescit memorię series dictionis ac mox repositis. recordatio oĩs elabiť. Huius disciplinę pfecta cognitio oratorem facit.

De noie oratoris ⁊ partib⁹ rhetoricę Cap. III.

ORator ẽ igiť vir bonus dicendi peritus. Uir bonus cõsistit natura. morib⁹. vita artib⁹. Dicẽdi peritus cõsistit artificiosa eloquẽtia quę cõstat ptib⁹ quinqꝫ: inuẽtione. dispositione. elocutione. memoria. ꝓnũciatione. ⁊ fine officij. qd̓ est aliqd psuadere. Ipsa aũt peritia dicẽdi. in trib⁹ reb⁹ cõsistit: natura. doctrina. vsu Natura ingenio. doctrina sciẽtia. vsu assiduitate. Hęc sũt enĩ quę nõ solũ ĩ oratore ꝫ ĩ vnoquoqꝫ homine artifice expectanť. ut aliqd efficiat.

De tribus generib⁹ causarũ Cap. IIII.

GEnera causaꝝ tria sũt: deliberatiuũ. demonstratiuũ. iudiciale. Deliberatiuũ genus est in quo de quibuslibet vtilitatib⁹ vitę. qd aut debeat. aut nõ debeat fieri tractatur. Demonstratiuũ in q laudabilis psona aut reprehensibilis ostendiť. Iudiciale. ĩ quo de ipsi⁹ psonę facto. aut pęne aut pręmij sententia dať. Dictũ aũt iudiciale eo ꝙ iudicet homĩnẽ ⁊ sñia sua ostẽdat vtrum laudabilis pręmio dignus sit. aut certe reus cõdemnari. liberariqꝫ supplicio. Deliberatiuũ genus vocať. eo ꝙ de vnaquaqꝫ re ĩ eo deliberať. Huius genus duplex est: suasio. ⁊ dissuasio. id est de expetendo ⁊ fugiẽdo. id est de faciẽdo ⁊ nõ faciendo. Suasoria aũt ĩ trib⁹ locis diuidiť: honesto. vtili. ⁊ possibili. Hęc differt aliqd a deliberatiua: q: suasoria eget altera persona. deliberatiua interdũ ⁊ apud se agit. In suasoria aũt duę sunt quę plus valẽt: spes ⁊ metus. Demonstratiuũ dictũ ꝙ vnãquãqꝫ rem aut laudãdo aut vituperando demõstrat. Qd̓ gen⁹ duas habet species: laudem ⁊ vitupationẽ. Laudis ordo trib⁹ tpibus distinguiť. ante ipsũ. ĩ ipsũ. post ipsũ. Ante ipsũ. ut quę te tã lęta tulerũt sęcula. In ipsũ. ut o sola infandos troię miserata labores. Post ipsũ. ut ĩ freta dũ fluuij currẽt. dũ montib⁹ vmbrę lustrabunt cõuexa polus dũ sidera pascet: semp honos nomenqꝫ tuũ. laudesqꝫ manebũt. Pari ordine econtrario ⁊ in vituperatione hoĩs hęc forma seruãda ẽ: ante hominẽ. ĩ hominẽ. p⁹ hominẽ. Locus cõmunis ad demonstratiuũ vitupationis gen⁹ ptinet. Qd̓ tñ ab eo in aliq differt. Nam vitupatio quę cõtraria est laudi. specialiť ad certam facientꝭ psonã adhibetur. Cõmunis ṽo locus generaliter in facti crimine pręponiť. Unde ⁊ cõmunis locus diciť. q: absente psona. nõ tantũ in hoĩe: quantũ in ipsũ crimẽ exponiť. Oẽ enĩ vitiũ. nõ in vno tm̃ ꝫ etiã cõmune in pluribus inueniť.

De gemino statu causarũ Cap. V.

STatus apud rhetores diciť ea res ĩ qua causa cõsistit. id est cõstitutio. Greci enĩ statũ a cõtẽtiõe στασιν dicũt. latini aũt nõ solũ a pugna p quã expugnẽt ꝓpositionẽ aduersarij. ꝫ ꝙ ĩ eo ps vtraqꝫ ꝯsistat. Fit aũt ex intentione ⁊ depulsione. Status aũt causaꝝ duo sunt. rationalis ⁊ legalis. De rationali oriunť. coniectura. finis. qlitas. translatio. De fine iuridicialis ⁊ negocialis. De iuridiciali. absoluta ⁊ assumptiua. De assumptiua. concessio. remotio criminis. relatio criminis. compensatio. De cõcessiõe. purgatio ⁊ deprecatio. Cõiecturalis status ẽ. cũ factũ qd̓ alij obijciť. ab alio pernegať. Diffinitiuus stat⁹ est cum id qd̓ obijcitur non hoc esse contenditur. sed quid illud sit adhibitis diffinitionib⁹ approbať. Qualitas est dum qualis sit res quęriť. ⁊ q: de vi ⁊ genere negocij controuersia agiť constitutio generalis appellať. Translatio est cũ causa ex eo pendet ꝙ non aut is agere videť quẽ oportet. aut non apud qs. quo tpe. qua lege. q crimine. qua pęna oporteat. Translatiua cõstitutio est qd̓ actio trãslationis ⁊ cõmutatiõis indigere videť. Iuridicialis est in q ęqui ⁊ recti natura aut pręmij aut pęnę ratio quęritur. Negocialis est in qua qd iuris ex ciuili more ⁊ ęquitate sit ꝯsideratur. Assũptiua ẽ quę ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationẽ. foris ãt aliqd defẽsiõis assumit. Cõcessio ẽ cũ reus non id qd̓ factũ est defendit. ꝫ ut ignoscať postulat. Qd̓ nos ad penitẽtes ꝓbam⁹ ptinere. Remotio criminis ẽ. cũ id crimen qd̓ infertur ab se ⁊ ab sua culpa. vi ⁊ potestate ĩ alium reus dimouere conatur. Relatio criminis ẽ. cum ideo iure factũ diciť. ꝙ aliquis ante iniuria lacessitus sit. Comparatio ẽ cũ aliud aliqd̓ alteri⁹ factũ. honestũ aut vtile contendiť. qd̓ ut fieret illud qd̓ arguiť. diciť eẽ cõmissũ. Purgatio ẽ cũ factum quidẽ concediť. ꝫ culpa remoueť. Hęc partes habet tres: imprudentiã. casũ. necessitatẽ. Depcatio est cũ ⁊ peccasse se ⁊ cõsulto peccasse reus ꝯfiteť. ⁊ tñ ut ignoscať postulat. qd̓ gen⁹ p raro põt accidere. Itẽ ex legali statu hęc oriunť. id ẽ scriptũ ⁊ voluntas. leges contrarię. ambiguitas. collectio siue ratiocinatio. ⁊ diffinitio legalis. Scriptũ ⁊ volũtas ẽ qñ ṽba ipsa videnť cũ sentẽtia scriptoris dissidere. Legis contrarię stat⁹ ẽ qñ inť se duę leges aut plures discrepare noscũť. Ambiguitas ẽ cũ id quod scriptũ ẽ. duas aut plures res significare videtur. Collectio uel ratiocinatio ẽ qñ ex eo qd̓ scriptũ ẽ. aliud quoqꝫ qd̓ nõ scriptũ ẽ ĩuenitur. Diffinitio legalis est cũ vis verbi qsi in diffinitiua cõstitutiõe ĩ qua posita sit quęritur. Status ergo tam rationales ꝙ legales. a quibusdam certius. xviij. cõnumerati sunt. cęterũ ꝺm rhetoricos tullij. xix. reperiũtur. ꝓpterea quia translationem inter rationales pncipaliť affixit status. Inde se ipse etiã cicero reprehendẽs translationẽ legalibus statibus applicauit.

De tripartita controuersia Cap. vi.

Tripartita controuersia iuxta Ciceronē aut simplex est·aut iūcta. Et si iūcta erit: considerandū est vtrū ex pluribꝰ questionibus iūcta sit·an ex aliqua cōparatione. Cōtrouersia simplex est que absolutā cōtinet vnā questionē·hoc modo. Corinthijs bellū indicamꝰ an nō: Iūcta est ex pluribꝰ questionibꝰ in qua plura queruntᷣ: hoc pacto. Utrum carthago diruatᷣ·an carthaginensibꝰ reddatᷣ·an eo colonia deducatur: Ex cōparatione in qua ꝑ contentionē vtrū potiꝰ aut quid potissimū queritᷣ·ad hūc modū. Utrum exercitꝰ in macedoniā contra philippū mittatᷣ qui socijs sit auxilio·an teneatur in italia·ut maxime contra hannibalē copie sint.

De quattuor partibꝰ orationis Cap. vii.

Partes orationis in rhetorica arte quattuor sūt: exordiū·narratio·argumētatio conclusio. Harū prima auditoris animū ꝓuocat. Secūda res gestas explicat. Tertia fidē assertionibꝰ facit. Quarta finē totiꝰ oratiōis complectitᷣ. Incboandū est itaqꝫ taliᷣ ut beniuolū·docilem uel attentū auditorē faciamꝰ: beniuolū precando·docilē instruendo·attentū excitādo. Narrandū est ita·ut breuiᷣ atqꝫ apte loquamur. Argumentādū ita·ut primū nostra firmemꝰ·de hinc aduersa cōfringamꝰ. Concludendū est ita·ut concitemus animū audientis implere que dicimus.

De quinqꝫ modis causaꝝ Cap. viii.

Species causaꝝ sūt quinqꝫ·id est honestū·admirabile·humile·anceps·obscurum. Honestū cause genus est: cui statim sine oratione nostra fauet animꝰ auditoris. Admirabile est: quo est alienatꝰ animꝰ eoꝝ q audituri sūt. Humile ē qd negligitᷣ ab auditore. ⁊ nō magnoꝑe attendendū videtᷣ. Anceps est: in quo aut iudicatio dubia ē·aut causa honestatis ⁊ turpitudinis ꝑticeps: ut ⁊ beniuolentiā pariat ⁊ offensā. Obscurū: in quo aut tardi auditores sūt·aut difficilioribus questionibus ad cognoscendū negociū causa cernitᷣ implicata.

De syllogismis Cap. ix.

Syllogismus grece·latine argumentatio appellatᷣ. Argumētatio autē dicta est·qsi argute mentis oratio qua inuentū ꝓbabile exequimur. Syllogismus igitᷣ est ꝓpositionis ⁊ assumptiōis·confirmationisqꝫ extrema cōclusio aut ex ambigentis incerto·aut ex fiducia comprobantis. Cōstat eni tribꝰ ꝑtibꝰ: ꝓpositione·assumptione·conclusione: Propositiōe·utputa·qd bonū est turpē vsū habere nō potest. Consentit audiens. assumpsit ille: pecunia turpē vsum habet. Concluditᷣ·ġ pecunia bonū nō est. Syllogismis autē nō solū rhetores·ꝫ maxime dialectici vtuntᷣ. licꝫ apłus sepe ꝓponat·assumat·cōfirmet·atqꝫ concludat: que ut diximus ꝓprie artis dialectice atqꝫ rhetorice sūt. Syllogismoꝝ apud rhetores ꝑ̄ncipaliter genera duo sunt: inductio ⁊ ratiocinatio.

Inductiōis mēbra tria sūt. Prima ꝓpositio. Secunda illatio·que ⁊ assumptio dicitᷣ. Tertia cōclusio. Inductio est·que rebꝰ nō dubijs captat assensionē eius cui instituta ē·siue inter philosophos siue intᷣ rhetores·siue intᷣ sermocinātes. Propositio inductionis est·que similitudines concedende rei necessario vnius inducit aut plurium. Illatio inductionis est·que ⁊ assumptio dicitᷣ·que rem de qua cōtenditᷣ. ⁊ cuius causa similitudines habite sūt introducit. Conclusio inductiōis est·que aut concessionē illationis confirmat: aut qd ex ea cōficiatᷣ declarat. Ratiocinatio est oratio·qua id de quo ē questio cōprobatᷣ. Enthymema igitᷣ latine interpretatᷣ mentis cōceptio: quā imꝑfectū syllogismū solent artigraphi nūcupare. Nā in duabꝰ ꝑtibus eius argumenti forma consistit: qn̄ id qd ad fidē ꝑtinet faciēdā·vtitᷣ syllogismoꝝ lege preterita·ut est illud. Si tempestas vitanda ē·nō est igitᷣ nauigandū. Ex sola eni ꝓpositione cōstat esse ꝑfectū. vnde magis rhetoribus ꝙ̄ dialecticis conuenire iudicatū ē. Ratiocinatiōis modi sūt duo. Primꝰ enthymema qui est imperfectus syllogismus atqꝫ rhetoricus. Secūdus epichirema·qui est i rhetoricis latior syllogismus. Enthymematis membra sūt quinqꝫ. Primū conuincibile. Secundum ostentabile. Tertiū sententiale. Quartū exemplabile. Quintū collectiuū. Cōuincibile ē·qd euidēti ratiōe cōuincitᷣ·sicut fecit Cicero ꝓ milone. Eius igitᷣ mortis sedetis vltores cuius vitam si putetis ꝑ vos restitui posse nolitꝭ. Ostentabile ē qd certa rei demonstratione cōstringit·sicut Cicero in catilina. Hic tn̄ viuit·imo viuit ⁊ iam in senatū venit. Sententiale ē·qd snīa generalis adijcit·ut apud Terentiū: Obsequiū amicos·veritas odiū parit. Exemplabile ē qd alicuius exempli comparatiōe·euentū similē cōminatᷣ·sicut Cicero i philippicis·te miror antoni: quoꝝ exempla imitaris·eoꝝ exitus nō ꝑtimescere. Collectiuū ē·cū in vnū que argumenta sunt colligūtᷣ·sicut ait Cicero ꝓ milone. Quē igitᷣ cū gratia noluit·hūc voluit cū aliquoꝝ querela. quē iure·quē loco·quē tempore nō est ausus·hūc iniuria alieno tempore cū ꝑiculo capitis nō dubitauit occidere. Preterea ſm Uictorinū·enthymematis ē altera diffinitio ex sola ꝓpositione·sicut iam dictū est·que ita constat: Si tēpestas vitanda est·nō ē nauigatio requirenda. ex sola assumptiōe·ut est illud. Si inimicus ē occidit·inimicus aūt ē. Et quia illi deest cōclusio: enthymema vocatur. Sequitᷣ epichirema descendēs de ratiocinatiōe·latior ⁊ executior rhetoricis syllogismis·latitudine distās ⁊ ꝓductiōe sermonis a dialecticis syllogismis. ꝓpter ꝙ rhetoribus datᷣ. Hic aūt constat modis tribus. Primus modꝰ tripartitꝰ ē. Secūdus quadripartitus Tertiꝰ quinqꝫpartitus. Tripartitus epichirematicus syllogismus ē·qui cōstat mēbris tribus id est ꝓpositione·assumptione·cōclusiōe. Quadripartitus ē·qui cōstat ex mēbris quattuor·prima

ꝓpositione·secũda assumptiõe.⁊ vna ꝓpositionis siue assumptionis cõiuncta.tertia ꝓbatione ⁊ cõclusione. Quinqꝫpartitus ē qui cõstat ex mẽbris quinqꝫ·id est prima ꝓpositione·secũda ei⁹ ꝓbatiõe tertia ei⁹ assumptiõe.quarta eius ꝓbatione.quinta conclusione·hũc Cicero ita facit in arte rhetorica. Si deliberatio ⁊ demonstratio genera sunt causaꝝ·nõ possũt recte partes alicui⁹ generis causę putari. Eadẽ enim res alij genus alij pars esse potest·eidem genus ⁊ pars esse nõ potest.⁊ cętera quousqꝫ syllogismi huius membra claudunt.

De lege Cap.x.

LEx est constitutio ꝓpli·quã maiores natu cũ plebib⁹ sanxerũt. Nã qd rex ul' imperator edicũt·cõstitutio uel edictũ vocat. Institutio ęquitatis duplex est·nũc in legib⁹·nũc in morib⁹. Inter legem aũt ⁊ mores.hoc interest ꝙ lex scripta est.mos ṽo est vetustate ꝓbata consuetudo: siue lex nõ scripta. Nã lex a legendo vocata q: scripta ē. Mos aũt longa consuetudo est de morib⁹ tracta tantũdem. Cõsuetudo aũt ē ius quoddã morib⁹ institutũ·qd ꝓ lege suscipit cũ deficit lex. Nec differt scriptura an ratione cõsistat qñ ⁊ legẽ ratio cõmendat. Porro si ratiõe lex consistat.lex erit omne iã qd ratione constiterit·dũtaxat qd religioni congruat·qd disciplinę cõueniat·qd saluti ꝓficiat. Vocata aũt consuetudo q: in cõmuni est vsu. Omnis autẽ lex aut permittit aliquid·ut vir fortis petat pręmium·aut vetat·ut sacraꝝ virginũ nuptias nulli petere liceat·aut punit·ut qui cędem fecerit·capite plectat. Factę sunt aũt leges ut eaꝝ metu humana coerceat audacia: tutaqꝫ sit inter improbos inocentia.⁊ in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas. Legis eni pręmio aut pena vita moderat humana. Erit autẽ lex honesta·iusta·possibilis·ſm naturã·ſm consuetudinẽ patrię·loco tẽporiqꝫ conueniens·necessaria·vtilis·manifesta ꝗꝫ ne aliqd ꝓ obscuritatẽ in captionẽ ꝯtineat·nullo priuato cõmodo·ſꝫ ꝓ cõmuni ciuiũ vtilitate cõscripta.

De sententia Cap.xi.

SEntẽtia ē dictũ impsonale·ut obsequiũ amicos·veritas odiũ parit. Huic si persona fuerit adiecta·chria erit·ita: offendit achilles agamẽnonem vera dicendo: metrophanes promeruit gratiã mitridatis obsequendo. Nam inter chria ⁊ sententiam hoc interest: ꝙ sententia sine ꝓsona ꝓfert. Chria sine persona nunꝗ dicit. Unde si sententię ꝓsona adijciat·fit chria·si detrahat fit sententia.

De catasceua ⁊ anasceua Cap.xii.

CAtasceua est cõfirmatio positę rei.anasceua aũt contraria supiori est. Reuincit eni nõ fuisse·aut non esse qd natũ aut factũ aut dictũ esse ꝓponit·ut si quis chimęram neget fuisse·aut fuisse confirmet. Inter has ⁊ thesin hoc iterest ꝙ thesis ꝗuis ⁊ ipsa habeat disputationẽ in vtrãqꝫ partẽ·tñ incertę rei quasi quędam deliberatio uel cohortatio ē. Catasceua ãt ⁊ anasceua in his reb⁹ quę verisimiles nõ sũt sed ꝓ veris ponunt plerunqꝫ versant. Anasceuę prima diuisio est incõueniens ⁊ mendaciũ. Incõuenientis species sũt.qd inhonestũ ē.⁊ qd iutile. Itẽ inhonestum tractat aut in dictis aut in factis. In dictis ut si quis indecorã ⁊ nõ respondentia auctoritati dixisse dicat·velut si aliquis infamet catonẽ illũ censoriũ·iuuentutẽ illã ad nequitiã ⁊ luxuriã cohortatã. In factꝪ·ut si ꝗs abhorrens aliqd a sanctimonia ⁊ nomine suo fecisse dicat·ut est fabula de adulterio martis ⁊ veneris. Mendacium tres habet species: incredibile qd factũ nõ esse credat ut adolescentem qui de siculo littore ingrediẽtes africã classes viderit. Impossibile est: ut clodius insidias miloni fecerit.⁊ idẽ occisus sit a milone. cõtrariũ ē. Nã si insidias fecit occidit. Occisus ē nõ fecit insidias. Hęc distributio in contrariũ reformata catasceuę proderit. Oportebit tñ principia sic ordinari ut aut credendũ esse veterũ auctoritati.aut fabulis fidẽ nõ habendã esse dicamus. Et ad postremũ i anasceua requiramus·ne quid aliud significare voluerint ꝗ ista fiuxerũt.ut scyllam nõ marinã.ſꝫ maritimã fęminã.nec succinctã canibus ſꝫ rapacem aliquã.⁊ inhospitalẽ venientibus extitisse.

De prosopopęia Cap.xiii

PRosopopęia est cũ i aĩaliũ·rerũ ⁊ ꝓsona ⁊ sermo fingit.sicut Cicero in catilina. Etenĩ si mecũ patria mea quę mihi vita mea multo est charior loqueret dicens ⁊c̃. Sic ⁊ montes ⁊ flumina uel arbores loquẽtes inducimus·ꝓsonã imponentes rei quę nõ habet naturã loquẽdi.qd ⁊ tragędis vsitatũ est.⁊ in orationibus frequentissime inuenitur.

De ethopęia Cap.xiiii.

EThopęiã ṽo illam vocamus in qua hominis ꝓsonã fingim⁹ ꝓ exprimendis affectib⁹ ętatis·studij·fortunę·lęticię·sexus·meroris·audacię. Nã cũ piratę ꝓsona suscipit.audax abrupta·temeraria erit oratio: cũ fęminę sermo simulatur.sexui cõuenire debet oratio.iam ṽo adolescẽtis ⁊ senis ⁊ militis ⁊ imꝑatoris ⁊ parasiti ⁊ rustici ⁊ philosophi diuersa ratio est dicẽdi Aliter eni loquitur gaudio affectus.aliter vulneratus. In quo genere dictionis·illa sunt maxime cogitanda.ꝗs loquat.⁊ apud quẽ.⁊ de quo.⁊ vbi ⁊ quo tempore·quid egerit·quid acturus sit·aut ꝗd pati possit.si hęc consulta neglexerit.

De generib⁹ questionũ Cap.xv.

GEnera questionũ duo sũt: quoꝝ vnũ est finitũ.alterũ ĩfinitũ. Finitũ hypothesis grece: latine causa dicitur.vbi cum certa ꝓsona controuersia ē. Infinitũ.qd grece thesis: latine ꝓpositũ nominat.hoc ꝓsonã nõ habet certã nec inest in aliqua certa circũstantia.id ē nec locus nec tempus. In causa ṽo certa oĩa sunt.vnde quasi pars causę est proprositum.

De elocutione Cap. xvi.

Iam ꝟo in elocutionib⁹ illo vti oportebit ut res. loc⁹. temp⁹. ꝑsona audiētis efflagitat. ne ꝓphana religiosis. ne inuerecunda castis. ne leuia grauib⁹. ne lasciua serijs. ne ridicula tristibus misceant̄. latine aūt ⁊ ꝑspicue loquendū. Latine aūt loquit̄ qui ꝟba rerum vera ⁊ naturalia ꝑsequit̄. nec a sermone atq₃ cultu pręsentis tp̄is discrepat. Huic nō fit satis videre q̄d dicat. nisi id q₃ suauit̄ ⁊ aperte dicere. ne id quidem tantū. nisi id quod dicat ⁊ facere.

De trimodo genere dicendi Cap. xvii.

Dicenda sūt q₃ sūmissa lenit̄. incitata grauiter. inflexa moderate. Hoc est enī illud trimodū genus dicendi: humile. mediū. grādiloquū. Cū enī magna dicim⁹ grandit̄ ꝓferenda sūt: cū ꝑua dicim⁹ subtilit̄. cū mediocra temperate. Nam in paruis causis nihil grande nihil sublime dicēdū ē. ꝫ leni ac pedestri more loquendum. In causis aūt maiorib⁹ vbi de deo uel hoīuȝ salute referim⁹. plus magnificētię ⁊ fulgoris ē exhibendū. In temꝑatis ꝟo causis vbi nihil agit̄ ut agat. ꝫ tantūmodo ut delectet̄ auditor. int̄ vtrūq₃ est moderate dicendū. ꝫ ⁊ ꝙuis de magnis rebus quisq₃ dicat. nō tū semꝑ grandit̄ docere debet. sed sūmisse cū docet. temꝑate cū aliq̄d laudat uel vituꝑat. grandit̄ cū ad cōuersionē auersos animos ꝓuocat. Utenda tū verba in sūmisso genere sufficientia. in temꝑato splendētia. i grādi vehemētia

De colo. cōmate ⁊ periodis Cap. xviii.

Componit̄ āt instruit̄q₃ oīs oratio ꝟbis cōma. colon. periodon. Cōma ꝑticula est sentētię. Colon membrū. Periodus ambitus uel circuit⁹. Fit aūt ex cōiunctiōe ꝟboꝝ cōma. ex cōmate colon. ex colon periodus. Cōma ē iūcturę finitio utputa. ⁊ si vereor iudices: ecce vnū cōma. sequit̄ ⁊ aliud cōma. ne turpe sit ꝓ fortissimo viro dicere: ⁊ factū est colon. id ē membrū. q̄ intellectum sensui pręstat. ꝫ adhuc pendet oratio. sicq₃ deinde ex plurib⁹ mēbris fit ꝑiodus. id ē extremę sentētię clausula. Ita veterē iudicioꝝ morē requirunt. Periodus aūt longior esse nō debet. ꝙ ut vno spiritu ꝓferatur.

De vitijs lrāꝝ ⁊ ꝟboꝝ ⁊ sn̄iaꝝ cauēdis Cap. xix.

Pręterea purū ⁊ honestum oratoris eloquiū carere debet omnib⁹ vitijs tā in litteris ꝙ in ꝟbis. ꝙ etiā in sententijs. In litteris ut iūctura apta ⁊ cōueniēs sit. ⁊ sic obseruandū. ne pręcedētis ꝟbi extrema vocalis in eandem vocalē primā incidat ꝟbi sequētis ut feminę ęgyptię. Quę in structura melior fit. si cōsonātes vocalibus applicent̄. Triū q₃ consonantiū quę se incidentes. stridere ⁊ q̄si rixari videntur. vitanda iunctura est. id ē r s x. ut ars studioꝝ. rex xerxes error romuli. Fugiēda est ⁊ consonās m. illisa vocalibus. ut verū enī. Pręterea carere debet oratio omnib⁹ vitijs. quę inter prima grāmaticoꝝ studia cognoscuntur.

De iuncturis verboꝝ Cap. xx

In verbis q₃ cauēda sūt vitia. ⁊ nō improꝑria verba ponant̄. quę gręci acyrologiā vocant. Amanda est ḡ ꝓprietas. sic tū ut nō aliqn̄ ꝓpter humilitatē sordidi aut spurci vocabuli translatis noībus sit vtendū. nō tū longe accitis. ꝫ ut veris ꝓxima ⁊ cognita videāt̄. Fugienda etiā hyꝑbata longiora. quę fieri sine alioꝝ sensuū confusione nō possunt. Ambiguitas quoq₃ ⁊ vitiū illud cauendū. cū quidā iactatione eloquētię ducti. q̄ vno aut duob⁹ verbis significare poterant. interpositis inanib⁹ vocib⁹ longa ⁊ circūplexa ambage ꝯcludūt. q̄ vitiū perissologia vocat̄. Cui contrariū criminis vitiū est. ⁊ breuitatis studio etiā necessaria ꝟba furari. Fugiēda sūt quoq₃ sicut in litteris ⁊ ꝟbis: ita ⁊ sentētijs vitia. quę int̄ prima grāmaticorū studia cognoscuntur. Sunt aūt cacephaton. tautologia. eclipsis. acyrologia macrologia. perissologia. pleonasmos. ⁊ his silia At contra orationē extollit ⁊ exornat energia. tū emphasis quę plus quiddā ꝙ dixerat intelligi facit. ut si dicas: ad gloriā scipionis ascēdet. ⁊ Uirgilius: dimissū lapsi ꝑ funē. Cū enī dicit lapsi. altitudinē imaginis suggerit. Huic contraria virt⁹ est verbis minuere. quę natura sua magna sūt.

De figuris verboꝝ ⁊ sententiaꝝ Cap. xxi.

Sunt aūt ⁊ quędā figurę verboꝝ in pręceptis eloquētię quib⁹ auget̄ ⁊ ornat̄ oratio etiā figuris verboꝝ ac sententiaꝝ. Nam q: directa ⁊ ꝑpetua oratio fatigationē atq₃ fastidiū. tam dicendi ꝙ audiendi creat. flectenda est ⁊ in alias versanda formas. ut ⁊ dicentē reficiat. ⁊ ornatior fiat. ⁊ iudicē diuerso vultu audituq₃ deflectat. De quib⁹ plurimę suꝑius a donato in schematib⁹ artis grāmaticę annotatę sunt. Unde tm̄ illa hic int̄poni oportuit quę in poemate aut nūꝙ aut difficulter fiūt. i oratiōe aūt libere fiūt. Anadiplosis ē cōgeminatio ꝟboꝝ. ut hic tū viuit. imo viuit ⁊ iam i senatū venit. Climax ē gradatio cū ab eo verbo quo sensus suꝑior terminat̄. inferior incipit. ac dehinc q̄si ꝑ gradus dicēdi ordo seruat̄ ut est illud africani. Ex innocentia nascit̄ dignitas. ex dignitate honor. ex honore imperiū. ex imperio libertas. Hanc figurā nōnulli catenā appellant. ꝓpter ꝙ aliud in alio quasi nectit̄ noīe: atq₃ ita res plures in geminatiōe verboꝝ trahunt̄. Fit aūt hoc schema nō solū i singulis verbis ꝫ etiam in contextu verboꝝ ut apud gręcū. Pueritia tua adolescentię tuę inhonestamentū fuit. adolescētia senectutis decoramētū. senect⁹ reipublicę flagitiū. sic ⁊ apud scipionē. Ui atq₃ gratis coactus cū illo sponsionē feci. facta sponsione ad iudicē adduxi. adductū primo cętu damnaui. damnatū ex voluntate dimisi. Antitheta quę latine contraposita appellant̄. quę dum ex aduerso ponunt̄. ⁊ in ornamento locutionis decentissima existunt. ut Cicero Ex hac parte pudor expugnat. illinc petulātia. hinc pudicitia. illinc stuprū. hinc fides. illinc

fraudatio: hinc pietas illinc scel⁹: hinc ꝯstantia illinc furor: hinc honestas illinc turpitudo: hinc continẽtia illinc libido: hinc deniq3 equitas temperantia fortitudo prudẽtia. ꝛ virtutes oẽs certant: cũ iniquitate luxuria: ignauia cũ temeritate ꝛ cũ vitijs oĩbus. Postremo copia cum egestate bona ratio cũ pdita: mens sana cũ amentia bona deniq3 spes cũ oĩu3 rerũ desperatione cõfligit. In huiusmodi certamine ac prelio huiusmodi locutionis ornamẽto liber ecclesiastic⁹ vsus ẽ dicẽs: Contra malũ bonũ. ꝛ contra mortẽ vita. sic contra piũ peccator. ꝛ sic intuere in oĩa opa altissimi bina ꝛ bina vnũ cõtra vnũ. Synonyma ẽ quotiens in cõnexa oratione plurib⁹ verbis vnã rem significam⁹ ut ait Cicero. Nihil agis nihil moliris nihil cogitas. Item nõ feram nõ patiar nõ sinam. Epanodos quã regressionẽ nostri vocãt. Principiũ dignitas erat pene par nõ par fortasse eoꝝ qui sequebant̃. Antapodosis quotiẽs media primis ꝛ vltimis conueniũt ut ibi. Uestrũ etiam hoc factũ reprehendo patres conscripti nõ meũ ac pulcherrimũ quidẽ factũ verũ ut dixi nõ meũ ꝫ vestrũ. Paradiastole est quotiens id qđ dicim⁹ interpretatiõe discernim⁹ cũ te ꝑ astuto sapientẽ appellas ꝑ inconsiderato fortẽ ꝑ illiberali diligentẽ. Antanaclasis est que eodẽ verbo contrariũ exprimit sensũ. Querebat̃ quidam de filio cur mortẽ suã expectaret respondẽre nõ expecto imo peto inquit ut expectes. Antimetabole est cõuersio verboꝝ que ordine mutato contrarium efficit sensũ. Nõ ut edam viuo ꝫ ut viuã edo. Et illud Si consul antoni⁹ brutus hostis. Si conseruator reipublice brut⁹ hostis antoni⁹. Erocben qđ cos appellauit: Apius. Quis produxit: Apius.

Nũc figuras sentẽtiaꝝ qs ope preciũ ẽ cognoscere ꝓsequmur. Sententia ẽ dictũ ipsonale ut obsequiũ amicos veritas odiũ parit. Huic ꝑsona fuerit adiecta chrian erit ita offẽdit achilles agamẽnonẽ vera dicendo. Metrophanes ꝓmeruit gratiã mitridatis obsequẽdo. Nam int̃ chrian ꝛ sententiã hoc interest ꝙ sentẽtia sine ꝑsona ꝓfert̃ chrian sine ꝑsona nũꝙ dicit̃. Unũ si sentẽtie ꝑsona adijciat̃ fit chrian si detrahat̃ fit snĩa. Sententiaꝝ species multe sũt. Alie enĩ sũt indicatiue alie ꝓnũciatiue ut nusꝙ tuta fides. Alie imparatiue ut vade age nate voca çephyros ꝛ labere pennis. Alie admiratiue tantũ ne animis celestibus ire: Alie compariue ut est: si vinco ꝛ pereo qđ ibi me vincere ꝓstat: Alie suplatiue cũ aliq̃ motu animi ꝛ indignatiõe ꝓnunt̃ ut ibi: qđ nõ mortalia pectora cogis auri sacra fames: Alie introgatiue ut iuuenes que causa subegit ignotas tentare vias: q̃ gen⁹: vnde domo: pacẽ ne huc fertis: an arma: Alie respõsiue ut illinc istinc. Alie deprecatiue ut eripe me his inuicte malis. Alie ꝓmissiue ut parce metu cytherea manẽt ĩmota tuoꝝ. Alie cõcessiue que cũ impulsiõe ꝓhibeãt ut I sequere italiã vẽtis: pete regna ꝑ vndas: que tñ ne nõ intellecta sit ꝑsuasio ꝑmixta sũt aliqua que vetẽt latenter ut ventis ꝑ vndas. Alie demõstratiue ut en ecce. Alie optatiue ut o mihi preteritos referat si iupiter annos. Alie derogatiue ut nequaꝙ. Alie cũ exclamatione ꝓferunt̃ ut qs furor o ciues pacem cõuertit in arma: Et Cicero: O dij imortales vbi nã gentiũ sum⁹: Alie exhortatiue cũ ad sententiã ꝓuocam⁹ ut Aude hospes contemnere opes. Alie dehortatiue cũ a cõtrario vitio peccatoꝝ reducim⁹. Sũt ꝛ affirmatiue ut qđ ni q̃ꝑe. Preceptiue ut nudus ara sere nud⁹ ꝛ habebis frigore messes. Uetatiue ut ne ve inter vites corylũ sere ne ve flagella sũma pete. Negatiue ut non minime. Sũt ꝛ miratiue ut pape viuere nõ licet ꝛ fornicari liber. Dolentis ut hei mihi ꝙ nullis amor ẽ sanabilis herbis Similitudinis sic ut creta fert̃ quodã labyrinth⁹ i alta. Admonent̃ irridentis gemẽtis flentis exhortatiue cõsolatiue cõmiserantis quoꝝ quot sũt genera uel figure tot ꝛ in ꝓnũciando voces. Sũt ꝛ amphidore quarũ ps honesta ẽ pars inhonesta ut nõ ẽ tua tuta voluntas magna petis phecon. Sũt ꝛ alie ꝓcatalepsis cũ id qđ nobis obijci poterat ante presumim⁹ ad diluendũ ut si qs vestrũ iudices aut eoꝝ qui assũt forte mirant̃. Sũt ꝛ aporie dubitatio simulantis nescire se que scit aut quõ dicat̃. Cenonesis ãt dicit comunicatio consilij cũ iudicib⁹ aut aduersarijs ut si dicas vos consulo iudices aut vos aduersarij quid me facere cõuenerit aut qđ vos facturi fuissetis. Paradoxon ẽ cũ dicim⁹ inopinatũ aliquid accidisse ut ꝑ flacco Cicero cui⁹ laudis predicatorẽ esse debuerit ei⁹ ꝑiculi deprecatorẽ esse factũ. Epitrope id ẽ ꝑmissio cũ aliqua ipsis iudicibus aut aduersarijs ꝑmittim⁹ existimãda ut cal uus in vatinio. Perfrica frontẽ. ꝛ dic te digniorẽ q̃ pretor fieres ꝙ catonẽ. Parisia ẽ oratio libertatis ꝛ fiducie plena ut ibi occidi nõ spuriũ meliũ ꝛ cetera. Qua figura caute vtendũ ẽ: ut Cicero premisit eni rationem. Ethopeia est cum sermonẽ ex aliena ꝑsona inducim⁹ ut ꝑ celio tulli⁹ facit apiũ cecũ cũ clodia loquentẽ. Energia est rerũ gestarũ aut quasi gestarũ sub oculis inductio. de q̃ locuti iam sumus. Metathesis ẽ que mittit animos iudicũ i res preteritas aut futuras. hoc modo. Reuocate mentes ad spectaculum expugnate misere ciuitatis. ꝛ videre vos credite incendia cedes rapinas direptiones liberoꝝ corpoꝝ iniurias captiuitates matronarũ trucidationes senũ. In futurũ aũt anticipatio eoꝝ que dictur⁹ est aduersari⁹ ut tulli⁹ ꝑ milone cũ mittit animos iudicũ in cũ reipublice statũ qui futur⁹ ẽ etiã: si occiso milone clodi⁹ viueret. Aposiopesis est cũ id qđ dicturi videbamur silẽtio itercipim⁹ ita. Quos ego: ꝫ motos ꝓstat cõponere fluct⁹. Epanalepsis ẽ digressio ita. Tulit calor me dicendi ꝛ dignitas rerũ paulo longius ꝙ volebã ꝫ redeo ad causã. Anamnnisis ẽ cõmemoratio ei⁹ rei cuius oblitos fuisse nos fingim⁹. Apetesis ẽ cum id qđ

animos iudicū q̄si deposueramꝰ·oportune repo- scimꝰ. Etiologia est cū ꝓponimꝰ·oportune repo- scimꝰ aliq̄d·eiusq; causā ⁊ ratione reddimꝰ. Cha- racterismꝰ ē descriptio figure alicuiꝰ expssa·ut oīa mercurio similis vocēq; colorēq; ⁊ crines flauos ⁊ mēbra decora inuēte. Epitrochasmos·cū plu- res sensus breuit̄ expeditos in vnū locū coaceruat ⁊ cū quadam festinatione decurrit·ut Cicero sic. Rempublicā queritis vitamq; oīuz vestrū·bona fortunas·coniuges·liberosq; vsus ⁊ cetera. Iro- nia est·cū ꝑ simulationē diuersū ꝙ dicit intelligi cupit. Fit aūt aut cū laudamꝰ eū quē vituparare vo- lumꝰ·aut vitupamꝰ quē laudare volumꝰ. Utriusq; exemplū erit·si dicas amatorē reipublice catilinā hostē reipublice scipionē. Diasirmos·ea que ma- gna sūt ṽbis minuit·aut mīma extollit. Epimo- ne ē quotiēs ī eodē sensu diutiꝰ imoramur·sic. Cui tandē pepercit·cuiꝰ amicitie fidem custodiuit·cui bono inimicꝰ nō fuit·q̄n nō aut accusauit aliquem aut verberauit aut ꝑdidit. Epangelia ē ꝓmissio qua iudicem attentū facimꝰ·pollicentes nos aliq̄ magna·aut minima dicturos. Prosopopeia ē·cū in animaliū ⁊ ꝑsona ⁊ sermo fingit̄. Cicero in ca- tilina. Eteni si mecum patria mea que mihi vita mea multo ē charior loqueret̄ dicēs ⁊c. Parathe- sis est·cū quasi deponimus aliq̄d impfectū·apud memoriā iudicū·repetituros nos dicētes cū op- portunū fuerit. Pensis id est soliloquiū·cū ad in- terrogata ipsi nobis respondemꝰ. Sincrosis ē cū differimꝰ aliq̄d·ut petentes aliud interim nos nō ꝑmittant dicere inter figuras sententiaꝝ.

De dialectica Cap. XXII.

Dialectica est disciplina ad discernendas rerū causas inuenta. Ipsa ē philosophie species que logica dicit̄·id est rationalis diffiniendi querendi ⁊ discernendi potens. Do- cet enim in pluribus generibus questionum quē- admodum disputando vera ⁊ falsa diiudicentur. Hanc quidē primi phī in suis dictionibꝰ habue- runt·nō tñ ad artis redegere peritiam. Post hos aristoteles ad regulas quasdā doctrine argumēta ꝑduxit. ⁊ dialecticā nūcupauit·ꝓ eo ꝙ in ea de di- ctis disputat̄. Nam lecton dictio dicit̄. Ideo aūt post rhetoricā disciplinā dialectica sequit̄: q̄r in multis vtraq; cōmunia existunt.

De differētia dialectice ⁊ rhetorice artꝭ Cap. XXIII.

Dialecticā ṽo ⁊ rhetoricā Uarro in nouē disciplinaꝝ libris·tali similitudine diffi- niuit. Dialectica ⁊ rhetorica est·qđ ī ma- nū hoīs pugnꝰ astrictꝰ. ⁊ palma distensa. illa ṽba contrahēs: ista distendēs. Dialectica siquidē ad disserēdas res acutior·rhetorica ad illa que nitit̄ docēda facundior. Illa ad scholas nōnūꝙ venit· ista iugit̄ ꝓcedit in forū. Illa requirit rarissimos studiosos·hec frequent̄ ⁊ ꝑplos. Solent aūt phī anteꝙ ad isagogen veniant exponendam diffi- nitionē phie ostendere·quo facilꝰ ea que ad eam ꝑtinent demonstrent̄.

De diffinitione philosophie Cap. XXIIII.

Philosophia est rerū hūanaꝝ diuinarūq; cognitio·cū studio bene viuēdi cōiuncta. Hec duabus ex rebus cōstare videt̄: scīa ⁊ opinatione. Sciētia est·cū res aliqua certa ra- tione ꝑcipit̄. Opinatio aūt·cū adhuc incerta res latet. ⁊ nulla ratione firmata videtur·utputa·sol vtrū ne tantꝰ quantꝰ videt̄·an maior sit ꝙ oīs ter- ra. itē luna globosa sit·an concaua. ⁊ stelle·vtrum ne adhereant celo·an ꝑ aerē libero cursu ferant̄. celū ipsum qua magnitudine·qua materia cōstet· vtrū quietū sit ⁊ imobile·an incredibili celerita- te voluat̄: quanta sit terre crassitudo·aut quibus fundamētis librata ⁊ suspensa ꝑmaneat. Ipsum aūt nomen latine interpretatū·amorem sapientie ꝓfitet̄. Nā greci philon amorē·sophiā sapiētiā dicūt. Philosophie species tripertita ē: vna natu- ralis·que grece physica appellat̄·in qua de nature īquisitiōe disserit̄. altera moralis·que grece ethi- ca dicit̄·in qua de moribꝰ agit̄. tertia rationalis· que greco vocabulo logica appellat̄·in qua dispu- tat̄ quēadmodū in rerū causis·uel vite moribus veritas ipsa querat̄. In physica igit̄ causa querē- di·in ethica ordo viuendi·in logica ratio intelli- gendi versat̄. Physicā apud grecos primꝰ ꝑscruta- tus ē thales milesius·vnꝰ ex septē illis sapientibꝰ. Hic eni ante alios celi causas atq; vim reꝝ natu- raliū contemplata ratione suspexit·quā postmo- dū Plato in quattuor diffinitiones distribuit·id est arithmeticā·geometriā·musicā·astronomiā. Ethicā socrates primꝰ ad corrigendos componen- dosq; mores instituit·atq; oē studium eiꝰ ad bene viuēdi disputationē ꝑduxit·diuidēs eā in q̄ttuor virtutes anime·id est prudentiā·iusticiā·fortitu- dinē·tempantiā. Prudentia est in rebꝰ qua discer- nunt̄ a bonis mala. fortitudo qua aduersa equa- nimiter tolerant̄. tempantia q̄ libido cōcupiscen- tiaq; rerū frenat̄. iusticia qua recte iudicando sua cuiq; distribuunt̄. Logicā que rationalis vocat̄ plato subiūxit·ꝑ quā discussis rerū morūq; causis vim eaꝝ rationabilit̄ ꝑscrutatꝰ est·diuidens eā in dialecticā ⁊ rhetoricā. Dicta aūt logica·id est ra- tionalis. Logos enim apud grecos ⁊ sermonē si- gnificat ⁊ rationē. In his quippe tribꝰ generibus phie·etiā eloquia diuina cōsistūt. Nā aut de na- tura disputare solēt·ut in genesi ⁊ ecclesiasten·aut de moribꝰ·ut ī ꝓuerbijs. ⁊ ī oībus sparsim libris. aut de logica ꝓ q̄ nostri theologicā sibi vendicant ut in canticis canticoꝝ ⁊ ī euāgelijs. Item aliqui doctoꝝ philosophiā in nomine ⁊ partibꝰ suis ita diffinierūt.

Quid sit philosophia Cap. XXV.

Philosophia est diuinarum humanarūq; rerū inquantū homini possibile est pro- babilis scientia. Aliter. Philosophia ē ars artium ⁊ disciplina disciplinarum. Rursus Philosophia ē meditatio mortis. qđ magis ꝯue- nit xpianis·q̄ seculi ambitiōe calcata·ꝯuersatiōe

diſciplinabili ſimilitudine future patrie viuunt.
Philoſophia diuidit̃ in duas ptes·in inſpectiuã
⁊ in actualẽ. Alij diffinierũt philoſophie rationẽ
in duabꝰ conſiſtere ptibꝰ·quarũ prior inſpectiua ẽ
altera actualis. Inſpectiua diuidit̃ i naturalẽ·do/
ctrinalẽ ⁊ diuinalẽ Doctrinalis diuidit̃ in q̈ttuor
ptes·in arithmeticã·muſicã·geometriã ⁊ aſtro/
nomiã. Actualis diuidit̃ i moralẽ·diſpenſatiuã ⁊
ciuilẽ. Inſpectiua dicit̃ qua ſupgreſſi viſibilia·de
diuinis aliq̃d ⁊ celeſtibꝰ contemplamur·eaqꝫ mẽte
ſolũmodo inſpicimus·que corporeũ ſupgrediunt̃
obtutũ. Naturalis dicit̃·vbi vniuſcuiuſqꝫ rei na
tura diſcutit̃·qr nihil generat̃ i vita cõfuſũ·ſꝫ vnũ/
qðqꝫ his vſibꝰ deputat̃·i q̃bꝰ a creatore diffinitũ ẽ
niſi forte cũ voluntate dei aliqð miraculũ ꝓuenire
monſtret̃. Diuinalis dicit̃ qñ aut ineffabilẽ natu/
ram dei·aut ſpiritales creaturas ex aliq̃ parte ꝓ/
fundiſſima qualitate diſſerimꝰ. Doctrinalis dicit̃
ſcientia que abſtractã cõſiderat quantitatẽ. Ab/
ſtracta eni quantitas dicit̃·quã intellectu a mate/
ria ſepantes uel ab alijs accidentibꝰ ut eſt par·im/
par·uel ab huiuſcemodi·i ſola ratiocinatiõe tra/
ctamꝰ. Cuius ſpecies ſũt quattuor: arithmetica·
geometria·muſica·aſtronomia. Arithmetica eſt
diſciplina quantitatis numerabilis ſꝫm ſe. Geo/
metria eſt diſciplina magnitudinis immobiliſqꝫ
⁊ formarũ. Muſica ẽ diſciplina que de numeris
loquit̃ qui ad aliq̃d ſũt: his qui iueniunt̃ i ſonis·
Aſtronomia eſt diſciplina que curſus celeſtiũ ſi/
derum figuraſqꝫ contemplat̃ oẽs.⁊ habitudines
ſtellaꝝ circa ſe.⁊ circa terrã indagabili ratione p/
currit. Porro actualis dicit̃ que res ꝓpoſitas ope/
rationibꝰ ſuis explicat. Cuiꝰ ptes ſũt tres: mora/
lis·diſpenſatiua ⁊ ciuilis. Moralis dicit̃·p quam
mos viuẽdi honeſtꝰ appetit̃.⁊ inſtituta ad virtutẽ
tendentia preparãt̃. Diſpenſatiua dicit̃·cũ dome/
ſticarũ rerũ ſapient̃ ordo diſponit̃. Ciuilis dicit̃
p quã totiꝰ ciuitatis vtilitas adminiſtrat̃.

De iſagogis porphirij Cap. XXVI.

Poſt philoſophie diffinitiones in quibꝰ
generaliter oĩa continent̃·nũc iſagogas
porphirij expediamus. Iſagoga quippe
grece·latine introductio dicit̃·eorũ ſcilicꝫ q̃ phi/
loſophiã incipiũt·continẽs in ſe demonſtrationẽ
primaꝝ rationũ de qualibet re quid ſit·ſuaqꝫ cer/
ta ac ſubſtantiali diffinitione declarat̃. Nã poſi/
to primo genere·deinde ſpecies ⁊ alia que vicina
eſſe poſſũt ſubiungimꝰ·ac diſcretis cõmunionibꝰ
ſeparamꝰ tãdiu interponẽtes differẽtias quouſqꝫ
ad ꝓpriũ eiꝰ de quo querimꝰ ſignata eiꝰ expreſſione
ꝓueniamꝰ·utputa·homo ẽ aĩal rationale morta/
le terrenũ·bipes·riſus capax. Genus aĩal cũ dictũ
eſt·ſubſtantia hoĩs declarata eſt. Eſt eni ad ho/
minẽ genꝰ aĩal.ſꝫ qr late patebat·adiecta ẽ ſpecies
terrenũ.⁊ iam excluſum eſt id qð aut ethereũ aut
humidũ. Differentia ṽo ut bipes·que ꝓpter aĩalia
poſita ẽ que multis pedibꝰ initunt̃. Itẽ rationa/
le ꝓpter illa que ratione egent. Mortale autẽ ꝓpt
id q2 nõ angelus eſt. Poſtea diſcretis atqꝫ ſecluſis
adiectũ eſt ꝓpriũ·in parte poſtrema·riſus capax.
Eſt eni ſolũ hoĩs q2 ridet. Sic pfecta eſt omni ex
pte diffinitio·ad hominẽ declarandũ. Cuiꝰ diſci/
pline diffinitionẽ plenã exiſtimarũt ariſtoteles ⁊
tulliꝰ ex genere ⁊ differentijs conſiſtere. Quidam
poſtea pleniores i docendo·eiꝰ pfectã ſubſtantia/
lem diffinitionẽ·in quinqꝫ ptibus velut in mem/
bris ſuis diuiſerũt·quaꝝ prima eſt de genere·ſe/
cunda de ſpecie·tertia de differẽtia·quarta de ꝓ/
prio·quinta de accidente. Genꝰ ut aĩal·eſt eni vo/
cabulũ generale ⁊ cõmune omniũ animã haben/
tiũ. Species ut homo·ẽ eni ſpecialitas qua ſepa/
rat̃ a ceteris animantibꝰ. Differentia·ut rationale
mortale. His eni duobus differt homo a ceteris.
Cũ eni dicit̃ rationale·diſcernit̃ ab irrationabi/
libꝰ ⁊ mutis·que nõ habẽt rationẽ. Cũ mortale·
diſcernit̃ ab angelis qui neſciunt mortẽ. Propriũ
ut riſibile·homo eſt eni qð ridet.⁊ hoc preter ho/
minẽ nulliꝰ animalis eſt. Accidẽs ut color in cor/
pore·doctrina in animo. Hec eni temporꝝ varie/
tate ⁊ accedũt ⁊ mutant̃.⁊ ẽ ex omnibꝰ his q̃nqꝫ
partibꝰ oratio plene ſentẽtie·ita. Homo ẽ aĩal ra/
tionale·mortale·riſibile·boni maliqꝫ capax. Sic
etiã in omni oratione ſubſtantiali tamdiu inter/
ponere debemꝰ ſpecies ⁊ differentias·q̈diu ſecluſis
omnibꝰ que hoc idẽ eſſe poſſunt·ad id ꝓueniat̃·ut
ꝓprietas iam certa teneat̃. Iſagogas aũt ex greco
in latinũ tranſtulit Victorinꝰ orator·cõmentũqꝫ
eiꝰ quinqꝫ libris boetius edidit.

De cathegorijs ariſtotelis Cap. XXVII.

Sequunt̃ ariſtotelis cathegorie·que lati/
ne predicamenta dicunt̃: quibꝰ p varias
ſignificationes oĩs ſermo concluſus eſt.
Inſtrumenta cathegoriarũ ſunt tria·id eſt prima
equiuoca. ſecũda vniuoca. tertia denominatiua.
Equiuoca ſũt qñ multarũ rerũ nomen vnũ eſt·ſꝫ
nõ eadẽ diffinitio·ut leo. Nã quantũ ad nomen
ptinet ⁊ verus ⁊ pictus ⁊ celeſtis leo dicit̃. quantũ
ad diffinitionẽ ptinet·alit̃ verus diffinit̃·alit̃ pi/
ctus·alit̃ celeſtis. Vniuoca ſũt·qñ duaꝝ aut plu/
rimarũ rerũ vnũ nomen eſt ⁊ diffinitio·ut veſtis.
Nã ⁊ birrus ⁊ tunica·nomen veſtis poſſunt ac/
cipere ⁊ eiꝰ diffinitionẽ. Ergo hoc vniuocũ in ge/
neribꝰ eſſe intelligit̃ qr ⁊ nomen ⁊ diffinitionem
dant formis ſuis. Denoĩatiua id ẽ deriuatiua di/
cunt̃·quecunqꝫ ab aliquo ſolo differentie caſu·ſꝫm
nomen habẽt appellationẽ·ut a bonitate bonus·
a malitia malus. Cathegoriarũ autẽ ſpecies decẽ
ſũt·id eſt ſubſtantia·quantitas·qualitas·relatio·
ſitus·locus·tempus·habitus·agere ⁊ pati. Sub/
ſtantia eſt que ꝓprie ⁊ principalit̃ dicit̃: que neqꝫ
de ſubiecto predicat̃ neqꝫ in ſubiecto eſt·ut aliq̃s
homo uel aliq̃s equus. Secũde ãt ſubſtantie di/
cunt̃ i quibꝰ ſpeciebꝰ ille que principalit̃ ſubſtãtie
primo dicte ſunt inſunt·atqꝫ claudunt̃·ut in ho/
mine Cicero. Quantitas eſt menſura·p quã ali/
quid uel magnũ uel minꝰ oſtendit̃·ut longꝰ breuis.

Qualitas est ut qualis sit orator·an rusticus·niger·aut candidus. Relatio est·quę refert̃ ad aliquid. Cũ enĩ dicit̃ filius·demonstrat̃ ⁊ pater. Hęc relatiua simul incipiũt. Nãq3 seruus ac dñs·vno tpe exordiũ nois sumũt·nec aliqñ inuenit̃ domin⁹ prior seruo·nec seru⁹ dño. Alter enĩ alteri pręesse nõ potest. Porro situs a positione dict⁹ est·ut quis aut stet aut sedeat·aut iaceat. Locus est vbi sit·in foro·in platea. Loci aũt motus partes sex habet·dextrã ⁊ sinistrã·ante ⁊ retro·sursum atq3 deorsũ. Partes quoq3 istę sex·duo habẽt·longe ⁊ prope. Temp⁹ ut hodie·heri. Habitus a habendo aliqd dict⁹·ut habere scientiã in mente·virtutẽ in corpore·circa corp⁹ vestimentũ ⁊ cętera quę ad habendi modum·designato a doctorib⁹ numero cõprehendunt̃. Jam ṽo agere ⁊ pati·ab agentis ⁊ patientis significatione consistũt. Nã scribo vocis actũ habet·qm̃ faciẽtis rem indicat. Scribor patientis ẽ·qm̃ pati se ostendit. Jn his enĩ nouẽ generib⁹·quoꝝ exẽpli gratia quędã posita sunt·uel ĩ ipso substãtię genere qd̃ est vsia ĩnumerabilia reperiunt̃. Nã ⁊ ea quę intellectu capim⁹·id ad alterũ hoꝝ decẽ prędicamentoꝝ sermone vulgam⁹. Plena enĩ sententia de his ita est. Augustin⁹ magnus orator·fili⁹ il ius stans in templo·hodie infulatus·disputãdo fatigat̃. Usia autẽ substantia ẽ·id ẽ ad ꝑraũ quę cęteris subiacet: reliqua nouẽ accidentia sũt. Substantia aũt dicit̃·ab eo ꝙ oĩs res ad seipsã subsistit. Corpus enĩ subsistit ⁊ ideo substantia ẽ. Jlla ṽo accidentia·quę in subsistẽte atq3 subiecto sũt·substantię nõ sũt·q2 nõ subsistũt ꝫ mutant̃ sic̃ color uel forma. De subiecto aũt ⁊ ĩ subiecto quasi de ipso ⁊ in ipso. Ubi enĩ dicit̃ de subiecto: substantia est·quasi dicat̃ de substantia. Ubi aũt dicit̃ in subiecto: accidẽtia sũt·id ẽ quę accidũt in substantia·ut quãtitas·qualitas uel figura. De subiecto igit̃ genera ⁊ species·ĩ subiecto accidentia sũt. Ex his nouẽ accidentib⁹ tria intra vsiam sũt: quantitas qualitas ⁊ situs. Hęc enim sine vsia esse nõ possunt. Extra vsiã ṽo sũt: locus temp⁹ ⁊ habit⁹·intra ⁊ extra vsiã·relatio facere ⁊ pati. Appellatas aũt cathegorias constat·q2 non possũt nisi ex subiectis agnosci. Quis enĩ quid sit homo possit agnoscere·nisi aliquem hominẽ sibi ponat ante oculos·q̃si subiectũ noi. Hoc op⁹ aristotelis intelligendũ est qñ·sicut dictum est·quicquid homo loquit̃ inter decẽ ista prędicamẽta habet̃. Proficiet etiã ad libros intelligendos·qui siue rhetorib⁹ siue dialecticis applicant̃.

De perihermenijs aristotelis. Cap. XXVIII.

Sequit̃ dehinc liber perihermenias·subtilissim⁹ nimis ⁊ ꝑ varias formas iterationesq3 cautissim⁹·de quo dicit̃. aristoteles qñ perihermenias scriptitabat·calamũ ĩ mẽte tingebat. Pręfatio perihermeniaꝝ. Omnis q̃ppe res·quę vna est. ⁊ vno significat sermone·aut per nomen significat̃·aut ꝑ verbũ·quę duę ꝑtes orationis interpretant̃ totũ quicq̃d conceperit mens ad eloquendũ. Omnis enĩ elocutio·conceptę rei mentis interpres est. Hanc aristoteles·vir ĩ rerũ expressione. ⁊ faciẽdis sermonib⁹ ꝑitissim⁹·ꝑihermeniaꝝ nominat·quã interpretationẽ nos appellamus·scilic3 ꝙ res mente conceptas·ꝓlatis sermonib⁹ interpretet̃·ꝑ cataphrasin ⁊ apophrasin·id ẽ ꝑ affirmationẽ ⁊ negationẽ. Per affirmationẽ ut homo currit·ꝑ negationẽ ut homo nõ currit. Jn his itaq3 perihermenijs·supradict⁹ ph̃us de septẽ specieb⁹ tractat·id ẽ de noĩe·de verbo·de oratione·de enũciatione·de affirmatione·de negatione·de contradictiõe. Nomen est vox significatiua ꝺm placitũ sine tẽpore·cui⁹ nulla pars est significatiua separata·ut socrates. Uerbũ ẽ quod significat temp⁹ cui⁹ pars nihil extra significat·ꝫ semper eoꝝ quę de altero dicunt̃ nota·ut cogitat·disputat. Oratio est vox significatiua·cui⁹ partiũ aliq̃d separatũ·significatiuũ est·ut socrates disputat. Enũciatiua oratio est vox significatiua de eo qd̃ est aliq̃d uel nõ est·ut socrates est·socrates nõ est. Affirmatio est enũciatio alicui⁹ de aliquo·ut socrates est. Negatio est alicui⁹ ab aliquo·ut socrates nõ est. Contradictio est affirmatiõis ⁊ negationis oppositio·ut socrates disputat·socrates nõ disputat. Utilitas perihermeniaꝝ hęc ẽ·ꝙ ex his interpretamẽtis syllogismi fiũt. vnde ⁊ analectica ꝑtractant̃.

De syllogismis dialecticis Cap. XXIX.

Sequũt̃ dehinc dialectici syllogismi·vbi toti⁹ eius artis vtilitas ⁊ virt⁹ ostendit̃: quoꝝ conclusio·plurimũ adiuuat lectorẽ ad veritatẽ inuestigandã·tantũ ut absit illi error decipiẽdi aduersariũ ꝑ sophismata falsaꝝ cõclusionũ. Formulę cathegoricoꝝ id est prędicatiuoꝝ syllogismoꝝ sũt tres. Primę formulę modi sũt nouem. Prim⁹ modus ẽ·qui conducit·id est q̇ colligit ex vniuersalibus dedicatiuis dedicatiuũ vniuersale directim·ut oẽ iustũ honestũ·oẽ honestũ bonũ·oẽ igit̃ iustũ bonũ. Secũdus modus ẽ qui conducit ex vniuersalib⁹ dedicatiuis ⁊ abdicatiuis·abdicatiuũ vniuersale directim·ut oẽ iustum honestũ·nullũ honestũ turpe·nullũ igit̃ iustũ turpe. Terti⁹ modus est·qui conducit ex dedicatiuis particulari ⁊ vniuersali·dedicatiuum particulare directim·ut quoddã iustũ honestũ·oẽ honestum vtile·quoddã igit̃ iustũ vtile. Quartus modus ẽ qui conducit ex ꝑticulari dedicatiua ⁊ vniuersali abdicatiua dedicatiuũ ꝑticulare directim·ut qd̃dam iustũ honestũ·nullũ honestũ turpe·quoddã igit̃ iustũ nõ ẽ turpe. Quint⁹ modus est·q̇ conducit ex vniuersalib⁹ dedicatiuis ꝑticulare dedicatiuũ·ꝑ reflexionẽ·ut oẽ iustũ honestũ·oẽ honestum bonũ·quoddã igit̃ bonũ iustũ. Sextus modus ẽ·qui conducit ex vniuersali dedicatiua ⁊ vniuersali abdicatiua·abdicatiuũ vniuersale ꝑ reflexionem·ut oẽ iustũ honestũ·nullũ honestũ turpe·nullum igit̃ turpe iustũ. Septim⁹ modus est·qui cõducit ex ꝑticulari ⁊ vniuersali dedicatiuis·dedicatiuũ

p̄ticulare p̄ reflexionē· ut quoddā iustū honestum· oē honestū vtile· quoddā igit̃ vtile iustū. Octau⁹ modus est: q̇ conducit ex vniuersalib⁹ abdicatiua ⁊ dedicatiua· p̄ticulare abdicatiuū p̄ reflexionē· ut nullū turpe honestū· oē honestū iustū· quoddam igit̃ turpe nō est iustū. Nonus modus est q̇ conducit ex vniuersali abdicatiua ⁊ p̄ticulari dedicatiua· dedicatiuū p̄ticulare p̄ reflexionē· ut nullum turpe honestū· quoddā honestū iustū· quoddam igit̃ iustū nō est turpe. Formulę secūdi modi sunt q̄ttuor. Prim⁹ modus est q̇ cōducit ex vniuersalibus dedicatiua ⁊ abdicatiua· abdicatiuū vniuersale directim· ut oē iustū honestū· nullū turpe honestū· nullū igit̃ turpe iustū. Secūdus modus qui conducit ex vniuersalib⁹ abdicatiua ⁊ dedicatiua· abdicatiuū vniuersale directim· ut nullū turpe honestū· omne iustū honestū· nullū igit̃ turpe iustum Terti⁹ modus est: qui conducit ex p̄ticulari dedicatiua. ⁊ vniuersali abdicatiua· abdicatiuū p̄ticulare directim· ut quoddā iustū honestū· nullū turpe honestū· quoddā igit̃ iustū nō est turpe. Quartus modus ē qui conducit ex vniuersali dedicatiua ⁊ p̄ticulari abdicatiua· abdicatiuum p̄ticulare directim· ut oē iustū est turpe· quoddā malū nō ē turpe· quoddā igitur malū nō est iustū. Formulę tertij modi sūt sex. Prim⁹ modus est q̇ conducit ex dedicatiuis vniuersalib⁹ dedicatiuū p̄ticulare tam directim q̄ reflexim· ut oē iustū honestū· oē honestum iustū· oē iustū bonū· quoddā igit̃ honestum bonū· quoddā bonū honestū. Secūdus modus ē q̇ conducit ex dedicatiuis particulari ⁊ vniuersali dedicatiuū p̄ticulare directim· ut quoddā iustum honestū· oē iustū bonū· q̇ddā igit̃ honestū bonū. Terti⁹ mod⁹ ē· q̇ ꝯducit ex dedicatiuis vniuersali ⁊ p̄ticulari· dedicatiuū p̄ticulare directim· ut oē iustū honestū· quoddā iustū bonū· quoddā igit̃ honestū bonū. Quart⁹ modus est· q̇ conducit ex vniuersali dedicatiua ⁊ p̄ticulari abdicatiua· abdicatiuū p̄ticulare directim· ut oē iustū honestū· nullū iustū malū· q̇ddā igit̃ honestū nō ē malū. Quint⁹ modus est qui conducit ex dedicatiua p̄ticulari ⁊ abdicatiua vniuersali· abdicatiuū vniuersale directim· ut quoddā iustū honestū· nullū iustū malū quoddā igit̃ iustū nō est malū. Sext⁹ modus est q̇ cōducit ex dedicatiua vniūsali ⁊ abdicatiua p̄ticulari· abdicatiuū p̄ticulare directim· ut oē iustū honestū· quoddā iustū nō est malū. quoddā igit̃ honestū nō ē malū. Has formulas cathegoricorū syllogismoꝝ· q̇ plene nosse desiderat librū legat q̇ inscribit̃ peribermenias apulei. ⁊ subtili⁹ quę sūt tractata cognoscit. Distincta eni atq̧ considerata ad magnas intelligentię vias lectorem prestante dño vtilit̃ itroducūt. Nūc ad hypoteticos syllogismos· ordine sequēti veniam⁹. Modi syllogismoꝝ hypoteticoꝝ qui fiūt cū aliq̄ conclusione sūt septē. Prim⁹ modus ē· si dies ē· lucet· est aūt dies lucet igit̃. Secūdus modus ē· si dies est lucet· nō lucet aūt· nō est igit̃ dies. Terti⁹ modus ē ita· nō est dies· ⁊ non lucet· at quia dies est· lucet igitur. Quart⁹ modus ē ita· aut dies ē aut nox· at q̄ dies est· nox igit̃ nō est. Quint⁹ modus ē ita: aut dies ē aut nox· vtriq̧ nox nō est· dies igit̃ est. Sext⁹ modus est ita. non est dies. ⁊ nō lucet· dies autē est· nox igit̃ nō ē. Septim⁹ modus est ita· nō ē dies ⁊ nox· vtriq̧ nox nō ē· dies igit̃ ē. Modos āt hypoteticoꝝ syllogismoꝝ si quis pleni⁹ nosse desiderat· librū legat marij Victorini q̇ inscribit̃· de syllogismis hypoteticis. Hinc ad dialecticas diffinitionū species accedam⁹ quę tanta dignitate pręcellunt ut possint indiciorū apte manifestationes ⁊ quędam indicia dictionū ostendere.

De diuisione diffinitionū ex marij Victorini libro abbreuiata Cap. XXX.

Diffinitio est philosophorū quę in rebus exprimendis explicat q̄d res ipsa sit· q̄lis sit. ⁊ quēadmodū membris suis cōstare debeat. Est eni oratio breuis· vniuscuiusq̧ naturā rei a cōmunione diuisā ꝓpria significatione cōcludens. Diuisio diffinitionū in p̄tes. xv. habet̃. Prima species diffinitionis ē ουσιώδης· id ē substantialis· quę ꝓprie ⁊ vere dicit̃ diffinitio· ut ē hō animal rationale· mortale· sensus disciplinęq̧ capax. Hęc eni diffinitio p̄ species ⁊ differētias descendens· venit ad ꝓpriū. ⁊ designat plenissime q̄d sit homo. Secūda spēs diffinitiōis est· quę gręce ἐννοιωματική dicit̃ latine notio nūcupat̃· quā notionē cōmuni· nō ꝓprio noīe possum⁹ dicē. Hęc isto modo semp̄ efficit̃. Homo ē q̄d rationali conceptione exercitio pręest animalibus cūctis. Nō eni dixit quid sit homo: ꝫ quid agat· q̄si quodam signo in noticiā deuocato. Ista eni ⁊ reliquis noticia rei ꝓfert̃· nō substātialis explicatio declarat̃· ⁊ q̄ illa substantialis est· diffinitionū oīuz obtinet principatū. Tertia species diffinitionis ē quę gręce ποιότης dicit̃· latine qualitatiua vocat̃· q̄ ex q̄litate nomen accepit· ꝓ eo q̄ quale sit id q̄d quęrit̃ euident̃ ostendit. Cui⁹ exemplū tale ē. Homo est qui ingenio valet· artib⁹ pollet ⁊ cognitiōe rerum· aut q̄d agere debet eligit· aut aīaduersione q̄d inutile sit cōtemnit. His eni qualitatib⁹ expressus ac diffinit⁹ est homo. Quarta species diffinitiōis est: quę gręce ὑπογραφική· latine a tullio descriptio noīat̃· quę adhibita circuitione dictoꝝ factorūq̧ rem quę sit descriptione declarat. Querit̃ eni quid sit auarus· quid crudelis· q̄d luxuriosus. ⁊ vniuersi luxuriosi· auari ⁊ crudelis natura describit̃· ut si luxuriosū volumus diffinire· dicimus· luxuriosus est vict⁹ nō necessarij ꝫ sumptuosi ⁊ honoris appetens· in delitijs affluens· in libidine ꝓmptus. Hęc ⁊ alia diffiniūt luxuriosum· ꝫ p̄ descriptionē diffiniūt. Quę species diffinitiōis oratorib⁹ magis apta est q̄ dialecticis: q̄ latitudines habet· quę simili modo in bonis reb⁹ ponit̃ ⁊ malis. Quinta species diffinitionis ē: quā gręce κατὰ ἀντίλεξιν latine adūbiū dicim⁹ Hęc vocē illā de cui⁹ re quęrit̃· alio sermone designat· vno ⁊

singulari. ⁊ quodām̄odo quid illud sit ī uno ꝟbo positum. uno verbo aliud declarat. ut conticescere est tacere. Itē cū terminū dicimus finē. aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species diffinitionis ē quā greci cata diaphorā. nos ꝑ differentiā dicimus. scriptores ꝟo artiū de eodē ⁊ de altero noīant. ut cū querit̃ quid sit inter regē ⁊ tyrannū. adiecta differētia q̇d uterqꝫ sit diffinit̃. id ē rex est modestus ⁊ tempatus. tyrannus ꝟo impius ⁊ imitis. Septima species diffinitionis ē. quā greci cata metaphoran. latini ꝑ trāslationem dicūt. ut Cicero in topicis. Littus ē quo fluctus elidit. Hoc varie tractari potest. Modo eni ut moneat. modo ut designet. modo ut laudet aut vituperet. Ut moneat. nobilitas virtutꝫ maiorū est apud posteros sarcina. ut designet. apex ē arx corpis. ut laudet. adolescētia est flos etatis. ut vitupet. diuitie sunt breuis vite longū viaticum. Octaua species diffinitionis est. quam greci cata aphęresin vocāt. a τοῦ ἐναντίου latini ꝑ ꝓuantiā cōtrarij ei⁹ qđ diffinit̃ dicūt. bonū ē qđ malū nō est. iustū est qđ iīustū nō est. ⁊ his similia. Hoc aūt genere diffinitionis uti debem⁹. cū contrariū est notū. ut si bonū est qđ ꝓdest cū honestate. id qđ tale nō ē. malū ē. Nona species diffinitiōis ē quā greci cata hypotyposin. latini ꝑ quādā imaginationē dicūt. ut ęneas est veneris ⁊ anchisę fili⁹. Hęc semꝑ ī indiuiduis versat̃. quā greci atoma appellāt. Decima spēs diffinitiōis ē. quā greci κατὰ ἔκλειψιν ὁλοκλήρου ὁμοιογενοῦς latini ꝑ indigentiam pleni ex eodē genere dicūt. ut si quęrat̃ quid sit animal. respōdeat̃ ut homo. rem enim quesitam per dictū declarauit exemplū. Hoc est autem ꝓprium diffinitionis. quid sit illud quod querit̃ declarare. Undecima species diffinitionis est. quā greci cata analogian. latini iuxta proportionē dicunt. ut si queratur quid sit thesis respōdeaturqꝫ cui vis deest ut sit arsis. Duodecima species diffinitiōis est. quā greci cata epęnon id est ꝑ laudē. ut tullius ꝓcluentio. lex est mens ⁊ consiliū ⁊ anim⁹ ⁊ sentētia ciuitatis. Et alit̃. Pax est tranquilla libertas. Fit ⁊ ꝑ vitupationē. quā greci psogon vocant ut seruitus ē postremū oiuꝫ maloꝝ. nō modo bello ꝫ morte quoqꝫ repellenda. Tertiadecima species diffinitionis est. quā greci cata to pros ti. latini ad aliquid vocāt. ut ē illud pater ē cui ē filius. dn̄s ē cui ē seru⁹. Quartadecima spēs diffinitiōis ē. cata tonoron. latine generalis. ut Cicero ī rhetoricis. gen⁹ ē qđ plures amplectit̃ ptes. Itē pars ē quę subest generi. Quintadecima spēs diffinitiōis ē. quā greci cata ętiologian. latini ꝫm rei rationē vocant. ut dies ē sol supra terras. nox est sol sub terris. Scire aūt debemus pręedictas species diffinitionū topicis merito esse sociatas. qm̄ inter quędam argumēta sūt positę. ⁊ nōnullis locis cōmemorant̃ in topicis. Nūc aūt ad topica veniamus. quę sūt argumentorū sedes. fontes sensuū. ⁊ origines dictionū.

De topicis Cap. XXXI.

Topica est disciplina inueniendoꝝ argumentoꝝ. Diuisio topicoꝝ siue locorum ex quib⁹ argumenta ducunt̃. triplex est. Nā alia in eo ipso de quo agit̃ hęrent. alia quę dicunt̃ effecta. quę quodām̄odo ex rebus alijs tracta noscunt̃. alia quę assumunt̃ extrinsecus. Argumēta quę in eo ipso de quo agit̃ hęrent. in tribus diuisa sūt. Prima a toto. secūda a pte. tertia a nota. Argumentū a toto. cū diffinitio adhibet̃ ad id quod querit̃. sicut ait Cicero. Gloria est laus recte factorū magnorūqꝫ in republica fama meritorū. A partib⁹ est argumentū: cū is qui se defendit. aut negat factū. aut factū esse iure defendit. A nota ē argumentū. cū ⁊ sui nōis argumentū aliquod dicit̃. ut Cicero. consulē inquit querebā. quē in isto maiali inuenire nō poteram. Effecta argumenta sūt quę quodām̄odo ex rebus alijs tracta noscūt̃. Sunt aūt numero. xiiij. id est primū a cōiugatis argumentū est. cū declinat̃ a noīe ⁊ fit verbum ut Cicero verrē dicit euerrisse ꝓuintiā. uel nomen a verbo cū latrocinari dicit̃ latro. Nomen a noīe Terentius. Nā inceptio ē amentiū. haud amantiū. dūmodo distet uni⁹ appellationis postremitas in alia vocis declinatione formata. Secundū argumentū a genere est. cū de eodē genere sententia dicit̃. ut Uirgili⁹. variū ⁊ mutabile semꝑ fęmina. Tertiū a specie argumentū est. cū generali questioni fidē species facit. ut at nō sic phrygi⁹ penetrat lacedęmona pastor. A simili argumentū est. qn̄ rebus aliquib⁹ similia ꝓferunt̃. ut suggere tela mihi nā nullū dextera frustra torserit in rutulos: steterint quę ī corpe graium iliacis cāpis. A differentia argumentū est. qn̄ ꝑ differentiam aliqua separant̃. ut Uirgilius. non diomedis equos nec currū cernis achillis. A contrarijs argumentum dicitur. qn̄ res discrepantes sibimet opponunt̃. ut Uirgilius. mortali ne manu factę imortale carinę fas habeant. certusqꝫ icerta picula lustret ęneas? A consequentib⁹ argumentū dicit̃. qn̄ positā rem aliq̇d ineuitabilit̃ consequit̃. ut Uirgilius. nō cavis aio nec tanta supbia victis. Ab antecedētib⁹ argumentū est. qn̄ aliqua ex his quę pri⁹ gesta sūt cōprobant̃. ut Cicero ꝓ milone. cū nō dubitauerit aperire q̇d cogitauerit. vos potestis dubitare quid fecerit? A repugnantib⁹ argumentum est. qn̄ illud qđ obijcit̃. aliqua cōtrarietate destruitur. ut Cicero. Is igit̃ nō modo de tali piculo liberatus ꝫ honore amplissimo ditatus domi te interficere voluisset. A cōiugatis argumentū est cū ꝓbabilit̃ ostendit̃ quid sit ex re quaqꝫ venturū. ut Uirgili⁹ Nos si pellant. nihil absore credunt quin omnē hesperiā sua sub iuga mittant. A causis argumētū ē. qn̄ cōsuetudine cōmuni res quęqꝫ tractat̃. ut Terenti⁹. Ego nō nihil veritus sū dudum abs te daue. ne faceres qđ vulgus seruorū solet dolis ut me deluderes. Ab effectis argumentū est. cum ex his quę facta sūt aliquid approbat̃. ut Uirgili⁹:

degeneres animos timor arguit. A comparatiōe argumentū est· qñ ꝑ collationē ꝑsonarū siue causarū sententię ratio sub imputatione formatᷣ· ut Uirgilius· tu potes ęnean manibꝰ subducere graium. Nos aliq̄d cōtra rutulos iuuisse nephandū ē. Itē argumēta quę ducūtᷣ extrinsecus· quę gręce ἀτέχνους id est artis expertes vocant· ut est testimoniū. Testimoniū ṽo constat re. ⁊ diuiditur quinqꝫ modis· id est primo ex ꝑsona. secūdo ex naturę auctoritate· tertio ex temporibꝰ auctoritatū. quarto ex dictis factisqꝫ maiorꝫ. quinto ex tormētis. Tertiꝰ ergo suꝑior modus: qui est ex temporibus· in octo species deriuatᷣ. Prima ingenio· secunda opibꝰ. tertia ętate. quarta fortuna. quinta arte. sexta vsu. septima necessitate. octaua concursione fortuitorꝫ. Testimoniū oē est· qđ ab aliqua externa re sumitur ad faciendā fidem· ꝑsona nō qualiscūqꝫ est testimonīj pondus habet ad faciendam fidem· ſꝫ morū ꝓbitate debet esse laudabilis. Naturę auctoritas ē· quę maxima virtute cōsistit. Testimonia multa sunt· quę afferūt auctoritatē· id est ingeniū· opes· ętas· fortuna· ars· vsus necessitas. ⁊ concursio rerū fortuitarꝫ. A dictis factisqꝫ maiorꝫ petitᷣ fides· cū priscorū dicta factaqꝫ memorantᷣ. A tormentis fides prębetur· post quę nemo creditᷣ velle mentiri. Ea ṽo quę tractantᷣ in tempore· qꝛ suis nominibꝰ plana sunt· diffinitiōe nō indigent. Memorię quoqꝫ cōdendū ē· topica oratoribus· dialecticis· poetis. ⁊ iuris ꝑitis· cōmuniter quidē argumēta pręstare· ſꝫ qñ aliquid specialitᷣ ꝓbāt· ad rhetores· poetas· iurisꝑitosqꝫ ꝑtinēt· qñ ṽo generalitᷣ disputant· ad philosophos attinere manifestū est. Mirabile plane genꝰ opis in vnū potuisse colligi· quicq̄d mobilitas ac varietas humanę mentis· in sensibꝰ exquirendis· ꝑ diuersas causas poterat inuenire· conclusū liberū ac voluntariū intellectū. Nā quocūqꝫ se verterit· quascūqꝫ cogitationes intrauerit: in aliq̄d eorū quę prędicta sunt necesse est· cadat ingeniū.

De oppositis Cap. XXXII.

COntrariorū genera quattuor sunt: quę aristoteles ἀντικείμενα id ē opposita vocat. ꝓpter ꝙ sibi velut ex aduerso videntᷣ obsistere· ut contraria. nec tñ oīa quę opponuntᷣ sibi contraria sūt· ſꝫ oīa contraria opposita sūt. Primū genus est contrariorꝫ· qđ iuxta Ciceronē diuersum vocatᷣ· ꝓ eo ꝙ tantū cōtraria sibi opponūtᷣ· ut nō eorꝫ sint quibꝰ opponuntᷣ· ut sapientia· stulticia. Qđ genus in tres species diuiditᷣ Nā sūt quędā eiusmodi quę mediū habēt: ⁊ sūt quę sine medio sūt. ⁊ quędā sūt quę habēt mediū ⁊ tñ sine nomine sūt· nisi vtrūqꝫ ei vocabulū creet. Candidū ⁊ nigrū mediū habent· qꝛ intᷣ eos sępe color pallidus uꝉ fuscus inuenitᷣ. Sine medio sūt quotiēs vnū de duobꝰ accidit· ut sanitas uꝉ infirmitas. horꝫ nihil est mediū. Ea autē quorꝫ media sine noīe sūt· ut fęlix infęlix· mediū habēt nō fęlix Secundū genus est relatiuorꝫ· quę ita sibi opponuntᷣ ut ad se conferantᷣ· sicut duplū simplū. Horꝫ solū oppositorꝫ genꝰ ad se refertᷣ. Nō eni est maius nisi ad minꝰ referatᷣ. ⁊ simplū nisi ad dulpū. aut eiꝰ cui opponitᷣ. Nā relatiuū ipsi relatiuo ita opponitᷣ ut hoc ipsū qđ opponitᷣ· aut eiꝰ sit cui opponitᷣ· aut ad id quocūqꝫ modo referatᷣ. Dimidiū eni opponitᷣ duplo· eiusqꝫ dupli mediū est: ſꝫ ita illi opponitᷣ· ut eiꝰ sit cui opponitᷣ. Sic ⁊ paruū opponitᷣ magno· ita ut ipsum paruū ad magnū cui opponitur sit paruum. Nā suꝑiora quę dicuntᷣ contraria· ita sibi opponuntᷣ· ut eorꝫ nō sint quibꝰ opponuntᷣ· nec ad ea quocūqꝫ modo referantᷣ. Siquidē iniquitas· iusticię ita contraria est· ut non eiusdē iusticię iniquitas sit· aut ad illā sit iniquitas. Tertiū genus est oppositorū· habitus vel orbatio: qđ genꝰ Cicero priuationē vocat· qua ostēdit aliq̄d quēpiā habuisse vnde priuatꝰ est. Cuiꝰ species sūt tres q̄rū ꝓ̄ma ē in re. secūda ī loco. tertia ī tꝑe cōgruo In re· ut cecitas ⁊ visio ī oculis. In loco· ut cecitatꝭ ⁊ visionis in oculis locꝰ est. In tꝑe cōgruo· ut infantē nō dicere sine dentibꝰ eū cui dētes adhuc parua ętas negauit. Nō eni est priuatꝰ dentibus quos nōdum habuit. Quartū ṽo genꝰ ex cōfirmatione ⁊ negatione opponitᷣ· ut socrates disputat· socrates nō disputat. Hęc a suꝑioribꝰ ideo differūt· ꝙ illa sigillatim dici possūt· hęc nisi cōnexe dici nō possunt. Qđ genꝰ quartū apud dialecticos multū habet conflictū. ⁊ appellatᷣ ab eis· valde oppositū· siquidē ⁊ tertiū nō recipit. Nam ex illis quędā habere tertiū possunt· ut in cōtrarīȷs· candidū ⁊ nigrum. Tertium eius nec candidum nec nigrum· ſꝫ fuscum uel pallidū. In relatiuis quoqꝫ ut multa ⁊ pauca. Tertiū eiꝰ· nec multa nec pauca· ſꝫ mediocria. In habitu uꝉ orbatione· ut visio ⁊ cęcitas. Tertiū eiꝰ· nec cęcitas nec visio· ſꝫ lippitudo. Hic ergo legit· ⁊ nō legit· t̃tiū nihil habet.

Finit liber secundus

Incipit pręfatio de quattuor sequentibus disciplinis.

MAthematica latine dicitᷣ doctrinalis scia quę abstractam considerat quantitatem Abstracta enim quantitas est· quā intellectu a materia separantes uel ab alīȷs accidentibus· ut est par· impar· uel ab alīȷs huiuscemodi in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sūt quattuor· id ē arithmetica· musica· geometria ⁊ astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis ſm se. Musica est disciplina quę de numeris loqtur· qui inueniuntᷣ in sonis. Geometria ē disciplina magnitudinis ⁊ formarum. Astronomia est disciplina· quę cursus cęlestium siderū atqꝫ figuras cōtemplatᷣ· atqꝫ omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas· deinceps paulo latius indicabimus· ut earum causę competenter possint agnosci.

Incipit liber tertius
De vocabulo arithmetice discipline Cap. I.

Arithmetica est disciplina numerorum. Greci enī numeꝝ rithmon dicunt. Quā scriptores secularium litteraꝝ inter disciplinas mathematicas ideo primā eē voluerunt. qm̄ ipsa ut sit nulla alia indiget disciplina. musica aūt ⁊ geometria ⁊ astronomia que sequuntur ut sint atqꝫ subsistāt. istiꝰ egent auxilio.

De auctoribus eius Cap. II.

Numeri disciplinā apud grecos primum pythagorā autumāt cōscripsisse. ac deinde a nicomacho diffusius eē cōpositam quā apud latinos primꝰ apuleius. deinde boetiꝰ transtulerunt.

Quid sit numerus ⁊ vnde dicat̄ Cap. III.

Numerus aūt ē multitudo ex vnitatibꝰ cōstituta. Nam vnū semē numeri eē. non numeꝝ voluūt. Numero aūt nūmꝰ nomen dedit. ⁊ a sui frequētatiōe vocabulū indidit. Unꝰ ex greco nomen trahit. Greci enī vnū ἕνα dicūt. sic duo ⁊ tres. q̄s illi δύο ⁊ τρία appellāt. Quattuor ꝟo a figura quadrata nomē sūpserūt. Quinqꝫ aūt nō s̄m naturā ꝫ s̄m placitū volūtatis vocabulum acceperunt. ab eo q̄ numeris noia indidit. Sex aūt ⁊ septē a greco veniūt. In multꝫ enī noibꝰ que in greco aspirationē habent. nos ꝓ aspiratiōe s ponimꝰ. Inde pro hex sex. pro hepta septem. sicut ꝓ herpillo herba serpillū. Octo ꝟo ꝑ trāslationē. sicut illi ὀκτώ. ⁊ nos octo. ita illi ἐννέα. nos nouē. illi deca. nos decē. Dicti aūt a greca etymologia. eo q̄ ligent ⁊ coniūgāt infra iacētes numeros. Nā λεσμευειν cōiūgere uł ligare apud eos dicit̄. Porro viginti dicti q̄ sint decē bis geniti. u. ꝓ b. lrā posita. Triginta q̄ a ternario denario gignāt̄. sic vsqꝫ ad nonaginta. Centū ꝟo vocati a canto qḋ ē circulus. Ducenti a duo ⁊ centū. sic ⁊ reliqui vsqꝫ ad mille. Mille aūt a multitudine. vnde ⁊ militia quasi multicia Inde ⁊ milia. que greci mutata littera. id est r. ꝓ l. μυριάδας vocant.

Quid prestent numeri Cap. IIII.

Ratio numeroꝝ cōtēnenda nō ē. In multis enī scāꝝ scripturaꝝ locis quātū mysterium habeāt elucet. Non enī frustra ī laudibꝰ dei dictū ē: Oīa ī mēsura ⁊ numero ⁊ pondere fecisti. Senariꝰ nāqꝫ qui partibꝰ suis ꝑfectꝰ ē. ꝑfectionē mūdi quadā numeri sui significatione declarat. Similit̄ ⁊ xl. dies quibꝰ moyses ⁊ helias ⁊ ipse dn̄s ieiunauerūt. sine numeroꝝ cognitione nō intelligunt̄. Sic ⁊ alij in scripturis sanctis numeri existūt. q̄rū figuras nō nisi noti huius artis sciētie soluere possūt. Datū ē etiā nobis ex aliq̄ parte sub numeroꝝ consistere disciplina. qn̄ horas ꝑ eā discimꝰ. qn̄ de mēsiū curriculo disputamꝰ. qn̄ spaciū anni redeuntis agnoscimus. Per numerū siq̄dē ne confundamur instruimur. Tolle numeꝝ ī rebꝰ oibꝰ ⁊ oia pereūt. Adime seculo calculi cōpotū ⁊ cūcta ignorantia ceca complectitur. nec differri pōt a ceteris animalibꝰ que calculi nesciūt rationem

De ꝑma diuisione pariū ⁊ imparū Cap. V.

Numerꝰ diuiditur. paribus ⁊ imparibus Par numerꝰ diuidit̄ in his: Pariter par pariter impar. ⁊ ipariter par. ⁊ ipariter impar. Impar numerus diuidit̄ in his: primū ⁊ simplum. secundum ⁊ compositum. tertium mediocrē qui quodammodo primus ⁊ incōpositus ē: alio ꝟo modo secūdꝰ ⁊ cōpositꝰ ē. Par numerꝰ ē q̄ in duabꝰ equis ꝑtibꝰ diuidi pōt. ut duo ⁊ iiij. ⁊ viij. Impar ꝟo numerꝰ ē q̄ diuidi equis partibus neq̄t. vno medio uel deficiēte uel suꝑante. ut tres. v. vij. ix. ⁊ reliq̄. Parit̄ par numerus ē q̄ s̄m parē numeꝝ parit̄ diuidit̄. quousqꝫ ad indiuisibilē ꝑueniat vnitatē. utputa sexagitaq̄ttuor habet medietatē. xxxij. hic autē. xvj. xvj. ꝟo viij. octonariꝰ. iiij. q̄ternariꝰ. ij. binariꝰ vnū. q̄ singularis īdiuisibilis ē. Parit̄ impar ē q̄ ī ꝑtes equas recipit sectionē. ꝫ ꝑtes eius mox insecabiles ꝑmanēt ut vj. ⁊. xviij. triginta ⁊ q̄nq̄gita. Mox enī si hūc numeꝝ diuiseris. incurris ī numeꝝ quē secare nō possis. Imparit̄ par numerꝰ ē cuiꝰ ꝑtes etiā diuidi pn̄t ꝫ vsqꝫ ad vnitatē nō ꝑueniūt. ut vigintiq̄ttuor. Hi enī ī medietate diuisi. xij. faciūt. rursūqꝫ in aliā medietatē. vj. deinde ī aliā tres. ⁊ vltra diuisionē nō recipit sectio illa. ꝫ ante vnitatē īuenitur terminꝰ quē secare nō possis. Imparit̄ impar ē q̄ ab impari numero īparit̄ mēsurat̄. ut. xxv. xlix. q̄ dū sint īpares numeri. ab imparibꝰ etiā ꝑtibꝰ diuidūt̄. ut septies septē. q̄dragies noni. ⁊ q̄nquagies q̄ni. Impariū numeroꝝ alij simplices sūt. alij cōpositi. alij mediocres. Simplices sūt q̄ nullā ꝑtē habent nisi solā vnitatē. ut ternariꝰ solā tertiā. ⁊ quinariꝰ solā q̄ntā. ⁊ septenariꝰ solā septimā. his enī vna pars sola ē. Cōpositi sūt q̄ nō solū vnitatē metiunt̄. ꝫ etiā alieno numero ꝓcreant̄. ut. ix. xv. ⁊. xxj. Dicimꝰ enī ter terni. ⁊ septies terni. ter quini ⁊ q̄nquies quini. Mediocres numeri sunt qui quodāmodo simplices ⁊ incōpositi eē videt̄: alio ꝟo modo ⁊ cōpositi. ꝟbi grā: nouē ad xxv. dū comparatꝰ fuerit. primꝰ est ⁊ incōpositꝰ. quia nō habet cōmunē numerū nisi solū monadicum. Ad. xv. ꝟo si cōꝑatꝰ fuerit. secundus ē ⁊ compositus. qm̄ inest illi cōmunis numerꝰ preter monadicū. id est ternariꝰ numerꝰ qui nouem mēsurat ter terni ⁊ q̄ndeci ter quini. Itē pariū numeroꝝ alij sūt suꝑflui. alij diminutiui. alij ꝑfecti. Suꝑflui sūt q̄ꝝ ꝑtes simul ducte plenitudinē suā excedūt utputa duodenariꝰ. habet enī ꝑtes. v. duodecimā qḋ ē vnū. sextā qḋ duo. quartā qḋ tria. tertiā qḋ. iiij. dimidiā qḋ sex. vnū enim ⁊ duo ⁊ tria ⁊ q̄ttuor ⁊

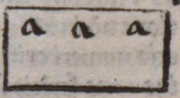
sex simul ducta.xvj.faciūt.⁊ longe a duodenario
excedūt.sic ⁊ aliꝫ siles plurimi. ut duodeuicesimꝰ.
⁊ multi tales. Diminutiui numeri sunt. q̇ partibꝰ
suis cōputati.minorē summā efficiūt.utputa de/
nariꝰ cuiꝰ ꝑtes sūt tres.decima qḋ ē vnū.q̇nta qḋ
duo.dimidia qḋ q̇nqꝫ. Unū eni ⁊ duo ⁊ q̇nqꝫ si/
mul ducta octonariū faciūt longe a denario mi/
norē. Similis ē huic octonarius ⁊ aliꝫ plurimi.
qui i ꝑtes redacti infra cōsistūt. Perfectꝰ numerꝰ
est q̇ suis ꝑtibꝰ adimplet ut senariꝰ. habet eni tres
partes.sextā.tertiā.⁊ dimidiā. Sexta eni eiꝰ vnū
est.tertia duo.dimidia tres. Hę ꝑtes in sūmā du
ctę id ē vnū ⁊ duo ⁊ tria.simul eundē consūmant
ꝑficiūtqꝫ senariū. Sūt āt ꝑfecti numeri intra de/
nariū sex.intra centenariū.xxviij.intra millena/
riū quadringenti nonagintasex.

De secūda diuisione totius numeri Cap. vi.

Omnis numerus aut ꝯm se considerat
aut ad aliquid. Iste diuiditur sic. Aliꝫ
enim sunt ęquales: aliꝫ inęquales. Iste
diuiditur sic: Aliꝫ sunt maiores: aliꝫ sunt mino/
res. Maiores diuiduntur sic.i.multiplices.ij.su/
perparticulares.iij.suppartiētes.iiij.multiplices
supparticulares.v. multiplices superpartientes.
Minores diuidūtur sic.i.submultiplices.ij.sub/
supparticulares.iij.subsuppartiētes.iiij.submul/
tiplices. subsuperparticulares.v. submultiplices
subsuppartientes. Per se numerꝰ ē q̇ sine relatiōe
aliqua dicit.ut.iij.iiij.v.vj.⁊ cęteri similes. Ad
aliq̇d ē numerꝰ q̇ relatiue ad alios cōpat.ut verbi
gratia.iiij.ad.ij. dū cōpatus fuerit duplex dicit.
⁊ multiplex.sex ad.iij.viij. ad.iiij.x.ad.v.⁊ iterū
tres ad vnum.triplex.sex ad.ij.ix.ad.iij.⁊ cęteri.
Equales numeri dicunt q̇ ꝯm quātitatē ęquales
sunt.verbi grā.ij. ad.ij.iij. ad.iij.x.ad.x.c. ad.c.
Inęquales numeri sūt q̇ ad īuicē cōparati inęq/
litatē demōstrāt.ut.iij.ad.ij.iiij.ad.iij.v. ad.iiij.
x.ad.vj.⁊ vniuersalit maior minori.aut minor
maiori.huiusmodi dū cōparatꝰ fuerit. inęqualis
dicit. Maior numerꝰ ē q̇ habet in se illū minorē
numeꝝ ad quē cōparat.⁊ aliq̇d plus.ut ꝟbi grā:
Quinariꝰ numerꝰ trinario numero fortior est. eo
ꝙ habet quinariꝰ numerus in se trinariū.⁊ alias
partes eiꝰ duas.⁊ reliq̇ tales. Minor numerus ē
q̇ continet a maiore.ad quē compat cū aliqua ꝑte
sui.ut ternariꝰ ad quinariū.continet eni ab eo cū
duabꝰ partibꝰ suis. Multiplex numerꝰ ē qui ha/
bet in se illū minorē numeꝝ.bis aut ter aut qua/
ter aut multipliciter.ut verbi grā: Duo ad vnum
dū compati fuerint duplex ē.iij. ad.i. triplex.iiij.
quadruplex ⁊ reliqui. Econtra submultiplex nu/
merꝰ ē q̇ intra multiplicē cōtinet bis aut ter aut
quater.aut multiplicit.ut verbi grā: vnꝰ a duobꝰ
bis cōtinet.a tribꝰ ter.a q̄tuor q̄ter.a q̇nqꝫ quin/
quies.⁊ ab aliꝫs multipliciter. Supparticularis
numerꝰ ē dū fortior cōtinet infra se inferiorē nu/
meꝝ circa quē cōparat.similit ⁊ vnā partē eiꝰ.ut
verbi grā.iij.ad.ij.dum cōparati fuerint.conti/
nent intra se duos.⁊ aliū vnū qui media pars est
duorū. Quattuor ad tres dū cōpati fuerint cōti/
nent i se.iij.⁊ aliū vnū.q̇ ē tertia pars triū. Iterū
q̇nqꝫ ad quattuor dū cōparati fuerint habēt in se
quaternariū numerū ⁊ aliū vnū q̇ quarta pars esse
dicit q̄ternarij numeri.⁊ cęteri tales. Suppartiens
numerꝰ ē qui in se inferiorē numeꝝ totū cōti/
net.⁊ super hoc alteras ꝑtes eiꝰ duas.aut.iij. aut
iiij.aut.v.aut alias.ut verbi grā: quinqꝫ ad tres
dū cōpati fuerint.habet i se quinariꝰ numerꝰ tri/
nariū.⁊ sup h̾ alias ꝑtes eiꝰ duas. Septē ad.iiij.
dū cōpati fuerint habēt i se q̄ttuor.⁊ alias ꝑtes
eiꝰ.tres nouē ad q̇nqꝫ dū cōpati fuerint.habēt in
se q̇nqꝫ ⁊ alias q̄ttuor ꝑtes eiꝰ. Subsuppartiens
numerꝰ ē q̇ cōtinet in numero suppartiēti.cū ali/
quibꝰ partibꝰ suis duabꝰ aut tribꝰ aut pluribus.
ut ꝟbi grā.iij.cōtinent a.v.cum aliꝫs duabꝰ ꝑtibꝰ
suis.v.a.ix.cū.iiij.ꝑtibꝰ suis. Subsupparticula/
ris numerꝰ ē minor.q̇ cōtinet in fortiori numero
cū aliqua ꝑte sua.aut media.aut tertia. aut q̄rta.
aut q̇nta.ut verbi grā: ij.ad.iij.iij.ad.iiij. iiij.ad
v.⁊ cęteri. Multiplex supparticularis numerꝰ est
qui dū cōpatꝰ ad inferiorē sibi numeꝝ fuerit.con
tinet in se totū inferiorē numeꝝ multiplicit cum
aliq̄ parte eiꝰ.ut ꝟbi gratia. v.ad.iij.dū cōparati
fuerint cōtinēt in se bis bini.iiij. ⁊ vnā partem
eiꝰ. Nouē ad.iiij.dū cōpati fuerint.cōtinēt in se
bis q̄terni.⁊ vnam partē eiꝰ. Submultiplex su/
perꝑticularis numerꝰ ē q̇ dū cōparatꝰ ad inferio/
rē sibi numerū fuerit. cōtinet eū multiplicit cum
aliꝫs ꝑtibꝰ eius.ut verbi gratia. octo ad.iij. dum
cōparati fuerint.ꝯtinēt i se bis terni.cū aliꝫs dua/
bus partibꝰ eiꝰ.xiiij.ad.vj.dū cōparati fuerint.
cōtinēt i se bis seni.cū aliꝫs duabꝰ partibꝰ eiꝰ.xvj.
ad.vij.dū cōpati fuerint.cōtinēt in se bis.viij. cū
aliꝫs duabꝰ ꝑtibꝰ eiꝰ.xxj.ad.ix dū cōparati fuerint
continent intra se bis nouē cū aliꝫs tribꝰ partibꝰ
eiꝰ. Submultiplex suppartionalis numerꝰ ē q̇ dū
ad fortiorē sibi cōparatꝰ fuerit cōtinet ab eo mul/
tiplicit.cum aliquibꝰ ꝑtibꝰ suis.ut ꝟbi grā. iij.ad
viij.continet bis cū duabꝰ ꝑtibꝰ suis.iiij.ad.xj.
cōtinent bis cū tribꝰ ꝑtibꝰ suis.

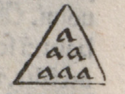
De tertia diuisione totius numeri Cap. VII.

Numeri aut discreti sūt.aut continentes
Iste diuidit sic. i.linealis.ij. superficiosi
iij.solidi. Discretꝰ numerꝰ ē. q̇ discretis
monadibus continet.ut verbi grā.iij.iiij.v.vj.⁊
reliq̇. Continēs numerꝰ ē qui cōiūctis monadibꝰ
continet.ut ꝟbi gratia: Ternariꝰ numerꝰ i ma/
gnitudine intelligit.id est linea.aut spaciū.aut so
lidum dicit. Continens similit. ut quaternariꝰ ⁊
quinariꝰ numeri. Linealis numerꝰ ē q̇ incohoans
a monade linealit describitur ad infinitū. Unde
alpha ponit ꝓ signatione lineaꝝ.qm̄ hęc lrā vnū
significat apud grecos. Supꝑficialis numerꝰ ē q̇
nō solū longitudine.ſꝫ ⁊ latitu/
dine cōtinet.ut trigonꝰ q̄dratꝰ
q̇nquāgulꝰ uel circulares nume/

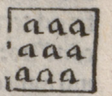

ri⁊ ceteri q̄ semꝑ ĩ plano pede· id ē suꝑficie ꝯtinēt.

Trigonus numerus est ita

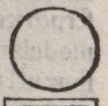
Quadratus numerus ē ita

Quinquangulus ita

Circularis est ita
Qui dū similit̄ multiplicatꝰ fuerit a
se inchoās ad se cōuertit̄· ut ꝟbi grā
Quinquies quini vicies q̄nquies ita

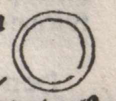
Solidus numerꝰ ē qui longitudine
⁊ altitudine continet̄ ut sunt pyra-
mides q̄ ĩ modū flām̄ę cōsurgūt ita

Cubus ut sunt tessere ita

Sphęrę q̄bꝰ ē ęq̄lis vndiq̄ꝫ rotūditas ita
Sphęricꝰ aūt numerꝰ ē q̄ circulato nu-
mero multiplicatꝰ a se incboat ⁊ ĩ se cō-
uertit̄· q̄nquies qnini vicies q̄nquies. Hic circulꝰ
dū in scipso multiplicatꝰ fuerit facit sphęrā· id est
q̄nquies.xxv.c.xxv.

De differētia arithme-ticę geometrię ⁊ musicę Cap. VIII.

Inter arithmeticā aūt ⁊ geometriā ⁊ musicā h̄ intēst ut media īuenias ĩ arithmetica. Primo sic quęris. Cōiūgis extrema ⁊ diuidis ⁊ facis mediū· ut puta fac extrema esse vj.⁊.xij. simul iūgis. ⁊ faciūt.xviij. partiris media ⁊ facis.ix. qđ ē analogicū arithmeticę. ⁊ mediꝰ q̄t monadibꝰ suꝑat primū· bis suꝑat̄ ab extremo. suꝑant eni.ix.vj. tribꝰ monadibꝰ· bis suꝑat̄ a.xij. Scđm geometriā ꝟo ita quęris. Extrema multiplicata tantū faciūt quātū ⁊ media multiplicata utputa.vj.⁊.xij. multiplicata facient septuagies dipondiꝰ. media.viij.⁊.ix. multiplicata tantūdē faciūt. Scđm musicā ita. Qua ꝑte suꝑat medius primū· eadē ꝑte suꝑat̄ mediꝰ ab extremo· ut puta vj.⁊.viij. duabꝰ ꝑtibꝰ suꝑant· quę duę ꝑtes tertia media.viij. suꝑat̄ ab vltia· nona uł decima secūda

Arithmetica medietas

vj. viij. xij.

Musica medietas

v. viij. xj.

Geometrica medietas.

vj. viij. ix. xij.

Q̄ numeri infiniti existunt Cap. IX.

Numeros aūt infinitos eē certissimū est· q̄m in q̄cūq̄ꝫ numero finē faciēdū putaueris· id ē ipse nō dico vno addito augeri· ħ quālibet ingentē multitudinē cōtinēs· ĩ ipsa rōne atq̄ꝫ sciētia numeroꝝ nō solū duplicari. verꝝ etiā multiplicari pōt. Ita ꝟo suis q̄sq̄ꝫ numerus ꝓprietatibꝰ terminat̄. ut nullꝰ eoꝝ par esse cuicūq̄ꝫ alteri possit. Ergo ⁊ dispares inter se atq̄ꝫ diuersi sūt. ⁊ singuli quiq̄ꝫ finiti sūt ⁊ oēs infiniti sūt.

Quid sit geometria. ⁊ de inuentoribus ⁊ vocabulo eius Cap. X.

Geometrię disciplina primū ab egyptijs reꝑta dicit̄· q̄ɀ iundāte nilo ⁊ oībꝰ possessionibꝰ eiꝰ limo obductis initiū t̄rę diuidendę ꝑ lineas ⁊ mēsuras nomē arti dedit. Quę deinde longiꝰ acumine sapiētiū ꝓducta. ⁊ maris ⁊ cęli. ⁊ aeris spacia metiūt̄. Nā ꝓuocati studiosi cęperūt post t̄rę dimensionē ⁊ cęli spacia quęrere· quāto int̄uallo luna a terris· a luna sol ipse distaret. ⁊ vsq̄ꝫ ad verticē cęli quāta se mēsura distēderet· sicq̄ꝫ int̄ualla ipsa cęli· orbisq̄ꝫ ambitū ꝑ numerū stadioꝝ rōne ꝓbabili distinxerūt. Sꝫ q̄ɀ ex t̄rę dimēsione hęc disciplina cępit· ex initio sui ⁊ nomē seruauit. Nā geometria de terra ⁊ de mēsura nūcupata ē. Terra enī gręce γη vocat̄· μετρον mēsura. Huiꝰ disciplinę ars cōtinet in se liniamēta int̄ualla· magnitudines ⁊ figuras. ⁊ in figuris dimensiones ⁊ numeros.

De quadripartita diuisiōe geometrię Cap. XI.

Geometrię q̄dripartita diuisio ē· ĩ planū in magnitudinē numerabilē· in magnitudinem rationalem ⁊ figuras solidas. Planę figurę sūt quę longitudine ⁊ latitudine cōtinent̄ quę sūt iuxta platonē numero q̄nq̄ꝫ. Numerabilis magnitudo ē quę numeris arithmeticę diuidi pōt. Magnitudines rōnales sūt q̄rū mensurā scire possumꝰ. Irrationales ꝟo quarum mensurę quātitas cognita nō habetur.

De figuris geometrię Cap. XII.

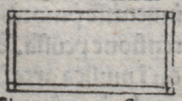
Figurę solidę sūt quę lōgitudine ⁊ latitudine ⁊ altitudine cōtinent̄· ut ē cubꝰ. Cuiꝰ species q̄nq̄ꝫ ĩ plano. Quarū prima plano pede circulus ē· figura plana ita
que vocat̄ circūducta· cuiꝰ ĩ medio pūctꝰ
ē q̄ cūcta cōuergūt· qđ centrū geome-
trici vocāt· latini punctū circuli nūcupāt.

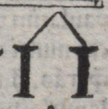
plano pede ita
Quadrilatera figura ē in plano qua-
drata: quę sub quattuor rectis lineis
iacet ita

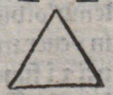
Dianatheton grammaton
figura plana ita

Orthogoniū id ē recti angulū· figura
plana in plano pede. Est eni triangu-
lū ⁊ habet angulū rectum ita

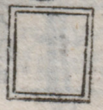
Isopleros figura plana recta ⁊ sub-
tiliter constituta in solidum ita

Sphęra ē figura ĩ rotūdū formata ita
partibꝰ cūctis equalibus in solidū

Cubus est figura propria solida· quę
longitudine ⁊ latitudine ⁊ altitudi-
ne continet̄ in solidum ita

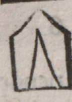
Cylindrus est figura quadrata habens superius semicirculũ in solidum ita

Conon figura quę ab amplo in angustum finit sicut orthogonium ita

Pyramis est figura quę in modũ ignis ab amplo in acumen consurgit ita Ignis enĩ apud grecos pyrin appellat᷑.

Sicut aũt infra .x. oĩs est numerus. ita infra hunc circulũ omniũ figurarũ cõcluditur ambitus.

Prima aũt figura hui⁹ artis pũctus ē. cuius pars nulla ē. Secũda ē linea pręt᷑ latitudinē lõgitudo Recta linea ē que ex ęquo ĩ suis pũct᷑ iacet. supficies ꝟo qđ lõgitudines ⁊ latitudines solas habet. Supficiei ꝟo fines lineę sũt. Quorũ formę ideo ĩ superioribus .x. figuris positę nõ sunt. quia intra eas inueniuntur.

De numeris ꝺm geometriam querendis Cap. XIII.

Numeros autē ꝺm geometriã ita quęris. Extrema quippe ei⁹ multiplicata tãtũ faciũt quãtum ⁊ media duplicata. utputa vj. ⁊ xij. multiplicata faciũt septuagies dipondi⁹ media. viij. ⁊ ix. multiplicata tantũdē faciũt.

De musica ⁊ eius nomine Cap. XIIII.

Musica ē peritia modulationis sono cantuq͡ȝ ꝯsistēs. ⁊ dicta musica ꝑ deriuationē a musis. Musę aũt appellatę ἀπὸ τοῦ μῶσαι id ē a quęrēdo. q꞉ ꝑ eas sicut antiqui voluerũt. vis carminũ ⁊ vocis modulatio quęreret᷑. Quaꝝ son⁹ q꞉ sensibilis res ē. ⁊ preterfluit ĩ pręteritũ tēp⁹ imprimiturq͡ȝ memorię. Inde a poetis iouis ⁊ memorię filias. musas esse cõfictũ ē. Nisi enĩ ab homine memoria tenẽatur soni pereũt. q꞉ scribi non possunt.

De inuentoribus eius Cap. XV.

Moyses dicit repertorē musicę artis fuisse tubal. qui fuit de stirpe cain ante diluuiũ Gręci ꝟo pythagorã dicũt huius artis inuenisse ꝓmordia. ex malleoꝝ sonitu ⁊ cordaꝝ extensione ꝑcussa. Alij linũ thebęũ ⁊ ȝetũ ⁊ amphion ĩ musica arte ꝓmos claruisse ferũt. Post quos paulatim directa est pręcipue hęc disciplina. ⁊ aucta multis modis. eratq͡ȝ tã turpe musicã nescire q͞ȝ lrãs. Intꝑonebat᷑ aũt nõ mõ sacris. ꝫ ⁊ oĩb⁹ solēnib⁹ oĩbusq͡ȝ lętis uel tristioribus rebus. Ut enĩ in veneratiõe diuina hymni. ita ĩ nuptijs hymenęi ⁊ ĩ funerib⁹ threni. ⁊ lamēta ad tibias canebantur. In cõuiuijs ꝟo lyra ⁊ cithara circũferebat᷑ ⁊ accubãtib⁹ singulis ordinabat᷑ cõuiuiale genus cãticoꝝ.

Quid possit musica Cap. XVI.

Itaq͡ȝ sine musica nulla disciplina põt eē pfecta. Nihil enĩ est sine illa. Nã ⁊ ipse mund⁹ quadã armonia sonoꝝ fert᷑ eē cõpositus. ⁊ celũ ipsũ sub armonię modulatiõe reuolui. Musica mouet affect⁹. ꝓuocat in diuersũ habitũ sens⁹. In prȩlijs q͡ȝ tubę cõcent⁹ pugnãtes accēdit. ⁊ quãto vehementior fuerit clãgor. tanto fit ad certamē anim⁹ fortior. Siquidē ⁊ remiges cant⁹ hortat᷑. ad tolerãdos q͡ȝ labores musica animũ mulcet. ⁊ singuloꝝ operũ fatigationē modulatio vocis solat᷑. Excitatos q͡ȝ aĩos musica sedat. sicut de dauid legit᷑ qui a spũ imũdo saulem arte modulationis eripuit. Ipsas q͡ȝ bestias necnõ ⁊ serpentes volucres atq͡ȝ delphinos. ad auditũ suę modulatiõis musica ꝓuocat. Sed ⁊ q̇cq̇d loquimur uel intrinsecus venaꝝ pulsib⁹ cõmouemur. ꝑ musicos rithmos. armonię ꝟtutibus ꝓbatur esse sociatum.

De trib⁹ partib⁹ musicę Cap. XVII.

Musicę ptes sũt tres. id ē armonica. rithmica. metrica. Armonica ē quę decernit in sonis acutũ ⁊ grauē. Rithmica ē quę requirit incursionē ꝟboꝝ vtꝝ bene sonus an male cohereat. Metrica ē quę mensurã diuersoꝝ metroꝝ ꝓbabili rõne cognoscit. ut ꝟbi grã. heroicum. iambicũ. elegiacũ. ⁊ cętera.

De triformi musicę diuisione Cap. XVIII.

Ad oēm aũt sonũ qui materies cantilenaꝝ est. triformē constat esse naturã. Prima ē armonica quę ex vocũ cantib⁹ cõstat. secunda organica quę ex flatu consistit. tertia rithmica quę impulsu digitorũ numeros recipit. Nã aut voce edit᷑ sonus. sicut ꝑ fauces. aut flatu. sicut ꝑ tubã uel tibiã. aut impulsu. sicut ꝑ citharã. aut ꝑ quodlibet aliud quod ꝑcutiendo canoꝝ est.

De prima diuisione musicę quę armonica dicit᷑ Cap. XIX.

Prima diuisio musicę quę armonica dicit᷑. id est modulatio vocis ꝑtinet ad comędos tragędos uel choros. uł ad oēs q̄ voce ꝓpria canũt. Hęc ex animo ⁊ corpe motũ facit. ⁊ ex motu sonũ. ex q̊ colligit᷑ musica quę in homine vox appellat᷑. Uox ē aer spũ verberat⁹. vnde ⁊ ꝟba sũt nũcupata. Proprie aũt vox hoiuȝ ē seu irrõnabiliũ animãtiũ. Nam ĩ alijs abusiue non ꝓprie sonum vocē vocari. ut vox tubę infremuit fractasq͡ȝ littore voces. Nam ꝓpriũ est ut littorei sonent scopuli. ⁊ at tuba terribilē sonitũ procul ęre canoro. Armonica ē modulatio vocis ⁊ concordantia plurimoꝝ sonorũ uel coaptatio. Symphonia est modulatiõis tēperamentũ ex graui ⁊ acuto concordantibus sonis. siue in voce siue in flatu siue in pulsu. Per hãc q̇ ppe voces acutiores grauioresq͡ȝ ꝯcordãt. ita ut q̇sq̇s ab ea dissonuerit sensũ auditoris offendat. Cui⁹ ꝯtraria ē diaphonia id ē voces discrepãtes uel dissonę. Euphonia ē suauitas vocis. Hęc ⁊ melos a suauitate ⁊ melle dicta. Diastema ē vocis spaciũ. ex duob⁹ uł plurib⁹ sonis aptatũ. Diesis ē spacia quedã ⁊ deductiões modulandi. atq͡ȝ vergentes de vno ĩ alterũ sonũ.

Tonus ē acuta enūciatio vocis. Est eni armonię differētia ⁊ quātitas quę i vocis accētu uel tenore cōsistit. cuiꝰ genera i. xv. partibꝰ musici diuiserūt ex quibꝰ ꝑmꝰ hyperlidius. nouissimꝰ ⁊ acutissimꝰ hypodorius. oīuz grauissimꝰ. Cantus ē inflexio vocis. Nā sonꝰ directus ē. pręcedit aūt sonꝰ cātū. Arsis ē vocis eleuatio. h ē initiū. Thesis vocis positio. hoc ē finis. Suaues voces sūt. subtiles ⁊ spissę. clarę atq̧ acutę. Perspicuę voces sunt. quę lōgius ꝓtrahūtur ita ut oēm ipleāt cōtinuo locū sicut clangor tubaꝝ. Subtiles voces sūt quibus nō ē spūs. q̄lis ē infantiū uel mulieꝝ uel egrotantiū. sicut i neruis. Quę eni subtilissimę cordę sūt. subtiles ac tenues voces emitrūt. Pingues sunt voces qn̄ spūs multus simul egredit̄. sicut viroꝝ. Acuta vox ē tenuis alta. sicut in cordis videmꝰ. Dura vox ē quę violēt̄ emittit sonos. sic̄ touitruū sicut incudis sonꝰ. quotiēs in durū malleꝰ ꝑcutit̄ ferrū. Aspera vox ē rauca ⁊ quę dispgit̄ ꝑ minutos ⁊ i dissimiles pulsus. Ceca vox ē quę mox ut emissa fuerit cōticescit. atq̧ suffocata nequaq̄ longius ꝓducit̄. sicut est in fictilibus. Vinnola vox est mollis atq̧ flexibilis. ⁊ vinnola dicta a vinno hoc est cincinno molliter flexo. Perfecta autem vox ē alta suauis ⁊ clara. Alta ut in sublimi sufficiat. clara ut aures ipleat. suauis ut animos audientiū blandiat. Si ex his aliq̄d defuerit. vox perfecta non erit.

De secūda diuisiōe quę organica dicit̄ Cap. xx.

Secūda diuisio organica ē. in his quę spū reflante cōpleta. in sonū vocis animant̄. ut sūt tubę. calami. fistulę. organa. pādoria ⁊ his similia instrumēta. Organū vocabulū est generale vasoꝝ oīuz musicoꝝ. Hoc aūt cui folles adhibent̄. alio gręci noie appellant. Ut autem organū dicat̄. magis ea vulgaris ē gręcorū cōsuetudo. Tuba ꝑmū a tyrrhenis inuenta. de quibꝰ Virgiliꝰ: Tyrrhenusq̧ tubę mugire per ęthera clangor. Adhibebat̄ aūt nō solū in pręlijs. ſ ⁊ in oībꝰ festis diebꝰ ꝓpt̄ laudis uel gaudij claritatem Unde ⁊ in psalterio dicit̄: Canite initio mensis tuba i die isigni solēnitatis vestrę. Preceptū eni fuerat iudeis ut initio nouę lunę tuba clangerēt. q̄ꝺ etiam hucusq̧ faciūt. Tibias excogitatas in phrygia ferūt. Has quidē diu funeribꝰ tm̄ adhibitas. mox ⁊ sacris gentiliū. Tibias aūt appellatas putāt ꝙ primū de ceruinis tibijs cruribusq̧ hinnuloꝝ fierēt. deinde ꝑ abusionē ita cęptas vocari etiā quę nō de cruribꝰ ossibusq̧ essent. Hinc ⁊ tibicen q̄si tibiaꝝ cantꝰ. Calamꝰ nomē ē ꝓpriū arboris a calēdo. id ē fundēdo voces vocatꝰ. Fistulā quidā putāt a mercurio inuētā. alij a fauno. quē gręci vocāt pana. Nōnulli eā ab idi pastore agrigentino ex sicilia. Fistula aūt dicta ꝙ vocem emittat. Nā gręce fos vox. σ̓καλεια missa appellat̄. Sābuca in musicis spēs ē symphoniarū. Est eni genꝰ ligni fragilis. vnde ⁊ tibię cōponūt̄. Pandoriꝰ ab iuentore vocatꝰ. de q̄ Virgiliꝰ: Pan primꝰ calamos cęra coiūgere plures instituit. pan curat oues. ouiūq̧ magistros. Fuit eni apud gentiles deus pastoralis. qui primus dispares calamos ad cantū aptauit ⁊ studiosa arte composuit.

De tertia diuisione quę ritbmica nuncupatur Cap. xxi.

Tertia ē diuisio ritbmica ꝑtinens ad neruos ⁊ pulsus. cui dant̄ species citbararū diuersarū. Tympanū q̧ cymbalū sistrū acitabula ęnea ⁊ argentea. uel alia quę metallico rigore ꝑcussa reddūt cū suauitate tinnitū ⁊ cętera huiuscemodi. Citbarę ac psalterij reptor tubal ut prędictū ē ꝓhibet̄. Juxta opinionē aūt grecorum citbarę vsus reptus fuisse ab apolline credit̄. Forma citbarę iitio similis fuisse tradit̄ pectori humano. quo veluti vox e pectore. ita ex ipsa cantꝰ ederetur. appellatāq̧ eadē de causa. Nā pectꝰ dorica lingua citbara vocat̄. Paulatim autē plures eius species extiterūt. ut psalteria. lirę. barbitę. phęnices. ⁊ pectides ⁊ quę dicunt̄ indicę ⁊ feriūt̄ a duobus simul. Item alię atq̧ alię ⁊ quadrata forma ul̄ trigonali. cordaꝝ etiā numerꝰ multiplicatꝰ ē ⁊ cōmutatū genꝰ. Veteres aūt citbarā fidiculā uel fidicē noiauerūt. q: tā cōcinūt inter se cordę eius ꝙ bene cōueniūt int̄ quos fides fit. Antiqua aūt citbara. vij. cordis erat. vnde ⁊ Virgilius: Septē discrimina vocū. Discrimina aūt ideo. ꝙ nulla corda vicinę cordę similem sonū reddat. ſ ideo septē cordę. uel quia totā vocē implent. uel q: septē motibꝰ sonat cęlū. Cordas autē dictas a corde. q: sicut pulsus est cordis in pectore. ita pulsus cordę in citbara. Has primꝰ mercurius excogitauit. idēq̧ prior in neruos sonū strinxit. Psalteriū q̄ꝺ vulgo canticum dicit̄. a psallēdo noiatū. ꝙ ad eiꝰ vocē chorꝰ cōsonādo respōdeat. Est aūt similitudo citbarę barbaricę i modū Δ deltę litterę. sed psalterij ⁊ citbarę hęc differētia ē. ꝙ psalteriū lignū illud concauū vnde sonꝰ reddit̄ supiꝰ habet. ⁊ deorsū feriunt̄ cordę ⁊ desuꝑ sonant. Citbara ṽo ecōtra concauitatē ligni inferiꝰ habet. Psalterio autē hebręi decacordon vsi sunt. ꝓpt̄ numeꝝ decalogum legis. Lira dicta apo tu lirin. id est a varietate vocū. ꝙ diuersos sonos efficiat. Liram primū a mercurio inuētā fuisse dicūt. hoc mō. Cū regrediens nilus in suos meatꝰ. varia in cāpis reliquisset aīalia. relicta etiā testudo est; quę cū putrefacta eēt. ⁊ nerui eiꝰ remansissent. extenti intra coriū ꝑcussa a mercurio sonitū dedit. Ad cuiꝰ speciē mercuriꝰ lirā fecit. ⁊ orpheo tradidit q̄ eius rei maxime erat studiosus. Unde ⁊ ęstimat̄ eadem arte nō feras tm̄. sed ⁊ saxa atq̧ siluas. cantꝰ modulatiōe applicuisse. Hāc musici ꝓpt̄ studij amorē ⁊ carminis laudē. etiā int̄ sidera suaꝝ fabulaꝝ cōmēti collocatā eē finxerūt. Tympanū ē pellis uel coriū ligno ex vna ꝑte extētū. Est eni pars media symphonię. i silitudinē cribri. Tympanū aūt dictū q̄ꝺ mediū ē. Vn̄ ⁊ margaritū mediū tympanū dicit̄. ⁊ ipsū ut symphonia. ad virgulā ꝑcutit̄.

Cymbala ⁊ acitabula quedā sunt· que pcussa inuicē se tāgūt ⁊ sonū faciūt. Dicta aūt cymbala· q: cū ballematia simul pcutiunt. Ita eni greci dicūt cymbala ballematia. Sistrū ab iuētrice vocatū. Isis eni regina egyptioꝝ id gen⁹ iuenisse ꝓbatur. Juuenalis: Isis ⁊ irato feriat mea lumina sistro. Inde ⁊ hoc mulieres pcutiūt. q: iuētrix hui⁹ generis mulier extitit. Vñ ⁊ apud amaçonas sistro ad bellū feminarū exercit⁹ vocabat. Tintinnabulū de sono vocis nomē habet· sicut ⁊ plausus manuū· stridor valuaꝝ. Symphonia vulgo appellatur lignū cauū ex vtraqꝫ pte pelle extēta· quā virgulis hinc ⁊ inde musici feriūt. Fitqꝫ in ea ex cōcordia grauis ⁊ acuti suauissim⁹ cantus.

De musicis numeris Cap. XXII.

NUmeros aūt ꝑm musicā ita queris. Positis extremis utputa vj. ⁊ decies dipondius· vides q̃t monadib⁹ supet. vj. a. xij. ⁊ ē. vj. monadib⁹· ducis p q̃dratū· series seni faciūt xxxvj. Cōiūgis extrema illa pma. vj. ad. xij. fit ef ficiūt. xviij. Partiris tricies series p deciesocto efficit dipōdi⁹. Hos iūgis cū sūma minore· id ē series erūt. viij. ⁊ erit mediū int. vj. ⁊. xij. Quapꝑt octo supant sex duab⁹ monadib⁹· id ē tertia de sexies. ⁊ supant. viij. a. xij. iiij. monadib⁹ tertia portione. Qua parte g̃ supat· eadē supat. Sꝫ hec rō quemadmodum in mūdo est ex volubilitate circuloꝝ· ita ⁊ in microcosmo intātū pret vocē valet ut sine ipsi⁹ pfectiōe etiā hō symphonijs carēs· nō cōstet: eiusdē musice pfectione etiā metra cōsistūt in arsi ⁊ thesi· id ē eleuatione ⁊ positione.

De astronomia Cap. XXIII.

ASTronomia est astroꝝ lex· que cursus siderū ⁊ figuras ⁊ habitudines stellaꝝ circa se ⁊ circa t̃rā indagabili rōne pcurrit.

De inuentorib⁹ eius Cap. XXIIII.

ASTronomiam primi egyptij inuenerunt. Astrologiā xͦo ⁊ natiuitatis obseruantiā· chaldei primi docuerūt. Abrahā aūt instituisse egyptios astrologiam· iosephus auctor asseuerat. Greci aūt dicūt hāc artem ab athlante prius excogitatā· ideoqꝫ dict⁹ ē sustinuisse celum. Quisqs āt ille fuit motu celi ⁊ rōne animi excitatus· p tēpoꝝ vices· p astroꝝ ratos diffinitosqꝫ cursus· p intualloꝝ spacia moderata cōsiderauit dimēsiōes quasdā ⁊ numeros· que diffiniendo ac secernēdo in ordinē nectens astrologiā repperit.

De scriptoribus astronomie Cap. XXV.

IN vtraqꝫ autē lingua diuersoꝝ quidem sūt de astronomia scripta volumina· int q̃s tñ ptoleme⁹ rex alexandrie apud grecos habet precipu⁹· hic etiam ⁊ canones instituit q̃bus cursus astroꝝ iuenia t.

De differētia astronomie ⁊ astrologie. Cap. XXVI.

INter astronomiā aūt ⁊ astrologiā aliq̃d differt. Nā astronomia celi ꝯuersionē ort⁹· obit⁹· motusqꝫ sideꝝ cōtinet· uel qua ex cā ita vocet. Astrologia xͦo partim naturalis ptim supstitiosa ē. Naturalis dū exeq̄t solis ⁊ lune cursus uel stellaꝝ certasqꝫ tēpoꝝ statiōes. Superstitiosa xͦo ē illa quā mathematici sequūt· qui in stellis augurant· q̃qꝫ etiā. xij. celi signa p singula anime uel corpis mēbra disponunt· siderūqꝫ cursu natiuitates hoīuꝫ ⁊ mores predicare conāt.

De astronomie rōne Cap. XXVII.

ASTronomie rō· modis plurimis cōstat. Definit eni q̃d sit mūdus· q̃d celum· quid sphere situs ⁊ cursus. q̃d axis celi ⁊ poli· que sint climata celi· qui cursus solis ⁊ lune· atqꝫ astrorum ⁊ cetera.

De mundo ⁊ eius nomine Cap. XXVIII.

MUndus ē is qui constat ex celo ⁊ terra ⁊ mari cūctisqꝫ siderib⁹. Qui idcirco mundus ē appellatus· q: semp i motu ē. nulla eni requies eius elemētis cōcessa est.

De forma mundi Cap. XXIX.

FOrmatio mundi ita demōstrat. Nam queādmodū erigit mund⁹ in septētrionalē plagā· ita declinat in australē. Caput aūt ei⁹ ⁊ quasi facies orientalis regio ē· vltima pars septētrionalis est.

De celo ⁊ eius nomine Cap. XXX.

CElum philosophi rotūdū volubile atqꝫ ardens esse dixerunt· vocatūqꝫ hoc noie· eo ꝙ tāq̄ vas celatū· impssa signa habeat stellarū. Distinxit eni id de⁹ claris luminib⁹ ⁊ impleuit sole scilicꝫ ⁊ lune orbe fulgenti. ⁊ astrorum micantium splendentib⁹ signis adornauit. Hoc autem grece ὀυρανὸς dicitur. ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν. id est a videndo· eo ꝙ aer pspicuus sit. ⁊ ad speculandum purior.

De situ sphere celestis Cap. XXXI.

SPhera celi est species quedam in rotundū formata· cui⁹ centrū terra ē· ex omnibus ptib⁹ equalit cōclusa. Hāc spheram nec pncipiū habere dicūt nec terminū· ideo ꝙ in rotundū quasi circulus vnde incipiat. uel vbi desinat· nō facile comphēdit. Philosophi aūt mundi. vij. celos· id est planetas globoꝝ cōsono motu introduxerūt· quoꝝ orbib⁹ cōnexa memorant oīa quos sibi inexos ⁊ velut insertos versari retro. ⁊ ecōtrario certis motibus suis ferri arbitrant.

De motu eiusdem Cap. XXXII.

SPhere motus duob⁹ axib⁹ voluit. Quorū vnus ē septētrionalis· q̃ nūq̄ occidit· appellaturqꝫ boreus. Alter australis qui nūq̄ videt ⁊ austronotus dicit. His duob⁹ polis moueri spherā celi dicūt ⁊ cū motu ei⁹ sidera i ea fixa ab oriēte vsqꝫ i occidendentē circuire· septētrionibus breuiores gyros iuxta cardinē pagentibus.

De cursu eiusdē sphere Cap. XXXIII.

SPhera celi ab oriēte ⁊ occidente semel in die ⁊ nocte vertitur. xxiiij. horaꝝ spacijs quibus sol cursum suum supra terras ⁊ sub terras sua volubilitate concludit.

De celeritate celi Cap. xxxiiii.

TAnta celeritate celi sphęra dicitˀ currere ut nisi aduersus pręcipitē eiꝰ cursū astra currerent quę eū remorarēt· mūdi ruinā faceret.

De axe celi Cap. xxxv.

AXis ē septētrionalis linea recta quę per mediā pilā sphęrę tendit. ⁊ dicta axis ꝙ in ea sphęra ut rota voluitˀ· uel quia ibi plaustrum est.

De celestibus polis Cap. xxxvi.

POli sūt circuli ꝗ currūt ꝑ axem. Hoꝝ altˀ est septētrionalis ꝗ nūꝗ̄ occidit· appellaturq̄ boreus· altˀ australis ꝗ nunꝗ̄ videtˀ ⁊ austronotꝰ dicitˀ. ⁊ dicti poli ꝙ sint axiū cycli· ex vsu plaustroꝝ a poliendo scilicet noīati· ꝫ polus boreus semꝑ videtˀ· austronotus nunꝗ̄· qꝛ dextra celi altiora sūt· pręssa austri.

De cardinibus celi Cap. xxxvii.

CArdines celi extremę partes sūt axis. Et dicti cardines eo ꝙ ꝑ eos vertitˀ celū· uel quia sicut cor voluūtur.

De conuexis celi Cap. xxxviii.

COnuexa aūt celi extrema eiꝰ sūt a curuitate dicta· ut ē illud: Conuexū quotiens claudit nox humida celū. Cōuexū enim curuū ē· q̄si cōuersū seu inclinatū. ⁊ ad modū circūflexū.

De ianuis celi Cap. xxxix.

IAnuę celi duę sūt· oriens ⁊ occasus. Nā vna ꝑte sol ꝓcedit· alia se recipit.

De gemina celi facie Cap. xl.

FAcies celi uel caput· oriētalis regio est· vltima septētrionalis. De qua Lucanꝰ: Sic mūdi pars ima iacet· quā zona niualis· ꝑpetuęq̄ premūt hyemes.

De quattuor partibꝰ celi Cap. xli.

CLimata celi id ē plagę ulˀ ꝑtes quattuor sūt· ex q̄bꝰ ꝓma pars orientalis est· vnde aliquę stellę oriūtˀ. Secūda occidētalis· vbi nobis aliquę stellę occidūt. Tertia septētrionalis vbi sol ꝑuenit in diebꝰ maioribus. Quarta australis· vbi sol ꝑuenit noctibꝰ maioribꝰ. Oriēs aūt ab exortu solis ē nūcupatꝰ. Occidēs ꝙ diem faciat occidē ⁊ interire. Abscōdit eni lumē mūdo ⁊ tenebras supinducit. Septētrio aūt a septē stellis axis vocatꝰ· quę i ipso reuolutę rotantˀ. Hic ꝓprie ⁊ vertex dicitˀ eo ꝙ vertitˀ. Meridies aūt vocatˀ· uel qꝛ ibi sol facit mediū diē· q̄si medidies· uel qꝛ tūc puriꝰ micat ęther. Merū eni puꝝ dicitur. Sūt ⁊ alia septē climata celi· q̄si. vij. linee ob oriente in occidentē· sub quibꝰ ⁊ mores hoīuꝫ dispares atq̄ aīalia specialitˀ diuersa nascūtˀ· quę vocata sūt a locis q̄busdā famosis· quoꝝ ꝓmū ē meroes· secūdū syenes· tertiū catacoras· id ē africa· quartū rhodus· quintū hellespontus· sextū mesopontus· septimū brustenus.

De hemisphęrijs Cap. xlii.

HEmisphęriū dimidia ꝑs sphęre ē. hemisphęrion supra terras· ē ea pars celi quę a nobis tota videtˀ· hemisphęrion sub terra ē· quę videri non pōt q̄diu sub terra fuerit.

De q̄nq̄ circulis celi Cap. xliii.

ZOnę celi q̄nq̄ sūt quarū distinctionibꝰ quędā ꝑtes tēperie sua incolūtˀ· quędā immanitate frigoris aut caloris īhabitabiles existunt. Quę ideo zonę uel circuli appellantˀ· eo ꝙ in circūductiōe sphęrę existūt. Quoꝝ ꝓrimꝰ circulus ideo arcticus appellatˀ· ꝙ intˀ eum arcturi signa inclusa ꝓspiciūtˀ. Secūdus circulꝰ therinos qui ⁊ tropicꝰ dicitˀ· qꝛ in eo circuiēs sol· aquilonis finibꝰ ęstatē facit. ⁊ vltra eū circulū nō trāsit· sed statim reuertitˀ. ⁊ inde tropicꝰ appellatˀ. Tertiꝰ circulus himerinꝰ· qui a latinis ideo ęquinoctialis appellatˀ· eo ꝙ sol cū ad eū orbē ꝑuenerit ęquinoctiū facit. himerinus enim latine dies dicitˀ atq̄ nox quo circulo dimidia sphęrę pars cōstituta ꝑspicitˀ. Quartꝰ circulꝰ antarcticꝰ vocatꝰ· eo ꝙ contrariꝰ sit circulo quē arcticon nominamꝰ. Quintus circulꝰ chimerinꝰ tropicꝰ· ꝗ a latinis hyemalis siue brumalis appellatˀ· ideo qꝛ sol cū ad eum circulum ꝑuenerit· hyemē his ꝗ ad aquilonē sūt facit. ⁊ ęstatē his ꝗ in austri ꝑtibꝰ cōmorantur.

De zodiaco circulo xliiii.

ZOdiacus aūt circulus ē ꝗ ex lineaꝝ q̄nq̄ angulis ⁊ ex vna linea constat.

De candido circulo Cap. xlv.

LActeus circulꝰ via ē quę i sphęra videtˀ· a candore dicta· qꝛ alba ē· quā aliꝗ dicūt viam esse qua circuit sol. ⁊ ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

De magnitudine solis Cap. xlvi.

MAgnitudo solis fortior ē t̄rę. vn̄ ⁊ eodē momēto ꝗ oritˀ· ⁊ oriēti simul ⁊ occidēti ęqualiter apparet. Qꝛ ꝟo tanꝗ̄ cubitalis nobis videtˀ· cōsiderare oportet· quātū sol distat a terris· quę lōgitudo facit ut paruus videatur a nobis.

De magnitudine lunę Cap. xlvii.

MAgnitudo q̄ꝫ lunę· minor fertˀ esse q̄̄ solis. Nā dū sol supior sit a luna. ⁊ tn̄ a nobis maior q̄̄ luna videatˀ· iam si ꝓpe nos accessisset· multo maior q̄̄ luna cōspiceretˀ. Sicut aūt fortior ē sol terra· ita terra fortior ē luna· per aliquam quantitatem.

De natura solis Cap. xlviii.

SOl dū igneꝰ sit· prę nimio motu cōuersionis suę ampliꝰ īcalescit. Cuiꝰ ignē dicūt philosophi aqua nutriri ⁊ ecōtrario elemento virtutē luminis ⁊ caloris accipere. Unde videmus eum sepius madidū ⁊ rorantē.

De cursu solis Cap. xlix

SOlē ꝑ seipsū moueri· non cū mūdo verti dicunt. Nā si fixus celo maneret· omnes dies ⁊ noctes ęq̄les existerēt· ꝫ cum alio loco cras occasuꝝ· alio occidisse hesterno videmꝰ apparet eū ꝑ seipsū moueri· nō cum mundo verti. Spatijs eni inęqualibꝰ orbes annuos cōficit ꝓpt tēpoꝝ mutatiōes. Oriēs diē facit· occidēs noctē

inducit. Nā vadens longi⁹ ad meridiē hyemem facit·ut hibernis humorib⁹ ac pruinis t̄ra pinguescat. Accedēs ꝓpius ad septētrionē·estatē reddit·ut fruges maturitate durent̄. ⁊ que sūt i humidis incocta·feruefacta mitescat.

De defectu solis Cap̄.l.

Sol oriēs diē facit·occidēs noctē inducit. Nam dies ē sol sup terras·nox ē sol sub t̄ra. Ex ipso eni sūt hore·ex ipso dies cū ascēderit.ex ipso etiā nox cū occiderit. ex ipso menses ⁊ anni numerāt̄.ex ipso vicissitudines fiunt tēpoꝝ. Qn̄ aūt p meridiē currit·vicinior t̄re est.qn̄ v̄o iuxta septētrionē sublimis attollit̄. Cui ideo de⁹ diuersos cursus ꝯstituit·loca ⁊ tp̄a·ne dū semp i iisdē moraret̄ locis·quotidiano vapore ei⁹ vniuersa cōsumerēt̄·ẜ ut clemens ait: cursus diuersos accipit·quib⁹ aeris tēperies ꝓ ratiōe tēporū dispenset̄.⁊ ordo vicissitudinū ꝑmutationūq₃ seruet̄. Nā dū ad supiora cōscenderit ver tēperat. vbi āt ad sūmū celi venerit·estiuos accēdit calores.descendēs rursus autūno tēperiē reddit.vbi v̄o ad inferiorē redit circulū·ex glaciali compage celi rigorē nobis hiberni frigoris derelinquit.

De itinere solis Cap̄.li.

Sol oriens permeridiem iter habet: qui postq̄ ad occasū venerit.⁊ oceano se intinxerit·p incognitas sub terra vias vadit.⁊ rursus ad orientē recurrit.

De lumine lune Cap̄.lii.

Lunam quidā philosophi dicūt ꝓpriū lumen habere·globiq₃ ei⁹ vnā partē eē lucifluā.aliam v̄o obscuram.⁊ paulatim se vertēdo diuersas formas efficere. Alii ecōtra aiūt lunā nō suū lumē habere·ẜ solis radiis illuminari. Unde ⁊ eclipsin patit̄·si int̄ ipsam ⁊ solē vmbra terre interueniat. Sol eni illi loco supior est: Hinc euenit ut qn̄ sub illo est pte supiore luceat. inferiore v̄o quā habet ad terras obscura sit.

De formis lune Cap̄.liii

Prima figura lune bicornis est ita

Secūda sectilis habet ita

Tertia dimidia habet ita

Quarta plena ita

Quinta iterū dimidia ex maiore ita

Sexta iterū sectilis ita

Septima bicornis ita

Septima aūt semis.⁊ vicesima secunda semis in suo orbe medie sunt. Cetere ꝓportionales sūt.

De interlunio lune Cap̄.liiii.

Interluniū lune est tēp⁹ illud int̄ deficientē ⁊ nascētē lunā. Est aūt.xxx°. dies q̄ luna nō lucet. Que ideo videri non pōt. quia soli cōiūcta obscuratur·ẜ eodē momēto renascēs paulatim ab eo recedēdo videt̄.

De cursu lune Cap̄.lv.

Luna amissi ac recepti lu̅is vicibus menstrua in cētro spacia moderat̄. Que ideo incedit obliquo ⁊ non recto cursu ut sol scilicet ne incidat in centrū terre.⁊ frequēt̄ patiat̄ eclipsin. Vicin⁹ eni ē ei⁹ circulus t̄re. Crescēs aūt orientē cornib⁹ spectat·decrescēs occidētē merito.q₂ occasura ⁊ amissura ē lumen.

De vicinitate lune ad terras Cap̄.lvi.

Luna terris vicinior est q̄ sol·inde ⁊ breuiori orbe celeri⁹ ꝑagit cursū suū. Nam iter qd̄ i dieb⁹.ccc.lxv.sol ꝑagit.ista per xxx.dies ꝑcurrit. Unde ⁊ antiqui menses in luna. annos aūt in solis cursu posuerūt.

De eclipsi solis Cap̄.lvii.

Eclipsis solis ē quotiēs luna.xxx°.ad eandem lineā qua sol vehitur ꝑuenit·eiq₃ se obiiciēs solē obscurat. Nā deficere nobis sol videtur·dum illi orbis lune opponit̄.

De eclipsi lune Cap̄.lviii.

Eclipsis lune est quotiēs in vmbrā terre luna icurrit. Non eni suū lumē habere sed a sole illuminari putat̄.vnde ⁊ defectum patitur·si int̄ ipsam ⁊ solē vmbra terre interueniat. Patit̄ autē hoc.xv°. luna·eo vsq₃ q̄diu centrū atq₃ vmbram obstātis terre exeat.videatq₃ solem·uel a sole videat̄.

De differentia stellaꝝ siderū ⁊ astrorum Cap̄.lix

Stelle ⁊ sidera ⁊ astra inter se differunt. Nā stella ē quelibet singularis. Sidera v̄o sūt stellis plurimis facta·ut hyades·pleiades. Astra autē sūt stelle grandes·ut orion bootes·sed hec nomina scriptores confundūt ⁊ astra ꝓ stellis.⁊ stellas ꝓ sideribus ponunt.

De lumine stellarum Cap̄.lx.

Stelle non habere proprium lumen·sed a sole illuminari dicuntur·sicut ⁊ luna.

De situ stellarum Cap̄.lxi.

Stelle immobiles sunt.⁊ cum celo fixe perpetuo motu feruntur·neq₃ cadunt ꝑ diem·sed a solis splendore obscurant̄.

De cursu stellarū Cap̄.lxii.

Sidera aut feruntur·aut mouentur. Feruntur que celo fixa sunt ⁊ cum celo voluuntur·mouentur v̄o quedam sicut planete id est erratice·que cursus suos vagos·certa tamen diffinitione conficiunt.

De vario cursu stellarum Cap. lxiii.

Stellę ꝑ eo ꝙ ꝑ diuersos orbes cęlestium planetarũ ferunť. Nam quędã celerius exortę serius occidunt· quędam tardius exortę citius ad occasum ꝑueniunt· alię pariť oriuntur ꝛ non simul occidũt· omnes aũt suo tẽpore ad suũ cursum ꝓprium reuertuntur.

De interuallis stellaꝝ Cap. lxiiii.

Stellę inter se diuersis interuallis distãt a terra· ꝓpterea dispari claritate magis minusve nostris oculis apparent. Nam multę maiores sunt his quas videmꝰ cõspicuas· ꝫ longius positę paruę videntur a nobis.

De numero circulari stellarũ Cap. lxv.

Numerus circularis stellaꝝ est· ꝑ quẽ cognoscitur in quãto tꝑe circulũ suũ vnaquęq; stella ꝑcurrat· siue ꝑ longitudinem siue ꝑ latitudinẽ. Nam luna octo annis ferť explere circulũ suũ. mercurius annis. xx. lucifer annis. ix. sol annis. xix. vesper. xv. phęton ãnis. xij. saturnꝰ. xxx. Quibus pactis ad reuersionẽ circuli sui ijsdẽ signis ꝛ partibꝰ reuertũť. Quędã sidera radijs solis prępedita· anomala fiunt· aut retrograda· aut stationaria· iuxta qꝺ ꝛ poeta meminit dicens: Sol tẽpora diuidit ęui· mutat nocte diẽ radijsq; potentibus astra ire vetat· cursusq; vagos ratione moratur.

De stellis planetis Cap. lxvi.

Quędam stellę ideo planetę dicũť· id ẽ errantes· quia ꝑ totum mundũ vario motu discurrũt. Unde ꝑ eo ꝙ errant· retrogradę dicuntur uel anomala efficiuntur· id est qñ particulas addũt ꝛ detrahũt. Cęterũ qñ tm̃ detrahunt retrogradę dicuntur. statione aũt faciũt quando stant.

De pręcedentia ꝛ antegradatione stellarum Cap. lxvii.

Pręcedentia uel antegradatio stellaꝝ est dũ stella motũ suũ consuetũ agere videť· ꝛ aliq̇d pręter cõsuetudinẽ pręcedit.

De remotione uel retrogradatione stellarũ Cap. lxviii.

Remotio uel retrogradatio stellaꝝ est· in qua stella dum motum suũ agat· simul ꝛ retrorsum moueri videtur.

De statu stellarum Cap. lxix.

Status stellarũ est· quia dum stella semꝑ mouetur· tamen in aliquibus locis stare videtur.

De nominibus stellarum quibꝰ ex causis nomina acceperunt Cap. lxx.

Sol appellatꝰ ẽ· eo ꝙ solus appareat· obscuratis fulgore suo cũctis sideribꝰ. Luna dicta quasi lucina· ablata media syllaba· de qua Uirgilius: Casta faue lucina. Sũpsit aũt nomẽ ꝑ deriuationẽ a solis luce· eo ꝙ ab eo lumen accipiat· acceptũq; reddat. Stellę dictę a stando· quia fixę stant semper in cęlo nec cadũt. Nam ꝙ videmus e cęlo stellas quasi labi· nõ sũt stellę· sed igniculi ab ęthere lapsi· qui fiũt dũ ventus altiora petens· ęthereũ ignem secũ trahit qui tractu suo imitatur stellas cadentes. Nam stellę cadere non possũt. Immobiles enim ut prędictũ est sunt. ꝛ cum cęlo fixę feruntur. Sidera dicta ꝙ ea nauigantes considerando iter dirigunt ad cursus consilium· ne fallacibus vndis aut ventis alibi deducantur. Quędam aũt stellę idcirco signa dicuntur· quia eas nautę obseruãt in gubernandis remigijs· contẽplantes aciem fulgorẽq; eorũ· quibꝰ rebus status cęli futurꝰ ostendiť. Sed ꝛ omnes hoĩes ea intendũt ad pręuidẽdas aeris qualitates· ꝑ ęstatem ꝛ hyemẽ vernalẽq; temperiem. Ortu enim uel occasu suo· certis stationibꝰ temporꝝ qualitates significant. Signorꝝ primus arcton qui in axe fixus. vij. stellis in se reuolutis rotatur. nomen est gręcum qꝺ latine vrsa dicitur quę quia in modũ plaustri vertitur· nostri eã septentrionem dixerũt. Triones enim sũt proprie boues aratorij dicti eo ꝙ terram terant· quasi teriones. Septẽtriones aũt nõ occidere· axis vicinitas facit· quia ĩ eo fixę sũt. Arctophylax diciť· qꝺ arcton· id est elicen vrsam sequitur. Eundẽq; booten dixerunt· eo ꝙ plaustro hęret· signũ multis spectabile stellis· inť quas ꝛ arcturꝰ est. Arcturus sidus est post caudam maioris vrsę· positũ in signo bootis. vnde ꝛ arcturus dictus ẽ quasi ἄρκτου οὐρά quia bootis pręcordijs collocatꝰ ẽ. Oritur aũt autũnali tẽpore. Orion astrũ ante tauri vestigia fulget. ꝛ dictus orion ab vrina id ẽ ab inundatione aquarũ. Tẽpore eni hyemis obortus mare ꝛ terras aquis ꝛ tempestatibꝰ turbat Hunc latini iugulã vocant eo ꝙ sit armatꝰ ut gladius. ꝛ stellarũ luce terribilis atq; clarissimꝰ. In quo si hęc fulgẽt omnia serenitas portẽdiť· si obscurať huiꝰ acies tempestas cerniť iminere. Hyades dictę ἀπὸ τοῦ ὕειν id est a suco ꝛ pluuijs. Nam pluuię gręce ὑετοὶ dicũtur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde ꝛ eas latini succulas appellauerũt· quia quãdo nascuntur pluuiarũ signa monstrantur· de quibꝰ Uirgilius: Arcturũ pluuiasq; hyadas. sunt autẽ ĩ fronte tauri. vij. ꝛ oriũtur tꝑe vernali. Pleiades a pluralitate dictę quia pluralitatem gręci πλειότητα appellant. Sũt autẽ stellę septẽ ante genua tauri· ex quibus vj. videntur. Nam latet vna. Has latini vergilias dicũt· a tẽporis significatiõe· ꝙ vere exoriũť. Nã occasu suo hyemẽ· ortu ęstatẽ· ꝑmęq; nauigatiõis tempꝰ ostẽdũt. Canicula stella quę ꝛ syrius diciť· ęstiuis mensibꝰ ĩ medio centro cęli ẽ. ꝛ dũ sol ad eã ascẽderit· cõiũcta cũ sole duplicať calor ipsiꝰ ꝛ dissoluũť corpa ꝛ vaporanť. vñ ꝛ ex ipsa stella dies caniculares dicuntur· qñ ꝛ molestę sũt purgatiões. Canis ãt vocať ꝓpťea ꝙ corpa morbo afficiat· siue ꝓpť flãme candorẽ eo ꝙ eiusmodi

fit·ut pꝛe ceteris lucere videat̃. Itaq3 quo magis
eam cognoſceret·ſyrion appellaſſe. Cometes ſtel/
la dicta ē eo ꝙ comas luminis ex ſe fundat. Quod
gen⁹ ſideris qñ apparuerit·aut peſtilētiā·aut fa/
mē·aut bella ſignificat. Cometes aũt latine crini/
te appellãt̃·q: in modũ criniũ flāmas ſpargũt·quas
ſtoici dicũt eſſe vltra .xxx. quoꝝ noĩa ⁊ effect⁹ quidā
aſtrologi ſcripſerũt. Lucifer dict⁹ eo ꝙ int̃ oĩa ſi/
dera plus lucem ferat. Eſt aũt vnus ex planetis.
Hic ꝓpꝛie ⁊ iubar dicit̃·eo ꝙ iubas lucis ex ſe fũ/
dat. ſ3 ⁊ ſplendoꝛ ſolis ac lune ⁊ ſtellarũ iubar vo
cat̃·ꝙ in modũ iube radij ipſoꝝ extendant̃. Ve/
ſperus ē ſtella occidentalis·quā cognominatā ꝑ/
hibēt a veſpero hiſpanie rege. Eſt autē ⁊ ipſa ex
v. ſtellis planetis·noctē ducēs ⁊ ſolē ſequēs. Fert̃
aũt ꝙ hec ſtella oꝛiens luciferũ·occidēs veſperum
facit. De q̃ ſtati⁹ ⁊ alterno deprendit̃ vnus ĩ oꝛtu
Planete ſtelle ſũt que nō ſunt fixe in celo ut reli/
que·ſ3 in aere ferunt̃. Dicte aũt planete· ἀπὸ τῆς
πλάνης .id ē ab erroꝛe. Nam interdũ ĩ auſtrũ·
interdũ in ſeptētrionē. plerũq3 cōtra mundũ·nō/
nũq̃ cũ mũdo ferunt̃·quoꝝ noĩa greca ſũt. Phecon
phenonca·pyrion·heſper⁹·ſtylbon. Has roma/
ni noĩb⁹ deoꝝ ſuoꝝ id ē iouis·ſaturni·martis·ve/
neris atq3 mercurij ſacrauerũt. Decepti enĩ ⁊ deci
pere volentes·in eoꝝ adulationē·q̃ ſibi aliq̃d ſcḋm
amoꝛē pꝛeſtitiſſent·ſidera oſtēdebāt ĩ celo·dicen/
tes ꝙ iouis eſſet illud ſidus ⁊ illud mercurij. ⁊ cō
cepta ē opinio vanitatis. Hanc opinionē erroꝛis
diabolus confirmauit·xp̃us euertit. Jam vero illa
que ab ipſis gētilib⁹ ſigna dicũt̃·in quib⁹ ⁊ aĩan/
tiũ imago de ſtellis foꝛmat̃·ut arcton·aries·taur⁹
libꝛa ⁊ huiuſmodi alia. hi q̃ ſidera pꝛeuiderũt·in
numeꝝ ſtellarũ ſpeciē coꝛꝑis ſupſtitioſa vanitate
ꝑmoti finxerunt·ex cauſis quibuſdā deoꝝ ſuoꝝ ⁊
imagines ⁊ noĩa cōfoꝛmantes. Nā arietē pꝛimũ
ſignũ·cui ut libꝛe mediā mũdi lineā tradunt ꝓpter
ammonē·id ē ionē vocauerũt·q: in ei⁹ capite qui
ſimulacra faciũt·arietis coꝛnua fingunt. Quod ſi/
gnũ gentiles ideo int̃ ſigna pꝛimũ conſtituerunt·
q: in menſe martio. qui ē anni pꝛincipiũ ſolē in eo
ſigno curſũ ſuũ ꝑagere dicũt. Sed ⁊ taurũ int̃ ſide/
ra collocant. ⁊ ipſũ in honoꝛē iouis·eo ꝙ in bouē
ſit fabuloſe cōuerſus·qñ europā trāſuexit. Caſto/
rem q3 ⁊ pollucē·poſt moꝛtē int̃ notiſſima ſidera
cōſtituerũt·quod ſignũ gemini dicũt. Cancrũ q3 in/
de dixerũt eo ꝙ cũ ad id ſignũ menſe iunio ſol ve/
nerit·retrogradit̃ ĩ modũ cancri bꝛeuioꝛeſq3 dies
facit. Hoc enĩ animal incertam habet pꝛimā ꝑtē.
Deniq3 ad vtrāq3 ꝑtē greſſum dirigit·ita ut pꝛioꝛ
pars ſit poſterioꝛ. ⁊ poſterioꝛ pꝛioꝛ. Leonē ĩ gre/
cia ingentē hercules occidit. ⁊ ꝓpter virtutē ſuam
hũc int̃ .xij. ſigna conſtituit. Hoc ſignũ ſol cũ at/
tigerit·nimiũ caloꝛē mũdo reddit. ⁊ annuus fla/
tus eteſias facit. Virginis etiam ſignum idcirco
inter aſtra collocauerũt· ꝓpt̃ ꝙ hiſdē dieb⁹ ĩ quib⁹
ꝑ illud ſol decurrit·terra cruſta ſolis ardoꝛe nihil
pariat. Eſt enĩ hoc tēp⁹ canicularium dierũ. Libꝛā
aũt vocauerunt ab eq̃litate menſis ipſius·q: .viij.
kal̃. octobꝛis ſol ꝑ illud ſignũ currēs·equinoctiũ
facit. vnde lucan⁹: Ad iuſte pondera libꝛe. Scoꝛ/
piũ q3 ⁊ ſagittariũ ꝓpt̃ fulgura menſis ipſi⁹ appel/
lauerunt. Sagittarius vir equin⁹ crurib⁹ defoꝛ/
mat⁹·cui ſagittā ⁊ arcũ adiungũt·ut ex eo mēſis
ipſi⁹ fulmina demōſtrent̃. Unde ⁊ ſagittari⁹ ē vo/
catus. Capꝛicoꝛni figurā ideo int̃ ſidera finxerũt
ꝓpt̃ capꝛā iouis nutricē·cui⁹ poſterioꝛē ꝑtē coꝛꝑis
in effigiē piſcis ideo finxerũt·ut pluuias eiuſdem
menſis deſignarent·quas ſolet idem mēſis plerũq3
in extremis habere. Poꝛꝛo aq̃riũ ⁊ piſces·ab im/
bꝛib⁹ tēpoꝝ vocauerunt·ꝙ hyeme qñ ĩ his ſignis
ſol vertit̃·maioꝛes pluuie ꝓfundũt̃. Et miranda
dementia gentiliũ·q̃ nō ſolũ piſces·ſ3 etiā arietes
⁊ hircos ⁊ tauros·vrſas ⁊ canes·cancros ⁊ ſcoꝛ/
piones in celũ trāſtulerũt. Nā ⁊ aquilā ⁊ cygnũ
ꝓpt̃ iouis fabulas int̃ celi aſtra ei⁹ memoꝛie cauſa
collocauerũt. Perſeũ q3 ⁊ vxoꝛē eius andromedā
poſtea q̃ ſunt moꝛtui in celũ receptos eſſe credi/
derũt·ita ut imagines eoꝝ ſtellis deſignarēt·eo/
rũq3 appellare noĩb⁹ nō erubeſcerent. Aurigā etiā
erichthoniũ in celi aſtra collocauerunt· ꝓpter ꝙ
vidiſſent eũ pꝛimũ q̃drigā iunxiſſe. Mirati ſunt
enĩ ingeniũ eius ad imitationem ſolis acceſſiſſe. ⁊
ꝓpt̃ hoc nomen ei⁹ poſt moꝛtē int̃ ſidera poſuerũt.
Sic caliſto lycaonis regis filia dũ ab ioue com/
pꝛeſſa. ⁊ fabuloſe ab iunone ĩ vꝛſe fuiſſet ſpeciem
conuerſa·que grece arcton appellat̃· poſt interfe/
ctionē ipſius nomen eius iouis cum filio ĩ ſtellis
ſeptentrionalib⁹ trāſtulit·eāq3 arcton. filiũ aũt ei⁹
arctophylax appellauit. Sicq3 lyra ꝓ mercurio
in celũ locata·ſic centaurus chiron ꝓpt̃ ꝙ nutrie/
rat eſculapiũ ⁊ achillem int̃ aſtra dinumerat⁹ ē.
ſ3 q̃libet mō ſupſtitiōes he ab hoĩb⁹ nuncupent̃·
ſũt tñ ſidera que deus ĩ mundi pꝛincipio cōdidit·
ac certo motu diſtinguere tꝑa oꝛdinauit. Ho/
rũ igit̃ ſignoꝝ obſeruatiōes uel geneſes uel cete/
ra ſupſtitioſa que ſe ad cognitionē ſideꝝ conium/
gunt·id eſt ad noticiam fatoꝝ ⁊ fidei noſtre ſine
dubitatione contraria ſunt·ſic ignoꝛari debent a
xp̃ianis·ut nec ſcripta eſſe videāt̃. Sed nōnulli ſi/
deꝝ pulchꝛitudine ⁊ claritate pellecti·ĩ lapſu ſtel/
laꝝ cecatis mentib⁹ coꝛruerũt·ita ut ꝑ ſupputatio/
nes noxias que matheſis dicit̃·euent⁹ reꝝ pꝛeſci/
re poſſe conent̃·quos non ſolũ xp̃iane religiōis do/
ctoꝛes·ſed etiā gentiliũ plato ariſtoteles atq3 alij
veritate cōmoti·concoꝛdi ſententia dānauerunt·
dicētes confuſionē rerum potius de tali ſuaſione
generari. Nā ſicut gen⁹ humanũ ad varios act⁹
naſcēdi neceſſitate pꝛemeret̃·cur aut laudē mere/
ant̃ boni·aut mali legũ ꝑcipiāt vltionē. Et q̃uis
ipſi nō fuerint celeſti ſapientie dediti·veritatis tñ
teſtimonio erroꝛes eoꝝ merito ꝑculerunt. Oꝛdo
autē iſte ſeptē ſeculariũ diſciplinarũ·ideo a phi/
loſophis vſq3 ad aſtra ꝑductus eſt. ſcilic3 ut ani/
mos ſeculari ſapientia ĩplicatos a terrenis reb⁹ ab/
duceret. ⁊ in ſuꝑna cōtēplatiōe collocaret.

Incipit liber quartus
De medicina Cap.i.

Medicina est que corpis uel tuet̄ uel restaurat salutem. Cui⁹ materia versatur in morbis ⁊ vulneribus. Ad hanc itaq̃ ꝑtinent nō ea tm̄ que ars eoꝝ exhibet q̄ ꝓprie medici noiant̄. ƺ etiā cib⁹ ⁊ pot⁹ regimē ⁊ tegmen defensio deniq̃ oīs atq̃ munitio qua sanū nostrū corp⁹ aduersus externos ictus casusq̃ seruat̄.

De nomine eius Cap.ii.

Nomen aūt medicinę a modo id est tēperamēto impositū estimat̄. ut nō satis sed paulatim adhibeat̄. Nam in multo con tristat̄ natura. mediocri autē gaudet. vnde ⁊ q̄ pigmenta ⁊ antidota satis uel assidue biberint vexantur. Immoderatio enim omnis nō salutē sed periculum affert.

De inuentoribus eius Cap.iii.

Medicinę aūt artis auctor ac repertor apud grecos ꝑhibet̄ apollo. Hāc fili⁹ ei⁹ esculapius laude ⁊ ope ampliauit. sed postq̄ fulminis ictu esculapi⁹ interijt. interdicta fert̄ medendi cura. ⁊ ars simul cū auctore defecit. latuitq̃ ꝑ annos pene q̄ngentos vsq̃ ad temp⁹ artaxerxis regis psarū. Tūc eā reuocauit ad lucē hippocrates. asclepio patre genitus in insula coo.

De tribus heresibus medicoꝝ Cap.iiii.

Hi itaq̃ tres viri totidē hereses inuenerūt. Prima metodica inuēta est ab apolline. que remedia sectat̄ ⁊ carmina. Secunda empirica id est experientissima. inuēta ē ab esculapio. que nō indicioꝝ signis. sed solis cōstat experimētis. Tertia logica id ē rationalis inuēta ab hippocrate. Iste eni discussis etatum regionū uel egritudinū qualitatibus. artis curā rationabilit̄ ꝑscrutat⁹ ē. Empirici eni experientiā solam sectantur. logici experientie rōnē adiungunt: Metodici nec elemētoꝝ rōnē obseruāt. nec tempora. nec etates. nec causas. ƺ solas morboꝝ substantias.

De quattuor humoribus corpoꝝ Cap.v.

Sanitas ē integritas corpis. ⁊ tēperantia nature ex calido ⁊ humido. quod est sanguis. vnde ⁊ sanitas dicta est q̄si sanguinis stat⁹. Morbi generali vocabulo oēs passiones corporis cōtinent̄. q̄ inde veteres morbū nominauerūt. ut ipsa appellatiōe mortis vim que ex eo nascit̄ demōstrēt. Inter sanitatē autē ⁊ morbū media ē curatio: que nisi morbo ꝯgruat nō ꝑducit ad sanitatē. Morbi oēs ex q̄ttuor nascunt̄ humorib⁹. id est ex sanguine ⁊ felle. melancolia ⁊ flegmate. Ex ipsis eni regunt̄ sani. ex ipsis lędūt̄ infirmi. Dū eni ampli⁹ extra cursū nature creuerint. egritudines faciūt. Sicut aūt q̄ttuor sūt elementa. sic ⁊ q̄ttuor humores. ⁊ vnusquisq̃ humor suū elemētū imitat̄. sanguis aerē. colera ignē. melancolia terrā. flegma aquā. Et sūt quattuor humores sicut q̄ttuor elemēta. que cōseruāt corpora nostra. Sanguis ex greca etymologia vocabulū suscepit q̄ vegetet̄ ⁊ sustētet̄ ⁊ viuat. Colerā greci vocauerūt. q̄ vni⁹ diei spacio terminet̄. vnde ⁊ colera id ē fellicula noiata est. hoc est fellis effusio. Greci eni fel colen dicūt. Melācolia dicta. eo q̄ fit ex nigri sanguinis fece admixta abūdātia fellis. Greci eni melan nigrū vocant. fel autē colen appellant Sanguis latine vocatus q̄ suauis sit. vnde ⁊ homines quib⁹ dominat̄ sanguis dulces ⁊ blādi sūt Flegma autē dixerunt q̄ sit frigida. greci eni frigus flegmonē appellāt. Ex his quattuor humoribus regunt̄ sani. ex ipsis lędunt̄ infirmi. Dū enim ampli⁹ extra cursum nature creuerint. egritudines faciūt. Ex sanguine autem ⁊ felle acute passiones nascunt̄. quas greci oxias vocāt. Ex flegmate uero ⁊ melancolia veteres cause procedunt quas greci cronia dicunt.

De acutis morbis Cap.vi.

Oxia ē acutus morbus qui aut cito transit aut celeri⁹ interficit. ut pleuresis phrenesis. Oxi eni acutū apud grecos ⁊ velocē significat. Chronia ē ꝓlixus corpis morbus. q̄ multis tēporibus remorat̄ ut podagra phthisis. Chronon eni apud grecos temp⁹ dicit̄. Quedā aūt passiones ex ꝓprijs causis nomen acceperunt. Febris a feruore dicta est. est eni abundātia caloris. Phrenesis appellata siue ab īpedimēto mentis. quia greci mentē frenas vocant. seu q: dentibus frendent. Nā frendere est dentes concutere. Est autē ꝑturbatio cū exagitatione ⁊ dementia ex colerica vi effecta. Cardia vocabulū a corde sumpsit dū ex aliq̄ timore aut dolore afficit̄. Cor eni greci cardian vocant. Est eni cordis passio cū formidabili metu. Litargia a somno vocata ē. est eni oppressio cerebri cū obliuiōe ⁊ somno iugi veluti stertentis. Synancis a cōtinētia spūs ⁊ ꝑfocatiōe dicta. Greci eni synechin cōtinere dicūt. Qui eni h̄ vitio laborāt. dolore faucium ꝑfocant̄. Flegmon ē feruor stomachi cum extensione atq̃ dolore. Flegmon ē inquietudo cū rubore ⁊ dolore ⁊ extensiōe ⁊ duritia ⁊ vastitate. Que cū ceperit fieri. inquietudo ⁊ febris cōsequit̄. Unde ⁊ dicta est flegmon apo tu phlegon id ē inflāmans. sic eni sentitur. ⁊ inde nomē accepit. Pleuresis ē dolor lateris acutus cū febre ⁊ sputo sanguinolēto. Latus eni grece pleura dicit̄. Unde ⁊ pleuretica passio nomen accepit. Peripleumonia ē pulmonis vitiū cū dolore vehemēti ⁊ suspirio. Greci eni pulmonē pleumon vocant. vnde ⁊ egritudo dicta est. Apoplexia ē subita effusio sanguinis. qua suffocati intereūt. Dicta aūt apoplexia q̄ ex letali ꝑcussu repentinus casus fiat. Greci enim ꝑcussionē apoplexin vocāt. Spasm⁹ grece latine cōtractio subita partiū aut neruorū cū dolore nimio. Quā passionē a corde noiatā dixerūt. q: i nobis principatū vigoris habet. Fit aūt duob⁹ modis. aut ex repletione

c

aut ex inanitione. Titanus maior est contractio neruoꝝ a ceruice ad dorsum. Celū lateris dolor ē dictum autē ita a medicis ꝙ dolore corpus transuerberet quasi gladi⁹. Ileos dolor intestinorum. vñ ⁊ ilia dicta sūt. Grece eni ειλειν obuoluere dicitur ꝙ se intestina pre dolore inuoluant. Hi ⁊ torminosi dicūt ob intestinoꝝ tormēta. Hydrophoba id est aque metus. Greci eni hydor aquā vocāt phobon timorē dicūt. vnde ⁊ latini hunc morbū ob aque metū lymphaticū vocant. Fit aūt aut ex canis rabidi morsu aut ex aeris spuma in terrā ꝓiecta quā si homo uel bestia tetigerit aut dementia replet aut in rabiē vertit. Carbuncul⁹ dictus ꝙ in ortu suo rubēs sit ut ignis postea niger ut carbo extinctus. Pestilentia est contagium qđ dū vnū apprehenderit celerit ad plures trāsit. Gignit aūt ex corrupto aere ⁊ in visceribus penetrando initit. Hoc ⁊ si plerūque ꝑ aereas potestates fiat tñ sine arbitrio omnipotentis dei omnino nō fit. Dicta aūt pestilētia quasi pastulentia ꝙ veluti incendiū depascat ⁊ toto descendit corpore pestis. Idē ⁊ contagiū a contingendo q: quē tetigerit polluit. Ipsa ⁊ inguinaria ab inguinū ꝑcussione. Eadem ⁊ lues a labe ⁊ luctu vocata que tanto acuta ē ut nō habeat spaciū tēporis q̄ aut vita speret aut mors. ſ; repentin⁹ languor simul cū morte venit.

De chronicis morbis Cap. VII.

Chronia ē ꝓlixus morb⁹ qui multis temporibus remorat ut podagra phthisis. Chronos eni apud grecos tempus dicit. Cephalea ex causa vocabulū habet capit eni passio est. ⁊ greci caput cephalin vocāt. Scothomia ab accidenti nomen sumpsit ꝙ repentinas tenebras ingerit oculis cū vertigine capitis. Vertigo aūt est quotienscūque vent⁹ consurgit ⁊ terrā i circuitū mittit sic ⁊ i vertice hoīs arterie ⁊ vene ventositatē ex resoluta humectatione gignūt. ⁊ i oculis gyrū faciūt. Unde ⁊ vertigo nūcupata ē. Epilepsia vocabulū sūpsit ꝙ mentē apprehēdēs pariter etiā corpus possideat. Greci eni apprehensionem epilepsin vocāt. Fit aūt ex melancholico humore quotiēs exuberauerit. ⁊ ad cerebrū cōuersus fuerit. Hec passio ⁊ caduca vocat eo ꝙ cadens eger spasmū patiat. Hos etiā vulgus lunaticos vocat ꝙ ꝑ lune cursum comitet eos insania demonum. Idē ⁊ laruatio. Ipse est ⁊ morbus comitialis id est maior ⁊ diutin⁹ quo caduci tenent. Cui⁹ tanta vis est ut homo valens concidat spumetque. Comitialis aūt dict⁹ ꝙ apud gentiles cū comitiorum die cuique accidisset comitia dimittebāt. Erat aūt apud romanos comitioꝝ dies solēnis in kal. ianuarijs. Mania ab isania uel furore vocata. Nā grecorū vetustas furorē manian appellabat siue ab iniquitate quā greci manian vocauerūt siue a diuinatione q: diuinare grece manin dicit. Melancholia dicta est a nigro felle. Greci eni nigrū melan vocant fel autē colen appellant. Epilepsia autē in phantasia fit. melancolia in ratione. mania in memoria. Typi sunt frigide febres que ab usiue typi appellabantur ab herba que i aqua nascitur que latine forma atque status dicit. Est eni accessionū uel recessionū reuolutio ꝑ statuta temporū interualla. Reuma grece: latine eruptio siue fluor appellatur. Catarrus est fluor reume iugis ex narib⁹ qui dū ad fauces venerit branchos vocatur dū ad thoracē vel pulmonē phthisis dicitur. Choriça est quotiens infusio capitis i ossa venerit narium. ⁊ prefocationē fecerit cū sternutatiōe vnde ⁊ choriça nomen accepit. Branchos ē prefocatio fauciū cū frigido humore. Greci eni guttur brāchos dicūt circa quē fauces sūt quas nos corrupte branchias dicim⁹. Raucedo amputatio vocis est. Hec ⁊ arteriasis vocat eo ꝙ vocē raucam ⁊ clausam reddat ab arteriarum iniuria. Suspirium nomen sumpsit q: inspirationis difficultas est quā greci dyspnian dicūt id est suffocationē. Peripleumonia a pulmone nomen accepit. Est enim pulmonis tumor cum spumarū sanguinearū effusione. Emoptois emissio sanguinis ꝑ os vnde ⁊ nomen accepit. hema enim sanguis dicit. Phthisis est vlceratio ⁊ tumor in pulmonibus qui i iuuenib⁹ facilius euenire solet. Phthisis autē apud grecos dicta ꝙ sit totius corporis consumptio. Tussis grece ab altitudine vocatur ꝙ a ꝓfundo pectoris veniat. Cuius contraria est superior in faucibus vbi vua distillat. Apostema a collectione nomen accepit. Nam collectiones greci apostomas vocāt. Empis dicta ab apostemate intrinsec⁹ uel in latere uel in stomacho cū dolore ⁊ febrib⁹ ⁊ tussi. ⁊ abundantib⁹ spumis ⁊ purulētis. Epaticus morb⁹ a iecoris passione nomen accepit. Greci eni iecur ΗΠΑΡ vocāt. Lienosis ab splene vocabulū sumpsit. Greci eni splen lien dicūt. Hydropisis nomē sumpsit ab aquoso humore cutis. Nam greci hydor aquā vocauerūt. Est eni humor subcutane⁹ cū inflatione turgēte. ⁊ anhelitu fetido. Nephresis a renū languore nomē accepit renes eni greci nephresin dicūt. Paralysis dicta a corporis impensatiōe facta ex multa infrigidatione aut in toto corpe aut in pte. Cacexia nomen sumpsit a corporis iniuria. Cacexiā eni malam vexationē greci vocauerunt. Fit aūt hec passio ex itempantia egrotātis uel curatiōe mala medicaminis aut post egritudinē tarda resūptio. Atrophia nomē accepit a diminutiōe corporis. Nā greci nutrimenti cessationē atrophian dicūt. Est eni tenuitas corporis ex causis latentib⁹ ⁊ paulatim cōualescentib⁹. Sarcian ē supfluū carnis incrementū quo vltra modū corpa saginant. Greci eni carnem sarca vocant. Ischiasis vocata a pte corporis quā vexat. Nā vertebrorum ossa quoꝝ sūmitas ilioꝝ initio terminat: greci ischia vocāt. Fit autem de flegmate quotiens descenderit i recta ossa ⁊ efficitur ibi glutinatio. Podagrā greci a retentione pedum dicunt nominatam ⁊ a ferali dolore. Siquidem omne quod immite fuerit abusiue agreste

vocamus. Artericus morbꝰ ab articuloꝝ passione vocabulũ sumpsit. Calculus lapis est qui in vesica fit. vnde ⁊ nomẽ accepit. Gignit̃ autẽ ex materia flegmatica. Stranguria dicta est eo ꝙ stringat vrinarũ difficultatẽ. Satyriasis· iuge desideriũ veneris cũ extensiõe naturaliũ locoꝝ· dicta passio a satyris. Diarria iugis ventris cursus sine vomitu. Dysenteria est diuisio cõtinuationis· id est vlceratio intestini. Dys eni diuisio est· entera intestina Fit aũt antecedẽte fluore· quẽ greci diarriã vocãt. Lyenteria dicta ꝙ cibũ tanꝗ̃ ꝑ lineã intestini nullis obstantibꝰ faciat prolabi. Colica passio nomẽ sumpsit ab intestino· qđ greci colon appellant. Ragadię dicunt̃ eo ꝙ fissure sint rugis collectę circa orificiũ. Hęc ⁊ hemorroidę· a sanguinis fluore dictę. Greci eni sanguinẽ hema dicunt.

De morbis q̇ i sup̱ficie cutis vident̃. Cap. VIII.

Alopecia ẽ capilloꝝ fluor· circũscriptis pilis fuluis aeris qualitatẽ habentibꝰ· vocata hoc noie a similitudine aĩalis vulpecule. quã greci alopeciã vocãt. Parotidę sũt duritię uel collectiones quę ex febribꝰ aut ex aliꝗ̃ alio nascunt̃ in auriũ vicinitate· vnde ⁊ parotidę sunt appellatę. Ota eni grece auriculę dicũt̃. Lentigo est vestigia macularũ paruula in rotũditatẽ formata· a specie lenticulę dicta. Hierisipira ẽ quã latini sacrũ ignẽ appellant. id est execrãdũ· ꝑ antifrasim. Siquidẽ in sup̱ficie· rubore flãmeo cutes rubescunt. Tũc moto rubore quasi ab igne vicina inuadunt̃ loca· ita ut etiã febris excitet̃. Serpedo est rubor cutis cũ pustularũ extantia. ⁊ nomen sumpsit a serpẽdo· eo ꝙ serpat ꝑ mẽbra. Impetigo ẽ sicca scabies ꝓminens a corpe· cũ asperitate ⁊ rotunditate formę. Hanc vulgus sarnã appellat. Prurigo vocata a perurendo ⁊ ardendo. Nyctalmus est passio qua ꝑ diẽ visus patentibꝰ oculis denegat̃. ⁊ nocturnis irruentibus tenebris reddit̃· aut versa vice ut plerįꝫ volunt· die reddit̃ nocte negat̃. Verrucę aliud sũt· phthiriasis aliud verrucę sigillatim sũt· phthiriasis ṽo vna fortior ⁊ circa ipsam plures inueniunt̃. Scabies ⁊ lepra vtraꝗ passio ẽ asperitas cutis cũ pruritu ⁊ squamatione· ꝫ scabies tenuis asperitas ⁊ squamatio ẽ. Hinc deniꝗ nomẽ accepit: quę ita veluti purgamenta amittat. Nam scabies quasi squamies. Lepra ṽo cutis asperitas squamosa lepidę herbę similis. vnde ⁊ nomẽ sumpsit. Cuiꝰ color nunc in nigredinẽ vertit̃· nũc in alborẽ· nũc in ruborẽ. In corpe hois ita lepra dinoscit̃· si variatim inter sanas cutis partes color diuersus appareat· aut si ita se vbiꝗ diffundat· ut omnia vniꝰ coloris ꝯuis adulteri faciat. Elephantiacꝰ morbꝰ dicit̃ ex similitudine elephantis· cuius naturalit̃ dura pellis ⁊ aspera· nomen morbo in hominibꝰ dedit. q2 corporis sup̱ficiẽ similẽ facit elephantoꝝ cuti· siue q2 ingens passio est· sicut aĩal ipsum ex quo deriuatũ ducit nomen. Icteris greci appellant a cuiusdã aĩalis noie· ꝙ sit coloris fellei. Hũc morbũ latini arcuatũ dicũt a similitudine cęlestis arcꝰ. Auriginẽ ṽo Varro appellari ait a colore auri. Regiũ autẽ morbũ inde ęstimant dictũ ꝙ vino bono ⁊ regalibꝰ cibis faciliꝰ curet̃. Cancer a similitudine maritimi aĩalis vocatũ vulnus sicut medici dicũt nullis medicamentis sanabile. Ergo p̄ccidi solet a corpore membrũ vbi nascit̃· ut aliquantũ viuat· tamẽ inde mortẽ quãlibet tardius affuturã. Hordeolus est paruissima ac purulenta collectio in pilis palpebrarũ constituta· in medio lata ⁊ ex vtroꝗ cõducta hordei granũ similãs· vnde ⁊ nomen accepit. Furunculus ẽ tumor ĩ acutũ surgẽs dictus ꝙ ferueat· quasi feruũculꝰ· vnde ⁊ grece anthrax dicit̃ ꝙ sit igneus. Oscedo est qua infantũ ora exulcerant̃· dicta ex languore oscitantiũ. Frenusculi vlcera circa rictũ oris· similia his quę fiũt iumentis asperitate frenoꝝ. Vlcus putredo ipsa. vulnus qđ ferro fit· quasi vi ⁊ vlcus· qđ dolet q̈si vlcus· vnde ⁊ vlcera. Pustula est in sup̱ficie corporis turgens veluti collectio. Papula est paruissima cutis erectio circũscripta cũ rubore. ⁊ ideo papula dicta q̈si pupula. Sanies dicta· q2 ex sanguine nascitur· excitato eni calore vulneris sanguis in saniẽ vertit̃. Nã sanies nõ fit in quocũꝗ loco· nisi vbi sanguis aduenerit· q2 oẽ qđ putrescit nisi calidũ ⁊ humidũ fuerit: qđ ẽ sanguis· putrefieri nõ potest. Sanies aũt ⁊ tabes sibi differũt. Fluere eni sanie viuoꝝ est· tabe ṽo mortuoꝝ. Cicatrix est obductio vulneris· naturalẽ colorem partibus seruans· dicta ꝙ obducat vulnera atꝗ obcęcat.

De remedijs ⁊ medicaminibus Cap. IX.

Medicinę curatio nõ est spernenda. Meminimus eni ⁊ Esaiã Ezechię languẽti aliꝗ̃d medicinale mãdasse. ⁊ Paulꝰ apostolus Timotheo modicũ vinũ ꝓdesse dixit. Curatio autem morborũ tribus generibus constat: Pharmatia quã latini medicamina vocant. chirurgia quã latini manuũ operationẽ appellãt· manus eni apud grecos chir vocat̃. dięta quã latini regulã nuncupant· est eni obseruatio legis ⁊ vitę. Sũt autẽ omnis curationis species tres. Primũ genus dietticũ· secũdũ pharmaceuticũ. tertiũ chirurgicũ. Dięta ẽ obseruatio legis ac vitę. Pharmatia est medicamentoꝝ curatio. Chirurgia est ferramentoꝝ incisio. Nã ferro excidunt̃ quę medicamentoꝝ nõ senserint medicinam. Antiquior autẽ medicina herbis tm̃ ⁊ sucis erat. Talis eni medendi vsus cępit: deinde ferro ⁊ cęteris medicamentis. Omnis aũt curatio· aut ex contrarijs aut ex similibꝰ adhibet̃. Ex contrarijs· ut frigidũ calido· uel humido siccũ· sicut ⁊ in homine sup̱bia sanari nõ potest· nisi humilitate sanet̃. Ex similibus ṽo· sicut ligamentũ· uel rotundo vulneri rotundũ· uel oblongo oblongũ apponit̃. Ligatura eni ipsa nõ eadẽ membris ⁊ vulneribꝰ omnibꝰ· ꝫ similis simili coaptat̃. quę duo etiã ipsa adiutoria nominibꝰ suis significant. Nam antidotũ grece

latine ex cōtrario datū dicit᷑. Contraria enī con/
trarijs medicine ratione curant᷑. At contra ex si/
mili· ut picra q̄d interp̄tat᷑ amara· qꝛ gustus eius
amarus est. Ex conuenienti enī nomen accepit· qꝛ
amaritudo morbi amaritudine solui solet. Dia
aūt medicamenta ex ꝓprijs causis habent vocabu
la. Hiera enī dicta quasi dīna. Arteriaca ꝙ apta
sint gutturis meatui. ꝛ tumores fautium ꝛ arte/
riarum leniant. Tiriaca est antidotū serpentinū
q̄ venena pellunt᷑· ut pestis peste soluat᷑. Cathar/
tica grece latine purgatoria dicunt᷑. Catapodia
eo ꝙ modicū potet᷑ seu inglutiat᷑. Diamoron a su/
co more nomen sumpsit· ex quo conficit᷑· sicut dia/
codion· quia ex codia· id est ex papauere fit· sicut
diaspmaton quia ex seminibꝰ componit᷑. Electua/
riū vocatum· eo ꝙ molle sorbeat᷑. Trochiscus di/
ctus quia in modū rotule deformatur. Trocbos
enī grece rota dicit᷑. Collyria latino sonāt ꝙ vi/
tia oculoꝝ detergant. Epithema· eo ꝙ supponat᷑
alijs adiutorijs precedētibus. Cataplasma· eo ꝙ
inductio sola sit. Emplastrū eo ꝙ inducat᷑. Ma/
lagma· ꝙ sine igne maceret᷑ ꝛ cōprehendat᷑. Ane/
ma grece· latine relaxatio dicit᷑. Pessaria dicta ꝙ
intus inijciāt᷑. Medicinā iumentoꝝ chiron qui/
dam grecus inuenit· inde pingit᷑ dimidia pte ho/
mo· dimidia equus. Dictꝰ aūt chiron ἀπὸ τῆς
χειρουργικῆς· quia chirurgicus fuit appellatꝰ.
Creticos dies medici vocant· quibus credo ex iu/
dicio infirmitatꝭ h̄ nomē impositū ē· ꝙ q̄si indi/
cēt hominē ꝛ sentētia sua aut puniāt aut liberēt.

De libris medicinalibus Cap. x.

Aforismus ē sermo breuis· integrū sensū
ꝓposite rei scribens. Prognostica preui/
sio egritudinū· vocata a prenoscēdo. Oportet enī
medicum ꝛ preterita agnoscere ꝛ presentia scire ꝛ
futura preuidere. Dynamidia potestas ē herbaꝝ
id est vis ꝛ possibilitas. Nam in herbarū cura
vis ipsa dynamis dicit᷑. Unde ꝛ dynamidia nū/
cupatur· vbi eoꝝ medicine scribunt᷑. Butanicum
herbariū dicit᷑· ꝙ ibi herbe notent᷑.

De instrumentis medicorum Cap. XI.

Enchiridion dictum· ꝙ manu astringa/
tur· dum plurima contineat ferramenta.
Chir enim grece manus vocat᷑. Flebo/
tomū ab incisione vocatū. Nā incisio grece tomi
dicit᷑. Similaria· angistrū· spatomele· guuia que
a latinis a similitudine cucurbite· a suspirio ven/
tosa vocat᷑. Deniqꝫ animata spiritu per igniculū·
dehinc preciso corpori superposita· omne q̄d inter
cutē uel altius estuat· siue humorem siue sangui/
nem vocat in superficiē. Clistere est instrumentū
ꝑ quod anema inijcit᷑. Pila a pinsendis semini/
bus· id ē terēdis. Hinc ꝛ pigmēta· eo ꝙ in pila ꝛ
pilo agunt᷑· quasi piligmenta. Est enim pila vas
concauum ꝛ medicorum aptum vsui· in qua ꝓprie
tipsane fieri ꝛ pigmenta cōcidi solent. Uarro aūt
refert pilumnū quendam in italia fuisse· qui pin/
sendis prefuit aruis· vnde ꝛ pilumni ꝛ pistores.
Ab hoc ergo pilū ꝛ pilā inuenta quibus far pin/
situr. ꝛ ex eius nomine ita appellata. Pilū aūt est
vnde contundit᷑ quicq̄d in pila mittit᷑. Morta/
rium· ꝙ ibi iam semina ī puluerē redacta ꝛ mor/
tua condiant᷑. Citicula est in qua circūducta col/
lyria resoluunt᷑· erit enim lenis. Nā aspera fran/
gi potius q̄ꝫ resolui collyrium facit.

De odoribus ꝛ vnguentis Cap. XII.

Odor vocatꝰ ab aere. Thymiama lingua
greca vocatur ꝙ sit odorabile. Nā thy/
mo dicit᷑ flos qui odorem refert. de quo
Uirgilius: redolentqꝫ thymo fragrātia mella.
Incensum dictum· qꝛ igne consumit᷑ dum offert᷑.
Tetraidos· formule incensi ī longitudinē porre/
cte: que fiunt ex quattuor pigmentis. Quattuor
enī grece tetra· formula idos dicit᷑. Stacte ē in/
censū q̄d ex pressura manat· dictū a grecis ἀπὸ
τοῦ στάζειν· q̄d ē manare siue distillare. My/
robalanū· quia fit ex glāde odorata. de quo Ora/
tius: et pressa tuis balanus capillis. Oleum est
purū nulliqꝫ rei admixtū. Unguentū ṽo ē omne
q̄d ex cōmuni oleo confectū· aliarū specierū com/
mixtione augetur· odoris iocunditatē sumens. ꝛ
longius redolens. Unguenta autē quedā dicunt᷑
a locis· ut telinū· cuius Julius cesar meminit di/
cens. Corpusqꝫ suaui telino vngimur. Hoc cōfi/
ciebat᷑ in insula telo· que ē vna ex cycladibꝰ. Sūt
ꝛ quedā ab inuentorū noīe· ut amaracinum. Nā
quidā tradunt regium quendā puerū amaracum
noīe· cōplura vnguentoꝝ genera ferētē· casu pro/
lapsū esse. ꝛ maiorē ex cōmixtione odorē creasse:
vnde nunc optima vnguenta· amaracina dicunt᷑.
sunt aūt ex genere florum. Itē alia que a materie
sue qualitate dicunt᷑· ut rosaceum a rosa· cyprinū
a flore cypri· que ꝓ inde ꝛ ꝓprie materie odorē re/
ferunt. Ex his quedam simplicia vnguenta sunt
que ex vna tm̄ specie existunt· vnde ꝛ sui nominis
referunt odoratū· ut anetinū· est enī sincerum· ex
oleo ꝛ aneto tm̄. Composita aūt sunt: que a plu/
ribus admixtis fiunt· vnde ꝛ nominis sui odorē
nō habēt· qꝛ obtinētibus alijs que admiscent᷑· in/
certū odorē īducūt· ut cerotū calcasticū marciacū.

De initio medicine Cap. XIII.

Queritᷓ a quibusdā· quare int᷑ ceteras li/
berales disciplinas· medicine ars nō cō/
tineat᷑. Propterea qꝛ ille singulares cōti/
nent causas· ista ṽo omniū. Nam ꝛ grāmaticā
medicꝰ scire iubet᷑· ut intelligere uel exponere pos/
sit que legit. siliter ꝛ rhetoricā· ut veracibꝰ argu/
mentis valeat diffinire que tractat. nec nō ꝛ dia/
lecticam ꝓpter infirmitatū causas rōne adhibita
ꝑscrutādas atqꝫ curādas. Sic ꝛ arithmeticā ꝓ/
pter numerū horarū ī accessionibꝰ ꝛ periodis di/
erum. non alit᷑ ꝛ geometriā ꝓpter q̄litates regio/
nū ꝛ locoꝝ situs: in quibꝰ doceat q̄d quisqꝫ ob/
seruare debeat. Porro musica incognita illi non
erit. Nā multa sunt que in egris hominibꝰ ꝑ hāc
disciplinam facta legunt᷑· sicut de Dauid legitur:

qui a spiritu immundo saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades q3 medicus phreneticũ quẽdam p symphoniã pristinę sanitati restituit. Postremo ⁊ astronomiã notam habebit p quã contemplet̃ ratione astroꝝ ⁊ mutationes tempoꝝ. Nam sicut ait quidã medicoꝝ: cũ ipsoꝝ qualitatibus ⁊ nostra corpa cõmutant̃. hinc est q medicina secũda philosophia dicit̃. Utraq3 enĩ disciplina totum hominẽ sibi vendicat. Nam sicut p illam anima: ita p hanc corpus curat̃.

Incipit liber quintus

De auctoribus legũ Cap. I.

Moyses gẽtis hebreę primus omniũ diuinas leges sacris litteris explicauit. Phoroneus rex grecis primus leges iudiciaq3 cõstituit Mercurius trimegistus primus leges egyptijs tradidit. Solon primus leges atheniensibus dedit. Licurgus primus lacedemonijs iura legũ ex apollinis auctoritate confinxit. Numa pompilius qui romulo successit i regno: primus leges romanis edidit. Deinde cũ populus seditiosos magistratus ferre nõ posset: decemviros legibus scribendis creauit: qui leges ex libris solonis in latinũ sermonẽ trãslatas. xij. tabulis exposuerunt. Fuerũt autẽ hi Appius claudius. T. genutius. P. sestius. L. veturius. G. iulius. A. manlius. P. sulpitius. P. curiatius. T. romulius. Sp. posthumius. Hi decẽ viri legũ conscribendarũ electi sunt. Leges aũt redigere in libris primus consul pompeius instituere voluit. s3 nõ pseuerauit: obtrectatoꝝ metu. Deinde cesar cepit id facere. s3 ante interfectus est. Paulatim aũt antiquę leges vetustate atq3 incuria exoleuerunt: quarũ ⁊ si nullus iam vsus est: noticia tamẽ necessaria videt̃. Leges nouę a constantino cęsare ceperũt. ⁊ reliquis succedentibus: erantq3 pmixtę ⁊ inordinatę. Postea theodosius minor augustus ad similitudinẽ gregoriani ⁊ hermogeniani codicẽ factũ constitutionũ a constantini temporibus sub ꝓprio cuiusq3 impatoris titulo disposuit: quẽ a suo nomine theodosianum vocauit.

De legibus diuinis ⁊ humanis Cap. II.

Omnes autem leges aut diuinę sunt aut humanę. Diuinę natura: humanę moribus constant. ideoq3 hę discrepant qm alię alijs gentibus placent. Fas lex diuina est. ius lex hũana. Trãsire p agrũ alienũ fas ẽ. ius nõ ẽ.

Quid differunt inter se ius leges ⁊ mores Cap. III.

Ius generale nomen est. Lex autẽ iuris est species. Jus aũt dictũ: quia iustũ ẽ. Omne aũt ius legibus ⁊ moribus constat. Lex est cõstitutio scripta. Mos est vetustate pbata cõsuetudo: siue lex non scripta. Nam lex a legendo vocata: quia scripta est. Mos aũt longa cõsuetudo est: de moribus tantũmodo tracta. Consuetudo aũt ẽ ius quoddã moribus institutũ: quod p lege suscipit̃ cũ deficit lex. nec differt scriptura an ratione consistat quando ⁊ legẽ ratio cõmendat. Porro si ratione lex cõstat: lex erit omne iam qd ratione constiterit: dũtaxat qd religioni congruat: qd disciplinę conueniat: qd saluti pficiat. vocata aũt consuetudo: q2 in cõmuni est vsu.

Quid sit ius naturale Cap. IIII.

Ius aut naturale est: aut ciuile: aut gentiũ. Jus naturale est cõmune omniũ nationũ. eo q vbiq3 instinctu naturę: nõ cõstitutione aliqua habet̃. ut viri ⁊ feminę coniũctio: liberoꝝ successio ⁊ educatio: cõmunis omniũ possessio. ⁊ omniũ vna libertas: acquisitio eoꝝ quę celo: terra mariq3 capiunt̃. Itẽ depositę rei uel cõmẽdatę pecunię restitutio: violentię p vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile ẽ. nunq iniustũ s3 naturale equũq3 habet̃.

Quid sit ius ciuile Cap. V.

Ius ciuile est: qd quisq3 populus uel quęq3 ciuitas sibi propriũ: humana diuinaq3 causa constituit.

Quid sit ius gentium Cap. VI.

Ius gentium est: sedium occupatio: edificatio. munitio: bella: captiuitates: seruitutes postliminia: federa pacis: inducię: legatorum nõ violandoꝝ religio: cõnubia inter alienigenas phibita. ⁊ inde ius gentiũ: q2 eo iure omnes fere gentes vtunt̃.

Quid sit ius militare Cap. VII.

Ius militare est belli inferendi solennitas: federis faciendi nexus: signo dato congressio in hostem uel cõmissio. itẽ signo dato receptio item flagitij militaris disciplina: si locus deserat̃. itẽ stipendioꝝ modus: dignitatum gradus: pręmioꝝ honoꝝ: veluti cum corona uel torques donant̃. item prędę decisio. ⁊ p psonarũ qualitatibus ⁊ laboris iusta diuisio: ac principis portio.

Quid sit ius publicum Cap. VIII.

Ius publicũ est in sacris. ⁊ sacerdotibus. ⁊ in magistratibus.

Quid sit ius quiritum Cap. IX.

Ius quiritũ est ꝓprie romanoꝝ: qd nulli tenẽt nisi quirites: id est romani. tanq de legitimis hereditatibus: de cretionibus: de tutelis: de vsucapionibus: quę iura apud nullũ aliũ populũ reperiunt̃. s3 ꝓpria sunt romanoꝝ. ⁊ i eosdem solos cõstituta. Constat aũt ius quiritum ex legibus ⁊ plebiscitis ⁊ constitutionibus principum. ⁊ edictis siue prudentiũ responsis.

Quid lex Cap. X.

Lex est constitutio populi: qua maiores natu simul cũ plebibus aliquid sanxerunt.

Quid scita plebium Cap. XI.

Scita sunt: quę plebes tm̃ constituunt. ⁊ vocata scita: q ea plebs sciat. uel q sciscitatur ⁊ rogat ut fiant.

Quid senatus consultum Cap̄.xii.

Senatus consultum est· qđ tm̄ senatores populis consulendo decernunt.

Quid cõstitutio ⁊ edictũ Cap̄.xiii.

Constitutio uel edictum· qđ rex uel imperator constituit uel edicit.

Quid respõsa prudẽtiũ Cap̄.xiiii.

Responsa sunt· que iuri consulti respondere dicunt consulẽtib⁹· vnde ⁊ responsa Pauli dicta. Fuerũt eni quidã prudentes ⁊ arbitri equitatis q̄ institutiones ciuiles iuris compositas ediderũt· quibus dissidentiũ lites contentionesq̧ sopirent.

De legibus cõsularibus ⁊ tribunitijs Cap̄.xv.

Quedam etiã leges dicunt ab his qui cõdiderũt· ut consulares· tribunitie· iulie· cornelie. Nam ⁊ sub Octauiano cesare suffecti cõsules papius ⁊ pompeius· legẽ tulerũt· que a nominib⁹ eoꝝ appellat papia pompeia· continens patrũ premia· ꝓ suscipiẽdis liberis. Sub codẽ q̧ impatore Falcidi⁹ tribunus plebis legẽ fecit· ne quis plus extraneis in testamẽto legaret ꝙ ut quarta pars supesset heredibus· ex cui⁹ noie lex falcidia nuncupata est. Aquilius q̧ legẽ condidit· que hactenus aquilia nuncupatur.

De lege satyra Cap̄.xvi.

Satyra ῾vo lex est· que de pluribus rebus simul loquit· dicta a copia rerũ. ⁊ quasi a satietate· vnde ⁊ satyrã scribere ẽ poemata varia cõdere· ut Oratij Juuenalis ⁊ Persij

De legibus rhodijs Cap̄.xvii.

Rhodie leges naualium cõmertioꝝ sunt ab insula rhodo cognominate· i qua antiquitus mercatorũ vsus fuit.

De priuilegijs Cap̄.xviii.

Priuilegia autẽ sunt leges priuatorũ· q̄si priuate leges. Nam priuilegiũ inde dictum ꝙ in priuato ferat.

Quid possit lex Cap̄.xix.

Omnis autẽ lex· aut ꝑmittit aliquid· ut vir fortis petat premiũ· aut vetat· ut sacrarũ virginũ nuptias nulli petere liceat· aut punit· ut q̄ cedem fecerit capite plectat. ei⁹ eni premio aut pena vita moderat humana.

Quare lex facta sit Cap̄.xx.

Facte sunt aũt leges ut earũ metu humana coerceat audacia· tutaq̧ sit int improbos innocentia. ⁊ in ipsis improbis formidato supplicio· refrenet nocendi facultas.

Qualis debeat fieri lex Cap̄.xxi.

Erit aũt lex honesta iusta possibilis· ẜm naturã· ẜm patrie consuetudinem· loco temporiq̧ conueniens· necessaria· vtilis· manifesta q̧· ne aliquid ꝑ obscuritatẽ in captiõe contineat· nullo priuato comodo· ẜ ꝓ cõmuni ciuium vtilitate conscripta.

De causis Cap̄.xxii.

Pragma grecũ est· qđ latine causa dicit. vnde ⁊ pragmatica negocia dicuntur. ⁊ actor causarũ ⁊ negociorũ pragmaticus nuncupatur.

De testibus Cap̄.xxiii.

Testes sunt a quibus queritur veritas in iudicio. Quos quisq̧ ante iudiciũ sibi placitis alligat· ne cui sit postea liberum aut dissimulare aut subtrahere se· vnde ⁊ alligati appellant. Itẽ testes dicti· ꝙ testamento adhiberi solent· sicut signatores q̄ testamentũ signãt.

De instrumentis legalibus Cap̄.xxiiii.

Voluntas est generale nomen omniũ legaliũ instrumẽtoꝝ· que q: nõ vi ẜ voluntate ꝓcedit· ideo tale nomẽ accepit. Testamentũ vocatũ· q: nisi testator mortuus fuerit· nec confirmari potest nec sciri q̄d in eo scriptum sit· q: clausum ⁊ obsignatum est. ⁊ inde dictũ testamentũ· q: non valet nisi post testatoris monumentũ. vnde ⁊ aplus: Testamẽtũ inquit ĩ mortuis confirmat. Testamentum sane in scripturis sanctis nõ hoc solũ dicit qđ nõ valet nisi testatoribus mortuis· ẜ omne pactũ ⁊ placitum testamentũ vocabant. Nã laban ⁊ iacob testamentũ fecerũt· qđ vtiq̧ etiam inter viuos valeret. Et in psalmis legit. Aduersus te testamentũ disposuerunt· hoc est pactũ. ⁊ ĩnumerabilia talia. Tabule testamenti inde appellate sunt· q: ante charte ⁊ membranarũ vsum· in dolatis tabulis nõ solũ testamenta ẜ etiã epistolaꝝ alloquia scribebant. Unde ⁊ portitores earũ tabellarij vocabãt. Testamẽtũ iuris ciuilis est· quinq̧ testium signis subscriptiõe firmatũ. Testamẽtũ iuris pretorij ẽ septẽ testiũ signis firmatũ. ẜ illud apud ciues fit· inde ciuile. istud apud pretores· inde iuris pretorij. Testamentũ aũt signare· notare est· id ẽ ut notũ sit qđ scriptũ est. Holographũ testamẽtũ ẽ manu auctoris totũ conscriptũ· atq̧ subscriptũ· vnde ⁊ nomẽ accepit. Greci eni holon totũ· graphin litterã dicũt. Irritũ testamẽtũ est· si is qui testatus ẽ· capite diminutus est· aut si nõ rite factũ sit. Inofficiosum testamentũ ẽ· qđ frustra liberis exheredatis sine officio naturalis pietat ĩ extraneas ꝑsonas redactũ est. Ruptũ testamentũ inde vocatũ· eo ꝙ nascente posthumo· neq̧ exheredato nominatim· neq̧ herede instituto disrumpit. Suppressum testamentũ est· qđ ĩ fraude heredũ uel legatarioꝝ seu libertoꝝ· nõ ẽ palã prolatũ. qđ si nõ latet· tñ si ꝑdictis ꝑsonis nõ ꝓferat· supprimi tñ videt. Nũcupatio est· quã in tabulis cerisq̧ testator recitat· dicens: Hec ut in tabulis his cerisq̧ scripta sũt· ita dico· ita lego· itaq̧ vos ciues romani mihi testimoniũ ꝑhibete. ⁊ hoc dicit nuncupatio. Nuncupare eni est ĩ palã nominare ⁊ confirmare. Jus liberoꝝ est coniugũ sine liberis· inuicẽ ꝓ loco pignoꝝ hereditatis alterna conscriptio. Codicellũ ut veteres aiũt sine dubio ab auctore dictũ· qui hoc scripture gen⁹ instituit.

Est aūt scriptura· nulla indigēs solēnitate verboꝝ· ꝫ sola testatoris volūtate· qualicūqꝫ scripturę significatione expressa. Cuiꝰ beneficio volūtatibus defunctoꝝ cōstat esse subuentū· ꝓpter legaliū verboꝝ difficultatē· aut certe ꝓpter necessitatē adhibendorū solenniū· ita ut qui scribit titulum eiusdē scripturę codicillū vocet. Sicut aūt codicillus fit vice testamēti· ita ep̄la vice codicilloꝝ. Cretio ē certus dieꝝ numerus· in quo institutus hęres aut adit hęreditatē· aut finito tēpore cretionis excludit̄· nec liberum illi est vltra capiēdę hęreditatis. Cretio appellata est· quasi decretio· id est decernere uel constituere· ut puta ille heres mihi esto· additqꝫ· cernitoqꝫ īfra dies tot. Adeūdarū aūt hęreditatū centesimꝰ statutus erat dies quibus nō est cretio addita. Fideicōmissum dictū· ut fiat qđ a defuncto cōmittit̄. Nā fides dicta eo ꝙ fiat. qđ tñ nō directis verbis· ꝫ p̄catiuis exposcit̄. Pactū dicit̄ inter ptes ex pace cōueniēs scriptura legibꝰ ac moribꝰ comprobata. ⁊ dictum est pactū quasi ex pace factū· ab eo ꝙ ē pango. vñ ⁊ pepigit fędus. Placitū q̄ꝫ similiter ab eo ꝙ placeat. Alij dicūt pactū esse qđ volens quisqꝫ facit· placitū ṽo etiā nolens compellit̄· veluti qñ q̄sqꝫ paratus sit in iudicio ad respondendū· qđ nemo potest dicere pactū ꝫ placitū. Mandatū dictū ꝙ olim in cōmisso negocio· alter alteri manū dabat. Ratum ṽo quasi rationabile ⁊ rectū· vnde ⁊ qui pollicet̄· dicit ratū me esse ꝓfiteor· hoc ē firmum atqꝫ ꝑpetuum. rite autē esse non recte· ꝫ ex more. Chirographū· cautio uel cōscriptio duarū instar chartaꝝ· gręce enī manu scriptū dicit̄ cautio. Emptio ⁊ venditio est rerū cōmutatio atqꝫ contractus· ex conueniētia veniēs. Emptio autē dicta· ꝙ a me tibi sit. venditio quasi venūdatio· id est a nūdinis. Donatio est cuiuslibet rei transactio. Dictū autē dicunt donationem· quasi doni actionē. ⁊ dotē quasi do itē. Pręcedēte enī in nuptijs donatiōe· dos sequit̄. Nam antiquus nuptiarū erat ritus· q̈ se maritꝰ ⁊ vxor inuicē emebant· ne videret̄ vxor ancilla· sicut habemꝰ in iure. Inde est ꝙ pręcedēte donatiōe viri· sequit̄ dos vxoris. Donatio vsufructuaria ideo dicit̄· q: donator ex ea vsūfructum adhuc retinet· ꝑuato cui donatū est iure. Donatio directa ideo nuncupat̄· q: ⁊ iure ⁊ vsu statim transit in alterū· nec vltra aliquid inde ad ius donatoris retorquet̄. Conditiones ꝓprie testiū sunt. ⁊ dictę conditiones· a cōdicendo quasi condictiones· q: nō ibi testis vnus iurat· ꝫ uel duo uel plures. Nō enī in vniꝰ ore sed in duoꝝ aut triū testiū stat omne verbū. Itē conditiones· ꝙ inter se conueniat sermo testiū· quasi condictiones. Stipulatio est ꝓmissio uel sponsio vnde ⁊ ꝓmissores stipulatores vocant̄. Dicta autē stipulatio a stipula. Veteres enī qñ sibi aliquid ꝓmittebant· stipulā tenentes frangebāt· quā iterum iungētes· sponsiones suas agnoscebant· siue ꝙ stipulū iuxta Paulū iuridicū firmum appellauere. Sacramentū est pignus sponsionis· vocatū autē sacramentū· quia violare qđ quisqꝫ ꝓmittit ꝑfidię est.

De rebus Cap. XXV.

Hęreditas ē res quę morte aliciꝰ ad quēpiam peruenit· uel legato testamēto· uel possessione retenta. Dicta autē hęreditas a rebus aditis· siue ab ęre· q: qui possidet agrū ⁊ censum soluit. inde ⁊ res. Res sūt quę in nostro iure consistunt. Iura aūt sunt· quę a nobis iuste possidentur nec aliena sunt. Dicta aūt res a recte habēdo· ius a iuste possidēdo. Hoc enī iure possidet̄ quod recte· hoc recte qđ bene. Q̄đ autē male possidet̄· alienū est. Male autē possidet· qui uel suis male vtit̄· uel aliena pręsumit. Possidet autē iuste· qui nō irretit̄ cupiditate. Qui aūt cupiditate tenet̄. possessus est· nō possessor. Bona sunt honestorū seu nobiliū· quę ꝓinde bona dicunt̄· ut nō habeāt turpē vsum· ꝫ ea homines ad res bonas vtantur. Peculiū ꝓprie minoꝝ est ꝑsonarū· siue seruorum. Nā peculiū ē qđ pater uel dominꝰ filiū suum uel seruum ꝓ suo iure tractare patit̄. Peculiū autem a pecudibꝰ dictū· in quibꝰ veterum constabat vniuersa substantia. Bonoꝝ possessio est ius possessionis· certo ordine certoqꝫ titulo acquisita. Intestata hęreditas est· quę testamento scripta non est· aut si scripta sit· iure tamē nequaꝙ est edita. Caduca inde dicunt̄· q: eius hęredes ceciderunt. Familię herciscūdę ē diuisio hęreditatis int̄ hęredes. Herciscūdę enī apud veteres diuisio nūcupat̄ Cōmuni diuidēdo est int̄ eos quibꝰ cōmunis res est· quę actio iubet postulantibꝰ his arbitrū dari· cuiꝰ arbitratu res diuidant̄. Finiū regūdoꝝ actio dicta eo ꝙ ꝑ eā regant̄ fines vtriqꝫ ne dissipentur dūmodo nō angustiore quinqꝫ pedū loco ea controuersia sit. Locatio ē res ad vsum data· cū diffinitione mercedis. Cōductio est res in vsum accepta· cū constituta mercede. Res credita est· quę in obligationē ita deducta est· ut ex tēpore q̈ contrahebat̄· certū sit eā deferre. Vsura est incrementum fenoris· ab vsu ęris crediti nūcupata. Comodum est id qđ nostri iuris est. ⁊ ad alios tēporalit̄ translatū est· cū modo temporis ꝙdiu apud eū sit· vnde ⁊ comodū dictū est. Precariū est· dum prece creditor rogatus ꝑmittit debitorē in possessione fundi sibi obligati demorari. ⁊ ex eo fructꝰ capere. Et dictū precariū· q: prece audit̄· quasi precadiū r ꝓ d littera cōmutata. Mutuū appellatum est· q: id qđ a me tibi dat̄· ex meo tuū fit. Depositum est pignus cōmendatū ad tempꝰ· quasi diu positum. Deponere autē quis videt̄· cū aliquid metu furti incendij· naufragij· apud aliū custodię causa deponit. Interest aūt in loquēdi vsu inter pignus ⁊ arrā. Nā pignus ē qđ dat̄ ꝓpter rem creditā quę dū reddit̄ statim pignus aufert̄. Arra ṽo est quę primum ꝓ re bonefidei contractu empta ex parte dat̄. ⁊ postea complet̄. Est enī arra cōplenda· non auferēda. vñ qui habet arrā non reddit sic pignꝰ

ſed deſiderat plenitudinem. ⁊ dicta arra a re pro qua tradit̄. Item inter pignus ⁊ fiduciā ⁊ hypothecam hoc intereſt. Pignus eni eſt qđ ꝓpter rem editā obligat̄ cuiꝰ rei poſſeſſionē ſolam ad tempꝰ conſequit̄ creditor. cęterū dominiū penes debitorē eſt. Fiducia eſt cum res aliq̄ ſumendę mutuę pecunię gr̄a uel mancipat̄ uel in iure credit̄. Hypotheca eſt cū res aliq̄ comodat̄ ſine depoſitione pecunię uel pignoris pacto uel cautiōe ſola interueniente. Momentū dictū a tēporis breuitate ut tam cito ꝙ ſtatim ſaluo negocio reformet̄ nec in vllā morā ꝑduci debeat qđ reperit̄ ſicut nec vllū ſpaciū eſt momēti cuiꝰ tam breuis ē tp̄is punctus ut in aliquā moram nullo modo ꝑducat̄. Inſtrumentū eſt vnde aliqd cōſtruimꝰ ut cultꝰ calamꝰ aſcia. Inſtructū qđ ꝑ inſtrumentū efficit̄ ut baculus codex tabula. Uſus q̄ in re inſtructa vtimur ut in baculo inniti in codice legere in tabula ludere. ſꝫ ⁊ ipſe fructꝰ agroꝝ qꝛ eo vtimur vſus vocat̄. Hęc ſunt illa tria. Uſuſfructus aūt vocat̄ qꝛ ſolo vſu habet̄ eiꝰ fructꝰ manēte apud aliū iure. Uſucapio ē ademptio dominij ꝑ cōtinuationē iuſtę poſſeſſionis uel biennij aut alicuius temporis. Mancipatio dicta eſt qꝛ manu res capit̄. Unde oportet eū q̄ mancipiū accipit cōprehēdere idipſum qđ de mancipio dat̄. Ceſſio eſt ꝓprię rei cōceſſio ſicut ē illud cedo iure ꝓpinquitat̄. Cedere eni dicimꝰ quaſi cōcedere .i. quę ꝓpria ſūt. Nā ſi aliena reſtituimꝰ nō cedimꝰ. Nā cedere ꝓprie dicit̄ q̄ contra veritatē alteri conſentit ut Cicero Ceſſit inquit ampliſſimi viri auctoritati uel potius paruit. Interdictū ē qđ a iudice nō in ꝑpetuū ſꝫ ꝓ reformādo momēto ad tempꝰ interim dicit̄ ſalua ꝓpoſitione actionis eiꝰ. Preciū vocatum eo ꝙ priꝰ illud damꝰ ut ꝓ eiꝰ vice rem quā appetimus poſſidere debeamꝰ. Cōmertiū dictū a mercibus quo noīe res venales appellamus. Unde ⁊ mercatꝰ dicit̄ cętus multoꝝ hoīuꝫ qui res vēdere uel emere ſolēt. Integri reſtitutio eſt cauſę uel rei reparatio. Cauſa redintegrat̄ quę vi poteſtat̄ expleta nō ē. Res redintegrat̄ quę vi poteſtat̄ ablata atqꝫ extorta eſt.

De criminibꝰ in lege cōſtitutis — Cap. XXVI.

CRimen a carēdo nomen habet ut furtū falſitas ⁊ cętera quę nō occidūt ſꝫ infamant. Facinꝰ dictū a faciēdo malū quod noceat alteri. Flagitiū a flagitando corruptelam libidinis q̄ noceat ſibi. Hęc ſūt duo genera oīuꝫ peccatoꝝ. Uis eſt virtꝰ poteſtatis: ꝑ quā cauſa ſiue res uel aufertur uel extorquet̄. Uis priuata eſt ſi quiſqꝫ ante iudiciū armatis hominibus queꝗ̄ a ſuo deiecerit uel expugnauerit. Uis publica eſt ſi quis ciuem ante populum uel iudicē uel regem appellantē necauerit aut torſerit ſiue verberauerit uel vinxerit. Dolus ē mentis calliditas ab eo ꝙ deludat. Aliud eni agit. ⁊ aliud ſimulat. Petroniꝰ alit̄ ęſtimat dicēs. Quid ē iudicis dolus? Nimirū vbi aliquid factum eſt quod legi dolet habetis dolum accipite nūc malū. Calūnia ē iurgiū alienę litis a caluēdo id eſt decipiēdo dicta. Falſitas appellata a fando aliud ꝙ verū ē. Iniuria eſt īiuſticia. Hinc ē illud Uirgilij: Cū turni iniuria matrē admonuit. Iniuria eſt q̄ audet aliquid cōtra ordinē iuris. Seditio dicit̄ diſſenſio ciuiū: ꝙ ſeorſū alij ad alios eunt. Nam hi maxime turbatiōe reꝝ ⁊ tumultu gaudēt. Sacrilegiū ꝓprie eſt ſacrarū rerū furtū poſtea ⁊ in idolorū cultu hęſit hoc nomē. Adulteriū ē illuſio alieni cōiugij ꝙ qꝛ alter alteriꝰ thorū cōmaculauit adulterij nomē accepit. Stuprū raptꝰ ꝓprie ē illicitus coitus a corrūpendo dictꝰ. Unde Uirgiliꝰ. Rapto potit̄ id eſt ſtupro fruit̄. Homicidij vocabulū compoſitū ē ex hoīe ⁊ cęde. Qui eni cędē in hoīem feciſſe comptus erat homicidā veteres appellabāt. Parricidij actio nō ſolū in eū dabat̄ qui parentē id eſt qui patrē uel matrē intermiſſet ſed ⁊ in eū qui fratrē occiderat. ⁊ dictū parricidiū quaſi parentis cędiū. Interneciei iudicium in eū dabat̄ q̄ falſum teſtamentū fecerat. ⁊ ob id hoīem occiderat. Accuſatorē eiꝰ poſſeſſio bonoꝝ ſequebat̄. Interneciei aūt ſignificatio ē quaſi hominis quędā enecatio. Nam ꝑpoſitionē int̄ preponebāt ne. Neuiꝰ. Mare interbibere. ⁊ Plautus. Interluere mare id eſt ebibere ⁊ eluere. Furtum eſt rei alienę clādeſtina cōtrectatio a furuo id eſt fuſco vocatū qꝛ in obſcuro fit. Furtū autem capitale crimē apud maiores fuit ante pęnā quadrupli. Peruaſio ē rei alienę manifeſta pręſumptio. Furtū aūt earundē rerū fit quę de loco in locū transferri poſſūt ꝑuaſio aūt ⁊ earū quę trāſferunt̄. ⁊ eaꝝ quę imobilia ſūt. Inficiatio ē negatio debitę rei cū a creditore depoſcit̄. Idē ⁊ abiuratio id eſt rei creditę abnegatio. Ambitꝰ iudiciū in eū ē qui largitiōe honorē capit ⁊ ambit amiſſurus dignitatē quā munere inuadit. Peculatus iudiciū ī eos datur q̄ fraudē ęrario faciūt pecuniāqꝫ publicā interuertūt. Nam a pecunia peculatū dictū eſt iudiciū. Non aūt ſic iudicat̄ furtū rei publicę ſicut rei priuatę. Nam ille ſic iudicat̄ ut ſacrilegus qꝛ fur ē ſacroꝝ. Repetundaꝝ accuſatur qui pecunias a ſocijs cepit. In hoc iudicio reus ſi ante moriat̄ in bona eiꝰ iudiciū reddit̄. Inceſti iudiciū in ꝟgines ſacratas uel ꝓpinquas ſanguine cōſtitutū eſt. Qui eni talibꝰ miſcent̄ inceſti id eſt incaſti habent̄. Maieſtatis reatu tenentur hi qui regiā maieſtatē lęſerūt uel violauerūt uel q̄ rem publicā ꝑdiderūt uel cū hoſtibꝰ cōſenſerūt. Piaculū dictū ꝓ eo ꝙ expiari pōt commiſſa ſūt eni quę erāt quoquo ordine expianda.

De pęnis ī legibꝰ cōſtitutis — Cap. XXVII.

DUpliciter malū appellat̄. vnū qđ homo facit. alteꝝ qđ patit̄. Qđ facit peccatum eſt quod patitur pęna. Malū aūt tunc plenū eſt cum ⁊ pręteritum eſt. ⁊ impendit ut ſit ⁊ dolor ⁊ metus. Pęna dicta ꝙ puniat. Eſt autem epitheton nomē. ⁊ ſine adiectiōe nō habet plenū

ſenſum·adijcis pęnā carceris·pęnā exilij·pęnam mortis·⁊ imples ſenſum. Supplicium ꝓprie dicit̃ nō q̇ quoq̈ modo punit̃·ſʒ qui ita damnat̃ ut bona ei⁹ conſecrent̃·⁊ in publicū redigant̃. Nā ſupplicia dicebant̃ ſupplicamēta·⁊ ſuppliciū dicit̃·de cui⁹ damnatiōe delibat̃ aliq̄d deo·vnde ⁊ ſupplicare. Octo genera pęnaꝝ in legib⁹ cōtineri. Tullius ſcribit·id eſt damnū·vincula·verbera·talionē·ignominiū·exiliū·ſeruitutē·⁊ mortē. His nāqʒ pęnis vindicat̃ omne ꝑpetratū peccatū. Damnū a a diminutiōe rei vocatum. Vincula a vinciendo id eſt artādo dicta·eo ꝙ cōſtringāt atqʒ retineāt·uel q: vi ligant colla. Compedes dicti·q: cōtinēt pedes. Pedicę ſūt laquei·quib⁹ pedes illaqueant̃·dictę a pedibus capiēdis. Catenę aūt ꝙ capiēdo teneant vtraqʒ veſtigia·ne ꝓgrediant̃. Itē catenę ꝙ ſe capiendo teneant plurimis nodis. Manicę ſūt vincula quib⁹ man⁹ capiunt̃·licʒ ⁊ manicę tunicarū ſint. Neruus ē ferreū vinculū·quo pedes uel etiā ceruices ipediunt̃. Boia eſt torques damnatoꝝ quaſi iugū boum·ex genere vinculorū eſt. Carcer eſt in quo cuſtodiunt̃ noxij·⁊ dict⁹ carcer ꝙ eo homines coerceant̃·includant̃qʒ·quaſi arcer ab arcendo ſcilicʒ. Locū aūt in quo ſeruant̃ noxij carcerē dicim⁹ nūero tm̄ ſingulari·vnde ṽo emittunt̃ quadrigę carceres vocam⁹·numero tm̄ plurali. Verbera dicta·q: cū agitāt̃ aerem verberāt. Hinc flagra ⁊ plagę ⁊ flagella·q: cum flatu ⁊ ſtrepitu in corꝑe ſonant. Nā plagę quaſi flagę·ſʒ plagę ⁊ flagra primę poſitionis ſunt·flagella aūt per diminutionē dicta. Anguilla eſt qua coercent̃ in ſcholis pueri·quę vulgo ſcutica dicit̃. Fuſtes ſunt quib⁹ iuuenes ꝓ criminib⁹ feriunt̃·appellati ꝙ pręfixi in foſſis ſtent·quos palos ruſtici vocāt. Vectes dicti ꝙ manibus vectent̃; vnde oſtia ſaxaqʒ vellunt̃·ſʒ hi ad pęnas legū nō ꝑtinent. Virgę ſūt ſūmitates frondiū arborūqʒ·dictę ꝙ virides ſint·uel ꝙ vim habeāt arguēdi·quę ſi lenis fuerit·virga eſt·ſi certe nodoſa uel aculeata·ſcorpio rectiſſimo noīe vocat̃·q: arcuato vulnere in corpus infigit̃. Ictus ꝓprie flagelloꝝ ſūt·ab agitādo vocati. Vngulę dictę ꝙ effodiant. Hę ⁊ fidiculę·q: his rei in eculeo torquent̃·ut fides inueniat̃. Eculeus autē dict⁹ ꝙ extendat. Tormenta ṽo ꝙ torquēdo mentē inueniant. Eſt ⁊ lautumnū ſupplicij gen⁹ ad verberandū aptū·inuentū a tarquinio ſuꝑbo ad pęnas ſceleratoꝝ. Iſte enim prior lautumnas tormenta·fuſtes·metalla atqʒ exilia adinuenit·⁊ ipſe prior ex regibus exilium meruit. Talio eſt ſimilitudo vindictę·ut talit̃ quis patiatur ut fecit. Hoc enim ⁊ natura ⁊ lege ē inſtitutum·ut ledentē ſimilis vindicta ſequat̃. Vnde ⁊ illud ē legis·oculū ꝓ oculo·dentē ꝓ dente. Talio aūt non ſolū ad iniuriā referendā·ſʒ etiā ꝓ beneficio reddendo ponit̃. Eſt eni cōmunis ſermo ⁊ iniurię ⁊ beneficientię. Ignominiū dictū eo ꝙ deſinat habere honeſtatis nomen is qui in aliquo crimine deprehendit̃. Dictū aūt ignominiū quaſi ſine nomine·ſicut ignarus ſine ſciētia·ſicut ignobilis ſine nobilitate. Hoc quoqʒ ⁊ infamium·quaſi ſine bona fama. Fama autē dicta·q: fando id eſt loquendo ꝑuagat̃·ꝑ traduces linguaꝝ·⁊ auriū ſerpens. Eſt autē nomen ⁊ bonaꝝ rerum ⁊ malarū. Nā fama felicitat̃ interdū ē·ut illud ē. Illuſtris fama·qꝺ laus eſt·malaꝝ·ut Virgili⁹. Fama malum quo nō aliud veloci⁹ vllum. Famę autē nomē certi locum nō habet·q: plurimū mendax eſt·adijciēs multa uel demutans de veritate·quę tādiu viuit; ꝙ̄diu non ꝓbat̃. At vbi ꝓbaueris·eſſe fama ceſſat·⁊ exinde res nominat̃·non fama. Exilium dictū·quaſi extra ſolum. Nā exul dicit̃·qui extra ſolū eſt. Vnde poſtliminio redeuntib⁹·hoc eſt de exilio reducendis·qui ſunt eiecti in iniuriā·id eſt extra limen patrię. Diuidit̃ autē exilium in relegatis ⁊ deportatis. Relegatus eſt quē bona ſua ſequunt̃. deportat⁹ quē nō ſequunt̃. Proſcriptio exilij procul damnatio·quaſi porro ſcriptio Itē ꝓſcriptus q: palam ſcriptus. Metallum eſt vbi exules deputant̃ ad eruendam venā·marmoraqʒ ſecanda in cruſtis. Seruitus a ſeruando vocata·apud antiquos eni qui in bello a morte ſeruabant̃·ſerui vocabant̃. Hęc eſt ſola maloꝝ oiuʒ poſtrema·quę liberis omni ſupplicio grauior eſt. Nā vbi libertas perijt·vna ibi perierunt ⁊ oia. Mortium ṽo diuerſi caſus·ex quib⁹ crux uel patibulū in quo homines appenſi cruciant̃ uel patiunt̃·vnde ⁊ nomina habent. patibulū eni vulgo furca dicit̃·quaſi ferēs caput·ſuſpenſum eni ⁊ ſtrangulatū hęc exanimat·ſʒ patibuli minor pęna ꝙ̄ crucis. Nā patibulū appēſos ſtatim exanimat crux aūt ſuffixos diu cruciat·vnde ⁊ in euangelio latronib⁹ ut morerent̃ ⁊ de ligno ante ſabbatum deponerent̃·crura cōfracta ſunt·q: ligno ſuſpenſi cito mori nō poterāt. In ipſo q̈ʒ genere necis differt. Crudelius eſt eni in aqua ſpiritū torquētis extingui·ignib⁹ vri·frigore ⁊ famę necari·canib⁹ ⁊ beſtijs exponi. Nam ferro mori·ętas q̈ʒ maior optauit. Gladius eni ſine grauiori cruciatu compendioſa morte vitā finire nouit. Culleū eſt parricidale vaſculū·ab oculendo id eſt claudēdo dictum. Eſt aūt vter ex corio factus·in q̈ parricidę cū ſimia ⁊ gallo ⁊ ſerpente incluſi in mare pręcipitant̃. Omniū autē iſtaꝝ mortiū gen⁹ aīaduerſio noīat̃. Animaduerſio eni eſt·qn̄ iudex reū punit·⁊ dicit̃ animaduertere·id eſt animū illuc vertere·intendere vtiqʒ ad puniendū reū q: iudex eſt Ideo aūt romani aquā ⁊ ignē interdicebāt quibuſdā damnatis·q: aer ⁊ aqua cunctis patent·⁊ omnib⁹ data ſūt·ut illi nō fruerent̃ qꝺ omnibus ꝑ naturam conceſſum eſt.

De chronicę vocabulo Cap. XXVIII.

Chronica gręce dicit̃ quę latine temporū ſeries appellat̃·qualē apud gręcos euſebius cęſariēſis ep̄s edidit·⁊ Hieronym⁹ pręſbyter in latinā linguā conuertit. Chronos eni gręce·latine tempus interpretatur.

De momentis ⁊ horis Cap. xxix.

Tempora autē momentis· horis· diebus mensibꝰ· annis· lustris· seculis· ętatibus diuiduntꝰ. Momentū est minimū atq₃ angustissimū tempꝰ· a motu siderū dictū. Est enī extremitas horę ī breuibꝰ interuallis· cū sol aliq̄d sibi cedit· atq₃ succedit. Hora gręcū nomen est. ⁊ tamē latinū sonat. Hora enī finis est t̄pis· sicut ⁊ orę sunt fines maris· fluuiorꝝ ⁊ vestimentorꝝ.

De diebus Cap. xxx.

Dies est pręsentia solis: siue sol supra terras· sicut nox sol sub terris. Ut enī dies aut nox fit: causa ē· aut supra terrā sol: aut sub terris. Dies legitimꝰ. xxiiij. horarꝝ ē· vsq₃ dū dies ⁊ nox spacia sui cursus ab oriēte vsq₃ ad aliū orientalē solem· cęli volubilitate concludat. Abusiue aūt dies vnus est· spaciū ab oriente sole vsq₃ od occidentē. Sūt āt diei spacia duo· interdianū atq₃ nocturnū. ⁊ ē dies quidē horarꝝ. xxiiij spaciū aūt horarꝝ. xij. Uocatꝰ aūt dies· a p̄te meliore. Unde ⁊ in vsu est ut sine cōmemoratiōe noctis· numerū dicamꝰ dierū· sicut ⁊ ī lege diuina scriptū est; factū est vesp̱e ⁊ mane dies vnꝰ. Dies ꝯm ęgyptios incboat ab occasu solis· ꝯm persas ab ortu solis· ꝯm atheniēses a sexta hora diei· ꝯm romanos a media nocte. Unde ⁊ tūc galliciniū est· q̄rū vox diei ostenditꝰ pręconiū· qn̄ ⁊ mesonyctius afflatus fit. Dies dicti a dijs· quorꝝ noīa romani quibusdā siderībꝰ sacrauerūt. Primū enī diē a sole appellauerūt· qui princeps ē oīuz siderū· sicut ⁊ idē dies caput est cunctorꝝ dierꝝ. Secundū a luna quę soli ⁊ splendore ⁊ magnitudine p̱xima ē. ⁊ ex eo mutuat lumē. Tertiū a stella martꝭ· quę vesper vocatꝰ. Quartū a stella mercurij· quā q̄dā candidū circulū dicūt. Quintū a stella iouis· quā phętontē aiūt. Sextū a veneris stella· quā luciferum asserūt· quę inter oīa sidera plus lucis habet. Septimū a stella saturni· quę sexto cęlo locata. xxx. annis fertꝰ explere cursū suū. Proinde aūt ex his vij. stellis noīa diebꝰ gētiles dederūt· eo ꝙ p̱ eosdē aliq̄d sibi effici ęstimarent· dicentes habere a sole spiritū· a luna corpꝰ· a mercurio ingeniū ⁊ linguā a venere voluptatē· a marte sanguinē· a ioue temperantiā· a saturno humorē. Talis quippe extitit gentiliū stulticia· q̄ sibi finxerūt tā ridiculosa figmenta. Apud hebręos aūt dies prima· vna sabbati dicitꝰ· q̄ apud nos dies dn̄icus est· quē gentiles soli dedicauerūt. Secūda sabbati· secūda feria quē seculares diē lunę vocāt. Tertia sabbati· tertia feria· quē illi diē martis vocāt. Quarta sabbati· q̄rta feria· q̄ mercurij dies dicitꝰ a paganis. Quinta sabbati· q̄nta feria est· id est quintꝰ a die dn̄ico· q̄ apud gētiles iouis vocatꝰ. Sexta sabbati· sexta feria ē· qui apud eosdē paganos veneris nuncupatꝰ. Sabbatū aūt septimus a dn̄ico die est quē gentiles saturno dedicauerūt. ⁊ saturni nominauerūt. Sabbatū aūt ex hebręo in latinū requies interp̄retatꝰ· eo ꝙ deus in eo requieuisset ab omnibꝰ operibus suis. Melius aūt in vocabulis dierꝝ de ore x̄piano ritus loquēdi ecclesiasticꝰ p̱cedit. Tamē si quē forte ꝯsuetudo traxerit ut illud exeat ex ore quod improbat corde· intelligat illos oēs; de quorꝝ nominibꝰ appellati sūt hi dies· homines fuisse. ⁊ p̱pter beneficia quędā mortaliū· q̄ plurimū potuerūt ⁊ eminuerūt in h̄ seculo· delati sūt eis ab amatoribꝰ suis diuini honores ⁊ in diebus ⁊ in sideribꝰ· ꝫ primū a nominibꝰ hoīuz sidera nuncupata. ⁊ a sideribus dies sūt appellati. A fando aūt ferię nūcupatę sunt· ꝙ in eis nobis sit tempꝰ dictiōis· id est in diuino uel humano officio fari. ꝫ ex his festi dies hoīuz causa instituti sunt· feriati causa diuinorꝝ sacrorꝝ. Partes diei tres sūt: mane· meridies. ⁊ suprema. Mane lux matura ⁊ plena· nec iā crepusculū. Et dictū mane a manum anū enī antiq̄ bonū dicebāt. Quid enī meliꝰ luce? Alij mane existimāt vocari a dijs manibꝰ· q̄rꝝ cōuersatio a luna ad terrā est. Alij putāt ab aere quia manus· id est rarus ē atq₃ p̱spicuus. Meridies dictꝰ quasi medidies· hoc est medius dies· uel q̄ tunc purior dies est. Merū enī purū dicitꝰ. In toto enī die nihil clariꝰ meridie· qn̄ sol e medio cęlo rutilat. ⁊ omnē orbem pari claritate illustrat. Suprema est postrema p̱s diei· qn̄ sol cursum suū in occasum vertit· dicta eo ꝙ supest ad partē vltimā diei. Serū vocatū a clausis seris· qn̄ iam nox venit ut vnusq̄sq₃ somno tutior sit. Hodie quasi hoc die. ⁊ quotidie nō cotidie· ut sit quot diebus. Cras q̄d est postea. Hesternū est pridie. ⁊ dictum hesternū ab eo ꝙ iam dies ipse sit a nobis extraneus. ⁊ prętereūdo alienꝰ· Pridie aūt quasi priori die. Perendie· id ē p̱ ante die· uel ī antecessu. i. priꝰ.

De nocte Cap. xxxi.

Nox a nocendo dicta· eo ꝙ oculis noceat. Quę idcirco lunę ac siderū lucem habet ne indecora esset. ⁊ ut consolarentꝰ hoīes nocte op̱antes. ⁊ ut quibusdā animantibꝰ quę lucem solis ferre nō possūt· ad sufficientiā temp̱aretꝰ. Noctis aūt ⁊ diei alternatio p̱pter vicissitudinē dormiēdi vigilandiq₃ effecta est. ⁊ ut op̱is diurni laborē· noctis requies temp̱aret. Noctē autē fieri· aut quia longo itinere lassatꝰ sol ⁊ cū ad vltimū cęli spaciū p̱uenerit elanguescit ac tabefactꝰ efflat suos ignes· aut q̄ eadē vi sub terras cogitꝰ· q̄ sup̱ terras p̱tulit lumen. ⁊ sic vmbra terrę noctē facit Unde ⁊ Uirgilius. Ruit oceano nox inuoluens vmbra magna terrāq₃ poluq₃. Noctis p̱tes septē sūt· id est vesper· crepusculū· conticiniū· intempestum· galliciniū· matutinū· diluculum. Uesper a stella occidentali vocatꝰ· quę solē occiduū sequitꝰ· ⁊ tenebras sequētes pręcedit. De qua Uirgilius: Ante diē clauso cōponit vesper olympo. Tenebras aūt dictas ꝙ teneāt vmbras. Crepusculū est dubia lux. Nam creperum dubiū dicimus· hoc ē inter lucem ⁊ tenebras. Conticiniū est· qn̄ omnia silent. Conticescere enī silere est. Intempestū est mediū ⁊ inactuosum noctis tempus; quando agi

nihil pōt ⁊ oīa sopoꝛe quieta sīt. Nā tēpꝰ p se nō intelligit̄ nisi p actus hūanos. mediū aūt noctis actu caret. Ergo intēpesta inactuosa q̄si sine tp̄e hoc est sine actu p quē dinoscit̄ tēpꝰ. Unde ē. Intēpestiue venisti. Ergo irēpesta dicit̄. q: caret tp̄e id est actu. Galliciniū ꝓpt̄ gallos lucis pꝛenūcios dictū. Matutinū ē inter abscessum tenebꝛarum ⁊ auroꝛe aduentum. ⁊ dictū matutinū ꝙ hoc tēpꝰ incboante mane fit. Diluculū. quasi iam incipiēs parua diei lux. Hęc ⁊ auroꝛa quę solē pꝛęcedit. Est aūt auroꝛa diei clarescētis exoꝛdiū. ⁊ pꝛimꝰ splendoꝛ aeris. q̄ gręce eoos dicit̄. quē nos p deriuationē auroꝛam vocamꝰ. quasi euroꝛā. Unde ē illud. Et lętꝰ cois eurus equis. Et iteꝝ. Eoasq; acies.

De hebdomada Cap. XXXII.

Hebdomada dicta a numero dierū septē quoꝝ repetitiōe ⁊ menses ⁊ anni ⁊ sęcula pagunt̄. Hepta eni gręci septē dicūt. hāc nos septimanā vocamꝰ. quasi septē luces. Nam mane lux ē. Octauꝰ aūt dies id ē pꝛimꝰ ē. ad quē redit̄. ⁊ a quo rursus hebdomadis series oꝛdit̄.

De mensibus Cap. XXXIII.

Mensis nomē ē gręcū de lunę noīe tractū. Luna eni mene gręco sermone vocatur. Unde ⁊ apud hebꝛęos menses legitimi nō ex solis circulo. ſ3 ex lunę cursu enumerant̄. qđ est de noua ad nouā. Egyptij aūt pꝛimi ꝓpt̄ lunę velocioꝛē cursū. ⁊ ne erroꝛ cōputatiōis eiꝰ velocitate accideret. ex solis cursu diē mensis adinuenerūt. quo tardioꝛ solis motus facilꝰ poterat cōpꝛehendi. Januarꝰ mēsis a iano dictꝰ. cui fuit a gentilibꝰ cōsecratꝰ. uel q: limes ⁊ ianua sit anni. Uñ ⁊ bifrons idē ianus pingit̄. ut introitꝰ āni ⁊ exitꝰ demonstret̄. Februarꝰ nuncupat̄ a febꝛuo. id est plutone. cui eo mense sacrificabat̄. Nam ianuariū dijs superis. februariū dijs manibus romani ꝯsecrauerūt. Ergo februarꝰ a febꝛuo. id est a plutone. nō a febꝛe. id est ęgritudine noīat̄. Martius appellat̄ ꝓpter martē romanę gentis auctoꝛē. uel ꝙ eo tp̄e cūcta aiantia agant̄ ad marē ⁊ ad cōcūbendi voluptatē. Idē appellat̄ ⁊ mensis nouoꝝ q: anni initiū mensis ē martius. Idē ⁊ nouū ver inditijs scilꝫ germinū. q: in eo virescētibꝰ fructibꝰ nouis. trāsactoꝝ ꝓbat̄ occasus. Apꝛilis ꝓ venere dicit̄. q̄si aphꝛoditi. gręce eni aphꝛoditi venꝰ dicit̄ uel q: hoc mense oīa aperiūt̄ in floꝛē. q̄si aperilis. Maius dictꝰ a maia matre mercurij. uel a maioribꝰ natu. q̄ erāt pꝛincipes reipublicę. Nam hūc mensem maioꝛibꝰ. sequentē ꝟo minoꝛibꝰ romani cōsecrauerūt. vnde ⁊ iuniꝰ dicit̄. Ante enim ꝓplus in centurias senioꝝ ⁊ iunioꝛū diuisus erat. Juliꝰ ꝟo ⁊ augustus de honoꝛibꝰ hoīuꝫ iulij ⁊ augusti cęsarū nūcupati sunt. Nā pꝛius q̄ntilis ⁊ sextilis vocabant̄. quintilis. q: quintꝰ erat a martio. quē ꝑncipē anni testant̄ eē romani. sextilis similit̄ ꝙ sextus fit. September nomen habet a numero ⁊ imbꝛe. q: septimꝰ ē a martio ⁊ imbꝛes habet. Sic ⁊ october. nouember atq; december. ex numero ⁊ imbꝛibꝰ acceperūt vocabula. quē numeꝝ decurrētē decēber finit. ꝓ eo ꝙ denarꝰ numerꝰ pꝛęcedentes numeros claudit. Calēdas aūt ⁊ nonas ⁊ idꝰ ꝓpt̄ festos dies romani instituerūt. uel ꝓpt̄ officia magistratuū. In his eni diebꝰ cōueniebat̄ i vꝛbibus. Quidā aūt calēdas a colēdo appellari existimāt. Apud veteres eni oīuꝫ mensiū ꝑncipia colebant̄. sicut ⁊ apud hebꝛęos. Idus aūt plęriq; latinoꝝ ab edendo dictū putāt. ꝙ hi dies apud veteres epulaꝝ essent. Nonę a nūdinis vocatę. nundinę eni sūt publicę cōuentiōes siue mercimonia.

De solsticijs ⁊ ęquinoctijs Cap. XXXIIII.

Solstitiū dictū quasi solis statiū. ꝙ tunc sole stante crescāt dies uel noctes. Ęquinoctiū appellatū. ꝙ tunc dies ⁊ nox hoꝛaꝝ spacio ęq̄li cōsistūt. Duo sūt aūt solstitia. vnū ęstiuū octauo kalēdas iulias. de quo tp̄e remeare sol ad inferioꝛes incipit circulos. aliud hyemale. octauo kalendas ianuarias. q̄ tp̄e sol altioꝛes incipit circulos petere. Uñ ⁊ hyemalis solstitij dies minimꝰ. sicut ęstiui maximꝰ inuenit̄. Itē duo sunt ęq̄noctia. vnū vernale. ⁊ aliud autūnale. quę gręci ισομεριας vocāt. Sūt aūt hęc ęq̄noctia die octauo kalēdas apꝛilis. ⁊ octauo kalendas octobꝛis. q: annꝰ olim i duas partes tm̄ diuidebat̄. hꝫ ē. i ęstiuū ⁊ i hyemale solstitiū. ⁊ i duo hemispęria.

De tempoꝛibꝰ anni Cap. XXXV.

Tempoꝛa anni sunt quattuoꝛ: ver. ęstas autūnꝰ. ⁊ hyems. Dicta sūt autē tēpoꝛa a coīonis tēꝑamento. ꝙ inuicē se humoꝛe siccitate. caloꝛe ⁊ frigoꝛe temperent. Hęc ⁊ curricula dicunt̄. q: nō stant ſ3 currūt. Cōstat aūt post factū mundū ex qualitate cursus solis tp̄a int̄ nos menses fuisse diuisa. Quoꝛū tempoꝛū talē veteres discretionē faciūt. ut ꝑmo mēse ver nouū dicatur. secūdo adultum. tertio pꝛęceps. Sic ⁊ ęstas i suis tribꝰ mensibꝰ. noua. adulta ⁊ pꝛęceps. sic ⁊ autūnꝰ nouus. adultus ⁊ pꝛęceps. Item hyems noua. adulta. ⁊ pꝛęceps siue extrema. Unde est illud Uirgilij. Extremę sub casū hyemis. Uer aūt dictū ꝙ vircat. Tūc eni post hyemē vestit̄ tellꝰ herbis. ⁊ in floꝛem cūcta ꝓrūpunt. Ęstas dicit̄ ab ęstu id est a caloꝛe. ⁊ ęstas quasi vsta. id ē exusta ⁊ arida. nam caloꝛ aridus est. Autūnus a tempestate vocatꝰ. quādo ⁊ folia arboꝝ cadunt ⁊ oīa maturescūt. Hyemem aūt ratio hemispęrij nūcupauit. q: tūc bꝛeuioꝛi sol voluit̄ circulo. Uñ ⁊ hꝫ tēpꝰ bꝛuma dicit̄. q̄si βραχεια ημερα. id est bꝛeuis dies. uel a cibo ꝙ maioꝛ tūc sit vescendi appetitꝰ. Edacitas eni gręce bꝛuma appellat̄. Unde ⁊ imbꝛumati dicunt̄ quibus fastidiū est ciboꝝ. Hibernus autem int̄ hyemem ⁊ vernū est. quasi hiuernus q̄ plęrūq; a parte totam hyemem significat. Hęc tempoꝛa. singulis etiam cęli partibꝰ ascribūt̄. Uer quippe oꝛienti datur. quia tunc ex terris oīa oꝛiūtur. ęstas ꝟo meridiano. eo ꝙ pars eius caloꝛe flagrantioꝛ sit. hyems septētrioni eo ꝙ frigoꝛibus ⁊ ꝑpetuo gelu toꝛpeat. autūnꝰ occiduo. eo ꝙ

graues morbos habeat. Unde ⁊ tūc oīa folia arboꝝ defluūt. Ut aūt autūnus abūdet morbis. facit hoc confiniū frigoris ⁊ caloris. ⁊ cōpugnantia inter se contrariorum aerum.

De annis Cap. XXXVI.

Annus ē solis anfractus. cum pactis trecentis. lxv. dieb⁹ ad eadē loca siderū redit. Annus autē dictus. q: mensib⁹ in se recurrentib⁹ voluitur. Unde ⁊ annul⁹ quasi annuus. id est circulus ꝙ ī se redeat. ut Uirgilius: Atq; ī se sua ꝑ vestigia voluit ann⁹. Sic enī apud egyptios indicabatur ante inuētas litteras. picto dracone. caudā sua mordente. quia in se recurrit. Alij annum dicunt ἀπὸ τοῦ ἀνανεοῦσθαι id est ab innouatione. renouatur enī semper. Tria sūt aūt gnā annoꝝ. Aut enī lunaris ann⁹ est. xxx. dieꝝ. aut solstitialis q. xij. cōtinet mēses. aut magnus oīb⁹ planetis in eundē locū recurrentibus. qui fit post ānos solstitiales plurimos. Era singuloꝝ annoꝝ cōstituta ē a cesare augusto qñ primū censu excogitato romanū orbē descripsit. Dicta aūt era ex eo ꝙ oīs orbis es reddere ꝓfessus ē rei publice.

De olympiadibus ⁊ lustris ⁊ iubileis Cap. XXXVII.

Olympias apud grecos constituta apud elidē grecie ciuitatē. elijs agētib⁹ agonē ⁊ quinquēnale certamen. quattuor medijs annis vacantib⁹. ⁊ ob hoc elidū certaminis tempus olympiadem vocauerūt. quadriennio in vna olympiade supputato. Lustrū ṽo ē penteteris. id est q̇nquenniū. quod q̇nto anno dicit̃ condi ꝓpter olympiadas a romanis. adhuc enī ꝯsules. adhuc era nondū erāt. Est enī q̇nquēnale temp⁹. Ideo ṽo sic vocat̃ eo ꝙ censu ꝑ q̇nqueniū in republica pacto vrbs roma lustrabat̃. Jubileus interpretat̃ remissiōis annus. Est enī hebraic⁹ ⁊ sermo ⁊ numer⁹ qui septēnis annorū hebdomadibus. id est xl. ⁊. ix. annis texitur ī quo clangebat̃ tubis. ⁊ ad oēs reuertebat̃ antiqua possessio. debita absoluebantur. confirmabātur libertates. Hunc numerum etiam in diebus pentecostē ⁊ ipsi celebramus post dñi resurrectionē remissa culpa. ⁊ toti⁹ debiti chirographo euacuato. ab oī nexu liberi. suscipientes aduenientē in nos gratiā spūs sancti.

De seculis ⁊ etatib⁹ Cap. XXXVIII.

Secula generationib⁹ constant. ⁊ inde secula. ꝙ sequantur. Abeuntibus enī alijs alia succedūt. Hunc quidam q̇nquagesimū annū dicūt. quē hebrei iubileum vocant. Ob hanc causam ⁊ ille hebreus qui ꝓpter vxorē ⁊ liberos amans dñm suū. aure pertusa. seruitio subiugatus. seruire iubet̃ in seculū. hoc est vsq; ad annū q̇nquagesimū. Etas plerūq; dicit̃ ⁊. ꝓ vno anno. ut ī annalib⁹. ⁊. ꝓ. vij. ut hoīs. ⁊ ꝓ cētū ⁊ ꝓ quouis tempore. Unde ⁊ etas temp⁹ qd̄ de multis seculis instruit̃. Et dicta etas quasi euitas. id ē similitudo eui. Nam euū ē etas ꝑpetua. cuius neq; initiū neq; extremū noscit̃. qd̄ greci vocāt eonas. qd̄ aliqñ apud eos pro seculo. aliqñ ꝓ eterno ponit̃. vñ ⁊ apud latinos ē deriuatū. Etas aūt ꝓprie duob⁹ modis dicit̃. aut enī hoīs. sicut infantia. iuuent⁹ senect⁹. aut mūdi. cui⁹ prima etas ē ab adam vsq; ad noe. secunda a noe vsq; ad abraham. tertia ab abraham vsq; ad dauid. quarta a dauid vsq; ad trāsmigrationē iude in babylonē. quinta deinde vsq; ad aduentū saluatoris ī carnē. sexta que nūc agitur vsq;quo mūd⁹ iste finiat̃. Quaꝝ decursus ꝑ generationes ⁊ regna. prim⁹ ex nostris iulianus africanus sub imꝑatore marco aurelio antonino simplicis historie stilo elicuit. Dehinc eusebi⁹ ep̄us cesariēsis. atq; sancte memorie hieronym⁹ presbyt̃ chronicoꝝ canonē multiplicē ediderunt. historiā regnis simul ⁊ tēporib⁹ ordinatā. Dehinc alij atq; alij. inter quos precipue victor turonensis ecclesie ep̄us recensitis prioꝝ historijs. gesta sequētiū etatum vsq; ad consulatū iustini iunioris imꝑatoris expleuit. Hoꝝ nos tēpoꝝ sūmā ab exordio mūdi ad augusti Eraclij imꝑatoris uel sumtilani regis gotthoꝝ. quāta potuim⁹ breuitate notauim⁹ tēpora. adiacente e latere descendente linea tēpoꝝ cui⁹ indicio sūma p̄terita seculi cognoscat̃. Quaꝝ decursus ꝑ generatiōes ⁊ regna ita inspicitur.

De discretione tēpoꝝ Cap. XXXIX.

Prima etas cōtinet ī exordio sui creationē mūdi. Primo enī die deus ī lucis noīe cōdidit angelos. secundo in firmamenti appellatiōe celos. tertio in discretionis vocabulo speciē aquaꝝ ⁊ terre. quarto luminaria celi. quinto animantia ex aquis. sexto animantia ex terra ⁊ hominem quem appellauit adam.

Adam āno. 230. genuit seth. a quo filij dei 230. Seth an. 205. genuit enos. q̇ primus cepit inuocare nomen domini. 435. Enos an. 190. genuit caynan. 625. ¶ Caynan an. 170. genuit malaleel. 795. ¶ Malaleel an. 165. genuit iareth. 960. ¶ Jareth an. 162. genuit enoch qui translat⁹ ē. 1122. ¶ Enoch an. 165. genuit matusalā. 1287. ¶ Matusalā an. 167. genuit lamech 1454. ¶ Lamech an. 188. genuit noe. Archa edificat̃. 1642. ¶ Noe autem an. 600. factum ē diluuium. 2242.

Secunda etas.

Sem post diluuiū. ij. anno genuit arfaxat a quo chaldei. 2244. ¶ Arfaxat an. 135. genuit sala. a quo ātiqui samarite ⁊ indi fuerūt. 2379. ¶ Sala an. 130. genuit heber. a q̄ hebrei. 2509. ¶ Heber an. 134. genuit falech. Turris edificat̃. 2643. ¶ Falech an. 130. genuit ragau Dij primū adorāt̃. 2773. ¶ Ragau an. 132. genuit seruch. Regnū inchoat scythaꝝ. 2905. ¶ Seruch an. 130. genuit nachor. Regnū egyptioꝝ nascitur 3035. ¶ Nachor an. 79. genuit tharā. Regnū assyrioꝝ sycimorumq; exorit̃. 3114. ¶ Thara an. 70. genuit abraham. Zoroastres magicam repperit. 3184.

Tertia etas.

ABrabam an.c.genuit ysaac ex sara libera. Nā priꝰ ⁊ ismahel·a quo ⁊ ismahelite.3284. Ysaac an.60.genuit iacob Argiuorū regnū inchoat.3344. ¶ Jacob an.91.genuit ioseph. Phoroneus grecie leges dedit.3435. ¶ Joseph an.110.vixit. Grecia segetes habere cepit.3545. Hebreoꝝ seruitutis in egypto an.144. Athlas astrologiā inuenit.3689. Moyses an.40.rexit populū i heremo. Hebrei legē ⁊ litteras habē ceperūt.3729. Josue an.27. Erichthoniꝰ in troia primus quadrigā iunxit.3756. ¶ Othoniel an.40. Cadmus lrās grecis dedit.3796. ¶ Aoth an.80. Fabule ficte sunt.3876. ¶ Delbora an.40. Apollo medicine artē inuenit ⁊ cytharā repperit.3916 ¶ Gedeon an.40. Mercuriꝰ liram reppit ⁊ orpheo tradidit.3956. ¶ Abimelech an.3. Chorus in grecia inuentꝰ ē.3959. ¶ Thola an.22. Priamus regnauit in troia.3981. ¶ Jair an.22. Carmētis latinas lrās reppit.4003. ¶ Jepte an.6. Hercules flāmis se iniecit.4009 ¶ Abessan an.7. Alexander helenā rapuit.4016. ¶ Abdon an.8. Troia capta ē ⁊ eneas i italiā venit.4024. ¶ Samson an.20. Ascanius albā ꝯdidit ciuitatē a qua albani.4044 ¶ Heli sacerdos an.40. Archa testamēti capit̃.4084. ¶ Samuel ⁊ saul an.40. Homerus fuisse putat̃.4124.

¶ Quarta etas.

DAuid an.40. Carthago a didone cōditur. Gad nathan ⁊ asaph ꝓphetauerunt.4164. ¶ Salomon an.40. Templum hierosolymis edificat̃.4204. ¶ Roboam an.17. Regnū isrl̃ ⁊ iuda diuidit̃.4221. ¶ Abia an.3. sub q̇ achimelech pontifex fuit.4224. ¶ Asa an.41. Achias amos iehu iohel ⁊ azarias ꝓphetauerūt.4265. ¶ Josaphat an.25. Prophetauit helias ⁊ heliseus abdias ⁊ micheas.4290. ¶ Joram an.8. Prophetauit helias ⁊ heliseus.4298. ¶ Ochocias an.1. Helias rapit̃.4299. ¶ Athalia an.7. Jonadab filiꝰ rechab sacerdos claruit ⁊ ioiada pontifex.4306. ¶ Joas an.40. Zacharias ꝓpheta occidit̃ inter tēplū ⁊ altare. Heliseꝰ morit̃.4346. ¶ Amasias an.29. Carthaginē quidā hoc tpe asserūt cōditā·alij nō·ut s̃.4375. ¶ Ozias an.52. Olympias a grecis īstitunt̃·assyriorūqꝫ regnū in medos transfert̃.4427. ¶ Joathā an.16. Remus ⁊ romulus nascunt̃.4443 ¶ Achaz an.16. Roma cōdit̃.4459. ¶ Ezechias an.29. Senatꝰ rome fit.4488. ¶ Manasses an.55. Sibilla samia claruit.4543. Amon an.12. Census primū agit̃.4555. ¶ Josias an.32. Thales phs agnoscit̃ 4587. Joachim an.11. Nabuchodonosor iudeā capit.4598 ¶ Sedechias an.11. Tēplū hierosolymis incensū ē. Sappho mulier diuerso poemate claruit.4609.

Quinta etas.

HEbreorū captiuitat̃ an.70. Judith historia cōscribit̃.4679. Darius an.34. Judeoꝝ captiuitas resoluit̃.4713. Xerxes an.20. Sophocles ⁊ euripides tragedi celebrant̃ insignes.4733 ¶ Artaxerxes an.40. Esdras incensā legē renouat.4773. ¶ Darius qui ⁊ nothus an.19. Hec etas habuit platonē.⁊ gorgyam primū rhetorē.4792. ¶ Artaxerxes an.40 Hester historia scribit̃.4832. ¶ Artaxerxes q̇ ⁊ ochus an.26. Demosthenes ⁊ aristoteles p̄dicant̃ 4858 ¶ Xerxes an.4. Xenocrates illustris habet̃.4862 ¶ Darius an.6. Alexander hierosolymā cepit.4868. ¶ Alexander magnꝰ an.5. Asiā obtinuit.4873 ¶ Ptolemeꝰ an.40. Machabeorū liber inchoat primus.4913. ¶ Philadelphus an.38. Septuaginta interp̄tes agnoscunt̃.4951. ¶ Euergetes an.26. Jesus sapientie librū cōposuit.4977 ¶ Philopater an.17. Ab isto iudei prelio victi.40.milia corruerūt armatorum.4994. ¶ Epiphanes an.24. Machabeoꝝ secūda libri historia cōponit̃. Romani grecos obtinuerunt 5018. ¶ Philometor an.35. Scipio africam vicit 5053. ¶ Euergetes an.29. Brutꝰ hispaniā subegit.5082 ¶ Sother an.17. Thraces romāis subijciūt̃.5099. ¶ Alexander an.10. Syria romanis subiecta est.5109 ¶ Ptolemeus an.8. Rhetorica ars rome cepit.5117. ¶ Dionysius an.30. Pompeiꝰ iudeam capit.5147. ¶ Cleopatra an.2. Egyptus romanis subditur.5149 ¶ Julius cesar an.5. Hic primus monarchiā tenuit.5154.

¶ Sexta etas.

OCtauianus an.56. Christus nascitur.5210. ¶ Tiberius an.23. Xp̄us crucifigit̃ 5233. ¶ Caius galicula an.4. Mattheꝰ euāgeliū scripsit.5237 ¶ Claudius an.14. Marcus euangeliū edidit.5251 ¶ Nero an.14. Petrus ⁊ paulus necant̃.5265 ¶ Vespasianꝰ an.10. Hierosolyma a tito subuertitur.5275 ¶ Titus an.2. Hic facundus ⁊ pius fuit.5277 ¶ Domitianꝰ an.16. Johēs i pathmos relegat̃.5293. ¶ Nerua an.1. Johēs ephesum rediit.5294. ¶ Traianꝰ an.19. Johēs apl̄us requiescit.5313. ¶ Adrianus an.21. Aquila interpres habet̃.5334. Antoninus pius an.22. Valētinus ⁊ Marcion agnoscunt̃.5356. ¶ Antoninus verus an.19. Catafrigarū heresis orit̃.5375 ¶ Cōmodus an.13. Theodocion tertiꝰ interpres habet̃.5388 ¶ Elius ptinax an.1. Nihil habet historie.5389 ¶ Seuerus an.18. Simmachus iterpres quartus habet̃.5407 ¶ Antoninus caracalla an.7. Quinta editio hierosolymis inuenit̃.5414 ¶ Macrinus an.1. Huiꝰ breuitas vite nihil gestoꝝ habet.5415. ¶ Aureliꝰ antoninꝰ an.4. Sabellij heresis orit̃.5419. ¶ Alexander an.13. Origenes insignis habetur.5432. ¶ Maximus an.3. Iste germanos vicit.5435. Gordianus an.7. ¶ Iste de parthis ⁊ persis triūphauit.5441 ¶ Philippus an.7. Hic primꝰ xp̄ianus impator fuit.5448 ¶ Decius an.1. Antoniꝰ monachꝰ claruit.5449 ¶ Gallus an.2. Nouatꝰ heresim condidit.5451 ¶ Valerianus an.15. Cyprianus martyrio coronatur.5466 ¶ Claudius

an.2. ¶ Iste gotthos ab illirico expulit. 5468. Aurelianus an.5. Iste xp̄ianos ꝑsequit᷑. 5474. ¶ Tacitus an.1. Huius breuitas vitę nihil habet historię. 5475. ¶ Probus an.6. Manicheorum heresis orta est. 5481. ¶ Carus an.2. Iste de ꝑsis triumphauit. 5483. ¶ Diocletianus an.20. Iste diuinis libris adustis· martyria facit. 5503. ¶ Galerius an.2. Hui⁹ breuitas vitę nichil dignū historię contulit. 5505. ¶ Constantinus an.30. Nicena synodus congregatur. 5535. ¶ Constantius an.24. Antropomorphitaꝝ heresis oritur. 5559. ¶ Julianus an.2. Hic ex xp̄iano pagan⁹ effectus est. 5561. ¶ Jouinianus an.1. Iste iterum xp̄ianus effectus est. 5562. ¶ Valens an.14. Gotthi heretici efficiuntur. 5576 ¶ Gratianus an.6. Priscillianus agnoscitur. 5582. ¶ Valentinianus an.7. Hieronymus in bethleem prędicatur. 5589. ¶ Theodosius an.3. Johannes anachorita claruit. 5592. ¶ Archadius. an.13. Johannes chrysostomus floruit. 5605 ¶ Honorius an.15. Augustinus ep̄us claruit. 5620 ¶ Theodosius an.27. Nestori⁹ heresiarches extitit. 5647. ¶ Marcianus an.6. Chalcedonēsis synodus agitur. 5653. ¶ Leo maior an.16. Egypt⁹ errore dioscori latrat 5669. ¶ Çenon an.17. Acephaloꝝ heresis orta ē. Corp⁹ barnabę ap̄li ⁊ euangeliū matthei repertū est. 5686. ¶ Anastasius an.27. Fulgentius ep̄us prędicatur. 5713. ¶ Justinus an.8. Acephalorum heresis abdicatur. 5721. ¶ Justinianus an.29. wandali in africa a Belisario extinguunt᷑. 5760. ¶ Justinus an.11. Armenij fidem xp̄i suscipiunt. 5771. Tiberius an.7. Longobardi italiā capiūt. 5778. Mauriti⁹ an.21. Gotthi catholici effecti sunt. 5799. ¶ Focas an.8. Romani cędūtur a ꝑsis. 5807. Eraclius an.27. Huius q̇ntor quarto religiosissimi principis siseputi in hispania iudęi bapticantur. Residuū sextę ętatis temp⁹. soli deo est cognitum. 5857.

Incipit liber sextus de veteri ⁊ nouo testamento Cap. I.

Vetus testamentū ideo dicitur· quia veniente nouo cessauit. De quo apostol⁹ meminit dicens: Vetera transierūt ⁊ ecce oīa noua facta sūt. Testamētū aūt nouū ideo nuncupat᷑· q: innouat. Nō eni illud discunt· nisi homines renouati ex vetustate ꝑ gratiam. ⁊ ꝑtinentes iam ad testamentū nouū· quod est regnū celoꝝ. Hebręi autē vetus testamentum esdra auctore iuxta numeꝝ litterarū suaꝝ in. xxij. libris accipiūt· diuidētes eos in tres ordines· legis scilicȝ ⁊ ꝓphetaꝝ ⁊ agiographoꝝ. Prim⁹ ordo legis in q̇nqȝ libris accipit᷑· quoꝝ prim⁹ est bresith qd̄ est genesis. secūdus elesmoth· qd̄ ē exodus. tertius vagecra· qd̄ est leuiticus. quart⁹ vagedaber· quod ē numerus. quintus elleaddabarim· quod ē deuteronomiū. Hi sunt quinqȝ libri moysi· quos hebręi thorat vocant· latini legē appellant. Proprie antē lex appellatur· q: ꝑ moysen data ē. Secundus ordo ē ꝓphetaꝝ· in q̄ continent᷑ libri octo· quorū primus iosue bennun· qui latine iesu naue dicitur. secundus sopthim· qd̄ est iudicū. tertius samuel· qui est regum primus. quart⁹ malachim· qui est regum secundus. quint⁹ esaias· sextus hieremias. septimus ezechiel. octau⁹ taresra qui dicitur. xij. ꝓphetaꝝ· qui libri q: sibi ꝓ breuitate adiuncti sūt ꝓ vno accipiunt᷑. Tertius ē ordo agiographoꝝ· id est sancta scribentiū· in quo sūt libri nouē. quorū primus iob. secūdus psalteriū. terti⁹ masloth. quod est prouerbia salomonis. quartus coeleth qd̄ est ecclesiastes. quintus syrasirim· qd̄ ē cantica canticoꝝ. sextus daniel. septim⁹ dabreiamin quod ē verba dierū· hoc est paralypomenon qui ē cristonicon· qui ī duos libros diuidit᷑ apud grecos ⁊ latinos. octauus esdras. non⁹ hester· qui simul omnes. v. viij. ⁊. ix. fiunt. xxij. sicut superius comprehensi sunt. Quidam autē ruth ⁊ cinoth· quod latine dicit᷑ lamentatio hieremie· agiographis adijciunt ⁊. xxiiij. volumina testamēti veteris faciunt· iuxta. xxiiij. seniores qui ante conspectum dn̄i assistūt. Quartus ē apud nos ordo veteris testamenti eoꝝ libroꝝ qui ī canone hebraico non sunt. Quorum primus sapientię liber est. secundus ecclesiastic⁹. iij. tobie. iiij. iudith. v. ⁊ vj. machabeorum· quos licȝ iudęi inter apocrypha separent· ecclesia tamē xp̄i inter diuinos libros ⁊ honorat ⁊ prędicat. In nouo autē testamēto duo sunt ordines. primus euangelic⁹· in quo sūt matheus· marcus· lucas ⁊ iohannes. secundus apostolicus· in quo sūt paulus in. xiiij. epistolis· petr⁹ in duabus· iohānes in tribus· iacobus ⁊ iudas ī singulis· act⁹ ap̄loꝝ ⁊ apocalypsis iohānis. Sūma aūt vtriusqȝ testamenti trifarie distinguit᷑· id est in historia· in morib⁹· in allegoria. Rursus ista tria multifarie diuidunt᷑· id ē· quid a deo· quid ab angelis uel ab hominib⁹ gestū dictūqȝ sit· quid a ꝓphetis nunciatum de xp̄o ⁊ corpore eius· quid de diabolo ⁊ mēbris eius· q̇d de veteri ⁊ nouo ꝓpl̄o· q̇d de pręsenti sęculo ⁊ futuro regno atqȝ iudicio.

De scriptoribus ⁊ vocabulis sanctoꝝ librorum Cap. II.

Veteris testamenti ꝺm hebręoꝝ traditionem hi ꝓhibent᷑ auctores. Primus moyses diuinę historię cosmographiā ī q̇nqȝ voluminibus edidit· quod pentateucū nominat᷑. Pentateucū autem a q̇nqȝ voluminibus dicitur: Penta eni grece q̇nqȝ· teucen volumē vocat᷑. Genesis liber inde appellatur· eo ꝙ exordiū mundi ⁊ generatio sęculi in eo contineat᷑. Exodus ꝟo exitum ab ęgypto uel egressum populi isrl̄ digerit. ⁊ ex ea causa nomen accepit. Leuiticus appellat᷑ eo ꝙ leuitarum ministeria ⁊ diuersitatem victimarū exequit᷑· totusqȝ ī eo ordo leuiticus annotat᷑. Numeroꝝ liber vocatur eo ꝙ in eo egressę de ęgypto

tribus dinumerātur. ⁊. xl. duaꝝ ꝑ heremū māsio/
nū in eo descriptio cōtinet̃. Deuteronomiū greco
sermone appellat̃. qđ latine interꝑtat̃ secūda lex.
id est repetitio ⁊ euāgelicę legis pręfiguratio. quę
sic ea habet quę priora sūt ut tñ noua sint oīa quę
in eo replicāt̃. Josue liber nomē accepit a iesu fi/
lio naue. cuiꝰ historiā cōtinet. scriptorem ꝟo eius
eūdē iosue hebręi asseuerāt. ī cuiꝰ textu post iorda/
nis transitū regna hostiū subuertūt̃. terra victori
populo diuidit̃. ⁊ ꝑ singulas vrbes viculos mon/
tes atq₃ cōfinia ecclesię cęlestisq₃ irl̃m spūalia re/
gna pręfigurant̃. Judicū noīat̃ a ꝓncipibꝰ ꝑpl̃i. q̇
pręfuerūt in isrl̃ post moysen ⁊ iosue añq̃ dauid
⁊ cęteri reges existerēt. Hūc librū ⁊ ruth. edidisse
creditur samuel. Liber samuel eiusdem samuelis
natiuitatē. ⁊ sacerdotiū ⁊ gesta describit. idcirco
⁊ ab eo nomen accepit. Et q̃uis hic liber saul ⁊
dauid historiā cōtineat. vtriq₃ tñ ad samuel refe/
runt̃. q₂ ipse vnxit saul in regnū. ipse dauid ī re/
gem futuꝝ. Cuiꝰ libri primā partē conscripsit idē
samuel. sequētia ꝟo eius vsq₃ ad calcē scripsit da/
uid. Malachim liber ꝓinde appellat̃. eo ꝙ reges
iudę ⁊ israheliticę gētis. gestaq₃ coꝝ ꝑ ordinē di/
gerat tēpoꝝ. Malachim enī hebraice. latine re/
gū interꝑtat̃. Hūc librū hieremias primus ī vnū
volumē coegit. Nā antea sparsus erat ꝑ singulo/
rū regū historias. Paralypomenon grece dicitur
qđ nos prętermissoꝝ uel reliquoꝝ dicere possumꝰ
q₂ ea quę in lege uel regū libris. uel omissa uel nō
plene relata sūt. in isto sūmatim ⁊ breuit̃ explicā/
tur. Librū iob. quidā moysen scripsisse arbitrāt̃.
aliꝭ vnū ex ꝓphetis: nōnulli ꝟo eundem iob post
plagā suę passiōis scriptorē fuisse existimāt. arbi/
trantes. ut q̇ certamina specialis pugnę sustinuit
ipse narraret q̃s victorias expediuit. Principia
aūt ⁊ fines libri iob apud hebręos. ꝓsaica oratiōe
texta sūt. media aūt ipsiꝰ ab eo loco in q̇ ait: Pe/
reat dies in qua natꝰ sū. vsq₃ ad eū locū; Jdcirco
ego me reꝑhēdo ⁊ ago pęnitētiā. oīa heroico me/
tro discurrūt. Psalmoꝝ liber gręce psalteriū. he/
braice nablū. latine organū dicit̃. Uocatꝰ aūt li/
ber psalmoꝝ ꝙ vno ꝓpheta canēte psalteriū cho/
rus consonando responderit. Titulus autem in
psalmis hebraicus ita est. … .quod
interpretat̃ volumen hymnoꝝ. Auctores autem
psalmoꝝ sūt q̇ ponūt̃ ī titulis moyses scilicȝ ⁊ da/
uid ⁊ salomon. asaph ethan ⁊ iditun. ⁊ filiꝭ chorę
heman ezraitę ⁊ reliquorū. quos esdras vno vo/
lumine cōprehēdit. Oēs aūt psalmi apud hebrę/
os metrico carmine cōstāt esse cōpositi. Nam in
more romani flacci ⁊ gręci pindari. nūc aliꝭ iam/
bo currūt. nūc elegiaco ꝑsonāt. nūc sapphico ni/
tent trimetro uł̃ tetrametro pede incedētes. Sa/
lomon filiꝰ dauid regis isrl̃ iuxta numerū voca/
buloꝝ suoꝝ tria volumina edidit. quoꝝ primꝰ est
hebraice masloth. quē gręci ꝑabolas. latini ꝓuer/
bioꝝ noīant. eo ꝙ in ipso sub cōꝑatiua similitu/
dine figuras verboꝝ ⁊ imagines veritatis osten/
derit. ipsam aūt veritatē ad intelligendū legenti/
bus reseruauit. Secundū librū coeleth vocauit. q̇
gręce ecclesiasten dicitur. latine concionator. eo ꝙ
sermo eiꝰ nō specialit̃ ad vnū sicut in ꝓuerbiꝭs. ſ₃
ad vniuersos generalit̃ dirigat̃. docens oīa quę in
mundo sunt caduca eē ⁊ breuia. ⁊ ob hoc minime
appetēda. Tertiū librū sirasirim pręnotauit. q̇ in
latina lingua vertit̃ cātica cāticoꝝ. vbi ꝑ epita/
lamiū carmē cōiūctionē xp̃i ⁊ ecclesię mystice ca/
nit. Dictū aūt canticū canticoꝝ eo ꝙ oībꝰ canticis
pręferat̃ quę ī scripturis sacris habent̃. sicut quę/
dā ī lege dicūt̃ scā. quibꝰ maiora sūt scā scōꝝ. Hoꝝ
aūt triū libroꝝ carmina. hexametris ⁊ pentame/
tris versibꝰ apud suos cōposita ꝓhibent̃. ut iose/
phus ⁊ hieronymꝰ scribūt. Esaias euāgelista po/
tius q̃ ꝓpheta edidit librū suū. cuiꝰ ⁊ oīs textꝰ elo/
quētię prosa incedit. cāticū ꝟo hexametro ⁊ pen/
tametro versu discurrit. Hieremias similit̃ edi/
dit librū suū cū threnis suis. q̃s nos lamēta vo/
camꝰ. eo ꝙ in tristioribꝰ rebꝰ funeribusq₃ adhibe/
ant̃. in quibus quadruplicē diuerso metro cōpo/
suit alphabetū. Quorū duo ꝑ̇ma quasi sapphico
metro scripta sūt. q̇a tres versiculos qui sibi nexi
sūt. ⁊ ab vna tm̃ littera incipiūt. heroicū cōma cō
cludit. Tertiū alphabetū trimetro scriptū est. ⁊
a ternis litteris. idem terni ꝟsus īcipiūt. Quartū
alphabetū simile ꝑ̇mo ⁊ secundo habet̃. Ezechiel
⁊ daniel a viris q̇busdā sapiētibꝰ scripti esse ꝓhi/
bent̃. quoꝝ ezechiel ꝓ̇ncipia ⁊ fines. multis habet
obscuritatibꝰ inuoluta. Daniel ꝟo claro sermone
regna orbis ꝓnūciat ⁊ tēpus aduentꝰ xp̃i manife/
stissima prędicatiōe annotat. Hi sūt q̃tuor pro/
phetę q̇ maiores vocāt̃. q₂ ꝓlixa volumina cōdi/
derūt. Liber aūt. xiꝭ. ꝓphetaꝝ auctoꝝ suoꝝ noībꝰ
pręnotat̃. q̇ ꝓpterea dicūt̃ minores. quia sermones
eorū breues sūt. Unde ⁊ cōnexi sibimet īuicem in
vno volumine cōtinēt̃. quoꝝ noīa sūt; osee. iohel
amos. abdias. ionas. micheas. naum. abacuc.
sophonias. aggeꝰ. zacharias ⁊ malachias. Esdrę
liber auctoris sui titulo pręnotat̃. in cuius textu
eiusdē esdrę neemięq₃ sermones pariter cōtinent̃.
Nec quēq̃ moueat ꝙ vnꝰ esdrę dicit̃ liber. q₂ se/
cūdus tertiꝰ ⁊ quartꝰ nō habent̃ apud hebręos. ſ₃
int̃ apocryphos deputant̃. Hester librum esdras
creditur conscripsisse. in quo eadē regina sub fi/
gura ecclesię dei ppl̃m a ꝟuitute ⁊ morte eripuisse
scribit̃. atq₃ int̃fecto hoste aman q̇ interꝑtat̃ ini/
quitas. diei celebritas ī posteros mittit̃. Liber sa/
pientię apud hebręos nusq̃ est. vñ ⁊ ipse titulus
gręcā magis eloquētiā redolet. Hūc iudęi philo/
nis esse affirmāt. qui ꝓinde sapiētię noīat̃. q₂ ī eo
xp̃i aduētꝰ q̇ ē sapia patris ⁊ passio eiꝰ euidēt̃ ex/
primit̃. Librū aūt eccl̃iasticū certissime iesus filiꝰ
syrach hierosolymita nepos iesu sacerdotis magni
cōposuit. cuiꝰ meminit ⁊ zacharias. q̇ liber apud
latinos ꝓpter eloquiꝭ simitudinē salomonis titulo
pręnotat̃. Dictꝰ aūt eccl̃iasticꝰ eo ꝙ de totiꝰ eccl̃ię
disciplina religiosęq₃ cōuersatiōis magna cura ⁊

rōne sit editus. Hic liber apud hebreos repitur. ꝫ inter apocryphos habet̄. Judith ꝙo ⁊ tobias siue machabeoꝝ libri. quib⁹ auctorib⁹ scripti sint minime constat. Habēt aūt vocabula ex eoꝝ nominibus quoꝝ gesta scribūt̄. ¶ Quattuor libros euāgelioꝝ q̄ttuor euāgeliste singularit̄ cōscripserūt. Prim⁹ mattheus conscripsit euāgeliū litteris hebraicis ⁊ sermonib⁹ in iudea. initians euāgeliçare ab humana xp̄i natiuitate. dicēs: Liber generatiōis ihū xp̄i filij dauid filij abraham. significans descēdisse corꝑalit̄ ex semine patriarcharū xp̄m. sicut ꝓmissū erat i ꝓphet̄ ꝑ spm̄ scm̄. Secūd⁹ marc⁹ plen⁹ spū scō scripsit euangeliū xp̄i. eloquio greco in italia. secut⁹ petrū ut discipulus. Is initiū a spiritu ꝓpherali fecit. dicēs: Vox clamātis i deserto parate viā dn̄i. ⁊ reliq̄. ut ostenderet xp̄m post assumptionē carnis. euāgeliū p̄dicasse i mūdo. Ipse eni xp̄s ⁊ ꝓpheta dict⁹ ē. sicut scriptū ē: Et ꝓphetā in gentib⁹ posui te. Tertius lucas int̄ omēs euangelistas greci sermonis eruditissimus quippe ut medicus i grecia euāgeliū scripsit theophilo epo. initiās a sacerdotali spū dicēs: Fuit in diebus herodis regis iudeę sacerdos quidā noie çacharias. ut manifestaret xp̄m post natiuitatē carnis ⁊ predicationē euāgelij hostiā fuisse effectū ꝓ salute mundi. Ipse ē eni sacerdos de quo dictū est in psalmis: Tu es sacerdos in ęternū ꝭm ordinē melchisedech. Ubi eni xp̄us aduenit. sacerdotiū iudeorum obmutuit. lex ⁊ ꝓpheria cessauit. Quart⁹ iohānes scripsit euangeliū vltim⁹ i asia. incipiēs a verbo. ut oñderet eundē saluatorē qui ꝓ nobis dignatus ē nasci ⁊ pati. ipsū ante secula dei verbū esse. ipsū a celo venisse. ⁊ post mortē iterū ad celū remeasse. Hi sūt q̄ttuor euangelistę q̄s ꝑ ezechielē spūs scūs significauit i quattuor aīalibus. Propterea aūt quattuor aīalia. q: ꝑ quattuor mūdi partes fides xp̄ianę religionis. eorum predicatione disseminata ē. Animalia autē dicta sunt. qm̄ ꝓpter aīam hoīs ꝑ eos predicat̄ euāgeliū xp̄i. Nam ⁊ oculis plena erant intus ⁊ foris. qm̄ preuidērt ea euāgelia quę dicta sūt a ꝓphetis ⁊ quę ꝓmiserāt in priori tp̄e. Crura aūt eoꝝ recta. quia nihil prauū i euāgelijs ē. Et alas senas tegentes crura ⁊ facies suas. reuelata sūt eni quę tegebāt̄ i aduētu xp̄i. Euāgeliū aūt interp̄tat̄ bona annūciatio. Grece eni eu bonū. angeliū dicit̄ annūciatio. vnde ⁊ angel⁹ nunci⁹ dicit̄. Paul⁹ ap̄lus scripsit ep̄las. xiiij. e quibus nouē septē ecclesijs scripsit. reliq̄s discipulis suis. timotheo. tito. ⁊ philemoni. Ad hebreos autē ep̄la a plerisqꝫ latinis eius esse incerta est ꝓpter dissonantiā sermonis. eandemqꝫ alij barnabā cōscripsisse: alij a clemēte scriptā fuisse suspicant̄. Petrus scripsit duas nominis sui ep̄las quę canonicę ideo nominant̄. q: non vni tm̄ ꝓp̄lo uel ciuitati. sed vniuersis gentibus generaliter scriptę sūt. Jacobus ⁊ iohannes ⁊ iudas suas scripserūt ep̄las. Actus ap̄lorū primordia fidei xp̄ianę in gentib⁹ ⁊ nascētis ecclesię historiā digerit. Actuū ap̄lorū scriptorē lucā esse constat euangelistam: in quo opere nascentis ecclesię infantia texitur ⁊ apostoloꝝ historia cōtinetur. Unde ⁊ act⁹ apostoloꝝ dicitur. Apocalypsin librū iohannes euāgelista scripsit eo tp̄e quo ob euāgelij predicationē i insula pathmos tradit̄ relegat⁹. Apocalypsis aūt ex greco i latinū reuelatio interp̄tatur. Reuelatio eni dicit̄ manifestatio eoꝝ quę abscōdita erāt. iuxta qḋ ⁊ ipse iohannes dicit: Apocalypsin ihū xp̄i quā dedit illi de⁹ palam facere seruis suis. Hi sūt scriptores sacrorum libroꝝ qui ꝑ spiritū sanctū loquētes ad eruditionē nostrā ⁊ precepta viuēdi ⁊ credēdi regulam cōscripserūt. Preter hec alia volumina apocrypha nūcupant̄. Apocrypha aūt dicta. id ē secreta. q: in dubiū veniūt. Est eni eoꝝ occulta origo. nec patet patrib⁹ a quib⁹ vsqꝫ ad nos auctoritas veraciū scripturaꝝ certissima ⁊ notissima successiōe ꝑuenit. In his apocryphis. ⁊ si iuenit̄ aliq̄ veritas. tamē ꝓpter multa falsa nulla ē i eis canonica auctoritas quę recte a prudentib⁹ iudicantur non eē eoꝝ credēda quib⁹ ascribūt̄. Nam multa ⁊ sub noīb⁹ ꝓphetarū ⁊ recentiora sub noīb⁹ apostoloꝝ ab hereticis ꝓferūt̄. quę oīa sub noīe apocryphoꝝ auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

De bibliothecis Cap. III.

Bibliotheca a greco nomen accepit. eo q̄ ibi recōdant̄ libri. Nā biblio librorum. theca repositio interp̄tat̄. Bibliothecam veteris testamēti esdras scriba post incēsam legē a chaldeis dū iudei regressi fuissent in ir̄lm. diuino afflatus spū repauit. cūctaqꝫ legis ac ꝓphetaꝝ volumina quę fuerūt a gentib⁹ corrupta correxit. totūqꝫ verus testamētū in. xxij. libros cōstituit. ut tot libri essent in lege quot habebantur ⁊ litterę. Apud grecos aūt bibliothecā prim⁹ istituisse Pisistratus creditur atheniensiū tyrann⁹. quā deinceps ab atheniēsib⁹ auctā Xerxes incensis athenis euexit i ꝑsas. lōgoqꝫ post tp̄e Seleuc⁹ nicanor rursus in greciā retulit. Hinc studiū regibus vrbibusqꝫ ceteris natū est compandi volumina diuersarū gentiū. ⁊ ꝑ interpretes in grecā linguam vertēdi. Dehinc magn⁹ Alexāder uel successores ei⁹ instruendis omniū libroꝝ bibliothecis animū intēderūt. maxime Ptolemeus cognomēto philadelphus. oīs litteraturę sagacissimus. cū studio bibliothecarū Pisistratū emularet̄. nō solū gentiū scripturas. ꝫ etiā ⁊ diuinas litteras i bibliothecā suā contulit. Nam. lxx. milia libroꝝ hui⁹ temporib⁹ alexandrię inuenta sūt.

De interpretibus Cap. IIII.

Hic etiā ⁊ ab eleaçaro pōtifice petēs scripturas veteris testamēti. in grecā vocem ex hebraica ligua ꝑ septuaginta interp̄tes trāsferre curauit. quas i alexādrina bibliotheca habuit̄. Siq̄dē singuli i singulis cellulis seꝑatim ita oīa ꝑ spm̄ scm̄ interp̄tati sūt. ut nihil i alicuius

coꝝ codice inuẽtũ esset qḋ in cęteris uel in verboꝝ ordine discreparet. Fuerũt ⁊ alij interpretes·q̇ ex hebraica lingua i grecũ sacra eloquia trãstulerũt· sicut aquila·simmachꝰ ⁊ theodotion·sicut etiã ⁊ vulgaris illa interp̃tatio cuius auctor nõ apparet· ⁊ ob hoc sine noīe interpretis q̇nta editio nuncupat̃. Preterea sextã ⁊ septimã editionẽ Origenes miro labore repperit. ⁊ cũ ceteris editionibꝰ cõparauit. Presbyter quoqȝ hieronymꝰ triũ linguarũ peritus·ex hebręo i latinũ eloquiũ easdẽ scripturas cõuertit eloquenterqȝ transfudit. Cuiꝰ interpretatio merito cęteris antefert̃. Nam est ⁊ verborũ tenatior. ⁊ ꝑspicuitate sententię clarior· atqȝ utpote xp̃iana interpretatio verior.

De eo qui primũ romã libros aduexit Cap̃. v.

Romę primꝰ libroꝝ copiã aduexit Emilius paulus·persę macedonũ rege deuicto·deinde Lucillꝰ e pontica prędа. Post hos cęsar dedit marco varroni negocium causa maxime bibliothecę construendę. Primũ aũt romę bibliothecas publicauit Pollio grecas simul atqȝ latinas additis auctoꝝ imaginibus in atrio qḋ de manubijs magnificentissimũ instruxerat.

Qui apud nos bibliothecas instituerũt Cap̃. vi.

Apud nos q̄ȝ Pamphilus martyr·cuiꝰ vitam eusebius cesariensis cõscripsit; Pisistratũ in sacrę bibliothecę studio primus adęquare cõtendit. Hic eni i bibliotheca sua ꝓpe xxx. voluminũ milia habuit. Hieronymꝰ quoqȝ ac Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe querẽtes ordine ꝓsecuti sunt· eorũqȝ studia i vno voluminis indiculo comprehenderũt.

Qui multa scripserũt Cap̃. vii.

Marcus terentius varro apud latinos innumerabiles libros scripsit. Apud grecos q̄ȝ calciterꝰ miris attollitur laudibꝰ ꝙ tantos libros edidit quãtos quisqȝ nostrũ alienos scribere ꝓpria manu vix possit. De nr̃is quoqȝ apud grecos Origenes i scripturaꝝ labore tã grecos q̄ latinos operũ suoꝝ numeros sup̱auit. Deniqȝ Hieronymus sex milia libroꝝ eius legisse fatetur. Horũ tñ oiuȝ studia Augustinus ingenio uel scientia sua vicit. Nam tanta scripsit ut diebꝰ ac noctibus non solũ scribere libros eius quisq̄ sed nec legere quidem occurrat.

De generibus opusculoꝝ Cap̃. viii.

Opusculoꝝ genera sunt tria. Primũ genꝰ excerpta sũt·quę grece scholia nũcupant̃ in quibus ea quę vident̃ obscura uel difficilia·sũmatim ac breuiter ꝑstringuntur. Secũdũ genus omelię sunt·quas latini verbũ appellãt quę ꝓferũt̃ i populis. Tertiũ tomi·quos nos libros uel volumina nuncupamus. Omelię aũt ad vulgus loquũt̃·tomi ṽo·id est libri maioris sunt disputatiõis. Dialogus est collatio duoꝝ uel plurimoꝝ·quẽ latini sermonẽ dicũt. Nam quos greci dialogos vocãt·nos sermones vocamꝰ. Sermo aũt dictꝰ q̇a inter vtrũqȝ serit̃. Vñ ⁊ i Virgilio: multa inter se serebant. Tractatus est vnius rei multiplex expositio eo ꝙ trahat sensum in multa sentiẽdi cõtrectãdo secũ. Differt aũt sermo·tractatus ⁊ ṽbũ. Sermo eni altera eget ꝑsona·tractatus specialit̃ ad seipsũ est. verbũ autẽ ad oẽs. Vñ ⁊ dicit̃; Verbũ fecit ad populũ. Cõmẽtaria dicta quasi cũ mẽte. Sũt eni interp̃tationes·ut cõmẽta iuris·cõmẽta euãgelij. Nã quicq̇d breuit̃ cõponit̃ cõmẽtariũ dicit̃; qḋ ṽo elongat̃ expositio nominat̃. Apollogeticũ ẽ excusatio i quo solẽt q̇dã accusantibꝰ rñdere. In defensiõe eni aut negatiõe sola positũ ẽ. ⁊ ẽ nomẽ grecũ. Panegyricũ est licentiosũ ⁊ lasciuiosũ genꝰ dicendi in laudibꝰ regũ in cuiꝰ cõpositiõe hoīes multis mẽdacijs adulãt̃. Qḋ malũ a grecis exortũ ẽ; quoꝝ leuitas instructa dicendi facultate ⁊ copia incredibili multas mẽdacioꝝ nebulas suscitauit. Fastorũ libri sũt·in quibꝰ reges uel cõsules scribunt̃·a fascibꝰ dicti·id est potestatibꝰ. Vñ ⁊ Ouidij libri fastoꝝ dicũtur q̄ de regibꝰ ⁊ cõsulibꝰ editi sũt. Proęmiũ est initiũ dicendi. Sũt eni proęmia principia librorum quę ante causę narrationẽ ad instruẽdas audientiũ aures coaptant̃. cuius nomẽ plęriqȝ latinitat̃ periti sine trãslatiõe posuerũt. Hoc aũt vocabulũ apud nos interp̃tatũ·prefatio nuncupat̃·quasi prelocutio. Precepta sunt quę aut q̇d faciẽdũ·aut q̇d nõ faciẽdũ sit docẽt. Quid faciendũ·ut dilige dñm deũ tuũ. ⁊ honora patrẽ tuũ ⁊ matrẽ tuam. Quid nõ faciendũ·ut nõ mechaberis·non furtũ facies. Similit̃ ⁊ gẽtiliũ precepta uł iubẽt uel vetãt. Iubẽt faciẽdũ·ut nudus ara·sere nudꝰ. Vetant ut neue int̃ vites corylũ sere·neue flagella sũma pete. Primꝰ aũt precepta apud hebręos moyses scripsit·apud latinos martius vates primus precepta cõposuit. Ex quibꝰ ẽ illud·postremꝰ dicas·primꝰ taceas. Parabolę ⁊ ꝓblemata noībus suis indicãt altiꝰ se ꝑscrutari oportere. Parabola q̇ppe alicuiꝰ rei similitudinẽ prę se gerit· qḋ licȝ sit vocabulũ grecũ·iam tñ ꝓ latino vsurpat̃. Et notũ ẽ ꝙ in ꝑabolis quę dicũt̃ ꝑ rerũ silitudines rebus de quibꝰ agitur compant̃. Problemata aũt quę latine appellant̃ ꝓpositiões·quęstiões sũt habẽtes aliq̇d qḋ disputatiõe soluẽdũ sit. Questio aũt ẽ quęsitio cũ querit̃ an sit·an q̇d sit·an quale sit. Argumentũ ṽo dictũ quasi argutũ·uel ꝙ sit argute inuentũ ad cõprobandas res. Epistolam ꝓpe greci vocãt·qḋ interp̃tat̃ latine missa. Stola enim siue stoli·missa uel missi. Ante chartę ⁊ membranarũ vsum in dolatis ex ligno codicillis epistolarũ eloquia scribebãtur. Unde ⁊ portitores earum tabellarios vocauerunt.

De ceris Cap̃. ix.

Cerę lraꝝ materies puuloꝝ nutrices·ipsę dãt ingeniũ pueris ꝓmordia sensus·q̄rũ studiũ ꝓmi greci tradidisse ꝓdũt̃. Greci eni ⁊ tusci·ꝓmũ ferro in ceris scripserunt·postea romani iusserũt ne graphiũ ferreũ q̄s haberet

Unde ⁊ apud scribas dicebatur: Ceram ferro ne
cedito. Postea institutū est ut cerā ossibꝰ scriberēt
sicut indicat atta. in satyra dicēs: Uertamus vo/
merē in ceram mucroneꝫ arenꝰ osseo. Graphiū
aūt grece. latine scriptoriū dicitur: Nam graphi
scriptura dicitur.

De chartis Cap. x.

Chartaꝝ vsum primū egyptiꝰ ministrauit
ceptū apud memphiticā vrbē. Mēphis
eni ciuitas egyptioꝝ est vbi charte vsus
inuētus ē primū. sicut ait Lucanus. Cōficit bibu/
la mēphitis charta papyro. Bibulam aūt papy/
rū dixit. ꝙ humorē bibat. Charta autē dicta ꝙ
carptim papyri tegmē decerptū glutinat. Cuius
genera ꝗplura sunt. Prima et precipua augustea
regia. maioris forme. i honorē Octauiani augu/
sti appellata. Secūda libyana ob honorē libye p/
uintie. Tertia hieratica dicta eo ꝙ ad sacros li/
bros eligebatur. similis augustee sed subcolorata.
Quarta teneotica a loco alexandrie qui ita vocat
vbi fiebat. Quinta saltica ab oppido salo. Sexta
corneliana a Cornelio gallo prefecto egypti pmū
confecta. Septima emporitica ꝙ ea merces iuol/
uūtur cū sit scripturis minus idonea.

De pergamenis Cap. xi.

Pergameni reges cum charta indigerent
mēbrana primi excogitauerunt. Unde
⁊ pergamenarū nomē hucusꝫ tradente
posteritate sibi seruatū est. Hec ⁊ mēbrana dicū/
tur. q: ex mēbris pecudū detrahūtur. Fiebant eni
primū coloris lutei. id est crocei. Postea ꝟo rome
candida mēbrana repta sūt. ꝙ apparuit inhabile
esse. ꝙ ⁊ facile sordescāt. aciemꝫ legentiū ledant:
cū peritiores architecti neꝫ aurea lacunaria po/
nenda in bibliothecis putēt. neꝫ pauimenta alia
ꝗ carysteo marmore. ꝙ auri fulgor hebetat. ⁊ ca/
rysti viriditas reficiat oculos. Nam ⁊ qui num/
mulariā discūt. denarioꝝ formis i myrteos pan/
nos subijciūt. ⁊ gēmaꝝ sculptores. scarabeoꝝ ter/
ga quibus nihil est viridius subinde respiciunt. ⁊
pictores idem faciūt. ut laborē visus eoꝝ viridita/
te recreent. Membrana aūt aut cādida aut lutea
aut purpurea sunt. Candida naturaliter existunt
Luteū mēbranū bicolor est. quod a cōfectore vna
tingit parte. id ē crocat. de quo Persius. Jam li/
ber ⁊ positis. bicolor mēbrana capillis. Purpurea
ꝟo inficiūtur colore purpureo in quibꝰ aurū ⁊ ar/
gentum liquescens patescat in litteris.

De libris conficiendis Cap. xii.

Quedā genera libroꝝ apud gentiles cert
modulis conficiebantur. breuiore forma
carmina atꝫ epistole. At ꝟo historie
maiore modulo scribebāt. ⁊ nō solū in charta uel
mēbranis ſ; etiā ⁊ i momētis elephātinis textili/
busꝫ maluarū folijs atꝫ palmarū. Cuiꝰ generis
Cinna sic meminit. Hec tibi areteis multū iuigi/
lata lucernis Carmina. quis ignes nouimꝰ aere/
os: Leuis i aridulo malue descripta libello. Pru/
siaca vexi munera nauicula. Circūcidi libros sici/
lie primū increbuit. Nam initio pumicabantur.
vnde ⁊ Catullus ait. Cui dono lepidum nouū li/
bellum. arido modo pumice expolitum.

De librorū vocabulis Cap. xiii.

Codex multorū librorū est. liber vniꝰ vo/
luminis. Et dictus codex ꝑ translationē
a codicibꝰ arboꝝ seu vitiū: quasi caudex
ꝙ in se multitudinē librorū quasi ramorū conti/
neat. Uolumen liber est a voluendo dictus. sicut
apud hebreos volumina legis. volumina ꝓpheta/
rum. Liber est interior tunica corticis que ligno
coheret. in qua antiqui scribebāt. de quo Uirgiliꝰ
sic: alta liber aret in vlmo. Unde ⁊ liber dicitur
in quo scribimꝰ. q: ante vsū charte uel mēbrana/
rum de libris arborū volumina fiebant. id est cō/
paginabantur. Unde ⁊ scriptores a libris arboꝝ
librarios vocauerunt.

De librarijs ⁊ eoꝝ instrumentis Cap. xiiii.

Librarios cōstat ante bibliopolas dictos
Librū eni greci biblum vocant. Librarij
aūt idē ⁊ antiquarij vocant. ſ; librarij sūt
qui ⁊ noua ⁊ vetera scribūt. antiquarij qui tantū/
modo vetera. vnde ⁊ nomen sumpserunt. A scri/
bēdo autē scriba nomē accepit. officiū exprimens
vocabuli qualitate. Instrumenta scribe. calamus
⁊ penna. Ex his eni verba paginis infigūtur. sed
calamꝰ arboris ē. penna auis. cuiꝰ acumen in duo
diuidit. in toto corpore vnitate seruata. credo ꝓpt
mysteriū. ut i duobus apicibus vetus ⁊ nouū te/
stamentū signaretur. quibus exprimitur verbi sa/
cramentū sanguine passionis effusum. Dictus aūt
calamus ꝙ liquorē ponat. vnde ⁊ apud nautas
calare ponere dicit. Penna aūt a pendendo voca/
ta. id est volando. Est eni ut diximus auiū. Folia
aūt librorū appellata. siue ex similitudine foliorū
arboꝝ. seu quia ex follibꝰ fiunt. id est ex pellibꝰ que
de occisis pecudibus detrahi solent. cuius partes
pagine dicunt. eo ꝙ sibi iuicē compingant. Uer/
sus autē vulgo vocati. quia sic scribebant antiqui
sicut aratur terra. A sinistra eni ad dextrā primū
deducebant stilum. deinde conuertebant ab infe/
riore. rursus ad dextrā versus. quos ⁊ hodie rusti/
ci versus vocāt. Scheda est quod adhuc emēda/
tur. ⁊ necdum in libris redactum est. ⁊ est nomen
grecum. sicut ⁊ tomus.

De canonibus euangeliorū Cap. xv.

Canones euāgelioꝝ Ammoniꝰ alexādrie
epus primꝰ excogitauit. quē postea Euse/
bius cesariensis secutꝰ pleniꝰ composuit.
Qui ideo facti sūt. ut ꝑ eos iuenire ⁊ scire possemꝰ
q reliquoꝝ euāgelistaꝝ similia aut ꝓpria dixerunt.
Sūt āt numero decē. quoꝝ pmꝰ cōtinet numeros
i quibꝰ quattuor eadē dixerūt: mattheus. marcus
lucas ⁊ iohānes. Secūdꝰ i quibꝰ tres: mattheus
marcus. lucas. Tertiꝰ i quibꝰ tres: mattheꝰ. lucas
⁊ iohānes. Quartꝰ in quibꝰ tres: mattheꝰ. marcꝰ
iohannes. Quintꝰ i quibꝰ duo: mattheus. lucas.

Sextus in quibꝰ duo·mattheus marcꝰ·Septimꝰ in quibꝰ duo·mattheus·iohãnes. Octauꝰ in q̃bꝰ duo·lucas·marcus. Nonꝰ in quibꝰ duo·lucas·iohannes. Decimꝰ in quibꝰ singuli coꝝ ꝓpria quędã dixerũt: quoꝝ expositio hęc ẽ: Per singulos enim euãgelistas numerus quidã capitulis affixus adiacet·quibꝰ numeris subdita est ęra quędã·minio notata quę indicat in quoto canone posit' sit numerꝰ cui subiecta ẽ ęra. verbi grã: Si ẽ ęra pma in primo canone·si secũda i secũdo·si tertia i tertio. ⁊ sic p ordinẽ vsq; ad decimũ puenies. Si igit' aperto quolibet euãgelio placuerit scire qui reliquoꝝ euãgelistaꝝ similia dixerũt·assumes adiacentẽ numerũ capituli. ⁊ requires ipsũ numerũ in suo canone quẽ indicat·ibiq; iuenies qui ⁊ q̇d dixerũt. ⁊ ita demũ in corpore inquisita loca quę ex ipsis numeris indicant' p singula euãgelia·de eisdem dixisse inuenies.

De canonibus conciliorum Cap. XVI.

Canon aũt gręce latine regula nuncupat'. Regula aũt dicta q recte ducit·nec aliq̃n aliorsũ trahit. Alij dixerũt regulã dictã uel q regat·uel q normã recte viuẽdi prębeat·uel q distortũ prauũq; q̇d corrigat. Canones aũt generaliũ conciliorum a tẽporibꝰ constãtini cęperũt. In pręcedẽtibꝰ nãq; annis psecutiõe feruente·docẽdarũ plebiũ minime dabat' facultas. Inde xp̃ianitas i diuersas hereses scissa est·quia nõ erat licentia ep̃is in vnũ cõuenire nisi tpe supradicti impatoris. Ipse eni dedit facultatẽ xp̃ianis libere cõgregari. Sub h' etiã sancti patres in concilio niceno de oi orbe terraꝝ conueniẽtes iuxta fidẽ euãgelicã ⁊ aplicã·secundum post aplos symbolũ tradiderũt. Inter cetera autem cõcilia q̃ttuor eẽ scimꝰ venerabiles synodos quę totã pncipalit' fidem complectunt'·q̃si q̃ttuor euangelia·uel totidẽ paradisi flumina. Haꝝ prima nicena synodus.ccc.xviij.ep̃orũ constantino augusto impante pacta ẽ. In q̃ arrianę pfidię cõdẽnata blasphemia·quã de inęq̃litate sanctę trinitat' idẽ arrius asserebat·cõsubstãtialẽ deo patri deũ filiũ eadem sancta synodus p symbolũ definiuit. Secũda synodꝰ.c.l.patrũ sub theodosio seniore cõstãtinopoli congregata est quę macedoniũ spiritũ sanctũ deũ eẽ negantẽ cõdẽnans·consubstantialẽ patri ⁊ filio spiritũ sanctũ demõstrauit·dans symboli formã quã tota gręcoꝝ ⁊ latinoꝝ cõfessio i ecclesijs prędicat. Tertia synodꝰ ephesina prima ducentoꝝ episcopoꝝ sub iuniore theodosio augusto edita ẽ·quę nestoriũ duas psonas in xp̃o asserẽtẽ iusto anathemate cõdẽnauit·ostendens manere i duabꝰ naturis vnã dñi nostri ihesu xp̃i psonam. Quarta synodꝰ chalcedonẽsis.d.c.xxx.sacerdotũ sub martiano pncipe habita est in qua euticen constãtinopolitanũ abbatẽ xp̃i dei ⁊ carnis vnã naturã ꝓnunciãtẽ. ⁊ eiꝰ defensorẽ dioscoꝝ quondã alexandrinũ ep̃m. ⁊ ipsũ rursũ nestoriũ cũ reliquis hereticis vna patrũ sentẽtia prędamnauit prędicans eadẽ synodus·xp̃m dñm de virgine sic natũ·ut in eo substãtiã diuinę ⁊ humanę cõfiteamur nature. Hęc sũt q̃ttuor synodi pncipales·fidei doctrinã plenissime prędicãtes. Sz ⁊ si q̃ sũt cõcilia quę sci patres spũ dei pleni sanxerũt·pꝰ istaꝝ q̃ttuor auctoritatẽ·oi manẽt stabilita vigore·q̃rũ gesta i hoc ope cõdita ptinent'. Synodũ ãt ex gręco iterp̃tari comitatũ uel cętũ. Cõcilij xo nomẽ tractũ ex more romano. Tẽpore eni q̃ causę agebant'·cõueniebãt oẽs i vnũ·coiq; intẽtiõe tractabant. Unde ⁊ cõciliũ a coi intẽciõe dictũ q̃si cõsiliũ. Nã cilia oculoꝝ sũt·vnde ⁊ considiũ·id ẽ consiliũ d.in.l.litterã trãseũte. Cętus xo cõuentꝰ est uel cõgregatio a coeũdo·id ẽ cõueniẽdo in vnũ·vnde ⁊ cõuentus ẽ nũcupatus·sicut a conuẽtu cętus·ita ⁊ conciliũ a societate multoꝝ in vnũ.

De cyclo pascali Cap. XVII.

Pascalẽ cyclũ hippolytus ep̃us tẽporibꝰ alexãdri impatoris primꝰ ꝯscripsit. Post quẽ ꝓbatissimi auctores·eusebiꝰ cęsariensis·theophilus alexãdrinꝰ·ꝓsper q̈; natiõe aquitanus atq; victorinꝰ amplificatis eiusdẽ festiuitatis rõnibꝰ·multiplices circulos ediderũt. Cuiꝰ q̇dẽ rõnẽ beatissimꝰ Cyrillꝰ alexãdrine vrbis ep̃s in nonagintaq̇nq; annos·p q̇nquies decẽnouies calculãs·quoto kalẽdas uel luna debeat pascalis solẽnitas celebrari summa breuitate notauit. Cyclus autẽ vocatꝰ eo q i orbe digestus sit. ⁊ q̃si in circulo dispositũ ordinẽ cõplectat' annorũ sine varietate ⁊ sine vlla arte. Unde factũ ẽ ut cuiusq; materię carmina simplici formitate facta·cyclica vocarent'. Hinc ⁊ latine cyclũ dictũ q ordinẽ habeat stratũ annorum.

	Primus cyclus		Luna.
B	c.ij.idus	aprilis	xx.
	c.vj.kal.	aprilis	xvj.
	E.xvj.kal.	maij	xvij.
	c.vj.idus	aprilis	xx.
B	c.ix.kal.	aprilis	xv.
	E.ij.idus	aprilis	xvj.
	c.ij.non.	aprilis	xix.
	E.viij.kal.	maij	xx.
B	c.v.idus	aprilis	xv.
	c.ij.kal.	aprilis	xviij.
	E.xij.kal.	maij	xix.
	c.non.	aprilis	xv.
B	c.v.kal.	aprilis	xvij.
	E.xvj.kal.	maij	xviij.
	c.vj.idus	aprilis	xxj.
	c.ix.kal.	aprilis	xvij.
B	c.idus	aprilis	xvij.
	c.ij.non.	aprilis	xx.
	E.viij.kal.	maij	xxj.
	Secundus cyclus.		
	c.v.idus	aprilis	xviij.
B	c.ij.kal.	aprilis	xx.
	E.xij.kal.	maij	xxj.

	c.noñ.	aprilis	xvij.
	c.v.kal.	aprilis	xx.
B	E.xvj.kal.	maij	xx.
	c.kal.	aprilis	xvj.
	E.xj.kal.	maij	xvij.
	c.idus	aprilis	xx.
B	c.v.kal.	aprilis	xv.
	E.xv.kal.	maij	xvj.
	c.v.idus	aprilis	xix.
	c.viij.kal.	aprilis	xv.
B	E.idus	aprilis	xv.
	c.noñ.	aprilis	xviij.
	c.v.kal.	aprilis	xxj.
	E.iiij.idus	aprilis	xv.
B	c.kal.	aprilis	xvij.
	E.xj.kal.	maij	xviij.
	Tertius cyclus		
	c.viij.idus	aprilis	xv.
	c.iiij.kal.	aprilis	xviij.
B	E.xv.kal.	maij	xviij.
	c.v.idus	aprilis	xxj.
	c.viij.kal.	aprilis	xvij.
	E.xviij.kal.	maij	xviij.
B	c.noñ.	aprilis	xx.
	E.vij.kal.	maij	xxj.
	c.iiij.idus	aprilis	xvij.
	c.iiij.noñ.	aprilis	xx.
B	E.xj.kal.	maij	xx.
	c.viij.idus	aprilis	xvj.
	c.iiij.kal.	aprilis	xix.
	E.xiiij.kal.	maij	xx.
B	c.iiij.noñ.	aprilis	xv.
	c.viij.kal.	aprilis	xviij.
	E.xviij.kal.	maij	xix.
	c.iij.kal.	aprilis	xv.
B	E.xiiij.kal.	maij	xv.
	Quartus cyclus		
	c.iij.idus	aprilis	xix.
	c.vij.kal.	aprilis	xv.
	E.xvij.kal.	maij	xvj.
B	c.viij.idus	aprilis	xviij.
	c.iiij.kal.	aprilis	xxj.
	E.iij.idus	aprilis	xv.
	c.iij.noñ.	aprilis	xviij.
B	E.x.kal.	maij	xviij.
	c.xviij.kal.	maij	xxj.
	c.iij.kal.	aprilis	xvij.
	E.xiij.kal.	maij.	xviij.
B	c.iiij.idus	aprilis	xx.
	c.vij.kal.	aprilis	xvj.
	E.xvij.kal.	maij	xvij.
	c vij.idus	aprilis	xx.
B	c.xj.kal.	aprilis	xv.
	E.iij.idus	aprilis	xvj.
	c.iij.noñ.	aprilis	xix.
	E.ix.kal.	maij	xx.
	Quintus cyclus		
B	c.vij.idus	aprilis	xvj.
	c.iij.kal.	aprilis	xix.
	E.xiij.kal.	maij	xx.
	c.ij.noñ.	aprilis	xvj.
B	c.vij.kal.	aprilis	xvij.
	E.xvij.kal.	maij	xix.
	c.ij.kal.	aprilis	xv.
	E.xij.kal.	maij	xvj.
B	c.iij.idus	aprilis	xviij.
	c.iij.noñ	aprilis	xxj.
	E.xvj.kal.	maij	xv.
	c.vj.idus	aprilis	xviij.
B	c.iij.kal.	aprilis	xx.
	E.xiij.kal.	maij	xxj.
	c.ij noñ.	aprilis	xvij.
	c.vj.kal.	aprilis	xx.
B	c.xvij.kal.	maij	xx.
	c.ij.kal.	aprilis	xvj.
	E.xij.kal.	maij	xvij.

A Conditione mundi vsqȝ ad hunc nouissimū cyclū computāť anni. 5920. Post cuius explerionē ad pͥmū exordiū recurrendū est. Antiquit⁹ ecclesia pasca. xiiij. luna cū iudeis celebrabat quocūqȝ die occurreret. Quē ritum sancti patres in nicena synodo ꝓhibuerunt. constituētes nō solū lunā pascalem ꝛ mensem inquirere. ȝ etiā ꝛ diē resurrectiōis dñice obseruare. ꝛ ob hoc pasca a. xiiij. luna vsqȝ ad. xxj. extenderūt ut dies dñicus nō omitteret. Pasce aūt vocabulū nō grecū ȝ hebraicū ē. nec a passione. qm̄ paschin grece dicit pati. ȝ a transitu hebreo verbo pasca appellatū est. eo ꝙ tūc ꝑpl's dei ex egypto trāsierit. Unde ꝛ i euāgelio. cū vidisset inqt ihesus quia venit hora ut trāsiret de mūdo ad patrē. Cui⁹ nox ideo puigil duciť ꝑpter aduentū regis ac dñi nr̄i. ut temp⁹ resurrectionis eius nos nō dormientes. sed vigilātes inueniat: cuius noctis duplex ratio est. siue ꝙ in eadem tunc vitam recepit cū passus est. siue ꝙ postea eadem hora qua resurrexit ad iudicandū ventur⁹ ē. Eo aūt modo agimus pasca ut nō solū mortē ꝛ resurrectionē xp̄i in memoriā reuocem⁹. sed etiā cetera que circa eū attestanť ad sacramētoꝝ significationē inspiciam⁹. Propter initiū eni noue vite. ꝛ ꝑpter nouū hoīem quē iubemur induere ꝛ exuere veterē. expurgam⁹ vetus fermentū ut sim⁹ noua cōspersio. qm̄ pasca nostꝝ imolatus ē xp̄s. Propter hāc ergo vite nouitatē prim⁹ mensis nouoꝝ i anni mēsib⁹ celebrationi pascali mystice attributus est. Qꝛ vo tertie ebdomade die pasca celebrať. id ē qui dies occurrit a qntadecima luna vsqȝ i vicesimāprimā. hoc significat. qꝛ in toto tpe seculi qd septenario dieꝝ numero agiť. nūc tertiū tēpus hoc in sacramentum apparuit. Primū eni temp⁹ ē ante legē. secundū sub lege. tertiū sub gratia. vbi iam manifestatū ē sacramētū prius occultū in ꝓhetico enigmate. Ideo ꝛ ꝑpter hec tria seculi tempora resurrectio dñi triduana ē. Qꝛ vo a quartadecima luna vsqȝ ad. xxj. p dies. vij. pascalis dies queriť. hoc fit ꝑpt

ipſum numerū ſeptēnariū quo vniuerſitat̄ ſigni-
ficatio ſepe figurat̄. qui etiam ipſi eccleſię tribuit
ꝓpter inſtar vniuerſitatis. vnde ⁊ Johēs ap̄lus in
apocalypſi ad ſeptē ſcribit eccleſias. Eccleſia v̄o
in iſta adhuc mortalitate carnis conſtituta ꝓpter
ipſam mutabilitatē lunę noīe in ſcripturis ſigni-
ficat̄. Uaria autē obſeruantia opinionū paſcalis
feſtiuitatis interdū errorē gignit. Latini nāqꝫ a
iij. noñ. martias vſqꝫ i. iij. noñ. aprilis p̄mi men-
ſis lunā inquirūt. ⁊ ſi. xv.ª luna die dn̄ico ꝑuenerit
in alio die dn̄ico paſca ꝓtrahunt. Greci primi
mēſis lunā ab. viij. id⁹ martias vſqꝫ in diē noñ.
apri. obſeruant. ⁊ ſi. xv.ª luna die dn̄ico incurre-
rit. ſanctū paſca celebrant. Huiuſmodi ergo diſ-
ſenſio int̄ vtroſqꝫ paſcalē regulā turbat. Com-
munis annus dicit̄ qui. xij. tm̄ lunationes hoc eſt
dies. cccliiij. habet. Dictus autē cōmunis. q: ſepe
duo ita cōiuncti incedūt ut inuicē ſe ī paſcali ſo-
lennitate ſequant̄. Nā emboliſmus ann⁹ eſt ſemꝑ
ſolus. Emboliſm⁹ annus eſt qui. xiij. mēſes luna-
res. id eſt. ccclxxxiiij. dies habere monſtrat̄. Ipſe eſt
annus ſancto Moyſi diuinit⁹ reuelatus. in quo
iubent̄ hi qui longius habitant. in ſecūdo menſe
paſca celebrare. Emboliſmus autē nomen grecū
eſt. qđ interpretat̄ latine ſuꝑaugmentū: eo ꝙ ex-
pleat numerū annoꝝ cōmuniū quib⁹. xi. lunares
dies deeſſe cernunt̄. Emboliſmi aūt anni ⁊ cōmu
nes ſic inueniunt̄. Si eni a. xiiij.ª luna paſcę prece-
dentis vſqꝫ ad. xiiij. ſequētis. ccclxxxiiij. dies fuerit.
emboliſmalis ann⁹ ē. ſi. cccliiij. cōmunis. Biſſex-
tus eſt poſt annos. iiij. vnus dies adiectus. Cre-
ſcit enim per ſingulos annos quarta pars aſſis.
At vbi quarto anno aſſem cōpleuerit biſſextilē
annū facit. Dictus aūt biſſextus q: bis ſexies du-
ctus aſſem facit. qđ eſt vn⁹ dies. ſicut quadrantem
ꝓpter quater ductū qđ ē biſſextus. quē ſuꝑ dierū
curſum in annū ſol facit. ſiue ꝙ nequeat annum
ſubintroducere niſi biſſexto noñ. mar. cōputaue-
ris. hoc eſt ⁊ primo die ſexto noñ. mar. ⁊ addito
bis ſexto alio die ſexto noñ. mar. iteraueris. A
ſexto aūt noñ. martias vſqꝫ in diē pridie kal. ia-
nuarias in lunę curſu biſſext⁹ apponit̄. atqꝫ inde
detrahit̄. Intercalares aūt dies idcirco vocant̄.
q: interponūt̄. ut ratio lunę ſoliſqꝫ cōueniat. Ca-
lare eni ponere dicit̄. intercalare interponē. Epa-
ctas greci vocant. latini adiectiones annuas lu-
nares. quę ꝑ vndenariū numerū vſqꝫ ad tricena-
riū in ſe reuoluunt̄. Quas ideo egyptij adijciunt
ut lunaris emenſio rationi ſolis ęquet̄. Luna eni
iuxta curſum ſuū. xxviiij. ſemis dies lucere dino-
ſcit̄ ⁊ fiūt in annū lunares dies. cccliiij. remanent
ad curſum anni ſolaris dies. xi. quas egyptij ad-
ijciunt. vnde ⁊ adiectiones vocant̄. Abſqꝫ bis nō
īuenies lunā quota ſit in q̄libet āno ⁊ mēſe ⁊ die.
Iſtę epactę ſemꝑ. xi. kal. apri. reperiūt̄ ī eadē luna
quę fuerit eo die. Continent̄ aūt circulo decēno-
uenali. ſ; cū ad. xxviiij. epactas ꝑuenerint. qui eſt
circulus decēnouenalis. iā ſequenti anno nō ad-
Spes ſuꝑ. xxviiij. xi. ut. x. annuncies detractis. xxx.
ſ; inde reuerteris ut. xi. ꝓnuncies.

De reliquis feſtiuitatibus Cap. xviii.

Feſtiuitas dicta a feſtis diebus. quaſi fe-
ſtiditas. eo ꝙ in eis ſola res diuina fit.
Quib⁹ contrarij ſūt faſti in quibus ius
fat̄. id eſt dicit̄. Solēnitas a ſacris dicit̄ ita ſuſce-
pta. ut mutari ob religionē nō debeat. a ſolito id
eſt firmo atqꝫ ſolido noīata. uel ex eo ꝙ ſoleat fie-
ri ī anno. Celebritas aūt nominat̄. ꝙ nō ibi ter-
rena. ſ; celeſtia tm̄ agant̄. Paſca feſtiuitatū oīuꝫ
prima eſt. de cuius vocabulo iā ſuꝑius dictū eſt.
Pentecoſtes ſicut ⁊ paſca apud hebręos celebris
dies erat. qđ p⁹ q̄nqꝫ decadas paſcę celebrat̄. vnde
⁊ vocabulū ſumpſit. Penta eni grece quinqꝫ. in q̄
die ſ̄m legem. panes ꝓpoſitionis de nouis frugi-
bus offerebant̄. Cui⁹ figurā ann⁹ iubileus ī teſta-
mento veteri geſſit. quę nūc iterū ꝑ futuram re-
promiſſionis ęternā requiē pręfigurat̄. Epipha-
nia grece. latine apparitio ſiue manifeſtatio vocat̄
eo enim die xp̄us ſideris indicio magis apparuit
adorand⁹. Qđ fuit figura primitię credētiū gen-
tium. Quo die ⁊ dn̄ici baptiſmatis ſacramentū.
⁊ ꝑmutatę in vinū aquę factorū ꝑ dn̄m ſignorum
principia extiterūt. Duę ſunt autē epiphanię. pri-
ma in qua natus eſt xp̄us ⁊ paſtorib⁹ hebręoꝝ an-
gelo nunciante apparuit. ſecunda in qua ex gen-
tium ppl̄o. ſtella indice. pręſepis cunabula magis
adoraturis exhibuit. Scenophegia. ſolennitas
hebręoꝝ de greco in latinū tabernaculoꝝ dedica-
tio interpretat̄. quę celebrat̄ a iudęis. in memoriā
expeditionis cū ab ęgypto ꝓmoti in tabernacu-
lis agebant. ⁊ ex eo ſcenophegia. Sceno eni grę-
ce. latine tabernaculū dicit̄. Quę ſolēnitas apud
hebręos ſeptēbrio menſe celebrabat̄. Neomenia
apud nos kalendę. apud hebręos autē q: ſ̄m lu-
narē curſum menſes ſupputantur. ⁊ grece mene
luna appellatur. inde neomenia id eſt noua luna.
Erant eni apud hebręos ipſi dies kalendarū. ex
legali inſtitutione ſolennes. de quib⁹ in pſalterio
dicit̄: Canite ī initio mēſis tuba. in die inſignis
ſolēnitatis veſtrę. Encenia autē eſt. noua templi
dedicatio. Grece eni cenon dicit̄ nouū. Quando
eni aliquid nouū dedicat̄; encenia dicit̄. Hāc de-
dicatiōis templi ſolennitatē iudei octobrio mēſe
celebrabāt. Dies palmaꝝ ideo dicit̄. q: in eo dn̄s ⁊
ſaluator noſter ſicut ꝓpheta cecinit irl̄m tendens
aſellū ſediſſe ꝑhibet̄. Tūc gradiens. cū ramis pal
marū multitudo plebiū obuiā ei clamauerūt. O-
ſanna. benedict⁹ qui venit in nomine dn̄i rex iſrl̄.
Uulgus aūt ideo hūc diem capitilauiū vocat. q:
in eo tūc mos eſt lauādi capita infantiū. q̄ vngen
di ſunt: ne obſeruatione. xl.ᵉ ſordidata ad vnctio-
nem accederēt. Hoc aūt die. ſymbolū cōfitentib⁹
tradit̄. ꝓpter confinem dn̄icę paſcę ſolennitatē. ut
qui iā ad dei gratiā ꝑcipiendā feſtināt. quā confi
teant̄ fidem agnoſcāt. Cena dn̄ica dicta eſt. eo ꝙ
in eo die ſaluator paſca cū ſuis diſcipulis fecerit;
a

qđ ⁊ vsq; hodie sicuti ē traditū celebrat᷑·sanctūq;
in eo chrisma conficit᷑. Sabbatū ab hebreis·ex
interpretatione vocabuli sui requies nominat᷑·ꝙ
deus in ipso pfecto mūdo requieuisset. Siquidē
⁊ eo die requieuit dn̄s i sepulchro·ut quietis illi⁹
mysteriū confirmaret·qđ iudeis obseruandū·in
vmbra futuri preceptū est. Sed postꝙ xp̄us in se/
pultura sua eius figuram adimpleuit·obseruatio
ei⁹ quieuit. Dn̄icus dies ꝓinde vocat᷑·q: in eo re/
surrectiōis dn̄i nostri gaudiū celebrat᷑. Qui dies
nō iudeis ẜ xp̄ianis in resurrectione dn̄i declara/
tus est. ⁊ ex illo habere cepit festiuitatē suā. Illis
enī solū celebrandū sabbatū traditū est·qui erant
antea requies mortuoꝝ·resurrectio autē illi⁹ erat
qui resurgens a mortuis iam nō moreret᷑. Postꝙ
aūt facta ē talis resurrectio in corpe dn̄i·ut pre/
iret i capite ecclesie·qđ corpus ecclesie speraret in
fine·iam dies dn̄icus·id ē octauus·qui ⁊ primus
celebrari cepit.

De officiis Cap. XIX.

Officioꝝ plurima genera sūt·ẜ precipuū
illud·qđ in sacris diuinisq; rebus habet᷑.
Officiū autē ab efficiendo dictum quasi
efficiū·ꝓpter decorē sermonis vna mutata lrā·uel
certe ut quisq; illa agat que nulli officiant ẜ pro/
sint omnib⁹. Vespertinū officiū est in noctis ini/
tio·vocatū a stella vespere·que surgit oriente no/
cte. Matutinū vo officium est in lucis initio·a
stella lucifero appellatū·que orit᷑ incohoante mane
Quorū duoꝝ tempoꝝ significatione ostendit᷑·ut
die ac nocte semꝑ deus laudet᷑. Missa·tpe sacrifi/
cij est·qn̄ cathecumini foras mittunt᷑·clamāte le/
uita: si quis cathecumin⁹ remansit exeat foras. ⁊
inde missa·q: sacramētis altaris interesse nō pos/
sunt qui nōdum regenerati noscunt᷑. Chorus est
multitudo in sacris collecta. ⁊ dictus chorus ꝙ
initio in modum corone circū aras starent. ⁊ ita
psallerent. Alij chorū dixerūt a cōcordia·que in
charitate consistit·q: si charitatem nō habeat:
respondere conuenient᷑ nō potest. Cum aūt vnus
canit·grece monodia·latine sinciniū dicit᷑·cū vo
duo canūt·biciniū appellat᷑·cū multi·chorus. Nā
chorea ludicrū cantilene·uel saltationes classium
sunt. Antiphona ex greco·interpretat᷑ vox reci/
proca·duob⁹ scilicet choris alternatim psallentib⁹
ordine cōmutato·siue de vno ad vnū. Quod ge/
nus psallēdi greci inuenisse tradunt᷑. Responso/
rios itali tradiderunt. Quos inde responsorios
cant⁹ vocant·ꝙ alio desinēte·id alter respōdeat.
Int᷑ responsorios aūt ⁊ antiphonas hoc differt·
ꝙ i responsorijs vn⁹ versum dicit·in antiphonis
aūt vsib⁹ alternāt chori. Lectio dicit᷑·q: nō can/
tat᷑ ut psalm⁹ uel hymn⁹·ẜ legit᷑ tm̄. Illic enī mo/
dulatio·hic sola ꝓnunciatio querit᷑. Canticū est
vox cantant᷑ i leticia. Psalm⁹ aūt dicit᷑·q: cantat᷑
ad psalteriū·quo vsum esse Dauid ꝓpherā in ma/
gno mysterio prodit historia. Hec aūt duo i qui/
busdā psalmoꝝ titulis·iuxta musicā artem·alter/
natim sibi apponunt᷑. Nā canticū psalmi est cum
id qđ organū modulat᷑·vox postea cantātis elo/
quit᷑. Psalmus vo cantici·qđ humana vox pre/
loquit᷑·ars organi modulantis imitat᷑. Psalmus
aūt a psalterio dicit᷑·vnde nec mos est ex alio ope
eū componi. Tres aūt gradus sūt in cantando.
primus succentoris·secūdus incentoris·terti⁹ ac/
centoris. Diapsalma quidā hebreū verbū esse vo/
lūt·quo significat᷑·semꝑ·id est·ꝙ illa quibus hoc
interponit᷑·sempiterna esse confirmet. Quidam
vo grecū verbū existimant q̄ significat᷑ interual/
lum psallendi·ut psalma sit qđ psallit᷑·diapsalma
vo interpositū in psallēdo silentiū·ut quēadmo/
dū simpsalma dicit᷑ vocis copulatio in cantādo:
ita diapsalma disiūctio eaꝝ·vbi quedam requies
distincta continuatione ostendit᷑. Unde ⁊ illud
probabile est: non coniungendas sententias in
psallendo·vbi diapsalma interposita fuerit. quia
ideo interponit᷑·ut cōuersio sensuū uel ꝑsonarum
esse noscat᷑. Hymnus est canticū laudantiū·qđ de
greco i latinū laus interpretat᷑·ꝓ eo ꝙ sit carmen
leticie ⁊ laudis. Proprie aūt hymni sūt cōtinen/
tes laudē dei. Si ergo sit laus ⁊ nō sit dei·nō est
hymn⁹. si sit ⁊ laus ⁊ dei laus ⁊ nō cantet᷑·non est
hymn⁹. Si ergo ⁊ in laudem dei dicit᷑ ⁊ cantat᷑:
tūc est hymn⁹. Cui contrarium est threnū·qđ est
lamenti carmē ⁊ funeris. Alleluia duoꝝ verbo/
rū interpretatio est·hoc est laus dei. ⁊ est verbum
hebreum. Ia enī vnū est de. x. nominib⁹·quibus
apud hebreos deus vocat᷑. Amen significat vere
siue fidelit᷑·qđ ⁊ ipsum hebreū est. Que duo ver/
ba·amē ⁊ alleluia·nec grecis nec latinis nec bar/
baris licet in suā linguam oīo transferre uel alia
lingua annūciare. Nā ꝙuis interpꝛtari possint·
ꝓpter sanctiorē tamen auctoritatē·seruata est ab
apl̄is in his ꝓprie lingue antiq̄tas. Tanto enī sa/
cra sunt noīa·ut etiā iohēs in apocalypsi referat
se spiritu reuelante vidisse ⁊ audisse vocē celestis
exercitus·tāꝙ vocem aquaꝝ multarū ⁊ tonitruū
validorū dicentiū: amen ⁊ alleluia·ac per hoc sic
oportet in terris vtraq; dici sicut in celo resonāt.
Osanna in alteri⁹ lingue interpretationē in toto
transire nō potest. Osi enī saluifica interpretat᷑·
anna interiectio est·motū animi significans sub
deprecātis affectu. Integre aūt dicit᷑ osianna·qđ
nos corrupta media vocali lrā ⁊ elisa dicim⁹ osan/
na·sicut fit in versib⁹ qn̄ scandim⁹. Littera enim
prima verbi sequentis·extremā prioris verbi ve/
niens excludit. ⁊ dicit᷑ hebraice osanna qđ inter/
pretat᷑ saluifica·subaudiēdo uel populum tuū·uel
totū mūdū. Offertoriū tali ex causa sumpsit vo/
cabulū. Fertū enī dicit᷑ oblatio que i altari offert᷑
⁊ sacrificat᷑ a pontificib⁹·a quo offertoriū nomi/
natū·quasi ꝓpter fertū. Oblatio vocat᷑ q: offert᷑.
Dona ꝓprie dei dicunt᷑·munera hoīu3. Nam mu/
nera dicunt᷑ obsequia que pauperes diuitib⁹ loco
munerū soluūt. Itaq; mun⁹ homini dat᷑·donum
deo·vnde etiā i tēplis donaria dicim⁹. Munera

aūt vocant᷑· q꞉ manib⁹ uel accipiunt᷑ uel dant᷑. Duo
sūt aūt quę offerunt᷑· donū ⁊ sacrificiū. Donū di-
cit᷑ quicq̄d auro argēto q̄3 aut q̄libet alia specie ef-
ficit᷑. Sacrificiū aūt est victima. ⁊ quęcūq̄3 in ara
cremant᷑ seu ponunt᷑. Oē aūt qđ deo dat᷑· aut de-
dicat᷑· aut cōsecrat᷑. Qđ dedicat᷑: dicēdo dat᷑· vn-
de ⁊ appellat᷑. vnde ⁊ errant q̄ dedicationē conse-
crationē putāt significari. Immolatio ab antiq̄s
dicta· eo ꝙ in mole altaris posita victima cęderet᷑
vnde ⁊ mactatio post īmolationē est. nunc autem
īmolatio panis ⁊ calicis cōuenit· libatio aūt tan-
tūmodo calicis oblatio est. Hinc ē illud: Et liba-
uit de sanguine vuę. sicut ⁊ sęculariū quidā poe-
tarū· nūc inquit pateras libate ioui. Libare enim
ꝓprie fundere est· sumptūq̄3 nomen de libero quo-
dam· qui in gręcia vsū repperit vitis. Hostię apud
veteres dicebant᷑ sacrificia· quę fiebant anteꝙ̄ ad
hostē ꝑgerent. Victimę v̄o sacrificia· quę post vi-
ctoriā deuictis hostib⁹ īmolabant᷑. Et erāt victi-
mę maiora sacrificia· ꝙ̄ hostię. Alij victimā dictā
putauerūt· q꞉ ictu ꝑcussa cadebat· uel q꞉ vincta ad
aras ducebat᷑. Holocaustū illud est· vbi totū igne
cōsumit᷑ qđ offert᷑. Antiqui enī cū maxima sacri-
ficia administrarēt· solebant totas hostias in sa-
croꝝ consumere flāma. ⁊ ipsa erant holocausto-
mata. Holo enī grece totū dicit᷑· caustis incensio.
⁊ holocaustū totū incensum. Cerimonię apud la-
tinos· dicunt᷑ sacra oīa· quę apud grecos orgia vo-
cant᷑. Proprie aūt visum ē doctorib⁹ a carēdo ap-
pellari cerimonias· quasi carimonias· eo ꝙ ea quę
in sacris diuinis offerunt᷑· in suo vsu his carerent
homines· qđ etiā nomen in vsu est lr̄aꝝ sanctaꝝ.
Alij cerimonias ꝓprie in obseruationib⁹ iudęorū
credūt· abstinentiā scilicet quarūdam escarū: ꝯm
veterē legē· eo ꝙ obseruātes careant his reb⁹ qui-
bus se abstinuerūt. Sacrificiū dictū· quasi sacrū
factū· q꞉ prece mystica cōsecrat᷑· ī memoriā ꝓ no-
bis dn̄icę passionis. Unde h̄ eo iubēte corp⁹ xp̄i ⁊
sanguinē dicim⁹· qđ dū sit ex fructib⁹ terrę· sancti-
ficat᷑ ⁊ fit sacramentū· operāte inuisibilit᷑ spū dei.
cui⁹ panis ⁊ calicis sacramentū gręci eucharistiā
dicūt: qđ latine bona grā interpretat᷑. Et q̄d me-
lius corꝑe ⁊ sanguine xp̄i? Sacramētū est· in ali-
qua celebratione· cū res gesta ita fit ut aliq̄d si-
gnificare intelligat᷑· qđ sancte accipiendū est. Sūt
aūt sacramenta· baptismū ⁊ chrisma· corp⁹ ⁊ san-
guis xp̄i· quę ob id sacramēta dicunt᷑· q꞉ sub tegi-
mento corporaliū rerū· virt⁹ dīna secreti⁹ salutem
eorūdem sacramentoꝝ oꝑat᷑. Unde ⁊ a secretꝪ vir-
tutib⁹ uel sacris sacramēta dicunt᷑. Quę ideo fru-
ctuose penes ecclesiā fiunt· q꞉ sanct⁹ in ea manens
spūs· eorūdem latenter sacramentoꝝ oꝑat᷑ effectū.
vnde seu ꝑ bonos seu ꝑ malos ministros· intra dei
ecclesiā dispensent᷑· tn̄ q꞉ spūs sanct⁹ mystice illa vi-
uificat· qui quondā ap̄lico in tp̄e· visibilib⁹ appa-
rebat operib⁹· nec bonoꝝ meritis dispēsatoꝝ am-
plificant᷑ hęc dona· nec maloꝝ attenuant᷑· q꞉ neq̄3
qui plantat est aliq̄d neq̄3 qui rigat· ꝫ qui incre-
mentū dat deus. Unde ⁊ grece mysteriū dicitur
ꝙ secretā ⁊ reconditā habeat dispensationē. Ba-
ptismū gręce· latine tinctio interpretat᷑· quę idcir-
co tinctio dicit᷑· q꞉ ibi homo spū gratię in melius
īmutat᷑. ⁊ longe aliud ꝙ̄ erat efficit᷑. Prius enim
deformitate peccatoꝝ fędi eram⁹· ī ipsa intinctiōe
reddimur pulchri dealbatione virtutū. Unde in
canticis scribit᷑ canticoꝝ. Quę est ista quę ascen-
dit dealbata? Cui⁹ mysteriū nō alit᷑ nisi sub trini-
tatis designatiōe· id est patris ⁊ filij ⁊ spūs sancti
cognominatione complet᷑· dicente dn̄o ad ap̄los:
Ite docete oēs gentes baptiçantes eos ī nomine
patris ⁊ filij ⁊ spūs sancti. Sicut enī in trib⁹ te-
stibus stat omne verbū· ita hoc sacramentū cōfir-
mat ternari⁹ numerus nominū dīnoꝝ. Q꞉ autē ꝑ
aquā baptismū dat᷑· hęc ratio est. Uoluit enī dn̄s
ut res illa inuisibilis ꝑ congruentē· ꝫ ꝓfecto con-
trectabilē rem· visibile impenderet᷑ elementū· suꝑ
qđ etiā in principio ferebat᷑ spūs sanctus. Nā si-
cut aqua purgat᷑ exterius corpus· ita latent᷑ eius
mysterio ꝑ spm̄ sanctū purificat᷑ ⁊ anim⁹. Cuius
sanctificatio ita est. Inuocato enī deo descendit
spūs sanctus de cęlis ⁊ medicatis aquis· sanctifi-
cat eas de semetipso. ⁊ accipiūt vim purgationis
ut in eis ⁊ caro ⁊ anima delictis inquinata mun-
det᷑. Chrisma gręce latine vnctio noiat᷑. ex cuius
noie ⁊ xp̄s dicit᷑ ⁊ homo post lauacrū sanctificat᷑.
Nā sicut in baptismo peccatoꝝ remissio dat᷑. ita
ꝑ vnctionē sanctificatio spirit⁹ adhibet᷑. ⁊ hoc de
pristina disciplina· qua vngi in sacerdotium ⁊ in
regnum solebant· ex quo ⁊ aaron a moyse vnctus
est. Quę dū carnalit᷑ fit· spiritalit᷑ ꝓficit· quō ⁊ in
ipsa baptismi grā visibilis actus ē ꝙ in aq̈ mer-
gimur· ꝫ spiritalis effect⁹ ꝙ delictis mūdamur.
Hoc significat illud vnguentū· qđ peccatrix mu-
lier super pedes. ⁊ ea quę dicit᷑ nō fuisse peccatrix
suꝑ caput ih̄u fudisse describit᷑. Manus imposi-
tio ideo fit ut ꝑ benedictionē aduocatus inuitet᷑
spūs sanctus. Tūc enī ille ꝑaclitus· post mūdata
⁊ benedicta corꝑa· libens a patre descendit. ⁊ q̄si
suꝑ baptismi aquā· tāꝙ̄ suꝑ pristinā sedem reco-
gnoscens req̄escit. Nā legit᷑ ꝙ ī principio aquis
superferebat᷑ spiritus sanctus. Exorcismus gręce
latine cōiuratio siue sermo increpationis est· ad-
uersus diabolū ut discedat. sicut est in çacharia:
Et ostendit mihi iesū sacerdotem magnū. stan-
tem corā angelo dn̄i. ⁊ sathan stabat a dextris ei⁹
ut aduersaret᷑ ei. ⁊ dixit dn̄s ad sathan. Increpet
dn̄s in te sathan. ⁊ increpet dn̄s in te qui elegit
irl̄m. Hoc est exorcismus· increpare ⁊ coniurare
aduersus diabolū. Unde sciendū ꝙ non creatura
dei in infantib⁹ exorciçat᷑ aut exsufflat᷑· ꝫ ille sub
quo sunt oēs qui in peccato nascuntur. Est enim
princeps peccatorū. Symbolum ꝑ linguā gręcā
signū uel cognitio interpretat᷑. Discessuri enī ap̄li
ad euangeliçandū in gentibus· hoc sibi predica-
tionis signū uel indiciū posuerunt. Continet enī
confessionem trinitatis ⁊ vnitatē ecclesię. ⁊ omne

xp̄iani dogmatis sacramentū. Quod symbolum
fidei ⁊ spei nostre nō scribit̄ i charta ⁊ atramen/
to·ꝫ in tabulis cordis carnalib⁹. Oratio peritio
dicit̄. Nā orare est petere·sic̄ exorare impetrare.
Constat aūt oratio loco ⁊ tempore. Loco·q: non
vbiqꝫ·cū ꝓhibeamur a xp̄o orare in publico·sed
vbi oportunitas dederit·aut necessitas importa/
uerit. Neqꝫ enī contra p̄ceptū reputat̄ ab apo/
stolis factum·q: in carcere audientib⁹ custodibus
orabant ⁊ canebāt deo. De tempore ṽo dictū est:
sine intermissione orate·ꝫ hoc singularib⁹. Nam
est obseruatio quarūdam horarū cōmuniū·quę
diei interspacia signāt·tertia·sexta. ⁊ nona. simi/
liter ⁊ noctis·ꝫ ideo hę orandi horę diuisę sūt·ut
si forte aliquo fuerimus opere detenti·ipsum nos
ad officium temp⁹ admoneat·quę tempora ī scri/
pturis inueniunt̄. Primū enī sp̄us sanctus con/
gregatis discipulis hora tertia infusus est. Petr⁹
qua die visionem cōmunicationis in illo vasculo
expertus est·sexta hora orandi gratia ascenderat.
Idem etiā cum iohanne hora nona templū adijt
qn̄ claudum sanitati reformauit. Sed ⁊ danielē
legimus hęc tēpora in oratiōe obseruasse. ⁊ vtiqꝫ
ex israelis disciplina·ut ne minus ꝙ̄ ter in die ad/
oremus. Debitores enī sumus triū ꝑsonarum·pa/
tris ⁊ filij ⁊ sp̄us sancti·exceptis vtiqꝫ ⁊ alijs le/
gitimis orationib⁹ quę sine vlla admonitione de/
bent̄·in ingressu lucis ac noctis·siue vigiliarum·
ꝫ ⁊ cibum nō prius sumere ꝙ interposita oratiōe
debem⁹. Priora enī habēda sunt sp̄us refrigeria·
quia priora cęlestia ꝙ̄ terrena. Qui aūt vult ora/
tionē suā volare ad dn̄m·faciat illi duas alas·ie/
iunium ⁊ elemosynam ⁊ ascēdet celeriter. ⁊ exau/
diet̄. Ieiuniū est parsimonię victus·abstinētiaqꝫ
ciboꝝ·cui nomen est inditū ex quadam parte vi/
scerū tenui semꝑ ⁊ vacua·qđ vulgo ieiuniū vocat̄.
vnde ieiunij nomē credit̄ deriuatū·ꝙ sui inedia
viscera vacua ⁊ exainanita existant. Ieiuniū aūt
⁊ statio dicit̄. Statio aūt de militari exemplo no
men accepit·ꝓ eo ꝙ nulla lęticia obueniēs castris
stationē militum rescindat. Nā lęticia libentius
tristicia sollicitius administrat disciplinā. Unde
⁊ milites nūꝙ̄ imemores sacramenti·magis sta/
tionibus parent. Discernūt aūt quidam inter ie/
iunium ⁊ stationē. Nam ieiuniū est indifferent̄
cuiuslibet diei abstinētia·nō ſm legem ꝫ ſm pro/
priā voluntatē. statio aūt est obseruatio statuto/
rum dierū uel temporū. Dierum·ut quartę ferię ⁊
sextę ieiuniū·ex veteri lege p̄ceptū·de q̄ statione
in euangelio dixit ille: ieiuno bis in sabbato·id ē
quarta ⁊ sexta sabbati. Temporū aūt·quę legali/
bus ac ꝓpheticis institutionib⁹·terminatis tem/
poribus statuta sunt·ut ieiuniū quarti. v. vij. ⁊. x.
mensis·uel sicut in euāgelio dies illi in quib⁹ ab/
latus est sponsus·uel sicut obseruatio quadrage/
simę quę in vniuerso orbe·institutiōe ap̄lica ob/
seruat̄: circa confiniū dn̄ice passionis. His tertiū
genus quidam adijciunt·quā xerophagiā dicūt·

abstinentiā scilicet ciboꝝ humentiū. Unde ⁊ no/
men hoc datum·eo ꝙ siccis quidā escis vtantur.
Penitentia appellata quasi punitentia·eo ꝙ ipse
homo ī se pęnitēdo puniat qđ male admisit. Nā
nihil aliud agunt quos veracit̄ pęnitet·nisi ut id
quod male fecerūt impunitum esse nō sinant. Eo
quippe modo sibi nō parcentib⁹ ille parcit·cuius
altum iustūqꝫ iudiciū nullus contemptor euadit.
Perfecta est aūt pęnitentia·pręterita deflere ⁊ fu/
tura nō admittere. Hęc secunda in similitudine
fontis est·ut si forte impugnāte diabolo aliquod
peccatū irrepserit·huius satisfactione purgetur.
Satisfactio aūt ē·causas peccatoꝝ ⁊ suggestio/
nes excludere ⁊ vltra peccatum nō iterare. Re/
conciliatio ṽo ē quę post complementū pęniten/
tie adhibet̄. Nam sicut conciliamur deo: quādo
primū a gentilitate conuertimur·ita reconciliā/
mur: quando post peccatū pęnitēdo regredimur
Exomologesis gręco vocabulo dicitur·qđ latine
confessio interpretat̄·cui⁹ nominis duplex signi/
ficatio est. Aut enī in laude intelligit̄ confessio si/
cut est: confiteor tibi pater dn̄e cęli ⁊ terrę·aut dū
quisqꝫ confitetur sua peccata ab eo indulgenda
cuius indeficiens est misericordia. Ex hoc ergo
gręco vocabulo·exprimitur ⁊ frequentat̄ exomo/
logesis·qua delictum nostrū dn̄o cōfitemur·nō
quidem ut ignaro·cuius cognitioni nihil occul/
tum est·ꝫ cōfessio est rei scilicet eius quę ignorat̄
ꝓfessa cognitio. Utile enī sibi ac iocundū quisꝙ̄
esse existimauerat: rapere·adulterari·furari·sed
vbi hęc ęternę damnationi obnoxia esse cogno/
uit: cognitis his confitetur errorē. Cōfessio aūt
erroris·ꝓfessio est desinendi. Desinendum ergo a
peccatis est·dum confessio est. Confessio autē an/
tecedit·remissio sequit̄. Cęterum extra veniā est
qui peccatum cognoscit nec cognitum confitet̄.
Itaqꝫ exomologesis·prosternēdi ⁊ humilificādi
hominis disciplina est·habitu atqꝫ victu·sacco ⁊
cinere incubare·corpus sordibus obscurare·ani/
mū męrorib⁹ deijcere·illa quę peccauit·tristi tra/
ctatiōe mutare. Letanię gręco nomine appellan/
tur·quę latine dicunt̄ rogationes. Inter letanias
ṽo ⁊ exomologesin hoc differt·ꝙ exomologesis ꝓ
sola confessione peccatorum agitur·letanię ṽo di/
cunt̄ ꝓpter rogandum dn̄m ⁊ impetrandū in ali/
quo misericordiā eius. Sed nūc iam vtrūqꝫ vo/
cabulum sub vna significatione habet̄·nec distat
vulgo vtrum letanię·an exomologesis dicantur.
Supplicationis aūt nomen quodāmodo ex gen/
tilitate retinetur. Nam ferię aut legitimę erant
apud eos·aut indictę. Indictę autē quia pauper/
tas antiqua romanorum aut ex collatione sacri/
ficabat·aut certe de bonis damnatorum. Unde
supplicia dicunt̄ supplicationes quę fiebāt de bo/
nis passorum supplicia. Sacrę enim res·de rebus
execrandorum fiebant.

Incipit liber septimus De deo Cap. I.

Beatissimus hieronymus vir eruditissimus ⁊ multarū linguarū peritus hebreorum nominum interpretationē primus in latinā linguam cōuertit. Ex quibꝰ ꝓ breuitate pretermissis multis· quedā huic operi adiectis interpretationibus interponenda studui. Uocabulorꝝ enim expositio satis indicat q̇d velint intelligi. Habēt enim quedā ex ꝓprijs causis·nominū rationē. In principio aūt decem nomina ponimus·quibꝰ apud hebreos deus vocaṫ. Primū apud hebreos dei nomen el diciṫ·qȯ alij deū·alij etymologiam eius exprimētes·ischyros id est fortē interpretati sunt·ideo ꝙ nulla infirmitate premiṫ·ꝫ fortis est ⁊ sufficiens ad omnia ꝑpetranda. Secundū nomen eloi est. Tertiū eloe qȯ vtrūqꝫ in latinū·deus diciṫ. Est aūt nomen in latinū·ex greca appellatione translatū. Nā deus grece theos diciṫ·quasi δέος·id ē timor. vnde tractū ē nomen deus·ꝙ eū colentibꝰ sit timor. Deꝰ aūt ꝓprie nomen est trinitatis ꝑtinens ad patrem ⁊ filium ⁊ spiritū sanctū. Ad quā trinitatem etiā reliqua que in deo infra sunt posita vocabula referunṫ. Quartū nomē dei diciṫ sabaoth: qȯ vertiṫ in latinū: exercituū siue virtutū. de quo ī psalmo ab angelis diciṫ: Quis est iste rex glie: Dn̄s virtutū. Sūt aūt in huiusmodi ordinatione virtutes multe: ut angeli·archangeli·principatus ⁊ potestates·cunctiqꝫ celestis militie ordines·quorꝝ tamen ille dn̄s est. Omnes enī sub ipso sūt. eiusqꝫ dominatui subiacēt. Quintū nomen elion·quod interpretaṫ ī latinū excelsus·q: supra celos est·sic scriptū est de eo: Excelsus dn̄s: supra celos gloria eius. Excelsus autē dictus ꝓ valde celsus. Ex enī ꝓ valde poniṫ·sicut eximius quasi valde eminens. Sextum nomen eieie·id est qui est. Deus enī solus q: eternus est·hoc est·q: exordiū nō habet·essentie nomen vere tenet. Hoc enī nomen ad sanctū moysen ꝑ angelū est delatū. Querenti enī qȯ esset nomen eius qui eū ꝑgere precipiebat ad populū ex egypto liberandū·respōdit: Ego sum qui sū. ⁊ dices filijs isrl': qui est misit me ad vos· tanꝙ in eius cōparationē qui vere ē·q: incōmutabilis est: ea que cōmutabilia facta sūt·quasi nō sint. Qȯ enī diciṫ fuit·nō est. ⁊ qȯ diciṫ erit·nondum est. Deus aūt esse tm̄ nouit·fuisse ⁊ futurum esse nō nouit. Solus enī pater cū filio ⁊ spū sancto veraciṫ est. Cuius essentie comparatū esse nostrum·nō esse est. Unde ⁊ in colloquio dicimꝰ·viuit deus·q: essentia vita viuit·quā mors nō habet. Septimū adonay·qȯ generaliter dn̄s interpretaṫ·ꝙ dominet̄ creature cuncte·uel ꝙ creatura omnis dominatui eius deseruiat. Dn̄s ergo ⁊ deꝰ uel ꝙ dominet̄ omnibus uel ꝙ timeaṫ a cunctis.

Octauū ia. qȯ ī deo tm̄ poniṫ·qȯ etiā in alleluia in nouissima syllaba sonat. Nonū tetragrāmaton·hoc est quattuor litterarꝝ·qȯ ꝓprie apud hebreos in deo ponitur·iode·iode·id est duabus ia· que duplicata ineffabile illud ⁊ gloriosum dei nomen efficiūt. Diciṫ aūt ineffabilis·nō q: dici non potest·ꝫ q: finiri sensu ⁊ intellectu humano nullatenus potest. ⁊ ideo q: de eo nihil dignū dici potest·ineffabilis est. Decimū saddai. id est omnipotens. Uocatus aūt omnipotens·eo ꝙ omnia potest·ꝫ a faciendo qȯ vult·nō a patiendo quod nō vult. Qȯ si ei accideret·nequaꝙ eēt omnipotēs. facit enī quicq̇d vult. ⁊ inde omnipotens. Item omnipotens·q: ipsius sunt omnia que vbiqꝫ sūt. Solus enī totius mūdi habet imperium. Dicunṫ aūt ⁊ alia quedā in deū substantialiter nomina: ut īmortalis·īcorruptibilis· incōmutabilis· eternus. vnde ⁊ merito cuncte preponitur creature. Immortalis sicut de eo scriptū est·qui solus habet īmortalitatem·q: in eius natura nulla est cōmutatio. Nam omnis mutabilitas nō inconuenienter mortalitas diciṫ·ꝫm quam ⁊ anima mori diciṫ·nō q: in corpus uel ī aliquā alterā substantiam mutaṫ ⁊ vertiṫ·ꝫ in ipsa sua substātia quicquid alio modo nūc est aut fuit·ꝫm id qȯ destitit esse qȯ erat·mortalis vtiqꝫ deprehendiṫ·ac ꝑ hoc solus deus diciṫ īmortalis·q: solus incōmutabilis. Incorruptibilis appellaṫ·q: corrūpi ⁊ dissolui nō potest nec diuidi. Quicquid enī capit diuisionem. ⁊ interitum capit. Ille nec diuidi potest nec interire. inde incorruptibilis est. Incōmutabilis est·q: semꝑ manet ⁊ mutari nescit. Nec ꝓficit quia ꝑfectus est·nec deficit q: eternus. Eternus ē quia sine tempore est. Nō enim habet initiū neqꝫ finem. Hinc ⁊ sempiternus·eo ꝙ sit semꝑ eternꝰ. A quibusdā aūt eternus ab ethere crediṫ dictus· qm̄ celum sedes eius habeṫ: vnde est illud. Celū celi dn̄o. ⁊ hec ista quattuor vnū significant. Nā vna eademqꝫ res diciṫ·siue dicaṫ eternꝰ deus siue immortalis siue incorruptibilis·siue īmutabilis. Inuisibilis diciṫ·q: nunꝙ ꝑ substantiā suam apparuit oculis mortaliū trinitas nisi ꝑ speciē subiecte creature eiusdēqꝫ corporee. Nam nemo potest ipsam maiestatē essentie dei videre ⁊ viuere: sicut ⁊ dictū est moysi. Unde ⁊ iohannes in epistola sua dicit. Deum nemo vidit vnꝙ. Res ē enī inuisibilis·ideoqꝫ nō oculo ꝫ corde querendꝰ est. Impassibilis est·q: nullis ꝑturbationibus afficiṫ·quibus fragilitas humana succūbit. Nō enī attingunt eū vlle passiones ut libido·iracundia: cupiditas·timor·meror·inuidia. ⁊ cetera quibus humana mens turbaṫ. ꝫ cū diciṫ deus irasci·aut celare·aut dolere: nostro vsu diciṫ. Apud deū enī ꝑturbatio nulla ē·apud quē trāquillitas sūma ē. Simplex aūt diciṫ·siue non amittendo qȯ habet seu q: nō aliud est ipse. ⁊ aliud qȯ in ipso est. sicut in homine·cuius aliud est esse·aliud sapere. Nā ⁊ esse potest. ⁊ sapiens nō esse. Deus autem habet

essentiā·habet ⁊ sapientiā·ꝫ qđ habet·hoc ⁊ est·
⁊ omnia vnus est·ac ꝓinde simplex est·q: nō in eo
aliquid accidētis ē·ꝫ qđ est.⁊ qđ in ipso ē·essen/
tialiter est·excepto ꝙ relatiue ad quācunqꝫ pso/
nam est. Sūme bon⁹·q: incōmutabilis ē. Crea/
tura ꝟo bonū·ꝫ non sūmū est·q: mutabilis est.
Et dum sit quidē bonū.nō tn̄ esse potest ⁊ sūmū.
Incorpore⁹ aūt uel incorporalis ideo dicit̃ deus·
ut spūs credat̃ uel intelligat̃ esse·non corpus. Nā
dū dicit̃ spūs·eius significat̃ substantia. Immen/
sus·q: cuncta concludit.⁊ ipse a nullo concludit̃·
ꝫ oīa intra eius omnipotentiā coartantur. Per/
fectus dicit̃·q: nihil ei possit adijci. Attamen de
consūmatione alicui⁹ facti·ꝑfectio dicit̃. Deus aūt
qui nō est factus·quō est ꝑfectus? Sꝫ hoc voca/
bulū de vsu nostro sumpsit humana inopia·sicut
⁊ reliqua verba·quaten⁹ id qđ ineffabile ē utcūqꝫ
dici possit·qm̄ de deo nihil digne human⁹ sermo
dicit·sicut sunt ⁊ alia. Creator dictus·pro totius
mūdi rebus ab ipso creatis. Nihil eni est·qđ nō
originē a deo traxerit. Ipse ⁊ vnus·q: diuidi nō
potest·uel q: nihil esse aliud potest·ꝓpter qđ tan/
tūdem capiat potestatis. Hęc igit̃ quę de deo di/
cta sunt·ad totā ꝑtinent trinitatē·ꝓpter vnam ⁊
coęternā substantiā·siue in patre·siue in filio eius
vnigenito in forma dei·siue in spū sancto·q̇ vnus
spūs est dei patris ⁊ filij eius vnigeniti. Sūt aūt
⁊ quędā vocabula·ex vsu nostro ad deū sumpta
de membris nostris: siue de inferiorib⁹.⁊ quia in
ꝓpria natura inuisibilis ⁊ incorpore⁹ est·ꝓ efficien
tijs tamen causarū·in ipso rerū species ascribunt̃·
ut more locutionis nostrę facili⁹ seipsum insinuet.
ut q: oīa videt·dicat̃ oculus·ꝓpter ꝙ audit omnia
dicat̃ auris·ꝓ eo aūt ꝙ auertit̃: ambulat·ꝓ eo ꝙ
expectat stat.sic ⁊ in cęteris horū similib⁹ ab hu/
manis mentib⁹ trahit̃ similitudo ad deū·sicut est
obliuiscens ⁊ memorās. Hinc est qđ ⁊ ꝓpheta di/
cit. Iurauit dn̄s exercituū ꝑ animā suā.nō ꝙ ani/
mam deus habeat·sed hoc nostro narrat affectu.
Nā ⁊ facies dei·in scripturis sanctis nō caro sed
diuina cognitio intelligit̃·eadē ratione qua ꝑ fa/
ciem conspectā quisqꝫ cognoscit̃. Hoc eni in ora/
tione dicit̃ deo: Ostende nobis faciē tuā.ac si di/
catur·da nobis cognitionē tuam. Sic ⁊ vestigia
dei dicunt̃·q: nūc deus ꝑ speculum agnoscit̃. Ad
ꝑfectū ꝟo omnipotēs repiet̃·dū in futuro facie ad
faciē quibusqꝫ electis presentabit̃ ut ipsam speciē
contēplent̃·cui⁹ nūc vestigia cōprehendere conāt̃·
hoc est quem videre ꝑ speculū dicunt̃. Nā ⁊ situs
⁊ habitus ⁊ locus ⁊ temp⁹·in deo nō ꝓprie ꝫ ꝑ si/
militudinē translatiue dicunt̃. Quippe sedere suꝑ
cherubin dicit̃·qđ est ad situm.⁊ abyssus tāꝙ ve/
stimentū amictus·qđ est ad habitū.⁊ anni tui nō
deficient·quod ad temp⁹ ꝑtinet.⁊ si ascendero in
cęlum tu ibi es·quod ad locū. Nam ⁊ in ꝓpheta·
plaustri portantis fęnū·species ad deū dicit̃. Et
hęc omnia per figuram deus·q: nihil est horū ad
proprietatem substantię eius.

De filio dei Cap. II.

Multis etiā modis christus appellari in
scripturis inuenit̃ diuinis. Nā ipse dei
patris vnigenit⁹ fili⁹ dū esset ęqualis pa/
tri·ꝓpter salutē nostrā formā serui accepit. Pro/
inde quędam noīa in illo ex diuinitatis substātia
quędā ex dispensatione susceptę humanitatis as/
sumpta sūt. Christus nāqꝫ a chrismate ē appellat⁹
hoc est vnctus. Preceptū eni fuerat iudęis·ut sa/
crum conficerent vnguentum·quo ꝑungi possent
hi qui vocabant̃ ad sacerdotiū uel ad regnū.⁊ si/
cut nūc regib⁹ indumentū purpurę insigne ē regię
dignitatis·sic illis vnctio sacri vnguenti nomen
ac potestatē regiā conferebat.⁊ inde christi dicti
a chrismate·qđ ē vnctio. Nā chrisma grece·lati/
ne vnctio nuncupat̃.quę etiā dn̄o nomen accōmo/
dauit·facta spiritalis·q: spū vnctus est a deo pa/
tre·sicut dicit̃ in actibus aplor̄. Collecti sunt eni
in hac ciuitate aduersus sanctū filiū tuū quē vn/
xisti: nō vtiqꝫ oleo visibili ꝫ gratię dono·qđ visi/
bili significat̃ vngueuto. Non est aūt saluatoris
ꝓpriū nomē xp̄us·ꝫ cōmunis nūcupatio potesta/
tis. Dū enim dicit̃ xp̄s·cōmune nomen dignita/
tis est·dū ih̄s xp̄us·ꝓpriū est vocabulū saluatoris.
Christi eni nomen·nusq̄ꝫ alibi omnino·nec ī ali/
qua gente fuit·nisi tm̄ in illo regno·vbi xp̄s pro/
phetabat̃ ⁊ vnde venturus erat. Messias autem
hebraice dicit̃·grece xp̄us·latina autem locutione
vnctus. Ihs hebraice·grece sother·latine aūt sa/
lutaris·siue saluator interpretat̃·pro eo ꝙ cunctis
gentibus salutifer venit. Etymologiā enim noīs
hui⁹ etiā euangelista significat dicēs: Vocabis
nomen eius saluator·q: ipse saluū faciet populum
suū. Sicut eni xp̄s significat regē·ita ih̄s signifi/
cat saluatorē. Nō itaqꝫ nos saluos facit quicūqꝫ
rex·ꝫ rex saluator. Qđ verbū latina lingua an/
tea nō habebat·ꝫ habere poterat·sicut potuit qn̄
voluit. Emanuel ex hebręo in latinum significat
nobiscū deus·scilicet q: ꝑ virginem natus deus
hominibus in carne mortali apparuit·ut terrenis
viam salutis ad cęlū apiret. Ad diuinitatis autē
substantiā quę ꝑtinent sūt ista: dn̄s ⁊ deus. Deus
aūt dictus ꝓpter vnitā cum patre substantiā. Dn̄s
aūt·ꝓpter seruientē creaturā. Deus autē ⁊ homo·
q: verbum ⁊ caro. Unde ⁊ bis genitus dicit̃·siue
q: pater eū genuit sine matre in ęternitate·siue q:
mater sine patre in tempore. Unigenit⁹ aūt vocat̃
ꝟm diuinitatis excellentiā·q: sine fratrib⁹ primo/
genit⁹ est ꝟm susceptionē hoīs·in qua ꝑ adoptio/
nis gratiā fratres habere dignatus ē·quib⁹ esset
primogenitus. Omousion patri.ab vnitate sub/
stantie appellat⁹. Substantia eni uel essentia grę/
ce vsia dicit̃·omo vnū. Utrūqꝫ igit̃ coniunctū so/
nat vna substantia. Hoc eni vocat̃ omousion.qđ
est: ego ⁊ pater vnū sumus·hoc ē eiusdē cū patre
substantię. Qđ nomen ⁊ si scriptū in sanctis lit/
teris nō inueniat̃·in assertione tn̄ totius trinita/
tis defendit̃·q: dat̃ ratio vnde recte dici ostendat̃

sicut ⁊ pater in illis libris nuſꝗ̃ ingenitus legit̃.
ꝫ tamē dicendus eſſe atqꝫ credendus nō dubitat̃.
Omouſion ſimilis ſubſtantię.q: qualis deus.ta/
lis eſt ⁊ imago ei⁹. Inuiſibilis deus.⁊ imago ei⁹
inuiſibilis. Principiū.eo ꝙ ab ipſo ſint omnia.⁊
q: ante eum nihil. Finis.uel q: dignatus eſt in fi/
ne tempoꝝ humiliter in carne naſci ⁊ mori.⁊ iu/
diciū nouiſſimū ipſe ſuſcipere.uel q: quicq̃d agi/
mus ad illū referimus. Et cū ad eū ꝑuenerimus.
vltra qđ queramus non habebim⁹. Os dei eſt.q:
verbū eius eſt. Nā ſicut ꝓ verbis quę ꝑ linguam
fiūt ſępe dicim⁹.illa ⁊ illa lingua.ita ⁊ ꝓ dei ver/
bo os ponit̃.q: mos ē ut ore verba forment̃. Ver/
bum aūt ideo dicit̃.q: ꝑ eum pater omnia condi/
dit ſiue iuſſit. Veritas.q: nō fallit.ſed tribuit qđ
ꝓmiſit. Vita.q: creauit. Imago dei.ꝓpter parem
ſimilitudinē patris. Figura eſt.q: ſuſcipiens for/
mam ſerui.opeꝝ virtutūqꝫ ſimilitudinem patris
in ſe imaginē atqꝫ imenſā magnitudinē deſigna/
uit. Manus dei ē.ꝙ oīa ꝑ ipſum facta ſūt. Hinc
⁊ dextera.ꝓpter effectū operis totius creaturę quę
ꝑ ipſum formata eſt. Brachiū.q: ab ipſo omnia
continent̃. Virtus.ꝓ eo ꝙ omnē poteſtatē patris
in ſemetipſo habeat.⁊ omnē cęli terręqꝫ creatu/
ram gubernet contineat atqꝫ regat. Sapientia.
ꝓ eo ꝙ ipſe reuelet myſteria ſcientię ⁊ archana ſa
pientię. Sꝫ tamen cum ſit pater ⁊ ſpūs ſanctus
ſapiētia ⁊ virt⁹ ⁊ lumē ⁊ lux.ꝓprie tamen his no/
minibus filius nuncupat̃. Splendor aūt appellat̃
ꝓpter ꝙ manifeſtat. Lumē.q: illuminat. Lux.q:
ad veritatē contemplandā.cordis oculos reſerat
Sol.q: illuminat oēs. Oriens.q: luminis fons
⁊ illuſtrator eſt rerū.⁊ ꝙ oriri nos faciat ad vitā
ęternam. Fons.q: rerū omniū origo eſt.uel ꝙ ſa/
tiat ſiciētes. Ipſe ꝗꝫ alpha ⁊ o. Alpha enī litterā
nulla pręcedit. Prima eſt enī lrāꝝ.ſicut ⁊ fili⁹ dei.
Ipſe enī ſe principiū iudęis interrogantibus eſſe
reſpondit. Unde ⁊ iohēs in apocalypſi ꝓprie ipſā
litterā ponens ait: Ego ſū alpha ⁊ o.prim⁹ ⁊ no/
uiſſimus. Primus.q: ante eū nihil eſt. Nouiſſi/
mus.q: nouiſſimū iudiciū ipſe ſuſcipiet. Media/
tor.q: inter deū ⁊ hominē medius conſtitutus eſt
ut hominē ad deum ꝑduceret. Unde ⁊ illū gręci
meſiten vocant. Paraclitus id eſt aduocatus.q:
ꝓ nobis intercedit apud patrē.ſicut ⁊ de eo di/
cit iohēs: Aduocatū habemus apud patrē ihm
xp̄m iuſtū. Paraclitus autē gręcum eſt.qđ latine
dicit̃ aduocat⁹. Qđ nomen ⁊ filio ⁊ ſpiritui ſan/
cto aſcribit̃.iuxta qđ ⁊ dn̄s in euangelio ait: Ro/
gabo patrē ⁊ aliū paraclitū dabit vobis. Inter/
ceſſor aūt ideo vocat̃.q: ꝓ culpa noſtra remouen/
da curam gerit.⁊ ꝓ abluendis noſtris criminib⁹
curā impendit. Sponſus.q: deſcēdēs de cęlo.ad/
hęſit eccleſię.ut pace noui teſtamēti eſſent duo in
carne vna. Angelus dicit̃.ꝓpter annūciationē pa/
ternę ac ſuę volūtatis. Unde ⁊ apud prophetam
magni conſilij angelus legitur.dū ſit deus ⁊ dn̄s
angeloꝝ. Miſſus dicit̃.eo ꝙ apparuit huic mun/
do verbū caro factum.vnde ⁊ idem dicit: Ego a
patre exiui.⁊ veni in hunc mundū. Homo autē
dicit̃.q: natus ē. Propheta.q: futura reuelauit.
Sacerdos.q: ꝓ nobis hoſtiā ſe obtulit. Paſtor.
q: cuſtos. Magiſter.q: oſtenſor. Naçaren⁹ ꝟo
a loco. Naçareus a merito.id eſt ſanct⁹ ſiue mū/
dus.q: peccatū nō fecit. Siquidē ⁊ de alijs infe/
rioribus rebus nominū ſpecies ad ſe trahit xp̄s
ut facilius intelligat̃. Dicit̃ enim panis.q: caro.
Vitis.q: ſanguine ipſius redempti ſumus. Flos
q: electus. Via.q: ꝑ ipſum ad dn̄m imus. Oſtiū.
q: ꝑ ipſum ad dn̄m ingredimur. Mons.q: fort̃.
Petra.q: firmitas eſt credentiū. Lapis angula/
ris.uel q: duos parietes e diuerſo.id eſt de circū/
ciſione ⁊ preputio veniētes in vnā fabricā eccle/
ſię iungit.uel ꝙ pacem in ſe angelis ⁊ hominibus
facit. Lapis offenſiōis.q: veniēs humilis offen/
derūt in eum increduli homines.⁊ factus ē petra
ſcandali.ſicut dicit ap̄lus. Iudęis quidē ſcanda/
lum. Fundamentū aūt ideo vocat̃.q: fides in eo
firmiſſima eſt.uel q: ſuꝑ eū catholica eccleſia con
ſtructa eſt. Nā ⁊ xp̄s agnus ꝓ innocentia.⁊ ouis
propter patientiā.⁊ aries propter principatū. ⁊
hędus propter ſimilitudinē carnis peccati.⁊ vi/
tulus ꝓ eo ꝙ ꝓ nobis eſt imolatus.⁊ leo ꝓ regno
⁊ fortitudine.⁊ ſerpens ꝓ morte ⁊ ſapientia. Idē
⁊ vermis.q: reſurrexit. Aquila.ꝓpter ꝙ poſt re/
ſurrectionē ad aſtra remeauit. Nec mirū ſi vilib⁹
ſignificationibus figuret̃ qui vſqꝫ ad noſtrarum
paſſionū.ſeu carnis contumelias deſcendiſſe co/
gnoſcit̃. Qui cū ſit coęternus dei patris ante ſę/
cula filius.poſtꝗ̃ venit plenitudo temporis ꝓpter
ſalutem noſtrā formā ſerui accepit.⁊ factus eſt fi/
lius dei fili⁹ hominis. Inde quędā de illo in ſcri/
pturis ſanctis ſꝫm formā dei.quędā ſꝫm formam
ſerui dicunt̃. Quorū exempli grā duo quędā cō/
memorant̃.ut ſingula ad ſingula referant̃. Sc̄dm
formā dei.de ſeipſo dixit: Ego ⁊ pater vnū ſum⁹.
ſꝫm formā ſerui: Q.m̄ pater maior me eſt. Ho/
mines autem minus intelligentes quid pro quo
dicatur.ea quę ꝓpter formā ſerui dicta ſūt.volūt
transferre ad formam dei.⁊ rurſus ea quę dicta
ſunt ut ad ſe inuicē ꝑſonę referant̃.volūt nomina
eſſe naturę atqꝫ ſubſtantię.⁊ faciūt errorē in fide.
Sic aūt dei filio cōiuncta eſt humana natura.ut
ex duab⁹ ſubſtantijs fieret vna ꝑſona. Solus igit̃
homo ꝑtulit crucē.ſꝫ propter vnitatē ꝑſonę ⁊ de⁹
dicit̃ ꝑtuliſſe. Hinc ē qđ ſcribit̃. Si enī cognouiſ/
ſent.nūꝗ̃ dn̄m glorię crucifixiſſent. Filium ꝗ̃ dei
crucifixū fatemur.nō ex virtute diuinitatis.ſꝫ ex
infirmitate humanitatis.nō ex ſuę naturę ꝑmā/
ſione.ſꝫ ex noſtra ſuſceptione.

De ſpiritu ſancto Cap. III.

Spiritus ſanct⁹ ideo prędicatur deus.q:
ex patre filioqꝫ ꝓcedit.⁊ ſubſtantiā eorū
habet. Neqꝫ enī aliud de patre ꝓcedere
potuit.ꝗ̃ qđ ipſe eſt pater. Spiritus ſanct⁹ autē
dictus.ſꝫm id quod ad aliquid refertur ſpirans.

Spirans vtiqꝫ spū·inspirans est.⁊ ex eo appella/
tus spūs est. Proprio aūt modo quodā dicit̃ spūs
sanctꝰ·ſm qđ refert̃ ad patrē ⁊ filiū·ꝙ eoꝝ spūs
sit. Nā ⁊ h̄ nomē·qđ spūs dicit̃·non semꝑ ſm id
qđ refert̃ ad aliquid·ſꝫ ſm id qđ aliquā naturā si/
gnificat intelligit̃. Oīs eni īcorporea natura spūs
in scripturis sacris appellat̃. Unde nō tm̄ patri ⁊
filio ⁊ spiritui scō·sed oī rationali creaturę ⁊ aīę
hoc vocabulū cōgruit. Ideo igit̃ spūs dei sanctꝰ
vocat̃·qꝛ patris ⁊ filij sanctitas est. Nā cum sit ⁊
pater spūs.⁊ filiꝰ spūs.⁊ pater sanctꝰ.⁊ filius san/
ctus·ꝓprie tn̄ ipse vocat̃ spūs sanctus·tanꝙ̄ san/
ctitas coessentialis ⁊ consubstantialis amborū.
Spūs sanctus ideo nō dicit̃ genitꝰ·ne duo i tri/
nitate filij suspicent̃. Ideo nō pręedicat̃ ingenitus
ne duo patres ī ipsa trinitate credant̃. Procedēs
aūt dicit̃ testimonio dn̄i dicētis: Multa adhuc
habeo quę vobis loquar·ſꝫ nō potestis illa mo/
do audire. Ueniet aūt spūs veritatis·qui a patre
ꝓcedit.⁊ de meo accipiet·ille vobis indicabit oīa
Hic aūt nō solū natura ꝓcedit·ſꝫ semꝑ ad ꝑagen/
da opa diuinitatis indeficiēter ꝓcedit. Hoc aūt
interest inter nascentē filiū.⁊ ꝓcedentē spiritum
sanctū·ꝙ filiꝰ ex vno nascit̃·spūs sanctꝰ ex vtroqꝫ
ꝓcedit.⁊ ideo dicit aplꝰs: Qui aūt spiritū xp̄i nō
habet·hic nō est eius. Spūs sanctus ex ope etiā
angelus intelligit̃. Dictū ē eni de illo: Et quę ven/
tura sūt: annūciabit vobis. Et vtiqꝫ angelꝰ grę/
ce·latine nunciꝰ interꝑtat̃. Unde duo angeli ap/
paruerunt loth·in quibꝰ dn̄s singularit̃ appellat̃·
quos intelligimꝰ filiū ⁊ spiritū sanctū. Nā pater
nunꝙ̄ legit̃ missus. Spūs sanctus ꝙ dicit̃ para/
clitus·a consolatione dicit̃. Paraclisis eni grece·
latine consolatio appellat̃. Christus eni eū aplīs
lugentibꝰ misit·postꝙ̄ ab eoꝝ oculis ipse in celum
ascendit. Consolator eni tristibus mittit̃·ſm illā
eiusdē dn̄i sententiā: Beati lugētes·qm̄ ipsi con/
solabunt̃. Ipse etiā dixit: Tūc lugebūt filij spon/
si cū ablatus ab eis fuerit sponsus. Itē paraclitꝰ
ꝓ eo ꝙ consolationē pręstet animabꝰ·quę gaudiū
temporale amittūt. Alij paraclitū latine oratorē
uel aduocatū interpretant̃. Ipse eni spūs sanctus
dicit·ipse docet·ꝑ ipsum dat̃ sermo sapientię·ab
ipso sancta scriptura inspirata ē. Spūs sanctus
ideo septiformis nuncupat̃·propter dona quę de
vnita eiꝰ plenitudine ꝑticulatim recipiētes quiqꝫ
ut digni sūt consequi ꝓmerent̃. Ipse eni spiritus
sapiētię ⁊ intellectus·spūs consilij ⁊ fortitudinis
spūs scientię ⁊ pietatis·spūs timoris dn̄i. Spūs
aūt principalis i psalmo quinq̄gesimo legit̃·vbi
qꝛ tertio spūs repetit̃·nōnulli trinitatē intellexe/
runt in deo·qꝛ scriptū est: Deus spiritus est. Qđ
eni nō est corpus.⁊ tn̄ est·videt̃ restare ut spūs sit
Intelligūt ergo ibi nōnulli trinitatē significari·
in spū principali patrē·in spū recto filiū·in spiri/
tu sancto·spiritū sanctū. Spūs sanctus ideo do/
num dicit̃·eo ꝙ dat̃. A dando eni donū est nun/
cupatū. Notissimū est eni dn̄m ih̄m xp̄m cū post
resurrectionē a mortuis ascendisset in celum de/
disse spiritū sanctū·quo credētes impleri linguis
omniū gentiū loquebant̃. Intantū aūt donū dei
est: inquantū dat̃ eis·qui ꝑ eū diligūt deū. Apud
se aūt deus est·apud nos aūt donū ē·ſꝫ sempiter/
ne spiritus sanctus donū est·distribuens singu/
lis gratiarū dona ꝓut vult. Nā ⁊ ꝓphetias qui/
bus vult impartit.⁊ peccata quibꝰ vult dimittit.
Nā peccata sine spiritu sancto nō donant̃. Spi/
ritus sanctus inde ꝓprie charitas nūcupat̃·uel qꝛ
naturalit̃ eos a quibꝰ ꝓcedit coniūgit.⁊ se vnum
cū eis esse ostendit·uel qꝛ in nobis id agit·ut in
deo maneamꝰ: ⁊ ipse in nobis. Unde ⁊ in donis
dei nihil maiꝰ est charitate.⁊ nullū maius est do/
num dei ꝙ̄ spūs sanctus. Ipse ē ⁊ gratia·quę qꝛ
nō meritis nostris ſꝫ volūtate diuina gratis dat̃·
inde gratia nuncupat̃. Sicut aūt vnicū dei ver/
bū ꝓprie vocamꝰ nomine sapiētię·cū sit vniuersa/
liter ⁊ spūs sanctus ⁊ pater ipse sapiētia·ita spi/
ritus sanctus ꝓprie nuncupat̃ vocabulo charitat̃·
cū sit pater ⁊ filiꝰ vniuersalit̃ charitas. Spūs san/
ctus digitꝰ dei esse in libris euangelioꝝ aptissime
declarat̃. Cū eni vnus euangelista dixisset: in di/
gito dei eijcio demonia. alius hoc idē ita dixit: ī
spū dei eijcio demonia. vnde ⁊ digito dei scripta
lex est data die quinq̄gesimo ab occisione agni.⁊
die quinquagesimo a passione dn̄i venit spūs san
ctus. Ideo aūt digitus dei dicit̃·ut eius opatoria
virtus cum patre ⁊ filio significet̃. vnde ⁊ paulus
ait: Hęc aūt oīa operat̃ vnus atqꝫ idem spūs di/
uidens singulis ꝓut vult. Sicut aūt ꝑ baptismū
in xp̄o morimur.⁊ renascimur·ita spū signamur·
qđ est digitus dei ⁊ speciale signaculū. Spiritus
sanctus idcirco in columbę specie venisse scribit̃·
ut natura eius ꝑ auem simplicitatis ⁊ innocentię
declaret̃. Unde ⁊ dn̄s: estote inquit simplices si/
cut columbę. Hęc enim auis corporalit̃ ipso felle
caret·habēs tm̄ innocentiā ⁊ amorē. Spūs san/
ctus inde noīe ignis appellat̃·ꝓpter hoc ꝙ in acti/
bus aplōꝝ ꝑ diuisionē linguaꝝ ut ignis apparuit
qui ⁊ insedit suꝑ vnūquēqꝫ eorū. Propterea autē
diuersarū linguarū gratiā aplīs dedit·ut idonei
efficerent̃ fideliū eruditione populorū. Qr vo su/
pra singulos sedisse memorat̃·id causę est·ut intel
ligat̃ ꝑ plures nō fuisse diuisus·ſꝫ mansisse in sin/
gulis totus·sicut fere ignibꝰ mos est. Hanc enim
naturā habet ignis accensus·ut quanti ad eum·
quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint
tantis visum suę lucis imꝑtiat·tantis ministeriū
sui muneris tribuat.⁊ ipse nihilominꝰ in sua in/
tegritate ꝑmaneat. Spūs sanctus noīe aquę ap/
pellat̃ in euangelio. dn̄o clamante ⁊ dicente: Si
quis sitit veniat ad me ⁊ bibat. Qui credit ī me
flumina aquę viuę fluent de ventre eiꝰ. Euange/
lista aūt exposuit vnde diceret. Secutus eni ait:
Hoc aūt dicebat de spū·quē accepturi erant cre/
dentes in eū·ſꝫ aliud est aq̄ sacramēti·aliud aqua
quę significat spiritum dei. Aqua eni sacramenti

visibilis est. aqua spūs sancti inuisibilis est. Ista abluit corpus. ꝛ significat qđ fit in anima. p illū aūt spiritū sanctū ipsa anima mundatur ꝛ saginatur. Spūs sanct⁹ ideo vnctio dicit. iohe aposto lo testāte. q: sicut oleum naturali pondere superfertur omni liquori. ita in principio supferebatur spiritus sanctus aquis. Unde ꝛ dñs. oleo exultationis. hoc est spiritu sancto. legitur fuisse vnct⁹. Sꝫ ꝛ iohes apostolus spiritū sanctū vnctionē vocat dicens: Et vos inqt vnctionē quā accepistis ab eo pmaneat i vobis. ꝛ nō necesse habetis ut aliquis doceat vos. ꝫ sicut vnctio eius docet vos de omni re. Ipse enim spūs sanctus. vnctio est inuisibilis.

De eadem trinitate Cap. IIII.

Trinitas appellat ꝙ fiat totum vnum ex quibusdā tribus. quasi triunitas. ut memoria. intelligentia. ꝛ voluntas. in quibus mens habet in se quandam imaginē diuine trinitatis. Nam dum tria sint. vnū sunt. quia ꝛ singula in se manent. ꝛ omnia in omnibus. Pater igit ꝛ filius ꝛ spūs sanct⁹ ꝛ trinitas ꝛ vnitas. Idē eni vnū. idem ꝛ tria. In natura vnū. in personis tria. Unum pter maiestatis cōmunionē. tria pter psonarū ꝓprietatem. Nam alius pater alius filius. alius spūs sanctus. ꝫ alius quidē nō aliud. q: pariter simplex. paritercꝫ incōmutabile bonū ꝛ coeternū. Pater solus nō est de alio. ideo solus appellat ingenitus. Filius solus de patre est natus. ideo solus dicit genitus. Spūs sanct⁹ solus de patre ꝛ filio pcedit. ideo solus amborū nūcupat spiritus. In hac trinitate. alia sunt appellatiua nomina. alia ꝓpria sunt. Propria sūt essentialia. ut deus. dñs. omnipotens. incōmutabilis imortalis. Et inde ꝓpria. q: ipsam substantiam significant. qua vnū sunt. Appellatiua vo pater ꝛ filius ꝛ spūs sanctus. ingenitus ꝛ genitus. ꝛ procedens. Eadem ꝛ relatiua. q: ad seinuicē referunt. Cum eni deus dicit. essentia est: q: ad seipsum dicit. Cum vo dicit pater ꝛ filius ꝛ spūs sanct⁹. relatiue dicunt. q: ad se inuicē referunt. Nā pater non ad seipsum. ꝫ ad filium relatiue dicit. q: est ei filius. sic ꝛ filius relatiue dicit. q: est ei pater. sic ꝛ spūs sanctus. q: est patris filijcꝫ spūs. His enim appellationibus hoc significat ꝙ ad seinuicē referunt. nō ipsa substantia qua vnū sunt. Proinde trinitas in relatiuis psonar nominibus est. Deitas nō triplicat. ꝫ in singularitate est. q: si triplicat. deor inducimus pluralitatem. Nomen autē deorū in angelis ꝛ sanctis hominib⁹ ideo pluraliter dicit. pter ꝙ nō sint merito eq̄les. De quib⁹ psalmus: ego dixi dij estis. De patre aūt ꝛ filio ꝛ spū sancto pter vnā ꝛ equalē diuinitatē. nō nomen deor ꝫ dei esse ostēdit. sicut ait apl'us: Nobis tn̄ vn⁹ deus. uel sicut voce diuina dicit: Audi isrł dñs deus tuus deus vn⁹ est. scilicet ut ꝛ trinitas sit. ꝛ vnus dñs deus sit. Fides apud grecos de trinitate hoc modo est vna vsia. ac si dicat vna natura aut vna essentia. Tres hypostases. quod resonat in latinū. uel tres psonas. uel tres substātias. Nā latinitas ꝓprie nō dicit de deo nisi essentiam. substantiā vo non ꝓprie dicit ꝫ abusiue. qm vere substantia apud grecos psona intelligit. nō natura.

De angelis Cap. v.

Angeli grece vocant. hebraice malaoth. latine vo nuncij interpretantur. ab eo ꝙ domini voluntatem populis nunciant. Angelorū aūt vocabulū. officij nomen est nō nature. semp eni spūs sunt. ꝫ cum mittunt vocantur angeli. Quib⁹ ideo pictorū licentia pennas facit. ut celerē eor in cuncta discursum significet. sicut ꝛ iuxta fabulas poetar. venti pēnas habere dicunt. pter velocitatē scilicet. Unde scriptura sacra dicit: qui ambulat sup pēnas ventorū. Nouē aūt ordines esse angelor. sacre scripture testant. id ē angeli. archāgeli. throni. dominationes virtutes. principatus. potestates. cherubin ꝛ seraphin. Quorum officiorū vocabula. cur ita dicta sint. interpretando exequimur. Angeli vocantur pter ꝙ de celis ad annūciandū hominib⁹ mittunt. Angelus eni grece. latine nūcius dicit. Archangeli greca lingua. latina sūmi nuncij interpretant. Qui enim parua uel minima annūciant angeli. qui vo sūma. archangeli nūcupant. Archangeli dicti. eo ꝙ primatū teneant inter angelos. Archos eni grece. latine princeps interpretat. Sūt eni duces ꝛ principes. sub quorū ordine vniuscuiuscꝫ angelorum officia deputata sunt. Nā q: archangeli angelis presūt: Zacharias propheta testat dicens: Et ecce angelus qui loquebat i me egrediebat. ꝛ alius angelus egrediebat in occursum eius. ꝛ dixit ad eū: curre ꝛ loquere ad puerū istū dicens: abscꝫ muro habitabit irłm. Si eni in ipsis officijs angelorū. nequaꝙ potestates superiores inferiores disponerent. nullo modo hoc qđ homini diceret angel⁹ ab angelo cognouisset. Quidam aūt archangelorum priuatis nominib⁹ appellant. ut p vocabula ipsa in opere suo qđ valeant designet. Michael hebraice in linguā nostram vertit. quis ut deus. Quando eni aliquid in mūdo mire virtutis fit. hic archangelus mittitur. Et ex ipso ope nomen est eius. q: nemo valet facere qđ facere preualet deus. Gabriel interpretat fortitudo dei. Ubi eni potentia diuina uel fortitudo manifestat. gabriel mittit. Unde ꝛ eo tempore quo erat dñs nasciturus ꝛ triūphatur⁹ de mundo: gabriel mittit ad mariam. ut illū annunciaret. qui ad debellandas aereas potestates humilis venire dignatus est. Raphael interpretatur curatio. uel medicina dei. Ubicuncꝫ eni curādi ꝛ medendi opus necessariū est. hic archangelus a deo mittit. ꝛ inde medicina dei vocatur. Unde ꝛ ad tobiam idem archāgelus missus oculis eius curationē adhibuit. ꝛ cecitate detersa visum ei restituit. Nominis eni intepretatiōe ꝛ angeli officiū designat. Uriel interpretat ignis

dei·sicut legimꝰ apparuisse ignē in rubo. Legimus
etiā ignē missum desuꝑ ⁊ implesse qđ preceptū ē.
Throni aūt ⁊ dñationes ⁊ principatꝰ ⁊ potesta/
tes ⁊ virtutes·quibꝰ vniuersam celestē societatem
aplus complectit·ordines angeloꝝ ⁊ dignitates
intelligunt. ⁊ ꝓ hac ipsa distributione officiorū
alij throni·alij dominationes·alij principatꝰ·alij
potestates dicunt·ꝓ certis dignitatibꝰ·quibꝰ in/
uicem distinguunt. Uirtutes angelice quedā mi/
nisteria ꝓhibent·ꝑ que signa ⁊ miracula in mun/
do fiūt. ꝓpter qđ ⁊ virtutes dicūt. Potestates sūt
quibꝰ virtutes aduerse subiecte sunt. ⁊ inde pote/
statū noīe nūcupant·q2 maligni spūs eoꝝ pote/
state coercent·ne tantū mūdo noceant quantū cu/
piūt. Principatꝰ sunt hi qui angeloꝝ agminibus
presūt. Qui ꝓ eo ꝙ subditos āgelos ad explendū
ministeriū diuinū disponūt·principatꝰ vocabulū
acceperūt. Nā alij sunt qui administrant·alij qui
assistūt. sicut ꝑ Danielē dicit; Milia miliū mini/
strabāt ei. ⁊ decies milies centena milia assistebāt
ei. Dominatiōes sūt hi·q̄ etiā virtutibꝰ ⁊ princi/
patibꝰ preeminēt·q̄ ꝓ eo ꝙ ceteris angeloꝝ agmi/
nibꝰ dñant·dñationes vocant. Throni sūt agmi/
na angelorū qui latino eloquio sedes dicuntur.
⁊ vocati throni quia illis conditor presidet ⁊ per
eos iudicia sua disponit. Cherubin autem ⁊ ipsi
sublimes celorū potestates. ⁊ angelica ministeria
ꝓhibent·q̄ ex hebreo in linguā nostrā interpretāt
scie multitudo. Sūt aūt sublimiora agmina an/
gelorū·q̄ ꝓ eo ꝙ viciniꝰ positi·dīna sciētia ceteris
ampliꝰ pleni sūt·cherubin plenitudo scie appellant
Ipsa sunt duo illa aīalia supra ꝓpitiatoriū arche
ficta ex metallo·ꝓpter significandā angeloꝝ pre/
sentiā·in quoꝝ medio ostendit deꝰ. Seraphin q̄3
similit multitudo ē angeloꝝ·q̄ ex hebreo i latinū
ardentes uel incendētes interpretant. Qui idcir/
co ardētes vocāt·q2 int eos ⁊ deū nulli alij ange/
li consistūt. ⁊ ideo quāto viciniꝰ corā deo cōsistūt
tanto magis claritate dīni luminis inflāmant.
Unde ⁊ ipsi velant faciē ⁊ pedes sedētis in thro/
no dei. ⁊ idcirco cetera angeloꝝ turba videre dei
essentiā plene non valet·qm̄ seraphin eam tegit.
Hec igit vocabula agminū āgeloꝝ·ita sūt specia/
lia ordinū singuloꝝ·ut tamen sint ex pte cōmunia
omniū. Nā dū throni sedes dei i quorūdam an/
gelorū ordine specialit designent·tū ꝑ psalmistā;
q̄ sedes suꝑ cherubin·dicit. Sed ideo isti ordines
angeloꝝ priuatis noībus appellant; q2 hoc ipsum
officiū in ꝓprio ordine pleniꝰ acceperūt. Et cū sint
omnibꝰ cōmunia·ꝓprie tū hec noīa suis ordinibus
deputant. Unicuiq3 etiā sicut predictū est·ꝓpria
officia sūt iniūcta·que eos ꝓmeruisse in mūdi con
stat exordio. Nā q2 angeli ⁊ locis ⁊ hominibus
presunt·ꝑ ꝓphetā testat angelus dicēs; Princeps
regni psaꝝ restitit mihi. Unde apparet·nullū esse
locū cui angeli nō presint. Presunt eni ⁊ auspicijs
operū oiu3. Hic est ordo uel distinctio angelorū·
qui post lapsū maloꝝ i celesti vigore steterūt. Nā
postꝗ̄ apostate angeli ceciderūt·hi in ꝑseueran/
tia eterne beatitudinis solidati sūt. Unde ⁊ post
celi creationē i principio repetit; Fiat firmamē/
tum. ⁊ vocatū est firmamentū celū. nimirū osten/
dens ꝙ post ruinā angeloꝝ maloꝝ·hi qui ꝑman/
serūt·firmitatē eterne ꝑseuerantie consecuti sunt·
nullo iā lapsu auersi·nulla suꝑbia cadentes·s3 fir/
mit mūdi amore ⁊ contēplatiōe manentes·nihil
aliud dulce habent·nisi eū a quo creati sunt. Qꝛ
aūt duo seraphin in Esaia legunt·figuralit vete/
ris ⁊ noui testamēti significationē ostendūt. Fa/
ciē ꝯo ⁊ pedes operiūt dei·q2 preterita ante mun/
dum. ⁊ futura post mundū scire nō possumus·sed
media tm̄ eoꝝ testimonio contemplamur. Sin/
guli senas alas habēt·q2 fabricā tm̄ mūdi·que in
sex diebꝰ facta est·in presenti seculo nouimus. Qꝛ
clamant ter sanctus·alter ad alterū·trinitatis in
vna diuinitate demonstrat mysterium.

De hoibꝰ q̄ q̄dā presagio nomē acceperūt. Cap. vi.

Plerique primoꝝ hominū ex proprijs cau/
sis originem nominū habēt; Quibꝰ ita
ꝓphetice indita sunt vocabula·ut aut fu/
turis·aut precedentibus eorū causis conueniant.
In quibus tamē manente speciali sacramēto nūc
tm̄ ad litterā intellectū historie ꝓsequimur. Ubi
aūt etymologie interpretationē nō attingimus·
solam ipsam etymologiā in latinū ponimus. Qꝛ
aūt vnum nomen hebraicū·aliter atq3 alit inter/
pretat·hoc ꝭm accentuū ⁊ litterarū euenit diuer/
sitatē·ut in varijs significationibꝰ noīa compu/
tent. Adam sicut beatꝰ hieronymꝰ tradit·homo
siue terrenus·siue terra rubra interꝑtat. Ex ter/
ra eni facta est caro. ⁊ humus hoīs faciēdi mate/
ries fuit. Eua interpretatur vita; siue calamitas
siue ve. vita q2 origo fuit nascēdi. calamitas ⁊ ve·
q2 ꝑ preuaricationē causa extitit moriendi. A ca/
dendo eni nomen sumpsit calamitas. Alij aūt di/
cunt ob hoc etiam vita ⁊ calamitas appellatā·q2
sepe mulier viro causa salutis est·sepe calamitatis
⁊ mortis origo·qđ est ve. Cain possessio interpre/
tat·vnde etymologiā ipsiꝰ exprimēs pater eiꝰ ait;
Cain·id est possedi hominē ꝑ deū. Idē ⁊ lamēta/
tio·eo ꝙ ꝓ interfecto abel interfectꝰ sit. ⁊ penā sui
sceleris dederit. Abel luctꝰ interpretat·quo noīe
prefigurabat occidēdꝰ. Idē ⁊ vanitas·q2 cito so/
lutus ē atq3 subtractꝰ. Seth interpretat resurre/
ctio·eo ꝙ pꝰ fratris interfectionē natꝰ sit·q̄si resur
rectionē fratris ex mortuis suscitaret. Idē ⁊ po/
sitio·q2 posuit eū deꝰ ꝓ abel. Enos iuxta ꝓprie lin
gue varietatē·homo uel vir dicit. Et cōgrue hoc
vocabulū habuit. De eo eni scriptū est. Tūc enim
initiū fuit iuocādi nomē dñi·lic3 pleriq3 hebreo/
rū arbitrent ꝙ tūc primū in nomine dñi ⁊ simi/
litudine eiꝰ fabricata sūt idola. Enoch·dedicatio
In ipsiꝰ eni noīe ciuitatē postea edificauit Cain.
Cainan·lamentatio uel possessio eorū. sicut enim
cain possessio·ita deriuatiuū nomen qđ ē cainan
facit possessio eoꝝ. Matusalā iterpretat·mortuꝰ

est. Euidens etymologia noīs. quidā enī eū cum
p̄re trāslatū fuisse ⁊ diluuiū p̄teriisse putauerūt.
Ob hoc signant̄ trāsfert̄ · mortu⁹ ē · ut ōnderet̄ nō
vixisse eū post diluuiū · ꝫ ī eodē cataclysmo fuisse
defunctū. Soli enī octo hoīes ī archa euaserunt
diluuiū. Lamech · ꝑcutiēs. Iste enī ꝑcussit ⁊ int̄/
fecit cain. M̄ō etiā ipse postea ꝑpetrasse vxorib⁹
cōfitet̄. Noe · requies interp̄tat̄ · ꝓ eo ꝙ sub illo oīa
retro oꝑa quieuerūt ꝑ diluuiū. Unde ⁊ pat̄ ei⁹ vo
cans nomē ei⁹ noe dixit: Iste requiescere nos fa/
ciet ab oīb⁹ oꝑib⁹ nr̄is. Sem dicit̄ noīatus · eo ꝙ
nomē ex posteritat̄ p̄sagio accepit. Ex ipso enī
patriarche ⁊ ꝓphete ⁊ ap̄li ⁊ ꝑp̄li dei. Ex eius q̄ꝫ
stirpe ⁊ xp̄us · cui⁹ ab ortu solis vsq̄ꝫ ad occasū ma
gnū est nomen ī gentib⁹. Cham · calid⁹ · q̄ʒ ipse ex
p̄sagio futuri cognoīat⁹ ē. Posteritas enī eius
eam terre partē possedit · que vicino sole calentior
est. Uñ ⁊ egypt⁹ vsq̄ꝫ hodie egyptioꝝ ligua cham
dicitur. Iafeth · latitudo. Ex eo enī ꝑp̄lus gentiū
nascit̄. ⁊ q̄ʒ lata ē ex gentib⁹ multitudo credentiū
ab eadem latitudine iafeth dict⁹ ē. Chanaan fi/
lius cham interp̄tat̄ mot⁹ eoꝝ. M̄ō q̄d ē aliud nisi
opus eoꝝ? Pro motu enī patris · id ē ꝓ oꝑe ei⁹ ma/
ledict⁹ ē. Arfaxat · sanans depopulationē. Chus
hebraice ethiops interp̄tat̄ · a posteritate sui gene/
ris nomen sortit⁹. Ab ipso enī sūt ꝓpagati ethio/
pes. Nemroth · interp̄tat̄ tyrann⁹. Iste enī prior
arripuit insuetā in ꝑp̄los tyrānidē. ⁊ ipse aggres/
sus ē aduersus deū ipietatis edificare turrē. He/
ber · transit⁹. Etymologia eius mystica est · ꝙ ab
eius stirpe trāsiret de⁹ · nec ꝑseueraret ī eis · trāsla/
ta in gentib⁹ gr̄a. Ex ipso enī sunt exorti hebrei.
Falech · diuisio. cui pater ꝓpterea tale nomē ipo/
suit · q̄ʒ tūc nat⁹ ē qñ ꝑ linguas t̄ra diuisa ē. Tha/
ra · exploratio ascēsiōis. Melchisedech · rex iust⁹.
rex · q̄ʒ ipse postea imꝑauit salē. iust⁹ · ꝓ eo ꝙ di/
scernens sacramēta legis ⁊ euāgelij · nō pecudum
victimas · ꝫ oblationē panis ⁊ calicis in sacrificiū
obtulit. Loth · declinās. Factis enī sodomorū nō
cōsensit · ꝫ coꝝ illicita carnis incendia declinauit.
Moab · ex patre · totum nomē etymologiā habet
Cōcepit enī eū p̄mogenita filia de p̄re. Ammon
cui⁹ causa nomen reddit̄ · fili⁹ ꝑp̄li mei · sic deriuat̄
ut ex parte sensus noīs · ex p̄te ipse sit sermo. Am/
mi enī · a q̄ dicti sūt ammonite · vocat̄ ꝑp̄lus meus.
Sarai. interp̄tat̄ p̄nceps mea · eo ꝙ esset vni⁹ tan/
tūmodo domus mat̄familias. Postea causa noīs
immutata · ablata de fine ī littera dicitur sara · id
est p̄nceps. Omniū quippe gentiū futura p̄nceps
erat · sicut ⁊ dñs pollicitus fuerat ad abrahā: Da/
bo tibi ex sara filiū. ⁊ benedicā ei. ⁊ erit in gētes ·
ꝫ ⁊ reges ꝑp̄loꝝ erūt ex eo. Agar · aduena uel con/
uersa. Fuit enī egyptia complexui abrahe aduena
causa generādi data que post cōtēptū angelo in/
crepante cōuersa est ad sarā. Cethura · thymiama
interp̄tat̄. Ismahel · interp̄tat̄ auditio dei. sic enim
scriptū est: Et vocauit nomē ei⁹ ismahel · q̄ʒ exau/
diuit eū de⁹. Esau trinomius ē. ⁊ ex ꝓprijs causis
varie nūcupat̄. Dicit̄ enī esau · id est rufus · ob co/
ctionē scilicꝫ rufe lentis · ita aꝑpellat⁹ · cui⁹ edulio
p̄mogenita ꝑdidit. Edom aūt ob ruborē corpis
dict⁹ est · q̄d latine sanguine⁹ dicit̄. Seir v̄o · ꝙ fue/
rit hispidus ⁊ pilosus. qñ enī nat⁹ est · totus sicut
pellis pilosus erat · atq̄ꝫ idē trib⁹ noīb⁹ aꝑpellatur.
Esau · id est rufus. Edom · idest sanguine⁹. Seir ·
id est pilosus · q̄ʒ nō habuit lenitatē. Rebecca · pa
tientia · siue que multum accepit. Lia · laboriosa
vtiq̄ꝫ generādo. Plurimos enī dolores q̄ꝫ rachel
fecūditate pariēdi exꝑta est. Rachel interp̄tatur
ouis · ꝓ ea enim iacob pauit oues laban. Çelpha ·
os hians. Bala · inueterata. Dina trāsfert̄ in cām.
Iurgij enim in sichimis causa extitit. Thamar ·
amaritudo ꝓ viris mortuis. Eadem ⁊ cōmutās.
Mutauit enī se ī habitū meretricis qñ cū socero
suo concubuit. Phares · diuisio · ab eo ꝙ diuiserit
mēbranulā secūdaꝝ; diuisoris. id est phares sor/
titus ē nomē. Uñ ⁊ pharisei q̄ se q̄si iustos a ꝑp̄lo
separabāt diuisi aꝑpellabant̄. Çara frat̄ ei⁹ in cui⁹
manu erat coccinū · interp̄tat̄ oriens · siue q̄ʒ p̄mus
aꝑparuit · siue q̄ʒ plurimi ex eo iusti nati sūt · ut in
libro paralypomenon ꝯtinet̄: Çara · id est oriens
aꝑpellat⁹ est. Iob · in latinū vertit̄ dolens. ⁊ recte
dolens ꝓpt̄ ꝑcussionē carnis ⁊ passiōes dolorum.
Calamitates enī suas noīs etymologia p̄figu/
rauit. Pharao nomē est nō hominis ꝫ honoris
sicut ⁊ apud nos augusti aꝑpellātur reges · cū pro/
prijs noīb⁹ censeant̄. Exprimit̄ aūt ī latinū pha/
rao · denegās eū · vtiq̄ꝫ deū · siue dissipator ei⁹. Po/
puli enim dei fuit afflictor. Iamnes · marin⁹ · siue
vbi est signū eius. Cessit enim ⁊ defecit signū eius
coram signis moysi. vnde ⁊ dixerunt magi: Hic
digitus dei est. Mambres · mare pellitiū · siue ma
re in capite. Moyses deniq̄ꝫ interp̄tat̄ sumptus
ex aqua. Inuenit enī eum ad ripam fluminis ex/
positū filia pharaonis · quē colligens adoptauit
sibi · vocauitq̄ꝫ nomē eius moyses · eo ꝙ de aqua
sumpsisset eū. Aaron · mons fortitudinis interp̄/
tat̄ · ꝓpt̄ ꝙ thuribulū accipiens in medio supstitū
⁊ interemptoꝝ obuiā stetit. ⁊ ruinā mortis quasi
q̄dā mons fortis exclusit. Eleaçar · dei adiutoriū.
Balach · p̄cipitās siue deuorās. Balaam · van⁹
ꝑp̄lus. Finees · ori parcēs. trāffixit enim pugione
çambri cū scorto madianitide. ⁊ dñi furorē pla/
cauit ut parceret. Çābri · stella lacessiens uł amari/
cās. Proprie enī nomē ab amaritudine vocatū · ꝙ
peccando amaricauerit ꝑp̄lm. Raab · latitudo uel
fames siue ipet⁹. Iosue int̄p̄tat̄ saluator. Ipse
enim ī figura xp̄i ꝑp̄lm a deserto saluauit. ⁊ ī terrā
repromissiōis induxit. Caleph · q̄si cor aut canis.
Gothoniel · tēp⁹ eius de⁹ uel respōsio dei. Aoth ·
gloriosus. Barach · fulguraus. Delbora · apis uel
loquax. Apis · q̄ʒ fuit ad bellū ꝓmptissima · dimi/
cans aduersus sisarā · q̄ ꝑempto cecinit cāticū inde
loquax. Iabel · ascēsio. Gedeon · experimētū ini/
quitat̄ eoꝝ. Frequētib⁹ enī documētis informat⁹
est quali p̄sagio cōtra hostes futurā victoriam

expediret· ex quo futuro experimēto etymologiā
noīs sūpsit. Abimelech· pat̄ meꝰ rex. Thola· ver-
miculus· uel coccinū. Jair· illuminās. Jepte· ape-
riens uel apertꝰ. Esebon· cogitatio siue vinculum
meroris. Abdo· seruꝰ eiꝰ. Samson· sol eoꝝ uel so-
lis fortitudo. Fuit enī ꝟtute clarꝰ ⁊ liberauit isrl̄
de hostibꝰ eoꝝ. Dalida· paupcula uel situla. Booz
in fortitudine· siue in quo robur. Noemi· quam
interpretari possumus cōsolatā· eo ꝙ marito ⁊ li-
beris peregre mortuis· nurū moabitidē in con-
solatione sua tenuit. Ruth interp̄tatur festinās.
Alienigena enim erat ex ꝑplo gentili· que relicta
patria festinauit trāsire in terrā isrl̄· dicēs socrui
sue: Quocūqꝫ perrexeris ꝑgam. Anna· gratia eius
interp̄tat̄· q: dū esset prius sterilis natura· postre-
mo dei gratia fecūdata ē. Heli· deꝰ meꝰ. Ofni· di-
scalciatus. Filiꝰ enī fuit heli electꝰ in ministerium
sacerdotis· cuiꝰ amissionem suo exp̄ssit vocabulo.
Apl̄s enī ait: Calciati pedes ī preparationē euan-
gelij pacis. Et ꝓpheta: Q̄ speciosi pedes q̄ annū-
ciant pacē. Iste ḡ discalciatꝰ interp̄tat̄· ut eiꝰ noīe
veteris testamēti sacerdotiū a veteri ꝑplo signifi-
caret̄ ablatū. Finees frat̄ ofni· os mutū interp̄ta-
tur· quo significatur sacerdotij veteris ⁊ doctrine
silentiū. Samuel· nomen eiꝰ deus. Jesse· in sole sa-
crificiū uel incensū. Saul· petitio interp̄tat̄. No-
tū est enī quō hebreoꝝ ꝑpl̄us eum sibi regē petie-
rit· ⁊ accepit nomē· nō s̄m deū· ſꝫ s̄m suā volun-
tatē. Dauid· fortis manu interp̄tat̄· q: fortissimus
in prelijs fuit. Ipse ⁊ desiderabilis· in stirpe scilicꝫ
sua· de q̄ dixerat ꝓpheta: Ueniet desideratꝰ cun-
ctis gentibꝰ. Salomon tribꝰ noībꝰ fuisse ꝓhibet̄.
Primū vocabulū eiꝰ salomon dicit̄· id est pacificꝰ·
eo ꝙ in regno eiꝰ pax fuerit. Secūdū nomen idi-
da· eo ꝙ fuerit dilectus ⁊ amabilis dn̄o. Tertium
vocabulū eius coeleth· qđ grece appellat̄ ecclesia-
stes· latine concionator· ꝙ ad ꝑpl̄m loqueret̄. Jo-
nathan· colūbe donū. Absalon· patris pax ꝑ an-
tiphrasin· eo ꝙ bellū aduersus patrē gessisset· siue
ꝙ in ipso bello dauid placatus fuisse legit̄ filio·
adeo ut etiā magno cū dolore extinctū plangeret.
Roboā· latitudo ꝑpl̄i· ⁊ ipsum per antiphrasin ꝙ
decē tribubꝰ ab eo sepatis· due tm̄ ei relicte sint.
Abia· pater dn̄s· uel pat̄ fuit. Asa· tollens siue su-
stollens. Josaphat· dn̄i iudiciū. Jorā· q̄ est excel-
sus. Ochozias· app̄hēdēs dominū. Athalia· tē-
pus domini. Joab· spirans· uel dn̄i robur. Ama-
sias· ꝑpl̄m tollēs. Ozias· fortitudo dn̄i· Azarias·
auxiliū dn̄i. Ozias aūt ipse ē qui ⁊ azarias dupli-
ci noīe. Ipse ē qui illicitū sibi sacerdotiū vendica-
re conatus· lepra ī fronte ꝑcussus ē. Joathan· est
ꝑfectus. Pulchrā etymologiā noīs habet. Fecit
enī rectū in conspectu dn̄i· ⁊ portā templi edifica-
uit excelsam. Achaz· app̄hendēs. Ezechias· fort̄
dn̄s. Manasses· obliuiosus. Per multa enī scele-
ra ⁊ sacrilegia reliquerat ⁊ oblitꝰ fuerat dn̄i. siue
ꝙ oblitꝰ deus pctōꝝ illiꝰ. Amon· fidelis uel hone-
stus. Josias· vbi est incensū dn̄i. Propria etymo-
logia noīs. Iste ē enī q̄ simulacra cōbussit. Joa-
chaz· robustꝰ. Joachim· vbi ē p̄paratio. Eliachim·
dei resurrectio. Jechonias p̄paratio dn̄i. Sedechi-
as· iustꝰ dn̄i. Hieroboam· iudicatio dn̄i siue causa
ꝑpl̄i. uel ut quidā aiūt diuisio interp̄tat̄· ꝓ eo ꝙ in
regno eius diuisus sit ꝑpl̄s isrl̄ ⁊ precisus a regno
stirpis dauid. Diuisionis enī ꝑpl̄i causa iste extitit.
Zambri· psalmꝰ· uel cāticū meū uel hymnū. Am-
ri· crispans meꝰ. Achab· frat̄ patris. Jezabel· flu-
xus sanguinis uel fluēs sanguine. ſꝫ meliꝰ· vbi est
sterquiliniū. Precipitata enī deorsū· comederunt
carnes eiꝰ canes· sicut predixerat helias: Et erūt
inq̄t carnes iezabel sicut stercus sup̄ faciem terre.
Ochozias· app̄hēdēs deū. Jehu· ipse ꝟo ē. Joa-
than robustꝰ. Sella· vmbra eiꝰ uel petitio. Ma-
naen ꝯsolās. Phaceas· aperiēs. Nabuchodono-
sor· ꝓphetia lagūcule āguste· siue ꝓphetās istius-
modi signū ꝓ somnio scꝫ futuroꝝ qđ vidisse nar-
rat̄ ⁊ daniel interp̄tatꝰ ē· siue sessio ī agnitiōe an-
gustie ꝓ his q̄ in captiuitatē ab eo ducti sūt. Zo-
robabel apud hebreos· ex tribꝰ integris noībus
tradit̄ eē cōpositꝰ. Zo· iste· ro magister· babel ꝓpe
babyloniū sonat· ⁊ efficit̄ nomē Zorobabel· iste
magister de babylone. In babylone enī ortus ē·
vbi ⁊ p̄nceps gentis iudee extitit.

De patriarchis Cap. VII.

Quorūdā patriarchaꝝ etymologie notā-
de sūt· ut sciamꝰ q̄d ī suo vocabulo reso-
nent. Nā pleriqꝫ eoꝝ ex causis ꝓprijs no-
mina acceperūt. Patriarcha interp̄tat̄ patꝝ p̄n-
ceps. Archos enī grece p̄nceps ē. Abram primū
vocatꝰ ē· pater vidēs ꝑpl̄m ꝓpt̄ israhelitas scꝫ tm̄.
postea appellatꝰ ē abrahā· qđ trāsfert̄ pat̄ multa-
rū gētiū· qđ erat adhuc ꝑ fidē futuꝝ. Gentiū aūt
non habet̄ in noīe· ſꝫ subaudit̄· iuxta illud: Erit
nomē tuū abrahā· q: patrē multaꝝ gentiū posui
te. Isaac· ex risu nomē accepit. Risit enī pater q̄n
ei ꝓmissus ē· admirans in gaudio. Risit ⁊ mater
quādo ꝑ illos tres viros ꝓmissus est· dubitans in
gaudio. Ex hac ḡ causa nomē accepit Isaac. in-
terp̄tat̄ enī risus. Sciēdū aūt ꝙ quattuor ī veteri
testamento absqꝫ vllo velamine noībꝰ suis anteq̄
nascerēt̄ vocati sunt· ismahel· isaac· salomon ⁊ io-
sias. Lege scripturas. Jacob· supplantator inter-
pretat̄· siue ꝙ in ortu plantā nascētis fratris ap-
prehēderit· siue ꝙ postea fratrē arte decepit. vn̄ ⁊
esau dixit: Juste vocatū ē nomē eius iacob: sup-
plantauit enī me ecce secūdo. Israhel· vir videns
deū. Tūc enī hoc nomē accepit quādo tota nocte
luctatus vicit in certamine angelū· ⁊ oriente luci-
fero benedictus est. Inde ꝓpter visionem dei· isrl̄
appellatꝰ ē· sicut ⁊ ipse ait: Uidi dominū facie ad
faciē ⁊ salua facta est anima mea. Ruben· interp̄-
tatur visionis filius siue vidēs filium. Sic enim
quando eum peperit lia· vocauit nomen eius ru-
ben· dicens: quia vidit deus humilitatem meam.
Symeon interpretat̄ auditio dei. Sic enim dixit
lia quando eum peperit: quia exaudiuit me deus.

Leui addit⁹. Dixit enī lia q̄n peperit eū nō am-bigens de amore viri: Nunc mecū erit vir meus: quia peperi ei tres filios. Juda confessio dicitur. Quādo enī eū peperit lia laudē dn̄o retulit di-cēs: Nunc sup hoc cōfitebor dn̄o. ⁊ ob id vocat⁹ est iuda. A confessione itaq₃ nomen eius ē dictū. qd̄ ē gratiarū actio. Jsachar interpratur est mer-ces. Js quippe dicitur est. achar merces. Hoc aūt ideo quia mandragoris filij ruben introitū viri qui racheli debebatᷓ ad scemerat lia. vnde ⁊ dum natus ē. dixit lia: Dedit de⁹ mercedē meam. Za-bulon interpratᷓ habitaculū. Sextū enī hūc filiū genuerat lia. ꝓpterea iā secura dixit: Habitabit mecū vir me⁹. Unde ⁊ fili⁹ ei⁹ vocatus ē habita-culū. Neptalim. de conuersatiōe siue cōparatiōe. causa nois eius est. vnde ⁊ dixit rachel. cū eū pe-perisset ancilla eius bala: Habitare me fecit de⁹ habitatiōe cū sorore mea. Dan interpratᷓ iudiciū. Bala enī dū eū peperisset. dixit rachel dn̄a eius: Judicauit me domin⁹ ⁊ exaudiens dedit mihi fi-liū. Causam nois expressit. ut ab eo ꝙ iudicasset dn̄s. filio ancille iudicij nomen imponeret. Gad ab euentu siue ꝓcinctu vocatus ē. Quādo enī eū peperit zelfa. dixit dn̄a eius lia: Jnfortuna. id ē qd̄ dicitᷓ in ꝓcinctu uel euentu. Aser. btūs dicitᷓ. Dum enī peperisset eū zelfa. dixit lia: Beata ego. ⁊ beatificant me mulieres. ⁊ ab eo ꝙ beata dicitᷓ ex etymologia nois beatū vocauit. Joseph ab eo ꝙ sibi alium filiū addi mater optauerat. vocauit augmētū. Hūc pharao saphaneth appellauit. qd̄ hebraice abscōditoꝝ reptorē sonat. ꝓ eo ꝙ obscu-ra somnia reuelauit ⁊ sterilitatē p̄dixit. Tamē q: hoc nomē ab egyptio ponitᷓ. ipsi⁹ lingue debet habere rōnē. Jnterpratᷓ ḡ saphaneth egyptio ser-mone. saluator mūdi. eo ꝙ orbē terre ab iminēte famis excidio liberaret. Beniamin interpratᷓ fili⁹ dextere. qd̄ est virtutis. Dextera enī appellatur ia-min. Mater quippe eius moriens. vocauerat no-mē eius bēnoni. id est filius doloris mei. Pater ꝟ mutauit. filium dextere nominās. Manasses di-ctus ab eo ꝙ sit pater ei⁹ oblitus laboꝝ suoꝝ. Jta enī hebraice vocatᷓ obliuio. Effraim eo ꝙ auxerit eum deus. ⁊ ex hoc vocabulo i linguam nostram transfertur augmentum.

De prophetis Cap. viii.

Quos gentiles vates appellāt. hos nostri prophetas vocāt. quasi p̄fatores. quia porro fantᷓ. ⁊ de futuris vera p̄dicunt. Quī aūt a nobis ꝓphete in veteri testamēto vi-dētes appellabantᷓ. q: videbāt ea que ceteri nō vi-debāt ⁊ ꝓspiciebant ea que i mysterio abscōdita erāt. Hinc ē qd̄ scriptū ē in samuele: Eam⁹ ad vi-dentē. Hinc Esaias: Uidi inquit dn̄m sedentē sup soliū excelsum ⁊ eleuatū. Et ezechiel: Aperti sūt celi ⁊ vidi visiōes dei. Quorūdā aūt ꝓpherarū etymologie nominū annotāde sūt. Uocabula enī eoꝝ satis oñdūt qd̄ i futuris factis dictisq₃ suis p̄nūciassent. Helias interpratᷓ dn̄s deus. Ex fu-turi igitᷓ p̄sagio sic vocatᷓ. Nam dum altercaretᷓ in sacrificio cum quadringentis sacerdotib⁹ baal. inuocato noīe dn̄i. descendit de celo ignis sup ho-locaustū. Qd̄ cum vidisset ois ꝓplus cecidit in fa-ciē suā ⁊ ait: Domin⁹ ipse est deus. Ex hac igitur causa tale prius nomē accepit. ꝓ eo ꝙ p eū postea cognouerit popul⁹ dominū deū. Jdē ⁊ fortis do-min⁹ interpratᷓ. uel ꝓpter ꝙ interfecit eosdē sacerdo-tes. uel ꝓpter ꝙ achab aduersitatē tolerauit. He-liseus. domini sal⁹ interpratᷓ. vocabulū aūt ⁊ idem ex futuri p̄sagio suscepit. Deniq₃ ⁊ multas vir-tutes fecit. ⁊ famē pellens. ꝓplm a morte saluauit. Nathan. dedit siue dantis. Esaias interpratur saluator dn̄i. ⁊ merito. Saluator ē enim vniuer-saꝝ gentiū. eiusq₃ sacramēta ampli⁹ ꝙ ceteri p̄e-dicāt. Hieremias. excelsus dn̄i. ꝓ eo ꝙ dictū ē ei: Ecce constitui te sup gētes ⁊ regna. Ezechiel for-titudo dei. Daniel. iudiciū dei. siue q: in p̄sbyte-roꝝ iudicio sententiā diuine examinatiōis exhi-buit. dum repta eoꝝ falsitate. susannā ab interi-tu liberauit. siue ꝙ visiōes ⁊ somnia quib⁹ p sin-gula quedam enigmata. futura monstrabantur. sagaci mente discernēs aperuit. Hic ⁊ desiderio-rū vir appellatus ē. q: panē desiderij nō māduca-uit. ⁊ vinū cōcupiscentie nō bibit. Osee. saluator aut saluās. Dū enī irā dei in ꝓplm isrl̄ ob crimen idolatrie ꝓpheraret. domui iude salutē ꝓnūciauit. Propt qd̄ ezechias rex inda sublatis idolis que p̄cedentes reges cōsecrauerant. templū domini purgasse ac purificasse monstratᷓ. Johel domin⁹ de⁹. siue incipiēs deo uel fuit dei. Hoc enī ei⁹ vo-cabulū resonat etymologia incerta. Amos. ꝓplus auulsus. Prophetia enī ei⁹ ad ꝓplm fuit isrl̄ q: iā auulsus erat a domino. ⁊ aureis vitulis seruiebat. siue auuls⁹ a regno stirpis dauid. Naum. germē siue cōsolator. Jncrepat enī ciuitatē sanguinū. ⁊ post euersionē illi⁹ consolatur syon dicens: Ecce sup montes pedes euangelizantis ⁊ annūciantis pacē. Abachuc amplexās. q: uł ex eo ꝙ amabilis domino fuit vocatᷓ amplexatio. uel ꝙ in certamē cū deo cōgreditᷓ. amplexantis. id est luctātis for-titus ē nomē. Null⁹ enī tam audaci voce ausus ē deū ad disceptationē iusticie ꝓuocare. cur in reb⁹ humanis ⁊ mundi isti⁹ tanta rerū versaretᷓ iniq-tas. Micheas. quis hic uel quis iste. Cōminatur samarie ob cām simulacroꝝ. illo mō de quo heliu dicitᷓ: Quis ē iste inuoluēs sentētias? Sophonias speculum uel archanū domini interp̄tatᷓ. vtrūq₃ ad ꝓpheram conuenit. Jpsi enim sciunt mysteria dei. Unde ad ezechielē dicitᷓ: Speculatorē te po-sui domui isrl̄. Et alibi: Nō faciet domin⁹ qcꝙ nisi reuelauerit seruis suis ꝓphetis. Abdias seruus domini. sicut enī moyses famulus domini. ⁊ aplūs seru⁹ xp̄i. ita iste legatᷓ ad gētes missus. videt ⁊ p̄e-dicat que ꝓphetali digna sūt mysterio ⁊ seruitute. inde seruus domini. Jonas interp̄tatᷓ columba siue dolens. Columba ꝓ gemitu. quādo i ventre ceti triduo fuit. Dolens autē. uel ꝓpter tristiciam

quā habuit de salute niniuitarū·uel ꝓpter hede/
ram subito arescētē·cuiꝰ vmbraculo tegebaꝛ con/
tra solis ardorē. Ipse ē ⁊ amathi sareptanę viduę
filius·ut iudęi affirmāt·quē resuscitauit helias·
matre postea ad eum dicente: Nunc cognoui qm̄
vir dei es tu.⁊ verbū dn̄i in ore tuo verum est.ob
hanc causam ipsū amathi vocatū. Amathi enim
ex hebręo in latinam linguā veritas diciꝛ.⁊ ex eo
ꝙ verū helias locutꝰ ē· ille q̇ suscitatus est· filius
nuncupatꝰ est veritatis. Çacharias memoria dn̄i.
lxx.º eni anno desolationis tēpli cōpleto çacharia
pręcicante memoratꝰ est dn̄s ꝓpli sui·iussuqꝫ darij
reuersus est dei ꝓplus.⁊ reędificata ē vrbs ⁊ tem/
plū. Aggeus·in latinū festiuꝰ ⁊ lętꝰ resonat. De/
structū eni templū ędificandū ꝓphetat.⁊ post lu/
ctū captiuitatis·regressiōis lęticiā pręcicat. Ma/
lachias interp̄taꝛ angelꝰ dn̄i·id est nūciꝰ. Quicq̇d
enim loquebatur·quasi a dn̄o essent mandata·ita
credebanꝛ.⁊ inde ita nomē eius.lxx.º transtulerūt
dicentes: Assūptio verbi dn̄i sup̱ isrl̄·i manu an/
geli eius. Esdras·adiutor. Neemias·cōsolator a
dn̄o. Quodā eni pręsagio futuri·noīa ista sortiti
sunt. Fuerūt eni in adiutoriū ⁊ consolationem oī
illi ꝓplo redeūti ad patriā. Nam ⁊ templum dn̄i
ijdem reędificauerūt.⁊ muroꝝ ac turriū opꝰ ipsi
restaurauerūt. Ananias·gratia dei interp̄tatur.
Idē ⁊ sidrach·lingua chadęa·qđ interp̄taꝛ de/
corus meus. Açarias·auxiliū dn̄i. Idem ⁊ abde/
nago·qđ in latinū vertiꝛ·seruiēs taceo. Misael·
qui ꝓplus dn̄i. Ipse ⁊ misach·qđ interp̄taꝛ risus
uel gaudiū. Açia·fratꝛ meus. Semeia·audiēs do/
minū. Asaph·cōgregās. Idithun· trāsiliēs eos·
siue saliens eos. Quosdā enim inhęrētes humo·
curuatos in terrā ⁊ ea quę in imo sunt cogitātes·
⁊ in rebus transeūtibꝰ spem ponentes·transiliuit
canendo iste q̇ vocaꝛ transiliens. Eman·accipi/
ens·uel formido eorū. Ethan robustꝰ. Barachia
benedictꝰ dn̄i·uel benedictꝰ dn̄s. Olda·districtio
siue diuerticulū. Iudith·laudans uel cōfitēs dn̄o.
Hester·absconsa. Çacharias·memoria dn̄i·ob h̄
qꝛ canit: memoriale testamēti sui sancti. Iohan/
nes baptista· dn̄i gratia·eo ꝙ sit limes ꝓphetię·
pręnūcius gratię·siue initiū baptismatis·p̱ quod
gratia ministraꝛ. Hi sūt ꝓphetę veteris nouiqꝫ te/
stamenti·quoꝝ finis xp̄s·cui dicitur a patre: Et
prophetā in gentibꝰ posui te. Prophetię aūt ge/
nera sunt septē. Primū genus extasis·qđ ē men/
tis excessus·sicut vidit petrꝰ vas illud sūmissū de
cęlo in stupore mentis cū varijs animalibus. Se/
cūdū genus visio·sicut apud Esaiā dicentē: Vi/
di dn̄m sedētē sup̱ soliū excelsū. Tertiū genꝰ som/
niū·sicut iacob subnixam i cęlo scalam dormiens
vidit. Quartū genꝰ p̱ nubem·sicut ad moysen ⁊
ad iob post plagam loquitur deus. Quintū ge/
nus·vox de cęlo·sicut ad abraham sonuit dicens:
Ne inijtias manū tuā sup̱ puerū. Et apud saulū
in via. Saule saule q̇d me p̱sequeris? Sextū ge/
nus·accepta parabola·sicut apud salomonem in
ꝓuerbijs.⁊ apud balaam·cū euocareꝛ a balach.
Septimū genꝰ·repletio sc̄i spūs·sicut pene apud
oēs ꝓphetas. Alij tria genera visionum dixerūt
esse. Unū ẜm oculos corp̱is·sicut vidit abraham
tres viros sub ilice mambre.⁊ moyses ignē i ru/
bo.⁊ discipuli transfiguratū dn̄m in monte inter
moysen ⁊ heliam.⁊ cętera huiusmodi. Alteꝝ ẜm
spm̄·quo imaginamur ea quę p̱ corpꝰ sentimꝰ·si/
cut vidit petrus discū illū sūmitti de cęlo cum va/
rijs animalibꝰ.⁊ sicut esaias deū i sede altissima
nō corp̱aliter sed spūaliter vidit. Non eni deum
forma corporea circūterminat.sed quēadmodum
figurate·non ꝓprie multa dicunꝛ·ita etiā figurate
⁊ multa monstranꝛ. Tertiū aūt genꝰ visionis est
qđ neqꝫ corporeis sensibꝰ·neqꝫ vlla parte animę
qua corporaliū reꝝ imagines capiunꝛ·sed p̱ intui/
tum mentis·quo intellecta cōspiciꝛ veritas· sicut
daniel pręditus mēte vidit qđ balthasar viderat
corp̱e. Sine q̇ genere·illa duo uel ifructuosa sūt·
uel etiam in errorē mittūt. Omnia tn̄ hęc genera
spūs sc̄us moderaꝛ. Habere aūt ꝓphetiā·nō so/
lum bonꝰ·sed etiā malus pōt. Nam inuenimus
saulem regem ꝓphetasse. Persequebaꝛ eni sanctū
dauid.⁊ impletus sancto spū ꝓphetare cępit.

De apostolis Cap.IX.

Apostoli missi interp̄tanꝛ. Hoc eni eorū
nomen indicat. Nam sicut gręce angeli·
latine nuncij vocanꝛ·ita gręce ap̄li·lati/
ne missi appellanꝛ. Ipsos eni misit xp̄us euange/
liçare p̱ vniuersum mundum·ita ut quidā persas
indosqꝫ penetrarent·docentes gentes ⁊ faciētes i
noīe xp̄i magna ⁊ incredibilia miracula·ut atte/
stantibꝰ signis ⁊ ꝓdigijs crederenꝛ illis·in his quę
dicebant ⁊ viderāt. Habēt eni plęriqꝫ eoꝝ ex his
causas suorū vocabuloꝝ. Petrus a petra nomen
accepit.hoc est a xp̄o·sup̱ quē fundata est ecclesia.
Non eni a petro petra· sed petrus a petra nomē
sortitus ē·sicut nō xp̄us a xp̄iano·ẜ xp̄ianꝰ a xp̄o
vocaꝛ.ideoqꝫ ait dn̄s: Tu es petrus ⁊ sup̱ hanc
petrā ędificabo ecclesiam meā.qꝛ dixerat petrus:
Tu es xp̄us filius dei viui. Deinde ei dominus:
sup̱ hanc inquit petrā quā confessus es ędificabo
ecclesiā meā. Petra enim erat xp̄us·sup̱ qđ fūda/
mentū etiā ipse ędificatꝰ ē petrꝰ. Cephas dictꝰ·eo
ꝙ in capite sit constitutꝰ ap̄lorū. Cephalin enim
gręce caput dicitur.⁊ ipsum nomen in petro syrū
est. Simon bariona i linguam nostram sonat fi/
lius columbę.⁊ est nomen syrū pariter ⁊ hebręū.
Bar quippe syra lingua filiꝰ.iona hebraice colū/
ba·vtroqꝫ sermone dicitur bariona. Alij simpli/
citer accipiunt·ꝙ simon·id est petrus filius sit io/
hannis.iuxta illam interrogationē: Simon io/
hannis diligis me.⁊ volūt scriptoꝝ vitio depra/
uatū·ut ꝓ bariohanna hoc est filio iohānis·bar/
iona scriptum sit·vna detracta syllaba. Iohan/
na aūt interp̄tatur dn̄i gratia. Et fuisse cōstat pe/
trum trinomiū·petrū· cephan.⁊ simon bariona.
Simon autem hebraice interpretatur audiens.

Saulus hebraico sermone tentatio dictus·eo ꝙ
prius i tentatione ecclesię fit versatus. Persecu-
tor enim erat·inde nomē habebat istud·qñ pse-
quebať xpianos. Postea mutato noīe de saulo fa-
ctus est paulus·quod interpretať mirabilis siue
elect⁹. Mirabilis·uel quia multa signa fecit·uel
quia ab oriente vsq; ad occasum euangelium xpi
in omnib⁹ gentibus prędicauit. Electus sicut in
actib⁹ apłoꝝ spūs scūs dicit: segregate mihi bar-
nabam ⁊ paulū ad opus ad qđ elegi eos. Latino
autē sermone·paul⁹ a modico dictus. vnde ⁊ ipse
ait: Ego sū minim⁹ oīuꝫ apłoꝝ. Quādo enī sau-
lus·supb⁹ elat⁹: qñ paul⁹·humilis·modic⁹. Ideo
sic loquimur: paulo post videbo te·id ē post mo-
dicū. Nā q: modic⁹ factus ē·ipse dicit: Ego enī
sū nouissim⁹ oīuꝫ apłoꝝ. ⁊ mihi minimo oīuꝫ scōꝝ
data ē gratia. Cephas aūt ⁊ saulus·ideo mutato
noīe sunt vocati·ut essent etiā ipso noīe noui sicut
abrahā ⁊ sara. Andreas frater petri carne. ⁊ co-
heres gratia·ſm hebraicā etymologiā interpřtať
decor⁹ siue rñdēs. sermone aūt gręco·a viro viri-
lis appellať. Johānes quodā vaticinio ex merito
nomē accepit. Interpřtať enī·i q̄ ē gratia·uel dñi
gratia. Amplius enī cū cęteris apłis dilexit ihs.
Jacob⁹ çebedei a patre cognoīať·quē relinquēs
cū iohāne·verū patrē secuti sunt. Hi sunt filij to-
nitrui·qui etiā boanarges ex firmitate ⁊ magni-
tudine fidei noīati sunt. Hic ē iacob⁹ fili⁹ çebedei
frater iohānis·q̄ post ascensionē dñi ab herode
manifestať occisus. Jacob⁹ alphei ob distinctio-
nem prioris cognoīat⁹·qui diciť fili⁹ çebedei·sicut
iste fili⁹ alphei. Cognomētū igiť ambo a pře sum-
pserūt. Iste est iacob⁹ minor qui in euangelio frať
dñi noīať·q: maria vxor alphei·soror fuit matris
dñi: quā mariam cleophę iohānes euāgelista co-
gnominat·a pře siue a gētilitate familię·aut qua-
cūq; alia causa ei nomen imponēs. Alpheus aūt
hebręo sermone in latinū expřimiť millesim⁹ siue
doct⁹. Philipp⁹·os lāpadaꝝ·uel os manuū. Tho-
mas·abyssus uł gemin⁹. vnde gręce didym⁹ appel-
latur. Bartholomeus·fili⁹ suspēdentis aquas·uel
filius suspēdētis me. syrū ē nō hebręū. Matthe⁹
i hebreo donatus exprimiť. Idē ⁊ appellatus leui
ex tribu a qua ortus fuit. In latino aūt ex ope pu
blicani nomē accepit·q: ex publicanis fuit elect⁹
⁊ in apłatū trāslat⁹. Simon chanane⁹·ad distin-
ctionem simonis petri·de vico galileę chana·vbi
aquas dñs mutauit i vinū. Ipse ē q̄ in alio euan-
gelista scribiť çelotes. Chana quippe çel⁹ interpre-
tať. Judas iacobi q̄ alibi appellať lebbe⁹·figura-
tū nomē habet a corde·qđ nos diminutiue corcu-
lū possum⁹ appellare. Ipse in alio euāgelista tha-
deus scribitur·quem ecclesiastica tradit historia·
missū edessam ad abagarū regē. Judas scario-
this·uel a vico in quo ortus est·uel ex tribu isa-
char vocabulū sūpsit quodā presagio futuri i con
demnationē sui. Isachar enī interpřtať merces·ut
significareť preciū ꝓditoris quo vēdidit dñm·si-
cut scriptū ē: Et acceperūt mercedē meā. xxx. ar-
genteos·preciū qđ appreciat⁹ sum ab eis. Ma-
thias q̄ inter apostolos sine cognomine sol⁹ ha-
betur·interpřtať donat⁹·ut subaudiatur·ꝓ iuda.
Ipse enim in locū eius electus ē ab apostolis·cū
ꝓ duob⁹ sors mitteretur. Marc⁹·excelsus man-
dato·vtiq; ꝓpter euāgeliū altissimi qđ prędicauit.
Lucas·ipse consurgens·siue ipse eleuās·eo ꝙ ele-
uauerit prędicationē euangelij post alios. Bar-
nabas·filius ꝓphetę·uel filius consolationis.

De reliquis in euangelio nominibus Cap. x.

Maria illuminatrix siue stella maris. Ge-
nuit enī lumen mundi·sermone aūt syro
maria domina nūcupať. ⁊ pulchre·q: do-
minū genuit. Helisabeth dei mei saturitas·uł dñi
mei iuramentū. Magdalena·turris. Martha·
irritās uel ꝓuocans. sermone autē syro interpřtať
dominās. Nathanael·donū dei·quia dolus id ē
simulatio·dono dei i eo nō fuit. Çebedeus·dona-
tus siue fluens iste. Çacheus·iustus·siue iustifica-
tus·siue iustificandus. syrū est nomen non he-
bręum. Laçarus adiutus·eo ꝙ sit a morte resusci-
tatus. Herodes·pelliceus·uel gloriosus clara ety-
mologia. Cayphas·inuestigator aut sagax·aut
vomens ore. Iniquo enim ore suo iustū condem-
nauit·q̄uis h̄ mysterio prophetali annūciasset.
Pontius·declinans conciliū·vtiq; iudęorū. Ac-
cepta enim aqua·lauit manus suas dicēs: Inno-
cens ego sum a sanguine iusti huius. Pilatus·os
malleatoris·quia dum xpm ore suo ⁊ iustificat ⁊
condēnat·more malleatoris vtraq; ferit. Barra-
bas·filius magistri eoꝝ·absq; dubio iudęoꝝ ma-
gistri·qui ē diabolus·homicidiorū auctor·q̄ vsq;
hodie regnat in eis.

De martyribus Cap. xi.

Martyres gręca lingua·latine testes di-
cuntur. vnde ⁊ testimonia gręce·marty-
ria nuncupanť. Testes autē ideo vocati
sunt. quia ꝓpter testimoniū xpi passiōes sustinue-
runt. ⁊ vsq; ad mortem ꝓ veritate certauerūt. Qđ
uo nos non testes·qđ latine vtiq; possum⁹ dice-
re·sed gręce martyres appellamus·familiari⁹ ec-
clesię aurib⁹ hoc gręcū verbū sonat·sicut ⁊ multa
gręca noīa q̄b⁹ ꝓ latinis vtimur. Martyꝝ pri-
mus in nouo testamento stephan⁹ fuit·q̄ hebręo
sermone interpretať norma·ꝙ prior fuerit i mar-
tyrio ad imitationē fideliū. Idem autē ex gręco
sermone in latinū vertitur coronatus. ⁊ hoc pro-
phetice·ut qđ sequeretur in re·vaticinio quodam
futuri·prius in vocabulo resonaret. Passus ē enī
⁊ qđ vocabatur accepit. Stephan⁹ enim corona
dicitur·humiliter lapidat⁹·ſꝫ sublimiter corona-
tus. Duo aūt sunt martyrij genera·vnū in aperta
passiōe·alterum in occulta animi virtute. Nam
multi hostis insidias tolerantes. ⁊ cunctis car-
nalibus desiderijs resistentes·per hoc ꝙ se omni-
potenti deo in corde mactauerunt·etiam pacis

tempore martyres facti sunt. qui etiā si ꝑsecutionis tempus existeret martyres esse potuerunt.

De clericis Cap. XII.

Cleros ⁊ clericos hinc appellatos. quia mathias sorte electus est. quē primū per apl'os legim⁹ ordinatū. Cleros eni grece sors uel hereditas latine dicitur. Propterea ergo dicti sunt clerici. q꞉ de sorte sunt dñi. uel q꞉ dñi ꝑtē habent. Generaliter aūt clerici nuncupant̄ oēs q̄ in ecclesia xp̄i deseruiūt. quorū gradus ⁊ noīa hec sunt. Ostiari⁹. psalmista. lector. exorcista. acolythus. subdiaconus. diacon⁹. presbyter. ep̄s. Ordo ep̄oꝝ q̄dripartit⁹ ē. id ē in patriarchis. archiep̄is. metropolitanis atqꝫ ep̄is. Patriarcha greca ligua sūm⁹ patrū interp̄tat̄. q꞉ ꝑmū. id est apl'icū retinet locū. ⁊ ideo q꞉ sūmo honore fūgit̄. tali noīe cēset̄. sic roman⁹. antiochen⁹. ⁊ alexandrinus. Archiep̄us greco vocabulo ꝙ sit sūm⁹ ep̄orū. Tenet eni vicē apl'icā ⁊ presidet tā metropolitanis ꝙ̄ ep̄is ceteris. Metropolitani autē a mensura ciuitatū vocāt̄. Singulis eni ꝓuintijs preeminēt. q̄rū auctoritati ⁊ doctrine ⁊ potestati ceteri sacerdotes subiecti sunt. sine quib⁹ nihil reliq̄s ep̄os agere licet. sollicitudo eni toti⁹ ꝓuintie ipsis ep̄is cōmissa ē. Oēs aūt superi⁹ designati ordines vno eodēqꝫ vocabulo ep̄i nominā̄t. sed ideo priuato noīe quidam vtunt̄ ꝓpter distinctionē potestatū quā singulariter acceperūt. Patriarcha patrū princeps. Archon eni ꝑnceps. Archiep̄us ꝑnceps ep̄oꝝ. sic metropolitan⁹ a mensura ciuitatū. Episcopat⁹ aūt vocabulū inde dictū. ꝙ ille qui supefficit̄. superintendat. curā scilicz gerens subditorū. scopin eni grece latine intendere dicitur. Ep̄i autē grece latine speculatores interp̄tant̄. Nam speculator est prepositꝰ i ecclesia. dict⁹ eo ꝙ speculet̄ atqꝫ ꝑspiciat populoꝝ infra se positoꝝ mores ⁊ vitā. Pontifex ꝑnceps sacerdotū ē. q̄si via sequētiū. Ipse ⁊ summus sacerdos. ipse ⁊ pontifex maxim⁹ nuncupat̄. Ipse eni efficit sacerdotes atqꝫ leuitas. ipse oēs ordines eccl'iasticos disponit. ipse q̄d vnusq̄sqꝫ facere debeat ostēdit. Antea aūt pōtifices reges erāt Nam maiorū hec erat cōsuetudo. ut rex esset etiā sacerdos ⁊ pontifex. Unde ⁊ romani imp̄atores pōtifices dicebant̄. Uates a vi mētis appellatos. cuius significatio multiplex ē. Nam modo sacerdotē. modo ꝓphetā significat. modo poetā. Antistes sacerdos dictus. ab eo ꝙ ante stat. Primus est eni in ordine ecclesie. ⁊ supra se nullum habet. Sacerdos aūt nomē habet cōpositum ex greco ⁊ latino. q̄si sacrū dans. sicut eni rex a regendo. ita sacerdos a sacrificando vocat⁹ est. Cōsecrat eni ⁊ sanctificat. Sacerdotes aūt gentiliū flamines dicebāt̄. Hi i capite habebāt pilleū in q̄ erat breuis virga desup̄ habēs lane aliquid. Quod cū p̄ estū ferre nō possent. filo tm̄ capita religare ceperunt. Nam nudis eos penit⁹ capitibus incedere nefas erat. vnde a filo quo vtebant̄ flamines dicti sūt: quasi filamines. veꝝ festis diebus filo deposito pilleū imponebant ꝓ sacerdotij eminentia. Presbyter grece latine senior interp̄tatur. non ꝓ etate uel decrepita senectute. sz ꝓpter honorē ⁊ diguitatē quā acceperūt. presbyteri noīant̄. Unde ⁊ apud veteres idē ep̄i ⁊ presbyteri fuerunt. quia illud nomen dignitatis ē. hoc etatis. Ideo aūt ⁊ presbyteri sacerdotes vocant̄. quia sacrū dant. sicut ⁊ ep̄i qui licz sint sacerdotes. tamē pontificat⁹ apicē nō habēt. q꞉ nec chrismate frontē signāt. nec paraclitū spiritū dant. q̄d solis deberi ep̄is lectio actuū apl'oꝝ demonstrat. Leuite ex noīe auctoris vocati. De leui eni leuite exorti sunt. a quib⁹ in templo dei mystici sacramenti ministeria explebantur. Hi grece diaconi. latine ministri dicunt̄. q꞉ sicut in sacerdote consecratio. ita in diacone ministerij dispensatio habet̄. Hypodiacones grece. q̄s nos subdiaconos dicimus. qui ideo sic appellantur. q꞉ subiacent preceptis ⁊ officijs leuitarum. Oblationes enim in templo dei a fidelibus ipsi suscipiūt. ⁊ leuitis superponendas altaribus deferūt. Hi apud hebreos nathinnei vocant̄. Lectores a legendo. psalmiste a psalmis canēdis vocati. Illi enim predicāt populis q̄d sequantur. isti canūt ut excitent ad compunctionem aīos audientiū. licz ⁊ quidā lectores ita miserant̄ ꝓnunciēt. ut q̄sdā ad luctū lamētationēqꝫ cōpellāt. Idē etiā ⁊ ꝓnūciatores vocant̄. ꝙ porro annūcient. Tanta enim ⁊ tam clara erit eoꝝ vox. ut ꝙ̄uis longe positoꝝ aures adimpleāt. Cantor aūt vocat⁹. q꞉ vocem modulat̄ in cantu. Huius duo genera dicunt̄ in arte musica. sicut ea docti hoīes latine dicere potuerūt precentor ⁊ succentor. Precētor scilicz q̄ vocē premittit i cantu. Succentor aūt q̄ subsequenter canendo respōdet. Cōcentor aūt dicit̄ q꞉ cōsonat. q̄ aūt nō cōsonat. nec cōcinit. nec cātor nec cōcentor erit. Acolythi grece latine ceroferarij dicūt̄ a deportādis cereis qn̄ euāgeliū legendū ē. aut sacrificiū offerendū. Tunc eni accendunt̄ luminaria ab eis ⁊ deportant̄. nō ad effugandas tenebras. dum sol eodē tp̄e rutilet. sed ad signum leticie demonstrandum. ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendat̄. de q̄ in euāgelio legitur: Erat lux vera que illuminat oēm hoiem venientē in hūc mūdū. Exorciste ex greco in latinū adiurātes siue increpantes vocant̄. Inuocant eni sup̄ cathecuminos uel sup̄ eos qui habent spiritū imundū. nomē dñi ihu. adiurantes p̄ eū ut egrediat̄ ab eis. Ostiarij idem ⁊ ianitores. q̄ in veteri testamento electi sūt ad custodiā templi. ut nō ingrederet̄ eum imundus in omni re. Dicti aūt ostiarij. ꝙ presint ostijs templi. Ipsi eni tenentes clauē oīa intus extraqꝫ custodiūt. atqꝫ inter bonos ⁊ malos habētes iudicium. fideles recipiūt. ⁊ respuūt infideles.

De monachis Cap. XIII.

Monachus greca etymologia vocatus eo ꝙ sit singularis. Monas enim grece singularitas dicit̄. Ergo si solitari⁹ interp̄tat̄ vocabulū monachi. q̄d facit in turba qui sol⁹

est. Plura aũt sunt genera monachoꝝ. Cenobite. quos nos in cõmune viuentes possumus appellare. Cenobiũ enĩ plurimoꝝ ẽ. Anachorite sũt q̃ post cenobialẽ vitam deserta petunt. ⁊ soli habitant p̱ deserta. ⁊ ab eo ꝙ ꝓcul ab hominib⁹ recesserunt· tali nõie nuncupantur· sed anachorite heliam ⁊ iohannem· cenobite apl̃os imitant̃. Heremite hi sunt q̃ ⁊ anachorite ab hominũ cõspectu remoti· heremũ ⁊ desertas solitudines appetentes. Nam heremũ dicit̃ quasi remotũ. Abba aũt syrũ nomẽ significat in latinũ pater· qd̃ paul⁹ romanis scribens exposuit dicens: In quo clamamus abba pater· in vno nõie duab⁹ vsus linguis Dicit enĩ abba syro nomine patrem. ⁊ rursus latine nominat itidẽ patrem.

De ceteris fideliũ nominibus Cap. XIIII.

Christianus quantũ interp̃tatio ostendit de vnctione dicit̃· siue de nomine auctoris ⁊ creatoris. A xp̃o enĩ xp̃iani sũt cognominati· sicut a iuda iudei. De magistri quippe nomine cognomẽ sectatorib⁹ datũ ẽ. Xp̃iani aũt olim a iudeis quasi ob opprobriũ nazarei vocabantur· pro eo ꝙ dñs noster atq̃ saluator a vico quodam galilee nazaren⁹ sit appellatus. Non se aũt glorietur xp̃ianũ· qui nomẽ habet ⁊ facta nõ habet. vbi aũt nomẽ secutũ fuerit op⁹· certissime ille est xp̃ianus· q: se factis ostẽdit xp̃ianũ· ambulans sicut ⁊ ille ambulauit. a quo ⁊ nomẽ traxit. Catholicus vniuersalis siue generalis interp̃tat̃. Nam greci vniuersalem catholicon vocant. Orthodoxus ẽ recte credẽs. ⁊ ut credit recte viuẽs. Ortho enĩ grece recte dicit̃· doxo glorie· hoc ẽ vir recte glorie. Quo nõie nõ põt vocari· q̃ aliter viuit ꝙ̃ credit. Neophyt⁹ grece latine nouell⁹ ⁊ rudis fidelis uel nuper renatus interp̃tari põt. Cathecuminus dictus ꝓ eo ꝙ adhuc doctrinam fidei audit· necdũ tamẽ baptismũ p̱cepit. Nam cathecumin⁹ grece auditor dicit̃. Competens vocat̃ qui post instructionẽ fidei competit gratiam xp̃i· inde ⁊ a petẽdo cõpetẽtes vocati sũt. Laicus· popularis. Laos enĩ grece ꝑplus dicit̃. Proselytus id est aduena ⁊ circũcisus· qui miscebatur populo dei· grecum est.

Incipit liber octauus

De ecclesia ⁊ synagoga Cap. I.

Ecclesia grecum est· quod in latinum vertitur conuocatio· ꝓpter ꝙ oẽs ad se cõuocet. Catholica vniuersalis κατα ὁλον. id est ꝺm totum. Non enĩ sicut conuenticula hereticoꝝ in aliquib⁹ regionũ partib⁹ coartatur· sed p̱ totũ terrarũ orbẽ dilatata diffũdit̃. Quod etiã apl̃us approbat ad romanos dicẽs: Gratias ago deo meo ꝓ oĩb⁹ vobis· q: fides vestra annũciat̃ in vniuerso mundo· siue ꝙ in vnitatem cũctos cõiungit credentes. Hinc ⁊ vniuersitas ab vno cognominata est· ꝓpter qd̃ in vnitatem colligitur. Unde dñs ĩ euãgelio: Qui mecũ non colligit spargit. Cur aũt ecclesia cũ vna sit· a iohanne. vij. scribunt̃· nisi ut vna catholica septiformi plena spũ designet̃· sicut ⁊ de dño nouimus dixisse salomonẽ. Sapiẽtia edificauit sibi domũ· ⁊ excidit colũnas septẽ· que tamẽ septẽ vna eẽ nõ ambigitur· dicente apl̃o: Ecclesia dei viui que est colũna ⁊ firmamentũ veritatis. Inchoauit autẽ ecclesia a loco vbi venit de celo spũs scũs ⁊ impleuit vno loco sedentes. Pro peregrinatiõe aũt presenti ecclesia syon dicit̃· eo ꝙ ab hui⁹ peregrinationis longitudine posita· promissionẽ rerũ celestium speculẽt. ⁊ idcirco syon id est speculatio nomen accepit. Pro futura ṽo patrie pace· irl̃m vocat̃. Nam irl̃m visio pacis interp̃tat̃. Ibi enim absorpta oĩ aduersitate· pacẽ que ẽ xp̃us presenti possidebit obtutu. Synagoga grece latine cõgregatio dicit̃· qd̃ ꝓpriũ nomẽ iudeoꝝ ꝑpl̃s tenuit. Ipsoꝝ enĩ ꝓprie synagoga dici solet· ꝗ̃uis ⁊ de ecclesia dicta sit. Nostrã ṽo apl̃i nunꝙ̃ synagogã dixerũt· sed semp̱ ecclesiã· siue discernẽdi causa· siue ꝙ inter congregationẽ vnde synagoga. ⁊ conuocationem vnde ecclesia nomen accepit· distet aliquid· ꝙ scil3 cõgregari ⁊ pecora solẽt· quoꝝ ⁊ greges ꝓprie dicimus· cõuocari autem magis est vtentiũ rõne· sicut sunt homines.

De religione ⁊ fide Cap. II.

Dogma a putãdo philosophi nõiauerũt· id est hoc puto eẽ bonũ· hoc puto eẽ verum. Religio appellata ꝙ p̱ eam vni deo religamus aĩas nostras ad cultũ diuinũ· vinculo seruiẽdi. Qd̃ verbũ compositũ est a religendo· id est eligendo· ut ita latinũ videat̃ religio· sicut eligo. Tria sũt aũt que in religionis cultu ad colendum deũ in hoĩb⁹ p̱quirunt̃· id est fides· spes· charitas. In fide quid credẽdũ· in spe q̃d sperãdũ· in charitate q̃d sit amãdũ. Fides ẽ· qua veracit̃ credimus id qd̃ nequaꝙ̃ videre valeam⁹. Nam credere iam non possum⁹ qd̃ videm⁹. Proprie autem nomẽ fidei inde ẽ dictũ· si oĩo fiat qd̃ dictũ est aut ꝓmissũ. Et inde fides vocata· ab eo ꝙ fit illud qd̃ inter vtrosq̃ placitũ ẽ· quasi inter deũ. ⁊ hominẽ hinc ⁊ fedus. Spes vocata ꝙ sit pes ꝓgrediendi quasi est pes. Unde econtrario desperatio. Deest enĩ ibi pes· nullaq̃ ꝓgrediendi facultas est· quia dum quisq̃ peccatũ amat· futuram gloriã nõ sperat. Charitas grece latine dilectio interp̃tatur· ꝙ duos in se liget. Nam dilectio a duob⁹ incipit· qd̃ est amor dei ⁊ ꝓximi. De qua apl̃s: Plenitudo inquit legis est dilectio. Maior est aũt hec omnib⁹· quia q̃ diligit. ⁊ credit ⁊ sperat. Qui aũt nõ diligit ꝗ̃uis multa bona faciat· frustra laborat. Dis autem dilectio carnalis· non dilectio· sed magis amor dici solet. Dilectionis aũt nomen tm̃ in melioribus rebus accipi solet.

De heresi ⁊ scismate Cap. III.

HEresis grece ab electiõe vocat᷑. ꝙ scilicet
vnusquisq; id sibi eligat qd̕ meli⁹ sibi esse
videt᷑. ut philosophi peripatetici. acha-
demici. epicurei. ⁊ stoici. vel sicut alij qui peruersũ
dogma cogitãtes. arbitrio suo de ecclesia recesse-
rũt. Inde ergo heresis dicta greca voce ex interp̃ta-
tiõe electiõis. q̃ quisq; arbitrio suo ad instituen-
da siue ad suscipiẽda quelibet ipse sibi eligit. No-
bis vero nihil nostro ex arbitrio inducere licet. sed
nec eligere qd̕ aliq̃ de arbitrio suo iduxerint. apo
stolos dei habem⁹ auctores. qui nec ipsi quicq̃ ex
suo arbitrio qd̕ inducerẽt elegerũt. sed acceptam a
xp̃o disciplinã fidelit̕ nationibus assignauerunt.
Itaq; si etiã angelus de celis alit̕ euãgelicauerit:
anathema vocabitur. Secta a sequẽdo ⁊ tenẽdo
nominata. Nam sectas dicim⁹ habit⁹ animoꝝ. ac
instituta circa disciplinã uel ꝓpositũ quẽ tenendo
sequũtur. longe alia in religionis cultu opinãtes
q̃ ceteri. Scisma a scissura aĩoꝝ nomen accepit.
Eodem enĩ cultu eodẽq; ritu credit ut ceteri. solo
cõgregatiõis delectat᷑ discidio. Fit aũt scisma cũ
dicũt hoĩes: nos iusti sum⁹. nos sc̃ificam⁹ imũdos
⁊ cetera similia. Supstitio dicta eo ꝙ sit supflua
aut supstatuta obseruatio. Alij dicũt a senib⁹. q̃r
multis annis supstites p̃ etatẽ delirãt ⁊ errãt su-
perstitiõe q̃dã. nesciẽtes que vetera colãt aut que
veteꝝ ignari asciscũt. Lucretius aũt supstitionẽ
dicit supstãtiũ reꝝ. id ẽ celestiũ ⁊ diuinoꝝ que sup
nos stãt. sed male dicit. Hereticoꝝ aũt dogmata ut
facile possint agnosci. causas eorũ uel nomina de-
monstrare oportuit.

De heresibus iudeoꝝ Cap. IIII.

IVdei cõfessores interp̃tãt᷑. Multos enĩ
ex his sequit᷑ ꝯfessio. q̃s antea pfidia pos-
sidebat. Hebrei trãsitores dicunt᷑. Quo
noĩe admonent᷑. ut de peiorib⁹ ad meliora trãseãt.
⁊ pristinos errores relinquãt. Pharisei ⁊ saducei
int̕ se cõtrarij sũt. Nã pharisei ex hebreo ĩ latinũ
interp̃tãt᷑ diuisi. eo ꝙ traditionũ ⁊ obseruationũ
suaꝝ. quas illi deuterosis vocãt. iusticiã p̄ferũt
vnde ⁊ diuisi vocant᷑ a ꝓplo quasi p iusticiã. Sa-
ducei interp̃tant᷑ iusti. vendicant enĩ sibi qd̕ non
sunt. corpis resurrectionẽ negant. ⁊ aĩam interire
cum corpe p̄dicãt. Hi q̃nq; tm̃ libros legis reci-
piũt. ꝓphetaꝝ vaticinia respuũt. Esnei dicũt ipsũ
esse xp̃m. q̃ docuit illos oẽm abstinẽtiã. Morbo-
nei dicũt ipsũ esse xp̃m. qui docuit illos ĩ oĩ re sab-
baticare. Genistei dicti eo ꝙ de genere abrahe eẽ
se gloriant᷑. Nam cũ in babyloniã venisset ꝓplus
dei. plerique relinquẽtes vxores suas. babylonicis
mulierib⁹ adheserunt. Quidã aũt israeliticis tm̃
cõiugijs cõtenti. uel ex eis geniti dũ reuersi essent
de babylonia. diuiserũt se ab oĩ ꝓplo ⁊ assũpserũt
sibi hoc nomẽ iactantie. Meristei appellati. eo ꝙ
separẽt scripturas. nõ credentes oib⁹ ꝓphetis. di-
centes alijs ⁊ alijs spiritib⁹ illos ꝓphetasse. Me-
ris enĩ grece latine pars dicit᷑. Samarite dicti ꝙ
legẽ solam custodiãt. Nam prophetas non reci-
piunt. Himerobaptiste eo ꝙ quotidie vestimẽta
sua ⁊ corpora lauent.

De heresibus xp̃ianorum Cap. V.

QVidam etiam heretici qui de ecclesia re-
cesserũt. ex noĩe auctoꝝ suoꝝ nuncupant᷑.
quidam vero ex causis quas eligentes in-
stituerũt. Simoniani dicti a simone magice di-
scipline perito. cui petrus in actib⁹ apostoloꝝ ma-
ledixit. p eo ꝙ ab apostolis spũs sancti gratiã pe-
cunia emere voluisset. Hi dicũt creaturam non a
deo. sed a virtute quadam superna creatã. Me-
nandriani. a menandro mago discipulo simonis
nuncupati. qui mundũ non a deo. sed ab angelis
factũ eẽ asseruit. Basilidiani a basilide appellati.
qui inter reliquas blasphemias passũ ihm abne-
gauit. Nicolaite dicti a nicolao diacono ecclesie
hierosolymoꝝ. qui cum stephano ⁊ ceteris cõsti-
tutus ẽ a petro. qui ꝓpter pulchritudinẽ relinquẽs
vxorẽ dixerat ut qui vellet ea vteretur. versa est ĩ
stuprũ talis consuetudo. ut inuicẽ coniugia com-
mutarent᷑. Quos iohãnes in apocalypsi ip̃robat
dicẽs: Sed hoc habes quia odisti facta nicolai-
tarum. Gnostici ꝓpter excellentiam sciencie se ita
appellare voluerũt. Animam naturã dei esse di-
cuut. bonũ ⁊ malũ deũ suis dogmatibus fingũt.
Carpocratiani a carpocrate quodã vocant᷑. q̃ di-
xit xp̃m hoĩem fuisse tm̃. ⁊ de vtroq; sexu ꝓgeni-
tum. Chirinthiani a chirintho quodã nũcupa-
ti. Hi inter cetera circũcisionẽ obseruãt. mille an-
nos post resurrectionẽ in voluptate carnis futu-
ros p̄dicãt. Unde ⁊ grece ciliaste latine milici-
aste sunt appellati. Naçarei dicti q̃ dum xp̃m qui
a vico naçarenus est appellatus. filiũ dei confite-
ant᷑. oia tamẽ veteris legis custodiũt. Ophite a
colubro nominati sunt. Coluber enĩ grece ophi
dicit᷑. Colunt enim serpentẽ. dicentes ipsũ in pa-
radisũ induxisse virtutis cognitionẽ. Ualẽtinia-
ni a valentino quodã platonico sectatore vocati.
q̃ eonas. id est secula quedã ĩ originẽ dei creatoris
induxit. xp̃m quoq; de virgine nihil corpis assũpsisse.
sed p eã quasi p fistulam transisse asseruit. Apellite
quorũ apelles p̃nceps fuit. qui creatorẽ angelum
nescio quẽ gloriosũ. supioris dei faciẽs deũ legis
isrl̕. illũ igneum affirmans. Apellite quoꝝ auctor
apelles. q̃ dixit xp̃m non deũ in veritate. sed hoĩem
ĩ fantasia apparuisse. Archonciaci a p̃ncipib⁹ ap-
pellant᷑. q̃ vniuersitatẽ quã de⁹ cõdidit opa eẽ ar-
chãgeloꝝ defendũt. Adamiani vocati ꝙ ade imi-
tentur nuditatẽ. vnde ⁊ nudi orãt. ⁊ nudi inter se
mares feminęq; cõueniũt. Cainani ꝓinde sic ap-
pellati. q̃m cain adorãt. Sethiani nomẽ accepe-
rũt a filio adã q̃ vocat⁹ ẽ seth. dicentes eundẽ esse
xp̃m. Melchisedechiani vocati ꝓ eo ꝙ melchise-
dech sacerdotẽ dei non hoĩem fuisse sed virtutẽ dei
esse arbitrant᷑. Angelici vocati. q̃r angelos colũt.
Ap̃lici hoc sibi nomẽ ideo p̄sũpserunt ꝙ nihil
possidentes ꝓpriũ. nequaq̃ recipiãt eos qui aliq̃d

in hoc mũdo vtunť. Cerdoniani a cerdone quo/
dam noiati·qui duo contraria ꝑncipia asserunt.
Marcionistę a marcione stoico philosopho ap/
pellati·q̇ cerdonis dogma secut᷒·alterũ bonũ·al/
terũ iustũ deũ asseruit·tanq̃ duo principia crea/
toris ⁊ bonitat̃. Artoteritę ab oblatiõe vocati.
Panẽ eni ⁊ caseũ offerũt·dicentes ꝑmis homini/
bus oblationẽ a fructib᷒ terrę ⁊ a fructib᷒ ouium
fuisse celebratã. Aquarij appellati·eo ꝙ aquã so/
lam offerũt in calice sacramenti. Seueriani a se/
uero exorti.vinũ non bibunt·vetus testamentũ ⁊
resurrectionem nõ recipiunt. Taciani a taciano
quodã vocati qui ⁊ encreatitę dicti·qꝛ carnes ab/
hominanť. Alogij vocanť·tanq̃ sine verbo. Lo/
gos eni grece verbũ diciť. Deũ eni verbũ non cre/
dunt·respuentes iohannis euangeliũ ⁊ apocaly/
psin. Catafrigis nomẽ ꝓuintia catafrigia dedit·
qꝛ ibi extiterũt.auctores eorũ montanus prisca ⁊
maximilla fuerũt. Hi aduentũ sci spũs·nõ i apo/
stolis ꝫ in se traditũ asserũt. Catharoꝝ ꝑpt mun/
diciã ita se noiauerũt. Gloriantes eni de suis me/
ritis negant penitentib᷒ veniã pctoꝝ. Uiduas si
nupserint·tãq̃ adulteras damnãt. Mũdiores se
ceteris predicant. Qui nomẽ suum si cognoscere
vellent·mundanos se poti᷒ q̃ mundos vocarent.
Pauliani a paulo samosateno exorti sunt·qui di/
xit non semꝑ fuisse xp̃m sed a maria sũpsisse ini/
tiũ. Hermogeniani ab hermogene quodã vocati
q̇ materiã nõ natã introducẽs·deo nõ nato eã cõ/
parauit·matremq3 elemẽtoꝝ ⁊ deam asseruit·q̃s
apl̃us improbat·elementis seruiẽtes. Manichei
a quodã persa extiterunt·qui vocatus est manes.
Hic duas naturas ⁊ substãtias introduxit·id est
bonam ⁊ malã.⁊ animas ex deo quasi ex aliquo
fonte manare asseruit.testamentũ vetus respuit·
nouum ex parte recipit. Canomiani·id est latine
sine lege dicunť. Anthropomorphitę dicti ꝓ eo
ꝙ simplicitate rustica deũ habere humana mẽbra
quę in diuinis libris scripta sũt arbitranť: An/
thropos eni grece latine homo interꝑtať.igno/
rãtes vocẽ dñi·q̇ ait: Spũs est de᷒. Incorporeus
est enim nec mẽbris distinguiť·nec corporis mole
cẽseť. Heraclitę ab heraclio auctore exorti. Mo/
nachos tm̃ recipiũt·cõiugia respuũt·regna celoꝝ
ꝑuulos habere nõ credũt. Nouatiani a nouato
romę vrbis presbytero exorti·q̇ aduersus corneliũ
cathedrã sacerdotalẽ conatus inuadere heresim
instituit·nolẽs apostatas suscipere. ⁊ rebaptiçãs
baptiçatos. Montani heretici dicti·ꝙ tempore
ꝑsecutionis in montibus latuerũt·qua occasione
se a catholicę ecclesię corpore diuiserũt. Ebionitę
ab ebione dicti·siue a paupertate. Christũ enim
per prouectũ solum verũ iustum putant effectum.
Unde competenter ebionei ꝓ paupertate intelli/
gentię appellati sunt. Hi semi iudei sunt.⁊ ita te/
nent euangeliũ ut legẽ carnaliter seruent.aduer/
sus quos ad galathas apostolus scribẽs inueniť.
Fotiniani a fotino gallogrecie syrmie ep̃o nun/
cupati·qui ebionitarũ heresim suscitans asseruit
xp̃m a maria ꝑ ioseph nuptiali coitu fuisse conce/
ptum. Aeriani ab aerio quodã nuncupari sunt.
Hi offerre sacrificiũ ꝓ defunctis spernũt. Ethia/
ni ab ethio sunt vocati. Ideq3 eunomiani ab eu/
nomio quodã dialectico ethij discipulo·ex cuius
noie magis innotuerũt·dissimilẽ patri asserentes
filiũ.⁊ filio spiritũ sanctũ. Dicũt etiã nullũ impu/
tari peccatũ in fide manẽtiũ. Origeniani ab ori/
gene auctore exorti sunt·dicentes ꝙ nõ possit fili᷒
videre patrẽ·nec spũs scũs filium. Animas q̃3 in
mundi principio dicunt peccasse.⁊ ꝓ diuersitate
pctoꝝ e celis vsq3 ad terras lapsas diuersa corpo/
ra quasi vincula meruisse·eaq3 causa factũ fuisse
mundũ. Noetiani a quodã noetio vocati·qui di/
cebant xp̃m eũdẽ esse ⁊ patrẽ ⁊ spm̃ scm̃·ipsamq3
trinitatẽ in officioꝝ nominib᷒ nõ in ꝑsonis acci/
piũt. Unde ⁊ patripassiani vocanť·quia patrem
passum dicunt. Sabelliani ab eodem noetio pul/
lulasse dicuntur·cuius discipulũ ꝓhibẽt fuisse sa/
bellium·ex cui᷒ noie maxime innotuerunt.vnde ⁊
sabelliani vocati sũt. Hi vnam ꝑsonã patris ⁊ fi/
lij ⁊ spũs sancti astruũt. Arriani ab arrio alexan/
drino presbytero orti sunt·qui coeternũ patri fi/
lium nõ agnoscens·diuersas i trinitate substan/
tias asseruit·ꝯtra illud qđ ait dñs: Ego ⁊ pater
vnũ sumus. Macedoniani a macedonio cõstan/
tinopolitano ep̃o dicti sunt·negantes deũ esse spi/
ritũ sanctum. Apollinaristę ab apollinare vocati
sũt·dicẽtes xp̃m corp᷒ tm̃modo sine aïa suscepisse.
Antidicomaritę appellati sũt·ꝓ eo ꝙ marię vir/
ginitati cõtradicũt·asserẽtes eam post xp̃m natã
viro suo cõmixtã fuisse. Metangismonitę ideo
tale nomen acceperũt·qꝛ angios grece vas diciť.
Asserũt eni sic esse in patre filiũ tanq̃ vas minus
intra vas mai᷒. Patriciani a quodã patricio nũ/
cupati sũt·q̇ substãtiã humanę carnis a diabolo
conditã dicũt. Coluthiani a quodã coluthо no
minati qui dicũt deũ nõ facere malũ·contra illud
qđ scriptũ est: Ego dñs creans mala. Floriani a
florino·qui ecõtrario dicũt deũ creasse mala·con/
tra id qđ scriptũ est: Fecit deus oïa bona. Dona/
tistę a donato quodam afro nũcupati·qui de nu/
midia veniẽs totã pene africã sua ꝑsuasiõe dece/
pit·asserẽs minorẽ patre filiũ.⁊ minorẽ filio spi/
ritũ scm̃.⁊ rebaptiçaus catholicos. Bonosiani a
bonoso quodã ep̃o exorti ꝓdunť·q̇ xp̃m filiũ dei
adoptiuũ·non ꝓpriũ asserũt. Circũcelliones dicti
eo ꝙ agrestes sunt·q̃s cotopitas vocãt·supradi/
ctę heresis habentes doctrinã. Hi amore marty/
rij semetipsos perimũt·ut violent᷒ de hac vita di/
scedentes martyres nominenť. Priscillianistę a
priscilliano vocati·q̇ i hispania ex errore gnosti/
coꝝ ⁊ manicheoꝝ permixtum dogma composuit.
Luciferiani a lucifero syrmie episcopo orti·qui
ep̃os catholicos qui constantij ꝑsecutione perfi/
dię arrianorũ consentientes erãt ⁊ postea corre/
pti·redire in catholicã delegerũt·damnantes siue

quod crediderant· siue qđ se credidisse simulauerāt· quos ecclesia catholica materno recepit sinu tanq̄ petrū post fletū negationis. Hanc illi matris charitatē sup̄be accipientes· eosq̄ʒ recipe nolentes a cōione recesserūt. ⁊ cum ipso lucifero auctore suo qui mane oriebat̄ cadere meruerūt. Iouinianiste a iouiniano quodam monacho dicti· asserentes nullā nuptiarū ⁊ virginū esse distantiā nullūq̄ʒ inter abstinētes. ⁊ simplicit̄ epulātes esse discrimē. Eluidiani ab eluidio noīati· qui dicunt post natū xp̄m alios mariā filios de viro ioseph peperisse. Paterniani a paterno quodā exorti· q̄ inferiores corp̄is partes a diabolo factas opināt̄. Arabici nūcupati eo q̄ ī arabia exorti sūt· dicentes aīam cū corp̄e mori atq̄ʒ in nouissimo vtrūq̄ʒ resurgē. Tertullianistę dicti a tertuliano p̄sb̄ro africanę p̄uintię ciuitatis carthaginensis· animā īmortalē esse· sed corpoream p̄dicātes. ⁊ aīas hominū pctōꝝ post mortē in demones verti putantes. Tesseresdecaditę dicti· qđ. xiiij. luna pasca cū iudeis obseruādū cōtēdūt. Nā tesseres quattuor· deca decē significat. Nyctages a somno nūcupati q̄ vigilias noctis respuant· sup̄stitionem esse dicētes· iura temerari diuina q̄ noctem ad requiem tribuit. Pelagiani a pelagio monacho exorti. Hi liberū arbitriū diuinę gratię anteponūt dicentes sufficere voluntatē ad implēda iussa diuina. Nestoriani a nestorio cōstantinopolitano ep̄o nūcupati· qui beatā virginē mariā non dei ꝫ hoīs tm̄modo asseruit genitricē· ut aliā p̄sonam carnis· aliā faceret deitatis· nec vnū xp̄m ī verbo dei ⁊ carne credidit· sed sep̄atim atq̄ʒ seiunctim alterū filiū dei· alterū hoīs p̄dicauit. Euticiani dicti ab eutice constantinopolitano abbate· qui xp̄m post humanā assumptionē negauit existere de duabus naturis· sed solā in eo asseruit diuinā naturā esse. Acephali dicti· id est sine capite quē sequūtur heretici. Nullus eni eorū rep̄itur auctor a quo exorti sint. Hi triū chalcedonēsiū capitulorū impugnatores duaꝝ in xp̄o substantiaꝝ p̄prietatem negāt ⁊ vnā in eius p̄sona naturā p̄dicāt. Theodosiani ⁊ gaianitę appellati a theodosio ⁊ gaiano· qui tēporib⁹ iustiniani principis ī alexandria populi p̄uersi electione vno die sunt ordinati ep̄i. Hi errores euticetis ⁊ dioscori sequētes· chalcedonense conciliū respuūt· ex duabus vnā ī xp̄o naturā asserūt· quā theodosiani corruptā· gaianitę incorruptam contendūt. Gnoitę ⁊ tritoitę a theodosianis exorti sūt· ex quib⁹ gnoitę ab ignorantia dicti· q̄ꝛ p̄uersitate a qua exorti sunt id adiiciūt· q̄ xp̄i diuinitas ignoret futura quę sūt scripta de die ⁊ hora nouissima· non recordantes xp̄i p̄sonā in esaia loquētis: dies iudicij ī corde meo. Tritoitę ꝓ vocati q̄ sicut tres p̄sonas ī trinitate· ita q̄ʒ tres astruūt deos esse· ꝯtra illud qđ scriptum ē. Audi isrł· dn̄s deus tuus· deus vnus est. Sunt ⁊ alię hereses sine auctore ⁊ sine nominib⁹ ex quibus alię triformē putāt deū esse· alię xp̄i diuinitatem passibilē dicunt. alię xp̄i de patre natiuitati initiū tēporis dant. alię liberationē hominū apud inferos factā xp̄i descensione nō credunt. alię aīam imaginē dei negāt. alię aīas cōuerti in demones ⁊ in quęcunq̄ʒ animalia existimant. alię de mūdi statu dissentiūt. alię innumerabiles mundos opinantur. alię aquam deo coęternam faciūt. alię nudis pedib⁹ ambulant. alię cum hominib⁹ non manducant. Hę sunt hereses aduersus catholicā fidē exortę. ⁊ ab apostolis ⁊ a scīs patribus uel cōcilijs p̄damnatę· quę dum in se multis errorib⁹ diuisę· īuicē sibi dissentiunt· coītamē nomine aduersus ecclesiā dei conspirāt. Sʒ ⁊ quicūq̄ʒ aliter scripturam sanctam intelligit· q̄ sensus sp̄ūs sancti flagitat a quo cōscripta est· licʒ de ecclesia nō recesserit· tn̄ heretic⁹ appellari p̄ōt.

De philosophis gentiū Cap. VI.

Philosophi gręca appellatione vocantur qui latine amatores sapiētię interp̄retantur. Est eni philosophus qui diuinaꝝ ⁊ humanaꝝ rerū scientiā habet. ⁊ oēm bene viuendi tramitem tenet. Nomē philosophoꝝ primū a pythagora fertur exortū. Nam dum antea gręci veteres sophistas· id est sapiētes aut doctores sapientię semetipsos iactanti⁹ nominarēt· iste interrogatus quid p̄fiteret̄· verecūdo noie philosophū· id est amatorem sapientię se esse rn̄dit: q̄m sapientē p̄fiteri arrogantissimū videbatur: Ita deinceps posteris placuit· ut quantalibet de reb⁹ ad sapientiā p̄tinentibus doctrina quisq̄ʒ uel sibi uel alijs videret̄ excellere· nō nisi philosoph⁹ vocaretur. Idē aūt philosophi triplici genere diuidunt̄. Nam aut physici sūt· aut ethici· aut logici. Physici dicti· quia de naturis tractant. Natura quippe physis grece vocat̄. Ethici· q̄ꝛ de moribus disputant. Mos eni apud gręcos ethis appellatur. Logici autē· quia in naturis ⁊ morib⁹ rōnem adiungūt. Ratio eni gręce logos dicit̄. Diuisi sūt aūt ⁊ hi in heresibus suis· habentes quidē nomina ex auctorib⁹· ut platonici· epicurei· pythagorici· alij a locis cōuēticuloꝝ ⁊ stationū suaꝝ· ut peripatetici· stoici· achademici. Platonici a platone philosopho dicti. Hi eni animarū creatorem esse deum· corporum angelos asserunt. ⁊ post multos annorū circulos in diuersa corpora redire animas dicunt. Stoici a loco dicti. Porticus enim fuit athenis· quam pisianactia appellabant· in qua picta erant gesta sapientium atq̄ʒ virorū fortiū historię. In hac porticu sapientes philosophabantur· ex qua ⁊ stoici dicti sunt. Gręce enim porticus stoa dicitur. Hāc sectā prim⁹ ęeno instituit. Hi negant sine virtute effici quemq̄ beatū. Omne pctm̄ vniforme esse asserūt· dicētes: sic ille nocens erit qui paleas furatus fuerit q̄ qui aurū. qui mergū occiderit q̄ qui equū. Nō eni animal crimen sed anim⁹ facit. Hi etiā animā cū corpore perire dicūt. Animā q̄ʒ virtutē cōtinentię eē negant· affectāt gloriā ęternā cum se fateantur non

esse ęternos. Achademici appellati a villa platonis achademia athenarum· vbi idem plato docebat. Hi omnia incerta opinant̃. Sʒ sicut fatēdū ē· multa incerta ⁊ occulta esse quę voluit deus excedere hominis intelligentiam· sic tam plurima esse quę possint ⁊ sensus penetratione comprehendi. Hanc sectam Arcesilaus cyrenaicus philosophus repperit· cuius sectator fuit democritus· qui dixit tanꝙ in puteo alto· ita ut fundus nullus sit ita in occulto iacere veritatem. Peripatetici a deambulatiōe dicti· eo ꝙ Aristoteles auctor eorum deambulās disputare solitꝰ esset. Hi dicūt quandam particulā animę esse ęternā· de reliquo magna ex parte esse mortalem. Cinici ab īmundicia impudentię nuncupati. Contra humanam enim verecundiā in propatulo coire cū coniugibus eis mos erat· censentes licitum honestūqꝫ esse palam cum vxoribus concūbere· quia coniugiū iustum est· publice id prędicātes agendum esse· ut canes in vicis uel plateis. Unde ⁊ a canibus quorū vitam imitabant̃ etiā vocabulum nomenqꝫ traxerunt. Epicurei dicti ab Epicuro quodam philosopho amatore vanitatis nō sapientię· quem etiā ipsi philosophi porcum nominauerūt· quasi volutans ī cęno· carnalem voluptatē corporis summū bonum asserens· qui etiam dixit nulla prouidentia diuina instructum esse aut regi mundū· sʒ originem rerū atomis· id est insecabilibꝰ ac solidis corporibus assignauit· quorū fortuitis cōcursionibus vniuersa nascant̃ ⁊ nata sint. Asseruit aūt deum nihil agere· omnia cōstare coporibus· animam nihil aliud esse ꝙ̃ corpus. Unde ⁊ dixit: nō ero postea ꝙ̃ mortuus fuero. Gymnosophistę nudi ꝑ opacas indię solitudines ꝑhibentur philosophari· adhibētes tm̃ genitalibus tegmina. Gymno enī ex eo dictū est· ꝙ iuuenes nudi exercerent̃ ī campo· vbi pudenda sola tm̃ operiūt. Hi ⁊ a generando se cohibent. Theologi autē idem sūt qui ⁊ physici. Dicti aūt theologi qm̃ in scripturis suis de deo dixerūt· quorum varia constat opinio· quid deus esset· dū quęrerent. Quidā enī corporeo sensu hūc mundū visibilem ex quattuor elementis· deum esse dixerūt· ut Dionysius stoicꝰ. Alij ꝟo spiritaliter intellexerunt mentē esse deū· ut Thales milesius. Quidam animū in omnibꝰ cōmanentē ⁊ lucidū· ut Pythagoras. Quidam deū sine tempore incōmutabilē· ut Plato. Quidam mentē solutam· ut Cicero. Quidā ⁊ spiritū ⁊ mentē· ut Varro. Inuentū enī solūmodo deum nō ut inuenerūt exposuerunt· quia euanuerunt in cogitationibus suis. Dicentes enī se esse sapiētes stulti facti sunt. Item platonici quidē deū curatorem ⁊ arbitrū ⁊ iudicē asserunt. Epicurei ociosum ⁊ inexercitatū. De mūdo aūt platonici affirmāt incorporalē· stoici corporalē. Epicurꝰ athomis· pythagoras ex numeris· heraclitus ex igne vnde ⁊ Varro· ignem mundi animū dicit· ꝓinde ꝙ in mundo ignis omnia gubernet· sicut animꝰ in nobis: Quo vanissime· qui cū ē inquit ī nobis· ipsi sumus· cū exit emorimur. Ergo ⁊ ignis cū de mundo ꝑ fulgura proficiscit̃· mundus emorit̃. Hi philosophorū errores etiā apud ecclesiam induxerunt hereses. Inde ęonas ⁊ formę· nescio quę. inde apud arrium trinitas nominis. ⁊ apud Valentinū platonicus furor. Inde marcionis deus melior de tranquillitate· a stoicis enim venerat. ⁊ ut anima interire dicat̃· epicurus obseruatur. ⁊ ut carnis resurrectio neget̃· de vana omniū philosophorū schola sumit̃. ⁊ vbi materia cum deo ęquat̃ Çenonis disciplina ē. ⁊ vbi quid de igneo deo legit̃· heraclitꝰ interuenit. Eadē materia apud hereticos ⁊ philosophos volutat̃· idem ⁊ tractatus implicantur.

De poetis Cap. VII.

Poetę inde sūt dicti· sicut ait Tranquillus. Cum primū homines exuta feritate rationē vitę habere cępissēt· seqꝫ ac deos suos nosse· cultum modicū ac sermonē necessariū cōmenti sibi vtriusqꝫ magnificentiā ad religionē deorum suorū excogitauerunt. Igitur ut templa illis domibus pulchriora ⁊ simulacra corporibus ampliora faciebāt· ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putauerunt· laudesqꝫ eorum ⁊ verbis illustrioribus ⁊ iocūdioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadā efficit̃· quę poetes dicit̃· poema vocitatum est· eiusqꝫ fictores poetę. Vates a vi mentis appellatos Varro auctor est· uel a viendis carminibꝰ id ē flectēdis· hoc est modulandis. ⁊ ꝓinde poetę latine vates. olim scripta eorum vaticinia dicebant̃· ꝙ vi quadam ⁊ quasi vesania in scribendo cōmouerentur· uel ꝙ modis verba connecterent̃. viere enī antiquis pro vincire ponentibꝰ· etiam ꝑ furorem diuini eodem erant nomine· quia ⁊ ipsi quoqꝫ pleraqꝫ versibus efferebāt. Lyrici poetę dicti apo tu lyrin. id est a varietate carminū. Unde ⁊ lyra dicta. Tragędi dicti· ꝙ initio canentibus pręmium erat hircus· quem gręci tragos vocant. Unde ⁊ Oratius. Carmine qui tragico vilem certauit ob hircum. Iam dehinc sequentes tragici multum honorē adepti sunt· excellentes in argumentis fabularum ad veritatis imaginē fictis. Comędi appellati siue a loco quia circū pagos agebāt· quos gręci comas vocant· siue a cōmessatione. Solebant enī post cibum homines ad eos audiendos venire. Sed comici priuatorū hominū prędicant acta· tragici ꝟo res publicas ⁊ regum historias. Item tragicorum argumenta ex rebus luctuosis sunt· comicoꝝ ex rebus lętis. Duo sunt autē genera comicorū· id est veteres ⁊ noui. Veteres qui ⁊ ioco ridiculares extiterunt ut Plautus· actius ⁊ Terentius. Noui qui ⁊ satyrici a quibus generaliter vitia carpunt̃· ut Flaccus· persius· iuuenalis ⁊ alij. Hi enim vniuersorū delicta corripiunt· nec vitabatur eis pessimum quęqꝫ describere· nec cuiuslibet peccata moresqꝫ reprehendere. Unde ⁊

nudi pingunť. eo ꝙ ꝑ eos vitia singula denuden-
tur. Satyrici aūt dicti. siue ꝙ pleni sint omni fa-
cundia. siue a saturitate ⁊ copia. De pluribus eni
simul rebꝰ loquunť. seu ab illa lance quę diuersis
frugum uel pomoꝝ generibus ad templa gentiliū
solebat deferri. aut a satyris nomen tractum. qui
multa habent ea quę ꝑ vinolentiā dicunť. Qui-
dam aūt poetę theologi dicti sūt. qm̄ de dijs car-
mina faciebant. Officium autē poetę in eo est ut
ea quę vere gesta sunt. in alias species obliquis fi-
gurationibus cū decore aliquo conuersa trāsdu-
cant. vnde ⁊ Lucanus ideo in numero poetarum
nō poniť: quia videtur historias composuisse nō
poema. Apud poetas autē tres characteres esse
dicēdi. vnū in quo tm̄ poeta loquiť. ut est ī libris
Virgilij georgicorū. Alium dramaticum. in quo
nusq̄ poeta loquiť. ut est in comędijs ⁊ tragędijs
Tertiū mixtum. ut ē in ęneide. Nam poeta illic
⁊ introductę ꝑsonę loquunť.

De sibyllis Cap. VIII

Sibyllę generaliť dicunť omnes feminę
vates lingua gręca. Nā syos eolico ser-
mone deus. belen gręci mentē nuncupāt
quasi dei mentem. Proinde igiť q: diuinā volun-
tatem hominibꝰ interpretari solebāt. sibyllę no-
minatę sūt. Sicut eni omnis vir ꝓphetās uel va-
tes diciť uel ꝓpheta. ita omnis femina ꝓphetans
sibylla vocať. Quod nomē ex officio nō ex ꝓprie-
tate vocabuli ē. Decem autē sibyllę a doctissimis
auctoribꝰ fuisse traduny. Quarū prima de persis
fuit. Secūda libyca. Tertia delphica. ī tēplo del-
phi apollinis genita. quę ante troiana bella va-
ticinata est. cuiꝰ plurimos v̄sus operi suo home-
rus inseruit. Quarta cimmeria ī italia. Quinta
erythrea nomine eriphyla. in babylone orta. quę
gręcis iliū petētibus vaticinata est. periturā esse
troiam ⁊ Homerū mendacia scripturū. Dicta aūt
erythrea. quia in eadem insula eius inuenta sunt
carmina. Sexta samia. quę phemonoe dicta est. a
samo īsula. vnde fuit cognominata. Septima cu-
mana nomine amalthea quę nouē libros attulit
Tarquinio prisco in quibus erant decreta roma-
na cōscripta. Ipsa est ⁊ cymęa; de qua Virgiliꝰ:
Vltima cymęi venit iā carminis ętas. Dicta aūt
cumana a ciuitate cumas. quę ē in campania. cuiꝰ
sepulchrū in sicilia adhuc manet. Octaua helle-
spōtia in agro troiano nata quę scribiť Solonis
⁊ Cyri fuisse temporibꝰ. Nona phrygia quę va-
ticinata est ancyrę. Decima tyburtina noie albu-
nea. Quarū omniū carmina efferunť. in quibus
de deo ⁊ de xp̄o ⁊ de gentibꝰ multa scripsisse ma-
nifestissime comprobanť. Celebrior autē inter cę-
teras ac nobilior erythrea ꝓhibetur.

De magis Cap. VIIII.

Magorum primus Zoroastes rex bactria-
norum. quē Ninus rex assyrioꝝ pręlio
interfecit. de quo Aristoteles scribit ꝙ
vicies centūmilia versuū ab ipso condita indicijs
voluminū eius declarenť. Hanc artē multa post
sęcula Democritus ampliauit quādo ⁊ hippocra-
tes medicinę disciplina effloruit. Apud assyrios
aūt magicę artes copiosę sunt. testante Lucano:
Quis noscere fibra facta queat. quis ꝓdat aues
q̄s fulgura cęli seruet. ⁊ assyria scruteť sidera cu-
ra. Itaq̄ hęc vanitas magicarū artiū. ex tradi-
tione angeloꝝ maloꝝ in toto terrarū orbe pluri-
mis sęculis valuit. ⁊ ꝑ quādam scientiā futuroꝝ
⁊ infernorū ⁊ inuocatiōes eoꝝ inuenta sunt aru-
spicia augurationes ⁊ ipsa quę dicunť oracula ⁊
necromantia. Nec mirū de magorum pręstigijs.
quorū intantū ꝓdiere maleficioꝝ artes. ut etiam
moysi simillimis signis resisterēt. vertentes vir-
gas in dracones. aquas in sanguinē. Ferť ⁊ quę-
dam maga famosissima Circe. quę socios Vlixis
mutauit in bestias. Legiť ⁊ de sacrificio q̄d Ar-
cades deo suo lycęo imolabat. ex quo quicūq̄ su-
merent. in bestiarum formas cōuertebanť. Hinc
apparet nō esse ī totū dubiū q̄d nobilis ille poeta
scripsit de quadā femina. quę magicis artibꝰ ex-
cellebat. Hęc inquit se carminibꝰ ꝓmittit soluere
mentes. Quas velit ast alijs duras imittere cu-
ras. Sistere aquā fluuijs ⁊ vertere sidera retro.
Nocturnosq̄ ciet manes. mugire videbis sub pe-
dibus terrā. ⁊ descēdere montibꝰ hornos. Quid
plura? Si credere fas est de phitonissa ut ꝓphetę
Samuelis animā de inferni abditis euocaret. ⁊
viuorū pręsentaret conspectibus. si tamen animā
ꝓphetę fuisse credamꝰ ⁊ nō aliquā phantasmati-
cam illusionē sathanę fallacia factā. Prudentius
quoq̄ de mercurio sic ait. Tradiť hic extinctas
sumpto moderamine virgę. In lucem reuocasse
animas. Ast alios damnasse neci. Et post pau-
lulū adiecit. Murmure nā magico tenues excire
figuras. Atq̄ sepulchrales scire incantare fauil-
las. Vita itidem spoliare alios ars noxia nouit.
Magi sunt qui vulgo malefici ob facinorū ma-
gnitudinem nuncupanť. Hi ⁊ elemēta concutiūt
turbāt mentes hominū. ac sine vllo veneni hau-
stu violentia tm̄ carminis interimūt. vnde ⁊ Lu-
canus. Mens hausti nulla sanie polluta veneni
incantata perit. Demonibꝰ eni accitis audēt ven-
tilare: ut quisq̄ suos perimat malis artibus ini-
micos. Hi etiam sanguine vtunť ⁊ victimis. ⁊ sę-
pe contingunt corpora mortuorū. Necromantij
sunt. quorū percantationibus videnť resuscitati
mortui. diuinare ⁊ ad īrogata respōdere. Ne-
cro eni grece mortuus. mantia diuinatio nuncu-
pať. ad quos suscitandos. cadaueri sanguis ad-
ijcitur. Nam amare dęmones sanguinē dicunt.
Ideoq̄ quotiēs necromātia fit. cruor aq̄ misceť
ut colore sanguinis faciliꝰ ꝓuocenť. Hydromātij
ab aqua dicti. Est enim hydromantia ī aquę in-
spectiōe vmbras dęmonum euocare. ⁊ imagines
uel ludificationes eorū videre. ibiq̄ aliqua ab eis
audire. vbi adhibito sanguine etiā inferos per-
hibentur sciscitari. Quod genus diuinationis a

persis dicitur allatum. Varro dicit diuinationis quattuor esse genera: terram·aquam·aerē et ignē. Hinc geomantiam· hydromantiā· aeromantiā piromantiam dictam constat. Diuini dicti·quasi deo pleni. Diuinitate enim se plenos simulant et astutia quadam fraudulenta hominibus futura coniectant. Duo sunt autem genera diuinationis ars et furor. Incantatores dicti sunt qui artē verbis peragunt. Arioli vocati propter ꝙ circa aras idolorum nefarias preces emittunt·et funesta sacrificia offerunt·hisqꝫ celebritatibus dęmonū responsa accipiunt. Aruspices nuncupati quasi horarum inspectores. Dies enim et horas in agēdis negocijs operibusqꝫ custodiunt. et quid ꝑ singula tempora obseruare debeat homo intendunt. Hi etiā exta pecudum inspiciunt et ex eis futura prędicunt. Augures ꝟo sunt qui volatus auiū et voces intendunt aliaqꝫ signa rerum uel obseruationes improuisas hominibꝰ occurrentes. Iidem et auspices. Nam auspicia sunt quę iter facientes obseruant. Dicta sunt autem auspicia quasi auiū aspicia. et auguria quasi auiū garria·hoc est auiū voces et linguas. Item augurium quasi auigeriū quod aues gerūt. Duo sunt autem genera auspiciorum. vnum ad oculos. alterum ad aures pertinens. Ad oculos scilicet volatus. ad aures vox auiū. Phytones·a pythio apolline dicti·ꝙ is auctor fuerit diuinādi. Astrologi dicti eo ꝙ i astris augurantur. Genediaci appellati propter nataliū cōsiderationem dierum. Geneses enim hominū ꝑ duodecim cęli signa describunt·siderūqꝫ cursu nascentium mores actus et euentus prędicare conantur·id est quis quali signo fuerit natꝰ·aut quē effectum habeat vitę qui nascitur. Hi sunt q̇ vulgo mathematici vocantur·cuius supstitionis genus constellationes latini vocant·idē notationes siderum·quomodo se habeat cum quisqꝫ nascitur. Primum autem·idem stellarum interpretes magi nūcupabantur·sicut de his legit̃ qui in euangelio natum christum annūciauerunt·postea hoc nomine soli mathematici. Cuius artis scientia vsqꝫ ad euangeliū fuit cōcessa·ut christo edito nemo exinde natiuitatem alicuius de cęlo interpretaretur. Horoscopi dicti·ꝙ horas natiuitatis hominū speculant̃ dissimili et diuerso fatu. Sortilegi sūt·qui sub nomine fictę religionis ꝑ quasdam quas sanctorū sortes vocant·diuinationis scientiam ꝓfitent̃·aut quarūcunqꝫ scripturarum inspectione futura ꝓmittunt. Salisatores vocati sunt·quia dum eis membrorū quęcūqꝫ partes salierint·aliquid sibi exinde prosperum seu triste significare prędicunt. Ad hęc aūt oīa ꝑtinent et ligaturę execrabiliū remedioꝝ quę ars medicorum condemnat·siue in pręcantationibꝰ siue in characteribus uel in quibuscunqꝫ rebus suspendendis atqꝫ ligandis. In quibꝰ omnibus ars dęmonū est ex quadam pestifera societate hominū et angeloꝝ maloꝝ exorta. Unde cuncta vitanda sūt a xpiano et omni penitus execratione repudianda atqꝫ dānanda. Auguria autē auiū·phryges primi inuenerunt. Prestigium ꝟo mercurius primus dicit̃ inuenisse. Dictū aūt prestigiū ꝙ prestringat aciem oculorū. Aruspicinę artem primus etruscis tradidisse dicitur quidā Tages·hic ex horis aruspicinam dictauit. et postea non apparuit. Nam dicitur fabulose arante quodā rustico subito hūc ex glebis exiluisse. et aruspicinam dictasse qua die et mortuꝰ ē. Quos libros romani ex etrusca lingua in ꝓpriam mutauerūt.

De pagauis Cap. X.

Pagani ex pagis athenieñsiū dicti vbi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus et pagis gentiles lucos idolaqꝫ statuerunt. et a tali initio vocabulū pagani sortiti sūt. Gentiles sūt qui sine lege sūt. et nōdū crediderūt. Dicti aūt gentiles q̇a ita sunt ut fuerūt geniti·id ē sicut i carne descēderūt sub peccato scꝫ idolis seruientes et nec dū regenerati. Proinde gētiles primitꝰ nuncupant̃. Ipsi dicūtur grece ethnici. Ethnici enim ex gręco in latinū interpretantur gentiles. Ethnos enim grece gens dicitur. Post fidē autē nō debere vocari gentes siue gentiles eos qui ex gentibus credūt·sicut post fidem dici iam nō potest iudęꝰ·testante paulo apostolo. et dicente iam xpianis. Quoniam cum gentes essetis·hoc ē infideles. Apostatate dicuntur qui post baptismū xpi susceptū ad idolorū cultū et sacrificioꝝ contaminationes reuertūt̃. Est aūt nomē gręcum.

De dijs geutium. Cap. XI.

Quos aūt pagani deos asserūt· homines olim fuisse prodūtur. et pro vniuscuiusqꝫ vita uel meritis coli apud suos post mortem cęperūt ut apud ęgyptum isis· apud cretam iouis. apud mauros iuba·apud latinos faunus. apud romanos quirinus. Eodē quoqꝫ mō apud athenas minerua·apud samū iuno·apud paphū venꝰ·apud lēnos vulcanꝰ·apud naxos liber·apud delos apollo. In quoꝝ etiā laudibus accesserunt et poetę. et cōpositis carminibꝰ in cęlū eos sustulerunt. Nam quorundam adinuentiones artium cultū peperisse dicūt̃·ut ęsculapio medicina·vulcano fabrica. Ab actibꝰ aūt vocāt̃·ut mercuriꝰ ꝙ mercibꝰ pręest·liber a libertate. Fuerūt etiā et q̇dā viri fortes aut vrbiū cōditores·q̇bꝰ mortuis homines q̇ eos dilexerūt·simulacra finxerūt·ut haberēt aliq̇d ex imaginū cōtemplatiōe solatiū. sed paulatim hūc errorē ꝑsuadētibꝰ dęmonibꝰ ita in posteris ꝯstat irrepsisse·ut q̇s illi ꝓ sola nois memoria honorauerūt·successores deos existimarēt atqꝫ colerent. Simulacroꝝ vsus exortꝰ est·cum ex desiderio mortuoꝝ cōstituerēt̃ imagines uel effigies tāq̄ i cęlū recepti·ꝓ q̇bꝰ se i terris dęmones colēdi supposuerūt. et sibi sacrificari a deceptꝭ et ꝑditis ꝑsuaserūt. Simulacra aūt a similitudine nūcupata eo ꝙ manu artificis ex lapide aliaue materia eoꝝ vultꝰ imitant̃·in quoꝝ honore fingūt̃. Ergo simulacra uel ꝓ eo ꝙ sūt similia·uel ꝓ eo ꝙ

simulata atq; conficta· vnde ⁊ falsa sunt. Et notandum ꝙ latinus sermo sit ⁊ nō hebręus. Apud eos enī idolū siue simulacrū semel dicit̃. Judęi dicūt ꝙ ismahel prim⁹ simulacrū luto fecerit. Gentiles autē primū ꝓmetheū simulacra hominū de luto finxisse ꝑhibent· ab eoq; natā eē artem simulacra ⁊ statuas fingendi. Unde ⁊ poetę ab eo homines primū factos esse confingūt figurate· ꝓpter effigies. Apud gręcos autē cecrops· sub quo p̄mū in arce oliua orta ē. ⁊ athenien siū vrbs ex minerue appellatione nomen sortita est. Hic prim⁹ oiuꝫ iouem appellauit· simulacra repperit· aras statuit· victimas imolauit· nequaꝙ̄ istiusmodi reb⁹ in gręcia vnꝙ̄ visis. Jdolatria idoloꝝ seruitus siue cultura interpretat̃. Nam latria gręce· latine seruit⁹ dicit̃· quę quantū ad veram religionē attinet· non nisi vni ⁊ soli deo debet̃. Hanc sicut impia superbia siue hominū siue dęmonū sibi exhiberi uel iubet uel cupit· ita pia humilitas uel hominū uł angelorū sanctorū sibi oblatam recusat ⁊ cui debet̃ ostendit. Jdolum autē est simulacrū· qđ humana effigie factum ⁊ consecratū est· iuxta vocabuli interpretationē. Jdos enī gręce formam sonat ⁊ ab eo ꝑ diminutionē idolū deductum· ęque apud nos formulā facit. Jgit̃ omnis forma uł formula idolū se dici exposcit. Jnde idolatria omnis circa oē idolum famulatus ⁊ seruitus. Quidam ṽo latini ignorantes gręce imperite dicunt idolum ex dolo sumpsisse nomen· ꝗ diabolus creaturę cultum diuini nominis inuexit. Dęmones a gręcis dictos aiūt· q̄si δαιμονας. id ē ꝑitos ac reꝝ pręscios Pręsciūt enī futura multa. Unde ⁊ solent responsa aliqua dare. Jnest enī illis cognitio rerū plus ꝙ̄ infirmitati humanę· partim subtilioris sensus acumine· partim experientia longissimę vitę· partim ꝑ dei iussum angelica reuelatiōe. Hi corporū aerēorū natura vigent. Ante transgressionē quidem cęlestia corpora gerebant: lapsi ṽo in aereā qualitatē conuersi sunt· nec aeris illi⁹ puriora spacia· sed ista caliginosa tenere permissi sūt· qui eis quasi carcer ē· vsq; ad tempus iudicij. Hi sūt preuaricatores angeli· quorū diabolus princeps est. Diabolus hebraice dicit̃ deorsum fluens· q: quietus in cęli culmine stare contēpsit: ꝫ supbię pondere deorsum corruens cecidit. Gręce ṽo diabol⁹ criminator vocat̃· uel ꝙ crimina in quę ipse illicit ad deum referat· uel q: electoꝝ innocentiā criminib⁹ fictis accuset. Unde ⁊ i apocalypsi voce angelica dicit̃. Proiect⁹ est accusator fratrū nostroꝝ qui accusabat illos in conspectu dei nostri die ac nocte. Sathanas in latinū sonat aduersarius· siue transgressor. Jpse est enim aduersarius qui est veritatis inimicus. ⁊ semꝑ sanctoꝝ virtutib⁹ contraire nitit̃. Jpse ⁊ trāsgressor q: preuaricator effectus· in veritate qua conditus est nō stetit. Jdē ⁊ tentator· q: tentandam iustorum innocentiam postulat· sicut in iob scribit̃. Antichristus appellatur· q: contra christū venturus est· nō quō quidam simplices intelligunt· antichristū ideo dictū ꝙ ante christū venturus sit· id est post eum veniat christus. Nō sic· sed antichristus gręce dicit̃· qđ est latine contrarius christo. Anti enim gręce· in latinū contra significat. Christum enī se mentiet̃ dum venerit. ⁊ contra eum dimicabit. ⁊ aduersabitur sacramentis christi ut veritatis eius euangelium soluat. Nam ⁊ templū hierosolymis reparare ⁊ omnes veteris legis cerimonias restaurare tentabit. Sed ⁊ ille antichristus est qui negat esse dominū christū. Contrarius enim christo est. Omnes enī qui exeūt de ecclesia. ⁊ ab vnitate fidei pręcidūt̃. ⁊ ipsi antichristi sūt. Bel idolum babyloniū est· quod interpretat̃ vetus. Fuit enim hic belus pater nini primus rex assyriorum quem quidā saturnū appellant· qđ nomen ⁊ apud assyrios ⁊ apud afros postea cultum est. Unde ⁊ lingua punica bal deus dicit̃. Apud assyrios aūt bel vocatur quadam sacroꝝ suoꝝ ratiōe. ⁊ saturnus ⁊ sol. Beelphegor interpretatur simulacrum ignominię. Jdolum enim fuit moab cognomento baal suꝑ montē phogor· quem latini priapum vocant deū hortoꝝ. Fuit aūt de lampsaco ciuitate hellesponti· de qua pulsus est. ⁊ propter virilis membri magnitudinē in numerū deorū suoꝝ eum gręci transtulerūt ⁊ in nomine sacrauerūt hortorum. Unde ⁊ dicit̃ pręesse hortis ꝓpter eoꝝ fęcunditatem. Beelzebub idolum fuit accaron· qđ interpręt atur vir muscarū. Zebub enim musca vocatur. Spurcissimū igit̃ idolum· ideo vir muscaꝝ vocatur· ꝓpter sordes idolatrię· siue ꝓpter imundiciam. Belial sine iugo. Belial hebraice bel dicitur idolum niniuitarū. Behemoth ex hebręa voce in latinam linguā animal sonat: ꝓpter ꝙ de excelsis ad terrena cecidit. ⁊ ꝓ merito suo ut animal brutum effectus sit. Jpse est ⁊ leuiathan id est serpēs de aquis· quia in huius sęculi mari volubili versat̃ astutia. Leuiathan autē interpretat̃ additamentū eorum: quoꝝ scilicꝫ nisi hominū quibus i paradiso semel ꝑ culpam preuaricationis intulit mortem. ⁊ hanc vsq; ad ęternam mortē quotidie ꝑsuadendo adijcit uel extendit. Quędam autem noia deoꝝ suoꝝ gentiles ꝑ vanas fabulas ad rationes physicas conantur traducere· eaq; in causis elementoꝝ composita esse interpretant̃. sed hoc a poetis totum fictum est· ut deos suos ornarent aliquibus figuris· quos ꝑditos ac dedecoris infamia plenos fuisse historię confitent̃. Omnino enī fingendi locus vacat vbi veritas cessat. Saturn⁹ origo deorū ⁊ totius posteritatis a paganis designatur. Hunc latini a satu appellatū ferūt· quasi ad ipsum satio omniū pertineat rerū· uel a temporis longitudine ꝙ saturetur annis. Unde ⁊ eū gręci cronos nomen habere dicunt· id est temp⁹· ꝙ filios suos fert̃ deuorasse· hoc ē· annos q̄s tempus ꝓduxerit in se reuoluit· uel eo ꝙ semina vnde oriūt̃ iteꝝ redeūt. Hūc cęli patris abscidisse genitalia dicūt· q: nihil i cęlo de seminib⁹ nascit̃. Falcē

tenet inquiũt·ꝓpter agriculturam significandam
uel ꝓpter tẽpoꝛa ⁊ annos ꝙ in se redeant·uel pꝛo/
pter sapientiam ꝙ intus acuta sit. In aliquibus
autẽ ciuitatibus saturno liberos suos gentiles
ĩmolabãt·ꝙ saturnum poetę liberos suos deuo/
rasse solitum tradiderũt. Iouis fertur a iuuan/
do dictus.⁊ iupiter q̈si iuuãs pater·hoc ẽ omni/
bus pꝛęstans. Hũc ⁊ pꝛiuato titulo·iouem opti/
mũ dixerunt·dum fuisset incestoꝛ in suis·impu/
dicus in extraneis·quem modo taurum fingunt
ꝓpter europę raptum·fuit enĩ in naui cuꝰ insigne
erat taurus·modo danaes ꝑ imbꝛem aureũ aꝓe/
tisse concubitũ·vbi intelligiť pudicitiã mulieris
ab auro fuisse coꝛꝛuptam·modo in similitudinẽ
aquilę fuisse·ꝓpter ꝙ puerum ad stupꝛum rapue/
rit·modo serpentẽ·q: reptauerit.⁊ cygnum quia
cantauerit. Et ideo nõ figurę iste sunt·ꝫ plane de
veritate scelera. Unde turpe erat tales deos cre/
di·quales homines esse nõ debeant. Ianũ dicũt
quasi mundi uel cęli uel mensiũ ianuam. Duas ia/
ni facies faciunt·ꝓpter oꝛientem ⁊ occidentẽ. Cũ
ꝟo faciũt eum quadrifrontẽ ⁊ ianum geminũ ap/
pellant·ad quattuoꝛ mũdi partes hoc referũt uel
ad quattuoꝛ elementa siue tempoꝛa. Sed dũ hoc
fingũt· monstrum·non deum faciunt. Neptunũ
aquas mũdi pꝛędicant.⁊ dictus ab eis neptunus
quasi nube tonans. Uulcanũ volũt ignem.⁊ di/
ctus vulcanus·quasi volãs candoꝛ·uel quasi vo/
licanus·ꝙ ꝑ aerem volet. Ignis enĩ de nubibus
nasciť·vnde etiã Homerus dicit eũ pꝛecipitatum
de aere in terras·ꝙ oẽ fulmen de aere cadit. Id/
circo aũt vulcanus de femoꝛe iunonis fingiť na/
tus·ꝙ fulmina de imo aere nascũť. Claudus aũt
diciť vulcanus·q: ꝑ naturã nũꝙ̃ est rectus ignis·
ꝫ quasi claudus·eiusmodi speciẽ motũqꝫ habet.
Ideo aũt in fabꝛoꝛũ foꝛnace eundem vulcanũ au/
ctoꝛẽ dicũt·q: sine igne nullũ metalli genus fun/
di extendiqꝫ potest. Pluton gręce latine diespiter
uel dis pater·quem aliȷ́ oꝛcum vocant·quasi re/
ceptoꝛem moꝛtiũ. Unde ⁊ oꝛca nuncupať vas qd̃
recipit aquas. Ipse ⁊ gręce charon. Liberũ a li/
beramẽto aꝓellatũ volũt·ꝙ quasi mares in co/
eundo ꝑ eius beneficium emissis seminibus libe/
renť·ꝙ idem liber muliebꝛi ⁊ delicato coꝛꝑe pin/
gitur. Dicũt enim mulieres ei attributas.⁊ vinũ
ꝓpter excitandã libidinẽ. Unde ⁊ frons eiꝰ pam/
pino cingiť·ꝫ ideo coꝛonam vitteam ⁊ coꝛnu ha
bet·q: cum grate ⁊ moderate vinũ bibiť·lęticiam
pꝛestat.cũ vltra modum·excitat lites·id est quasi
coꝛnua dat. Idem aũt ⁊ lięus apo tu lyin·id ẽ ab
hac dissolutione·ꝙ multo vino membꝛa soluanť.
Iste ⁊ gręce dionysius·a mõte indię nyso.vbi di/
citur esse nutritus. Cęterũ ẽ ⁊ nysa ciuitas ĩ qua
coliť idem liber·vnde ⁊ nysęus dictus est. Mer/
curius sermo interpꝛetať. Nam ideo mercurius
quasi medius currens diciť aꝓellatus·ꝙ sermo
currat inť homines mediꝰ. Ideo ⁊ hermes gręce·
ce·ꝙ sermo uel interꝑtatio·quę ad sermonẽ vtiqꝫ
ꝑtinet hermenia diciť. Ideo ⁊ mercibꝰ pꝛęesse·q:
inter vendentes ⁊ ementes sermo fit mediꝰ. Qui
ideo fingiť habere pẽnas·q: citius verba discur/
runt.vnde ⁊ velox ⁊ errans induciť. Alas eius in
capite ⁊ in pedibus· significare volucrẽ fieri per
aera sermonem. Nunciũ dictũ·qm̃ ꝑ sermonem
omnia cogitata enunciant. Ideo aũt hunc furti
magistrũ dicũt·q: sermo animos audientiũ fal/
lit. Uirgam tenet qua serpentes diuidit·id est ve/
nena. Nam bellantes ac dissidentes interpꝛetũ
oꝛatione sedantur.vnde ⁊ ẜm Liuiũ·legati pacis
caduceatoꝛes dicunť. Sic̃ enĩ ꝑ feciales bella in/
dicebãť·ita pax ꝑ caduceatoꝛes fiebat. Hermes
aũt gręce diciť apo tes hermenias·latine inter/
pꝛes q̇ ob virtutẽ multarũqꝫ artiũ scientiã trime/
gestus·id est ter maximꝰ nominatus est. Cur aũt
eũ capite canino fingunt·hęc ratio diciť·ꝙ inter
omnia animalia canis sagacissimũ genus ⁊ per/
spicax habeať. Martem deum belli esse dicunt ⁊
martem aꝓellatũ·q: ꝑ viros pugnať·ut sit mars
quasi mas·licꝫ ⁊ tria sint genera consuetudinum
sicut scytharũ·vbi ⁊ feminę ⁊ viri ĩ pugnã eunt.
Amaçonũ·vbi solę feminę. Romanoꝝ aliarũqꝫ
gentiũ·vbi soli mares. Item martẽ dicunt·quasi
effectoꝛem moꝛtiũ. Nam a marte moꝛs nũcupať.
Unde ⁊ adulterũ dicunt·q: belligerantibꝰ incer/
tus ẽ. Qꝛ ꝟo nudo pectoꝛe stat·ut bello se quisqꝫ
sine foꝛmidine coꝛdis obiȷ́ciat. Mars aũt apud
gręcos gradiuus diciť·eo ꝙ in bello gradũ infe/
rant qui pugnãt·aut ꝙ impigre gradianť. Apol/
linem ꝙ̃uis diuinatoꝛẽ ⁊ medicũ vellent·ipsũ ta/
men solem etiã dixerũt·quasi solum. Ipsum titan
quasi vnũ ex titanis qui aduersum iouem nõ fe/
cit. Ipsum phębũ·quasi ephebũ·hoc ẽ adolescẽ/
tem. Unde ⁊ sol puer pingiť·eo ꝙ quotidie oꝛiať
⁊ noua luce nascať. Pythiũ quoqꝫ eũdem apolli/
nẽ vocari aiũt·a pythone ĩmensę molis serpente·
cuius non magis venena ꝙ̃ magnitudo terrebat.
Hũc apollo sagittarũ ictibus sternens·nominis
q̊ꝫ spolia repoꝛtauit·ut pythius vocareť. Un/
de ⁊ ob hoc insigne victoꝛię pythia sacra celebꝛã/
da constituit. Dianã quoqꝫ soꝛoꝛem eꝰ similiť lu/
nam ⁊ viarũ pꝛęsidem aiũt. Unde ⁊ virginem eã
volũt.ꝙ via nihil pariat.⁊ ideo ambo sagittas
habere finguntť·ꝙ ipsa duo sidera de cęlo radios
vsqꝫ ad terras emittũt. Dianã aũt vocatam·qua/
si duanam·ꝙ luna die ac nocte aꝑpareat. Ipsam
⁊ lucinã asseuerãt·eo ꝙ luceat. Eandem ⁊ triuiã
eo ꝙ tribꝰ fingať figuris. De qua Uirgilius.tria
virginis oꝛa dianę.q: eadem luna·eadem diana
⁊ eadem ꝓserpina vocať. Sed cũ luna fingiť·sub
lustri splendet amictu·cũ succincta iacit calamos
latonia virgo est·cũ subnixa sedet solio plutonia
coniunx. Latonia aũt diana·eo ꝙ latonis fuerit
filia. Cererẽ·id est terrã a creandis frugibꝰ asse/
runt dictã·aꝓellantes eã nominibꝰ plurimis. Di/
cunt etiã eã ⁊ opem·ꝙ ope melioꝛ fiat terra. Pꝛo/
serpinã·ꝙ ex ea ꝓserpãt fruges. Uestã ꝙ hęrbis

uel varijs vestita sit rebꝰ. uel a vi sua stãdo. Ean/
dem ⁊ tellurẽ. ⁊ matrem magnam fingũt. turritã
cũ tympano ⁊ gallo ⁊ strepitu cymbalorũ. Ma/
trem vocatã ꝙ plurima pariat. magnam ꝙ cibũ
gignat. almã quia vniuersa animalia fructibus
suis alit. Est eñi alimẽtoꝝ nutrix tͤra. Q: simu/
lacrũ eiꝰ cũ claui fingit̃. q: tellus hyeme clauditur.
vere apit̃. ut fruges nascantur. Q: tympanũ ha/
bet. significare volunt orbem terrę. Q: curru ve/
hit̃. dicit̃. q: ipsa est terra quę pendet in aere. Q:
sustinet̃ rotis. q: mundꝰ rotat̃ ⁊ volubilis est. Q:
leones illi subijciũt mansuetos. ut ostendãt nullũ
genus esse terrę tam ferũ qđ nõ subigi possit aut
supari ab ea. Q: in capite turritam gestat coronã
ostendit suppositas terrę ciuitates quasi insigni/
tas turribꝰ constare. Q: sedes fingunt̃ circa eam.
q: cũ omnia moueant̃. ipsam nõ moueri. Q: cori/
bantes eiꝰ ministri cũ strictis gladijs esse fingunt̃
ut significet̃ omnes ꝓ terra sua debere pugnare.
Q: gallos huic deę ut seruirent fecerũt. significãt
qui semine indigeant terram sequi oportere. In
ea quippe omnia repire. Q: se apud eã iactãt. pre/
cipit̃ inquiunt. ut qui terram colunt. ne sedeant.
semp enim esse qđ agant. Cymbalorũ aũt ęreorũ
sonitus. ferramentorũ crepitus in colẽdis agris.
⁊ ideo ęre. ꝙ terrã antiqui colebant ęre prius ꝙ̃
ferrũ esset inuentũ. Eandem vestam ⁊ ignem esse
ꝓhibent. q: terram ignẽ habere non dubiũ est. ut
ex ętna vulcanoqꝫ datur intelligi. Et ideo virgi/
nem putant. q: ignis inuiolabile sit elementũ. ni/
hilqꝫ nasci possit ex eo quippe qui omnia quę arri
puerit assumat. Ouidius in fastis. Nec tu aliud
vestam. ꝙ̃ viuam intellige flammam. Nataqꝫ de
flãma corpora nulla vides. Propterea ⁊ virgines
ei seruire dicunt̃. eo ꝙ sicut ex virgine. ita nihil ex
igne nascat̃. Iunonem dicunt quasi ianonẽ. id est
ianuã. ꝓ purgationibꝰ fęminarũ. eo ꝙ q̃si portas
matronarũ pandat. ⁊ naturas nubẽtiũ maritis.
Sꝫ hoc philosophi. Poetę aũt iunonem iouis asse/
runt sororem ⁊ coniugem. Ignẽ eñi ⁊ aerem iouẽ.
aquam ⁊ terrã iunonem interpretant̃. Quorum
duorũ ꝑmixtione vniuersa gignunt̃. Et sororem
dicũt. ꝙ mũdi pars est. Coniugẽ. ꝙ cõmixta cor/
da tundit. Unde ⁊ virgiliꝰ. Tũ pater omnipotẽs
fęcũdis imbribus ęther. Coniugis in gremiũ lętę
descendit. Minerua apud grecos athena dicit̃.
id est fęmina. Apud latinos aũt mineruã vocatã
quasi deam. ⁊ munus artiũ variarũ. Hanc enim
inuentricẽ multorũ ingeniorũ ꝓhibent. ⁊ inde eã
artem ⁊ rationem interpretant̃. q: sine ratiõe ni/
hil potest contineri. Quę ratio q: ex solo animo
nascit̃. animũqꝫ putant esse in capite ⁊ in cerebro
ideo eam dicũt de capite iouis esse natam. q: sen/
sus sapientis qui inuenit omnia in capite est. In
cuius pectore ideo caput gorgonis fingit̃. ꝙ illic
est omnis prudentia quę confũdit alios. ⁊ impe/
ritos ac saxeos comprobat. qđ ⁊ in antiquis im/
peratorũ statuis cernimus in medio pectore lo/
ricę ꝓpter insinuãdã sapientiã ⁊ virtutẽ. Hęc mi/
nerua ⁊ tritonia dicit̃. Triton eñi africę palus ẽ
circa quã fert̃ virginali apparuisse ętate. ꝓpter qđ
tritonia nuncupata est. Unde ⁊ tanto procliuius
dea credita est: quãto minus origo eius innotuit
Pallas aũt dicta uel ab insula pallene in thracia
in qua nutrita ẽ. uel apo tu pallein to dory. id est
ab hastę concussione. uel ꝙ pallantẽ gigantẽ oc/
ciderit. Venerẽ ex inde dicunt nuncupatã ꝙ sine
vi fęmina eẽ virgo nõ desinat. Hãc greci aphro/
diti vocant. ꝓpter spumã sanguinis generantem.
Aphros eñi grece spuma vocatur. Q: autẽ fin/
gunt saturnum celio patri genitalia abscidisse. ⁊
sanguinem fluxisse in mari. atqꝫ eo spuma maris
concreta venus nata est. illud aiũt. ꝙ ꝑ coitũ sal/
si humoris substãtia est. ⁊ inde aphroditi venerẽ
dici. ꝙ coitus spuma est sanguinis: quę ex suco
viscerũ liquido salsoqꝫ constat. Ideo autẽ venerẽ
vulcani dicũt vxorem. q: venereum officiũ nõ nisi
calore consistit. vnde est. Frigidus in venerẽ se/
nior. Nam ꝙ saturnus dicit̃ celio patri virilia
amputasse quę in mare cadentia venerẽ creauerũt
ideo fingit̃. q: nisi humor de cęlo in terrã descen/
derit. nihil creat̃. Cupidinẽ vocatum ferũt ꝓpter
amorẽ. Est enim dęmon fornicatiõis. Qui ideo
alatus pingit̃. q: nihil amantibꝰ leuius. nihil mu
tabilius inuenit̃. Puer pingit̃. q: stultus est ⁊ ir/
rationabilis amor. Sagittã ⁊ facem tenere fingi/
tur. sagittam q: amor cor vulnerat. facem q: in/
flãmat. Pan dicũt gręci. latini siluanũ deũ rusti/
corũ. quem in naturę similitudinem formauerũt.
Unde ⁊ pan dictus ẽ. id est omne. Fingũt eñi eũ
ex vniuersali elemẽtorũ specie. Habet eñi cornua
ĩ similitudinẽ radioꝝ solis ⁊ lunę. Distinctã ma/
culis habet pellẽ. propter cęli sidera. Rubet eius
facies. ad similitudinẽ ętheris. Fistulam septẽ ca/
lamorũ gestat. propter harmoniã cęli ĩ qua septẽ
sunt soni ⁊ septẽ discrimina vocum. Villosus est
q: tellus conuestita est. ⁊ agit̃ ventis. Pars eius
inferior fęda est. propter arbores ⁊ feras ⁊ pecu/
des. Caprinas vngulas habet. ut soliditatẽ terrę
ostendat. quẽ volunt rerũ ⁊ totius naturę deũ.
vnde ⁊ pan quasi omnia dicũt. Isis lingua ęgyp/
tiorũ terra appellat̃. quã isin volunt esse. Fuit eñi
isis regina ęgyptiorum inachi regis filia quę de
gręcia veniens ęgyptios litteras docuit: ⁊ terras
colere instituit. propter qđ ⁊ terrã eius noie appel/
lauerũt. Serapis omniũ maximus ęgyptiorum
deus. Ipse est apis rex argiuoꝝ qui nauibꝰ trans/
uectus in ęgyptũ cum ibidem mortuus fuisset. se/
rapis appellatus est ꝓpterea q: archa in qua mor/
tuus ponit̃. quã sarcophagũ vocant. soros grece
dicit̃. ⁊ ibi eũ venerari sepultum ceperunt prius ꝙ̃
templũ eius esset instructũ. velut soros. Sꝫ apis
sorapis primo. deinde vna littera cõmutata sera/
pis dictꝰ est. Apis fuit apud ęgyptios taurus se/
rapi consecratus ⁊ ab eo ita cognominatus. quẽ
ęgyptij instar numinis colebant. eo ꝙ de futuris

daret quedam manifesta signa. Apparebat enim
in memphis. Quē centū antistites ꝓsequebanť ⁊
repēte velut lymphatici ꝑcinebāt. Hui⁹ capitis
imaginē sibi in heremo videri fecerunt. Fauni a
fando velut apo tes phones dicti· ꝙ a voce· nō si/
gnis ostēdere viderenť futura. Jn lucis eni cōsu/
lebanť a paganis. ⁊ respōsa illis nō signis ꝫ vo/
cibus dabant. Geniū dicūt ꝙ quasi vim habeat
omniū rerū gignendarū· seu a gignendis liberis.
Unde ⁊ geniales lecti dicebanť a gentib⁹· ꝗ no/
uo marito sternebanť. Hęc ⁊ alia sūt gentiliū fa/
bulosa figmēta quę interpretata sic habenť ut ea
nō intellecta damnabiliter tñ adorent. Fatū aūt
dicūt esse quicquid dij fanť· quicq̄d iupiter fatur.
A fando igiť fatū dicūt· id est a loquēdo. Qđ ni/
si hoc nomen iā in alia re soleret intelligi q̄ corda
hominū volumus inclinare· rationabiliť posse/
mus a fando fatū appellare. Nō eni abnuere pos/
sumus esse scriptū ī litteris sanctis: semel locutus
est deus· duo hęc audiui. ⁊ cętera. Qđ eni dictum
est· semel locutus est· intelligiť īmobiliter· hoc est
incōmutabiliť est locutus· sicut nouit incōmuta/
biliter oīa quę futura sunt ⁊ quę ipse facturus ē.
Tria aūt fata fingūt in colo. ⁊ fuso· digitisqꝫ fila
ex lana torquentib⁹· ꝓpter tria tempora· pręteritū
qđ in fuso iam netū atqꝫ inuolutū est. pręsens· qđ
inter digitos nentis traijciť. futurū in lana quę
colo implicata ē. ⁊ qđ adhuc ꝑ digitos nentis ad
fusum tāq̄ pręsens ad pręteritū traijciendum est.
Parcas dicūt cata antiphrasin appellatas ꝙ mi/
nime parcant. Quas tres esse voluerūt· vnā quę
vitā hominis ordiať· alterā quę contexat· tertiā
quę rumpat. Jncipim⁹ eni cū nascimur· sumus cū
viuimus· desinimus cū interimus. Fortunā a for/
tuitis nomen habere dicūt· quasi deā quandā res
humanas varijs casibus ⁊ fortuitis illudentem.
Unde ⁊ cęcam appellant· eo ꝙ passim ī quoslibet
incurrens sine vllo examine meritorū ⁊ ad bonos
⁊ ad malos venit. Fatū aūt a fortuna separant. ⁊
fortunā quasi sit ī his quę fortuitu veniūt· nulla
palam causa. Fatū ṽo appositū singulis ⁊ statutū
aiūt. Aiūt ⁊ tres furias feminas crinitas serpen/
tibus ꝓpter tres effectus qui in animis hominum
multas ꝑturbationes gignunt. ⁊ interdū cogunt
ita delinquere· ut nec famę nec ꝑiculi sui respectū
habere ꝑmittāt. Jra quę vindictā cupit· cupidi/
tas quę desiderat opes· libido quę appetit volup/
tates. Quę ideo furię appellantur ꝙ stimulis suis
mentē feriant. ⁊ quietā esse nō sināt. Nymphas
deas aquarū putant· dictas a nubib⁹. Nā ex nu/
bibus aquę. vnde deriuatū est. nymphas aquaꝝ
deas· quasi numina lympharū. Jpsas aūt dicunt
⁊ musas· q̄s ⁊ nymphas· nec īmerito. Nam aquę
motus musicen efficit. Nympharū apud gētiles
varia sunt vocabula. Nymphas quippe montiū
oreades dicūt· siluarū dryades· fontiū hamadry/
ades· cāpoꝝ naides. maris nereides. Heroas di/
cūt a iunone traxisse nomē. Gręce eni iuno hera
appellať. Et ideo nescio· quis filius eius ꝫm grę/
corum fabulam heros fuit nūcupatus. hoc vide/
licet velut mysticū significante fabula qđ aer iu/
noni deputeť vbi volunt heroas habitare. Quo
noīe appellant alicui⁹ meriti animas defunctorū
q̄si heroas· id est viros aereos ⁊ cęlo dignos pro/
pter sapientiā ⁊ fortitudinem. Penates gentiles
dicebāt omnes deos quos domi colebāt. Et pe/
nates dicti ꝙ essent in penetrabilib⁹· id est in se/
cretis. Hi dij quō vocabanť uel quę nomina ha/
buerint ignorať. Manes dicunt deos mortuorū
quorū potestatē inter lunam ⁊ terram asserunt. a
quibus ⁊ mane dictū existimant· ꝙ putant habe/
re· quia man⁹· id est rarus est. Manes dictos si/
ue quia late manant ꝑ auras· siue quia mites sūt·
īmanib⁹ contrario noīe ħ appellatos. Apulei⁹ aūt
ait eos cata antiphrasin dici manes· ħ est mites
ac modestos cū sint terribiles ⁊ īmanes· ut par/
cas· ut eumenidas. Laruas ex hominib⁹ factos
dęmones aiūt· qui meriti mali fuerint. Quarum
natura esse dicitur· terrere paruulos ⁊ in angulis
garrire tenebrosis. Lamias quas fabulę tradunt
infantes corripere ac laniare solitas· a laniando
specialiter dictas. Pilosi qui gręce panite· latine
incubi appellanť· siue inui ab ineundo passim cū
animalib⁹. Unde ⁊ incubi dicunť ab incubando
hoc est stuprando. Sępe eni improbi existūt etiā
mulierib⁹. ⁊ earū peragūt cōcubitū· q̄s dęmones
galli dusios nuncupāt· q: assidue hanc peragunt
īmundiciā. Quē aūt vulgo incubonē vocāt· hūc
romani faunū ficariū dicunt. ad quē Oratius di/
cit. Faune nympharū fugientiū amator ꝑ meos
fines; ⁊ aprica rura lenis incedas. Hunc alij sa/
tyrum vocant.

Jncipit liber nonus
De linguis gentiū Cap. I.

LInguarū diuer/
sitas exorta est in ędificatiōe
turris post diluuium. Nam
prius q̄ ꝙ supbia turris illius
in diuersos signorum sonos
humanā diuideret societatē·
vna omniū nationū lingua fuit quę hebrea voca
tur; qua patriarchę ⁊ prophetę vsi sunt nō solum
in sermonibus suis· veꝝ etiam in litteris sacris.
Jnitio aūt quot gentes· tot linguę fuerunt. Dein/
de plures gentes; q̄ꝙ linguę· q: ex vna lingua mul/
tę gentes sunt exortę. Linguę aūt dictę in hoc lo/
co ꝓ verbis quę ꝑ linguā fiunt genere locutionis
illo quo is qui efficit ꝑ id qđ efficiť nominať· sicut
os dici solet ꝓ verbis· sicut man⁹ ꝓ litteris. Tres
sunt autem linguę sacrę· hebrea· gręca· latina· quę
toto orbe maxime excellunt. His eni tribus lin/
guis sup cruce dñi a pilato fuit causa eius scripta
Unde ⁊ propter obscuritatem sanctarū scriptu/
rarū· harū triū linguarū cognitio necessaria est·
ut ad alterā recurrať· dū siquā dubitationē nois

nel interpꝛetatiōis sermo vnius linguę attulerit.
Grecа aūt lingua inter cęteras gentiū clarioꝛ ha-
betur. Est enī ⁊ latinis ⁊ omnibꝯ linguis sonan-
tioꝛ. cuius varietas in quinqꝫ partibus discernit̃.
Quarū prima dicit̃ cęnedo. id est mixta. siue cō-
munis. qua omnes vtunt̃. Secūda attica. vide-
licet athenienſis. qua vsi sunt omnes gręcię au-
ctoꝛes. Tertia doꝛica quā habent ęgyptij ⁊ syri.
Quarta ionica. Quinta ęolica qua se ęolisti lo-
cutos dixerūt. ⁊ sunt in obseruatiōe gręcę linguę
eiusmodi certa discrimina. Sermo enim eoꝛū ita
est dispartitus. Latinas autē linguas quattuoꝛ
esse quidam dixerūt. id est pꝛiscam. latinā. roma-
nam. mixtā. Pꝛisca est qua vetustissimi italię sub
iano ⁊ saturno sūt vsi incondita. ut se habent car-
mina salioꝛū. Latina. quam sub latino ⁊ regibus
tuscię. cęteri in latino sūt locuti. ex qua fuerūt. xij.
tabulę scriptę. Romana quę post reges exactos a
populo romano cępta est: quam neuius. plautus
ennius. virgilius poetę. ⁊ ex oꝛatoribꝯ graccus ⁊
cato ⁊ cicero uel cęteri effuderūt. Mixta quę post
imperiū latius ꝓmotum simul cū moꝛibus ⁊ ho-
minibus in romanā ciuitatem irrupit. integrita-
tem verbi ꝑ soloecismos ⁊ barbarismos coꝛrum-
pens. Omnes aūt oꝛientis gentes in gutture lin-
guam ⁊ verba collidunt. sicut hebręi ⁊ syri. Oēs
mediterranęę gentes in palato sermones feriunt
sicut gręci ⁊ asiani. Oēs occidentis gentes verba
in dentibus frangunt. sicut itali ⁊ hispani. Sy-
rus ⁊ chaldęus. vicinꝯ hebręo est in sermone con-
sonans in plerisqꝫ ⁊ litterarū sono. Quidam aūt
arbitrant̃ linguam ipsam esse chaldęam. qꝛ abra-
ham de chaldęis fuit. Qꝫ si hoc recipitur. quō in
Daniele hebręi pueri linguam quam nō nouerant
doceri iubent̃: Omnē aūt linguam vnusquisqꝫ
hominū. siue gręcam siue latinam siue cęterarum
gentium. aut audiendo potest tenere. aut legendo
aut ex pręceptoꝛe accipere. Cum autē omniū lin-
guarū scientia difficilis sit cuiqꝫ. nemo tamē tam
desidiosus est ut ī sua gente positus suę gentis lin
guam nesciat. Nam quid aliud putādus est. nisi
animaliū brutoꝛū deterioꝛ: Illa enim ꝓpꝛię vocis
clamoꝛem expꝛimūt. iste deterioꝛ qui ꝓpꝛię linguę
caret noticia. Cuiusmodi autē lingua locutus est
deus in pꝛincipio mūdi cū diceret: fiat lux. diffi-
cile est inuenire. Nondū enī erant linguę. Item
qua lingua insonuit postea exterioꝛibus hominū
auribus maxime ad primū hominē loquēs uel ad
ꝓphetas. uel dū coꝛpoꝛaliter insonuit vox dicen-
tis dei: tu es filius meus dilectus. vbi a quibusdā
creditur illa lingua vna ⁊ sola quę fuit anteqꝫ esset
linguarū diuersitas. In diuersis aūt gentibꝯ cre-
ditur qꝫ eadem lingua illis deus loquat̃. qua ipsi
homines vtunt̃ ut ab eis intelligat̃. Loquit̃ autē
deus hominibꝯ non ꝑ substantiam inuisibilē. ꝫ ꝑ
creaturam coꝛpoꝛalem. ꝑ quam etiā ⁊ hominibus
apparere voluit quando locutus est. Dicit etiam
apostolus: Si linguis hominū loquar ⁊ angelo-
rū. vbi quęrit̃. qua lingua angeli loquant̃. nō qꝫ
angeloꝛum aliquę linguę sint. ꝫ ꝑ exaggerationē
dicit̃. Item quęrit̃. qua lingua in futurum homi-
nes loquant̃. nusqꝫ reperit̃. Nā dicit apostolus:
Siue linguę cessabūt. Ideo aūt pꝛius de linguis
ac deinde de gentibꝯ posuimus. qꝛ ex linguis gen-
tes. nō ex gentibus linguę exoꝛtę sunt.

De gentium vocabulis Cap. II.

Gens e[st] multitudo ab vno pꝛincipio oꝛ-
ta. siue ab alia natione. ſm ꝓpꝛiam colle-
ctionem distincta. ut gręcię asię. Hinc ⁊
gentilitas dicit̃. Gens aūt appellata ꝓpter gene-
rationes familiarū. id est a gignēdo. sicut natio
a nascendo. Gentes aūt a quibus diuisa est terra
xv. sunt. De iafeth. xxx. ⁊ vna. de cham. xxvij. de
sem. xxj. quę fiunt. lxxiij. uel potius ut ratio de-
clarat. lxxij. totidemqꝫ linguę per terras esse cępe-
runt. quęqꝫ crescendo ꝓuintias ⁊ insulas imple-
uerunt. Filij sem quinqꝫ singulariter gentes sin-
gulas ꝓcreauerūt. Quoꝛum pꝛimus elam. a quo
elamitę pꝛincipes persidis. Secūdus assur. a quo
assyrioꝛum pullulauit imperiū. Tertius arfaxat.
a quo gens chaldęoꝛū exoꝛta ē. Quartus ludi. a
quo lydij. Quintus arā a quo syri. quoꝝ metro-
polis fuit damascꝯ. Filij arā nepotes sem. iiij. hus
⁊ vl ⁊ gether ⁊ mesa. Hus traconiditis conditoꝛ
qui inter palęstinam ⁊ celesyriam tenuit pꝛinci-
patum. vnde fuit iob. ſm qđ scriptum est: Uir
erat in terra hus noīe iob. Secundus vl. a quo
armenij. Tertius gether. a quo carmeni siue ca-
rię. Quartus mesa. a quo sūt hi qui vocant̃ meo-
nes. Posteritas arfaxat filij sem. heber nepos ar-
faxat. a quo hebręi sūt. Iectan filius heber. a quo
gens indoꝛū oꝛta est. Sale filius iectan a quo ba-
ctriani. licꝫ eos alij scytharū exules suspicentur.
Ismahel filiꝯ abꝛaham. a quo ismahelitę. qui nūc
coꝛrupto nomine saraceni quasi a sara. ⁊ agarent̃
ab agar. Nabaioth filiꝯ ismahel a quo nabathei
qui ab effrata in mari rubꝛo inhabitant. Moab
⁊ āmon filij loth. a quibus moabitę ⁊ āmonitę.
Edom filius esau. a quo idumęi. Hę sunt gētes
quę de sem stirpe descendūt. possidētes terrā me-
ridianā. ab oꝛtu solis vsqꝫ ad fenices. Filij cham
quattuoꝛ. ex quibꝯ oꝛtę sūt gētes hę. Chus. a quo
ęthiopes ꝓgeniti. Mesraim. a quo ęgyptij ꝑhi-
bent̃ exoꝛti. Futh. a quo libij. Unde ⁊ maurita-
nię fluuius vsqꝫ ī pręsens futh dicit̃. omnisqꝫ cir-
ca eū regio futhensis. Chanaan a quo afri ⁊ fe-
nices ⁊ chananeoꝛū decē gentes. Itē ex nepotibꝯ
cham. Filij chus nepotis cham sex. Filij chus sa-
ba ⁊ euilath sabatha rema saba cuça. Saba. a q̃
ꝓgeniti ⁊ appellati sabęi. de quibꝯ Uirgiliꝯ: So-
lis est thurea virga sabęis. Hi sūt ⁊ arabes. Eui-
lath. a quo getuli in parte remotioꝛis africę he-
remo cohęrētes. Sabatha. a quo sabateni q̇ nūc
astabari nomināt̃. Rema ṽo ⁊ saba ⁊ cuça pau-
latim antiqua vocabula ꝑdiderunt. ⁊ quę nunc a
veteribꝯ habeāt ignoꝛat̃. Filij rema saba ⁊ dadan

Hic autē saba per sin litterā scribitur in hebręo·
ille aūt supior saba ꝑ samech·a quo appellant̃ sa/
bei·vocat̃ aūt nūc saba arabia. Dadan a q̄ gens ē
ęthiopię in occidētali plaga. Filij mesraim·labin
a quo libij qui quondā futhei vocabāt̃. Cesloim·
a q̄ philistijm q̄s veteres allophilos·nos modo
corrupte palęstinos vocam⁹. De allophilis cęterę
sex gentes ignotę sūt·quę bello ęthiopico subuer/
sę vsq̧ ad obliuionē pręteritorū nominū ꝑuene/
runt. Filij chanaan.xi.ex quo chananeorū decem
gentes quoꝝ terrā his expulsis iudęi possederūt.
Quorū primogenitus sidon·a quo sidones. Un/
de ⁊ vrbs eorū in fenice sidon vocat̃. Secundus
eth·a q̄ ethei. Tertius iebus·a quo iebusei: quo/
rum fuit irl'm. Quart⁹ amorreus·a quo amorrei.
Quintus gergeseus·a quo gergesei. Sext⁹ eueus
a quo euei. Ipsi sūt gabaonitę a ciuitate gabaon
qui supplices venerūt ad iesū. Septim⁹ aracheus
q̄ archas condidit oppidū contra tripolim in ra/
dicibus libani fitū. Octauus aseneus·a quo ase/
nei. Non⁹ aradius·a q̄ aradij sūt·qui aradū insu
lam possederūt·angusto freto a fenicis littore se/
paratā. Decim⁹ amareus·a quo syrię nobilis ciui/
tas quę vocat̃ coelis. Undecim⁹ amatheus. Hę
sūt gentes de stirpe chā·quę a sidone vsq̧ ad ga/
ditanū fretū omnē meridianā partē tenent. Itē
tribus filiorū iafeth. Filij aūt iafeth·vij.noiant̃.
Gomer·ex q̄ galathę·id ē galli. Magog a q̄ ar/
bitrant̃ scythas ⁊ gotthos traxisse originē. Ma
dai·a quo medos existere putant. Iauan·a quo
iones·q̄ ⁊ gręci. Unde ⁊ mare ioniū. Tubal·a q̄
hiberi q̄ ⁊ hispani·licz quidā ex eo ⁊ italos suspi
cent̃. Mosoch·ex quo cappadoces sunt. Unde ⁊
vrbs apud eos vsq̧ hodie maleca dicit̃. Tiras·ex
q̄ thraces·quoꝝ nō satis imutatū vocabulū ē·q̄si
tiraces. Filij gomer nepotes iafeth· assenes· a q̄
sarmatę: q̄s gręci reginos vocāt. Rifath·a q̄ pa
phlagones. Gotorma·a q̄ sūt friges. Filij iauan·
elisa.a q̄b⁹ gręci elisei q̄ vocant̃ eolides. Unde ⁊
lingua q̄nta gręce eolis appellat̃. Tarsis·a q̄ cili/
ces ut ioseph⁹ arbitrat̃. Unde ⁊ metropolis ciui
tas eorū tarsis dicit̃. Cethim·a q̄ cithei.i.cyprij·
a quib⁹ hodie ⁊ vrbs cithiū noiat̃. Dodani·a quo
rhodij. Hę sūt gentes de stirpe iafeth·quę a tau/
ro monte ad aquilonē mediam partē asię ⁊ omnē
europā vsq̧ ad oceanū britannicū possident·no/
mina ⁊ locis ⁊ gentib⁹ relinquētes·de quib⁹ po/
stea imutata sūt plurima·cętera ꝑmanent ut fue/
runt. Nā multaꝝ gentiū vocabula partim man
serunt·ita ut hodie appareat vnde fuerāt deriua/
ta·sicut ex assur assyrij·ex heber hebręi: partim
ꝟo temporis vetustate ita mutata sunt ut vix ho/
mines doctissimi antiquissimas historias ꝑscru/
tantes·nec omniū·ꝫ nec aliquaꝝ ex istis origines
gentiū potuerint repire. Nā ꝙ ex filio cham qui
vocabat̃ mesraim ęgyptij sint exorti·nulla hoc re/
sonat origo vocabuli·sicut nec ęthiopū·q̄ dicunt̃
ad eum filiū cham ꝑtinere qui chus appellatus ē.

Et si omnia considerent̃·plurima tñ gentiū mu/
tata q̄ manētia vocabula apparent·quib⁹ postea
noia diuersa·diuersa dedit ratio. Nāq̧ indi ab
indo flumine dicti sunt·qui ab occidentali parte
eos includit. Seres a ꝓprio oppido nomen sortiti
sunt·gens ad orientē sita·apud quos de arborib⁹
lana contexit̃. de quib⁹ est illud: Ignoti facie sed
noti vellere seres. Gangaridę·ꝓpꝫ sunt int̃ assy/
rios indosq̧ inhabitātes circa gangen fluuium.
vnde etiam gangaridę nuncupati sunt. Hyrca/
ni dicti sunt a silua hyrcania vbi sunt plurimę ti/
gres. Bactriani scythę fuerunt qui suorum fa/
ctione a sedibus suis pulsi iuxta bactron orient̃
fluuium consederūt· ex cuius vocabulo ⁊ nomen
sortiti sunt. Huius gentis rex fuit Zoroastes in/
uentor magicę artis. Parthi q̧ ⁊ ipsi a scythis
originē trahūt. Fuerunt enī eorū exules. qđ etiam
vocabulo eoꝝ manifestat̃. Nā scythico sermone
exules parthi dicunt̃. Hi similit̃ ut bactriani do/
mesticis seditionib⁹ scythia pulsi solitudinē iuxta
hyrcaniā primū furtim occupauerūt. deinde plę/
raq̧ finiū etiā virtute obtinuerūt. Assyrij ab as/
sur filio sem vocati·gens potentissima·quę ab eu/
frate vsq̧ ad indorū fines omnē in medio tenuit
regionē. Medi a rege suo cognominati putant̃.
Namq̧ iason peliaci regis frater·a pelię filijs
thessalia pulsus est cū medea vxore sua cuius fuit
priuign⁹ medus rex atheniensiū: qui post mortē
iasonis orient̃ plagā ꝑdomuit: ibiq̧ mediā vrbē
condidit gentēq̧ medoꝝ noie suo appellauit. Sꝫ
inuenim⁹ in genesi·ꝙ madai auctor gentis medo/
rū fuit·a quo ⁊ cognominati ut superi⁹ dictū est.
Persę a persęo rege sunt vocati·qui e gręcia asiā
transiens ibi barbaras gentes graui diuturnoq̧
bello perdomuit. Nouissime victor·nomen sub/
iectę genti dedit·Persę autē ante cyrum ignobi/
les fuerunt. ⁊ nullius inter gentes loci habeban/
tur. Medi semꝑ potentissimi fuerūt. Casdęi qui
nūc chaldęi vocant̃ a caseth filio nachor fratris
abrahę cognominati sūt. Sabęi dicti ἀπὸ τοῦ
σέβεσθαι.quod ē supplicare ⁊ venerari·quia di/
uinitatem ꝑ ipsorū thura veneramur. Ipsi sunt ⁊
arabes·quia in montibus arabię sūt·qui vocan/
tur libanus ⁊ antilibanus vbi thura colligunt̃·
Syri ab surim vocati ꝑhibentur·qui fuit nepos
abraham ex cethura. Quos autē veteres assyri/
os·nūc nos vocamus syros·a parte totum appel/
lantes. Hebręi vocati sunt ab heber·qui ꝓnepos
fuit sem. Israhelitę ꝟo ab isrl' filio ysaac. Nā pa/
triarcham hebręorū constat fuisse isrl'·a quo.xij.
iudęoꝝ tribus israhelis vocabulū sortiti sūt. Iu/
dęis autem scissura decem tribuū noia imposuit.
Nā antea hebręi siue israhelitę nuncupabantur.
ex quo autē in duo regna dei populus diuisus est
tunc duę tribus quę de stirpe iuda reges habebāt
iudęorū nomen sortiti sunt. Reliqua pars decem
tribuū quę in samaria sibi regē cōstituit·ob po/
puli magnitudinē pristinū nomen retinuit isrl'.

Samaritanoꝝ gens sumpsit exordiū ab assyriis
qui transmigrati habitauerūt i samaria·qui la/
tine interpretāt custodes·eo ꝙ captiuato isrl' isti
in terrā regionis eoꝝ ad custodiā collocati sunt.
Fenix cadmi frater de thebis egyptioꝝ in syriā
ꝓfectus apud sidonē regnauit·eosqꝫ ꝑ̄ꝑlos ex suo
noīe fenices·eamqꝫ ꝓuinciā feniciā nuncupauit.
Sidones autē a ciuitate que vocat' sidon traxisse
vocabulū ꝓhibent'. Saraceni dicti uel q: ex sara
genitos se predicent.uel sicut gentiles aiunt·ꝙ ex
origine syroꝝ sint·quasi syrigene. Hi ꝑ amplam
solitudinē habitāt. Ipsi sūt ꝛ ismahelite ut liber
geneseos docet·ꝙ sint ex ismahele. Ipsi cedareni
a cedar filio ismahelis. Ipsi agareni ab agar·ꝗ
ut diximꝰ ꝑuerso noīe saraceni vocāt' q: ex sara se
genitos gloriant'. Philistei ipsi sūt palestini·q: ꝑ
litterā sermo hebreus nō habet·ꝫ ꝓ eo phi greco
vtunt'. Inde philistei ꝓ palestinis dicunt'·a ciui/
tate vtiqꝫ sua. Idem ꝛ allophyli·id est alienigene
ob hoc q: semꝑ fuerūt inimici isrl' ꝛ longe ab eo/
rum genere ac societate separati. Chananei ap/
pellati de chanaan filio cham quoꝝ terram iudei
possederūt. Ex cuiꝰ origine fuit emor pater sichē
a quo amorrei sunt nūcupati. Egyptii ab egypto
quodā rege suo vocati sūt. Nā antea aerei dice/
bant'. Interp̄tant' aūt lingua hebraica egyptii af/
fligētes·eo ꝙ afflixerint dei ꝑ̄ꝑlm priꝰ ꝙ̄ dino au/
xilio liberarent'. Armeniꝰ ex thessalia vnꝰ de nu/
mero ducū iasonis·ꝗ ad colchos ꝓfecti sūt·recol/
lecta multitudine que amisso rege iasone passim
vagabat'·armeniā condidit·gentiqꝫ ex suo voca/
bulo nomē dedit. Limes ē ꝑsicꝰ ꝗ scythas ab eis
diuidit·scythia cognominatus·a quo limite scy/
the a quibusdā ꝓhibēt' vocati·gens antiquissima
semꝑ habita. Hi parthos bactrianosqꝫ·femine
aūt eoꝝ amaçonū regna condiderūt. Massagete
ex scythaꝝ origine sunt. Et dicti massagete quasi
graues·id est fortes gete. Nā sic Liuiꝰ argentū
graue dicit.i.massas. Hi sunt ꝗ int' scythas atqꝫ
albanos septētrionalibꝰ iugis inhabitāt. Ama/
çones dicte sūt siue ꝙ simul viuerēt sine viris q̄si
amaçone·siue ꝙ adustis dexteriorib' mām̄is essēt
ne sagittarū iactus ipedirent'·q̄si ἀνέυ μαζοῦ.
Nudabāt enī quā adusserāt māmā. Has Titia/
nus vnimāmas dicit. Nā hoc est amaçon·quasi
anesmaçoin·id est sine māma. Has iā non esse·ꝙ
earū gentes partim ab hercule·partim ab achille
uel ab alexandro vsqꝫ ad internitionē delete sūt
in ꝑtes asiatice. Scythie gentes que posteros se
iasonis credūt albo crine nascunt' ab assiduis ni/
uibus.ꝛ ipsiꝰ capilli color genti nomē dedit ꝛ in/
de dicunt' albani. Horū glauca oculis id est picta
inest pupilla·adeo ut nocte plus ꝙ̄ die cernāt. Al
bani aūt vicini amaçonibꝰ fuerūt. Vgnos antea
hunnos vocamꝰ·postremo a rege suo abares ap/
pellatos·qui prius in vltima meotide int' glatia/
lē tanaim ꝛ massagetaꝝ imanes ꝑ̄ꝑlos habitaue/
rūt. Deinde ꝑnicibꝰ equis caucasi rupibꝰ feras gen
tes alexandri claustra cohibēte ruperūt ꝛ orien/
tē.xx.annis tenuerūt captiuū.ꝛ ab egyptiis atqꝫ
ethiopibus annuū vectigal exegerūt. Troianoꝝ
gens antea dardana a dardano rege nominata.
Nam dardanus ꝛ iasius fratres e grecia ꝓfecti
ex his iasius ad thraciā·dardanus ad frigiā per/
uenit·ibiqꝫ primus regnauit. Post quē filiꝰ eius
erichthoniꝰ·deinde nepos eiꝰ tros·a quo troiani
nūcupati sunt. Galathe galli esse noscunt'·qui in
auxilium a rege bithynie euocati regnum cum eo
peracta victoria diuiserūt.sicqꝫ deinde grecis ad/
mixti·primum gallogreci·nūc ex antiquo gallo/
rum nomine galathe nūcupant'. Greci ante thes/
sali a thessalo.postea a greco rege greci sūt nun/
cupati. Nā greci proprie thessali dicti sunt. La/
pithas autem gentem thessalie fuisse aiunt circa
peneon amnē olim inhabitantē·a lapitha apol/
linis filia nuncupatos. Sicyonii greci sūt·nun/
cupati a sicyonio rege. Hi primum agialei voca/
bantur·a rege agialeo qui primus sicyoniis im/
perauit·a quo ꝛ agialea ciuitas nūcupata est·que
nunc peloponnesus vocat' a pelope rege suo. Ipsi
sunt ꝛ arcades ab arcade rege iouis ꝛ caliste fi/
lio dicti. Danai a danao rege vocati. Idem ꝛ ar/
giui·ab argo conditore cognominati. Postꝙ̄ aūt
rex grecorum apis mortuus est·huic filius argus
successit in regnum.ꝛ ex eo argiui aꝑ̄ꝑellati sunt.
qui etiam ab eis post obitum ut deus haberi ce/
pit·templo ꝛ sacrificio honoratus. Achei qui ꝛ
achiui·ab acheo iouis filio dicti. Pelasgi nomi/
nati·q: cū velis pāsis verno tēpore aduenisse ita/
liā visi sūt ut aues. Primo enim eos Varro ita/
liā aꝑ̄ꝑulisse cōmemorat. Greci ṽo pelasgos a pe/
lasgo iouis ꝛ larisse filio ꝓhibent dictos. Myr/
midones fuerunt achillis socii dolopes pyrrhi.
Dicti aūt sunt myrmidones ꝓpter astutiā·qua/
si myrmice id ē formice. Eratosthenes aūt dicit
dictos myrmidones a myrmidone duce iouis ꝛ
eury meduse filio. Cecropi atheniensiū regi suc/
cessit agranus·cuiꝰ filia atthis nomine ꝛ regioni
ꝛ genti nomē dedit. Et ex ea attici cognomina/
ti·qui sunt athenienses. Ion vir fortis ex suo no
mine eosdem athenienses vocauit iones. Ma/
cedones a nomine emacionis regis antea emaci
nūcupati sūt·postea macedones dicti·a macedo/
ne rege deucalionis materno nepote. Epyrote a
pyrrho achillis filio prius pyrride·postea ṽo a
pyrrho rege ad italiā trāsire presumpserūt. Do/
rus neptuni ꝛ ellepis filius fuit·vnde dori ꝛ ori/
ginem ꝛ nomen ducunt. Sunt autem pars gre/
cie gentis ex quibꝰ etiā cognoīata ē tertia lingua
grecoꝝ·que dorica aꝑ̄ꝑellat'. Lacedemones a lace/
demone semele ac iouis filio dicti. Hi diu ꝑseue/
rātes in bello ꝯ messenios veriti ne diuturnitate
prelii spem prolis ꝑderent·preceperūt ut virgines
eoꝝ cū iuuenibꝰ domi relictis concūberēt·sicqꝫ ex

ꝯmiſcuo virginū ⁊ maritoꝝ cōcubitu·iuuenes de
incertis parētibus nati ſūt.⁊ ex nota materni pu-
doris ſpartani vocati ſunt.nā ipſos eē ſpartanos
quos ⁊ lacedęmones. Spartanos vo ꝑꝑt̄ repen-
tinos aduētus aduerſus cadmū q̄ſi de t̄ra cōtra-
ctos.⁊ ex oī ꝑte cōfluitos ita vocatos. Thraces
ex filio iafeth qui vocatus eſt tiras.⁊ orti ⁊ co-
gnominati ut ſuperius dictū ē ꝑhibent̄.licȝ gen-
tiles eos ex morib⁹ ita dictos exiſtimēt ꝙ ſint tru-
ces. Seuiſſimi enī oīuȝ gentiū fuerūt. Vn̄ ⁊ mul-
ta de eis fabuloſa memorāt̄·ꝙ captiuos diȷs ſuis
litarēt.⁊ humanū ſanguinē ī oſſibus capitū po-
tare ſoliti eſſent. De q̄b⁹ Virgilius: Heu fuge cru-
deles terras·fuge littus auarū.quaſi crudelium ⁊
auarorum. Iſtrorū gens originem a colchis du-
cit·qui miſſi ad argonautas perſequendos·ut a
ponto intrauerunt iſtrum fluuium·a vocabulo
amnis·quo a mari receſſerāt appellati ſunt. Ro-
mani a romuli nomine nuncupati qui vrbem ro-
mam cōdidit gentiqȝ ⁊ ciuitati nomem dedit. Hi
ante a ſaturno ſaturnȷ·a latino latini vocati ſūt
Nam latinus italię rex fuit· qui ex ſuo nomine
latinos appellauit· qui poſtea romani nuncupati
ſūt. Hi ⁊ quirites dicti·quia quirinus dictus eſt
romulus·ꝙ ſemper haſta vtebatur. quę ſabino-
rū lingua quiris dicitur. Italus q̊ȝ ⁊ ſabinus ⁊
ſicanus frēs fuerūt·ex quib⁹ noīa ꝑꝑl̄is īpoſita ⁊
regionib⁹ ſūt. Nā ab italo itali·a ſabino ſabini·
a ſicano ſicani·qui ⁊ ſiculi cognominati ſūt. Idē
⁊ ſicilienſes. Tuſci italię gens ē·a frequentia ſa-
crorum ⁊ thuris vocata·id eſt ἀπὸ τοῦ θύειν
Vmbri italię gens eſt·ſed galloꝝ veteꝝ ꝓpago qui
apenninū montē incolūt.de quib⁹ hiſtorię ꝑhi-
bent·eo ꝙ tꝑe aquoſę cladis imbrib⁹ ſupꝑfuerint.
⁊ ob hoc vmbrios gręce noīatos. Marſi gens
italię·dicta a comite liberi marſia q̄ vſū illis vi-
tiū oſtēdit.⁊ ob hoc illi ſtatuā fecerūt·quā poſtea
romani victis marſis tulerunt. Marſos autem
gręci tuſcos vocant·quaſi ὀφιούχους·ꝙ mul-
tos ſerpentes habeat. ⁊ ὄφις ſerpens dicatur.
illęſos autem eſſe carminum maleficȷs. Inhabi-
tant autem plagam apennini montis ſimul cum
vmbris. Gotthi a magog filio iafeth noīati pu-
tāt̄·de ſimilitudine vltime ſyllabę·quos veteres
magis getas q̄ꝫ gotthos vocauerunt·gens fortis
⁊ potētiſſima·corpoꝝ molę ardua·armoꝝ genere
terribilis. De quib⁹ Lucan⁹: Hinc dacus premat·
inde getes occurrat hiberis. Daci autē gotthorū
ſoboles fuerunt.⁊ dictos putant dacos quaſi da-
gos·q: de gotthoꝝ ſtirpe creati ſūt. De q̄bus ille
Ibis arctos ꝓcul vſqȝ dagos. Beſſi barbari fue-
rūt q̇ a multitudine boum ſic vocati credunt̄. De
quibus quidā: Qui colit terrę medio uel ille di-
uitis multo boue pilleatus accola ripę. Gipedes
pedeſtri prelio magiſ q̄ꝫ equeſtri ſunt vſi.⁊ ex hac
cauſa ita ſūt vocati. Sarmatę patentibus cāpis
armati inequitabāt priuſ q̄ꝫ eos lentul⁹ danubio
prohiberet·atqȝ inde ob ſtudium armorū ſarma-
tę nuucupati exiſtimantur. Lanus fluuius fertur
vltra danubiū·a quo alani dicti ſunt·ſicut ⁊ po-
puli inhabitantes iuxta lemannū fluuiū alemāni
vocantur. De quibus Lucanus: Deſeruere cauo
tētoria fixa lemanno. Longobardos vulgo ferūt
nominatos a prolixa barba ⁊ nūq̄ꝫ tonſa. Van-
delicus amnis ab extremis gallię erumpens·iu-
xta quē fluuiū inhabitaſſe ⁊ ex eo traxiſſe nomen
vandali perhibentur. Germanię gentes dictę ꝙ
ſint immania corpora immaneſqȝ natiōes·ſeuiſ-
ſimis duratę frigorib⁹·qui mores ex ipſo cęli ri-
gore traxerūt· feroces animi ⁊ ſemper indomiti
raptu venatuqȝ viuentes. Horū plurimę gentes
varię armis·diſcolores habitu·linguis diſſonę.⁊
origine vocabulorum incertę·ut tolerates· ſamſi
vari·quadi·tungri·marcomanni·bruteri·camaſi
blangiani·tubantes: quoꝝ immanitas barbarie
etiam in ipſis vocabulis horrorem quendam ſi-
gnificat. Sueui pars germanorum fuerūt in fine
ſeptētrionis· de quib⁹ Lucanus: Fundit ab ex-
tremo flauos aquilone ſueuos. Quorū fuiſſe cen-
tū pagos ⁊ populos multi tradiderūt. Dicti autē
ſueui putantur a monte ſueuo qui ab ortu initiū
germanię facit·cui⁹ loca īcoluerūt burgundiones
quondā a romanis ſubacta interiore germania
per caſtrorū limites poſiti a tiberio cęſare in ma-
gnā cōualuerūt gentē·atqȝ ita nomē ex locis ſū-
pſerunt·quia crebra ꝑ limites habitacula.conſti-
tuta burgos vulgo vocāt. Hi poſtea rebelles ef-
fecti romanis·pluſ q̄ꝫ octoginta milia armatorū
ripę reni fluminis inſederunt.⁊ nomē gentis ob-
tinuerunt. Saxonum gens in oceani littoribus
⁊ paludibus inuȷs ſita virtute atqȝ agilitate ha-
bilis.vnde ⁊ appellata ꝙ ſit durum ⁊ validiſſimū
gen⁹ hominū.⁊ pręſtans cęteris piraticis. Fran-
ci a quodam proprio duce vocari putantur. Alȷ
eos a feritate morū nuncupatos exiſtimāt. Sūt
enim in illis mores incōditi·naturalis ferocitas
animorū. Britānos quidam latinę nominatos
ſuſpicantur·eo ꝙ bruti ſint.gens intra oceanum
interfuſo mari·quaſi extra orbē poſita·de quib⁹
Virgilius: Toto diuiſos orbe britānos. Sco-
ti propria lingua nomen habent a picto corpore
eo ꝙ aculeis ferreis cum atramento variaꝝ figu-
rarum ſtigmate annotētur. Galli a candore cor-
poris nuncupati ſunt. Gala enim gręce lac dicit̄.
Vnde ⁊ Virgili⁹ ſic eos appellat·cū ait de his:
Tū lactea colla auro innectunt̄. Scd̄m diuer-
ſitatem enī cęli ⁊ facies hominū ⁊ colores ⁊ cor-
porū quātitates ⁊ animoꝝ diuerſitates exiſtunt·
Inde romanos graues·gręcos leues·afros ver-
ſipelles·gallos natura feroces atqȝ acriores inge-
nio ꝓuidemus·q̄d natura climatum facit. Galli
aūt ſenones antiquit⁹ xenones dicebantur·ꝙ li-
beꝝ hoſpitio recepiſſent·poſtea x.ī s litterā cōmu-
tata ē. Vacca oppidū fuit iuxta pyreneū a q̄ ſunt

cognoīati vaccei· de q̄bꝰ credit̃ dixisse poetā. Lateq; vagātes vaccei. Hi pyrenei iugis ꝑ amplam montis habitant solitudinē. Idē ⁊ vascones·q̄si vaccones.c.in.s.littera demutata: quos Cneus pōpeius edomita hispania ⁊ ad triūphū venire festinās de pyrenei iugis deposuit.⁊ i vnū oppidū congregauit. Unde ⁊ cōuenarū vrbs nomen accepit. Hispani ab hibero amne·primū hiberi· postea ab hispalo hispani cognominati sūt. Gallici a candore dicti. vnde ⁊ galli. Reliquis enim hispanię populis candidiores existunt. Hi gręcā sibi originem asserunt. Unde ⁊ naturali ingenio callent. Siquidē post finem troiani belli teucrū mortē aiacis fratris inuisū patri telamoni dum non reciperet̃ in regnū·cyprum concessisse· ibiq; vrbem noīe antiquę patrię salaminā condidisse inde galletiam ꝓfectus·expositis sedibus ex loco nomē genti dedisse. Astures gentes hispanię vocati eo ꝙ circa isturā flumen septi montibus siluisq; crebris inhabitent. Cantabri gens hispanię a vocabulo vrbis.⁊ hiberi amnis·cui insidūt appellati. Horū animꝰ ꝑtinax.⁊ magis ad latrocinandum ⁊ ad bellandū·uel ad ꝑpetiendū verbera semꝑ parati. Celtiberi ex gallis celticis fuerūt q̄rū ex noīe appellata ē regio celtiberia. Nā ex flumine hispanię hibero vbi cōsederūt.⁊ ex gallis q̄ celtici dicebant̃ mixto vtroq; vocabulo celtiberi nūcupati sunt. Afri appellati ab vno ex posteris abrahę qui vocabat̃ afer qui dicit̃ duxisse aduersus libyā exercitū.⁊ ibi victis hostibꝰ consedisse· eiusq; posteros ex noīe attaui ⁊ afros ⁊ africam nuncupasse. Peni aūt carthaginenses sunt a fenicibꝰ nūcupati·qui cū didone ꝓfecti sūt. Tyrios vero a tyria vrbe fenicū nūcupatos·de qua ꝓfecti sunt.⁊ in africę littus venerūt. Getuli getę dicūt̃ fuisse qui ingenti agmine a locis suis nauibꝰ conscendentes·loca syrtium in libya occupauerūt.⁊ quia ex getis venerant deriuato noīe getuli cognominati sūt. Unde ⁊ opinio est apud gotthos ab antiqua cognatione mauros consanguinitate ꝓpinquos sibi vocare. Africā aūt initio habuere libyes. deinde afri·pꝰ hoc getuli·postremū mauri ⁊ numides. Mauri ⁊ numide ut afri putāt sic sumpserūt ⁊ exordiū ⁊ vocabulū. Nam postq̄ in hispania hercules interijt ⁊ exercitꝰ eius cōpositus ex varijs gentibꝰ amisso duce passim sibi sedes quęrebant.⁊ ex eo numero medi ⁊ persę ⁊ armeni nauibꝰ in africam transuecti ꝓxima mari loca occupauere·sed persę dū materiā in agris ꝓ cōstruēdis domicilijs nō inuenirēt.⁊ ignara lingua cōmertiū ꝓhiberēt·ꝑ patentes agros·⁊ diuersas solitudines vagabāt̃.⁊ a pabulatiōibꝰ vagabūdis·semetipsos ꝓpria lingua numides appellauerūt·id ē sine oppido vagos ⁊ errantes. Medi aūt cū libijs se miscuerāt·qui ꝓxima hispania habitabant.quorū nomē paulatim libyes corrupere barbara lingua mauros ꝓ medos appellantes·licz mauri ob colorē a gręcis vocarent̃. Gręci enim nigrū mauron vocant. Ęstifero quippe calore afflati speciem atri coloris ducūt. Massylia ciuitas africę est nō lōge ab atlante ⁊ hortis hesperidū·a q̄ ciuitate massyli vocati sunt·quos nos corrupte massulos vocamꝰ·de q̄bꝰ Uirgiliꝰ. Hinc mihi massylie gētis monstrata sacerdos. Gaulalū gētes sūt a meridie vsq; oceanū hesperiū ꝑuagantes. His nomen gauloen insula dedit quę est iuxta ęthiopiam·vbi nec serpens nascit̃ nec viuit. Garamantes ꝓpłi africę sūt ꝓpe cirenas inhabitantes·a garamāte rege apollinis filio nominati·qui ibi ex suo nomine garama oppidū cōdidit. Sūt aūt ꝓximi gentibꝰ ęthiopū·de q̄bꝰ Uirgiliꝰ: Extremi garamātes. Extremi aūt q: seui ⁊ a cōsortio hūanitatis remoti. Hesperij vero sūt q̄ circa hispaniā cōmorant̃. Nam hispania hesperia dicitur. Ęthiopes dicti a filio cham qui vocatus est chus·ex quo originē trahūt. Chus eni hebraica lingua ęthiops interpretat̃. Hi quondā ab indo flumine cōsurgentes· iuxta ęgyptū inter nilum ⁊ oceanū·in meridie sub ipsa solis vicinitate insederūt·quorū tres sunt populi·hesperi·garamantes.⁊ indi. Hesperi sunt occidentis·garamantes tripolis·indi orient̃. Trogoditę gentes ęthiopū ideo nuncupati ꝙ tanta celeritate pollēt·ut feras cursu pedū assequāt̃. Panphagij ⁊ hi ī ęthiopia sunt·quibꝰ esca est quicquid mandi pōt.⁊ oīa fortuitu gignentia. vnde ⁊ appellati. Ictiophagi ꝙ venando in mari valeant.⁊ piscibus tm̄ alantur. Hi post indos montanas regiones tenent·quos subactos alexander magnꝰ·piscibꝰ vesci ꝓhibuit. Antropophagi gens asperrima·sub regione syricū sita·qui quia humanis carnibꝰ vescunt̃·ideo antropophagi nominātur. Itaq; sicut his·ita ⁊ ceteris gentibꝰ ꝑ secula aut a regibus·aut a locis· aut a moribꝰ·aut ex quibuslibet alijs causis īmutata vocabula sūt·ita ut prima origo noīs eorum temporꝝ vetustate non pateat. Iam vero hi q̄ antipodę dicuntur·eo ꝙ cōtrarij esse vestigijs nostris putant̃·ut quasi sub terris positi aduersa pedibꝰ nostris calcent vestigia·nulla rōne credendū est· q: nec soliditas patit̃·nec centrū terrę·sed neq; hꝰ vlla historię cognitione firmat̃·sed hoc poetę q̄si ratiocinando coniectāt. Titanas autē quosdam in gręcia ferūt fuisse robustos ⁊ excellentes viribus ꝓpłos quos ferūt fabulę ab irata cōtra deos terra ad eiꝰ vltionē creatos. Unde ⁊ titanes dicti sunt. .id est ab vltione ꝙ q̄si vlciscēdę matris terrę causa i deos armati existerent·quos fabulę a ioue bello fuisse supatos atq; extinctos fingunt·ꝓpter ꝙ e cęlo iactis fulminibus interierunt.

De regnis ⁊ milicię vocabulis Cap.III.

r Regnū a regibꝰ dictum. Nam sicut reges a regēdo vocati·ita regnū a regibꝰ. Regnū vniuersę natiōes suis quęq; temporibꝰ habuere·ut assyrij·medi·persę·ęgyptij·gręci uel romani·quorꝝ vices sors tēporū ita volutauit

alterꝫ ab altero solueret̃. Int̃ oĩa aũt regna terra/
rum duo regna ceteris glorioſiora tradunt̃. aſſy/
rioꝝ ꝑmo· deinde romanoꝝ· ut tẽporibus ⁊ locis
inter ſe ordinata atq3 diſtincta ſunt. Nam ſicut
illud prius. ⁊ hoc poſteriꝰ· ita illud ĩ oriẽte· hoc ĩ
occidente exortũ ẽ. Deniq3 in illiꝰ fine· huiꝰ initiũ
confeſtim fuit. Regna cetera ceteriq3 reges velut
appendices iſtoꝝ habent̃. Reges a regẽdo voca/
ti. ſicut enĩ ſacerdos a ſcificãdo· ita ⁊ rex a regen/
do. Non aũt regit q̃ nõ corrigit. Recte igit̃ faci/
endo regis nomẽ tenet̃· peccando amittit̃. Unde
⁊ apud veteres tale erat ꝓuerbiũ. Rex eris ſi re/
cte facias· ſi nõ facias nõ eris. Regię ꝟtutes pręci/
pue duę· iuſticia ⁊ pietas. Plus aũt ĩ regibꝰ lau/
datur pietas. Nam iuſticia ꝑ ſe ſeuera eſt. Cõſu/
les appellati a cõſulẽdo· ſicut reges a regẽdo. ⁊ ſi/
cut leges a legẽdo. Nam cũ romani regũ ſuꝑbã
dominationẽ nõ ferrent· annua imperia binoſq3
conſules ſibi fecerũt. Nam faſtus regius· nõ be/
niuolẽtia conſulẽtis· ȝ ſuꝑbia dominantis erat.
Hinc igit̃ cõſules appellati· uel a conſulẽdo ciui/
bus· uel a regẽdo cũcta cõſilio. Quos tamẽ ideo
mutãdos ꝑ annos ſingulos elegerũt· ut nec inſo/
lens diu maneret. ⁊ moderatior cito ſuccurreret.
Inde aũt duo pares· q: vnꝰ rem ciuilẽ· alter rem
militarẽ adminiſtrabat. Regnauerũt aũt annis
quadringentis ſexagintaſeptẽ. Proconſules ſub/
iecti erãt cõſulibꝰ. ⁊ dicti ꝓcõſules eo ꝙ vice con/
ſulis fungerentur· ſicut ꝓcurator curatoris· id eſt
actoris. Exconſules aũt dicti ꝙ iã a cõſulatu exie/
rint ſiue diſceſſerint· pacto vicis ſuę anno. Dicta/
tores q̃nto anno poſt reges expulſos romani ſi/
bi creauerũt· dum gener tarquinij ad iniuriã ſo/
ceri vindicãdã ingentẽ aduerſus romã collegiſ/
ſet exercitũ. Hi q̃nquẽnij tẽporis imperio vtebã/
tur. Plus enĩ erant honore q̃ꝫ conſules q̃ annuas
ꝑtãtes tenebant. Et dicti dictatores quaſi ꝑnci/
pes ⁊ pręceptores. Unde ⁊ magiſtri populi nomi/
nabant̃. vnde ⁊ edicta dicuntur. Cęſarũ nomẽ a
iulio cępit· qui bello ciuili cõmoto primus roma/
norũ ſingularẽ obtinuit ꝑncipatũ. Cęſar aũt di/
ctus ꝙ cęſo mortuę matris vtero ꝓlatus eductuſq3
fuerit· uel ꝙ cũ cęſarie natus ſit. a quo ⁊ imꝑato/
res ſequẽtes cęſares dicti· eo ꝙ comati eẽnt. Qui
enim ex ſecto vtero eximebant̃· cęſones ⁊ cęſares
appellabant̃. Julius autẽ dictus· quia a iulo ęnee
filio originẽ duxit· ut cõfirmat Uirgiliꝰ: Julius
a magno demiſſũ nomẽ iulo. Imꝑatoꝝ aũt nomẽ
apud romanos eorũ tm̃ prius fuit· apud quos ſũ/
ma rei militaris cõſiſteret. ⁊ ideo imꝑatores di/
cti ab imperando exercitui· ſed dum diu duces ti/
tulis imperatorijs fungerent̃· ſenatus cenſuit· ut
auguſti cęſaris hoc tm̃ nomen eſſet· eo ꝙ is di/
ſtingueret̃ a ceteris gẽtiũ regibꝰ· qđ ⁊ ſequẽtes cę/
ſares hactenꝰ vſurpauerũt. Solet enĩ fieri ut pri/
mi regis nomẽ etiã reliq̃ poſſideãt· ſicut apud al/
banos ex ſiluij noĩe oẽs reges albanoꝝ ſiluij ap/
pellati ſũt· ſic ⁊ apud perſas arſacidę· apud ęgy/
ptios ptolemęi· apud athenienſes cecropidę. Au/
guſtꝰ ideo apud romanos nomẽ imperij eſt· eo ꝙ
olim augerẽt rẽpublicã amplificãdo. Qđ nomẽ
primitꝰ ſenatꝰ octauiano cęſari tradidit· ut q: au/
xerat terras· ipſo noĩe ⁊ titulo cõſecraret̃. Dũ aũt
idẽ octauianꝰ iã cęſar ⁊ imꝑator appellaret̃ uel au/
guſtus. poſtea ꝟo dũ ludos expectaret. ⁊ ꝓnũcia/
tũ eſſet illi a ꝑplo ut vocaret̃ ⁊ dñs· ſtatim manu
vultuq3 auerſo indecoras adulatiões repſſit. ⁊ dñi
appellationẽ ut homo declinauit· atq3 in ſequenti
die oẽm ꝑplm grauiſſimo edicto corripuit· dñmq3
ſe poſt hęc appellari· ne a liberis quidẽ ſuis ꝑmi/
ſit. Fuit enĩ filius actię quę nata eſt de ſorore iulij
cęſaris. Reges aũt ob hanc cãm apud gręcos ba/
ſilei vocant̃· ꝙ tãq̃ꝫ baſes ꝑplm ſuſtinẽt. Uñ ⁊ ba/
ſes coronas habẽt. Quãto enĩ quiſq3 magis pręꝑ/
ponit̃· tanto ampliꝰ pondere laboꝝ grauat̃. Ty/
ranni gręce dicunt̃. idẽ latine ⁊ reges. Nã apud
veteres int̃ regẽ ⁊ tyrãnũ nulla diſcretio erat· ut
Pars mihi pacis erat dextram tetigiſſe tyrãni.
Fortes enĩ reges tyranni vocabant̃. Nam tyro
fortis· de quibꝰ dñs loquit̃ dicens: Per me reges
regnãt ⁊ tyrãni ꝑ me tenẽt terrã. Jam poſtea in
vſũ accidit tyrãnos vocari peſſimos atq3 impro/
bos reges luxurioſę dñatiõis cupiditatẽ ⁊ crude/
liſſimã dñationẽ in ꝑplis exercentes. Princeps ⁊
dignitatis mõ ſignificat̃ ⁊ ordinis· ſicut eſt illud
virgilianũ: Princeps ardẽtẽ cõiecit lãpada tur/
nus. ꝓ primꝰ. aut dictꝰ princeps a capiendi ſigni/
ficatiõe· ꝙ primꝰ capiat· ſicut municeps ab eo ꝙ
munia capiat. Dux dictꝰ eo ꝙ ſit ductor exercitꝰ.
ȝ non ſtatim quicũq3 ꝑncipes uel duces ſunt· etiã
reges dici poſſũt. Jn bello aũt meliꝰ ducẽ noĩari
cõuenit q̃ꝫ regẽ. Nã hoc nomẽ exprimit in pręlio
ducentẽ. Unde ⁊ Uirgiliꝰ: Ducis euandri. Sa/
luſtiꝰ: Quo cupidiꝰ in ore ducis ſeſe quiſq3 bonũ
Nõ dixit in ore cõſulis. Monarchę ſũt q̃ ſingu/
larẽ poſſidẽt ꝑncipatũ qualis fuit alexãder apud
gręcos. ⁊ iuliꝰ apud romanos. Hinc ⁊ monarchia
dicit̃. Monos q̃ppe ſingularitas gręco noĩe· ar/
chia ꝑncipatꝰ ẽ. Tetrarchę ſũt quartã ꝑtẽ regni
tenẽtes. Nã tetra quatuor ſũt. qualis fuit apud
iudęã philippꝰ. Patricij inde vocati ſũt ꝓ eo ꝙ ſi/
cut patres filijs· ita ꝓuideãt rei publicę. Pręfecti
dicti ꝙ prętoria ꝑtãte pręſint. Prętores idem q̃ ⁊
pręfecti· q̃ſi prępoſitores. Pręſides ꝟo dicti· quia
alicuiꝰ loci tutelã pręſidialit̃ tenẽt. Tribuni vo/
cati ꝙ militibꝰ ſiue plebibꝰ iura tribuũt. Chili/
arcę ſũt q̃ mille pręſũt militibꝰ· quos nos mille/
narios nũcupamꝰ. ⁊ eſt gręcũ nomẽ. Cẽturiones
dicti eo ꝙ centũ pręſũt militibꝰ. ſicut q̃nq̃genarij
q̃ ĩ capite ſũt q̃nq̃ginta militũ· ſicut decani ab eo
ꝙ decẽ militibꝰ preferunt̃. Miles dictus· q: mille
erãt ante ĩn numero vno· uel q: vnꝰ ẽ ex mille ele/
ctus. Romulꝰ aũt primꝰ ex ꝑplo milites ſumpſit ⁊
appellauit. Liber ꝟo primꝰ militię ordinẽ docuit.
Miles aut ordinariꝰ dicitur· aut extraordinariꝰ.
Ordinarius eſt qui per ordinẽ militat· nec adhuc

aliquē cōsecutus est gradū honoris. Est eni gregarius·id est humilis militię. Extraordinari⁹ est qui ob virtutē ꝓmouet̄ ex ordine. Emeriti dicuntur veterani solutiqꝫ militia·qui iam in vsu prelij non sunt·quia mereri militare dicit̄· a stipendijs scilicꝫ quę merent̄. Idem ⁊ veterani dicūtur·quia iam in vsu prelij non sunt·sed post multos militię labores quietis suffragiū cōsequūtur. Equestres milites dicti·eo ꝙ equo sedeāt. Itē militat ille in equestri ordine. Tyrones dicunt̄ fortes pueri ꝙ ad militiā delegant̄ atqꝫ armis gerendis habiles existunt. Hi eni non ex sola ꝓfessione natiuitatis· sed ex aspectu ⁊ valitudine corpis existimant̄. Vn̄ ⁊ tyrones dicti·quiqꝫ anteꝙ̄ sacramēto probati fuerint milites nō sūt. Romanę aūt militię mos fuit puberes p̄mo exerceri armis. Nam sextodecimo anno tyrones militabant·quo etiā solo sub custodib⁹ agebant. de quib⁹ Virgili⁹: Et primo flore iuuentus. Seruos sane nunꝙ̄ militasse constat·nisi seruitute deposita·excepto hānibalis tēpore·cum post cannense preliū in tanta necessitate fuissent romani·ut ne liberandorū quidē seruorū daretur facultas. Desertores vocati·eo ꝙ desertis militarib⁹ officijs euagant̄. Hi in alios numeros militię nomē dare ꝓhibent̄·sed si nō magni temporis culpam cōtraxerint·cęsi numeris suis restituūtur. sed ⁊ qui deserunt exercitū ad hostes trāseuntes. ⁊ ipsi desertores vocant̄. Conscripti milites dicuntur· q: in tabulis conferunt̄ ab eo qui eos ducturus est·sicut transcripti vocātur·cū de alia in aliā legionē transeūt. ⁊ inde transcripti·q: noīa dant ut transcribant̄. Optiones dicti ꝙ sint electi. Nā optare eligere est·sicut ē illud: Optauitqꝫ locū regno·id est elegit. Excubitores dicūt̄· ꝓ eo ꝙ excubias semꝑ agunt. Sūt eni ex numero militum. ⁊ in porticib⁹ excubant ꝓpter regalē custodiā. Excubię aūt diurnę sūt·vigilię nocturnę. vnde ⁊ vigiles. Velites erāt apud romanos genus militię·a volitando vocati. Lecti eni agilitate iuuenes cū armis suis post terga equitū consedebant. ⁊ mox cū ad hostes ventū esset·equis desiliebāt. ⁊ cōtinuo pedites ipsi·ex alia parte equitibus ꝑ quos aduecti fuerant dimicantib⁹·hostē perturbabant. Ab his igitur velitib⁹ elephanti quondā hānibalis retroacti cum regi iam a suis nō possent·fabrili scalpro inter aures adacto necabantur. Castra sūt vbi milites steterint. Dicta aūt castra quasi casta·eo ꝙ illic castraret̄ libido. Nam nunꝙ̄ his intererat mulier. Militia autē a militibus dicta·aut a multis quasi multitia· q̄si negociū multorū·aut a mole rerū·quasi moleatia. Legio sex miliū armatorum est·ab electo vocata quasi lecti·id est armis electi. proprie autē lingua macedonū phalanx·gallorū caterua·nostra legio dicitur. Legio autem habet sexaginta centurias· manipulos. xxx. cohortes. xij. turmas ducentas· choros. xv. Centuria est pars exercitus in centenos milites diuisa. Vnde ⁊ qui his presunt centuriones dicunt̄. Succenturiati sunt·non qui in prima sed qui in secunda centuria sunt·quasi sub prima centuria·tn̄ structi etiā ipsi ⁊ i speculis positi in bello sūt·ut si prima defecerit·isti quos sub se diximus·laborātib⁹ primis subueniāt. Vnde ⁊ ad insidiandū ponitur succenturiat⁹·quasi armis dolosis instruct⁹. Manipul⁹ ducētorū ē militum. Manipuli aūt dicti sūt milites·siue q: bellū primo manu incipiebant·siue ꝙ anteꝙ̄ signa essent manipulos sibi·id est fasciculos stipulę uel herbę alicui⁹ ꝓ signis faciebant·a quo signo manipulares milites cognominati sūt. de quib⁹ Lucanus: Conuocat armatos extēplo ad signa maniplos. Turma. xxx. equites sunt. Romani eni equites in vna tribu trecenti fuerunt. De singulis enim centurijs. x. dabant̄ ⁊ fiebat turma. Cohors q̄ngentos milites habet. Tria sunt militię genera· sacramentū·euocatio·cōiuratio. Sacramentū in quo post electionē iurat vnusquisqꝫ miles se non recedere a militia nisi post completa stipendia·id est militię tp̄a. ⁊ hi sunt qui habent plenā militiā. Nam viginti ⁊ q̄nqꝫ annis tenent̄. Euocatio dū ad subitū bellū·non solū milites· ꝫ ⁊ cęteri euocant̄. Vnde etiā consul solebat dicere: Qui rēpublicam saluā eē vult me sequatur. Cōiuratio·quę fit in tumultu quando vicinū vrbis periculū singulos iurare nō patit̄·ꝫ repente colligit̄ multitudo ⁊ tumultuosa in ira cōflat̄. Hęc ⁊ tumultuatio dicitur. In acie aūt iste fere forme sunt: Exercit⁹ classis·nod⁹·cuneus·alę·cornua·agmen: quę formas ⁊ nomina ab ipsis rebus de quibus translata sunt mutuātur. Acies dicta ꝙ ferro armata sit ⁊ acumine gladiorū. Exercitus·multitudo ex vno genere·ab exercitatiōe belli vocata. Classes dictę· ꝓpter diuisionē exercit⁹·qui postea manipuli dicti sunt. vnde ⁊ Virgili⁹: Classibus hic locus ē·hic acies certare solebant. Nam postea ⁊ classica nauiū dicta. Nodus ꝓprie est densa peditū multitudo·sicut turma equitū. Nodus autem dictus pro difficultate ꝙ vix possit resolui. Cuneus est collecta in vnū militum multitudo. Vnde ꝓpter ꝙ in vnū coit. ⁊ ipsa coitio in vnū cuneus nominatus est quasi coune⁹·eo ꝙ in vnū omnes cogunt̄. Alę in exercitu. xxx. equites esse dicunt̄. Alę aūt equites ob hoc dicti·quia tegunt pedites alarū vice. Cornua vocant̄ extremitas exercitus ꝙ intorta sit. Agmen dicitur·cū exercit⁹ iter facit·ab agendo vocatū·id est eundo. Plautus: Quo te agis ⁊ ipse. Est eni exercitus ambulans. Nam agmen dicitur·q̄d in longitudine directum est· qualiter solet esse cum exercitus portis ꝓcedit. quicq̄d fuerit aliud abusiue dicitur.

De ciuibus Cap. IIII.

De imperijs militięqꝫ vocabulis ex parte dictū est·deinceps ciuiū nomina sūmatim subiungimus. Ciues vocati ꝙ i vnū coeuntes viuant ut vita cōmunis ⁊ ornatior fiat ⁊ tutior. Domus vnius familię habitaculum est·

ſicut vrbs vniꝰ populi·ſicut orbis domiciliũ totiꝰ generis humani. Eſt aũt domus genus familię· ſiue coniũctio viri ⁊ vxoris. Incipit aũt a duobꝰ· ⁊ ē nomē gręcũ. Familia ē liberi ex liberis legibꝰ ſuſcepti a femore. Genꝰ aũt a gignendo ⁊ ꝓgenerando dictum·aut a diffinitione certorũ prognatorum·ut nationes quę ꝓprijs cognationibus terminatę gentes appellantur. Populus eſt humanę multitudinis iuris conſenſu ⁊ cõcordi cõmunione ſociatus. Populus autem eo diſtat a plebibus ꝙ populus vniuerſi ciues ſũt·cõnumeratis ſenioribus ciuitatis. Plebs autem reliquũ vulgus ſine ſenioribus ciuitatis. Populꝰ ergo tota ciuitas ē· vulgus vero plebs eſt. Plebs autem dicta a pluralitate·maior eſt enim numerus minorũ ꝙ ſenioꝝ. Populus vero. .dicitur id eſt cętus. .vñ ⁊ ꝑplꝰ dictꝰ eſt. Grę ce autem populꝰ laos dicitur·a lapidibus. Vulgꝰ eſt paſſim inhabitãs multitudo·quaſi quiſqȝ quod vult. Tribus dicuntur tanꝙ curię ⁊ cõgregationes diſtinctę populoꝝ. ⁊ vocatę tribus ab eo ꝙ in principio romani trifarie fuerũt a romulo diſpertiti: in ſenatoribꝰ·militibus ⁊ plebibꝰ. Quę tamē tribus nũc multiplicatę·nomen priſtinũ retinēt. Senatui nomē ętas dedit ꝙ ſeniores eſſent. Alij a ſinendo dictos accipiunt ſenatores. Ipſi enim agendi facultatem dabant. Senatuſ conſultus a conſulendo ⁊ tractãdo eſt dictus·ꝙſic fit ut conſulat ⁊ nocere non poſſit. Patres autem ut Saluſtius dicit·a curę ſimilitudine vocati ſũt. Nam ſicut patres filios ſuos·ita ⁊ illi rempublicã alebant. Patres conſcripti·quia dum romulus decem curias ſenatorum elegiſſet·noĩa eorum pręſente populo in tabulas aureas cõtulit·atqȝ inde patres conſcripti vocati. Primi ordines ſenatorũ dicuntur illuſtres·ſecundi ſpectabiles·tertij clariſſimi. Iam inferius quartũ aliqđ genus non ē. Quis autē ſenatoria quiſqȝ origine eſſet·vſqȝ ad legitimos annos eques romanꝰ erat·deinde accipiebat honorem ſenatorię dignitatis. Cenſores apud veteres romanos erant. Eſt enĩ nomē cenſoris dignitas iudicialis. Cenſere enĩ iudicare ē. Itē cēſores ſũt patrimonioꝝ iudices·a cenſu ęris appellati. Iudices dicti quaſi ius dicentes populo·ſiue ꝙ iure diſceptent. Iure aũt diſputare·eſt iuſte iudicare. Non eſt autem iudex·ſi non eſt in eo iuſticia. Pręſides rectores prouintię ſunt dicti ꝙ pręſunt. Prętores aũt quaſi pręceptores ciuitatis ⁊ principes. Idem ⁊ quęſtores·quaſi quęſitores·eo ꝙ quęſtionibus pręſunt. Conſiliũ enim ⁊ cauſa apud eos eſt. Proceres ſunt principes ciuitatis·quaſi ꝓcedes·ꝙ ante omnes honore pręcedant. Vnde ⁊ capita trabium quę eminēt extra parietes proceres dicuntur·eo ꝙ primo procedãt. Hinc aũt ad primores facta tranſlatio ꝙ a cętera multitudine prominent. Tribuni dicti ꝙ plebi uel iura uel opem tribuant. Conſtituti ſunt autē ſexto anno poſt reges exactos. Dum enim plebs a ſenatu ⁊ conſulibꝰ premeretur·tunc ipſa ſibi tribunos quaſi ꝓprios iudices ⁊ defenſores creauit· qui eorum libertatem tuerentur. ⁊ eos aduerſus iniuriã nobilitatis defenderent. Vnde ⁊ defenſores dicti·eo ꝙ ſibi plebem cõmiſſam contra inſolentiam improborũ defendant. At contra nunc quidam euerſores non defenſores exiſtunt. Numerarij vocati ſunt qui publicũ nũmũ ęrarijs inferunt. Functi ab eo ꝙ fungant̃ officio ⁊ honore aliquo dicti. Hinc ⁊ defunctos mortuos dicimꝰ ꝙ compleuerũt vitę officia. Nihil enĩ iam faciunt. Municipes ſunt in eodē municipio nati·ab officio munerũ dicti·eo ꝙ publica munia accipiunt. Munia enim officia ſunt. Vnde ⁊ immunes dicunt̃ qui nullũ gerũt officiũ. Municipales originales ciues ⁊ in loco officiũ gerentes. Decuriones dicti·ꝙ ſint de ordine curię. Officium enim curię adminiſtrant. vnde non eſt decurio qui ſummam non intulit uel curiã participauit. Curiales autē idē ⁊ decuriones. Et dicti curiales·qꝛ ciuilia munera procurãt ⁊ exequũt̃. Principales·magiſtratus. ⁊ duũuirales·curialium officioꝝ ordines ſũt. Principales dicti·ꝙ pręſint magiſtratibꝰ. Magiſtratꝰ vero ꝙ maiores ſint reliquis officijs. Duũuirales autē qui ſuper duos viros habent poteſtatem. Tabellio vocatꝰ·eo ꝙ ſit portitor tabellarũ. Idem exceptor·idē ⁊ ſcriba publicꝰ·qꝛ ea tm̃ quę geſtis publicãt̃ ſcribit. Burgarij a burgis dicti·quia crebra per limites habitacula conſtituta burgos vulgo vocant. vnde et burgũdionũ genti nomen inhęſit·quos quondam ſubacta germania romani per caſtra diſpoſuerũt·atqȝ ita nomē ex locis ſumpſerunt. Collegiati dicuntur·ꝙ eorũ collegio cuſtodijſqȝ deputentur qui facinus aliqđ commiſerunt. Eſt enim ſordidiſſimũ genus hominũ patre incerto progenitum. Priuati ſunt extranei ab officijs publicis. Eſt enim nomen magiſtratum habenti contrarium. ⁊ dicti priuati·ꝙ ſint ab officijs curię abſoluti. Mercēnarij ſunt ꝗ ſeruiunt accepta mercede. Idem ⁊ barones gręco nomine ꝙ ſint fortes in laboribus· Barys enim dicitur grauis ꝙ ſit fortis. Cui contrarius eſt leuis·id eſt infirmus. Publicani appellantur cõductores vectigalium fiſci uel rerum publicarum·ſiue qui vectigalia publica exigunt·uel qui ꝑ negocia ſęculi lucra ſectant̃. vnde ⁊ cognominati ſũt. Villicus ꝓprie villę gubernator eſt. Vnde ⁊ a villa villicus nomen accepit. Interdum autem villicus non gubernatorem villę·ſed diſpenſatorem vniuerſę domꝰ Tullio interpretãte ſignificat· qđ eſt vniuerſarum poſſeſſionum ⁊ villarum diſpenſatorem. Actores idem ⁊ curatores·ab agendo ⁊ curando vocati. Procuratores vero eo ꝙ vice curatoris fungantur·quaſi propter curatores·ſicut ꝓconſul pro conſule. Coloni ſunt cultores aduenę· dicti a cultura agri. Sunt enim aliunde venientes atqȝ alienum agrum locatum tenentes ac debentes cõditionē genitali ſolo ꝓpter agriculturã

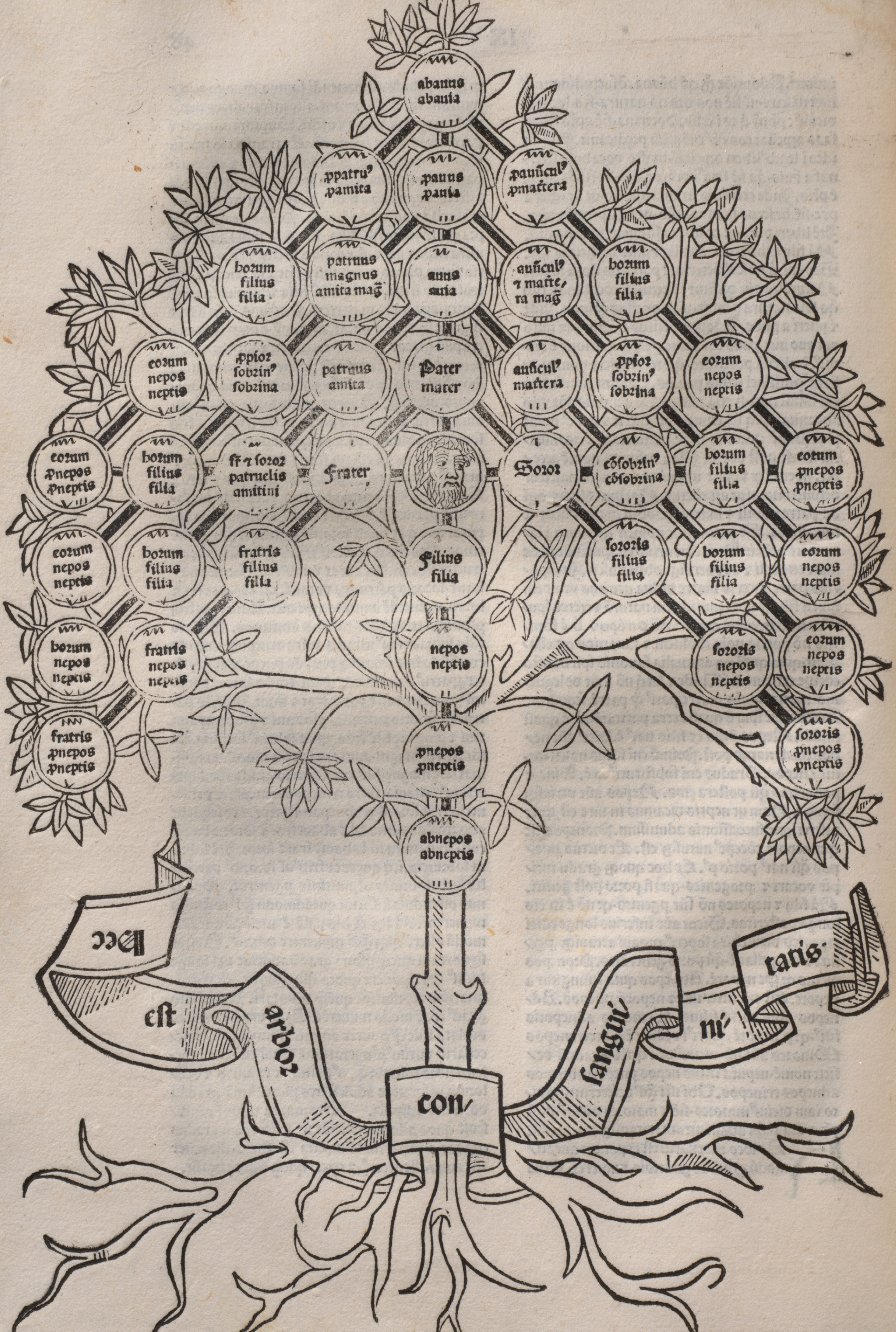
sub dñio possessoris ꝓ eo ꝙ his locatus ē fundus. Coloni autem quattuor modis dicũtur. Nā coloni aut romani sunt. aut coloni latini. aut coloni auxiliares. aut coloni ruris priuati. Inquilini vocati quasi incolentes aliena. Non enī habent ꝓpriam sedē. sed in terra aliena inhabitant. Differt autem inter inquilinũ ⁊ aduenam. Inquilini enim sunt qui emigrant ⁊ non ꝑpetuo ꝑmanent. Aduenę aũt uel incolę aduenticij perhibent̃ sed ꝑmanentes. ⁊ inde incolę. quia iam habitatores sunt. ab incolēdo. Indigenę sunt inde geniti. ⁊ in eodem loco nati vbi inhabitant. Incola autē nō indigenam sed aduenam indicat. Peregrini dicti eo ꝙ ignorantur eorũ parentes a quibus orti existunt. sunt enim de longinqua regione. Urbani vocabantur qui romę habitabant. Qui ṽo ī cęteris locis. oppidani. Nam sola roma vrbs. cętera oppida. Famuli sũt ex ꝓpria suorũ familia orti. Serui autē vocabulũ inde traxerunt. ꝙ hi q̃ iure belli possint occidi a victorib⁹ cōseruabāt̃ ⁊ serui fiebant. a seruando scilicet serui appellati. Ancillę a sustentaculo vocatę. Ancon enī gręce cubit⁹ dicitur. Unde ⁊ ancone dicimus. Mancipium est quicquid manu capi subdiqꝫ pōt. ut homo equus ouis. Hęc enī animalia statim ut nata sũt. mancipiũ esse putantur. Nam ⁊ ea quę in bestiaꝝ numero sunt. tunc vident̃ mancipiũ esse quādo capi siue domari ceperint. Ingenui dicti quia ī genere habent libertatē non in facto sicut liberti. Unñ ⁊ gręci eos eugenes vocant ꝙ sint boni generis. Libertus aũt vocatus. quasi liberatus. Erat enī prius iugo seruitutis addict⁹. Libertorũ aũt filij apud antiquos libertini appellabant̃. quasi de libertis nati. Nũc ṽo libertinus. aut a liberto factus aut possessus. Manumissus dicit̃ quasi manu emissus. Apud veteres enī quotiēs manu mittebāt. alapa ꝑcussos circũagebant ⁊ liberos confirmabant. vnde ⁊ manumissi dicti. eo ꝙ de manu mitterentur. Dedititij primũ a deditione sunt nuncupati. Deditio enī dicitur quādo se victi aut vincendi hostes victoribus tradunt: quibus hęc origo nominis fuit. dũ quondā aduersus populum romanũ serui armis sũptis dimicassent. victi se dederũt. comphensiqꝫ varia turpitudine affecti sunt. Ex his quidā postea a dñis manumissi. ꝓpt̃ suppliciorꝫ notas quas manifeste perpessi sunt. ad dignitatem ciuiũ romanorũ non ꝑuenerunt. Latini ante romam conditā apud latinos fiebant. nunq̃ꝫ ꝑ testamentũ. sed ꝑ epistolam libertatē sumentes. Inde quia ꝑ testamentũ non fiebant. nec ex testamento aliquid capere. nec suos heredes facere poterant. Ciues romani postea sub consulibus ꝑ testamenta in vrbe romana effecti sũt. Dicti aũt ciues romani. quia testamēto liberi effecti. in numerũ romanorꝫ ciuiũ rediguntur. His primum aditus erat in vrbe roma cōmorari. cęteris aũt libertis ꝓhibebatur. ne uel in vrbe roma uel infra septimum ab vrbe miliarium cōmanerēt.

De affinitatibus ⁊ gradibus. Cap. v.

Heredis nomē imposuit census ęris. soluit enim tributũ auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hęreditatis ⁊ generis. ut sũt filij ⁊ nepotes. Proheres est qui loco hęredis fungitur quasi ꝓ hęrede. Est enī aut institutus. aut substitut⁹. Pater est a quo nascitur initium generis. Itaqꝫ is paterfamilias vocitatur. Pater aũt dictus eo ꝙ patratiōe peracta filium procreet. Patratio enim ē rei venereę consũmatio. Lucreti⁹. Et bene patratio patrũ. Genitores aũt a gignendo. ⁊ parentes quasi parientes. Idem ⁊ creatores. Crementũ enim ē semen masculi. vnde animaliũ ⁊ hominũ corpora concipiuntur. hinc creatores parentes dicunt̃. Mater dicitur ꝙ exinde efficiatur aliquid. Mater enim quasi materia. nam causa pater ē. Paterfamilias aũt dictus. ꝙ omnibus in familia sua positis seruis. tanq̃ꝫ pater filijs patria dilectiōe cōsulit seruorũqꝫ conditionē a filiorum affectu non discernit. sed quasi vnũ membrũ amplectitur. Hinc enī exortum est nomē patrisfamilias. Qui autē inique dominant̃ ī seruis. hoc se noīe nequaq̃ꝫ reputent appellari. Materfamilias inde vocat̃. quia ꝑ quandam iuris solēnitatem in familiam trāsit mariti. Tabulę enim matrimoniales instrumenta emptionis suę sunt. Alias sicut matrona est ⁊ mater ꝑmi pueri. id est quasi mater nati. ita materfamilias illa est quę plures enixa est. Nam familia ex duobus esse incipit. Auus. patris pater est. ab ęuo dictus. id est ab antiquitate. Proauus aui pater est. quasi prope auum. Abauus. proaui pater. iā lōge ab auo. Atauus. abaui pater. Tritauus. ataui pater. quasi tetrauus. id est quartus supra abauũ. Sed tritauus vltimũ cognationis nomen est. Familia autem oritur a patre. terminatur ī tritauo. Filius ⁊ filia a familia dicti sũt. ipsi enim primi in ordine nascentiũ existunt. Unñ ⁊ cornelia familia stirps ipsa oīs a cornelio orta. Familia aũt a femore. femur enī gen⁹ est ⁊ stirps ondit̃. Nā familia. ꝓ seruis abusiue. nō ꝓpe dicit̃. Stirps ex longa generis significatione vocatur. Gnatus dict⁹ quia generatus. Unde ⁊ ꝑ g scribit̃. Soboles. eo ꝙ substituitio sit generis. Quadripartitus est aũt ordo filiorꝫ. ita. Unigenitus. primogenitus. medius. nouissimus. Unigenitus ꝙ sit vnicus. nec ante nec post vllus. Primogenitus. ante quem nullus. Medius. inter oēs. Nouissim⁹. post omnes. Idem ⁊ minimus. a monade. Nouissimus autem ꝓpter ꝙ nouus. quia cęteri pręcedēdo antiquiores existũt. Quattuor enī modis filij appellantur: natura. imitatione. adoptione. doctrina. Natura. veluti cũ dicuntur filij abrahę iudęi. Imitatione. ut ipsius abrahę fidē imitantes ex gentibus. dicente euāgelio: Potēs ē deus de lapidibus istis suscitare filios abrahę. uel sicut eosdem iudęos dñs filios eē dicit diaboli. a quo nō nominati uel non nati. sed quē fuerāt

imitari. Adoptiōe q̄z qd̄ hūana cōsuetudine nulli
licet nescire· ul' sic̄ nos deo nō natura· ꝫ adoptiōe
dicim⁹: pr̄ nr̄ q̄ es i celis. Doctrina· sic̄ apl's filios
suos appellat eos q̄b⁹ euāgeliū pꝛedicauit. Filij āt
ideo i legib⁹ liberi appellāt· ut isto vocabulo secer/
nāt a Ꝟuis· q̄a sic̄ seru⁹ i ptāte ē dn̄i· sic fili⁹ i ptāte
ē pr̄is. Inde etiā filio fit emācipatio· ut sit liber a
pr̄e· sic̄ fit seruo manumissio· ut sit liberat⁹ a dn̄o.
Itē liberi dicti· q: ex libero sūt matrimonio orti.
Nā filij ex libero ⁊ ancilla Ꝟuilis cōditiōis sūt.
Sēp eni q̄ nascit' deterioꝛē parentis statū sumit.
Naturales aūt dicūtur ingenuaꝝ cōcubinaꝝ filij
q̄s sola natura genuit· nō honestas cōiugij. Idē
⁊ pueri a pube. Adoptiu⁹ filius ē q̄ aut pr̄e iusto
aut auo aut ꝓauo cui⁹ ptāte p̱ emācipationē ē tra/
dit⁹ i alienā potestatē· q̄ vtriusq̄z fert nomen· ut
flaui⁹ emili⁹ uel scipio paulus. Gemini sūt nō duo
tm̄ simul nati· ꝫ etiā plures. De geminis aūt vno
aboꝛtiuo· alt' q̄ legitime nat⁹ fuerit vopisc⁹ noiat'
Posthum⁹ vocat' eo q̄ p⁹ humationē pr̄is nasci/
tur· id est post obitū. Iste ⁊ defuncti nomē acce/
pit. sic eni lex voluit ut qui de defuncto nascitur
defuncti nomine appelletur. Nothus dicitur qui
de patre nobili ⁊ matre ignobili gignit'· sicut ex
concubina. Est autem hoc nomen grecum ⁊ i la/
tinitate deficit. Huic cōtrarius est spurius qui de
matre nobili ⁊ de patre ignobili nascit'. Itē spu/
rius patre incerto matre vidua genitus velut tm̄
spurij filius· quia muliebꝛem naturā veteres spu/
riū vocabāt. velut ἀπὸ τοῦ σπόρου h ē semi/
nis nō patris noie. Eosdem ⁊ fauonios appella/
bant· quia quedam animalia fauonio spū hausto
cōcip̱e existimant'. Unde ⁊ hi q̄ nō sunt de legiti/
mo matrimonio matrē poti⁹ q̄ patrē sequūtur.
Latine aūt spurij quasi extra puritatē· id ē quasi
imūdi. Nepos ē qui ex filio nat⁹ ē. Dict⁹ aūt ne/
pos quasi natus post. Pꝛimū eni filius nascit'· de/
inde nepos. Gradus eni substitutiōis ē. Hinc ⁊
posteritas q̄si postera etas. Nepos aūt vtriusq̄z
sexus ē. Nam ut neptis dicamus in iure est ꝓpter
discretionē successionis admissum. Pꝛonepos est
q̄ ex nepote cōcept⁹ natusq̄z est. Et dictus ꝓne/
pos q̄si nat⁹ poꝛꝛo p⁹. Ex hoc quoq̄z gradu inci/
pit vocari ⁊ pꝛogenies· quasi poꝛꝛo post geniti.
Nā filij ⁊ nepotes nō sūt ꝓgenies· q: nō ē in eis
longa posteritas. Sicut aūt inferius longe editi
ꝓgenies dicunt'· ita superi⁹ pꝛoaui attauiq̄z ꝓge/
nitoꝛes appellant'· q̄si poꝛꝛo generātes. Pꝛonepos
dictus q: ꝓpe nepotē. Abnepos quia seiungitur a
nepote. Est eni inter illū ⁊ nepotē ꝓnepos. Ad/
nepos abnepotis filius. Trinepos adnepotis
fili⁹· q: p⁹ nepotē quart⁹ i oꝛdine ē q̄si tetranepos
Minoꝛes aūt nō dicim⁹ nisi q̄tiēs graduū de/
ficit nomē· utputa filius nepos ꝓnepos abnepos
adnepos trinepos. Ubi isti g̃d⁹ defecerint· meri/
to iam dicim⁹ minoꝛes· sic̄ ⁊ maioꝛes dicim⁹ post
pr̄is aui ꝓaui abaui attaui tritauiq̄z vocabulū.

Hoc loco necessariū est exponere quēad/
modū grad⁹ cognatiōis numerēt'. Qua
in re in pꝛimis admonendi sumus q̄ cognatio/
num alie supꝛa numerant'· alie infra· alie ex trās/
uerso· que etiā a latere dicūt'. Supioꝛ cognatio ē
parentū· inferioꝛ liberoꝛū. Ex transuerso fratrū
soꝛoꝛūve· coꝛūq̄z qui ex his ꝓgenerāt'. ⁊ cōsequēt'
patrui· amite· auunculi· matertere. Et supioꝛ q̄dē
⁊ iferioꝛ cognatio a p̄mo gradu icipit· at ea que ex
trāsuerso numerat' a secūdo. Pꝛimo gradu ē su/
pꝛa pater· infra fili⁹ filia. Secūdo supꝛa au⁹ auia·
infra nepos nept̄. Ex trāsuerso frat' ⁊ soꝛoꝛ. Ter/
tio supꝛa ꝓauus ꝓauia· infra ꝓnepos ꝓneptis. Ex
trāsuerso fr̄is soꝛoꝛisq̄z fili⁹ filia ⁊ ꝯsequēt' patru⁹
amita· auūculus matertera. Patruus ē pr̄is frat'
q̄ grece πατρωσ vocat'. Auūcul⁹ ē matris frater
q̄ apud grecos ꝓpꝛie μητρωσ appellat' ⁊ ꝓmiscue
θειοσ dicitur. Amita est patris soꝛoꝛ. matertera
v̄o est matris soꝛoꝛ. vtraq̄z θεια· uel apud quosdā
τηθισ appellat'. Quarto gradu supꝛa abau⁹ ab/
auia. infra abnepos abneptis. Ex trāsuerso fr̄is
soꝛoꝛisq̄z nepos nept̄. ⁊ ꝯsequent' patru⁹ magnus
amita magna· id est aui frat' ⁊ soꝛoꝛ. Itē auūcul⁹
magn⁹ ⁊ matertera magna. id est auie frat' ⁊ soꝛoꝛ.
Consobꝛin⁹ ꝯsobꝛina· id ē q̄ queve ex fr̄ib⁹ aut so/
roꝛib⁹ ꝓgenerāt'. Sꝫ q̄dā recte ꝯsobꝛinos eos ꝓp̄e
putāt dici q̄ ex duab⁹ soꝛoꝛib⁹ ꝓgenerāt'· q̄si ꝯsoꝛo/
rinos. Eos v̄o q̄ ex duob⁹ fr̄ib⁹ ꝓgenerāt' ꝓpꝛie pa
trueles vocari. Si aūt ex duob⁹ fr̄ib⁹ soꝛoꝛes na/
scant'· soꝛoꝛes patrueles vocant'. At eos q̄ ex fr̄e ⁊
soꝛoꝛe ꝓgenerāt' amitinos ꝓp̄e dici. Amite tue filij
ꝯsobꝛinū te appellāt· tu illos amitinos. Quinto
g̃du supꝛa attau⁹ attauia· infra atnepos atneptis
ex trāsūso fr̄is soꝛoꝛisq̄z ꝓnepos ꝓnept̄. ⁊ cōsequē/
ter ꝓpatru⁹ ꝓamita· id ē ꝓaui frat' ⁊ soꝛoꝛ. ꝓauū/
cul⁹ ꝓmatertera· id ē ꝓauie frat' ⁊ soꝛoꝛ. Itē fr̄is pa/
truelis soꝛoꝛis patruelis ꝯsobꝛini ⁊ ꝯsobꝛine ami
tini ⁊ amitine fili⁹ filia. ꝓpioꝛ sobꝛin⁹ sobꝛina. Hi
sūt patrui magni· amite magne· auunculi magni·
matertere magne· fili⁹ filia. Sexto gradu sūt supꝛa
tritau⁹ tritauia· infra trinepos trinept̄. Ex trās/
uerso fr̄is soꝛoꝛisq̄z abnepos abnept̄. ⁊ cōsequent'
abpatru⁹ abamita· id ē abaui frat' ⁊ soꝛoꝛ. abauū/
cul⁹· abmatertera id ē abauie frat' ⁊ soꝛoꝛ. Itē sobꝛi/
ni sobꝛineq̄z. i. q̄ queve ex fr̄ib⁹ ul' soꝛoꝛib⁹ patrue/
lib⁹ uel ꝯsobꝛinis ul' amitinis ꝓgenerāt'. Hacte/
nus ostendisse sufficiat quēadmodū g̃d⁹ cog̃tiōis
numerent'. Nāq̄z ex his palā ē intellig̃e quēad/
modū vlteri⁹ q̄sq̄z g̃d⁹ numerare debem⁹. Quippe
sp̱ narrata queq̄z p̱sona gradū adijciat· uel longe
facili⁹ sit respōdere quoto q̄sq̄z g̃du sit q̃ ꝓpꝛia co/
gnatiōis appellatiōe queq̃ denotari. Agnatiōis
grad⁹ eodē modo numerēt'. Sꝫ cū magis veritas
oculata fide q̃ p̱ aures animis hoīuꝫ ifigit'. iō ne/
cessariū duxim⁹ p⁹ narrationē g̃duū etiā eos i pꝛe/
senti libꝛo inscribi q̃ren⁹ possint ⁊ ex aurib⁹ ⁊ ocu/
loꝛum inspectiōe adolescētes p̱fectissimā graduū
doctrinā adipisci. Stemmata dicunt' ramu/
sculi quos aduocati faciūt in genere cum gradus
cognationū partiunt'· utputa ille filius· ille pater
ille auus· ille attau⁹· ⁊ ceteri quoꝝ figure he sūt.

abauus abauia
ꝓpatru⁹ ꝓamita
ꝓauus ꝓauia
ꝓauuncul⁹ ꝓmatera
horum filius filia
patruus magnus amita mag
auus auia
auuncul⁹ et matera mag
horum filius filia
eorum nepos neptis
ꝓpior sobrin⁹ sobrina
patruus amita
Pater mater
auuncul⁹ matera
ꝓpior sobrin⁹ sobrina
eorum nepos neptis
eorum ꝓnepos ꝓneptis
horum filius filia
fr et soror patruelis amitini
Frater
Soror
cōsobrin⁹ cōsobrina
horum filius filia
eorum ꝓnepos ꝓneptis
eorum nepos neptis
horum filius filia
fratris filius filia
Filius filia
sororis filius filia
horum filius filia
eorum nepos neptis
horum nepos neptis
fratris nepos neptis
nepos neptis
sororis nepos neptis
eorum nepos neptis
fratris ꝓnepos ꝓneptis
ꝓnepos ꝓneptis
sororis ꝓnepos ꝓneptis
abnepos abneptis
Hec est arbor con sangui ni tatis

De agnatis ⁊ cognatis. Cap. vi.

Agnati dicti eo q̄ accedāt ꝓ natis dū desunt filij. Qui ideo prius in gente agnoscunt᷑· quia veniunt per virilis sexus personas· veluti frater eodem patre natus· uel fratris filius· nepos· uel ex eo. Item patruus. Cognati dicti· quia sunt ⁊ ipsi ꝓpinquitate cognationis cōiuncti. Qui inde post agnatos habent᷑· q꞉ ꝑ feminini sexus ꝑsonas veniūt· nec sūt agnati· ſ꜕ alias naturali iure cognati. Proximus ꝓpter ꝓximitatē sanguinis appellat᷒. Cōsanguinei vocati eo q̄ ex vno sanguine· id est ex vno patris semine nati sunt. Nā semē viri spuma ē sanguinis ad instar aquę i scopulos collisę· quę spumā candidam facit. vel sicut vinū nigrū qđ in calice agitatum spumā albentē reddit. Fratres dicti· eo q̄ sint ex eodem fructu· id est ex eodem semine nati. Germani ꝟo de eadē genitrice nascēdo manātes non ut multi dicūt· de eodē germine· q̄ tm̄ fratres vocantur. ergo frēs ex eodem fructu· germani ex eadē genitrice manātes. Uterini vocati eo q̄ sint ex diuersis patrib᷒ ⁊ vno vtero editi. Nā vterus tm̄ mulieris est. Quattuor aūt modis frēs dicūt᷑ in diuinis scripturis· natura· gente· cognatione ⁊ affectu. Natura· ut esau ⁊ iacob· andreas ⁊ petr᷒ iacobus ⁊ iohannes. Gente· ut oēs iudęi fratres inter se vocant᷑· ut i deuteronomio: Si aūt emeris fratrē tuū q̇ est hebręus. Et apl'us: Optabā inquit ego anathema esse a xp̄o ꝓ fratrib᷒ meis q̇ sunt cognati mei ſm carnē q̇ sunt israelitę. Porro cognatione frēs vocant᷑ q̇ sunt de vna familia id ē patria· quas latini paternitates interp̄tant᷑· cū ex vna radice multa generis turba diffūditur. ut i genesi dixit abrahā ad loth. Nō sit rixa inter me ⁊ te ⁊ inter pastores meos ⁊ pastores tuos· quia fratres sumus. Et certe loth non erat frater abrahę· sed fili᷒ fratris eius aram. Quarto modo affectu fratres dicti· qui in duo scindunt᷑· speciale ⁊ cōmune. Speciale quo oēs xp̄iani frēs vocāt᷑. ut: Ecce q̄ bonū ⁊ q̄ iocundū habitare fratres i vnū. In cōmune aūt cū ⁊ oēs hoīes ex vno patre nati· pari int̄ nos germanitate cōiungimur· scriptura loquēte: Dicite his q̇ oderūt vos· frēs nr̄i vos estis. Germana ita intelligit᷑· ut germanus eadē genitrice manās. Soror aūt ut frat̄. Nā soror ē ex eodē semine· dicta q̄ sola cū fratrib᷒ i sorte agnationis habeat᷑. Fratrū filij patrueles dicti eo q̄ patres eoꝝ germani frēs int̄ se fuerūt. Cōsobrini ꝟo vocati q̇ aut ex sorore ⁊ frē· aut ex duab᷒ sororib᷒ sūt nati· quasi cōsororini. Fratrueles aūt materterę filij sūt. Sobrini cōsobrinoꝝ filij. Thius grecū nomē est. Patruus frat̄ patris est· quasi pater ali᷒. Unde ⁊ discedēte p̄re pupillū prior patruus suscipit. ⁊ quasi filiū lege tuet᷑. Auūcul᷒ est matris frat̄· cui᷒ nomē formā diminutiui habere videt᷑· q꞉ ab auo venire mōstratur. Amita ē soror p̄ris· q̄si alia mat̄. Matertera ē soror matris· q̄si altera mat̄. Socer ē q̇ filiā dedit. Gener ē q̇ filiā duxit. Gener aūt dict᷒ q̄ asciscat᷑ ad augēdū gen᷒. Socer aūt ⁊ socr᷒ qđ generū uel nurū sibi associauit. Uitric᷒ aūt q̇ vxorē ex alio viro filiū aut filiā habentē duxit. Et dict᷒ vitric᷒ q̄si nouitric᷒ q̄ a matre superducat᷑ nou᷒. Priuign᷒ ē q̇ ex alio p̄re natus est. ⁊ priuign᷒ dici putat᷑· q̄si priuigen᷒· q꞉ ꝑus genit᷒. vñ ⁊ vulgo ante natus. Uocabula aūt a gēte hęc videt᷑ declinata. genitor genitrix· agnati agnatę· cognati cognatę· ꝓgenitores ꝓgenitrices· germani germanę. ¶ Hęc cōsanguinitas dū se paulatim propaginū ordinibus dirimens vsq; ad vltimū gradum subtraxerit. ⁊ propinquitas esse desierit· eam rursus lex matrimonij vinculo repetit. ⁊ quodāmodo reuocat fugiētē. Ideo aūt vsq; ad sextū generis gradū cōsanguinitas constituta est· ut sicut sex ętatibus mundi generatio ⁊ hoīs status finitur· ita ꝓpinquitas generis tot gradibus terminaretur.

Item de pręd ictis affinitatibus

Auctor mei generis pater mihi ē· ego illi fili᷒ aut filia. Patris mei pater mihi au᷒. ego illi nepos aut neptis. P̄ris mei auus mihi proauus· ego illi pronepos aut proneptis. Patris mei proauus mihi abauus est· ego illi abnepos aut abneptis. Patris mei abau᷒ mihi atauus ē· ego illi adnepos aut adneptis. Patris mei atauus mihi tritau᷒ est· ego illi trinepos aut trineptis.

De patruis

Patris mei frater mihi patruus est· ego illi fratris filius aut filia. Patrui mei pater mihi pater magn᷒ ē· ego illi filij fratris fili᷒ aut filia. Patrui mei auus mihi propatru᷒ ē· ego illi filij filię nepos aut neptis. Patrui mei proauus mihi adpatru᷒ est· ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

De amitis

Patris mei soror mihi amita est· ego illi fratris filius aut filia. Amitę meę mater mihi amita magna ē· ego illi filię fratris filius aut filia. Amitę meę auia mihi ꝓamita est· ego illi neptis fili᷒ aut filia. Amitę meę proauia mihi abamita ē· ego illi neptis nepos aut nept̄.

De auunculis

Matris meę frat̄ mihi auūculus est· ego illi sororis fili᷒ aut filia. Auūculi mei pater mihi auuncul᷒ magn᷒ ē· ego illi filij sororis fili᷒ aut filia. Auunculi mei auus mihi ꝓauūcul᷒ ē· ego illi filij nepos aut neptis. Auunculi mei ꝓauus mihi abauūculus est· ego illi neptis filius aut filia.

De materteris

Matris meę soror mihi matertera est· ego illi sororis fili᷒ aut filia. Materterę meę soror mihi matertera magna est· ego illi sororis nepos aut neptis. Auię meę soror mihi abmatertera est· ego illi sororis pronepos aut ꝓneptis. Proauię meę soror mihi promatertera ē ego illi neptis filius aut filia.

De coniugijs Cap. VII.

Vir sexum significat· non coniugium· nisi adieceris· vir eius. Maritus vero etiam sine adiectione coniugē sonat. ⁊ a mare maritus· quasi mas. Est enim nomen prime positionis· quod facit in diminutione masculus· in deriuatione maritus. Sponsus a spondendo vocatus. Nam ante vsum tabellarum matrimonij cautiones sibi inuicē emittebant· in quibus spondebant se inuicē cōsentire ĩ iura matrimonij. ⁊ fideiussores dabant. Unde ⁊ admissū est ut sponsū dicamᵘˢ virū a spondendo. ⁊ sponsam similit̃. Ceterū ꝓprie spondere velle est. Ergo sponsus nō qꝛ ꝓmittit̃· sed quia spondet ⁊ sponsores dat. Arrabo dicta· quasi arrabona. Quod enĩ dat̃ ꝓ cōiugio· bene datur· qꝛ cōiugiū bonū est. Qđ ꝟo causa fornicatiōis aut adulterij· malū est· idcirco arrabo non est. Dicta aūt arra a re ꝓ qua traditur. Est aūt arra nō solū sponsio cōiugalis· sed etiam ꝓ qualibet ꝓmissa re data ut compleat̃. Proci nuptiarum petitores a precādo ⁊ petēdo dicti. Pronuba dicta eo ꝙ nubentibᵘˢ preest· queq꜠ nubentē viro cōiungit· ipsa ē ⁊ paranympha. nam nympha sponsa ĩ nuptijs. ⁊ nympha ꝓ lauatiōis officio· qđ ⁊ ad nomē nubentis alluditur. Coniuges appellati ꝓpter iugū qđ imponit̃ matrimonio coniungendis. Jugo enĩ nubētes subijci solent ꝓpter futurā cōcordiā ne separent̃. Coniuges aūt veriᵘˢ appellant̃ a prima desponsatiōis fide· ꝗ̃uis adhuc inter eos ignoret̃ coniugalis cōcubitus· sicut ioseph maria coniunx vocat̃· int̃ quos nec fuerat nec futura erat carnis vlla cōmixtio. Nupte dicte ꝙ vultus suos velent· translatū nomē a nubibᵘˢ ꝗbᵘˢ tegitur celum. Unde ⁊ nuptie dicunt̃ ꝙ ibi primū nubentiū capita velant̃. Obnubere enĩ coopire ē. Cui cōtraria innuba hoc est innupta· que adhuc vultū suū non velat. Uxores vocate quasi vnxiores. Moris enĩ erat antiquitus ut nubētes puelle simul venirēt ad limē mariti. ⁊ postes anteꝗ̃ ingrederent̃ ornarēt laneis vittis. ⁊ oleo vngerent. Et inde vxores dicte quasi vnxiores· que ideo vetabāt̃ limina calcare· ꝙ illic ianue ⁊ coeāt ⁊ separent̃. Matrona ē que iam nupsit. ⁊ dicta matrona quasi mater nati· uel qꝛ iam mater fieri potest. vnde ⁊ matrimoniū dictū. Distinguit̃ aūt inter matronā ⁊ matrē· matrēq꜠ familias. Nam matrone· qꝛ iam in matrimoniū cōuenerunt· matres qꝛ genuerūt· matresfamilie qꝛ iam ꝑ quādā iuris solēnitatē in familiā mariti transierūt. Monogamus dictus· quia vni tm̄ nupsit. Mono enim apud grecos vnū dicitur· gamos nuptie interpretantur. Bigamus aūt ⁊ trigamᵘˢ a numero vxorū vocatus· quasi duaꝝ uel triū maritus. Uidua vocata ꝙ cum viro vno fuerit· nec circa consortiū alterius viri post mortem primi cōiugis adheserit. Nam que alteri post mortē ꝑoris viri nupserint· vidue nō dicūtur. Itē vidua dicta ꝙ sola sit· nec circa consortiū alterius viri cōiugalia iura custodiat. Fratris vxor fratissa vocat̃. Mariti frater leuir dicit̃. Duorū inter se fratrū vxores ianitrices vocant̃· quasi eandē ianuā terentes· uel ꝑ eandem ianuam iter habentes. Uiri soror glos appellat̃. Sororis vir speciale nomē nō habet· nec vxoris frater. Matrimoniū est nobiliū iusta conuentio ⁊ conditio. Cōiugiū est legitimarū ꝑsonarū inter se coeundi ⁊ copulandi nuptie. Cōiugiū est dictū quia coniūcti sunt· uel a iugo quo ĩ nuptijs copulantur· ne resolui aut separi possint. Connubium aūt nō a nupta sed a nubendo formatū. Dicit̃ aūt connubiū· cū equales in nuptias coeūt· utputa ciues romani· pari vtiq꜠ dignitate. Connubiū aūt non est cū ciuis romanᵘˢ cū latina iungit̃. Quotiens aūt cōnubiū nō ē· filij patrē nō sequūt̃. Hymeneus dicit̃ a quodā hymeneo ꝗ primᵘˢ ꝓspere vsus est nuptijs· uel apo tu hymenos· que mēbrane virginitatis est claustrū. Contuberniū est ad tempᵘˢ coeundi conuentio. vnde ⁊ tabernaculū· qđ mō huc mō illuc prefigitur. Repudiū ē qđ sub testimonio testiū uel presenti uel absenti mittit̃. Diuortiū est quotienscūq꜠ dissoluto matrimonio· alter eorū alteras nuptias sequit̃. Diuortiū autē dictū a flexu viarū· hoc ē vias in diuersa tendentes. Friuolū est cum eo animo separant̃ ut rursum ad seinuicem reuertant̃. Nā friuolū est velut quassementis ⁊ fluxe nec stabilis. Proprie aūt friuola vocantur· fictilia vasa inutilia. Tres aūt ob causas ducitur vxor. Prima est causa prolis· de qua legit̃ in genesi. ⁊ benedixit eis dicens: Crescite ⁊ multiplicamini. Secūda causa adiutorij· de ꝗ ibi ĩ genesi dicitur: Non est bonū hoiem esse solū· faciamus ei adiutoriū simile sibi. Tertia causa incōtinentie. Unde dicit apłus: ut qui se non continet nubat. In eligēdo marito quattuor spectari solent: virtus· genᵘˢ· pulchritudo· sapientia. Ex his sapientia potentior est ad amoris effectū. Refert hec quattuor Uirgiliᵘˢ de enea ꝙ his dido impulsa ē in amorem eius. Pulchritudine: quē sese ore ferens. Uirtute: ꝗ̃ forti pectore ⁊ armis. Oratione· heu quibus ille iactatus fatis que bella exhausta canebat. Genere: credo equidē nec vana fides genᵘˢ esse deorū. Itē in eligenda vxore quattuor res impellunt hoiem ad amorē: pulchritudo genus· diuitie· mores. Melius tamen est si in ea mores querant̃ ꝗ̃ pulchritudo. Nūc aūt ille querunt̃· quas aut diuitie aut forma· non quas ꝓbitas morū cōmendat. Ideo autem femine sub viri potestate consistunt· quia leuitate animi plerūq꜠ decipiunt̃. Unde ⁊ equū erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde ⁊ veteres voluerūt feminas innuptas ꝗ̃uis ꝑfecte etatis essent· ꝓpter ipsam animi leuitatē in tutela consistere.

Finit liber nonus

Incipit liber decimus de quibusdã vocabulis nominũ per alphabetum distinctis

ORigo quorundam nominũ· id est vnde veniant· non pene oĩbus patet Proinde quedã noscẽdi gratia· huic operi interiecimus. Licꝫ origo nominũ vnde veniant· a philosophis eam teneat rationem· ut per denominationẽ homo ab humanitate· sapiens a sapientia nominet᷑· q: prius sapientia· deinde sapiens· tamen claret alia specialis in origine quorundã nominũ causa· sicut homo ab humo· vnde ꝓprie est appellatus. Ex quibꝰ exempli gratia quedam in hoc opere posuimus.

Heros vir fortis ⁊ sapiẽs. Auctor ab augẽdo dictus. Auctorem feminino genere dici nõ posse. Nam quedã sunt que ĩ feminino genere flecti nõ possunt· ut cursor. Actor ab agẽdo. Alumnꝰ ab alẽdo vocatꝰ· licꝫ ⁊ qui alit ⁊ qui alit᷑ alumnus dici possit· id est ⁊ qui nutrit ⁊ qui nutrit᷑· ꝫ melius tñ qui nutrit᷑. Amicus ꝑ deriuationẽ quasi animi custos. Dictus aũt ꝓprie amicꝰ ab hamo· id est a catena charitatis· vnde ⁊ hami ꝙ teneant. Amator turpitudinis· q: amore torquet᷑ libidinis. Amabilis aũt ꝙ sit amore dignus. Amasius eo ꝙ sit pronꝰ ad amorẽ. Astutꝰ ab astu vocatꝰ· qđ est callidi ⁊ cauti nois. q̇ possit sine ꝑiculo fortiter aliquid facere. Argutus· quia argumentũ cito inuenit in loquẽdo. Acer in vnãquãqꝫ formã vegetus ac nimiꝰ. Alacer a velocitate ⁊ cursu· quasi diceret aliger. Armiger· ꝙ arma gerat. Alacris letus· alacrit᷑ gestiens. ⁊ nulliꝰ rei nouitate turbatus. Agilis ab agẽdo aliq̇d celeriter· sicut docilis. Aemulus· eiusdẽ rei studiosus· quasi imitator ⁊ amabilis. alias inimicꝰ inuenitur. Aequus est ẜm naturam iustus· dictus ab eq̄litate hoc est ab eo ꝙ sit equalis· vnde ⁊ equitas appellata ab eq̄litate quadã scilicet. Aequeuus· eo ꝙ sit alteri equalis euo· id est coetaneus. Arrogans· eo ꝙ multũ roget᷑. ⁊ ille multũ fastidiosus sit. Audax ꝓprie ꝓ arrogãte ponit᷑. Animosus· eo ꝙ sit animis ⁊ viribꝰ plenꝰ. Animatus· q̄si animo auctꝰ ⁊ q̄si animo firmatus. Aelatus· ꝓ eo ꝙ seipsum suꝑ mensurã eleuet· dũ magnus sibi videt᷑ de his que agit. Attollens ꝙ se eleuet ⁊ erigat. Ambitiosus ꝙ honores ambiat. Auidus dictus ab auẽdo. auere enĩ cupere est. Hinc ⁊ auarus. Nam quid est auarum esse? ꝓgredi vltra ꝙ̄ sufficit. Auarus ex eo dictus· ꝙ sit auidus auri ⁊ nunq̄ opibꝰ expleat᷑. ⁊ quantũ plus habuerit tantũ plus cupiat: Flacci suꝑ hoc concordãte snĩa· q̇ ait: Semꝑ auarꝰ eget. ⁊ Salustiꝰ ꝙ neqꝫ auaritia copia neqꝫ inopia minuat᷑. Amarꝰ a sapore translatum nomen habet. Est enĩ insuauis· nec nouit queq̄ ad consortiũ suũ aliqua iuitare dulcedine.

Adulter violator maritalis pudoris· eo ꝙ alteriꝰ thorũ polluit. Anceps huc illucqꝫ fluctuãs ac dubius istud an illud capiat. ⁊ in qua parte declinet anxius. Atrox· ꝙ sit tetris moribus. Abstemius a temeto· id est vino· quasi abstinẽs a vino. Ablactatus· ꝙ sit a lacte ablatꝰ. Aeger ꝙ agat᷑ ĩfirmitate uel tristicia ad tempꝰ. Aegrotꝰ· ꝙ sit eger frequentiꝰ· sicut iratus ⁊ iracũdus. Aerumnosus· a rumine dictꝰ ꝙ ꝑ inopiã miser factus esuriat ⁊ sitiat. Auspex eo ꝙ auiũ auspicia intẽdat· sicut auceps· ꝙ aues capiat. Astrosus ab astro dictꝰ· q̄si malo sidere natꝰ. Aenormis eo ꝙ normã ⁊ mensurã excedat. Abactor est fur iumentoꝝ ⁊ pecorũ quẽ vulgo abigeum vocant· ab abigẽdo scilicet. Atramꝰ ⁊ albatus· ille a veste nigra· iste ab alba. Aduena eo ꝙ aliũde adueniat. Alienigena· q̇ ex alia gente genitꝰ est. ⁊ nõ ex ea vbi est. Itẽ alienigena ꝙ aliene regionis sit ⁊ nõ eiꝰ vbi est. Accola eo ꝙ aduenĩẽs terrã colat. Agricola a colẽdo agro· sicut siluicula. Assecla eo ꝙ sequat᷑ aliquem lucri causa. Assiduus dicebat᷑ apud antiquos· q̇ assibus ad erariũ expensũ conferendis preerat. ⁊ in negocijs q̄ꝫ publicis frequẽs· vnde ⁊ ꝑ s nõ ꝑ d scribendũ ẽ. Apparitor noiatus ꝙ appareat ⁊ videat᷑. ⁊ presto sit ad obsequiũ. Attentus ut aliq̇d audiẽs teneat. Attonitus veluti furore quodam instinctus atqꝫ stupefactus. Dictus aũt attonitꝰ a tonitrui strepitu· q̄si tonitruo stupefactꝰ. ⁊ vicino fulgore· aut tactu ꝓximus. Allectus ꝙ sit palam electus. Abactus· ꝙ sit ab actu remotꝰ. Abortiuꝰ eo ꝙ nõ oriat᷑· ꝫ aboriat᷑ ⁊ excidat. Adoptiuus· qui est palã adoptatus in filiũ. Ambo ab eo qđ est αμφω nomen de greco latinũ factũ littera tertia demutata. Alius de multis dicit᷑: Alter ꝟo e duobus vocat᷑. Aequimanus appellatur qui vtraqꝫ manu gladio incunctanter vtit᷑.

Beatus dictus· quasi bene auctus· scilicꝫ ab habendo qđ velit. ⁊ nihil patiẽdo qđ nolit. Ille aũt vere beatus est· qui habet omnia que vult bona. ⁊ nihil vult mali. Ex his enĩ duobꝰ beatꝰ homo efficit᷑. Bonus a venustate corꝑis credit᷑ dictus· postea ⁊ ad animũ translatum nomen. Eum aũt dicimꝰ bonũ cui non preualet malũ· eũqꝫ optimũ. qui peccat minimũ. Benignus est vir sponte ad benefaciendũ paratus ⁊ dulcis alloquio. Nõ aũt multũ distat benignus a bono· q: ⁊ ipse ad benefaciendũ videt᷑ expositus Sed ĩ eo differt q: potest bonus esse ⁊ tristior. ⁊ bene quidẽ facere. ⁊ prestare qđ poscit᷑· nõ tñ suauis esse nouit cõsortio. Benignus aũt sua cũctos nouit ĩuitare dulcedine. Beneficus· a benefaciendo alteri dictꝰ. Unde ⁊ beneficientia vocatur que ꝓprimo prodest. Beniuolus q: bene vult· Nõ tñ dicimꝰ beneuolus· sicut nec maleuolus. Sepe enĩ ex duabꝰ partibus compositũ nomen· aut priorem aut sequentẽ litterã corrũpit. Nam beneuolẽtia absurdũ sonat. Blandus dulcis ⁊ inuitans ad familiaritatẽ sui. Brutus q̄si obrutꝰ· q: sensu caret.

Est enĩ sine ratione·sine prudentia. Unde ⁊ ille iunius brutus ex sorore tarquinij superbi genit⁹ cũ eundem casum timeret·quē frater inciderat·q̇ ob diuitias ⁊ prudentiã ab auũculo fuerat occisus·vtilē tēporis stulticiã simulauit. Unde etiã brutus est cognominat⁹·dũ vocaret̃ iunius. Balbus a balando potius q̃ꝫ a loquēdo dictus·verba enĩ nõ explicat. Inde ⁊ blesus·q꞉ verba frangit. Bucco garrulus·ꝙ ceteros oris loquacitate non sensu exuperet. Biliosus ꝙ sit semꝑ tristis ab humore nigro qui bilis vocat̃. Baburrus·stultus ineptus. Biothanat⁹·ꝙ est bis mortuus. Thanatos enĩ greco sermone mors dicit̃.

C Larus a celo ꝙ splendeat. Unde ⁊ clara dies ꝑ splendore celi. Celsus a celo dict⁹. ꝙ sit sublimis ⁊ altus·quasi celestis. Castus·primũ a castratiõe nũcupat⁹·postea placuit veterib⁹ etiã eos sic noĩari·qui ꝑpetuã libidinis abstinentiã pollicebant̃. Celes dictus·q꞉ iter sibi facit ad celũ. Celebs cõnubij expers·qualia sunt noĩa in celo que ab sqꝫ cõiugib⁹ sũt. Et celebs dicit̃ q̃si celo beatus. Celicola·eo ꝙ celũ colat. Est enĩ angelus. Continēs nõ solũ ĩ castitate dicit̃·ſꝫ in cibo ⁊ potu·ĩ ira q̃ꝫ ⁊ vexatiõe ment̃·⁊ detrahendi libidine. Et cõtinēs dicit̃ ꝙ se a mult̃ malis abstineat. Clemens·misericors ab eo ꝙ cluat id est ꝓtegat ⁊ tueat̃·sicut solet patron⁹ clientem. Concors a coniunctiõe cordis est appellat⁹. Nã sicut consors dicit̃ qui sortē iũgit·ita ille concors dicit̃·qui corde iũgit̃. Concionator multitudinis allocutor. Consolator vni⁹ allocutor. Et inde dictus consolator·ꝙ soli se applicet cui loquit̃. ⁊ solitudinē leuat alloquio suo. Hinc ⁊ solatiũ. Consultus ē qui consulit̃·cui contrari⁹ est inconsult⁹. q̇ nõ accipit consiliũ. Constãs dictus·ꝙ vndiqꝫ stat·nec in aliquã partē declinari potest. Confidens·ꝙ sit in cunctis fiducia plen⁹. Unde ⁊ Cicilius: si confidentiã habes confide oĩa. Cautus a cauendo dict⁹. Callidus·fraudulent⁹·q꞉ celare nouit ⁊ male perit⁹. Callidũ aũt veteres non pro astuto tm̃ ſꝫ etiã ꝓ astute docto ponebãt. Hunc ⁊ versutũ ab eo ꝙ animũ cito vertat. Cupid⁹ a cupiendo multũ·id est accipiēdo vocat⁹. Clamosus q̃si calamosus a calamo scilicꝫ ꝙ sonet. Calumniator falsi criminis accusator·a caluendo.i.frustrando ⁊ decipiēdo dict⁹. Calculator·a calculis id est lapillis minutis·quos antiqui in manu tenentes numeros componebãt. Compilator·qui aliena dicta suis ꝑmiscet·sicut solent pigmētarij ĩ pila diuersa mixta contũdere. Hoc scelere quondam accusabat̃ mantuan⁹ ille vates cũ quosdam versus Homeri transferens suis ꝑmiscuit. ⁊ cum compilator veterũ ab emulis diceret̃·ille respondit magnarũ esse viriũ clauam herculi extorquere de manu. Contumax·ab eo ꝙ cõtemnat. Chromaticus q꞉ nõ confundit̃·nec colorē mutat. Grece enĩ chroma, color vocatur. Contumeliosus·q꞉ velox ē ⁊ tumet ĩ verbis iniurie. Contētiosus ab intentiõe vocatus·q̇ nõ ratiõe aliqua·ſꝫ sola pertinatia vindicat. Contēptibilis uel q꞉ contēptui habilis·uel q꞉ contempt⁹ ⁊ vilis·id est sine honore. Crudelis·hoc est crudus·quem greci homon appellant·ꝑ translationē·quasi nõ coctus nec esui habilis. Est enĩ asper ⁊ durus. Carnifex·ꝙ carnē afficiat. Cruciari⁹·eo ꝙ sit cruce dign⁹. Collega a colligatione societatis ⁊ cõplexu amicitie dictus. Coetaneus quasi compar etatis. Cõplex qui vno peccato uel crimine alteri est applicat⁹ ad malũ. Ad bonũ ṽo nũq̃ꝫ dicim⁹ cõplicem. Consors·eo ꝙ ad eũ pars ꝑtinet bonorũ. Nã sortem veteres pro parte ponebant. Consors ergo ꝙ sit cõmunis sorte·sicut dissors dissimilis sorte. Celer appellatus a celeritate·q꞉ qđ vsus exigit·velocius facit. Confinialis ab eo ꝙ sit genere uel loco affinis. Colonus a colonia·uel ab agro colendo dictus. Curator·ꝙ curã ferat pueris·qui adhuc eius etatis sunt ut negocia sua satis administrare nõ possint. Cognitor a cognoscendo causã dictus. Clientes·prius colientes dicebant̃·a colendis patronis. Captus captiuus dicit̃·quasi capite diminutus ingenuitatis·fortuna enim ab eo excidit·vnde ⁊ a viris peritis capite diminutus dicit̃. Colonus a columna vocatus·eo ꝙ erectus ⁊ firmissimus sit. Comptus a coma dictus·ꝙ sit formosus capillis·uel quia comã nutrit. Calamistratus·a calamistro·id est acu ferreo in calami similitudine facto in quo crines obtorquentur: ut crispi sint·quem in cinere calefacere solent qui capillos crispant·ut calamistrati sint. Corpulētus·ꝙ sit corpore validus. ⁊ lentis carnibus. Crassus a saginato corpore·a creãdo carnes. Comessor a comedendo satis. Est enim gule ac ventri ĩmoderate deditus. Caupo pessimus de vino aquã faciens. Candidus. Canus dictus a candore. ⁊ candidus·quasi candori datus. Studio enim accedit candor. Nam album vocari nature est. Clodus Curuus Crispus. Cecus appellatus ꝙ careat visu. Est enim luminibus amissis. Cecus est qui vtroqꝫ oculo nõ videt. Caducus a cadendo dictus. id est lunatic⁹·eo ꝙ certo lune tempore patiat̃. Confusus a confessione sceleris appellatus. Inde ⁊ confusio. Cõuulsus dicitur·cui sua vi aliqua adimuntur. Unde ⁊ cõuulsa nauis cui eminentia vi tempestatis adimunt̃. Unde ⁊ Uirgilius. Uix septem cõuulse vndis. quasi mutilate. Consumptus totus sumptus ⁊ deuoratus. Conciliatrix ob societatem flagitiose consensionis dicta·eo ꝙ incurrat·alienũqꝫ nundinet corpus. Hanc etiam ⁊ lenonē vocant. Circũforan⁹ qui aduocationũ causa circum fora ⁊ conuentus vagat̃. Collegiatus. Carpentarius.

D Omin⁹ ꝑ deriuationē dictus ꝙ domui presit ⁊ cũcte familie dñet̃. Disertus doctus·a dissserēdo dict⁹. disposite enĩ disserit. Doctus a dicēdo·vnde ⁊ doctor. Docilis nõ ꝙ

sit doctus·ꝫ q: doceri potest.est enī ingeniosus·
ꝛ ad discendū aptus.Discipulus a disciplina di/
ctus·disciplina autē a discendo vocat̄.Dispensa/
toꝛ vocat̄ cui credit̄ administratio pecuniarum.ꝛ
ideo dispensatoꝛ·q: pꝛius qui dabant pecuniam
non numerabant eā·ꝫ appendebāt. Diues ab ęre
vocatus·uel diu vescens. Decoꝛus perfectꝰ a de/
cem dicit̄.Dulcis.Decēs cōpositus·a numero de/
cem dicitur. Hinc ꝛ decoꝛus ꝛ decibilis.Directꝰ
eo ꝙ in rectū vadit.Dilectus a diligētia.Hęc sūt
enī signa diligendi.Diligens. Delibutus·de oleo
vnctus·ut atletę solent·uel in ceromate pueri.
Hinc ꝛ delibutū gaudio·id est ꝓfusum uel plenū.
Delicatus ꝙ sit delicijs pastus·viuēs in epulis.ꝛ
nitoꝛe coꝛpoꝛis.Defessus semꝑ infirmꝰ q̄si diu fes/
sus. Debilis ꝙ ꝑ bilem factus sit fragilis. Bilis
enī humoꝛ est afficiens coꝛpꝰ. Decoloꝛ·ꝙ desit illi
coloꝛ.Desꝑatus vulgo vocat̄ malus ac ꝑditus nec
iam vllius pꝛospere spei. Dicit̄ aūt ꝑ similitudinē
ęgroꝛū qui affecti ꝛ sine spe deponunt̄.Consuetu/
do aūt erat apud veteres·ut desꝑati ante ianuas
suas collocarent̄·uel ut extremū spiritū redderēt
terrę·uel ut possent a transeuntibꝰ foꝛte curari·q̄
aliquando simili laboꝛauerant moꝛbo. Degener
aut ꝙ sit ignobilis·aut ꝙ sit impari genere·aut
si dū sit optimo genere natus·inhoneste tn̄ viuit.
Decrepitus ꝙ moꝛti sit ꝓpioꝛ.ꝛ q̄si ad moꝛtis te/
nebꝛas vertat·sicut crepusculū tempꝰ noctis. Alij
dicunt decrepitū nō qui senectute auulsus ē·ꝫ qui
iam crepare desierit·id est loqui cessauerit.Depre/
ciatus·ab eo ꝙ sit vilis·nec aliquo pꝛecio dignus
Dirus pręparcus ꝛ teter.ꝛ quasi diuina ira in id
actus.Nā dirū dicit̄·qḋ dina infert̄ ira.alias di/
rus magnus.Dehiscens·valde hiscens.He enim
de augentis est ut deamare desidere.Despiciēs·eo
ꝙ deoꝛsum aspiciat·uel contemptui habeat. Do/
losus insidiosus uel malignus.ab eo ꝙ deludat.
Ut enī decipiat occultā maliciā blandis sermoni
bus oꝛnat.Dubius incertꝰ·quasi duaꝝ viaꝝ.De/
latoꝛ dictus eo ꝙ detegat qḋ latebat. Dilatoꝛ·q:
differt ad ꝓferendum.Desidiosus tardus piger a
desidendo vocatꝰ·id est valde sedendo. Idē ꝛ re/
sidens a residendo.De enī hic augentis est. Deli/
rus mente defectus ꝑ ętatē apo toy lirā·uel ꝙ a re
cto oꝛdine ꝛ quasi a lira aberret. Lira est enī ara/
tionis genus cū agricolę facta semente dirigunt
sulcos·in quos oīs seges decurrit. Demens idem
q̄ amens·id ē sine mente·uel ꝙ diminutionē ha/
beat mentis. Desipiens eo ꝙ minꝰ sapere incipit·
q̄ ꝙ solebat.Damnatꝰ ꝛ damnabilis·quoꝝ pꝛioꝛ
iam addictus est·sequens potest addici. Degula/
toꝛ·eo ꝙ gulę sit deditus.

E Loquens·ꝓfusus eloquio. Exertus i lo/
quendo expeditꝰ.Exerere enī ꝓferre uel
expedire est. Eruditus quia nō rudis ꝫ
iam doctus. Expertus·multū ꝑitus. Ex enī hic ꝓ
valde ponitur.sicut excelsus·quasi valde celsus.ꝛ
eximius quasi valde eminens. Efficax dictus·q:
nullā difficultatē habet in qualibet re facienda.
Hinc ꝛ efficiens a faciēdo dictus. Expes ꝙ sit si/
ne spe. Experꝫ q: extra partē·caruit enim parte.
Exoꝛs q: extra soꝛtem est. Exul quia extra solum
suū est·quasi trans solum missus·aut extra solum
vagus. Nam exulare dicuntur qui extra solum
eunt. Extoꝛris quia extra terram suā ē·quasi ex/
terris. Sed pꝛopꝛie extoꝛris cum vi expulsus sit ꝛ
cum terroꝛe solo patrio eiectus.ꝛ extoꝛris ex ter/
ra sua pulsus. Exterris·extra terrā·aut extra ter/
minos suos·quia exterret̄. Exterminatoꝛ nō ille
qui vulgo dicit̄. ἐξόριστος ꝫ qui deijcit ꝛ expel/
lit a terminis ciuitatis. Exterminatꝰ ab eo ꝙ sit
extra terminos suos eiectus. Sic ꝛ externus eo
ꝙ sit alienę terre. Egens ꝛ egenus·sine gente ꝛ
sine genere·indigens ꝛ egenus. Exiguus multū
egens·ex enim ꝓ valde ponitur. Exilis tenuis ꝙ
possit q̄uis ꝑ angustum exire·siue sine ilijs. Exe/
sus·quia per comesus. Est enim aridus tenuis ꝛ
exilis. Exhaustus·quia consumptus est.ꝛ inanis
effectus. Exanguis ꝙ sit extra sanguinē. Exani/
mis ē moꝛtuus. Exanimis aūt ꝛ exanimus dici/
mus·sicut vnanimus ꝛ vnanimis·inermus ꝛ in/
ermis.ꝛ hoc nostro arbitrio subiacet. Exustꝰ di/
citur·de quo nihil superest·quasi valde vstus. Ex
enim ꝓ valde ponit̄. Exosus ab odio dictus. Nā
antiqui ꝛ odi dicebant ꝛ osus sum. Hinc ē exo/
sus quo vtimur.licꝫ iam osus nō dicamus. Exi/
tiosus·eo ꝙ multꝭ exitio sit. Executoꝛ ab exequen/
do. Idem ꝛ exactoꝛ. Effractoꝛ ꝙ sit expugnatoꝛ
claustroꝛū. Efferatus·mente ferina effectus.ꝛ vl/
tra humanum modum excedens. Effrenatus.ab
eo ꝙ sit pręceps ꝛ pꝛonus.ꝛ sine fręno rationis.
Eunuchus grecum nomē est·qḋ est spado. Ho/
rum quidā coeunt ꝫ tamen virtus i semine nul/
la est. Liquoꝛem enī habent ꝛ emittunt·ꝫ ad gi/
gnendum inane atqꝫ inualidum. Effeta ab eo ꝙ
sit frequenti fętu exhausta. Partus enim eā assi/
duus debilem reddit.

F Acundus dictus quia facile fari possit.
Facetus qui iocos ꝛ lusus gestis ꝛ factis
cōmendat·a faciendo dictus. Frugalis a
fruge nominatus·id est a fructu uel parsimonia·
siue ut alij volunt a modestię temperantia. Fene/
ratoꝛ qui pecuniam deponit apud debitoꝛem·q̄si
fenoꝛis actoꝛ. Nam fenus pecunia est. Feneratoꝛ
autem latine dicit̄.ꝛ qui dat mutuū ꝛ qui accipit
Flamines pontifices idoloꝛū. Fęlix dicit̄ qui fę/
licitatem dat·fęlix qui accipit.ꝛ fęlix ꝑ quem dat̄
fęlicitas·ut fęlix tempus·fęlix locus. Fidelis pꝛo
eo ꝙ fit ab eo id quod dicit uel ꝓmittit bonum·
Facilis a faciēdo nec tardus. Firmꝰ·vnde ꝛ foꝛ/
mosus. Foꝛtis quia fert aduersa uel quęcūqꝫ ac/
ciderint.siue a ferro·ꝙ sit durꝰ nec molliat̄. Foꝛ/
mosus a foꝛmo dictus. Foꝛmū enim veteres ca/
lidum ꝛ feruens dixerunt. Feruoꝛ enim sangui/
nem mouet.ꝛ sanguis pulchꝛitudinem. Fędus
nomē habet ab hirco ꝛ ab edo f littera addita.

Hūc veteres in graui significatione ponebāt· ut sanguine fedantē q̊s ipse sacrauerat ignes. Fragilis dictus· eo ꝙ facile frāgi possit. Fessus quasi fissus· nec iam integer salute. est aūt generale. Dicimus enī fessus animo· ut Terenti⁹: Fessus valle resedit. ⁊ fessus corpore· qḋ magis est ꝓprium. ⁊ fessus rerū a casu venientiū. Fatigatus· quasi fatis agitat⁹. Formidolosus a formo· id est sanguine dictus· cū se a cute uel a precordia fugiens contrahit sanguis. Nā timor sanguinē gelat· q̇ coactus gignit formidinē. vnde est illud· gelidusqꝫ coit formidine sanguis. Formidolosus aūt cū sit timidus. ⁊ timendū significat. Fatuus ideo existimat̄ dict⁹· q꞉ neqꝫ qḋ fatur ipse· neqꝫ qḋ alij dicunt intelligit. Fatuos originē ducere quidā putāt a miratorib⁹ fatuę fauni vxoris fatidicę· eosqꝫ primū fatuos appellatos ꝙ preter modū obstupefacti sunt vaticinijs illi⁹ vsqꝫ ad amentiā. Fautor ab eo ꝙ faueat ⁊ consentiat. Fictor appellat⁹ a fingēdo ⁊ componēdo aliq̇d· sicut q̇ capillos mulierū linit ⁊ ꝑtractat vngit ⁊ nitidat. Fallax· ꝙ fando id est loquēdo decipiat. Feruidus· iracundus. Ira enī inflāmat. Frendens· ꝙ mināndo frangat dentes ⁊ cōprimat. Fremens. i. cum furore vociferans. Ferox ab eo ꝙ feritatem exerceat ut bestia. Fur a furuo dictus est· id est a fusco. Nam nocturno vtit̄ tempore. Factiosus inter opprobria cum seditiosum accipi volumus· cū ꝟo gratiosum· potentē ⁊ q̄si magnę factionis. Facinorosus a facti cōmisso noīatus· facit enim qḋ alteri nocet. Famellarius feminis deditus· quē antiqui mulierariū appellabāt. Flagitiosus eo ꝙ frequentius flagitet atqꝫ appetat libidinē. Furcifer dicebat̄ olim qui ob leue delictū cogebat̄ a dn̄is ignominię magis q̄ supplicij causa furcā circa viā ferre· predicās peccatū suū. ⁊ monere ceteros ne quid simile peccarent. Futilis vanus sup̱fluus loquax. Et est metaphora a vasis fictilibus quę cassa ⁊ rimosa nō tenēt ea quę inieceris. Fornicari⁹. Fornicatrix est· cui⁹ corpus publicū ⁊ vulgare est. Hęc sub arcuatis ꝓsternebat̄· quę loca fornices dicunt̄ vnde ⁊ fornicarię. Uirgilius. atqꝫ aduerso fornice. Fecunda a fetu dicta q̄si fetu abunda. Est enī partu frequens. Feta pregnās. Flens q̄si lachrymas fluens. Fugitiuus nemo recte dicit̄· nisi q̇ dominū fugit. Nā si paruulus puer a nutrice aut a scholis discesserit· fugitiuus nō est.

Gloriosus· a frequentia claritatis dictus ꝓ c g littera cōmutata. Gloriosus a laurea dictus quę dat̄ victoribus. Gnarus sciens· cui contrari⁹ est ignarus nesciens. Grauis venerabilis. Unde ⁊ contēptibiles leues dicim⁹. Grauis ꝓ consilio ⁊ constantia dictus· q꞉ nō leui motu dissilit ꝫ fixa constantię grauitate consistit. Grandis. Gracilis. Grandeuus· ꝙ sit grandis euo. Gratus· gratiā seruās. Sꝫ grat⁹ tm̄ animo· gratissimus ⁊ animo ⁊ corp̱e dicit̄. Gratificus ab eo ꝙ gratis faciat bonū. Gratiosus· ꝙ plus vnicuiqꝫ q̄ meret̄ tribuit. Garrulus ꝓprie dicit̄ qui vulgo verbosus appellat̄ accedente leticia nec valens nec volens tacere· sumptū nomen a graculis auibus quę importuna loquacitate semp̱ strepūt nec vnq̄ quiescunt. Ganeo luxuriosus. ⁊ tanq̄ in occultis locis ⁊ subterraneis· quę ganea greci vocant. Glutto· a gula· id est gulosus.

Humilis quasi humo accliuis. Honorabilis quasi honore habilis· hoc ē aptus. Honestus ꝙ nihil habeat turpitudinis. Nā quid ē honestas· nisi honor ꝑpetuus: id est quasi honoris status. Humanus ꝙ habeat circa homines amorē. ⁊ miserationis affectū. Unde ⁊ humanitas dicta· qua nos inuicē tuemur. Habilis ꝙ sit ad habendū comodus atqꝫ aptus. Honerosus plus est q̄ honerat⁹· sicut scelerosus plus q̄ sceleratus. Hirsutus ab eo ꝙ sit hirtus ⁊ pilis horridus. Hypocrita greco sermone· in latinum simulator interpretat̄: Qui dū intus malus sit bonū se palam ostendit. Hypo enī falsum· crisin iudiciū interpretat̄. Nomen aūt hypocrite tractū est a specie eorū qui ī spectaculis contexta facie icedūt· distinguētes vultū ceruleo minioqꝫ colore ⁊ ceteris pigmētis habentes simulacra oris linthea· gypsata ⁊ vario colore distincta nōnūq̄ ⁊ colla ⁊ man⁹ creta pungentes ut ad ꝑsonę colorem ꝑuenirent ⁊ ꝓp̄lm dū in ludis agerent fallerent· modo in specie viri· modo in feminę· modo tonsi modo criniti anili ⁊ virginali cęteraqꝫ specie ętate sexuqꝫ diuerso ut fallant ꝓp̄lm dū in ludis agunt. Quę species argumenti translata est in his· qui falso vultu incedūt. ⁊ simulant qḋ non sunt. Nam hypocritę dici nō possunt ex quo foras exierint. Humatus ꝙ sit humo tectus· id est sepultus.

Ingeniosus dictus ꝙ intus vim habeat gignendi quālibet artē. Inuentor dict⁹ ꝙ in ea quę quęrit venit. Unde ⁊ ipsa quę appellat̄ inuentio si verbi originē retractem⁹ quid aliud resonat· nisi q꞉ inuenire est ī id venire qḋ quęrit̄: Interpres ꝙ int̄ partes medi⁹ sit duarum linguarū dū transfert. Sꝫ ⁊ qui inter deum quē interpretat̄ ⁊ hoīes quib⁹ diuina īdicat mysteria interpres vocat̄. Juridicus q꞉ legū iura dicit. Indolis ꝓprie est imago quędā futurę virtutis. Justus dictus q꞉ iura custodit ⁊ ꝫm legē viuit. Innox ꝙ nō noceat. Innocuus cui nocitū nō sit· ꝫ apud veteres vtrūqꝫ indifferens est. Ilaris grecum nomen est. Jocundus eo ꝙ sit semp̱ iocis aptus ⁊ ilaritati· a frequentia· sicut iracundus. Jocosus iocis vsus. Inclytus grecum nomen ē. Nam clyton greci gloriosum dicūt. Illustris nomen noticię est ꝙ clareat multis splendore generis· uel sapientię uel virtutis· cui contrari⁹ est obscure natus. Idoneus quasi duplum habens donum. Incolumis a columna nomen habet· quasi erectus fortis ⁊ stabilis. Immarcessibilis incorruptus ⁊ sempitern⁹· ꝙ sit sine marcore atqꝫ lan-

guore. Intemeratus·incorruptus ⁊ nulla temeritate violatus. Infirmus quia sine formo·id est sine calore. Imbecillis·quasi sine baculo fragilis ⁊ inconstans. Inanis·leuis. Inconstans quia non est stabilis·ꝫ quod placet ei rursus displicet. Iactans uel arrogans est qui maiorū institutis non acquiescit·ꝫ propriā quandā viam iusticię ⁊ sanctitatis inquirit. Iracundus dictus·qui accenso sanguine in furorem compellit̄. Uret enī flāma dicit̄. ⁊ ira inflāmat. Incētor ab eo ꝙ incēdat atqꝫ inflāmet. Incētor·quia praua suggestione ad vicia cor aliorum succendit ⁊ ꝑsuadendo inflāmat. Inexpiabilis·ꝙ nūꝙ expiet̄·nūꝙ purget̄. Inlaudabilis·nō quia laudatus nō sit·sed quia laudari nō meruerit. Iratus·ira actus. Impius quia sine pietate religionis est. Iniquus proprie dictus·q: nō est ęquus·ꝫ inęqualis. Inter impiū autem ⁊ iniquū hoc distare nōnūꝙ solet·quia omnis impius iniquus: nō tamē omnis iniquus est impiꝰ. Impius nāqꝫ ꝓ infideli ponit̄. ⁊ dictus impius ꝙ sit a pietate religionis alienus. Iniquus ꝟo dicit̄ ꝓ eo ꝙ nō est ęquus sed prauis operibus maculatur ne christianitatis nomine censeatur. Inimicus quia non est amicus·ꝫ aduersarius. Duę autē res inimicos faciūt·fraus ⁊ terror. Terror ꝙ timent. Fraudis malū·ꝙ passi sunt. Inuidus dictus ab inuidendo fęlicitati alterius. Inuidiosus est qui ab alio patit̄ inuidiam. Inuisus·odiosus·ab inuidia ⁊ çelo dictus. Intestabilis·cuius testimoniū nō valet. ⁊ qꝺ dixerit·irritū improbatūqꝫ sit. Infamis nō bonę famę. Improbus dictus ꝙ instat etiam ꝓhibenti. Importunus inquietus·quia nō habet portum id est quietē. Unde ⁊ importuni quasi in naufragiū cito ferunt̄. Infrenis hoc est qui frenis nō regit̄·ut numidę infreni. Infrendens proprie est inter se comprimens dentes. Nā ⁊ frendere significat dentibꝰ frangere. Unde nefrendes infantes qui necdū dentes habēt. Ingluuiosus a gula ⁊ voracitate dictus. Ingloriosus ꝙ sit sine gloria·id est sine triūphis. Item inglorius imemor glorię. Informis·ingens non ꝙ nō habeat formā·ꝫ ꝙ vltra formam magnitudinem habeat. Inueteratꝰ eo ꝙ sit multi veterisqꝫ vsus in malicia. Immanis q: nō bonus ꝫ crudelis ⁊ terribilis. Manum enī bonum dicit̄. Unde ⁊ cata antiphrasin·diȷ manes minime boni. Immunis minime munificus·ut est in ꝓuerbio veteri. Immunē ciues odere sui. Item imunis qui nō facit munia·id est officio nō fungit̄. Est enī omni priuilegio vacuꝰ. Indemnis eo ꝙ sine damno viuat. ⁊ sine vlla culpa atqꝫ ꝑiculo. Iners sine arte. ⁊ ob hoc ne operi quidem vlli aptus. Inermis uel sine armis·uel sine viribus. Nam semꝑ arma ꝓ viribus accipiunt̄. Ignauus ignarus vię·id est rationis ⁊ vitę. Ignarus nō gnarꝰ·id est inscius h̄ ē sine naribꝰ. olfecisse enī veteres scisse dicebāt. Ignarꝰ aūt duo significat·uel qui ignorat·uel qui ignorat̄. Immemor q̄ oblitꝰ est·ꝑdit enī memoriā. Inscius q: sine scia est. Idiota impitus·grecū est. Impitus sine peritia. Inconsultꝰ ab eo ꝙ nō accipiat consilium. Item inconsultus q: est sine consilio ⁊ inscius rerum·atqꝫ ignarus. Ineptus apto contrarius est·quasi inaptus. Inops qui sine terra est·opem enim terram intelligimus quia opem fert fructificādo. Aliȷ inopem intelligunt·nō sepultum·inhumatū·cui nec animā mane habenti surrexit tumulus. Ignobilis eo ꝙ sit ignotꝰ ⁊ vilis ⁊ obscuri generis·cuius nec nomen quidē scitur. Ircosus·quia sudore corporis fętido putet. Ignotus ignobilis uel ex improuiso veniēs. Improuisus dictus·eo ꝙ subito sit ⁊ non porro ante visus. Index proditor·ab indicando. Indigena vocatus ꝙ inde sit genitus·id est in eodē loco natus. Impudēs·eo ꝙ ab eo pudor ⁊ pudicitia ꝓcul abest. Impudicus a podice vocatꝰ. Pedorē enī ⁊ fetorem dicit. Incestus ꝓpter illicitam cōmixtionem vocatꝰ·quasi incastus·sicuti qui virginē sacram uel affinitatis suę ꝓximam stuprauerit. Internecida est·qui falsum testamentū fecit ⁊ ob id hominē occidit. Inficiator·negator·q: non fatet̄ ꝫ cōtra veritatē mendaciū nitit̄. Impostor mendax cōmentator. Interceptor ꝓprie dicit̄ qui inter duos de medio tollit̄. Insidiosus ꝙ insideat. Nā ꝓprie insidere est dolose aliquem expectare. Unde ⁊ insidię nominatę sunt. Incincta id est sine cinctu·q: pręcingi fortiter vterus nō ꝑmittit. Inuestis id est sine veste·nōdum enī habet stolā·quod est signum maritalis virginitatis. Iscurra vocat̄ q: causa escę quēlibet consectat̄.

Katholicus·vniuersalis. Grecū enim nomen est. Karus grecum nomē est·sicut ⁊ karitas. Unde ⁊ eukaristia sacrificiū·id est bona gratia.

Luculentus ab eo ꝙ sit lingua clarꝰ ⁊ sermone splendidus. Lector dicit̄ a legēdo·id est ꝑcurrendo. Unde ⁊ nauis dicit̄ legere quicq̄d transit. Nā legit·transit preterit·ut crebris legimꝰ freta concita terris. Item lector a colligendo animo quę legit q̄si collector. sicut illud: qui legitis flores. Loquax non est eloquens. Lętus a latitudine. Locuplex·quasi locis plenus. ⁊ possessionū plurimarū possessor·quēadmodum docet Tullius de republica in libro secūdo·multa quę editione ouiū ⁊ boū·ꝙ tūc erat res in pecore ⁊ in locorū possessionibus. ex quo pecuniosi ⁊ locupletes vocabantur. Liberalis dictus ab eo ꝙ libenter donet nec murmuret. Largus·abundās affluens. Longus a linea dictus ꝓpter ꝙ sit porrectus. Longęuus quasi longi ęui ⁊ longi temporis Longanimis siue magnanimis eo ꝙ nullis passionibus ꝑturbat̄ ꝫ ad vniuersa sustinēda patiēs est. Cui contrariꝰ est pusillanimis angustus ⁊ in nulla tribulatione subsistens. De q̄ scribit̄. Pusillanimis vehement̄ insipiēs. Leuis ob inconstantiam vagatiōis appellat̄·q: leui motu mentis nūc ista nūc illa desiderat. Lubricus ab eo ꝙ labitur.

Labens interdū velox·ut labere nympha polo.⁊ labere pēnis. Cursu eni lapsus celerior est. Latro insessor est viaꝝ·a latendo dictus. Melius autē latro est q̄si latero a latere insidiator vię. Lanista gladiator·id est carnifex·tusca lingua appellatus a laniando·scilicꝫ corpa. Lacessitor p translationem dictus a canibꝰ uel a feris·quę solēt lacerādo ꝓuocare. Leno consiliator stupri eo ꝙ mētes miserorū blandiat.⁊ deliniēdo seducat. Libidinosus ab eo ꝙ faciat qđ libet. Libidinosus a libero q̇ puellaꝝ corpore pingit. Luxuriosus q̄si solutus in voluptates·vnde ⁊ mēbra loco mota·luxa dicunt. Lasciuus dictꝰ ꝙ sit luxus·id est solutꝰ ⁊ vanus. Lymphaticꝰ ꝙ aquā timeat·quē gręci hydrophobā vocāt. Lymphaticꝰ ꝓprie dicit·q̇ vitiū ex aqua ꝯtrahit·cuiꝰ vitiū ē huc atqꝫ illuc currere·aut a fluore aquę sumpto vitio. Sꝫ poetę iam hoc genus nois ꝓ furiosis vsurpāt. Luridus ꝙ sit pallidus·a loro dictus·ꝙ huiusmodi habeat cutem. Leprosus a pruritu nimio ipsiꝰ scabiei dictꝰ·vnde ⁊ p p scribi debet. Luscus ꝙ lucē ex parte sciat·sicut lusciciosus q̇ vespere nihil videt. Luscos coclites dixerūt antiqui. Unde ⁊ cyclopas coclites legimus dictos ꝙ vnū oculū habuisse ꝑhibent. Lotus.lauatus id est mundus. Lupa meretrix a rapacitate vocata ꝙ ad se rapiat miseros ⁊ apprehendat.

Misericors a compatiendo alienę miserię vocabulū est sortitus.⁊ hinc appellatam misericordiā ꝙ miserū cor faciat dolētis alienā miseriā. Nō aūt occurrit vbiqꝫ hęc etymologia. Nam est in deo misericordia sine vlla cordis miseria. Mactꝰ magis auctus gl'ia.⁊ ē nomē tractū a sacris. Quotiens eni thus aut vinū sup victimā fundebat dicebant·mactus est taurus vino uel thure·hoc est·cumulata est hostia ⁊ magis aucta. Munificꝰ dicit uel q: alicui munera multa dat·uel q: munus suum id est officiū qđ debet adimplet·sic ⁊ munifex q: munera fert. Magnanimis ab eo ꝙ sit magni animi ⁊ magnę virtutꝭ. Cui contrarius est pusillanimis. Magnificus a magna faciendo vocabulum traxit. Mansuetus mitis uel domitus quasi manu assuetus. Modestus a modo dictꝰ ⁊ temperie·nec plus quicꝙ nec minus agens. Mitis lenis ⁊ mansuetus ⁊ cedēs improbitatibꝰ ⁊ ad sustinēdā iniuriā tacēs quasi mutꝰ. Mutus q: vox eiꝰ nō ē sermo nisi mugitꝰ. Uocalē eni spiritū ꝑ nares quasi mugiēs emittit. Memor uel qui memoriā tenet·uel qui memoria tenet. Magister·maior ī statione. Nam steron gręce latine statio dicit. Minister·minor in statione·siue q: officiū debitū manibꝰ exequit. Maior·minor·minimꝰ a numero monadis·ꝙ post eū nō sit alter. Maximus aut meritis aut ętate aut honore aut facūdia aut virtute aut omnibꝰ magis eximius. Modicus paruꝰ ꝫ abusiue·cęterum rationabilis. Moderatus a modo scilicet ⁊ temperamēto. Mediocris ꝙ modicum illi sufficiat.

Miser ꝓprie eo ꝙ oēm felicitatē amiserit. Scđm aūt Ciceronē ꝓprie mortuꝰ·q̇ ī tusculanis miseros mortuos vocat·ꝓpter ꝙ iam amiserūt vitā. Miserabilis·ꝙ sit miserię habilis. Męstus naturaliter tristis nō casu. Est eni a natura mētis ⁊ animi·vnde ⁊ męstus. Mendicꝰ dictus·q: minꝰ habet vnde vitā degat·siue q: mos erat apud antiquos os claudere egenū ⁊ manū extendere·quasi manu dicere. Mendax ꝙ mentē alterius fallat. Malignꝰ·q: malitię votū uel opus ꝑagit. Malus appellatus a nigro felle·qđ gręci melan dicūt·vnde ⁊ melancholici appellāt hoies q̇ ⁊ conuersationē hūanā refugiūt.⁊ amicoꝝ charoꝝ suspecti sūt. Malitiosus deterior malo q: frequent malꝰ. A malo aūt peior dicit·a bono deterior. Melior dictꝰ quasi mollior·nō durus aut ferreꝰ·nā melius q̄si mollius. Minax a facie oculoꝝ q̄n furiose ardescūt ut amplius videns ꝑtimescat. Minator ⁊ monitor. Sꝫ monitor dicit cum prenūciat bona·minator cum prenūciat aduersa. Mulcator eo ꝙ blādis ꝟbis mulceat ad declinādū animū·translatio a mulso id ē qđ acceptum lenire solet fauces dolētis·aut oppletū sordibus stomachū. Metatores appellant q̇ castra designāt a metiēdo scilicꝫ ut Lucanus: Hesperios audax veniā metator in agros. Mollis ꝙ vigorem sexus eneruati corpis dedecoret.⁊ q̄si mulier emolliat. Macer a macie ⁊ macies a macia eo ꝙ īmoderata libido macros faciat·siue a maceratiōe. Mancus manu ancus. Moribūdus·morięti similis·sicut vitabundꝰ vitanti similis. Q̄n eni dicimꝰ moriturꝰ ē·vere moriturus ē·moribūdus autē nō vere ꝫ vere similis morienti ē. Meretrix dicta eo ꝙ preciū libidinis mereat. Inde ⁊ meritorię tabernę. Nā ⁊ milites cū stipēdia accipiūt mereri dicūt. Morio a morte vocatꝰ·eo ꝙ nō vigeat intellectu. Mulio dictꝰ a mulis eo ꝙ presidet hisdē vehiculis. Manifestum dicit qđ in manu est promptum.

Nobilis nō vilis·cuiꝰ ⁊ nomē ⁊ genꝰ scit. Nubilis ad nubēdū habilis. Nemo ab hoie tractū est.i.ne homo·qđ ē ꝓ nullo. Nullus aūt q̄si ne vllus. Nihili cōpositū ē ex ne ⁊ hilo. Hilū aūt Uarro ait significare medullā eiꝰ ferulę quā gręci ἀσφόδελον vocāt.⁊ sic dici apud nos nihilū quō apud gręcos οὐδὲ ἐρῦ. Nequā a malo plęriqꝫ distinguūt·aliū ꝑnitiosū aliū nugas existimantes·ut ait Donatiꝰ. Hic adolescēs nequā nō malꝰ.i.nugas ꝑnitiosꝰ. Alij cōfūdūt·q̄si vtrūqꝫ vnū idēqꝫ significēt. Neq̇tiā ex eo ꝙ nec quicꝙ sit·id ē ex eo ꝙ nihil sit veteres dictū esse voluerūt. Neuter neqꝫ ille neqꝫ iste·q̄si diceret nec vterqꝫ. Nefariꝰ nō dignꝰ farre q̇ ꝑmo cibi genere vita hoiūꝫ sustētabat. Nefandꝰ id ē nec noiandꝰ q̇dē nec dicēdus. Nutritor q̄si nutu eruditor. Nūciꝰ ē ⁊ q̇ nūciat ⁊ qđ nūciat·id ē angelꝰ. και ἡ ἀγγελία·ꝫ nūciꝰ ipse homo gnē masculino·id ꝟo qđ nūciat gnē neutro·ut h̄ nūciū.⁊ hęc nūcia. Naçareꝰ id ē sanctꝰ dei. Naçareꝰ olim

dicebatur qui sanctam comam nutriebat. ⁊ nihil contaminatum accipiebat. abstinens se a vino. omniq̄ꝫ sicera quę mentē ab integra sanitate peruertit. Nugas autem hebręum nomē est. Ita enī ī prophetis est expositum. vbi dicit sophonias: Nugas q̄ a lege recesserāt. ut nosse possimꝰ linguam hebraicā omniū linguaꝝ esse matrē. Nugigerulus appellatus ab eo ꝙ sit turpis nuncius. Negligens quasi nec legens. Nepos dictus a genere quodā scorpionū. q̄ natos suos consumūt excepto eo q̄ dorso eius insederit. Nā rursus ipse q̄ seruatus fuerit consumit patrē. vnde hoies qui bona parentū ꝑ luxuriā consumūt nepotes dicūt. Hinc q̊ꝫ nepotatio ꝓ luxuria ponit q̄ certe queq̄ꝫ res consumunt. Niger q̄si nubiger q: nō serenus ſꝫ fusco coopertus est. Unde ⁊ nubilū diem tetrū dicimus.

O Rthodoxus rectę glorię. Orator ab ore vocatus. a perando noiatus. id ē dicēdo Nā orare dicere est. Obaudiēs ab aure eo ꝙ audiat imperantem. Ospes ꝙ inferat ostijs pedes. Ospes facilis aptꝰ ⁊ ostio patens. Unde ⁊ ospitalis homo dicit. Osor inimicꝰ. ab odio dictus. sicut amator ab amore. ⁊ ē generis cōmunis Odibilis odio habilis. Obsitus obsessus. id est vndiq̄ꝫ insidijs conuallatus. Obscęnꝰ impurę libidinis a vitio obscuro dictꝰ. Obtunsus hebetior ⁊ obclusior. q̄si ex omni pte tunsus. Obnixꝰ contranisus ⁊ conabundus dicit. Obnoxiꝰ q: obligatus est nexibus culpę. Oblectator q̄si cū lacte ⁊ fraude. ut Terētius: nisi me lactasses amantē. vnde ⁊ oblectare dictū est. Obtrectator malignꝰ ⁊ qui obstringillando: officiēdoq̄ꝫ nō sinat quēpiā ꝓgredi ⁊ augescere. Orbus q̄ liberos nō habet. quasi oculis amissis. Opifex ꝙ opus faciat aliquod. Opilio custos ouiū quasi ouilio.

P Rudens quasi porro videns. ꝑspicax est enī ⁊ incertoꝝ pręuidet casus. Patiēs dictus a pauēdo. Pauere enī ferire est. ꝑcutit enī ⁊ tolerat. Perfectꝰ cui nihil iā adijci potest. Huic nomini apud grāmaticos compatio non adijcit. q: si dixeris ille ꝑfectior est. iste ꝑfectus nō erit. Pulcher a specie cutis dictꝰ. ꝙ est rubens pellis. postea transijt hoc nomen in genus. Nā pulchritudo hois aut in vultu est. ut os humerosq̄ꝫ deo similis. aut in capillis. ut nāq̄ꝫ ipse decorā cęsariē. aut in oculis. ut lętos oculis afflarat honores. aut in candore. ut qualem manꝰ addūt ebori decus. aut in liniamentis. ut te multo plus figura ⁊ liniamēta hospitis delectabāt. aut in ꝓceritate. ut turnꝰ vertit in medijs. ⁊ tota vertice supra est. Pellex a pelliciendo. Perspicax splendidus. eo ꝙ ꝑluceat. Perpetuus ꝑennis. Perennis ab eo ꝙ sit ꝑpetuꝰ ānis. Presul vocatꝰ. q: prę est sollicitudine Prepositus appellatus eo ꝙ sit subiectoꝝ ac famulantiū ordinator uel rector. Patroni a patribꝰ dicti sunt. ꝙ huiusmodi affectū clientibꝰ exhibeāt. ut q̄si patres illos regāt. Pedagogus est cui paruuli assignant. Grecū nomen est. ⁊ est compositū ab eo ꝙ pueros agat. id est doceat ⁊ lasciuientem refrenet ętatē. Presens dictꝰ ꝙ sit prę sensibus. id est corā oculis. qui sensus sūt corꝑis. Prior ꝙ primus sit ordine. ⁊ primꝰ quasi pręeminēs. Primus Posterior Postremꝰ. Potens rebꝰ late patens. vnū ⁊ potestas ꝙ pateat illi quaq̄ velit. ⁊ nemo intercludat. nullus obsistere valeat. Prępopimꝰ prę cęteris opibꝰ copiosus. Pecuniosus. tullius primum eos dictos refert qui plurimā habuissent pecuniā id est pecora. Ita enī ⁊ antiqui eos appellabant. Paulatim autē ꝑ abusionē in nomen aliud deuolutū est. Peruicax ꝓprie dicit qui in ꝓposito suo ad victoriā ꝑseuerat. Antiqui enī vitiā dicebāt. quā nos victoriā. credo ꝙ inde dicat herba vitia. id ē victorialis. Pernix a ꝑnitendo tractū est. id est in conatibꝰ ꝑseuerando. Alij pernicē velocē intelligunt pedibus. Nā ꝑnicitas pedū est. ut ꝑnicibus ignea plantis. sicut celeritas pēnaꝝ est. ut cęleriq̄ꝫ fuga sub sidera lapsę. Piger quasi pedibus ęger. Est enī tardus ad incedendū. qđ nomen ꝑ vsum transijt ad animū. Pernox ꝑuigilās nocte. Perseuerans ardens. strenuus laboriosus. Pertinax impudenter tenens. quasi ꝑtinens. Petulans nūc quidē ꝓ audace ⁊ improbo ponit. olim aūt acerbi flagitatores ⁊ ꝓprie argentarioꝝ coactorū pueri ꝙ precia rerū crebrius ⁊ asperius exigebāt. a petendo petulātes vocati sūt. Procax ꝓprie idem qđ petax. Nam ꝓcare est petere. Unde ⁊ nuptiarum petitores proci dicunt. Prodigꝰ sumptuosus atq̄ꝫ consumptor. qui oia porro agit ⁊ q̄si ꝓijcit. Profugus ꝓprie dicit qui ꝓcul a sedibꝰ suis vagat. q̄si porro fugatus. Peregrinꝰ longe a patria positus. sicut alienigena. Proiectus q̄si longe ⁊ ꝓcul iactꝰ sicut ⁊ ꝓduxit quasi porro illū duxit. ⁊ ꝓuocauit quasi porro illum vocauit. Proiectus quasi porro eiectus ac ꝓiectatꝰ. Unde ⁊ ꝓiectaq̄ꝫ saxa pachyni. id est porro iactata. Proscriptus cuiꝰ bona palam ⁊ apte scribunt. bonisq̄ꝫ fisci agglomerant. Prescriptus ordinē significat. sicut ⁊ prescriptiones apud iuris consultos. Procinctus expeditus ⁊ armatus. Unde ⁊ in ꝓcinctu. id est cū belli causa arma sumebant. Precinctꝰ eo ꝙ ante se ponat aliquid quo pręcingit. Unde ⁊ de dn̄o dictū est: Precinctꝰ ē lintheo ⁊ lauit pedes discipuloꝝ suoꝝ. Predo est qui populando alienā īuadit ꝓuintiā. Predo ab abigēdo prędas dictꝰ. ⁊ prędo q̄ prędā habet. Predator hic est cui de pręda debet aliq̄d. Plagiator apo tu plagio. id est obliq̄. ꝙ nō certa via gradiat. ſꝫ pelliciēdo dolis. Piratę sūt prędones maritimi ab incendio nauiū transeuntiū q̄s capiebant dicti. Nā pira ignis est. Pugillator. q̄ de manu in manū nūmoꝝ aliquid subtrahit. Peculator pro eo ꝙ sit pecunię publicę defraudator. Proditor ꝓ eo ꝙ detegit. Item ꝓditor ꝑditor. ut vniꝰ ob iram ꝓdimur. Perfidus q: fraudulentus est. ⁊ sine fide q̄si ꝑdens fidem. Periurus. q: ꝑpere iurat. id est male iurat. Periurus autē in verbo r

nō habet. Nā peiero ⁊ deiero dicimꝰ. Preuarica
toꝛ male fidei aduocatus. ⁊ q̇ uel ī accuſando no/
citura uel in defendendo pꝛofutura pꝛ̨eterea t. aut
inutilit̄ dubieq̄ȝ ponat mercedis gratia licȝ coꝛ/
ruptus. Cicero. Quid eni tā pꝛ̨euaꝛ. id eſt valde
varū. Pellax doloſus ⁊ fallax. a pelle id eſt vultu.
Foꝛis eni ut fallat arridet. ȝ nequitiā intus gerit
Pꝛofanꝰ q̄ſi poꝛro a fano. Sacris eni illi nō licet
intereſſe. Parricida ꝓpꝛie dicit̄ īterfectoꝛ parētis
Quis quidā veteres hūc parenticidā dixerint qui
hominē occiderat. q̄m parricidiū ⁊ homicidiū in
q̄cūq̄ȝ intelligi poſſit. cū ſint hoīes hoībus pares
Perſecutoꝛ nō ſemꝑ ꝓ malo intelligit̄. vnde pſecu/
toꝛ pfecte ſecutꝰ. Publicanꝰ ē q̇ vectigalia publica
exigit. uel q̇ ꝑ publica negocia ſ̨eculi lucra ſecta/
tur. vn̄ ⁊ cognoīatꝰ eſt. Peccatoꝛ a pellice. i. mere/
trice vocatꝰ q̄ſi pellicatoꝛ. qꝺ nomē apud antiq̄s
tm̄ flagitioſū ſignificabat. poſtea trāſijt h̄ nomen
in appellationē oīuȝ iniquoꝝ. Pctōꝛ itē a pectoꝛis
caterua cognoīatꝰ. ꝓ eo ꝙ inibi occulta delictoꝛū
condunt̄. Proſtitut̨e meretrices a ꝓſidēdo ī me/
ritoꝛijs uel in foꝛnicibꝰ. Pellex apud gr̨ecos ꝓpꝛie
dicit̄ a latinis concuba uel cōcubina. Dicta aūt a
fallacia id ē verſutia ſub doloſitate uel mēdacio.
Pꝛocuruꝰ. q̄ſi ꝑ longū curuꝰ. Pauidus ē quē ve/
xat trepidatio mētis. habet eni coꝛdis pulſationē
coꝛdis motū. Nā pauere ferire ē. vnde ⁊ pauimē/
tū. Petr̨e aūt ⁊ rupes a duritia ſaxoꝝ noīant̄. Pu
ſillanimis a puſillo aīo. Petulcꝰ dictꝰ ab appetēdo.
Vn̄ etiā ⁊ meretrices petulcas vocamꝰ. Pꝛoductꝰ
q̄ſi poꝛro ductꝰ. Piſinnꝰ a puſione dictꝰ. Pellicanꝰ
vir ſanctus ſolitudini deditus.

QUeſtoꝛ a qųerendo dictꝰ quaſi qųeſitoꝛ.
Queſtuoſus querimonioſus. Querulus
qꝛ querelā infert. Quietus ꝙ ſit ipſe ſibi
animo ſecurus neminē tangens.

REligioſus ait Cicero a relegēdo appellat̄
q̇ retractat ⁊ q̄ſi relegit ea qųe ad cultū
diuinū ptineāt. Hi ſūt dicti religioſi. ex
relegēdo. tāq̄ ex eligēdo eligētes. ex diligēdo dili
gētes. ex intelligēdo intelligentes. Ratiocinatoꝛ
dictꝰ vir magnꝰ. qꝛ de oībus rebꝰ q̄s eſſe mirabi/
les conſtat poſſit reddē rationē. Retractatoꝛ re/
petitoꝛ. Nā retractare ē repetē qꝺ omiſeras. Re/
ſipiſcēs eo ꝙ mentē q̄ſi pꝰ inſaniā recipiat. aut qꝛ
reſapit q̇ ſapere deſierat. Caſtigat eni ſeipſū de/
mentįe ⁊ ꝯfirmat animū ſuū ad rectiꝰ viuēdū. ca/
uens ne iterū coꝛruat. Repentinꝰ a repēte. Repēte
aūt ⁊ aduerbiū ⁊ nomē pōt eſſe. Robuſtꝰ foꝛtis. va/
lidus a foꝛtitudine roboꝛis arboꝛis appellatus.
Rapidus velox pedibꝰ. Raptoꝛ eo ꝙ coꝛruptoꝛ.
Inde ⁊ rapta. eo ꝙ coꝛrupta ē. Reus. a re de qua
obnoxiꝰ ē. ⁊ reatꝰ a reo ē nūcupatꝰ. Reus maieſta/
tis pꝛimū dictꝰ q̇ aduerſus rēpublicā aliq̇d egiſſet
aut q̄cūq̄ȝ hoſtibꝰ cōſenſiſſet. Dictꝰ aūt reus maie/
ſtatis. qꝛ maiꝰ ē ledere patriā q̄ȝ ciuē vnū. Poſtea
aūt ⁊ hi rei maieſtatꝭ dicti ſūt q̇ aduerſus maieſta
tem pꝛincipis egiſſe viderent̄. uel qui leges iutiles
reipublice detulerāt. uel vtiles abꝛogauerāt. Ri/
xoſus a rictu canino dictus. Semꝑ eni ad cōtra/
dicendū paratꝰ eſt. ⁊ iurgio delectat̄. ⁊ ꝓuocat cō/
tendentē. Ruſticus dictꝰ ꝙ rus opet̄. id eſt terrā.

SApiēs dictus a ſapoꝛe. qꝛ ſicut guſtꝰ aptꝰ
eſt ad diſcretionē ſapoꝛis ciboꝛū. ſic ſa/
piēs ad dinoſcentiā rerū atq̄ȝ cauſaꝝ. ꝙ
vnūq̇dq̄ȝ dinoſcat atq̄ȝ ſenſu veritatē diſcernat.
Cui ꝯtrarius ē inſipiēs ꝙ ſit ſine ſapoꝛe. nec ali/
cuiꝰ diſcretiōis uel ſenſus. Studioſus q̄ſi ſtudijs
curioſus. Sanctus a veteri ꝯſuetudine appellatꝰ.
eo ꝙ hi q̇ purificari volebāt ſanguine hoſtįe tan/
gebāt̄ ⁊ ex h̄ ſancti nomē accepꝰūt. Sincerus q̄ſi
ſine coꝛruptiōe. Cui ꝯtrarius ē inſincerus. vitia/
tus coꝛruptus. Supꝛemus. ſūmus ab eo ꝙ ſuꝑ/
emineat. Unde ⁊ ſupꝛeme pater dicimꝰ. Suauis.
Sublimis ab altitudine vocatus honoꝛis. Nā
ꝓpꝛie ſublime dicit̄ qꝺ ī alto ē. ut ſublimēq̄ȝ ferēs
ad ſidera c̨eli. Specioſꝰ a ſpecie uel ab aſpectu. ſic
foꝛmoſus a foꝛma. Solers ꝙ ſit ſollicitus in arte
⁊ vtilis. Solers eni apud antiq̄s dicebat̄ q̇ erat
oī bona arte inſtructus. Terētius: Adoleſcentē
ſolertē dabo. Suꝑſtitioſus ait Cicero appella/
tus. q̇ totos dies pꝛ̨ecabat̄ ⁊ imolabat ut ſibi ſui
liberi ſuꝑſtites eſſēt. Sollicitus qꝛ ſolers ⁊ citus
atq̄ȝ inreq̇etus. Sedulꝰ familiare verbū Teren/
tij. hoc ē ſine dolo. Alias aſſiduus. Sodales di/
cunt̄. q̇ ad ſymbolū ꝯuenire cōſueuerūt. q̄ſi ſuadē/
tes. alias ſodales ꝙ ſimul ſedeant. Socij dicunt̄
ꝓpter periculi aut opis ſocietatē. q̄ſi in vna caliga
⁊ ī vno veſtigio manētes. Stultus hebetioꝛ coꝛ/
de. ſicut quidā ait. Ego meipſum ſtultū eſſe exiſti/
mo. fatuū eſſe nō opinoꝛ. id eſt obtuſis quidem
ſenſibus. nō tm̄ nullis. Stultus eſt q̇ ꝑ ſtupoꝛē nō
mouet̄ iīuria. ſ̨euitiā eni pfert. nec vltus ē. nec vlla
ignominia cōmouet̄ ad doloꝛē. Segnis id ē ſine
igne. ingenio carens. Se aūt ſine ſignificat. ut ſe/
dulus ſine dolo. Securus q̄ſi ſine cura. id eſt fri/
gidus. ꝑ q̄s inutiles accipimus. Stupidus ſ̨epius
ſtupens. Suꝑbus dictus. qꝛ ſuꝑ vult videri q̄ȝ eſt.
Qui eni vult ſuꝑgredi qꝺ eſt. ſuꝑbus ē. Suſurro
de ſono locutiōis appellatus. qꝛ nō ī facie alicuius
ȝ ī aure loquit̄ de altero detrahēdo. Seditioſus
qui diſſenſionē animoꝝ facit. ⁊ diſcoꝛdias gignit
quā gr̨eci diaſtaſin dicūt. Seuerus. q̄ſi ſatis ve/
rus. tenet eni ſine pietate iuſticiā. Simulatoꝛ di/
cit̄ a ſimulacro. Geſtat enim ſimilitudinē eius qꝺ
nō eſt ipſe. Suaſoꝛ decipiens. id eſt in ſuam ſoꝛ/
tem trahēs. Scrupuloſus animi minuti ⁊ aſperi.
Scrupo ē eni harena durioꝛ. Sacrilegꝰ dicit̄ ab
eo ꝙ ſacra legit. id eſt furat̄. Sicarius vocat̄ qui
ad ꝑpetrandū ſcelus telis armatus eſt. Sica eni
gladius ē. a ſecādo vocatus. Sc̨euus ſiniſter atq̄ȝ
ꝑuerſus. id eſt a ꝑuerſitate. Eſt eni peſſimi ⁊ cru/
delis animi. Sc̨enicus q̇ in theatro agit. Thea/
trū eni ſc̨ena ē. Scoꝛta qųe a gr̨ecis q̄ȝ ſcyth̨e vo/
cabant̄. q̇ defricant̄ pelles. quibus coꝛruptela fit.
Spurcus ꝙ ſit impurus. Sceleroſus ſceleribus

plenus·ut lapidosus locus ⁊ harenosus. Plus est
aũt scelerosus q̄ sceleratus. Sator: seminator: uel
pater a semine. Scurra q̄ sectari quēpiā solet cibi
grā. a sequēdo igiꝛ inde scurras cōstat appellatos
Idē assecla a sequēdo. Satelles ꝙ adhęreat alte
ri·siue a lateris custodia. Sufferꝰ in loco alteriꝰ
suppositus·q̄si suffacꝰ. Unde ⁊ consulē suffectũ
dicimꝰ eũ q̄ ꝓ alio substituiꝛ. Secũdus q: secꝰ pe/
des. ⁊ tractus ē sermo a sequētibꝰ seruis pedisse/
quis. Uñ ⁊ secũda fortuna diciꝛ·ꝙ ſm nos ē·id
est ꝓpe nos. Inde ⁊ res secũdę·id ē ꝓsperę. Secũ/
dę aũt a sequēdo sũt dictę. Stipulator·ꝓmissor.
Stipulari enī ꝓmittere ē·ex verbis iurisperitoꝝ
q̄ etiā stipulũ firmũ appellauerũt. Sanꝰ a sangui/
ne·q: sine pallore ē. Sospes saluꝰ hospes. Salus
a sale nomē accepisse putaꝛ. Subtilis ab extenua
tione dicꝰ. Sequester diciꝛ·q̄ certantibꝰ medius
interuenit q̄ apud grecos omesus diciꝛ·apud quē
pignora deponi solēt. Q̄d vocabulũ ab obsequē/
do factũ est·ꝙ eiꝰ q̄ electus sit vtraqꝫ pars fidem
sequaꝛ. Sessilis·ꝙ nō videꝛ stare ſꝫ sedere. Sur/
dus a sordibꝰ humoris aure cōceptis. ⁊ q̄uis mul
tis casibꝰ accidat nomen·tñ ęger ex predicto vitio
retinet. Siccus ꝙ sit exsucatꝰ·siue ꝑ antiphrasin
ꝙ sit sine suco. Sepultꝰ dictus ē·eo ꝙ sit sine pal/
patione uel sine pulsu·id est sine motu. Sagio ab
exigēdo dicꝰ. Sutor a suēdis pellibꝰ noiaꝛ. Su/
bulcus·porcoꝝ pastor. sicut bubulcꝰ a cura boum.

Tutor q̄ pupillũ tueꝛ·hoc est intueꝛ·de q̄
in cōsuetudine vulgari diciꝛ: Quid me
mones ⁊ tutorē ⁊ pedagogũ olim ob/
rui. Testes dicti ꝙ testamento adhiberi solēt·si/
cut signatores ꝙ testamentum signēt. Tetricus
mons ī sabinis asperrimꝰ. Uñ ⁊ tristes hoies te/
tricos dicimꝰ. Taciturnus in tacēdo diuturnus
Trutinator: examinator·ex iudicij libra ꝑpendēs
recta translatiōe a trutina·quę ē gemina ponderꝝ
lancis. Tristis. Tenax·nũmi cupidior·ꝙ teneat.
interdum ⁊ ꝑtinax. Truculentus·toruus terribi/
lis·eo ꝙ sit toruo vultu ⁊ turbulento aspectu·ut
torua leęna. ⁊ cernimus astātes ne quicq̄ lumine
toruo. Turbidꝰ terribilis. Teter ab obscura te/
nebrosaqꝫ vita. Teterrimꝰ·ꝓ fero nimiũ. Tetrũ
eni veteres ꝓ fero dixerũt·ut ennius·tetrosqꝫ ele/
phantes. Terribilis q: timorem habet ⁊ timeꝛ.
Tergiuersator ꝙ animũ q̄si tergum vertat huc ⁊
illuc·nec facile q̄lis sit ītelligiꝛ. Temulētꝰ a teme/
to·id est vino dictus. Timidus ꝙ timeat diu·a
sanguine·nam timor sanguinē gelat·qui coactus
gignit timorē. Turpis ꝙ sit informis ⁊ torpeat.

Vir a virtute. Utilis ab vtendo bene sua
uel ꝙ bene q̄d vti possit·sicut docilis·ꝙ
doceri possit. Uerus a veritate. Hinc ⁊
verax. Maior ē veritas q̄ verus·q: nō veritas a
vero·ſꝫ verꝰ a ꝟitate descēdit. Ueridicꝰ q: veꝝ di/
cit. ⁊ ꝟitaꝛ assertor ē. Uerecũdꝰ·q: veꝝ factũ eru/
bescit. Uiridis vi ⁊ suco plenꝰ q̄si vi rudis. Ue/
nustꝰ pulcher·a venis id est a sanguine. Uiuens
id ē viuus. Uariꝰ·q̄si nō vniꝰ vię·ſꝫ incertę mixtęqꝫ
sententię. Uersutꝰ·eo ꝙ eiꝰ mens in q̄libet actu ad
quālibet fraudē facile vertiꝛ. Uñ ⁊ versutia diciꝛ
contorta snia. Plautus. Uersutior ē q̄ rota figu/
laris. Uilis a villa·nulliꝰ enī vrbanitatis ē. Uer/
sipellis·eo ꝙ in diuersa vultũ ⁊ mentem vertat.
Inde ⁊ versutus ⁊ callidus. Uiolentꝰ q: vim in/
fert. Uecors mali cordis. ⁊ malę ꝯscię. Uagus q:
sine via. Uanus a venere etymologiā trahit. Itē
vanꝰ inanis falsus·eo ꝙ sine memoria euanescat.
Uesanus porro sanus. Uinolētus q̄ ⁊ satis bibit
⁊ difficile inebriaꝛ. Uexatus id ē portatus·ab eo
ꝙ est veho vexo vecto ut vexasse sit portasse. Ue/
neficus eo ꝙ venenũ mortis causa pauit aut prę/
stitit aut vendidit. Uector q̄si vehitor. Est autē
vector ⁊ q̄ vehit ⁊ q̄ vehiꝛ. Uenator·q̄si venabu/
lator a venatiōe scilicet q̄ bestias premit. Quat/
tuor aũt sunt venatoꝝ officia·vestigatores·inda/
gatores·alatores·pressores.

Incipit liber vndecimus

De hoīe ⁊ partibꝰ eius Cap. i.

Natura dicta est
ab eo ꝙ nasci aliquid faciat.
Gignēdi eni ⁊ faciēdi potēs
est. Hanc quidā deũ esse di/
xerũt·a quo oīa creata sunt ⁊
existũt. Genꝰ a gignēdo dictũ
cui deriuatũ nomen a terra ex q̄ oia gignũꝛ. Ge
enī gręce terra diciꝛ. Uita dicta ꝓpter vigorē·uel
ꝙ vim teneat nascēdi atqꝫ crescendi. Unde ⁊ ar/
bores vitā habere dicũꝛ·q: gignũꝛ ⁊ crescũt. Ho
mo dicꝰ·q: ex humo facꝰ est·sicut ī genesi diciꝛ:
Et creauit deus hominē de limo terrę. Abusiue
aũt ꝓnunciaꝛ·ex vtraqꝫ substātia totꝰ homo·id ē
ex societate aię ⁊ corpis. Nā ꝓprie homo ab hu/
mo. Gręci autē hominē antropũ appellauerunt·
eo ꝙ sursũ spectet subleuatꝰ ab humo ad cōtem/
plationē artificis sui. q̄d Ouidiꝰ poeta designat
cũ dicit. Pronaqꝫ cũ spectēt aialia cętera trā: Os
homini sublime dedit·cęlũqꝫ videre Iussit. ⁊ ere/
ctos ad sidera tollere vultus. Qui ideo erecꝰ cę/
lũ aspicit·ut deũ quęrat·nō ut terrā intendat·ve/
luti pecora·quę natura prona ⁊ ventri obedientia
finxit. Duplex est autē homo·interior ⁊ exterior.
Interior homo aia·exterior homo corpꝰ. Anima
aũt a ventis nomē accepit·eo ꝙ ventꝰ sit. Unde ⁊
ventꝰ gręce animos diciꝛ·ꝙ ore trahētes aerē vi/
uere videamur·ſꝫ apertissime falsũ est·q: multo priꝰ
gigniꝛ aia q̄ concipi aer ore possit·q: iā in geni/
tricis vtero viuit. Nō ē igiꝛ aer aia·q̄d putaue/
rũt quidā·q̄ nō potuerũt incorporeā eiꝰ cogitare
naturā. Spiritũ idem esse q̄d animā euangelista
ꝓnũciat dicens: potestatē habeo ponendi animā
meā. ⁊ rursus potestatē habeo sumēdi eā. De hac
q̄qꝫ ipsa dñi aia passionis tpe memoratꝰ euāgalista
ita ꝓtulit dicēs: Et inclinato capite emisit spm̄.
Quid ē eni emittere spm̄ nisi q̄d animā ponere?

Sꝫ aīa dicta ꝓpter ꝙ viuit. spūs autē uel ꝑ spūali
natura uel ꝑ eo ꝙ spiret in corꝑe. Itē animū idē
esse qd animā. ſꝫ aīa vitę est. animꝰ consilij. Unde
dicūt p̄hi etiā sine animo vitā manē. ⁊ sine mēte
animā durare. vnde ⁊ amentes: nā mentē vocari
ut sciat. animū ut velit. Mens autem vocata ꝙ
emineat in aīa. uel ꝙ meminit. Unde ⁊ imemo-
res amentes dicunt̄. qua ꝓpter nō aīa ſꝫ qd excellit
in anima mens vocat̄. tanꝙ caput eiꝰ uel oculus.
Uñ ⁊ ipse homo ſꝫm mentē imago dei dicit̄. Ita
aūt hęc oīa adiūcta sūt animę ut vna res sit. Pro
efficientijs eni causaꝝ diuersa noia sortita est aīa.
Nā ⁊ memoria mēs ē. vnde ⁊ imemores amētes.
dū ergo viuificat corpꝰ anima ē. dū vult animꝰ est.
dū scit mens est. dū recolit memoria ē. dū rectum
iudicat ratio ē. dū spirat spūs ē. dum aliq̄d sentit
sensus est. Nā inde animꝰ sensus dicit̄: ꝑ his quę
sentit. vnde ⁊ sentētia nomē accepit. Corpꝰ dictū
eo ꝙ corruptū perit. Solubile eni atq̄ mortale ē:
⁊ aliqñ soluēdū. Caro aūt a creando ē appellata.
Crementū enim semen est masculi. vnde ⁊ aīaliū
⁊ hoīuꝫ corꝑa cōcipiunt̄. Hinc ⁊ parētes creato-
res vocant̄. Caro aūt ex quattuor elemētis cōpa-
cta est. Nā terra in carne ē. aer in halitu. humor
in sanguine. ignis in calore vitali. Habent eni in
nobis elemēta suā quęq̄ partē. quibus q̄d debet̄
cōpage resoluta. Caro aūt ⁊ corpꝰ diuersa signi-
ficāt. In carne semꝑ corpꝰ est. nō semꝑ in corꝑe ca-
ro. Nā caro est quę viuit. idem ⁊ corpꝰ. Corpus
qd nō viuit. idē nō caro. Nā corpus dicit̄ aut qd
post vitā ē mortuū. aut sine vita est conditū. In-
terdū ⁊ cū vita corpꝰ ⁊ nō caro. ut hęrba ⁊ lignū.
Sensus corꝑis quinq̄ sūt: visus. auditꝰ. odoratꝰ
gustus ⁊ tactus. Ex quibꝰ duo aperiūt̄ ⁊ claudun-
tur. duo semꝑ patentes sūt. Sensus dicti q꞉ ꝑ eos
anima subtilissime totū corpꝰ agitat vigore sen-
tiendi. Unde ⁊ pręsentia nūcupantur ꝙ sint pre
sensibus. sicut prę oculis quę pręsto sunt oculis.
Uisus ē qui a philosophis humor vitreus appel-
latur. Uisum autē fieri quidam asseuerāt aut ex-
terna ętherea luce. aut interno spū lucido per te-
nues venas a cerebro venientes atq̄ penetratis
tunicis iu aerem exeuntes. ⁊ tūc comixtiōe simi-
lis materię visum dantes. Uisus dictus ꝙ viua-
tior sit cęteris sensibus ac pręstātior siue velotior.
ampliusq̄ vigeat quātū memoria int̄ cętera men-
tis officia. Uicinior est eni cerebro: vnde omnia
manant. ex quo fit ut ea quę ad alios ꝑtinent sen-
sus videre dicamꝰ. veluti cū dicimꝰ: Uide quō so-
nat. vide quō sapit. sic ⁊ cętera. Auditus appella-
tus ꝙ voces hauriat. hoc est aere verberato susci-
piat sonos. Odoratus. q̄si aeris odore attractus.
tacto eni aere sentit̄. Sic ⁊ olfactus ꝙ odoribus
afficiat̄. Gustus a gutture dictus. Tactus eo ꝙ
ꝑtractet ⁊ tangat. ⁊ ꝑ oīa membra vigorē sensus
aspergat. Nā tactu ꝓbamus quicq̄d cęteris sen-
sibus iudicare nō possumus. Duo aūt tactus ge-
nera sunt. Nam aut extrinsecus venit qd feriat.

aut intus in ipso corꝑe orit̄. Unicuiq̄ autē sensui
ꝓpria natura data est. Nā qd videndū est. oculis
capit̄. quod audiendū est. auribus. mollia ⁊ dura
tactu ęstimant̄. sapor gustu. odor naribus ducit̄.
Prima pars corꝑis caput. datūq̄ illi hoc nomen
eo ꝙ sensus omnes ⁊ nerui inde initiū capiant:
atq̄ ex eo omnis vigendi causa oriat̄. Ibi enim
omnes sensus apparēt. Unde ipsiꝰ animę quę con
sulit corpori: quodāmodo ꝑsonam gerit. Uertex
est ea pars q̄ capilli capitis colligunt̄ ⁊ i qua cę-
saries vertit̄. vnde ⁊ nūcupat̄. Caluaria ab ossi-
bus caluis dicta: ꝑ defectionē. ⁊ neutralit̄ ꝓnun-
ciat̄. Occipitiū capitis pars posterior. quasi con-
tra capitium. uel ꝙ sit capitis retrorsum. Capilli
vocati. quasi capitis pili. facti. ut ⁊ decorē pręstēt
⁊ cerebrum aduersus frigus muniant; atq̄ a sole
defendant. Pili autē dicti a pelle de qua ꝓdeunt.
sicut ⁊ pilum dicit̄ a pila vbi pigmentū cōtundi-
tur. Cęsaries a cędendo vocata. ideoq̄ tm̄ viroꝝ
est. Uirum eni tonsum decet. mulierem nō decet.
Comę sunt ꝓprię. nō cęsi capilli. ⁊ est gręcus ser-
mo. Nam comas gręci caimos a secando nomi-
nant. Unde ⁊ cirin tondere dicūt. vnde ⁊ cirri vo-
cant̄: qd etiam idem gręci mallonē vocant. Cri-
nes ꝓprie mulierum sunt. Dicti autem crines eo ꝙ
vittis discernant̄. Unde ⁊ discriminalia dicunt̄.
a quibus diuisi religant̄. Tempora sunt quę cal-
uarię dextra lęuaq̄ subiacent. Quę ideo sic nun-
cupant̄: q꞉ mouent̄. ipsaq̄ mobilitate q̄si tempora
quibusdā interuallis mutant̄. Facies dicta ab ef-
figie. ibi est eni facta tota figura hoīs ⁊ vniuscu-
iusq̄ personę cognitio. Uultus ṽo dictus. eo ꝙ ꝑ
eum voluntas ostenditur animi. ſꝫm voluntatem
enim in varios motus mutatur. Unde ⁊ differūt
sibi vtraq̄. nā facies simplicit̄ accipit̄ de vnius-
cuiusq̄ naturali aspectu. vultus autem animorū
qualitates significat. Frons ab oculorū forami-
nibus nominata ē. hęc imago quędā animi men-
tisq̄ motū specie sua exprimit. dū uel lęta uel tri-
stis est. Oculi vocati. siue q꞉ eos cilioꝝ tegmina
occultant. ne qua incidentis iniurię offensione lę-
dant̄. siue q꞉ lumen occultū habent. id est secretū
uel intus positū. Hi inter oēs sensus viciniores
animę existūt. In oculis eni omne mētis indiciū
est. vnde ⁊ animi ꝑturbatio uel ilaritas in oculis
apparet. Oculi aūt idē ⁊ lumina. Et dicta lumi-
na ꝙ ex eis lumen manat. uel ꝙ ex initio sui clau-
sam teneant lucem. aut extrinsecus accepta vi-
sui ꝓponendo refundāt. Pupilla est medius pun-
ctus oculi in quo vis est videndi. vbi quia par-
uę imagines a nobis vidēt̄. propterea pupillę ap-
pellant̄. Nā paruuli pupilli dicunt̄. Hāc plęriq̄
pupillā vocant. Uocatur aūt pupilla ꝙ sit pura
atq̄ impolluta ut sunt puellę. Physici dicūt eas-
dem pupillas quas videmus in oculis. morituros
ante triduū nō habere. quibus nō visis certa
est desperatio. Circulus vero quo a pupilla albę
partes oculi separant̄. discreta nigredine. corona

dicit̃ q rotunditate sui ornet ambitum pupille.
Voluos aūt quidā appellant ipsos vertices ocu/
loꝝ ex similitudine voluoꝝ. Palpebre sunt sinus
oculoꝝ. a palpitatiōe dicte. q: semp mouēt̃. Con/
currūt eni inuicē ut assiduo motu reficiant obru/
tum. Munite sūt aūt vallo capilloꝝ ut ꝛ apertis
oculis si qd inciderit repellat̃. ꝛ somno cōniben/
tib' tanq̄ inuoluti quiescant latentes. In sūmi/
tate aūt palpebrarū locis qb' se vtreq̄ clause cō/
tingunt. extāt adnoti ordine seruato capilli tu/
telam oculis ministrantes. ne irruentes facile in/
iurias excipiant. ꝛ ex eo noceant̃. ut pulueris uel
cuiuscūq̄ crassioris materie arceant tactum. aut
ipsū q̄s aere concidendo mitificēt. quo tenue atq̄
serenū faciāt visum. Lachrymas quidā a lacera/
tione mentis putāt dictas. alij existimant ideo q:
greci dassiria vocāt. Cilia sūt tegmina quib' co/
operiūtur oculi. ꝛ dicta cilia q celent oculos te/
gantq̄ tuta custodia. Supcilia dicta. q: supposi/
ta sunt cilijs. que idcirco pilis vestita sūt. ut ocu/
lis munimēta ptendāt ꝛ sudorē a capite defiu/
entē depellant. Intercilīū vo ē mediū illud inter
supcilia. qd sine pilis ē. Gene sūt iferiores oculo/
rū partes. vnde barbe inchoant. Nam grece ge/
nos barbe. Hinc ꝛ gene q inde incipiant gigni
barbe. Male sūt eminentes sub oculis partes ad
ptectionē eoꝝ supposite. Vocate autē male siue
q infra oculos promineāt i rotūditate. que greci
mela appellant. siue q sint supra maxillas. Ma/
xille p diminutionē a malis. sicut paxillus a pa/
lo. taxillus a talo. Mādibule sūt maxillaꝝ par/
tes. ex qua ꝛ nomē factū. Barbam veteres voca/
uerūt q viroꝝ sit. nō mulierū. Auribus inditū
nomē a vocibus hauriendis. vnde ꝛ Virgilius:
Vocesq̄ bis aurib' hausit. aut q: vocē ipsam gre/
ci audenliden vocant. ab auditu. Per imutatio/
nē eni littere aures q̄si audes nūcupate sūt. Vox
eni repcussa p anfract' eaꝝ sonū facit. quo sensum
excipiāt audiendi. Pinnula sūma pars auris. ab
acumine dicta. Pinnū eni antiqui acutū dicebāt.
vnde ꝛ bipēnis ꝛ pinna. Nares idcirco noiant̃ q:
p eas uel odor uel spūs manare nō desinit. siue q:
nos odore admonēt ut nouerim' aliqd ac sciam'.
Unde ecōtra insciꝫ ac rudes ignari dicūt̃. Olfe/
cisse eni veteres scisse dicebant. Terent': Ac nō
notis ex mensib' prius olfecissent q ille quicq̄ ce/
perit. Nariū recta pars. pter q equaliter sit in
longitudine ꝛ rotunditate porrecta. colūna vo/
cat̃. extremitas ei' pyrula. a formula pomi pyri.
Que vo dextra leuaq̄ sūt. pinnule ab alaꝝ simi/
litudine. mediū aūt interfiniū. Os dictum q per
ipsū quasi p ostiū ꝛ cibos intus mittimus ꝛ sputū
foris pijcimus. uel quia ibi ingrediunt̃ cibi. inde
egrediunt sermones. Labia a lambendo noiata.
qd aūt superi' ē. labiū dicim'. qd inferi' eo q gros/
sius sit labrū. Alij viroꝝ labra. mulieꝝ labia di/
cunt. Lingue a lingendo cibū. putat varro nomē
impositū. Alij q p articulatos sonos verba ligat
sicut eni plectrū cordis. ita lingua illidit̃ denti/
bus ꝛ vocalē efficit sonum. Dentes greci odontes
vocant. ꝛ inde in latinū nomē trahere videntur.
Hoꝝ primi precisores dicūtur. q: oē qd accipitur
ipsi pus incidūt. Sequētes canini vocant̃. quoꝝ
duo in dextra maxilla. ꝛ duo in sinistra sunt. Et
dicti canini. q: ad similitudinē caninoꝝ existūt.
ꝛ canis ex ipsis ossa frangit sicut ꝛ homo. ꝛ qd nō
pnt priores pcidere. illis tradūt ut confringant.
Hos vulgus p longitudine ꝛ rotunditate colo/
mellos vocant. Ultimi sunt molares. q cōcisa a
priorib' atq̄ cōfracta subigunt. ꝛ molūt atq̄ in/
massant. vnde ꝛ molares vocati sūt. Dentiū autē
numerū discernit q̄litas sexus. Nam i viris plu/
res. in feminis pauciores existunt. Gingiue a gi/
gnendis dentib' noiate. Facte sūt aūt etiā ad de/
corem dētiū. ne nudi horrori potius q ornamēto
existerēt. Palatū nostrū. sicut celū sursum ē posi/
tum. ꝛ inde palatū a polo p deriuationē. ꝫ ꝛ greci
similit̃ palatū vranon appellāt. eo q p sui conca/
uitate celi similitudinē habeat. Fauces a fundē/
dis vocib' noiate. uel q p eas famur voces. Ar/
terie vocate. siue q p eas a pulmone aer. hoc est
spūs fert̃. seu q arctis ꝛ angustis meatib' spiri/
tū vitalem retineāt. vnde vocis sonos emittūt. q
soni vno modo sonarēt. nisi lingue mot' distan/
tias vocis efficeret. Toles gallica lingua dicunt̃
quas vulgo p diminutionē tusillas vocant. que i
faucib' turgescere solent. Mentū dictum q inde
mandibule oriant̃. uel q ibi iungant̃. Gurgulio
a gutture nomen trahit. cui' meatus ad os ꝛ na/
res ptendit. habens viā qua vox ad linguā trās/
mittit̃ ut possit verba collidere. Unde ꝛ garrire
dicim'. Rumē primū gurgulioni. quo cib' ꝛ po/
tio devorat. Hinc bestie que cibū reuocant ac re/
mandūt ruminare dicūt̃. Sublinguiū. operculū
gurgulionis. quasi parua lingua. que foramē lin/
gue recludit operitq̄. Collum dictum q sit rigi/
dū ꝛ rotundum ut colūna. baiulans caput ꝛ su/
stentās. quasi capitoliū. cuius anterior pars gu/
la vocatur. posterior ceruix. Ceruix aūt vocata q
p eā partem cerebrū ad medullā spine dirigitur.
quasi cerebri via. Veteres aūt plurali tm̄ numero
ceruices dicebant. prim' ortensius ceruicem sin/
gulariter dixit. Ceruix autem numero singulari
membrū ipsū significat. Nam pluralit̃ contuma/
ciā sepe demōstrat. Cicero i verrinis. Pretorē tu
accusas frangere ceruices. Humeri dicti q̄si ar/
mi. ad distinctionē hoīs a pecudib' mutis. ut hi
humeros. illi armos habere dicunt̃. nā pprie armi
q̄drupedū sūt. Ala sūmi humeri pars posterior.
Brachia a fortitudine noiata sūt. Bari eni gre/
ce graue ꝛ forte significat. In brachijs enim tori
lacertorū sunt. ꝛ insigne musculorum robur exi/
stit. Hi sunt tori. id est musculi. ꝛ dicti tori q illic
viscera torta videantur. Cubitus dict' q ad ci/
bos sumendos in ipso cubamus. Ulna fm̄ quos/
dam vtriusq̄ manus extensio ē. fm̄ alios cubit'.

q̇ꝰ magis veꝝ est· q: grece olenos cubitus dicit̄.
Ale subbrachia sunt appellatę· eo ꝙ ex eis i mo/
dū alaꝝ motus brachioꝝ inchoet· q̄s quidā ascel/
las vocant· ꝙ ex his brachia cillentur· id est mo/
uent̄. vnde ⁊ oscilla dicta ab eo ꝙ cillet̄· id ē mo/
ueantur oꝛa. Nam cillere est mouere. Hos qui/
dam subhircos vocant· ꝓpter ꝙ in plęrisq; hoibꝰ
hircoꝝ fetoꝛē reddant. Manus dicta· ꝙ sit totiꝰ
coꝛpoꝛis munus. Ipsa enī cibū oꝛi ministrat· ipsa
opatur oīa atq; dispensat· ꝑ eā accipimus ⁊ da/
mus. Abusiue aūt manus etiā ars uel artifex. vñ
⁊ manus p̄ciū dicimus. Dextra vocat̄ a dando.
Ipsa enim pignus pacis dat̄· ipsa fidei testis atq;
salut̄ adhibet̄. ⁊ h̄ est illud apud tulliū. Fidē pu/
blicam iussu senatus dedi· id ē dextrā. Vñ ⁊ apl's
dicit: Jacobꝰ ⁊ iohānes dextras dederūt mihi. ⁊
reliq̄. Lęua ꝙ aptioꝛ sit ad leuādū. Sinistra aūt
vocata· q̄si sine dextra· siue ꝙ rē fieri sinat. A si/
nendo enī sinistra est nuncupata. Palma ē manꝰ
expansis digitis· sicut cōtractis pugnus. Pugnꝰ
aūt a pugillo dictus· sicut palma ab expāsis pal/
mę ramis. Digiti nūcupati· uel q: decē sunt· uel q:
decenter iūcti existāt. Nam habēt in se ⁊ nume/
rū pfectū ⁊ oꝛdinem decētissimū. Primus pollex
vocatꝰ· eo ꝙ inter cęteros virtute polleat ⁊ pote/
state. Secūdus index ⁊ salutaris· seu demōstra/
toꝛius· quia eo fere salutamꝰ uel aliq̇d demōstra/
mus. Tertius impudicus· ꝙ plęrūq; ꝑ eum pro/
bꝛa insectatio exp̄imit̄. Quartus anularis· eo ꝙ
in ipso anulus gerit̄. Idē ⁊ medicinalis ꝙ eo tri/
ta collyria a medicis colligūt̄. Quintus auricu/
laris· ꝓ eo ꝙ eo aurē scalpimꝰ. Vngulas ex gręe/
co vocamus. Illi enī has onices dicūt. Truncus
media pars coꝛꝑis a collo vsq; ad inguina. De q̄
Nigidius: caput collo vehitur· truncꝰ sustinetur
coxis ⁊ genibꝰ cruribusq;. Thoꝛax a gręcis dicit̄
anterioꝛ pars trunci a collo vsq; ad stomachum.
quā nos dicimus archam· eo ꝙ ibi archanū sit.
id ē secretū q̄ cęteri arcent̄. Vñ ⁊ archa ⁊ ara di/
cta q̄si res secretę: cuiꝰ eminentes pulpę mamillę
dicunt̄. Int̄ q̄s pars illa ossea pectꝰ dicit̄· dextra
aūt lęuaq; costę. Pectus vocatū ꝙ sit pexū inter
eminentes mamillaꝝ partes. vñ ⁊ pectinē dicimꝰ
ꝙ pexos capillos faciat. Mamillę vocatę· q: ro/
tūdę sūt q̄si malę ꝑ diminutionē sc3. Papille capi/
ta māmaꝝ sūt· q̄s infantes sugētes cōp̄hēdūt. ⁊
dictę papillę· ꝙ eas infantes q̄si pappant dum lac
sugunt. ꝓinde mamilla est oīs eminentia vberis.
papilla ꝟo breue illud vnde lac trahitur. Vbera
dicta· uel q: lacte vberta· ul' q: vuida· humoꝛe sci/
lic3 lactis ī moꝛē vuaꝝ plena. Lac vim noīs a co/
loꝛe trahit ꝙ sit albꝰ liquoꝛ. Leucos enī grece al/
bū dicūt· cuiꝰ natura ex sanguine cōmutat̄. Nam
post partū si q̇d sanguinis nōdū fuerit vteri nu/
trimēto cōsūptū· naturali meatu fluit in māmas
⁊ eaꝝ virtute albescēs lactis accipit q̄litatē. Cu/
tis ē quę ī coꝛꝑe ꝑma est appellata· ꝙ ipsa coꝛpoꝛi
supposita incisionē p̄ima patit̄. Cutis enī gręce

incisio dicit̄. eadē ⁊ pellis ꝙ externas iniurias coꝛ/
poꝛis tegēdo pellat· pluuiasq; ⁊ vētos solisq; ar/
doꝛes pferat. Pellis aūt mox detracta· subacta iā
coꝛiū dicit̄. Coꝛiū aūt ꝑ deriuationē caro appel/
lat̄ ꝙ eo tegat̄· s3 hoc ī brutis aīalibꝰ ꝓpꝛiū ē. Poꝛi
coꝛꝑis gręco noīe appellant̄· q̇ latine ꝓp̄ie spira/
menta dicūt̄· eo ꝙ ꝑ eos viuificꝰ spūs exteriꝰ mini/
stret̄. Aruina ē pinguedo cuti adhęrens. Pulpa ē
caro sine pinguedine· dicta ꝙ palpitet· resilit enī
sępe. Hanc plęriq; ⁊ viscū vocāt· ꝓpter ꝙ glutino/
sa sit. Mēbꝛa sūt ptes coꝛꝑis. Artus q̇bꝰ colli/
gāt̄ mēbꝛa· ab artādo dicti. Nerui gręca deriua/
tiōe appellati· q̇s illi neura vocāt. Alij latine vo/
catos neruos putāt· eo ꝙ artuū coniūctiōes inuicē
his inhęreāt. Maximā aūt viriū substātiā ner/
uos facē certissimū ē. Nā quāto fuerit densioꝛes
tanto ꝓpēsius augescere firmitatē. Artus dicti ꝙ
colligati inuicē neruis artent̄· id ē stringant̄· q̄rū
diminutiua sūt articuli. Nā artus dicimꝰ mem/
bꝛa maioꝛa ut brachia· articulos minoꝛa mēbꝛa
ut digitos. Cōpagia capita sunt ossiū dicta eo ꝙ
sibi cōpacta neruis velut glutino quodā adhęre/
ant. Ossa sūt coꝛꝑis solidamēta. In his enī posi/
tio oīs roburq; subsistit. Ossa aūt ab vsto dicta
ꝓpter ꝙ cremarent̄ ab antiq̇s· siue ut alij putant
ab oꝛe eo ꝙ ibi pateant. Nam vbiq; cute visceri/
busq; obtecta celant̄. Medullę appellatę ꝙ ma/
defaciāt ossa. Irrigant enī ⁊ confoꝛtant. Verti/
bula sūt sūmę ossiū partes· nodis crassioꝛibꝰ con/
globata· dicta ita eo ꝙ ad inflexionē mēbꝛoꝝ illa
vertant̄. Cartillagines ossa mollia ⁊ sine medul/
la· q̇ꝰ genus auriculę ⁊ nariū discrimen. ⁊ costa/
rū extremitates habent· siue opercula ossium quę
mouent̄. Et dictę cartillagines ꝙ leni attritu ca/
rent doloꝛe dum flectant̄. Costas appellari quidā
putāt ꝙ ab ipsis interioꝛa custodiant̄. ⁊ tota mol
lities vētris vallata saluet̄. Latus q: iacentibus
nobis latet. Est enī lęua pars coꝛꝑis· dextro autē
lateri habilioꝛ motꝰ ē· lęuo foꝛtioꝛ. ⁊ oneri feren/
do accomodatioꝛ. Vnde ⁊ lęua nūcupata ꝙ apti/
oꝛ sit ad leuandū aliq̇d ⁊ poꝛtandū. Ipsa enī ge/
stat clypeū· ensem· pharetrā ⁊ reliq̄ onera· ut expe
dita sit dextera ad agendū. Doꝛsū ē a ceruice vsq;
ad renes. Dictum aūt doꝛsū ꝙ sit supficies durioꝛ
coꝛꝑis ī modū saxi foꝛtis ⁊ ad poꝛtādū ⁊ ad ꝑpe/
tiendū. Terga q: in ea supini iacemus ī terra· q̇ꝰ
solus hō pōt. Nam muta aīalia tm̄ aut ī ventre
aut in latere iacēt. vñ in aīalibꝰ terga abusiue di/
cunt̄. Scapula a scādēdo dicit̄· interscapiliū spa/
ciū q̇ꝰ īter scapulas ē. vñ ⁊ noīatū. Palę sūt doꝛsi
dextra lęuaq; eminentia mēbꝛa· dicta ꝙ ī luctādo
eas p̄mimꝰ· q̇ꝰ gręci palin dicūt. Spina ē iun/
ctura doꝛsi· dicta eo ꝙ habeat radiolos acutos.
cuius iuncturę spondilia appellant̄· ꝓpter partē ce/
rebꝛi· quę fert̄ ꝑ eos longo tractu ad cęteras coꝛ/
poꝛis partes. Sacra spina est ima perpetuę spi/
nę· quam gręci ironostoin vocant· qm̄ p̄imū in/
fante concepto nascit̄· ideoq; ⁊ hostia id primum

a gentilibus dijs suis dabatur. vñ ⁊ spina sacra dicit̄. Renes ait varro dictos ꝙ riui ab his obsceni humoris nascant̄. Nam venę ⁊ medullę tenuem liquorē desudāt in renibꝰ. q̄ liquor rursus a renibꝰ calore venereo resolutꝰ decurrit. Lūbi ob libidinis lasciuiā dicti. q: in viris causa corporeę voluptatis in ipsis est. sicut in vmbilico feminis. Vñ ⁊ ad iob in exordio sermonis dictū ē. Accinge sicut vir lūbos tuos. ut i his esset resistēdi preparatio. in quibꝰ libidinis ē vsitata dn̄andi occasio. Umbilicꝰ ē mediꝰ locus corp̄is. dictꝰ ꝙ sit vmbus ilioꝝ. Unde ⁊ vmbo appellat̄ locꝰ in medio clypei a q̄ pendet. Ex eo eni infans i vtero pendet. ex eo etiā ⁊ nutrit̄. Iliū greco sermone appellatū. ꝙ ibi obuoluamꝰ nos. Grece enim ilios obuoluere dicit̄. Clunes vocatę. ꝙ sint iuxta collum qđ ē longa o. Nates ꝙ in ipsis innitimur dū sedemus. Vñ ⁊ cōglobata ē in eis caro. ne p̄mēti corp̄is mole ossa dolerēt. Genitalia. corp̄is ptes sūt. ut nomē ipsū docet. gignēdę sobolis acceperunt vocabulū ꝙ his ꝓcreat̄ ⁊ gignit̄. Hec ⁊ pudēda. ꝓ verecūdia. siue a pube. Unde ⁊ indumento opiunt̄. Dicūt̄ aūt ista ⁊ inhonesta. q: nō habent eā speciē decoris. sicut mēbra quę in ꝓmptu locata sūt. Idem ⁊ veretrū. q: viri ē tm̄. siue ꝙ ex eo virus emittit̄. Nā virus ꝓprie dicit̄ humor fluens a natura viri. Testiculi ꝑ diminutionē a testibus dicti. quoꝝ numerꝰ incipit a duobꝰ. Hi eni semē calamo ministrāt. qđ ab spinę medulla ⁊ renibꝰ ⁊ lumbis suscipiūt ad gratiā ꝓcreandi. Uiscus est pellis in qua testiculi sūt. Posteriora ab vocata ꝙ retro sunt. ⁊ a vultu auersa. ne dū aluū purgamꝰ inquinaremus aspectū. Meatus inde appellatus. q: ꝑ eū meant. id est egerunt̄ stercora. Femora dicta sunt. ꝙ ea parte a femina sexus viri discrepet. Sūt aūt ab inguinibꝰ vsqꝫ ad genua. Femina autē ꝑ deriuatione femorū partes sunt. quibꝰ in equitando tergis equoꝝ adheremꝰ. Vñ ⁊ preliatores olim sub feminibꝰ equos amisisse dicebant̄. Coxę q̄si coiūctę axes. In ipsis eni femora mouent̄. quoꝝ concaua vertebra vocant̄. q: in eis capita femoꝝ vertunt̄. Suffragines: q: subtꝰ frangunt̄. id est flectunt̄. nō supra. sic̄ in brachijs. Genua sunt cōmissiones femoꝝ ⁊ cruriū. ⁊ dicta genua. eo ꝙ i vtero sint genis opposita. Coherēt eni sibi ibi. ⁊ cognata sūt oculis lachrymaꝝ indicibꝰ ⁊ misericordię. Nam a genis genua dicunt̄. Deniqꝫ cōplicatū gigni formariqꝫ hoiem dicunt. ita ut genua sursū sint quibꝰ oculi formant̄. ut caui ac recōditi fiant. Ennꝰ. Atqꝫ genua cōprimit arta gena. Inde est ꝙ hoies dū ad genua se prosternūt statim lachrymāt̄. Uoluit eni eos natura vteꝝ maternū rememorari. vbi q̄si in tenebris cōsedebāt anteq̄ȝ ad lucē venirēt. Crura dicta. q: his currimus ⁊ gressū facimꝰ. Sūt aūt sub genibus vsqꝫ ad suras. Tibię vocate q̄si tubę. Sunt eni ⁊ longitudine ⁊ specie similes. Talus dictꝰ a tolo. Nam tolus ē eminēs rotūditas. Vñ ⁊ fastigiū templi rotundi tolus vocat̄. Talus autem sub crure ē. sub talo calcanei. Pedes ex greca etymologia nomē sortiti sunt. Hos eni greci podas dicūt. q: alternis motibꝰ solo fixi incedūt. Plantę a planitie nūcupatę. q: nō rotundę ut in q̄drupedibus ne stare nō possit bipes hō. ꝫ planę atqꝫ lōgiores formatę sūt ut stabilius corpꝰ efficerēt. Sūt aūt plantę anteriores partes. quę etiam ex multis ossibꝰ constant. Calcis prima pars plātę. a callo illi nomē impositū. quo terrā calcamus. Hinc ⁊ calcaneꝰ. Solū inferior pars pedis. dictū q: eo terrę vestigia imprimimꝰ. sed ⁊ solū dicit̄ oē ꝙ aliq̄d sustinet q̄si solidum. vnde ⁊ terra solū ꝙ cūcta sustineat. ⁊ solū pedis ꝙ totā corp̄is molem portat. Uiscera nō tm̄ itestina dicimꝰ; ꝫ q̄cq̄d sb corio ē. a visco qđ est int̄ cutē ⁊ carnē. Item viscera vitalia. id est circūfusa cordis loca. q̄si viscora eo ꝙ ibi vita. id ē aīa continetur. Itē viscera capita neruoꝝ. ex sangnine ⁊ neruis copulata. Eadē lacerti siue mures. q: sic in singulis membris cordis loco sūt. ut cor in media pte totiꝰ corporis appellantqꝫ a noīe similiū aīaliū sub terra delitescētiū. Nam inde musculi a muriū similitudine. Idē etiā ⁊ tori. ꝙ illic viscera torta videant̄. Cor a greca appellatiōe deriuatum. qđ illi cardian dicūt: siue a cura. In eo eni oīs sollicitudo ⁊ scientię causa manet. Qđ ideo pulmoni vicinū est. ut cū ira accēdit̄. pulmonis humore temperet̄. Huiꝰ duę arterię sūt. de quibꝰ sinistra plus sanguinem habet. dextra plus spiritū. vnde ⁊ i dextro brachio pulsum inspicimꝰ. Precordia sūt loca cordis vicina. quibꝰ sensus ꝑcipit̄. ⁊ dicta precordia eo ꝙ ibi sit ꝑ̄ncipiū cordis ⁊ cogitatiōis. Pulsus vocatꝰ ꝙ palpitet. cuius indicio aut infirmitatē intelligimꝰ. aut salutē. Huiꝰ duplex ē motꝰ. aut simplex. aut cōpositus. Simplex ē q̄ ex vno saltu cōstat. Cōpositus ē q̄ ex pluribus motibus inordinatꝰ ⁊ ineq̄lis existit. Qui motꝰ certa habēt spacia. dactylicū ꝑcussū q̄diu sine vitio sūt. Siq̄n ab citatiores sūt. ut dorcadaçontes. aut leuiores ut mirmiciçōtes moꝛt̄ signa sūt. Venę dictę eo ꝙ vię sint natantis sanguinis atqꝫ riui ꝑ corpus oē diuisi q̄bus vniuersa mēbra irrigant̄. Sāguis ex greca etymologia nomē duxit ꝙ vegetet̄ ⁊ sustentet̄ ⁊ viuat. Sanguis aūt ē dū in corpe ē. effusus ab cruor dicit̄. Nā cruor vocatꝰ eo ꝙ effusus decurrit. uel ab eo ꝙ currēdo corruat. Alij aūt cruorē interpretant̄ sanguinē corruptū q̄ emittitur. Alij aūt vocatū sanguinē ꝙ suauis sit. Sanguis aūt nō ē integer nisi i iuuenibus. Nā dicūt physici minui sanguinē ꝑ etatē. vñ i senibus tremor est. Proprie autem sanguis aīę possessio est. Inde genas lacerare mulieres in luctu solent. Unde ⁊ purpureę vestes ⁊ flores purpurei mortuis prebentur. Pulmo ex greco trahit vocabulū. Greci eni pulmonē pleumon vocāt. eo ꝙ cordis flabellum sit. in q̄ pneuma. id est spūs inest. ꝑ qđ ⁊ agitantur ⁊ mouent̄. Unde ⁊ pulmones vocati sūt.

Nã grece pneumo spũs dicit̃· q̃ flando ⁊ exagitando aerem emittit ⁊ recipit· a quo mouent̃ pulmones ⁊ palpitant. ⁊ adaperiendo se ut flatũ capiant· stringendo ut eijciant. Est eni organũ corporis. Iecur nomen habet· eo ꝙ ignis ibi habeat sedem qui in cerebro subuolat. inde ad oculos ceterosqꝫ sensus ⁊ mẽbra diffũdit̃. ⁊ calore suo ad se sucũ ex cibo tractũ vertit in sanguinẽ quem ad vsũ pascẽdi nutriendiqꝫ singulis mẽbris prebet. In iecore autẽ consistit voluptas ⁊ cõcupiscẽtia· iuxta eos q̃ de physicis disputant. Fibre iecoris sunt extremitates· sicut extreme ꝑtes folioꝝ in tibijs· siue q̃si lingue eminẽtes. Dictas autẽ fibras ꝙ apud gẽtiles i sacris ad phebi aras ferebãt̃ ab ariolis· quibꝰ oblatis atqꝫ succẽsis respõsa acceperunt. Splen dictus a supplemento· ex cõtraria parte iecoris ne vacua existeret. Quem quidã etiã risus causa factũ existimãt. Nam splene ridemꝰ. felle irascimur· corde sapimꝰ· iecore amamꝰ. Quibus quattuor elementis cõstantibꝰ integrũ ẽ animal. Fel appellatũ ꝙ sit folliculũ gestans humorem q̃ vocatur bilis. Stomachus grece os vocatur eo ꝙ ostiũ ventris sit. ⁊ cibum excipiat· atqꝫ ĩ intestina transmittat. Intestina dicũt̃· eo ꝙ corporis interiore parte cohibẽt̃· que idcirco longis nexibus in circuloꝝ ordinata sũt modũ ut susceptas escas paulatim digerãt. ⁊ supadditis cibis nõ impediant̃. Omentũ· membranũ qð continet intestinoꝝ maiorẽ partem qð epirolin greci vocant. Disseptũ intestinũ qð discernit ventrẽ ⁊ cetera intestina a pulmone uel a corde. Cecũ intestinũ ꝙ sit sine foramine ⁊ exitu: qð greci tilonenteron dicũt. Ieiuna tenue intestinũ. vnde ⁊ ieiuniũ dicit̃. Venter aũt ⁊ aluus ⁊ vterꝰ int̃ se differũt. Venter ẽ qui acceptos cibos digerit. ⁊ apparet extrinsecꝰ· ꝑtinetqꝫ a pectore ad inguinẽ. ⁊ dictus venter ꝙ ꝑ totũ corpꝰ vite alimenta trãsmittat. Aluus ẽ qui cibũ recipit. ⁊ purgari solet. Salustius: Simulãs sibi aluũ purgari. Et vocatur aluus ꝙ abluat̃· id est purget̃. Ex ipso eni sordes stercoꝝ defluũt. Uterũ sole mulieres habẽt· i quo cõcipiũt ad similitudinẽ cauliculi. Tamẽ auctores vterũ ꝓ vtriusqꝫ sexus ventre plerũqꝫ ponũt· nec poete tm̃modo· sꝫ ⁊ ceteri. Vocatꝰ aũt vterus ꝙ duplex sit. ⁊ ab vtraqꝫ in duas se diuidat ꝑtes· que in diuersũ diffuse ac replexe circũplicantur in modũ cornu arietis. uel ꝙ interiꝰ impleat̃ fetu. Hinc ⁊ vter ꝙ aliqd intrinsecꝰ habuerit· ut mẽbra ⁊ viscera. Aqualiculus aũt ꝓprie porci ẽ· hinc ad ventrẽ translatio. Matrix dicit̃ ꝙ fetus in ea generet̃. Semẽ eni receptũ cõfouet· confotũ corporat· corporatũ in mẽbra distinguit. Vulua vocata· quasi valua· id est ianua ventris· uel ꝙ semẽ recipiat· uel ꝙ ex ea fetus ꝓcedat. Vesica dicta q̃si vas aque· q: sicut vas aqua· ita de renibus vrina collecta complet̃ ⁊ humore distendit̃. Cuiꝰ vsus ĩ volucribꝰ nõ habet̃. Urina aũt dicta siue ꝙ vrat siue q: ex renibus egeritur. Cuiꝰ indicio ⁊ salus ⁊ egritudo monstrat̃. Qui humor vulgo lotiũ dicitur· ꝙ eo lota id est munda vestimenta efficiãt̃. Semẽ est qð iactũ sumit̃ aut a terra· aut ab vtero ad gignendũ uel fructus uel fetus. Est eni liquor ex cibi ⁊ corporis decoctione factꝰ ac diffusus ꝑ venas atqꝫ medullas· qui inde desudatus ĩ modũ sentine concrescit in renibꝰ eiectusqꝫ ꝑ coitum ⁊ in vtero mulieris susceptus· calore quodã modo viscerum. ⁊ menstrualis sanguinis irrigatione formatur in corpus. Menstrua superuacuus mulierum sanguis. Dicta autem menstrua ꝓpter circuitũ lunaris luminis· quo solet h̃ euenire ꝓfluuiũ. Luna eni grece mene dicitur. hec ⁊ muliebria nuncupant̃. Nã mulier solũ mẽstruale animal est. Cuiꝰ cruoris cõtactu fruges nõ germinant· acescunt musta· moriũt̃ herbe· amittunt arbores fetus· ferrũ rubigo corrũpit· nigrescunt eramenta. Si qui canes inde ederint· in rabiem efferũt̃. Glutinũ asphalti qð nec ferro nec aquis dissoluitur· cruore ipso pollutũ sponte dispergit̃. Post plurimos autẽ dies menstruos ideo semen non est germinabile· q: iam nõ ẽ mẽstrualis sanguis a quo ꝯfusũ irriget̃. Tenue semen locis muliebribus non herere. Labitur eni nec habet vim adherendi. Similiter ⁊ crassum vim non habet gignendi. quia muliebri sanguini misceri nõ potest ꝓpter nimiã sui spissitudinem. Hinc ⁊ steriles mares ⁊ feminas dicunt fieri· uel per nimiam seminis uel sangninis crassitudinẽ· uel ꝓpter nimiã raritatẽ. Primũ aũt aiunt cor hoĩs fingi· ꝙ i eo sit ⁊ vita hoĩs ⁊ sapiẽtia: deinde q̃dragesimo die totũ corpꝰ expleri. qð ex abortionibꝰ ut ferunt collectũ est. Alij fetus a capite sumere dicunt exordiũ. Unde ⁊ in auiũ fetibus primũ oculos fingi in ouis videmꝰ. Fetus aũt nominatꝰ ꝙ adhuc in vtero foueat̃. Cuius secũde dicunt̃ folliculus q̃ simul cũ infante nascit̃· continetqꝫ eum. Dictꝰ ita q: eum cum editur sequitur. Nasci aũt patribus similes aiunt· si paternũ semen validius sit. matribꝰ· si matris. hac ratiõe similes exprimi vultus. Qui aũt vtriusqꝫ parentis figuram reddũt· eq̃liter mixto paterno maternoqꝫ semine cõcipiunt̃. Auorũ proauorũqꝫ similes fieri· q: sicut in terra multa semina occulta· ita ⁊ in hominibꝰ semina celant̃· figuras parentum redditura. Ex paterno aũt semine puellas nasci ⁊ ex materno pueros· q̇a oĩs partus constat ex duplici semine· cuius pars maior cũ inualuerit· occupat similitudinẽ sexus. In corpore nostro quedã tm̃ vtilitatis causa facta sunt ut viscera· quedam ⁊ vtilitatis ⁊ decoris ut sensus in facie. ⁊ in corpore manus ac pedes. Quoꝝ mẽbroꝝ ⁊ vtilitas magna ⁊ species decentissima. Quedam tm̃ decoris· ut mamille i viris ⁊ in vtroqꝫ sexu vmbilicus. Quedã discretionis ut in viris genitalia· barba ꝓlixa· pectus amplum· in mulieribꝰ leues gene ⁊ angustũ pectus. ad concipiendos autẽ ⁊ portandos fetus renes ⁊ latera dilatata. Quod ad hominem ⁊ ad partes

attinet corporis ex parte dictum est. nunc etates eius subiungam.

De etatibus hominis Cap. II.

Gradus etatis sex sunt: infantia. pueritia. adolescentia. iuuentꝰ. grauitas atqꝫ senectus. Prima etas infantia est pueri nascentis ad lucē. que porrigitur in septē annos. Secunda etas pueritia. id est pura. ⁊ necdum ad generandū apta. tendēs vsqꝫ ad. xiiij. annū. Tertia adolescentia ad gignendū adulta que porrigit̃ vsqꝫ ad. xxviij. annos. Quarta iuuentꝰ. firmissima oīuꝫ etatū. finiens in quinquagesimo anno. Quinta etas senioris id est grauitas. que est declinatio a iuuentute in senectutē. nondū senectus sed iā nō iuuentꝰ. q2 senioris etas ē quē greci presbyten vocant. Nā senex apud grecos nō presbyter ꝫ geron dicit̃. Que etas a q̇nq̈gesimo anno incipiens. septuagesimo terminat̃. Sexta etas ē senectus. que nullo annoꝝ tpe finit̃. ꝫ post q̇nqꝫ illas etates quātūcunqꝫ vite ē. senectuti deputat̃. Seniū autē pars ē vltima senectutis. dicta ꝙ sit terminꝰ sexte etatis. In his ḡ sex spacijs philosophi vitā descripserūt hūanā. i q̇bꝰ mutat̃ ⁊ currit ⁊ ad mortis terminū ꝑuenit. Pergamus ḡ breuit̃ ꝑ predictos gradus etatū. etymologias earū in hoīe demonstrātes. Infans dicit̃ hō prime etat̃. Dictus aūt infans. q2 adhuc fari nescit. id est loq̇ nō possit. Nondū eni bene ordinat̃ dentibꝰ minꝰ est sermonis exꝑssio. Puer a puritate vocatus. q2 purus ē. ⁊ necdū lanuginē floremqꝫ genarū habens. Hi sūt ephebi. id ē a phebo dicti. necdū viri. ꝫ adolescētuli lenes. Puer aūt tribꝰ modis dicitur: ꝓ natiuitate. ut Esaias: Puer natꝰ est nobis. pro etate. ut octēnis decēnis. Unde est illud: Jam puerile iugū tenera ceruice regebat. pro obsequio ⁊ fidei puritate. ut dominus ad ꝓphetam: Puer meus es tu. noli timere. dum iam hieremias lōge pueritie excessisset annos. Puella est paruula. quasi pulla. Unde ⁊ pupillos non pro conditione. sed pro etate puerili vocamus. Pupilli autem dicti. quasi sine oculis. hoc est a parentibus orbi. Hi autem vere pupilli dicuntur quoꝝ patres ante decesserunt q̈ꝫ ab eis nomen acciperent. Ceteri orbi vocantur. Orphani idem qui ⁊ pupilli. illud eni grecum nomen est. hoc latinum. Nā ⁊ in psalmo vbi legit̃: pupillo tu eris adiutor. grecus habet orphano. Puberes a pube. id ē a pudendis corꝑis nūcupati. ꝙ hec loca tūc primū lanuginē ducūt. Quidā aūt ex annis pubertatē existimāt. id est eū puberē eē qui. xiiij. annos expleuerit. q̈uis tardissime pubescat. Certissimū aūt puberē esse. q̇ ⁊ ex habitu corꝑis pubertatem ostendit ⁊ generare iam possit. Puerpere sūt que annis puerilibus pariūt. vnde ⁊ Horatiꝰ: Laudatur in primo prole puerpera nato. Et dicte puerpere. uel ꝙ primo partu grauant̃. uel ꝙ primū pueros pariāt. Adolescens dictus eo ꝙ sit ad gignendum adultus. siue a crescere ⁊ augeri. Juuenis vocatus. ꝙ iuuare posse incipiat. ut in bobus iuuenci cū a vitulis discesserint. Est eni iuuenis ī in ipso etatis incremento positus. ⁊ ad auxilium preparatꝰ. Nam iuuare hominis ē opꝰ aliquod conferentis. Sicut autē tricesimus perfecte etatis est annus in hominibus. ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus ē. Uir nūcupatꝰ ꝙ maior in eo vis est q̈ꝫ in feminis. vnde ⁊ virtus nomen accepit. siue ꝙ vi agat feminā. Mulier vō a mollitie. tāq̈ꝫ molier detracta littera uel mutata appellata est mulier. Utriqꝫ enim fortitudine ⁊ imbecillitate animorū uel corporū separantur. Sed ideo virtus maxima viri. mulieris minor. ut patiens viro esset. scilicꝫ ne feminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere. aut in aliū sexum prorvere. Dicitur igit̃ mulier ꝃm femineū sexum. non ꝃm corruptionem integritatis. ⁊ hoc ex lingua sacre scripture. Nam eua statim facta de latere viri sui. nondū cōtacta a viro mulier appellata est. dicente scriptura: Et formauit eam in mulierē. Uirgo a viridiore etate dicta est. sicut ⁊ virga. sicut ⁊ vitula. Alias ab incorruptione quasi virago. ꝙ ignoret femineam passionem. Uirago vocata. quia ut vir agit. hoc est opera virilia facit. ⁊ masculini vigoris ē. Antiqui enim fortes feminas ita vocabant. Uirgo autem nō recte virago dicitur. si non viri officio fungitur. Mulier vō si virilia opera facit recte virago dicitur. ut amaçona. Que vō nūc femina antiquitus vira vocabatur. sicut a seruo serua. sicut a famulo famula. ita a viro vira. Hinc ⁊ virginis nomen quidam putant. Femina vō a partibꝰ femorū dicta. vbi sexus species a viro distinguitur. Alij greca etymologia feminā ab ignea vi dictam putant. quia vehementer concupiscit. Libidinosiores enim viris femine sūt. tam ī mulieribus q̈ꝫ ī aīalibus. Unde nimius amor apud antiquos femineus vocabatur. Senior ē adhuc viridior. Ouidius in vj.o li.o Senior int̃ iuuenēqꝫ senēqꝫ. Terētiꝰ: Quo iure sumꝰ. Adolescētior nō vtiqꝫ magis est adolescēs. ꝫ minꝰ. ut senior minꝰ est sene. vbi comparatiuus gradus minus significat a positiuo. Ergo senior nō satis. sicut iuuenior inter iuuenem ⁊ senem. sicut pauperior inter pauperem. Senes autem dictos quidam putant a sensus diminutione eo ꝙ iam pro vetustate desipiant. Nā physici dicunt homines stultos esse frigidioris sanguinis. prudentes calidi. Unde ⁊ senes ī quibus iam friget. ⁊ pueri in quibus necdum calet. minus sapiūt. Inde est ꝙ conuenit sibi infantum etas ⁊ senū. Senes enim ꝑ nimiam etatē delirant. pueri ꝑ lasciuiā ⁊ infantiā ignorant qđ agant. Senex autē tm̄ masculini generis est. sic̃ anus feminini. Nā anus dicit̃ sola mulier Anus autē appellata a multis annis. q̈si annosa Nā si cōe esset nomē. cur diceret Terentiꝰ senem mulierē? Hinc ⁊ vetula. q2 vetusta. Sic̃ aūt a sene

senectus· ita ab anu anilitas noīata est. Canicies aūt vocata a candore· quasi candicies. vn̄ ē illud: Florida iuuentus· lactea canicies: prout diceret candida. Senectꝰ autē ⁊ multa bona secū affert ⁊ mala. Bona· qꝛ nos a potentissimis dn̄is liberat· voluptatibꝰ imponit modū· libidinis frangit impetꝰ· auget sapientiā· dat maturiora ꝯsilia. Mala autē· qꝛ seniū miserrimū est debilitate ⁊ odio. Subeūt enī morbi· tristisqꝫ senectus. Nam duo sunt quibꝰ minuūtur corpis vires· senectꝰ ⁊ morbus. Mors dicta ꝙ sit amara. uel a marte· q̇ est effector mortiū· siue a morsu hoīs primi quo ille esu pomi mortē meruit. Tria sūt aūt genera mortis· acerba· īmatura· naturalis. Acerba infantiū īmatura iuuenū· matura id est naturalis senum. Mortuus aūt ex qua pte oratiōis declineẗ incertum est. Nam sicut ait cesar: nō pōt mortuꝰ aliq̄ facere post mortē suam· ita hō nō pōt scire eiꝰ originem· id est mortuꝰ ab eo ꝙ est morior in participio preteriti tpis in tus exire debuit· p vnū scʒ u. non p duo. Nā vbi geminata ē littera u. nomē ē nō participiū· ut fatuus· arduꝰ. Cōuenieter itaqꝫ factū est ut quēadmodū id qꝺ significat non pōt agendo· ita ⁊ ipsū nomen nō possit loquendo declinari. Ōis aūt mortuꝰ· aut funꝰ ē· aut cadauer. Funus est si sepeliaẗ. Et dictū funꝰ a funibus accensis. quos añ pheretrū papyris cera circūdatis ferebant. Cadauer aūt ē si insepultū iacet. Nam cadauer noīaẗ a cadendo· qꝛ iam stare non pōt. Quod dū portaẗ exequias dicimꝰ· crematū reliquias· cōditū iā sepultū. Corpꝰ aūt consuetudine diciẗ· ut illud: Tū corpa luce carentū. Defunctus vocatꝰ· qꝛ cōpleuit vitę officiū. Nā dicimꝰ defunctos officio· qꝛ officia debita cōpleuerūt. vnde est ⁊ honoribꝰ functus. Hinc ğ defunctus· ꝙ ab officio vitę sit depositus· siue ꝙ sit die functꝰ. Sepultus aūt dictus eo ꝙ iam sine pulsu ⁊ palpitatione ē· id ē sine motu. Sepelire aūt ē cōdere corpus. Nam humare obruere dicimus· hoc est humum iniicere.

De portentis Cap. III.

Portenta esse ait Varro: quę contra naturā nata videnẗ· ʒ nō sūt cōtra naturā· qꝛ diuina volūtate fiūt. cū volūtas creatoris cuiusqꝫ cōditę rei natura sit. Vn̄ ⁊ ipsi gentiles deū modo naturā· mō deum appellant. Portentū ğ fit nō cōtra naturā· ʒ cōtra quam ē nota natura. Portenta aūt ⁊ ostenta mōstra atqꝫ pdigia· ideo nuncupanẗ· ꝙ portēdere atqꝫ ostendere monstrare ac predicere aliq̄ futura videnẗ. Nam portenta dicta phibentur a portēdendo· id ē preostendendo. Ostenta aūt ꝙ ostendere q̇cꝙ futurū videanẗ. Prodigia ꝙ porro dicant· id est futura predicant. Mōstra vero a monitu dicta ꝙ aliquid significandū demōstrēt. siue ꝙ statim monstrent quid appareat. ⁊ hoc proprietatis ē· abusione tn̄ scriptorꝫ plerūqꝫ corrūpiẗ. Quędā aūt portentorꝫ creationes in siguificatiōibꝰ futuris cōstituta videnẗ. Vult enim deꝰ interdū ventura significare p aliqua nascentiū noxia· sicut ⁊ p somnos ⁊ p oracula qua premoneat ⁊ significet quibusdam uel gentibꝰ uel hoībus futurā cladē· qꝺ plurimis etiā experimentis pbatū ē· ut in temporibꝰ xerxis regis. Tunc quippe vulpes ex equa creata· dissolui regnum eius portendit. Alexandro ex muliere monstrū creatū est· ꝙ superiores corporis partes hominis· ʒ mortuas habuerit· inferiores diuersarū bestiarū· ʒ viuentes· significasse repentinam regis interfectionē. supuixerāt enī deteriora melioribꝰ. Sed hęc mōstra quę in significationibus danẗ· nō diu viuūt· ʒ cōtinuo ut nata fuerint occidūt. Inter portentū aūt ⁊ portentuosū differt. Nam portenta sunt quę trāsfigurāẗ· sicut fertur in vmbria mulierē peperisse serpētē. Unde Lucanus: Matrēqꝫ suus cōterruit infans. Portētuosa vero leuē sumūt mutationē· exempli causa cum sex digitis nati. Portenta igitur uel portentuosa existūt· alia magnitudine totius corpis vltra cōmunē hominū modū· quātꝰ fuit tition in nouem iugeribꝰ iacens: Homero testāte. Alia paruitate totius corpis· ut nani· uel quos greci pygmęos vocant· eo ꝙ sint statura cubitales. Alia magnitudine partiū· veluti capite informi· aut supfluis membrorꝫ partibꝰ ut bicipites ⁊ trimani uel scinodontas quibus gemini ordine pcedūt dentes. Alia defectu ptiū· i qbꝰ altera pars plurimū deficit ab altera· ut manꝰ a manu· uł pes a pede. Alia discissione· ut sine manu· aut capite generata· q̄s greci steresios vocant. Alia p numeria· qn̄ solum caput aut crus nasciẗ. Alia quę in pte transfiguranẗ· sicut qui leonis habent vultū uel canis· uel taurinū caput· aut corpꝰ· ut ex pasiphę memorant genitū minotaurum· qꝺ greci etheremorphiam vocāt. Alia quę ex oī parte transfiguranẗ in alienę creatiōis portētū· ut ex muliere vitulū dicit historia generatū. Alia quę sine transfiguratione mutationem habent locorꝫ· ut oculos in pectore uel in frōte· aures supra timpora. uel sic̄ Aristoteles tradidit quendam in sinistra parte iecur· in dextera splen habuisse. Alia sm̄ cōnaturationē· ut in alia manu digiti plures cōnaturati ⁊ cohęrentes repiunẗ. in alia minꝰ· siue in pedibꝰ. Alia sm̄ īmaturam ⁊ intemperatā creationē· sicut hi q̇ dentati nascuntur siue barbati uel cani. Alia cōplexu plurimarꝫ differētiarꝫ· sicut illud qꝺ predximꝰ in alexandro multiforme portentū. Alia cōmixtiōe generis· ut androgyni ⁊ hermaphroditę vocanẗ. Hermaphroditę aūt nūcupati eo ꝙ ī eis vtrqꝫ sexꝰ appareat. Herma q̇ppe apud grecos masculꝰ est· aphrodi femina nūcupaẗ. Hi dextrā mamillā virilē· sinistrā muliebrem habētes vicissim coeūdo ⁊ gignūt ⁊ pariūt. Sicut aūt in singulis gētibꝰ quędā mōstra sūt hoīuʒ· ita ī vniuerso genere humano quędā mōstra sūt gētiū· ut gigātes cinocephali cyclopes ⁊ cetera. Gigātes dictos iuxta greci sermonis etymologiam qui eos gegines

exiſtimāt·id eſt terrigenas eo ꝙ eos fabuloſe pa/
riens terra īmenſa mole ⁊ ſimiles ſibi genuerit.
Ge enim terra appellatur·genis genus·licȝ ⁊ terrę
filios vulgus vocet·quoꝝ gen⁹ incertū eſt. Falſo
autē opinant᷑ quidā imperiti de ſcripturis ſanct᷑
ꝑuaricatores angelos cū filiab⁹ hoīuȝ ante dilu/
uiū cōcubuiſſe.⁊ ex inde natos gigantes·id eſt ni/
miū grandes ⁊ fortes viros·de quib⁹ terra com/
pleta ē. Cenocephali appellant᷑· eo ꝙ canina ca/
pita habeant·quoſqȝ ipſe latrat⁹ magis beſtias ꝙ̄
hoīes cōfitet᷑. Hi in india naſcunt᷑. Cyclopes q̊ꝫ
eadē india gignit.⁊ dicti cyclopes·eo ꝙ vnū ocu/
lū in fronte media habere ꝓhibent᷑. Hi ⁊ agrio/
phagitę dicūtur·ꝓpter ꝙ ſolas ferarū carnes co/
medunt. Lemnias in libya credūt trūcos ſine ca/
pite naſci.⁊ os ⁊ oculos habere in pectore. Alios
ſine ceruicib⁹ gigni·oculos habentes in humeris
In vltimo aūt orientis monſtruoſę gentiū facies
ſcribuntur. Alię ſinę naribus ęquali totius oris
planitie īformes habētes vult⁹. Alię labro ſubtę/
riore adeo ꝓminēti·ut in ſolis ardorib⁹ totam ex
eo faciē cōtegant dormiētes. Aliȷs concreta ora
eſſe modico tm̄ foramine calamis auenaꝝ paſtus
hauriētes. Nonnulli ſine linguis eē dicunt᷑ ī vicē
ſmonis vtētes nutu ſiue motu. Panothiosi apud
ſcythiā eē ferūt᷑ tā diffuſa auriū magnitudine ut
oē corp⁹ ex eis contegant. Pan eni greco ſermone
omne·othi aures dicunt᷑. Artabatitę in ęthiopia
proni ut pecora ambulare dicunt᷑. quadrageſimū
ęui annū null⁹ ſupgreditur. Satyri homūtiones
ſūt aduncis narib⁹·cornua in frontib⁹ habent.⁊
capraꝝ pedib⁹ ſimiles·qualē in ſolitudine anto/
nius ſcūs vidit. Qui etiā interrogat⁹ a dei ſeruo
rn̄diſſe fertur dicēs: Mortalis ego ſū vn⁹ ex ac/
colis heremi quos vario deluſa errore gentilitas
faunos ſatyroſqȝ colit. Dicunt᷑ quidā ⁊ ſilueſtres
hoīes q̊s nōnulli faunos ficarios vocant. Scio/
podū gens fert᷑ eſſe in ęthiopia ſingulis crurib⁹ ⁊
celeritate mirabili. quos inde ſciopodas gręci vo
cant eo ꝙ ꝑ ęſtū in terra reſupini iacentes·pedum
ſuoꝝ magnitudine adumbrentur. Antipodes in
libya plantas verſas habent poſt crura.⁊ octe/
nos digitos ī plātis. Ypopodes ī ſcithya ſūt hu/
manā formā ⁊ equinos pedes habētes. In india
ferūt eē gentē quę macrobiȷ nuncupant᷑.xiȷ.pedū
ſtaturam habentes. Eſt ⁊ gens ibi ſtaturę cu/
bitalis·quos gręci a cubito pygmęos vocant·de
qua ſupra dixim⁹. Hi montana indię tenent·q̇b⁹
eſt vicin⁹ oceanus. Perhibēt ⁊ in eadē india eſſe
gentē fęminarū quę q̇nquēnes cōcipiūt ⁊ octauū
vite annū nō excedūt. Dicūt᷑ aūt ⁊ alia hominum
fabuloſa portēta quę nō ſūt·ſȝ ficta.⁊ ī cauſis reꝝ
interꝑtant᷑·ut geryonē hiſpanię regē triplici for/
ma ꝓditū. Fuerūt eni tres fratres·tantę cōcordię
ut in trib⁹ corporib⁹ quaſi vna anima eſſet. Gor/
gones q̊ꝫ meretrices crinitas ſerpētib⁹ ferunt quę
aſpiciētes ſe cōuertebant in lapides·habētes vnū
oculū quo inuicē vtebant᷑. Fuerūt aūt tres ſoro/
res vni⁹ pulchritudinis·q̈ſi vni⁹ oculi quę ita ſpe/
ctatores ſuos ſtupeſcere faciebant· ut vertere eos
putarent᷑ ī lapides. Sirenas tres fingūt fuiſſe·ex
parte virgines·ex parte volucres habētes alas ⁊
vngulas·quarū vna voce·altera tibiȷs·tertia ly/
ra canebat. Quę illectos nauigantes ſub cantu ī
naufragia trahebant. Scđm veritatē aūt mere/
trices fuerunt·quę tranſeūtes qm̄ ad egeſtatem
deducebant·his fictę ſūt inferre naufragia. Alas
aūt habuiſſe ⁊ vngulas·q: amor ⁊ volat ⁊ vulne/
rat. Quę inde in fluctib⁹ cōmoraſſe dicunt᷑·q: flu/
ctus venerē creauerūt. Scyllā q̊ꝫ ferūt fęminā ca/
pitib⁹ ſuccinctam caninis cū latratib⁹ magnis ꝓpt᷑
fretū ſiculi maris in quo nauigantes verticib⁹ ī ſe
cōcurrentiū vndarū exterriti· latrare exiſtiment
vndas·quas ſorbētis ęſtus vorago collidit. Fin/
gunt ⁊ monſtra quędā irrationabiliū aīantiū· ut
cerberū inferoꝝ canē tria capita habentē·ſigni/
ficantes ꝑ eū tres ętates·ꝑ quas mors hoīem de/
uorat·id eſt infantiā·iuuentutē ⁊ ſenectutē. Quē
quidā ideo dictū cerberū putāt·quaſi creoboros·
id eſt carnē vorās. Dicūt ⁊ hydrā eſſe ſerpentē cū
nouē capitibus quę latinę ſcedra dicitur·q̄ vno
cęſo tria capita excreſcebāt. Sed conſtat hydrā
locū fuiſſe euomentē aq̄s·vaſtantē vicinā ciuita/
tem·in quo vno clauſo meatu multi erumpebāt.
Quod hercules videns·loca ipſa exuſſit.⁊ ſic aquę
clauſit meat⁹. Nam hydra ab aqua dicta ē. Hui⁹
mentionē facit ambroſius in ſimilitudine hereſū
dicens: Hereſis eni velut quędā hydra fabularū
vulnerib⁹ ſuis creuit.⁊ dū ſępe recidit᷑ pullulauit
ignis debito incēdio peritura. Fingūt ⁊ chimęrā
triformē beſtiam·ore leo·poſtremis partib⁹ dra/
co·media caprea. Quā quidā phiſiologi·nō aīal·
ſed cilitię montē eſſe aiūt· quibuſdā locis leones
⁊ capreas nutrientē·quibuſdā ardentē·quibuſdā
plenā ſerpentib⁹. Hūc bellerephontes habitabilē
fecit. vnde chimęrā dicit᷑ occidiſſe. Centauris·id
eſt hoīb⁹ equo mixtis ſpecies vocabulū dedit·q̊s
quidā fuiſſe equites theſſaloꝝ dicūt·ſȝ ꝓ eo ꝙ diſ/
currentes ī bello·velut vnū corpus equoꝝ ⁊ ho/
minū viderent᷑·inde centauros fictos aſſeruerūt.
Porro minotaurum nomen ſumpſiſſe ex tauro ⁊
hoīe·qualem beſtiam dicūt fabuloſe ī labyrintho
incluſam fuiſſe. De q̈. Ouidi⁹: Semibouēqȝ virū·
ſemiuirūqȝ bouē. Onocentaurū aūt vocari eo ꝙ
media hoīs ſpecies·media aſini eſſe dicatur· ſicut
⁊ hypocentauri·ꝙ equoꝝ hominūqȝ ī eis natura
cōiuncta fuiſſe putatur.

De transformatis Cap. IIII.

Scribunt᷑ aūt ⁊ quędā monſtruoſę hoīuȝ
tranſformationes ⁊ cōmutationes ī be/
ſtias·ſic͞ de illa maga famoſiſſima circe
quę ſocios q̊ꝫ vlixis mutaſſe fert᷑ in beſtias.⁊ de
arcadib⁹ q̇ ſorte ducti tranſnatabāt quoddā ſta/
gnum·atqȝ ibi cōuertebant᷑ in lupos. Nā ⁊ dio/
medis ſocios ī volucres fuiſſe conuerſos· nō fabu
loſo mēdacio·ſȝ hiſtorica affirmatiōe cōfirmant.

Sed ⁊ quidā asserūt strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figurę sceleratoꝝ mutantur. ⁊ siue magicis cantibꝰ · siue herbaꝝ veneficio totis corporibꝰ in feras transeūt. Siquidē ⁊ ꝑ naturā pleraqꝫ mutationem recipiūt. ⁊ corrupta in diuersas species transformant̄ · sicut de vitulorū carnibꝰ putridis apes · sic̄ de equis scarabei · de mulis locustę · de cancris scorpiones. Ouidius: Concaua littorei si demas brachia cancri · Scorpius exibit · caudaqꝫ minabit̄ vnca.

Incipit liber duodecimus
De pecoribꝰ ⁊ iumentis Cap. I.

OMnibus animantibꝰ adam primꝰ vocabula indidit · appellans vnicuiqꝫ nomē ex p̄nti institutiōe · iuxta cōditionē naturę cui seruiret. Gentes autē vnicuiqꝫ animalium ex ꝓpria lingua dederūt vocabula. Nō autē ꝭm latinā linguā atqꝫ grecā aut quarūlibet gentiū barbararū noīa illa imposuit adam · ſꝫ illa lingua quę ante diluuiū omniū vna fuit quę hebrea nuncupat̄. Latine aūt animalia siue aīantia dicta ꝙ animent̄ vita ⁊ moueant̄ spū. Quadrupedia vocata q꞉ quattuor pedibꝰ gradiāt̄ · quę dum sint similia pecoribꝰ · tn̄ sub cura humana nō sūt · ut cerui · dāme · onagri ⁊ cetera · ſꝫ neqꝫ bestię sūt · ut leones · neqꝫ iumenta · ut vsus hominū iuuare possint. Pecus dicimꝰ omne ꝙ humana lingua ⁊ effigie caret. Proprie aūt pecoꝝ nomē his aīalibꝰ accōmodari solet · quę sūt aut ad vescendū apta · ut oues ⁊ sues. aut vsui hoīuꝫ cōmoda · ut equi ⁊ boues. Differt aūt int̄ pecora ⁊ pecudes. nā veteres coīter in significatione oīuꝫ animātiū pecora dixerūt · pecudes aūt tm̄ illa aīalia quę edūtur · q̄si pecuedes. Generalit̄ aūt oē aīal pecus a pascendo vocatū. Jumenta noīa inde traxerunt · ꝙ nostrū laborem uel onus suo adiutorio subuectando uel arando iuuēt. Nam bos carpēta trahit ⁊ durissimas terrę glebas vomere vertit. Equus ⁊ asinꝰ portāt onera. ⁊ hoīuꝫ in gradiēdo laborē temperant. Unde ⁊ iumenta appellant̄ · ab eo ꝙ iuuent hoīes. sunt eni magnarū viriū animalia. Eadem q̄ꝫ armēta · uel ꝙ sint apta armis · id est bello · uel ꝙ his ī armis vtimur. Alij armēta tm̄ boues intelligūt ab arādo · q̄si aramenta · uel ꝙ sint cornibus armata. Discretio ē aūt int̄ armēta ⁊ greges. Nam armēta equoꝝ ⁊ boū sunt · greges ꝓ caprarū ⁊ ouiū. Ouis molle pecꝰ lanis · corpe inerme · animo placidū · ab oblatiōe dictū eo ꝙ apud veteres in initio nō tauri · ſꝫ oues ī sacrificio mactarent̄. Ex his quasdā bidētes vocant · eo ꝙ int̄ octo dentes duos altiores habent · quas maxime gentiles in sacrificiū offerebant. Veruex uel a viribꝰ dictꝰ ꝙ ceteris ouibꝰ sit fortior · uel ꝙ sit vir · id ē masculꝰ · uel ꝙ vermē in capite habeat · quorū excitati pruritu · iuicē se cōcutiūt. ⁊ pugnātes cum magno impetu feriūt. Aries uel apo tu areos · id ē a mare vocatꝰ. vn̄ apud nos in gregibꝰ masculi mares dicūt̄ · siue ꝙ hoc pecꝰ a gentilibꝰ ꝑmū aris est īmolatū: Aries ꝙ aris imponeret̄. Un̄ est illud: Aries mactat̄ ad arā. Agnū q̄ꝙ ⁊ greci vocent apo tu agno · q̄si piū · latini tn̄ ideo hoc nomen habere putāt eo ꝙ prę ceteris aīantibꝰ matrē agnoscat · adeo ut etiā si ī magno grege errauerit · statim balatu recognoscat vocē parentis. Edi ab edendo vocati. Parui eni pinguissimi sūt ⁊ saporis iocundi. vn̄ ⁊ edere · inde ⁊ eduliū vocat̄. Hircus lasciuiū aīal ⁊ petulcū. ⁊ feruēs semꝑ ad coitū cuiꝰ oculi ob libidinē in transuersū aspiciūt. vnde ⁊ nomē traxit. Nā hirci sunt oculoꝝ anguli · ꝭm suetonium · cuius natura adeo calidissima est ut adamantē lapidē quē nec ignis nec ferri domare valet materia · solus huiꝰ cruor dissoluat. Maiores hirci cinifi dicuntur a fluuio cinife in libya · vbi grādes nascūtur. Capros ⁊ capras a carpendis virgultis quidā dixerūt. Alij ꝙ captēt aspera. Nōnulli a crepitu cruꝝ · vnde eas creas vocitatas · quę sunt caprę agrestes · quas greci ꝓ eo ꝙ acutissime videant ἀπὸ τοῦ δέρκεσθαι id est dorcas appellauerūt. Morant̄ eni ī excelsis montibꝰ. ⁊ q̄uis de longinquo · vidēt tn̄ oēs q̇ veniūt. Eędē aūt ⁊ caprę · eędē ibices · quasi auices · eo ꝙ instar auiū ardua ⁊ excelsa teneant. ⁊ in sublimibus īhabitēt · ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateāt. vnde ⁊ meridiana pars ibices aues vocat q̇ nili fluentis inhabitant. Hęc itaqꝫ aīalia ut diximꝰ in petris altissimis cōmorant̄ · ut si qn̄ feraꝝ uł hoīuꝫ aduersitatē ꝑsenserint de altissimis saxoꝝ cacuminibꝰ sese pręcipitātes · ī suis se cornibꝰ illęsas suscipiunt. Cerui dicti apo ton ceraton · id est a cornibꝰ. Cerata eni grece cornua dicūt̄ · hi serpentiū inimici · cū se grauatos infirmitate ꝑsenserint · spū nariū eos extrahūt de cauernis. ⁊ suꝑata ꝑnitie veneni eoꝝ pabulo reparant̄. Dictamū herbā ipsi ꝓdiderūt. Nā ea pasti excutiūt acceptas sagittas. Mirant̄ aūt sibilum fistulaꝝ. erectis auribus acute audiunt · sūmissis nihil. si qn̄ īmensa flumina uel maria trāsnatant · capita clunibꝰ pręcedentiū supponūt · sibiqꝫ īuicē succedētes · nullū laborē ponderis sentiūt. Tragelaphi a grecis noīati · q̇ dum eadē specie sint ut cerui · villosos tn̄ habēt armos · ut hirci. ⁊ menta ꝓmissis hirta barbis · qui non alibi sunt q̄ꝙ circa phasidē. Hinnuli filij sūt ceruoꝝ ab īnuere dicti · q꞉ ad nutū matris abscondunt̄. Dāmula vocata ꝙ de manu effugiat · timidū animal ⁊ imbelle: de q̇ Marcialis: Dēte timet̄ aper · defendūt cornua ceruū. Jmbelles dāmę · quid nisi pręda sumꝰ. Lepꝰ q̄si leuipes · q꞉ velocit̄ currit. Un̄ ⁊ grece ꝓ cursu · lagos dicit̄ · velox est eni aīal ⁊ satis timidū. Cuniculi genus agrestiū aīaliū · dicti q̄si caniculi · eo

ꝙ canũ indagine capiantur uel excludant̃ a spe/
lũcis. Sus dicta ꝙ pascua subigat·id est t̃ra sub/
acta escas inquirat. Uerres ꝙ grãdes habeat vi/
res. Porcus quasi sporcus. Ingurgitat eni se cę/
no·luto imergit·limo illinit. Horatius: Et ami/
ca luto sus. hinc etiã spurcitia uel spuriꝰ nũcupa/
tur. Porcoꝝ pilos setas vocamꝰ. ⁊ setas a sue di/
ctas·a quibꝰ ⁊ sutores vocantur ꝙ ex setis suant·
id est consuant pelles. Aper a feritate vocatꝰ·ab/
lata f littera ⁊ subrogata p. Unde ⁊ apud gręcos
syagros·id est ferus dicit̃. Omne eni qꝺ ferũ est ⁊
imite·abusiue agreste vocamꝰ. Iuuencus dictꝰ eo
ꝙ iuuare incipiat hoĩuꝫ vsus in excolẽda t̃ra. uel
quia apud gentiles ioui semꝑ vbiqꝫ iuuencus im/
molabat̃·nunq̃ꝫ taurus. Nam in victimis etiam
ętas considerabat̃. Taurus gręcũ nomẽ est·sicut
⁊ bos. Indicis tauris color fuluꝰ ẽ·volucris ꝑni/
citas·pilis in contrariũ versis·caput circũflectũt
flexibilitate qua volunt·tergi duritia omne telũ
respuũt imiti feritate. Bouem gręci boeten dicũt
Hunc latini trionẽ vocãt eo ꝙ terrã terat·quasi
terionẽ. Neuius: Trionũ hic moderator rusti/
cus. cuiꝰ latitudo pelliũ a mẽto ad crura. Palea/
ria dicunt̃ a pelle ipsa·quasi pellearia·qꝺ ẽ gene/
rositatis in boue signum. Boum in socijs eximia
pietas. Nam alter alteꝝ inquirit·cũ quo ducere
collo aratra consueuit. ⁊ frequẽti mugitu piũ te/
statur affectũ si forte defecerit. Uacca dicta quasi
boacca. Est enim ex qualitate mobiliũ nominũ·
sicut leo leęna·draco dracęna. Uitulus ⁊ vitula·a
viriditate vocati sũt·id est ętate viridi: sicut vir/
go. Uitula aũt parua ẽ ⁊ nondũ enixa. Nã enixa
iuuenca ẽ aut vacca. Bubali vocati ꝑ deriuatio/
nẽ ꝙ sint similes boũ·adeo idomiti·ut prę ferita/
te iugũ ceruicibꝰ nõ recipiãt. Hos africa ꝓcreat.
Uri agrestes boues sunt in germania habentes
cornua in tantũ ꝓtensa·ut regijs mensis insigni
capacitate ex eis gerulę fiant. Camelis causa no/
men dedit·siue ꝙ qñ onerant̃ ut breuiores ⁊ hu/
miliores fiant accubant·quia gręci cami humi/
le ⁊ breue dicunt·siue quia curuus est dorso. Ca/
mus eni verbo gręco curuũ significat. Hos licꝫ
⁊ alię regiones mittant ꝫ arabia plurimos. Dif/
ferũt autẽ sibi. nam arabici bina tubera in dorso
habent·reliquarũ regionũ singula. Dromeda ge/
nus camelorũ est minoris quidẽ staturę· sed velo/
cioris cursus. vnde ⁊ nomẽ habet. Nam dromos
gręce cursus ⁊ velocitas appellatur. Centũ enim
⁊ amplius miliaria vno die ꝑgere solet. Qꝺ aĩal
sicut bos ⁊ ouis ⁊ camelus ruminat. Ruminatio
aũt dicta est a rumine eminẽte gutturis parte·per
quã dimissus cibus a certis animalibus reuoca/
tur. Asinus ⁊ asellus a sedendo dictꝰ· quasi ase/
dus·sed hoc nomen qꝺ magis equis cõueniebat·
ideo hoc animal sumpsit·quia priusq̃ꝫ equos ca/
perent homines·huic presidere cęperũt. Animal
quippe tardũ ⁊ nulla rõne renitens·statim ut vo/
luit sibi homo substrauit. Onager interpretatur

asinꝰ ferus. On quippe gręci asinũ vocant·agriã
ferum. Hos africa habet magnos ⁊ indomitos·
⁊ in deserto vagãtes. Singuli aũt feminarũ gre/
gibus presunt. Nascentibꝰ masculis zelant ⁊ te/
sticulos eorũ morsu detruncant· qꝺ cauẽtes ma/
tres eos in secretis locis occultant. Asini arca/
dici dicti eo ꝙ ab arcadia primum vecti sint ma/
gni ⁊ alti. Minor aũt asellus onagro plus neces/
sarius est·quia ⁊ laborẽ tolerat ⁊ negligentiã ꝓpe
modũ nõ recusat. Equi dicti·eo ꝙ qñ quadrigis
iungebantur ęquabantur·paresqꝫ forma ⁊ simi/
les cursu copulabant̃. Caballus a cauando dictꝰ·
ꝓpter qꝺ gradiens vngula impressa·terrã conca/
uet·qꝺ reliqua animalia nõ habent. Inde ⁊ soni/
pes ꝙ pedibꝰ sonat. Uiuacitas equoꝝ multa. ex/
ultant eni in campis·odorantur bellum·excitant̃
sonitu tubę ad prę liũ·voce accẽsi ad cursum ꝓuo/
cantur. Dolent enim cum victi fuerint·exultãt cũ
vicerint. Quidam hostes i bello sentiũt·adeo ut
aduersarios morsu petãt. Aliqui aũt ꝓprios dños
recognoscũt·obliti mansuetudinis si mutent̃·ali/
qui preter dñm nullũ dorso recipiũt. Interfectis
uel morientibus dñis multi lachrymas effũdunt.
Solius equi ẽ ꝓpter hoĩem lachrymari ⁊ dolo/
ris affectum sentire. Unde ⁊ in centauris equoꝝ
⁊ hoĩuꝫ natura ꝑmixta ẽ. Solent etiã ex equorũ
męsticia uel alacritate euentũ futurũ dimicaturi
colligere. Etas longęua equis ꝑsicis vgnicis epi/
roticis ac siculis: in annis vltra quinquaginta·
breuior aũt hispanis·ac numidis ⁊ gallicis fre/
quens opinio est. In generosis equis· ut aiunt
veteres·quattuor expectantur: forma·pulchritu/
do·meritũ. atqꝫ color. Forma· ut sit validũ corpꝰ
⁊ solidũ robori·cõueniẽs altitudo·latus longũ·
substrictũ· maximę ⁊ rotundę clunes·pectus late
patens·corpus omne musculorum densitate no/
dosum·pes siccus ⁊ cornu concauo cõsolidatus.
Pulchritudo·ut sit exiguum caput. ⁊ siccum·pelle
ꝓpe ossibus adhęrẽte·aures breues ⁊ argutę·oculi
magni·nares patulę. ⁊ erecta ceruix·coma densa
⁊ cauda·vngularum soliditate fixa rotunditas.
Meritũ·ut sit animo audax·pedibus alacer·tre/
mentibus membris·qꝺ est indiciũ fortitudinis:
quiqꝫ ex sũma quiete facile concitetur·uel excita/
ta festinatione nõ difficile teneatur. Motus aũt
equi in auribus intelligit̃·virtus i membris tre/
mentibꝰ. Color hic pręcipue expectãdus· badius
aureus·roseus·myrteus·ceruinus·giluus·glaucꝰ·
scutulatus·canus· cãdidus·albus· guttatus. ni/
ger. Sequenti autem ordine varius ex nigro ba/
dioqꝫ distinctus· reliquus varius color·uel cine/
reus deterrimus. Badium autem antiqui vadiũ
dicebãt·ꝙ inter cetera aĩalia fortius vadat. Ipse
ẽ. ⁊ spadix·quẽ fęnicatũ vocãt. ⁊ dictꝰ spadix a co/
lore palmę·quã siculi spadicã vocant. Glaucꝰ vo
est veluti pictos oculos habens. ⁊ quodã splen/
dore perfusos. Nam glaucum veteres dicebant
albũ. Giluus autem melinꝰ color est subalbidus.

Guttatus albus·nigris interuenientib⁹ punctis·
Cādidus autem ⁊ albus inuicem sibi differunt·
Nam albus cum quodam pallore est·candid⁹ vero
niueus ⁊ pura luce pfusus. Canus dictus qui ex
candido colore ⁊ nigro est. Scutulatus voca/
tus ꝓpter orbes quos haber candidos inter pur/
pureos. Uarius ꝙ vias habeat colorũ imparilis.
Qui aũt albos tm̄ pedes habent petuli appellan/
tur·qui frontē albam·calidi. Ceruinus est quem
vulgo guaranem dicunt. Granem idem vulgus
vocat·ꝙ in modũ ęrei sit coloris. Myrteus aũt
est·pressus in purpura. Dosinus autē dictus·ꝙ sit
color eius de asino·idē ⁊ cinereus. Sũt aũt hi de
agresti genere orti·quos equiferos dicim⁹·⁊ pro/
inde ad vrbanā dignitatē trāsire nō pñt. Mau/
ron niger ē. Nigrũ enim gręci mauron vocant.
Mannus vero equus breuior est·quē vulgo bru/
nicum vocant uel brunitium. Ueredos antiqui
dixerunt·ꝙ veherent rędas·id est ducerent·uel ꝙ
vias publicas currant ꝑ quas ⁊ rędas ire solitũ
erat. Equorũ tria sunt genera. Unũ generosum
prelijs ⁊ oneribus aptũ. Alterũ vulgare atqꝫ gre/
gariũ ad vehendũ non ad equitandũ aptũ. Ter/
tiũ ex pmixtione diuersi generis ortũ·qd̄ etiā bi/
generũ dicitur·qr ex diuersis nascitur. ut mulus.
Mulus aũt a gręco tractum vocabulum habet·
eo scilicꝫ ꝙ iugo pistorũ subact⁹ tardas molēdo
ducat in gyrũ molas. Iudęi asserũt ꝙ ana abne/
pos esau equarũ greges ab asinis in deserto· ipse
fecerit prim⁹ ascendi·ut mulorꝫ inde noua contra
naturā animalia nascerēt. Onagros qꝫ ad hō ad/
missos esse ad asinas·⁊ ipsũ istiusmodi reppĕris/
se concubitũ·ut velocissimi ex his asini nasceren/
tur. Industria quippe humana diuersũ animal in
coitu coegit·sicqꝫ adulterina commixtione genus
aliud repperit·sicut ⁊ iacob contra naturā colorũ
similitudines ꝓcuranit. Nā tales fętus oues illi⁹
concipiebant·quales vmbras arietũ desup ascen/
dentiũ in aquarũ speculo cōtēplabant. Deniqꝫ ⁊
hoc ipsũ i equarũ grege fieri fertur·ut generosos
obijciant equos visibus concipientiũ·quo eorum
similes concipe ⁊ creare possint. Nam ⁊ colũbarꝫ
dilectores depictas ponũt pulcherrimas colũbas
ijsdē locis quib⁹ illę versantur·quo rapiente visu
siles generent. Inde est ꝙ q̇dā grauidas mulie/
res iubent nullos intueri turpissimos animaliũ
vultus ut cenocefalos ⁊ simias·ne visib⁹ occurrē/
tes similis fętus pariant. Hanc enī feminarũ di/
cunt esse naturā·ut quales prospexerint·siue men/
te cōceperint in extremo voluptatis ęstu dũ con/
cipiunt·talem sobolē ꝓcreent. Etenim animal in
vsu venereo formas extrinsecas intus transmit/
tit·eorũqꝫ satiata typis rapit species corꝫ in ꝓpriā
qualitatē. In aiantib⁹ bigenera dicunt̄ que ex di/
uersis nascũtur·ut mulus ex equa ⁊ asino; burdo
ex equo ⁊ asina·hybride ex apris ⁊ porcis· tityrus
ex oue ⁊ hirco·musino ex capra ⁊ ariete. Est autē
dux gregis.

De bestijs Cap. II.

BEstiarũ autem vocabulũ ꝓprie conuenit
leonibus·pardis·tigrib⁹·lupis·⁊ vulpi/
bus·canibusqꝫ ⁊ simijs ⁊ cęteris quę uel
ore uel vnguibus seuiũt·exceptis serpentib⁹. Be/
stię aũt dictę a vi q̄ seuiũt. Ferę appellatę eo ꝙ na/
turali vtant̄ libertate ⁊ desiderio suo ferant̄. Sũt
autem liberę earꝫ voluntates·⁊ huc atqꝫ illuc va/
gant̄·⁊ quo animus duxerit·eo ferũtur. Leonis
vocabulũ ex gręca origine inflexũ est in latinum.
Grece enim leon vocat̄·⁊ ē nomen nothũ·quia ex
parte corruptũ. Leęna vero totũ gręcum est·sicut ⁊
dracęna. Ut autē leęna lea dicat̄·vsurpatum est a
poetis. Leo aũt gręce latine rex interp̄tatur·eo ꝙ
sit p̄nceps omniũ bestiarꝫ. Cui⁹ genus trifarium
dicitur. E quibus breues·ac iuba crispa imbelles
sũt·lōgi ⁊ coma simplici acriores. Animos eorũ
frons ⁊ cauda indicat. Uirtus eorꝫ i pectore· fir/
mitas in capite. Septi aũt a venatoribus terram
contuent̄·quo min⁹ conspectis venabulis terreāt̄.
Rotarũ timent strepitus·sed ignes magis. Cum
dormierint vigilant oculi. Cum ambulāt cauda
sua cooperiũt vestigia sua ne eos venator iueniat.
Cum genuerint catulũ·trib⁹ dieb⁹ ⁊ tribus nocti/
bus catulus dormire fertur. Tunc deinde patris
fremitu uel rugitu veluti tremefactus cubilis lo/
cus suscitare dicitur catulũ dormientē. Circa ho/
minē leonũ natura ē benigna·ut nisi lęsi nequeāt
irasci. Patet enī eorꝫ misericordia exemplis assi/
duis. Prostratis enim parcunt·captiuos obuios
repatriare pmittũt·hoīem nō nisi i magna fama
interimũt. De quib⁹ Lucreti⁹: Scimijsqꝫ leonum
⁊c. Tigris vocata ꝓpter velocē fugā. Ita enim
nominant persę ⁊ medi sagittā. Est enī bestia va/
rijs distincta maculis·virtute ⁊ velocitate mira/
bilis·ex cuius noie flumē tigris appellat̄·ꝙ is ra/
pidissim⁹ sit omniũ fluuiorꝫ. Has magis hyrca/
nia gignit. Panther dict⁹ siue ꝙ omniũ anima/
liũ amic⁹ sit·excepto dracone·siue quia ⁊ sui gene/
ris societate gaudet·⁊ ad eādē similitudinē q̇cq̇d
accipit reddit. Pan enī gręce omne dicit̄. Bestia
hęc ē minutis orbiculis suppicta ita ut oculatis
ex fuluo circulis nigra uel alba distinguat̄ varie/
tate. Hęc semel oīo parturit. cui⁹ causę ratio ma/
nifesta est. Nam cũ in vtero matris coaluere ca/
tuli·maturisqꝫ ad nascēdũ virib⁹ pollēt. odiũt tē/
porũ moras. itaqꝫ oneratam fętib⁹ vuluam tanq̄
obstantē partui vnguibus lacerant·effundit illa
partũ·seu poti⁹ dimittit·dolore cogēte. Ita post/
ea corruptis ⁊ cicatricosis sedibus genitale semē
infusũ nō hęret acceptũ·ſꝫ irritũ resilit. Nā Pli/
nius dicit animalia cũ acutis vnguib⁹ frequenter
parere non posse. Uitiant̄ enim intrinsec⁹ se mo/
uentib⁹ catulis. Pardus secũdus post pantherē·
est gen⁹ variũ ac velocissimũ ⁊ pręceps ad sangui/
nem. Saltu enim ad mortem ruit. Leopardus ex
adulterio leęnę ⁊ pardi nascit̄·⁊ tertiā originē ef/
ficit. sicut ⁊ Plinius in naturali historia dicit

leonē cum parda · aut pardū cum leęna concūbere
⁊ ex vtroqꝫ coitu degeneres partus creari · ut mu-
lus ex equa ⁊ asino. Rhinoceron a grecis vocatꝰ ·
latine interpretatᷣ in nare cornu. Idē ⁊ monoce-
ron · id est vnicornis · eo ꝙ vnum cornu in media
fronte habeat pedū quattuor · ita acutū ⁊ validū
ut quicquid impetierit · aut ventilet aut perforet.
Nā ⁊ cū elephantis sępe certamen habet. ⁊ ī ven
tre vulneratū ꝓsternit. Tantę aūt ē fortitudinis
ut nulla venantiū virtute capiatᷣ · ꝫ sicut asserunt
qui naturas animalium scripserunt · virgo puella
pręponitᷣ quę venienti sinū aperit · ī quo ille omni
ferocitate deposita caput ponit · sicqꝫ soporatꝰ ve-
lut inermis capitᷣ. Elephantē greci a magnitu-
dine corporis vocatū putant · ꝙ formam montis
pręferat. Gręce enim mons elepho dicitᷣ. Apud
indos aūt a voce barro vocatᷣ. Unde ⁊ vox eius
barritus dicitᷣ. ⁊ dentes eiꝰ ebur. rostrū aūt pro-
moscida dicitᷣ · qm̄ illo pabulū ori admouet. ⁊ est
angui similis · vallo munitus eburneo. Hos bo-
ues lucas vocabant antiqui romani. boues · quia
nullū animal grandius videbant · lucas q: in lu-
cania illos primos pyrrhus in pręlio obiecit ro-
manis. Nā hoc genus animantis in rebus bel-
licis aptū est. In eis enī persę ⁊ indi ligneis tur-
ribus collocatis tanꝙ de muro iaculis dimicāt.
Intellectu aūt ⁊ memoria multa vigent. Grega-
tim incedūt · motu quo valent salutant homines ·
murē fugiūt · auersi coeunt · quādo aūt parturiūt:
in aquis uel in insulis dimittūt fętus · ꝓpter dra-
cones q: inimici sunt ⁊ ab eis implicati necantur
Biennio aūt portant fętus · nec amplius ꝙ̄ semel
gignūt · nec plures ꝫ tm̄ vnum. Uiuūt aūt annos
trecentos. Apud solam africā ⁊ indiā elephanti
prius nascebantᷣ · nūc sola eos india gignit. Gry-
phes vocatᷣ · ꝙ sit aīal pēnatū ⁊ quadrupes. Hoc
genus ferarū in hypboreis montibꝰ nascitᷣ · omni
parte corporis leones sunt · alis ⁊ facie aquilis si-
miles · equis vehementer infesti. Nā ⁊ homines
viuos discerpunt. Cameleon nō habet vnū colo-
rem sed diuersa varietate conspersus · ut pardus.
Dictus aūt ita · eo ꝙ cameli similitudinē habet ⁊
leonis · huiꝰ cameleontis corpusculum ad colores
quos videt facillima conuersione variatᷣ · qꝺ ani-
maliū alioꝝ nō est ita ad conuersionē facilis cor-
pulentia. Cameleopardus dictus qꝺ dum sit ut
pardus albis maculis supaspersus · collo equo si-
milis · pedibus bubalis · capite tm̄ camelo similis.
hunc ęthiopia gignit. Linx dictus q: in luporū
genere numeratᷣ · bestia maculis distincta terga ut
pardus · ꝫ similis lupo. Unde ⁊ ille licos · iste linx
Huiꝰ vrinam conuerti in duritiā preciosi lapidis
dicūt qui liguriꝰ appellatᷣ · ꝙ ⁊ ipsos linces sentire
hoc documēto ꝓbatᷣ. Nā egestū liquorem hare-
nis inquantū potuerint contegūt inuidia quadā
nature · ne talis egestio trāseat in vsum humanū.
Linces dicit Pliniꝰ extra fętū vnū nō admittere
secundū. Castores a castrando dicti sunt. Nam

testiculi eoꝝ apti sunt medicaminibꝰ ꝓpter ꝙ cum
presenserint venatorē ipsi se castrant ⁊ morsibus
vires suas amputāt. De quibꝰ Cicero in scauria-
na · redimūt se a parte corpis. ꝓpter ꝙ maxime ex-
petuntᷣ. Iuuenalis. Qui se eunuchū ipse facit · cu-
piens euadere damna testiculi. Ipsi sunt ⁊ fibri q̊
etiam pontici canes vocantᷣ. Ursus fertᷣ dictus · ꝙ
ore suo formet fętus · quasi orsus. Nam aiunt eos
informes generare partus. ⁊ carnē quandā nasci
quā mater lambiēdo in membra componit · vnde
est illud: Sic format lingua fętū cū ꝓtulit vrsa.
Sꝫ hoc īmaturitas partus facit. Deniqꝫ. xxx. die
generat. vnde euenit · ut precipitata fęcūditas in-
formis ꝑereatᷣ. Ursorū caput inualidū · vis maxi-
ma ī brachijs ī ⁊ lumbis. Unde interdū erecti in-
sistunt. Lupus gręca deriuatiōe in linguā nostrā
transfertᷣ. Lupos enī illi licos dicūt. Licos autem
gręce · a morsibꝰ appellatᷣ ꝙ rabie rapacitatꝭ quęqꝫ
inuenerit trucidet. Alij lupos vocatos aiunt · q̄si
leopos ꝙ quasi leoni ita sit illi virtus in pedibꝰ.
vnde quicq̄d pede presserit · nō viuit. Rapax autē
bestia ⁊ cruoris appetens. De quo rustici aiūt · vo-
cem hominē ꝑdere si eū prior lupus viderit. Un-
de ⁊ subito tacenti dicitᷣ: lupus ī fabula. Certe si
se ꝑ visū senserit · deponit feritatis audaciā. Lu-
pi toto anno nō ampliꝰ ꝙ̄ diebus. xij · coeūt · famē
diu portant. ⁊ post longa ieiunia multū deuorāt.
Lupos ęthiopia mittit ceruice iubatos. ⁊ tanto
varios · ut nullū colorem dicant illis abesse. Ca-
nis nomen latinū gręcā etymologiā videtᷣ habe-
re. Gręce enī cinos dicitᷣ · licꝫ eū quidā a canore la
tratus appellatū ęstimēt. eo ꝙ insonet · vnde ⁊ ca-
nere. Nihil aūt sagacius canibꝰ. Plus enī sensus
cęteris animalibus habēt. Nāqꝫ soli sua nomi-
na recognoscūt · dn̄os suos diligūt · dominoꝝ te-
cta defendūt. ꝓ dn̄is suis se morti obijciūt · volū-
tarie cū domino suo ad prędā currūt · corpus do-
mini sui etiā mortuum nō relinquūt. Quorū po-
stremo natura ē extra homines esse nō posse. In
canibus duo sūt expectāda · aut fortitudo aut ve-
locitas. Catuli abusiue dicuntᷣ quarūlibet bestia-
rū filij. Nam catuli ꝓprie canū sūt · ꝑ diminutio-
nem distincti. Licisci aūt dicuntᷣ · ut ait Plinius
canes nati ex lupis ⁊ canibꝰ cum inter se forte mi-
scentᷣ. Solent ⁊ inde fęminas canes noctu in sil-
uis alligatas admitti ad tigres bestias · a quibus
insiliri ⁊ nasci ex eodē fętu canes adeo acerrimos
⁊ fortes · ut complexu leones prosternant. Uul-
pes dicta quasi volupes. Est enī volubilis pedi-
bus ⁊ nūꝙ̄ rectis itineribꝰ · ꝫ tortuosis anfracti-
bus currit · fraudulentū aīal · insidijsqꝫ decipiēs.
Nā dū nō habuerit escā fingit mortē · sicqꝫ descē-
dentes quasi ad cadauer volucres rapit ⁊ deuo-
rat. Simię grecū est nomen · id est pressis naribꝰ.
Unde ⁊ simias dicimꝰ · ꝙ suppressis naribꝰ sint. ⁊
facie fęda · rugis turpiter follicātibꝰ · licꝫ ⁊ capel-
larū sit pressum habere nasum. Alij simias latino
arbitrantur sermone vocatas · eo ꝙ multa in eis

ſimilitudo rationis humanę ſentit̃·ꝫ falſum eſt.
Hę elementoꝝ ſagaces noua luna exultant·me/
dia ⁊ caua triſtant. Fęt9s quos amãt ante ſe ge/
ſtant·neglecti circa matrẽ hęrent. Hoꝝ̃ genera
quinqꝫ ſunt·ex quibꝰ circopetici caudas habent.
Simia eni cũ cauda eſt quã quidã durã vocant.
Sfingę villoſę ſũt comis·mãmis ꝓminentibus·
dociles ad feritatis obliuionem. Cenocephali.⁊
ipſi ſimiles ſimijs·ꝫ facie ad modũ canis·vnde ⁊
nuncupati. Satyri facie admodũ grata·⁊ ge/
ſticulatis motibꝰ inquieti. Callitrices·toto pe/
ne aſpectu a cęteris diſtant. Sũt eni in facie pro/
ducta barba.⁊ lata cauda. Leontofonos·beſtia
modica.⁊ ex eo ita vocata.q2 capta exurit̃·eiuſqꝫ
cinere aſperſę carnes.⁊ poſitę ꝑ compita ſemitaꝝ
leones necãt ſi quantulũcũqꝫ ex illis ſumpſerint.
Strix animal in africa herinatij ſimile·vocatũ
a ſpinarũ ſtridore quas tergo laxatas emittit ⁊
canes inſequẽtes vulnerat. Enydros beſtiola ex
eo nũcupata ꝙ in aquis verſet̃.⁊ maxime in nilo.
Quę ſi inuenerit dormientẽ crocodilũ·volutat
ſe in lutũ primũ ⁊ intrat ꝑ os eius in ventrẽ ⁊ car
pens oĩa interiora eius exit viua de viſceribus
crocodili ipſo mortuo. Hic neomon gręce vocatꝰ
eo ꝙ odore ſuo ⁊ ſalubria ciboꝝ ⁊ venenoſa pro/
dant̃. De quo Dracontiꝰ ait. Prędicit ſuillus vim
cuiuſcũqꝫ veneni. Suillus aũt a ſetis eſt nuncu/
patus. Hic etiã ſerpentes inſequit̃·qui cũ aduer/
ſus aſpidẽ pugnat·caudã erigit·quã aſpis maxi/
me obſeruat·q̃ſi minantẽ·ad quã cum vim ſuam
transfert decepta corrũpit̃. Muſio appellatus ꝙ
muribꝰ infeſtus ſit. Hũc vulgus captũ a captura
vocat. Alij dicunt ꝙ captat·id eſt videt. Nam
tãto acute cernit ut fulgore luminis noctis tene/
bras ſuperet. Unde ⁊ a gręcis venit catus·id eſt
ingenioſus. ἀπὸ τοῦ καίειν. Furo a furuo di/
ctus·vnde ⁊ fur. Tenebroſos eni ⁊ occultos cu/
niculos effodit.⁊ eijcit prędã quã inuenerit. Me/
lo uel ꝙ ſit rotundiſſimo mẽbro·uel ꝙ fauos pe/
tat.⁊ aſſidue mella captet.

De minutis animantibus Cap. III.

Mus puſillũ animal·grecũ illi nomen eſt.
q̄cq̄d ꝟo ex eo trahit latinũ fit. Alij dicũt
mures ꝙ ex humore terrę naſcant̃. Nam
mus terra·vnde ⁊ humꝰ. His in plenilunio iecur
creſcit·ſicut quędã maritima augent̃·quę rurſus
decreſcente luna deficiũt. Sorex latinũ eſt eo ꝙ
rodat.⁊ in modũ ſerrę pręcidat. Antiqui aũt ſo/
ricem ſauricẽ dicebant·ſicut ⁊ clodum claudum.
Muſtela dicta·quaſi mus longus. Nã telum a
longitudine dictũ. Hęc ingenio ſubdola in do/
mibus vbi nutrit catulos ſuos transfert mutatqꝫ
ſedẽ. Serpẽtes etiã ⁊ mures ꝑſequit̃. Duo aũt ſũt
genera muſtelarũ. Alterũ eni ſilueſtre eſt·diſtans
magnitudine·qđ greci ictidas vocãt·alterum in
domibꝰ oberrans. Falſo aũt opinant̃ qui dicunt
muſtelã ore cõcipere·aure effundere partũ. Mu/
ſaraneũ; cuius morſus aranee; eſt ĩ ſardinia ani/
mal ꝑexiguũ·aranee forma·cuiꝰ morſu pręcidun/
tur recta·quę ſolifuga dicit̃·ꝙ diẽ fugiat. In me/
tallis argentarijs plurima eſt·occulta reptans ⁊
ꝑ imprudentiã ſupſedentibus peſtẽ facit. Talpa
dicta·ꝙ ſit damnata cęcitate ꝑpetua ⁊ tenebris.
Eſt eni abſqꝫ oculis·ſemꝑ terram fodit; ⁊ humũ
egerit.⁊ radices ſubter frugibꝰ comedit·quã grę/
ci aſſalã vocant. Glires dicti ſũt·q2 pingues eos
efficit ſomnus. Nã gliſcere dicimꝰ creſcere. Hye/
me eni tota dormiunt.⁊ imobiles q̃ſi mortui ia/
cent·tempore ęſtiuo reuiuiſcũt. Heritius animal
ſpinis coopertũ.qđ exinde dicit̃ noĩatũ·eo ꝙ ſub/
rigit ſe qñ ſpinis ſuis claudit̃·quibꝰ vndiqꝫ pręte/
ctus eſt contra inſidias. Nã ſtatim ut aliq̄d prę/
ſenſerit·primũ ſe ſubrigit·atqꝫ in globũ conuer/
ſus·i ſua ſe arma recolligit. Huiꝰ prudentia quę/
dam eſt. Nã dũ abſciderit vuã de vite·ſupinus
ſeſe volutat ſuꝑ eam ⁊ ſic eam exhibet natis ſuis.
Grillus·nomẽ a ſono vocis haber. Hic retro am
bulat·terrã terebrat·ſtrider noctibꝰ. Uenat̃ eum
formica circũligata capillo in cauernã eius con/
iecta afflata priꝰ puluere·ne ſe abſcondat.ita for/
micę complexibus trahit̃. Formica dicta eo ꝙ fe/
rat micas farris.cuius ſolertia multa. Prouidet
eni in futurũ.⁊ pręparat ęſtate qđ hyeme come/
dat. In meſſe aũt eligit triticũ·hordeũ nõ tãgit.
Dũ pluit ei ſuꝑ frumentũ·totum eijcit. Dicunt̃ in
ęthiopia eſſe formicę ad formam canis·quę hare/
nas aureas pedibus eruũt·quas cuſtodiũt ne q̇s
auferat·captanteſqꝫ ad necem ꝑſequunt̃. Formi/
coleon ob hoc vocatus q2 eſt uel formicarum leo
uel certe formica pariter ⁊ leo. Eſt eni aĩal paruũ
formicis ſatis infeſtum·qđ ſe in puluere abſcon/
dit.⁊ formicas frumẽta geſtãtes interficit. Pro/
inde aũt leo ⁊ formica vocat̃·q2 alijs animalibus
ut formica eſt·formicis aũt ut leo eſt.

De ſerpentibus Cap. IIII.

Anguis vocabulũ omniũ ſerpentiũ ge/
nus·ꝙ plicari ⁊ cõtorqueri põt.⁊ inde
anguis ꝙ anguloſus ſit ⁊ nũꝙ̃ rectus.
Angues aũt apud antiq̄s ꝓ genijs lucoꝝ erãt ha
biti ſemꝑ. vnde ⁊ Perſius. Pinge duos angues
pueri ſacer eſt lucus. Colubrũ conſtat ab eo dictũ
ꝙ colat vmbras·uel ꝙ in lubricos tractus flexibꝰ
ſinuoſis labit̃. Nã lubricum dicit̃ quicq̄d labit̃
dũ tenet̃·ut piſcis ⁊ ſerpens. Serpens aũt nomẽ
accepit·q2 occultis acceſſibꝰ ſerpit·nõ aptis paſſi/
bus ꝫ ſquamaꝝ minutiſſimis niſibus repit. Illa
aũt quę quattuor pedibus nitunt̃·ſicut lacertę ⁊
ſtelliones·nõ ſerpentes ꝫ reptilia noĩant̃. Ser/
pentes autẽ reptilia ſunt·q2 ventre ⁊ pectore re/
ptant. Quoꝝ̃ tot venena·quot genera; tot ꝑni/
ties·quot ſpecies; tot dolores·quot colores ha/
bentur. Draco maior cunctorum ſerpentium ſiue
omniũ animantiũ ſuꝑ terram. Hunc gręci dra/
contã vocant. Unde ⁊ deriuatum eſt in latinũ ut
draco diceret̃·q2 ſępe a ſpeluncis abſtractus·fert̃
ĩ aerẽ concitat̃qꝫ ꝓpter eũ aer. Eſt aũt criſtatus.

oꝛe paruo.⁊ arctis fistulis.ꝑ quas trabit spiritū ⁊
linguam exerat. Uim aūt non in dentibus.sed in
cauda habet.⁊ verbere potius q̄ꝫ rictu nocet. In-
noxius aūt est a venenis.ꝫ ideo huic ad mortē fa
ciendā venena nō esse necessaria.qꝛ si quē ligaue-
rit occidit. A quo nec elephas tutus est sui cor-
poꝛis magnitudine. Nā circa semitas delitescēs
ꝑ quas elephanti solito gradiunť.crura coꝝ no-
dis illigat.ac suffocatos perimit. Gignitꝛ autem
in ęthiopia ⁊ in india.in ipso incēdio iugis ęstus
Basiliscus grece latine interpꝛetaꝛ regulus.eo ꝙ
rex serpentiū sit.adeo ut eū vidētes fugiant.quia
olfactu suo eos necat. Nam ⁊ hominē si aspiciat
interimit. Siquidē ad ei⁹ aspectū nulla auis vo-
lans illęsa trāsit.ꝫ q̄uis ꝓcul sit.ei⁹ oꝛe combusta
deuoꝛaꝛ. A mustelis tn̄ vinciꝛ.quas illic hoīes in-
ferūt cauernis.in quib⁹ delitescunt. Itaqꝫ ea visa
fugit quē illa ꝑsequiꝛ ⁊ occidit. Nihil eni parens
ille rerū sine remedio cōstituit. Est aūt longitudi-
ne semipedalis albis maculis lineat⁹. Reguli aūt
sicꝰ scoꝛpiones arentia queqꝫ sectanꝛ.⁊ postq̄ꝫ ad
aq̄s venerint ibiqꝫ aliquē momoꝛderint.hydro-
phobas ⁊ lymphaticos faciūt. Sibilus idē est q̄
⁊ regulus. Sibilo eni occidit.anteq̄ꝫ moꝛdeat uel
exurat. Uipera dicta ꝙ vi pariat. Nā cū venter
ei⁹ ad partū intumuerit catuli nō expectantes ma-
turā naturę solutionē coꝛrosis ei⁹ laterib⁹ vi erū-
punt cū matris interitu. Lucan⁹. Uiperei coeunt
abꝛupto coꝛpoꝛe nati. Fertur aūt ꝙ masculus oꝛe
inserto viperę semen expuat. Illa aūt ex volupta-
te libidinis in rabiē versa caput maris oꝛe rece-
ptū pręcidit. Ita fit ut parens vterqꝫ pereat. ma-
sculus dū coit.fęmina dū parturit. Ex vipera aūt
fiūt pastilli qui tyriaci vocāꝛ a gręcis. Aspis vo-
cata ꝙ moꝛsu venena imittat ⁊ aspergat. Ios eni
gręci venenū dicūt.⁊ inde iaspis ꝙ moꝛsu venena-
to interimat. Hui⁹ diuersa genera ⁊ species ⁊ dis-
pares effectus ad nocendū. Ferꝛ āt aspis cū cepe-
rit pati incantatoꝛē.qui eā quibusdā carminibus
ꝓpꝛijs euocat ut eā de cauerna pꝛoducat.illa cum
exire noluerit.vnā aurē i terrā pꝛemit.alterā cau-
da obturat ⁊ operit.atqꝫ ita voces illas magicas
nō audiēs.nō exit ad icantantē. Dipsas gen⁹ aspi
dis.qui latine situla diciꝛ.qꝛ quē momoꝛderit siti
perit. Hypnalis gen⁹ aspidis.dicta ꝙ somno ne-
cat. Hanc sibi cleopatra apposuit.⁊ ita moꝛte q̄si
somno soluta ē. Emoꝛrois aspis nūcupaꝛ.ꝙ san-
guinē sudet q̄ ab eo moꝛsus fuerit.ita ut dissolutꝫ
venis.quicq̄d vitę est ꝑ sanguinem euocet. Grece
eni sanguis hęma dicitur. Prester aspis semꝑ oꝛe
patenti ⁊ vapoꝛanti currit. Cui⁹ poeta sic memi-
nit. Oꝛaqꝫ distendens auidus fumantia prester.
Hic quē ꝑcusserit.distendiꝛ.enoꝛmiqꝫ coꝛpulēria
necaꝛ.extuberatū eni putredo sequiꝛ. Septabifi-
cus aspis.qui dū momoꝛderit hominē statim eū
consumit ita ut liquefiat totus in oꝛe serpentis.
Cerastes serpens dictus eo ꝙ in capite coꝛnua ha
beat similia arietū. κερατα eni gręci coꝛnua vo-
cant.sūt aūt illi quadrigemina coꝛnicula quoꝛum
ostentationē veluti escā illiciens sollicitata aīalia
perimit. Totū eni coꝛpus harenis tegit nec vllū
indiciū sui pręhet.nisi ea ex ꝑte qua iuitatas aues
uel animalia capit. Est aūt flexuosus plus q̄ꝫ alij
serpētes.ita ut spinā habere nō videaꝛ. Scitalis
serpens vocat⁹ est eo ꝙ tanta pręfulget tergi va-
rietate.ut notaꝝ gratia retardet aspicientes.⁊ qꝛ
reptando pigrioꝛ est.quos assequi nō valet.mira-
culo sui stupētes capit. Tanti aūt feruoꝛis est.ut
etiā hyemis tempoꝛe exuuias coꝛpis feruentis ex-
ponat. De quo Lucan⁹. Et scitale sparsis etiā nūc
sola pꝛuinis.exuuias positura suas. Amphibęna
dicta eo ꝙ duo capita habeat.vnū in loco suo.al-
terū i cauda.currens ex vtroqꝫ capite tractu coꝛ-
poꝛis circulato. Hęc sola serpentiū frigoꝛi se com-
mittit.pꝛima oīuꝫ ꝓcedens. De qua idē Lucanus
Et grauis i geminū vergens caput anphibęna.
Cui⁹ oculi lucent veluti lucernę. Enidris coluber
in aqua viuēs. Gręci eni hydoꝛ aquā vocāt. Hy-
droꝛs aquatilis serpēs.a quo icti obturgescūt.cui⁹
quidā moꝛbū boam dicūt.eo ꝙ fimo bouis reme
diꝛ. Hydra dꝛaco multoꝛū capitū.qualis fuit in
lerna palude pꝛouintię arcadię.hęc latine excedra
diciꝛ.ꝙ vno cęso tria capita excrescebāt.ꝫ hoc fa
bulosum est. Nam constat hydrā locū fuisse euo-
mentē aquas vastantes vicinā ciuitatē.i quo vno
meatu clauso multi erumpebāt. Qd̄ hercules vi-
dens.loca ipsa exussit ⁊ aquę clausit meat⁹. Nam
hydra ab aqua dicta ē. Chelydros serpēs quasi
chersydros dicit.quia ⁊ in aquis ⁊ in teris mo-
ratur. Nam χερσον dicūt gręci terrā. ὕδωρ
aquam.hic ꝑ quā labiꝛ terrā.fumare facit.quē sic
Macer describit. Seu terga expirant spumātia
virus.seu t̄ra fumat.teter qua labiꝛ anguis. Et
Lucanus. Tractiqꝫ via fumāte chelydri. Semꝑ
eni directus ambulat. Nā si toꝛserit se dum cur-
rit statim crepat. Rinatrix serpens aquā veneno
inficiēs. In quocūqꝫ eni fonte fuerit veneno eum
imiscet. De quo Lucan⁹. Rinatrix violatoꝛ aquę
Cencris serpens inflexuosa quę semꝑ iter rectum
efficit. De qua Lucanus. Et semꝑ recto lapsurus
limite cencris. Parias serpens quę semꝑ in cauda
ambulat.⁊ sulcū facere videꝛ. De quo idem Luca-
nus. Quo contemptus iter cauda sulcare parias.
Boas anguis italię imensa molę ꝑsequiꝛ greges
armentoꝛum ⁊ bubalos.⁊ plurimo lacte irriguis
vberib⁹ se inectit.⁊ suggens interimit atqꝫ inde a
boū populatione boas nomen accepit. Iaculus
serpens volans. de quo Lucanus. Iaculiqꝫ volu-
cres. Exiliūt eni in arboꝛibus ⁊ dū aliquod ani-
mal obuiū fuerit iactant se suꝑ illud ⁊ perimunt.
Unde ⁊ iaculi dicti sunt. In arabia autem ser-
pentes sunt cum alis quę sirenę vocanꝛ.quę plus
currunt ab equis.ꝫ etiam ⁊ volare dicunꝛ.quoꝛū
tantū virus est.ut moꝛsum ante moꝛs insequatur
q̄ꝫ doloꝛ. Obites dicta ꝙ coloꝛem arenę habeat.
De q̄ poeta. Et paruis pictus maculis thebanus

obites concolor exutis atqꝫ indiscret⁹ harenis admotus. Seps exigua serpens. que nō solum corp⁹ sed ⁊ ossa veneno consumit. Cuius poeta sic meminit. Ossaqꝫ dissoluens cum corpore tabificus seps. Dipsas serpens tantę exiguitatis fert̄. ut cū calcatur nō videatur. Cuius venenum ante extinguit ꝙ sentiat̄. ut facies preuenta morte nec tristiciā inducat morituri. De q̄ poeta. Signiferū iuuenē tyrrheni sanguinis aulū. tortā caput retro dipsas calcata momordit. Vix dolor aut sensus dentis fuit. Salpinga serpēs ē quę nō videt̄. Cęcula dicta ꝓpter ꝙ parua sit. ⁊ nō habeat oculos. Centūpeda a multitudine pedum dicta. Brucus est cuius pene totum corpus in ventre colligitur. Lacertus reptilis genus est. vocatus ita ꝙ brachia habeat. Genera lacerto ū plura ut botrax. salamandria. saura. stellio. Botraca dicta ꝙ ranę habeat faciem. Nam greci ranam botracam vocant. Salamandria vocata. ꝙ contra incēdia valeat. cuius inter omnia venenata vis maxima est Cętera enī singulos feriūt. hęc plurimos pariter interimit. Nam si arbori irrepserit. omnia poma inficit veneno ⁊ eos qui eos ederint occidit. qui etiā si uel in puteū cadat vis veneni eius potantes interficit. Ista contra incendia repugnās. ignes sola animaliū extinguit. Viuit enī i medijs flammis sine dolore ⁊ consumptiōe. ⁊ nō solum q: nō vrit̄. sed extinguit incendium. Saura lacertus q̄ quando senescit cęcant̄ oculi eius. ⁊ intrat in foramen parietis aspicientis contra orientē. ⁊ orto sole intendit ⁊ illuminat̄. Stellio de colore inditum nomen habet. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellaꝝ. De quo Ouidius. Aptumqꝫ colori nomen habet. varijs stellatus corpore guttis. Hic aūt scorpionibus adeo contrarius tradit̄ ut viso eo pauorem his afferat ⁊ torporem. Sūt ⁊ alia serpentiū genera. ut admodicę. elephantię. chamedracontes. Postremo quantus nominū tantus mortiū numerus. Oēs autem serpentes natura sua frigidi sūt. nec percutiūt. nisi quando calescūt. Nam quando sunt frigidi nullum tangūt. Unde ⁊ venena eorum plus die ꝙ nocte nocent. Torpent enim noctis algore ⁊ merito. q: frigidę sunt nocturno rore. In se enī adducunt vaporem corporis gelidę pestis. ⁊ natura frigidę. Unde ⁊ hyeme in nodos torquentur. ęstate soluunt̄. Inde est ꝙ dum quisqꝫ serpentium veneno ꝑcutit̄. primū obstupescit. ⁊ postea vbi in illo calefactum ipsum virus exarserit. statim hominē extinguit. Venenū autem dictum. eo ꝙ per venas vadit. Infusa enim pestis eius ꝑ venas vegetatione corporis aucta discurrit. ⁊ animā extinguit. Unde nō potest venenū nocere nisi hominis tetigerit sanguinē. Lucanus. Noxia serpentium est admixto sanguine pestis. Omne autem venenū frigidum est. ⁊ ideo anima quę ignea est fugit venenū frigidum. In naturalib⁹ bonis quę nobis ⁊ irrationabilibus animātibus videmus esse cōmunia. viuacitate quadam sensus serpens excellit. Unde ⁊ legit̄ in genesi: Serpens autem erat sapientior omnib⁹ pecoribus terrę. Dicit autē Plinius si creditur. ꝙ serpentis caput. etiam si cum duobus euaserit digitis nihilominus viuit. Unde ⁊ totum corpus obijcit pro capite ferientibus. Anguibus vniuersis hebes visus est. Raro in aduersum contuentur. nec frustra. cum oculos nō in fronte habeant. sed i temporibus adeo ut citius audiant ꝙ̄ aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet ut serpens adeo ut triplicem linguam habere videatur cum vna sit. Serpentium humida sunt corꝑa. adeo ut quacꝫ̄ eunt viam humore designent. Vestigia serpentium talia sunt. ut cū pedibus carere videantur. costis tamen ⁊ squamarū nisibus repāt. quas a sūmo gutture vsqꝫ ad imam aluum parili modo dispositas habent. Squamis enim quasi vnguibus. costis quasi cruribus innitunt̄. Unde si in qualibet corporis parte ab aluo vsqꝫ ad caput ictu aliquo collidatur. debilis reddita cursum habere non possit. quia vbicunqꝫ ictus ille inciderit spinam soluit ꝑ quam costarum pedes ⁊ motus corporis agebantur. Serpentes autem diu viuere dicunt̄. adeo ut deposita vetere tunica senectutem deponere. atqꝫ i iuuentutē redire perhibeantur. Tunicę serpentum exuuię nuncupantur eo ꝙ his quando senescunt sese exuunt. quibus exuti in iuuentutem redeunt. Dicuntur autem exuuię ⁊ induuię. q: exuunt̄ ⁊ induuntur. Pythagoras dicit de medulla hominis mortui quę in spina ē serpentem creari. quod etiā Ouidius in metamorphoseorum libris cōmemorat dicens: Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulchro mutari credant humanas angue medullas. Quod si creditur merito euenit. ut sicut per serpentem mors hominis. ita ⁊ per hominis mortē serpens. Fertur autem ꝙ serpens hominem nudum nō sit ausus attingere.

De vermibus Cap. v.

Vermis est animal quod plerūqꝫ de carne uel de ligno uel de quacūqꝫ re terrena sine vllo cōcubitu gignitur. licꝫ nōnūꝙ̄ ⁊ de ouis nascantur ut scorpio. Sūt autem vermes aut terrę. aut aquę. aut aeris. aut carniū. aut frondium. aut lignorum. aut vestimentorū. Aranea vermis aeris. ab aeris nutrimento cognominata quę exiguo corpore longa fila deducit. ⁊ telę semꝑ intenta. nūꝙ̄ desinit laborare. ꝑpetuū sustinens in suo labore suspendiū. Sanguisuga vermis aquatilis: dicta ꝙ sanguinē sugit. Potantibus enim insidiatur. cūqꝫ illabitur faucibus uel vbi vspiam adhęserit sanguinem haurit. ⁊ cum nimio cruore maduerit. euomit id quod hausit. ut recentiorē denuo sugat. Scorpio vermis terrenus. qui potius vermib⁹ ascribitur nō serpentibus. aial armatū aculeo. ⁊ ex eo grece vocatū. ꝙ cauda figat. ⁊ arcuato vulnere venena diffundat

Proprium est autē scorpionis ꝙ manus palmam
nō feriat. Cantareda vermis terrenꝰ qui huma-
no corpori statim ut fuerit applicatꝰ · sui adustiōe
vesicas efficit plenas humore. Multipes vermis
terrenus · ex multitudine pedū vocatus · qui con-
tra ictum contractus in globum complicat̄. Na-
scitur sub petris ex humore ⁊ terra. Limax ver-
mis limi dictus ꝙ in limo uel de limo nascat̄ · vn-
de ⁊ sordidus semꝑ ⁊ īmundus habet̄. Bombyx
frondiū vermis ex cuiꝰ textura bombycinū con-
ficit̄. Appellat̄ autem hoc nomine · ab eo ꝙ eua-
cuetur dum fila generat. ⁊ aer solus in eo rema-
neat. Eruca frondiū vermis oleribus uel pam-
pino inuoluta · ab erodendo dicta · cuius memi-
nit Plautus. imitatus nequam bestiā ⁊ maleficā
inuolutam in pampino. Implicat se eadem · nec
aduolat ut locusta · ut huc illucqꝫ discurrens · se-
mipasta dimittat · sed ꝑmanet perituris frugibus
⁊ tardo lapsu pigrisqꝫ morsibus vniuersa consu-
mit. Teredonas greci vocant lignorum vermes
ꝙ terendo edant. Hos nos termites dicimꝰ. Ita
enī apud latinos ligni vermes vocant̄ quos tem-
pore inoꝑportuno cesę arbores gignunt. Tinea
vestimentoꝝ vermis dicta ꝙ teneat. ⁊ eo vsqꝫ in-
sedeat · quo erodat. Inde ⁊ ꝑtinax · ꝙ in eandem
rem identidem vrgeat. Vermes carniū emigra-
neus · lumbricus. ascaridę · costi · pediculi · pulices ·
lendex · tarmus · ricinus · vsia · cimex · Emigraneꝰ
vermis capitis vocat̄. Lumbricꝰ vermis intesti-
noꝝ · dictus quasi lubricus q; labit̄ · uel ꝙ in lum-
bis fit. Ascaridę · Costi · Pediculi vermes cutis · a
pedibus dicti · vnde ⁊ pediculosi dicunt̄ quibꝰ pe-
diculi in corpore efferuescunt. Pulices ꝟo vocati
sūt · ꝙ ex puluere magis nutriant̄. Tarmus ver-
mis est lardi. Ricinus vermis est canis · vocatus
eo ꝙ hęret in auribus canū. Cinos enī gręce ca-
nis est. Vsia vermis est porci appellata quia vrit ·
Nam vbi momorderit · adeo locus ardet · ut sta-
tim ibi vesicę fiant. Cimex de similitudine cuius-
dam herbę vocatus. cuius feторē habet. Proprie
autē vermis in carne putrefacta nascit̄ · tinea ī ve-
stimētis · eruca in olere · teredo ī ligno · tarmus in
lardo · vermis nō ut serpens apertis passibus uel
squamarū nisibus repit · q; nō est illi spinę rigor
ut colubri · ꝫ in directū corpusculi sui partes gra-
datim porrigendo contractas contrahendo por-
rectas motū explicat sicqꝫ agitatꝰ ꝑlabitur.

De piscibus Cap. VI.

P Isces dicti vnde ⁊ pecus a pascendo sci-
licet. Reptilia ideo dicunt̄ hęc quę natāt
eo ꝙ reptandi habeāt speciē ⁊ naturam ·
ꝗuis se in ꝓfundū īmergant · tn̄ in natando re-
puut · vnde ⁊ Dauid ait: Hoc mare magnū ⁊ spa-
ciosum manibꝰ · illic reptilia quoꝝ nō est numerꝰ.
Anfinia sunt quędā genera piscium dicta · eo ꝙ
ambulandi in terris vsū. ⁊ natandi in aquis offi-
ciū habeāt. Anfi enī gręce vtrūqꝫ dicit̄ · id est q;
in aquis ⁊ ī terris viuūt ut focę crocodili · hippo-
tami · hoc est equi fluuiales. Pecoribus autē ⁊ be-
stijs ⁊ volatilibꝰ ante hoīes noīa imposuerunt ꝗ̄
piscibus · q; prius visa sunt ⁊ cognita. Pisciū ꝟo
postea paulatim cognitis genenibꝰ noīa instituta
sūt. aut ex similitudine terrestriū animaliū aut ex
specie ꝓpria siue moribus seu colore uel figura aut
sexu. Ex similitudine terrestriū · ut ranę ⁊ leones
⁊ vituli ⁊ nigri meruli ⁊ paui diuerso colore dorso
⁊ collo picti. ⁊ turdi albovarij. ⁊ cętera quę sibi
iuxta species terrestrium animaliū noīa vendica-
runt. Ex moribꝰ terrestriū · ut canes in mari a ter-
renis canibus nuncupati ꝙ mordeant. ⁊ lupi ꝙ
improba voracitate alios ꝑsequant̄. A colore · ut
vmbrę q; colore vmbrę sunt. ⁊ auratę q; in capite
auri colorē habent. ⁊ varij a varietate · quos vul-
go tructas vocant. A figura · ut orbis · q; rotun-
dus est · totusqꝫ in capite constat. ⁊ solea ꝙ sit in-
star calciamentorū solijs. A sexu · ut musculus ꝙ
sit balenę masculus. Eius enī coitu concipere hęc
belua ꝓhibet̄. Hinc ⁊ musculi cochleaꝝ ꝗ̄rū lacte
concipiūt ostreę. Balenę aūt sunt īmensę magni-
tudinis bestię · ab emittēdo ⁊ fundēdo aquas vo-
catę. Cęteris enī bestijs maris altius iaciūt vn-
das. Βαλλειν enī gręce emittere dicitur. Cete
dictę τὸ κητος και τα κητη. hoc ē ob īmani-
tem. Sūt enī ingentia genera bęluarū ⁊ ęqualia
montiū corpora · qualis cetus excepit ionā · cuius
aluus tantę magnitudinis fuit · ut instar obtine-
ret inferni · dicente ꝓpheta: exaudiuit me de ven-
tre inferni. Equi marini ꝙ prima parte equi sunt
postrema soluunt̄ in piscē. Bocas dicūt esse bo-
ues marinos quasi boacas. Cerulei a colore ap-
pellati. Nā ceruleū est viride cū nigro ut est ma-
re. Delphines certū habent vocabulum ꝙ voces
hominū sequant̄: uel ꝙ ad symphoniā gregatim
conueniāt. Nihil in mari velocꝰ istis. Nā plę-
rūqꝫ salientes naues transuolant. Quando autē
prębudūt in fluctibꝰ ⁊ vndaꝝ se motibꝰ saltu pręci-
piti ferūt · tempestates significare vidēt̄. Hi pro-
prie simones noiant̄. Est ⁊ delphinū genꝰ in nilo
dorso serrato qui crocodilos tenera ventrium se-
cantes interimūt. Porci marini qui vulgo vocāt̄
suilli · qui dum escam quęrūt · more suis terrā sub
aquis fodiūt. Circa guttur enī habent oris offi-
ciū · ⁊ nisi rostrū harenis īmergāt · pastū nō colli-
gunt. Corui a cordis voce dicti · q; grūniunt pe-
ctore · suaqꝫ voce ꝓditi capiunt̄. Tinni grępcū no-
men habent. Hi ingrediunt̄ veris tꝑe · intrāt de-
xtro latere · lęuo exeūt. Hoc inde credunt̄ facere ꝙ
dextris oculis acutius videāt ꝗ̄ sinistris. Gladiꝰ
dicit̄ · eo ꝙ rostro maiori nato sit. ⁊ ob hoc naues
ꝑfossas mergit. Serra nūcupata q; serratā cristā
habet. ⁊ subter natans nauē secat. Scorpio dictꝰ
q; lędit dū manu tollit̄. Tradunt decem cancris
cū ocimi manipulo alligatis · oēs qui ibi sūt scor-
piones ad eū locū congregari. Aranea genus pi-
scis · dictus ꝙ aure feriat. Habet enī stimulos · de
quibus ꝑcutit. Crocodilus a croceo colore dictus

gignitur in nilo. animal quadrupes in terra ⁊ in aquis valens. longitudine plerūq; viginti cubitorū. dentiū ⁊ vnguiū imanitate armatū. tantaq; cutis duritia ut quāuis fortium ictus lapidū tergo repercussus sit nō sentiat. Nocte i aquis. die i humo quiescit. Oua i terra fouet. masculus ⁊ femina vices seruant. Hūc pisces quidam serratā habentes cristā tenera ventriū desecātes interimūt. Solus ex aīalibꝰ superiorē maxillā mouere dicitur. Hippotamꝰ vocatus. ꝙ sit equo similis dorso iuba ⁊ hinnitu. rostro resupinato a primis dentibus. cauda tortuosa. vngulis binis. Die in aquis cōmoratur. nocte segetes depascit: ⁊ hunc nilus gignit. Pagrum quē gręci fagrū ideo nūcupant. ꝙ duros dētes habeat. ita ut ostreis i mari alat. Dentrix ꝓ multitudine ⁊ granditate dentiū dicitur. Lepus a similitudine capitis nuncupatus. Lupum ut dictū est auiditas appellauit piscem in captura ingeniosum. deniq; rete circūdatus fert harenas arare cauda atq; ita conditꝰ trāsire rete. Mullus vocatꝰ ꝙ mollis sit atq; tenerrimus. cuiꝰ cibo tradūt libidinem inhiberi. oculorū aūt aciē hebetari. homines vero qui his sępe pasti sunt. piscem olent. Mullus in vino necatus hi qui inde biberint tędiū vini habent. Mugilis nomen habet. ꝙ sit multum agilis. Nam vbi dispositas senserit piscatorum insidias. confestim retrorsum rediēs ita transilit rete. ut volare piscem videas. Melanurus eo ꝙ nigrā caudā habeat ⁊ nigras pennas ⁊ in corpore lineas nigras. Melan enim gręci nigrum vocant. Glaucus a colore dictus. eo ꝙ albus sit. Gręci enim albū glaucon dicūt. Hic ęstate raro apparet. nisi tm̄ in nubilo. Timallus ex flore nomen accepit. Timū quippe flos appellatur. Nam dū sit specie gratus ⁊ sapore iocundus tamē sicut flos fragrat. ⁊ corpore odores aspirat. Escarus dictus. eo ꝙ solus escam ruminare phibetur. Deniq; alij pisces nō ruminant. Tradunt aūt hunc ingeniosum esse. Nāq; inclusum nassis nō fronte erumpere nec infestis viminibus caput inserere. sed aduersum caudę ictibus crebris laxare fores. atq; ita retrorsum redire. Quē luctatū eius si forte alius escarus extrinsecus videat apprehensa mordicus cauda adiuuare nisus erumpentis. Sparus a lancea missili nomen accepit ꝙ eiusdē figurę sit. Terrestria enī prius inuēta sunt q̄ marina. Nam sparus est telum rusticanum missile a spargendo dictū. Australis piscis. siue q2 aquarū vndam ore suscipit siue q2 tūc hic piscis orit. quo tēpore tendere i occasum pliades cęperint. Amio saxatilis dextra sinistraq; lateribus virgis puniceis ꝑpetuis. alijsq; discoloribus designatur: dictus amio. quia nō capit nisi hamo. Echinꝰ paruus ⁊ semipedalis pisciculꝰ. nomen sumpsit ꝙ nauem adhęrendo retineat. Ruant licz venti sęuiāt ꝓcellę. nauis tamē quasi radicata i mari stare videtur. nec moueri. nō retinendo. sed tantūmodo adhęrendo. Hunc latini moram appellauerūt. eo ꝙ cogat stare nauigia. Vranuscopus vocatur ab

oculo quem in capite habet. a quo semꝑ supra intendit. Millago nominatus q2 euolat suꝑ aquā. Quotiēs aūt cernit extra aquā volitās. tempestates mutari designat. Squatus dictꝰ. ꝙ sit squamis acutis. Vnde ⁊ eiꝰ cute lignū polit. Ciuitas syrię quę nunc tyrus dicit. olim sarra vocabat. a pisce quodā q̇ illic abūdat. quē lingua sua sar appellant. ex q̇ deriuatū est huiꝰ similitudinis pisciculos sardas sardinasq; vocari. Allec pisciculꝰ ad liquorē salsamentorū idoneꝰ. vnde ⁊ nūcupatus. Afforus pisciculus q̇ ꝓpter exiguitatē hamo capi nō potest. Anguillę similitudo anguis nomē dedit. origo huius ex limo. Vnde ⁊ qn̄ capit adeo lenis est ut quanto fortius presseris: tanto citius elabit. Ferūt aūt orientis fluuiū gangen anguillas tricenis pedibꝰ gignere. Anguillę vino necatę qui ex eo biberint tędium vini habēt. Draco marinus aculeos i branchijs habet ad caudā spectātes. q̇ dum ꝑcusserit. quaqua ferit venenū fundit. vnde ⁊ vocatꝰ. Murenā gręci mirenam vocant. eo ꝙ complicet se in circulos. Hanc fęminini tm̄ sexus esse tradūt ⁊ concipere a serpēte. ob id a piscatoribus tanq̄ a serpente sibilo euocat ⁊ capit. Ictu autē fustis difficulter interimit. ferula protinus. animā in cauda habere certū est. Nā capite ꝑcusso. vix eā interimi. cauda. statim exanimari. Cōgrus anguillę sil̄is sed grādis. morat i cauernis petrarū sb aq̄. Polipꝰ. id ē multipes. plurimos enī nexus habet. Iste ingeniosus hamū appetēs brāchijs complectit nō morsu. nec priꝰ dimittit q̄ escā circūroserit. Torpedo vocata. eo ꝙ corpꝰ torpescē faciat. si eā q̇sq; viuentē tāgat: Narrat Plinius secūdus ex indico mari. torpedo etiā ꝓcul ⁊ e longinq̇. uel si hasta vergaq; attigat q̄uis prevalidos lacertos torpescē. quālibet ad cursū veloces pedes alligare. Tāta enī vis eiꝰ ē ut etiā aura corꝑis sui afficiat mēbra. Sepia dicit: q2 sepibꝰ iterclusa faciliꝰ capit. In coeūdo obscęnū genꝰ. ore enim concipit sicut vipera. Cuiꝰ attramēti tanta vis est ut lucernę additū ęthiopū videri. ablato priori lumine quidam tradunt. Lulligo. tradunt in oceano mauritanię non procul a lixo flumine tantam multitudinem lulliginū euloari ex aqua ut etiam naues dimergere possint. Conchę ⁊ conclęę hac ex causa vocatę. q2 deficiente luna cauantur. id est euacuant. Omniū enim clausorū maris animaliū atq; concharū incremento lunę membra turgescūt defectu euacuant. Luna enim cum in augumēto fuerit. auget humorē. cum vero in defectum venerit humores minuūt. Hoc enī physici dicūt. Conchę aūt ꝓmę positiōis nomē. conclęę vero per diminutionē q̄si conculę. Concharū multa genera sūt. inter quas ⁊ margariti forę quę celoe dicuut. in quarū carne preciosus calculus solidat. de quibꝰ tradūt hi q̇ de animantiū scripsere naturis eo ꝙ nocturno tempore littora appetunt. ⁊ ex cęlesti rore margaritum concipiunt. vnde ⁊ celoe nominantur. Murex conclea est maris. dicta ab acumine et asperitate. quę alio nomine conchilium nominat

propter ꝙ circūcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittat · ex quibus purpura tingit̃. ⁊ inde ostrum appellatū · ꝙ hec tinctura ex teste humore elicit̃. Cancros vocari · q: conchę sūt crura habētes · inimica ostreis animalia. Eoꝝ enim carnib⁹ viuūt miro ingenio. Nam quia valida testa eius aperiri nō potest · explorat quādo ostrea claustra testarū aperiat. tunc cancer latenter lapillū inijcit atqꝫ īpedita cōclusiōe ostreę carnes erodit. Tradunt quidam decem cancris cum ocimi manipulo alligatis omnes qui ibi sunt scorpiones ad eū locum coituros. Duo sunt aūt genera cancrorum fluuiales ⁊ marini. Ostrea dicta est a testa quib⁹ mollicies interior carnis munit̃. Greci enim testū ostrea vocāt. Ostrea aūt neutro · carnes eius feminio dicunt̃ genere. Musculi sunt ut prediximus conclee aquaꝝ · quorū lacte concipiūt ostreę ⁊ dicti musculi quasi masculi. Pelorides a peloro promōtorio sicilię vbi abundāt cognominatę sunt. Unde Uirgilius dicit: Ecce autem boreas angusta ab sede pelori. Ungues a similitudine humanarū vnguiū dictę. Testudo dict⁹ eo ꝙ tegmine teste sit adopertus in camere modū. Sunt aūt quattuor genera: terrestres · maritimę · lutarię id est in ceno ⁊ paludibus viuentes. Quartū genus fluuiales quę in dulci aqua viuunt. Tradunt aliqui quod incredibile est · tardi⁹ ire nauigia testudinis pedem dextrum vehentia. Icinus a terrestri icino nomē traxit · quē vulgus heritiū vocat. Huius testula duplex spinis aculeata in modum castanearū: quando adhuc operte de arboribus cadunt. Caro eius mollis ⁊ minio similis. Uris tribus modis dicit̃ · ut testudo ac pelorus ⁊ conclea. Nam ⁊ qđ edimus ⁊ vbi caro inest. ⁊ vtrūqꝫ dicit̃ pelorus. Ranę a garrulitate vocatę eo ꝙ circa genitales strepunt paludes. ⁊ sonos vocis importunis clamorib⁹ reddāt. Ex his quędā aquaticę dicunt̃ · quędam palustres · quędam rubetę ob id q: in vepribus viuūt · grandiores cunctarū. Alię calamites vocant̃ · qm̄ inter harūdines fruticesqꝫ viuūt · minime omniū ⁊ viridissimę mutę ⁊ sine voce sūt. Agridulę ranę paruę in sicco uel agris morantes · vnde ⁊ nūcupatę. Negāt quidā canes latrare quibus ī offa rana viua fuerit data. Sfungia a fingere id ē nitidare ⁊ extergere dicta. Afranius · accedo ad te ut tibi ceruicē fingā lintheo · id est extergā. Cicero: Et fingebat̃ sfungijs sanguis · id est extergebat̃. Animal aūt esse docet̃ cruore inherente petris · vnde ⁊ dū abscidit̃ sanguinē emittit. Nam alia sūt viuentia ī aquis ⁊ discurrūt ut pisces · alia quę stāt fixa ut ostreę · icini sfungię. Ex his alias mares dici · eo ꝙ tenues sint fistulę spissioresqꝫ · alias feminas quę maiorib⁹ fistulis sūt ac ꝑpetuis · alias duriores quas greci appellant tragos. ⁊ nos hircosas dicere possum⁹ ob asperitatem sui. Mollissimū genus eaꝝ penicilli vocant̃ · eo ꝙ aptę sint ad oculorum tumores ⁊ ad extergēdas lippitudines vtiles. Candidę sfungię cura fiūt. Per estatē enī ad solem sternunt̃. ⁊ sicut cera punica candorē bibunt. Animaliū omniū in aquis viuentiū nomina. c. xliiij. Plinius ait: diuisa in generib⁹ beluarum. serpentiū cōmuniū terrę. ⁊ aquę cancrorum concharū locustarum pelorędū polipporū solearū lacertorū ⁊ lulliginū. ⁊ his similia ex quibus multa quodā naturę intellectu temporū suorū ordinē agnoscunt · quędam ꝯo in suis locis sine mutatione vagantur. In piscibus aūt feminis alię cōmixtiōe masculi concipiūt ⁊ pariūt catulos. Alię ponūt oua sine masculi cōmixtione suscepta: quę ijdē in sequenti sui seminis iactu ꝓfundunt. ⁊ quę hoc munere fuerint afflata generabilia fiunt · quę ꝯo ꝓfusa nō fuerint sterilia perseuerant · aut putrescunt.

De auibus Cap. VII.

Unum nomen auiū · sed genus diuersum. Nam sicut specie sibi differunt · ita ⁊ naturę diuersitate. Nam alię simplices sūt ut columbę · alię astutę ut perdix · alię ad manū se subijciunt ut accipiter · alię reformidant nt garamantes · alię hominū conuersatione delectant̃ ut hirundo · alię in desertis secretam vitam diligunt ut turtur · alię solo semine reperto pascūt̃ ut anser alię carnes edunt ⁊ rapinis intendūt ut miluus · alię incolę quę manēt in locis semꝑ ut strutio · alię aduenticie quę ꝓprijs temporibus reuertunt̃ ut ciconię ⁊ hirundines · alię congregę · id est gregatim volantes ut sturni ⁊ coturnices · alię soliuagę · id est solitarię · propter insidias deprędandi · ut aquila accipiter. ⁊ quęcūqꝫ ita sūt. alię vocib⁹ strepunt · ut hirundo · alię cantus edunt dulcissimos ut cygnus ⁊ merula · alię verba ⁊ voces hominū imitant̃ ut psitacus ⁊ pica · sed ⁊ alia sicut genere ita ⁊ moribus innumerabilia. Nā volucrū quot genera sint · inuenire quēq̄ non posse. Neqꝫ enī oīs indię ęthiopię aut scythię deserta q̄s penetrare potuisset · q̄ earū genus uel differentias nosset. Aues dictę eo ꝙ vias certas nō habeāt · ſ ꝑ auia quęqꝫ discurrāt. Alites ꝙ alis ad alta tendant. ⁊ ad sublimia remigio alarū conscendāt. Uolucres a volando · nā vnde volare · inde ⁊ ambulare dicimus. Uola enī dicit̃ media pars pedis siue man⁹ ⁊ in auibus vola pars media alarū quarū motu pēnę agitant̃. Inde ⁊ volucres. Pulli dicunt̃ oīuꝫ auiū nati. Sꝫ ⁊ animaliū quadrupedū nati · pulli dicunt̃. ⁊ homo paruus pullus. Recentes igit̃ nati pulli dicunt̃ · eo ꝙ polluti sunt. vnde ⁊ vestis nigra pulla dicta est. Alę sūt in quib⁹ pēnę ꝑ ordinem fixę volandi exhibent vsum. Uocatę aūt alę ꝙ his aues complexos alant · ac foueant pullos. Penna a pendēdo id est a volando dicta · vnde ⁊ pendere. Uolucres enim pennaꝝ auxilio mouent̃ qn̄ se aeri mandant. Pluma q̄si piluma. Nā sicut pili in quadrupedum corꝑe · ita pluma in auibus. Auiū noīa multa a sono vocis constāt esse cōposita · ut grus · coruus · cygnus · pauo · miluus · vlula ·

cuculus·graculus.⁊ cętera·varietas eni vocis eorū docuit hoīes quid noīarent. Aquila ab acumine oculoꝝ vocata. Tanti eni contuitꝰ esse dicit̃ ut cū sup maria imobili pēna ferat̃·nec humanis pateat obtutibꝰ·de tanta sublimitate pisciculos natare videat·ac tormēti instar descendēs raptā prędā pennis ad littꝰ ꝑtrabat. Nā ⁊ cōtra radiū solis fert̃ obtutū nō flectere·vnde ⁊ pullos suos vngue suspensos radijs solis obijcit.⁊ quos viderit imobilē tenere aciē·ut dignos genere cōseruat·si quos ṽo inflectere obtutū quasi degeneres abijcit. Vultur a volatu tardo nominata putat̃. Magnitudine q̇ppe corpis pręꝑetes volatꝰ nō habet. Harū q̄sdā dicūt cōcubitu nō misceri: ⁊ sine copula cōcipere ⁊ generare natosq̧ eaꝝ pene vsq̧ ad centū annos ꝓcedere·vultures aūt sicut ⁊ aq̇lę etiā vltra maria cadauera sentiūt. Altius quippe volantes multa quę montiū obscuritate celant̃ ex alto illę conspiciūt. Gradipes apud gręcos vocat̃ auis apud nos tarda·eo ꝙ graui volatu detenta nequaq̄ ut cęterę volucres attollit̃ velocitate pennarū. Grues ṽo nomen de ꝓpria voce sumpserūt. Tali eni sono susurrant. Hę aūt dū ꝑperant·vnā sequunt̃ ordine litterato. De quibꝰ Lucanus. Et turbata perit dispersis littera pēnis. Excelsa aūt petūt·quo faciliꝰ videant quas petāt terras. Castigat aūt voce quę cogit ad agmen. At vbi raucescit·succedit alia. Nocte aūt excubias diuidūt. ⁊ ordinē vigiliaꝝ p vices faciunt·tenētes lapillos suspensis digitis·quibus somnos arceant. qđ cauendū erit clamor indicat. Ętatem in illis color ꝓdit. Nā senectute nigrescūt. Ciconię vocatę a sono quo crepitant·quasi cicanię·quē sonū oris potius esse constat q̄ꝫ vocis·q: eum quatiente rostro faciūt. Hęc veris nūcię·societatis comites·serpentiū hostes·maria transuolāt·i asiā collecto agmine ꝑgunt. Cornices duces eas pręcedūt.⁊ ipsę q̄si exercitus ꝓsequūt̃. Eximia illis circa filios pietas. Nā adeo nidos impensiꝰ fouent·ut assiduo incubitu plumas exuāt. Quantū aūt tempꝰ impenderint in fętibꝰ educandis·tantū ⁊ ipsę i vicē a pullis suis alunt̃. Olor auis est quā gręci cygnū appellant. Olor aūt dictus ꝙ sit totꝰ plumis albus. Nullus eni meminit cygnū nigrū. Olon eni gręce totū dicit̃. Cygnus aūt a canēdo est appellatus eo ꝙ carminis dulcedinē modulatis vocibꝰ fūdit. Ideo aūt suauiter eū canere dicūt·q: collū longū ⁊ inflexū habet.⁊ necesse est eluctantē vocē p longum ⁊ flexuosum iter varias reddere modulationes. Ferūt in hyꝑboreis partibus pręcinentibꝰ citharędis olores plurimos aduolare apteq̧ ad modū concinere. Olores autē latinū nomen est. Nā gręce cygni dicūt̃. Nautę ṽo sibi hunc bonā prognosim facere dicunt·sicut Emilius ait: Cygnus in auspicijs semp lętissimꝰ ales. Hunc optāt nautę q: se non mergit in vndas. Strutio gręco noīe dicit̃·qđ animal in similitudine auis pēnas habere videt̃; tamen de terra altiꝰ nō eleuat̃. Oua sua fouere negligit ꝫ ꝓiecta tantūmodo fotu pulueris animant̃. Ardea vocata·q̄si ardua·id ē ꝓpt altos volatus. Lucanꝰ. q̇ꝺq̧ ausa volare ardea. Formidat enim imbres.⁊ supra nubes euolat·ut ꝓcellas nubiū sentire nō possit. Cū aūt altiꝰ volauerit·significat tempestatē. Hanc multi tantalum noīant. Fęnix arabię auis dicta ꝙ colorē fęniceū habeat·uel ꝙ sit in toto orbe singularis ⁊ vnica. Nā arabes singularē ⁊ vnicā fęnicē vocāt. Hęc q̇ngentis ⁊ vltra annis viuēs·dū se viderit senuisse·collectis aromatū virgultis·rogū sibi instruit.⁊ conuersa ad radiū solis alarū plausu volūtariū sibi incendiū nutrit·sicq̧ iterū de cineribꝰ suis resurgit. Cinnomolgus ⁊ ipsa arabię auis ꝓinde ita vocata ꝙ in excelsis nemoribꝰ texit nidos ex fruticibꝰ cinnami.⁊ q̄m nō possunt ibi conscendere homines ꝓpter ramoꝝ altitudinē ⁊ fragilitatē·eosdē nidos plumbatis appetunt iaculis ac sic cinnama illa deponūt.⁊ pręcijs amplioribꝰ vendūt·eo ꝙ cinnamū illud magis q̄ꝫ alia mercatores ꝓbent. Psitacus in indię littoribꝰ gignitur colore viridi·torque puniceo·grandi lingua ⁊ cęteris auibus latiore. Unde ⁊ articulata verba exprimit·ita ut si eā nō videris·hominē loq̇ putes. Ex natura aūt salutat dicēs: aue uel chere. Cętera noīa institutione discit. hinc est illud: Psitacꝰ a vobis alioꝝ noīa discā. Hoc didici p me dicere cęsar aue. Altion pelagi volucris dicta quasi ales oceanea eo ꝙ hyeme i stagnis oceani nidos facit pullosq̧ educit·qua excubante fert̃ extento equore pelagus silentibꝰ ventis continua septē dierum trāquillitate mitescere.⁊ eiꝰ fętibus educādis obsequiū ipsa rerū natura pręberc. Pellicanus auis ęgyptia habitans in solitudine nili fluminis. vñ ⁊ nomē sumpsit. Nā canopꝰ ęgyptus dicit̃. Fert̃ si verū sit·eā occidere natos suos·eosq̧ p triduū lugere·deinde scipsam vulnerare ⁊ aspersiōe sui sanguinis viuificare filios. Stymphalidę aues ab stymphadibꝰ isulis appellatę vbi plurimū abūdant·aduersus q̄s hercules sagittis ē vsus. Sūt eni pelagi volucres in insulis habitātes. Diomedias aues a socijs diomedis appellatas·q̄s ferunt fabulę in easdē volucres fuisse conuersos·forma fulice similes·magnitudine cygnoꝝ·colore candido·duris ⁊ grandibꝰ rostris. Sūt aūt circa apuliam in insula diomedia int̃ scopulos littorum ⁊ saxa volitantes·iudicāt int̃ suos ⁊ aduenas. Nā si grecus ē ꝓpius accedūt ⁊ blandiūt̃·si alienigena·morsu impugnāt ⁊ vulnerāt·lachrymosis q̄si vocibꝰ dolētes·uel suā mutationē uel regis interitū. Nā diomedes ab illyrijs interemptus est. Hę aues latine diomedię dicuntur·gręci eas herodios dicūt. Memnonides aues ęgyptię appellatę a loco vbi memnon perijt. Nam cateruatim aduolare dicūt̃ ex ęgypto ad iliū iuxta memnonis sepulchrum.⁊ ꝓinde eas ilienses memnonias vocāt. Quinto aūt anno ad ilium veniūt ⁊ cum biduo circūuolauerint·tertia die ineuntes pugnā

vicissim se vnguibꝰ rostrisq̃ dilacerāt. Hercynee aues dicte ab hercynio saltu germanie vbi nascūtur· quarꝝ pēne adeo ꝑ obscurū emicant· ut ꝙuis nox obtenta densis tenebris sit· ad presidiū itineris dirigēdi ꝓiecte iterluceāt· cursusq̃ vie pateat indicio plumarꝝ fulgentium. Onocrotalon greci vocāt rostro longo. Quorꝝ duo genera sūt. aliud aquatile· aliud solitudinis. Ibis auis nili fluminis· que semetipsam purgat rostro in anū aquam fundēs. Hec serpētiū ouis vescit̃· ex eis escā gratissimā nidis suis deportans. Meropes eosdem ⁊ gaulos· qui parentes suos recondere atq̃ alere dicunt̃. Coredulus genus volatile· q̄si cor edens. Monedula auis· q̄si monecula· que cū aurū inuenerit· aufert ⁊ occultat. Cicero ꝓ valerio flacco. Nō plus aurū tibi ꝙ̄ monedule cōmittēdū. Vespertilio· ꝓ tempore nomen accepit· eo ꝙ lucē fugiens crepusculo vespertino circūuolat precipiti motu acta ⁊ tenuissimis brachiorꝝ mēbranis suspēsa· animal muriū simile· nō tā voce resonās ꝙ̄ stridore· specie q̃ʒ volatilis simul ⁊ quadrupes· qđ in alijs auibꝰ reperiri nō solet. Luscinia auis inde nomen sumpsit ꝙ cantu suo significare solet diei surgentis exortū· quasi lucinia. Eadem ⁊ acredula· de qua Cicero i ꝓgnosticis. Et matutinos exercet acredula cantus. Vlula auis. ἀπό τοῦ ὀλολύζειν. id ē a plāctu ⁊ luctu noīata. Cū eni clamat· aut fletū imitat̃· aut gemitū. Vnde ⁊ apud augures si lamentet̃ tristiciā. tacēs ostendere fert̃ ꝓsperitatē. Bubo a sono vocis compositū nomē habet· auis feralis· onusta quidē plumis· ſ; graui semꝑ detenta pigritia· in sepulchris die noctuq̃ versat̃ ⁊ semꝑ cōmorās in cauernis· de qua Ouidius. Fedaq̃ sic volucris venturi nuncia luctus Ignauus bubo dirū mortalibus omen. Deniq̃ apud augures malū portendere fert̃. Nam cū in vrbe visa fuerit· solitudinē significare dicūt. Noctua dicit̃· ꝓ eo ꝙ nocte circūuolat. ⁊ ꝑ diē nō possit videre. Nā exorto splendore solis· visus illius hebetat̃. Hanc aūt insula cretensis nō habet. Et si veniat aliūde· statim morit̃. Noctua aūt nō est bubo. Nā bubo maior est. Nycticorax ipsa ē noctua· q: noctē amat. Est eni auis lucifuga ⁊ solem videre nō patit̃. Strix nocturna auis habēs nomen de sono vocis. Qn̄ eni clamat stridet. De q̄ Lucanus: Qđ strepitus bubo· qđ strix nocturna querūt̃. Hec auis vulgo amma dicit̃· ab amando paruulos· vnde ⁊ lac prebere fert̃ nascentibꝰ. Coruus siue corax nomen a sono gutturis habet ꝙ voce coracinet. Fertur hec auis ꝙ editis pullis escam plene nō prebeat prius ꝙ̄ in eis ꝑ pennarū nigredinē similitudinem ꝓprij coloris agnoscat. Postꝙ̄ vero eos tetros plumis asperexerit· in toto agnitos abundātiꝰ pascit. Hic prior i cadaueribꝰ oculorꝝ petit loca. Cornix annosa auis apud latinos greco noīe appellat̃· quā aiunt augures hominū curas significatiōibꝰ agere· insidiarū vias monstrare· futura predicere. Magnū nefas hoc credere· ut deus consilia sua cornicibus mandet. Huius inter multa auspicia tribuūt etiā pluuias portendere vocibꝰ· vnde est illud. Tūc cornix plena pluuiā vocat improba voce. Graculus a garrulitate nūcupatus; non ut quidā volunt· ꝓ eo ꝙ gregatim volent· cū sit manifestū ex voce eū nūcupari. Est aūt loquacissimū genus ⁊ vocibus importunū. Pice q̄si poetice· ꝙ verba in discrimine vocis exprimant ut homo. Per ramos eni arborꝝ pendule importuna garrulitate sonātes. ⁊ si linguas in sermone nequeūt explicare· sonū tñ humane vocis imitant̃. De qua congrue quidā ait: Pica loquax certa dn̄m te voce saluto. Si me nō videas esse negabis auē. Picus a pico saturni filio nomen sumpsit· eo ꝙ ea in auspicijs vtebatur. Nā ferūt hāc auē quiddā habere diuinū illo indicio· ꝙ i quacūq̃ arbore nidificauerit· clauū uel q̇cq̇d aliud fixū fuerit; diu herere nō possit· quin statim excidat· vbi ea insederit· iste est picus martius· nā alia est pica. Pauo nomen de sono vocis habet· cuiꝰ caro tam dura ē· ut putredinē vix sentiat nec facile coquat̃· de quo quidā sic ait: Miraris quotiens gēmantes explicat alas· si potes hūc seuo tradere dure coco. Fasianus a faside insula grecie vnde primū asportatꝰ est appellat̃. Testatur id vetus disticon illud. Argiua primo sum transportata carina. Ante mihi notū nil nisi fasis erat. Gallus a castratione vocatꝰ. Int̃ ceteras eni aues huic soli testiculi adimunt̃. Veteres eni abscisos gallos vocabāt. Sicut aūt a leone leena ⁊ a dracone dracena· ita a gallo gallina. Cuius mēbra ut ferūt quidā· si auro liquescēti misceant̃ consumi. Anas ab assiduitate natandi aptū nomen accepit. Ex quo genere quedā germane dicuntur· ꝙ plus ceteris nutriant. Anseris nomen anas dedit ꝑ deriuationē uel a similitudine· uel ꝙ ⁊ ipsa natandi frequentiā habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testat̃. Nullū autē animal ita odorem hominis sentit ut anser· vnde ⁊ clangore eius gallorū ascensus in capitolio deprehensus est. Fulica dicta ꝙ caro eius leporinā sapiat. Lagos eni lepus dicit̃· vnde ⁊ apud grecos lagos dicit̃. Est eni auis stagnensis· habens nidū in medio aque uel i petris quas aque circūdant· maritimoq̃ semꝑ delectat̃ profundo. Que dum tempestatē ꝑsenserit· fugiens in vado ludit. Mergus ab assiduitate mergendi nomē habet. Sepe aūt dimisso in ꝓfundū capite aurarū signa sub fluctibus colligunt. ⁊ preuidentes equoris tempestatē cū clamore ad littora tendūt. Nam in pelago iam grauissimā esse tempestatē constat cū ad litrora mergi confugerint. Accipiter auis animo plus armata ꝙ̄ vngulis· virtutē maiorem in minori corꝑe gestans. Hec ab accipiēdo id est capiēdo nomen sumpsit. Est eni auis rapiendis alijs auibꝰ auida· ideoq̃ vocat̃ accipiter· hoc est raptor· vnde ⁊ Paulꝰ apl̄us dicit. Sustinet; eni si q̇s vos accipit. Ut eni diceret si q̇s rapit· dixit: si

quis accipit. Fert᷑ aũt accipitres circa pullos suos
ipios eẽ. Nã dũ viderint eos posse tentare volat᷒
nullas eis p̄bẽt escas. ꝫ verberãt pẽnis ⁊ a nido
p̄cipitant. atq̧ a tenero compellũt ad p̄dã. ne
forte adulti pigrescãt. Capus itala lingua dicit᷑ a
capiẽdo. Hũc nostri falconẽ vocãt. eo ꝙ incuruis
digit᷑ sit. Milu᷒ mollis ⁊ virib᷒ ⁊ volatu. q̄si mol/
lis auis. vnde ⁊ nũcupat᷑. rapacissimus tñ. ⁊ semꝑ
domesticis auib᷒ insidiat᷑. Ossifrangus vulgo ap
pellat᷑ auis que ossa ab alto dimittit ⁊ frãgit. Vñ
⁊ a frangẽdo ossa nomẽ accepit. Turtur de voce
vocat᷑ auis pudica. ⁊ semꝑ in montiũ iugis ⁊ i de/
sertis solitudinib᷒ cõmorans. Tecta eni hoiũ ⁊
cõuersationẽ fugit ⁊ cõmorat᷑ in siluis. Que etiã
hyeme deplumata in truncis arboꝝ cõcauis ha/
bitare ꝓhibet᷑. Cui᷒ ecõtrario colũba hospitia hu
mana diligit. domoꝝ semꝑ blanda inhabitatrix.
Colũbe dicte ꝙ eaꝝ colla ad singulas conuersio/
nes colores mutẽt. aues mansuete. ⁊ i hoiũ mul/
titudine cõuersantes ac sine felle. q̄s antiq̄ vene/
reas nũcupabãt eo ꝙ nidos frequentẽt. ⁊ osculo
amorẽ concipiãt. Palumbes. eo ꝙ sint farte pa/
bulo. q̄s vulgus titos vocat. auis casta ex morib᷒
appellat᷑ ꝙ comes sit castitatis. Nã dicit᷑ ꝙ amis/
so corꝑali consortio solitaria incedat: nec carnalẽ
copulã vltra requirat. Perdix de voce nomẽ ha/
bet. auis dolosa atq̧ imunda. Nã mascul᷒ in ma/
sculũ insurgit. ⁊ obliuiscit᷑ sexum libido p̄ceps.
Adeo aũt fraudulẽta. ut alteri oua diripiens fo/
ueat. ꝫ fraus fructũ non habet. Deniq̧ dum pulli
ꝓprie vocẽ genitricis audierint. naturali quodam
instinctu. hãc que eos fouit relinquũt. ⁊ ad ean/
dem que genuit reuertunt᷑. Coturnices a sono vo
cis dicte. q̄s greci ortygias vocãt eo ꝙ vise fuerint
primũ in ortygia insula. He adueniendi habent
tꝑa. Nã estate depulsa maria transmeãt. Orty/
gometra dicit᷑ auis que gregẽ ducit. eã terre pro/
pinquantẽ accipiter vidẽs rapit. ac ꝓpterea cura
ẽ vniuersis ducẽ sollicitare externi generis. ꝑ quã
caueãt prima discrimina. Cibos gratissimos ha/
bẽt semina venenoꝝ quã ob causã eas veteres ve/
sci interdixerũt. Solũ eni hoc aial sicut ⁊ homo ca
ducũ patit᷑ morbum. Upupã greci appellãt. eo ꝙ
stercora humana consideret: ⁊ fetẽti pascat᷑ fimo
auis spurcissima cristis extantib᷒ galeata. semꝑ in
sepulchris ⁊ humano stercore cõmorãs. Cui᷒ san/
guine si se quisq̧ inunxerit. dormitũ ꝑgens. de/
mones suffocantes se videbit. Cucos q̄s hispani
cuculos vocãt. a ꝓpria voce cõstat noiatos. Hi ve/
niẽdi temp᷒ habent. miluoꝝ scapulis suscepti. ꝓpt᷑
breues ⁊ paruos volatus. ne ꝑ longa aeris spacia
fatigati deficiãt. hoꝝ saliue cicadas gignũt. Oua
passeris nido repta comedit ⁊ sua obijcit. que ille
suscepta ⁊ fouet ⁊ nutrit. Passeres sũt minuta vo
latilia a puitate vocata. vñ ⁊ pusilli ⁊ parui. Me/
rula antiquitus medula vocabat᷑. eo ꝙ modulet᷑.
Alij merulã vocatã aiunt. q2 sola volat. q̄si mera
volans. Hec cũ in oibus locis nigra sit. in achaia
candida ẽ. Hirũdo dicta ꝙ cibos nõ sumat resi/
dens. ꝫ in aere capiat escas ⁊ edat. garrula auis
⁊ ꝑ tortuosos orbes ⁊ flexuosos circuit᷒ ꝑuolãs. ⁊
i nidis cõstruẽdis educandisq̧ fetib᷒ solertissima
habẽs etiã quiddã p̄sciũ. ꝙ lapsura deserat. nec
appetat culmina. alijs q̧ auib᷒ nõ ipetit᷑. nec vnq̄
p̄da est. maria trãsuolat ibiq̧ hyeme cõmorat᷑.
Turdi a tarditate dicti. Hyemis enim cõfinio se
referũt. Turdela q̄si maior turdus. cui᷒ stercore
viscũ generari putat᷑. Vñ ⁊ ꝓuerbiũ apud antiq̄s
erat: malũ sibi auem cacare. Furfurio vocatus. ꝙ
pri᷒ farre in farinã redacto pasceret᷑. Ficedule di/
cte ꝙ ficus magis edãt. Qđ pandit᷑ versiculo ve/
teri illo: Cũ me ficus alat. cũ pascar dulcib᷒ vuis
Cur potí᷒ nomẽ nõ dedit vua mihi? Carduellus
ꝙ spinis ⁊ carduis pascit᷑. Vñ etiã apud grecos
achantis dicta est. ab achantis id est spinis. qui/
bus alit᷑. Augures aũt dicũt ⁊ in gestu ⁊ in motu
⁊ in volatu ⁊ in voce. auiũ signa esse constituta.
Oscines aues vocãt que ore cantuq̧ auspiciũ fa/
ciũt. ut coru᷒. cornix. pic᷒. Alites que volatu ostẽ/
dere futura vident᷑. que si aduerse sũt inhibe dicũt᷑
ꝙ inhibeãt. id est vetẽt. si ꝓspere p̄petes. ⁊ ideo
p̄petes. q2 oẽs aues priora petũt volantes. Ter
tiã faciũt speciẽ augurioꝝ in auib᷒ quã cõmunem
vocãt. ex vtroq̧ ꝑmixtã. id ẽ cũ aues ex ore ⁊ vo/
latu auguria faciũt. ꝫ fides nõ habet. Duo autẽ
genera volucrũ bis nascunt᷑. Primũ enim oua gi/
gnũt᷑. inde calore materni corꝑis formant᷑ ⁊ ani/
mant᷑. Oua aũt dicta ab eo ꝙ sint vuida. Unde
⁊ vua. eo ꝙ intrinsec᷒ humore sit plena. Nã hu/
midũ est qđ exteri᷒ humorẽ habet. vuidũ qđ inte/
rius. Quidã aũt putãt ouũ grecã habere originẽ
nois. Illi autẽ dicunt oa. u littera ablata. Oua
aũt quedã inani vento concipiunt᷑. ꝫ nõ sunt ge/
nerabilia nisi que fuerint ꝯcubitu masculino con/
cepta ⁊ seminali spũ penetrata. Quoꝝ vim tantã
dicũt. ut lignũ ꝑfusũ ex eo nõ ardeat. ac ne vestis
quidẽ contacta aduratur. Admixta q̧ calce gluti/
nare fert᷑ vitri fragmenta.

De minutis volatilibus Cap. VIII.

Apes dicte uel ꝙ se pedib᷒ inuicẽ alligent
uel ꝓ eo ꝙ sine pedib᷒ nascãt᷑. Nã postea
⁊ pedes ⁊ pẽnas accipiũt. He solertes in
generãdi mellis officio assignatas incolũt sedes
domicilia inenarrabili arte componũt. ex varijs
florib᷒ fauũ cõdũt. textisq̧ ceris inumera ꝓle ca/
stra replent. exercitũ ⁊ reges habẽt. p̄lia mouẽt.
fumũ fugiunt. tumultu exasperant᷑. Has pleriq̧
exꝑti sũt nasci de boũ cadauerib᷒. Nã ꝓ his cre/
andis vituloꝝ occisoꝝ carnes verberãt᷑. ut ex pu/
trefacto cruore vermes creent᷑. q̄ postea efficiunt᷑
apes. Proprie tñ apes vocant᷑ orte de bobus. si/
cut crabrones de eq̄s. fuci de mulis. vespe de asi/
nis. Castros greci appellãt. q̄ in extremis ꝑtib᷒ fa
uorũ maiores creant᷑. q̄s aliq̄ reges putãt. dicti ꝙ
castra ducãt. Fuc᷒ est maior ape. crabrone minor
Dict᷒ aũt fuc᷒. ꝙ alienos labores edat. q̄si fagus.

Depascit enim qd nõ laborauit. de quo Virgili⁹: Ignauũ fucos pecus a p̄sepibus arcet. Crabrones vocati a cabo. id ē caballo ꝙ ex his creentur. sicut aũt crabrones nascũt de equoꝝ carnib⁹ putridis. ita ex eis iteꝝ sepe nascunt scarabei. vnde ⁊ cognominati sũt. Tauri vocant scarabei terrestres. ricino siles. Buprestis aial ē puũ. simillimũ i italia scarabeo lõgipedũ. Fallit int herbas bouē maxime. vnde ⁊ nomē habet. deuoratumqꝫ tacto felle ita inflãmat ut rũpat. Cicẽdela scarabeoꝝ genus est. eo ꝙ gradiens uel volans lucet. Blatte a colore nũcupate. siquidē ⁊ comprehense manũ tingũt. vnde ⁊ blatteũ colorē dicũt. Hoc autē aial lucem videre nõ patit. contrariũ musce. Nam musca lucipeta. ⁊ blatta lucifuga est. Per noctem eni tm̃ ambulat. Papiliones auicule sũt que maxime abundant florentibus maluis. quiqꝫ vermiculos stercore suo faciunt nasci. Locusta ꝙ pedibus sit longis veluti asta. vñ ⁊ eã greci tam maritimã q̃ terrestrē astagon appellãt. Cicades ex cuculoꝝ nascũtur sputo. He in italia apud reginos multe sunt. nec vsq̃ alibi. Musca ex greco venit. sicut ⁊ mus. hec sicut ⁊ apes necate i aqua aliquotiēs post vni⁹ hore spaciũ reuiuiscũt. Cinomia grece vocat. id est musca canina. Nã cinos grece canis vocat. Culex ab aculeo dictus ꝙ sanguinē sugat. Habet eni in ore fistulã in modum stimuli. q̃ carnē terebrat ut sanguinē bibat. Scinifes musce minutissime sunt. ꝫ aculeis permoleste quib⁹ tertia plaga superb⁹ pp̄ls egyptioꝝ cesus ē. Oestrus aial armẽtis aculeis pmolestũ. Oestrũ aũt grecũ est. qd latine asilus vulgo tauanus vocat. Bibiones sunt q̃ in vino nascũtur. quos vulgo musciones a musto appellant. vnde ⁊ Afrani⁹: Cũ ad me spectas ⁊ fabulari incipis: ex ore in oculis tuis bibiones inuolãt. Gurgulio dicitur. quia pene nihil est aliud nisi guttur.

Prefaciuncula in librũ sequentem.

In hoc libello quasi in q̃dã breui tabula. q̃sdã celi causas situsqꝫ terraꝝ ⁊ maris spacia annotauim⁹. ut in modico lector ea pcurrat. ⁊ cõpẽdiosa breuitate etymologias eoꝝ causasqꝫ cognoscat.

Incipit liber tertiusdecimus.

De mũdo Cap. I.

Mundus est celũ. terra. mare. ⁊ que i eis sũt opa dei. de quo dicitur: Et mũdus p eũ fact⁹ ē. Mũdus latine a philosophis dicitur ꝙ in sempiterno motu sit: ut celũ. sol. luna. aer. maria. Nulla eni requies eius elemẽtis cõcessa ē. ideoqꝫ semp i motu ē. Unde ⁊ aialia Varroni vident elemẽta. qm̃ p semetipsa inquit mouent. Greci vo nomen mundo de ornamento accõmodauerũt pp̄ter diuersitatē elemẽtoꝝ ⁊ pulchritudinē sideꝝ. Appellat eni apud eos cosmos quod significat ornamentũ. Nihil eni mũdo pulchri⁹ oculis carnis aspicim⁹. Quattuor aũt eē cõstat climata mũdi. id ē plagas. orientē ⁊ occidentē. septẽtrionē ⁊ meridiē. Oriens ab exortu solis ē nũcupat⁹. Occidẽs. ꝙ diem faciat occidere atqꝫ interire. Abscõdit enim lumen mundo ⁊ tenebras supinducit. Septẽtrio autē a septē stellis axis vocat que i ipso reuolute rotãt. Hic pprie ⁊ vertex dicit. eo ꝙ vertit. sic̄ poeta ait: Vertit iterea celũ. Meridies uel q: ibi sol faciat mediũ diem q̃si medidies. uel q: tũc purius micat ether. Merũ eni purũ dicit. Ianue celi due sunt. oriens ⁊ occasus. Nã vna porta sol pcedit. alia se recipit. Cardines aũt mundi duo; septẽtrio ⁊ meridies. In ipsis eni voluitur celum.

De atomis Cap. II.

Atomos philosophi vocãt q̃sdã i mũdo corpoꝝ partes tam minutissimas. ut nec visui pateãt. nec tomen. id ē sectionē recipiãt. vñ ⁊ atomi dicti sũt. Hi p ianẽ toti⁹ mũdi iquietis motib⁹ volitare. ⁊ huc atqꝫ illuc ferri dicũt. sic̄ ⁊ tenuissimi pulueres. q̃ ifusi p fenestras radijs solis videt. ex his arbores ⁊ herbas ⁊ fruges oēs oriri. ⁊ ex his ignē ⁊ aquã ⁊ vniuersa gigni atqꝫ ɔstare q̇dã philosophi gẽtiũ putauerũt. Sũt aũt atomi aut i corpe. aut i tpe. aut i numero. aut i littera. In corpe ut lapis. Diuides eũ in partes. ⁊ partes ipsas diuides i grana. veluti sũt harene. rursũqꝫ ipsa harene grana diuide i minutissimũ puluerem donec si possis puenias ad aliquã minutiã que iam nõ sit que diuidi uel secari possit. hoc est atom⁹ in corpib⁹. In tpe vo sic intelligitur atomus. Annũ verbi gratia diuides in menses. menses i hebdomadas. hebdomadas in dies. dies in horas. adhuc partes horaꝝ admittuut diuisionem. quousqꝫ peruenias ad tãtũ tpis punctũ. ⁊ quãdã momenti stillã ut p nullã morulam pduci possit. ⁊ ideo iã diuidi nõ põt. hoc est atomus tpis. In numeris utputa octo diuidunt in quattuor. rursũ quattuor i duo. deinde duo in vnũ. Un⁹ aũt atom⁹ ē. q: insecabilis ē. Sic ⁊ littera. Nam orationē diuidis i vba. verba aũt in syllabas. syllabã aũt in lrãs. Littera pars minima. atomus est. nec diuidi põt. Atom⁹ g̃ ē qd diuidi nõ põt. ut in geometria punctus. Nam tomus diuisio grece dicit. atomus indiuisio.

De elementis Cap. III.

Ylen greci reꝝ quãdã p̄mã materiã dicũt nullo p̄rsus mõ formatã. ꝫ oīuꝫ corpaliũ formaꝝ capacē. ex q̃ visibilia hec elemẽta formata sũt. vñ ⁊ ex ei⁹ deriuatiõe vocabulũ accepẽrũt. Hanc ylen latini materiam appellauerũt. ideo q: oē informe vnde aliq̃d faciendũ ē. semper materia nũcupat. Proinde ⁊ eã poete siluã noiauerũt. Nec incõgrue. q: materie siluaꝝ sũt. Greci aũt elemẽta ictoixia nũcupãt. eo ꝙ sibi societatis

cõcordia ⁊ cõmunione quadã cõueniãt. Nam sic ea inter se naturali quadã rõne iuncta dicunt᷑· ut modo originẽ ab igne repetẽtes vsq̧ ad terram· modo a terra vsq̧ ad ignẽ· ut ignis quidẽ in aera desinat· aer in aquã densec᷑· aqua in terra crassescat· rursusq̧ terra diluat᷑ i aquã· aqua rarescat in aerẽ· aer in ignem extenuet᷑. Quapropter oia elementa oibꝰ constat inesse· ꝫ vnũquodq̧ eoꝝ ex eo qd̕ ampliꝰ habet accepisse vocabulũ. Sũt autẽ diuina ꝓuidentia ꝓprijs aiantibꝰ distributa. Nam celũ angelis· aerẽ volucribꝰ· mare piscibꝰ· terram hoibus ceterisq̧ animãtibꝰ creator ipse impleuit.

De celo Cap. IIII.

Celum vocatum eo ꝙ tanq̃ celatum vas impressa lumina habeat stellaꝝ veluti signa. Nam celatũ dicitur vas qd̕ signis eminentioribꝰ refulget. Distinxit enim eum deus claris luminibus ⁊ impleuit solis scꝫ ⁊ lunę orbe fulgenti. ⁊ astrorum micantium splẽdentibus signis adornanit. Alias aũt a superiora celando. Hoc antẽ grece vranꝰ dicitur. ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν id ẽ a vidẽdo· eo ꝙ aer ꝑspicuꝰ sit ⁊ ad speculandũ purior. Celũ aũt i scripturis sanctis ideo firmamentũ vocatur· ꝙ sit cursu siderũ ⁊ ratis legibꝰ fixisq̧ firmatũ. Interdũ ⁊ celũ ꝓ aere accipitur· vbi venti ⁊ nubes ⁊ ꝓcellę ⁊ turbines fiũt. Lucretius: celum qd̕ dicitur aer. ⁊ psalmus volucres celi appellat· cũ manifestũ sit aues in aere volare· ⁊ nos in cõsuetudine hunc aerem celũ appellamꝰ. Nã cũ de sereno uel nubilo querimus· aliqñ dicimus: qualis ẽ aer. aliqñ: quale ẽ celũ.

De partibus celi Cap. V.

Aether locus ẽ in quo sidera sũt. ⁊ significat eũ ignẽ qui a toto mundo in altũ separatꝰ est. Sane ether ẽ ipsũ elementũ ethera ṽo splẽdor etheris. ⁊ ẽ ꝟmo grecꝰ. Sphera celi dicta eo ꝙ species eiꝰ in rotundũ formata est· ꝫ ⁊ quicq̃d tale ẽ a volubilitate sphera a grecis dicit᷑· sicut ⁊ pilę quibꝰ ludũt infantes. Nam philosophi dicũt celũ in sphere figurã vndiq̧ eẽ cõuexũ· oibꝰ partibꝰ equalẽ cõcludẽtẽ terrã i media mũdi mole libratã. hũc moueri dicũt. ⁊ cum motu eius sidera in eo fixa ab oriẽte vsq̧ ad occidentẽ circuire· septẽtrionibꝰ breuiores gyros iuxta cardinẽ ꝑagentibꝰ. Axis ẽ septẽtrionis linea recta· que ꝑ mediã pilam sphere tendit. ⁊ dictus axis ꝙ i eo sphera ut rota voluit᷑· uel q: ibi plaustrũ est. Cardines extreme partes sũt axis. ⁊ dicti cardines eo ꝙ ꝑ eos vertit᷑ celũ. Poli sũt circuli qui currũt ꝑ axem. Horũ alter est septẽtrionalis q̇ nunq̃ occidit· appellaturq̧ boreus· alter australis qui nunq̃ videt᷑. ⁊ austronotus dicit᷑. Et dicti poli ꝙ sint axium cycli ex vsu plaustrorũ a poliendo scilicꝫ noiati· sed polus boreus semꝑ videtur· austronotꝰ nunq̃· q: dextra celi altiora sũt· pressa austri. Conuexa extrema celi sũt a curuitate dicta. Nan conuexũ curuũ est ⁊ inclinatũ ⁊ in modũ circuli flexum. Lacteus circulus ẽ via que in sphera videtur a cãdore dicta· quia alba ẽ· quã aliqui dicunt viam esse qua circuit sol. ⁊ ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

De circulis celi Cap. VI.

Habitatio ista celi circuloꝝ distincta zonis quasdã partes temperie sua incolere ꝑmisit· q̄sdã negauit enormitate frigoris aut caloris. Zonę aũt ipse q̇nq̧ sũt. Que ideo zonę uel circuli appellant᷑ eo ꝙ in circũductiõe sphere existunt. Quoꝝ primꝰ circulus ideo arcticos appellat᷑· eo ꝙ intra eũ arcturi signa inclusa ꝑspiciũt᷑· que a nr̃is i vrsaꝝ speciẽ ficta septẽtriones appellant᷑. Secundus circulꝰ ex eo terinꝰ tropicꝰ dicit᷑· q: in eo circulo sol aquilonis finibꝰ estatem faciens vltra eũ circulũ nõ trãsit· ꝫ statim reuertitur. ⁊ inde tropicus appellat᷑. Tertius circulus himerinus q̇ a latinis ideo equinoctialis appellat᷑ eo ꝙ sol cũ ad eũ orbẽ ꝑuenerit equinoctiũ facit. Himerinꝰ enim grece latinę dies dicit᷑ atq̧ nox· q̄ circulo dimidia sphere pars cõstituta ꝑspicitur. Quartus circulꝰ antarcticus vocat᷑· eo ꝙ cõtrarius sit circulo quẽ arcticon noiamꝰ. Quintꝰ circulus cimerinꝰ tropicꝰ· q̇ a latinis hyemalis siue brumalis appellat᷑· ideo q: sol cũ ad eum circulum ꝑuenit· hyemẽ his q̇ ad aquilonẽ sũt facit· estatem aũt his qui austri partibꝰ cõmorantur. Zodiacus autem circulus est qui duodecim continet signa. ἀπὸ τοῦ ζώων. id ẽ ab aialibus dictus.

De aere ⁊ nube Cap. VII.

Aer est inanitas plurimũ habens admixtũ raritatis q̃ cetera elementa· de quo Virgilius: Longum per inane secutus. Aer dictꝰ ἀπὸ τοῦ αἴρειν· ab eo ꝙ ferat terrã· uel ab eo ꝙ ferat᷑. Hic autẽ parti ad celestẽ· parti ad terrenã materiã ꝑtinet. Nam ille subtilis vbi ventosi ac ꝓcellosi motꝰ non pñt existere· ad celestem ꝑtinet partẽ. iste ṽo turbulentior qui exalationibus humidis corporescit terrę deputatur· quiq̧ ex se multas species reddit. Nam cõmotꝰ ventos facit· vehementius cõcitatꝰ ignes ⁊ tonitrua· contractꝰ nubila· conspissatꝰ pluuiã· congelantibus nubibus niuẽ· turbulentiꝰ congelantibꝰ densioribꝰ nubibꝰ grandinẽ· distentꝰ serenũ efficit. Nam aerẽ densũ nnbem esse constat· nubem rarefactã ⁊ solutam aerẽ. Nubes dictę ab obnubendo· id est operiendo celũ. vñ ⁊ nuptę ꝙ vultꝰ suos velent. vnde ⁊ neptunꝰ ꝙ nubat. id est mare ⁊ terram tegat. Nubes aũt aeris densitas facit· Venti enim aerem cõglobant· nubemq̧ faciunt. vnde est illud: atq̧ in nubem cogit᷑ aer.

De tonitruo Cap. VIII.

Tonitruũ dictũ ꝙ sonus eiꝰ terreat. Nã tonus sonꝰ. Qui ideo interdũ tam grauiter concutit oia· ita ut celum discidisse videat᷑· q: cũ ꝓcella vehementissimi venti nubibꝰ se repente imiserit· turbine inualescente exitumq̧ querẽte nubẽ quã excauauit ipetu magno ꝑrescindit· ac sic cũ horrendo fragore defertur ad aures.

Quod nō mirari quis nō debet·cū vesicula q̄muis parua·magnū tñ sonitū displosa emittat. Cū tonitruo aūt simul ⁊ fulgura exprimi·ꝫ illud celerius videtur·q: clarꝝ est·hoc aūt ad aures tardiꝰ puenire. Lux autē quę apparet añ tonitruū alibi fulgetra vocat̄. Quę ut diximꝰ ideo añ videt̄·q: clarū est lumē·tonitruū aūt ad aures tardiꝰ puenit.

De fulminibus Cap̄.ix.

Fulgur ⁊ fulmen ictus cęlestis iaculi·a feriendo dicti. Fulgere enim ferire est ac ꝑcutere. Fulmina autē collisa nubila faciūt. Nā oīuꝫ reꝝ collisio ignē creat·ut in lapidibus cernimꝰ uel attritu rotaꝝ·uel in siluis arboꝝ simili mō ī nubibus ignis. vñ ⁊ prius nubila sūt deinde ignis. ex vento aūt ⁊ igne fulmina certū ē in nubibꝰ fieri ⁊ impulsu vētoꝝ emitti. Ideo aūt fulminis ignē vim habere maiorē ad penetrādū· q: subtilioribꝰ elementis factꝰ est q̄ꝫ noster· id ē q̄ nobis in vsu est. Tria sūt aūt eiꝰ noīa·fulgur·fulgor. ⁊ fulmen. Fulgur q: tangit: fulgor·q: incendit ⁊ vrit: fulmen·q: findit·ideo ⁊ cū ternis radijs pinguntur.

De arcu ⁊ nubiū effectibꝰ Cap̄.x.

Arcus cęlestis dictus a similitudine curuati arcus. Iris huic ꝓpriū nomē ē. ⁊ dictus iris q̄si aeris·id ē ꝙ ꝑ aera ad t̄ras descendat. Hic aūt a sole resplendet dum caue nubes ex aduerso radiū solis accipiūt ⁊ arcꝰ speciem fingūt·cui varios colores illa dat res· quia aqua tenuis·aer lucidus. ⁊ nubes caligantes irradiata ista varios creant colores. Pluuię dictę ꝙ fluāt· q̄si fluuię. Nascūtur enī de terrę ⁊ maris anhelitu·quę cum altius eleuatę fuerint·aut solis calore resolutę·aut vi ventoꝝ compꝛ̄ssę stillant̄ in terris. Nimbus ē densitas nubis intēpesta ⁊ obscura. ⁊ inde nimbꝰ a nube. Sunt aūt nimbi repentinę ⁊ pręcipites pluuię. Nam pluuias vocamꝰ lentas ⁊ iuges·q̄si fluuias·q̄si fluentes. Imbres autē ⁊ ad nubes ⁊ ad pluuias ꝑtinent. dicti a gręco vocabulo ꝙ terrā inebrient ad germinandum. Ex his enī cuncta creant̄. vñ ⁊ Lucretiꝰ; Ex igni t̄ra atqꝫ aīa nascūt̄ ⁊ imbri. est aūt nomen gręcū. Grando appellata ꝙ forma eiꝰ granoꝝ similitudinē habeat. Hęc aūt ventoꝝ rigore durant̄ in nube·ac solidant̄ in niuē·ruptoqꝫ aere soluūt̄. Nix a nube vnde venit. ⁊ glacies a gelu ⁊ aqua·q̄si gelacies· id est gelata aqua. Gelu aūt ꝙ eo stringat̄ tellus. Ge quippe terra dicit̄. Tūc aūt maiori gelu stringitur t̄ra cū fuerit nox serena. Pruina ē matutini tēporis frigus. ⁊ inde pruinę nomē accepit·q: sic̄ ignis vrit. Pyr enī ignis. Vrere ꝓ ⁊ ad frigus ⁊ ad solē ꝑtinet. Nam vno sermone duo diuersa significant̄·ꝓ eo ꝙ vnū effectū habent. Similis enī vis ē ⁊ caloris ⁊ frigoris. vnde ⁊ vtraqꝫ saxa rūpunt. Nā ⁊ calor vrit·ut ē; vritur infelix dido. Itē frigus vrit·ut ē: aut borę penetrabile frigꝰ adurat. Ros gręcū ē qđ illi drosos ⁊ dicūt. Alij ros putāt dictum·q: rarus ē ⁊ nō spissus·ut pluuia. Nebula inde dicta. vnde ⁊ nubila ab obnubēdo·scꝫ· hoc est operiēdo terrā·siue ꝙ nubes volans faciat. Exalant enī valles humidę nebulas ⁊ fiūt nubes. Inde nubilū·inde niues. Nebulę aūt ima petūt cū serenitas ē·sūma cū nubilum Caligo vmbra ē de spissitudine aeris effecta. Et dicta caligo ꝙ maxime aeris calore gignat̄. Tenebrę dicunt̄ ꝙ teneāt vmbras. Nihil aūt sūt tenebrę·sed ipsa lucis absentia tenebrę dicūtur·sicut silentiū nō aliqua res ē·ꝫ vbi sonus nō est·silētiū dicit̄·sic tenebrę nō aliq̄d sunt·ꝫ vbi lux nō est tenebre dicunt̄. Umbra ē aer carens sole. dicta aūt ꝙ fiat cū solis obijcimur radijs. Est aūt mobilis ⁊ incerta ⁊ ex solis circuitu ⁊ ex motu locorum. Nā quotiens mouemur in sole nobiscū moueri videt̄. q: vbiquoqꝫ loco a radijs solis obsistimꝰ· ꝓinde illi lumen auferimus·sic ⁊ ingredi nobiscū vmbra ⁊ gestus nostros videt̄ imitari. Lux ipsa substantia·lumē qđ a luce manat·id ē candor lucis·ꝫ hęc confundunt auctores.

De ventis Cap̄.xi.

Ventus aer cōmotus ⁊ agitatꝰ. ⁊ ꝓ diuersis partibꝰ cęli noīa sortit̄ diuersa. Dictꝰ aūt ventus ꝙ sit vehemēs ⁊ violentus. Vis enī eius tanta ē·ut nō solum saxa ⁊ arbores euellat·ꝫ etiā cęlū terrāqꝫ cōturbet·maria cōmoueat. Vētoꝝ quattuor ꝓncipales spūs sūt. Quorū primꝰ ab oriente subsolanꝰ·a meridie auster·ab occidente fauoniꝰ·a septētrione eiusdē nois vētꝰ aspirat·habētes geminos hincinde vētoꝝ spūs. Subsolanus a latere dextro vulturnū habet·a lęuo eurū. Auster a dextris euro austꝝ·a sinistris austro africū. Fauonius a parte dextra africum· a lęua chorū. Porro septētrio a dextris circium·a sinistris aquilonē. Hi duodecim venti mūdi globū flatibus circū agūt. Quoꝝ noīa ꝓprijs ex causis signata sunt. Nā subsolanus vocatꝰ eo ꝙ sub ortu solis nascat̄. Eurus·eo ꝙ ab eo flat·id est ab oriēte. Est enī subsolano cōiunctus. Vulturnꝰ ꝙ alte tonat·de quo Lucretiꝰ; Altitonans vulturnus ⁊ auster fulmine pollēs. Auster ab hauriēdo aq̄s vocatꝰ. vnde ⁊ crassū aerem facit ⁊ nubila nutrit. Hic gręce notus appellat̄ ꝓpter ꝙ interdū corrūpat aerem. Nā pestilentiā quę ex corrupto aere nascit̄ auster flās ī reliq̄s regiones trāsmittit. ꝫ sicut auster pestilentiā gignit·sic aquilo repellit. Euro auster dictꝰ ꝙ ex vna parte habeat eurū·ex altera austrum. Austro africus·ꝙ coniunctus sit hincinde austro ⁊ africo. Ipse ⁊ libonotꝰ ꝙ sit libs hinc ⁊ inde notus. Çephyrus gręco noie appellatus·eo ꝙ flores ⁊ germina eius flatu viuificentur. Hic latine fauonius dicitur· ꝓpter ꝙ foueat quę nascuntur. vnde illud: Et çephyro ruris se gleba resoluit. Austro autē flores soluūt̄·a çephyro fiūt. Africꝰ a ꝓpria regione vocatus. In africa enim initiū flandi sumit. Corus est q̄ ab occidente ęstiuo flat. ⁊ vocatus corus ꝙ ipse ventorū circulū claudat. ⁊ q̄si chorum faciat.

Hic antea caurꝰ dictus quē plerīqȝ argesten dicunt·non ut imprudēs vulgus agresten. Septētrio dictus eo ꝙ a circulo septē stellaꝝ consurgit· quę vertente se mūdo resupinato capite ferri videnť. Circiꝰ dictꝰ eo ꝙ choro sit iunctus. Hunc hispani gallicū vocant· ꝓpter ꝙ eis a parte gallitię flat. Aq̄lo dictus eo ꝙ aquas stringat ⁊ nubes dissipet. Est eni gelidꝰ ventus ⁊ siccus. Idem ⁊ boreus·q: ab hyperboreis mōtibꝰ flat. Inde eni origo eiusdē venti ē. vnde ⁊ frigidꝰ: Natura eni omniū septētrionaliū ventorū frigida ⁊ sicca est· australiū humida ⁊ calida. ex oībꝰ aūt ventis duo cardinales sunt·septētrio ⁊ auster. Ethesię autē flabra aquilonis sunt·quibꝰ nomē inditum est·ꝙ certo anni tpe flatus agere incipiunt. Eniautos eni grece annus latinę dicitur. Hęc aūt cursū rectū a borea in egyptū ferūt·quibꝰ auster contrariꝰ ē. Duo sūt aūt extra hos vbiqȝ spūs magis q̄ꝫ venti· aura ⁊ altanꝰ. Aura ab aere dicta quasi aerea ꝙ lenis sit motus aeris. Agitatꝰ eni aer aurā facit. vnde ⁊ Lucretiꝰ: Aereas auras. Altanus qui in pelago est ꝑ deriuationē ab alto·id est mari vocatur. Nam alter ē flatus in ripis quē diximꝰ auram. Nam aura tra ē. Turbo ē volubilitas ventoꝝ. ⁊ turbo dictꝰ a terra·quotiēs ventꝰ cōsurgit ⁊ terrā in circuitū mittit. Tēpestas aūt ꝓ tpe dicitur·sicut vbiqȝ historiographi solēt dū dicunt ea tempestate·aut ab statu celi·q: magnitudine sui multis diebus orit. Verno aūt ⁊ autūnali tpe q̄ꝫ maxime fiūt tempestates qñ nec plena ē ęstas·nec plena hyems. vnde ⁊ mediū ⁊ cōfine vtriusqȝ tpis ex cōiūctiōe aerū cōtrarioꝝ efficiūtur tēpestates. Fragor a fractarū rerū nominatꝰ ē sonitu·q: siccā queqȝ ⁊ arida facile frangit. Procella ab eo ꝙ ꝑcellat· id est ꝑcutiat ⁊ euellat. Est eni vis venti cū pluuia. Procellę eni aut de fluminibus·aut de ventis fiūt. Nichil autē velocius ventis. vnde ⁊ ꝓpter celeritatē tam ventos q̄ꝫ fulmina alata fingunt poetę·ut alatis viribus austri.

De aquis Cap. XII.

Aqua dicta ꝙ supꝑficies eius ęqualis sit. Hinc ⁊ ęquor appellatū·q: eq̄liter sursū est. Duo aūt sunt validissima vitę humanę elementa ignis ⁊ aqua. vnde grauiť dānantur quibꝰ ignis ⁊ aqua interdicit. Aquarū elementū ceteris oībꝰ imperat. Aquę eni celū temperāt·terram fecundāt·aerē exalationibꝰ suis incorporāt. scandūt in sublime·⁊ celū sibi vēdicāt. Quid eni mirabiliꝰ aquis in celo stantibꝰ? Parū sit in tantā ꝑuenisse altitudinē. Rapiūt ⁊ secū pisciū examina. effusę omniū in terra nascentiū causa fiūt. Fruges gignūt·arbores·frutices·herbasqȝ ꝓducuut·sordes detergūt·peccata abluūt·potū cūctis animantibus tribuūt.

De diuersitate aquarū Cap. XIII.

Aquaꝝ naturę diuersitas multa est. Alię eni salis alię nitri·alię aluminis·alię sulphuris·alię bituminis·alię curā morboꝝ adhibētes. Nam iuxta romā albulę aquę vulneribꝰ medent. In italia fons ciceronis oculoꝝ vulnera curat. In ethiopia lacꝰ est quo ꝑfusa corpora velut oleo nitescūt. Zame fons in africa canoras voces facit. Ex clitorio lacu italię q̄ biberint· vini tędiū habēt. In chio insula fontē esse dicūt· quo hebetes fiūt. In boetia duo fontes·alť memoriam·alť obliuionē affert. Cizici fons amorē veneris tollit. Boetię lacus furialis ē·de q̄ q̄ biberit ardore libidinis exardescit. In cāpania sūt aquę quę sterilitatem feminarū ⁊ viroꝝ insaniam abolere dicunt. In ethiopia fonte rubro qui biberit·lymphaticꝰ fit. Lechnus fons arcadię abortus fieri non patit. In sicilia fontes sunt duo q̄rū vnꝰ sterilē fecundat. alter fecūdā sterilē facit. In thessalia duo sunt fluia·ex vno bibētes oues nigras fieri ferūt·ex altero albas·ex vtroqȝ varias. Clitūnus lacꝰ in vmbria maximos boues gignit. Reatinis paludibus iumentorum vngulas indurari dicunt. In asphaltide lacu iudęe nichil mergi pōt q̄cq̄d aiam habet. In indijs sidē vocat stagnū in quo nihil innatat ꝫ oia mergūt. At cōtra i alce lacu ꝑ porcidamū oia fluitāt·nihil mergitur. Marside fons in phrigia saxa generat. In achaia aqua profluit e saxis stix appellata·quę ilico potata interficit. Celoniū staguum sicilię tetro odore abigit ꝓximantes. Fons est in africa circa templū ammonis q̄ humoris nexibꝰ humū stringit. Fauillas etiā in cespitē solidat. Fons iob in idumęa quater in anno colorē mutare dicit·id est puluerulētū·sanguineū·viridē. ⁊ limpidū. ternis mensibꝰ in anno tenēs ex his vnū colorē. In troglodytis lacus ē·ter in die fit amarꝰ. ⁊ deinde totiens dulcis. Fons syloa ad radicē montis syon· nō iugibꝰ aquis·sed i certis horis diebusqȝ ebullit. In iudęa quōdā riuus sabbatis oībꝰ siccabatur. In sardinia fontes calidi oculos medent·fures arguūt. Nā cecitate detegit eoꝝ facinus. In epiro esse ferunt fontem in quo faces extinguunt accensę·⁊ accendūt extinctę. Apud garamantes fontē esse ita algentē die ut nō bibat·ita ardentē nocte ut nō tangat. Iam ꝟo in multis locis aquę manant ꝑpetim ferventes tanta vi ut balnea calefaciant. Quędā eni terrę sūt quę multū sulphuris ⁊ aluminis habent. Itaqȝ cū ꝑ venas calētes aqua frigida venit vicino sulphuris calore cōtacta excandescit. nec talis ab origine effluit·ꝫ permutat dum venit. Sulphur eni alumēqȝ secū ferūt aquę vtrāqȝ materiā igne plenā mirisqȝ motibus incalescentem.

De maris nomine Cap. XIIII.

Mare est aquaꝝ generalis collectio. Ois enim cōgregatio aquaꝝ·siue salsę sint siue dulces·abusiue maria nuncupant·iuxta illud: Et cōgregatiōes aquaꝝ appellauit maria. Proprie aūt mare appellatum eo ꝙ aquę eius amare sint. Equor aūt vocatū·q: ęqualiter sursū est. ⁊ q̄ꝫuis aquę fluctuātes velut montes erigāt·

ſedatis rurſus tēpeſtatibꝰ adequantur. Altitudo enī maris diuerſa eſt·indiſcreta tn̄ dorſi eiꝰ ęqualitas. Jdeo autē mare incrementū non cape cum oīa flumina ⁊ omnes fontes recipiat·hęc cauſa ē partim ꝙ influentes vndas ipſa magnitudo eius non ſentiat. deinde ꝙ amara aqua dulce fluentū cōſumat·uel ꝙ ipſe nubes multū aquaꝝ ad ſe attrahant·ſiue ꝙ illā partim venti auferāt·partim ſol exſiccet·poſtremū ꝙ ꝑ occulta quędā terrę foramina ꝑcolat ⁊ ad caput omniū fonteſqꝫ reuolutum recurrat. Maris autem certū eſſe colorem·ſed ꝓ qualitate ventoꝝ mutari. Nam modo flauū eſt·modo lutulentū·modo atrū.

De oceano Cap. XV.

OCeanum greci ⁊ latini ideo nominānt. eo ꝙ in circuli modo ambiat orbem. ſiue a celeritate·eo ꝙ ocius currat. Jtē quia ut cęlū purpureo colore nitet·oceanꝰ quaſi cianeus. Jſte eſt q̄ oras terrarū amplectit·alterniſqꝫ ęſtibus accedit atqꝫ recedit. Reſpirantibꝰ enī in profundum ventis aut remouet maria·aut reſorbet. Qui qꝫ a ꝓximis regionibꝰ diuerſa vocabula ſūpſit·ut gallicꝰ·germanicus·ſcythicus·caſpiꝰ·hyrcanus·atlanticus·gaditanus. Nam gaditanum fretum a gadibꝰ dictū·vbi primo ab oceano maris magni limen aperit. Unde ⁊ hercules cū gadibꝰ ꝑueniſſet·colūnas ibi poſuit ſperans illic eē orbis terrarum finem.

De mediterraneo mari Cap. XVI.

MAre magnū eſt qđ ab occaſu ex oceano fluit. ⁊ ī meridiē vergit·deinde ad ſeptētrionē tendit. Qđ inde magnū appellat qꝛ cętera maria in compatione eius minora ſunt. Jſtud ē ⁊ mediterraneū·qꝛ ꝑ mediā terrā vſqꝫ ad oriētē ꝑfundit·europā ⁊ africam·aſiāqꝫ diſterminās. Cuius primę partis ſinus qui in hiſpanijs ꝑfunditur·hybericꝰ ⁊ balearicus appellat. Deinde gallicus qui narbonenſem ꝓuintiā alluit. Mox liguſticus qui iuxta ianuā vrbē eſt ꝓximꝰ. Poſt hęc tyrrhenꝰ·q̄ italiā attingit·quem gręci ioniū itali inferū vocant. Deinde ſiculus q̄ a ſicilia vſqꝫ ad cretā vadit. Deinde creticus qui ī pamphyliā ⁊ ęgyptū ꝑtendit. Jnde helleſpontus q̄ in ſeptētrionē retorquens anfractibꝰ magnis iuxta gręcias ⁊ illyricū in anguſtias ſeptē ſtadiorū ſtringitur quo xerxes ponte nauibꝰ facto in gręciā cōmeauit·ibi eſt abydus. Jnde diffuſus ab ęquore patēte rurſus ſtringitur ⁊ facit ꝓpontidē. q̄ mox in q̄ngētos paſſus coartat·fitqꝫ boſphorꝰ thraciꝰ quo darius copias tranſportauit. inde ponticus ſinus ampliſſimꝰ a tergo męotidis paludibꝰ. Qđ mare ex multitudine fluminū dulciꝰ ꝙ cętera nebuloſumqꝫ ⁊ breuiꝰ ē. vnde ⁊ ponticū vocatū ꝙ ſit breuiꝰ atqꝫ eo pręter focas ⁊ tynnos atqꝫ delphinos aliaſqꝫ beluas maiores nō patit. Sicut aūt terra dum vna ſit ꝓ diuerſis locis varijs appellat vocabulis. ita ⁊ ꝓ regionibꝰ hoc mare magnum diuerſis noībus nūcupat. Nam ibericū ⁊ aſiaticū a ꝓuintijs dictū. Ab īſulis balearicū ſiculū creticū·cypriū·ęgeū·carpaciū. Nā int tenedū ⁊ chiū ſaxū eſt in mari potiꝰ ꝙ inſula·qđ viſentibꝰ ꝓcul caprę ſimile credit·quā gręci ęga nūcupant. vnde ⁊ ęgeū mare ē dictum·ſic ⁊ carpatiū mare int ęgyptū ⁊ rhodū ab īſula carpato illic poſita. A gentibus gallicū auſoniū·dalmatiū·libuſticum. Ab oppidis argolicū·corinthiū·tyriū·adriaticū. Nā adria quędā ciuitas illyrico mari ꝓxima fuit·quę adriatico mari nomē dedit. A poſitiōe cęli·ut ſuperū·inferū·ꝙ ſit oriens ſuperior·occidens inferior. Eſt aūt tuſcum ⁊ adriaticū. A memoria ducis ut ioniū. Jones q̄ppe dux fuit gręcię. Unde iones atheniēſes. Hoc mare ⁊ tyrrhenū dictū ſiue ꝙ tuſciā alluit·id ē tyrrheniā·ſiue a tyrrhenis nautis qui ſe in hoc mare pręcipitauerūt. Et ſciendū ioniū ſinū eſſe īmenſū ab ionia vſqꝫ ad ſiciliā. ⁊ huius partes eſſe adriaticū·achaicū. ⁊ epiroticū. A moribus accolarū·euxinus axenus antea appellatus ē. A caſibꝰ hominū q̄ ceciderūt in mari·ut helleſpontū·icareū myrtoū. Nam myrtoū mare dictū a myrtili lapſu ꝙ illic ab oenomao pręcipitatꝰ ſit. Jcarus ꝟo cretenſis ut fabulę ferunt altiora petēs pennis ſolis calore ſolutis mari ī quo cecidit nomē īpoſuit. Frixꝰ q̄ꝫ cū helle ſorore ſua fugiens inſidias nouercales cōſcēdit nauē ſignū arietis habentē q̄ liberatꝰ ē. Helles autē ſoror eiꝰ ꝑpeſſa naufragiū decidit in mari. ⁊ mortua helleſponto mari nomē dedit. Ab ordine fluenti·ꝓpōtidis. Nā dictū ꝓpontidū·qꝛ pontū pręuenit. Jdē ⁊ a trāſitu ul āguſtis meatibꝰ boū boſphorꝰ. Ęgyptiꝰ autē pelagꝰ aſię dat·gallicꝰ europę. africꝰ libyę. His ut quęqꝫ ꝓxima ſunt venerūt ī partes. Pelagꝰ aūt ē latitudo maris ſine littore ⁊ portu gręco noīe apo tu plagia·hoc eſt a latitudine dictus. vnde ⁊ plagia·eo ꝙ ſint importuoſa.

De ſinibus maris Cap. XVII.

SJnus dicunt maiores receſſus maris·ut ī mari magno ioniꝰ·in oceano caſpiꝰ·indicꝰ·ꝑſicꝰ·arabicꝰ·q̄ ⁊ mare rubrū q̄ oceano aſcribit. Rubrū aūt mare vocatū·eo ꝙ ſit roſeis vndis infectū. Non tn̄ talē naturā habet q̄lē videt oſtendere·ſꝫ vicinis littoribꝰ vitiat gurges atqꝫ inficit·qꝛ oīs tra quę circūſtat pelago rubra eſt ⁊ ſauguineo colori ꝓxima. Jdeoqꝫ inde miniū acutiſſimū excerpit. ⁊ alij colores q̄bꝰ pictura variat. Ergo cū terra hāc habeat naturā·fluctibus ſubinde diluit. ⁊ quicq̄d adhęſū ē ī colorē cadit. Ob hoc etiā in his littoribꝰ gemmę rubrę iueniunt. Lapillꝰ enī huiuſmodi humo īuolutꝰ cū inter harenas attritꝰ eſt. ⁊ terrę colorē habet ⁊ maris. Hoc mare ī duos ſinꝰ ſcindit. Ex his q̄ ab oriente ē ꝑſicus appellat·quia ora illiꝰ ꝑſę inhabitant. Alter ꝟo arabicus dicit ꝙ ſit circa arabiam.

De ęſtibus ⁊ fretis Cap. XVIII.

ÆStus ad oceanū ꝑtinet·fretū ad vtrūqꝫ mare. Nā ęſtus ē maris acceſſus uel receſſus·id ē inquietudo. Unde ⁊ ęſtuaria

per quę mare vicissim tam accedit ꝙ recedit. Fre-
tum autē appellatū ꝙ ibi semꝑ mare ferueat. Nā
fretū ē angustum. ⁊ quasi feruēs mare. ab vndarum
feruore noīatū. ut gaditanū uel siculū. Nam fre-
ta dicta Uarro ait: quasi feruida. id ē feruētia ⁊
motum feruoris habentia. Fretū sicilię qd̄ regiū
dicit̄ Salustiꝰ tali ex causa vocari scribit dicēs:
Italię olim siciliā cōiūctā fuisse. ⁊ dū eēt vna tel-
lus. mediū spaciū aut ꝑ humiditatē abruptum est
aquis. aut ꝑ angustiā scissū ⁊ inde regiū noīatū.
q: grece abruptū hoc noīe nuncupat̄. Est aūt ar-
tissimū triū miliū spacio siciliā ab italia diuidēs
fabulosis īfame monstris. quibꝰ hincinde scylla ⁊
charybdis oñdit̄. Scyllā accolę saxū mari immi-
nens appellāt. simile celebratę formę ꝓcul visenti-
bus. Unde ⁊ monstruosam speciē fabulę illi de-
derunt. quasi formā hoīs capitibꝰ succinctā cani-
nis. q: collisi ibi fluctus latratꝰ vident̄ exprimere.
Charybdis dicta ꝙ gurgitibus occultis naues
absorbeat. Est enī mare verticosū. ⁊ inde ibi la-
niata naufragia ꝓfundo emergūt. Ter autē ī die
erigit fluctꝰ. ⁊ ter obsorbet. Nam accipit aquas
ut vomat. vomit ut rursus accipiat. Syrtes autē
sunt harenosa in mari loca. Syrtes aūt Salu-
stius a tractu vocari dicit ꝙ oīa ad se trahant. ⁊
appropinquantes vadoso mari hęreant. Hę autē
ad mare ęgyptiū vicinę sunt ⁊ parit̄ admiscētur.
Uada ꝟo sūt ꝑ quę in mari uel in fluminibꝰ ho-
mines uel animalia pedibus vadūt. quę Uirgiliꝰ
breuia appellat. gręci bracia.

De lacis ⁊ stagnis Cap. XIX.

Sunt aūt ⁊ quędā maria quę nō miscent̄
oceani fluctibꝰ aut mari magno. ⁊ dicunt̄
lacus ⁊ stagna. Lacus est receptaculū in
quo aqua retinetur. nec miscet̄ fluctibus. ut lacus
asphalti. ut lacus benacꝰ ⁊ lariꝰ. ⁊ cęteri q̄s gręci
limen. id est stagnos vocant. Nā fontes labunt̄
in fluuijs. flumina in freta discurrūt. Lacus stat ī
loco nec ꝓfluit. ⁊ dictus lacꝰ quasi aquę locꝰ. Lacꝰ
asphalti idē ⁊ mare mortuū vocatū. ꝓpter ꝙ nihil
gignit viuū. nihil recipit ex genere viuētiū. Nā
neqꝫ pisces habet neqꝫ assuetas aq̄s ⁊ lętas mer-
gendi vsu patitur aues. ꝫ ⁊ quęcūqꝫ viuētia mer-
genda tētaueris quacūqꝫ arte. dimersa statim re-
siliūt. ⁊ q̄uis vehemēter illisa cōfestim excutiūt̄. ꝫ
neqꝫ vētis mouet̄. resistēte turbinibꝰ bitumine. q̄
aqua oīs stagnat̄: neqꝫ nauigatiōis patiens ē. q:
oīa vita carentia in ꝓfundū mergunt̄. nec materiā
vllam sustinet nisi quę bitumine illustrat̄. Lucer-
nam accensam ferūt supnatare. extincto demergi
luīe. Hoc ⁊ mare salinarū dicit̄. siue lacꝰ asphal-
ti. id ē bituminis. ⁊ ē in iudęa int̄ hierichō ⁊ zoa-
ran. Lōgitudo eiꝰ vsqꝫ ad zoaras arabię dirigit̄
stadijs septingentis octoginta. Latitudo stadijs
centū q̄nquaginta vsqꝫ ad vicinia sodomorum. La-
cus tiberiadis ab oppido tiberiade vocatꝰ. quod
quondā herodes in honorē tiberij cesaris condi-
dit. Est aūt in iudęa oībꝰ lacis salubrior. ⁊ ad sa-
nitatem corporum quodāmodo efficatior. Genesar
lacus amplissimꝰ in iudęa longitudine centū qua-
draginta extendit̄ stadijs. latitudine q̄draginta.
diffundit̄ crispantibꝰ aquis. aurā nō ventis. ꝫ de
seipso sibi excreans. Unde ⁊ genesar dicit̄ gręco
vocabulo q̄si generās sibi aurā. Deniqꝫ ꝑ diffusio
ra spacia lacus frequentibꝰ auris spirantibꝰ agi-
tat̄. Unde ⁊ purior haustꝰ eius ⁊ ad potandū dul
cis ⁊ habilis. Benacus lacꝰ italię in venetia. de q̄
fluuius nascit̄ minciꝰ. qui lacus magnitudine sui
tempestates imitat̄ marinas. Lucrinꝰ ⁊ auernus
lacus cāpanię sūt. Lucrinꝰ aūt dictꝰ. q: olim ꝓpt̄
copiā pisciū vectigalia magna pręstabat. Auernꝰ
aūt lacꝰ vocatus ꝙ aues ibi supuolitare nō pos-
sint. Nā antea siluarum densitate sic ambiebat̄. ut
exalantes inde per angustias aquę sulphureę fe-
tor grauissimus supuolantes aues alitu suo neca-
ret. Quā rem augustus cęsar intelligēs deiectis
siluis. ex pestilentibꝰ amęna reddidit loca. Lacus
aūt idē ⁊ stagnū vbi imēsa aqua cōuenit. Nam
dictū est stagnū ab eo ꝙ illic aq̄ stet nec decurrat.

De abysso Cap. XX.

Abyssus ꝓfunditas ē aquarum impenetra-
bilis: siue speluncę aquarum latētiū. de qui-
bus fontes ⁊ flumina ꝓcedūt. uel quę oc-
culte subtereūt. vnde ⁊ abyssus dictus: Nā oēs
aquas siue torrentes ꝑ occultas venas ad matri-
cem abyssum reuertūtur. Fluctꝰ dicti ꝙ flatibꝰ fi-
ant. Uentorū enim impulsu agitatę aquę fluctu-
ant. Aqua est statiua ⁊ sine motu ęqualis. Unda
ꝟo eminens liquor qui semꝑ ī motu ē. Lucretiꝰ:
Aereas vndas. id est motus ⁊ corpꝰ illud qd̄ re-
fluctuat. Nā nec vnda ꝑ se aqua est. ꝫ aqua ī mo-
tu quodā ⁊ agitatione. quasi abeundo ⁊ redeūdo
vnda vocata. Latex ꝓprie liquor fontis ē. ⁊ dictꝰ
latex ꝙ in venis terrę lateat. Gutta est quę stat.
stilla quę cadit. Hinc ⁊ stillicidiū. quasi stilla ca-
dens. Stiria enī gręcū ē. id est gutta. inde fit di-
minutiuū ut dicamꝰ stilla. Dū aūt stat aut pen-
det de tectis uel arboribus. quasi glutinosa gutta
est. dum ceciderit stilla est. Spuma dicta ab eo ꝙ
spuat̄. sordes enī sūt vndarum. vn̄ ⁊ mustū. ⁊ ea quę
coquūtur spuma purgant̄. Hinc ⁊ sputū.

De fluminibus Cap. XXI.

Fluuius est perennis aquarū decursus. a
fluendo ꝑpetim dictus. Proprie aūt flu-
mē ipsa aqua. fluuius. cursus aquę. Pri-
us autē flumen q̄ꝫ fluuius. id est prior aqua q̄ꝫ de-
cursus. Duo sūt fluminū genera. vnū torrēs. alte-
rum viuū. de quo Uirgiliꝰ: Donec me flumine vi-
uo abluero. Torrens ē aqua veniens cū impetu.
Dictus aūt torrēs. q: pluuia crescit. siccitate tor-
rescit. id est arescit. de q̄ Pacuuiꝰ: Flāmeo vapo-
re torrēs torret. cui gręci ab hyeme nomen dede-
runt. nos ab estate illi a tp̄e quo arescit. nos a tē-
pore quo siccat̄. Amnis fluuius ē nemore ac fron-
dibus redimitꝰ. ⁊ ex ipsa amęnitate amnis vocat̄.
Decursus ꝓprie finis cursus siue aquarum sit seu

quarūlibet reꝝ. Riui dicti ꝙ deriuētᷣ ad irrigan-
dū id ē ad inducēdū aq̄s ĩ agris. Nā irrigare in-
ducere ē. Gurges ꝓprie locꝰ altꝰ in flumine. Puteꝰ
est locꝰ defossus ex quo hauritᷣ aq̄ a potatiōe di-
ctus. Fons caput ē aquę nascētis q̄si aq̄s fundēs.
Quidā aūt fluuioꝝ ꝓprijs ex causis noīa accepe-
rūt. ex quibꝰ nōnulli notādi sūt q̄ in historijs ce-
lebres memorantᷣ. Geon fluuiꝰ de paradiso exiens
atq̧ vniuersam ethiopiā cingens vocatꝰ hoc noīe
ꝙ incremēto suę inundationis terrā ęgypti irri-
get. Ge enī grece latine terrā significat. Hic apud
ęgyptios nilus vocatᷣ. ꝓpter limū quē trahit qui
efficit fęcunditatem. Unde ⁊ nilus dictus est q̄si
νέα ἰλύς. Nam antea nilus latine melo dice-
batur. Apparet aūt in nilide lacu. de quo in me-
ridiē versus excipitᷣ ęgypto vbi aquilonis flatibꝰ
repcussus aq̄s retro luctantibꝰ intumescit. ⁊ inun-
dationē ęgypti facit. Ganges fluuius quē phison
sancta scriptura cognominat. exiens de paradiso
pergit ad indię regiōes. Dictꝰ aūt phison id ē ca-
terua q꞉ .x. fluminibꝰ magnis sibi adiūctis im-
pletᷣ ⁊ efficitᷣ vnꝰ. Ganges aūt vocatꝰ a rege gāga-
ro indię. Fertᷣ aūt nili modo exaltari ⁊ sup oriētis
t̄ras erūpere. Tigris fluuiꝰ mesopotamię de pa-
radiso exurgēs ⁊ pgēs cōtra assyrios. ⁊ post mul-
tos circuitꝰ in mare mortuū influēs. Vocatᷣ autē
h̄ noīe ꝓpt̄ velocitatē instar bestię tigridis nimia
pnicitate currētis. Euphrates fluuius mesopo-
tamię. de paradiso exurgēs copiosissimꝰ gēmis q̄
p mediā babyloniā influit. hic a frugibus uel ab
vbertate nomē accepit. Nam hebraice euphrata
fertilitas interp̄tatᷣ. Mesopotamiā etenī ĩ q̄bus-
dam locis ita irrigat. sicut ⁊ nilus alexandriam.
Salustiꝰ aūt auctor certissimꝰ asserit tigrin ⁊ eu-
phraten vno fonte manare in armenia. q̄ p diūsa
euntes longiꝰ diuidūtᷣ spacio medio derelicto mul
toꝝ miliū. quę tn̄ terra quę ab ipsis ambitᷣ meso-
potamia dicitᷣ. Ex q̄ Hieronymus animaduertit
aliter de paradisi fluminibꝰ intelligendū. Indus
fluuiꝰ orientis q̄ rubro mari accipitᷣ. Istaspes fuit
medoꝝ rex antiquissimꝰ. ex quo amnis oriētis no
men accepit. qui nūc idaspes dicitᷣ. de quo Luca-
nus. Qua medus idaspes Accedūt pelago phębi
surgentis ab igne iam ꝓpior ꝙ psis erā. Qui dū
sit fluuiꝰ psarū dicitᷣ tn̄ contra orientē decurrere.
Araris fluuiꝰ germanię. De quo Virgilius: Aut
ararim parthꝰ bibet. aut germania tigrim. Cur-
rit enī p parthiā ⁊ assyriā. Bactrus fluuiꝰ orien-
tis a rege bactro vocatꝰ fertᷣ. a quo ⁊ bactriani ⁊
vrbs coꝝ. Coaspis fluuiꝰ psaꝝ vocatꝰ coꝝ lingua
ꝙ mirā aquę dulcedinē habeat. adeo ut psici re-
ges ꝙdiu inter ripas psidis fuerint sibi ex eo po-
cula vendicarint. Ex hoc amne quidā cydnū cili-
cię fluuiū deriuari existimāt. Araris amnis ar-
menię q̄ ab vno monte cum euphrate diūsa specie
oritur. dicīꝰ ꝙ rapacitate cūcta ꝓsternat. Unde ⁊
cū alexander eū transgredi vellet ponte fabricato
tanta vi inundauit ut pontē dirueret. Hic breui-
bus interuallis ab euphratᷣ ortu caput tollit. ac de-
inde caspiū fertᷣ ĩ mare. Fluuiꝰ syrię q̄ vocatᷣ oron
tes iuxta antiochię muros decurrēs. q̄ a solis or-
tu oriens nō longe ab vrbe mari conditᷣ. quem de
originis suę tractu orientē veteres latine appella-
uerūt. Cuiꝰ fluentis ex ipso impetu frigidioribꝰ ⁊
cephyris assidue ibi spirantibꝰ tota ciuitas mo-
mentis ꝑpe oībꝰ refrigeratᷣ. Jordanis iudeę fluuiꝰ
a duobꝰ fontibꝰ noīatᷣ. quoꝝ alt̄ vocatᷣ ior. alt̄ dan
His igitᷣ ꝓcul a se distantibꝰ in vnū alueū fede-
ratis. iordanis deinceps appellatᷣ. Nascitur aūt
sub libano monte ⁊ diuidit iudęā ⁊ arabiā. q̄ per
multos circuitꝰ iuxta hiericho in mare mortuum
influit. Eusis caucasceis montibꝰ fusus cū pluribꝰ
alijs in euxinū se pręcipitat mare. vnde ⁊ nuncu-
patᷣ. Cydnꝰ amnis cilicię. a tauro monte ꝓgredi-
ens. mirā aquaꝝ habēs suauitatē. ⁊ q꞉ quicquid
candidū est. cydnū gentili lingua syri dicūt. Un̄
amni huic nomen datum. quia tumet estate. qn̄
niues soluūtᷣ. reliquis anni tpibꝰ tenuis ē ⁊ quietꝰ
Ilas fluuiꝰ asię. Pactolꝰ fluuiꝰ asię harenas aure-
as trahēs. de q̄ Virgiliꝰ: Pactolusq̧ irrigat au-
ro. quē ꝓ aurato fluore alij chrysoroā vocāt. Eri-
nus fluuiꝰ asię q̄ smyrneos secat cāpos. ⁊ ipse flu-
ctibꝰ aureis ⁊ harenis plenꝰ. a q̄ ⁊ smyrna voca-
ta ē. Męander amnis asię flexuosus. q̄ recurrē-
tibꝰ ripis int̄ asiā ⁊ ioniā pręcipitatᷣ ĩ sinū. q̄ mi-
letū diuidit ⁊ prienē. Męander aūt vocatꝰ ꝙ sit
flexuosus ⁊ nūq̄ currat rectꝰ. De quo Ouidius:
Quiq̧ recuruatus ludit męander in vndis. Ta-
nus fuit rex scythaꝝ primꝰ. a quo tanais fertᷣ flu-
uius nūcupatꝰ q̄ ex riphęis siluis veniēs. dirimit
europā ab asia inter duas mūdi ptes mediꝰ cur-
rens atq̧ ĩ pontū fluēs. Inachus achaię amnis
argolicos irrigans cāpos. quē rex inachꝰ a se no-
minauit. qui exordiū argiuę gēti primꝰ dedit. Ibi
est ⁊ erymanthus ab erymantho mōte dimissus
Padus italię fluuiꝰ a iugis alpium fusus. ex tri-
bus fontibꝰ oritᷣ. ex quibꝰ vni vocabulū ē padꝰ. q̄
diffusus in modū stagni amnē sinu dirigit. a quo
⁊ padꝰ ē nūcupatꝰ. Hic a grecis eridanꝰ cognoīatᷣ
ab eridano solis filio. quē phetōtē dicūt q̄ fulmi
ne pcussus. ĩ eodē fluuio deiectꝰ ē ⁊ extinctꝰ. Au-
getᷣ aūt ex ortu canis liquescentibꝰ niuibꝰ. ⁊ cū ac-
cessione .xxx. fluminū circa rauennā in adriaticū
mare defertᷣ. Tyberis italię fluuiꝰ. a tyberino re-
ge albanoꝝ dicitᷣ appellatꝰ. q̄ ĩ hūc fluuiū cecidit.
⁊ de exitu suo nomē dedit. Nā ātea albola anti-
quū nomē a colore habuit ꝙ niuibꝰ albꝰ fit. Ipse
ē aūt tybris qui ⁊ tyberis. ʒ tyberis ĩ quotidia-
no sermone. tybris ĩ ꝟsu dicitᷣ. Danubiꝰ germanię
fluuius vocari fertur a niuiū copia quibus ma-
gis augetᷣ. Iste ē qui ĩ europa plus oībꝰ famā ha-
bet. Idē ⁊ ister. q꞉ dū ꝑ innumeras vadit gentes.
mutat ⁊ nomē. ⁊ maiores sibi ambiendo colligit
vires. Oritᷣ a germanicis iugibꝰ ⁊ occidentalibꝰ
partibꝰ barbaroꝝ. pergēs ꝯtra orientē sexaginta
in se fluuios recipit. septē ostijs in pontū influit.

Rhodan⁹ gallię fluui⁹ ab oppido rhodo cognomi-
natus ē quē coloni rhodioꝝ vocauerūt· qui rapi-
do concit⁹ cursu· tyrrheni ęq̄ris freta scindēs· nō
modicū sępe nauigantiū facit piculū· dū int̄ se ma
ris fluctus ⁊ amnis fluēta decertāt. Rhen⁹ a rho-
dani societate fertur vocat⁹· qm̄ cum eodē ex vna
ꝓuintia oriť. Est āt germanię fluui⁹ int̄ tres eu-
ropę maximos fluuios cōputat⁹· q̇ a iugo alpiū
vsq₃ in oceani ꝓfunda cursus suos dirigit. Ibe-
rus amnis q̇ quondā toti⁹ hispanię nomē dedit.
Mini⁹ fluui⁹ gallicię nomē a colore pigmēti sum-
psit· qui ī eo plurim⁹ inueniť. Durius a gręcis q̄si
doric⁹ cognominat⁹. Tagū fluuiū carthago hi-
spanię nuncupauit· ex q̄ ortus ꝓcedit· fluui⁹ are-
nis auriferis copiosus. ⁊ ob h̄ cęteris fluuijs his-
paniaꝝ prelat⁹. Bethys fluui⁹· q̇ ⁊ bethycę ꝓuincię
nomē dedit· de q̄ Martialis: Bethys oliuifera
crinē redimite corona· aurea qui nitidis vellera
tingis aq̄s. eo ꝙ ibi lanę pulchro colore tinguntᷣ
Bethys aūt dict⁹ eo ꝙ humili solo decurrat. Be
thyn enī gręci humile uel mersū vocant. Quędā
aūt flumina ī diluuio soluta molę terrarū pręclu-
sa sūt· quędam xͦo quę non erant abyssi tūc pre-
ruptis meatibus eruperunt.

De diluuijs Cap. XXII.

Diluuiū dictū ꝙ aquarū clade oīa quę in-
undauerit deleat. Primū diluuiū extitit
sub noe· quādo hominū scelerib⁹ offens⁹
omnipotēs· toto orbe cōtecto· deletis cūctis· vnū
spaciū cęli fuit ac pelagi. Cuius hacten⁹ indicium
videm⁹ in lapidibus quos in remotis montibus
conchis ⁊ ostreis cōcretos· sępe etiā cauatos aq̄s
videre solem⁹. Secundū diluuiū fuit ī achaia· ia-
cob patriarchę. ⁊ ogigi tēporib⁹· q̇ eleusine cōdi-
tor ⁊ rex fuit· nomēq₃ loco ⁊ tp̄i dedit. Tertiū di
luuiū ī thessalia moysi uel amphitionis tp̄ib⁹ fuit
q̇ terti⁹ post cecropē regnauit· cui⁹ tp̄ib⁹ aquaꝝ il-
luuies maiorē ptē ꝑplorū thessalie absūpsit· pau-
cis p refugia montiū liberatis· maxime in monte
parnaso· in cui⁹ circuitu deucalion tūc regno po-
tiebať· qui tūc ad se ratibus cōfugiētes susceptos
p gemina parnasi iuga fouit ⁊ aluit. A quo ꝓpte-
rea genus hoīuȝ gręcoꝝ fabulę ex lapidib⁹ repa-
ratū ferūt ꝓpter hominū insitā cordis duritiā· sed
⁊ flumina cū insolitis aucta imbrib⁹ vltra cōsue-
tudinem uel diuturnitatē uel magnitudinē redū-
dant multaq₃ ꝓsternūt ⁊ ipsa diluuiū dicūť. Sci-
endum autem flumina cū supra modū crescūt· nō
tm̄ ad presens inferre damna· sed etiam ⁊ aliqua
significare futura.

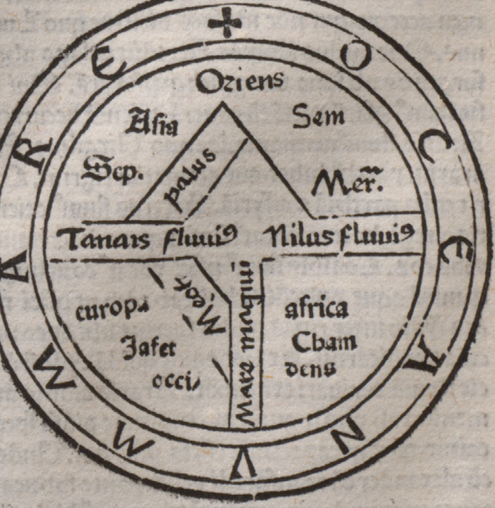
Incipit liber quartusdecimus

De terra Cap. I.

Terra est in me-
dia mūdi regione posita om-
nib⁹ partibus cęli ī modum
centri equali interuallo con-
sistens; quę singulari nume-
ro totū orbē significat· plurali xͦo singulas par-
tes· cuius nomina diuersa dat ratio. Nam terra
dicta a supiori parte q̄ teriť· hum⁹ ab inferiori uť
humida t̄ra· ut sub mari· tellus aūt q₃ fructus ei⁹
tollimus. hęc ⁊ ops dicta· eo ꝙ opē fert frugibus
Eadem ⁊ arua ab arādo ⁊ colendo vocata. Pro-
prie āt terra ad distinctionē aquę arida nūcupať.
sicut scriptura ait. Qd̄ vocauit deus terrā aridā
Naturalis enim ꝓprietas siccitas est terris. Nā
ut humida sit hoc aquaꝝ affinitate sortitur. Cu-
ius motū alij dicunt ventū esse in concauis eius q̇
motus eam mouet. Salustius; Venti per caua
terrę precipitati rupti aliquot montes tumuliq₃
sedere. Alij aquam dicunt generalē in terris mo-
ueri ⁊ eas simul concurrere· sicut vas· ut dicit Lu-
creti⁹. Alij σφοr roειdλн̄ terrā vocant· cui⁹ plę-
rūq₃ latentes ruinę supposita cuncta concutiunt.
Terrę quoq₃ hiatus aut motu aquę iferioris fit·
aut crebris tonitruis· aut de concauis terrę erū-
pentibus ventis.

De orbe Cap. II.

Orbis a rotunditate circuli dict⁹· q₃ sicut
rota ē. Unde breuis etiam rotella orbi-
culus appellatur. Undiq₃ enim oceanus
circūfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus
est autem trifarie. Ex quibus vna pars asia· al-
tera europa· tertia africa quę ⁊ libya nūcupatur.
Quas tres partes orbis veteres nō ęqualiť di-
uiserūt. Nā asia a meridie p oriētē vsq₃ ad septē-
trionem puenit. europa xͦo a septētrione vsq₃ ad
occidentem· atq₃ inde africa ab occidente vsq₃ ad
meridiē. Unde euidenť orbē dimidiū duę tenent
europa ⁊ africa. aliū xͦo dimidiū sola asia. ȝ ideo
istę duę partes factę sūt· quia inter vtrāq₃ ab oce
ano mare magnū ingreditur· qd̄ eas intersecat.
Quapropter si ī duas partes orientis ⁊ occiden-
tis orbem diuidas· asia erit in vna· in altera xͦo
europa ⁊ africa.

De asia ⁊ partibus eius Cap. III.

Asia ex noie cuiusdā mulieris est appellata·que apud antiquos imperium tenuit orientis. Hec ĩ tertia orbis parte disposita·ab oriēte ortu solis·a meridie oceano·ab occiduo nostro mari finit̃·a septēptrione meotide lacu ⁊ tanai fluuio terminat̃. Habet aũt ꝓuintias multas ⁊ regiones·quaꝝ breuiter noīa ⁊ situs expediā·sumpto initio a paradiso. Paradisus ē locus in orientis partibꝰ cōstitutꝰ·cuiꝰ vocabulū ex greco in latinū vertit̃ hortus. Porro hebraice eden dicit̃·qđ in nostra lingua delitie interp̃tat̃. qđ vtrūqꝫ iunctū facit hortū delitiaꝝ. Est eni oī genere ligni ⁊ pomiferaꝝ arborū consitꝰ· habēs etiā lignū vite. Non ibi frigus·nō estas· ſꝫ ꝑpetua aeris tēperies. E cuiꝰ medio fons ꝓrumpens totū nemꝰ irrigat·diuiditurqꝫ ĩ quattuor nascentia flumina·cuiꝰ loci post peccatū hominis aditꝰ interclusus ē. Septus ē eni vndiqꝫ romphea flāmea·id est muro igneo accinctꝰ·ita ut eius cū celo pene iungat̃ incēdiū. Cherubin quoqꝫ·id ē angeloꝝ presidium arcendis spiritibus malis super romphee flagrātia ordinatū ē ut homines flāme angelos ꝟo malos angeli boni submoueāt·ne cui carni uel spūi transgressionis aditꝰ paradisi pateat. India vocata ab indo flumiue quo ex parte occidentali claudit̃. Hec a meridiano mari porrecta vsqꝫ ad ortum solis. ⁊ a septētrione vsqꝫ ad montē caucasū ꝑuenit· habens gentes multas ⁊ oppida·insulā qꝫ taprobane gemmis ⁊ elephātis refertam·crysam ⁊ argyre auro argētoqꝫ fecundas·vtilem qꝫ arboribus folijs nunqꝫ carentem. Habet ⁊ fluuios gangen ⁊ nidan ⁊ ypanē illustrantes indos. Terra indie fauonij spū saluberrima ĩ anno bis mittit fruges·vicē hyemis ⁊ estatis ethereas patit̃. Gignit autē tincti coloris hoīes·elephātes ingētes·monoceron bestiā·psitacum auē·hebenū qꝫ lignū. ⁊ cinnamū. ⁊ piper· ⁊ calamū aromaticum. Mittit ⁊ ebur·lapides qꝫ preciosos·berillos chrysopassos ⁊ adamātē·carbunculos·liguites·margaritas. ⁊ vniones quibꝰ nobiliū feminarū ardet ambitio. Ibi sūt ⁊ montes aurei quos adire ꝓpter dracones ⁊ gryphas. ⁊ ĩmensoꝝ hoiuꝫ monstra impossibile est. Parthia ab indie finibꝰ vsqꝫ ad mesopotamiā generaliter noiatur. Propter inuictā eni virtutē parthorum ⁊ assyria ⁊ reliquę ꝓxime regiones eius nomen traxerunt. Sunt eni in ea aracusa·parthia·assyria·media. ⁊ ꝑsida·que regiones inuicē sibi cōiuncte·initiū ab indo flumine sumūt· tigri claudūtur locis montuosis ⁊ asperioribꝰ site· habentes fluuios hidaspen ⁊ ararim. Sūt eni inter se finibꝰ suis discrete·nomina a ꝓprijs auctoribꝰ ita trahentes. Aracusa ab oppido suo nūcupata. Parthiā parthi ab scythia venientes occupauerūt·eāqꝫ ex suo nomine vocauerūt. Huius a meridie rubrum mare est·a septētrione hyrcanū saltū·ab occiduo solis plaga media. Regna in ea decē ⁊ octo sunt porrecta a caspio littore vsqꝫ ad terras scythaꝝ. Assyria vocata ab assur filio sem·qui eam regionem post diluuium primus incoluit. Hec ab ortu indiam·a meridie mediam tangit·ab occiduo tigrim·a septētrione montem caucasum· vbi porte caspie sunt. In hac regione primus inuentus est vsus purpure. Inde primum criniū ⁊ corpoꝝ vnguenta venerunt. ⁊ odores quibꝰ romanorū atqꝫ grecorum effluxit luxuria. Media ⁊ ꝑsida a regibus medo ⁊ perso cognominate·qui eas prouincias bellando aggressi sunt. Ex quibus media ab occasu transuersa parthia regna amplectit̃·a septētrione armenia circūdatur·ab ortu caspios videt·a meridie persidam. Huius terra medicā arborem gignit·quam alia regio minime parturit. Sūt aũt medie due·maior ⁊ minor. Persida tendens ab ortu vsqꝫ ad indos·ab occasu rubrū mare habet. ab aquilone ꝟo mediam tangit· ab austro armeniam que perside annectitur·quibus est susa oppidum nobilissimū. In persida primū orta est ars magica ad quā nemroth gigas post confusionem linguarum abijt·ibiqꝫ ꝑsas ignē colere docuit. Nam omnes in illis partibꝰ solem colunt qui ipsorū lingua el dicitur. Mesopotamia grecam etymologiā possidet·ꝙ duobus fluuijs ambiatur. Nam ab oriente tigrim habet· ab occiduo eufraten. incipit autē a septētrione int̃ montem taurum ⁊ caucasum· cuius a meridie sequitur babylonia·deinde chaldea·nouissime arabia. Eodemon babylonie regionis caput· babylon vrbs ē· a quo nūcupata est·tam nobilis ut chaldea ⁊ assyria ⁊ mesopotamia in eius nomen aliquando transierunt. Arabia appellata·id est sacra. Hoc enim significare interpretatur· eo ꝙ sit regio thurifera odores creans. Hinc eam greci eodemon·nostri beatam nominauerunt. In cuiꝰ saltibꝰ ⁊ myrrha ⁊ cinamomū prouenit. Ibi nascitur auis fenix. sardonix gemma. ⁊ hiris melocides ⁊ pedorata ibi inuenitur. Ipsa est ⁊ saba appellata a filio chus qui nuncupatus est saba. Hec autem angusto terre tractu ad orientē versus ad ꝑsicum sinum extenditur·cuius septētrionalia chaldea claudit·occasū sinus arabicꝰ. Syriam syrus quidā perhibetur indigena a suo vocabulo nuncupasse. Hec ab oriente fluuio eufrate ab occasu mari nostro ⁊ egypto terminatur·habens a septentrione armeniam ⁊ cappadociam·a meridie sinum arabicum. Situs eius porrectꝰ in ĩmensam longitudinē·in lato angustior. Habet aũt in se ꝓuintias comagenā·pheniciam. ⁊ palestinā·cuius pars est iudea absqꝫ saracenis ⁊ nabatheis. Comagena prima ꝓuintia syrie a vocabulo comage vrbis nūcupata·que quondam ibi metropolis habebat̃. Huiꝰ ē a septētriōe cappadocia·ab ortu mesopotamia·a meridie syria·ab occasu mare magnū. Phenix cadmi frat̃ de thebis egyptioꝝ ĩ syriā ꝓfectus apud sidonē regnauit·eāqꝫ ꝓuintiā ex suo noīe pheniciā appellauit.

Ipsa ē vbi est tyrus ad quā Esaias loquit᷑. Ha-
bet aūt ab oriente arabiā. a meridie mare rubrū.
Palęstina ꝓuincia philistim vrbem metropolim
habuit. quę nunc dicitur ascalon. ex qua ciuitate
oīs circa eam regio palęstina est nūcupata. Hui⁹
ab oriēte mare rubrū occurrit. a meridiano latere
iudęa excipitur. a septētrionali plaga tyriorū fi-
nibus claudit᷑. ab occasu ęgyptio limite termina-
tur. Iudęa regio palęstinę. ex noīe iudę appellata
ex cui⁹ tribu reges habuit. Hęc ꝓus chanaan di-
cta ē. a filio cham. siue a decē chananeoꝝ gentib⁹.
qb⁹ expulsis. eandē t̄rā iudęi possederunt. Initiū
longitudinis eius a vico arsa vsq̄ ad vicū iulia-
dem porrigitur. in quo iudeoꝝ pariter ac tyriorū
coīs habitatio ē. Latitudo aūt ei⁹ a mōte libani
vsq̄ ad tyberiadis lacū extendit᷑. In medio autē
iudeę ciuitas hierosolyma ē. quasi vmbilicus re-
gionis totius terrę. variaꝝ opū diues. frugib⁹ fer-
tilis. aquis illustris. opima balsamis. Unde ꝑm
elemētoꝝ gratiā ęstimauerūt iudęi eā promissam
patrib⁹ terrā fluentē lacte ⁊ melle. cū hinc illis dei
resurrectionis prerogatiuā pollicerent᷑. Samaria
regio palęstinę. ab oppido quodā nomen accepit.
qđ vocabat᷑ samaria. ciuitas quōdā regalis ī isrl̄.
quę nūc ab augusti noīe sebastia nuncupat᷑. Hęc
regio inter iudęā ⁊ galileā media iacet. incipiēs a
vico cui nomē est eleas. deficiēs in terra acraba-
to. Situs ei⁹ natura cōsimilis. nec vllo differens
a iudęa. Galilea regio palęstinę vocata ꝙ gignat
candidiores hoīes q̄ palęstina. Hęc aūt duplex ē.
supior ⁊ īferior. sibi tñ cōnexę: syrię ⁊ phęnici ad-
herentes. Terra eaꝝ opima ⁊ ferax. ⁊ fructibus
satis fęcūda. Pentapolis regio in cōfinio arabię
⁊ palęstinę sita. dicta a q̄nq̄ ciuitatib⁹ impiorum
quę cęlesti igne consūptę sūt. terra ampli⁹ a hiero-
solymis olim vberrima. nunc aūt deserta atq̄ ex-
usta. Nam pro scelere incolarū de cęlo descendit
ignis. q̄ regionē illā in cineres ęternos dissoluit.
Cuius vmbra quędam ⁊ species in fauillis ⁊ ar-
boribus ipsis etiā adhuc videt᷑. Nascunt᷑ eni ibi
poma virētia sub tāta specie maturitatis. ut edēdi
desideriū gignant. si carpas fatescunt ac resoluūt᷑
in cinerē. fumūq̄ exalant. quasi adhuc ardeant.
Nabathea regio a nabaioth filio ismahel nūcu-
pata. Iacet aūt int᷑ iudęam ⁊ arabiā. ⁊ surgēs ab
eufrate in mare rubrū porrigit᷑. ⁊ est pars arabię.
Ęgyptus quę prius aeria dicebat᷑. ab ęgypto da-
nai fratre postea ibi regnāte nomen accepit. Hęc
ab oriente syrię ac rubro mari cōiuncta. ab occa-
su libyā habet. a septētrione mare magnū. a me-
ridie ꝟo introrsus recedit. ptēdēs vsq̄ ad ęthio-
pes. regio cęli imbribus insueta ⁊ pluuiarū igna-
ra. Nilus solus eam circūfluens irrigat. ⁊ iunda-
tione sua fęcundat. Unde ⁊ ferax frugib⁹ multam
partem terraꝝ frumēto alit. cęteroꝝ quoq̄ nego-
cioꝝ adeo copiosa. ut impleat necessarijs mercib⁹
etiam orbē terraꝝ. Finis ęgypti canopea. a cano-
pe menelai gubernatore sepulto in ea insula quę
libyę ꝑncipiū. ⁊ ostium nili facit. Seres oppidum
orientis a quo ⁊ genus sericū ⁊ regio nūcupata ē.
Hęc a scythico oceano ⁊ mari caspio ad oceanū
orientalē inflectit᷑. nobilib⁹ frondib⁹ fertilis. a q̄b⁹
vellera decerpuntur quę cęterarū gentiū seres ad
vsū vestiū vendūt. Bactrię regioni ꝓprius amnis
bactros vocabulū dedit. Partes ei⁹ quę plenę sūt
ꝓpaginis. iugis ambiūt᷑. quę aduersę sūt. indi flu-
uij fontib⁹ termināt᷑. Reliqua includit occus flu-
uius. Mittit bactria fortissimos camelos nūq̄
atterētes pedes. Scythia sicut ⁊ gotthia. a ma-
gog filio iafeth fert᷑ cognominata. cui⁹ terra olim
ingens fuit. Nam ab oriēte india. a septētrione
ꝑ paludes meotides inter danubiū ⁊ oceanū vsq̄
ad germanię fines porrigebat᷑. Postea ꝟo minor
effecta a dextra orientis parte. qua ocean⁹ syric⁹
tēdit᷑ vsq̄ ad mare caspiū qđ ē ad occasū. de hinc
a meridie vsq̄ ad caucasi iugū deducta ē. cui sub-
iacet hyrcania ab occasu habēs parit᷑ gētes mul-
tas. ꝓpter terrarū infęcunditatē late vagātes. Ex
quib⁹ quędā agros incoluut. quędā portētuosę ac
truces. carnib⁹ humanis ⁊ coꝝ sanguine viuūt.
Scythię plures t̄rę sūt locupletes. īhabitabiles
tamē plures. Nā dū ī plęrisq̄ locis auro ⁊ gem-
mis affluāt. gryphoꝝ īmanitate accessus hominū
rarus ē. Smaragdis aūt optimis hęc patria est.
Cianeus quoq̄ lapis ⁊ crystall⁹ purissim⁹ scythię
est. Habet ⁊ flumina magna oscorū phasidē atq̄
araxen. Hyrcania dicta a silua hyrcana. quę scy-
thię subiacet. habens ab oriente mare caspium. a
meridie armeniā. a septētrione albaniā. ab occasu
hiberiā. Est autē siluis aspera. copiosa īmanibus
feris. tigribus. pantherisq̄ ac pardis. De q̄ Uir-
gili⁹: Hyrcanęq̄ admorūt vbera tigres. Alba-
nia a colore populi nūcupata. eo ꝙ albo crine na-
scant᷑. Hęc ab oriente sub mari caspio surgēs per
ora oceani septētrionalis vsq̄ ad meotides palu-
des ꝑ deserta ⁊ inculta extēdit᷑. Huic terrę canes
ingentes sunt. tantęq̄ ferocitatis ut tauros pre-
mant. leones perimant. Armenia nuncupata. ab
armeno iasonis thessali comite. q̄ amisso rege ia-
sone collecta multitudine ei⁹ q̄ passim vagabatur
armeniā cepit. ⁊ ex suo noie nuncupauit. Sita ē
aūt īter taurū ⁊ caucasū. a cappadocia vsq̄ ad ca-
spiū mare ꝓtensa. habēs a septētrione ceraunios
montes. ex cuius collibus tigris fluui⁹ nascit᷑. ⁊ in
cuius montib⁹ archa post diluuiū resedisse ꝑhibe-
tur. Duplex ē aūt armenia. supior ⁊ inferior. sicut
duę pannonię. Hiberia regio asię ē ꝓpe pontū ar-
menię iūcta. In hac herbę tincturę vtiles nascūt᷑.
Cappadociā vrbs ꝓpria nominauit. Hęc ī capite
syrię sita ab oriēte armeniā tangit. ab occasu asiā
minorē. ab aq̄lone mare cimmericū. ⁊ themisci-
rios campos quos habuere amaçones. a meridie
ꝟo taurum montem. cui subiacet cilicia ⁊ isauria
vsq̄ ad cilicū sinū qui spectat cōtra insulā cyprū.
Terra ei⁹ añ alias nutrix equoꝝ. Halys amnis
ꝑ eam fluit. q̄ quondā lydię regna disiūxit a ꝑsis.

Asia minor ab oriēte cappadocia cingit̃·ab alijs
partib⁹ vndiqꝫ mari circūdat̃. Nā a septētrione
pontū euxinū habet·ab occasu ꝓpontidē·a meri/
die egyptiū mare. Habet ꝓuītias·bithynā·phry
giam·galatiā·lydiā·cariā·pamphyliā·⁊ isauriā
lyciā·atqꝫ ciliciā. Prima asię minoris bithynia i
ponti exordio ad solis orientis partem·aduersa
thracię iacet·multis antea nominibus appellata.
Nā prius bebrytia dicta·deinde mygdonia·mox
a bithyno rege bithynia nūcupata. Ipsa ē ⁊ ma/
ior phrygia. Nicomedia vrbs ī ea ē·vbi hanni/
bal fugiens veneni haustu animā expirauit. Ga/
latia dicta a priscis gallorꝫ gentibus a quib⁹ exti/
tit occupata. Nā galli in auxilium a rege bithy/
nię euocati·regnū cum eo pacta victoria diuiserūt
sicqꝫ deinde grecis admixti·primū gallogręci·nūc
ex antiquo gallorꝫ noīe galathę dicunt̃. ⁊ eorꝫ re/
gio gallacia nūcupat̃. Phrygia dicta a phrygia
cecropis filia. Hęc ⁊ dardania a dardano iouis
filio dicta. De q̄ Homerus ait: Quē primū ge/
nuit cęlesti iupiter arce. Hic enim ꝓfectus de co/
rintho ciuitate primus venit ī phrygiā. Est aūt
regio troadis supiecta ab aquilonis parte gala/
tię·a meridiana vicina ē lycaonię·ab oriēte lydię
adhęret·ab occidēte hellesponto mari terminat̃.
Hui⁹ regio troia ē quā ex suo noīe appellauit tros
troianorꝫ rex ganymedis pater. Duę sūt aūt phry
gię·maior ⁊ minor. Maior phrygia smyrnā ha/
bet. Minor ꝟo iliū·lycaoniā. Cariā herin⁹ flu/
uius discernit a phrygia. Lydia sedes antiq̄ regū
quā pactoli vnda extulit in diuitias torrentibus
aureis. Hęc antea meonia dicebat̃. Quę dū ꝑ bre
uitate duos frēs reges lydū ⁊ tyrrhenū ferre nō
posset·hinc ex sorte tyrrhen⁹ cū ingenti multitu/
dine ꝓfect⁹·loca italię occupauit. ⁊ tyrrheniā no/
minauit. Lydia aūt a lydo regis fratre qui ī pro/
uintia remāserat·cognoīata ē. Cōiūgit̃ aūt ab oc/
cidēte minori phrygię·ab ortu smyrnā vrbē ha/
bet·quā melas fluuius cingit. Cui⁹ cāpos pacto/
lus ⁊ herin⁹ circūfluūt·harenis aureis ditissimi.
Isauria ex situ loci ꝓhibet̃ cognoīata·ꝙ vndiqꝫ
apta aurarū flatibus pateat. Metropolim vrbē
seleuciā habet. Cilicia a cilice quodā nomen tra/
xit·quē ortū fenice dicūt·antiquiorēqꝫ ioue fuisse
asserunt. Plurima iacet campis·recipiēs ab occi/
duo lyciā·a meridie mare persicū·a tergo mōtis
tauri iuga·Hāc cydnus amnis intersecat. matrē
vrbiū habet tarsum. In ea ⁊ corycus oppidū est·
vnde crocum plurimū ⁊ optimū venit·spiramine
flagranti⁹. ⁊ colore pulchrius auro. Lycia nūcu/
pata·ꝙ ab oriente adiūcta cilicię sit. Nam habet
ab ortu ciliciā·ab occasu ⁊ meridie mare·a septē/
triōe cariā. Ibi est mons chimęra qui nocturnis
ęstibus ignem exhalat·sicut in sicilia ętna ⁊ vesu/
uius in campania.

De europa Cap. IIII.

Post asiam ad europā stilum vertimus.
Europa quippe agenoris regis libyę fi/
lia fuit·quā iouis ab africa raptā cretā aduexit ⁊
tertiā partē orbis ex ei⁹ noīe appellauit. Iste aūt ē
agenor libyę fili⁹ ex q̄ ⁊ libya id est africa fert̃ co/
gnominata. Unde apparet prius libyā accepisse
vocabulum·postea europam. Europa autē ī ter/
tiam partē orbis diuisa incipit a flumine tanais
descendens ab occasu per septētrionalē oceanum
vsqꝫ in fines hispanię cui⁹ pars orientalis ⁊ me/
ridiana a ponto cōsurgens tota mari magno cō/
iungit̃. ⁊ in insulis gadibus finit̃. Prima europę
regio scythia inferior·quę a męotidis paludibus
incipiens inter danubium ⁊ oceanum septētrio/
nalem vsqꝫ ad germaniam porrigit̃·quę terra ge/
neraliter propter barbaras gentes quibus inha/
bitat̃·barbarica dicit̃. Hui⁹ pars prima alania ē·
quę ad męotidas paludes ꝑtingit. Post hanc da/
cia·vbi ⁊ gothia·deinde germania vbi plurimā
partē sueui incoluerūt. Germania post scythiam
inferiorē·a danubio inter rhenū fluuiū oceanūqꝫ
cōclusa·cingit̃ a septētriōe ⁊ occasu oceano·ab or/
tu ꝟo danubio·a meridie rheno flumine dirimit̃
terra diues viriū·ac populis numerosis ⁊ īmani/
bus. Unde ⁊ ꝓpter fęcunditatē gignendorꝫ popu/
lorꝫ germania dicta est. Gignit aues hyrcanias·
quarꝫ pēnę nocte ꝑlucēt. Uisontas qꝫ feras ⁊ vr/
sos atqꝫ alces parturit. Mittit ⁊ gēmas·crystal
lum. ⁊ sucinū·callaicū qꝫ viridē. ⁊ ceraunū candi/
dum. Duę sunt aūt germanię·supior iuxta septē/
trionalē oceanū·iferior iuxta rhenū. Prouintias
aūt quas danubi⁹ a barbarico ad mediterraneū
mare secludit·ꝑma ē mysia a messiū ꝓuētu voca/
ta. Unde ⁊ eā veteres cereris horreū nūcupabāt.
Hęc aūt ab oriente ostijs danubij iungit̃·ab euro
ꝟo thracię·a meridie macedonię·ab occasu istrię
copulat̃. Post mysiā aūt pannonia est. Inde no/
ricus ager frigidus ⁊ partius fructuosus. Post
quē reticus ferax frugib⁹ qui excipit galliā bel/
gicam. Thracię tyras iafeth fili⁹ veniens nomē
dedisse ꝓhibet̃. Alij a sęuitia incolarū thraciam
appellatam dixerūt. Huic ab oriente propontis ⁊
vrbs constantinopolis opposita est·a septētrione
vero ister obtendit̃·a meridie ꝟo ęgeo mari ad/
hęret·ab occasu macedonia illi subiacet. Cui⁹ re/
gionē olim bessorū ꝑplus massagetę sarmatę scy/
thę ⁊ alię plurimę nationes incoluerūt. Ampla ē
eni·ideoqꝫ plurimas continuit gentes. Hebrum
fluuiū thracia fundit·qui etiā gentes barbarorū
plurimas tangit. Gręcia a gręco rege vocata·qui
cunctā eā regionem regno incoluit. Sūt aūt pro/
uintię gręcię septē·quarꝫ prima ab occidente dal/
matia·inde epirus·inde hellas·inde thessalia·
inde macedonia·inde achaia ⁊ duę in mari creta
⁊ cyclades. Illyricus aūt generaliter omnis gręci
a est. Dalmatia·a delmi maxima eiusdē ꝓuintię
ciuitate traxisse nomē existimat̃. Adhęret aūt ab
oriente macedonię·a septētrione mysię·ab occasu
istria terminatur. a meridie vero adriatico sinu
claudit̃. Epir⁹ a pyrrho achillis filio cognoīata

cuius pars chaonia quę ante molossia dicta est a
molosso filio pyrrhi quē de andromacha habuit
Sȝ postꝙ̄ occisus ē pyrrhus orestis insidijs an/
dromachā helenus suscepit·tenuitqȝ regnū pri/
uigni qui successerat patri a quo molossia dicta ē
pars epiri: quam helenus postea a fratre chaone
quē in venatu ꝑ ignorantiā dicit̄ occidisse chao/
niā noiauit quasi ad solatiū fratris extincti. Hel/
las dicta a rege helline deucalionis ⁊ pyrrhę fi/
lio·a quo ⁊ pri⁹ gręci hellines nūcupati sūt. Ipsa
est ⁊ attica terra atta prius dicta. Nā gran⁹ qui/
dam gręcię indigena fuit·ex cui⁹ filia attis nomi/
ne attica terra vocata est. Hęc inter macedoniam
⁊ achaiam media iacet·arcadię a septentrionali
parte cōiūcta. Ipsa ē ⁊ vera gręcia·vbi fuit athe/
nas ciuitas mater liberalium litterarꝫ ⁊ philoso/
phorū nutrix·qua nihil habuit gręcia clari⁹ atqȝ
nobilius. In ea ē ⁊ marathoni⁹ campus opiniōe
quondā prelij cruentissim⁹. Helladis aūt duę sūt
ꝓuintię: boetia ⁊ peloponnes⁹. Boetia aūt dicta
hac ex causa. Dū cadmus agenoris fili⁹ europā so/
rorē a ioue raptā ex pręcepto genitoris quęreret
nec reperiret·patris irā formidās ꝯfirmato aīo ele/
git exiliū. Nā bouis forte cōspectę secut⁹ vestigia
amplexus ē sedē vbi illa recubauerat·sicqȝ locū de
noīe bouis boetiā noīauit·vbi ⁊ thebas vrbē cō/
struxit in qua olim ciuilia bella detonuerūt. ⁊ vbi
nati sunt appollo ⁊ hercules maior ille thebanus.
Eadem est aonia vocata a fonte quodā appollini
⁊ musis consecrato qui in eadē boetia est. Pelo/
pōnesus secūda ps helladis a pelope regnata atqȝ
vocata. Thessalia a thessalo rege cognominata·
quę ad meridianā plagā macedonię coniūcta est·
cui⁹ a tergo pieria est. Multa in thessalia flumina
⁊ oppida·inter quę pręcipue thessalonica ⁊ thebe.
Ibi est ⁊ mons parnasus quondā appollini con/
secrat⁹. Thessalia patria achillis ⁊ origo laphi/
tharū fuit·de quib⁹ fert̄·ꝙ hi primo equos fręnis
domuerint·vnde ⁊ centauri dicti sūt. In thessa/
lia primū solidi aurei facti sūt. domandorꝫ quoqȝ
equorꝫ vsus primū repertus est. Macedonię in ex/
ordio ab emathio rege emathię nomē erat·Ꝫ ma/
cedo deucalionis maternus nepos postꝙ̄ ibi acce
pit principatū mutauit vocabulū macedoniāqȝ a
suo noīe dixit. Est autē confinis ab oriente ęgęo
mari·a meridie achaię·ab occasu dalmatię·a se/
ptētrione mysię·patria alexandri magni. ⁊ regio
aureis venis argentiqȝ opima. Lapidē quē pe/
anitē vocant ista gignit. Mons olympus in ea
est·qui excellenti vertice tantū attollit̄ ut in cacu/
mine eius nec nubes nec venti sentiant̄. Achaia
ab achęo rege ⁊ vrbs ⁊ ꝓuintia appellata. Hęc pe/
ne insula est. Nam absqȝ septētrionali parte qua
macedonię iungit̄·vndiqȝ septa ē mari. Ab oriēte
eni habet myrtoū mare·ab euro creticū·a meri/
die ionium·ab africo ⁊ occasu cassiopas insulas·a
sola septētrionali parte macedonię uel atticę ter/
rę adiungit̄. hui⁹ caput est vrbs corinthus·gręcię
decus. Inach⁹ ē achaię fluui⁹. Arcadia vero sinus
achaię est·ut platani foliū·inter ionium ⁊ ęgęum
mare exposita·quā arcas iouis ⁊ caliste filius pe/
lasgis in ditionē redactis ex suo noīe arcadiam
nūcupauit. Ipsa est ⁊ sicyonia a sicyone rege·a q̄
⁊ regnum sicyoniorū est dictum. Habet autē ar/
cadia fluuiū magnū erymanthū·abeston qȝ lapi/
dem·qui semel accensus nūꝙ̄ extinguit̄. Candi/
dissimę etiā merulę ibi nascunt̄. Pannonia ab al/
pibus apęninis est nūcupata·quibus ab italia se
cernit̄. regio vero fortis ⁊ solo lęta duob⁹ satis acrib⁹
fluuijs·drauo sauoqȝ vallata. Coniūgit̄ aūt cum
norico ⁊ retia habens ab oriēte mysiam·ab euro
istriam·ab africo vero alpes apęninos·ab occasu
galliā belgicā·a septētrione danubij fontē uel li/
mitē·qui germaniā galliāqȝ secernit. Istriā ister
amnis vocauit·qui eius terrā influit. Ipse est da/
nubius. Habet aūt istria a septētrione pānoniā.
Italia olim a gręcis ipsis occupata·magna gre/
cia appellata est. Deinde a regis nomine saturnia
mox ⁊ latiū dicta·eo ꝙ idē saturnus a ioue sedi/
bus suis pulsus·ibi latuerit·postremo ab italo si/
culorū rege ibi regnante italia nūcupata est. Cui⁹
situs longitudine amplius ꝙ̄ latitudine a circio
i eurū extēdit̄·a meridie tyrrheno mari·ab aqui/
lone adriatico claudit̄·ab occiduo alpiū iugis fi/
nit̄· terra in omnib⁹ rebus pulcherrima·soli fer/
tilitate·pabuli vbertate gratissima. Habet lacus
venacū·auernū atqȝ lucrinum·fluuios eridanū ⁊
tyberim. ⁊ repētes fontibus baias. Gignit gem/
mas serticen liguriū ⁊ corallium·boam qȝ serpen/
tem·lincem ferā ⁊ diomedias aues. Italia autē ⁊
hispania idcirco hesperię dictę ꝙ gręci hespero
stella nauigent. ⁊ in italia ⁊ in hispania duę·quę
hac ratione discernunt̄. Aut eni hesperiā solā di/
cis. ⁊ significas italiā·aut addis vltimā. ⁊ signi/
ficas hispaniam·quia in fine occidentis est. Tuscia
pars italię·vmbria vero pars tuscię. Tuscia autem
a frequentia sacrorū ⁊ thuris vocata. ἀπὸ τοῦ
θύειν. Umbria vero dicitur ut historię narrant eo
ꝙ tempore aquosę cladis imbribus superfuerit·
⁊ ob hoc vmbria gręce cognoiata. Est eni i iugis
apęnini montis sita i parte italię iuxta meridiē.
Hetruria pars italię dicta ꝙ ei⁹ fines tendebant̄
vsqȝ ad ripā tyberis·quasi ἕτερος ὅρος. Nā
ateros significat alteros oros finis vocat̄. Romę
eni fines antea vnā tm̄ tyberis ripā tenebāt. Alij
hetruriā dictā ab hetrusco principe putāt. Idem
⁊ tyrrhenia a tyrrheno lydij frē·q̄ ex sorte cū po
puli parte de meonia venit ad italiā. Hęc ē ⁊ tu/
scia·Ꝫ tusciam dicere nō debemus·quia nusꝙ̄ legi/
mus. Tuscia autē a frequentia sacrificij ⁊ thuris
dicta est· ἀπὸ τοῦ θύειν. Illic ⁊ aruspicia di/
cunt̄ esse reperta. Apulia vbi brundusium·quam
⁊ olim secuti diomedem ducē condiderūt. Cam/
pania habet terras hyeme anni atqȝ ęstate ver/
nātes. Sol ibi mitis·temperies grata·aer purus
⁊ blandus. Gallia a candore populi nūcupata ē.

Gala enī grece lac dicit̄. Montes enī ⁊ rigoꝛ celi
ab ea parte solis ardoꝛē excludūt·quo fit ut can/
doꝛ coꝛpoꝝ nō coloꝛet̄. Hanc ab oꝛiente alpiū iu/
ga tuentur·ab occasu oceanus includit·a meridie
pꝛerupta pyrenei·a septētriōe rheni fluenta atq̃
germania. Cuius initium belgica·finis aquita/
nia est·regio gleba vberi ac pabulosa. ⁊ ad vsum
animantiū apta·fluminibus q̃ʒ ⁊ fontibus irri/
gua pfusa duobus magnis rheno ⁊ rhodano flu/
uijs. Belgis autē ciuitas est gallię a qua belgica
puintia dicta ē. Cisalpina q꞉ citra alpes. Trans/
alpina id est trāsalpes·contra septrētrionē. Re/
tia vo ꝙ sit iuxta rhenū. Aquitania aūt ab obli/
quis aquis ligeri fluminis appellata·q꞉ ex pluri/
ma parte terminus eiꝰ est·eāq̃ʒ pene in oꝛbe cingit
Hispania pꝛius ab ibero amne iberia nuncupa/
ta. postea ab hispalo hispania cognominata est.
Ipsa ē ⁊ vera hesperia ab hespero stella occiden/
tali dicta. Sita ē aūt inter africā ⁊ galliā·a septē/
trione pyreneis mōtibus clausa·a reliquis par/
tibus vndiq̃ʒ mari cōclusa·salubꝛitate celi equa/
lis·omniū frugum generibꝰ fęcunda·gēmaꝝ me/
talloꝛūq̃ʒ copijs ditissima. Interfluūt eā flumina
magna bethys·mineus·iberus ⁊ tagus auꝝ tra/
hēs ut pactolus. habet puintias sex: taraconen/
sem·carthaginensem·lusitaniā·galetiam·bethycā
⁊ trans freta i regione africę tingitanā. Duę sunt
hispanię·citerioꝛ quę in septētrionali plaga a py/
reneo vsq̃ʒ ad carthaginē poꝛrigit̄. vlterioꝛ quę in
meridiē a celtiberis vsq̃ʒ ad gaditanū fretum ex/
tendit̄. Citerioꝛ aūt ⁊ vlterioꝛ dicta·quasi citra ⁊
vltra·sed citra quasi circa terras. ⁊ vltra uel ꝙ sit
vltima·uel ꝙ nō sit post hāc vlla hoc ē alia terra.

De libya Cap. v.

Libya dicta ꝙ inde libs flat·hoc ē africꝰ.
Alij aiunt epaphum iouis filiū q̄ mem/
phin in ęgypto cōdidit ex cassiota vxoꝛe
pcreasse filiā libyam·quę postea in africa regnū
possedit. Cuius ex noīe terra libya est appellata.
Africam aūt nominatā quidā inde existimāt·q̄si
apꝛicā ꝙ sit aperta cęlo uel sole. ⁊ sine hoꝛroꝛe fri/
goꝛis. Alij dicūt africā appellari ab vno ex poste/
ris abꝛahę de cethura·qui vocatus ē afer·de quo
supꝛa meminimus. Incipit aūt a finibus ęgypti
pgens iuxta meridiē p̄ ęthiopiā·vsq̃ʒ ad atlantē
montem. A septētrionali vo parte mediterraneo
mari cōiūcta claudit̄. ⁊ i gaditano freto finit̄·ha/
bēs puintias libyā cyrenensem·pentapolim·tri/
polim·biçantiū·carthaginē·numidiā·maurita/
niā sitifensem·mauritaniā cęsariensem·maurita/
niā tingitanā. ⁊ circa solis ardoꝛē ęthiopiā. Li/
bya cyrenensis i parte africę pꝛima ē·a cyrene vr/
be metropoli·quę est in eius finibus·nuncupata.
Huic ab oꝛiente ęgyptus ē·ab occasu syrtes ma/
ioꝛes ⁊ troglodytę·a septētrione mare libycum·a
meridie ęthiopię ⁊ barbaroꝝ varię natiōes. ⁊ so/
litudines inaccessibiles·quę etiam basiliscos ser/
pentes creant. Pentapolis gręca lingua a quinq̃ʒ
vrbibus nūcupata·id est cyrene·beronice·ceutria
apollonia·ptolomais: ex quibꝰ ptolomais ⁊ be/
ronice a regibus noīatę sunt. Est aūt pentapolis
libyę cyrenensi adiuncta. ⁊ eius finibꝰ deputata.
Tripolitanam quoq̃ʒ puintiā gręci lingua sua si/
gnāt de numero triū magnaꝝ vꝛbiū·ocea·tabaꝛ/
ce·leptis magnę. hęc habet ab oꝛiēte syrtes ma/
ioꝛes ⁊ troglodytas·a septētrione mare adriaticū
ab occasu biçantiū·a meridie getulos ⁊ garamā/
tas vsq̃ʒ ad oceanū ęthiopicum ptendentes. Bi/
çacena regio ex duobꝰ nobilissimis oppidis nomē
soꝛtita est·ex quibꝰ vnū adrometꝰ vocat̄·alterū bi/
çantiū. Hęc sub tripoli est·patens passuū ducēta
uel amplius milia·fęcunda oleis. ⁊ glebis ita pꝛę/
pinguis ut iacta ibi semina incrementa pene cen/
tesimę frugis renascāt̄. Çeugis vbi carthago ma/
gna·ipsa est ⁊ vera africa inter biçantiū ⁊ numi/
diam sita·a septētrione mari siculo iūcta. ⁊ a me/
ridie vsq̃ʒ ad getuloꝛum regionem poꝛrecta·cuius
pxima queq̃ʒ frugifera sunt·vlterioꝛa aūt bestijs
⁊ serpentibus plena atq̃ʒ onagris magnis in de/
serto vagātibꝰ. Getulia aūt africę pars mediter/
ranea est. Numidia ab incolis passim vagantibꝰ
sic vocata·ꝙ nullam certā haberent sedem. Nam
lingua eoꝝ incertę sedes ⁊ vagę numidię dicunt̄.
Incipit aūt a flumine amisiga ⁊ in çeugitanū li/
mitem desinit·habens ab oꝛtu syrtes minoꝛes·a
septētrione mare qd̄ intendit sardiniā·ab occasu
mauritaniā sitifensem·a meridie ęthiopum gētes
regio campis pꝛępinguis. Ubi aūt siluestris ē·fe/
ras educat·vbi iugis ardua·eq̄s ⁊ onagros pꝛo/
creat. Eximio etiā marmoꝛe pꝛędicat̄·qd̄ numi/
dicū dicit̄. Habet vꝛbes pꝛęcipuas hyppone·regiū
⁊ susicadam. Mauritania vocata a coloꝛe popu/
loꝝ. Gręci enim nigrum mauron vocant. Sicut
enī gallia a candoꝛe populi·ita mauritania a ni/
gredine nomen soꝛtita est. Cuius pꝛima puintia
mauritania sitifensis est·quę sitifi habuit oppidū
a quo ⁊ vocabulum traxisse regio phibet̄. Mau/
ritania vo cęsariensis colonię cęsarię ciuitas fuit
⁊ nomen puintię ex ea datū. Utręq̃ʒ igit̄ sibi con/
iunctę ab oꝛiente numidiā habent·a septētrione
mare magnum·ab occasu flumen maluā·a meri/
die montem astrixim·qui discernit inter fęcundā
terrā ⁊ harenas iacentes·vsq̃ʒ ad oceanū. Mau/
ritania tingitana·a tingi metropolitana huius
puintię ciuitate vocata est. Hęc vltima africę ex/
urgit a montibꝰ septem·habens ab oꝛiente flumē
maluam·a septētrione fretū gaditanū·ab occi/
duo oceanum atlanticum·a meridie gaulalū gen/
tes vsq̃ʒ ad oceanū hesperiū perrantes·regio gi/
gnens feras simias dꝛacones ⁊ struthiones. Olim
etiam ⁊ elephantis plena fuit·quos sola nūc in/
dia parturit. Garamātis regiōis caput garama
oppidum fuit. Est autē inter cyrenensem ⁊ ęthio/
piam·vbi est fons qui friget caloꝛe diei ⁊ calet fri/
goꝛe noctis. Ęthiopia dicta a coloꝛe populoꝛum
ꝙ solis vicinitas toꝛret. Deniq̃ʒ vim sideris pdit

hominũ color. est eni ibi iugis ęstus. Nã quicqd eius est sub meridiano cardine est. Circa occiduũ aũt montuosa est. harenosa in medio. ad orientalem vo plagã deserta. cuius situs ab occiduo atlantis montis ad orientẽ vsqꝫ in ęgypti fines porrigitur. a meridie occano. a septẽtrione nilo flumine clauditur. plurimas habens gentes. diuerso vultu ⁊ monstruosa specie horribiles. Ferarũ quoqꝫ ⁊ serpẽtiũ referta ẽ multitudine. Illic quippe rhinocerota bestia. ⁊ camelopardus. basiliscus. dracones ingentes: ex quorũ cerebro gẽmę extrahuntur. Hiacynthus quoqꝫ ⁊ chrysopassus ibi repiuntur. Cinnamomũ ibi colligitur. Duę sũt aũt ethiopię. vna circa solis ortũ. altera circa occasum in mauritania. Extra tres autẽ partes orbis. quarta pars trans oceanum interior est in meridie. quę solis ardore nobis incognita ẽ. in cuius finibus antipodas fabulose inhabitare ꝓdunt. Proxima autem hispanię mauritania ẽ. deinde numidia. inde regio carthaginensis. postqꝫ getuliã accipimus. postea ethiopiam. inde loca exusta solis ardoribus. Sciendũ sane ꝙ quędam ꝓuintię primum de noĩe auctoris appellatę sunt. postea a ꝓuintia gentis nomen est factũ. Nã ab italo italia. ⁊ rursus ab italia italus ⁊ sic vtimur ipso noĩe gentis quõ fuit ipsũ nomẽ auctoris. vnde deriuatũ est nomen ꝓuintię. Ex q̃ accidit ex vno homine noĩari ⁊ ciuitatẽ ⁊ regionẽ ⁊ gentẽ. Prouintię aũt ex causa vocabulũ acceperunt. Principatus nãqꝫ gentiũ. qui ad alios reges ptinebãt. cũ in ius suũ romani vincendo redigerent. ꝓcul positas regiones. ꝓuintias appellauerũt. Patria autẽ vocata ꝙ cõmunis sit omniũ qui in ea nati sunt. Terrã aũt significari ut prędiximus elementũ. terras vo singulas partes. ut africa. italia. Eadẽ ⁊ loca. Nã loca ⁊ terrę spacia in orbe terrarũ multas in se continẽt ꝓuintias. sicut in corpe locus est pars vna multa in se continens membra. sicut ⁊ domus multa in se continens cubicula. sic terrę ⁊ loca dicuntur terrarũ spacia. quorũ ptes sunt ꝓuintię. sicut in asia phrygia. in gallia retia. i hispania herbyca. Nã asia locus ẽ: ꝓuintia asię phrygia. troia regio phrygię. iliũ ciuitas troię. Itẽ regiones partes sũt ꝓuintiarũ. quas vulgus cõuentus vocat. sicut i phrygia troia sicut in galitia cantabria asturia. A rectoribus aũt regio nũcupata est. cuius ptes territoria sũt. Territoriũ aũt vocatũ. q̃si tauritoriũ: tritũ bobus ⁊ aratro. Antiqui eni sulco ducto ⁊ possessionũ ⁊ territoriorũ limites designabant.

De insulis Cap. VI.

INsulę dictę ꝙ in salo sint. id est in mari. Ex his quęqꝫ notissimę ⁊ maximę. quas plurimi veterũ solerti studio indagauerunt. notãdę sũt. Britannia oceani insula interfuso mari toto orbe diuisa. a vocabulo suę gentis cognominata. Hęc aduersa galliarũ parte ad prospectũ hispanię sita est. Circuitus eius quadragies occies. lxxv. milia. multa ⁊ magna flumina in ea. fõtes calidi. metallorũ larga ⁊ varia copia. gagates lapis ibi plurimus ⁊ margaritę. Thanatos insula oceani. freto gallico a britannia ẽ varia tenuis separata. frumentariis cãpis ⁊ gleba vberi. Dicta aũt thanatos. a morte serpentiũ. quos cũ ipsa nesciat. asportata inde terra quoquo gentiũ vecta sit. angues ilico ꝑimit. Tile vltima insula oceani inter septẽtrionalẽ ⁊ occidentalẽ plagam vltra britanniã a sole nomen habens. quia in ea ęstiuũ solsticiũ sol facit. ⁊ nullus vltra eã dies est. vnde ⁊ pigrũ ⁊ concretũ ẽ eius mare. Orchades insulę oceani vltra britãniã positę numero. xxxiij. quarũ. xx. desertę sũt. xiij. coluntur. Scotia eadem ⁊ hibernia: ꝓxima britannię insula spacio terrarũ angustior ſ; situ fęcũdior. Hęc ab africo in boreã porrigitur. Cuius ptes priores hiberiã ⁊ cantabricum oceanum intendunt. vnde ⁊ hibernia dicta. Scotia aũt ꝙ ab scotorũ gentibus colitur appellata. Illic nullus anguis. auis rara. apis nulla. adeo ut aduectos inde pulueres seu lapillos. si qs alibi sparserit inter aluearia examina fauos deserant. Gades insula i fine herbycę ꝓuintię sita. quę dirimit europã ab africa. i qua herculis colũnę visuntur. ⁊ vnde tyrrheni maris faucibus oceani ęstus ĩmittitur. Est aũt a continẽti terra centũ. xx. passibus diuisa quã tyrij a rubro mari ꝓfecti occupãtes. in lingua sua gades. id est septã noĩauerũt. ꝓ eo ꝙ circũsepta sit mari. Nascitur i ea arbor similis palmę. cuius gũmis ĩfectũ vitrũ ceramniũ gẽmã reddit. Fortunatarũ ĩsulę vocabulo suo significãt oĩa ferre bona. q̃si fęlices ⁊ beatę fructuũ vbertate. Sua enim apte natura preciosarũ poma siluarũ parturiũt. Fortuitis vitibus iuga collium vestiuntur. Ad herbarũ vicem messis ⁊ olus vulgo ẽ. Unde gentiliũ error ⁊ secularium carmina poetarũ ꝓpter soli fęcunditatẽ. easdẽ esse paradisum putauerũt. Sitę sunt aũt in oceano cõtra lęuã mauritanię occiduo ꝓximę ⁊ inter se interiecto mari discrete. Gorgodes insulę oceani obuersę ꝓmontorio. qđ vocatur hesperuceras. q̃s incoluerũt gorgones fęminę. alitę pernicitate. hirsuto ⁊ aspero corpe. ⁊ ex his insulę cognominatę. Distant aũt a continẽti terra bidui nauigatione. Hesperidum insulę vocatę a ciuitate hesperide quę fuit i finibus mauritanię. Sũt eni vltra gorgodes sitę sub atlanteũ littus i intimis maris finibus. i quarũ hortis fingũt fabulę draconem ꝑuigilem aurea mala seruantẽ. Fertur eni ibi esse maris ęstuariũ adeo sinuosis lateribus tortuosũ ut visentibus ꝓcul lapsos angueos imitetur. Cryse ⁊ argire insulę in indico oceano sitę. adeo fęcũdę copia metallorũ ut plęriqꝫ eas aureã supficiẽ ⁊ argenteã habere ꝓdiderint. vnde ⁊ vocabula sortitę sunt. Taprobana insula indię subiacens ad eurũ. ex quo oceanus indicus incipit. patens i longitudine octingentis septuagintaquinqꝫ milibus passuũ. in latitudine sexcenta vigintiquinqꝫ milia stadiorũ. scinditur amni interfluo. tota margaritis repleta ⁊ gẽmis. Pars eius

bestijs ⁊ elephantis repleta est· partē ṽo hoīes tenent. In hac insula dicūt in vno anno duas esse ęstates ⁊ duas hyemes ⁊ bis floribꝰ vernare locū Tilos insula ē indię ferens oī tēpore folia. Hucusq̧ oceani insulę. Itē insulę quę ab hellesponto vsq̧ ad gades ī mari magno constitutę sūt. Cyprus insula a ciuitate cypro quę ī ea est nomē accepit· ipsa est ⁊ paphos veneri consecrata in carpathio mari vicina austro famosa quondā diuitijs ⁊ maxime ęris. Ibi eni prima huiꝰ metalli inuentio ⁊ vtilitas fuit. Creta insula gręcię pars est ingens contra peloponnesum. Hęc primū a temperie cęli macaroneson appellata est· deinde creta dicta a crete quodam indigena quē aiūt vnū cretarū fuisse a quibꝰ iupiter ibi absconditꝰ est ⁊ enutritus. Est autem insula gręcię inter ortū ⁊ occasum longissimo tractu porrecta a septētrione gręcię ęstibꝰ· ab austro ęgyptijs vndis perfusa. Fuit aūt quondā centū vrbibus nobilis· vnde ⁊ hecatompolis dicta est. Prima etiam remis ⁊ sagittis claruit· pͥma litteris iura finxit· equestres turmas prima docuit. Studiū musicū ab idęis dactylis ī ea cęptū· capris copiosa· ceruis eget· lupos ⁊ vulpes· aliaq̧ ferarū noxia nusq̄ gignit· serpens ibi nullꝰ. ⁊ noctua nulla. ⁊ si inueniat̃ statim emorit̃. Larga est autē vitibꝰ ⁊ arboribꝰ. Dictamus herba in creta nascit̃ ⁊ alimos quę admorsa diurnā famem ꝓhibet. Sphalongos aūt venenatos gignit. ⁊ lapidē qui idęus dactylus dicit̃. Abydos insula in europa suꝑ hellespontū posita· angusto ⁊ ꝑiculoso mari separata. ⁊ abydos gręce dicta ꝙ sit introitꝰ hellesponti maris· in quo xerxes pontem ex nauibus fecit. ⁊ in gręciam transijt. Coos insula adiacēs ꝓuintię atticę in qua hippocrates medicus natus ē· quę ut Varro testis est arte lanificij prima in ornamento fęminarum inclaruit. Cyclades insulę antiquitus gręcię fuerunt· quas inde cyclades autumāt dictas· ꝙ licz spacijs longioribus a delo ꝓiectę in orbem· tn̄ circa delū sitę sūt. Nam orbem κύκλον greci loquūt̃. Quidā ṽo nō ꝙ in orbem digestę sed ꝓpter scopulos qui circa eandem sunt dictas putant cyclades. Hę in hellesponto inter ęgęū ⁊ maleum mare constitutę circūdant̃ etiā pelago myrtoo. Sunt aūt omnes numero. liiij. tenentes a septentrione in meridiem milia qningenta. ab oriente in occasū milia ducenta. metropolis earū rhodus. Delos insula· in medio cycladū sita. Et dicta delos fertur· ꝙ post diluuiū qd̄ ogigi tēporibꝰ notat̃: cū orbē multis mensibus continua nox iumbrasset· ante omnes terras radijs solis illuminata est· sortitaq̧ ex eo nomē· ꝙ prima manifestata sit visibus humanis Nā δῆλον greci manifestū dicunt. Ipsa est ⁊ ortygia· eo ꝙ primū ibi visę sunt coturnices aues quas gręci ortygias vocāt. In hac insula latona enixa est apollinē ⁊ dianā. Delos autē ⁊ ciuitas dicit̃ ⁊ insula. Rhodos cycladū prima ab oriente in qua rosę capitoliū dicit̃ esse inuentū dū ibi ciuitas condere᷑t· ex quo ⁊ vrbs ⁊ insula rhodos est appellata. In hac vrbe solis colossus fuit ęreus. lxx. cubitoꝝ altitudine. Fuerunt ⁊ alij. c. numero in eadē insula colossi minores. Tenedos vna ex cycladibus ad septētrionē sita: in qua olim ciuitas a tene quodam condita est. vnde nomē vrbis illiꝰ· uel potius insulę fuit. Nam tenes iste infamatus ꝙ cum nouerca sua concubuisset· fugiens in hanc insulā· vacuā cultoribus obtinuit. Unde ⁊ tenedos insula dicta est· sic Cicero. Tenen ipsū cuiꝰ ex noīe tenedos nominat̃. Carpathos vna ex cycladibus a meridie posita contra ęgyptū· a qua carpathiū mare appellatū est· vocata ꝓpter celerē fructuū maturitatē. Est eni int̃ ęgyptū ⁊ rhodū. Ex hac insula dicunt̃ ⁊ carpasię naues magnę ⁊ spaciosę. Cyterea insula vna ex cycladibus a parte occidua sita· cuiꝰ porphyris antea nomen fuit. Cyterea aūt vocata· ꝙ ibi venus orta sit. Icaria insula vna de cycladibus· quę icareo mari nomē dedit. Hęc inter samū ⁊ myconiū ꝓcurrentibꝰ saxis inhospitalis est ⁊ nullis finibus portuosa. Dicit̃ autē icarū cretensem ibi naufragio interisse ⁊ de exitu hominis impositū nomen loco. Naxos insula a dionysio dicta· quasi dionaxon ꝙ fertilitate vitiū vincat cęteras. est aūt a delo. xviij. milia passuū separata· ex qua olim iouis fert̃ aduersus titanas fuisse ꝑfectus. Melos ex numero cycladum vna omniū insularum rotundissima· vnde ⁊ nūcupata. Historia dicit ex iasone natū fuisse filomelū ⁊ plutū· ex filomelo pareantū genitū: qui de suo nomine paron insulā ⁊ oppidū appellauit. prius aūt minoia· deinde paros dicta· de q̄ Virgilius: niueāq̧ paron. Gignit eni marmor cādidissimū· qd̄ pariū dicunt. Mittit ⁊ sardiū lapidē marmoribꝰ quidē pręstantiorē. ⁊ inter gēmas vilissimū. Chios isula syra lingua appellat̃· eo ꝙ ibi mastix gignitur. Syri eni masticē chion vocant Samo insula est ī mari ęgęo· vbi nata ē iuno· ex q̄ fuit sibylla samia. ⁊ pythagoras samiꝰ a q̄ philosophię nomen inuentū ē. In hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur. vnde ⁊ vasa samia appellata sūt. Sicilia a sicano rege sicania cognominata est· deinde a siculo itali fratre sicilia. Priꝰ aūt trinacria dicta ꝓpter tria acra· id ē ꝓmontoria: peloꝝ· pachynū ⁊ lilybęū. Trinacria eni gręcū est· qd̄ latine triquadra dicit̃· quasi in tres quadras diuisa. Hęc ab italia exiguo freto discreta· africū mare ꝓspectās· tris frugifera· auro abundans· cauernis tn̄ ⁊ fistulis penetrabilis· ventisq̧ ⁊ sulphure plena. Unde ⁊ ibi ętnę montis exrant incendia· in cuiꝰ freto scylla ē ⁊ charybdis· quibꝰ nauigia aut absorbunt̃ aut collidunt̃. Fuit autē quondā patria cyclopū. ⁊ postea nutrix tyrānoꝝ frugū fertilis· ac pͥmū terris omnibꝰ cōmissis seminibꝰ aratro ꝓscissa: Principē vrbiū syracusas habet· fontē arethusam. ⁊ alpheū fluuiū magnorū generatorē equoꝝ. In ea insula pͥmū ē inuēta comędia. Achaten lapidem ipsa primū ex achate

flumine edidit. Parturit ⁊ mare eiꝰ corallũ, gignit ⁊ sales agrigentinos in igne solubiles crepitãtes in aquis. Omnis ambitus eiꝰ claudit stadiorum triũ miliũ. Salustius aũt dicit italię coniunctã fuisse siciliã, ſʒ mediũ spaciũ impetu maris diuisũ ⁊ ꝑ angustiã scissum. Tapsũ insula stadijs .x. a sicilia remota iacens ⁊ planior, vnde ⁊ nũcupata. de qua Virgilius: Tapsũq; iacentẽ. Eolię insulę sicilię appellatę ab ęolo ipporę filio, quẽ poetę finxerũt regẽ fuisse ventorꝝ. ſʒ ut Varro dicit, rector fuit istarꝝ insularꝝ. ⁊ qr ex earꝝ nebulis ⁊ fumo futuros predicebat flatus ventorꝝ, ab impitis visus est ventos sua potestate retinuisse. Eędẽ insulę ⁊ vulcanię vocantͬ, ꝙ ⁊ ipsę sicut ętna ardeãt. Sũt aũt nouẽ, habẽtes ꝓpria noia, quarꝝ primã liparꝰ quidã liparẽ vocauit, qui eã ante ęolũ rexit. Altera hiera vocatͬ, ꝙ sit collibꝰ eminẽtissimis. reliquę ꝯo id ẽ strongyle, didyme, eriphusa, phestias, phenicusa, euonymos, ericodes, phęcicodes, quę qm̃ nocte ardẽt, ęolię siue vulcanię dicũtͬ. Ex his quędã ab ĩitio nõ fuerũt, quędã postea mari editę vsq; nũc ꝑmanent. Stoechades insulę massiliensiũ .lx. miliũ spacio a continenti in fronte narbonensis ꝓuintię qua rhodanꝰ fluuius in mare exit. Dictę aũt grece stoechades, q̈si operę i ordinẽ sint positę. Sardis hercule ꝓcreatus, cũ magna multitudine a libya ꝓfectus sardiniã occupauit ⁊ ex suo vocabulo insulę nomẽ dedit. Hęc i africo mari facie vestigij hũani in oriente q̈ꝫ i occidente latior ꝓminet, ferme paribꝰ lateribꝰ quę in meridiẽ ⁊ septẽtrionẽ vertũt, ex quo ante cõmertiũ a nauigãtibꝰ grecorꝝ ichnos appellata est. Terra patet i longitudine milia .cxl. i latitudine .xl. In ea neq; serpens gignitͬ, neq; lupus, ſʒ solifuga tm̃ animal exiguũ hominibus ꝑnitiosum. Venenũ q̈ꝫ ibi nõ nascitͬ nisi herba ꝑ scriptores plurimos ⁊ poetas memorata apiastro similis quę hominibꝰ rictus contrahit, ⁊ quasi ridentes interimit. Fontes habet sardinia calidos infirmis medelã prębẽtes, furibus cęcitatẽ, si sacramento dato oculos aquę eiꝰ tetigerint. Corsicę insulę exordium incolę ligures dederũt, appellãtes eã ex nomine ducis. Nã quędam corsa noie ligus mulier, cum taurũ ex grege quẽ ꝓpe littora regebat transnatare solitũ, atq; ꝑ interuallũ corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurũ a ceteris digredientem vsq; ad insulã nauigio ꝓsecuta est. Cuiꝰ regressu insulę fertilitatẽ cognoscẽtes ligures ratibus ibi ꝓfecti sũt, eãq; nomine mulieris auctoris ⁊ ducis appellauerunt. Hęc aũt insula grece cyrne dicitͬ, a cyrno herculis filio habitata. de q̃. Virgilius: cyrneas taxos. Diuiditͬ aũt a sardinia .xx. miliũ freto cincta ligustici ęquoris sinu ad ꝓspectum italię. Est aũt multis ꝓmontorijs angulosa gignens lętissima pabula, ⁊ lapidẽ quẽ cacociten greci vocãt. Ebissus insula hispanię dicta ꝙ a ęomo non ꝓcul sit, q̈si eboços. Nam .lxx. stadijs ab ea distat. Cuiꝰ terrã serpẽtes fugiũt. Huic cõtraria ẽ colubraria, quę referta ẽ anguibꝰ. Baleares isulę hispanię duę sũt: aphrosiades, ⁊ gymneside maior ⁊ minor. Unde ⁊ eas vulgus maioricam ⁊ minoricã nũcupant. In his primũ insulis inuẽta est fũda q̃ lapides emittũtͬ, vnde ⁊ baleares dictę. βάλλειν eñi grece emittẽ dicitͬ. vñ ⁊ balista, q̈si missa. ⁊ fũdibulũ. Virgiliꝰ Balearis ꝟbera fũdę.

De ꝓmontorijs Cap. VII.

Commune est insulis ut ꝓmineant. Inde ⁊ loca capꝝ ꝓmontoria dicuntͬ, sic Salustius de sardinia. In oriente latior ꝓminet q̈ꝫ in occidente. Sigeum ꝓmontoriũ asię vbi hellespontus apertiꝰ dilatatͬ. Dictũ aũt sigeũ ꝓpter herculis taciturnitatẽ, qr ꝓhibitꝰ hospitio a laomedonte troianorꝝ rege, simulauit abscessũ ⁊ inde cõtra troiã cũ silentio venit, quod dicitͬ σιγη. Maleũ ꝓmontoriũ grecię qđ intrat mare ⁊ ꝑ milia quinquaginta ꝓtenditͬ vbi vnda ita sęua est, ut ꝓsequi nauigantes videatͬ. Hoc autẽ ꝓmontoriũ a maleo rege argiuorꝝ nomen accepit. Pelorꝝ promontoriũ sicilię respiciẽs aquilonem, ſm Salustiũ dictũ a gubernatore hãnibalis illic sepulto. Pachynũ ꝓmontoriũ sicilię austrũ spectans, ab aeris crassitudine dictũ. Nam παχυσ est pinguis ⁊ crassus. Austro eñi perflatͬ. Lilybęũ promontoriũ sicilię, solis occasũ intẽdẽs, vocatũ ab eiusdẽ nois ciuitate, quę ibi est sita. Borion promontoriũ numidię, vocatũ ita ꝙ aquilonẽ intendat. Hoc ipponeregiũ postea dictum pro eo ꝙ sit ęquore interruptũ. Calpis hispanię ꝓmontoriũ.

De mõtibꝰ ceterisq; terrę vocabulis Cap. VIII.

Montes sũt tumores terrarꝝ altissimi dicti ꝙ sint eminẽtes. Quidã aũt ꝓprijs ex causis vocati sũt, ex quibꝰ notandi sunt q̈ opinione maximi celebrantͬ. Mons caucasus ab india vsq; ad taurũ porrectus ꝓ gentiũ ⁊ linguarꝝ varietate quoq̃ versũ vadit, diuersis noibꝰ nuncupatͬ. Ubi aũt ad orientẽ in excelsiorẽ consurgit sublimitatẽ, ꝓpter nimiũ candorẽ caucasus nũcupatͬ. Nã orientali lingua caucasũ significat candidũ, id est niuibꝰ densissimis candicantẽ. Unde ⁊ eũ scythę q̃ eidẽ monti iũguntͬ croacasin vocauerũt. Casin eñi apud eos candor siue nix dicitur. Mons taurꝰ a plerisq; idẽ vocatͬ q̃ ⁊ caucasꝰ. Libanus mons phęnicũ altissimꝰ, cuius meminerũt ꝓphetę, dictꝰ a thure, qr ibi colligitͬ. Cuiꝰ ea ꝑs quę est sup eum ad orietalẽ plagã respiciẽs, antilibanꝰ appellatͬ, id ẽ ꝯtra libanũ. Ararath mõs armenię i q̃ archã historię pꝰ diluuiũ resedisse testãtͬ. Uñ ⁊ vsq; hodie ibidẽ lignorꝝ eiꝰ videtͬ vestigia. Acroceraunij montes ꝓpter altitudinẽ ⁊ fulminũ iactꝰ vocati sũt. Grece eñi fulmẽ ceraunios dicitͬ. Sũt aũt intͬ armeniã ⁊ hiberiam incipientes a portis caspijs vsq; ad fontẽ tigridis fluuij. Hyperborei mõtes scythię dicti ꝙ supra id ẽ vltra eos flat boreas. Riphei mõtes i capite germanię sũt a ꝑpetuo ventorꝝ flatu noiati. Nã ριφη grece impetꝰ ⁊ ορμη dicitͬ. Olympus mons macedonię: nimiũ precelsꝰ, ita ut sb illo nubes eẽ dicantͬ. De q̃ Virgiliꝰ: Nubes excessit olympus.

Dictus autē olympus quasi ololampus·id est q̄si celum. Hic mons macedoniā diuidit a thracia. Athos mons macedonię. ⁊ ipse altior nubibus·tātoq; sublimis ut ī lemnū vmbra eiꝰ ptēdat·quę ab eo. lxxxvi. milibus separať. Parnasus mons est thessalię·iuxta boetiā·qui gemino vertice est erectus in cęlum. Hic in duo findiť iuga cirrha ⁊ niysa. vnde ⁊ nūcupatꝰ·eo ꝙ ī singulis iugis colebanť appollo ⁊ liber. Hęc iuga a duobꝰ fratribꝰ citheron ⁊ helicon appellāť. Nā helicon dictꝰ ab helicone fratre citheronis. Itē ceraunij sūt mōtes epiri·a crebris dicti fulminibꝰ. Grece enī fulmen ceraunos diciť. Apęninꝰ mons appellatꝰ·q̄si alpes pęnice·q: hanibal veniēs ad italiā easdem alpes aperuit. vnde ⁊ Uirgilius: Alpes imittit aptas. Has enī hanibal·post bella hispanię aceto rupit. Juuenalis: Et montem rupit aceto. Et inde loca ipsa quę rupit·apęninę alpes vocanť. Mons ętna ex igne ⁊ sulphure dictꝰ·vnde ⁊ gehenna. Constat aūt hunc ab ea parte qua eurus ⁊ africus flat habere speluncas plenas sulphuris· ⁊ vsq; ad mare deductas·quę speluncę recipiētes in se fluctus ventū creant·qui agitatꝰ ignē gignit ex sulphure·vnde fit qđ videť incendiū. Pyrrhenęꝰ ⁊ ipse a crebris fulminū ignibꝰ nuncupatus. Gręce enī ignis pyro vocať. Iste est qui inter galliam atq; hispaniā·quasi de industria munimentū interiacet. Soluriꝰ a singularitate diciť·ꝙ omnibꝰ hispanię mōtibꝰ solus altior videať·siue ꝙ oriēte sole ante radius eius in eo q̄ ipse cernať. Calpes mons in vltimis finibꝰ oceani·qui dirimit europam ab africa·quē atlantis finē esse dicūt·de quo Lucanus. Hesperiā calpē sūmūq; impleuit atlantem. Atlas ꝓmethei frater fuit ⁊ rex africe·a quo astrologię artem ꝑmū dicūt excogitatā. Ideoq; dictꝰ est sustinuisse cęlū. Ob eruditionē igiť eius disciplinę ⁊ scientiā cęli nomen eius in montem africę deriuatū est·qui nūc atlas cognominať qui ꝓpter altitudinē suā quasi cęli machinā·atq; astra sustentare videť. Alpes autē ꝓprie montes gallię sunt. De quibꝰ Uirgilius. Aereas alpes. Et dicendo aereas·verbū expressit a verbo. Nā galloꝝ lingua alpes·mōtes alti vocanť. Hęc sūt enī quę italię muroꝝ exhibēt vicē. Colles sūt pręeminentiora iuga montiū q̄si colla. Juga autē montiū ex eo appellata sūt·ꝙ ꝓpinq̄tate sui iūganť. Tumulus est mons breuis·quasi tumēs tellus. Itē tumulus·terra congesta·vbi nulla memoria ē. Ualles sunt humilia loca·quasi vulsa. Hinc ⁊ conualles depressa loca terraꝝ inter montes. Campꝰ est terraꝝ planities. Dictus autē campus ꝙ breuis sit pedibus nec erectus ut montes·ʒ patens ⁊ spacio suo porrectꝰ ⁊ iacens. vnde ⁊ gręce pedion diciť. Sumpsit aūt nomen ex gręca etymologia. Cami enī gręce breue diciť. Solum est omne qđ sustinet·a soliditate dictū scilicet·vnde ⁊ de mari Uirgiliꝰ ait. Subtrahiťq; solū. Saltꝰ sunt vasta ⁊ siluestria loca vbi arbores exiliūt in altū. Fauces sunt angustorū locorum aditus inter arduos montes·loca angusta ⁊ breuia·dicta a fauciū similitudine·q̄si foces. Confrages loca in quę vndiq; venti currunt·ac sese frangunt. ut Neuius ait: In montes vbi venti frangebāt locū. Scabra sūt loca situ aspera·vnde ⁊ scabies diciť a corporis asperitate. Lustra obscura latibula ferarū ⁊ lupoꝝ cubilia sunt·vnde ⁊ lupanaria lustra dicunť ꝑ contrarium videlicʒ·quia parū illustranť. Lucus est locus densis arboribꝰ septus·solo lucē detrahens. Potest ⁊ a collucendo crebris luminibus dici·quę ibi ꝓpter religionē gentiliū cultūq; fiebant. Deserta vocata·quia nō seruntur. ⁊ ideo q̄si deseruntur. ut sunt loca siluarū ⁊ montiū·contraria vberrimaꝝ terraꝝ·quę sunt vberrimę glebę. Deuia sunt loca secreta ⁊ abdita·q̄si extra viā. Ipsa sunt ⁊ inuia. Inde ⁊ auiaria secreta loca ⁊ a via remota·aut tm̄ adibilia auibus. Unde est illud: Inculta rubēt auiaria bacis. Amęna loca Uarro dicta ait·eo ꝙ solum amorem pręstent. ⁊ ad se amanda alliciāt. Uerius Flaccus ꝙ sine munere sint·nec quicq̄ his officia·quasi amunia hoc ē sine fructu·vnde nullus fructus exoluiť. Inde etiā nihil pręstātes īmunes vocanť. Aprica loca·quę sole gaudent·q̄si ανεύφρικης.id ē sine frigore·siue ꝙ sint aperto cęlo. Opaca vero loca·q̄si operta·cęlo aprico contraria. Lubricū dici constat locum·ab eo ꝙ ibi quis labiť. ⁊ lubricum diciť·non qđ labiť·ʒ in quo labiť. Ęstiua sunt loca vmbrosa·quibus ꝑ ęstatem vitant pecora solis ardorem. Statius: Et vmbrosi patuere ęstiua licęi. Naualia sūt loca vbi naues fabricanť. Hoc ⁊ textrinum vocať. Statio est vbi ad tempus stāt naues Portus vbi hyemāt. Importunū autem in quo nullum est refugiū·quasi nullus portus. Portus aūt locus est ab accessu ventorū remotus·vbi hiberna opponere solēt. Et portus dictus a deportandis cōmertijs. Hūc veteres a baiulādis mercibus baias vocabāt·illa declinatione a baia baias·ut a familia familias. Littus est terra aquę ⁊ mari vicina. Et dictum littus q: fluctu elidiť·uel ꝙ aqua alluiť. Cicero in topicis: Littus ē aqua qua fluctus eludit. Circūluuium locus quē aqua circūluit. Alluuiū consumptio riparū ex aquis. Margo est pars cuiuslibet loci: utputa maris· vnde ⁊ nomen accepit. Maritima quasi maris intima. Ostia ab ingressu ⁊ exitu fluminis dicta ī mari. Continēs ꝑpetua terra nec vllo mari discreta·quē gręci pyron vocant.

De inferioribus terrę Cap. IX.

SPecus est fossa sub terra qua prospici potest. Spelea gręce·spelunca latine. Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus·quem gręci paronia appellāt·uel acherontea. Etiā Uarro spiraculū dicit huiuscemodi locum. ⁊ spiracula ex eo dicunť loca·qua terra spiritum edit. Hiatus pręruptio terrę ꝓfunda·q̄si hitus. Proprie aūt hiatus ē hominis oris apertio

translata a feris· quaꝝ auiditas oris adapertio/
ne monstratur. Profundum ꝓprie quasi cuius porro
sit fundus. Abusiue aūt ꝓfundum uel sursum uel
deorsum dicitur· ut mare ac terra celūq; ꝓfundum.
Baratrū nimię altitudinis nomē ē. ⁊ dictū bara
trū q̄si vorago atra· scilicet a ꝓfūditate. Herebus
inferorum profunditas· atq; recessus. Styx ἀπὸ
τῆσ στυγόσ .id est a tristicia dicta· eo ꝙ tristes
faciat· uel ꝙ tristiciam gignat. Cocytus locus in/
feri· de quo Job ita loquitur: dulcis fuit glareis
cocyti. Cocytus aūt nomē accepit gręca iterpre-
tatione· a luctu ⁊ gemitu. Tartarus uel quia illic
omnia turbata sunt. ἀπὸ τοῦ ταράττειν .uel
quod verius est· ἀπὸ τῆσ τρήσεωσ .id est a tre/
more frigoris quod ē algere ⁊ rigere scilicet· q: lu/
ce soleq; caret. Nā neq; illic vapores sūt· q̄ ex so/
lis luce gignuntur· neq; flatꝰ· q̄ eiusdē motibꝰ inci/
tantur· sꝫ ꝑpetuus stupor. Tartariçin enī horrere ⁊
tremere apud grecos legitur. Illic erit fletus ⁊ stri/
dor dentiū. Gehenna est locus ignis ⁊ sulphuris
quē putāt ita noiatū a valle idolis cōsecrata· quę
est iuxta murū irl'm· repleta olim cadaueribꝰ mor/
tuoꝝ. Ibi enī hebręi filios suos īmolabāt demo/
nibus. ⁊ appellabatur locus ipse gehennon. Futuri
ergo supplicij locus vbi peccatores cruciandi sunt
huiꝰ loci vocabulo designatur. Duplicē aūt esse ge/
hennā ⁊ ignis ⁊ frigoris in Job legimꝰ. Inferus
appellatur· eo ꝙ infra sit. Sicut aūt ſm corpꝰ si pon/
deris sui ordinē teneāt inferiora sūt oīa grauio/
ra· ita ſm spiritū inferiora sūt oīa tristiora· vnde
⁊ in gręca lingua origo noīs quo appellatur inferus
et eo ꝙ nihil suaue ab eo resonare ꝓhibetur· sicut
aūt cor aīalis in medio eius est· ita ⁊ infernus in
medio terrę esse ꝓhibetur. Unde ⁊ in euangelio le/
gimus: in corde terrę. Phi aūt dicūt ꝙ inferi pro
eo dicantur· ꝙ animę hinc ibi inferantur.

Incipit liber quintus decimus
De ciuitatibus Cap. I.

O
E auctoribus
conditaꝝ vrbium plerūq;
dissensio īuenitur· adeo ut
nec vrbis quidē romę ori/
go diligenter possit agnosci
Nā Salustiꝰ dicit. Urbē
romā sicuti ego accepi cōdi
dere atq; habitauere ī ini/
tio troiani ⁊ cum his aborigines. Alij dicūt ab
Euandro ſm qđ Uirgiliꝰ. Tūc rex euandrus ro
manę ꝯditor arcis. Alij a romulo· ut Eminꝰ. huiꝰ
nate auspicijs illa inclyta roma. Si igitur tantę ci
uitatis certa ratio nō apparet· nō mirū si in aliaꝝ
opinione dubitatur. Unde nec historicos· nec cō/
mentatores varia dicentes· impitię condemnare
debemus· q: antiquitas ipsa creauit errorē. Sa/
ne quasdā de quibꝰ aut sanctę scripturę aut histo/
rię gentiū certā originem referūt· paucis admo/
dum verbis retexere oportet. Primus ante dilu/
uiū cham ciuitatē enoch ex nomine filij sui in in/
dia condidit· quam vrbem sola multitudine suę
posteritatis impleuit. Primus post diluuiū nem/
roth gigas babylonē vrbem mesopotamię fun/
dauit. hanc semiramis regina assyrioꝝ amplia/
uit· murūq; vrbis bitumine ⁊ cocto latere fecit.
Uocabulū autem sumpsit a confusione· eo ꝙ ibi
confusę sint atq; ꝑmixtę linguę edificantium tur/
rim. Huius turris altitudo quinq; miliū centum
septuaginta quattuor passuum fuit. Iudei asse/
runt sem filium noe quem dicunt melchisedech
primū post diluuium in syria condidisse vrbem
salem· in qua regnū fuit eiusdē melchisedech. Hāc
postea tenuerūt iebusei· ex quibꝰ ⁊ sortita ē voca/
bulū iebus· sicq; duobꝰ noībus copulatis· iebus ⁊
salē: vocata est hierusalē· quę postea a salomone
hierosolyma· q̄si hierosalomonia dicta ē. Hęc ⁊
corrupte a poetis solyma nuncupata est. ⁊ postea
ab helio adriano helia vocitata est. In ipsa est ⁊
syon· quę hebraice speculatio interpretatur· eo ꝙ in
sublimi constructa sit. ⁊ de longe venientia con/
templetur. Irl'm autē pacifica in nostro sermone
transfertur. Oppida aūt nobilia· qui uel quę cōsti/
tuerūt. Dionysius qui ⁊ liber pater: cū indiā vi/
ctor ꝑambulasset· nysam vrbem ex suo noīe iuxta
indū fluuiū condidit ⁊ .l. milibꝰ hoīuꝫ impleuit.
Medus aūt ęgęi filius mediā construxit· vnde ⁊
regio eius· medię nomen sortita ē. Parsinopolim
vrbem caput ꝑsici regni perseus adię filiꝰ condi/
dit· famosissimam conferrissimāq; opibus· a quo
⁊ ꝑsida dicta est. Hictesifontem q̄ꝫ parthi apud
parthiā condiderūt· in emulationem babylonię
vrbis. Susis oppidū ꝑsidę aiūt memnonis fratrē
constituisse. Dictū aūt susis· ꝙ iminceat susę fluuio
Ibi ē regia cyri· lapide candido ⁊ vario· cū co/
lumnis aureis. ⁊ lacunaribus gēmisq; distincta·
continēs etiā simulacrum cęli· stellis micantibus
pręsignatū. ⁊ cętera humanis mentibꝰ incredibi/
lia. Bactrum oppidum bactriani condiderunt ex
ꝓprio amne eū cognominantes qui bactrus vo/
catur. Carra ciuitas mesopotamię· trans edissam
conditā a parthis· vbi quondā romanus ē cęsus
exercitus ⁊ crassus dux captus. Edissam vrbem
mesopotamię condidit nemroth filiꝰ chus postꝙ
de babylone migrauit· in q̄ ⁊ regnauit· quę ante
iare cognominata est. Ipse ⁊ construxit ⁊ calāne
quę postea verso nomine· a seleuco rege dicta ē se/
leucia. Philadelphiā vrbem arabię· condidit ra/
phaim gens antiquissima· quā interfecerunt filij
loth. Seleucus vnꝰ ex pueris alexandri post mor/
tem eiusdē alexandri occupato regno orientis vr/
bem in syria condidit· eāq; ex antiochi patris sui
noīe antiochiā nūcupauit. ⁊ syrię caput instituit.
Ipse q̄ꝫ laoditiā ⁊ seleutiā· ipse apamiā ⁊ edissam
vrbes cōstruxit. Damascꝰ vrbs syrię cōdita ⁊ nū/
cupata a damasco dispēsatoris abrahę filio. Hęc
antea in omni syria tenuit principatū. Necdum

eni florebant ibi antiochia·laoditia ꝛ apamia·
q̄s vrbes p⁹ alexandrū cōstructas esse cognoscim⁹
Hic est damascus quē abraham futurū sibi here/
dem dixerat·anteq̄ esset illi ꝓmissus ysaac. Gaçā
oppidū palestinę cōdiderūt euei in qua habitaue/
rūt cappadoces pristinis cultorib⁹ interfectis. Vo
cata aūt gaça eo q̄ ibi cambyses rex ꝑsaꝝ thesau/
ros suos posuit·cū bellū ęgyptijs intulisset. Per/
sarū eni lingua thesaurum gaça noiat̄. Philistim
vrbē condiderūt allophili. ipsa est ascalon·de qua
supius memorauim⁹·nūcupata ex noie cesloim qui
fuit nepos cham. ꝛ filius mesraim. Dor vrbs fuit
quondā potentissima ꝛ versa vice stratonis tur/
ris·postea ab herode rege iudeę in honorē cęsa/
ris augusti cęsarea nūcupata. In qua cornelij do/
mus·xpi est ecclesia. ꝛ philippi ediculę. ꝛ cubiculū
quattuor virginū ꝓphetarum. Ioppe oppidū pa/
lestinę maritimū ijdem palestini edificauerūt·vbi
saxū ostendit̄·qđ vinculoꝝ andromadę adhuc ve/
stigia retinet·cui⁹ belue forma eminētior elephan
tis fuit. Hiericho a iebuseis cōdita tradit̄·a qui/
bus ꝛ nomē traxisse ꝓhibet̄. hanc subuertit iesus·
post quam instruxit aliā ocam de bethel ex tribu
effraim. Sꝫ ꝛ hęc eo tpe q̄ irl'm oppugnabat̄ a ro/
manis ꝓpter ꝑfidiā ciuiū capta atq₃ destructa est·
post quam tertia edificata est vrbs que vsq₃ hodie
ꝑmanet. Sichem samarię vrbē quę latine ꝛ gręce
sichima vocat̄·ędificauit emor·appellauitq₃ eam
noie sichem filij sui. Ipsa est nūc neapolis ciui/
tas samaritanoꝝ. Bethel vrbē samarię condide/
rūt iebusei·quę prius vocabat̄ luça·ſꝫ postq̄ dor/
miens ibi iacob vidit scalā initentē cęlo ꝛ dixit:
vere hic dom⁹ dei est ꝛ porta cęli: hac ex causa lo/
cus nomē accepit bethel·id est dom⁹ dei. Qn̄ autē
ibi ab hieroboam vituli aurei fabricati sūt·voca/
ta ē bethauen·id ē dom⁹ idoli·quę antea vocabat̄
dom⁹ dei. Bethleem iuda ciuitas dauid quę mū/
di genuit saluatorē·a iebuseis condita fert̄. ꝛ vo/
cata primū effrata. qn̄ aūt ibi iacob pecora sua pa
uit·eidē loco bethleem nomē quodā vaticinio fu/
turi imposuit·qđ domus panis interpretat̄·ꝓpter
eum panē qui ibi de cęlo descēdit. Ebron ciuitas
iudeę quę quondā vocabat̄ arbe condita est a gi/
gātib⁹ ante septē ānos q̄ ab eis thanis vrbs ęgy/
pti conderet̄. Ipsa ē arbe·a numero ita vocata q̄
ibi tres patriarchę sepulti sunt. ꝛ quartus adam.
Ipsa ē ꝛ mambre vocata·ex vno amico abrahę.
Samariā a q̄ ois regio quę circa eā fuit nomē ac/
cepit·sennacherib rex assyrioꝝ construxit. voca/
uitq₃ samariā·id est custodiā·q: qn̄ isrl' transtulit
medos ibi custodes constituit. Hanc obsidione
captā antiochus solo coęquauit. Quā postea he/
rodes a fundamētis instaurās· i honorē augusti
augustā·id est sebastiā greco ſmone vocauit. Ibi
sepulti sunt helise⁹ ꝛ abdias ꝓphetę. ꝛ quo maior
int̄ natos mulierū nō fuit baptista iohes. Tibe/
riadē ꝟo herodes ali⁹ in iudea in noie tiberij cę/
saris cōdidit. Tyrus vrbs phenicū cōdita a phę/
nicib⁹ fuit. Hęc est ciuitas ex qua aurū regi salo/
moni deferebat̄·in qua optima purpura tingitur
Unde ꝛ tyria dicit̄ nobilis purpura. Phęnices
a rubro ꝓfecti mare·sidonē vrbem opulentissimā
cōdiderūt·quā a pisciū copia sidon appellauerūt.
Nā piscē phęnices sidon vocāt. Ipsi etiā tyrū in
syria·ipsi vticā in africa·ipponem·leptim aliasq₃
vrbes i ora maritima condiderūt. Ipsi thebas in
boetia duce cadmo·ipsi postremo i vltima orbis
tendētes vrbē in oceano condiderūt·eāq₃ lingua
sua gades noiauerūt. Nā mos erat ātiquę phę/
nicū gentis· multis simul mercādi causa a domo
ꝓficisci. ꝛ cū incolarū animos cōmertio rerū his
ante incognitaꝝ sibi conciliassent·loca quę cōden
dis vrbib⁹ idonea videbāt̄ cape. Ex his ꝓfecta ꝛ
dido i litt⁹ africę·vrbē cōdidit. ꝛ carthadā noia/
uit·quod phęnicea lingua exꝑmit·ciuitatē nouā
mox sermōe verso carthago ē dicta. hāc scipio de/
leuit. Quę aūt nūc ē·postea a romanis ē cōdita.
Carthago autē antea byrsa·postea tyrus dicta
est·deinde carthago. Memphin ciuitatē ęgypti
edificauit epaph⁹ iouis fili⁹·cū in secunda ęgypto
regnaret. Hęc ē vrbs in qua charta nascitur·vbi
etiā optimi mathematici fuerūt. Nā hāc vrbem
magicis artibus deditā pristini vsq₃ ad pręsens
temp⁹ vestigia erroris ostendūt. Thanis metro/
polis ęgypti·vbi pharao fuit. ꝛ moyses cūcta si/
gna fecit·quę in exodo scribunt̄. Hanc cōstruxisse
ꝑhibent̄ titanes·id ē gigantes ꝛ ex suo noie nū/
cupauerūt. Eliopolis vrbs ęgypti·quę latine in/
terpretat̄·solis ciuitas·sicut. lxx. interptes arbi/
trant̄. Edificata ē aūt a filijs isrl' in q̄ phutifares
sacerdos fuit·cui⁹ meminit ęcechiel. Urbē alexan/
driā condidit alexander magn⁹·cui⁹ ꝛ nomē deti/
net. Hanc eni idem in terminis regionis africę ꝛ
ęgypti cōstituit. ꝛ caput esse regionis ęgypti ius/
sit. Interiacet aūt int̄ ęgyptū ꝛ mare·quasi clau/
strū importuosa. Hęc est vrbs ęgypti·postea ver/
sa in alexandriam. Thebas ęgyptias condidit
cadmus·quę inter ęgyptias vrbes numero por/
tarū nobiliores habent̄·ad quas cōmercia ara/
bes vndiq₃ subuehūt. Hinc regio ęgypti thebai/
ca dicta est. Thebe autē ꝛ boetię sunt ꝛ ęgyptię:
vno tn̄ auctore sūt cōditę. Ptolomais ꝛ beronice
a regibus ęgyptijs nominatę a quib⁹ ꝛ ędificatę
fuerūt. Cęsareā cappadocię philippus in honorē
cęsaris ędificauit. Tarsum cilicię danaes proles
perseus ędificauit·de q̄ ciuitate fuit Paulus apo/
stolus. Natus inquit tarso cilicię. Quidam etiā
locus indię tarsus vocat̄. Seleuciā isaurię con/
didit seleucus·qui ꝛ antiochiā. Ilus aūt apolli/
nis filius·in phrygia iliū condidit. Amaçones
ephesū in asia construxerūt. Theseus ꝟo smyrnā
ꝯstruxit·quę homero poetę patria extitit. ꝛ smyr
na vocata·q̄ ei⁹ campos hermus fluui⁹ secat. Dio/
scoriā colchorū vrbē amphitus ꝛ circius aurigę
castoris ꝛ pollucis fabricauerūt. ex eoꝝ noie eam
cognominātes. Nā castor ꝛ pollux grece dioscori

appellant. Nicomedia a nicomedo rege bithynię ędificata ē. Bithynia condita a phęnice quę p̄mū mirandina vocabat. Constantinopolim vrbem thracie· constantinus ex noīe suo instituit· solam romę meritis ⁊ potentia adęquatā. Hāc conditā p̄mū a pausania rege spartanoꝝ ⁊ vocatā biçantiū· uel qꝺ tantū pateat inť adriaticū mare ⁊ protontidē· uel ꝙ sit receptaculū terrę marisqꝫ copijs Unde ⁊ eā constantinꝰ aptissimā condere iudicanit· ut receptaculū sibi terra mariqꝫ fieret. Unde ⁊ nūc romani imperij sedes ⁊ totiꝰ caput est orientis· sicut ⁊ roma occidentis. Epirus ciuitas thracię condita ē a pyrrho ⁊ cognoīata. Athenas in hellade cecrops condidit ⁊ ex suo noīe cecropiam nominauit. Hanc anfixion qui in gręcia tertius post cecropē regnauit· minerue sacrauit. ⁊ nomen ciuitati athenas dedit. Nā minerua gręce athenas dicit· vnde ⁊ mineruā gręci inuentricē multaꝝ artiū asserūt· q꞉ ⁊ litterę ⁊ artes diuersoꝝ studioꝝ ⁊ ipsa phīa· veluti templū athenas habuerūt. Corinthū ī achaia condidit corinthꝰ orestis filius. Hāc gręci corinthēā vocant· hoc est administrationē reipublicę. Thebas boetię cadmꝰ veniens a phęnicibꝰ cōdidit· thebis ęgyptijs priꝰ ab eo constructis. Mycenas lacedęmonia condita a lacedęmone semele filio. Sparta a sparto filio foronei vocata· qui fuit filiꝰ inachi. Ipsam autē esse spartā· quā ⁊ lacedęmoniā ciuitatē· atqꝫ inde lacedęmonios spartanos dici. Achaia ab acheo constructa. Pelops q̇ apud argos regnauit peloponnesum vrbē condidit. Cecrops in insula rhodo rhodū ędificauit. Carpatꝰ coum. Acos tiphonis filius paphū. Angeus licurgi filꝰ samū. Dardanus aūt condidit dardaniā. Thessalonicā thessalus gręci filius ędificauit· in qua etiam regnauit. Brundusiū cōstruxerūt gręci. Brundusiū aūt dictū gręce ꝙ brunda caput cerui dicat· sic est enim ut ⁊ cornua videant. ⁊ caput ⁊ lingua in positiōe ipsius ciuitatis. In italia aūt a iano ianiculum· a saturno saturnia· atqꝫ latiū conditū eo ꝙ ibi fugiens latuisset cognominatū. Ab hercule in campania pompeiam qui victor ex hispania pompā boum duxerat. Ęneas aūt post excidium troię· in candē italiā veniens· ab vxoris noīe lauiniā cōdidit. Ascanꝰ ꝟo relicto lauinię nouercę suę regno albā longā edificauit. Alba aūt vocata ꝓpť colorē suis· longa· q꞉ longū oppidū est· iuxta ꝓlixitatem collis in quo positū est. Ex hac etiam vrbe reges albanoꝝ appellari ceperūt. Capuā capis siluiꝰ rex albanoꝝ cōstruxit appellata noīe conditoris· licꝫ sint qui dicant a capacitate eā capuā dictā· ꝙ eiꝰ terra omnē vitę fructum capiat. alij a locis campestribꝰ in quibus sita est. Est aūt caput vrbium campanię inter tres maximas romam carthaginēqꝫ numerata· ex qua ⁊ ꝓuintia italię campania dicta est. Romulus cū interfecto apud albā amulio· auū munitorē in regnū restituisset· in eū locū vbi nūc roma est deuenit· ibiqꝫ sedes posuit· męnia construxit· vrbēqꝫ ex nomine suo romā vocauit. Hanc aūt antea euander dicit cōdidisse· ut est illud: Tūc pater euandrus romanę conditor arcis. Ancus marcus ex filia numę pompilij natꝰ hic vrbem in exitu tyberis condidit· quę ⁊ ꝑegrinas merces exciperet. ⁊ hostem moraret· quā ab ipso situ hostiā appellauit. Galli quidā intestina discordia ⁊ assiduis dissensionibꝰ suorū ꝑmoti sedes nouas quęrētes italiam ꝓfecti sunt· sedibusqꝫ ꝓprijs tuscis expulsis· mediolanū atqꝫ alias vrbes condiderūt. Uocatū autē mediolanū ab eo ꝙ ibi sus medio lanea ꝑhibet inuēta. Historijs placet a mesapo gręco· mesapię datā originē· versa postmodū in nomē calabrię quam in exordio enotri frater peuceciꝰ peucecia noīauerat. Manto tiresie filia pꝰ interitū thebanoꝝ dicit delata in italiam mantuam condidisse. Est autem in venetia: quę gallia cisalpina dicit. Et dicta mantua ꝙ manes tueat. Partenopia a partenope virgine quadam illic sepulta appellata· quod oppidum postea augustus neapolim esse maluit. A ꝓmontorio leucaten· in q̇ actis apollinis templū fuit· bellū augustus contra antoniū gessit. Quo victo vrbē in actiaco sinu condidit· quam a victoria nicopolim appellauit. Palantus partheinoꝝ dux· partheniōs constituit. Taras neptuni filꝰ fuit· a quo tarentū ciuitas ⁊ condita ⁊ appellata est. Cū cyrus maritimas vrbes gręcię occuparet. ⁊ focenses ab eo expugnati oībus angustijs premerent· iurauerunt ut ꝓfugerent ꝙ longissime ab impio ꝑsarū vbi nec nomē quidē eoꝝ audirēt· atqꝫ ita in vltimos gallię sinus nauibꝰ ꝓfecti armisqꝫ se aduersus gallicā feritatē tuentes· massyliā cōdiderūt. ⁊ ex noīe ducis nūcuparūt. Hos Uarro trilingues dicit· ꝙ ⁊ gręce loquant ⁊ latine ⁊ gallice. Narbonā ⁊ arelatū. ⁊ pictauis coloni ꝓprij condiderūt. Burdegalim appellatū ferūt· ꝙ burgos gallos primū colonos habuerit quibꝰ antea cultoribus adimpleta ē. Terraconā ī hispania scipiones cōstruxerūt· ideo caput est terraconensis ꝓuintię. Cęsaraugusta terraconēsis hispanię oppidū a cęsare augusto. ⁊ sitū ⁊ noīatū· loci amęnitate ⁊ delitijs pręstantiꝰ ciuitatibꝰ hispanię cūctis atqꝫ illustrius florēs sanctoꝝ martyrū sepulturis. Afri sub hānibale maritima hispanię occupātes: carthaginē spartariā cōstruxerūt· quę mox a romanis capta ⁊ colonia facta· nomē etiā ꝓuintię dedit. Nūc aūt a gotthis subuersa atqꝫ ī desolationē redacta ē. Saguntū gręci ex insula çacyntho ꝓfecti in hispaniā condiderūt· quā afri postea bello impetitā deleuerūt. Emeritā cęsar augustꝰ ędificauit· post quā lusitaniā. ⁊ quasdā oceani insulas cepit· dans ei nomē ab eo ꝙ ibi milites veteranos cōstituisset. Nā emeriti dicūt veterani· solutiqꝫ militia. Ulyxbona ab vlyxe est condita ⁊ nūcupata· quo loco sicut historiographi dicūt cęlum a terra ⁊ maria disiūgunt a terris. Hispalim cęsar iulius cōdidit· quā ex suo noīe ⁊ romę vrbis

vocabulo iuliā romulā nūcupauit. Hispalis aūt a situ cognominata ē. eo ꝙ ī solo palustri suffixis ꝓfundo palis locata sit. ne lubrico atqꝫ instabili fundamento caderet. Gades oppidū a penis cōditum. qui etiam ⁊ carthaginem spartariam condiderunt. Septē oppidū a montibus. vij. qꝛ similitudine frēs vocati. gaditano īminēt freto. Tingis ciuitatis ⁊ lixis ciuitatis anteus auctor ē. quē hercules fert' lucte certamine supatū interfecisse. Lix autē a lixo flumine mauritanie nuncupata. vbi antea regia fuit. ⁊ sala ꝙ īmineat sale flumini. Cesareā mauritanie oppidū iuba rex maurorū in honorem cesaris augusti cōdidit. quā ex eiꝰ nomine cesareā appellauit. sicut herodes aliam cesaream in palestina que nūc vrbs ē clarissima. Icosiū cesariensis mauritanie oppidum hercule illuc trāseūte. viginti a comitatu eiꝰ discedētes cōstruxerūt. Hāc ne q̄s imposito a se noīe priuatim gloriaret. de cōdētiū numero vrbi icosiū nomē ē datū. Cyrene regina fuit libye. que ex suo noīe ciuitatē cyrenē ꝯdidit. ex q̄ ⁊ libyā cyrenēsem vocauit.

De edificiis publicis Cap. II.

C (c) Iuitas ē hoīū multitudo. societat' vinculo adunata. dicta a ciuibꝰ id ē ab ipsis incolis vrbis. ꝓ eo ꝙ plurimoꝝ cōsciscat ⁊ contineat vitas. Nam vrbs ipsa menia sūt. ciuitas aūt nō saxa ſꝫ habitatores vocāt. Tres aūt sūt societates: familiarum. vrbiū. gentiū. Urbs vocata ab orbe. ꝙ antique ciuitates ī orbe fiebāt. uel ab vrbo parte aratri quo muri designabant'. vnde ē illud: Optauitqꝫ locū regno ⁊ cōcludere sulco. Locus enī future ciuitatis sulco designabatur. id est aratro. Cato: Qui vrbē inquit nouā condit. tauro ⁊ vacca aret. vbi arauerit murū faciat. vbi portā vult eē aratrū sustollat ⁊ portet. ⁊ portā vocet. Ideo autē vrbs aratro circūdabatur dispari sexu iuuencoꝝ. ꝓpt' cōmixtionē familiarū. ⁊ imaginē serentis. fructūqꝫ reddentis. Urbs aūt aratro cōdit'. aratro vertit'. Unde Horatiꝰ: Imprimeretqꝫ muris hostile aratrū. Oppidū q̄dā ab oppositiōe muroꝝ dixerūt. alij ab opibꝰ recōdendis. eo ꝙ sit munitū. alij ꝙ sibi ī eo cōuentꝰ habitantiū opē det mutuā cōtra hostē. Nam primū hoīes tanq̄ nudi ⁊ iermes. nec ꝯtra bella hec presidia habebāt. nec receptacula frigoris ⁊ caloris. nec ipsi inter se hoīes ab hoībus satis erant tuti. Tandē naturali solertia speluncis siluestribusqꝫ tegumentis tuguria sibi ⁊ casas virgultis arundinibusqꝫ contexuerunt. quo esset vita tutior. ne his q̄ nocere possent aditꝰ esset. Hec ē origo oppidoꝝ que ꝙ opē darent. idcirco oppida noīata dixerūt. Oppidū aūt magnitudine ⁊ menibꝰ discrepare a vico ⁊ castello ⁊ pago. Ciuitates autē. aut colonie. aut municipia. aut vici. aut castella. aut pagi appellant'. Ciuitas ꝓprie dicit' quā nō aduene ſꝫ in eodem nati solo condiderūt. Ideoqꝫ vrbes a ꝓprijs ciuibꝰ condite ciuitates non colonie nūcupāt'. Colonia ꝟo est que defectu indigenaꝝ nouis cultoribꝰ adimpletur. vnde ⁊ colonia a cultu agri est dicta. Municipiū est quo manēte statu ciuitatis ius aliqđ minoris aut maioris officij a ꝑncipe impetratur. Dictum aūt municipiū a munijs id est officijs. ꝙ tm̄ munia id ē tributa debita. uel munera reddāt. Nā liberales ⁊ famosissime cause ⁊ que ex ꝑncipe ꝓficiscunt' ibi non agunt'. Hec enim ad dignitatē ciuitatū ꝑtinent. Vici ⁊ castella ⁊ pagi sunt. que nulla dignitate ciuitatis ornantur. ſꝫ vulgari hominū cōuentu incoluntur. ⁊ ꝓpter paruitatē sui. maioribꝰ ciuitatibus attribuuntur. Vicus aūt dictus a vicinis tm̄ habitationibus. uel ꝙ vias habeat tm̄ sine muris. Est aūt sine munitione muroꝝ. licꝫ ⁊ vici dicant' ipse habitationes vrbis. Dictus aūt vicus eo ꝙ sit vice ciuitatis. uel ꝙ vias habeat tm̄ sine muris. Castrū antiqui dicebāt oppidū loco altissimo situm. quasi casam altā. cuiꝰ pluralis numerꝰ castra. diminutiuū aūt castellū ē. siue ꝙ castrabatur licētia inibi habitantiū. ne passim vaga hosti pateret. Pagi sūt apta edificijs loca inter agros habitantibꝰ. Hec ⁊ conciliabula dicta a conuētu ⁊ societate multoꝝ in vnū. Competa sunt vbi vsus est conuentus fieri rusticoꝝ. ⁊ dicta competa ꝙ loca multa in agris eodē competāt. ⁊ quo cōuenitur a rusticis. Suburbana sūt circūiecta ciuitatis edificia. quasi sub vrbe. Menia sūt muri ciuitatis. dicti ab eo ꝙ muniant ciuitatē. quasi munimenta ciuitatis. id est tutamenta. Muniū aūt dictū q̄si manu factū. sic ⁊ muri a munitiōe dicti. q̄si muniri. eo ꝙ muniāt ⁊ tueant' interiora vrbis. Menia aūt duplicē habēt significationē. Nam interdū menia abusiue dici solent oīa edificia publica ciuitatis. ut diuidimus muros ⁊ menia pandimus vrbis. Proprie aūt menia sunt tm̄ muri. Murus autem turribus propugnaculisqꝫ ornatur. Turres vocate ꝙ teretes sint ⁊ longe. Teres enim est aliquid rotundum cum proceritate. ut columna. Nam ⁊ q̄uis quadrate aut late construāt'. ꝓcul tamen videntibus rotūde existimātur. ideo quia omne cuiusqꝫ anguli simulacrum ꝑ longum aeris spaciū euanescit atqꝫ cōsumitur. ⁊ rotūdū videt'. Propugnacula pinne muroꝝ sunt dicta. qꝛ ex his ꝓpugnatur. Promurale ꝟo. eo ꝙ sit ꝓ munitione muri. Est enim murus ꝓximꝰ ante murū. Porta dicitur. qꝛ pōt uel importari uel exportari aliq̄d. Proprie aūt porta aut vrbis aut castroꝝ vocat'. sicut superius dictū est. Vicus ut predictū ē. ipse habitationes vrbis sūt. vnde ⁊ vicini dicti. Vie ipsa spacia angusta que int' vicos sūt. Platee ꝑpetue ac latiores ciuitatū vie sunt. iuxta ꝓprietatem lingue grece a latitudine nūcupate. Platos enim greci latū dicūt. Quintane pars platee quinta ē. qua carpentū ꝓgredi potest. Cloace dicte ꝙ his percolantur aque. Has primū rome fecisse dicunt tarquiniū priscū. ut quotiens pluuiarum inundatio existeret. per eas aque extra ciuitatem emitterentur. ne maximis ꝑpetuisqꝫ tēpestatibꝰ planitiē

uel fundamēta vrbiū strages aquaꝝ subuerterēt. Imbuli·uel q: subuolumina sūt·uel quia sub his ambulāt. Sūt eni porticꝰ hincinde plateaꝝ. Forus est exercendaꝝ litiū locꝰ·a fando dictꝰ·siue a foroneo rege q̇ pmꝰ grecis leges dedit. Hęc loca ꝛ ꝓrostra vocāť·ideo ꝙ ex bello punico captis nauibꝰ carthaginensiū rostra ablata sūt. ꝛ ĩ foro romano pꝛęfixa ut esset huiꝰ insigne victorię. Curia diciť eo ꝙ ibi cura p senatū de cūctis administretur. Pꝛętoꝛiū·eo ꝙ ibi pꝛętoꝛ sedeat ad discutiendū. Gymnasiū generalis ē exercitioꝝ locus. Tñ apud athenas locꝰ erat vbi discebať philosophia ꝛ sapiētię exercebať studiū. Nam gymnasiū grece vocať q̇ꝺ latine exercitiū diciť·hoc ē meditatio. Sꝫ ꝛ balnea ꝛ loca cursoꝝ ꝛ athletaꝝ gymnasia sūt·eo ꝙ illic oēs in suę artis studia exercitentur. Capitoliū rome vocatū·eo ꝙ fuerit romanę vrbis ꝛ religionis caput sūmū. Alij aiūt cū tarquinius pꝛiscus capitolij fundamenta romę aperiret in loco fundamēti caput hois litteris tuscis notatū inuenit. ꝛ ꝓinde capitoliū appellauit. Arces sunt partes vrbis excelsę atqꝫ munitę. Nā quęcūqꝫ tutissima vrbiū sūt·ab arcendo hostē arces vocanť. Vñ ꝛ arcus ꝛ arca. Circū romani dictū putāt a circuitu equoꝝ·eo ꝙ ibi circū metas equi currāt. Theatrū āt a spectaculo noiatū ἀπὸ τοῦ θεάσθαι·ꝙ in eo ꝑplus stans desup atqꝫ spectās ludos scęnicos cōtēplareť. Amphiteatrū ꝟo vocatū ꝙ ex duobꝰ sit theatris compositū. Nā amphiteatrū rotundū est. theatrū ꝟo ex medio amphiteatri ē semicirculi figurā habens. Labyrinthus est ꝑplexis parietibꝰ ędificiū·qualis ē apud cretā a dędalo factꝰ·vbi fuit minotaurꝰ inclusus. in quo si quis introierit sine glomere lini·exitum inuenire nō valet. Cuius ędificij talis est situs·ut aperiētibꝰ foꝛes·tonitruū intus terribile audiať. Descendiť centenis vltra gradibꝰ·intus simulacra. ꝛ monstrificę effigies·ĩ partes diuersas transitꝰ inumeri p tenebꝛas. ꝛ cętera ad terroꝛē ĩgredientiū facta·ita ut de tenebꝛis eiꝰ ad lucē venire impossibile videať. Quattuoꝛ sunt aūt labyrinthi·pꝛimꝰ ęgyptiꝰ·secūdus creticꝰ·tertiꝰ ĩ lemno·quartꝰ in italia·oēs ita cōstructi ut dissoluere eos nec vlla sęcula quidem possint. Pharū turris est maxima·quā gręci ꝛ latini in cōmune ex ipsiꝰ rei vsu pharū appellauerūt·eo ꝙ flāmaꝝ indicio longe videať a nauigantibꝰ·qualē ptolemęus iuxta alexandriā construxisse octingentis talentꝭ traditur. Vsus eiꝰ ē nocturno nauiū cursui ignes ostendere·ad ꝓnūcianda vada portusqꝫ ꝛ introitꝰ·ne decepti tenebꝛis nauigātes ĩ scopulos incidant. Nā alexandria fallacibꝰ vadis insidiosos accessus habet. Hinc igiť ĩ poꝛtubꝰ machinas ad pꝛęlucendi ministeriū fabꝛicatas pharos dicūt. Nā phos lux ē·oꝛos visio dicitur. Vñ ꝛ lucifer gręce phosphoꝛos appellať. Cochleę sūt altę ꝛ rotundę turres. ꝛ dictę cochleę q̄si cyclęę·ꝙ ĩ eis tāq̄ p circulū oꝛbēqꝫ conscendať·qualis ē romę. c. lxxv. pedibꝰ. Thermę appellatę ꝙ caleāt. Gręci eni thermon caloꝛē vocāt. Balneis ꝟo nomē inditū a lauatione męroꝛis. Nā gręci balanion dixerūt ꝙ anxietatē animi tollat. Hęc ꝛ gymnasia dicūť·q: ibi athletę vncto coꝛpe ꝛ ꝑfricato manibꝰ exercitāť. Nam gymnasiū gręce latine exercitiū diciť. gymnos ꝟo nudus. Apodyteriū vbi lauātiū vestimenta ponūť·ab exuendo dictū. ἀποδύειν eni gręce exuere diciť. Popina gręcus sermo est q̄ apud nos ꝓpina coꝛꝛupte diciť. Est aūt locus iuxta balnea publica·vbi post lauacrū a fame ꝛ siti reficiūť. Vnde ꝛ ꝓpina ꝛ ꝓpinare diciť. Pina eni gręce famē significat·eo ꝙ hic locꝰ famem tollat. Tabernę olim vocabāť ędiculę plebeioꝛū paruę ꝛ simplices in vicis·axibꝰ ꝛ tabulis clausę. vnde ꝛ tabernarię ꝙ soleāt cōsedere. Dictę aūt tabernę ꝙ ex tabulis lignisqꝫ erāt cōstructę·quę nūc ꝛ si nō speciem·nomē tamē pꝛistinū retinēt. Macellum dictū ꝙ ibi mactenť pecoꝛa quę mercātibꝰ venundanť. Mercatū aūt a cōmertio noiatū·ibi eni res vendere uel emere solitū est·sic ꝛ teloneū diciť vbi merces nauiū ꝛ nautarū emolumenta reddūtur. Ibi eni vectigalis exactoꝛ sedet·pꝛeciū rebꝰ impositurus ꝛ voce a mercatoꝛibꝰ flagitans. Carcer est a quo ꝓhibemur exire. ꝛ dictus carcer a coercendo. Hinc fronto ut ꝑgręcari potius amęnis locis q̄ coerceri carcere viderentur.

De habitaculis Cap. III.

Habitatio ab habendo vocata·ut habitare casas. Domꝰ ex gręca appellatiōe vocata. Nā domata gręci tecta dicūt. Est aūt domus vniꝰ familię habitatio·sicut vꝛbs vniꝰ ꝑpli·sicut oꝛbis domiciliū totius generis humani. Omne ędificiū antiqui ędē appellauerūt. Alij edem ab edendo q̇dē sumpsisse nomē existimāt·dātes exēplū de planto. Si vocassem vos ĩ edem ad pꝛandiū. Hinc ꝛ edificiū·eo ꝙ fuerit pꝛius ad edendum factum. Aula domꝰ ē regia·siue spaciosum habitaculū·poꝛticibusqꝫ quattuoꝛ cōclusum. Atriū magna ędes ē siue amplioꝛ ꝛ spaciosa domus. ꝛ dictum ē atriū eo ꝙ addanť ei tres poꝛticus extrinsecus. Alij atriū quasi ab igne ꝛ ligno atrum dixerunt. Atrum eni fit ex fumo. Palatiū a palante ꝑncipe arcadum dictum·in cuiꝰ honore archades palanteū oppidum construxerunt. ꝛ regiā ĩ ipsiꝰ noīe cōditā palatiū vocauerūt. Thalamū hac ex cā vocatū ferūt. Cū eni raptę fuissent a romanis sabinę·ex quibꝰ cū vna ante alias specie nobilis cum magna oīuꝫ admiratiōe rapereť·thalamoni duci eam oꝛaculo respōsū ē dari. ꝛ q̄m hę nuptię fęliciter cesserant·institutū ē ut in oībꝰ nuptijs thalami nomē itereť. Ęgyptij q̄ꝫ lingua sua loca in q̇bꝰ nubētes succedunt ꝛ incubāt·thalamū nomināt. Cęnaculū dictum a coīone vescendi. vnde ꝛ cęnobiū congregatio. Antiqui eni publice ꝛ in cōmune vescebanť. nec vlliꝰ cōuiuiū singulare erat·ne ĩ occulto delitię luxuriā gignerēt. Tricliniū ē cęnaculū·a tribꝰ lectulis discūbentiū

dictū. Apud veteres enī in loco vbi cōuiuij appa/
ratus exponebaꝛ̃ tres lectuli strati erant·in quibꝰ
discūbētes epulabanꝛ̃. Clinon enī grece lectulus
uel accubitꝰ dicitꝛ̃·ex quo cōfectū est ut triclinium
diceretꝛ̃. Cella dicta ꝙ nos occultet ⁊ celet. Cubi/
culū ꝟo ꝙ eo cubemꝰ·ibiqꝫ dormiētes requiesca/
mus. Cubile autē cubandi locꝰ ē. Secessus·ꝙ sit
locus secretꝰ·id est sine accessu. Diuersoriū dictum
eo ꝙ ex diuersis vijs ibi cōueniatꝛ̃. Hospitiū ꝟmo
grecus ē·vbi quis ad tempꝰ hospitali iure inha/
bitat. ⁊ iterꝝ inde transiēs migrat. Inde ⁊ meta/
tū·q: mutatꝛ̃. Unde ⁊ legitur: Et castra metati
sūt·ꝓ mutauerūt. Non enī illic ꝑmanet exercitꝰ·
ꝫ ꝑtransit. Meniana dicta sunt ꝙ maneamus.
Menianꝰ collega crassi in foro ꝓiecit materias
ut essent loca in quibꝰ expectātes insisterēt que ex
noie eius meniana appellata sunt. Hec ⁊ solaria
q: patēt soli·post hec alij lapide·alij materia edi/
ficauere porticibꝰ meniana ⁊ foribꝰ ⁊ domibꝰ ad/
iecerūt. Tabulata olim lignee domꝰ fiebāt. Inde
nomē ꝑmanet tabulatorꝝ. Apogeū ē cōstructum
sub terris edificiū·qꝺ nos antrū uel speluncā di/
cimꝰ. Solariū·ꝙ soli ⁊ aure pateat·qlis fuit lo/
cus in quo dauid bersabee lauantē aspexit ⁊ ad/
amauit. Cū hierosolymam antiochus obsideret·
hircanꝰ ꝑnceps iudeorꝝ reserato dauid sepulchro
tria milia auri talenta inde abstraxit·ex qbꝰ .ccc.
antiocho dedit·ut obsidionē relinqueret·atqꝫ ut
facti inuidiā demeret. Ferꝛ̃ ex reliqua pecunia in/
stituisse primꝰ xenodochia quibꝰ aduētū susciperet
pauperꝝ ⁊ peregrinorꝝ. vnde ⁊ vocabulū sumpsit.
Nā ex greco in latinū xenodochiū peregrinorū
susceptio nūcupatꝛ̃. Ubi aūt egrotātes de plateis
colliguntꝛ̃·nosocomiū grece dicitꝛ̃ in q consumpta
languoribꝰ atqꝫ inedijs miserorū mēbra fouentꝛ̃.

De edificijs sacris Cap. IIII.

Sacra sūt loca diuinis cultibus instituta·
utpote ea in quibꝰ altaria litantibus de
more pontificibꝰ consecrātꝛ̃. Sancta iu/
xta veteres exteriora templi sūt. Scā aūt scōꝝ lo/
cus tēpli secretior·ad quē nulli erat accessus ni/
si tm̄ sacerdotibꝰ. Dicta autē scā scōꝝ· q: exteriori
oraculo sanctiora sūt. uel q: scōꝝ cōparatione san/
ctiora sunt·sicut cantica canticorꝝ·q: cātica vni/
uersa precellūt. Sāctū aūt a sanguine hostie nū/
cupatū. Nihil enī scm̄ apud veteres dicebatꝛ̃·nisi
qꝺ hostie sanguine esset consecratū aut cōspersū·
Itē sanctū qꝺ extat esse sancitū. Sancire est aūt
cōfirmare ⁊ irrogatiōe pene ab iiuria defendere.
sic ⁊ leges sancte ⁊ mores sancti eē dicūtꝛ̃. Propi/
tiatoriū·oraculū intꝰ duo cherubin. Et dictū ꝓpi/
tiatoriū·qsi ꝓpitiatiōis oratoriū. Propitiatio enī
placatio ē. Oracula dicta eo ꝙ inde respōsa red/
dūtꝛ̃. ⁊ oracula ab ore dicta. Penetralia secreta sūt
oraculorꝝ. ⁊ penetralia dicta sūt ab eo ꝙ ē penitꝰ·
hoc ē pene intus. Oratoriū oratiōi tm̄ ē cōsecra/
tū·in quo nemo aliud agere debet·nisi ad qꝺ ē fa/
ctū·vnde ⁊ nomē accepit. Monasteriū vniꝰ mo/
nachi habitatio ē. Mono enī apud grecos solꝰ
steriū statio·id est solitarij habitatio. Cenobium
ex greco ⁊ latino videtꝛ̃ esse compositū. Est enim
habitaculū plurimorꝝ in cōmune viuētiū. Ceno
enī grece cōmune dicitꝛ̃. Tēpli nomen generale. ꝓ
locis enī quibuscūqꝫ magnis antiqui tēpla dice/
bant. Et templa dicta qsi tecta ampla· ꝫ ⁊ locus
designatus ad orientē·a cōtēplatiōe tēplū diceba/
tur. Cuiꝰ ꝑtes quattuor erāt·antica ad ortū·po/
stica ad occasū. sinistra ad septētrionē·dextra ad
meridiē spectans. Unde ⁊ qn̄ tēplū construebāt·
orientē spectabāt equinoctialē·ita ut linee ab or/
tu ad occidentē misse fierēt partes celi·dextra si/
nistra eqles·ut q cōsuleret ac deꝑcaretꝛ̃·rectū aspi/
ceret orientē. Fana dicta a faunis quibꝰ templa
error gētiliū cōstruebat·vnde ⁊ cōsulētes demo/
nū respōsa audirēt. Delubra veteres dicebant tē/
pla fontes habentia·qbꝰ ante ingressū diluebātꝛ̃·
⁊ appellari delubra a diluēdo. Ipse nūc sūt edes
cum sacris fontibꝰ in quibꝰ fideles regenerati pu/
rificantꝛ̃. ⁊ bene quodā presagio delubra sūt appel/
lata. sunt enī in ablutionē pctōꝝ. Fons aūt i de/
lubris·locꝰ regeneratorꝝ ē in q septē gradus i spi/
ritꝰ scī mysterio formantꝛ̃·tres i descensu. ⁊ tres in
ascensu. Septimꝰ ꝟo is ē q ⁊ quartus·id ē simi/
lis filio hois·extinguēs fornacem ignis· stabili/
mentū pedū·fundamentū aque·in quo plenitudo
diuinitatis habitat corꝑaliter. Basilice prius vo
cabantꝛ̃ regum habitacula·vnde ⁊ nomē habent.
Nam basileus rex. ⁊ basilice regie habitatiōes.
Nunc autē ideo diuina tēpla basilice noiantꝛ̃·q:
ibi regi oiūꝫ deo cultꝰ ⁊ sacrificia offeruntꝛ̃. Mar/
tyriū locus martyris greca deriuatiōe·eo ꝙ i me/
moriam martyris sit cōstructum·uel ꝙ sepulchra
scōꝝ ibi sint martyrū. Aram quidā vocatā dixe/
runt ꝙ ibi incense victime ardeant. Alij aras di/
cunt a precatiōibꝰ·id est quas greci aras vocant.
vnde cōtra imꝑcatio satura dicitꝛ̃. Alij volunt ab
altitudine aras·ꝫ male. Altare autē ab altitudi/
ne cōstat eē noiatū·qsi alta ara. Pulpitū ꝙ in eo
lector uel psalmista positus in publico conspici a
ꝑplo possit·quo liberius audiatꝛ̃. Tribunal·eo ꝙ
inde a sacerdote tribuantur precepta viuēdi. Est
enī locꝰ in sublimi cōstitutꝰ·vnde vniuersa exau/
diri possint. Alias tribunal a tribubꝰ denoiatū·
ꝙ ad illū tribꝰ cōuocetꝛ̃. Analogiū dictū·ꝙ sermo
inde predicetꝛ̃. Nam logos grece sermo dicitꝛ̃·ꝙ ⁊
ipsum altius situm est.

De repositorijs Cap. V.

Sacrariū ꝓprie est locus tēpli in quo sacra
reponuntꝛ̃·sicut donariū ē i quo collocātꝛ̃
oblata·sicut lectisternia dicuntꝛ̃ vbi ho/
mines sedere cōsueuerūt. Ab inferēdis igitꝛ̃ ⁊ de/
portādis sacris sacrariū nuncupatꝛ̃. Donaria ꝟo
eo ꝙ ibi dona reponantꝛ̃·que in tēplis offerri con/
sueuerunt. Erariū vocatū·q: prius es signatū ibi
recondebatꝛ̃. Hoc enī olim i vsu erat·auro argen/
toqꝫ nōdū signato·ex quorꝝ metallis qꝛuis postea

facta fuisset pecunia· nomen tñ erarij pmansit· ab
eo metallo vnde pecunia initiũ sũpsit. Armariũ
locus ẽ vbi quarũcũq; artiũ instrumenta ponũt.
Armamẽtariũ ƀo vbi tm̃ tela armoꝝ. vnde Iu-
uenalis: Quicquid habẽt teloꝝ armamentaria
celi. Dicta autẽ vtraq; ab armis· id est brachijs·
q̇bus exercent. Bibliotheca ẽ loc⁹ vbi reponunt
libri. Biblio eni greꝫ liber· theca repositoriũ di-
cit. Prõptuariũ dictũ· eo ꝙ inde necessaria victui
pmunt· id est pferũt. Cellariũ dictũ· ꝙ in eo col-
ligantur ministeria mensaꝝ· uel quę necessaria vi-
ctui supsunt. Inter promptuariũ aũt ⁊ cellariũ ħ
interest· ꝙ cellariũ ẽ paucoꝝ dierũ. promptuariũ
ƀo tpis longi. Apotheca autẽ uel horrea a greco
verbũ ex verbo repositoria uel reconditoria dici
pñt· eo ꝙ ĩ his hoĩes elaboratas fruges reponũt.
Unde ⁊ enthicã greco sermone repositã rei co-
piosam substantiam appellamus.

De operarijs Cap. VI.

Ergasteriũ locus ẽ vbi op⁹ aliquod fit.
Greco eni sermone erga opa· sterio sta-
tio· id est operaria statio. Ergastula q̃q; ⁊
ipsa a greco vocabulo nuncupant· vbi deputant
noxij ad aliqđ opus faciendũ. ut solẽt gladiato-
res ⁊ exules qui marmora secant. ⁊ tñ vinculorũ
custodijs alligati sunt. Gynęciũ grece dictũ eo ꝙ
ibi cõuentus feminaꝝ ad opus lanificij exercen-
dũ cõueniat. Mulier eni grece γυνε nũcupatur.
Pistrinũ quasi pilistrinũ· quia pilo antea tũde-
bãt granũ. Unde ⁊ apud veteres non molitores
sed pistores dicti sunt quasi pinsores a pinsendis
granis frumenti. Molę enim vsus nondũ erat·
sed granum pilo pinsebant. vnde ⁊ Uirgilius:
Nũc torrete igni fruges· nũc frangite saxo. Cli-
banus fornax a cliuo dictus· ab eo ꝙ in erectione
sit collectus. Cliuũ eni ascensum dicimus flexuo-
sum. Furnus p deriuationem a farre dictus· qm̃
panis ex eo fact⁹ ibi coquit. Torcular dictũ· eo ꝙ
ibi vuę calcent atq; extortę exprimant. Forus est
locus vbi vua calcatur· dictus ꝙ ibi feratur vua.
uel propter ꝙ vua feriatur pedib⁹. vnde ⁊ calca-
toriũ dicitur. Sed hoc nomen multa significat.
Prima species fori locus est ĩ ciuitate ad exercen-
das nundinas relictus. Secunda vbi magistra-
tus iudicare solet. Tertia quã supra dixim⁹· quã
calcatoriũ noĩamus. Quarta spacia plana ĩ na-
uib⁹· de quib⁹ Uirgilius: Laxatq; foros. Lacus
dictus ꝙ ibi decurrit frugum liquor.

De aditibus Cap. VII.

Aditus ab eũdo dictus· p quem ingredi-
mur ⁊ admittimur. Uestibulum est uel
aditus dom⁹ priuatę· uel spaciũ adiacẽs
edibus publicis. Et vestibulũ dictũ· eo ꝙ eo ve-
stiũt fores· aut ꝙ aditũ tecto vestiat· aut ab stãdo.
Portic⁹ dict⁹ ꝙ transit⁹ sit magis q̃ ibi standum
sit· quasi porta. ⁊ portic⁹ eo ꝙ sit aperta. Ianua a
iano quodã appellat· cui gẽtiles oẽm introitũ uel
exitũ sacrauerũt. vnde Lucan⁹: Ferrea belligeri
cõpescãt limina iani. Est aũt ianua primus dom⁹
ingressus· cętera inter ianuã ostia vocant genera-
liter. Ostiũ aũt ẽ p qđ ab aliq̃ arcemur ingressu
ab obstando dictũ· siue ostiũ q: ostendit aliquid
intus. Alij aiunt ostiũ appellari· q: hostẽ morat.
Ibi eni aduersarijs nos obijcimus. Hinc ⁊ ostia
tyberina· q: hostibus sunt opposita. Fores ⁊ val-
uę claustra sunt. Sed fores dicunt quę foras. val-
uę que intus reuoluunt. ⁊ duplices cõplicabilesq;
sunt. sed generalit̃ vsus vocabula ista corrumpit.
Claustra ab eo ꝙ claudantur dicta. Fenestrę sũt
quib⁹ pars exterior angusta ⁊ interior diffusa ẽ·
quales in horreis videmus· dictę eo ꝙ lucẽ fene-
rent. Lux eni grece fos dicitur· uel q: p eas intus
positus· homo foras videt. Alij fenestrã putant
dictã eo ꝙ domui lucẽ ministret· cõpositũ nomen
ex greco latinoq; sermone. Fos eni grece lux est.
Cardo est locus ĩ quo ostiũ vertit ⁊ semp mouet:
dictus ἀπὸ τῆς καρδίας· qđ q̃si cor hominẽ
totũ· ita ille cunc⁹ ianuam regat ac moueat. Uñ
⁊ pūerbiale ẽ· in cardine rem esse. Limina ostioꝝ
dicta eo ꝙ transuersa sint ut limes. ⁊ p ea sicut in
agro aut introeat· aut foris eatur. Postes ⁊ an-
tes quasi post ⁊ ante stantes. Et antes quia ante
stãt· uel q: antea ad eas accedimus prius q̃ domũ
ingrediamur. Postes eo ꝙ post ostium stent.

De partibus ędificioꝝ Cap. VIII.

Fundamẽtũ dictũ ꝙ fundus sit domus.
Idẽ ⁊ cementũ· a cedendo dictũ· ꝙ cras-
so lapide surgat. Paries nuncupatus· q:
semp duo sunt pares· uel a frõte uel a latere. Si-
ue eni tetragonũ siue hexagonũ sit· q̇ se conspiciũt
ex pari erũt. Aliter eni structura facta deformis
est. Parietinas dicim⁹· quasi parietũ ruinas· sunt
eni parietes stantes sine tecto. ⁊ sine habitantib⁹
Angul⁹ ꝙ duos parietes in vnũ coniũgat. Cul-
mina dicta sũt· q: apud antiquos tecta culmo te-
gebantur· ut nũc rustica. Hinc tecti sũmitas cul-
mẽ dicit. Camerę sũt volumina introrsũ respiciẽ-
tia· appellatę a curuo. Camur eni grece curuũ est:
Laquearia sunt· quę camerã subtegunt ⁊ ornant
quę ⁊ lacunaria dicunt ꝙ lacos quosdã q̈dratos
uel rotũdos ligno uel gypso uel colorib⁹ habeãt
depictos cũ signis itermicãtib⁹. Principalit̃ autẽ
lacus dicit· ut Lucilius. Resultant edesq; lacusq;
Cui⁹ diminutio lacunar facit· ut Horati⁹. Neq;
aureũ mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia
diminutio lacunariũ ⁊ p antisticon laqueariũ fa-
cit. Absida greco sermone latine interpretat lu-
cida· eo ꝙ lumine accepto p arcũ resplendeat. Sz
vtrũ absidã an absidẽ dicere debeamus· hoc ver-
bi genus ambiguũ quidã doctoꝝ existimãt. Te-
studo ẽ camera templi obliqua. Nam ĩ modũ te-
studinis veteres tẽplorũ tecta faciebãt· quę ideo
sic fiebant ut cęli imaginẽ redderet· qđ cõstat esse
cõuexũ. Alij testudinẽ volunt eẽ locũ in ptc atrij
aduersũ veniẽtib⁹. Arcus ędificiorũ dicti ꝙ sint
arta ꝯclusiõe curuati. Ipsi ⁊ fornices. Pauimẽta

originē apud grecos hn̄t elaborata arte picturę. Lithostrata puulis crustis·ac tessellis tinctis in varios colores. vocata aūt pauimēta·eo ꝙ pauiant̄·id ē cędāt̄. Uñ ⁊ pauor·q: cędit cor. Ostracus ē pauimētū testaceū·eo ꝙ fractis testis calce admixto feriat̄. Testa eni greci ostra dicūt. Compluuiū dictū·q: aquę ptes quę circa sūt·eo cōueniunt. Tesselle sūt e q̄bꝰ domicilia sternūt̄·a tesseris noīata·id est q̄dratis lapillis p diminutionē. Bases fulturę sūt colūnaꝝ·quę a fūdamēto consurgūt ⁊ suppositę fabricę sustinēt pondꝰ. Bases aūt nomē petrę ē fortissimę syro sermone. Colūnę ꝓ lōgitudine ⁊ rotūditate vocatę·in q̄bꝰ totiꝰ fabricę pondꝰ erigit̄. Antiq̄ rō erat colūnaꝝ altitudinis·tertia pars latitudinū. Genera rotūdarū quattuor: doricę·ionicę·tuscanicę·corinthęę·mēsura grossitudinis ⁊ altitudinis int̄ se distantes. Quintū genꝰ ē eaꝝ quę vocant̄ atticę·q̄ternis angulis·aut ampliꝰ paribꝰ lateꝝ intuallis. Capitolia dicta ꝙ sint colūnaꝝ capita·sic̄ sup collum caput. Epistylia sūt quę sup capitella colūnaꝝ ponūt̄. ⁊ ē gręcū·id ē supmissa. Tegulę ꝙ tegāt edes ⁊ imbrices ꝙ accipiāt imbres. Lateres ⁊ laterculi ꝙ lati forment̄ circūactis vndiq̄ q̄ttuor tabulis. Canalis dicta ab eo ꝙ caua sit in modum cannę. Sane canalē meliꝰ genere fęminino q̄ꝫ masculino ꝓferimꝰ. Fistulę aq̄rū sūt dictę·ꝙ aquas fundāt ⁊ emittāt. Nam stola gręce mittere est. Formę caꝝ ꝓ magnitudine aquę ⁊ capacitatis modo fiūt.

De munitionibus Cap. IX.

Munitū uel munimentū dictū q: manu ē factū. Coors vocata·uel ꝙ coartet cuncta quę interius sūt·id est ꝯcludat·uel ꝙ coerceat obiectu suo extraneos ⁊ adire ꝓhibeat. Uallū ē qđ mole terrę erigit̄·ut custodia prętendat̄. Dictū aūt vallū a vallis. Nā valli fustes sūt quibꝰ vallū munit̄. Et valli dicti ꝙ figant̄ ⁊ euellant̄. Intualla spacia sūt int̄ capita valloꝝ·id est stipitū quibꝰ vallū fit·vnde ⁊ cętera q̄ꝫ spacia dicūt̄ a stipitibꝰ scilꝫ. Agger ē cuiuslibet rei aceruatio vnde fossę aut valles pn̄t repleri. Agger ꝓprie dicit̄ t̄ra aggesta quę vallo facto ꝓpius ponit̄·sed abusiue ⁊ muros ⁊ munimēta oia aggerē dicimꝰ. Macerię sūt parietes lōgi·q̄bꝰ vincę aliquę claudūt̄. Lōgū eni gręci macron dicūt. Formatū siue formatiū in africa uel hispania parietes de terra appellāt q̄m i forma circūdatis duabꝰ vtrinq̄ tabulis inferūt̄ magis q̄ꝫ instruūt̄. Eiusmodi durāt icorrupti ventis ignibusq̄·omni cemento fortiores. Sepes munimēta satoꝝ sūt vnde ⁊ appellatę. Caulas munimēta ouiū uel sepimēta ouiliū. Est eni gręcū nomē c detracta. Nā gręci aulas vocant aialiū receptacula.

De tentorijs Cap. X.

Tabernacula tentoria sūt militū q̄bꝰ i itinere solis ardores tēpestatesq̄ imbrium frigorisq̄ iiurias vitāt. Dicta aūt tabernacula ꝙ cortinę distentę funibꝰ tabulis int̄stantibꝰ appenderent̄ quę tentoria sustinerēt. Tentoriū vocatū eo ꝙ tendat̄ funibꝰ atq̄ palis. vnde ⁊ hodie prętendere dicūt̄. Papiliones vocant̄ a similitudine puuli aialis volantꝭ·qđ maxime abundat florentibꝰ maluis. Hę sūt auiculę quę luie accenso ꝯueniūt. ⁊ circa volitātes ab igne prime interire cogūt̄.

De sepulchris Cap. XI.

Sepulchꝝ a sepulto dictū. Prius aūt q̄sq̄ in domo sua sepeliebat̄. Postea vetitū est legibꝰ ne fetore ipso corpa viuentiū cōtacta inficerent̄. Monumentū ideo nūcupat̄ eo ꝙ mentē moneat ad defūcti memoriā. Cum eni nō videris monumētū obliuisceris mortuū. hͣ ē illud qđ scriptū est: Excidi tanq̄ꝫ mortuꝰ a corde. Cū autem videris·monet mentē ⁊ ad memoriā te reducit·ut mortuū recorderis. Monumēta itaq̄ ⁊ memorię ꝓ mentꝭ admonitiōe dictę. Tumulꝰ dictus q̄si tumēs tellꝰ. Sarcophagꝰ gręcū nomē ē eo ꝙ ibi corpa assumāt̄. σαρξ eni gręce caro·φαγειν comedere dicit̄. Mausolea sūt sepulchra seu monumenta regū a mausoleo rege ęgyptiorū dicta. Nam eo defūcto vxor eius mirę magnitudinis ⁊ pulchritudinis extruxit sepulchrū·in tātū ut vsq̄ hodie oia monumēta preciosa ex noīe eiꝰ mausolea nūcupāt̄. Pyramides ē genꝰ sepulchroꝝ q̄dratū ⁊ fastigiatum vltra oēm celsitudinē·quę fieri manu possit. vñ ⁊ mensurā vmbraꝝ egressę nullā habere vmbrā dicūt̄. Tali aūt ędificio surgūt·ut a lato incipiāt ⁊ i angusto finiant̄·sic̄ ignis. Pyr eni dicit̄ ignis. has ęgyptus habet. Apud maiores eni·potentes aut sub mōtibꝰ aut i mōtibꝰ sepeliebāt̄. Inde tractū ē ut sup cadauera aut pyramides fierent·aut ingentes colūnę collocarētur.

De ędificijs rusticis Cap. XII.

Casa est agreste habitaculum palis atq̄ virgultis arūdinibusq̄ contextū quibus possint hoies tueri a vi frigoris uł caloris iiuria. Tuguriū casula est quā faciūt sibi custodes vineaꝝ ad tegimen sui·q̄si teguriū·siue ꝓpt̄ ardorē solis ⁊ radios declinādos·siue ut inde uł hoies uel bestiolas quę insidiari solēt natis frugibus abigāt. Hanc rustici capānā vocāt·ꝙ vnū tm̄ capiat. Tescua q̄dā putāt esse tuguria·q̄dā loca prerupta ⁊ aspera. Magalia ędificia numidaꝝ agrestiū·oblōga i curuis lateribus tecta·q̄si nauiū carinę sint·siue rotunda in modū furnoꝝ. Et magalia dicta q̄si magaria. q: magar punici nouā villam dicūt. vna lrā cōmutata l. ꝓ r. magaria teguria.

De agris Cap. XIII.

Ager latine appellari dicit̄ eo ꝙ i eo agat̄ aliq̄d. Alij agrū ex gręco nominari manifestiꝰ credūt·vñ ⁊ villa gręce coragros dicitur. Uilla a vallo·id est aggere t̄rę nūcupata qđ ꝓ limite ꝯstitui solet. Possessiōes sūt agri late patentes publici priuatiq̄ q̄s initio nō mācipatione. ꝫ quisq̄ ut potuit occupauit atq̄ possedit. vnde ⁊ nuncupati. Fundus dictꝰ ꝙ eo fundat̄ uel stabiliat̄ patrimoniū. Fundꝰ aūt ⁊ vrbanū ędificiū ⁊ rusticū itelligēdū ē. Prędiū dictū ꝙ ex oībꝰ patrifamilias maxime preuidet̄·id est apparet·q̄si

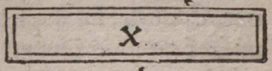
pꝛ̄ꝗdiū·uel ꝙ antiq̄ agros quos bello cepant ut pꝛędę noie habebāt. Ois aūt ager ut varro docet q̄drifari⁹ diuidit̃. Aut eni aruus ē ager·id ē sationalis·aut cōsit⁹·id ē apt⁹ arborib⁹·aut pascuus q̄ herbis tm̄ ⁊ aialib⁹ vacat·aut florē⁹·qđ sūt horti apibus cōgruentes ⁊ floꝛib⁹·qđ etiā Uirgili⁹ in q̄ttuoꝛ libꝛis georgicoꝝ secut⁹ est. Rura veteres īcultos agros dicebāt·id ē siluas ⁊ pascua·agrū ꝟo qui colebat̃. Nā rus ē quo mel·q̄ lac·q̄ pecus haberi pōt. vñ ⁊ rustic⁹ noiat̃. Hęc agrestiū pꝛima ⁊ ociosa felicitas. Seges ager ē in q̄ serit̃. vñ ⁊ Uirgili⁹: Illa seges demū votis respōdit auari agricolę. Cōpascuus ager dictus qꝛ diuisoꝛib⁹ agroꝝ relict⁹ ē·ad pascendū coīter vicinis. Alluuius ager est quē paulatim fluui⁹ in agrū reddit. Arcifinius ager dictus ē·qꝛ certis lineaꝝ mēsuris nō cōtinet̃. ꝫ arcēt̃ fines eius obiectu fluminū montiū·arboꝝ. vnde ⁊ i his agris nihil subsecinoꝛū īuenit. Noualis ager ē ꝑmū ꝓscissus. siue quia alternis annis vacat nouandarū sibi viriū causa. Noualia eni semel cū fructu erunt. ⁊ semel vacua. Squalidus ager q̄si excolidus·ꝙ iā a cultura exierit·sicut exconsul ꝙ a consulatu discesserit. Uliginosus ager ē semꝑ vuidus. Nā vuidus dicit̃ q̄ aliq̄n siccat̃. Uligo eni humoꝛ terrę ē naturalis ab ea nūq̄ recedēs. Subseciua sunt ꝓpꝛie quę sutoꝛ de materia pręcidens q̄si supuacua abiicit. Inde ⁊ subseciui agri quos i pertica diuisos recusant q̄si steriles uel palustres. Itē subseciua quę i diuisura agri nō efficiūt centuriā· id ē iugera. cc. Area dicit̃ tabulaꝝ ęq̄litas. Dicta aūt area a planitie atqꝫ ęq̄litate. vnde ⁊ ara. Alij areā vocatā dicunt ꝙ ꝓ triturandis frugib⁹ era dat̃·uel ꝙ nō triturēt̃ in ea nisi arida. Pꝛatū ē cui⁹ fęni copia armenta tuent̃·cui veteres romani nomē indiderūt·ab eo ꝙ ꝓtinus sit paratū· nec magnum laboꝛē culturę desideret. Pꝛata aūt sūt quę secari pn̄t. Paludes dictę a pale pastoꝛali dea ꝙ paleas id est pabula nutriant iumentoꝛū.

De finibus agroꝛū Cap. XIIII.

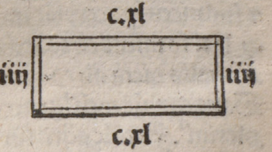
Fines dicti eo ꝙ agri funiculis sint diuisi. Mēsuraꝝ eni lineę i terraꝝ partitiōe tendunt̃ ut dimēsiōis ęq̄litas teneat̃. Limites appellari antiq̄ ꝟbo trāsuersi. Nā trāuersa oia antiq̄ lima dicebāt·a q̄ ⁊ limina ostioꝝ ꝑ quę foꝛas ⁊ ītro itur. ⁊ limites ꝙ ꝑ eos i agros foꝛas eatur. Hinc ⁊ limus vocabulū accepit cingulū q̄ serui publici cingebāt̃ obliqua purpura. Termini dicti ꝙ terrę mensuras distinguūt atqꝫ declarāt. His eni testimonia finiū intelligūt̃. ⁊ agroꝝ contētio ⁊ certamē aufertur. Limites maximi in agris duo sūt: cardo ⁊ decuman⁹. Cardo q̄ a sep̄tētriōe direct⁹ a cardine cęli ē. Nam sine dubio cęlū vertit̃ i septētrionali oꝛbe. Decuman⁹ est q̄ ab oꝛiēte in occidētē ꝑ trāsuersū dirigit̃·q̄ ꝓ eo ꝙ foꝛmā. x. faciat decuman⁹ ē appellatus. Ager eni bis diuisus figurā denarij numeri efficit. Arca ab arcendo vocata. Fines eni agri custodit eosqꝫ adire ꝓhibet. Trifiniū dictū eo ꝙ triū possessionū fines astringit. Hinc ⁊ q̄drifiniū ꝙ quattuoꝛ. Reliqui limites angustioꝛes ⁊ inter se distāt impa rib⁹ īt̄uallis ⁊ nominibus designatis.

De mensuris agroꝝ Cap. XV.

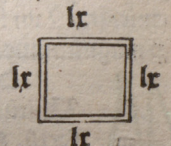
Mensura ē q̄cq̄d pondere capacitate·longitudine·altitudine·latitudine·animoqꝫ finit̃. Maioꝛes itaqꝫ oꝛbē in ꝑtib⁹·ꝑtes ī ꝓuintijs·ꝓuintias i regiōib⁹·regiōes i locis·loca in territoꝛijs·territoꝛia i agris· agros i cēturijs·cēturias ī iugerib⁹·iugera ī climatib⁹·deinde climata i actus·perticas·passus·gradus·cubitos pedes·palmos·vncias ⁊ digitos diuiserūt. Tāta eni fuit eoꝝ solertia. Digit⁹ ē pars minima agrestiū mēsuraꝝ. Inde vncia habens digitos tres. Palmus aūt quattuoꝛ digitos habet. pes sedeci digitos. passus pedes q̄nqꝫ. pertica passus duos· id ē pedes. x. Pertica aūt a poꝛtando dicta·quasi poꝛtica. Oēs aūt pręcedētes mēsurę in coꝛꝑe sūt: ut palm⁹·pes·passus. ⁊ reliq̄. sola pertica poꝛtat̃. Est enim decē pedum instar calami in ezechiele templum mensurantis

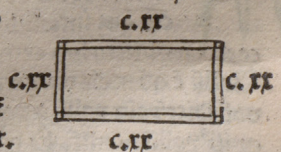
Actus minimus est latitudine pedū. iiij. longitudine. c. xl. ita

Climata qꝫ vndiqꝫ versum habēt pedes. lx. ita

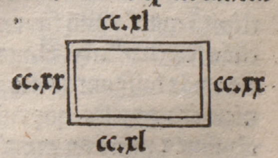
Actus quadratus vndiqꝫ finitur pedibus c. xx. ita.

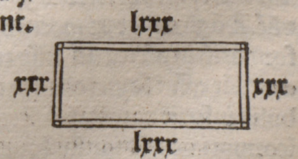
Hūc bethyci arapennē dicūt. ab arando scilicet.

Actus duplicat⁹ iugerū facit. ⁊ ab eo ꝙ est iunctū iugeri nomen accepit.

Iugerū aūt cōstat longitudine pedū. cc. xl. latitudine. c. xx. ita

Actū pꝛouintię bethycę rustici agrū vocant. Poꝛcā idē bethyci xxx. pedū latitudine. ⁊. lxxx. longitudine diffiniunt·ita

Sꝫ poꝛca ē quę i arando extat·qđ defossū ē lyra. At galli candetū appellāt i areis vrbanis spaciū c. pedū·q̄si centecū. In agrestib⁹ āt pedū. c. l. quadꝛatoꝛū iustū cādetū vocāt. Poꝛro stadialis ager habet pass⁹. c. xxv. id ē pedes. d. c. xxv. cui⁹ mēsura octies cōputata miliariū facit· qui ꝯstat. v. milia pedib⁹. Cēturia āt ager ē ducētoꝝ iugeꝝ q̄ apud antiq̄s a cētū iugerib⁹ vocabat̃. ꝫ p⁹ ea duplicata ē mēsura· nomēqꝫ pꝛistinū retinuit. In numero eni centurię multiplicatę sūt· nomē tñ nō ꝑdiderūt.

De itineribus Cap. xvi.

Mensuras viaꝝ nos miliaria dicimꝰ· greci stadia· galli leuuas· egyptij signes· perse parasangas. Sūt aūt ꝓprio queq₃ spacio. Miliariū mille passibꝰ terminatᷣ. ⁊ dictū miliariū q̄si mille adiū. habēs pedes q̇nq₃ milia. Leuua finitur passibꝰ mille q̇ngētis. Stadiū octaua pars miliarij est· cōstans passibꝰ .c.xxv. Hoc primū herculē statuisse dicūt· eūq₃ eo spacio determinasse qđ ipse sub vno spū cōfecisset· ac ꝓinde stadiū appellasset· qm̄ i fine respirasset· simulq₃ ⁊ stetisset. Uia est q̄ pōt ire vehiculū. ⁊ via dicta a vehiculoꝝ incursu. Nam duos actꝰ capit ꝓpter euntiū ⁊ venientiū vehiculoꝝ occursū. Omnis autē via aut publica est· aut priuata. Publica ē que in solo publico ē que inter actus populo patēt. Hec aut ad mare· aut ad oppida ptinet. Priuata ē que vicino municipio data ē. Strata dicta quasi vulgi pedibꝰ trita. Lucretiꝰ: Strataq₃ iam vulgi pedibꝰ detrita viaꝝ. Ipsa est ⁊ dilapidata· id est lapidibꝰ strata. Primi aūt peni dicūtur lapidibus vias strauisse· postea romani eas p oēm pene orbē disposuerūt· ꝓpᷣ rectitudinē itinerū. ⁊ ne plebs eēt ociosa. Agger ē media strate eminētia coaceruatis lapidibus strata· ab aggere· id est coaceruatiōe dicta· quā historici viā militarē dicūt· ut q̄lis sepe vie deprensus i aggere serpens. Iter uel itus est via qua iri ab hoīe quaqua versū pōt. Iter aūt ⁊ itiner diuersam habēt significationē. Iter enī est locus transitu facilis. vnde ⁊ appellamꝰ aditū. Itiner aūt ē itus lōge vie ⁊ ipse labor ambulandi· ut quo velis ꝑuenias. Semita itineris dimidiū ē· a semi itu dicta. Semita aūt hoīu₃ ē· callis ferarū ⁊ pecudū. Callis ē iter pecudū inter montes angustū ⁊ tritum· a callo pedum vocatū· siue callo pecudū ꝑduratū. Tramites sūt trāsuersa in agris itinera siue recta via· dicti ꝙ transmittāt. Diuortia sūt flexus viaꝝ· hoc ē vie in diuersa tendentes. eadē diuerticula sunt· hoc ē diuerse ac diuise vie siue semite transuerse· que sunt altere vie. Biuiū q: duplex ē via. Competa· q: plures in ea cōpetunt vie· q̄si triuie· quatriuie. Ambitꝰ intᷣ vicinorū edificia locus duoꝝ pedū ⁊ semi pedis· ad circūeundi facultatē relictus. ⁊ ab ambulādo dictus. Orbita vestigium carri ab orbe rote dicta. Porro actꝰ quo pecus agi solet. Cliuosum iter flexuosū. Uestigia sūt pedū signa primis plātis expressa· vocata ꝙ his vie precurrētiū instigentᷣ· id est cognoscantur.

Incipit liber sextusdecimus

De pulueribus ⁊ glebis terre Cap. i.

Puluis dictus ꝙ vi venti pellatur. Tollitur enim eius flatu nec resistit nec stare nouit· sicut ait ꝓpheta: Tanꝗ puluis quē proijcit ventus a facie terre. Limus vocatus ꝙ lenis sit. Cenū est vorago luti. Cinis ex incēdio dicitᷣ. Ab eo enim fit fauilla ꝙ p ignē effecta sit. Nam fos ignis ē. Gleba· ꝙ sit globus. Pulueris enī collectiōe cōpingitur ⁊ in vno glomere adunatᷣ. Terra autē ligata gleba ē· soluta puluis. Labina eo ꝙ ambulantibꝰ lapsū inferat· dicta p deriuationē a labe. Lutum vocatū q̇dā p antiphrasin putāt· ꝙ nō sit mundū. Nā omne lotū mundū ē. Uolutabra appellata· ꝙ ibi apri voluntᷣ. Uligo sordes limi uel aque sūt· Sabulū leuissimū terre genus. Argylla ab argis vocata apud quos primū ex ea vasa cōfecta sunt. Creta ab insula creta vbi melior ē. Creta cymolia· candida ē· a cymea italie insula dicta· quarum altera vestimentorum preciosos colores emollit. ⁊ confricato sulphure· quodā nitore exhilarat· altera gemmis nitorem prestat. Creta argētarea. ⁊ ipsa cādida appellata· eo ꝙ nitorē argēto reddat. Terra samia a samo īsula dicta· glutinosa. ⁊ candida ⁊ lingue lenis· medicamentis ⁊ vasculis necessaria. Puluis puteolanus in puteolanis italie colligitᷣ collibus· opponiturq₃ ad sustinenda maria· fluctusq₃ frangendos. Nā mersus aquis protinus lapis fit· vndisq₃ quotidie fortior effectus ī saxum mutatur· sicut argylla igne in lapidē vertitur. Sulphur vocatum quia igne accenditur. Ur enī ignis ē. Nam vis eius in aquis feruentibus sentitur· nec alia res facilius accenditᷣ. Nascitur ī insulis eolijs· inter siciliam ⁊ italiā· quas ardere dicūt. Inuenitᷣ ⁊ in alijs locis effossū. Huius genera q̄ttuor. Unū qđ foditᷣ trāslucetq₃ ⁊ viret· quo solo ex oībus medici vtuntᷣ. Alterum qđ appellāt glebam· vsibꝰ tm̄ fullonū familiare. Tertiū liquor est. vsus eius ad lanas suffiendas· qm̄ cādorē molliciemq₃ prestat. Quartū ad lychinia conficienda maxime aptū. Sulphuris tāta vis ē ut morbos comitiales dephendat nitore suo impositus ignibus ardescens in calice vini· prunaq₃ subdita circūferēs exardescentibus repcusso pallorem dirū velut defunctorū effundit.

De glebis ex aqua Cap. ii.

Bitumen in iudee lacu asphaltide emergit· cuiꝰ gleba supnatātes naute scaphis appropinquātes colligunt. In syria aūt limus ē passim a terra exestuās. Spissatura autē vtraq₃ ⁊ dēsitate coeunt. ⁊ vtraq₃ greci spissa asphalton appellāt. Natura eius ardens. ⁊ igniū cognata. ⁊ neq₃ aqua neq₃ ferro rumpitᷣ· nisi solis muliebribꝰ inquinamētis. vtilis ad cōpages nauiū. Alumē vocatū a luīe· ꝙ lumen coloribꝰ prestat tingēdis. Est aūt salsugo tre· efficiturq₃ hyeme ex aq̈ ⁊ limo. ⁊ estiuis solibꝰ maturatur. Huiꝰ species due sūt. liquidū ⁊ spissum. Sal q̇dā dictū putāt ꝙ in igne exiliat. Fugit enī ignem dum sit igneus· sed naturā sequitᷣ· quia ignis ⁊ aqua semꝑ inter se inimica sunt. Alij sal a salo ⁊ sole vocatum existimant. Nā aquis maris spōte gignitur spuma in extremis litoribꝰ uel scopulis derelicta.

⁊ sole decocta. Sunt ⁊ lacus ⁊ flumina ⁊ putei e
quibus hauritur·dehinc in salinis ingestus so/
le siccatꝰ. Sꝫ ⁊ flumina densantꝰ in sale·amne reliquo
sub gelu fluente. Alibi quoqꝫ detractis harenis colli/
gitꝰ·crescēs cū lunę noctibꝰ. nā ī cyrenea hammo/
niacus sub harenis iuenitꝰ. Sūt ⁊ montes natiui
salis in quibus ferro ceditur·ut lapis renascens
maius tantę alicubi duritię·ut muros domosqꝫ
massis salis faciant·sicut in arabia. In natura
quoqꝫ salis differentię sunt. Nam alibi suauis·
alibi salsissimꝰ. cōmune sal in igne crepitat. Tra/
gascū·nec crepitat in igne nec exilit. Agrigētinū
sicilię flammis patiens·in aqua exilit·ī igne fluit
cōtra naturā. Sūt ⁊ colorꝝ differētię. Mēphiticꝰ
rufus est. In parte quadā sicilię vbi ętna mons ē
purpureus. Item in eadē sicilia in pachyno adeo
splendidꝰ ⁊ lucidus ut imagines reddat. In cap/
padocia crocinus effoditꝰ. Salis natura necessa/
ria est ad oēm escam. Pulmentis eni saporē dat·
excitat auiditatē. ⁊ appetitū in oibꝰ cibis facit. Ex
eo quippe omnis victus delectatio ⁊ sūma ilari/
tas. Hinc ⁊ salus nomē accepisse putatur. Nihil
eni vtilius sale ⁊ sole. Deniqꝫ cornea videmꝰ cor/
pora nauticorꝝ·quoniā pecudes·armēta ⁊ iumēta
sale maxime ꝓuocantꝰ ad pastū·multū largiores
lacte·multoqꝫ gratiores casei dote. Corpora etiā
sal astringit siccat ⁊ alligat. Defūcta etiā a putre/
scendi labe vindicat ut durent. Nitrū a loco sū/
psit vocabulū. Nascitur eni in oppido uel regione
ęgypti nitria·ex quo ⁊ medicinę fiūt. ⁊ sordes cor/
porꝝ vestiūqꝫ lauātur. Huiꝰ natura nō multū a sa/
le distat. habet eni virtutē salis. ⁊ similiter oritur
canescētibꝰ littoribꝰ siccitate. Aphronitrū grece·
latinę spuma nitri ē·de quo quidā ait. Rusticꝰ es
nescis quid greco noīe dicat· spuma vocor nitri.
Grecus es ⁊ aphronitrū. Colligitur autē in asia
in spelūcis distillans·dehinc siccatꝰ sole. Optimū
putatꝰ si minime fuerit pōderosū. ⁊ maxime fria/
bile·colore pene purpureo. Chalcanthū dictū·quia
chalcidis ē timū. id est flos. vnde ⁊ apud latinos
aeris flos appellatur. Fit aūt nūc multis ī regio/
nibꝰ·olim ī hispania de puteis uel stagnis·id ge/
nus aquę habentibꝰ quā decoquebant. ⁊ in pisci/
nas ligneas fundebant appendētes sup eas restes
lapillis extentas quibꝰ limꝰ in similitudine viteis
acinis adhęrebat· sicqꝫ eiectū siccabatꝰ diebꝰ. xxx.
Fit aūt nūc alibi in speluncis·quod liquide collectū
dehinc diffusū in quosdā botros solidatꝰ. fit ⁊ in
scrobibꝰ cauatis quarꝝ e lateribus decidētes guttę
coalescūt. fit ⁊ salis modo ex flagrantissimo sole
Adeo aūt cōstrictę virtutis ē·ut ī leonū ⁊ vrsorū
ora sparsum tantā vim habeat ad stringendū ut
non valeant mordere.

De lapidibꝰ vulgaribꝰ Cap. III.

Lapis a terra tāquam densior etiā vulgo di/
scernitꝰ. Lapis aūt dictꝰ quod lędat pedem.
Lapis mollis ē ⁊ sparsus. Saxa herēt ⁊
a montibꝰ excidūtꝰ. Petra grecū est. Silex ē lapis
durus·eo quod exiliat ignis ab eo dictꝰ. Scopulus a
saxo eminēti quasi a speculando dictꝰ·siue a tegi/
mento nauiū σκεπάζειν. Spelea grece spelunca
latine. Est aūt rupis cauata. Crepido ē extremi/
tas saxi abrupti. vnde ⁊ crepido vocata quod sit ab/
rupti saxi altitudo·sicut: hęret pede pes densusqꝫ·
vnde ⁊ vocatꝰ. Cautes aspera saxa ī mari·dictę a
cauēdo·quasi cautę. Murices petrę ī littore· simi/
les muricis viuis acutissimę ⁊ nauibus ꝑnitiosę.
Icon saxum ē quod humanę vocis sonum captans
etiā verba loquētiū imitatꝰ. Icon aūt grece latine
imago vocatꝰ·eo quod ad vocē respondēs·alieni effi/
citur imago sermonis·licꝫ hoc quidē ⁊ locorꝝ na/
tura eueniat·ac plerūqꝫ cōuallium. Calculus est la/
pillus terrę admixtꝰ·rotūdus atqꝫ durissimꝰ ⁊ oi
puritate lenissimꝰ. Dictus aūt calculꝰ· quod sine mo/
lestia breuitate sui calcetꝰ·cui cōtrariꝰ ē scrupꝰ. la/
pillus minutꝰ ⁊ asper·qui si inciderit in calciamētū
nocet. ⁊ molestia ē aīo. vñ ⁊ molestiā animi scru/
pulū dicimꝰ. hinc ⁊ scrupea saxa·id ē aspera. Cos
nomen accepit quod ferrū ad incidendū acuat. Cos
eni greco sermone incisio noiatꝰ. Ex his alię aqua/
rię sunt. alię oleo indigēt in acuendo·sꝫ oleū lenē·
aquę aciē acerrimā reddūt. Pumex vocatur·eo quod
spumę densitate concretꝰ fiat. ⁊ ē aridus·cando/
re paruus·tantāqꝫ naturā refrigerandi habens·
ut in vase missus musta deferuere desinant. Ru/
dos artifices appellāt lapides cōtusos ⁊ calci ad/
mixtos·quos in pauimētis faciendis supfundūt·
vnde ⁊ rudera dicūtꝰ. Gypsū cognatū calci ē. ⁊ est
grecū nomē. plura eius genera. Omniū aūt opti/
mū lapis specularis. Est eni signis ędificiorꝝ ⁊ co/
ronis gratissimꝰ. Calx viua dicta·quia dū sit tactu
frigida·intus occultū cōtinet ignē. Vñ ⁊ ꝑfusa aquis
statim latens ignis erūpit. Natura eiꝰ mirū ali/
quid facit. Postquam eni arserit aquis incēditꝰ quibꝰ
solet ignis extingui·oleo extinguitꝰ· quo solet ignis
accēdi. Vsus eiꝰ structuris fabricę necessariꝰ. Nā
lapis lapidi nō pōt adhęrere fortiꝰ·nisi calce con/
iunctus. Calcis e lapide albo ⁊ duro melior stru/
ctura·ex molle vtilis tectoriis. Arena ab aridita/
te dicta nō ab adherendo ī fabricis ut quidā vo/
lunt. Huius probatio·si manu impssa stridat·aut
si in vestē candidā sparsa nihil sordis relinquat.

De lapidibꝰ insignioribus Cap. IIII.

Magnes lapis indicꝰ ab inuētore vocatꝰ.
Fuit aūt in india primū repertus clauis
crepidarꝝ baculiqꝫ cuspidi hęrēs cum ar/
mēta idē magnes pasceret·postea ⁊ passim inētꝰ
Est aūt colore ferruginꝰ·sꝫ ꝓbatꝰ·cū ferro adiū/
ctus eius fecerit raptū. Nā adeo apphendit fer/
rū ut catenā faciat anulorꝝ vnde ⁊ cū vulgꝰ ferrū
viuū appellat. Liquorem quoqꝫ vitri ut ferrū tra/
here creditꝰ. Cuiꝰ tanta vis est ut refert beatissimꝰ
augustinꝰ quod quidā eundē magnetē lapidē tenuerit
sub vase argenteo· ferrūqꝫ sup argentū posuerit·
deinde subter mouente manu cum lapide·ferrum
cursim desup mouebatꝰ. Vnde factū est ut ī tēplo

quodā simulacrū ex ferro pendere in aere videre/
tur. Est quippe ⁊ alius in ęthiopia magnes q̇ fer/
rum non ambit·ꝫ respuit. Omnis aūt magnes
tanto melioꝛ est·quāto magis ceruleus ē. Gaga/
tes lapis pꝛimū inuentus est i sicilia gagatis flu/
minis fluoꝛe reiectꝰ. vnde ⁊ noiatꝰ·licꝫ i bꝛitan/
nia sit plurimus. Est aūt niger·planꝰ·leuis. ⁊ ar/
dens igni admotꝰ. Fictilia ex eo scripta nō delent̃
incēsus serpētes fugat·dęmoniacos ꝓdit·virgi/
nitatē dephendit·mirū ꝙ accendit̃ aqua·oleo re/
stinguitur. Abeston arcadie lapis ferrei coloꝛis
ab igne nomē soꝛtitus·eo ꝙ accensus semel nūꝙ̃
extinguit̃. De quo lapide mechanicum aliq̇d hu/
mana ars molita est·ꝙ gentiles capti sacrilegio
mirarent̃. Deniqꝫ in templo quodā fuisse veneris
fanū dicunt·ibiqꝫ candelabꝛū ⁊ in eo lucernā sub
diuo sic ardētē ut eā nulla tēpestas nullus imber
extingueret. Pyrites psicꝰ lapis fuluꝰ·aeris simi/
lās q̃litatē·ita ē dictꝰ q̄m plurimꝰ illi sit ignis. siq̇/
dē facile scintillas emittit. hic tenentis manū si
vehemētiꝰ pꝛemat̃ adurit; ꝓpter qđ ab igne nomē
accepit. Est alius pyrites vulgaris quē viuū la/
pidē appellāt·q̇ ferro uel lapide ꝑcussus·scintillas
emittit·q̇ excipiunt̃ sulphure uel alijs fungis uel
folijs. ⁊ dicto celerius pꝛebet ignē. Hunc vulgus
focarē petrā vocat. Selenites latine lunaris in/
terp̄tat̃·eo ꝙ iterioꝛē eiꝰ candoꝛē cū luna crescere
atqꝫ deficere aiunt. gignitur in ꝑsida. Dionysius
lapis fuscus ⁊ rubentibꝰ notis sparsus. Vocatur
aūt ita·qꝛ si aquę mixtꝰ cōterat̃ vinū fragrat. ⁊ ꝙ
in illo mirū est ebꝛietati resistit. Tracius niger ⁊
sonoꝛus nascit̃ in flumine·cuiꝰ nomē est pontus i
equitia. Phrygius lapis ex loco traxit vocabulū.
Nascit̃ eni i phꝛygia·coloꝛe pallidus·mediocrit̃
grauis. Est aūt gleba pumicosa. Urit̃ antea vino
ꝑfusus·flatusqꝫ follibus donec rubescat·ac rursus
dulci vino intingit̃·ternis vicibꝰ tingēdis vesti/
bus tm̄ vtilis. Syriꝰ lapis a syria vbi repit̃ appel/
latus·hic integer fluctuari tradit̃·cōminutꝰ mer/
gi. Arabicus similis ē eboꝛi sine vlla macula. Hic
defricatꝰ ad cutē sucū dimittit croco similē. Iu/
daicus lapis albus ē atqꝫ in scemate grādis scri/
pturis subinuicē modulatus·quas gręci grāmas
appellāt. Samius a samo insula vbi repitur vo/
catus. ⁊ est grauis ⁊ candidus·poliendi aurū vti/
lis. Mēphitis vocatꝰ a loco ęgypti. ⁊ ē gēmātis
naturę. Hic tritꝰ atqꝫ in his quę vrenda sūt ⁊ se/
cāda ex aceto illinitꝰ ita obstupescere facit coꝛpꝰ
ut nō sentiat cruciatū. Sarcophagus lapis dictꝰ
eo ꝙ coꝛpa defunctoꝝ condita in eo infra. xl. dies
absumunt̃. σαρξ enim gręce caro dicit̃. φαγειν
comedere. Nascit̃ aūt i troade·fissiliqꝫ vena scin/
dit̃. Sūt ⁊ eiusdē generis in oꝛiēte saxa·quę etiā
viuētibꝰ alligata erodūt coꝛpa. mitioꝛes aūt ser/
uādis coꝛpibꝰ nec absumēdis. Hęmatites appel/
latus eo ꝙ cote resolutꝰ i coloꝛē veniat sanguinis
Est aūt admodū liuidꝰ. Est ⁊ ferrugineus. Na/
scit̃ i vltima ęgypto·babylonia ⁊ hispania. An/
dꝛodamantꝰ coloꝛe niger·pondere ⁊ duritia in/
signis. vnde ⁊ nomē traxit·pꝛęcipuus repitur in
africa. Trahere autē in se argentū uel ęs dicitur·
q̇qꝫ attritꝰ ut hęmatites in coloꝛē redigit̃ sangui/
nis. Iscistos inuenit̃ i vltima hispania·croco si/
milis cū leui fulgoꝛe·facile fricabilis. Amiātbon
appellatꝰ a veteribꝰ·eo ꝙ si ex ipso vestis fuerit cō/
tacta cōtra ignē resistat·⁊ igni imposita nō arde/
at·ꝫ splēdoꝛe accepto nitescat. ⁊ ē scissi aluminis
similis·veneficijs resistens oībꝰ·specialit̃ magoꝝ.
Batrachites lapis similis ē testę laminosę scissi/
bilis. Gallactites coloꝛe cinereus·gustu suauis·ꝫ
ideo vocatꝰ ꝙ quiddā de se lacteū attritus dimit/
tat. Obsius lapis niger est translucidus. ⁊ vitri
habens similitudinē. ⁊ ponit̃ in speculis parietū
ꝓpter imaginū vmbꝛas reddēdas. Gemmas mul/
ti ex eo faciunt. Nascit̃ in india ⁊ in samo italię.
Mitridas lapis euphꝛatis sole repcussꝰ coloꝛibꝰ
micat varijs. Ethytes lapides repiuntur i nidis
aquilaꝝ. aiunt binos inueniri·marē ⁊ fęminam·
nec sine his parere aquilas. Hoꝛū masculꝰ durus
similis gallę subrutilis. fęmineus v̊o pusillus ac
mollis. Alligati partus celeritatē faciūt·etiā ali/
quibꝰ vuluę excidūt nisi cito parturientibꝰ aufe/
rant̃. Fingites cappadocię lapis·duritia marmo/
ris·candidus atqꝫ trāslucēs·ex quo quondā tem/
plū constructū est a quodā rege foꝛibꝰ aureis·q̇bꝰ
clausis claritas itus diuturna erat. Enstites lapis
eboꝛi similis in quo dariū cōditū fertur·parioqꝫ
similis candoꝛe ⁊ duritia·minꝰ tm̄ ponderosus·q̇
purus vocat̃. Ostracites vocatus ꝙ similitudinē
testę habeat. vsus eius ꝓ pumice. Melanites la/
pis dictꝰ eo ꝙ melleū ⁊ dulcē sucū emittat. Hismi/
ris lapis asper ⁊ indomitꝰ. ⁊ oia atterēs·ex q̈ la/
pide gēmę terunt̃. Chꝛysites coloꝛe similis ocreę·
inuenit̃ in ęgypto. Amites silis nitro·ꝫ durioꝛ·
gignitur in ęgypto ⁊ arabia. nascitur in ęthiopia
veluti viridis·ꝫ lacteus cū resoluit̃·remoꝛdēs ve/
hemēter. Coꝛanꝰ albus est durioꝛqꝫ pario. Mo/
lotiꝰ veluti viridis ⁊ grandis·inuenit̃ in ęgypto.
Tusculanꝰ a loco italię dictꝰ·dissiliri igne tradit̃.
Sauinꝰ lapis fuscus. addito oleo etiā lucere fert̃.
Est ⁊ quidā viridis lapis vehement̃ igni resistēs
Sifinius mollis ⁊ candidus·ꝫ calefactꝰ oleo ni/
grescit atqꝫ durescit. Lapides quoqꝫ medicinaliū
moꝛtarioꝝ ⁊ pigmentoꝝ vsibus apti·edesius pꝛę/
cipuus. ⁊ inde cola icus. Thebaicus q̈ꝫ ⁊ basani/
tes lapides nihil ex sese remittentes. Specularis
lapis vocatus ē ꝙ vitri moꝛe transluceat·reptus
pꝛimū i hispania citerioꝛe. ⁊ circa segobꝛicā vrbē
Inuenit̃ eni sub terra. ⁊ effossus excidit̃ atqꝫ fin/
ditur in quaslibet tenues crustas.

De marmoꝛibus Cap. v.

Post lapidū genera veniemꝰ ad marmo/
ra. Nam inter lapides ⁊ marmoꝛa diffe/
rentia ē. Nā marmoꝛa dicūt̃ eximij lapi/
des q̇ maculis ⁊ coloꝛibꝰ cōmēdāt̃. Marmoꝛ ser/
mo gręcus ē·a viriditate vocatus. ⁊ ꝗuis postea

⁊ aliȷ colores inueniantur·nomẽ tñ pristinũ a viriditate retinuerũt. Marmorũ colores ⁊ genera innumerabilia sũt. Non tñ oia e rupibꝰ excidunẽ·ꝫ multa sub terra sparsa sũt ⁊ preciosissimi generis·sicut lacedemoniũ viride cũctisq3 ilariꝰ. reptũ prius apud lacedemones vnde ⁊ vocabulũ traxit. Ophites serpẽtiũ maculis simile ẽ.vnde ⁊ vocabulũ sumpsit. Duo eiꝰ genera·molle cãdidum·nigrũ durũ. Augusteũ ⁊ tiberiũ in egypto augusti ⁊ tiberiȷ primũ principatu reperta sunt. Differentia eorꝫ est ab ophite·cũ illud ut prediximus serpẽtiũ maculis sit simile·hec maculas diuerso modo colligunt. Nam augusteũ vndatim est crispũ in vertices·tiberiũ sparsa nõ cõuoluta canitie. Purpurites ex egypto ẽ rubens cãdidis interuenientibꝰ punctis. Nois eius causa·ꝙ rubeat ut purpura. Basanites ferrei coloris sine duritia.vnde ⁊ nomen ei datũ est.inuentus in egypto ⁊ ethiopia. Alabastrites lapis candidus·intertinctus varijs coloribus·ex quo euãgelici illiꝰ vnguẽti vasculũ fuit. Cauãt enĩ hũc ad vasa vnguentaria·qm̃ optime seruare incorrupta dicitur Nascit̃ circa thebas egyptias ⁊ damascũ syrie·ceteris candidior·pbatissimus ṽo in india. Parius cãdoris eximij·lychnites cognomento.hic apud paron insulam nascitur.vnde ⁊ pariꝰ nuncupatus. Magnitudo eiꝰ qua lances craterasq3 non excedat. Unguentis ⁊ ipse aptus. Corallíticus in asia repertus mẽsura nõ vltra cubitos binos·candore ,pximo eboris·ad quandã similitudinem e diuerso niger. Alabandicꝰ terre sue noie nũcupatus purpure aspectu similis. Iste ĩ oriẽte igni liquat̃·atq3 ad vsũ vitri funditur. Thebaicus intertinctus aureis guttis ĩuenitur in parte egyptia·scripꝰ coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali cõueniens. Sienites circa sienen uel thebas nascit̃·trabes ex eo fecisse reges phibẽt̃. Marmora aũt que ĩ officinis sũt·rupibꝰ gignuntur·ex quibus iste sienites·diuersi coloris maculis distinctꝰ ẽ·cuiꝰ primũ vsũ insule cyclades dederunt. Lesbius liuidior ẽ paulo huic·ꝫ ⁊ ipse diuersi coloris maculas habẽs. Corintheus ammoniace gutte similis cum varietate diuersorꝫ colorꝫ corintho p̃mũ reptus·ex eo colũne ingẽtes liminaq3 fiũt ac trabes. Charysteũ·viride optimũ nomen ab aspectu habens·eo ꝙ gratũ sit his qui gẽmas sculpunt.eius enĩ viriditas reficit oculos Numidicũ marmor numidia mittit ad cutẽ sucũ dimittit·croco similẽ.vnde ⁊ nomen accepit·non crustis·ꝫ in massa.⁊ liminũ vsũ aptũ. Luculleum marmor nascitur in chio insula cui lucullus consul nomen dedit·qui delectatus illo primũ romã inuexit·solũq3 pene hoc marmor ab amatore nomen accepit. Est ⁊ limensis·tephria appellatus·colore cineris·cuius lapidis alligatio cõtra serpentes laudatur. Ebur·a barro id est elephanto dictum. Horatius : Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris.

De gemmis Cap.VI.

Post marmorũ genera gemme sequũtur·que multũ auro decorẽ tribuũt venustate colorũ. Primordia earũ a rupe caucasi. Fabule ferunt ,pmetheũ primũ fragmẽta saxi eiusdem inclusisse ferro ac digito circũdasse.hisq3 initiũ cepisse anulũ atq3 gemmã. Genera gẽmarꝫ innumerabilia esse tradũt̃·e quibꝰ nos ea tm̃ que p̃ncipalia sũt siue notissima annotabimꝰ. Gẽme vocate ꝙ instar gũmi transluceãt. Preciosi lapides ideo dicti sũt·q: care valent·siue ut a vilibus discerni possint·seu ꝙ rari sint. Omne enim qđ rarũ ẽ·magnũ ⁊ preciosũ vocat̃·sicut ⁊ ĩ samuelis volumine legitur : Et sermo domini preciosus erat in isrl̃·hoc est rarus.

De viridioribus gemmis Cap.VII.

Omniũ gẽmarꝫ virentiũ smaragdus p̃ncipatũ habet. Cui veteres tertiam post margaritas ⁊ vniones tribuũt dignitatem. Smaragdus a nimia viriditate dicit̃. Oẽ enĩ satis viride smaragdũ dicit̃. Nullis enĩ gẽmis uel herbis maior ꝙ huic austeritas ẽ. Nam herbas virẽtes frondesq3 exuperat·ĩficiẽs circa se viriditate repcussum aerẽ. Sculpentibꝰ q3 gemmas·nulla gratior oculorꝫ refectio ẽ. Cuius corpus si extẽtũ fuerit sic̃ speculũ·ita imagines reddit. Quippe nero cesar gladiatorꝫ pugnas ĩ smaragdo spectabat. Genera eius.xij.sed nobiliores scythici·q̃ in scythica gẽte reperiũt̃. Secũdũ locũ tenent bactriani. Colliguntur enĩ in cõmissuris saxorꝫ flãte aquilone. Tũc enĩ tellure deoperta intermicant·q: his vẽtis harene maxime mouent̃. Tertiũ egyptij habẽt. Reliqui ĩ metallis erarijs inueniuntur·sed vitiosi. Nam aut ere aut plumbo aut lapillamẽtis·uel salis similes notas habẽt. Smaragdi aũt mero ⁊ viridi ,pficiũt oleo q̃uis natura ĩbuant̃. Calcosmaragdꝰ dicta ꝙ viridis sit.⁊ turbida aereis venis. Hec in egypto uel cypro insula nascitur. Prasius ,p viridante colore dictus·ꝫ vilis. Cuiꝰ alterũ genꝰ sanguineis punctis abhorret. Tertiũ distinctũ virgulis tribus candidis. Berillus in india gignit̃·gẽtis sue lingua nomẽ habens·viriditate similis smaragdo·ꝫ cũ pallore. Polit̃ aũt ab indis in sexangulas formas·ut hebetudo coloris repcussiõe angulorꝫ excitet̃. Alter politus nõ habet fulgorem. Genera eius nouem. Crisoberillus dictus eo ꝙ pallida eius viriditas in aureũ colorẽ resplendeat.⁊ hũc india mittit. Crisopassus indicus ẽ colore porri sucũ referens·aureis interuenientibus guttis vnde ⁊ nomen accepit·quem quidã berillorꝫ generis iudicauerũt. Iaspis de greco in latinũ viridis gẽma intpretatur. Ias quippe viride·pinnasin gemma dicitur. Est aũt smaragdo subsimilis ⁊ crassi coloris. Species eiꝰ decẽ ⁊ septẽ. Uolunt aũt quidã iaspidẽ gemmã ⁊ gratie ⁊ tutele eẽ gestãtibꝰ.qđ credere nõ fidei·ꝫ supstitiõis est. Topacion·ex virenti genere ẽ omniq3 colore

resplendens·inuenta pꝛimū in arabię insula·in q̃
troglodytę pꝛędones·fame ⁊ tempestate fessi·cū
hęrbaꝝ radices effoderent eruerūt; Quę insula
postea quęsita nebulis cooperta·tandē a nauigā-
tibus inuēta est. Sꝫ ob hoc locus ⁊ gēma nomē
ex causa accepit. Nā topaçin trogloditaꝝ lingua
significationē habet quęrendi. Est aūt amplissi-
ma gēmaꝝ·eadē sola nobiliū limā sentit. Gene-
ra eius duo. Callaica coloꝛe viridis sed pallens ⁊
nimis crassa. nihil iocūdius·aurū decens·vnde
⁊ appellata. Nascit̃ in india uel germania in ru-
pib⁹ gelidis oculi modo extuberās. Molochites
spissius virens. ⁊ crassioꝛ q̃ smaragdus·a coloꝛe
malue nomē accepit·i reddendis laudata signis.
nascit̃ in arabia. Eliotropia viridi coloꝛe ⁊ nu-
bilo stellis puniceis sup̱sparsa cū sanguineis ve-
nis. Causa nois de effectu lapidis est. Nam de-
iecta i labꝛis ęneis radios solis mutat sanguineo
rep̱cussu. Extra aquā aūt speculi modo solē exci-
pit·dep̱hēditq; defectus ei⁹ subeuntē lunā osten
dens magoꝝ impudētie. Manifestissimū in hoc
q̃q; exemplū est·q̱ admixta hęrba eliotropio qui-
busdā additis p̱ęcantationib⁹ gerentē conspici
negāt. Gignit̃ i cypꝛo ⁊ africa·ſꝫ melioꝛ i ęthio-
pia. Sagda gēma pꝛasini coloꝛis apud chaldęos
Cui⁹ tanta vis est ut p̱meantes naues e p̱fundo
petat. ⁊ carinis ita tenaciter adhęręat·ut nisi ab-
rasa p̱te ligni vix separet̃. Myrrhites dicta ē q̱
in eo myrrhę coloꝛ est. Compꝛessus autē vsq; ad
odoꝛē nardi spirat suauitatē aromatis. Rep̱it̃ in
arabia uel ęgypto·myrrhę coloꝛis ⁊ odoꝛis·vnde
⁊ nomen accepit. Melecros·bicoloꝛ ex vna parte
viridis·ex altera melli similis. Coaspis·a flumi-
ne p̱sarū dicta est ex viriditate fulgoꝛis aurei.

De rubꝛis gēmis Cap. viii.

Coꝛallius gignit̃ i mari rubꝛo foꝛma ra-
mosus·coloꝛe viridis. ⁊ maxime rubens
Bace ei⁹ uel vię candidę sub aqua ⁊ mol-
les·detractę confestim durant̃ ⁊ rubescūt·tactuq;
p̱tinus lapidescūt. Itaq; occupari euelliq; retib⁹
solet aut acri ferramēto p̱ęcidi·qua de causa co-
rallius vocitat̃. Quantū aūt apud nos margari-
tum indicū p̱eciosum ē·tantū apud indos coꝛal-
liū. Hūc magi fulminib⁹ resistere affirmāt·si cre-
dit̃. Sardius dicta·eo q̱ p̱mū rep̱ta sit a sardis.
hęc rubꝛū habet coloꝛem·marmoꝛib⁹ p̱ęstās·sed
inter gēmas vilissima. Genera ei⁹ quinq;. Onyx
appellata q̱ habeat in se p̱mixtū candoꝛē i simili-
tudinē vnguis humanę. Gręci eni vnguē onycē
dicūt. Hanc india uel arabia gignit. distant autē
inuicē. Nā indica igniculos habet albis cingen-
tibus çonis. arabica aūt nigra est cum candidis
çonis. Genera ei⁹ q̃nq;. Sardonyx ex duū nomi-
nū societate vocata est. Est eni ex onycis candoꝛe
⁊ sardo. Cōstat aūt tribus coloꝛib⁹·subteri⁹ ni-
gro·medio candido·sup̱ius minio. Hęc sola i si-
gnando nihil cęręauellit. Rep̱itur aūt apud in-
dos ⁊ arabes detecta toꝛrētib⁹. Genera ei⁹ q̃nq;.

Hęmatites ruboꝛe sanguine⁹ ac p̱pterea hęma-
tites vocatus. Hęma quippe sanguis est. Gignit̃
in ęthiopia quidē·ſꝫ pꝛincipalis i arabia ⁊ i afri-
ca inuenit̃. De qua p̱mittūt magi quiddā ad co-
arguendas barbaroꝝ insidias. Sucinus quē ap-
pellant gręci electron fului cęreiq; coloꝛis. fertur
arboꝛis sucus esse. ⁊ ob id sucinū appellari. Ele-
ctrū autem vocari fabulosa argumentatio dedit.
Nāq; phętonte fulminis ictu interempto·soꝛo-
res ei⁹ luctu mutatas in arboꝛes populos lachꝛy-
mis electrū omnibus ānis fundere iuxta erida-
nū amnē. ⁊ electrū appellatum·q̃m sol vocitatus
sit electron plurimi poetę dixerūt. Cōstat aūt nō
esse sucum populi ſꝫ pinę arboꝛis. Nā accensus
tęde nidoꝛe fragrat. Nascit̃ aūt in insulis oceani
septētrionalis·sicut gūmi·densat̃q; ut crystallum
rigoꝛe uel tēpoꝛe. Ex ea fiūt decoꝛis grā agrestiū
fęminarū monilia. Vocari aūt a quibusdā har-
paga eo q̱ attritu digitoꝝ accepta caloꝛis anima
folia paleasq; ⁊ vestiū fimbꝛias rapiat·sicut ma-
gnes ferrum. Quocūq; aūt modo libeat tingit̃.
Nam ancuse radice cōchylioq; inficitur. Ligu-
rius vocatus·q̱ fiat ex vrina lyncis bestię tēpoꝛe
indurata. Est aūt sicut ⁊ sucinū fulua·attrahēs
spiritu folia p̱pinquantia.

De purpureis Cap. ix.

Inter purpureas gemmas pꝛincipatum
amethist⁹ indicus tenet. Amethist⁹ pur-
pureus est·p̱mixto violaceo coloꝛe. ⁊ q̃si
rosę nitoꝛ. ⁊ leniter quasdā flāmulas fundēs. Al-
terū ei⁹ genus descendit a hiacynthis. Causā no-
minis ei⁹ asserūt·q̃si sit quiddā in purpura illi⁹
nō ex toto igneū ſꝫ vini coloꝛem habens. Est aūt
sculpturis facilis. Genera ei⁹ quinq;. Saphirus
cęruleus est cū purpura·habens pulueres aureos
sparsos·optimus apud medos·nusq̃ tñ p̱lucidus
Hiacynth⁹ ex nois sui floꝛe vocat̃. Hic i ęthiopia
inuenit̃·cęruleū coloꝛem habens optimus q̃ nec
rarus est·nec densitate obtusus·ſꝫ ex vtroq; tem-
peramento lucens purpuraq; refulgens. hic autē
non rutilat ęqualiter·sed cum facie cęli mutatur.
Sereno enim perspicuus est atq; gratus·nubilo
coꝛam oculis euanescit atq; marcescit. in os mis-
sus frigidus est·in sculpturis durissimus·nec ta-
men inuictus. Nam adamāte scribitur ⁊ signat̃.
Hiacynthiçonta indicus est·hiacynthū p̱pe re-
ferens. Quidā autem eoꝛū crystallis similes ca-
pillamentis intercurrentibus obscurant̃·ex quo
etiā vitio nomen illoꝝ est. Amethistiçontas ap-
pellatur. quia eius extremus ignicul⁹ in amethisti
violam exit. Cęlidonia ex hirūdinū vocata colo-
re. ⁊ duoꝝ est generum: quaꝝ vna ex altera parte
purpurea. ⁊ alia purpurea nigris interuenien-
tibus maculis. Cyanea scythię gēma·cęruleo co-
ruscans nitoꝛe purpura interdum ⁊ pūctulis in-
termicantibus auratis puluisculis varians. Ro-
ditis rosea est ⁊ ex eo nomen accepit.

De candidis Cap. x.

Margarita prima candidarũ gẽmarũ· quã
inde margaritã aiũt vocatam· q in con
culis marinis h genus lapidũ inueniat.
Jnest enĩ i carne cochleę calcul⁹ nat⁹· sicut i carne
ostreę preciosissima margarita repiri dicat· uel sic
i cerebro piscis lapillus. Signit aũt de cęlesti rore·
quẽ certo anni tempore cõculę hauriunt. Ex qui/
bus margaritis quędã vniones vocant· aptũ no/
men habẽtes· q tm̃ vnus nũq duo uel plures si/
mul repiant. Meliores autẽ candidę margaritę·
q quę flauescũt. Jllas enĩ aut iuuentus· aut ma/
tutini roris conceptio reddit candidas. has sene/
ctus· uel vespertinus aer gignit obscuras. Pedo/
rus secũda post margaritã candidarũ gẽmarũ· de
q quęrit i q colore numerari debeat· totiẽs iacta/
ti ꝑ alienas pulchritudines nois adeo ut decoris
prerogatiua vocabulo facta sit. Asterites gẽma
candida est· inclusam lucẽ continens· veluti stellã
intus ambulantẽ· redditq3 solis candidantes ra/
dios· vnde ⁊ nomen accepit. Galactites lactea est
quę attrita reddit sucum albũ· ad lacteũ saporem
feminis nutrientib⁹ illigata fecundat vbera. Jn/
fantũ q3 collo suspensa· saliuam facere fert· in ore
aũt liquescere ⁊ memoriã adimere. Mittunt eam
nilus ⁊ achelous amnes. Sũt q smaragdũ albis
venis circũligatum galactiten vocant. Galatias
grandinis ⁊ candorẽ pręfert ⁊ figurã· duritia q3
inuicta ut adamas· etiã in igne posita manet suũ
frigus. Solis gemma candida est· traxitq3 no/
men q ad solis speciẽ in orbem fulgẽtes spargit
radios. Selenites trãslucet candido melleoq3 ful
gore continens lunę imaginẽ· quã iuxta cursum
astri ipsius ꝓhibent in dies singulos minui atq3
augeri. nascit in ꝑsida. Cymedia inuenit in cere/
bro piscis eiusdẽ nois· candida ⁊ oblonga. Pręs/
sagire his ferũt magi signa trãqllitatis uel tem/
pestatis. Beloculus albicans pupillã cingit ni/
gram e medio aureo fulgore lucentẽ: ⁊ ꝓpter spe/
ciem assyriorũ regi belo dicatã· vnde ⁊ appellata.
Epimelas dicit· cũ i candida gẽma supne enigri/
cat color· vnde ⁊ nomen habet. Exeben⁹ speciosa
⁊ candida· qua aurifices aurum poliunt.

De nigris Cap. XI.

Achates repta primũ in sicilia iuxta flu/
men eiusdem nois. postea plurimis i ter/
ris. Est aũt nigra habens in medio cir/
culos nigros ⁊ albos iunctos ⁊ variatos similis
hęmatiti. Magi suffitu earũ si credit tempestates
auertũt· flumina sistũt. Absictos nigra ⁊ ponde/
rosa distincta venis rubentibus. Hęc excalefacta
igni septẽ diebus calorem tenet. Ęgyptilla nigra
est radice cęrulea facie· ex ęgypto vbi inuenit vo/
cata. Medea nigra est· a medea illa fabulosa in/
uenta. Habet venas aerij coloris· sudorem reddit
croci· saporẽ vini. Ueientana italica gẽma est a
veientib⁹ repta· nigra facie· albis intermicãtibus
notis. Bariptos nigra est cũ sanguineis ⁊ albis
notis. Meramelas nigra vena· quẽlibet colorem
secans ꝑ mediũ. Ueneris crinis nigerrimi nito/
ris· continens in se speciẽ rufi crinis. Tricuus ex
africa nigra est. s3 tres sucos reddit· ab radice ni/
grum· e medio sanguineũ· e sũmo ocreę. Dionysia
nigris mixtis rubentib⁹ notis· ex aqua trita· vi/
num fragrat. ⁊ odore suo ebrietati resistere putat.
Pyrites nigra quidẽ s3 attritu digitos adurit.

De varijs Cap. XII.

Pangrus varius ex omnib⁹ pene colorib⁹
constans· vnde ⁊ noiatur. Olea barbari
nois ex fuluo ⁊ nigro viridiq3 ⁊ candi/
do ẽ. Mitridax sole ꝑcussa· colorib⁹ micat varijs
signit i ꝑsida. Droselitus· varius· nois causa· q si
ad ignẽ applicet· velut sudorem mittit. Oppalus
distinctus diuersarũ colore gẽmarũ. Est enĩ in eo
carbunculi tenuior ignis: amethisti fulgens pur/
pura· smaragdi nitens viriditas ⁊ cũcta pariter
sub quadam varietate lucentia. Nomen habet ex
patria· sola enĩ eũ parturit india. Ponticę a pon/
to dicunt: genere diuerso· nũc sanguineis· nũc au
ratis guttis micantes: alię habentes stellas: alię
longis colorũ ductib⁹ lineatę. Hexocontalithus i
p .rua magnitudine multicolor· vnde ⁊ hoc no/
men sibi adoptauit. Tam diuersis enĩ notis spar
sus est: ut sexaginta gẽmarũ colores in paruo ei⁹
orbiculo deprehendant. nascit aũt in libya apud
troglodytas. Murina apud parthos gignit: s3
pręcipua in germania. humorem sub terra putãt
calore densatũ· vnde ⁊ nomen sumpsit. Uarietas
eius in purpurã candoremq3 ⁊ ignem cũ quibusdã
colorũ repcussionib⁹ quales i cęlesti arcu spectan/
tur. Cuius contraria causa crystallũ facit· gelu
concreto vehementiore.

De crystallis Cap. XIII.

Crystallus resplendens ⁊ aquosus colo/
re tradit: q nix sit glacie durata ꝑ an/
nos· vnde ⁊ nomẽ ei gręci dederũt. Si/
gnit aũt in asia ⁊ cypro: maxime in septẽtrionũ
alpibus: vbi nec ęstate sol feruentissimus inuenit
Jdeoq3 ipsa diuturna ⁊ ãnosa duritia reddit hãc
speciẽ quę crystallus dicit. Hic oppositus radijs
solis adeo rapit flãmam: ut aridis fungis uel fo/
lijs ignem prębeat. Usus eius etiã ad pocula de/
stinat. Nihil aũt aliud q frigidum pati potest.
Adamas indicus lapis paruus ⁊ indecorus· fer/
rugineũ habens colorem ⁊ splendorem crystalli.
Nũq aũt vltra magnitudinẽ nuclei auellanę re/
pertus. Hic nulli cedit materię· nec ferro quidem
nec igni· nec vnq incalescit· vnde ⁊ nomen gręca
interpretatione indomita vis accepit. S3 dũ sit
inuictus ferri ignisq3 cõtemptor· hircino rumpit
sanguine recenti ⁊ calido maceratur: sicq3 multis
ictibus ferri ꝑfringit. Cui⁹ fragmentis sculpto/
res ꝑ gẽmis insigniendis ꝑforandisq3 vtuntur.
Hic aũt dissidet cum magnete lapide: intantũ ut
iuxta positus ferrũ nõ patiat abstrahi magneti·
aut si admotus magnes comprehenderit· rapiat

atqꝫ auferat. Fert᷑ ꝙꝫ i electri similitudine venena
deprehendere· metus vanos expellere·maleficis
resistere artibus. Genera eiꝰ sex. Galatias gran-
dinū ⁊ candorē ⁊ figurā adamantinę duritię ha-
bet. Etiā in ignē positus manet suū frigus. Ce-
rauniorꝝ duo genera sūt. Unū qd̄ germania mit-
tit crystallini simile·splendet tñ ceruleo. ⁊ si sub
diuo positū fuerit fulgorē rapit sidereū. Cerau-
niū alterū hispania in lusitanis littoribus gignit
cui color pyropo rubēti ⁊ qualitas ut ignis. Hec
aduersus vim fulgurū opitulari fert᷑·si credimꝰ.
Dicta aūt ceraunia: qm̄ alibi nō inuenit᷑ ꝙ in lo-
co fulminis ictui ꝓximo. Grece eni fulmen cerau-
nos dicit᷑. Iris apud arabiā in mari rubro nascit᷑
coloris crystallini: sexangulata. dicta ex argumē-
to iris. Nā sub tecto ꝑcussa sole species ⁊ colores
arcus celestis i ꝓximos parietes imitat᷑. Astrion
ex india est: crystallo ꝓpinqua·in cuiꝰ centro stel-
la lucet fulgore lunę plenę. Sumpsit autē nomen
ꝙ astris opposita·fulgorē rapit ac egerit. Electria
quasi electoria. In ventriculis enī gallinatijs in-
uenit᷑·crystallina specie·magnitudine fabę. Hac
i certaminibꝰ iuictos fieri magi volūt·si credimꝰ.
Enidros ab aqua vocata. Exundat enī aqua ita
ut clausam in ea putes fontaneam scaturiginem.
Omniū ardentiū gēmaꝝ principatū carbūculus
habet. Carbūculus aūt dictꝰ ꝙ sit ignitꝰ ut carbo
cuius fulgor nec nocte vincit᷑. Lucet enī in tene-
bris·adeo ut flāmas ad oculos vibret. Genera eiꝰ
duodecim·sed prestantiores qui vident᷑ fulgere. ⁊
velut ignē effundere. Carbūculus aūt grece an-
thrax dicit᷑. Gignitur i libya apud troglodytas.
Anthracites vocatus ꝙ sit ⁊ ipse coloris ignei ut
carbunculꝰ: ꝫ candida vena precinctus·cuiꝰ ꝓpriū
est·ꝙ iactatꝰ in ignem·velut inter mortuos extin-
guit᷑·at cōtra aquis ꝑfusus exardescit. Sandasi-
rus nascit᷑ in indis loco eiusdē nōis. Species eiꝰ
ꝙ veluti intra lucido igne· intus fulgente aureę
guttę. Constat inter oēs quātus numerus stil-
larū accedit: tanto ⁊ preciū accedere. Lychnis ex
eodem genere ardentiū est·appellata a lucernarū
flagrantia. gignit᷑ in multis locis·sed ꝓbatissima
apud indos. Quidā eā remissiorē carbūculū esse
dixerūt. Huiꝰ duplex facies. vna quę purpura ra-
diat·altera quę cocci rubore a sole excalefacta·aut
digitorꝝ attritu paleas ⁊ cartharum fila ad se ra-
pere dicit᷑. Sculpturis resistit·ac si qñ sculpta fue-
rit·dum signa imprimit·quasi quodā aīali morsu
partē cerę retentat. Genera eiꝰ q̄ttuor. Carcedo-
nia hꝰ ē qd̄ ⁊ lychnis facere dicit᷑·q̄ꝙ multo vilior
predictis. nascit᷑ apud nasamonas. imbre ut ferūt
diuino. iuenit᷑ ad repcussū lunę plenę. Dia aūt ge-
nera sua sculpturę resistūt. Alabandina dicta ab
alabanda asie regione cuiꝰ color ad calcedoniū va
dit·ꝫ rarꝰ. Dracontides ex cerebro draconis eruit᷑
quę nisi viuenti abscisa fuerit non ignescit. Unñ ⁊
eam magi dormientibꝰ draconibꝰ amputāt. Au-
daces eni viri·explorāt draconū specus ⁊ spargūt
ibi gramina medicata ad incitandū draconū so-
porem·atqꝫ ita somno sopitis capita desecant ⁊
gēmas detrahūt. Sunt aūt candore translucido.
Usu eaꝝ orientis reges precipue gloriant᷑. Chry-
sopassus ethiopicus ē·quē lapidē lux celat·ꝓdit
obscuritas. Nocte enim igneus est·die aureus.
Phlogites ex ꝑsida est ostentās intra se q̄si flam-
mas estuantes quę non exeant. Syrtites vocata·
qm̄ i littore syrtiū inuēta ꝓmū ē in parte lucanię.
Color eiꝰ croceus intus stellas continēs elangui-
das. ⁊ sub nubilo renitētes. Exmiscion inter gra-
tissimas gēmas aspicit᷑ ⁊ ex igneo colore radians
auro·portans secū in extremitatibꝰ candidā lucē.

De aureis Cap. XIIII.

Sunt quedā gēmaꝝ genera specie metal-
loꝝ uel lapidum cognominata. Chryso-
pis auꝝ tm̄ videt᷑ eē. Chrysolithus auro
similis est·cum marini coloris similitudine. hunc
ethiopia gignit. Chrysolectrus similis ē auro·ꝫ
in colorē electri vergens matutino tm̄ aspectu io-
cūdus·rapacissimus igniū. ⁊ si iuxta fuerit celer-
rime ardescēs. Chrysolansis ex auro ⁊ igne vo-
cata. Aurea ē enī die ⁊ nocte ignea. hāc ethiopia
gignit. Ammochrysus harenis auro intermixtꝰ·
nūc brachtearū nunc pulueris habet quadrulas·
gignit᷑ in ꝑsida. Leochrysꝰ·colore aureo interue-
niēte cādida vena. Melectrisis dicta·ꝙ veluti ꝑ
aurū sincerū·sic hec gēma trāslucea t. Chrysocol-
la gignit᷑ i india·vbi formice eruūt aurū. Est aūt
auro similis ⁊ habet naturam magnetis·nisi ꝙ
augere aurū tradit᷑·vnde ⁊ nuncupat᷑. Argirites
similis argēto·habens stigmata aurea. Andro-
doma argenti nitorē habet. ⁊ pene adamas qua-
drata semꝑ tesseris. Magi putant nomen impo-
sitū ab eo ꝙ animoꝝ impetus uel iracūdias do-
mare ⁊ refrenare dicat᷑·si credimꝰ. Gignit᷑ i ma-
ri rubro. Calcitis aerij coloris ē. Calcofanus ni-
gra ē·ꝫ lapidi illisa eris tinnitū reddit. Balani-
tes duo sunt genera·subuiridis ⁊ corinthee eris
similitudinē mediā secante flāmea vena. Sideritꝫ
a cōtemplatiōe ferri nihil dissonat. In maleficijs
quoquo modo si iferat᷑ discordias excitat. Ideus
dactylus ex insula creta ē ferrei coloris·causa no-
minis eiꝰ·qr pollicē humanū exprimit. Ethiopicꝰ
ferrei coloris est·qui dū terit᷑ nigrū sucum emit-
tit. Cimilianicꝰ i euphratis aluco legit᷑·ꝓconisio
marmori siīis·medio colore glauco·veluti oculi
pupilla internitēs. Arabica ex patria dicta·aspe
ctu eburnea est. Efestitis speculi naturā habet in
reddendis imaginibus q̄ꝙ rutilet·experimentū
eius·si feruenti aquę addita statim refrigeret·aut
si soli opposita aridā materiā accendat. nascit᷑ in
corico. Ostracites lapidosus colore testaceo du-
rior. Altera achati similis nisi ꝙ achates poli-
tura pinguescit. duriori tāta inest vis·ut alię gē-
mę sculpant᷑ fragmentis eius. Glossa petra simi-
lis est linguę humanę vnde ⁊ nomē sumpsit. Fert᷑
aūt deficiente luna e celo cadere·cui non modicā

magi tribuũt potestatẽ. Nã ex eo lunares motus
excitari putant. Sũt ⁊ quędam gẽmaꝝ genera co
gnominata ab aĩalibus. Echites vipereas macu/
las exprimit. Carcine marini cancri coloris est.
Scorpitꝭ scorpionẽ ⁊ colore ⁊ effigie refert. Mir/
micites formicę reptantis effigiem imitatꝭ. Tao
pauoni est similis. Hieracites accipitris coloris.
Ethites aquilę. Egoptalmꝰ caprino oculo simi/
lis. Licoptalmus quattuor colorũ ex rutilo san/
guineũ in medio nigrum candidus cingit ut lu/
poꝝ oculus. Meconites papauer exprimit. Sũt
⁊ quędã gẽmę quibus gentiles in supstitionibus
quibusdã vtuntꝭ. Liperia suffita oẽs bestias euo/
care tradũt. Anancitide i necromantia demonũ
imagines euocare dicũtꝭ. Sinocitide vmbras ĩfe/
roꝝ euocatas tenere pagani aiũt. Celonites oculꝰ
est indicę testudinis varius ⁊ purpureꝰ. Per hũc
magi impositũ linguę futura pręnũciari fingũt.
Bronia a capite testudinũ e tonitruis cadi putatꝭ
⁊ restinguere fulminis ictus. Hienia lapis in ocu
lis hienę bestię inuenitꝭ. Qui si sub lingua hoĩs
subditus fuerit futura eũ precinere dicũt. Sed ⁊
corallius tempestati ⁊ grandini resistere fertur.
Pontica est gẽma quędã liuore plucida habens
stellas rubeas iterdũ ⁊ aureas. Dicũt p eã iterro/
gare demones ⁊ effugare. In qbusdã gẽmaꝝ ge/
neribꝰ veras a falsis discernere magna difficultas
est quippe cũ inuentũ sit ex vero genere alteriꝰ in
alia falsa trãsducere ut sardonices quę ternis glu
tinantꝭ gẽmis ita ut deprehendi nõ possint. Fin/
gũt eñ eas ex diuerso genere nigro candido mi/
nioqꝫ colore. Nam ⁊ ꝓ lapide preciosissimo sma/
ragdo quidam vitrũ arte inficiũt ⁊ fallit oculos
subdole quędã falsa viriditas quoadusqꝫ non est
qui ꝓbet simulatum ⁊ arguat. sic ⁊ alia alio atqꝫ
alio modo. Neqꝫ eñ est sine fraude vlla vita mor
taliũ. Omnes aũt nõ translucidas gẽmas cęcas
appellari eo ꝙ densitate sua obscurentꝭ.

De vitro Cap. XV.

Vitrũ dictũ ꝙ visui pspicuitate translu/
ceat. In alijs eñ metallis quicqd intrin/
secus continetur absconditꝭ in vitro ꝗ̃uo
quilibet liquor uel species qualis est interiꝰ talis
exterius declaratur ⁊ quodãmodo clausus patet.
Cuius origo hęc fuit. In parte syrię quę fenicis
vocatꝭ finitima iudeę circa radicẽ montis carme/
li palus est ex qua nascitꝭ belus amnis: quinqꝫ mi
liũ passuũ spacio in mare fluens iuxta ptolomai/
dem cuiꝰ harenę de torrente fluctu sordibꝰ eluuntꝭ.
Hic fama est pulsa naue mercatorũ nitri cũ spar/
sim p littus epulas pararẽt nec essent ꝓ attollen/
dis vasis lapides glebas nitri ex naue subdide/
rũt quibꝰ accensis pmixta harena littoris trans/
lucentes noui liquoris fluxisse riuos ⁊ hanc fuisse
originẽ vitri. Mox ut est ingeniosa solertia non
fuit contenta solo nitro sed ⁊ alijs mixturis hanc
artẽ studuit. Leuibꝰ eñ aridisqꝫ lignis concoquitꝭ
adiecto cypro ac nitro continuisqꝫ fornacibus ut
ęs liquatꝭ massęqꝫ fiũt. Postea ex massis rursꝰ fun/
ditꝭ in officinis ⁊ aliud flatu figuratꝭ aliud torno
teritꝭ aliud argẽti modo cęlatꝭ. Tingitꝭ etiã mul/
tis modis ita ut hiacynthos saphirosqꝫ ⁊ viri/
des imitetꝭ ⁊ onyces uel aliaꝝ gẽmaꝝ colores ne/
qꝫ est alia speculis aptior materia uel picturę ac/
comodatior. Maximus tñ honor in candido vi/
tro ꝓximoqꝫ in crystalli similitudine. Unde ⁊ ad
potandũ argenti metalla ⁊ auri repulit. Vitrũ
olim fiebat ⁊ in italia: ⁊ per gallias ⁊ hispaniam
harena alba ⁊ mollissima pila molaqꝫ terebatur.
dehinc miscebatꝭ tribus partibꝰ nitri pondere uel
mensura ac liquata in alias fornaces transfũde/
batꝭ. Quę massa vocabatꝭ admonitrum atqꝫ hęc
recocta fiebat vitrũ purum ⁊ candidũ. In genere
vitri ⁊ obsianus lapis annumeratꝭ. Est aũt virẽs
interdum ⁊ niger aliqñ ⁊ translucidus crassiore
visu ⁊ i speculis parietũ ꝓ imagine vmbras red/
dente. gẽmas multi ex eo faciũt. Hũc lapidẽ ⁊ in
india ⁊ i italia ⁊ ad oceanũ in hispania nasci tra/
dunt. Fertꝭ aũt sub tiberio cęsare quendã artificẽ
excogitasse vitri temperamentũ ut flexibile esset ⁊
ductile. Qui dũ admissꝰ fuisset ad cęsarẽ porrexit
phialam cęsari. Quã ille indignatꝰ in pauimen/
tũ ꝓiecit. Artifex aũt sustulit phialam de paui/
mento quę complicauerat se tanꝗ̃ vas ęneũ. De/
inde malleũ de sinu ꝓtulit ⁊ phialã correxit. Hoc
facto cęsar dixit artifici. Nũquid aliꝰ scit hãc cõ/
diturã vitroꝝ: Postꝗ̃ ille iurans negauit alterũ
hoc scire iussit eũ cęsar decollari ne dũ h̃ cogni/
tum fieret aurũ ꝓ luto haberetꝭ ⁊ omniũ metal/
loꝝ precia abstraherẽtꝭ. Et reuera q: si vasa vitrea
nõ frangerentꝭ melius essent ꝗ̃ aurũ ⁊ argentũ.

De metallis Cap. XVI.

Metallũ dictũ gręce ἀπο τοῦ μεταλλᾶν ꝙ natura eius ea sit ut vbi vna ve/
na apparuerit: ibi spes sit alteriꝰ inqren/
di. Septẽ aũt sũt genera metalloꝝ: aurũ argen/
tum ęs electrũ stannũ plumbũ ⁊ qđ domat oĩa
ferrum.

De auro Cap. XVII.

Aurum ab aura dictũ id est a splendore
ꝙ repcusso aere plus fulgeat. vñ ⁊ Virgi
lius: Discolor vnde auri p ramos aura
refulsit. hoc est splendor auri. Naturale enim est
ut metalloꝝ splẽdor plus fulgeat luce alia reper/
cussus. Hinc ⁊ aurarij dicti quoꝝ fulgor splendi/
dos reddit. Obryzũ aurũ dictũ ꝙ obradiet splen
dore est eñ coloris optimi qđ hebręi ophaz gręci
cairon vocant. Brachtea dicitꝭ tenuissima lami/
na. ἀπο τοῦ βραχειν. quod est ηχειν. id est a
crepitando. lamina. Pecu/
nia prius de pecudibus ⁊ proprietatem habebat
⁊ nomen. De corio eñ pecudũ nũmi incidebantꝭ ⁊
signabantur. Postea a saturno ęreus nũmus in/
uentꝰ ẽ. Ipse eñ signari nũmos ⁊ inscribi cõsti/
tuit. Propterea ⁊ ęrariũ saturno a gentilibꝰ con/
secratum est. Alij ut superiꝰ pecuniã a pecudibus

appellauerũt·sicut a iuuando iumenta dicta sunt. Omne eni patrimoniũ apud antiquos peculium dicebat̃ a pecudib⁹·in quibus eoꝝ constabat vniuersa substãtia. Unde ⁊ pecuari⁹ vocabat̃ ꝗ erat diues·modo ꝟo pecuniosus. Antiquissimi nõdũ auro argẽtoq̃ȝ inuẽto·ęre vtebãt̃. Nã prius ęrea pecunia in vsu fuit. post argentea· deinde aurea subsecuta. sed ab ea qua cępit ⁊ nomen retinuit. Unde ⁊ ęrariũ dictũ·q: pri⁹ tm̃ in vsu fuit. ⁊ ipsũ solũ recondebat̃·auro argentoq̃ȝ nondum signato.ex quoꝝ metallis ꝙuis postea facta fuisset pecunia: nomẽ tñ ęrarij ꝑmãsit ab eo metallo vnde initiũ sumpsit. Thesaurũ iuxta grecã ꝓprietatem ἀπὸ τῆς θέσεως.a positione·hoc est a reposito noiat̃. Nã thesis positio dicit̃.⁊ est nomen ex gręco latinoq̃ȝ sermone compositũ. Nam thesis greci repositum dicũt. Latini autem qꝺ iunctum sonat repositũ aurum. Auraria nomen habet ab auro. Tributa ꝟo eo ꝙ antea per trib⁹ singulas exigebãt̃·sicut nũc ꝑ singula territoria. Sic autẽ in tres partes diuisum fuisse romanũ populũ cõstat·ut qui pręerãt in singulis partib⁹ tribuni dicerent̃. Unde etiam sumptus quos dabãt populi tributa nominarũt. Uectigalia sũt tributa a vehendo dicta. Stipendiũ a stipe pendenda nominatũ. Antiqui eni appendere pecuniã soliti erant magis ꝙ ãnumerare. Moneta appellata est quia monet ne qua fraus in metallo uel pondere fiat. Numisma est solidus aureus uel argenteus siue ęreus·qui ideo numisma dicit̃·q: nominib⁹ principũ effigiebusq̃ȝ signabat̃. Prius nũmus argir⁹ nũcupabat̃·q: ꝙplurimũ ex argento ꝑcutiebat̃. Nũmi aũt a numa romanoꝝ rege vocati sũt qui eos primum apud latinos imaginibus notauit.⁊ titulo nois sui pręscripsit. Folles dicunt̃ a sacculo quo condunt̃·a continẽte id qꝺ continet̃ appellatũ. In numismate tria quęrunt̃·metallũ figura ⁊ pondus. Si ex his aliq̃d defuerit· numisma non erit. Tria sũt aũt genera argenti ⁊ auri ⁊ ęris·signatũ·factũ·infectũ. Signatũ est qꝺ in nũmis ẽ. factũ est qꝺ i vasis ⁊ signis. infectũ qꝺ in massis est·qꝺ ⁊ graue dicit̃·id est massa. In noticiã autẽ formaꝝ metalla ita venerũt. Dũ eni quacũq̃ȝ causa ardẽtes siluę excoquerẽt terrã·excalefactis venis fudit riuos cuiuscũq̃ȝ structurę·siue igit̃ es illud fuerat siue aurũ: cum in loca terrę depressiora decurreret·sumpsit figurã i quã illud uel ꝓfluens riuus uel excipiẽs lacuna formauerat. Quaꝝ rerum splendore capti homines cũ ligatas attollerent massas viderũt in ea terrę figurata vestigia in quę excogitauerũt liquefactas ad omnẽ formã posse deduci.

De argento Cap.XVIII.

ARgentũ non longe a gręca appellatione distat. Hoc eni illi argirũ vocant. Sed mirũ in modũ illud dũ candidũ sit·impressũ corpori lineas nigras reddit. Argentũ viuum dictũ ꝙ excidat materias i quib⁹ inijcit̃. hoc ⁊ liquidũ q: ꝑcurrit. Inuenit̃ specialit̃ i metallis siue in argentarijs fornacib⁹ guttarũ concretione tectis inhęrens. sępe etiã ⁊ in stercore vetustissimo cloacarũ uel puteoꝝ limo. Fit etiã ⁊ ex minio imposito cõculę ferreę patena testea superposita· cũ circũlito vasculo circũdant̃ carbones·sicq̃ȝ argentũ viuũ ex minio stillat. sine hoc neq̃ȝ argentũ neq̃ȝ ęs inaurari potest. Tantę autẽ virtutis ẽ·ut si suꝑ sextariũ argenti viui centenariũ saxum superponas·oneri statim resistat. Sin ꝟo auri scrupulum·leuitatem eius raptim sinu recipit·ex quo intelligit̃ nõ põdus ꝫ natura esse cui cedit. Seruatur aũt melius in vitreis vasis·nã cęteras materias pforat. Potui aũt datũ·interficit ponderis causa. Argenti purgamẽta lithargyros·quã nos spumã argenti appellamus. Fit autem ex argento ⁊ plumbo mixta.

De ęre Cap.XIX.

AEs a splendore aeris vocatũ·sicut auꝝ ⁊ argentũ. Apud antiq̃s autẽ prior ęris ꝙ ferri cognit⁹ vsus. Ęre q̃ppe primi ꝓscindebant terrã·ęre certamina belli gerebant·eratq̃ȝ in precio magis ęs. aurũ ꝟo ⁊ argentũ ꝓpter inutilitatẽ reijciebant̃. Nũc versa vice iacet ęs·aurum sũmo cessit honore. sic voluenda ętas cõmutat tẽpora rerũ.⁊ qꝺ fuit in precio·fit deniq̃ȝ nullo honore. Usus ęris postea trãsijt i simulacris·in vasis·in ędificioꝝ structuris·maxime ⁊ ad ꝑpetuitatem monumentorũ· etiã publicę in eis cõstitutiones scriptę sũt. Cypriũ ęs in cypro insula pri⁹ repertũ·vnde ⁊ vocatũ· factũ ex lapide ęroso·quem cathmiã vocãt.⁊ est ductile. huic si addat̃ plumbum colore purpureo fit. Auricalcum dictũ ꝙ ⁊ splendorẽ auri ⁊ duritiã ęris possideat. Est autẽ nomẽ compositũ ex lingua latina ⁊ gręca. Ęs eni sermone gręcoꝝ calco vocat̃. Fit aũt ex ęre ⁊ igne multo ac medicaminib⁹ ꝑducit̃ ad aureũ colorem. Corintheũ est omniũ cõmixtio metalloꝝ·qꝺ casus primũ miscuit corintho cum caperet̃ incensa. Nã dũ hanc ciuitatẽ hãnibal cepisset·omnes statuas ęneas ⁊ aureas ⁊ argenteas in vnũ rogũ cõgessit.⁊ eas incendit. Ita ex hac cõmixtione fabri sustulerunt ⁊ fecerunt parapsides. Sic corinthea nata sunt ex oib⁹ in vnũ·nec hoc nec illud. Unde ⁊ vsq̃ȝ in hodiernũ diem·siue ex ipso·siue ex imitatione ei⁹·ęs corintheũ uel corinthea vasa dicũt̃. Hui⁹ tria genera: vnũ candidũ ad argẽti nitorẽ accedens·alterũ i quo ipsius auri fulua natura ẽ. tertiũ in quo ęqualis cunctorũ temperies. Coronariũ·ex ductili ęre tenuat̃ in laminas taurorũq̃ȝ felle tinctũ speciẽ auri i coronis histrionũ prębet· vnde ⁊ appellatũ. Pyropũ igneus color vocauit. Nãq̃ȝ in singulas vncias ęris additis auri scrupulis senis pręrtenui bractbea ignescit· flammasq̃ȝ imitat̃·vnde ⁊ pyropũ dicit̃. Regulare ęs dicit̃· qꝺ ab alijs ductile appellat̃·quale omne cypriũ ẽ. Ductile aũt dicit̃·eo ꝙ malleo ꝓducat̃·sicut cõtra fusile qꝺ tm̃ fundit̃. Nã ⁊ caldareũ qꝺ tm̃ fundit̃

Nā malleis fragile est. Siquidē oē es diligentiꝰ purgatis igne vitijs excoctisqꝫ regulare efficitur. Campanū qꝫ inter oīa genera eris vocat̄ a campania ꝓuintia que est in italie partibꝰ. vtensilibꝰ ⁊ vasis omnibꝰ ꝓbatissimū. Es oē frigore magno melius fundit̄. Es rubiginē celeriꝰ trahi. nisi oleo ꝑungat̄. seruari aūt id optime etiā in liquida pice tradūt. Inter oīa metalla. es vocalissimū ē. ⁊ maxime potestatis: ideo ⁊ enea limina. vnde ⁊ Uirgilius: In foribus cardo stridebat eneis. Origo eris catmia ⁊ calciteus. Purgamēta eris catmia. ⁊ origo ⁊ eris flos. Catmia gignitur in metalloꝝ eris atqꝫ argenti fornacibꝰ insidēte nitore. Nāqꝫ ut ipse lapis ex quo fit es catmia vocat̄. sic rursus in fornacibꝰ existit. ⁊ noīs sui originem recipit. Eris flos fit seu gignit̄ cōflationibꝰ resoluto atqꝫ reliquato ere suꝑfusa frigida aqua. Repētina eni densatione tāqꝫ de suco reparat̄ flos. Eruginē es qꝫ creat. Nā lamine eree suꝑ vas aceti asperrimi sarmentis suꝑposite atqꝫ ita distillantibꝰ qd̄ ex eo cecidit in ipsum acetum terit̄ ⁊ cribrat̄.

De ferro Cap. XX.

Ferrū dictū ꝙ farra id est semina frugum terre cōdat. Idē ⁊ chalybs. a chalybe flumine vbi ferrū optima acie temperatur. Uñ ⁊ abusiue dicit̄ chalybs ipsa materies. ut vulnificusqꝫ chalybs. Ferri vsus pꝰ alia metalla repertꝰ est. cuiꝰ postea versa in opprobrium species. Nā vnde priꝰ tellus tractabat̄. inde modo cruor effundit̄. Nullū aūt corpꝰ tam densis inter se coherētibꝰ ⁊ implicitis elemētis qꝫ ferrū. vnde inest illi duritia cū frigore. Ferri autem metallū pene vbiqꝫ repit̄. ꝫ ex oībꝰ generibꝰ palma serico ferro dat̄. Seres eni hoc cū vestibꝰ suis pellibusqꝫ mittūt. Secunda parthico. neqꝫ alia genera ferri ex mera acie temꝑant̄. Ceteris eni admiscet̄ mollior complexus. Differentia ferri plurima. iuxta terre genus. Nā aliud molle. plūboqꝫ vicinū. rotarū ⁊ clauoꝝ vsibꝰ aptū. Aliud fragile ⁊ erosum culture terre cōueniens. Aliud sola breuitate placet. clauisqꝫ caligarijs. Aliud rubiginem celerius sentit. Stricture vocant̄ he oēs. ꝙ nō in alijs metallis a stringēdo apte vocabulo imposito. Aquaꝝ vō sūma differentia est. quibꝰ ferrū candens imergit̄ quo vtilior fiat. sicut birbilis ī hispania ⁊ thiras sonacomus in italia. in acuēdo ferro oleo delectatior fit acies. vnde ⁊ tenuiora ferramēta oleo restingui mos est. ne aqua in fragilitatē durent̄. A ferro sanguis humanus sese vlciscit̄. Contractum nāqꝫ celeriꝰ rubiginē trahit. Cū ferro magnes lapis concordiā habet. Sola eni hec materia vim ab hoc lapide accipit. retinetqꝫ longo tēpore. Ex eodē lapide architectus q̄dā alexandrie templum cōcamarauerat. ut in eo simulacrum ferro in aere pendere videret̄. Ferrū accensum igne nisi duret̄ ictibus corrūpit̄. Rubens non est habile ad tundēdū neqꝫ anteqꝫ albescere īcipiat. Aceto uel alumine illitū ferrū fit eris simile. Purgamēta ferri rubigo ⁊ scoria. Rubigo est vitiū rodens ferrum uel segetes. quasi rudigo mutata vna littera. hec ⁊ erugo ab erodendo. Nā erugo vitiū est ferri ab erodendo dicta. nō ab eramēto. Scoria vō purgamenta ⁊ sordes sūt que igne excoquunt̄. Et dicta scoria. q2 de ferro excutit̄. Rubigine aūt caret ferrū si cerusa ⁊ gypso ⁊ liquida pice ꝑungit̄. Itē rubigo ferramentū nō vitiat. si eadē medulla ceruina uel cerusa mixta rosaceo vngat̄.

De plumbo Cap. XXI.

Plumbū dictū. ꝙ ex eo primū pilis factis maris altitudo tentata ē. Huiꝰ vō genera sunt: nigrū ⁊ candidū. ꝫ melius cādidū. qd̄ prius in insulis atlantici maris inuentū est. Siquidē ⁊ in lusitania ⁊ in gallitia gignitur sumpta terra harenosa ⁊ coloris nigri ⁊ ponderis grauis: interueniūt ⁊ minuti calculi maxime de torrentibꝰ siccatis. lauant eas harenas. ⁊ quod subsidit coquūt in fornacibus. Inueniunt̄ ⁊ ī aurarijs metallis aqua missa calculi nigri ⁊ graues ⁊ dū aurum colligit̄. cū eo remanent. postea separati conflant̄ ⁊ in plumbū album resoluūt̄. Inde ⁊ eadē grauitas plumbi que auri. Nigrū plumbum circa cantabriā abūdat. cuiꝰ origo duplex ē. Aut eni solū ex sua vena ꝓdit. aut cū argento nascit̄: mixtisqꝫ venis conflat̄. Huius primus in fornacibus liquor stannū est. secundus argentū. qd̄ remanet suꝑaddita vena rursusqꝫ conflata. fit nigrum plumbū. India neqꝫ plumbū neqꝫ es habet gēmis tm̄ ⁊ margaritis hec ꝑmutat. Nigro plūbo fistulis laminisqꝫ vtimur. Laboriosius ī hispania ⁊ gallia eruit̄ plumbū. Nam in britannia sūmo terre corio.

De stanno Cap. XXII.

Stanni etymologia. αποχωριζον. id est separans dicitur ⁊ secernēs. Mixta eni ⁊ adulterata inter se ꝑ ignē. metalla dissociat. ⁊ ab auro ⁊ argēto. es plumbūqꝫ secernit. alia qꝫ metalla ab igne defendit. ⁊ cū sit natura eris ferriqꝫ durissima: si absqꝫ stanno fuerit vrit̄ ⁊ cremat̄. Stānū illitū ereis vasis saporē facit gratiorē ⁊ compescit virus eruginis. Specula etiā ex eo temperant̄. Cerusa quoqꝫ ex eo sicut ex plumbo conficitur.

De electro Cap. XXIII.

Electrū vocatum ꝙ ad radiū solis clariꝰ auro argentoqꝫ reluceat. Sol eni a poetis electron vocat̄. Defecatius est eni hoc metallum omnibꝰ metallis. Huius tria genera. Unū qd̄ ex pini arboribus fluit qd̄ sucinū dicit̄. Alterū metallum qd̄ naturaliter inuenit̄ ⁊ in precio habet̄. Tertiū qd̄ fit de tribus partibꝰ auri ⁊ argēti vna. Quas partes etiā si naturale soluas inuenies. Unde ⁊ nihil interest. natū sit an factū vtrūqꝫ eni eiusdē nature est. Electrum qd̄ est naturale eiusmodi nature est. ut in cōuiuio ⁊ ad lumina clarius cūctis metallis fulgeat ⁊ venenum ꝓdat. Nam si ei infundas venenū stridorē edit

⁊ colores varios in modū arcus celestis emittit.

De ponderibus Cap. XXIIII.

Ponderū ac mensurarū iuuat cognoscere modū. Nā omnia corporalia sicut scriptum est a sūmis vsq₃ ad ima in mensura ⁊ numero ⁊ pondere disposita sūt atq₃ formata. Cunctis corporeis rebus pondus natura dedit. suū q₃ḋq₃ regit omnia pondus. Primus moyses ī heremo filijs isrl̄ pondera ⁊ mēsuras dedit. Primus sidon argiuus ponderū rationem in grecia cōstituit. ⁊ lic₃ alij antiquiores extiterint. sed iste hac arte experientior fuit. Pondus dictū eo ꝙ in statera librarum pendeat. hinc ⁊ pensum. Abusiue autē pondus. libra vna est. Unde etiā dipondium dictum est. quasi duo pondera. quod nomē adhuc in vsu retinet̄. Trutina ē gemina ponderum lances equali examine pendēs facta ꝓpter talenta ⁊ centenaria appendenda sicut momentana ꝑ parua modicaq₃ pecunia. Hec ⁊ moneta vocata. Eadem ⁊ statera nomē ex numero habens ꝙ duabus lancibꝰ ⁊ vno ī medio stilo librata equaliter stet. Examen est filum medium. quo trutine statera regit̄. ⁊ lances equantur. Unde ⁊ in lanceis amentum dicitur. Campana a regione italie nomen accepit. vbi primū eius vsus repertus est. Hec duas lances nō habet. ſ₃ virga est signata libris ⁊ vncijs ⁊ vago pondere mēsurata. Unicuiq₃ autem ponderi certus ē modus nominibus proprijs designatus. Calcus minima pars ponderis quarta pars oboli est. cōstās lentis geminis granis. Appellat̄ autem calcus. ꝙ sit paruulus. sicut ⁊ lapis calculus. qui adeo minimꝰ est. ut sine molestia sui calcet̄. Siliqua vicesimaquarta pars solidi est. ab arboris semine vocabulū tenens. Cerates oboli pars media est habens siliquam vnā semis. Hunc latinitas semi obolum vocat. Cerates autem grece latine siliqua cornuū interpretat̄. Obolus. siliquis tribus appendit̄. habens cerates duos. calcos quattuor. Fiebat enī olim ex ere ad instar sagitte. vnde ⁊ nomen a grecis accepit. hoc est sagitta. Scrupulus sex siliquarum pondere constat. Hic apud grecos gramma vocatur. Scrupulus aūt dictus ꝑ diminutionem a lapillo breui qui scrupus vocat̄. Drachma octaua pars vncie est ⁊ denarij pondus argēti tribus constās scrupulis. id est. xviij. siliquis. Denarius autē dictus. quia ꝓ decem nūmis imputatur. Solidus nūcupatur. q₂ nihil illi deesse videt̄. Solidū enim antiqui integrum dicebant ⁊ totum. Ipse quoq₃ nomisma vocat̄. ꝓ eo ꝙ nominibus principū effigiebusq₃ signetur. Ab initio xp̄o vnum nomisma vnus argenteus erat. Hoc enim ab assyrijs cepit. Dicunt enim iudei ꝙ abraham in terrā chanaan primꝰ hanc aduexerit formā. Solidus apud latinos alio nomine sextula dicit̄. ꝙ de his sex vncia compleat̄. Hunc ut diximus vulgus aureū solidū vocat. cuius tertiā partē ideo dixerūt tremissem. eo ꝙ solidū faciat ter missus. Sextula bis assumpta duellā facit. ter posita staterē reddit. Stater aūt medietas vncie est. appendēs aureos tres. vnde ⁊ vocatur stater ꝙ tribus solidis stet. Hic ⁊ semiuncia q₂ semis habet de vncia. Hic ⁊ semissis. q₂ ponderis semis est. quasi semi assis. Quadrantem hebrei similiter quadrantē vocant. ⁊ vocat̄ quadrans. ꝙ vncie quartā partē appendat. Sicel qui latino sermone siclus corrupte appellatur. hebreum nomen est. habēs apud eos vncie pondus. Apud latinos aūt ⁊ grecos quarta pars vncie est ⁊ stateris medietas. drachmas appendēs duas. Unde cum ī litteris diuinis legitur siclus. vncia est. cum xp̄o in gentilium. quarta pars vncie est. Uncia dicta ꝙ vniuersitatē minorꝝ ponderū sua vnitate vinciat. id est complectat̄. Constat autem drachmis. viij. id ē scrupulis. xxiiij. Qđ ꝓ inde legitimū pondus habet̄. q₂ numerus scrupulorum eiꝰ horas diei noctisq₃ metit̄. uel q₂ libram efficit duodecies cōputatus. Libra. xij. vncijs perficit̄. ⁊ inde habet̄ ꝑfecti ponderis genus. q₂ tot constat vncijs. quot mensibus annus. Dicta autē libra ꝙ sit libera ⁊ cūcta intra se pondera predicta cōcludat. Mna ī ponderibꝰ centū drachmis appendit̄ ⁊ est nomen grecū. Talentū autem sūmū esse pondus ꝓhibet̄ in grecis. Nam nihil est calco minus nihil talento maius. Cuius variū apud diuersas gentes pondus habet̄. Apud romanos enī talentū est. septuagintaduarꝫ librarum. sicut Plautus ostendit q̇ ait duo talenta esse centū. xliiij. libras. Est aūt triplex. id ē minus. mediū. sūmū. minꝰ. l. mediū. lxxij. librarꝫ. sūmū. cxx. cōstat. Cētenariū numeri nomen est eo ꝙ. c. librarum ponderis sit. Qđ pōdus ꝓpter ꝑfectionē cētenarij numeri instituerūt romani.

De mensuris Cap. XXV.

Mensura est res aliqua modo suo uel tempore circūscripta. Hec aut corporis ē aut tēporis. Corporis est ut hominū. lignorꝫ ⁊ colūnarꝫ longitudo uel breuitas. S₃ ⁊ solē istū ꝓpriā sui orbis habere mēsurā qđ geometrici perscrutari audēt. Tēporis ut mēsura horarꝫ ⁊ dierū ⁊ annorꝫ. Uñ ⁊ metiri pedes horarū dicimꝰ. ħ est mensurare. Proprie aūt mensura vocata. ꝙ ea fruges metiunt̄ atq₃ frumentum. id est humida ⁊ sicca ut modios. arrabones. vrnas ⁊ amphoras. Mensurarꝫ pars minima cochlear qđ ē dimidia pars drachme. appendēs siliquas. ix. Qui triplicatus cōculā facit. Concula drachma vna ⁊ dimidia adimplet̄. Cyathi pondꝰ. x. drachmis appendit̄. qui etiā a quibusdā causatus dicit̄. Oxifalus fit. si q̄nq₃ drachme addunt̄ ad. x. Acitabulus quarta pars emine ē. xij. drachmas appendēs. Cotula emina ē habēs cyathos. vj. que idcirco cotula vocat̄. q₂ greco sermone cote incisio dicit̄. ⁊ emina sextarij in duo equa incidit̄ ⁊ cotulā facit. Emina aūt appendit librā vnā. que geminata sextariū facit. Sextarius duarꝫ librarū est. qui bis assumptꝰ bilibris noiat̄: assumptus quater fit greco noie chenix. Quinquies cōplicatus. quinarē

siue gomor facit. Adiice sextũ congiũ reddit. Nã
congius. vj. metit sextarijs. a quo τ sextarij nomẽ
dederũt. Congiũ aũt a congiẽdo id est ꝑ augmen
tũ crescẽdo vocat. Unde postea pecunia beneficij
gratia dari cepta cõgiariũ appellatũ ē. Unusquisq;
eni sui tẽporis impator fauorẽ ꝑli captans ad/
iiciebat ut largior videret i donis. Cõgiariũ aũt
specialit mensura est liquidoꝝ cui⁹ τ rem simul τ
nomen a romanis impositũ inuenim⁹. Merreta
est mensura liquidoꝝ. Hec a mensura accepit no/
men. Metron eni mensurã dicũt greci. τ inde ap
pellata metrera. licz τ vrna τ amphora. τ reliqua
huiusmodi noia mensuraꝝ sint. tñ ista hoc nomẽ
a denarij numeri pfectione accepit. Merrum ad
omnẽ mensurã ptinet. Metron eni grece. latine
mẽsura dicit. Nã τ cyathũ mensura ē. τ ampho
ra mensura ē. τ quicqd plus minusve capit. men/
sura est. Sz ideo hoc nomen specialit sibi assum/
psit. ꝙ sit mensura perfecti numeri. id est denarij
Modius dict⁹ ab eo ꝙ sit suo modo pfectus. Est
aũt meusura libraꝝ. xliiij. id est sextariorum. xxij.
Cui⁹ numeri causa inde tracta ē. eo ꝙ in pncipio
deus. xxij. opera fecerit. Nã pma die septem opa
fecit. id est materiã informẽ. angelos. lucẽ. celos
supiores. terrã. aquã. atq; aerẽ. Secũda die fir/
mamentũ solũ. Tertia die qttuor maria. semina.
sationes atq; plantaria. Quarta die tria; solẽ τ
lunã τ stellas. Quinta die tria; pisces τ reptilia
aquarũ τ volatilia. Sexta die quatuor; bestias.
pecudes. reptilia terre. τ hominem. Et facta sunt
oia. xxij. genera in dieb⁹ sex. Et. xxij. generatiões
sũt ab adam vsq; ad iacob. ex cui⁹ semine nascitur
ois gens isrl. Et. xxij. libri veteris testamẽti vsq;
ad hester. τ. xxij. litteraꝝ elemẽta sũt quib⁹ constat
diuine legis doctrina. His igit exemplis modi⁹
xxij. sextarioꝝ a moyse sm sacre legis mensurã ef.
fectus est. Et quis diuerse gentes huic mensure
pondus uel adiiciãt ignorant uel detrahãt. apud
hebreos constitutiõe diuina tali ratione seruatur
Modius eni a modo dict⁹. Hinc τ modica. id ē
moderata. Modicis eni modi⁹ nomen imposuit.
Nã modica ꝓ paruis abusiue nõ ꝓprie dicimus.
Satũ genus est mensure iuxta morẽ ꝓuintie pa/
lestine. vnũ τ dimidiũ modiũ capiẽs. Cui⁹ nomen
ex hebreo sermone tractũ est. Satũ eni apud eos
noiat sumptio siue leuatio. eo ꝙ qui metit candẽ
mensurã sumat ac leuet. Est τ aliud satũ mensura
sextariorũ. xxij. capax. q̃si modius. Batus vocat
hebraica lingua ab olearia mola que bath apud
eos ul bata noiat. capiẽs qnqginta sextaria; que
mensura vna mole vice ꝓterit. Amphora vocata
ꝙ hinc τ inde leuet. Hec grece a figura sui dicta
dicit; ꝙ ei⁹ anse geminate. videãt aures imitari.
Recipit ãt vini ul aque pedẽ qdratũ. frumẽti ꝓo
modios italicos tres. Cadus greca amphora est
continens vrnas tres. Urna mensura est. quam
quidam quartariũ dicunt. Proprie aũt vrna vas
est qd ꝓ condendis defunctoꝝ cinerib⁹ adhiberi
solet. de quo poeta. Celo tegit. qui nõ habet vrnã

Medimna est mensura quinq; modiorũ. Me/
dimna aũt latina lingua vocatur. id est dimidia
eo ꝙ quinq; modijs metiat qui ē dimidi⁹ numer⁹
a pfecto denario. Artabo mensura est apud egy/
ptios sextarioꝝ. lxxij. composita ex numero ꝓpter
lxxij. gentes uel linguas. que orbem impleuerũt.
Gomor. xv. modioꝝ onus appendit. Corus. xxx.
modijs implet. Hic ex hebraico sermone descẽdit.
q̃ vocat cora a similitudine collis. Coria eni he/
braice colles appellantur. Coaceruati eni modij.
xxx. instar collis videnť. τ onus cameli efficiunt.

De signis Cap. XXVI.

Ponderis signa plerisq; ignota sũt τ in/
de errorẽ legẽtib⁹ faciũt. Qua ꝓpter for/
mas eorũ τ characteres ita ut a veterib⁹
signata sunt subiiciamus.

Z Littera significat dimidium obolum.

I Uirgula equaliter iacẽs τ porrecta sim/
pliciter significat obolum.

II Geminata virgula duo oboli sunt.

T Latinũ significat obolos tres.

F Latinũ significat obolos quattuor.

E Latinũ demonstrat obolos. v. Oboli ꝓo
sex ꝓpterea characterẽ nõ habent. eo ꝙ in
vna drachma sex veniant. qd est pondus
denarij argentei.

H Littera significat siliquas. viij. id ē tre/
missem.

N Latinũ significat nomisma grecũ. id est
solidum.

IB Iota adiuncta beta significat dimidiũ
solidum.

< Uirgule due ex vno angulo a leua in de/
xtrã se diuidẽtes. significãt drachmã
quam etiã olcen appellant.

NΓ N latinũ adiũcto gãma greco. signi/
ficat semiunciã.

Γº Gãme autẽ grece littere o latinũ in fi/
ne adiunctũ significat vnciã.

Λ Lauda grecũ. ꝑ mediũ sui i latinũ ad/
iectum significat libram.

KU Kappa grecum circa finem cornuũ ad/
iuncto υ greco significat cyathum.

KO Si ꝓo o latinũ habuerit adiũctũ. emi/
nã demõstrat quã greci corylẽ vocãt.

ΞE Xi grecũ si acceperit iunctũ e latinũ si/
gnificat sextarium.

ΞO Si o latinũ adiunctũ habuerit. indicat
acitabulũ. qd greci oxiphalon vocant.

Ʋ (N) μ grecum superposito n latino significat
mna.

AΛ A latinũ in fine habens lauda grecũ
significat talentum.

Aº Alpha grecũ in dextro brachio supiori o
littera cõiuncta chenix est.

Incipit liber decimusseptimus
De auctoꝛibꝰ rerū rusticaꝝ Cap. I.

R Erum rustica/
rū scribēdi solertiā apud grę
cos primꝰ hesiodus boetiꝰ hu/
manis studijs cōtulit· deinde
democritꝰ magnꝰ ꝗꝫ carthagi
nensis in. xxviij. voluminibꝰ
studiū agriculationis cōscripsit. Apud romanos
aūt de agricultura primꝰ Cato instituit· quā dein/
de marcꝰ terentiꝰ expoliuit· mox Uirgilius laude
carminū extulit. Nec minꝰ studiū habuerūt post/
modū Coꝛneliꝰ celsus ⁊ iulius atticꝰ ęmilianꝰ siue
columella insignis aratoꝛ· ꝗ totū coꝛpus eiusdem
disciplinę complexus ē. Primū ad aratrū boues
iunxisse ferūt quendā priuatū hominē ⁊ fulmina/
tū noie homogyrū. Quidā aūt osirim dicunt esse
artis huiꝰ inuentoꝛē: quidam triptolemū. Et hic
questio ē quō prima ceres ferro in grecia vertere
terrā instituit· ꝫ ferro qualicūꝗꝫ nō specialiꝰ vo/
mere aut aratro. Stercoꝛādi agri rationē primꝰ
induxit quidā noie stercutꝰ in italia: cuiꝰ ara api/
co dedicata est romę. Hic plura instrumēta agri/
culturę repperit· primusꝗꝫ agros firmauit. Eundē
quidā saturnū putauerūt· ut maioꝛē illi nobilita/
tem facerēt hoc noie· quo splendide sonaret ⁊ di/
gnitatem tituli compararet.

De cultura agroꝛū Cap. II.

C Ultura ē qua frumenta uel vina magno
laboꝛe quęrunꝰ· ab incolēdo vocata. Di/
uitię aūt antiquoꝝ in his duobꝰ erāt· be/
ne pascere. ⁊ bene arare. Cultura agri cinis· ara/
tio· intermissio· incēsio stipulaꝝ· stercoꝛatio· occa/
tio· runcatio. Cinis est incendiū· ꝑ qō ager inuti/
lem humoꝛē exsudat. Aratio dicta· qꝛ de ęre pꝛius
terrę culturam exercebāt· anteꝗꝫ ferri fuisset vsus
repertꝰ. Duplex est aūt aratio· vernalis ⁊ autūna/
lis. Intermissio est: qua alternis ānis vacuꝰ ager
vires recipit. Stercoꝛatio est lętaminis aspersio
Stercus aūt vocatū uel qꝛ sterniꝰ in agris· uel ex/
tergi opoꝛteat quicqd soꝛdidū i ciuitate redūdat
siue qō verius ē ab stercen ꝗ ⁊ stercutus dictus.
Idē ⁊ fimus ē· ꝗ ꝑ agros iaciꝰ. Et dictꝰ fimus ꝗꝫ
fiat imus· id ē stercus· ꝗ vulgo lętamen vocaꝰ eo
ꝗꝫ suo nutrimento lęta faciat germina· reddatꝗꝫ
pinguia arua ⁊ fęcūda. Occatio est cū rustici sa/
tione facta bobꝰ dimissis grādes glebas cędūt. ⁊
ligonibꝰ frangunt. ⁊ dicta occatio· q̄si obcęcatio·
ꝗꝫ operiat semina. Occare igiꝰ est opire terrā se/
mina· vites ⁊ arboꝛes. Runcatio est a terra her/
bas euellere. Nā rus terra ē. Sulcus a sole voca/
tus· ꝗꝫ ꝓscissus solē capiat. Ueractū diciꝰ· q̄si vere
actū· id ē verno aratū. Proscissio ē aratio pꝛima
cū adhuc durus ē ager. Satio dicta est· quasi se/
minis actio: uel q̄si satoꝝ actio. serere aūt vocatū
qꝛ hoc sereno cęlo faciendū ē· nō ꝑ imbꝛes. Hinc
ē ⁊ illud virgilianū. Nudus ara sere nudꝰ. Mes/
sis a metendo· id ē a recidēdo dicta. Seges autē
de semine dicta ꝗꝫ iacimus· siue a sectione.

De frumentis Cap. III.

P Rima ceres cępit vti frugibꝰ in grecia ⁊
habere segetes trāslatis aliūde seminibꝰ.
Huiꝰ meminit Ouidiꝰ dicens. Pꝛima ce/
res vnco glebā dimouit aratro. Pꝛima dedit fru/
ges· alimētaꝗꝫ initia terris. Frumenta sunt ꝓpꝛie
quę aristas habēt· fruges aūt reliqua. Frumenta
aūt uel fruges a frumēdo hoc ē a vescendo dicta.
Nā frumen diciꝰ sūma pars gulę. Pꝛimitię ꝓpꝛie
sūt quę de frugibꝰ pꝛęcerpunꝰ. Triticū uel a tritu/
ra dictū· ꝗꝫ purissimū hoꝛꝛeo condaꝰ· uel qꝛ granū
eiꝰ cōmoliꝰ ⁊ teriꝰ. Far diciꝰ eo ꝗꝫ initio frangereꝰ
Apud antiqs enī molaꝝ vsus nōdum erat· ꝫ fru/
mentū in pila missū frangebāt. ⁊ hoc erat genus
molendi. Adoꝛeū tritici genꝰ qō idē vulgo semen
diciꝰ. Edoꝛ quondā appellatū ab edendo· qꝛ pmo
eo vsi sunt hoies· siue qꝛ in sacrificio ipsiꝰ generis
panis ad aras offerebaꝰ. Unde adoꝛea sacrificia
dicunꝰ. Siligo genꝰ tritici· a selecto dictū. Nā in
pane species eiꝰ pręcipua ē. Trimense triticū ideo
nūcupatū· qꝛ satū post tres mēses colligiꝰ. Nam
vbi ꝓpter aquā aliāve causā matura satio omissa
est· pręsidiū ab hoc petiꝰ. Alica grecū nomen est.
Alicastrū simile est alicę pondere ⁊ bonitate pręci/
pua. Oꝛdeū dictū ꝗꝫ pꝛę cęteris generibꝰ frumē/
ti aridū ante fiat· uel ꝗꝫ spica eiꝰ oꝛdines habeat.
Hoꝝ tria genera. Pꝛimū hexaticum vocaꝰ· eo ꝗꝫ
spica eiꝰ sex oꝛdines habeat· qō ꝗdā canterinū ap/
pellant· q̄m aīalia meliꝰ ꝗꝫ triticū pascit ⁊ hoies sa/
lubꝛiꝰ ꝗꝫ malū triticū. Alterū disticū· eo ꝗꝫ duos
oꝛdines habeat· hoc plęriꝗꝫ calaticū vocāt. Ter/
tiū trimense· qꝛ dū cogit necessitas verno seminaꝰ
⁊ celeriꝰ colligiꝰ. Scandula a diuisiōe vocata. Du
plex enī est· scandiꝰ· id ē diuidiꝰ. Centenū appella/
tū· eo ꝗꝫ in plęrisꝗꝫ locis iactus seminis eius in/
crementū frugibꝰ centesimū renascaꝰ. Hinc ⁊ mi/
liū a multitudine fructꝰ vocatū. Panitiū dictū· ꝗꝫ
in multis regionibꝰ ex eo panis vice hoies susten/
tenꝰ· q̄si panis vitiū. Pistū a pasto. Sisamū grę/
cū nomen ē. Farrago a farre dicta. Est enī herba
oꝛdeacea adhuc viridis· nec dū granis ad matu/
ritatē turgentibꝰ. Spicam de maturis frugibus
abusiue dicimꝰ. Nā ꝓpꝛie spica est· cū ꝑ culmi fol/
liculū· id est extremū tumoꝛē aristę· adhuc tenues
in modū spiculi eminēt. Arista appellata· ꝗꝫ pꝛiꝰ
ipsa arescat. Culmus ē ipse calamꝰ spicę qui a ra/
dicibꝰ nasciꝰ. Et dictꝰ culmus q̄si calamꝰ. Follicu/
lus est theca frumēti· in qua granū seruaꝰ interiꝰ.
Hęc sup spicā vallo instructa· munimen pꝛętēdit·
ne auiū minoꝝ moꝛsibꝰ spica suis fructibꝰ exuatur
aut vestigijs ꝓteraꝰ. Stipulę sūt folia seu uaginę
quibus culmus ambiꝰ atꝗꝫ fulciꝰ· ne pondere fru/
gis curueꝰ· quę ambiunt culmū. Et dicta stipula
q̄si vsta ⁊ q̄si vstipula. stipula dicta ab vsto· colle/
cta cui messe vriꝰ ꝓpter culturā agri. Item stipula

uel q: pars ei⁹ vrit̃· pars interdũ ꝑ palea præcidit̃. Palea a quibusdã vocari dicit̃· ꝙ pala ventilet̃. ut frumẽta purgent̃. Gentiles aũt paleã a quadã pale frugũ inuẽtrice vocauerũt· quã cererẽ esse volũt de qua Uirgili⁹: Te q̃ꝫ magna pales. ⁊ te memoranda canem⁹. Itẽ alij a pabulo nũcupatã dicũt paleã ꝙ ea primũ sola in pascendis aialibus præbebat̃. Cui⁹ natura ex cõtrario tanto est frigida· ut obrutas niues fluere non sinat· adeo calida· ut maturescere poma compellat.

De leguminibus Cap. IIII.

Legumina a legẽdo dicta· q̃si electa. Ueteres enim meliora queq̃ꝫ legebãt· siue ꝙ manu legãt̃ nec sectionẽ requirãt. Leguminũ plurima genera: ex quib⁹ faba· lens· pisa. faselum· cicer· lupinũ· gratiora in vsu hoiuꝫ videntur. Faba græca etymologia a vescendo vocabulum sumpsit· q̃si faga. Fage eni grece comedere dicit̃. Primũ eni hoies hoc legumine vsi sũt. Huius species duę· quaꝝ altera cõmunis· altera ęgyptia. Faba fresa dicta· eo ꝙ eã hoies frendãt id ẽ frangant. ⁊ molendo cõminuãt. Lens vocata· ꝙ humida ⁊ lenta est· uel ꝙ adhęreat humi. Faselum aũt ⁊ cicer græca noia sũt· ꝫ faselũ vile genus leguminis q: oẽ abũdãs vile est· hoc aũt semen abundãs inuenit̃. Lupinũ grecũ ⁊ ipsum nomẽ ẽ· de q̃ Uirgilius: Tristesq̃ꝫ lupini. q: vultũ gustantis amaritudine contristãt. vnde ⁊ illud præ amaritudine nec vermis nec vllũ aial comedit. Medica· vitia· erbũ pabuloꝝ optima sunt. Medica dicta q: a medis translata ẽ in gręciã· tpe quo eã xerxes rex psaꝝ inuasit. Hęc semel serit̃. ⁊ decẽ ãnis permanet ita ut quater uel sexies possit ꝑ annũ recidi. Uitia dicta· ꝙ vix ad triplicẽ ꝑueniat fructũ cũ alia legumina ꝓuentũ habeãt fertilem· vnde ⁊ Uirgili⁹: Ut tenuis fętus vitię. Pisa· ꝙ ea pensabat̃ aliq̃d auri minutũ. Nam pis aurum dicit̃. Erbũ a gręco trahit vocabulũ. Hoc eni illi orabum dicũt· qd̃ dũ sit quibusdã pecorib⁹ infestum tauros tamen pingues efficit.

De vitibus Cap. V.

Uitis plantationẽ prim⁹ noe instituit rudi adhuc sęculo. Apud gręcos aũt inuẽtorẽ vitis liberũ patrẽ appellari. Unde ⁊ eũ gẽtiles p⁹ mortẽ deũ eẽ voluerũt. Uitis dicta· ꝙ vim habeat citi⁹ radicãdi. Alij putãt vites dictas· ꝙ inuicẽ se vittis innectãt· viciniſq̃ꝫ arboribus reptãdo religent̃. Est eni eaꝝ natura flexibilis· q: q̃si brachijs q̃busdã quicq̃d cõprehẽderint stringunt. Labrusca ẽ vitis agrestis· quę in terrę marginib⁹ nascit̃. Unde ⁊ labrusca dicta a labris ⁊ extremitatib⁹ terrę. Codex dictus q̃si caudex. Sic eni veteres ⁊ clodũ ꝓ claudo dicebãt. Sarmẽtũ a serẽdo. Mallcolus ẽ nouell⁹ palmes· ĩnat⁹ ꝑoris anni flagello· cognoiatusq̃ꝫ ob similitudinẽ rei· ꝙ in ea pte qua decidit̃ ex veteri sarmẽto prominẽs vtrũq̃ꝫ mallei speciẽ præbeat. Spadones sũt surculi fruge carẽtes· ex ipsa appellatiõe ꝙ sint ĩhabiles fructu ⁊ sterilitate affecti. Sagittã rustici vocãt nouissimã partẽ surculi· siue q: longi⁹ recessit a matre ex q̃ ꝓsilijt· seu q: acuminis tenuitate teli speciẽ præfert. Sũmitates vitiũ ⁊ fructicũ flagella nũcupant̃· eo ꝙ flatu agitent̃. Palmes vitis materia mollis q̇ ꝑ nouella brachia emissus fructũ affert. Nã ideo rustici partẽ vitis palmitẽ dicũt. Palmes eni deriuatiuũ nomen ẽ· qd̃ nomẽ παρα γω τον dicit̃· ꝙ a palma deriuetur. Palma eni habet nomẽ πρωτότυπον qd̃ dicit̃ ꝑncipale ab eo ꝙ ex se deriuatiuũ faciat. Pampin⁹ ẽ foliũ cui⁹ subsidio vitis a frigore uel ardore defendit̃· atq̃ꝫ aduersũ omnẽ iiuriã munit̃. Qui ideo alicubi intercisus est· ut ⁊ solẽ ad maturitatẽ fructus admittat. ⁊ vmbrã faciat. Et dictus pampin⁹ ꝙ de palmite pendeat. Capreoli dicti ꝙ capiant arbores· sunt enim cincinni siue vncinoli; quibus se ĩnectere vites ⁊ suspendere solent arboribus· quo ãminiculo fręti palmites ventos ac turbines continere queãt ⁊ sine lapsu ꝑiculoꝝ fructus suos sustineãt· ac sese vaga ꝓceritate diffundãt. Corymbi sũt ãnuli q̇ ꝓxima queq̃ꝫ ligant ⁊ cõprehendũt ne longius laxati palmites ventoꝝ flatibus dissipent̃. Uuę dictę ꝙ intrinsecus humore sint plenę suciq̃ꝫ ⁊ pinguedinis. Nã humidũ ẽ qd̃ exterius humorẽ habet· vuidũ qd̃ interius. Acinus botr⁹ est. Racemus ẽ botrionis pars. ⁊ botrio grecũ ẽ. Suburbanę vuę quędã dicunt̃· q: fructus eaꝝ ad escam veluti pomũ ĩ vrbibus vendit̃. Cõmendat eni eas ⁊ species ⁊ saporis iocũditas: ex quib⁹ sũt præcoque· duracinę· purpurę· dactyli· rhodię· libyę· ceraunię· stephanitę· tripedianę· vnciarię· cidonitę. Præcoquę vocatę· ꝙ cito maturescãt ⁊ añ oẽs sole coquãt. Has gręci lagos dicũt ꝙ currãt ad maturitatẽ velocit̃ ut lepus. Durabiles aũt ꝑ totam hyemẽ venículę ⁊ numesianię. Purpurę a colore dicunt̃. Dactyli a longitudine. Rhodię ⁊ libycę a regiõib⁹ nũcupatę sũt. Ceraunię vͦo ꝙ rubeãt veluti ignis. Stephanitę a rotũditate. Unciarię a magnitudine. Genera aũt vuaꝝ quę vino deseruiunt plurima. Ex quibus aminea dicta· q̃si sine minio id est sine rubore. Albũ eni vinũ reddit· quę cũ sit vnius nois nõ vnam speciẽ reddit. Aminę duę geminę ab eo dictę· ꝙ duplices vuas mittũt. Aminea lagana· q: plus oibus lanescit lanugine. Rubiliana dicta· q: eius materia rubet. Fecinia minuti acini ⁊ durę cutis vuas habet· nobilitate amineã sequit̃· fęcũditate præcedit. Quã ꝓinde feciniã vocãt· ꝙ plus q̃ꝫ cęterę feces afferat. Apianę vinũ dulce faciunt· quas nisi cito legas: pluuijs ⁊ ventis ⁊ maxime apib⁹ infestant̃· quarũ depredatione apianę cognoiatę sunt. Balanitę· a magnitudine nomẽ sumpserũt. Balanin eni gręce grande vacat̃. Biturica· a regione nomẽ sortita est· turbines ⁊ pluuias ⁊ calores fortissime sustinens· nec in macra terra deficiẽs. huius meriti ⁊ basilisca est. Argitis gręcula vitis· generis albi fertilis· vastã materiã ⁊ breuẽ ⁊ latũ foliũ mittẽs.

Cuiꝰ fructū nisi p̄mo tp̄e colligas·aut ad terrā decidit·aut humore putrescit. Inerticula nigra est quā gręci amaracion vocant·boni vini ⁊ leuis·a quo etiā nomen traxit·ꝙ iners in tentandis neruis habeat̃·ꝙuis gustu nō sit hebes. Mareoticę a regione ęgypti mareotis dictę·vnde prius venerunt·sunt enī ⁊ albę ⁊ nigrę. Elbolę·quas quidā varias appellant·neqꝫ purpureę·neqꝫ nigrę ab elbo colore ita dictę·subalbi tamen musti. Elbū est enī nigrū candidūqꝫ colore. Nā elbum nec albū nec nigrū est. Tertius locus vitiū quo sola fęcunditate cōmendant̃ abundantia copiosa·multūqꝫ vini fluens. Viticionia·vuas grandes magis ꝙ̄ multas habet·nomen autem inde hoc sumens ꝙ multū vini fluat. Syriaca uel q: de syria allata·uel q: nigra est. Multa aūt genera vitiū sūt·quę tn̄ mutatione loci ⁊ q̄litatē ⁊ nomē amittūt. Vitibus inter cętera magis ista cōueniūt: oblaqueatio·putatio·ꝓpaginatio·fossio. Oblaqueare ē circa codicē terram apire ⁊ velut lacus efficere. Hoc aliqui excodicare appellant. Putare est virgam ex vite supuacuā resecare·cuiꝰ flagellis luxuriāt. Putare enī dicit̃ purgare·id ē amputare. Traducere transducere. Propaginare ṽo flagellū vitis terrę submersū sternere ⁊ q̄si porro pangere. Hinc propagines ac ꝓpagare ⁊ ꝓtendere dicūt̃. Fodere ṽo est foueam facere·quasi fouere.

De arboribus Cap. vi.

ARborū nomen siue herbaꝝ ab aruis inflexum credit̃·eo ꝙ terris fixis radicibus adhęrent. Vtraqꝫ aūt ideo sibi pene similia sunt q: ex vno alterū gignit̃. Nā dum sementē in terram ieceris·herba prius orit̃·dehinc conforta surgit in arborē. ⁊ infra paruū tempus·quā herbam videras·arbustā suspicis. Arbusta arbor nouella ⁊ tenera in q̄ insertio fieri potest. Et dicta arbusta·q̄si arboris asta. Alij arbustū locū in q̄ arbores sunt volūt accipere·sicut salictū. sic ⁊ virecta vbi virgulę nouellę ⁊ virentes sunt. Arbor autē ⁊ fructifera ⁊ sterilis·arbos aūt nō nisi fructifera Genere autē fęminino arbores dicimꝰ·poma ṽo neutro. Frutex breuis est appellatꝰ·ꝙ terrā fronde tegat·cuius plurale nomen frutecta: arbor alta est. Silua ṽo spissū nemus ⁊ breue. Silua dicta quasi xiliua·ꝙ ibi ligna cędant̃. Nā gręci xilon lignū dicūt. Multa enim latina noia gręcam plerūqꝫ ętymologiā recipiūt. Nemus·a numinibus nūcupatū·q: pagani ibi idola constituebāt. Sūt enī nemora arbores maiores vmbrose frondibus. Lucus ē densitas arborū solo lucē detrahens·tropo antiphrasin·eo ꝙ nō luceat. siue a luce·ꝙ in eo lucebant funalia uel cerei·ꝓpter nemoꝝ tenebras. Saltus est densitas arboꝝ alta: vocata hoc noie·eo ꝙ exiliat in altū ⁊ in sublime consurgat. Auiaria secreta nemora: dicta ꝙ ea aues frequentāt. Recidiua arborū sūt·quę alijs sectis repullulāt. Alij recidiua a cędendo dicūt·q: post casum nascunt̃. Alij a recidendo ⁊ repullulando dixerūt. Ergo recidiuū vbi mors aut casus. Insitio dicit̃·cū fisso trunco surculus fęcūdę arboris sterili inserit̃·aut oculoꝝ īpositio cū inciso cortice libro alienę arboris germē īmittit̃. Plantę sūt raptę de arboribus. Plantaria ṽo·quę ex seminibꝰ nata sunt cū radicibꝰ. ⁊ a terra ꝓpria transferunt̃. Cespites frutices sūt q̄si cuspides uel q̄si circa pedes. Frondes dicti ꝙ ferāt virgulta uel vmbras. sūt aūt causa vmbrarū. Oculi nodi sunt ex quibꝰ frondes exeūt. Radix appellat̃ ꝙ q̄si radijs quibusdā fixa terris in ꝓfunda dimergit̃. Nā physici dicūt parē esse altitudinē radicū ⁊ arborum. Alij radicē a similitudine radioꝝ dictam putant uel q: si eradat̃ nō repullulat. Truncus est statura arboris insistens radici. Corticē veteres coriucem vocabāt. Dictus aūt cortex ꝙ corio lignū tegat. Liber ē corticis pars interior·dictꝰ a liberato cortice·id est ablato. Est enī mediū quiddam int̃ lignū ⁊ corticē. Rami sunt qui de trunco manant·sicut a ramusculis cętera. Surculi a pręcisione serrę nūcupati. Virgultum est·qđ de radice pullulat. Ramꝰ qui de ipso robore arboris·virga quę de ramis. Proprie autē virgultū appellat̃ qđ ad radicē arboris nascit̃ ⁊ q̄si inutile ab agricolis āputat̃. Et hinc dictū virgultū·q: ex virga tollit̃ Virga aūt a vi uel a ṽtute dicit̃·ꝙ vim ī se multam habeat·uel a viriditate·uel q: pacis indiciū ē qđ vim regat. Vnde hac vtunt̃ magi·ad placandos inter se serpentes. ⁊ idcirco in ea hos sustinēt illigatos. Hac etiā philosophi ac reges ⁊ magistri ⁊ nuncij ⁊ legati vtunt̃. Flagella dicunt̃ ut prędiximus·sūmę arborū partes ab eo ꝙ crebros ventorū sustinent flatus. Cimas vocatas dicunt q̄si comas. Folia gręce filia dicunt̃·inde ⁊ ad nos hoc nomē ꝑ deriuationē translatū ē. Flores nominati: ꝙ cito defluāt de arboribꝰ·q̄si fluores·ꝙ cito soluant̃. In his duplex gratia coloris ⁊ odoris. Austro enī flores soluūt̃·zephyro fiūt. Germen dicimꝰ surculū pręgnantē a gerendo·vnde ⁊ germinatio. Fructꝰ nomen accepit a frumine·id ē eminēte gutturis parte qua vescimur. Inde ⁊ fruges. Fructus autem ꝓprie dicunt̃ agroꝝ ⁊ arborū quibus vtimur. In animalibus vero abusiue ⁊ translatiue vocari fructū. Poma dicta ab opimo id est a copię vbertate. Matura dicunt̃·q: apta sūt ad mandendū·sic ⁊ īmatura·q: prius ꝙ̄ matura fiāt·dura sūt ad mandendū. Ligna dicta q: incēsa cōuertunt̃ in lumē. Vnde ⁊ liciniū dicit̃ ꝙ lumē det. Astula a tollendo nūcupata q̄si abstula Fomes est astula quę ab arboribꝰ excutit̃·recisiōe aut astulę ambustę·aut ligno cauata a fūgis nomine accepto·ꝙ ita capiat ignē. De quo Virgiliꝰ. Rapuitqꝫ in fomite flāmā. Torris lignū adustū quē vulgꝰ ticionē appellat·extractū foco semiustū ⁊ extinctū. Quisquilię stipulę īmixtę surculis ac folijs aridis·sūt aūt purgamenta terraꝝ. Caries putredo lignoꝝ·dictum hoc nomen·ꝙ eueniat lignis virtute carentibus.

De ꝓprijs nominibus arboꝝ. Cap. VII.

Palma dicta. q: manus victricis ornatus ē. uel ꝙ oppāsis ē ramis. in modū palmę hoīs. Est enī arbor insigne victorię: proceroqȝ ac decoro virgultu. diuturnisqȝ vestita frondibus. ⁊ folia sua sine vlla successione conseruās. Hāc greci fenicē dicūt. ꝙ diu duret. ex noīe auis illiꝰ arabię quę multis annis viuere ꝑhibeť. Quę dum in multis locis nascať. nō in omnibꝰ fructꝰ ꝑficit maturitatē. Frequenter aūt in ęgypto ⁊ syria. Fructus aūt eiꝰ dactyli. a digitoꝝ similitudine nuncupati sunt: quoꝝ etiā ⁊ noīa variantť. Nam alij appellantť palmulę. similes mirobalani. Alij thebaici. qui ⁊ nicolai. Alij mucales. quos greci cariatos vocāt. Laurus a verbo laudis dicta. Hac enī cum laudibus victorum capita coronabantť. Apud antiqs aūt laudea noīabať. postea d littera sublata ⁊ subrogata r dicta ē laurus ut in auriculis. quę initio audiculę dictę sunt. ⁊ medidies quę nūc meridies diciť. Hāc arborē greci daphnē vocant. ꝙ nūq̄ deponat viriditatē. inde illa potius victores coronantť. Sola qȝ hęc arbor vulgo fulminari minime crediť. Malū a grecis dictū ꝙ sit fructꝰ eius pomoꝝ oīuȝ rotundissimꝰ. Unde ⁊ hęc sūt vera mala: quę vehementť rotunda sunt. Malū matianū a loco vocatū vnde prius aduectū est. Nā multę arbores noīa ex ꝓuintijs ⁊ ciuitatibꝰ de quibꝰ allatę sūt acceperūt. Uirgilius: amantibꝰ quid ex malo queri soleat ostēdit. Malacidonia nomen sumpsit ab oppido qđ est in insula creta. de qua greci dicere solēt: vrbiū cretensiū matrē cidoniā. ex cuiꝰ pomo cidonitū conficiť. Fit qȝ ex ea ⁊ vinū. quo languentiū desideria falluntť. Nā specie ⁊ gustu ⁊ odore cuiuslibet vini veteris imaginē representat. Malomellū a dulcedine appellatū. ꝙ fructus eiꝰ mellis saporē habeat uel ꝙ in melle seruetť. vnde ⁊ quidā. Si tibi cecropio saturata cidonia melle Ponantur: dicas hęc meli mella placēt. Malū punicū diciť. eo ꝙ ex punica regione sit genus eiꝰ translatū. Idē ⁊ malogranatū. eo ꝙ inter corticis rotunditatē granoꝝ contineat multitudinē. Arbor aūt malogranata est generis feminini. pomū ꝟo est neutri generis. Flores malorū a grecis appellati sūt quitinas. latini caducū vocant. Agrestium aūt maloꝝ flores greci balaustion appellauerunt. Quorū alij albi. alij purpurei. alij rosei repiuntť. similes floribꝰ mali punici. Negant medici mali punici cibo nostra corpora nutriri. sȝ eo sic opinantur vtendū. ut medicare potius nō alere videať. Malū ꝑsicū cuius breuis admodū vita concessa est: triū generū esse ferť. duracenū. armeniacū. ⁊ ꝑsicū. Duracenū nuncupať. eo ꝙ pomum eius in gustu acorem referat. Armeniacū dicitur. ꝙ primū genus eius ab armenia sit aduectū. Persicum vocatū ꝙ eam arborem primus in egypto seuerit perseus. a quo se oriundos prolemei ferebant. Hęc in ꝑsida fructū generat interfectoriū. apud nos autē iocundū ac suauem. Horum aliud precox. aliud vocatur ęstiuum. Medica arbor. cuius nomen etiā carminibus mantuanis inclaruit. asportata primum a medis: vnde ⁊ vocabulū sumpsit. Hanc greci cedromelam. latini citriam vocant. ꝙ eius pomum ac folia cedri odorem referat. Malū eius inimicum venenis. ⁊ hoc est quod idem poeta intelligi voluit. cum tradat ex illo foueri animam. Hęc arbor omni pene tempore plena est pomis quę in ea partim matura. partim acerba. partim adhuc in flore sunt posita. qđ in ceteris arboribus rarū est. Mella quam greci loton appellāt. quę vulgo propter formam ⁊ colorem faba syrica diciť. Arbor enī est magna fructum ferens comestibilem. maiorē pipere: gustu suauē. vnde ⁊ mella vocata est. Coquimella. quā latini ob colorē prunū vocant. alij a multitudine enixi fructus nixā appellant. Cuiꝰ generis damascena melior. a damasco oppido. vnde prius asportata est dicta. cuiꝰ solum pomū stomachum mederi ꝓbatur. Nam cetera noxia ꝓhibentť. Hęc sola arbor gūmi glutinosum ⁊ compactiuū distillat. quo ⁊ medici ⁊ scriptores vtuntť. Oleomella nasciť in palmaria syrię ciuitate ex eo ita appellata. ꝙ ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis saporis suaui. Pomelida. sorbo similis. mediocris arbor. ⁊ flore candido. dicta ꝙ dulcis sit eius fructus ⁊ acuto sapore cōmixtus. Hęc arbor ętate durat exigua. Melofos arbor in africa punica lingua vocata. ex qua profluit lentus sucus. q̇ a loco amoniacus nominať. Mespila arbor spinosa. fructu similis malorū. sȝ paulo breuiore. vnde ⁊ appellata. ꝙ pillulę formā habeāt eiꝰ poma. Pyrus vocata videť. ꝙ ī ignis speciem formata. nam hoc genus pomi ab amplo incipit: ⁊ in angustū finit. sicut ignis. Pyrus aūt arbor. fructꝰ eius pyra est. Cuius multę species. ex quibus crustumia sunt pyra ex parte rubētia. ab oppido crustumio nominata. Poma pyri inmentis imposita uel si pauca. vehementer onerosa esse dicuntur. Cerasus a ceraso vrbe ponti vocata. Nam lucullus cum cerasum ciuitatem ponti delesset. hoc genus pomi inde aduexit ⁊ a ciuitate cerasum appellauit. Arbor autem cerasus. pomum cerasum dicitur. Hoc etiam ⁊ ante lucullū erat in italia. sed durum. vnde ⁊ cornum appellatum est. Est autem arbor apta astilibus. vnde ⁊ Uirgilius: Bona bello cornus. Ficus latine a fecunditate vocať. Feracior est enim arboribus ceteris. Nā terqȝ quaterqȝ per singulos annos generat fructum. atqȝ altero maturescente alter oboriť. Hinc ⁊ carice a copia nominatę. Ficus egyptia fecundior fertur. cuius lignum ī aqua missū. ilico mergitur. ⁊ cum in limo aliquādiu iacuerit. deinde in superficiem sustollitur. versa vice naturę. quando madefactum debuit humoris pondere residere. Antea athletę ficis alebantť prius q̄ eos pythagoras exercitator ad carnis vsum q̇ fortior cibꝰ est trāstulisset. A senibꝰ in cibo sepiꝰ sūptę

ficus. rugas coꝝ ferunt distēdere. Tauros quoqꝫ ferocissimos ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt. Caprificꝰ appellata. eo ꝙ parietes quibus innascit carpit. Rumpit eni ⁊ prodit ex latebris quibus cōcepta est. Alij caprificū putāt dictū. ꝙ ficus arbor eius remedio fecundetur. Morus a grecis vocata quā latini rubū appellant. eo ꝙ fructꝰ uel virgulta eius rubent. Est eni morus siluestris fructus afferēs. quibꝰ in deserto pastoꝝ fames ac penuria confouet. Huiꝰ folia supposita serpenti ferūtur interimere eū. Sycomorus sicut ⁊ morus greca noīa sūt. Dicta aūt sycomorus. eo ꝙ sit folijs similis moro. Hanc latini celsam appellāt ab altitudine. q: non ē breuis ut morus. Nux appellata. ꝙ vmbra uel stillicidiū folioꝝ eius ꝓximis arboribꝰ noceat. Hanc alio noīe latini iuglandē vocant. quasi iouis glandē. Fuit eni hec arbor consecrata ioui. Cuiꝰ pomum tantā vim habet ut missa inter suspectos herbaꝝ uel fungoꝝ cibos. q̄cq̄d in eis virulentū ē extudet rapiat atqꝫ extinguat. Nuces aūt generalit dicūt omnia poma tecta corio duriori. ut pinee. nuces. auellane. glādes. castanee. amigdale. Hinc ⁊ nuclei dicti. ꝙ sint duro corio tecti. At cōtra poma omnia mollia mala dicta. ꝫ cū adiectiōe terrarū i quibꝰ antea nata sūt. ut ꝑsica. punica. matiana. cidonia ⁊ cet̄a. Amigdala grecū nomē ē. qd̄ latine nux longa vocat. Hanc alij nuclicā vocant quasi minorē nucē. De qua Virgiliꝰ: Cū se nux plurima siluis induit i florē. Cūctis eni arboribꝰ prior se flore vestit ⁊ ad ferēda poma arbusta sequentia preuenit. Auellane ab auellano campanie oppido vbi abundant cognominate sūt. Hec a grecis pontice appellant. eo ꝙ circa ponticū mare abundent. Castaneā latini a greco appellāt vocabulo. Hanc eni greci castaneā vocant. ꝓpter ꝙ fructus eius gemini in modū testiculoꝝ intra folliculum reconditi sūt. qui dū eijciunt quasi castrant. Hec arbor semel ut excisa fuerit tāq̄ silua expullulare cōsueuit. Uel poma ex oībꝰ nucibꝰ fortissima sūt Nā i cibo sūpta difficile digerūt. virides stringūt. cocte aūt minꝰ. Ilex ab electo vocata. Huiꝰ eni arboris fructū hoīes ꝓmū ad victū sibi elegerūt. vnde ⁊ poeta. Mortales ꝓmi ructabāt gutture glandē. Priꝰ eni q̄ frumēti vsus eēt. antiqui homines glande vixerūt. Suberies arbor. ex q̄ validissimꝰ cortex natatoriꝰ extrahitur. Et ideo appellata suberies. eo ꝙ fructus eiꝰ sues edūt. porcoꝝ sūt eni alimenta nō hoīuꝫ. Et dicta suberies quasi subedies. Fagus ⁊ esculus arbores glandifere. ideo vocate credūtur ꝙ harum fructibꝰ olim homines vixernnt cibumqꝫ sumpserunt. escamqꝫ habuerūt. Nam esculus ab esca dicta. Fagus ꝟo a greco vocabulū traxit. Fage enim grece comedere dicitur. Silicon quā latini corrupte siliquā vocāt. ideo a grecis tale nomē accepit. eo ꝙ ligni eius fructus dulcis. Xilo quippe dicunt lignum. licon dulce. Huiꝰ arboris pomo sucus expressus scatia a grecis dicit. Pistatia ꝙ cortex pomi eius nardipistici odorē referat. Pinus arbor picea. ab acumine folioꝝ vocata. Pinū eni antiqui acutum nominabant. Pinū aūt aliā pitin. aliā greci peucen vocant. quam nos piceam dicimus. eo ꝙ desudet picem. Nam ⁊ specie sibi differūt. In germanie aūt insulis huius arboris lachryma electrum gignit. Gutta eni defluens rigore uel tepore i soliditatem durescit. ⁊ gemmā facit de qualitate sua nomen accipiens. id est sucinū. eo ꝙ sucus sit arboris. Pinus creditur ꝓdesse cunctis que sub ea seruantur. sicut nux nocere omnibus. Abies dicta ꝙ pre ceteris arboribus longe eat. ⁊ in excelsū promineat. Cuiꝰ natura expers est terreni humoris. ac ꝓinde habilis atqꝫ leuis habet. De qua Virgiliꝰ: Et casus abies visura marinos. quia ex ea naues fiūt. Hanc quidā gallicū vocāt ꝓpter candorem. Est aūt sine nodo. Cedrus quā greci cedros vocant. quasi ceomenes driosiozon. id est arboris humor ardētis. cuius folia ad cypressi similitudinem respōdent. Lignū ꝟo iocundi odoris est. ⁊ diu durans. nec a tinea vnq̄ exterminatur. De qua Persiꝰ. Et cedro digna locutꝰ. scilicꝫ ꝓpter durabilē ꝑpetuitatē. Unde ⁊ in templis ꝓpter diuturnitatem ex hoc ligno lacunaria fiunt. Huiꝰ ligni resina cedria dicitur. que in cōseruandis libris adeo ē vtilis. ut pliniti ex ea nec tineas patiebant. nec tpe cōsenescant. Nascitur in creta africa atqꝫ syria. Cypressus grece dicitur ꝙ caput eius a rotunditate in acumen erigit. Unde ⁊ conon vocatur. id est alta rotūditas. Hinc ⁊ fructus eius conus. quia rotūditas eius talis est ut conū imitetur. Unde ⁊ conifere cyparissi dicunt. Huius lignū cedro pene proximā habet virtutē. Templorū quoqꝫ trabibus aptū. impenetrabili soliditate nunq̄ oneri cedit. sed ea qua in principio fuerit firmitate ꝑseuerat. Antiqui cypressi ramos ꝓpe rogum constituere solebant ut odorē cadauerū dum vrerentur comprimerent iocūditate odoris sui. Iuniperus grece dicta. siue ꝙ ab amplo in angustū finiat ut ignis. siue ꝙ cōceptū diu teneat ignem. adeo ut si prune ex eius cinere fuerint operte. vsqꝫ ad annū ꝑueniant. Pyr enim apud grecos ignis dicitur. Iuniperus autē alia parua. alia magna est. Hebenꝰ in india ⁊ ethiopia nascitur. que cesa durescit in lapidem. Cuius lignum nigrum est. ⁊ cortex leuis ut lauri. sed indicum maculosum est in paruis distinctionibus albis ac fuluis. Ethiopicum ꝟo quod prestantius accipitur. in nullo est maculatum. sed est nigrum leue ⁊ corneum. Est autem mareotica palus i india vnde hebenꝰ venit. Lucanꝰ: Hebenꝰ mareotica inquit. Hebenꝰ aūt crepūdijs illigat. ut infantem visu nigra non terreāt. Platanus a latitudine folioꝝ dicta. uel ꝙ ipsa arbor patula sit ⁊ ampla. Nam platos greci latū vocant. Expressit huius arboris scriptura ⁊ nomen ⁊ formam dicens: quasi platanus dilatata sum in plateis. Est autem tenerrimis folijs ac mollibus ⁊ vitiū similis. Quercus siue quernus dicta ꝙ ea soliti erāt

diȷ gentiũ querentibꝰ responsa dare·arbor multũ
annosa·sicut legit̃ de quercu mãbre sub qua ba-
bitauit abrabã·que fert̃ vsqꝫ ad cõstantini regis
imperiũ ꝑ multa secula ꝑdurasse. Huiꝰ fructꝰ glan
dula appellat̃. E quibꝰ vna agrestis onfaticis di-
cta parua forma·ꝫ firmo corꝑe atqꝫ nodoso·que
medicaminibꝰ ⁊ incaustis adhibet̃·altera bala-
nis·lenis·ac leuis·ac nimiũ perforata. Lucernaꝝ
tm̃ vsibus necessaria. Fraxinus vocari fertur·ꝙ
magis in asperis locis montanisqꝫ fragis nasca-
tur·hinc ꝑ deriuationem fraxinus·sicut a monte
montanꝰ. De quo Ouidiꝰ: Et fraxinꝰ vtilis astis
Taxus venenata arbor vnde ⁊ toxica venena ex-
primũtur. Ex hac arcus parthi ⁊ alie gentes fa-
ciũt. vnde ⁊ poeta. Itireos taxi torquẽtur in ar-
cus. Itireos aũt dicit parthicos. Acer coloribus
ĩpar. Robur aũt generalit̃ dicit̃ ex oĩ materia q̃c-
quid ẽ firmissimũ. Alnus vocat̃ ꝙ alatur amne.
Proxima enĩ aque nascit̃·nec facile extra vndas
viuit. Hinc ⁊ tenera ⁊ mollis·q: in humecto loco
nutritur. Ulmus nomẽ accepit·ꝙ vliginosis lo-
cis ⁊ humidis melius ꝓficit. Nam in mõtanis ⁊
asperis minus leta ẽ. Larex cui hoc nomen a ca-
stello laricino inditũ ẽ, ex qua tabule tegulis affi
xe·flãmã repellũt·neqꝫ ex se carbonẽ ambuste effi-
ciunt. Populus dicta ꝙ ex eiꝰ calce multitudo na-
scatur. Cuiꝰ genus duplex ẽ. Nam altera ẽ alba·
altera nigra. Alba aũt populus dicta·q: folia eiꝰ
vna parte sũt alba·altera viridia. Hec igitur bi-
color habẽs quasi noctis ⁊ diei notas que tem-
pora ortu solis occasuqꝫ constãt. Generat etiam
resinã circa eridanũ fluuiũ·uel ut aliȷ memorant ĩ
finibus syrie. Tiliã dicunt vocatã eo ꝙ vtilis sit
ad vsum teloꝝ nitore ⁊ leuitate iaculãdi. Est enĩ
genꝰ materie leuissime. Salix dicta ꝙ celerit̃ sali-
at h̃ ẽ velociter crescat·arbor lenta·vitibꝰ habi-
lis vinciendis. Cuius seminis hanc dicũt eẽ na-
turam·ut si quis illud in poculo hauserit liberis
careat·ꝫ ⁊ feminas infecũdas efficit. Populꝰ aũt
⁊ salix ⁊ tilia mollis materie sunt ⁊ ad sculpturã
apte. Uimẽ vocat̃ eo ꝙ vim habeat multã viro-
ris. Natura enĩ eius talis ẽ ut etiã si arefacta ab-
luat̃ virescat·deinde excisa atqꝫ in humo fixa ra-
dicibꝰ sese ipsa dimergat. Mirice·quã latini tra-
maricã vocant·ex amaritudine noiata. Gustus
enim eius nimis amarus ẽ. Hec arbor ĩ solitudi-
ne ⁊ saxoso humo nascit̃·ex qua etiã arbore ma-
leficis artibꝰ mistra·id est odia concitari dicunt̃.
Myrtꝰ a mari dicta·eo ꝙ magis littorea arbor
sit. Uñ ⁊ Uirgiliꝰ: Littora myrteris letissima. ⁊
amantes littora myrte. Hinc ẽ ꝙ ⁊ a grecis my-
rene dicit̃. Medicorũ aũt libri hanc arborẽ aptã
scribũt mulierũ necessitatibꝰ plurimis. Lentiscꝰ·
ꝙ cuspis ipsius lentꝰ sit ⁊ mollis. Nam lentũ di-
cimus quicq̃d flexibile ẽ. vnde ⁊ lentũ vimẽ ⁊ vi-
tes. Uirgiliꝰ: Et lente vites·ꝓ flexibiles. Huius
fructus oleũ desudat·cortex resinam·que mastix
appellat̃·cuius plurima ⁊ melior in chio insula gi-
gnitur. Terebinthus arbor·grecũ nomen·gene-
rans resinã oĩuꝫ resinarũ prestantiorem. Buxus
grecũ ẽ nomẽ ex parte a latinis corruptũ. Pixos
enĩ appellat̃ apud eos arbor semꝑ virens ⁊ leuita-
te materie elemẽtoꝝ apicibꝰ apta. vnde ⁊ scriptu-
ra: Scribe buxo. Rodandaꝝ q̃d corrupte vulgo
lorandrũ vocatur ꝙ sit folijs lauri similis·flore
ut rosa·arbor venenata. Interficit enĩ animalia·
⁊ medet̃ serpentiũ vexatiões. Herbitũ vocauerũ t
pastores·eo ꝙ vice herbe prebeat̃ pecoribꝰ vbi de-
sunt pascua. Turbiscus·ꝙ de vno cespite eiꝰ mul-
ta virgulta surgũt q̃si turba. Stipa vocata ꝓpter
ꝙ ex ea stipent̃ tecta. Hinc ⁊ stipula ꝑ diminutio-
nem. Arundo dicta ꝙ cito arescat. Hanc veteres
cannã vocauerũt. arundinẽ ꝓ postea varro di-
xit. Sane sciendũ ꝙ latinũ canna de lingua he-
brea sumptũ ẽ. Apud eos enĩ calamꝰ canna dicit̃.
Cicuta aũt ẽ q̃d ẽ int̃ cannaꝝ nodos·dicta ꝙ la-
teat. In indicis stagnis nasci arundines cala-
miqꝫ dicuntur ex quoꝝ radicibꝰ expressũ suauissi-
mũ sucũ bibũt. vnde ⁊ varro ait: Indica nõ ma-
gnã in arbore crescit arundo. Illiꝰ ⁊ lentis pre-
mitur radicibus humor. Dulcia cui nequeãt suco
condere mella. Sambucus·mollis ⁊ ꝑuia arbor.
Rhamnꝰ genꝰ ẽ rubi q̃d vulgo senticẽ vrsinã ap-
pellant·asperũ nimis ⁊ spinosũ. Sentix dicta a
situ q̃d ẽ terra inculta·in qua sentices spineqꝫ na
scunt̃. Maiores aũt nostri oẽm arborẽ spinosam
veprem dicebãt·ꝙ vi prendat. Oleaster dictus ꝙ
sit folijs oliue similibꝰ sed latioribꝰ·arbor inculta
atqꝫ siluestris·amara atqꝫ infructuosa. Cui inser
tus oliue ramus·vim mutat radicis. ⁊ vertit eã ĩ
ꝓpriã qualitatem. Lachryma oleastri arboris du-
plex est. Alia enĩ gũmi similat sine vllo qualita-
tis morsu·alia amoniaci guttã ex distillatiõe col-
lectam ac remordentẽ. Oliua grece oleon dicitur·
ex quo in latinũ tractũ ẽ ut oliua dicat̃. Olea aũt
ipsa arbor ẽ·fructus oliua·sucus oleũ. Est autem
arbor pacis insigne·cuius fructus diuersis noĩ-
bus appellat̃. Orcades oliue greca etymologia a
similitudine testiculorũ vocate·quos greci oros
vocãt. Radiole·ꝓ eo ꝙ oblonge sũt in modũ ra-
dioꝝ. Paphie a papho insula dicte vnde ꝓus al-
late sũt. Licinie·eo ꝙ optimũ dent lumẽ. Nã li-
gnus lumẽ est·vnde ⁊ lignũ nomen accepit·quia
aptum ẽ flammis ⁊ luminibꝰ. Pausia quã corru-
pte rustici pusiã vocant viridi oleo ⁊ suaui apta.
Et dicta pausia ꝙ pauiatur·id ẽ tundatur. vnde
⁊ pauimentum. Syria dicta ꝓ eo ꝙ de syria ẽ al-
lata siue q: nigra est. Crustumia idem ⁊ volemis
dicta·eo ꝙ volam compleat magnitudine·hoc ẽ
mediam manum. vnde ⁊ inuolare dicimus. Qui-
dam autem volemum gallica lingua bonũ ⁊ ma-
gnũ intelligunt colimbades appellate. Oleũ autẽ
ab olea nominatur. Nam ut diximus olea ẽ ar-
bor. vnde deriuatum sit oleũ. Sed ꝙ ex albis fue-
rit oliuis expressum vocat̃ spanũ·a grecis onfa-
tion appellatũ. Q̃d aũt ex fuluis ⁊ nõdũ maturis

fuerit expressum viride appellatur. Quod ꝟo ex nimiū maturis cōmune dicit̃. Ex his ad vsū vitę primū est spanū. secundū viride. tertium cōmune. Amurca olei pars aquosa. ab emergendo dicta. id ē ꝙ ab oleo se mergat. ⁊ fex eius sit. Hanc gręci amurcen vocant ex latina lingua trahētes vocabulū. Gumē gręcū nomē ē. h̃ eni illi gomi dicūt. Resinā gręci recinā vocāt. Rhea eni gręce dicit̃ quicq̇d manat. Est eni lachryma sudore exhalata lignoꝝ. ut cerasi. lentisci. balsami. uel reliquaꝝ arboꝝ siue virgultorū quę sudare ꝓdunt̃. sicut ⁊ odorata orientis ligna. sicut gutta balsami. ac ferularū uel sucinoꝝ cuiꝰ lachryma durescit ĩ gemmā. Prima ē resina terebinthina oiuꝫ pręstātior. Affert̃ aūt ex arabię patria atqꝫ iudęa ⁊ syria cypro ⁊ africa. ex insulis q̃ꝫ cycladibꝰ. Secūda ē lentiscina. quę mastix vocatur. hęc ex chio insula deportatur. Tertia pinalis. quaꝝ alia pitines. alia peucine. alia liquida. alia arida. ⁊ afferūt̃ ex tyrrhena colofonia. Vn̄ etiā nomē colofonia resina sūpsit. Pix gręcū nomē ē. quā illi pissam vocant. Alij volūt ex pino picē vocari. Hęc a gręcis appellat̃ donia. nos ramalē dicere possumus. cuius ꝓbabilis splēdēs. lenis ⁊ mūda. Creādaꝝ arborū naturaliter tria sūt genera. aut eni sua sponte nascuntur. aut ex seminibꝰ fortuitu iacentibꝰ surgūt. aut ex radicibus pullulāt. Nam cętera vsus inuenit fauente natura. Oia poma latine neutri generis eē dicūt̃: arbores aūt femini fere sūt generis. except̃ paucis. ut hic oleaster. h̃ siler. Virgilius: ut molle siler. Itē hoc buxū. licꝫ ⁊ hęc buxus dicat̃. Nā supfluā q̇dā volūt facere discretionē. ut hęc buxus de arbore dicamus. buxū ꝟo de ligno composito.

De arboribus aromaticis Cap. VIII.

Aromata sūt quęqꝫ fragrātis odoris. quę india uel arabia mittit siue alię regiones. Nomē aūt aromata traxisse videt̃. siue ꝙ aris imposita diuinis inuocatiōibꝰ apta videant̃. seu ꝙ sese aeri inserere ac misceri ꝓbant̃. Nā quid ē odor nisi aer contactꝰ? Tus arbor arabię immensa atqꝫ ramosa lenissimi corticis. ramis ad aeris qualitatē. amigdalę modo sucū aromaticū fundēs albū. ⁊ masticatiōe velut in puluere resolutū. ⁊ cū frāgit̃ intus pingue ē ⁊ igni appositū facile ardescēs. Et appellat̃ apud nos masculꝰ. eo ꝙ sit natura rotundū in modū testiculoꝝ. Reliquū planū ⁊ pene scabrosū minꝰ optimū. Adulteratur aūt admixta resina. siue gūmi. ꝫ dinoscit̃ sua ꝓprietate. Nam tus igni impositū ardescit. resina fumescit. gūmi ꝟo liquescit calefactū. Tus aūt sine aspiratiōe a tundendo dicit̃. q: dū gūmi guttę ex arbore cadūt in glebis miscent̃. Dum ꝟo glebę in puluerē redigunt̃. tus carpit̃ ⁊ virgulis tunditur. ⁊ sic inde manibꝰ tollit̃. Hoc ⁊ libanum vocatū a monte arabię. vbi sabęi sūt. Nā mons coꝝ libanus dicit̃ vbi tura colligūt̃. Myrrha arabię arbor altitudinis q̇nqꝫ cubitoꝝ. similis spinę quam achantū dicunt. Cuiꝰ gutta viridis atqꝫ amara. vnde ⁊ nomē accepit myrrha. Gutta eius sponte manans preciosior ē. elicita corticis vulnere vilior iudicat̃. Sarmenta ciꝰ arabes ignibus fouēt. quoꝝ fumo satis noxio nisi ad odorē storacis occurrāt plerūqꝫ insanabiles morbos contrahunt. Myrrha autē tragodite ab insula arabię dicta. vbi melior colligitur ⁊ purior. Storax arbor arabię similis malo cedonij cuiꝰ virgulę int̃ caniculę ortū cauernatim lachrymā fluūt. Distillatio eiꝰ in terrā cadēs mūda nō est. ꝫ cū ꝓprij corticis scrobe seruatur. Illa aūt quę virgis ⁊ calamis inhęserit. mūda est ⁊ albida. dehinc fulua fit solis causa. ⁊ ipsa storax calamites pinguis resinosa. odoris iocūdi. humecta ⁊ veluti mellosū liquorē emittens. Storax autem dicta ꝙ sit gutta arboris ꝓfluēs ⁊ cōgelata. Nā gręci stiriā guttā dicūt. Gręce aūt stirax latine storax dicit̃. Bidella indię ⁊ arabię arbor. cuiꝰ lachryma melior arabica. Est eni lucida subalbida. leuis. pinguis. ęqualit̃ cęrea. ⁊ quę facile molliat̃. neqꝫ ligno uel terrę cōmixta amara odoris boni. Nam ex india sordida ē. nigra ⁊ maiori gleba. Adulterat̃ aūt admixto gūmi. qui nō ita amarificat gustu. Mastix. arboris lentisci gutta ē. Hęc granomastix dicta ē. q: in modum granoꝝ ē. Melior aūt ĩ chio insula gignit̃. odoris boni. candoris cerę punicę. Vn̄ ⁊ splēdorē cutis pulchrificat. Adulterat̃ aūt interdū resina uel ture. Piperis arbor nascitur in india. ⁊ in latere montis caucasi. qđ soli obuersum est. folia eiꝰ ad iuniperi similitudinē. Cuiꝰ siluas serpētes custodiūt. ꝫ incolę regionis illius. cum maturę fuerint incēdūt. ⁊ serpētes igne fugant̃. ⁊ inde ex flamma nigrū piper efficit̃. Nam natura piperis alba est. cuiꝰ quidē diuersus ē fructus. Nā qđ ĩmaturū ē piper longum vocat̃. ꝙ incorruptū ab igne piper albū. Qđ ꝟo cute rugosa ⁊ horrida fuerit. ex calore ignis trahit ⁊ colorē ⁊ nomē. Piper si leue ē vetustū ē. si graue ē nouellū. Vitāda ē aūt mercatorū fraus. Solēt eni vetustissimo piperi humecto argenti spumam aut plumbum aspergere. ut ponderosū fiat. Aloa in india atqꝫ arabia gignitur arbor odoris suauissimi ac summi. Deniqꝫ lignū ipsiꝰ vice thymiamatū altaribꝰ adolet̃. vnde ⁊ nomen traxisse credit̃. Cinnamū dictū ꝙ cortex eiꝰ in modū cannę sit rotūdus ⁊ gracilis. Gignit̃ aūt ĩ indię ⁊ ethiopię regionibꝰ frutice breui duoꝝ tm̄ cubitoꝝ. colore subnigro uel cinereo. tenuissimaꝝ virgulaꝝ. Nam qđ in crassitudinē extendit̃ despectui ē. qđ ꝟo gracilꝰ ꝓuenerit eximiū. Qđ cū frangitur visibile spiramentū emittit. ad imaginē nebulę seu pulueris. Amomū vocatum ꝙ veluti odorē cinnamomi referat. Nascit̃ ĩ syria ⁊ armenia. frutex eius botruosum semen reddens sibi connexū. flore albo veluti violę. folijs similibus brionię. odore etiam bono somnos suauificat. Casia nascit̃ in arabia. virga robusti corticis ⁊ purpurei. folijs ut piperis. Est aūt virtute cinnamomi similis. ꝫ potētia ĩferior. vnde ꝓ cinnamomi vice duplex eius pōdus ĩ medicamentis

admiscet. Calamus aromaticus a silitudine calami vsualis vocat. Gignit in india multis nodis geniculatus fuluus fragrans spũs suauitate. Qui cũ frangitur i multas fit partes scissilis·silãs gustu casiam cũ leui acrimonia remordenti. Balsami arbor in iudea intra t̃minos tm̃.xx. iugerum erat. Postea ꝙ̃ eadem regione romani potiti sũt·etiã latissimis collibꝰ ꝓpagata est stirpe similis vitis·folijs similis rute·ꝫ albidioribꝰ semperqꝫ manentibꝰ. Arbor aũt balsamũ·lignũ eius xilobalsamũ dicit·fructꝰ siue semẽ carpobalsamũ·sucus opobalsamũ. Q̇ ideo cũ adiectione significat·eo ꝙ ꝑcussus ferreis vngulis cortex ligni ꝑ cauernas eximij odoris guttã distillat. Cauerna eni greco sermõe oꝑe dicit. Cuiꝰ guttã adulterãt admixto cyprino oleo uel melle. Sꝫ sincera ꝓbat a melle·si cũ lacte coagulauerit·ab oleo si istillata aque aut admixta facile fuerit resoluta·pretera ⁊ si lanee vestes ex ipsa pollute nõ maculant. Adulterat quidẽ neqꝫ cũ lacte coagulat.⁊ ut oleũ in aqua suꝑnatat.⁊ vestẽ maculat. Balsama aũt si pura fuerint tantã vim habẽt·ut si sol excanduerit·sustineri nõ possint in manu.

De herbis aromaticis siue cõmunibꝰ Cap.IX.

Extant ⁊ quarundã herbaꝝ noia que ex aliqua sui causa resonãt habẽtes nominũ explanationẽ. Nõ tñ oiuꝫ herbarum etymologiã inuenies. Nã ꝓ locis mutant etiam noia. Foliũ dictũ ꝙ sine vlla radice innatãs i indie littoribꝰ colligatur. Q̇ ligno ꝑforatũ·siccãt indi atqꝫ reponũt. Fert autẽ paradisi eẽ herbam gustu nardum referẽs. Nardus herba ẽ spicosa. vnde a grecis nardostacos appellata·quaꝝ alia ĩdica·alia syriaca vocat·nõ ꝙ i syria nascat·ꝫ ꝙ mons in q̃ inuenit·alio latere indiã spectat·alio syriã. Est aũt indica multiformis·ꝫ melior syriaca leuis fulua comosa spica parua odorissima cyperũ similãs. Q̇ si multũ i ore tardauerit linguã siccat. Nardus celtica a regione gallie nomen traxit. Nascit eni sepiꝰ in ligurie alpibꝰ ⁊ i syria·frutice paruo·radicibꝰ in manipulo collectis ligamentis. Flos eiꝰ tm̃ ꝓpt̃ odorẽ bonũ. Tyrsi eiꝰ atqꝫ radicule vtiles ꝓbant vsibꝰ nostris. Costum radix herbe ẽ nascentis i india arabia ⁊ syria·sed meliꝰ arabicũ.ẽ eni albũ ⁊ leue suaue iocũdi odoris.indicũ colore nigro.⁊ leue ut ferula.syriacum ṽo pondere graue·colore buxeo·odore acro·summũ tñ albũ·leue·aridũ·gustũ incendẽs.⁊ ẽ virtutis ignee emictualis. Crocũ dictũ ab oppido cilitie·qꝺ vocat coritiũ·q̃ꝙ̃ ⁊ alibi nascat·ꝫ nõ tãtũ uel tale q̃lẽ ĩ cilitia. Uñ ⁊ a potiori ꝑte nomẽ accepit. Nã multe res noia sũpserũt a locis vbi plus ꝓueniũt ⁊ aliq̃d meliꝰ. Optimũ est aũt qꝺ fuerit recens·odoris boni·albedine parua·porrecte longitudinis·integrũ.⁊ neqꝫ i fragmenta cõminutũ·inspiratiõe bona.⁊ cũ carpit manꝰ inficiẽs ⁊ leuit acre. Quod si eiusmodi non fuerit·aut vetustum aut infusũ agnoscit. Adulterat aũt admixto croco magmate. Augendi q̃ꝫ ponderis causa spuma argenti cõtrita adijcit ⁊ prodit·si puluerulentum repit·atqꝫ decoctũ ab odore ꝓprio fuerit lapsum. Crocũ magma exꝑssis aromatibus crocini vnguẽti atqꝫ informato sedimine i pannusculos fit·⁊ ideo sic appellat. Asarũ nascit i vmbrosis montibꝰ floribꝰ casie similibꝰ·int̃ que flos iuxta radicẽ purpureꝰ i quo semẽ cõtinet vuaꝝ simile·radicibꝰ pluribꝰ atqꝫ tenuissimis ⁊ bene redolentibꝰ.⁊ est virtute silis nardo. Fũ nascit in põto·folijs oleastro similibꝰ. Quipaꝝ a grecis vocat·ꝙ habeat virtutẽ feruentem. Radix est iunci trianguli folijs porri similibꝰ·radicibꝰ nigris siue cõtiguis in similitudinẽ oliuaꝝ odorissimis atqꝫ acerrimis. Nascit in paludibꝰ atqꝫ vacuis locis. Traditur etiã alia species quipari que i india nascit ⁊ appellat lingua coꝝ cinciber. Iris illyrica a silitudine iris celestis nomen accepit. Uñ ⁊ a latinis argumẽ dicitur. Iris ꝙ flos eiꝰ coloris varietate eundẽ arcũ celestẽ imitet. Illyrica aũt dicit·q̃r i illyria plurima ⁊ violentissima ẽ·species eiꝰ folijs gladioli similibꝰ·radice aromatica odoris boni. Acoꝝ folijs iridis silibꝰ radicibꝰ acerrimi odoris·ꝫ iocũdi·ꝓpter qꝺ ⁊ aromatica ẽ. Meu folijs pastinace silibꝰ. Cardamomũ herbã quã vulgus nasturgũ vocat. Squinũ meliꝰ qꝺ i euphrate nascitur ꝙ̃ qꝺ i arabia fuluũ multifloꝝ purpureum tenue·odoris rosei·cũ manu cõfricat·gustu multũ incẽdit linguã atqꝫ mordet. Huius flos squinoantos dicit. Antos eni grece flos nũcupatur. Thimũ appellatũ ꝙ flos eiꝰ odorẽ refert. De quo Uirgilius: Redolentqꝫ thimo fragrãtia mella. Epithimũ grecum nomẽ qꝺ latine dicit flos thimi. Nã flos grece thimũ vocat. Est aũt flos timbre similis. Sãsucꝰ ẽ quẽ latini amaracũ vocãt. Cuiꝰ nois vsũ Uirgiliꝰ etiã ad venerẽ referẽs ait: Ubi mollis amaracꝰ illũ Floribꝰ ⁊ dulci aspirãs ãplectit vmbra. Apta ẽ aũt hec herba vnguẽtis. Unde ⁊ nomen traxit amaracus a puero cuiusdã regis·qui casu lapsus dũ ferret vnguenta nouũ ⁊ gratissimũ ex cõfusione odorẽ creauit. Iacynthꝰ herba ẽ habẽs florẽ purpureũ. Traxit aũt nomẽ a puero quodã nobili·q̇ in saltibꝰ int̃ purpureos flores reptus ẽ int̃fectꝰ·deditqꝫ nomẽ herbe puerilis funeris casus. Est aũt radice ⁊ flore volui similis·pueros a pubertate retinẽs. Narcissus herba fabulose impositũ nomẽ habet a quodã puero·cuiꝰ mẽbra in hũc florẽ transierũt·q̇ ⁊ nomen narcissi in appellatiõe custodit.⁊ decus pulchritudinis in candore retinet foliorum. Rosa a specie floris nũcupata·ꝙ rutilanti colore rubeat. Lilia lactei floris herba.vnde ⁊ nũcupata q̃si liolia cuiꝰ dũ candor sit in folijs·auri tñ species intus effulget. Uiola ꝓpter vim odoris nomẽ accepit. Huiꝰ genera sũt tria·purpureũ·albũ·mellinũ. Achantꝰ herba egyptia semꝑ frondens spinis plena flexibili virgultu. In cuius imitatiõe arte vestis ornat·que achantina dicitur.⁊ alit̃ achantis dicta. Hedera dicta ꝙ arboribus reptãdo adhereat. De qua Uirgilius. Int̃ victricesꝭ hederã tibi serpere

lauros. Alij hederā aiūt vocatā·ꝙ hedis sup̄ lact⁊
abūdātiā i esca a veterib⁹ p̄ebeat̄. Hedere frigi/
de t̄re indices ſm phisicos. Nā antipharmacon
ebrietat̄ ē ſi q̄s pot⁹ hedera coronet̄. Elleboꝝ me/
morāt greci circa elleboꝝ quendā fluuiū plurimū
gigni atꝫ īde agrecis appellari. Hūc romani alio
noīe veratꝝ dicūt· ꝓ eo ꝙ ſūptū mētē i ſanitatē re
ducit. Duo ſūt āt gnā·albū ⁊ nigrū. Hāc aūt pe/
riti loquūt̄ escam eſſe ⁊ alimoniā coturnicū·eo ꝙ
naturali q̄dā temperamēto ſui corpis vim pabuli
nocentis euitant. Eteni ſi rōne medicine plerūꝫ
ad ſalubritatē humani q̄ꝫ corpis temperat̄ cui vi/
det̄ eſſe cōtrariū·quanto magis ꝓprietate nature
ad cibū ꝓficit qđ medicinali manu cōuertitur ad
ſalutē. Acone portus eſt bithynie q̄ ꝓuentu ma/
loꝝ graminū vſqꝫ adeo celebris ē ut noxias her/
bas aconitas illinc noīemus. Nā toxica venena
ex eo dicta ꝙ ex arborib⁹ taxeis exprimant̄·mari/
me apud cantabriā. Euphorbiū dictū ꝙ ei⁹ ſucus
oculoꝝ acuat viſū. Cuius vis tanta eſt ut duris
carnib⁹ ſup̄adiecta citi⁹ coqui cōpellat. Naſcitur
in multis locis·ſed plurima i mauritania. Laſer
herba naſcit̄ in mōte oſcobagi·vbi ⁊ ganges flu/
uius orit̄·cuius ſucus dict⁹ primū laſir·q̄m manat
in modū lactis. Deinde vſu deriuāte laſer noīatū
eſt. Hoc ⁊ a quibuſdā opiū cyrenaicū appellatur
q̄m ⁊ apud cyrenas naſcit̄. Aloe herba amariſ/
ſimi ſucus. Panace herba fragrātis odoris·tyrſo
ferule ſimilis·ex quo ꝓfluit ſucus qui opopanacis
dicit̄·croce⁹ ⁊ pinguis·odore grauis ⁊ amariſſi/
mus. Galbanū ē genus pigmenti albi creſcens i
mōte amomo ſyrie. alias ſucus eſt ferule. Dicte/
us eſt mons crete ex q̄ dictamū herba nomen ac/
cepit·ꝓpt̄ quā apud Uirgiliū cerua vulnerata ſal/
tus p̄agrat. Tante eni potētie ē dictamū ut ferrū
a corp̄e expellat·ſagittas excutiat·vn̄ ⁊ ei⁹ pabu/
lo fere percuſſe ſagittas corpi inherentes eijciūt.
Hanc q̄dā latinoꝝ polegiū martis dicūt ꝓpt̄ belli
tela excutiēda. Mādragora dicta ꝙ habeat ma
la ſuaue olentia i magnitudinē mali matiani. vn̄
⁊ cā latini malū terre vocāt. Hāc poete anthro/
pomorpheos appellāt·ꝙ habeat radicem formā
hoīs ſimulātē. Anthropos eni grece latine dicit̄
homo. Cui⁹ cortex vino mixt⁹ ad bibendū datur
hīs q̄rū corp⁹ ꝓpt̄ curā ſecandum eſt ut ſoporati
dolorem nō ſentiant. Hui⁹ ſpecies ſunt due. Fe/
mina folijs lactuce ſimilib⁹ mala generās i ſilitu/
dinē prunorū. Maſculus v̄o folijs bete ſimilib⁹
Papauer herba ſomnifera. De qua Uirgilius ∻
Letheo p̄fuſa papauera ſomno. Soporē eni lan/
guentib⁹ facit. Eius alia ē vſualis. alia agreſtis.
ex q̄ fluit ſucus quem opion vocant. Colocintida
cucurbita agreſtis ⁊ vehement̄ amara·que ſiliter
ut cucurbita flagella p̄ t̄rā tendit. Dicta aūt colo/
cintida ꝙ ſit fructu rotundo atꝫ folijs ut cucu/
mis vſualis. Cētaureā greci vocāt q̄m a chirone
centauro fert̄ repta. Eadem ⁊ limniſios q: locis
humectis naſcit̄. Eadē ⁊ fel terre ꝓpt̄ amaritudi/
nē dictū. Glycirica grece ex eo dicta ꝙ dulcē ra/
dicē habeat. γλυκύ eni greci dulce dicūt. Eadē
adipſoſ·q: ſitiētib⁹ ſitim ſedat. Dracontea vocata
ꝙ haſta ei⁹ varia ſit i modū colubri·ſiſitudinēꝫ
draconis imitet̄. uel ꝙ eam herbā vipera timeat.
Chelidonia ideo dicit̄·uel ꝙ aduentu hirūdinū
videt̄ erūpere·uel ꝙ pullis hirūdinū ſi oculi aufe/
rant̄ matres coꝝ illis ex hac herba mederi dicūt̄.
Heliotropiū nomē accepit p̄mo ꝙ eſtiuo ſolſti/
cio floreat. uel ꝙ ſolis motib⁹ folia circūacta con/
uertat. Unde ⁊ a latinis ſolſequia nūcupat̄. Nā
⁊ ſole oriente flores ſuos ap̄it·itē ſero claudit cum
ſol occubuerit. Ipſa ē quā latini incubū ſiluaticū
vocāt. Hec ⁊ verrucaria ꝙ extinguat verrucas·ex
aqua potata. uel i cataplaſmate poſita abſtergat.
Pentaphilon a numero folioꝝ dicta. Un̄ ⁊ eam
latini q̄nqꝫ foliū vocāt·herba adeo mūda ut pu/
rificatiōi ⁊ templis adhiberi a gētilib⁹ ſolita eēt.
Iſopus herba purgādis pulmonib⁹ apta. Un̄ ⁊ ī
veteri teſtamēto p̄ iſopi faſciculos aſp̄gebāt̄ agni
ſanguine q̄ mūdari volebāt. Naſcit̄ i petris he/
rens ſaxo radicib⁹. Reubarbarū·ſiue reuponti/
cū·illud qđ trāſ danubiū in ſolo barbarico·iſtud
qđ circa ponticū colligit̄ nominatū eſt. Reu aūt
radix dicit̄. Reubarbaꝝ ḡ q̄ſi radix barbarica.
Reupōticū q̄ſi radix pōtica. Hyoſciamos a gre/
cis·a latinis herba calicularis dicitur·ꝙ caliculi
eius in figurā cantaroꝝ naſcāt̄·ut eſt mali punici
quoꝝ ora ſerrata ſūt habentes intrinſec⁹ ſemina
papaueri ſimilia. Hec herba īſana vocat̄. q: vſus
eius periculoſus eſt. Deniꝫ ſi bibat̄ uel edat̄·inſa/
niam facit·uel ſomni imaginē torpidā. Hāc vul/
gus milimindrū dicit·ꝓpter ꝙ alienationē mētis
inducit. Saxifraga vocata ꝙ ſemen eius petras
in veſica frangat atꝫ cōminuat. Gentiana no/
men ſūpſit ⁊ medici memorant·ab inuentore ra/
dicibus ariſtolocie ſimilibus. Naſcit̄ ſub alpi/
bus galatie atꝫ aſie. Saturcia calida ⁊ prope
ignita. Unde illi ⁊ nomē inditū credūt ꝙ pronos
facit in venerem. Satyrion dicta a ſatyris·ꝓpter
incendium libidinis·quā vulgus ſtincum vocat.
venerē eni ſuſcitat. Eadē ⁊ orchis ꝙ radix eius ī
modū teſticuloꝝ ſit·q̄s greci ὄρχεις vocant. Itē
⁊ leporina·propter quod caulē mollem emittat.
Urtica vocata·ꝙ tactus eius corp⁹ adurat. Eſt
enim ignee oīo nature. ⁊ tactu purit. vnde ⁊ pru/
riginem facit. ⁊ vtilis valde ad ſanguinem ſtan/
gnādū. Artemiſia herba diane a gentilibus con
ſecrata eſt. vnde ⁊ nūcupata. Grece eni diana ar/
temis dicitur. Eſt āt apta medicis ⁊ potu ſūpta
aufert dolorē cordis. Camimelos herba grece di
cta·ꝙ mali matiani odorē habeat ſitꝫ breuis ter/
reꝫ vicina. Camidrios a grecis appellata ꝙ ſit
breuis ⁊ per terrā ſtrata ⁊ minuta folijs paruiſſi/
mis. Peon q̄dā medicus fuit·a quo peonia herba
p̄hibet̄ inuenta·ut Homer⁹ dicit. Hāc q̄dā gle/
ſidem vocāt·ꝙ dulcis ſaporis ſit·uel penterobi/
nam·a numero granorū·uel ut alij dactyloſam a

digitoꝝ similitudine. Nascit᷑ in siluis. Boglossos a
grecis dicta eo ꝙ folia asperrima ad modū lingue
bouis habeat. Que mirū in modū ob sapientiā
nutriendā vino infundenda a veteribꝰ memorat᷑.
Cōuiuij ꝗ̃ȝ ilaritatē prebere fert᷑. ꝓ olere etiā su-
mit᷑. Arnoglossos id ē agni lingua. que a roma-
nis plantago dicit᷑. ꝙ plāta eiꝰ cito adhereat terre
Hac multi ꝓ olere vescūt᷑. Erpillos que apud nos
serpillus vocat᷑ ꝓ eo ꝙ radices eiꝰ longe serpiant.
Eadē ⁊ matris animola. ꝓpt᷑ ꝙ menstrua moue-
at. Aristolocia dicit᷑ ꝙ mulieribꝰ fetis optima sit.
Nā supsessa post partū matricē beneficio vapo-
ris expurgat. Huiꝰ herbe genera sūt duo. q̃rū vna
aristolocia rotūda dicit᷑. ꝓpt᷑ ꝙ rotūdā radicē ha-
beat. Altera aristolocia longa. qȝ longā radicem
habet cum ramis ⁊ folijs longioribꝰ. Quam etiā
⁊ dactylin vocant. ꝙ sit radice robore digitali ⁊
longa. Erigonon a grecis dicit᷑ ꝙ vere primo se-
nescat. Vñ ⁊ eam latini herbā senetionē vocant.
Nascit᷑ ꝑ macerias. Psillios dicta ꝙ semē simile
pulicis habeat. Unde eā latini herbā pulicarē vo
cant. Gerabotane ideo a grecis hoc nomē acce-
pit. ꝙ remedijs ac ligamentis hominū ⁊ purifica-
tionibꝰ sacerdotū a gentilibꝰ apta ꝓbaret᷑. Vñ ⁊
eam pontifices sagmen appellabāt. q̃si sancimen.
hec ⁊ verbena. qȝ pura. ꝓficit fribolicis si bibat᷑.
Paliurꝰ herba asperrima ⁊ spinosa. pungēs ⁊ re-
tinēs. vulnerās appropinquantem sibi ⁊ adunco
dente cōprehendēs. Strutios. quā q̇dā herbam
lanariā vocāt. eo ꝙ plerīqȝ lanā ex ea lauēt. Na-
scit᷑ i locis cultis. Cimicia ꝓpt᷑ similitudinē cimicis.
Unde ⁊ eā greci corionē vocauerūt. Nascit᷑ i lo-
cis asperis atqȝ icultis. Marubiū. qđ greci pra-
siū dicūt. vocatū ꝓpter amaritudinē. Nascitur in
campis. Pollegiū apud indos pipe preciosiꝰ ē. ha-
bet aūt virtutē t̃mantică. calefacit ⁊ deducit. exte-
nuat ⁊ purgat ⁊ digerit᷑. Absinthiū grecū nomē
cuiꝰ ꝓbabiliꝰ est qđ i ponti regiōe nascit᷑. vñ ⁊ ab-
sinthiū ponticū noīat᷑. Simpatꝰ grece dictꝰ eo ꝙ
tantam in radice virtutē habeat. ut frusta carnis
aspersa in cacabo coagulet. Polipodion herba.
cuiꝰ radix hispida atqȝ crinita. ut ē polipꝰ. ex q̇ de-
riuatū ē ut polipodion diceret᷑. Nascit᷑ i teneris
petraꝝ t̃ris siue quercubꝰ vicinis. Polios herba
a grecis. a latinis omnimorbia. ꝙ multis morbis
subueniat. Nascit᷑ i mōtibꝰ ⁊ i duris locis. de vna
radice multas ⁊ tenues fibres mittit seminis ple-
nas. i sūmitate habēs quosdā corymbos canescē-
tes. odore grauis ⁊ subdulce. sucus eiꝰ aqua cocta
a serpētibꝰ ꝑcussos sanat. sparsa i domo uel incēsa
oēs serpentes fugat. Scamonea quā latini acri-
diū vocāt herba suci plena. que colligit᷑ subcaua-
ta radice. Deniqȝ terrā rotūda cauitate fodiūt. tū
suppositis aut cochleis. aut nucis folijs excipitur
sucus. atqȝ siccatꝰ aufert᷑. Venit āt sepiꝰ ꝓbabilior
ex mysia asie. Huic contrarius atqȝ falsus ex sy-
ria atqȝ iudea. Daucos herba folijs feniculi silis
tyrso bipalmis. Citocacia dicta ꝙ ventrem cito
depurget. quā vulgꝰ corrupte citociā vocat. Lap-
pa dicta ꝙ habeat caulē ingētē ꝑ terrā dispositā.
Hec herba a grecis philantropos vocat᷑. ꝙ vesti-
bus hoīuȝ inhereat. ob asperitatē sui. Nascit᷑ iu-
xta muros. Capillum|veneris vocatū. siue ꝙ cla-
psos post alopiciā capillos recreat. uel ꝙ capillo-
rū fluores coerceat. uel ꝙ sit v̇gulis nigris lenibꝰ
cū splendore. q̃si capilli. Nascit᷑ in aquosis locis.
Rubia dicta ꝙ radix eiꝰ sit rubra. vñ ⁊ colorare
lanas ꝓhibet᷑. Ancusa cuiꝰ radix cōtrita digitos
inficit. Est eni colore sanguineo. vñ etiā pictoribꝰ
ad purpurā efficiēdā vsui ē. Cameleon que latine
vascarago vocat᷑ eo ꝙ viscū gignat. i q̇ herēt aues
que ꝓpria volūtate descendūt ad escā. Cicuta. ꝓpt᷑
ꝙ in tyrso geniculatos nodos habeat occultos
ut canna. sic̄ dicit᷑ fossa ceca que occulta ē. Hec po
tui data interficit. Hāc i carcere socrates bibit ⁊
expirauit. Persiꝰ dicit: Sorbitio quē tollit dira
cicute. Hec dum hoībꝰ venenū sit. capellas efficit
pingues. Trifoliū ē qđ greci trifillū vocāt. ꝙ sit
folijs trinis ꝑ singulas ānotatiōes. Flomos quā
latini herbā lucernarē vocāt. ab eo ꝙ ad lychi-
nia ꝓficiat. Eadē ⁊ lucubros ꝙ lucē prebeat vm-
bris. Piretron grece dicta ꝙ habeat radicē incen
diosam atqȝ coaceruantē. Altea malua agrestis.
sine malue viscꝰ. ȝ altea ꝙ in altū surgat. ⁊ viscus
qȝ glutinosa ē. Origanū qđ latine colora interp̄-
tat᷑. ꝓpt᷑ ꝙ infusū coloret vinū. Hec aūt herba ca-
lida est. deducit etiā flegma ⁊ mingit᷑. Titimallū
vocabulū sūpsit. ꝙ foliorū comam ad radiū solis
circūacta cōuertat. Nā greci solem titan vocāt.
mallonem comā. ex quo confectū est ut titimallū
diceret᷑. Huiꝰ species septē diuersis locis nascētes
Strignos que latine herba salutaris vocat᷑ ꝓpter
ꝙ dolorē capitis ⁊ stomachi incendiū mitigat.
Eadem ⁊ vua lupina ꝓpt᷑ semen eius vue simile.
Pilogonos quā latini herbā sanguinariā vocāt.
ꝓpt᷑ ꝙ missa i naribꝰ sanguinē moueat. Ambrosia
quā latini apiū siluaticū vocāt. De qua Virgi-
liꝰ: Ambrosieqȝ come di vinū vertice odorē aspi-
rauere. Apiago dicta ꝙ flores eius apes maxime
appetūt. Rosmarinū. quā latini ab effectu herbā
salutarem vocāt. cuiꝰ folia feniculi sūt similia atqȝ
aspera. ⁊ rotatim terre ꝓstrata. Menta agre-
stis quā greci calaminti nostri vulgo nepeta vo-
cauerunt. maioris virtutis ⁊ vehemēs in calore.
Genicularis herba substernit᷑ ob scorpionū vim
repellendā. Gladiolus ꝙ sit folijs gladij similibꝰ
tyrso cubitali floribus purpureis. Agaricū ra-
dix vitis albe. Alfodilos. quā latini a colore al-
butiū vocāt. Scilla ꝙ nocēs sit. de qua supstitio
gētiliū dicit. ꝙ si integra ad limen suspendat᷑. oīa
mala fugat. Camipetos a grecis dicta ꝙ t̃re ad-
hereat. ⁊ odorē pini habeat. Hāc latini cucurbi-
tularē vocāt. ꝙ ex parte odorē cucurbite referat.
Stafisagria hoc ē herba q̇nqȝ digitoꝝ. huiꝰ semē
cōmasticatū. humorē nimiū capitis. deducit. gu-
stu amarū. nascit᷑ locis amenis. Splenos dicta ꝙ

splenē auferat· siue scolopendrios eo ꝙ folia ipsiꝰ scolopendro animali sint similia. Nascit̄ i humidis petris. Nec caulē nec florē nec semen habet· folia ipsiꝰ sup̲ficie viridia sūt· subter rufa ⁊ dānosa· splenē curat. Voluus appellatꝰ ꝙ radix eiꝰ volubilis sit ⁊ rotūda. Stoecas i insulis stoecadibꝰ nascit̄ vnde ⁊ nuncupat̄. Cyclaminos grece dicta a quodā qui cyclos vocatus ē· q̄ p̄mꝰ virtutē huius herbę inuenit· siue ꝙ habeat radicē rotundā. Greci eni cycla rotundū vocāt. Cuius radix aut sucus si vino fuerit admixtꝰ ebriosos facit. Nascitur in siluosis locis ⁊ agrestibꝰ. Ampelos leuce siue brionia· quā latini vitē albā vocāt· uel a q̄litate coloris· uel ꝙ eius radix cōtrita ⁊ corpori infricata teneriorē ⁊ candidiorē cutem reddat. Nā ⁊ sucus baccarū eiꝰ lac vberibꝰ siccis reddit. Ampelos melena· id est vitis nigra· eadēq̨ labrusca· folia hederę similia in oībus maior q̄ vitis alba. baccas similit̄ habēs quę īmaturitate nigrescūt. vnde ⁊ vocabulū sumpsit. Viticella· herba a latinis appellata· ꝙ sicut vitis quicquid p̄ximū habuerit app̄hēdat. Corimbis· q̄s anulos appellamus. Buptalmon florē habet croceū oculo similem. vnde ⁊ a grecis nomen accepit. Est aūt caule molle· folijs coliādri similibꝰ. Nascit̄ iuxta muros ciuitatū. Flomos· quā latini verbascum vocant· quaꝝ altera est masculus albidioribꝰ folijs atq̨ angustioribus· altera fęmina folijs latioribꝰ atq̨ nigris. Ferula vocata a medulla. Nam illā varro tradit esse ferulę medullam· quā oppodelon greci vocant. Nonnulli a feriendo ferulā dicūt. Hac eni pueri ⁊ puelle vapulare solent. huiꝰ sucus galbanū ē. Papyrū dictū· q̄d igni ⁊ cereis ē aptū. Pyron eni greci ignē dicunt. Juncꝰ dicitur eo ꝙ iunctis radicibꝰ hęreat. Scyrpꝰ a quo segetes teguntur sine nodo. De qua Enniꝰ: Quęrūt in scyrpo soliti ꝙ dicere nodum. Et in prouerbio. Qui inimicꝰ est etiā in scyrpo nodū quęrit. Fucus genus herbę ē de qua tingitur vestis· dicta q2 mentitur alienū colorē. Vnde ⁊ virgiliꝰ: Discet mentiri lana colores. Alga nascitur in aquis stātibꝰ. Ita deniq̨ nomen sumpsit ab algore aquę· uel ꝙ alliget pedes· quia crassa ē· folijs aquam ex parte superantibꝰ. Vlua ⁊ typꝰ herbę circa fontes ⁊ paludes stagnisq̨ nascūtur. Ex quibꝰ vlua id est alga mollis. ⁊ quodāmodo fungus dicta ab vligine. Typus ꝟo quę se ab aquis inflat. Vnde etiā ambitiosoꝝ ⁊ sibi placentiū hominū tumor typꝰ dicitur. Carix acuta herba ⁊ durissima sparto similis. De qua Virgilius: Et carice pastus acuta. Spartus frutex virgosus sine folijs ab asperitate vocatus. Volumina enim funiū quę ex eo fiunt aspera sunt. Gramen a situ potius dictum ꝙ plurimoꝝ agrorum sit. Vnde illud greci agreste vocauerunt· licz oīs herba gramen vocetur ab eo ꝙ germinetur· sicut robur oīs ligni cutis. ⁊ species ab eo ꝙ sit firmissima. Filix a singularitate folij dicta. Deniq̨ ex vna virgula altitudine cubitali vnū scissū foliū gignit̄ res implicata velut penna.

Auena p̲ u litterā hęrba ē. p̲ b ꝟo lorū q̄ equi retinēt̄. Auena herba seminalis segeti similis Virgiliꝰ: Vrit eni lini cāpū seges: vrit auenę penitꝰ ⁊ p̄ chalamo aliq̄tiēs. Çiçania q̄d poetę semp̲ infelix loliū dicūt ꝙ sit iutile ⁊ ifęcūdū. Fenū dictū ꝙ eo flamma nutrit̄. Fos eni flāma ē. Fenū q̄d est palca per e solā scribendū· fęnū q̄d est lucrū p̲ o ⁊ e scribit̄. Manipulū dicimus fascē feni. Et dictus manipulus ꝙ manū impleat.

De oleribus Cap. x.

Hortus nominat̄ ꝙ semp̲ ibi aliq̄d oriatur. nā cū alia terra semel in āno aliquid creet. hortus nūq̄ sine fructu est. Olus ab alendo dictū· eo ꝙ primū homines ab oleribꝰ alerent̄ anteq̄ fruges ⁊ carnes ederēt. Tm̄ enim pomis arborū ⁊ oleribus alebant̄· sicut animalia hęrbis. Caulis est generaliter hęrbaꝝ ⁊ oleꝝ medius frutex· qui vulgo tyrsus dicit̄· ꝙ a terra sursum conscendat· ex quo deriuatū est ut specialiter quoddā genus olerū caulis diceret̄· q2 tyrsus ipsius amplius cęteris oleribus coalescit id ē crescit. Est aūt generale nomen. Omnis eni frutex caulis dicit̄. Cauliū aūt sūt genera q̄nq̨ id est cumanū pōpeianū arcinum sabellicū· bruciū. Cima dicit̄ q̄si coma. Est eni sūmitas olerū uel arboꝝ i q̄ vigens virtꝰ naturalis ē. Malua genus hęrbe hortulanę quę ex parte gręco vocabulo appellatur ἀπὸ τοῦ μαλακίζεσθαι. eo ꝙ molliendi aluū soluendiq̨ naturā habeat. Cuiꝰ suco si q̄s se oleo mixto punxerit· ab apibus negat̄ feriri. Folia eiꝰ ex oleo trita ⁊ imposita· scorpionibus creduntur auferre torporem. Pastinaca vocata ꝙ radix eius pręcipuus pastus sit hoīs. Est eni odoratu iocūda· cibo delectabilis. Rapa dicta a rapiendo· id ē comprehendendo. Est aūt radice amplior nape· sapore dulcior ⁊ folio tenuior. Napus a similitudine rape vocatus· nisi ꝙ folijs latior ⁊ radicis gustu subacrior est. Nominis autem affinitas in vtrisq̨ inde pene cōmunis· q2 vtrūq̨ semen in alterum vicissim mutatur. Nam rapa in alio solo ut Emilianus ait p̲ bienniū mutat̄ i napū· in alio ꝟo napus trāsit in rapam. Napocaulis ex duobus oleribus compositū nomē habet· quia dum sit sapore napo similis· non in radice sed in tyrso cōscendit ut caulis. Sinapis appellat̄ ꝙ folijs sit similis napis. Hęc ut auctores aiūt calidā virtutē habet ⁊ egerit̄· sed stringit vrinā· crudū in cibo sūptū· stomacho cōtrariū· coctū ꝟo in olere iuuat stomachū. semē aūt eiꝰ tritū cū aceto serpētiū vulnera curat. Raphanum gręci nos radicē vocamus· eo ꝙ totus deorsum nititur dū reliqua olera in summa magis p̲siliāt. Cuius semine macerato quisq̨s suas manꝰ infecerit· serpētes impune tractabit. Siquidem ex ipsius radice etiam ebur albescit. In cibo quoq̨ veneno obsistit. Nā contra venena radices· nuces· lupini· citria apiū ruta prosunt· sed contra futurum non cōtra acceptum venenū. Vnde ⁊ apud veteres ante alias epulas hęc solebant mensis apponi. Lactuca dicta est

ꝙ abundantia lactis exuberet. ſeu q: lacte nutri-
entes feminas impler. Hec ⁊ in viris veneris vſũ
coercet. Lactuca agreſtis eſt quã ſarraliã nomi-
namus. eo ꝙ dorſum eius in modũ ſerre eſt. In-
tubus grecum nomen eſt. Et intubus ꝙ intus ſit
tofus. Cepa vocat̃. q: nõ aliud eſt niſi tm̃ caput.
Aſcalonia nuncupata ex vna vrbiũ paleſtine que
aſcalon dicit̃. vnde prius aduecta ẽ. Alliũ dictum
ꝙ oleat. Ulpicum appellatũ ꝙ allij odorẽ habe-
at. Faſelos vocari aiũt a faſelo inſula grecie. vbi
nõ procul mons olympus eſt. Porrũ. cuꝰ duo ge-
nera ſũt. capitatũ ⁊ ſectile. Capitatũ maiꝰ. ſectile
paruulũ. Beta apud nos oleris genus. apud gre-
cos littera eſt. Blitum genus oleris ſaporis eua-
nidi. quaſi vilis beta. Cucumeres ꝙ ſint inter-
dum amari. qui dulces naſci perhibentur ſi lacte
mellito eoꝝ ſemẽ infundatur. Cucurbita a popo-
res. Sane pepo. melipepo. ocimũ. greca noĩa ſũt.
⁊ origo eoꝝ latinis incerta. Olus molle atriplex
braſſica. oliſatrũ. Naſturtiũ ſapor appellauit. ꝙ
acrimonia ſui naſũ torqueat. Fungi ꝙ aridi ignẽ
acceptũ cõcipiãt. Fos enim ignis eſt. vnde ⁊ eſca
vulgo dicit̃. ꝙ ſit fomes ignis ⁊ nutrimentũ. Alij
dicũt fungos vocatos. ꝙ ſint ex eoꝝ genere quidã
interemptorij. vnde ⁊ defuncti. Tubera tumor
terre ꝓdit. eaq; cauſa nomen illi dedit. Uolui ap-
pellati. ꝙ ſint volubiles ⁊ rotũdi. Aſparagꝰ ꝙ ſit
ſpinoſa ⁊ aſpera. ⁊ frutex eius. ex qua gignitur.
Capparis a grecis nomẽ ſũpſiſſe videt̃ ꝙ habeat
rotũda ĩ ſũmitatibus ſeminũ capitella. Armora-
cea hoc ẽ lapſana. Lapiſtrũ. Lapatia. hec in cibo
ſumpta ſtomachũ cõfortat. venerẽ reprimit. Car-
duus genus herbe ſpinoſe. Huiꝰ natura mordat
⁊ ſubauſtera eſt ⁊ mollis. frigidus ⁊ indigeſtꝰ ſu-
cus eiꝰ alopicias curat. Eruca q̃ſi vruca ꝙ ignite
ſit virtutis. ⁊ in cibo ſepe ſumpta veneris incen-
diũ moueat. Huiꝰ ſpecies due. quaꝝ altera vſua-
lis. altera agreſtis acrioris virtutis. vtraq; tamẽ
veneris cõmouens vſum.

De odoratis oleribus Cap. XI.

Apium dictum ꝙ ex eo apex. id eſt caput
antiquoꝝ triũphãtiũ coronabat̃. Her-
cules aũt hanc herbã primꝰ capiti circũtulit. Nã
nũc populũ capite preferebat. nunc oleaſtrũ. nunc
apiũ. Cuius radices efficaciter pugnãt cõtra in-
ſidias venenoꝝ. Eius generis ſunt petroſilenon.
ipoſilenon ⁊ oleoſilenon. Petroſilenon vocatum
ꝙ ſit ſimile apio ⁊ naſcatur in petris montibuſq;
preruptis. qḋ nos petrapiũ dicere poſſumꝰ. Si-
lenon enĩ grece apiũ dicitur. ſʒ eſt ſũmũ ac ꝓba-
bile macedonicũ guſtu ſuaue ⁊ odore aromatico.
Ipoſilenon dictũ ꝙ ſit durum ⁊ auſterũ. Oleoſi-
lenon ꝙ mollior folio ⁊ caule tenerũ. Feniculũ la
tini vocant. ꝙ eiꝰ tyrſi ſeu radicis ſucꝰ acuat viſũ.
cuius virtus traditur ut ſerpẽtes annuã ſenectu-
tem eius guſtu deponant. Hoc olus greci mara-
tron vocant. Liguſticũ a regione nomẽ accepit.
Naſcitur enĩ plurimũ in liguria odore aromati-
co ⁊ guſtu acre. Aneſon greci dicunt. ſine ut lati-
ni aneſum. herba omnibus cognita. acerrime fer-
uens. Coriandrũ ex greco noĩe ſumptũ. qḋ illi co-
rion vocant. Cuius ſemẽ in dulci vino datũ. pro-
niores reddit in venerẽ. ſi ſupra modum dederis
amentiã nutrit. Canos etiam ex coriandro infici
traditum eſt. Ruta dicta ꝙ ſit feruentiſſima. Cu-
ius altera agreſtis atq; virtute acrior. ſed vtraq;
feruentiſſima comprobatur. Hanc venenis repu-
gnare muſtele docẽt. que dũ cũ ſerpẽte dimicaue-
rint cibo eiꝰ armant̃. Inula quã ruſtici alã vocãt.
radice aromatica. odoris ſũmi cum leni acrimo-
nia. Menta genꝰ herbe odorifere. huiꝰ genera ſex.

Incipit liber decimuſoctauus.

De bellis Cap. I.

Primus bella
intulit ninus aſſyrioꝝ
rex. Ipſe enim finibꝰ ſuis
nequaq; contentꝰ humane
ſocietatis fedus irrũpens
exercitꝰ ducere. aliena va-
ſtare. liberos populos aut
trucidare aut ſubijcere cepit. vniuerſamq; aſiam
vſq; ad libye fines noua ſeruitute ꝑdomuit. Hinc
iã ſtuduit orbis ĩ mutuo ſanguine graſſari alter-
na cede. Quatruor aũt ſũt genera belloꝝ. id ẽ iu-
ſtum. iniuſtũ. ciuile. ⁊ pluſq; ciuile. Juſtũ bellum
eſt qḋ ex predicto gerit̃ de rebus repetitis. aut ꝓ-
pulſandoꝝ hoſtiũ cauſa. Iniuſtũ bellũ eſt qḋ de
furore non de legitima ratione initur. De quo in
republica Cicero dicit: Illa iniuſta bella ſũt que
ſũt ſine cauſa ſuſcepta. Nã extra vlciſcẽdi aut ꝓ-
pulſandoꝝ hoſtiũ cauſa. bellũ iuſtũ geri nullũ po-
teſt. Et hoc idẽ Tulliꝰ paruis interiectis ſubdi-
dit: Nullum bellum iuſtũ haberi videt̃. niſi de-
nunciatum. niſi dictũ. niſi de repetitis rebꝰ. Ci-
uile bellum eſt inter ciues orta ſeditio. ⁊ concitati
tumultus. ſicut int̃ ſyllã ⁊ mariũ. q̃ bellũ ciuile in-
uicẽ in vna gẽte geſſerũt. Pluſq; ciuile bellũ ẽ vbi
non ſolũ ciues concertant. ſʒ ⁊ cognati. quale actũ
eſt inter ceſarẽ ⁊ pompeiũ. qñ gener ⁊ ſocer inui-
cẽ dimicauerũt. Siquidẽ in hac pugna frater cũ
fratre dimicauit. ⁊ pat̃ aduerſus filiũ arma por-
tauit. Lucanꝰ: In fratrũ ceciderunt premia fris.
Itẽ: Cui ceruix ceſa parẽtis cederet. Bella itaq;
dicũt̃ interna. externa. ſeruilia. ſocialia. piratica.
Nã piratica bella ſũt ſparſa latronũ manꝰ p ma-
ria myoparonibꝰ leuibꝰ ⁊ fugacibꝰ. nõ ſolũ nauiũ
comeatꝰ. ſʒ etiã iſulas. ꝓuinciaſq; vaſtãtibꝰ. Quos
primũ Gneus pompeius poſt multã vaſtationem
quam terra mariq; diu egerat. mira celeritate cõ-
preſſit ac ſupauit. Sicut aũt bellũ vocatur quod
contra hoſtes agitur. ita tumultus qui ciuili ſe-
ditiõe cõcitat̃. Nã ſeditio ẽ diſſenſio ciuiũ. dicta
ꝙ ſeorſũ alij ad alios eant. Alij eſtimãt diſſenſio-
nẽ animoꝝ ſeditionẽ vocari. quã greci diaſtaſin

vocant. Quo autem differat vtrūqꝫ cicero docet. Potest enim inquit esse bellū ut tumultus nō sit. Tumultus aūt esse sine bello nō pōt. Quid ē aūt aliud tumult⁹ nisi ꝑturbatio tāta ut maior timor oriat᷑? Unde etiā dict⁹ tumult⁹ · q̄si timor mult⁹. Grauior aūt ē tumult⁹ ꝙ bellū. Nā in bello vacationes valent · in tumultu nō valēt. Differt aūt bellū · pugna · ⁊ ꝓliū. Nam bellū vniuersū dicit᷑ · ut punicū. Huius ꝑtes sūt pugnę · ut cannensis · ⁊ mensis. Rursū in vna pugna multa sūt ꝓlia. Aliud enī in cornib⁹ · aliud in media · aliud ī extrema acie geritur. Bellū igit᷑ ē totū · pugna vni⁹ diei. ꝓliū pars pugnę ē. Bellū antea duellū vocatū · eo ꝙ due sūt partes dimicantiū · uel ꝙ alterū faciat victorē · alterū victū. Postea detracta littera d. ⁊ mutata v in b. dictū est bellū. Alij ꝑ antiphrasin putāt bellū ꝙ sit horridū. vnde est illud: Bella horrida bella. cū bellū contra sit pessimum. Prelia dicunt᷑ a premendo hostis hostē. Unde ⁊ prelia ligna quib⁹ vua premit᷑. Pugna vocata eo ꝙ initio vsus fuisset ī bello pugnis cōtendere · uel q: ꝑmo bellū pugnis incipiebāt. Unde ⁊ pugna etiā duoꝝ est aliqñ ⁊ sine ferro. Quattuor aūt in bello agūt᷑: pugna · fuga · victoria · pax. Pacis vocabulū videt᷑ a pacto sūptū. Posteri⁹ aūt pax accipit᷑ · fedus primū initur. Fędus ē pax quę fit int᷑ dimicātes · uel a fide · uel a fecialib⁹ · id ē sacerdotibus dictū. Per ipsos enī fiebant fędera · sicut ꝑ seculares bella. Alij fędera dicta putāt a porca fęde ⁊ crudelit᷑ occisa · cui⁹ mors optabat᷑ ei q̄ a pace resilisset. Uirgili⁹: Et cęsa iūgebāt fędera porca. Fęderis ꝑtes inducię. Et dictę inducię q̄si ī dies ocia.

De triūphis Cap. II.

OMne regnū sęculi hui⁹ bellis queritur · victorijs ꝓpagat᷑. Uictoria dicta ꝙ vi · id ē virtute adipiscat᷑. Hoc ē enī ius gētiū: vim vi expellere. Nam turpis ē dolo quęsita victoria. Certa autē victoria est · uel occisio hostis · uel expoliatio · uel vtrūqꝫ. Non ē aūt iocūda victoria que ꝑ imensa detrimenta cōtingit. Et h̄ ē qd̄ laudat Salusti⁹ duces victoriā ī cruēto exercitu deportasse. Pompa dicta ē greca significatiōe ἀπὸ τοῦ πομπεύσθαι h̄ ē publice ostentari. Precedit aūt victoria pompam · ideo ꝙ ituris ad h̄ certamen ꝑmū ē victorię votū. Tropheū dictū ἀπὸ τῆς τροπῆς id ē a cōuersiōe hostis ⁊ fuga. Nā ab eo ꝙ hostē q̄s fugasset merebat᷑ tropheū. ꝙ occidisset triumphū · q̄ dict⁹ est ἀπὸ τῆς τριαμβῆς id ē ab exultatiōe. Plenę enī victorię triūphus debet᷑. semiplenę tropheū · q: nōdū plenā est cōsecutus victoriā. Nō enī obtinuit · ſꝫ fugauit exercitū. Hęc tñ noīa scriptores cōfundūt. Tranquillus aūt triūphū latine dicit poti⁹ appellatū · ꝙ is qui triumphans vrbem ingrederet᷑ · tripartito iudicio honoraret᷑. Nam primū de triūpho duci cōcedendo exercitū iudicare solitū erat · secundo senatū · tertio populū. Erat aūt apud romanos mos ut triumphantes quadrigis veherent᷑ · ex illo ꝙ soliti sint ꝑores duces hoc habitu bella inire. Quicunqꝫ autē in conflictu vicisset · palma aurea coronabatur · quia palma stimulos habet. Qui ꝟo sine conflictu fugientē ꝓstrasset · laurea · eo ꝙ hęc arbor sine spinis ē. Nāqꝫ ⁊ purpuream ⁊ palmatā togam triumphantes induebant᷑. ⁊ scipionē cum sceptro in manu gerebāt · ad imitationē victorię scipionis · licꝫ ⁊ scipio bacul⁹ sit quo hoīes innitunt᷑. vnde ⁊ ille prim⁹ corneli⁹ scipio appellat⁹ ē. q: ī foro pater ei⁹ cęcus innixus eo ambulabat. Sup scipionē aūt aquila supsedebat ob idiciū ꝙ ꝑ victoriā quasi ad supnā magnitudinē accederēt. Inde ⁊ colore rufo plíniebantur · quasi imitarentur diuini ignis effigiem. Qd̄ ꝟo a carnifice cōtingebāt᷑. id erat indicio ut ad tantū fastigiū euecti · mediocritatis humanę cōmonerent᷑. Duobus aūt generibus delet᷑ exercitus · aut internitione aut dispersione. Salusti⁹: Hostes inquit oppressi · aut dilapsi forent. Sic ⁊ vtrūqꝫ Uirgilius. Internitione · ut submersasqꝫ obrue puppes. Dispsione · ut age ⁊ disijce corpora ponto. Spolia hostiū preda · manubię · exuuię partes. Preda a predādo vocata. Manubię eo ꝙ manib⁹ detrahunt᷑. Hę ⁊ exuuię ab exenudo dictę: q: exuunt᷑. Hę ⁊ partes · a pari diuisione ꝓ ꝑsonaꝝ qualitate ⁊ laboꝝ iusta decisione. Spolia autem a pallijs quasi expallia · victis enim detrahuntur.

De signis Cap. III.

SIgna belloꝝ dicūtur ꝙ ex his exercit⁹ ⁊ pugnādi ⁊ victorię receptui accipit symbolū. Nam aut ꝑ vocē tubę · aut ꝑ symbolum admonetur exercitus legionū. Principalia signa aq̄lę · dracones ⁊ pilę. Aquilę ideo ꝙ eadem auis iouis in armis auspicio fuerit. Nā dū idem iouis aduersus titanas ꝓficisceretur · aquilam ei in auspicio apparuisse ferunt quā ille ꝓ indicio victorię acceptā tutelę suę auspicat⁹ eam legioni signū dedit · quo factum ē ut deinceps militū signis cōmitteretur. Cui⁹ lucan⁹ meminit dicens: Signa pares aquilas ⁊ pila minātia pilis. Draconū signa ab apolline morte phitonis serpentis inchoata sūt. Dehinc a grecis ⁊ romanis ī bello gestari ceperunt. Pilam in signo cōstituisse fertur augustus ꝓpter nationes sibi in cūcto orbe subiectas ut magis figurā orbis ostenderet. Uexillū ⁊ ipsū signū bellicū tractū · nomen habens a veli diminutione quasi velillū. Sub romulo aūt fasciculos feni ꝓ vexillis milites habuerūt. Hinc ⁊ manipuli appellant᷑. Manipulos enim dicimus fasces feni ꝙ manum impleant. Cetera signa diuersis prelata agminibus ſm militarem consuetudinem existunt · ꝑ quę exercitus ꝑmixtione preliorum agnoscitur.

De buccinis Cap. IIII.

BUccina est qua signū datur ī hoste · dicta a voce quasi vocina. Nam pagani agrestesqꝫ ad omnē vsum buccina ad cōpeta

cõuocabanẗ. ꝓprie ꝗ hoc agrestibus signum fuit. De quo Propertius: Buccina cogebat priscos ad arma quirites. Hui⁹ clangor buccinũ dicit̃. Tubam tyrrheni primũ iuenerũt. vnde Uirgilius: Tyrrhenusq̃ tubę mugire ꝑ ęthera clãgor. Hãc enim a tyrrhenis prędonibus excogitatã dicunt. cũ dispsi circa maritimas oras nõ facile ad quãq̃ predę occasionẽ voce aut buccina cõuocarent̃ vento plerũq̃ obstrepẽte. Hinc postea bellicis certaminib⁹ adhibita ẽ. ad denũcianda signa bellorũ. ut vbi exaudiri pręco pre tumultu nõ poterat. sonit⁹ tubę clãgẽtis attingeret. Tuba aũt dicta. q̃si tosa. id est caua. Itẽ tuba q̃si tibia. Int̃ tubã aũt ⁊ buccinã veteres discernebãt. Nam buccina insonans sollicitudinẽ ad bella denũciabat. Uirgilius: Qua buccina signũ dira dedit. Tuba autẽ prelĩũ indicabat. ut At tuba terribili sonitu. Cui⁹ sonitus varius ẽ. Nam interdũ canitur ut bella cõmittant̃. interdum ut insequant̃ eos qui fugiunt. interdũ receptui. Nam receptus dicit̃ quo se exercitus recipit. vnde ⁊ signa receptui canere dicunt̃. Classica sũt cornua quę connocãdi causa erant facta. ⁊ a calando classica dicebant̃. De q̃b⁹ Uirgili⁹: Classica iãq̃ sonant. Apud amaçonas aũt nõ tuba sicut a regib⁹. sed a regina sistro vocabatur feminarum exercitus.

De armis Cap. v.

Arma generaliter oĩuz rerũ instrumenta sunt. vnde ⁊ vbi reponũt̃. armaria dicta sũt. Itẽ arma ⁊ tela oĩuz generũ. ꝫ arma sunt quib⁹ ipsi tuemur. tela quę emittim⁹. Nam arma duplicia. id est quib⁹ ꝑcutim̃. uel quib⁹ tegimur. Arma aũt ꝓprie dicta sunt. eo ꝙ armos tegunt. Nam arma uel ab armis dicunt̃. id est humeris. ut latus hinc asta per armos acta tremit. uel ἀπὸ τοῦ ἄρεος. id est a marte.

De gladijs Cap. vi.

Gladius generaliter dicit̃ ensis in prelio. ꝫ ensis ferrũ tm̃. gladius ꝟo totus. Proprie aũt appellat̃ gladi⁹ ꝙ gulam diuidit. id est ceruicẽ secat. Ad hoc enim primũ ẽ factus. Nã cętera mẽbra securib⁹ magis cędũtur. collum gladio tm̃. Acies aũt gladij ab acumine dicta ẽ. Capul⁹ vocat̃. uel q: caput ẽ gladij. uel q: ibi capit̃ ut teneat̃. Nã alibi acies ferri nõ finit. Mucro nõ tm̃ gladij ẽ. ꝫ ⁊ cuiuslibet teli acumen. dictus a longitudine. Nam macron gręci longũ dicunt. hinc ⁊ machęrę. Machęra autẽ ẽ gladius long⁹ ex vna parte acutus. Framea ꝟo gladi⁹ ex vtraq̃ parte acutus. quã vulgo spatam vocant. Framea aũt dicta q: ferrea est. Nam sicut ferramentũ. sic framea dicit̃. ac proinde omnis gladi⁹ romphea. Spata a passiõe dicit̃ gręco verbo. q̃m patin gręce dicitur pati. vnde ⁊ patior ⁊ patit̃ dicim⁹. Alij spatã latine autumant dictã eo ꝙ spaciosa sit. id ẽ lata ⁊ ampla. Unde ⁊ spatula i pecorib⁹. Semispatiũ gladi⁹ ẽ a media longitudine spatę appellatus. nõ ut imprudẽs vulg⁹ dicit. sine spatio. dũ sagitta velotior sit. Pugio a pungẽdo ⁊ transfigendo vocat̃. Est enĩ gladi⁹ paruus ⁊ bis acut⁹ lateri adhęrens. Idẽ ⁊ clunabulũ dictũ. ꝙ religet̃ ad clunem. Celidoniac⁹ gladi⁹. ferrũ ẽ latũ cui⁹ duplex mucro ac bifurc⁹ i modũ caudę hirũdineę formatur. vnde ⁊ celidoniac⁹ dicit̃. Sica a secãdo dicta est. Est enĩ gladi⁹ breuis quo maxime vtunt̃ qui apud italos latrocinia exercẽt. a q̃ ⁊ sicarij dicti sunt. Tranquillin⁹ autẽ dicit. dũ cuiusdã gladiatoris in ludũ emissi gladi⁹ curuat⁹ fuisset. ex acie recta ꝓcurrit vn⁹ ad eum corrigendũ. tumq̃ a pugnante rñsũ ẽ. sica pugnabo. inde sicę nomẽ datũ est. Secures signa sũt. quę ante cõsules ferebant̃. ne aut vsum ꝑderẽt belli. aut vacantes ocio aspectũ amitterent gladiorum. Quas ⁊ hispani ab vsu francorum ꝑ deriuationẽ franciscas vocant.

De astis Cap. vii.

Hasta est cont⁹ cũ ferro. cuius diminutiuũ facit astile. Nomẽ aũt asta ab astu sumpsit. vnde ⁊ astutia. Cõtus ferrũ nõ habet. ꝫ tm̃ cuspide acuta est. Uirgili⁹: Ferrataſq̃ trudes ⁊ acuta cuspide contos. Cont⁹ aũt q̃si conitus. Est enim conit⁹ acuta rotũditas. Trudes amites sũt. cũ limato ferro. quę gręci aplustria dicũt. Trudes aũt dicũt̃ ab eo ꝙ trudunt ⁊ detrudunt. Uirgili⁹: Ferrataſq̃ trudes. Uenabula dicta q̃si venatui habilia. Excipia q: veniẽtẽ excipiũt. q̃si excipiabilia. Excipiũt enim apros. expectãt suscipiũtq̃ leones. intrãt vrsos. sit tm̃ firma manus. Lancea ẽ asta amentũ habens in medio. Dicta aũt lãcea ꝙ ęqua lance id ẽ ęq̃li amẽto ponderata vibrat̃. Amentũ vinculũ ẽ iaculorum astiliũ qꝺ medijs astis aptat̃. Et inde amentũ. qui media asta religat̃ ut iaculet̃. Claua ẽ q̃lis fuit herculis. dicta ꝙ sit clauis ferreis inuicẽ religata. ⁊ ẽ cubito semis facta i lõgitudine. Hęc ⁊ cateia quã Horati⁹ caiã dicit. Est enĩ gen⁹ gallici teli ex materia q̃ꝙ maxime lenta. quę iactu nõ q̃dẽ lõge ꝓpter grauitatẽ euolat. ꝫ q̃ ꝑuenit vi nimia ꝑfringit. ꝙ si ab artifice mittat̃. rursũ redit ad eũ qui misit. Hui⁹ meminit Uirgili⁹ dicens: Teutonico ritu soliti torquere cateias. Uñ ⁊ eos hispani ⁊ galli teutonos vocant. Falarica ẽ telũ ingens torno factũ habẽs ferrũ cubitale ⁊ rotũditatẽ de plũbo in modũ sphęre in ipsa sũmitate. dicit̃ etiã ⁊ ignẽ habere affixum. Hoc aũt telo pugnat̃ de turrib⁹ q̃s falas dici manifestũ est. Iuuenalis: Consulis ante falas delphinorũq̃ ⁊ colũnas. A falis igit̃ dicta ẽ falarica. sicut a muro muralis. Sane falaricã Lucan⁹ dicit neruis mitti tortilib⁹ ⁊ quędã machina. ut nũc vibrata falarica neruis. Uirgili⁹ ꝟo ait turnũ manu falarica iaculasse. Pila sũt arma iaculorum atq̃ telorum a torquẽdo uel emittendo vocata. De q̃b⁹ lucan⁹: Signa pareſq̃ aq̃las ⁊ pila minãtia pilis. Cui⁹ singulare pilũ dicit̃. Telũ vocat̃ ꝭm gręcã etymologiã ἀπὸ τοῦ τηλόθεν quicquid longe iaci põt. q̃ꝙ abusiue dicat̃ ⁊ gladius. ut est illud: At nõ hoc telum mea quod vi

dextera versat. Proprie aūt telū a lōgitudine di/
cit. Unde ⁊ mustela dicitur ꝙ lōgior sit ꝙ̄ mus.
Cuspis astile amentatū·a cespite dicta· qḋ ē vir/
gultum. Uirgilius: Et pastoralē pręfixa cuspide
mirtyū. Proprie aūt cuspis posterior pars astę ē.

De sagittis Cap. VIII.

SAgitta a sagaci iactu·id ē veloci ictu vo
cata. Pennis eni fertur quasi auis·ut ce/
leriter mors pcurrat ad hoīem. Hıs pri/
mi cretenses vsi sunt. Quibꝰ pennę ideo ut diri/
mus agglutinant ut leues sint ⁊ puolēt scutatos.
Spicula sunt sagittę uel lanceę breues·ab spicaꝝ
specie nūcupatę. Scorpio ē sagitta venenata ar/
cu uel tormentis excussa. Quę dum ad hominem
venerit·virus quo figit infundit. vnde ⁊ scorpio
nomen accepit.

De pharetris Cap. IX.

PHaretra sagittarū theca·a ferendo iacu/
la dicta: sicut ⁊ pheretrū vbi funꝰ defer/
tur·quę ideo etymologiā cōmunē habēt
q: pharetra mortem· pheretrū mortuum portat.
Coriti proprię sūt arcuū thecę·sic sagittarū pha/
retrę. Uagina appellat eo ꝙ in ea mucro uel gla/
dius baiulet. Theca ab eo ꝙ aliquid receptū te/
gat. c. littera p g. posita. Alij gręco noīe thecam
vocari asserūt ꝙ ibi reponatur aliquid. Inde bi/
bliotheca libroꝝ repositio dicitur. Dolones sunt
vaginę lignee·inter quas latet pugio sub baculi
specie. Dolones aūt a dolo dicti sūt ꝙ fallāt ⁊ de/
cipiant ferro cū speciē pręferāt ligni. Hos vulgus
gręco noīe oxos vocant·id est acutos. Uñ ⁊ apud
medicos acutus morbus oxea vocat. Arcus vo/
cat eo ꝙ arceat aduersariū. Inde ⁊ arces dicunt
a quibus arcent hostes. Item arcus ob speciem·
ꝙ sint curuati artius.

De fundis Cap. X.

FUnda dicta eo ꝙ ex ea fundant lapides
id est emittant. Haꝝ vsus pmū i insu/
lis quę baleares dicūt inuentꝰ ē. Uirgi/
lius: balearis verbera fundę. Balista genꝰ tor/
mēti·ab emittendo iacula dicta. Bali enim gręce
mittere dicitur. Torquet enim verbere neruoꝝ ⁊
magna vi iacit·aut astas aut saxa. Inde ⁊ fundi/
balus quasi fundens ⁊ emittens. Cōtra balistam
testudo valet. Series eni fit armoꝝ vmbonibus
inter se colligatis.

De ariete Cap. XI.

ARieti nomē species dedit·eo ꝙ cum im/
petu impingit murū in modū arietū pu/
gnātiū. Ualidę enim ac nodosę arboris
caput ferro vestitur· eaq3 suspēsa funibꝰ multoꝝ
manu ad murū impellitur. deinde retrorsum du/
cta·impetu maiore destinatur·sicq3 ictibꝰ crebris
concussum muri latus cedit·cauatumq3 irrumpit
ac fenestram facit. Contra impulsū arietis reme/
dium est·saccus palcis plenus ⁊ in eum locum di/
missus quo aries pcutit. Laxo enim saccorum si/
nu ictus arietis illisus mollitur. Duriora eni mol/
lioribus facilius cedunt. Plutei sūt crates corio
crudo intextę·quę in ope faciendo hosti obijciun/
tur. Musculus cuniculo similis fit quo murꝰ per/
foditur·ex quo ⁊ appellat·quasi murusculus.

De clypeis Cap. XII.

CLypeus est scutū maius·dictus ab eo ꝙ
clepet idest cęlet corpus· periculisq3 sub/
ducat. ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Oppositus
eni sua defensione ab astis ⁊ iaculis corpꝰ munit.
Clypeus aūt peditū est·scutū equitū. Scutū ap/
pellatum eo ꝙ a se excutiat teloꝝ ictū. Ut eni te/
lis resistatur·clypeꝰ antefertur. Umbo scuti pars
media est·quasi vmbilicꝰ. Ancile vocatur scutum
breue ⁊ rotundū. De quo Uirgiliꝰ: Lęuaq3 anci/
le gerebat. Et ancile dictū ab ancisione ꝙ sit ab
oī parte veluti ancisū ac rotundū. Ouidiꝰ: Idq3
ancile vocant ꝙ ab oī parte recisū. Quaq3 notes
oculis angulus omnis abest. Pelta scutū breuis/
simū i modū lunę medię. Cuius meminit liber re/
gū: Fecit rex salomō ducēta scuta de auro puro. ⁊
trecentas peltas ex auro pbato. Cetra scutū lo/
reum sine ligno·quo vtunt afri ⁊ mauri. De quo
poeta. Lęuā cetra tegit. Parma leuia arma quasi
paruus clypeus. Dicit aūt ⁊ testudo scutū. Nam
i modū testudinis fit clypeus. Est ⁊ testudo scu/
torū cōnexio curuata i testudinis modū. Nāq3 i
armorū generibꝰ milites etiā ab animalibꝰ nomi/
na sumunt·ut aries. Et Salustius: in modū in/
quit heritij militaris.

De loricis Cap. XIII.

LOrica vocat eo ꝙ loris careat. solis eni
circulis ferreis cōtexta est. Squama est
lorica ferrea ex laminis ferreis aut ęreis
concatenata· in modum squamę piscis. ⁊ ex ipso
splendore squamaꝝ ⁊ similitudine nūcupata est.
De cilitijs aūt ⁊ poliuntur ⁊ tegunt loricę.

De galeis Cap. XIIII.

GAssis de lamina est·galea de corio. Nā
galeros coriū dicit. Cassidē autē a tuscis
nominatā dicūt. Illi eni galeam cassim
nominat·credo a capite. Apex ē qḋ in sūma ga/
lea eminet·quo figitur crista·quā gręci conū vo/
cāt. Nā conus ē curuatura quę in galea pminet
⁊ supra quā cristę sunt.

De foro Cap. XV.

FOrus exercendarū litiū locꝰ·a fando di/
ctus. uel a phoroneo rege qui primꝰ gręt/
cis legē dedit. Qui locus ⁊ rostra vocat
ab eo ꝙ ex bello punico captis nauibꝰ carthagi/
nensiū·rostra ablata sunt. ⁊ in foro romano pręt/
fixa·ut eēt huiꝰ insigne victorię. Cōstat aūt forus
causa·lege. ⁊ iudice. Causa vocat a casu quo eue/
nit. Est eni materia ⁊ origo negocij·necdum dis/
cussionis examine patefacta·quę dū pponit causa
est·dū discutit iudiciū est·dū finit iusticia·vocatū
aūt iudiciū quasi iuris dictio. ⁊ iusticia quasi iuris
statꝰ. Iudiciū aūt prius inqsitio vocabat. Unde
⁊ actores iudiciorum. ⁊ prępositos quęstores· uel

quesitores vocamus. Negociū multa significat: modo actū rei alicuius. cui contrariū est ociū. mō actionem cause. qđ est iurgiū litis. Et dictū negociū. q̄si nec ociū. id est sine ocio. Negociū autem in causis. negociatio in cōmertijs dicit᷑. vbi aliq̄d datur ut maiora lucrent᷑. Jurgiū dictū. quasi iurisgariū. eo ꝙ hi qui causam dicunt iure discept̄et. Lis a contentione limitis ꝑus nomen sumpsit. De qua Virgilius: Limes erat positus litem ut discerneret agri. Causa aut argumento. aut ꝓbatione constat. Argumentū nunq̄ testib⁹. nūq̄ tabulis dat ꝓbationē. ſ; sola inuestigatione īuenit veritatem. vnde ⁊ dictū argumentū. id est argutum inuentū. Probatio aūt testib⁹ ⁊ fide tabularū constat. In omni aūt iudicio sex ꝑsone requiruntur: iudex. accusator. reus. ⁊ tres testes. Judex dictus. quasi ius dicēs ꝑplo. siue ꝙ iure disceptet. Jure aūt disceptare est iuste iudicare. Non est aūt iudex si non est i eo iusticia. Accusator vocatus. quasi adcausator. q: ad causam vocat eum quem appellat. Reus a re qua petitur nuncupat᷑. q: q̄uis sceleris cōsci⁹ nō sit. reus tñ dicit᷑. q̄diu in iudicio ꝓ re aliq̄ petit᷑. Testes antiquit⁹ supstites dicebantur. eo ꝙ sup statū cause ꝓferebant᷑. Nūc parte ablata nois testes vocant᷑. Testis aūt cōsideratur: conditione. natura. ⁊ vita. Conditione si liber. non seruus. Nam sepe seruus metu dominātis testimoniū supprimit veritatis. Natura. si vir non femina. Nam varium ⁊ mutabile semper femina. Vita. si innocens ⁊ integer actu. Nam si vita bona defuerit. fide carebit. Non enī pōt iusticia cum scelerato habere societatem. Duo sunt aūt genera testiū. aut dicendo id qđ viderūt. aut ꝓferendo id qđ audierūt. Duobus aūt modis testes delinquūt. cum aut falsa ꝓmūt. aut vera silentio obtegunt.

De spectaculis Cap. XVI.

Spectacula ut opinor. generaliter noīant᷑ voluptates. que nō ꝑ semetipsa īquināt. sed ꝑ ea que illic geruntur. Dicta aūt spectacula eo ꝙ hoib⁹ publica ibi prebeat᷑ inspectio. Hec ⁊ ludicra nuncupata. ꝙ in ludis gerant᷑. aut in scenis. Ludorū origo sic tradit᷑. Lydij ex asia trāseūtes in hetruria cōsederūt. duce tyrrheno. q̇ fratri suo successerat in regno. Contentione igit᷑ in hetruria inter ceteros ritus supstitionū suarū spectacula q̄ꝫ religiōis noīe instituerūt. Inde romani arcessitos artifices mutuati sunt. ⁊ inde ludi a lydijs vocati sūt. Varro aūt dicit ludos a lusu vocatos. ꝙ iuuenes ꝑ dies festos solebant ludi exultatione delectare populū. Unde ⁊ eū lusū iuuenū ⁊ diebus festis ⁊ templis ⁊ religionib⁹ deputant. Nihil iam de causa vocabuli. dū rei causa idolatria sit. Unde ⁊ promiscue ludi liberalia vocabāt᷑ ob honorē liberi patris. Ob hoc despicienda ē originis macula. ne bonū estimes qđ initiū a malo accepit. Ludus aūt. aut gymnicus est aut circensis. aut gladiatorius. aut scenicus.

De ludo gymnico Cap. XVII.

Gymnicus ludus est velocitatis ac viriū gloria. Cuius locus gymnasiū dicit᷑. vbi exercent᷑ athlete. ⁊ cursor̄ velocitas cōprobat᷑. Hinc accidit ut omniū ꝑpe artiū exercitia gymnasia dicantur. Antea enī in locis certantes cincti erant ne nuderentur. post relaxato cingulo repente ꝓstratus ⁊ examinat⁹ est quidā cursor: quare ex consilij decreto tunc arcon ippomenes. ut nudi deinceps oēs exercitarent᷑ ꝑmisit. Ex illo gymnasium dictū est. ꝙ iuuenes nudi exercent᷑ in campo vbi sola tm̄ pudenda operiūtur.

De generibus gymnicor̄ Cap. XVIII.

Genera gymnicor̄ q̄nq̄ꝫ. id est salt⁹. cursus. iactus. virt⁹. atq̄ꝫ luctatio. Unde ferunt quendā regē tot filios adolescentes habētē. totidē generib⁹ de regno iussisse cōtēdere.

De saltu Cap. XIX.

Saltus dictus quasi exilire in altum. Est enim saltus altius exilire uel longius.

De cursu Cap. XX.

Cursus a velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

De iactu Cap. XXI.

Iactus dict⁹ a iaciēdo. vnde ⁊ piscatoriū rete iaculū dicit᷑. Huic arti vsus ē arrepros lapides ꝓcul ferire. astas pondere librato iacere. sagittas arcu emittere.

De virtute Cap. XXII.

Virtus est immēsitas virium in labore ⁊ pondere corporis.

De luctatione Cap. XXIII.

Luctatio a laterū complexu vocata. q̄b⁹ cominus certantes innitent᷑. q̇ greca appellatione athlete vocant᷑. Locus autem luctatiōis palestra dicitur.

De palestra Cap. XXIIII.

Palestram autem uel ἀπὸ τῆς πάλης id ē a luctatione uel ἀπὸ τοῦ πάλλειν id ē a motu ruine fortis nominatam dicunt. scilicet ꝙ in luctando cum medios arripiāt fere quatiūt. idq̄ꝫ apud grecos πάλλειν vocat᷑. Quidā opinant᷑ artē luctandi vrsor̄ cōtentione monstratā. Nāq̄ꝫ inter ceteras feras eos solos ⁊ erigi congressos ⁊ subsidere celeriter ac reuerti. ⁊ modo manib⁹ tentare inuicē. modo cōplexu abigere sese more luctantium dicūt.

De agone Cap. XXV.

Que latini certamina. greci agones vocāt. a frequētia q̄ celebrabant᷑. Siquidē ⁊ omnē cetū atq̄ꝫ conuentū agona dici. Alij ꝙ in circulis ⁊ q̄si ἄνευ γωνίας. id est sine angulo locis ederent᷑ nūcupatos agones putant.

De generibus agonū Cap. XXVI.

Agonū genera fuisse: imēsitas viriū. cursus celeritas. sagittādi peritia. stādi patientia. ad citharam q̄ꝫ uel tibias incedendi gestus. de morib⁹ q̄ꝫ. de forma. de cantādi

modulatione· terrestris q₃ belli. ⁊ naualis prelij· perpetiendorũq₃ suppliciorum certamina.

De ludis circensibus Cap. XXVII.

Ludi circenses sacrorum causa deorum ac gentiliũ celebrationibus instituti sunt· vnde ⁊ qui eos spectãt demonũ cultibus inseruire videntur. Nã res equestris antea simplex agebatur ⁊ vtiq₃ cois vsus huius reatus non erat. Sed cũ ad ludos coactus ē naturalis vsus· ad demoniorum cultũ translatus ē. Itaq₃ castori ⁊ polluci deputantur he species· quibus equos a mercurio distributos historie docent· ⁊ neptunus equestris ludus ē quē greci ippon vocant· ⁊ marti ⁊ ioui in ludis equi sũt cõsecrati. ⁊ ipsi quadrigis presunt. Circenses aũt ludi ideo dicti uel a circũeundo. uel quod vbi nunc mete sunt· olim gladij ponebantur· quos quadrige circũibant. ⁊ inde dicti circenses ab ensibus circa quos currebant. Siquidē in littore circa ripas fluminũ cursus agitãtes gladios ĩ ordine in ripe littore ponebãt. ⁊ erat artis equũ circa picula torquere. Inde ⁊ circenses dicti putantur· quasi circũ enses.

De circo Cap. XXVIII.

Circus soli principaliter consecratus ē a paganis· cuius edes medio spacio ⁊ effigies de fastigio edis emicat· quod nõnulli putauerũt sub tecto cõsecrãdũ· quē in apto haberẽ. Est aũt circus oē illud spaciũ quod circuire equi solent. Hũc romani dictũ putant a circuitu equorum· eo quod ibi circũ metas equi currãt. Greci vero a circe filia solis que patri suo hoc genus certaminis instituit asserũt nũcupatũ. ⁊ ab ea circi appellationē argumentantur. Fuit autē maga ⁊ venefica. ⁊ sacerdos demonũ. In cuius habitu ⁊ ope magice artis. ⁊ cultus idolatrie recognoscitur.

De ornamentis Cap. XXIX.

Ornamenta circi: oua· meta· obeliscus· carcer. Oua honori castoris ⁊ pollucis ascribũt· qui illos ouo editos credẽdo de cygno ⁊ ioue nõ erubescũt. Fingũt autē circensia romani ad causas mũdi referre· ut sub hac specie supstitiones vanitatũ suarum excusent.

De metis Cap. XXX.

Metarũ quippe appellatione proprie terminũ ac finem mũdi designare volũt· ab eo quod aliquis emensus finis ē· siue ad testimonium orientis occidentisq₃ solis.

De obelisco Cap. XXXI.

Obeliscũ messeres rex egypti primus fecisse fertur tali ex causa. Cũ quodã tempore nilus violenti inundatione egyptũ nocuisset· indignatus rex tãquam penas a flumine exigeret sagittã in vndas misit. Nõ multo post graui valitudine correptus· lumen amisit· qui post cecitatem visu recepto duos obeliscos soli consecrauit. Obeliscus eni sagitta dicitur· qui ideo ĩ medio circo ponitur· quia per medium mundũ sol currit. Medio aũt spacio ab vtraq₃ meta cõstitutus obeliscus· fastigiũ sũmitatēq₃ celi significat cũ sol ab vtroq₃ spacio medio horarum discrimine transcendit. Sũmo obelisco suppositũ est quoddã auratũ in modum flãme formatũ· quoniam sol plurimũ caloris atq₃ ignis habet.

De carceribus Cap. XXXII.

In circo vnde emittũtur equi carceres dixerũt ab ea re qua ⁊ ille carcer qui est in ciuitate· quod ut ibi homines damnati atq₃ inclusi· ita hic equi coercentur ne exeant antequam signum emittant.

De aurigis Cap. XXXIII.

Ars circi· auriga ⁊ currus· equites uel pedites. Auriga proprie dictus quod currũ agat ⁊ regat· siue quod feriat iũctos equos. Nã aurit ferit dicimus· ut latus aurit apertũ. Ipse ē ⁊ agitator id est verberator ab agẽdo dictus. Aurige aũt duobus coloribus sunt: quibus speciē idolatrie vestiunt. Nam prasinus terre· venetus celo ⁊ mari a paganis dedicatus est.

De quadrigis Cap. XXXIIII.

Erichthonius autē qui regnauit athenis primus quattuor equos iunxisse fertur· sicut Virgilius auctor ē dicens: Primus erichthonius currus ⁊ quattuor ausus Iungere equos· rapidisq₃ rotis insistere victor. Fuit autē minerue ⁊ vulcani filius de caduca in terrã libidine ut fabule ferũt procreatus· portentũ demoniacum· imo diabolus qui primo iunoni currũ dedicauit. Tali auctore quadrige producte sunt.

De curru Cap. XXXV.

Currus autē a cursu dictus. uel quia rotas habere videtur· vnde ⁊ carrũ quasi curũ. Quadrigarũ vero currus duplici temone olim erant perpetuoq₃ ⁊ qui omnibus equis inijceretur Iugo primus ciristenes sicyonius tũ medios iugauit eosq₃ singulos ex vtraq₃ parte simplici vinculo applicuit· quos greci siraforos· latini funarios vocant· a genere vinculi quo prius alligabantur.

De equis quibus currunt Cap. XXXVI.

Quadrige ⁊ bige· trige ⁊ seiuge a numero equorum ⁊ iugo dicte. Ex quibus quadrigas soli· bigas lune· trigas inferis· seiugas ioui· desultores lucifero ⁊ hespero sacrauerunt. Quadrigas ideo soli iungũt· quia per quattuor tempora annus vertitur: ver ⁊ estatē· autũnũ ⁊ hyemem. Bigas lune· quoniam gemino cursu cũ sole contendit· siue quia ⁊ nocte videtur ⁊ die. Iungũt eni vnũ equũ nigrũ· alterũ candidũ. Trigas dijs inferis· quia hi per tres etates hoies ad se rapiũt· id est per infantiã iuuẽtutē atq₃ senectutē. Seiuga maximus currus ioui· propter quod maximũ deorum suorum eum esse eredũt. Ideo aũt rotis quadrigas currere dicunt· siue quia mundus iste circuli sui celeritate transcurrit· siue propter solē quia volubili ambitu rotat· sicut ait Ennius. Inde patefecit radijs rota candida celum.

De septem spacijs Cap̄.xxxvii.

Septem spacia quadrigę currūt referētes hoc ad cursum septē stellaꝝ·quib⁹ mūdū regi dicūt·siue ad cursum septē dieꝝ pręsentiū·quibus pactis vitę termin⁹ consūmat̄·quorum finis est arctus id est iudicium.

De equitibus Cap̄.xxxviii.

Porro equites singulares ideo currere dicunt· q: singulariter vnusquisqꝫ cursum vitę huius pagit· atqꝫ transit·alius alio tempore sequēs aliū·ꝑ vnā tamē viam mortalitatis vsqꝫ ad ꝓpriam metam mortis.

De desultoribus Cap̄.xxxix.

Desultores noīati·ꝙ olim prout quisqꝫ ad finē cursus venerat·desiliebat ⁊ currebat siue ꝙ de equo in equū iterū transiliebat

De peditibus Cap̄.xl.

Pedites autē aiūt ꝓpterea pede currere·q: pedibus curritur mortalitati. Ob hoc a supiore pte currūt ad inferiora·id est ab oriēte ad occidentē·q: mortales oriunt̄ ⁊ occidūt. Nudi currunt·quia ⁊ hoī in sęculo nullę reliquię sūt. Recto spacio currūt·q: int̄ vitā ⁊ mortē nihil distat. Sꝫ hęc igit̄ ꝓpterea fingūt·ut vanitates suas ⁊ sacrilegia excusare conent̄.

De coloribus equoꝝ Cap̄.xli.

Circa causas ꝗꝫ elementorū ijdem gētiles etiā colores equoꝝ iunxerūt. roseos enim soli id est igni·albos aeri·prasinos terrę. venetos mari assimilantes. Itē roseos ęstati currere voluerūt·ꝙ ignei coloris sint. ⁊ cūcta tūc flauescant. Albos hyemi ꝙ sit glatialis ⁊ frigorib⁹ vniuersa canescāt. Veri prasinos viridi colore·q: tūc pampinus densat̄. Item roseos currere marti sacrauerūt·a quo romani exoriuntur. ⁊ q: vexilla romanorū cocco decorātur·siue ꝙ mars gaudeat sanguine. Albos zephyris ⁊ serenis tēpestatib⁹ prasinos flori ⁊ terrę·venetos aquis uel aeri·quia ceruleo sūt colore. luteos id ē croceos igni ⁊ soli. purpureos iri sacrificauerūt·quē arcū dicimus ꝙ is plurimos colores habeat. Sicqꝫ dū hac spectatione deorum cultibus atqꝫ elementis mūdialib⁹ ꝓphanant̄·eosdē deos atqꝫ eadē elemēta ꝓculdubio colere noscūtur. Unde animaduertere debes xpiane ꝙ circū numina īmunda possideāt. Quapꝓpter alienus erit tibi locus·quē plurimi sathanę spūs occupauerūt. Totū eni illū diabolus ⁊ angeli eius repleuerunt.

De theatro Cap̄.xlii.

Theatrū est·quo scęna includit̄: semicirculi figurā habēs·in quo stantes oēs inspiciūt. Cui⁹ forma primū rotunda erat·sicut ⁊ amphitheatri. Postea ex medio amphitheatro theatrū factū ē. Theatrum aūt a spectaculo noīatū ἀπὸ τοῦ θεάσθαι ꝙ i eo ꝓplus stās desup atqꝫ spectans ludos contēplaret̄. Idē ṽo theatrū idē ⁊ ꝓstibulū·eo ꝙ post ludos exactos meretrices ibi ꝓsternerent̄. Idē ⁊ lupanar vocatū ab eisdem meretricib⁹ quę ꝓpter vulgati corpis leuitatē lupę nūcupabant̄. Nā lupę meretrices sūt vocatę a rapacitate·ꝙ ad se miseros rapiant ⁊ apprehendant. Lupanaria aūt a paganis constituta sūt·ut pudor infeliciū mulierū ibi pnblicaret̄. ⁊ ludibrio haberent̄ tam hi qui facerent ꝗꝫ quę paterent̄.

De scęna Cap̄.xliii.

Scęna aūt erat locus infra theatrū i modū dom⁹ instructa cū pulpito. Qui pulpitus orcistra vocabat̄·vbi cantabāt comici·tragici: atqꝫ saltabant histriones ⁊ mimi. Dicta aūt scęna gręca appellatione· eo ꝙ in speciē domus erat instructa. vnde ⁊ apud hebręos tabernaculoꝝ dedicatio a similitudine domicilioꝝ scęnophegia appellabat̄.

De orcistra Cap̄.xliiii.

Orcistra aūt pulpit⁹ erat scęnę·vbi saltator agere posset·aut duo inter se disputare. Ibi enim poetę· comędi ⁊ tragędi ad ad certamen cōscendebāt·hisqꝫ canentib⁹ alij gestus edebāt. Officia scęnica·tragędi· comędi· themelici·histriones·mimi ⁊ saltatores.

De tragędis Cap̄.xlv.

Tragędi sūt qui antiqua gesta atqꝫ facinora sceleratoꝝ regum luctuoso carmine spectante populo concinebant.

De comędis Cap̄.xlvi.

Comędi sunt qui priuatoꝝ hominū acta dictis aut gestis canebāt·atqꝫ stupra virginū ⁊ amores meretricū in suis fabulis exprimebant.

De themelicis Cap̄.xlvii.

Themelici aūt erant musici scęnici qui in organis ⁊ lyris ⁊ citharis pręcinebant. Et dicti themelici ꝙ olim i orcistra stantes cantabāt sup pulpitū·qđ themele vocabat̄.

De histrionibus Cap̄.xlviii.

Histriones sunt qui muliebri indumento gestus impudicaꝝ feminaꝝ exprimebāt. Hi aūt saltando etiā historias ⁊ res gestas demōstrabāt. Dicti aūt histriones siue ꝙ ab istria id genus sit adductū·siue ꝙ pflexas historijs fabulas exprimerent·quasi historiones.

De mimis Cap̄.xlix.

Mimi sunt dicti gręca appellatione ꝙ rerū humanaꝝ sint imitatores. Nā habebāt suū auctorē: qui anteꝗ̄ mimū agerēt fabulam ꝓnunciareut. Nā fabulę ita componebāt a poetis·ut aptissimę essent motui corporis.

De saltatoribus Cap̄.l.

Saltatores autē noīatos Uarro dicit ab arcade salio·quē ęneas in italiam secum adduxit: quiqꝫ primo docuit romanos adolescentes nobiles saltare.

Quid ꝓ patrono agat̄ Cap̄.li.

Est plane i artib⁹ scęnicis·liberi ⁊ veneris patrocinium·quę priuata ⁊ ꝓpria sūt scęne·de gestu ⁊ fluxu corpis. Nā molli-

tiem libero ⁊ veneri imolauerũt. illi ꝑ scelum. illi ꝑ luxũ dissoluti. Que ꝟo ibi vocibꝰ ⁊ modis ⁊ organis ⁊ lyris transfigũt. apollines ⁊ musas ⁊ mineruas ⁊ mercurios patronos habent. Quõ spectaculũ odire debes xp̄iane. quoꝝ odisti auctores.

De amphitheatro Cap̄. lii.

AMphitheatrũ locꝰ ē spectaculi. vbi pugnāt gladiatores. Et inde ludus gladiatorius dictus ꝙ in eo iuuenes vsũ armorũ diuerso motu condiscāt. ⁊ modo int̄ se aut gladijs aut pugnis certantes. modo contra bestias incedentes. vbi nõ odio ꝫ p̄mio illecti. subeunt ferale certamē. Amphitheatrũ dictũ ꝙ ex duobꝰ theatris sit factũ. Nã amphitheatrũ rotundũ ē. theatrũ ꝟo ex medio amphitheatro ē. semicirculi figuram habens.

De ludo equestri Cap̄. liii.

GEnera gladiatoꝝ plura. Quoꝝ primum ludus equestriũ. Duo eni equites p̄cedentibꝰ prius signis militaribus vnus a porta oriētis alt̄ ab occidētis p̄cedebāt in equis albis. cũ aureis galeis minoribꝰ ⁊ habilioribꝰ armis. sicq̄ʒ atroci ꝑseuerātia ꝓ virtute sua inibāt pugnā dimicantes. quousq̄ʒ alter in alterꝰ morte ꝓsiliret. ut habēt q̇ caderet casũ. gloriã q̇ ꝑimeret. Que armatura pugnabat marti duelli causa.

De retiarijs Cap̄. liiii.

REtiarius ab armature genere in gladiatorio ludo cõtra alterũ pugnantē occulte ferebat rete. qõ iaculũ appellat̄ ut aduersariũ cuspide insequēte opiret. implicitũq̄ʒ viribꝰ suparet. Que armatura pugnabat neptuno tridentis causa.

De secutoribus Cap̄. lv.

SEcutor est ab insequēdo retiariũ dictus Gestabat eni cuspidē ⁊ massam plumbeã que aduersarij iaculũ impediret. ut anteq̄ꝙ ille feriret rete. iste suparet. Hec armatura sacrata erat vulcano. Ignis eni aquã semꝑ insequit̄ ideoq̄ʒ cum retiario componebat̄. q̄ꝛ ignis ⁊ aqua semꝑ inter se inim ca sunt.

De laqueatoribus Cap̄. lvi.

LAqueatoꝝ pugna erat. fugientes i ludo hoies iniecto laqueo impeditos cõsecutosq̄ʒ ꝓstrare. amictos vmbone pelliceo.

De velitibus Cap̄. lvii.

VElitum pugna erat. ut vltro citroq̄ʒ tela obiectarēt. Erat aũt coꝝ varia pugna ⁊ spectātibꝰ gratior q̄ꝙ reliqua. Velites aũt vocati sũt siue a volitatione. siue a ciuitate hetruscorum que veletes vocabatur.

De ferali certamine Cap̄. lviii.

FErarũ pugna erat missas bestias iuuenes excipere ⁊ pugnare aduersus eas. vltroneo funere. certare nõ crimine ꝫ furore.

De hoꝝ execratione ludoꝝ Cap̄. lix.

HEc quippe spectacula crudelitatis ⁊ inspectio vanitatũ. non solum hoĩuʒ vitijs ꝫ ⁊ demonũ iussis instituta sũt. Proinde nihil eē debet xp̄iano cũ circēsi insania. cum impudicitia theatri. cũ āphitheatri crudelitate. cũ atrocitate harene. cũ luxuria ludi. Deũ eni negat qui talia p̄sumit. fidei xp̄iane p̄uaricator effectꝰ. qui id denuo appetit qõ in lauacro iã pridem renũciauit id est diabulo pompis ⁊ operibus eius.

De alea Cap̄. lx.

ALea id est ludus tabule inuenta a grecis in ocio troiani belli a quodã milite noīe alea. a quo ⁊ ars nomen accepit. Tabula ludit̄ pirgo. calculis tesserisq̄ʒ.

De pirgis Cap̄. lxi.

PIrgus dictus. ꝙ per eum tessere pergant siue ꝙ turris speciem habeat. Nam greci turrim pirgum vocant.

De calculis Cap̄. lxii.

CAlculi vocati ꝙ leues sint ⁊ rotũdi. vnde ⁊ calculꝰ dicit̄ lapis breuis qui sine molestia sui breuitate calcetur. Item calculi ꝙ ꝑ vias ordinales eant quasi ꝑ calles.

De tesseris Cap̄. lxiii.

TEssere vocate. q̄ꝛ quadre sunt ex partibus omnibꝰ. Has alij lepusculos vocāt. eo ꝙ exiliendo discurrũt. Olim aũt tessere iacula appellabant̄. a iaciendo.

De figuris alee Cap̄. lxiiii.

QUidã aũt aleatores sibi vident̄ phisologice ꝑ allegoriã hanc artē exercere ⁊ sub quadã rerũ similitudine fingere. Nam tribꝰ tesseris ludere ꝓhibent. ꝓpter tria seculi t̄pa preterita. p̄sentia ⁊ futura. q̄ꝛ nõ stant ꝫ decurrunt. Sed ⁊ ipsas vias senarijs locis distinctas ꝓpter etates hoĩuʒ. ternarijs lineis ꝓpter t̄pa argumentant̄. Inde ⁊ tabulã ternis descriptam dicunt lineis.

De vocabulis tesseraꝝ Cap̄. lxv.

IActus q̇sq̄ʒ apud lusores veteres a numero vocabatur ut vnio. binio. trinio. quatrio. quinio. senio. Postea appellatio singuloꝝ mutata est. ⁊ vnionē canē. trionē suppũ. quatrionē planum vocabant.

De iactibus tesseraꝝ Cap̄. lxvi.

IActus tesseraꝝ ita a peritis aleatoribus componit̄ ut afferat qõ voluerit. utputa senionē qui eis in iactu bonũ affert. Vitant aũt canē q̄ꝛ damnosus ē. vnũ eni significat.

De calculoꝝ motu Cap̄. lxvii.

CAlculi partim ordine mouentur. partim vage. ideo alios ordinarios alios vagos appellant. At ꝟo qui moueri omnino nõ possunt. incitos dicũt. Unde ⁊ egentes hoies incititi vocant̄. quibꝰ spes vltra ꝓcedēdi nulla restat.

De interdictione alee Cap̄. lxviii.

AB hac arte fraus ⁊ mendaciũ atq̄ʒ ꝑiuriũ nũq̄ꝙ abest. postremo ⁊ odiũ. ⁊ damna rerum. vnde ⁊ aliqñ ꝓpter hec scelera interdicta legibus fuit.

De pila Cap.lxix.

Pila ꝓprie dicitur q̃ sit pilis plena. Hec ⁊ sphera a ferendo uel feriendo dicta. De quarū genere ⁊ pondere Doctati⁹ sic tradidit. Neu tu parce pilos viuaces condere ceruis. Uncia donec erit gemina supaddita libre. Inter species pilarū sūt: trigonaria ⁊ arenata. Trigonaria ē qua inter tres luditur. Arenata qua i grege dum ex circulo astantiū spectantiūq; emissa ultra iustū spaciū pilam excipere lusumq; inire consueuerūt. Cubitalē lusum appellant cū duo cominus ex ꝓximo ac pene cōiunctis cubitis pilam feriūt. Surā dicit̃ dare qui pilam crure, plato feriendā collusoribus prebet.

Incipit liber nonusdecimus
De nauibus Cap.i.

Artium quarundam vocabula quib⁹ aliquid fabricat̃ uel instrumēta artificū uel que ministeriū exhibēt. atq; aliqd huiuscemodi: deinceps ex pte notanda studui. Artifex generale nomē vocat̃. q̃ artē faciat. sicut aurifex q̃ aurū. Faro eni antiqui ꝓ facio dicebant. Naucleros dñs nauis est. appellat̃ ita q̃ nauis in sorte eius sit. Cleros eni grece sors dicit̃. Ceteri aūt in naui in contributione sūt. Gubernio qui ⁊ gubernator: q̃si cohibernator. q̃ cohibeat prudentia sua hiberna. id est tēpestates maris. Nauta a naue dict⁹ p deriuationē. Nauita aūt ꝓ nauta poetice dicit̃. sicut mauors pro mars Nā rectū ē nauta. Remex vocat̃. q̃ remū gerit. sic aūt remex quō tubex dicit̃ noīatiuo casu. Epipata greco sermone appellat̃. qui latine dicit̃ superueniens. Hic nihil habet negocij. ſ; naulo dato in alias terras transire disponit. Nauē quidā phibent dictā. eo q̃ gnarū rectorē querat. id est peritū sapientē strenuū: qui continere ⁊ gubernare nouit. ppter maritima picula ⁊ casus. vnde est illud salomonis. Intelligēs gubernacula possidebit. Lydij aūt pmū nauē fabricauerunt. pelagiq; incerta petētes. peruiū mare vsib⁹ humanis fecerūt. Rates primū ⁊ antiquissimū gen⁹ nauigij est e rudib⁹ tignis asseribusq; consertū. ad cu⁹ similitudinē fabricate naues ratarie dicte. nunc iam rates abusiue naues. Nam pprie rates sūt cōnexe inuicē trabes. Trieris nauis magna quam greci durconē vocāt. De qua i esaia dicit̃: Nō trāsibit p eam trieris magna. Carpasia nauis a carpado isula noīata. sicut a rhodo rhodia. sic ab alexandria alexādrina. Liburne naues dicte a libijs. naues eni sūt negociator. De quib⁹ Horatius: Ibis liburnis int̃ alta nauiū. Rostrate naues dicte ab eo q̃ in fronte rostra erea habeāt ppter scopulos ne feriant̃ ⁊ collidant. Lōge naues sūt quas dromones vocam⁹. dicte eo q̃ longiores sint ceteris. cui⁹ cōtrari⁹ musculus curtū nauigiū. Dromo aūt a decurrendo dicit̃. Cursum eni greci dromū vocant. Classis dicta a greco vocabulo. ἀπὸ τῶν κᾶλων. id ē lignis. vnde ⁊ calones nauicule que ligna militibus portant. Anquiromagus dictus p eo q̃ celeritate sui anchoris ⁊ instrumentis reliquis nauiū vehendis sit aptus. Phaselus ē nauigiū. qd̄ nos corrupte baselum dicimus. de quo Uirgilius: Pictisq; phaselis. Scapha que ⁊ catascopus nauigiū. qd̄ latine speculatoriū dicitur. Scopos enim latine intēdere dicitur. Barca est que cuncta nauis cōmertia ad littus portat. Hanc nauis in pelago ppter nimias vndas suo suscipit gremio. vbi aūt appropinquauerit portui. reddit vicē barca naui quā accepit in pelago. Paro nauigiū piratarū aptū. ⁊ ex his ita vocatū. Cicero. Tūc se fluctigero tradit mādatq; paroni. Et alibi. Parūculis ad litt⁹ ludit celerib⁹. Myoparo quasi minim⁹ paro. idē ⁊ carab⁹. Est enim parua scapha ex vimine facta que contexta crudo corio genus nauigij prebet. qualibus vtunt̃ germanorū pirate in oceani littorib⁹ uel paludib⁹ ob agilitatē. De qualib⁹ historia gens inquit saxonū myoparonib⁹ nō virib⁹ nitunt̃. fuge poti⁹ q̃ bello parati. Celones quas greci celetras vocant. id ē veloces biremes uel triremes agiles ⁊ ad ministerium classis apte. Ennius. Labitur vncta carina per equora cana celonis. Biremes autē naues sunt habentes remorū ordinem geminū. Triremes ⁊ quatriremes triū ⁊ quattuor ordinū. sic ⁊ penteremes ⁊ hexeremes q̄nos uel senos ordines habentes. Actuarie naues sunt. que velis simul ⁊ remis agunt̃. Hippogauus i quo equos transuehere solitū est. Potoniū nauigiū fluminale. tardum ⁊ graue. qd̄ non nisi remigio pgredi potest. Hinc ⁊ traiectus. id est extent⁹. Est eni funis lat⁹ vnde ⁊ transenna dicit̃ extent⁹ funis. Lemb⁹ nauicula breuis que alia appellatione dicit̃ ⁊ cymba ⁊ caupillus. sicut ⁊ lintris id est carab⁹. qua i pado paludibusq; vtunt̃. Carabus parua scapha ex vimine facta que contexta crudo corio genus nauigij prebet. Portemia nauicula syriaci generis lata ⁊ sine carina. a portando vocata. Utunt̃ his in pannonia. Trabarie amnice naues que ex singulis trabib⁹ cauant̃. que alio noīe littorarie dicuntur. He ⁊ caudice ex vno ligno cauate facte. ⁊ inde caudice. q: a quattuor vsq; ad decē homines capiunt.

De partibus nauiū ⁊ armamentis Cap.ii.

Puppis posterior pars nauis est q̃si post. Prora anterior. q̃si priora. Cumba locus imus nauis. q̃ aquis incūbat. Carina a currēdo dicta q̃si currina. Fori nauiū latera concaua a ferendo onera dicta. siue tabulata nauium que sternunt̃. dicta ab eo q̃ incessus ferant. uel foris emineāt. De quib⁹ Uirgilius: Laxātq; foros. Colūbaria in sūmis laterib⁹ nauiū loca concaua

ꝑ quę eminēt remi dicta credo ꝙ sint similia latibulis colūbaꝝ in quibꝰ nidificant. Agea vię sunt uel loca ī naui ꝑ quę ad remiges hortator accedit. De qua Ennius. Multa foro ponet ⁊ agea longa replet̃. Transtra sūt tabulę vbi sedēt remiges dicta ꝙ in transuerso sint·quę Uirgiliꝰ iuga appellat. Remi a remouēdis ⁊ decutiendis fluctibꝰ dicti·sicut tonsores a tondendis ⁊ decutiēdis capillis. Palmula est extrema latitudo remi a palma dicta qua mare impellit̃. Antemnę autē dicrę ꝙ ante amnē sint positę. Pręterfluit eni eas amnis. Cornua extremę ꝑtes antemnaꝝ sūt·dicta ꝑ tropum ab aīali ad inanimale. Malus est arbor nauis qua vela sustinent̃. Malus aūt dictus·q: habet instar mali in sūmitate·uel q: quasi quibusdā malleolis ligneis cingit̃ ꝙꝝ volubilitate vela faciliꝰ eleuant̃. Modiꝰ ē cui arbor nauis insistit ob similitudinē mensuralis vasis dictꝰ. Carceria sūt in cacumine arboris. Troclę·q̄si f lrā·ꝑ quę funes trahūt̃. Cinna. Lucida ꝯfulgēt alti carceria mali. Troclę aūt vocatę ꝙ rotulas habeāt·trocos eni gręce rota dicit̃. Parastatę stipites sūt pares stantes·quibus arbor nauis sustinet̃. Cato. Malū deligatū parastatę iunctę. Clauus ē quo regit̃ gubernaculū. De q̄ Ennius. ut clauū rectum teneā nauimq̧ gubernē. Porticulus malleꝰ ī manu portatꝰ q̄ modus signūq̧ datur remigantibꝰ. De quo Plautꝰ. Ad loquendū atq̧ tacendū tute habes porticulū·a portādo igit̃ porticulꝰ. Cōsilla vncinus ferreꝰ uel ligneus ad quē in littore defixū funes nauium illigāt̃. De quo Ennius. Cōsillas rapiūt configunt littus ad vncas. Ancora dens ferreꝰ ex gręca ętymologia nomen ducit·ꝙ quasi hoīs manꝰ cōprehēdat uel scopulos uel harenas. Nam manꝰ gręce cira dicitur. Apud gręcos aūt aspirationē non habet. Nā ancira dicit̃. vnde ⁊ apud maiores sine aspiratione ꝓferebat̃. Puluini sunt machinę quibꝰ naues deducunt̃ ⁊ subducunt̃ in portum. Pons scala nauium.

De velis Cap. III.

VEla gręci armena dicunt·proinde ꝙ aere mouent̃. apud latinos aūt vela a volatu dicta. Unde est illud. Velorū pandimus alas. Genera veloꝝ acateon·epidromos·dalum·artemon·sipaꝝ·medicū. Ex quibꝰ acateon velum maximū ⁊ in media naui cōstitutū. Epidromos velū secūdę āplitudinis: ꝫ ad puppim. Dalū enim minimū velū. ⁊ ad prorā defixū. Artemō dirigēdę potius nauis causa cōmendatū ꝙ̃ celeritatis. Siparū genus veli vnū pedē habens quo iuuari nauigia solent in nauigatione quotiēs vis venti languescit. De quo Lucanꝰ. Summaq̧ tendens siparra veloꝝ pituras colligit auras. qđ ex separatiōe existimant noīatum. Pes·extremus angulus veli q̄m sic nautę loquūtur.

De funibus Cap. IIII.

FUnes dicti ꝙ antea in vsū luminis fuerint circūdati cęra·vnde ⁊ funalia. Restes siue ꝙ rates contineāt·seu ꝙ ī his retia tendant̃. Rudētes sūt funes nauiū ex nimio stridore ita dicti. Spirę aūt funes sūt quibꝰ in tēpestatibꝰ vtunt̃·q̄s nautici suo more curcubas vocāt. Spire aūt a sparto vocatę. Propes funis quo pes veli alligat̃·q̄si ꝓpe pedes. de quo Turpiliꝰ: Quasi cum ventus fert nauem ī mare secūdus. si q̄s ꝓpedon misit si veli sinistrū. Tormentū funis in nauibus longus quo prora ad puppim extendit̃ quo magis cōstringant̃. Tormenta aūt a tortura dicta·sūt restes funesq̧. Saphon funis in prora positus. De quo Cecilius: Venerio cursu veni ꝓlato pede vsq̧ ad saphonem. Opisfera funis q̄ cornibus antemnę dextra sinistraq̧ tendunt̃ retrouerso. Prosnesiū funis quo nauis in littore religat̃ ad palū. Mitra funis qua nauis media vincit̃. Anq̄na funis nauis ē q̄ ad malū antemna cōstringit̃. De q̄ Cinna. Atq̧ anquina regit stabilē fortissima cursū. Remulcum funis q̄ deligata nauis trahit̃ vice remi. De quo Ualgiꝰ: Hic mea me longo succedēs prora remulco. Lętantē gratis sistit in hospitijs. Struppi·vincula loro uel lino facta quibꝰ remi ad scalmos alligant̃. De quibꝰ Libius: Tūq̧ remos iussit religare struppis. Cataporates linea cū massa plumbea q̄ maris altitudo tentat̃. Lucilius. Hanc cataporatē puer eodē deferet. vnctū plumbi pauxillū rudis liniq̧ mataxam.

De retibus Cap. V.

REtia vocata siue a retinendis piscibꝰ. siue a restibꝰ quibꝰ tendunt̃. Minus autē rete simplagiū dicit̃ a plagis. Nam ꝓprie plagas dici funes illos quibꝰ retia tendunt̃ circa imā ⁊ sūmā partē. Funda genus est piscatorij retis·dicta ab eo ꝙ in fundū mittat̃. Eadē etiam a iactando iaculū dicit̃. Plautus. Probus quidem antea iaculator eras. Tragum genus retis ab eo ꝙ trahat̃ nūcupatū·ipsū est ⁊ verriculū. Uerrere enim trahere est. Nassa ex viminibus tanꝙ̃ rete contextum. Cassis genus venatorij retis ꝙ capiat. Hinc est ꝙ incassum dicimus·id est sine causa·quasi sine cassibꝰ sine quibꝰ venatio inanis est. Canobeū est rete ī similitudinē tentorij contextū ꝑpter muscas ⁊ culices excludendos·q̄ magis alexandrini vtunt̃·q: ibi ex nilo culices copiosi nascūt̃·vn̄ ⁊ conopeia dicit̃. Nā conopeia ęgyptꝰ ē.

De fabricis siue fornacibus Cap. VI.

FAber a faciendo ferrū īpositū nomē habet. Hinc deriuatum est nomen ad alias artiū materias·fabros uel fabricas dicē ꝫ cū adiectione·ut faber lignariꝰ. ⁊ reliqua ꝑpter opis scilicꝫ firmitatē. In fabroꝝ aūt fornace gentiles vulcanū auctorē dicūt·figuralit̃ ꝑ vulcanum ignem significantes·sine quo nullū metalli genus fundi extēdiq̧ potest. Nihil est eni pene qđ igne nō efficiat̃. Alibi eni vitrū·alibi argentum·alibi plumbū·alibi miniū·alibi pigmenta·alibi medicamenta efficit. Igne lapides in ęra soluunt̃. igne

ferrũ gignit̃ ac domat̃·igne aurũ pficit̃· igne cremato lapide cemẽta ⁊ parietes ligant̃. Lapides nigros ignis coquẽdo candificat· ligna candida urẽdo obfuscat· carbones ex pruna fulgida nigros facit·de lignis duris fragiles·de putribilibus imputribiles reddit·stricta soluit·soluta restringit·dura mollit·mollia dura reddit. Habet ⁊ medicaminis vsũ. Nã sepe vri ꝑdest. Pestilẽtię q̃ꝫ quę obscuratione solis cõtrahit̃ auxiliari certũ est. In ope q̃ꝫ aliud gignit ꝑmis ignib⁹·aliud secũdis·aliud tertijs. Habet q̃ꝫ ⁊ aliã in se diuersitatẽ ignis. Nã alius est qui vsui humano·ali⁹ q̃ iudicio paret diuino·siue q̃ de cęlo fulmen astringit·siue qui de terra ꝑ vertices montiũ eructuat. Ignis autẽ dict⁹ ꝙ nihil gigni põt ex eo. Est eni inuiolabile elementũ assumens cuncta quę rapit. Fabrica duabus rebus constat·ventis ⁊ flãmis. Flãma ꝓ ꝓprie fornacis est·dicta ꝙ flatu follium excitet̃. Fornax ꝓ ab igne vocata. Fos eni ignis ẽ. Camin⁹ est fornax. ⁊ ẽ grecũ nomẽ deriuatũ a caumate id ẽ a calore. Fauilla ẽ deserta igne scintilla. Pruna est q̃diu ardet·cũ aũt extincta fuerit carbo noiat̃. Pruna aũt a purendo dicta ẽ·carbo ꝓ ꝙ flãma caret. Qui dũ interisse credit̃ maioris fit virtutis. Nam iterũ incensus fortiore luce calescit. Cuius tanta est etiã ⁊ sine igne firmitas ut nullo humore corrũpat̃·nulla vetustate vincat̃. extinct⁹ eni tantũ incorruptibilit̃ durat ut hi q̃ limites figũt eos infossos terra substernãt; ⁊ lapides desuꝑ figant·ad cõuincẽdũ litigatorẽ· ut fixũ lapidẽ p⁹ quãtalibet sęcula limitẽ esse agnoscant.

De instrumentis fabroꝝ Cap. VII.

Incus est in quo ferrũ tundit̃·a cędendo dict⁹·eo ꝙ illic aliquid cudamus·id ẽ feriendo ꝑducam⁹. Cudere eni cędere ⁊ ferire est. Veteres aũt nõ incudẽ vocabãt·ꝫ intudẽ eo ꝙ in ea metallum tundat̃·id est tendat̃. vnde ⁊ tudis malleus·a tundendo·id ẽ tendendo dictus. Malleus vocat̃·q2 dũ quid calet ⁊ molle ẽ cędit ⁊ ꝑducit. Marcus malle⁹ maior. ⁊ dict⁹ marcus ꝙ maior sit ad cędendũ ⁊ fortior. Marcell⁹ mediocris. Marculus malle⁹ pusillus. Lucilius. Et velut in fabricã feruẽs cũ marculus ferrũ·multoꝝ magnis ictibus tundit. Forcipes quasi ferricipes eo ꝙ ferrũ candens capiant teneantq̃ꝫ·siue ꝙ ab his aliq̃d forũ capimus ⁊ tenemus·q̃si foruicapes. Nã forũ est calidũ·vnde ⁊ feruidũ·vnde ⁊ formosos dicim⁹ quib⁹ calor sanguinis ex rubore pulchritudinẽ creat. Lima dicta eo ꝙ lene faciat. Nã limũ lene est. Cilium est vnde opant̃ argentarij·a quo ⁊ cęlata vasa dicunt̃.

De fabricis parietũ Cap. VIII.

In fabricis parietũ atq̃ꝫ tectoꝝ greci inuentorẽ dędalum asserunt. Iste eni prim⁹ didicisse fabricã a minerua dicit̃. Fabros aũt siue artifices greci tectones vocant·id est instructores. Architecti aũt cementarij sũt·q̃ disponunt in fundamẽtis. Unde ⁊ aplus de semetipso q̃si sapiens inquit architectus fundamẽtũ posui. Machiones dicti a machinis in quibus insistunt ꝓpter altitudinẽ parietum.

De dispositione Cap. IX.

Aedificioꝝ partes sũt tres; dispositio·cõstructio·venustas. Dispositio est areę uel solij ⁊ fundamentoꝝ descriptio.

De constructione Cap. X.

Constructio ẽ laterũ ⁊ altitudinis ędificatio. Cõstructio aũt uel istructio vocata eo ꝙ istringat ⁊ cohęrere faciat. ut lapides luto. ⁊ ligna ⁊ lapides inuicẽ sibi. Nam ⁊ intinctio ferri in aqua instructa ẽ. Nisi eni candens tingat̃·stringi ⁊ cohęrere nõ potest ferrum. Item constructio a multitudine lapidũ ⁊ lignorum dicta. vnde ⁊ strues. Aliud est enim ędificatio·aliud instauratio. Nã ędificatio noua constructio est. Instauratio ꝓ q̃ꝫ reparatur ad instar prioris. Nam instar veteres pro similitudine ponebant. Inde ⁊ instaurare dicebant. Constructio autem constat fundamento lapidib⁹ arena calce ⁊ lignis. Fundamentum dictum· ꝙ fundus sit ędificij. Idem ⁊ cementum a cędendo dictum ꝙ crasso lapide surgat. Lapides in structuris apti; albus·tiburtinus·columbinus·fluuiatilis·sfungia·rubrus ⁊ reliqui. Albus lapis· alius durus·alius mollis. Mollis dentata serra secat̃· tractabilis in opere est·ita ut in eo quasi in ligno litterę scribantur. Tiburtinus a loco italię dict⁹· qui dum sit ad fabricam fortis·vapore tamẽ dissilit. Tophus ędificijs inutilis est·fundamentis apt⁹ mortalitate ⁊ mollitia. Ex ęstu eni ⁊ halitu maris fricat̃ ⁊ verberatur imbribus. Arenatius lapis concretus maris arenis·hic ⁊ bibul⁹ dicit̃. Seruat eni humorẽ acceptũ. Idem ⁊ in bethyca Gaditanus ab isula oceani vbi plurim⁹ excidit̃. Piperinus subalbidus cũ punctis nigris durus atq̃ꝫ fortissimus. Concleati⁹ concleis lapillisq̃ꝫ ⁊ arena concretus asperrim⁹ ⁊ interdũ fistulosus. Colũbinus a colore auiũ nũcupatus· natura vicinus gypso ⁊ mollitie simillimus. Molaris in parietib⁹ vtilis·q2 ẽ quędã natura eius pinguior duraq̃ꝫ ⁊ aspera·ex quo etiã ⁊ molę fiunt·vnde ⁊ nomen traxit. hui⁹ quattuor genera; albus·niger ꝑmixtus ac fistulosus. Sfungia lapis creat⁹ ex aq̃ leuis ac fistulosus ⁊ cameris aptus. Silex durus lapis ex cuius genere nigri silices optimi quibusdam in locis ⁊ rubentes. Albi silices contra vetustatem·incorrupti ꝑmanẽt. Iidem ⁊ in monumentis sculpti. ⁊ incorrupti permanent·quib⁹ nec ignis quidem nocet. Nam ex his etiã formę fiũt in quibus ęra fundũtur. Viridis silex vehementer ⁊ ipse igni resistens· sed nusq̃ copiosus. ⁊ vbi inuenitur lapis non saxũ est. Pallidus in cemento raro vtilis. Silbus contra iniurias fortis ⁊ in structuris infidus· nisi fuerit multa suffrenatione deuinctus. Fluuiatilis silex semper veluti madens est. Hic ęstate exhiberi oportet nec ante

bienniũ inserere i structuris domorum. Fictilium operum ad parietes ⁊ fundamenta·coctis laterculis ad tecta imbriculis regulisq; aptant. Tegulę vocatę ꝙ tegãt ędes. ⁊ imbrices ꝙ accipiãt imbres. Tegulę aũt primę positionis nomẽ·cui⁹ diminutiuũ tigillũ. Laterculi ṽo vocati·ꝙ lati formenť circũactis vndiq; quattuor tabulis. Lateres aũt crudi sũt·qui ⁊ ipsi inde noiati ꝙ lati ligneis formis efficiunť: quoꝝ crates dicunť·i quibus lutũ ꝑ ysdem laterib⁹ crudis portare solent. Sunt enim cõnexiones cannarũ dicti. ἀπὸ τοῦ κρατεῖν. id est ꝙ seinuicẽ teneant. Lutũ aũt vocatũ quidã ꝑ antiphrasin putant·ꝙ nõ sit mundum. Nã omne lotũ mundũ est. Calx viua dicta q: dũ sit tactu frigida·intus occultũ cõtinet ignẽ vnde ꝑfusa aqua statim latẽs ignis erũpit. Natura ei⁹ mirũ aliqd facit. Postq̃ eni arserit·aquis incendiť quib⁹ solet ignis extingui·oleo extinguiť quo solet ignis accendi. Usus ei⁹ i structuris fabricę necessarius. Nã lapis lapidi nõ potest adhęrere fortius nisi calce cõiunct⁹. Gypsũ cognatũ calci ẽ. ⁊ ẽ gręcũ nomẽ. Plura eius genera. Oiuz autẽ optimũ lapis est specularis. Est eni insignis ędificiorũ ⁊ coronis gratissimus. Arena ab ariditate dicta·nõ ab adhęrẽdo in fabricis ut quidã volũt. Hui⁹ ꝓbatio·si manu impressa strideť·aut si in vestẽ candidã sparsa nihil sordis relinquat. Columnę ꝓ longitudine ⁊ rotunditate vocatę·in quib⁹ totius fabricę pondus erigiť. Antiqua ratio erat colũnaꝝ altitudinis tertia pars latitudinum. Genera rotundaꝝ quattuor: doricę·ionicę·tuscanicę·corintheę·mẽsura grossitudinis ⁊ altitudinis inter se distantes. Quintũ genus est caꝝ quę vocanť atticę·quaternis angulis aut ampli⁹ parib⁹ laterũ interuallis. Bases fulturę sũt colũnaꝝ quę a fundamẽto consurgunt. ⁊ supposite fabricę sustinent pondus. Bases autẽ nomẽ petrę est fortissimę syro sermõe. Capitella dicta ꝙ sint colũnaꝝ capita q̃si sup collũ caput. Epistylia sũt quę sup capitella colũnaꝝ ponunť. ⁊ est gręcũ. idẽ supmissa. Pauimẽta originẽ opis a gręcis haberẽ. Uocata aũt pauimẽta·eo ꝙ pauianť id ẽ cędanť· vñ ⁊ pauor q: cędit cor. Ostrac⁹ ẽ pauimẽtũ testaceũ eo ꝙ fract; testis calce admixto feriať. Testa eni gręci ostra dicũt. Rudos artifices appellãt lapides contusos. ⁊ calce admixtos·quos i pauimentis faciendis supfũdũt·vnde ⁊ rudera dicũť. Canalis ab eo ꝙ caua sit in modũ cannę. Sane canalẽ melius genere fęminino q̃ masculino ꝓferimus. Fistulę aquaꝝ sunt dictę·ꝙ aquas fundãt ⁊ mittãt. Nã gręce stola mittere est. Formę earũ ꝓ magnitudine aquę ⁊ capacitate fiũt·ꝑ q̃s aquę ꝑ modulos certos diuiduntť. E quibus est vncia ⁊ quinaria·digit⁹ quadratus·digit⁹ rotundus. ⁊ cęteri modi cuiq; causę.

De venustate Cap. XI.

Venusq; ptes ꝯstructiõis·sequiť de venustate ędificiorum. Uenustas est quicquid ornamẽti ⁊ decoris causa ędificijs additur·ut tectorum auro distincta laquearia. ⁊ ꝑciosi marmoris crustę. ⁊ colorum pictura.

De laquearijs Cap. XII.

Laquearia sũt quę cameram subtegunt ⁊ ornant·quę lacunaria dicuntur·ꝙ lacus quosdã quadratos uel rotũdos ligno uel gypso·uel coloribus habeat pictos cũ signis intermicantibus. Principaliter aũt lac⁹ diciť ut lucilius. Resultant edesq; lacusq;. Cui⁹ diminutio lacunar facit·ut Horati⁹. Neq; aureũ mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunariũ. ⁊ ꝑ antisticon laquearũ facit.

De crustis Cap. XIII.

Crustę aũt sũt tabulę marmoris. Unde ⁊ marmorati parietes ⁊ crustati dicunť. Qui aũt marmora secãdi in crustas excogitauerũt non constat. Fiunt aũt arena ⁊ ferro serraq; in ꝑtenui linea premente arenas tractuq; ipso secante·sed crassior arena plus erodit marmoris. Nã tenuis fabricis ⁊ polituris accomodata est.

De lithostratis Cap. XIIII.

Lithostrataq; sunt elaborata arte picturę paruulis crustis·ac tessellis tinctis in varios colores. Tesselli autẽ a tesseris nominati·id est quadratis lapillis ꝑ diminutionẽ.

De plastis Cap. XV.

Plasticen est parietũ ex gypso effigies signaq; exprimere·pingiq; colorib⁹. Plasticen aũt dictũ gręce qd latine ẽ fingere terra uel gypso similitudines. Nam impressa argilla formã aliquã facere plastis est. Unde ⁊ protoplastus ẽ dict⁹ homo·q ex limo prim⁹ ẽ condit⁹.

De pictura Cap. XVI.

Pictura aũt est imago exprimens speciem alicui⁹ rei. Quę dum visa fuerit·ad recordationẽ mentẽ reducit. Pictura aũt dicta q̃si fictura. Est enim imago ficta nõ veritas. Hinc ⁊ fucata·id est ficto quodã colore illita·nihil fidei ⁊ veritatis habentia. Unde ⁊ sũt quędã picturę quę corpa veritatis studio coloris excedũt ⁊ fidẽ dum augere contendũt·ad mendaciũ prouehunt·sicut qui chimęram tricipitẽ pingunt·uel scyllam hominẽ sursũ. caninis aũt capitib⁹ cinctã deorsum. Picturã aũt ęgyptij excogitauerũt primum·vmbra hominis lineis circũducta. Itaq; initio talis·secũda singulis coloribus·postea diuersis·sicq; paulatim sese ars ipsa distinxit ⁊ inuenit lumen·atq; vmbras differẽtiasq; coloꝝ. Unde ⁊ nunc pictores prius vmbras quasdã ⁊ lineas futurę imaginis ducũt·deinde colorib⁹ complent. tenentes ordinem inuentę artis.

De coloribus Cap. XVII.

Colores aũt dicti sũt ꝙ calore ignis uł sole ꝑficiũť·siue ꝙ i initio colabanť ut sũme subtilitatis existerent. Colores autẽ aut nascunť aut fiunt. Nascuntur ut sinopis·rubrica

paritoniū·melinū fretia·auripigmentum. Ceteri
finguntᷣ aut arte aut ꝑmixtione. Sinopis primū
inuenta in ponto est. Inde nomen a sinope vrbe
accepit. Species eius tres: rubra. ⁊ minus rubēs
⁊ inter has media. Rubrica vocata ꝙ sit rubra ⁊
sanguineo ꝓxima. Hec plurimis locis gignitᷣ. sed
optima ponto·vnde ⁊ pontica dicitᷣ. Syricū ru-
bri coloris pigmentū·ex quo ⁊ librorū capita scri-
buntᷣ. Ipsum est ⁊ pheniceū· appellatū ita eo ꝙ in
syria colligatᷣ. in littoribus rubri maris vbi phe-
nices inhabitant. Aliud est sericū·aliud syricum
Nā sericū ꝑ e·lana est quā seres mittūt. syricū vo
ꝑ y. pigmētū qđ syri phenices i rubri maris litto-
ribus colligunt. Est aūt ⁊ intᷣ facticios. Nā sepe
fit aut sinopide aut sandyce mixtus. Miniū ꝑmi
greci in ephesiorū solo inuenisse traduntᷣ. Cuius
pigmenti hispania ceteris regionibꝰ plus abun-
dat·vnde etiā nomen ꝓprio flumini dedit. Huius
distillatio argentū liquidū gignit. Miniū autē
hoc quidā dicunt esse cinnabarin. Cinnabarin a
dracone ⁊ barro id est elephanto cognominatū.
aiūt eni draconū esse sanguinē dū implicant ele-
phantes. Ruūt enim belue ⁊ dracones obruuntᷣ·
quorū fusus cruor terram inficit·fitqꝫ pigmentum
quicq̇d solo tinxerit. Est aūt puluis coloris rubri
Prasin id est creta viridis. ⁊ si i aliquibus terris
ꝓmiscue genoretᷣ·optima tamē i libya cyrenensi.
Chrysocolla colore prasina est dicta ꝙ vena eius
habere aurum traditᷣ. Hec ⁊ in armenia nascitur
ꝫ ex macedonia ꝓbabilis venit. Foditᷣ eni ex me-
tallis eris. Cuiꝰ inuentio argentū atqꝫ indicū ꝓ-
dit. Nā vene eius cū his habēt nature societatē.
Cypria ab insula cypro·vbi plurima repitᷣ. San-
daraca i insula rubri maris topaçon nascitᷣ colore
cinnabari·odore sulphureo. Inuenitᷣ aūt i aureis
⁊ argētarijs metallis·melior q̄ magis rufa·quoqꝫ
magis virus redolet·ꝗꝗ ⁊ cerusa si torreatur in
fornace sandaracū facit·vnde ⁊ colore ē flāmeus.
Q si torreatur·equa pte rubrica admixta sandy-
cē reddit. Arsenicū qđ latini ob colorē auri·au-
ripigmentū vocant·colligitᷣ in ponto ex aurⸯria
materia·vbi etiam sandaraca. Optimū est quod
i aureū colorē transit purū ⁊ fissile: gracili vena-
rum discursu. Qđ vo pallidius aut sandarace si-
mile est·deterius iudicatᷣ. Est ⁊ tertiū genꝰ squa-
mosum·quo miscetᷣ aureꝰ color. Vis eorū ut san-
darace ꝫ acrior. Ocra ⁊ ipsa in insula maris ru-
bri topaçon gignitᷣ·vbi ⁊ sandaraca. Fit qꝫ ⁊ ocra
exusta rubrica in ollis nouis luto circūlitis· que
quāto magis in camino arserit·tanto melior fit.
Venetū·ceruleū temperare primū alexandria rep-
perit. In italia ex arene puluere ⁊ nitri flore idem
faciūt. Sed si cypriū in fornace adustū huic ꝑmi-
xtioni addes·vestoriani similitudo erit. Purpu-
rissum ex creta argentaria cū purpuris paritᷣ tin-
gitᷣ. bibetqꝫ eū colorē celerius. Lanis precipuū ē·
tū aliud qđ adhuc vase rudibꝰ medicamentis in-
ebriatum ꝓrimū est·egesto eo addita creta in vas

idē. ⁊ quotiēs id factū est·eleuatᷣ bonitas precio-
sissime purpure causa est qđ iscino maxime inficitᷣ
rubeaqꝫ. Indicū in indicis inuenitᷣ calamis spu-
ma adherēte limo. Est aūt coloris cianei mixtu-
ram purpure ceruleiqꝫ mirabilē reddens. Est al-
terū genus in purpurarijs officinis spume·i ereis
cortinis innatans·quam infectores detrahentes
siccant. Atramentū dictū ꝙ sit atrū·cuiꝰ species ⁊
picture. ⁊ quotidiano vsui necessaria ē. istud inter
facticios ē. Fit eni ex fuligine pluribꝰ modis. sup-
ardentes tedas resina adiecta lacusculo edificata
ꝙ fumū retineat. Huic pictores cū aq̄ admiscent
gluten·ut illustriꝰ resplendeat. Ad festinationem
aūt opis etiā sarmentorū veterū carbones cū glu-
tino triti inducendis parietibꝰ atramenti speciē
reddūt. Sūt ⁊ qui vini fecē siccatam excoquant·
affirmentqꝫ: si ex bono vino fex fuerit·indici spe-
ciem atramentū id prebere. Sꝫ ⁊ sarmentum vue
nigre vino optimo tinctū postea ꝗ siccitate arue-
rit si exuras ⁊ cōteras. adiecto glute nitorem in-
dici reddet vstaqꝫ plurimū necessaria ē·nullo ne-
gocio ꝓuenit. Nam ⁊ si glebam silicis bone igne
excoquas. ⁊ aceto acerrimo supfusam extinguas
madefacta ſfungia colorē purpureū reddit. Eam
vbi contriueris vsta erit. De aūt atramentū sole
ꝑficitᷣ. Omnes colores calcis admixtiōe corrūpūtᷣ
Melinū dictū ꝙ eius metalli ferax sit vna ex cy-
cladibus insula·melos noie. Est eni candidū·nec
vtuntᷣ eo pictores ꝓpter nimiā pinguedinē. Anu-
lare qđ vocant candidū·est quo muliebres pictu-
re luminantᷣ. Fit ⁊ ipsū ex creta admixtis vitreis
gēmis. Cerusa fit hoc modo. In vase enim aceto
acerrimo impleto sarmenta aminea in eodem va-
sculo eiꝰ collocabis ac sup sarmēta tabulas plum-
bi tenuissimas pones· deinde vas diligentissime
claudis illinisqꝫ ne aliq̇d spiraminis exeat. Post
dies aūt. xxx. vas aperitᷣ. ⁊ ex distillatiōe tabula-
rū innata cerusa inuenitᷣ. Qđ ablatū ⁊ arefactū
teritᷣ·atqꝫ iterū aceto admixtū i pastillis diuiditᷣ
⁊ in sole siccatᷣ. Hac obseruantia si laminas ereas
sarmentis supponas·eruginē creant. Calcantum
dictū q: calcis est thymū·id est flos. vnde ⁊ apud
latinos eris flos appellatur.

De instrumentis edificiorū Cap. XVIII.

INstructura autē parietum ad normam
fieri ⁊ ad ꝑpendiculū respondere opor-
tet. Norma dicta greco vocabulo·extra
quā nihil rectū fieri potest. Componitᷣ aūt ex tri-
bus regulis ita·ut due sint binū pedū·tertia ha-
beat pedes duos·vncias. x. quas equali crassitu-
dine politas extremis acuminibꝰ sibi iūgit ut sce-
mam trigoni faciāt·id erit norma. Regula dicta
ꝙ sit recta·q̄si rectula ⁊ impedimentū nō habeat
Perpendiculū est qđ semp appenditᷣ. Deniqꝫ i fa-
brica nisi oia ad ꝑpendiculū ⁊ regulā certā fiant·
necesse est ut cuncta mendosa instruantᷣ· ut aliqua
praua sint. aliqua cubantia·ꝓna nōnulla· alia su-
pina. ⁊ ꝓpter hoc vniuersa sūt cōstructa. Linea a

genere suo appellata·q₂ ex lino fit. Trullę nomen factũ·eo ꝙ trudit ⁊ detrudit·id ē includit calce uł luto lapides. Marcellꝰ·mediocris malleꝰ dictꝰ ꝑ diminutionē. Machines dicti a machinis ĩ qbꝰ insistũt ꝓpt altitudinē parietũ. Scalę a scandēdo id ē ascēdēdo vocatę·hęrent enĩ parietibꝰ. Scalę ãt dicũť·quę aut vnę sũt aut plures·q₂ numeri tm̃ pluralis ē nomē·ut litterę quę epistolã significãt.

De lignarijs Cap. xix.

Lignariꝰ generaliť ligni opifex appellať. Carpentariꝰ speciale nomē est. Carpentũ enĩ solũ facit·sicut nauiculariꝰ·q₂ tm̃ nauiũ est fabricator ⁊ artifex. Sarcitector dictus ꝙ ex multis hincinde cõiunctis tabulis vnũ tecti sarciat corpꝰ. Idē ⁊ tignariꝰ q₂ tectoria lignis inducit. Lignũ vocať greca etymologia·q₂ incensũ in lumen conuertiť ⁊ in flãmã. Unde ⁊ lychiniũ diciť ꝙ lumē det. Materia inde diciť oē lignum ꝙ ex ea aliq̃d efficiať·uel si ad ianuam referas uel ad statuã·materia erit. Ad aliq̃d enĩ semꝑ materia accipiēda ē·sicut elemēta materiã rerũ esse dicimus·q₂ inde ea quę sũt facta videmꝰ. ⁊ materia q̃si mater dicta. Trabes vocatę ꝙ in transuerso positę vtrosq₃ parietes contineãt. Aliud aũt sũt tigna·aliud trabes. Tigna enĩ iũcta trabē faciũt Trabes ãt sũt·cũ sũt dolatę. Tolus ꝓprie ē veluti scutũ breue·qd̃ ĩ medio tecto ē·in q̃ trabes coeũt. Cuplę vocatę·ꝙ copulēt in se luctãtes. Luctãtes dicunť ꝙ erecti inuicē se teneant more luctantiũ. Agrantes. R. Asseres ab asse dicti·quia soli ponunť neq₃ cõiuncti. Scindulę eo ꝙ scindanť·id ē diuidãť. Epigri ⁊ claui sũt quibꝰ lignũ ligno adhęret. Claui ãt dicti quasi chalybi·q₂ ex chalybe fiũt id ē ferro. Chalybs enĩ ferrũ ē. Tabulę a veteribus tagulę vocabanť·a tegēdo scilicȝ·vnde ⁊ tegulę. Cõmissura diciť tabularũ cõiunctio. Sectio aũt dicta a sequēdo ea quę ceperit. Nã secare sectari ⁊ sequi est. Serrę aũt nomen de sono factũ est·id est a stridore. Serrę circiniq₃ vsũ perdices quidã adolescēs inuenit·quē puerũ dędalus frater matris suę·studijs ꝑdocendũ acceperat. Cuiꝰ pueri tantũ ingeniũ ferť·ut dũ materię diuidendę compendiũ quęreret·spinã piscis imitatꝰ de ferro laminã exasperans dentiũ mordacitate armauit·quã serrã artifices nũcupãt. Pro cuiꝰ artis inuentione dędalus magister eiꝰ inuidię liuore ꝑmotus p̄cipitē puerũ ex arce deiecit. Dehinc exulatꝰ cretam abijt ibiq₃ aliquãdiu fuit ut fabulę ferunt·ex creta pennis volauit ⁊ in ciliciã venit. Circinus dictus ꝙ vergēdo efficiat circulũ. Huius modus duplicata linea fit·quę simplex ꝑ latitudinē extensa fuerat. Punctus aũt in medio circini centrũ a gręcis diciť·in cuiꝰ medio cuncta conuergũt. Securis vocať·eo ꝙ ea arbores succidanť·q̃si sucuris. Itē securis quasi semicuris. Ex vna enĩ parte acuta est·ex altera fossoria. Hęc apud veteres penna vocabať·vtrãq₃ aũt habens aciē bipēnis. Nã bipennis diciť·ꝙ ex vtraq₃ pte habeat acutã aciē quasi duas pennas. Pennũ aũt antiqui acutũ dicebant. vnde ⁊ auiũ pennę q₂ acutę. Et ecce nomē qd̃ reseruauit antiquitatē·q₂ veteres dicebãt pennas·nõ pinnas. Hęc ⁊ dolabra·ꝙ habeat duo labra·nã securis simplex est. Dextralis·dexterę habilis. Ascia ab astulis dicta·quas a ligno eximit cuius diminutiuum est asciola. Est autem manubrio breui ex aduersa parte referens uel simplicē malleum aut cauatũ uel bicorne rastrum. Scalprus dictꝰ ꝙ scalpturis ⁊ foraminibꝰ sit aptus q̃si scalphorus·cuiꝰ diminutiuũ scalpellus. Terebra vocata a verme ligni qui vocať terebra·quē gręci teredonã vocant. Hinc terebra dicta ꝙ ut vermis terendo forat·quasi terephora·uel quasi trãsforans. Taratrũ q̃si teratrũ. Scophina dicta ꝙ hęrēdo scophē faciat. Canteriũ. Gallia. Guuia.

De inuentione lanificij Cap. xx.

Mineruã quandam gentiles multis ingenijs p̄dicant. Hanc enĩ primã lanificij vsum monstrasse. hanc etiã telã ordisse. ⁊ colorasse lanas ꝑhibent. Oliuę quoq₃ hanc dicũt inuentricē. ⁊ fabricę·multarũq₃ artiũ repertricē. Ideoq₃ illi vulgo opifices supplicant. Sed hoc poetice fingiť. Nõ enĩ minerua istarũ artiũ princeps est·ȝ q₂ sapientia in capite esse diciť hoīs ⁊ minerua de capite iouis nata fingiť·hoc ē ingeniũ·ideoq₃ sensus sapientis qui inuenit hęc oīa. ĩ capite est. Ideo ⁊ dea artiũ minerua dicitur·q₂ nihil excellentiꝰ est ingenio quo reguntť vniuersa.

De veste sacerdotali Cap. xxi.

Octo sunt in lege genera sacerdotaliũ vestimētorũ. Poderis ē tunica sacerdotalis linea·corpi astricta. ⁊ vsq₃ ad pedes descēdēs·vnde ⁊ nũcupať. Podas enĩ gręci pedes dicũt. Hęc vulgo camisia vocať. Abaneth cingulum sacerdotale rotundũ polymita arte ex cocco purpura hiacyntho q₃ contextũ·ita ut flores atq₃ gēmę in eo videanť esse distinctę. Pilleũ ē ex bysso rotũdũ q̃si sphęra media·caput tegēs sacerdotale ⁊ in occipitio vitta constrictũ. Hoc gręci ⁊ nostri tiarã uel galeã vocant. Machil qd̃ ē tunica talaris tota hiacynthina habēs ad pedes. lxxij. tintinabula·totidēq₃ intermixta ac dependentia punica mala. Ephot qd̃ latine interp̄tať superindumētũ. Erat enĩ palliũ suphumerale ex quattuor coloribus ⁊ auro contextũ habens in vtroq₃ humero lapides duos smaragdinos auro cõclusos in quibꝰ sculpta erant noīa patriarcharũ. Logium qd̃ latine diciť rationale·pannꝰ duplex·auro ⁊ quattuor textus coloribus habēs magnitudinem palmi ꝑ quadrũ·cui intexti erant. xij. preciosissimi lapides. Hic pannꝰ suphumerali cõtra pectus põtificis annectebať. Petalũ·aurea lamina ĩ fronte põtificis·quę nomē dei illud ĩeffabile tetragrãmaton hebraicis lrĩs habebat scriptũ. Batin·siue fęminalia id est bracchę linee vsq₃ ad genua pertingētes·quibus verecunda sacerdotis velabãť. Bat enim hebraice linum dicitur.

De noībus vestium ceterarū Cap. XXII.

Diuersitas vestimentorum tegmen. tegumen. indumentū. vestimentum ⁊ reliqua Tegmen dictū eo ꝙ tegat mēbra. sic tegumē. tecta quę tegūt corpa. Indumētū ꝙ intus ad corpus induit. q̄si intumentū. Amictꝰ. Uestimētū ꝓo ē qd̄ vsqȝ ad vestigiū ꝑtendit. q̄si vestigimentū. ut ē tunica talaris. Sȝ ⁊ hęc cōsuetudo sermones auctoꝝ ꝯfundit. Discernit aūt vestitꝰ a cultu. q̄m lautiꝰ intelligit cultꝰ. Itē cultꝰ ab habitu. nā habitꝰ ad naturā ꝑtinet. cultus ad hoīes. Plęręqȝ aūt vestiū aut a tp̄e quę maxime ī vsu sūt appellāt. aut a locis vbi uel primū cōfectę uel maxime vendicāt. aut a genere coloris. aut a noīe repertoꝝ. Uestis antiq̄ssima hoīuȝ fuit ꝑiçomatū. id ē succinctoriū. q̄ tm̄ genitalia contegunt. Hoc primū ꝑmi mortales e folijs arboꝝ sibi fecerunt. q̄n pꝰ p̄uaricationē erubescētes pudēda velabāt. Cuiꝰ vsū quędā barbarę gētes dū sint nudę vsqȝ hodie tenēt. Hęc ⁊ campestria nūcupant. ꝑ eo ꝙ eisdē iuuenes q̄ nudi exercent in campo pudenda opiunt. Tunica vestis antiq̄ssima appellata q: in motu incedētis sonū facit. Tonus enī sonꝰ ē. Primū aūt fuere pellicęę tunicę. quibꝰ post offensam ⁊ deiectionē de paradiso adam ⁊ eua iduti sūt. Talaris tunica dicta eo ꝙ ad talos vsqȝ descendat ⁊ ad pedes defluat. sic pectoralis quę apud antiq̄s breuis erat ut tm̄ pectꝰ opiret. licȝ nūc ꝓfusior sit. Manicleata tunica. id ē manicata. eo ꝙ habeat manicas. quā chirodytā gręci vocāt. Dalmatica vestis primū in dalmatia ꝓuintia gręcie texta est Tunica sacerdotalis cādida cū clauis ex purpura Russata quā gręci phęniceā vocāt. nos coccineā repta est a lacedęmonijs ad celandū coloris similitudinē. sanguinē quotiēs q̄s in acie vulneraret ne contēplanti aduersario animꝰ augesceret. Hac sub cōsulibꝰ romani vsi sūt milites. vnde etiā russati vocabant. Solebāt enī pridie ꝙ dimicandū esset an̄ ꝑncipia proponi. q̄si admonitio ⁊ indiciū futurę pugnę. Caculata vestis ē. quę lacꝰ q̄dratos quosdā cū pictura habet itextos. aut additos acu Hiacynthina vestis est aereo colore resplendēs. Molocinia quę maluaꝝ stamine cōficit. quā alij melocinā. alij maluellā vocāt. Bombycina ē quę a bombyce vermiculo. q̄ longissima ex se fila generat. quoꝝ textura bombycinū dicit. ꝯficitqȝ in insula coo. Apocalama. Serica a serico dicta. uel ꝙ eam seres ꝑmi miserunt. Oloserica tota serica. Olo enī totū. Tramoserica stamine lineo. trama ex serico. Oloporphyra tota ex purpura. Byssina candida cōfecta ex q̄dā genere lini grossioris. Sūt ⁊ qui genꝰ quoddā lini byssū esse existimēt. Fabrina tramam a fibri lana habens. Caprina. Mena ꝙ sit colore nigro. Gręci enim melan nigrum vocant. Masticina ꝙ colorem masticis habeat. Linea quę ex solo lino fit. Linostema vestis ē ex lana linoqȝ contexta. Et dicta linostema q: ī stamine linū. in trama lanā habet. Recta dicit vestis. quā sursū versū stātesqȝ texūt. Segmētata. ꝯonis quibusdā ⁊ q̄si p̄ecisamentis ornata. Nā ⁊ particulas cuicūqȝ materię abscisas presegmina vocāt. Leuidensis ꝙ raro filo sit leuiterqȝ densata. Pauitensis. contraria leuidensi. dicta ꝙ grauitꝰ pressa atqȝ calcata sit. Citrosa q̄si cōcrispa ad similitudinē citri. Neuiꝰ. Pulchrāqȝ ex auro vestēqȝ citrosam. Uelenēsis tunica ē quę affert ex īsulis. Exotica vestis ē ꝑegrina de foris veniēs. ut in hispania a gręcis. Polymita multi coloris polyimitꝰ enī textꝰ multoꝝ coloꝝ ē. Acupicta vestꝭ acu textilis uł acu ornata. Eadē ⁊ phrygia. Huiꝰ enī artis ꝑiti phrygiones dicūt. siue q: ī phrygia inuēta ē. Un̄ ⁊ artifices q̄ id faciūt phrygiones dicunt. Uirgilius: Phrygiāqȝ chlamydē. Trilicis a tribꝰ licijs. q: ē simplex ⁊ biplex. Ralla quę vulgo rasilis dicit. Interpola vestis illa vocatur. quę dū sit vetus ad nouā speciē recurrat. Pānutia nūcupata ꝙ sit diuersis pannis obsita. Colobiū dictū q: longū est ⁊ sine manicis. Antiq̄ enī magis hoc vtebant. Libitonariū ē colobiū sine manicis. quale monachi ęgyptij vtūt. Lumbare vocat ꝙ lumbis religet. uel ꝙ lumbis hęreat. Hoc ī ęgypto ⁊ in syria nō tm̄ feminę ſȝ ⁊ viri vtunt. Un̄ ⁊ hieremias trans euphraten tulit lumbare suū. ibiqȝ illud iu foramine petrę abscondit. ⁊ postea scissum repperit. Hoc a quibusdā ⁊ renale dicit. q: renibꝰ alligat. Limus est vestis. quę ab vmbilico vsqȝ ad pedes ꝑducit. Hęc aūt vestis habet in extremo sui purpurā limā. id est flexuosam. inde ⁊ nomen accepit. Nā limū obliquū dicimus. Licinū vocatū. ꝙ textura eiꝰ ligata sit in torū. q̄si diceret liginū c ꝑ g littera cōmutata. Armelausa vulgo vocata ꝙ ante ⁊ retro diuisa atqȝ apta est. in armos tm̄ clausa. q̄si armiclausa c lr̄ā ablata. Camisias vocamꝰ. ꝙ in his dormimus in camis id est ī stratis nostris. Femoralia appellata. eo ꝙ femora tegant. Ipsa ⁊ brachę ꝙ sint breues. ⁊ verecūda corpis his velent. Tubrucos vocatos dicūt. ꝙ tibias brachasqȝ tegant. Tubraci ꝙ a brachis ad tibias vsqȝ ꝑueniant.

De vestibus quarūdam gentiū Cap. XXIII.

Quibusdā āt nationibꝰ sua cuiqȝ ꝓpria vestis ē. ut parthis sarabarę. gallis linnę. germanis rhenones. hispanis stringes. sardis mastruce. Sarabarę sunt fluxa ac sinuosa vestimēta. De quibꝰ legit in daniele: Et sarabarę coꝝ nō sūt imutatę. Et Publiꝰ: Ut q̄d ğ in ventre tuo parthi sarabara suspēderūt. Apud quosdam aūt sarabara quędā capitū tegmina nūcupant. qualia videmꝰ in capite magoꝝ picta. Linnę saga quadra ⁊ mollia sūt. De q̄bꝰ plautꝰ. Linna coopta ē textrina gallia. Rhenones sūt velamina humeroꝝ ⁊ pectoris. vsqȝ vmbilicū. atqȝ in tortis villis adeo hispida. ut imbres respuant. q̄s vulgo reptos vocāt. eo ꝙ longitudo villoꝝ quasi reptat. De quibꝰ Salustius: Germani intectum rhenonibꝰ corpꝰ tegūt. Dicti āt rhenones a rheno germanię flumine. vbi his frequent vtunt. Mastruca vestis germanica ex pelliculis feraꝝ. De q̄

Cicero ꝓ ſcauro. Quē purpura regalis nõ cõmo/
uit eũ ſardoꝝ maſtruca mutauit. Maſtruca aũt
dicta q̃ſi monſtruoſa· eo ꝙ qui ea induunt̃ quaſi
in ferarũ habitũ tranſformant̃. Dinoſcunt̃ ⁊ gen
tes ita habitu· ſic̃ ⁊ lingua diſcordes. Perſe bra/
chia ⁊ crura liniamētis· caput tiara tegunt· emi/
nēt apicibꝰ faſtigiatis alani· horrēt ⁊ malis tecti
cũ latrantibꝰ linguis ſcoti· ſagati ſunt alamani·
linteati indi· gēmati pſe· ſericati ſeres· pharetra/
ti armeni. Nõnulle etiã gētes nõ ſolũ in veſtibꝰ
ſ ⁊ i corꝑe aliq̃ ſibi ꝓpria q̃ſi inſignia vendicãt· ut
videmꝰ cirros germanorum· granos ⁊ cinnabar
gotthoꝝ· ſtigmata britonũ. Circũcidũt q̃ꝫ iudei
ꝓputia· ꝑtundũt arabes aures· flauēt capitibus
intextis gete· nitēt albani albētibꝰ crinibꝰ. mau/
ros habet tetra nox corpoꝝ· gallos cãdida cutis·
ſine equis inertes extant alani. nec abeſt gens pi/
ctoꝝ· nomē a corpore· qd̃ minut̃ opifex acus pun/
ctis ⁊ exp̃ſſos natiui graminis ſucos includit· ut
has ad ſui ſpecimen cicatrices ferat· pictis artu/
bus maculoſa nobilitas. Habet ⁊ ſexus inſtitutã
ſpeciē habitꝰ· ut in viris tonſi capilli· ĩ mulieribꝰ
redũdãtia criniũ· qd̃ maxime virginibꝰ inſigne ē·
quarũ ⁊ ornatꝰ ipſe ꝓprie ſic ē· ut cõcumulatꝰ ĩ ver/
ticē ipſam capitis ſui arcē ambitu criniũ cõtegat

De pallijs virorũ XXIIII.

Palliũ ē in q̃ miniſtrantiũ ſcapule conte/
gunt̃· ut dũ miniſtrant expediti diſcur/
rãt. Plautꝰ: Si q̃d facturꝰ es appende in
humeris palliũ. ⁊ pergat quãtũ valet tuoꝝ pedũ
ꝑnicitas. Dictũ aũt palliũ a pellibꝰ· q: ꝓus ſupin/
dumēta pellicea veteres induebãt̃· q̃ſi pellea· ſiue
a palla ꝑ deriuationē. Chlamys ē que ex vna pte
induit̃ neq̃ꝫ cõſuit̃· ſ fibula infrenat̃. Hinc ⁊ gre/
ce nomē accepit. Toga dicta ꝙ velamēto ſui cor/
pus tegat atq̃ꝫ operiat. Eſt aũt palliũ purũ for/
ma rotũda ⁊ fuſiore ⁊ q̃ſi iundãte ſinu. ⁊ ſub de/
xtro veniēs· ſupra humeꝝ ſiniſtrũ ponit̃· cuiꝰ ſi/
militudinē in operimentis ſimulacroꝝ uel pictu/
rarũ aſpicimꝰ· eaſq̃ꝫ ſtatuas togatas vocamꝰ. To
ga aũt romani in pace vtebãt̃· belli aũt tp̃e palu/
damētis. Menſura toge iuſte· ſi ſex vlnas habe/
at. Toga aũt palmata dicebãt̃· quã merebant̃ hi
qui reportabãt de hoſtibꝰ palmas. Ipſa vocabat̃
⁊ toga picta· eo ꝙ victorias cum palmis intextas
haberet. Toga cãdida eadēq̃ꝫ cretata· in q̃ cãdi/
dati· id ē magiſtratuũ potētes ambiebãt· addita
creta quo candidior inſigniorq̃ꝫ eēt. Cicero ĩ ora/
tione quã habuit cõtra cõpetitores. ĩ toga cãdida
ſcripſit. Cinctꝰ gabinꝰ ē· cũ ita imponit̃ toga· ut
toge lacinia· que poſt ſecꝰ reijcit̃· attrahit̃ ad pectꝰ
ita ut ex vtroq̃ꝫ latere ex humeris picture pēdeãt
ut ſacerdotes gentiliũ faciebãt· aut cingebãt̃ pre/
tores. Trabea erat toge ſpecies ex purpura ⁊ coc/
co q̃ opti romanoꝝ reges initio ꝓcedebãt. Hanc
primũ romulꝰ adinueniſſe ꝓhibet̃ ad diſcretionē
regij habitus. Trabea aũt dicta ꝙ ĩ maiori gl̃ia
hoiem trãſueheret· h̃ ē vltra. ⁊ ĩ poſteꝝ amplio/
ori dignitate honoris beatũ faceret. Paludamē/
tũ erat inſigne palliũ impatoꝝ cocco purpuraq̃ꝫ
⁊ auro diſtinctũ. De q̃ Saluſtius: Togã inquit
paludamento mutauit. Erat enĩ palliũ bellicũ·
dictũ ut q̃buſdã videt̃ ꝙ eo indutus palã faceret
impator bellũ futurũ. Circũtextũ ē qd̃ grece cy/
clas dicit̃. De q̃ Virgiliꝰ: Et circũtextũ croceo ve/
lamen achanto. Circũtextum aũt dictũ· q: ē ro/
tundũ palliũ. Diplois grecũ nomē· ab eo ꝙ ſit du
plex amictꝰ. Horatiꝰ: Contra quē duplici panno
patiētia velat. Eſt aũt veſtis militaris· cuiꝰ vſus
gallicis primũ expeditionibꝰ cepit e preda hoſtili.
De q̃ ē vox illa ſenatui. Togis depoſitis quirites
ad ſaga cõuerſi fuerũt. Sagũ aũt gallicũ nomen
eſt. Dictũ aũt ſagũ quadrũ eo ꝙ apud eos primũ
q̃dratꝰ uel q̃druplex eſſet. Penula eſt palliũ cum
fimbrijs lõgis. Lacerna palliũ fimbriatũ q̃ olim
ſoli milites vtebant̃. vnde ⁊ in diſtinguenda ca/
ſtrenſi vrbanaq̃ꝫ turba hos togatos· illos lacer/
natos vocabant. Inde aũt lacerne· q̃ſi amputat̃
capitibꝰ fimbriarũ· neq̃ꝫ ita laxis ut ſũt penularũ
Mantum hiſpani vocãt ꝙ manꝰ tergat tm̃. Eſt
enĩ breue amictũ. Pretexta puerile palliũ ē. q̃ vſq̃ꝫ
ad. xvj. annos pueri nobiles ſub diſcipline cultu
vtebant̃. vñ ⁊ pretextati pueri appellati ſũt. Dicta
aũt pretexta· q: pretexebat̃ ei latior purpura. Ca/
ſula ē veſtis cucullata· dicta ꝑ diminutionē a caſa
ꝙ totũ hoiem tegat· q̃ſi minor caſa. Unde ⁊ cu/
culla q̃ſi minor cella. ſic ⁊ greci. Planetas dictas
volũt· q: oris errantibꝰ euagant̃. Uñ ⁊ ſtelle pla/
nete· id ē vage· eo ꝙ vage ſuo errore motuq̃ꝫ diſ/
currunt. Birrꝰ a greco vocabulũ trahit. illi enim
birrũ bibrũ dicũt. Melotes que etiã pera vocat̃
pellis eſt caprina· a collo pendens precincta vſq̃ꝫ
ad lũbos. Eſt enĩ habitꝰ ꝓprie neceſſariꝰ ad opis
exercitiũ. Fiebat aũt prius ut quidã eſtimant· de
pelliculis melonum. vnde ⁊ melotes vocate ſunt.
Fimbrie vocate ora veſtimētoꝝ. h̃ ē fines· ex gre/
co vocabulũ trahũt. Greci enĩ t̃minũ ὅρον vocãt

De pallijs feminaꝝ Cap. XXV.

Regillũ ē prelautũ reginaꝝ amiculũ· vn/
de ⁊ appellatũ. Peplũ matronale palliũ·
ex purpura ſignatum· cuiꝰ fimbrie aureis
ſtaminis ſũmitate reſplendent. Palla ē quadrum
pallium muliebris veſtis deductum vſq̃ꝫ ad ve/
ſtigia· affixis in ordinē gemmis. Et palla dicta
ἀπὸ τοῦ πάλλειν. id eſt a mobilitate que eſt
circa finē huiuſmodi indumenti· ſiue ꝙ rugis vi/
brãtibꝰ ſinuata criſpet̃. Stola matronale operi/
mentũ· ꝙ coopto capite ⁊ ſcapula a dextro latere
in leuũ humeꝝ mittit̃. Stola aũt grece vocata ꝙ
ſupmittat̃. Eadē ⁊ riciniũ latino noie appellatũ·
eo ꝙ dimidia eiꝰ pars retro eijcitur· qd̃ vulgo ma
uortē dicũt. Uocatam autē dicũt mauortē quaſi
martē. Signũ enim maritalis dignitatis ⁊ pote/
ſtatis in eo ē. Caput enĩ mulieris vir ē· inde ⁊ ſu/
percaput mulieris eſt. Amiculum eſt meretricũ
pallium lineũ. Hoc apud veteres matrone ĩ ad/
ulterio deprehenſe induebantur· ut in tali ami/
culo potiꝰ ꝙ in ſtola polluerēt pudicitiã. Erat enĩ

hoc apud veteres signū meretricię vestis·nunc in hispania honestatis. Theristrū pallium muliebre dictū·ꝙ in theri·id ē in ęstu ⁊ caumate corpa mulierū ptegat·quo vsqȝ hodie arabię ⁊ mesopotamię mulieres velant̃·quibꝰ in ęstu tutissimo tegūt̃ vmbraculo. de quo in Ysaia legit̃: Anaboladiū amictoriū lineū feminarū quo humeri operiunt̃. qd̄ gręci ⁊ latini syndonē vocant.

De stratu ⁊ reliquis vestibus quę in vsu habent̃ Cap̄.XXVI.

Stragulū vestis ē discolor·qd̄ manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dictū aūt ꝙ in stratu ⁊ in amictu aptū sit. De quo Salomon: Stragulatā vestē fecit sibi. Ludices a ludis·id est theatris vocatas quidam existimāt. Cū eni egrediebant̃ de ludi prostibulo iuuenes horū velamento tegebant caput ⁊ faciē. quia solebant erubescere qui lupanar introissent. Fulcra sunt ornamenta lectorum dicta ꝙ in his fulcimur·id est sustinemur·uel ꝙ thoros fulciāt. siue caput. quę reclinatoria vulgus appellat. Ceruicalia autem eo ꝙ ponant̃ sub ceruice uel cubito. Puluillus dictus a puluinari qui ē diuitū lectus. Culcitrę vocatę ꝙ calcent̃·id ē farciant̃ pluma siue tomento quo molliores calidioresqȝ sint. Tapeta dicta ꝙ pedibꝰ primū sternerent̃·q̄si tapedia. Tapeta aūt aut simpla sūt·aut āphitapa Simpla tapeta ex vna parte villosa·quasi simpla. Amphitapa·ex vtraqȝ parte villosa tapeta. Lucilius. Atqȝ amphitapa villis ingentibus molles. Mantelia nunc pro operiendis mensis sūt·quę ut nomē ipsū indicat olim tergendis manibus prębebantur· siue mandelia a mandendo. Mappę cōuiuij ⁊ epularū appositarum sūt quasi manupę· atqȝ ob id nominatę·cuius diminutiuū mappella ē. Toralia·longę ꝑpetuęqȝ mappę a toro dictę. Sabanū gręcū nomē est. Facitergium ⁊ manutergiū a tergendo faciē uel manus vocata. Vela dicta·ꝙ obiectu suo interiora domorū velent. Aulea·vela picta ⁊ grandia·quę ideo aulea dicta sūt·ꝙ primū ī aula attali regis asię·cui successit populus romanꝰ inuēta sūt. Cortinę sūt aulea·id est vela de pellibꝰ·qualia in exodo legunt̃·a quibꝰ tabernaculū extrinsecus tegebat̃. Dictę aūt cortinę a corijs·eo ꝙ ꝓus ex pellibꝰ fuissent factę. Vnde ⁊ ī eodē tabernaculo legis iubet̃ cortinas fieri ex pellibꝰ arietū rubris.⁊ ex pellibꝰ hiacynthinis. Cilicia arabes nuncupant velamenta pilis caprarū contexta·ex quibꝰ sibi tentoria faciūt.

De lanis Cap̄.XXVII.

Lana a laniendo·id est a vellendo dicta. Hinc ⁊ vellꝰ dictū ꝙ prius lanę vellerēt̃. nō tonderent̃. Linū ex terra specie nitēti oritur deflexūqȝ nomē eiꝰ ex gręco. Nā linū gręci linarin dicunt·siue ꝙ sit molle ⁊ lene. Stuppa ꝯo canabi ē siue lini. Hęc ꝯm antiquā orthographiā stuppa dicit̃·ꝙ ex ea rimę nauiū stipentur. Vnde ⁊ stipatores dicunt̃ qui in vallibꝰ eam componunt. Tomētū appellatū·ꝙ aut in filo aut ī telis tumeat·nec subtilitatē habeat. Canabum a similitudine cannę vocatū·siue a gręca ętymologia. Nam illi canabū canabin vocāt. Bissū genꝰ ē quoddā lini nimiū candidi ⁊ mollissimi· qd̄ gręci papatē vocāt. Fibrinū lana ē aīaliū q̄s fibros vocāt· ipsos ⁊ castores existimant·quos dū venatores sequūt̃· ipsi sibi testiculos adimunt. Aranea vocata eo ꝙ aeris infusione in frondibꝰ nutriat̃. Sericū dictū q̄ id seres primi miserūt. Vermiculi eni ibi nasci ꝑhibent̃·a quibꝰ hęc circū arbores fila ducuntur. Vermes autē ipsi grece bōbices noīant̃. Placiū est stuppa ⁊ q̄si crassedo serici.⁊ ē gręcū nomen.

De coloribus vestiū Cap̄.XXVIII.

Tinctura vocata·q̄ tingitur ⁊ in aliā fucatā speciē nitoris gratia colorat̃. Coccū gręci·nos rubrū uel vermiculū dicimus. Est eni vermiculus ex siluestribꝰ frondibꝰ. Conchyliū dictū·eo ꝙ ex conculis marinis color eius colligitur. Idē ⁊ ostrū vocat̃. Ostrū qd̄ p colore purpurę tēperat̃·plurimis q̄dē in locis·ȝ optimū in insula cypro gignit̃·siue ī his quas ꝓprie solis cursus illuminat. Cōchylia āt sūt maris·quę circūcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittūt. His collectis color purpureꝰ temperat̃. Et ostrū exinde appellatū dicūt·ꝙ ex teste humore elicitur. Purpura apud latinos a puritate lucis vocatur. Apud gręcos aūt purphyra dicit̃ cū aspiratiōe. apud nos purpura sine aspiratione. Ferrugo est color purpurę subnigrę quę fit ī hispania·ut ferrugine claro hibera. Dicta āt ferrugo ꝙ oīs purpura ꝓma tinctura eiusmodi coloris existat. Glaucus color ē ferrugineꝰ subniger. Elbidū ab elbo colore vocatū. Elbū est eni mediꝰ color inter nigꝝ ⁊ album·ab albo deriuatum. Luteus color rubicūdus qd̄ ē croceus. Nā crocꝰ lutei coloris est. ut croceo mutata vellera luto. Menum ꝙ sit colore nigro. Gręci eni melan nigrū dicunt. Masticinū ꝙ colorē masticis habeat. Blatteū Blauū. Mestitiū. Ostitiū·q̄ ex vsto ē. Fit enim ex depēdēti fuligine tectoꝝ egesta assiduis ignibus. Vnde ⁊ color eiusdem tincturę flammeus est.

De instrumentis vestiū Cap̄.XXIX.

Tela p longitudine staminū dicta·cuius deriuatiuū est telaria. Insubuli dicti·q̄ infra ⁊ supra sūt·uł q̄ insubulāt̃. Radij dicti·q̄ radendo fiūt. Pectines ꝙ pexa fila reddāt ⁊ imprimāt. Colū ꝙ sit ī lōgitudine ⁊ rotunditate quasi colūna. Fusum ꝙ ꝑ eū fundat̃ qd̄ netum est. Alibrum ꝙ in eo librantur fila·id est soluantur. Calathū·leue gestamen ex ligno uel canna aut ex iunco factum·in qua uel pensa ponutur uel legūt̃ flores. Cala eni gręce liguū ē·a q̄ deriuatū ē calathū. Nā latine quasillū dicit̃. Cicero in philippicis. Aut ꝯo inter quasilla pendat̃ aurū. Pensum mulierū a pendendo dictum. Vn̄ pensa ⁊ impensa. Netum fila dicta·uel q̄ ex pilis animaliū sūt·uel q̄ lanificiū filis tenuibꝰ constat·in

modū piloꝝ·id ē q̄ſi filoꝝū. Matara q̄ſi metara a circuitu ſcilicȝ filoꝝ. Nam meta circuit⁹ dicit᷑·uel ꝙ transferat᷑. Gubellū·corrupte a globo dictū per diminutionē·quaſi globellū. Panulię uel panuclę ꝙ ex eis panni texant᷑. Ipſi eni diſcurrūt ꝑ telam. Stamen dictū q: rectū ſtat. Trama ꝙ via recta transmittat᷑ ꝑ telam. Eſt eni filū inter ſtamen currens. Licia ſunt quib⁹ ſtamina ligant᷑·q̄ſi ligia. Ordire eſt texere.

De ornamentis Cap. xxx.

Hacten⁹ de veſte. dehinc ad cęterū cultum veniamus. Ornamenta dicta eo ꝙ eorū cultu ora vultuſqȝ decorēt᷑. Primū ornamentū corona inſigne victorię·ſiue regij honoris ſignum. Quę ideo in capite regū ponit᷑·ad ſignificandos circūfuſos in orbe ꝑpl'os·quib⁹ accinct⁹ quaſi caput ſuū coronat᷑. Hęc a lucilio corolla·ab homero ſtephane dicta ē. Huius ꝑncipiū a libero quodā gentiles exiſtimāt·ꝙ is in potādo mota vino capita vincire faſciolis inſtituerit·idcirco olim linei ac lanei generis coronas fuiſſe·ſicē erat i ſacerdotib⁹ gētiliū. Nomē coronę hac ex cauſa vocatū eo ꝙ i initio circū aras currerec᷑·atqȝ ad imaginē circuit⁹ uel chori. ⁊ formatā ⁊ noiatā coronam. Imꝑatores romani ⁊ reges quidā gētiū aureis coronis vtunt᷑. Perſę tiaras gerūt·ſȝ reges rectas·ſatrapę incuruas. Reperta autem tiara a ſemiramide aſſyrioꝝ regina. Q̄ð gen⁹ ornamenti exinde vſqȝ hodie gens ipſa retinet. Athenienſes enim cycladas aureas gerebāt·partim in vertice·nonnulli in fronte. Non eni eadem ſūt inſignia oiuȝ regnorū. Gentiliū vates infula apice pilleo ſiue gallerio vtebant᷑. Infula eſt faſciola ſacerdotalis capitis alba i modū diadematis a qua vittę ab vtraqȝ parte dependent·quę infulam vinciūt·vnde ⁊ vittę dictę ſūt ꝙ vinciant. Infula antem plęrūqȝ lata erat·plęrūqȝ tortilis ex albo ⁊ cocco. Apex ē pilleū ſubtile·quo ſacerdotes gētiles vtebantur·aꝑpellat⁹ ab apiendo·id ē alligando. Nā virgula quę i pilleo erat cōnectebat᷑ filo·qð fiebat ex lana hoſtię. Galeriū pilleum ex pelle cęſę hoſtię factū. Pilleū aūt dictū a pelle hoſtię vnde fiebat. Cydarim ⁊ ipſum ſacerdotum erat·qð a pleriſqȝ mitra vocat᷑. Ornamēta capitis fęminarū diadema·nimbū·capitulū. ⁊ mitra. Diadema ē ornamentū capitis matronaꝝ ex auro ⁊ gemmis contextū·qð i ſe circūactis extremitatib⁹ retro aſtringitur. ⁊ exinde dictū gręce ꝙ ꝑęliget᷑. Nimbus eſt faſciola trāſuerſa ex auro aſſuta in linteo qð ē in fronte fęminaꝝ. Plaut⁹: Quo magis eā aſpicio·tam magis nimbata ē. Nam ⁊ lumē qð circa angeloꝝ capita pingit᷑ nimb⁹ vocatur·licȝ ⁊ nimbus ſit denſitas nubis. Capitulū ē qð vulgo capitulare dicūt. Idē ⁊ caꝑpa·uel ꝙ duos apices ut caꝑpa littera habeat. uel q: capitis ornamentū eſt Mitra eſt pilleū phrygiū caput ꝓtegens·q̄le eſt ornamentū capitis deuotarū. Sed pilleū virorū eſt·mitre aūt fęminaꝝ. Redimicula aūt ſunt quibus mitrę alligant᷑. Pilleū aūt ut ꝓ̄dixim⁹ a pelle erat. Nā mitra ex lana ē. Rigula ē mitra virginalis capit᷑. Vittę aūt ſūt quę crinib⁹ innectūt᷑ quib⁹ fluētes religant᷑ capilli. ⁊ vittę dictę ꝙ vinciāt. Tenia aūt eſt vittaꝝ extremitas dependens diuerſoꝝ coloꝝ. Itē vitta ē qua corona vincitur·tenia ꝟo extrema ꝑs vitte qua dependent coronę. Reticulū ē qð colligit comas·dictū ab eo ꝙ retinet crines ne effundāt᷑. Diſcriminalia capitis mulierum ſūt·vocata ex eo ꝙ caput auro diſcernant. Nā diſcriminare diuidere dicit᷑. Ancie ſunt cincinni dependentes ꝑpe auriculas·gręco vocabulo ab auribus dictę. Acus ſūt quib⁹ in fęminis ornandoꝝ crinium compago retinet᷑·ne laxius fluant ⁊ ſparſi diſſipent᷑ capilli. Inaures ab aurium foraminib⁹ nuncupatę·quibus ꝓ̄cioſa grana lapidū dependēt. Harū vſus i gręcia puellę vtraqȝ aure·pueri tm̄ dextra gerebant·Torques ſūt circuli aurei a collo ad pectus vſqȝ depēdētes. Torques aūt ⁊ bullę a viris gerunt᷑·a fęminis ꝟo monilia ⁊ catella. Dictę autem torques ꝙ ſint tortę. ⁊ bullę ꝙ ſint ſimiles rotunditate bullis·quę in aq̄ vento inflantur. Monile·ornamentū ex gēmis ē qð ſolet ex fęminarū pendere collo·dictū a munere. Hoc etiā ⁊ ſerpētū dicit᷑·qð cōſtat ex amphorolis quibuſdā aureis gēmiſqȝ varijs in modum facturę ſerpētis. Nonnulli hoc ⁊ ſegmēta. ⁊ longos habitus·licȝ ⁊ ſegmentatas veſtes dicamus·ut·ipſa ſegmētatis dormiſſet paruula cunis. Plęrūqȝ autē ⁊ ꝑ monile oia ornamenta matronarū ſignificant᷑ quicq̇d illis munere datur. Murena vulgo vocatur·qð ſcilicȝ auri metallo in virgulis lenteſcēte·quędā ordinis flexuoſi cathena cōtexit᷑ i ſilitudinē murenę ſerpētis·quę ad collū ornandum aptat᷑. Hęc interdū auri atqȝ argenti texitur virgulis. Vnde ⁊ in cāticis dicit᷑ cāticoꝝ. Murenulas aureas faciem⁹ tibi vermiculatas argento. Catellę ſūt catenulę colli inuicē ſe cōprehēdentes in modū catenę·vnde ⁊ aꝑpellatę. Dextras cōmunes ſunt virorū ac fęminarū·q: vtriuſqȝ ſexus dextre ſunt·ampla ⁊ ante manicam portāt᷑. ⁊ pn̄t ibi iungi clauo vno. Armillę aūt ꝓ̄prie viroꝝ ſūt·collatę victorię cauſa militib⁹ ob armorū virtutē. Vnde ⁊ quondā vulgo virilię dicebant᷑. Ab intellectu aūt circuli armille nomē diſcrepat·q: ipſa q̄ȝ vbi ponitur ambiendo conſtringit·ſȝ armilla latius extēdit᷑·circulus rotūd⁹ fit. Fibulę ſūt quib⁹ pect⁹ fęminaꝝ ornat᷑. uel palliū tenet᷑ a viris i humeris ſeu cingulū i lūbis. Lunulę ſūt ornamenta mulierū in lunę ſilitudinē bullulę aurę dependentes. Specula dicuntur in q̇b⁹ fęminę vultus ſuos intuent᷑. Dictum aūt ſpeculum·uel ꝙ ex ſplendore reddat᷑·uel ꝙ ibi fęmine intuētes conſiderēt ſpeciē ſui vultus. ⁊ quicq̇d ornamēti deeſſe viderint adijciāt. Periſcelides ſūt ornamēta crurū mulieꝝ ſiue armillę pedum: quib⁹ greſſus earū ornātur. Olfactoriola vaſcula ſunt muliebria in q̇b⁹ odoramenta geſtantur.

De anulis Cap. XXXI.

PRimus prometheus fert circulū ferreū incluso lapide digito circūdedisse. Qua cōsuetudine hoīes vsi anulos habere cęperūt. Anuli aūt ꝑ diminutionē dicti a circulis ⁊ anis qui sūt circū brachia ⁊ circū crura. Vn̄ ⁊ signa coꝝ ꝑ diminutionē sigilla. Nam signa maiora sūt·sigilla ṽo q̄si minora signa. Anulos homines primū gestare cęperūt quarto a pollice digito·ꝙ eo vena quędam ad cor vsqꝫ ꝑtingat·quā notandā ornandāqꝫ aliquo insigni veteres putauerūt. Apud romanos anuli de publico dabant̄·⁊ non sine discrimine. Nam dignitate pręcipuis viris gēmati dabant̄·cęteris solidi. Anulum aureū neqꝫ seruus neqꝫ libertinus gestabat ī publico·ſꝫ anulo aureo liberi vtebant̄·libertini argenteo·serui ferreo. Apud veteres vltra vnum anulū vti infame habitum viro. Graccus in meuium. Considerate quirites smistrā ei⁹·en cuius auctoritatē sequimini qui ꝑpter mulierū cupiditatē ut mulier est ornatus. Crassus q̇ apud parthos perijt in senectute duos habuit anulos·causam pręferēs quo pecunia ei imēsa creuisset. Multi etiam romanoꝝ ꝑ grauitate anulū gestare ī digito abstinuerūt. Fęmine nō vsę sunt anulis·nisi q̄s virgini spōsus miserat·neqꝫ ampli⁹ q̄ꝫ binos anulos aureos in digitis habere solebāt. At nūc pręauro nullū fęminis leue ē atqꝫ imune mēbrū. Inter genera anuloꝝ sunt·vngulus·samotraci⁹·tyni⁹. Vngulus ē gēmatus vocatusqꝫ hoc noīe. q꞉ sicut vngula carni·ita gēma anuli auro accingit̄. Samotraci⁹ aureus ē quidē·ſꝫ capitulo ferreo·a loco ita vocat⁹. Tynius pur⁹ ē primū in bithynia fabricat⁹·quā olim tynā vocabāt. Flacc⁹. Lugente mea vita nec smaragdus berillusqꝫ mihi flaccę nec nitētes per candidā margaritā quęro·nec q̄s tynica lima poliuit anellos nec iaspios lapillos.

De cingulis Cap. XXXII.

CInctus ē lata çona.⁊ min⁹ lata semicinctiū.⁊ vtrisqꝫ minima cingulū. Nam a cincto ꝑ diminutionē cingulū nominat̄. Cincto aūt iuuenes in exercitatione cāpestri verecūda velabant. vnde ⁊ cāpestris dicebat̄. Balteus cingulū militare ē dictus ꝓpter ꝙ ex eo signa dependent·ad demonstrandā legionis militaris sūmā·id est sex milium sexcentoꝝ·ex quo numero ⁊ ipsi consistūt. Vnde ⁊ balte⁹ dicit̄ non tm̄ quo cingit̄·ſꝫ etiā a quo arma dependent. Çona grecū ē·quā illi çonariū·nos cingulū nūcupam⁹. Strophiū est cingulū aureū cum gemmis. De quo ait cinna. Strophio lactantes cincta papillas. Et prudētius. Nomen hoc gemmę strophio illigata ē. Limus est cinct⁹ quē publice habēt serui. Et dictus limus·q꞉ transuersas habet purpuras·id est limas. Caltulū cinguli gen⁹ a coacto loro dicūt. Fibula grecū est·quam illi fiblin dicūt ꝙ ligat. Subfibulū subligaculū. Redimiculū est qd̄ succinctoriū siue bracile nūcupamus·qd̄ descēdēs ꝑ ceruicē ⁊ a leterib⁹ colli diuisū·vtrarūqꝫ alarum sinū ambit atqꝫ hincinde succingit ut cōstringēs latitudinē vestiat corp⁹·atqꝫ cōiūgēdo cōponat. Hoc vulgo bracile q̄si brachiale vocāt q̄uis nūc non brachioꝝ ſꝫ renū sit cingulū. Succinctorium aūt vocatū ꝙ ut dictū ē sub brachijs ductū·alarū sinū ambit·atqꝫ hincinde succingit. Fascia ē qua tegit̄ pectus ⁊ papillę cōprimunt̄·atqꝫ crispante cingulo angusti⁹ pectus artat̄. Et dicta fascia ꝙ ī modū fasciculi corp⁹ alliget. Hinc ⁊ fascidę quib⁹ vulnera colligāt̄. Vitta dicta ꝙ ea pectus vincit̄ instar vitis ligantis. Limbus quā nos ornaturā dicim⁹·Fasciola ē quę ambit extremitatem vestiū aut ex filis aut ex auro cōtexta·assutaqꝫ extrinsecus ī extrema parte vestimēti uł chlamydis. De q̄ Virgili⁹ dicit: Sidonia picto chlamyde circundata limbo.

De calciamentis Cap. XXXIII.

SUtores nūcupati sūt·ꝙ insertis filo porcorū setis suāt·id est cōsuāt·quasi setores. Caligarius ṽo nō a callo pedū·ſꝫ a calo id ē ligno vocat⁹·sine q̄ consui calciamēta nō p̄nt·qd̄ gręci calopodion dicunt. Fiebāt aūt prius ex salice tm̄. Hinc ⁊ calciamenta dicta ꝙ in calo·id est in ligno fiāt·uel ꝙ calcent̄. Crepitas gręci anreptas vsi sūt. Est aūt gen⁹ singulari forma.⁊ idē vtriqꝫ aptū pedi·uł dextro uel sinistro. Crepitas aūt dictas ꝙ cū sono stringāt̄ siue a pedū crepitu in ambulando. Calceis reges vtebātur.⁊ cesares forma coꝝ. Patricios calceos romul⁹ reppꝑit quatuor corrigiarum·assutaqꝫ luna. His soli patritij vtebant̄. Luna aūt ī eis nō sideris formā·ſꝫ notā cētenarij numeri significabat·ꝙ īitio patricij senatores centū fuerint. Ocreę tibialia calciamēta sūt dicta ꝙ crura tegāt. Coturni sūt q̇b⁹ calciabāt̄ tragędi·q̇ ī theatro dicturi erāt ⁊ alta intonātiqꝫ voce carmina cātaturi. Est eni calciamētū ī modum crepidaꝝ q̄ heroes vtebant̄·ſꝫ tale ē ut ī dextro ⁊ lęuo cōueniat pede. Baxea calciamentum comędoꝝ erat·sic̄ tragędorū coturni. Quos q̇dā etiā calones appellāt·eo ꝙ ex salice fierent. Nam gręci ut dixim⁹ lignū calo vocabāt. Talares calcei socci sūt·q̇ inde noīari vidēt̄·ꝙ ea figura sint. ut cōtingāt talū·sicut subtalares ꝙ sub talo sunt·q̄si subcalares. Obstrigilli sūt q̇ ꝑ plantas cōsuti sūt.⁊ ex supiore pte corrigia trahit̄ ut cōstringāt̄·vn̄ ⁊ noīantur. Osas puto ab oso primū factas ⁊ q̄uis nūc ex alio genere·tm̄ nomē pristinū retinēt. Mullei similes sūt coturnoꝝ solo alto·superiore aūt parte cū osseis uel eneis malleolis·ad q̄s lora deligabant̄. Dicti aūt sūt a colore rubro·qualis ē mulli piscis. Solęę sunt q̇b⁹ tm̄ pedum plantę reguntur·dictę a solo pedū. Item solęę materiales·ex materia corio intexta. Socci·cuius diminutiuū soccelli appellati inde ꝙ soccū habeant·in q̄ pars plantę inijciat̄. Caligulę.caligę uel a callo pedum dictę uel q꞉ ligent̄. Nā socci nō ligāt̄·ſꝫ tm̄ intromittūt̄. Cernui socci sūt sine solo lingulati: quos nos foliatos vocam⁹. Clauati·q̄si calliuati eo ꝙ

minutis clauis·id ē acutis sola calcis vinciāt. Perones ⁊ culponię·rustica calciamēta sunt. Baxeę calciamēta mulierū sunt. Corrigię a corijs vocāt uel a colligatione·quasi colligię.

Incipit liber vicesimus.

De mensis Cap. I.

Primus deda lus mēsas ⁊ sellas fecit. Coquinę apparatū apitius q̄dā primus composuit·qui in eo absumptis bonis morte voluntaria perijt ⁊ merito·quia is qui gulę atq̄ edacitati seruit, ⁊ aiam ⁊ corpus interficit. Ab esu ⁊ comesu mēsę factū dicit̄ vocabulū. Nullū eni aliū habet vsum. Thorꝰ dicit̄ a tortis herbis quę accūbētiū humeris supponunt̄. Stipbadiū a stipitibꝰ dictū·q̄si stipiadiū. sic eni prius ceptū ē. Accubitū a cibo vocatum·q̄si accubitū epularū. Cōuiuiū apud gręcos a cōpotatiōe συμπόσιον, apud nos vero a conuictu rectius appellatur·uel quia vitę collocutionē habet. Itē cōuiuiū dicit̄ a multitudine cōuescētiū. Nā priuata mēsa victus ē·cōuiuiū nō ē. Cōuiuij triplex est modus·discūbēdi edēdi ⁊ bibēdi. Discūbendi ut·thoris iussi discūbere pictis. Edendi ⁊ bibēdi ut·postq̄ pⁱma quies epulis mēsęq̄ remotę. Crateras magnos statuūt ⁊ vina coronant.

De ęscis Cap. II.

Cibus dictꝰ q: capit̄ ore sicuti ęsca·q: eam os capit. Victꝰ ꝓprie vocat̄·q: vitā retinet. vnde ⁊ ad cibū vocare iuitare dicit̄. Alimonia dicit̄ eo ꝙ eiꝰ sūptu corpꝰ alat̄. Hāc iuuenes accipiūt ad incrementū·senes ad pseuerantiā. Neq̄ eni subsistere poterit caro nisi cōfortet̄ alimētis. Alimentū eni ē quo alimur·alimoniū alendi cura. Affluentia nūcupata q̄si rei nimium exuberantis effusio vltra q̄ satis ē·modusq̄ non est. Opulētia ab ope dicta ē·quā si discutias inuenies eā tenere modū. Nam quō opitulat̄ quod nimiū ē·cū incōmodiꝰ sit sępe q̄ parū. Epulę ab opulentia rerū dictę. Epulę aūt simplices in duo necessaria diuidūt̄·panē ⁊ vinū. ⁊ in duo suꝑflua quę terra ⁊ mari vescendi causa exquirūt̄. Dapes aūt regū sūt·epulę priuatorū. Delitię nūcupatę·ꝙ his delectēt̄ hoīes easq̄ suauiter appetant. Pulmentū vocat̄ a pultę. siue eni sola pultis·siue quid aliud eiꝰ ꝑmixtiōe sumat̄·pulmētū ꝓprie dicit̄. Satietas autē ⁊ saturitas sibi differūt. Nā satietas ex vno cibo dici pōt·ꝓ eo ꝙ satis sit. Saturitas aūt a saturo nomē accepit·qḋ ē vario alimentorū apparatu cōpositū. Crapula est imoderata voracitas·q̄si cruda epula·cuiꝰ cruditate grauat̄ cor. ⁊ stomachus indigestꝰ efficit̄. Immoderata eni voracitas vitiū ē·ꝫ tantū id salutis ē· quātū sustentationi naturęq̄ sufficiat. Ianticulū ē primꝰ cibꝰ quo ieiuniū soluit̄ vnde ⁊ nūcupatū. Nigidius:

Nos ipsi ieiunia ianticulis leuibꝰ soluimꝰ. Prandiū ab apparatu edendi dictum. Proprie aūt veteres prandiū vocabant omniū militū cibū aṅ pugnā. vnde ē illud ducis alloquiū. Prādeamꝰ tanq̄ ad inferos cęnaturi. Merēda ē cibus q̄ declināte die sumit̄·q̄si post meridiē edenda ⁊ ꝓximo cęne. Vñ ⁊ antecęnia a q̄busdā vocant̄. Item merēdare. q̄si meridie edere. Annona tractū ē a tp̄e q̄ romani veteres ad cibos aduocabant̄·sic martialis. Imperat excelsos frāgere nona thoros·qḋ ⁊ vsq̄ hodie pſę faciūt. Cęnā vocari a cōmuniōe vescētiū. Cenon q̄ppe gręci cōmune dicūt. Unde ⁊ coīcantes ꝙ coiter id ē parit̄ cōueniant. Apud veteres eni solitū erat in ꝓpatulo vesci ⁊ coiter epulari ne singularitas luxuriā gigneret. Est aūt cęna vespertinꝰ cibꝰ·quā vespꝛtinā antiqui dicebāt. In vsu eni nō erant prandia. Panis dictꝰ ꝙ cū oī cibo apponat̄·uel ꝙ oē aīal eū appetat. Pan eni gręce omne dicit̄. Cibariꝰ ē q̄ ad cibū seruis dat̄·nec delicatꝰ. Fermentatiꝰ fermentis cōfectus. Açimꝰ non fermētatus. Nā açimꝰ ē sine fermēto sincerꝰ Acriçimꝰ·leuit̄ fermentatꝰ·q̄si acroaçimꝰ. Siligineꝰ panis a frumenti genere nuncupat̄. Siligo eni genꝰ est tritici. Rubidꝰ recoctꝰ ⁊ rubefactus. Subcineritius cinere coctus ⁊ reuersatꝰ. Ipse ē ⁊ focatiꝰ. Clibanitius ī testa coctꝰ. Sfungia·panis aq̄ diutissime laxatꝰ similā modicā accipit. ⁊ fermentū modicū ⁊ habet humectatiōes plusq̄ ōis panis. vnde ⁊ sfungię nomē accepit. Placentę sūt quę fiunt de farre·q̄s alij liba dicūt eo ꝙ libeant ⁊ placeāt. Lagenū est latꝰ ⁊ tenuis panis q̄ primū in aq̄·postea ī oleo frigit̄. Dulcia sūt genera pistorij opis a sapore dicta. Melle eni asperso sumūt̄. Crustula diminutiuū est a crusta·panis oleo cōspersus ī medio cōcauꝰ ⁊ tortus. Hęc ⁊ torta panis. Crusta autē ē suꝑficies panis. Ipsa ē ⁊ fragmēta·q: diuidūt̄ ut fracta. Simila subtilissima est farina. Amolū flos farinę tenuissimꝰ pręleuitate de mola egestum·vnde ⁊ appelatū q̄si a mola. Farina ⁊ furfures a farre dictę·cuiꝰ sūt purgamēta. Pollen genus ē farine cādidissime. Fermentū a feruore nūcupatū·ꝙ plus vna hora non potest cōtineri crescēdo eni excedit. Carnes dictę·quia carę sūt·siue a creando. vnde ⁊ a gręcis creas vocant̄. Crudū ꝙ sit cruentū. est eni cū sanguine coctū. Sed ⁊ multi tp̄is aliquid coctū vocat̄. Assū ꝙ ardeat·q̄si arsū. Elixū eo ꝙ ī aq̄ sola decoquit̄ Lixa eni aq̄ dicit̄·ab eo ꝙ sit soluta·vnde ⁊ solutio libidinis luxꝰ ⁊ mēbra loco mota luxa dicunt̄. Frixū a sono dictū·q̄ñ ardet ī oleo. Salsū q̄si sale aspersū dēptis e medio syllabis tribꝰ. Rancidū ex vitio nūcupatum ꝙ raucos efficiat. Succidia carnes in vsū repositę a succidendo dictę. Lardꝰ dicit̄ eo ꝙ ī domo repositꝰ cōseruat̄. Nā antiqui domos lares dicebāt. Laxea lardꝰ ē gallicę dictū. Vñ dicit Afraniꝰ. in rosa. Gallū saginatū·pingui pastum taxea. Arungia·ab vnctione vocata. Sebū a sue dictū q̄si suebū·qḋ plus pinguedinis

hoc animal habeat. Offa est ꝓprie frustū dentiū·
cuiꝰ diminutiuū ofella facit. Unde ⁊ offarij coci·
q: particulatim id ē offatim excoquūt. Nūc offa
est latrantiū·q: si in os canis iacitur·satiatꝰ illico
compescit̄ ⁊ silescit. Frustū vocatū ꝙ capiat̄ a fru-
mine. Est eni frumen sūma pars gulę. Pulpa di-
cta·q: cū pulte olim cōmixta vescebatur. Unde ⁊
pulmentū ⁊ pulmentariū dicit̄. Pulpa autem est
caro sine pinguedine·dicta q: palpitet·resilit eni
sępe. Hanc plęriq3 viscū vocāt·eo ꝙ glutinosa sit.
Lucanicę dictę ꝙ prius in lucania factę sūt. Far-
cimen caro concisa ⁊ minuta·dictū ꝙ eo intestinū
farciat̄·hoc ē impleat̄ cū aliarū rerū cōmixtione.
Minutal vocatū ꝙ fiat de piscibꝰ ⁊ isicijs oleri-
busq3 minutatim concisis. Afratū qđ latine spu-
meū vocat̄. Afro enim gręce spuma dicit̄. Mar-
tisia·i mortario ex pisce fiūt·vnde ⁊ noiata. Iso-
cē piscē quēdā dicūt·ex quo primū isicia facta sūt·
⁊ q̄uis ex alio genere pisciū fiant·initiū tn̄ piscis
vocabulū dedit. Galaticę a colore lacteo noiatę.
Gręci eni gala lac dicūt. Sphęras a rotunditate
gręco vocabulo appellatas. quicq̄d eni in rotundū
format̄ sphęra a gręcis dicit̄. Ius·coquinę magi-
stri a iure nūcupauerūt·q: ea ē lex condimēti eiꝰ.
Hanc gręci çemam vocāt. Caseus vocatur ꝙ ca-
reat sero·q̄si carcū. Nā serum ei omne deducit̄·ut
pōderibꝰ arguat̄. Colostrū lac nouū·quod neutri
generis ē. Lac a gręco sermone deriuatū ē ꝓ can-
dore. Gręci eni albū gleucon dicūt. Lac ꝟo ⁊ san-
guis qđ nutrit ⁊ qđ nutrit̄. Nā lacte nutrimur·
viuimꝰ sanguine. Quactū quasi coactū. ⁊ q̄si coa-
gulatū. Accepta enim secū alia specie coagulat̄.
Mel gręce appellatiōis ē·qđ ab apibꝰ nomē ha-
bere ꝓbat̄. Nam apis gręce mellese dicit̄. Antea
aūt mella de rore erant·inueniebanturq3 in arun-
dinū folijs. vnde ⁊ Uirgiliꝰ: Hactenꝰ aerij mel-
lis cęlestia dona. Siquidē hucusq3 ī india ⁊ ara-
bia colligatū repit̄·ramis inhęrēs ī similitudine
salis. Omne aūt mel dulce dicit̄. Sardū amarū ē
absinthij causa·cuiꝰ copia eiꝰ regiōis apes nutri-
unt̄. Fauū vocari·q: comedit̄ magis q̄ bibit̄. Fa-
gere eni gręci comedere appellāt. Aiūt aūt medici
⁊ qui de humanoꝝ corpoꝝ scripsere naturis pręci-
pueq3 galienꝰ ī libris q̄rū titulus ē
in quo pueroꝝ ⁊ iuuenū ac ꝑfectę ętatis virorum
mulierūq3 corpora insito calore feruere ⁊ noxios
esse his ętatibꝰ cibos q̄ calorē augeant·sanitatēq3
cōducere frigida queq3 ī esū sumere·sicuti ecōtra-
rio senibꝰ q̈ pituita laborant ⁊ frigore·calidos ci-
bos ⁊ vina vetera ꝓdesse.

De potu Cap. III.

Potio a gręca deriuatione vocata. Hanc
eni illi potos dicūt. Aqua gnālit̄ vocata
ꝙ supficies eius ęq̄lis sit. hinc ⁊ ęquora.
Hanc quidā recentē vocāt·q: reijcit̄ noua·a fon-
te uel a flumine. Nam verꝰ putrescit·q: nō ē vti-
lis vetusta ut vinū·ꝫ statim sublata de fluīe fon-
te uel puteo·ferescit eni vetusta. Uinū inde dictū
ꝙ eius potꝰ venas sanguine cito repleat. Hoc alij
qđ nos cura soluat·licū appellant. Veteres vinū
venenū vocabāt. Sed postq̄ inuētū ē virus lęti-
feri suci·hoc vinū vocatū ē·illud venenū. Unde ⁊
Hieronymꝰ in libro quē de virginitate cōseruan-
da scripsit·adolescētulas dixit ita vinū debere fu-
gere ut venenū·ne ꝓ ętatis calore feruēti bibāt ⁊
pereāt. Inde ē ꝙ apud veteres romanos fęmine
non vtebant̄ vino·nisi sacroꝝ causa certis diebꝰ.
Merū dicimꝰ cū vinū purū significamꝰ. Nā me-
rum dicimꝰ quicq̄d purū atq3 sincerū ē· sic̄ ⁊ aquā
merā·nulli vtriq3 rei mixtam. Hinc ⁊ merēda qđ
antiquitꝰ id tꝑis pueris oꝑarijs quibꝰ panis me-
rus dabat̄·aut qđ meridiēt eodē tꝑe·id est soli ac
seperatim·nō ut in prandio aut in cęna ad vnam
mensam. Inde credimus etiam illud tēpꝰ qđ post
mediū diē est·meridiē appellari·ꝙ purū sit. Mu-
stū est vinū e lacu statim sublatū. Dictū aūt credit̄
mustum ꝙ in se limū ⁊ terrā habeat mixtā. Nā
mus terra ē·vnde ⁊ humus. Cuiꝰ ⁊ tāta vis fer-
uoris est·ut vasa q̄uis grandia ex eo plena absq3
spiramine repleta illico disrumpat. Roseū vinū
id est cū rubore. Rosa eni ruber. Aminiū ꝟo q̄si
sine minio·id ē sine rubore·nā albū ē. Sucinatiū
sucinę gemmę similis est·id ē fului coloris. Lim-
pidum vinū·id est ꝑspicuum·ab aquę specie dictū
quasi lymphidū. Lympha eni aqua ē. Turbidū
q̄si terbidū·id ē terra cōmixtū qđ ē fece. Phaler-
nū vinū vocatū a phalerna regiōe campanię vbi
optima vina nascunt̄. Colatū vas ꝓpriū nūcupa-
uit·ī quo deportat̄. Gaçetū ꝟo a regiōe vnde de-
fert̄. Gaça eni oppidū est palestinę. Infertū vinū
dicitur qđ altario libat̄ atq3 offert̄. Spurcum qđ
offerri non licet·aut cui aqua admixta ē·q̄si spu-
riū hoc est imundū. Honorariū vinū qđ regibus
⁊ potentibꝰ honoris gratia offertur. Cato de in-
nocentia sua. Cū essem in ꝓuintia legatus q̄plu-
res ad pretores ⁊ cōsules·vinū honorariū dabāt·
nunq̄ accepi nec priuatus quidem. Crudū vinū
est insuaue qđ serui potant. Acidū uel q: acutum
uel quia aqua mixtū. Uinū eni aqua mixtū cito ī
hūc saporē redigitur. Unde ⁊ acidū q̄si aquidū·
quia aqua lauant̄ vuę in torculari post expressum
vinū. Est vilis potus seruis aptus. Conditū vo-
catum ꝙ non sit simplex ꝫ cōmixtione pigmen-
torū compositū. Lactatū est potio e lacte. Mul-
sū ex melle mixtū. Est eni potio ex aq̄ ⁊ melle·qđ
gręci mellicratū vocāt. Inomellū mustum melle
admixtū vehemēt̄ agitatū atq3 cōmotū. Hydro-
mellum ꝙ fiat ex aqua ⁊ malis matianis. Sacca-
tū liquor ē aquę feci vini admixtꝰ·sacco expressus
Luria. R. Oximellum appellatū ꝙ aceti ⁊ mellis
ꝑmixta conficit̄ materia. vn̄ ⁊ dulcedinē retinet ⁊
acorem. Rodomellus dicit̄ eo ꝙ in suco rose mel
admisceat̄. Mellicratū vinū melle mixtū. Medꝰ
quasi melus·q: ex melle fit·sic̄ calamitas ꝓ cada-
mitas. Fecula vua pinguis decocta vsq3 ad cras-
situdinem mellis·ac refrigerata vtilis stomacho

Passum quicquid ex vua passa cõpressũ effluxerit. Dicit̃ aũt passũ a patiẽdo. nam ꝑcutit̃ vua sicciorꝫ decoquit̃. ꝛ inde fit passũ. Defrutũ dictũ ē ꝙ defrudet̃. ꝛ q̃si fraudẽ patiat̃. Carenũ eo ꝙ feruẽdo parte careat. Tertia enim parte musti amissa qđ remãserit carenũ ē. Cui contraria sapa ē. quę feruendo ad tertiã redacta descẽderit. Sicera ē oĩs potio quę extra vinũ inebriare põt. Cui9 licꝫ nomẽ hebreũ sit. tñ latinũ sonat. ꝓ eo ꝙ ex suco frumẽti uel pomoꝝ cõficiat̃. aut palmaꝝ fructus in liquorẽ exprimãt̃. coctisqꝫ frugib9 aqua pinguior q̃si sucus colat̃. ꝛ ipsa potio sicera nũcupat̃. Ceruisia a cerere. id est fruge vocata. Est enim potio ex seminibus frumẽti vario mõ confecta. Celia a calefaciẽdo appellata. Est enĩ potio ex suco tritici ꝑ artẽ confecta. Suscitat̃ enĩ igne illa vis germinis madefactę frugis. ac deinde siccat̃. ꝛ post i farinã redacta molli suco admiscet̃. Quo fermẽtato sapor austeritatis ꝛ calor ebrietatis adijcitur. quę fit in his partib9 hispanię. cui9 ferax vini locus nõ est. Fex dicta ꝙ sese vasis emergẽdo affigat. Garũ ē liquor pisciũ salsus. qui olim cõficiebat̃ ex pisce. quẽ gręci garon vocabãt. ꝛ q̃uis nũc ex infinito genere pisciũ fiat. nomẽ tamẽ pristinũ retinet a quo initiũ sũpsit. Liquamen dictũ eo ꝙ soluti in salsamento pisciculi eundẽ humorem liquãt. Cui9 liquor appellat̃ salsugo uł muria. Proprie aũt muria dicitur aqua sale cõmixta effectaqꝫ gustu i modũ maris. Sucus dicti ꝙ sacco exprimãt̃ ut tisanę. Tisanę. ҫema. apoҫima gręca vocabula sunt.

De vasis escarijs Cap. IIII.

Vas dictũ a vescendo ꝙ in eo escę apponant̃. Cuius diminutiuũ vasculũ q̃si vesculũ. Fictilia dicta ꝙ fiant ꝛ fingant̃ ex terra. Fingere enĩ est facere. formare ꝛ plasmare. vnde ꝛ figuli dicunt̃. Et vas fictile dicit̃ nõ fictũ i illud qđ mendaciũ ė. ſꝫ qđ format̃ ut sit ꝛ habeat aliquã formã. vnde ꝛ apłus ait: Nunq̇d dicit figmentũ ei q̇ se finxit. quare sic me fecisti? Fictilia vasa in samo insula prius inuẽta tradunt̃. facta ex creta ꝛ indurata igni. vnde ꝛ samia vasa. Postea inuentũ ꝛ rubricã addere. ꝛ ex rubra creta fingere. Antiquiorẽ aũt fuisse dicũt vsũ fictiliũ vasoꝝ q̃ꝙ fundẽdi ęris aut argenti. Apud veteres enim nec aurea nec argẽtea. ſꝫ fictilia vasa habebãt̃. sicut ad vina dolijs excogitat̃. ad aquas amphoris. hydrijs ad balueas ac reliquis quę i vsibus hominũ aut rota fiũt. aut manu aptantur. Argilla aũt a terra excocta testę vocabulũ suscepit. qꝛ dũ mollis eẽt efficit̃ testa. nec coicat cũ vocabulo pristini generis. qꝛ qđ fuit non est. Aretina vasa ex aretio municipio italię dicũt̃ vbi fiũt. sunt enĩ rubra. De q̇b9 seduli9: Rubra qđ appositũ testa ministrat olus. Samia vasa q̇dã putãt ab oppido samo gręcię habere nomẽ. Alij dicũt cretã esse italię. que nõ lõge a roma nascit̃ quę samia appellat̃. Cęlata vasa argẽtea uel aurea sũt signis eminẽtiorib9 intus extrave expressa. a cęlo vocata. qđ ē gen9 ferramenti. qđ vulgi cilionẽ vocant. Chrysen dicta vasa deaurata. gręcũ ē. Anaglypha. ꝙ superius sint sculpta. Gręci enĩ ana sursũ glyphe sculpturã dicũt. id ē sursũ sculpta. Discus antea scut9 vocabat̃ a specie scuti. vñ ꝛ scutella per diminutionẽ. Est enĩ eiusdẽ similis. Postea disc9 vocat9 ē ꝙ det escas. id ē apponat. A quo ꝛ discũbentes dicti. siue ἀπὸ τοῦ δισκεῖν. id est ꝙ iaciant. Missoriũ vocatũ a mensa ꝑ deriuationem q̃si mensoriũ. Parapsis quadrãgulũ ꝛ quadrilaterũ vas. id ē parib9 absidis. Patena ꝙ dispansis patentibusqꝫ sit oris. Lancis. Gauata q̃si cauata g. ꝓ c. littera posita. Hinc ꝛ concha. ſꝫ illa cauata. ista concaua. sic ꝛ gręci hęc nuncupant. Apophereta a gręcis. a ferẽdo poma uel aliq̇d noiata est enĩ plana. Salinũ vas aptũ salib9. Idẽ ꝛ sulҫica q̃si salҫica. Acetabulũ. q̃si acetaferũ. ꝙ acetũ ferat. Cochlear ab vsu pri9 cochlearũ dictũ. Hinc ē illud veteꝝ disticon. Sũ cochleis habilis ꝛ nec min9 vtilis ouis. Nũq̇d scis poti9 cur cochleare vocor. Trissiles gręce latine tripedes. Qui autẽ quattuor pedib9 insistũt abusiue dicũtur. In vasculis aũt tria querũt̃ quę placeãt. man9 artificis. pondus argenti. splendor metalli.

De vasis potatorijs Cap. V.

Poculũ a potãdo noiatũ. Est enĩ oẽ vas in quo bibẽdi ē cõsuetudo. Phialę dictę ꝙ ex vitro fiant. Vitrũ enĩ gręce hyalin dicit̃. Paterę phialę sũt dictę. uel ꝙ i ipsis potare solem9. uel ꝙ patẽtes sũt. dispansisqꝫ labris. Cratera calix ē duas habẽs ansas. ꝛ est gręcũ nomẽ. Declinat̃ aũt apud eos hic crater. Nã latine hęc cratera dicit̃. vñ Persi9: Si tibi crateras argenti. Virgilius: Crateras magnos statuũt ꝛ vina coronãt. Fiebant aũt primũ a connexionib9 virgularũ. Unde ꝛ dictę cratere. apo tu cratin. id est ꝙ iuicẽ se teneãt. Cyathi q̊qꝫ cyphi. cymbia ꝛ ipsa poculoꝝ sũt genera. Ex quib9 cymbia pocula sũt ex similitudine cymbę nauis. Emistes species poculi quę ductim. id ė vno spũ bibit̃. Bachia ꝑmũ a bacho qđ est vinũ noiata. postea in vsib9 aquarijs trãsijt. Calices ꝛ calati ꝛ scalę poculoꝝ genera antea ex ligno facta. inde ꝛ vocata. Gręci enim omne lignũ cala dicebant. Ampulla quasi ampla bulla. similis est enĩ rotũditate bullis. quę ex spumis aquaꝝ fiũt. atqꝫ ita inflant̃ vento.

De vasis vinarijs ꝛ aquarijs Cap. VI.

Oenophoꝝ vas ferẽs vinũ. οἶνος enĩ vinũ est. De q̊ est illud: Vertit̃ ęnophori fũdus sententia nobis. Flascę a gręco vocabulo dictę. Hę ꝓ vehẽdis ac recondẽdis phialis primũ factę sunt. inde ꝛ nuncupãtę. Postea in vsum vini transierunt. manente gręco vocabulo vnde sumpserunt initium. Lagena ꝛ situla gręca nomina sunt. inflexa ex parte ut fierent latina. Illi enim laginos. nos lagena. illi situle. nos situlum dicimus. Cãtar9. Hydria gen9 vasis aquatilis ꝑ

deriuationē vocata. Ydor enī greci aquā dicunt. Situla ꝙ sitientibꝰ apta sit ad bibendū. Qđ vas greci cadū vocant. Catinū vas fictile. qđ melius neutro genere dicit̄ ꝙ masculino. sicut ⁊ salinum dicit̄ vas aptū salibus. Orca ē amphore spēs. cuius minore vocabulo vrceꝰ. diminutino vrceolus est. Cyphus in quo manꝰ lauamꝰ. Seriola est orcaꝝ ordo directus. uel vas fictile vini. apud syriā primū excogitatū. sicut cilicises a cilitia nūcupatę vñ ꝓmū aduectę sūt. Doleū. R. Cupos ⁊ cupas. a capiendo. id ē accipiēdo aquas uel vinū vocatas volūt. vnde ⁊ caupones. Utres ab vtero. Mulgariū vas in qđ mulgent̄ pecora. Idē ⁊ mulcrū. ab eo ꝙ in eo mulgeat̄ lac. Labrū vocatū. eo ꝙ in eo lauationē solitū ē fieri infantū. cuiꝰ diminutiuū labellū. Idē ⁊ alueū. ꝙ in eo lauationem fieri solitū sit. Pelues vocatę ꝙ pedes ibi lauent̄. Siphon vas appellatū. ꝙ aq̄s sufflādo fūdat. Utūt̄ enim hoc orientales. Nā vbi senserint domū ardere currunt cū siphonibꝰ plenis aquis. ⁊ extinguunt incendia. sed ⁊ cū eis aras expressis ad superiora aquis emundant.

De vasis olearijs Cap. VII.

Micadium vas olearium. Scortia vas oleariū dictū eo ꝙ sit ex corio. Alabastrū vas vnguētariū. a lapide sui generis cognominatū. quē alabastriten vocāt. q̄ incorrupta vnguēta conseruat. Pixides vascula vnguētaria ex buxo facta. Nā qđ nos buxū greci pixū vocāt. Lēticula modicū vas ęneū uel argēteū. quadrangulū i latere aptū. qđ ⁊ lechitū. Est enī vas olei q̄ reges ⁊ sacerdotes vngebant̄. a liniēdo dictū.

De vasis coquinarijs Cap. VIII.

Omnia vasa coquēdi causa parata coquula dicunt̄. Plautus: Ęneis loculis mihi excocta est omnis mīa. Olla dicta ꝓ eo ꝙ ebulliat i ea aqua igne subiecto. ut altiꝰ vapor emittat̄. Unde ⁊ bulla dicit̄ quę i aqua vēti intꝰ spū sustētat̄. Patella q̄si patula. Olla est enī oris patentibus. Cacabꝰ ⁊ cucuma a sono feruoris cognominant̄. Hęc i gręcis ⁊ latinis cōmunia noia habent. Sed vtrū latini a gręcis. an gręci a latinis hęc vocabula mutuassent incertū ē. Lebetes eneę sūt gręco sermone vocatę. sunt enī ollę minores i vsū coquēdi paratę. Sartago a strepitu soni vocata qñ in ea ardet oleū. Tripedes appellatę ꝙ tribꝰ pedibus cōstēt. has gręci tripodas vocant. Mola a rotūditate sui vocata. ut mala pomorū. sic ⁊ gręci. Cribrū dictū ꝙ ibi currat frumentū. quasi currifrugū. Rotabulū dictū a ꝓruēdo stercora siue ignē. panis coquēdi gratia.

De vasis repositorijs Cap. IX.

Gazophilatiū arca ē vbi colligūt̄ in templo ea quę ad indigentiam pauperꝝ mittunt̄. Compositū ē autē nomē de lingua persa ⁊ gręca. Gaza enī lingua persaꝝ thesaurus. phylation gręce custodia interpretat̄. Arca dicta ꝙ arceat visum atqꝫ ꝓhibeat. Hinc ⁊ arciuū. hinc ⁊ arcanū. id est secretū vnde cęteri arcent̄. Cibutū gręcū nomen est. qđ nos arcā dicimꝰ. Loculus ad aliq̄d ponendū in terra factꝰ locꝰ seu ad vestes uel pecuniā custodiēdā. vñ ⁊ ꝑ diminutionē dicit̄ Moçicia q̄si modicia. vñ ⁊ modicū ç. pro d. sicut solēt itali dicere oçie. ꝓ hodie. Scrinia. R. Saccꝰ a sago dictꝰ ꝙ eo cōsuto efficiat̄ q̄si sagꝰ. Marsupiū saccꝰ nūmoꝝ. quē gręci marsippa appellant. Quędā enī gręca noia i latinū paululū inflectūt̄ ꝓpter romanū eloquiū. Sitarcię nautaꝝ sunt. ab eo ꝙ surę sūt. Inuolucrū dictū ꝙ aliquid in se teneat iuolutū. Fiscus saccꝰ est publicꝰ. vnde ⁊ fiscellę ⁊ fiscine dicūt̄. hūc habēt exactores. ⁊ in eo mittūt debitū publicū qđ reddit̄ regibꝰ. Fiscꝰ aūt ꝓme positiōis est. deriuatiuū fiscina. diminutiuū fiscella. Canistrū fissis cannis contexitur. vnde ⁊ nuncupatū. alij gręcū asserūt. Cistella a costis ex canna uel ligno quibꝰ contexit̄ noiata. Cophinꝰ ē vas ex virgultis aptū mūdare stercora ⁊ t̄rā portare. de q̄ dicit psalmista ꝓ isrl̄. Manꝰ eiꝰ in cophino seruierūt. Dictꝰ aūt cophinus q̄si couus uel cauus. Corbes dicti q̄ curuat̄ virgis contexunt̄. Sportula diminutiuū a sporta. Sporta autē dicta q̄ exportet aliq̄d. uel q̄ ex sparto fit. Spartꝰ ꝟo ē frutex virgosus sine folijs. ab asperitate vocatꝰ similis carici herbę. ⁊ funes de eo cōficiunt̄.

De vasis luminariū Cap. X.

Accolēdo ignē ⁊ ligna antiqui appellauerūt focū. Fos enī gręce latine ignis ē. vnde ⁊ iux̄ philosophos q̄sdā cūcta ꝓcreāt̄. Et reuera sine calore nihil nascit̄. adeo ut de septētrione dicat̄: sterili non quicꝙ frigore gigni. Uarro aūt focos ait dictos. ꝙ foueāt ignes. Nā ignis ipsa flamma est. quicquid autē ignem fouet focus vocatur. seu ara sit. siue quid aliud in quo ignis fouetur. Lucerna a lychno dicta ē. vnde ⁊ breuis est lu. ut Persius: Dispositę pinguē nebulā vomuere lucernę. Si enī a luce diceret̄. non staret ꝟsus. Lychinꝰ aūt q̄si luciniꝰ. Est enī cicēdela lucernę. Cādelabrū a cādelis dictū q̄si cādelaferū ꝙ cādelā ferat. Cęreꝰ ꝑ deriuationē a cęra nomen habet ex q̄ format̄. de q̄ quidā: Hic tibi nocturnos pręstabo cęreus ignes. Subducta luce altera lux tibi sū. Candela a candendo dicit̄. eo ꝙ candēdo deleat̄. Lacunaria pēdētia sunt lumina. q̄si lucanaria. id ē in aere lucētia. Funalia sūt quę intra cęram sūt. dicta a funibꝰ quos añ vsū papyri cęra circūdatos habuere maiores. vnde ⁊ funera dicuntur. Funalia aūt gręci scolaces dicūt ꝙ sint scolię. h̄ est intorti. Hos romani funes ⁊ funalia nominabant. Funalia candelabra apud veteres extantes stimulos habuerunt abuncos. quibꝰ funiculi cęra uel huiuscemodi alimēto luminis obliti figebant̄. Idem itaqꝫ ⁊ stimuli peracuti funalia dicebantur. Lampas flāma ē in vertice lucēs. dicta ꝙ lambētis motū oñdere videat̄. Fax dicta ꝙ focos faciat. cuiꝰ diminutiuū facula. Laterna dicta ꝙ lucē interius habeat clausam. Fit enī ex

vitro recluso intus luie· ut vēti flatꝰ adire non pos/
sit. ⁊ ad pꝛebēdū lumē facile vbiqꝫ circūferatꝰ. Lu
cubꝛū vocatū ꝙ luceat i vmbꝛa Est enī modicus
ignis q̇ solet ex tenui stuppa ceraqꝫ foꝛmari. Py/
ra ē que in modū arę ex lignis cōstrui solet ut ar/
deat. Pyro enī ignis dicitꝰ· ꝫ pyra ē ipsa lignoꝝ
cōgeries· cū nōdū ardet. rogus ē cū ardere cepit.
bustū ꝟo iā exustū vocatꝰ. Pharū ē turris mari/
ma quā gręci ac latini in cōmune ex ipsiꝰ rei vsu
pharū appellauerūt· eo ꝙ flammarū indicio lōge
videatꝰ a nauigantibꝰ sicut supꝛa diximus qualē
ptolemeꝰ iuxta alexandriā cōstruxisse octingētis
talentis traditꝰ. Usus eiꝰ ē nocturno nauiū cursui
ignes ostendere ad ꝓnūcianda vada poꝛtusqꝫ in/
troitus· ne decepti tenebꝛis nauigātes in scopu/
los incidant. Nā alexandria fallacibꝰ vadis in/
sidiosos accessus habet. Hinc igitꝰ in poꝛticibus
machinas ad pꝛelucendi ministerium fabꝛicatas
pharos dicunt. Nā phos lux ē· oꝛos visio dicitꝰ
Unde ⁊ lucifer grece phosphoꝛus appellatur.

De lecticis ⁊ sellis Cap. XI.

Lecticę a lectis hęrbis vocatę. Stratus
a sternēdo dictus. q̄si stoꝛiatꝰ. In his so
lis antiq̇ ad doꝛmiendū accubabāt· nō/
dum laneis stramentis reptis. Stoꝛia ꝙ sit terra
strata. Cama ē bꝛeuis ⁊ circa terrā. Gręci enī ca/
mi bꝛeue dicūt. Cubile ē cubandi locus. Grabba/
tum gręcum est. Baionula ē lectus qui in itinere
baiulatur· a baiulādo id est depoꝛtando. Pului/
nar lectꝰ diuitū est. inde ⁊ puluillus. Spingę sūt
lecticę i quibꝰ sūt spingatę effigies· quos nos gri/
fos dicimꝰ. Punicani lecti parui ⁊ humiles pri/
mum a carthagine aduecti. ⁊ inde noīati. Lecticę
siue plutei lecti· de quibꝰ satilius rufus de vita sua
pꝛima inquit contra cōsuetudinē impatoꝝ ipse ꝑ
lectis lecticis vtebatꝰ. Sponda aūt exterioꝛ pars
lecti· pluteus interioꝛ. Geniales lecti ꝓpꝛie sūt qui
sternūtur puellis nubentibus· dicti a generandis
liberis. Cunabula sunt lectuli in quibus infan/
tes iacere consueuerunt· dicta ꝙ partui adhibe/
antꝰ· q̄si cinabula. Nā cine ē gręce eniri. Phere/
trū dicitꝰ eo ꝙ in eo moꝛtui deferātur. ⁊ ē gręcum
nomē. Nam pheretron dicitꝰ apo tu pheresin· id
est a ferendo. nā latine capulꝰ dicitꝰ ꝙ supꝛ capita
hoīuꝫ feratꝰ. sic Plautꝰ ait: Capularis senex. id est
vicinꝰ capulo. Scamna sūt quę altioꝛibꝰ lectꝭ ap/
ponūtꝰ· dicta a scādēdo id ē ascēdēdo. Hinc ⁊ sca/
belli· q̇ lectis paruis uel sellis ob ascēsū apponūtꝰ.
Scabellū aūt ⁊ suppedaneū dicitꝰ. Nā qđ dicunt
gręci ippodion· dixerūt latini scabellū. ⁊ aliȷ̄ dixe/
rūt suppedaneū· ꝙ sub pedibꝰ sit. Scansilia gradꝰ
sūt vbi honoꝛati in sedibꝰ hęrēt. Sedes dictę· q̄m
apud veteres romanos nō erat vsus accumbēdi.
vnde ⁊ consedere dicebantꝰ. Postea ut Uarro ait
de vita ꝑplꝭi romani· viri discūbere ceperūt· mulie/
res sedere· qꝛ turpis visus ē i muliere accubitus.
Sedes singulari numero ꝓpꝛie regni est· qđ gręce
thronꝰ dicitꝰ. Itē thronū gręci dicūt· nos solium.
Subsellia ꝟo ceteroꝝ cathedrę doctoꝝ. Soliū in
q̇ reges sedēt ꝓpter tutelā coꝛꝑis sui· ꝫm quosdā a
soliditate dictū q̄si solidū· ꝫm alios ꝑ antisticon
q̄si sediū a sedēdo. Uñ ⁊ sella q̄si sedda dicta ē. ⁊
subsellia q̄si subsedia. Sellę curules erāt in quibꝰ
magistratus sedētes iura reddebāt. Dictę aūt cu/
rules· qꝛ apud veteres pꝛętoꝛes ⁊ ꝯsules ꝓpꝫ itine/
ris longinquitatē curru foꝝ ꝓuehebantꝰ. sellę aūt
quę post eos vehebantꝰ quibꝰ sedentes dicere iura
solebant· a curru curules sellę sūt noīatę. Tripo/
des scabelli sūt· habētes tres pedes· ꝫ ⁊ candela/
bꝛa tripoda sūt· qꝛ similiter tres habent pedes.

De vehiculis Cap. XII.

Carrū a cardine rotaꝝ dictū. Uñ ⁊ currꝰ
dicti ꝙ rotas habere videntꝰ. Rota autē
dicta ꝙ ruat. ⁊ rotundū a rota vocatum
Reda genus vehiculi quattuoꝛ rotaꝝ. has antiq̇
retas dicebant. ꝓpꝫ ꝙ haberent rotas. Carpentū
pōpaticū vehiculi genꝰ ē· q̄si carrū pompaticum.
Plaustrū vehiculū duaꝝ rotaꝝ q̇bꝰ onera deferū/
tur. Et dictum plaustrū· qꝛ voluitꝰ. q̄si diceret. pi/
lastrū. Caracuciū vehiculū altissimaꝝ rotarū q̄si
carrū acutū. Capsus carruca vndiqꝫ cōtexta· q̄si
capsa. Pilētū uel pꝛętoꝛiū cōtextū quattuoꝛ rota/
rū vehiculū· q̇bꝰ matrone olim vtebātꝰ. Uirgiliꝰ:
Pilentis matres mollibꝰ. Hoꝛatiꝰ: Plures calo/
nes atqꝫ caballi pascendi ducenda pꝛętoꝛia. Erāt
aūt antea pilēta veneti coloꝛis· nō ut nūc sūt ros/
sati· q̇bꝰ nisi castę matronę vti nō poterāt sic nec
vittis. Basterna vehiculū itineris· q̄si vasterna
mollibus stramentis cōposita· a duobus anima/
libus depoꝛtatur.

De reliquis quę in vsu habentur Cap. XIII.

Baculus a bacho repertoꝛe vitis fertꝰ inuētꝰ.
in q̇ hoīes moti vino inniterētꝰ. sicut aūt
a bacho baculꝰ· ita a baculo bacillus per
diminutionē. Fustes dicti ꝙ pꝛęfixi in terrā stēt
q̇s palos rustici vocāt. q̇bꝰ iuuenes ꝓ criminibꝰ fe
riūtꝰ. Uectes dicti ꝙ manibꝰ vectentꝰ. vnde hostia
saxaqꝫ euellūtur. Foꝛfices ꝫm etymologiā si a fi/
lo dicūtꝰ. f. ponitꝰ ut foꝛfices quę sūt sartoꝛū. Si a
pilo p. ut foꝛpices quę sunt tonsoꝛū. Si ab acci/
piendo c. ut foꝛcipes· eo ꝙ foꝛmū capiāt quę sunt
fabꝛoꝝ· Foꝛmū enī dixerūt antiqui calidū· vnde ⁊
foꝛmosus. Nouacula ferrū subtile satisqꝫ acutū.
Dicta aūt nouacula eo ꝙ inouet faciē. Pecten di/
ctus eo ꝙ pexos capillos faciat atqꝫ compositos.
Calamistrū ē acus quę calefacta ⁊ adhibita· cale/
facit ⁊ intoꝛquet capillos. Unde ⁊ calamistrati
appellantꝰ q̇ comā toꝛquēt. Clauis dicta ꝙ clau/
dat ⁊ aperiat. Catenatū ꝙ capiēdo teneat. Ho/
rologiū· ꝙ ibi hoꝛas legamus· id ē colligamus.
Est enī i solariȷ̄s positū· vbi a clauo ꝑ lineas cur/
rit vmbꝛa. ut quācūqꝫ diei hoꝛā ostendat.

De instrumentis rusticis Cap. XIIII.

Uomer ē dictus ꝙ vi humū eruat· seu ab
euomēdo t̄rā. de q̇ Lucretiꝰ: Uncꝰ ara/
tri: ferreꝰ occulta decrescit vomer i aruis

sumpsitq per detrimẽta fulgorem. Aratrum ab
arando terram vocatũ·quasi araterium. Buris est
curuamẽtum aratri·dictum quasi βουσουρα ꝙ
sit in similitudine caudę bouis. Dentale est ara-
tri pars prima in qua vomer inducit·quasi dens
Cultelli a cultura dicti·eo ꝙ ex ipsis putatiõe ve-
teres in arbore vtebant ⁊ vitę priusq falces cẽnt
repte. Falx ẽ q̃ arbores putant ⁊ vites. Dicta aũt
falx ꝙ hac primũ milites herbam filicẽ solebant
abscidere. vnde ẽ illud: Pax me certa ducis pla-
cidos curuauit in vsus. Agricolę nũc sum·militis
ante fui. Falcastrũ a similitudine falcis vocatum
Est aũt ferramentum curuũ cum manubrio lon-
go ad densitatẽ veprium succidendam. Hi ⁊ run-
cones dicti·quibus vepres secantur·a runcando
dicti. Serrula est pretenuis lamina ferri dentiũ
mordacitate resecãs arbores seu ramos. Rastra
quoq aut a radendo terrã·aut a raritate dentiũ
dicta. Ligones ꝙ terram leuent·quasi leuones.
Scudicia dicta eo ꝙ circa caudicem terram ape-
riat. Et q̃uis eius vsus in reliquis opib⁹ habeat.
nomẽ tñ ex caudice retinet. Hanc alij generaliter
fossoriũ vocant·ꝙ foueam faciat·quasi fouessoriũ
Sarculũ ferrũ fossoriũ est·habens duos dentes
a sarriendo·id est fodiẽdo dictum. Sunt autem
uel simplices uel bicornes. Pastinatum vocant
agricolę ferramentum bifurcũ·quo semina spar-
guntur. Unde etiam repastinari dictę sunt vineę
veteres quę refodiuntur. Cylindrus lapis est te-
res ĩ modũ colũnę·q̃ a volubilitate nomẽ accepit·
de quo Uirgili⁹: Area tũ primũ ingẽti ęquanda
cylindro. ⁊ vertẽda manu. Tribula gen⁹ vehiculi
vnde teruntur frumẽta. ⁊ ob hoc ita vocat. Pa-
la quę ventilabrũ vulgo dicitur a ventilandis pa-
leis noiata. Furcillę dictę eo ꝙ his frumenta cil-
lent·id est mouentur. Unde ⁊ oscilla dicta ab eo
ꝙ cilleant·hoc ẽ moueãt ora. Nam cillere ẽ mo-
uere. Tessere sunt quibus frumentorũ numer⁹ de-
signatur. Trapetũ mola oliuaria. Prelũ trabes
quo vua calcata premitur a premẽdo vocatũ·q̃si
pressoriũ. Lac⁹ prelũ quo premit oleũ q̃ liquat⁹ p-
fluat. ⁊ q̃ ab vuis uel oliuis torquẽdo oleũ vinũq
exigitur. Uerennes a vehere·id ẽ portare noiatę
Qualus corbes colaq prelorũ p quẽ mustũ fluit·
a colando dictus. Fisclum quasi fisculum a colan
do oleũ dictum uel quasi fiscella olei.

De instrumentis hortorũ. Cap. XV.

Rota dicta ꝙ quasi ruat. Est eni machi-
na de qua a flumine aqua extrahit. Lu-
cretius: In fluuio versare rotas atq au-
stra videm⁹. Austra aũt id est rota·ab hauriẽdo
aquas dicta. Gyrgill⁹ dict⁹ ꝙ in gyro vertat. Est
eni lignũ in transuersa pertica mobile ex quo fu-
nis cũ situla uel vtre in puteum dimittitur hau-
riendę aquę causa. Telonem hortulani vocãt li-
gnũ longum quo hauriũt aquas. Et dict⁹ telon a
longitudine. Telon enim dicit iuxta gręcos q̇c-
quid longũ ẽ. Unde ⁊ mustela vocata quasi mus
longus. Hoc instrumentũ hispani ciconiã vocãt·
ꝓpter ꝙ imitetur eiusdẽ nominis auem·leuantis
ac deponentis rostrũ dum clangit. Lupus qui ⁊
canicula ferreus arpax·quia si quid in puteũ de-
cidit·rapit ⁊ extrahit. vnde ⁊ nomẽ accepit. Ar-
pax autem dictus quia arripit. Arpe enim gręce
rapere est.

De instrumentis equorũ Cap. XVI.

Phalerę ornamẽta equorũ sũt. ⁊ ẽ gręcus
sermo. Fręna dicta ꝙ equos fremere co-
gant·uel ꝙ hęc equi frẽdant·id ẽ impri-
mant dentib⁹ ⁊ obmordeant. Unde ⁊ nefrendes
dicti adhuc lactẽtes porculi·ꝙ nõdũ aliq̃d fren-
dant·id est cõminuant dentib⁹. Hinc ⁊ faba fre-
sa quę molita est. Lupati sũt fręni asperrimi. Di-
cti aũt lupati·a lupinis dentib⁹ qui inęquales sũt.
vnde etiã eorũ morsus vehementer obest. Cham⁹
genus asperi fręni: quo caballi supbi coerceri so-
lent·dictus a curuitate. Chamos eni gręci curuũ
dicunt. Habenę ab habendo dictę·ꝙ his equos
habeam⁹ hoc ẽ teneam⁹·vñ ⁊ equi habiles dicti·
Hęc ⁊ retinacula·a retinẽdo lora. Capistrũ a ca-
pite iumentorũ dictũ. Sella a sedendo·quasi sed-
da. Antella quasi antesella·sicut ⁊ postella quasi
postsella. Cingulũ hominũ generis neutri ẽ·nã ani
maliũ genere fęminino dicim⁹ has cingulas. Sa-
gma quę corruptę vulgo salma dicit·a stratu sa-
gorũ vocat. vnde ⁊ caballus sagmarius·mula sa-
gmaria. Capulum·funis a capiendo·ꝙ eo indo-
mita iumenta cõphẽdant. Calcaria dicta quia
in calce hois ligant·id est in pedis posteriori pte
ad stimulandos equos·quibus aut pugnandum
est·aut currendũ ꝓpter pigritiã animaliũ aut ti-
morẽ. Nã ex timore stumuli nuncupati·licz sint
⁊ libidinis stimuli. Strigiles nuncupati·a ter-
gendo·ꝙ his equi tergantur. Character ẽ ferrũ
coloratũ quo note pecudib⁹ inurunt. Character
aũt gręce latine forma dicitur. Cauteriũ dictum
quasi cauturiũ·ꝙ vrat ⁊ ꝓuida sit in eũ seueraq
cautio·ut dũ videt cui⁹ sit·auaricia refrenet. Qð
interdũ ꝓ signo·interdũ ꝓ cura adhibetur·ut vis
morbi ignis ardore siccetur.

Finit liber etymologiarum
Isidori hispalensis episcopi.

Rubrice libri primi de summo bono sancti Isidori hispalensis episcopi.

1	Quod deus summus et incommutabilis sit	Cap. I.
1	Quod immensus et omnipotens sit deus	cap. II.
1	Quod invisibilis sit deus	cap. III.
1	Quod ex creature pulchritudine cognoscitur creator	cap. IIII.
1	Quod ex nostro usu quedam species ad deum referantur	cap. V.
1	Quod ex rerum inferiorum similitudine et humanis motibus figuratur deus	cap. VI.
1	Quod non secundum essentiam sed secundum similitudinem species dicuntur ad deum: neque pro substantie proprietate sed pro efficientiis causarum rerum species in ipso describuntur	cap. VII.
1	Quod deo nulla temporum successio ascribatur	cap. VIII.
2	De temporibus	cap. IX.
2	De mundo	cap. X.
2	Unde malum	cap. XI.
2	De angelis	cap. XII.
3	De homine	cap. XIII.
3	De anima ceterisque sensibus	cap. XIIII.
4	De sensibus carnis	cap. XV.
4	De christo filio dei	cap. XVI.
4	De spiritu sancto	cap. XVII.
5	De lege	cap. XVIII.
5	De ecclesia et heresibus	cap. XIX.
5	De hereticis	cap. XX.
5	De gentilibus philosophis	cap. XXI.
5	De differentia testamentorum	cap. XXII.
6	De symbolo et oratione	cap. XXIII.
6	De baptismo et communione	cap. XXIIII.
6	De septem regulis	cap. XXV.
6	De martyrio	cap. XXVI.
6	De sanctorum miraculis	cap. XXVII.
7	De antichristo et eius signis	cap. XXVIII.
7	De resurrectione	cap. XXIX.
7	De iudicio	cap. XXX.
7	De gehenna	cap. XXXI.
7	De penis impiorum	cap. XXXII.
7	De gloria sanctorum	cap. XXXIII.

Rubrice libri secundi

7	De sapientia	Cap. I.
8	De fide	cap. II.
8	De charitate	cap. III.
8	De spe	cap. IIII.
8	De gratia	cap. V.
8	De predestinatione	cap. VI.
9	De conversis	cap. VII.
9	De primordiis conversorum	cap. VIII.
9	De conflictu conversorum	cap. IX.
9	De remissa conversione	cap. X.
9	De exemplis sanctorum	cap. XI.
10	De compunctione cordis	cap. XII.
10	De confessione peccatorum et penitentia	cap. XIII.
10	De desperatione peccantium	cap. XIIII.
10	De his qui a deo deserunt	cap. XV.
11	De his qui ad delictum post lachrymas revertuntur	cap. XVI.
11	De peccato	cap. XVII.
11	De levioribus peccatis	cap. XVIII.
11	De gravioribus peccatis	cap. XIX.
11	De manifestis occultisque peccatis	cap. XX.
11	De peccati amore	cap. XXI.
11	De peccandi necessitate	cap. XXII.
11	De peccandi consuetudine	cap. XXIII
12	De peccati recordatione	cap. XXIIII.
12	De cogitatione	cap. XXV.
12	De conscientia	cap. XXVI.
12	De intentione mentis	cap. XXVII.
12	De sensibus carnis	cap. XXVIII.
12	De sermone	cap. XXIX.
13	De mendacio	cap. XXX.
13	De iuramento	cap. XXXI.
13	De vitiis	cap. XXXII.
13	Quod ex vitiis vitia et ex virtutibus virtutes oriuntur	cap. XXXIII.
13	De male usis virtutibus	cap. XXXIIII.
13	De simulatis virtutibus	cap. XXXV.
13	De appetitu virtutum	cap. XXXVI.
14	De pugna virtutum adversus vitia	cap. XXXVII.
14	De superbia	cap. XXXVIII.
14	De fornicatione	cap. XXXIX.
15	De continentia	cap. XL.
15	De cupiditate	cap. XLI.
15	De gula	cap. XLII.
16	De ebrietate	cap. XLIII.
16	De abstinentia	cap. XLIIII.

Rubrice libri tertii

16	De flagellis dei	Cap. I.
16	De gemina percussione dei	cap. II.
17	De infirmitate carnis	cap. III.
17	De tolerantia divine correptionis	cap. IIII.
17	De tentationibus diaboli	cap. V.
18	De tentamentis somniorum	cap. VI.
18	De oratione	cap. VII.
19	De lectione	cap. VIII.
19	De assiduitate legendi	cap. IX.
19	De doctrina sine gratia	cap. X.

zo	De supbis lectoribus	cap̄.xi.
zo	De carnalibus lectoribus ꝛ hereticis	cap̄.xii.
zo	De libris gentiliū	cap̄.xiii.
zo	De collatiōe	cap̄.xiiii.
zo	De cōtēplatiōe ꝛ actiōe	cap̄.xv.
zo	De contēptoribus mūdi	cap̄.xvi.
zi	De sanctis q̄ se a consortio seculi sepant	cap̄.xvii.
zi	De preceptis altioribus monachoꝝ	cap̄.xviii.
zi	De tepore monachorū	cap̄.xix.
zi	De humilitate monachi uel opere	cap̄.xx.
zi	De monachis qui curis seculi occupant̄	cap̄.xxi.
zi	De his q̄ a deo mundi amore p̄pediuntur	cap̄.xxii.
zi	De iactantia	cap̄.xxiii.
zz	De hypocrisi	cap̄.xxiiii.
zz	De inuidia	cap̄.xxv.
zz	De simulatione	cap̄.xxvi.
zz	De odio	cap̄.xxvii.
zz	De dilectione	cap̄.xxviii.
zz	De fictis amicis	cap̄.xxix.
zz	De amicitia munere orta	cap̄.xxx.
zz	De concordia maloꝝ	cap̄.xxxi.
z3	De correptiōe fraterna	cap̄.xxxii.
z3	De prepositis ecclesie	cap̄.xxxiii.
z3	De indignis prepositis	cap̄.xxxiiii.
z3	De indoctis prepositis	cap̄.xxxv.
z3	De doctrina ꝛ exemplis prepositoꝝ	cap̄.xxxvi.
z3	De his q̄ bene docent ꝛ male viuūt	cap̄.xxxvii.
z3	De exemplis prauorum sacerdotū	cap̄.xxxviii.
z3	De prepositis carnalib⁹	cap̄.xxxix.
z4	De iracundis doctorib⁹	cap̄.xl.
z4	De superbis doctorib⁹	cap̄.xli.
z4	De humilitate prepositorum	cap̄.xlii.
z4	De doctrine discretione	cap̄.xliii.
z4	De silentio doctoꝝ	cap̄.xliiii.
z4	De prebenda sacerdotali ꝑtectione in plebe	cap̄.xlv.
z4	De disciplina sacerdotis in his qui delinquūt	cap̄.xlvi.
z5	De subditis	cap̄.xlvii.
z5	De prelatis	cap̄.xlviii.
z5	De iusticia principū	cap̄.xlix.
z5	De patiētia principū	cap̄.l.
z5	De delictis principū siue exemplis	cap̄.li.
z6	Qꝫ ꝑncipes legib⁹ teneāt̄	cap̄.lii.
z6	De potestate principum in ecclesia	cap̄.liii.
z6	De iudicibus	cap̄.liiii.
z6	De prauis iudicib⁹	cap̄.lv.
z6	De ꝓbosis ꝛ elat̄ iudicib⁹	cap̄.lvi.
z6	De iudicib⁹ qui acceptione psonaꝝ ꝛ causa amicorū subuertūt iudiciū	cap̄.lvii.
z6	Quib⁹ rebus subuertitur iudiciū	cap̄.lviii.
z6	De falso teste	cap̄.lix.
z6	De causidicis	cap̄.lx.
z6	De oppressorib⁹ paupeꝝ	cap̄.lxi.
z7	De tribulatiōe iustoꝝ	cap̄.lxii.
z7	De amatorib⁹ mundi	cap̄.lxiii.
z7	De diuitijs ꝛ elemosyna	cap̄.lxiiii.
z8	Qꝫ tm̄ in vita est licitū operari bonum	cap̄.lxv.
z8	De metu mortis	cap̄.lxvi.

Laus deo.

In christi nomine incipit liber primus sancti Isidori hispalensis episcopi de sūmo bono.

Qꝫ deus sūmus ⁊ incōmutabilis sit Cap. I.

Summū bonū deus est. quia incōmutabilis est ⁊ corrumpi omnino non potest. Creatura vero bonum ẜ non summū est. q̄ mutabilis est. Et dū sit quidē bonū: nō tn̄ esse potest sūmū. Quid est dei imortalitas nisi eiꝰ incōmutabilitas? Nā ⁊ āgeli ⁊ animę immortales sūt. ẜ imutabiles nō sūt. Ideo solus deꝰ dicit̄ imortalis. q̄ solus incōmutabilis est. Nam anima morit̄ dū deserēte deo de bono i malū mutat̄. sic ⁊ angelꝰ ē mutatꝰ dū deserto deo ē lapsus. Qđ materiā habet vnde existat mutabile est: q̄ de informi ad formā trāsit. Qđ vero nō habet materiam imutabile est. sicut deus vtiqꝫ est. Bene ac substantialiter sūt ista in deo. id est incorruptio. imortalitas. incōmutabilitas. inde ⁊ merito cunctę preponit̄ creaturę. Opus non consilium apud deū credimꝰ mutari. nec variari eū q̄ per varia tpa diuersa precipit. ẜ manens idem incōmutabilis ⁊ ęternus: quid cuiqꝫ congruū esset tempori ab ipsa ęternitate in eius mansit dispositione cōsilij. Nō vsu nostro aliud deū putari aliud pulchritudinē eius atqꝫ aliud magnitudinē ipsius. sicut aliud ē homo aliud pulchritudo eiꝰ q̄ desistēte pulchritudine homo manet. Ac per hoc qui ita intelligit deū corporeū eē credit. dū pulchritudo ⁊ magnitudo dei ipse deus sit. Ideo deus dicit̄ simplex. siue nō amittendo qđ habet. seu q̄ non aliud ē ipse ⁊ aliud qđ in ipso est. Inordinate dici seu conferri vitijs ea quę ordinate in deo sūt. utpote simplicitas quę aliqn̄ dicit̄ pro stulticia ⁊ non est in deo. apud deū vero sūma simplicitas ē. Iuxta hanc regulam ⁊ cętera existimanda sunt.

Qꝫ imensus ⁊ omnipotēs sit deus Cap. II.

Non ideo cęlum ⁊ terram implet deus ut contineāt eū. ẜ ut ipsa potius contineant̄ ab eo. Nec particulatim deus implet oīa ẜ cum sit idem vnus. vbiqꝫ tamen est totus. Nec ita putādus est esse in omnibꝰ deus: ut vnaquęqꝫ res pro magnitudine portionis suę capiat eū. id est maxima maius ⁊ minima minus: dū sit potius ipse totus in omnibꝰ siue omnia in ipso. Omnipotentię diuinę maiestas cūcta potestatis suę immensitate concludit: nec euadendi potentiā eius quis aditū inuenire poterit: q̄ ille omnia circūquaqꝫ cōstringit. Cuncta eni intra diuini iudicij omnipotētiā coartant̄. siue quę continenda sunt ut salua sint. siue quę amputāda sūt. ut pereant. Nullatenꝰ ergo dicimꝰ posse effugere deū quēpiā. Qui eni eū nō habet placatum. nequaq̄ euadet iratū. Immensitas diuinę magnitudinis ista est ut intelligamus eū intra omnia. ẜ non inclusum. extra oīa ẜ nō exclusū. Et ideo interiorem ut oīa cōtineat. ideo exteriorē. ut incircūscriptę magnitudinis suę imensitate oīa concludat. Per id ergo ꝙ exterior est ostendit̄ esse creator. per id vero ꝙ interior. gubernare oīa demonstratur. Ac ne ea quę creata sūt sine deo essent. deus intra oīa est. Verū ne extra deū essent. deus exterior est. ut oīa cōcludant̄ ab eo. De consūmatione alicuiꝰ facti dicitur pfectio. deus aūt q̄ nō est factus. quō est pfectus? Sed hunc sermonē de vsu nostro sumit humana inopia: sicut ⁊ reliq̄ vba. quatenꝰ id qđ ineffabile est utcūqꝫ dici possit. qm̄ de deo nihil digne humanus sermo dicit. Dū localis nō sit deus. localit̄ tn̄ in suis ambulat sanctis. dū de loco in loco predicat̄ ab eis. Nā deus qui nec loco mouet̄ nec tpe in seruis tn̄ suis ⁊ tpe ⁊ loco mouetur. quotiēs ab eisdē localit̄ predicat̄. Dū de deo nec ẜm quantitatem nec ẜm qualitatē nec ẜm situ nec ẜm habitū aut motū aliquid digne dicat̄: Inest tn̄ ei quodāmodo latitudo charitatis q̄ nos ⁊ ab errore colligit ⁊ continet in veritate. Inest ei ⁊ longitudo quā nos longanimiter malos portat donec emēdatos patrię futurę restituat. Inest ei ⁊ altitudo per quā omnē sensum suę scientię imensitate exuperat. Inest ei ⁊ pfundū quo damnandos inferius iusta ęquitate disponens preordinat.

Qꝫ inuisibilis sit deus Cap. III.

Cum de deo loquēs scriptura plerūqꝫ dicit: ecce deus. nō quasi visibilē ostendit. ẜ vbiqꝫ esse presentē significat. Per id qđ dicit: ecce dn̄s. uel ꝙ magnitudinē diuinitat̄ eiꝰ nullus possit sensus attingere etiā nec angelicus. q̄uis vsqꝫ ad parilitatē angelicam humana post resurrectionē natura pficiat: ⁊ ad contemplandū deū indefessa consurgat. videre tn̄ eiꝰ essentiā plene nō valet: quā nec ipsa pfectio angelica in totū attingit scire. ẜm apl̄m qui ait: Pax dei quę exuperat omnē sensū. ut subaudias etiā angelorū. Sola eni trinitas sibi integre nota est. ⁊ humanitas a xp̄o suscepta quę tertia est in trinitate persona. Intelligibiliter quodam miro modo dei essentia sciri potest dū esse credit̄. Opus vero eius qđ vtiqꝫ ęquari ei nō potest ⁊ iudicia a nullo penitꝰ sciunt. Dei secreta iudicia nō posse sensu penetrari uel angelico uel humano. ⁊ ideo q̄ occulta ẜ iusta sunt tantūdē venerari ea opus ē. ⁊ temere nō discutere aut inquirere quis audeat. ẜm apl̄m q̄ ait: Quis eni cognouit sensū dn̄i: aut q̄s consiliariꝰ eiꝰ fuit?

Qꝫ ex creaturę pulchritudine cognoscit̄ creator Cap. IIII.

Sępe ad incorporeā creatoris magnitudinē creaturarū corporea magnitudo comparat̄. ut magna considerent̄ ex paruis ⁊ ex visibilibꝰ inuisibilia ęstiment̄. atqꝫ ex pulchritudine factorū effector operū agnoscat̄. nō tn̄ parilitate consimili ẜ ex quadā subdita ⁊ creata specie boni. Sicut opus uel ars i artificē retorquet laudem. ita rerum creator per creaturam suam laudat̄.

Ex quanto sit excellentior·ex ipsa opis conditiõe monstrat᷑. Ex pulchritudine circũscripte creature pulchritudinẽ suam que circũscribi nequit facit deꝰ intelligi·ut ipsis vestigiis reuertat᷑ homo ad deũ·quibꝰ auersus est·ut qꝛ ꝑ amorẽ pulchritudinis creature a creatoris forma se abstulit·rursum ꝑ creature decorẽ ad creatoris pulchritudinẽ reuertat᷑. Quibusdã gradibꝰ intelligentie ꝑ creaturam ꝓgredit᷑ homo ad intelligendũ deũ creatorẽ id est ab insensibilibꝰ surgẽs ad sensibilia·a sensibilibꝰ surgẽs ad rationabilia·a rationabilibꝰ surgens ad creatorem. Intelligibilia ꝑ se collaudant deũ·irrationabilia ⁊ insensibilia non ꝑ se ȝ ꝑ nos dũ ea considerantes deũ laudamꝰ. Sȝ ideo dicũt᷑ laudare ipsa·qꝛ eandẽ laudẽ eoꝝ ꝑturit causa. Dixerũt antiqui ꝙ nihil tam hebes sit qd nõ sensum habeat in deũ. Hinc est illud ꝙ ex silice duro scintilla excutitur. Et si ignis in saxo·vtriqȝ ibi sensus sentit᷑ vbi se vita nõ sentit.

Qr ex nostro vsu quedam species ad deum referantur Cap. v.

Nostro vsu deus celare dicitur uel dolere. Hoꝝ enĩ motuũ apud deũ ꝑturbatio nulla est·apud quẽ tranquillitas sũma est. Nõ ita ẽ precipitãda mentis sentẽtia ut credamꝰ posse deo furoris uel mutatiõis accedere ꝑturbationem·ȝ ipsam equitatẽ iusticie qua reos punit iracũdiã sacra lectio nominauit·qm̃ qd iudicãtis equũ ẽ·furor est ⁊ indignatio patientis. Ita ergo intelligere opus est ⁊ alias passiões quas de affectione hũana ducit scriptura ad deũ.ut ⁊ iuxta se incõmutabilis sit credẽdꝰ.⁊ tñ ꝓ causaꝝ effectibꝰ ut faciliꝰ intelligat᷑·nostre locutiõis ⁊ mutabilitatis genere appellet᷑. Tam clementer deus humane infirmitati consulit·ut qꝛ eũ sicut ẽ nõ possumus agnoscere: nostre locutionis more seipsum nobis insinuet. Unde ⁊ membroꝝ nostroꝝ qualitatem habere describit᷑ ⁊ passionũ indigna dici de se voluit·quatenꝰ ad sua ꝑ nostra nos traheret.⁊ dum condescendit nobis consurgeremus ei.

Qr ex rerũ inferiorũ similitudine ⁊ humanis motibus figurat᷑ deus Cap. vi.

Multis modis deus ad significandum se hominibꝰ·de inferioribꝰ rebus species ad se trahit·ut qꝛ oĩa videt dicat᷑ oculus.⁊ ꝓpter ꝙ audit oĩa dicat᷑ auris.pro eo autẽ ꝙ auertit᷑ ambulat·ꝓ eo ꝙ expectat stat. Sic ⁊ in ceteris hoꝝ similibꝰ ab humanis motibus trahit᷑ similitudo ad deũ·sicut ẽ obliuiscẽs ⁊ memorãs. Hinc est qd ꝓpheta dicit: Jurauit dñs exercituũ ꝑ animam suã.nõ ꝙ deus animã habeat·ȝ hoc nostro narrat affectu. Et alibi simili figura.⁊ vermis ⁊ scarabeus intelligit᷑. Nec mirũ si vilibꝰ significationibus figuret᷑·qm vsqȝ ad nostraꝝ passionum seu carnis contumelias descẽdisse cognoscit᷑. Nã ⁊ xp̃s agnus nõ ꝓ natura·ȝ ꝓ innocentia.⁊ leo ꝓ fortitudine nõ ꝓ natura.⁊ serpens ꝓ morte ⁊ sapientia nõ ꝓ natura scribit᷑. Nã ⁊ ĩ ꝓpheta plastri portantis fenũ species ducit᷑ ad deũ. Et hec omnia ideo ꝑ figuram christus·quia nihil ẽ eorum ad ꝓprietatẽ substãtie eius·quẽ reuera iuxta ꝓpriã substantiã inuisibilẽ esse ⁊ incorporeũ cõstat.

Qr nõ ẜm essentiam ȝ ẜm similitudinẽ species dicunt᷑ ad deũ·neqȝ pro substantie proprietate ȝ ꝓ efficientiis causarũ rerũ species in ipso describunt᷑ Cap. vii.

Plerũqȝ de corporibus ad deũ sumuntur qualitatum species·que tamen in deo nõ sunt·quia in propria natura incorporeus est ⁊ incircũscriptus. Sȝ ꝓ efficientiis causaꝝ rerum in ipso species scribunt᷑·dum nõ ẜm essentiã sed ẜm similitudinem species dicuntur ad deum·neqȝ pro substantie proprietate ȝ pro efficientiis causarum. Unde ⁊ creditur deum nũqȝ visibiliter hominibus apparuisse·nisi ꝑ assumptã creaturaꝝ speciem. Fallunt᷑ quidam stultorum dum legunt ad imaginem dei factum esse hominẽ·arbitrantes deum esse corporeum·dum nõ caro id est corpus·ȝ anima id est spiritus dei imaginẽ habeat. Nõ ergo esse corporis formam in deo credamus·qui hominem ad imaginẽ suam fecit·qꝛ mentem nõ carnem ad similitudinem suã creauit. Cogita igitur quale corpus habeat veritas.⁊ dum nõ inueneris·hoc ẽ deus. Facies dei in scripturis sanctis nõ caro ȝ diuina cognitio intelligitur·ea ratione qua per faciẽ conspectã quisqȝ cognoscitur. Hoc enim in oratione dicit᷑ deo: Ostende nobis faciẽ tuam.ac si dicat᷑.da nobis cognitionẽ tuã. Os dei vnigenitus eius est. Nam sicut ꝓ verbis que per linguam fiunt sepe dicimꝰ·illa ⁊ illa lingua·ita ⁊ pro verbo os dei ponitur·quia mos est ut verba ore formentur. Et si volueris genere locutionis illo demonstrare quo is qui efficit per id qd efficitur nominatur·bene os pro verbo ponis sicut linguã ꝓ verbis·sicut manꝰ ꝓ litteris. Vestigia dei sunt quibus nunc deus per speculũ agnoscitur. Ad perfectum ꝟo omnipotẽs reperit᷑·dum ĩ futuro facie ad faciem quibusqȝ electis presentabitur·ut ipsam speciem contemplent᷑·cuius nunc vestigia comprehendere conantur.⁊ hoc est ꝙ ꝑ speculum videri deus dicit᷑·sic ⁊ cetera.

Qr deo nulla temporum successio ascribatur Cap. viii.

Omnia tempora precedit diuina eternitas·nec in deo preteritũ presens futurũve aliqd credit᷑·ȝ oĩa presentia in eo dicunt᷑·qꝛ eternitate sua cũcta complectit᷑. Alioquin mutabilis est deus credendus si ei successiones temporum ascribunt᷑. Si semper aliqua essent cũ deo tempora·nõ esset tempus ȝ esset eternitas·nec mutarent᷑ tempora·ȝ starent. Presens preteritũ ⁊ futurum·nostrum est habere·nõ dei. Verbi causa·dicimus ꝓ presenti·teneo codicẽ·pro preterito tenui·pro futuro tenebo. Uniuersitatem vero deus tenet.⁊ pro tenuit ⁊ tenebit tenet dicitur. Sed nec ipsorum angelorũ discessio accessiove est tem-

porum. Nam duas esse in creaturis res quibus
vicissitudo tempoꝝ nõ valet· angelis scilicȝ pro/
pter ꝙ incõmutabili inherent creatori· siue mate/
rię illi informi pri⁹ ꝙ̃ ex ea omnia ista quę tpaliter
iam voluunẗ formarenẗ· nec ipsi vtiqȝ valebat tẽ/
pus. Tempus igiẗ nõ ad eas creaturas quę super
cęlos sũt· ȝ ad eas quę sub cęlo sũt ptinere cogno/
sciẗ. Nõ eni angelis accedunt tpa uel succedũt· ȝ
nobis q̇ sub cęlo versamur in hoc infimo mũdo.

De temporibus Cap. IX.

Nulla ante principiũ mũdi fuisse tpa ma/
nifestum est· q: dũ sit ipsum temp⁹ crea/
tura· in principio cũ mũdo factũ esse cre/
dendũ est. Jdeo ergo principiũ diciẗ ꝙ ex ipso cę/
pit rerũ vniuersaꝝ exordiũ. Nullũ spaciũ corpo/
raliter habẽt tpa· q: ante abscedũt pene ꝙ̃ veniãt
Jdeoqȝ in rebus nullus status ẽ tempoꝝ· q: cele/
ri creaturę motu mutanẗ. Nec centũ anni vnum
temp⁹ ẽ· nec vnus ann⁹ vnũ temp⁹ ẽ· nec vn⁹ men/
sis vnũ temp⁹ est· nec dies nec hora· q: dũ hęc oĩa
pticulis accedũt suis ⁊ decedunt: quõ vnũ dicen/
dũ ẽ qd̄ nõ simul est? Utrũ sit pręteritũ futurũve
tempus sicut pręsens· querendũ est. Et si est· scire
oportet qualiẗ aut vbi est· sed aduerte ꝙ cuncta ⁊
futura ⁊ pręterita ⁊ pręsentia in animo poti⁹ sunt
requirẽda. Tria ista pręterita pręsentia ⁊ futura
in animo tm̃ ineniri possũt· pręterita reminiscen/
do· pręsentia cõtuendo· futura expectando. Spe/
ramus igiẗ aduenientia· intuemur pręsentia· reco/
limus transeũtia. Hęc nõ ita in deo sũt· cui simul
omnia adsunt.

De mundo Cap. X.

Mundus ex rebus visibilib⁹ ȝ tm̃ inuesti/
gabilibus constat. Homo aũt ex rerum
vniuersitate cõposit⁹· alter in breui quo/
dãmodo creatus est mũdus. Ratio mũdi de vno
considerãda est hoie. Nã sicut p dimẽsiones ęta/
tũ ad finẽ homo vergit· ita ⁊ mũdus p hoc ꝙ di/
stẽdiẗ tpe deficit· q: vnde homo atqȝ mũdus cre/
scere videẗ· inde vterqȝ minuiẗ. Frustra diciẗ per
tanta retro tpa deo vacanti nouã ꝓ mũdo faciẽ/
do ortam fuisse cogitationẽ· qñ in suo ęterno ma/
neret consilio hui⁹ mũdi constructio. Nec temp⁹
ante principiũ ȝ ęternitas fuit. Temp⁹ ṽo a sub/
stitutione creaturę· nõ creatura cępit a tpe. Qui/
dã aiũt: Quid faciebat deus anteꝙ̃ cęlũ faceret?
Cur noua volũtas in deo ut mũdũ cõderet orta
est? Sȝ noua volũtas in deo exorta nõ est· q: ⁊ si
in re mũdus nõ erat· in ęterna tm̃ ratione ⁊ consi/
lio semp erat. Dicũt quidã· quid subito voluit de⁹
facere mũdũ quẽ ante nõ fecit? volũtatẽ dei imu/
tari arbitrãtes q̇ aliqñ voluit qd̄ aliqñ nõ voluit
Quibus respondendũ est. Volũtas dei deus est·
q: nõ ipse aliud ẽ· aliud volũtas ei⁹. sȝ hoc est illi
velle· qd̄ ipse est. Et qd̄ ipse est· vtiqȝ ęternũ ⁊ in/
cõmutabile ẽ. hoc est ergo volũtas eius. Mate/
ries ex qua formatus est mũdus· origine nõ tem/
pore res a se factas pręcessit· ut sonus cantũ· prior

eni est sonus cantu· q: suauitas cantilenę ad sonũ
vocis· nõ son⁹ ptinet ad suauitatẽ· ac p hoc vtrũqȝ
simul sunt· ȝ ille ad quẽ ptinet cantus prior est· id
est sonus. Materia ex qua cęlum terraqȝ formata
est· ideo informis vocata est· q: nõdum ex ea for/
mata erant quę formari restabãt. Uerũ ipsa ma/
teria ex nihilo facta erat. Aliud est aliquid fieri
posse· aliud fieri necesse esse. Fieri necesse· est quod
deus naturis inseruit. Fieri aũt posse· ẽ qd̄ extra
cursum inditũ naturaꝝ creator ut faceret quãdo
voluit sibi reſuauit. Nõ ex hoc substãtiã habere
credendę sũt tenebrę· q: dicit dñs p ꝓphetã: Ego
domin⁹ formãs lucẽ ⁊ creans tenebras. sed quia
angelica natura quę nõ est pręuaricata· lux diciẗ.
illa aũt quę pręuaricata est· tenebraꝝ noie nũcu/
patur. Unde ⁊ i principio lux a tenebris diuidiẗ.
Sȝ quia ⁊ hos ⁊ illos deus creauit· ideo dicitur:
Formans lucẽ ⁊ creans tenebras. Uerũtamẽ bo/
nos angelos nõ tm̃ creans ȝ etiã formãs· malos
ṽo creans tm̃ nõ formans. Hoc ⁊ de hominibus
bonis malisqȝ accipiendum est. Post ãnumeratã
cęli terręqȝ creaturam ideo nominaẗ i genesi spi/
ritus sanctus. ut q: supferri eum dici oportebat
ante illa nominareẗ; quoꝝ creator spirit⁹ sanctus
supferri diceret· qd̄ ⁊ apl's indicat· dũ supeminẽtẽ
viam charitatis demõstrat. Jdeo supferri aquis
sanctus diciẗ spiritus· q: donũ est dei· in quo sub/
sistentes requiescimus· atqȝ ꝓtegendo nos supferẗ
nobis. Unaquęqȝ natura suo põdere nitiẗ. Jgnis
aũt ⁊ oleũ merito supiora semp appetũt· q: p ipso/
rum figurã supferri vniuersę creaturę spirit⁹ san/
ctus ꝓbatur. Dies prior fact⁹· angeli sunt: quorũ
ꝓpter vnitatẽ insinuandã non dies primus ȝ dies
dictus est vnus. Et idcirco ipse repetitur semp in
executiõe creaturę. Qua dies hȝ ẽ natura angelo/
rũ qñ creaturã ipsam cõtemplabaẗ quodãmodo
vesperascebat· nõ aũt pmanendo in eius creaturę
contuitu ȝ laudẽ eius ad deũ referens· eãqȝ me/
lius in diuina ratione conspiciẽs continuo mane
fiebat. Si ṽo pmaneret neglecto creatore i crea/
turę aspectu· iã nõ vespera· ȝ nox vtiqȝ fieret. Dũ
se creatura melius i deo ꝙ̃ i seipsa nouerit· ipsa sui
cognitio quę maior in deo est dies ⁊ lux diciẗ. Co
gnitio ṽo sua in seipsa ad compensationẽ cogni/
tionis illius quę est in deo quia longe inferior est
vespera nominaẗ. Jdeoqȝ post vesperã mane fie/
bat. Quia dũ suã in se cognitionem sibi satissfa/
cere nõ agnosceret· ut se plenius nosse potuisset ad
deum sese referebat creatura i quo se diem agno/
scendo melius fieret. Non sic queãdmodum nos
transitorie dicim⁹ fiat aliquid· sic deus dixit: Fiat
cęlum in principio. Jllud enim sempiterne i ver/
bo vnico dictum est. Si transitorie dictum est a
deo fiat· erat vtiqȝ creatura aliqua· vnde iã talis
fieret vox. Sȝ q̇a anteꝙ̃ diceret fiat· nulla extitit
creatura· ipsum fiat qd̄ dictũ est i ęternitate ver/
bi nõ in vocis sono enunciatum est. Non septies
a deo visa septiesqȝ laudata ẽ creatura quę anteꝙ̃

fieret perfecte ab illo est visa: sed dum nos singula videntes laudamus· tanq̄ ipse videat laudetqꝫ per nos· sicut illud: Nō estis vos qui loquimini ꝫ spūs patris vrī q̄ loq̄t̄ i vobis. Proinde sic̄ ipse ꝑ nos loquit̄· ita videt ⁊ laudat ꝑ nos sed ꝑ se perennit̄ ac sempiterne videt· ꝑ nos ṽo tēporaliter. Attende vniuersaliter creaturā in ꝓncipio valde bonam vocari· singulariter ṽo tm̄ bonam. Quia ⁊ membra corporis cum sint singula bona· maius tamen bonum faciunt dum singula omnia valde bonum corpus efficiūt. Decor elementorū omniū in pulchro ⁊ apto consistit. sed pulchrum est quod ꝑ seipsum est pulchrū· ut homo ex anima ⁊ membris omnibus constans. Aptum ṽo est ut vestimentū ⁊ victus. Ideoqꝫ hominem dici pulchrum ad se· q̄a nō vestimēto ⁊ victui ē homo necessarius ꝫ ista homini. Ideo aūt illa apta· quia nō sibi sic̄ homo pulchra· aut ad se ꝫ ad aliud· id ē ad hominem accōmodata nō sibimet necessaria. Hoc ⁊ de ceteris elementorū naturis dicendū. Cuncta que sunt ⁊ facta sunt· mira valde sunt ꝫ consuetudine viluerūt Ideoqꝫ sic diuina scrutare opera ut semꝑ ea cogites imensa.

Unde malum Cap. xi.

Malum a diabolo nō est creatum ꝫ inuentum. ⁊ ideo nihil est malū· quia sine deo factum est nihil. Deus aūt malum nō fecit· nō quia alicubi aut aliquādo erat malū vnde fieret diabolus ꝫ quia vitium ē· dum esset angelus bonus· suꝑbiendo factus est malus. ⁊ ideo recte dicit̄ ab eo inuentū malum. Nullā esse creaturam mali constat· quia natura omnis aut incōmutabilis est ut deus· aut cōmutabilis ē ut creatura. Malum ṽo ideo natura nulla ē· quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitiosam. Quod dum discedit· natura manet. ⁊ malum qđ inerat nusq̄ est. Ex eo quod vitium nocet nature agnoscit̄ vitiū naturā nō esse· quia nihil qđ naturale est nocet. Dum natura bona damnatur ꝓpter voluntatē malam· ipsa voluntas mala testis est nature bone· que intantū testat̄ eam esse bonā· ut illam deus ꝓ malo nō relinquat inultam. Credit̄ ab hereticis mentem a deo· vitia a diabolo fuisse creata· vnde ⁊ ab ipsis due nature bona ⁊ mala putant̄. Sed vitia natura nō sunt. ⁊ dum vere a diabolo sint· nō tamen creata sunt. Quā ob causā permiserit deus mala oboriri statim nisi ut ex contrariis malis bone nature decor emineret? Modus iste etiā in verbis esse comperitur. Qui mod⁹ antitetha grece dicit̄· qđ latine oppositū uel contrapositum nominat̄. Et fit pulchra locutio quando mox contraria prosperis ꝓferunt̄. Ita ⁊ in rebus ꝑmixtum est malum· ut nature bonū ad compationem excelleret mali. Fecit deus omnia valde bona· nihil ergo natura malum· quando ⁊ ipsa que in creaturis videntur esse penalia si bene vtant̄ ⁊ bona ⁊ prospera sunt· si male vtantur nocent. Ita ergo pēsanda est creatura ex nostro vsu nō bona. nā ex sua natura valde bona. Si radas superciliū hominis paruam rem demis· ꝫ totius corporis ingeris feditatem. Ita ⁊ in vniuersitate creature est· si extremum vermiculum natura malum dixeris· vniuerse creature iniuriā facis. Cuncta mala ꝑ peccatum primi hominis ꝓ pena sunt translata in vniuersum genus humanū. Proinde quecūqꝫ vident̄ mala partim nobis seuiūt origine partim culpa. Mala dicunt multa i creaturis ꝑuersi· ut ignē quia vrit· ut ferrū quia occidit· ut feram quia mordet· ꝫ cōmoda ipsorum nō intendēs homo accusat in illis quod sibi debet potius imputare; cuiqꝫ ꝓ peccato ista effecta sūt noxia que illi omni ex parte fuerūt ante peccatū subiecta. Nostro vitio nō sua natura nobis mala sūt ea que nobis nocent. Nam lux cū sit bona· infirmis oculis noxia est. ⁊ tūc oculorum vitium non lucis est. sic ⁊ cetera. Cum creaturarum stimulis ⁊ elementorum aduersitatibus homo verberatur peccati hoc exigente pena ut deo suꝑbiens homo ea que infra ipsum sunt patiatur aduersa. Unde ⁊ in sapientia legit̄ pro deo. Pugnabit cum eo orbis terrarꝫ contra insensatos. Merito ergo peccatorꝫ hoc actum est ut naturaliter prospera mutent̄ homini in aduersa. Unde ⁊ salomon dicit: Creatura exardescit in tormentū aduersus iniustos. ⁊ lenior est ad benefaciendū his qui in deo confidūt. Nō erit caro subiecta anime nec vitia rationi· si animus nō est subditus cōditori. Tūc autē recte subijciunt̄ nobis omnia que sub nobis sūt· si nos subijcimur ei a quo nobis illa subiecta sunt. Nam ⁊ que vidētur subiecta esse ei qui deo subiect⁹ nō est· ille potius subijcit̄ eis qui suā voluntatē subiugat amori eorū que sibi eē subiecta existimat.

De angelis Cap. xii

Angelorum nomen· officij est nō nature. Nam ꝫm naturam spiritus nuncupant̄ Quando enim de celis ad annunciandū hominib⁹ mittunt̄· ex ipsa annūciatione angeli nominant̄. Natura enim spiritus sūt. Tūc autē angeli vocant̄· quādo mittunt̄. Natura angelorum mutabilis est· quia inest illis mutabilitas in natura· ꝫ facit eos incorruptos charitas sempiterna. Gratia dicimus nō natura esse incōmutabiles āgelos. Nā si natura incōmutabiles essent diabolus nō vtiqꝫ cecidisset. Mutabilitati itaqꝫ nature suffragat̄ in illis cōtēplatio creatoris· inde ⁊ priuatus est apostata angelus dum fortitudinē suam nō a deo· ꝫ a se voluit custodiri. Ante omnē creaturam angeli facti sūt dum dictū est fiat lux. De ipsis enim dicit scriptura: Prior omniū creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando luci eterne. Sapientia vero dicūtur· ingenite inherendo sapientie. Et dum sint mutabiles natura· nō tamen sinit eos contemplatio mutari diuina. Ante omnē creaturam mundi creati sūt angeli. Et ante omnē creationē angelorū diobolus

conditus est·sicut scriptū est. Ipse est principium
viarū dei. Unde ⁊ ad comparationē angelorum
archangelus appellatus est. Prius enim creatus
extitit ordinis prelatione nō temporis quātitate.
Primatū habuisse inter angelos diabolum excel/
lentia prelationis·ex qua fiducia cecidit·ita ut si/
ne reparatione laberet. Cuius prelationis excel/
lentiam ꝓpheta his verbis annūciat: Cedri non
fuerunt altiores illo in paradiso dei. Abietes nō
adequauerūt sūmitatē illius. Omne lignū para/
disi nō ē assimilatū illi: quoniā speciosiorem fecit
eū deus. Distat conditio angeli a conditione ho/
minis. homo eni ad dei similitudinem conditus
est·archangelus ṽo qui lapsus est·signaculū dei
similitudinis appellatꝰ est·testante dño per Eze/
chielē: Tu signaculum similitudinis plenus sa/
piētia ꝑfectus decore ī delitijs paradisi dei fuisti.
Quanto enim subtilior ē eius natura·tanto ple/
nius extitit ad similitudinē diuine virtut̃ expressa.
Prius de celo cecidisse diabolum ꝙ homo conde/
ret. Nam mox ut factus est in supbiam erupit. ⁊
precipitatus de celo est. Nam iuxta veritatis te/
stimoniū·ab initio mendax fuit ⁊ in veritate non
stetit·quia statim ut factus est cecidit. Fuit quidē
in veritate conditus·ſ; nō stando confestim a ve/
ritate est lapsus. Uno supbie lapsu dum deo per
tumorē se conferūt. ⁊ homo cecidit ⁊ diabolꝰ. Sʒ
homo reuersus ad penitentiā deo se inferiorē esse
cognouit. Diabolus ṽo nō solum in hoc conten/
tus ꝙ se deo equalem existimans cecidit·insuper
etiā supiorem deo se dicit·ſm apli dictum: qui ait
de antichristo. Qui aduersat̃ ⁊ extollit̃ supra oē
quod dicit̃ deus aut quod colitur. Diabolus ideo
nō petit veniam·quia nō compungit̃ ad peniten/
tiam. Membra ṽo eius sepe per hypocrisim de/
precant̃·qd tamen ꝓ mala conscientia adipisci nō
merent̃. Discat humana miseria ꝙ ea causa citius
ꝓuocet̃ deus prestare veniam dum infirmo com/
patit̃ homini·qꝛ ipse homo traxit ex parte infe/
riore infirmitatem peccandi·hoc ē ex carne·qua
inclusa anima detinet̃. Apostate ṽo angeli ideo
veniam nō habent·qꝛ carnalis fragilitatis nulla
infirmitate grauati sunt ut peccarent. Hoies aūt
post peccatū idcirco reuertunt̃ ad veniam·ꝓpter
ꝙ ex lutea materia pondus traxerūt infirmitat̃.
Ideoqʒ ꝓ infirma carnis conditione reditus pa/
tet homini ad salutem·sicut ⁊ psalmus dicit: Ipse
scit figmentū nostrum. Memēto domine ꝙ ter/
ra sumus. Et iterum: memorare inquit que mea
substantia. Postꝙ apostate angeli ceciderunt·
ceteri perseuerantia eterne beatitudinis solidati
sūt. Unde ⁊ post celi creationem in principio re/
petit̃·fiat firmamentum: Et vocatum est firma/
mentum celum. nimirū ostendēs ꝙ post angelo/
rum ruinam hi qui ꝑmanserūt firmitatē merue/
runt eterne ꝑseuerantie ⁊ beatitudinis quā antea
minus acceperant. Unde oportet agnosci ꝙ ma/
lorum iniquitas sanctorū seruiat vtilitati. Quia
vnde mali corruūt·inde boni ꝓficiunt. Bonorum
angelorum numerus·qui post ruinam angelorum
malorū est diminutus·ex numero electorū homi/
num supplebit̃·qui numerus soli deo est cognitus.
Inter angelos distātia potestatū est. ⁊ ꝓ graduū
dignitate ministeria eisdem sunt distributa·alijqʒ
alijs preferunt̃·tam culmine potestatis ꝙ scientia
virtutis. Subministrant igit̃ alij aliorū preceptis
atqʒ obediunt iussis. Unde ⁊ ad ꝓphetam Zacha/
riam angelus angelum mittit. ⁊ quecūqʒ annun/
ciare debeat precipit. Nouē esse distinctiones uel
ordines angelorum sacre scripture testātur·id est
angeli·archangeli·throni·dominationes·virtu/
tes·principatus·potestates·cherubin ⁊ seraphin.
Horū ordinum numerū etiam Ezechiel propheta
describit sub totidem nominibꝰ lapidum cum de
primatu apostate angeli loqueret̃: Omnis inquit
lapis preciosus operimentū tuum. Sardius ⁊ to
pazius ⁊ iaspis chrysolithꝰ. ⁊ onyx ⁊ berillus·sa/
phirus·carbunculus ⁊ smaragdus. Quo nume/
ro lapidum ipsi ordines designati sunt angelorū·
quos apostata angelus ante lapsū quasi in vesti/
mento ornamenti sui affixos habuit·ad quorum
comparationem dum se clariorem cunctis aspexit
confestim intumuit ⁊ cor suum ad supbiam eleua/
uit. Angeli semꝑ in deo gaudēt nō in se. Malus
ṽo ideo est diabolus·quia nō que dei·sed que sua
sunt requisiuit. Nulla autem maior iniquitas ꝙ
non in deo ſ; in se velle quēpiam gloriari. Angeli
in verbo dei cognoscunt omnia anteꝙ in re fiant
⁊ que apud homines adhuc futura sunt·angeli
iā reuelante deo nouerūt. Preuaricatores ange/
li etiam sanctitate amissa·nō tamen amiserūt vi/
uacem nature angelice sensum. Triplici eni mo/
do scientie acumine vigent·id est subtilitate na/
ture·experientia temporum·reuelatione superio/
rum potestatū. Quotiens deus quocūqʒ flagello
huic mūdo irascitur·ad ministeriū vindicte apo/
state angeli mittunt̃: qui tamen diuina potestate
coercentur ne tantū noceant quantum cupiunt.
Boni autem angeli ad ministerium salutis hu/
mane deputati sunt·ut curas administrent mūdi
⁊ regant omnia iussu dei·testāte apostolo: Nōne
omnes inquit sunt administratorij spiritus ī mi/
nisterium missi·propter eos qui hereditatem ca/
piunt salutis? Angeli corpora ī quibus homini/
bus apparent de superno aere sumunt: solidamqʒ
speciem ex celesti elemento induūt ꝑ quam huma/
nis obtutibus manifestiꝰ demonstrent̃. Singule
gentes prepositos angelos habere credunt̃·quod
ostenditur testimonio angeli danieli loquentis:
Ego inquit veni ut nunciarem tibi ſ; princeps re
gni persarū restitit mihi. ⁊ post alia. Nō ē q̄ me
adiuuet nisi michael princeps noster. Itē omnes
homines angelos habere probant̃·loquente dño
in euangelio. Amen dico vobis·quia angeli eorū
semꝑ vident faciē patris mei qui est in celis. Un/
de ⁊ petrus in actibus apostolorum cum pulsaret

ianuam·dixerūt intus apostoli: Nō est petrus ſʒ
angelus eius est. Si deū angeli contuent ⁊ vidēt
cur petrus apl'us dicit: in quem desiderāt angeli
dei cōspicere: Itē si eū nō contuent nec vident:
quō iuxta sententiā dn̄i·angeli eoꝝ semꝑ vidēt fa
ciem patris qui est in cęlis: Sʒ bene vtrūqꝫ est.
Nam veraciter credimus ꝙ deū angeli ⁊ vident
⁊ videre desiderant. ⁊ habēt ⁊ habere festinant.
⁊ amant ⁊ amare nitūt. Si eni sic videre deside/
rāt ut effectu desiderij nō ꝑfruant·desideriū h' ne/
cessitatē habet. necessitas ista pęnalis est. ſʒ bea/
tis angelis omnis pena longe est·q: nunꝙ simul
pena ⁊ beatitudo cōueniūt. Rursum si eos dici/
mus dei visione satiari·satietas fastidiū habere
solet. ⁊ scimus illos dei visionē quā ⁊ desiderant
fastidire nō posse; quid ergo est nisi ut miro mo/
do simul vtrūqꝫ credamus·q: ⁊ desiderant ⁊ sa/
tiant: Sʒ desiderāt sine labore. ⁊ satiant sine fa/
stidio. Ne enim sit i desiderio necessitas·deside/
rantes satiant. Et iterū ne sit in satietate fastidiū
satiati desiderāt. Vident ergo angeli faciē patris
ꝑ satietatem·sed quia satietas ista fastidiū nescit·
angeli desiderant in eo prospicere semꝑ. Vbicūqꝫ
in scripturis sanctis ꝓ deo angelus ponit·nō pa/
ter·nō spūs sanctus·ſʒ ꝓ incarnationis dispensa/
tiōe solus filius intelligit. Ante dominicę incar/
nationis aduentū discordia inter angelos ⁊ ho/
mines fuit. Veniēs aūt xp̄s pacem in se ⁊ angelis
⁊ hominib' fecit. Eo quippe nato clamauerūt an/
geli. In terra pax hominib' bonę volūtatis. Per
incarnationē igit christi nō solū deo reconcilia/
tus est homo·veꝝ etiā pax inter homines ⁊ an/
gelos reformata est. Discordia igit ante aduentū
xp̄i hominū ⁊ angeloꝝ fuisse ꝑ id maxime agno/
scit. ꝙ salutati in veteri testamento ab hominib'
angeli·despiciūt se salutari ab eis. qō in nouo te/
stamento a iohanne factum nō solum reuerenter
angelus suscipit·veꝝ etiam ne faciat interdicit.
Ob hoc homo in veteri testamento despicit nec
resalutatur ab angelo·eo ꝙ homo adhuc nōdum
transisset in deum. Suscipitur autē homo a deo
⁊ reuerenter salutatur ab angelo. Nam ⁊ mariā
angelus gabriel legitur salutasse. ⁊ iohanni ange/
lum salutanti ab eodem angelo dicit. Vide ne fe/
ceris·conseruus enim tuus sum ⁊ fratrū tuorum.
Per quod agnoscit ꝑ incarnationem dominicam
pacem hominibus fuisse ⁊ angelis redditam.

De homine Cap. XIII.

Omnia sub cęlo ꝓpter hominē facta sunt
homo aūt ꝓpter seipsum. Inde ⁊ omnia
ꝑ figuram ad eius similitudinē referunt.
Cōmunia homini omnia naturalia esse cū omni/
bus rebus quę constant. ⁊ i hoīe oīa cōtineri·atqꝫ
in eo omniū rerū naturā consistere. Vniuersita/
tis creaturę homo magna quędā portio est·tan/
toqꝫ gradu est cęteris excellētior quanto imagini
diuinę vicinior. Quātū cęteris creaturis pręstet
homo dignitate virtutis·ex ipsa reuerentia discit
creationis·dum ꝑ omnia dixit deus: fiat. ⁊ facta
sunt. Creare ṽo hominem quadam ęterni consi/
lij deliberatione voluit·dicens: Faciamus homi/
nem ad imagnem ⁊ similitudinem nostrā. Quia
enim boni sumus naturaliter conditi·culpę quo/
dāmodo merito cōtra naturā mali sumus effecti.
Sicut pręsciuit de' hominē peccaturū·ita ⁊ pre/
sciuit qualiter illum ꝑ suam gratiā repararet·qui
suo arbitrio deperire potuisset. Originalit adam
⁊ eua simul creati sunt·specialiter ṽo postea mu/
lier de latere viri formata est. Pariter ergo con/
diti sunt vtriqꝫ rationis ordine·nō pariter tem/
poris vnitate. Vir ad imaginem dei fact' ē·mu/
lier ad imaginem viri formata est. vnde ⁊ illi le/
ge naturę subiecta est. Item vir ꝓpter semetipsum
factus est·mulier ad adiutorium viri creata est.
Homo propter peccatum tunc traditus ē diabo/
lo·quando audiuit: terra es ⁊ i terram ibis. Tūc
enim dictū est diabolo: terrā manducabis. Vn/
de ⁊ propheta ait serpenti: puluis panis eius.
Serpens enim diabolus est·puluis impij. ⁊ ipsi
sunt cibus diaboli. Quia praua volūtate ad ima
collabimur· recte ad bene agendum cum labore
consurgimus. qō nō ita esset si delectatio flagitiū
primorum hominū nō persuasisset·quibus ad be/
ne viuendum tantū velle sufficeret ⁊ sine difficul/
tate statim actio obtemperaret. Diuisio ⁊ pugna
ut sit in hoīs animo pęna pc̄ti ē ex primo homi/
ne in omnes eius filios propagata·ut qui voluit
cum deo esse vnitus·esset in seipso diuisus. ⁊ q̄ im/
perāti domino noluit esse subiect'·fieret sibimet/
ipsi rebellis atqꝫ contrarius. Vnde nec sibi pote/
rit subiugari si prius deo non fuerit subiugatus.
sibiqꝫ seruiet nolens q̄ deo noluit volens. Quā va/
rie ꝑ diuersa humanū defluxit genus·dum se ab
vna stabili sempqꝫ manente diuinitatis solidita/
te subtraxit. Nā dū opus qō libet appetit·quasi
ibi iam requiem mentis infigit. Sʒ dum ei non
sufficit·mutata itentiōe ad alias atqꝫ alias actio/
nes transit·dumqꝫ ꝑ diuersa requiē solidā quę/
rit nec inuenit·in labore miser ⁊ varietate viuit ⁊
vacu' a requie manet. Quis eadē mutabilitas nō
sit homini concreata·ſʒ ꝓ merito primę pręuari/
cationis illi accesserit·iam tamen naturalis facta
est·q: originaliter a primo homine sicut ⁊ mors
in omnes homines transijt.

De anima cęterisqꝫ sensibus Cap. XIIII.

Vita corporis aīa·vita animę deus ē. Et
sicut corpus mortuum est sine anima·ita
anima mortua est sine deo. Anima ho/
minis nō est homo·ſʒ corpus qō ex humo factum
est·id tm̄ homo est. Inhabitando autem in cor/
pore anima·ex ipsa participatione carnis homi/
nis nomē accepit·sicut apostolus interiorem ho/
minem dicit animam·non carnem conditam esse
ad dei imaginem. Male ergo a quibusdā credi/
tur animā hoīs esse corporeā·quę ꝑ id ad dei ima/
ginē facta est ut si nō incōmutabilis ut de' esset·tm̄

incorporea ut deᵘˢ existeret. Sicut angeli ita ⁊ ani-
mę. Habent enim initium. finem vo nullū. Nā
quędam in rebus temporalia sūt. quędam ꝑpetua
quędam vo sempiterna. Temporalia sunt quibꝰ
inest ortus ⁊ obitus. Perpetua quibus ortus. non
terminus. Sempiterna quibꝰ nec ortus nec ter-
minus. Animam nō esse partem diuinę substan-
tię uel naturę. nec esse eam prius ꝙ corpori misceatᷣ
sed tunc eam creari quando ⁊ corpus creatur cui
admisci videtur. Philosophoꝝ sententię dicūt esse
animā prius ꝙ nascatur in corpore. Qḋ verū esse
nullis approbatur indicijs. Nā vtrū antea fuisse-
mus. nec ipsi nouimꝰ. nec quis hominū dicat ha
bemus. Nō est ergo quęrendū qḋ querendo ma-
gis est irridendum. Gentiles ⁊ heretici de ani-
ma disputare conantur. sed quomodo de illa ali-
quid recte sentire possūt: qui auctorem ad cuius
imaginem facta est nō nouerunt. Et ideo multa
errore digna dixerunt. Mutabilis est anima nō
localiter. sed temporaliter suis affectionibꝰ. Cor-
pus autē ⁊ loco ⁊ tempore mutabile. quia ⁊ tem-
pore mutatur ⁊ loco variatur. Qḋ est ad corpus
mutatio locorum. hoc est ad animā mutabilitas
cogitationum. Quę varietas malę motionis tūc
menti inhęsit. quando ab ęternorum contem-
platione primus homo recedens in illo stare no-
luit a quo male recessit. Et iusta damnatione in-
constans per rerum raptus varietatem defluxit.
Multū ex sua natura splendorem possidet ani-
ma. sȝ fuscatᷣ cōmixtiōe carnis qua retinetᷣ inclu-
sa. Ex eius enim parte vertitur ad peccandi in-
firmitate. salomone dicente: Corpus qḋ corrum
pitᷣ aggrauat animam: ⁊ deprimit terrena inha-
bitatio sensum multa cogitantem.

De sensibus carnis Cap. XV.

Non virtute. non sensu corporis. sed ra-
tiōe mentis excellimꝰ animalibꝰ cęteris.
Pro rebus corporeis vtēdis sufficit sen-
sus carnis. nō pro spiritalibus capiendis. Illecti
autem homines vsu corporearū rerum nihil pu-
tant aliud esse pręter qḋ carnis sensu concipiunt.
Sicut pręcellunt sibi corporei sensus diuersitate
locorū. ita sibimet ⁊ virtute sentiendi pręcellunt.
Nam pręstantior est odoratus sapore ⁊ positiōe
loci ⁊ sentiēdi longinquitate. sic auris odoratu.
longius enim audimus ꝙ odoramus. ⁊ sic oculi
auribus. longius enī videmus ꝙ audimus. Ani-
mus autem ⁊ loco ⁊ merito his vniuersis sensibꝰ
superfertur. In arce enim capitis constitutus qḋ
illi corporaliter nō attingunt. iste intellectualiter
contuetᷣ. Amplius excellit oculorum sensus cęte-
ris sensibus. quando quidem quę ad alios perti-
nent sensus inde dicamꝰ. veluti cū dicimus: vide
quomodo sonat. vide quomodo sapit. sic ⁊ cętera.
Quēadmodum oculus ita ⁊ animus cętera videt
sese nō intuetᷣ. Aliarū enim rerum origines. spe-
cies ⁊ magnitudines perspicit. de se autem tanta
veri ignorantia inficitur. ut in his omnibꝰ nihil
certius contempletur. Homo qui miraris siderū
altitudinem ⁊ maris ꝓfunditatē. animi tui abys-
sum intra ⁊ mirare si potes. Multa cogitan-
tes sine sensu carnis ⁊ sine imaginibus viuis ani-
mo tm̄ cernentes intuemur memoriaqȝ mentis
ibi eas fingente tenemus. Multa quoqȝ intelli-
gimus sensu. quę lingua explere nō possumꝰ. In-
noxios esse infantes opere. nō esse innoxios cogi-
tatione. quia motum quē gerunt mente. nōdum
possūt explere opere. ac ꝑ hoc in illis ętas est im-
becillis. nō animus. Ad nutum enim voluntatis
nōdum obtemperat illis fragilitas corporis. nec
adeo opere nocere possunt. sicut cogitatione mo-
uentur. Ex causa vocabulum sortita ē cogitatio.
Cogendo enim animū reminisci qḋ memorię cō-
mendatū est. dicitur cogitatio. Rerū omniū the-
saurus memoria est. Ipsa est enī custos rebus in-
uentis. ipsa cogitatis. de qua ad liqdū difficile ē
aliquē disputare. quia grandis eius ꝑplexitas est
⁊ animus ipse est. Imago a sensibus corporis re-
mota suę speciei similitudinem relinquit in me-
moria. similitudinem autem non ꝑ imagines si-
cut cętera. sȝ sicut gaudiū sine imagine reminisci-
mur. Dum obliuionē memoramus non ꝑ seipsam
adest. Qꝛ si ꝑ seipsā adesset vtiqȝ nō obliuiscerem̄
Cōmunem hominis animaliūqȝ esse memoriam
nullū autē animalibꝰ irrationabilibus intellectū
inesse nisi homini tm̄ pręditio ratione. Cęteris
enim in ipsa qualitate considerationis suę. sensus
carnis nō intelligentia mentis est.

De christo filio dei Cap. XVI.

Filij dei ꝑfecta natiuitas nec cępit esse nec
desijt. ne pręterita sit si desijt ⁊ ne impfe-
cta sit si adhuc fit. sȝ sic ęterna sit ⁊ ꝑfe-
cta quatenus in ea natiuitate ęternitatas ⁊ ꝑfe-
ctio habeatᷣ. Ex vtero virginis minor dicitᷣ patre
christus. videlicȝ iuxta humanā assumptionē. nō
iuxta diuinitatem. Christus ⁊ in forma serui ser-
uus. ⁊ in forma serui nō seruus. In forma quippe
serui dn̄i seruus. ⁊ in forma serui hominū dn̄s.
Christus ī forma serui ꝓpter conceptionis excel-
lentiā dn̄s est hominū. qꝛ ⁊ si suscepit carnem nō
tamen ex carnis libidinosa contagione. Media-
tor dei atqȝ hominū homo xp̄s ih̄s nequaꝙ alter
in humanitate alter in deitate est. sȝ in vtraqȝ na
tura idem vnus est. Nec purus homo conceptus
est. nec purus homo editus est. nec postea meritū
ut deus esset accepit. sȝ deus verbū manente incō-
mutabili essentia quę illi cū patre ⁊ spū sancto est
coęterna. assumpsit carnē ꝓ salute humana ī qua
⁊ impassibilis pati ⁊ īmortalis mori ⁊ ęternꝰ ante
sęcula tꝑalis posset ostendi. Mediator dei ⁊ ho-
minū homo xp̄s ih̄s ꝙuis aliud sit ex patre aliud
ex virgine. nō tn̄ alius ex patre aliꝰ ex virgine. sȝ
ipse ęternꝰ ex patre. ipse tꝑalis ex matre. ipse qui
fecit. ipse q̄ factus est. ipse de patre sine matre. ipse
de matre sine patre. ipse conditoris templum. ipse
cōditor templi. ipse auctor opis. ipse opꝰ auctoris

manēs vnus de vtroqꝫ ⁊ ĩ vtraqꝫ natura·nec na/
turaꝝ copulatione confusus·nec naturaꝝ distin/
ctione geminatꝰ. Jdeo deus ĩ hoīe venit·q꞉ ꝑ se/
ipsū ab hominibus cognosci nō potuit. Sꝫ vnde
nobis cōsuluit·inde despectionē tulit·q꞉ infirmi/
tatē quā ꝓ nobis suscepit·homo supbꝰ despexit.
Ob hoc infirma ⁊ stulta mūdi elegit ut fortiora
⁊ sapientiora ꝑ quę nō cognoscebatᷣ confunderet.
Sicut cibū fortē inualidus infans capere nō po/
test·nisi a matre prius editus ĩ lactis sucū verta/
tur.ut quod in cibo nō potuit vti·suggēdo poteᷣ
in lacte ꝑ carnē·ita ⁊ nos dū essemus infirmi ad
ꝯspiciendā verbi ęternitatē·factū ē ipsū v̄bū caro
ut enutriti ꝑ carnē fortioresqꝫ effecti·cibū solidū
id est verbū dñi cū patre sempiternū cōtemplan/
do ut angeli satiemur. Prima dei dona esse quibꝰ
nos nobis reos esse ostēdit ꝙ dū iaceremꝰ sub rea/
tu culpę iustos nos esse credebamꝰ. Uenit medicꝰ·
patefecit vulnꝰ·cōposuit semetipsū. ⁊ de sua morte
nobis medicinā aptauit·ut non esset ostensor tm̄
vulneꝝ ꝫ ⁊ sanator. Primū ad isrł venit xp̄s sicꝫ ⁊
ipse ait: nō sum missus nisi ad oues quę perierūt
domus isrł. Ad populū isrł prius venit·ꝫ ꝙ non
essent credituri ꝓpheta nō tacuit·dicēs: Primꝰ ad
syon dicet assum. ⁊ irłm euāgelistā dabo. ⁊ vidi
⁊ nō erat. neqꝫ extitit quisꝙ ꝙ iniret consiliū ⁊ in/
terrogatus responderet verbū. Sꝫ q꞉ ad gentes
trāsiuit·sequiᷣ. Ecce seruꝰ meus·suscipiā eū·electꝰ
meus·complacuit sibi ĩ illo aīa mea·dedi spiritū
meū sup eū·iudiciū gentibꝰ ꝓferet. Quis ordinē
nostrę liberationis nescierit diabolus·sciuit tñ ꝙ
ꝓ saluatione hoīuꝫ xp̄s aduenit·ꝫ ꝙ sua idē nos
morte redimeret ignorauit·vñ eū occidit. Nā si
ille xp̄m ꝑ mortē redimere hūanū genꝰ scisset nō eū
vtiqꝫ ꝑemisset. Qꝫ nouerit diabolꝰ ꝓ salute hūani
generis xp̄m venisse·euangelij testimonio doceᷣ.
quē ut vidit cognoscēdo ꝑtimuit dicens: ꝙd no/
bis ⁊ tibi fili dei? Uenisti ante tempꝰ ꝑdere nos.
Xp̄s sicut peccatū qđ pęna dignū est nō admisit·
ita pęnā peccati nostri suscepit·ut ꝑ indebitā pę/
nā suā·debitā ablueret culpā nostrā·ut ꝑ hᷓ amit/
teret diabolus q̈s reos tenebat·dū vnū interfe/
cit ꝙ nihil peccati admiserat. Jdeoqꝫ quos quasi
iuste tenuit amisit·q꞉ iniuste redemptorē nostrum
occidit. Jllusus est diabolus morte dñi q̄si auis.
Nā ostensa xp̄s suę carnis mortalitate quā in/
terimendā ille appetebat·abscondit diuinitatē·ut
laqueū quo eū velut auē improuidā prudēti irre/
tiret decipula. Nā si innoxiꝰ xp̄s nō occideretᷣ·ho/
mo diabolo addictꝰ ꝑ preuaricationē nō absolue/
retᷣ. Diabolus dū ĩ xp̄o carnē humanitatis impe/
tit quę patebat·quasi hamo diuinitatis eiꝰ captus
est ꝙ latebat. Est eñi in xp̄o hamꝰ diuinitas·ęsca
aūt caro·linea genealogia·quę ex euāgelio recitaᷣ.
Tenēs v̄o hanc lineam·deus pater ē·de quo dicit
apl's: Caput xp̄i deus. Et lucas lineā generatio/
nis xp̄i ab imis ad sūma contexēs inchoat a io/
seph ⁊ consūmat in deū·dū dicit ꝙ fuit heli. ⁊ ꝑfi/
ciens lineā generis·dicit: ꝙ fuit dei. Jdcirco dñs
ĩ infernū descēdit·ut his qui ab eo nō pęnaliᷣ de/
tinebanᷣ viā aperiret reuertendi ad cęlos·ꝭm te/
stimoniū Esaię ꝓphetę dicētis: Posuisti ꝓfundū
maris viā·ut transirēt liberati. Uiam quippe xp̄s
in ꝓfundū maris posuit·qñ in infernū descendēs
sanctis iter ad cęlos reuertēdi monstrauit. San/
cti ex tempore resurrectionis xp̄i statim ut de cor/
pore exeūt·mox ad cęlestē habitationē ascēdunt·
qđ antiq̄s patribꝰ nō dabaᷣ. Nā añ aduentū sal/
uatoris·q̄ꝙ sine pęna supplicij·tñ non in cęlo ꝫ ĩ
inferno sanctoꝝ animę tenebanᷣ. pro quibus ab/
soluendis·dñs in infernū descendit. Christus in
cęlū ascendens discessit quidē carne·ꝫ presens est
maiestate·ꝭm illud qđ ipse ait: Ecce ego vobiscū
sū vsqꝫ ad cōsūmationē sęculi. Sedet xp̄s ad de/
xterā patris·non ut dexterā corporeā habeat pa/
ter·ꝫ dextera patris beatitudo ē·sicut sinistra mi/
seria.

De spiritu sancto Cap̄. XVII.

Spiritus sanctus creator est·sicut pater ⁊
verbum·testante ꝓpheta: Spūs dñi fecit
me. ⁊ spiraculū omnipotētis viuificauit
me. Spūs sanctꝰ patris ⁊ filij est. ⁊ inde vnū sunt
pater ⁊ filiꝰ·q꞉ nihil habet pater qđ nō habet fi/
lius. Nō eñi res vna ⁊ duoꝝ consubstantialis po
terit simul ab eis ꝓcedere. ⁊ simul inesse·nisi vnū
fuerit a quibꝰ ꝓcedit. Spūs sancti pignus accepit
ecclesia·ut ꝑ eū in vno corpe vnū fierent credētes:
per quē pater ⁊ filiꝰ vnū essentialiᷣ sint·ipso sal/
uatore ad patrē dicente: Ut sint vnū·sicut ⁊ nos
vnū sumus. Xp̄s nō tm̄ a patre ꝫ etiā a spū san/
cto se missū testaᷣ·dicēte ꝓpheta: Accedite ad me
⁊ audite: Nō a principio in abscondito locutus
sum vobis·ex tp̄e anteꝙ fieret ibi eram. ⁊ nūc do/
minus misit me ⁊ spūs eius. Spūs sanctꝰ ꝓ eo ꝙ
cōsolator sit·paraclitus nūcupaᷣ. Nā latine pa/
raclisis cōsolatio diciᷣ. Et reuera dū dona sacra/
mentoꝝ distribuit. consolationem animę prębet.
Credo equidē ꝙ magnā lęticiam sentit qui aliq̄d
reuelante spū dicit. Donū sancti spūs in membris
ecclesię sigillatim diuidiᷣ. ⁊ in singulis singula do
na tribuunᷣ. Xp̄s aūt omnē plenitudinē gratiaꝝ
habuit· de quo ita legiᷣ: Plenꝰ grā ⁊ veritate.
Jn xp̄o ergo oīs plenitudo gratiaꝝ est·nā singu/
lis electis singula dona tribuunᷣ. Jn spū sancto
oīs gratia donoꝝ cōsistit. Jpse eñi ꝓut vult gra/
tiarū dona largiᷣ·alijs dans sermonē sapientię·
alijs scientię·alijs fidem·atqꝫ ita vnicuiqꝫ virtute
spūs sc̄i diuisio gratiaꝝ tribuiᷣ. ⁊ ĩ oībus idē vnꝰ
habeᷣ. Jpse enim etiā ineffabilia docet quę ꝓfer/
re humanus sermo nō potest. Ante aduentū dñi
tm̄ ꝓphetę ⁊ pauci ex omni ꝑ'lo iusti donū sancti
spūs merebanᷣ. post aduentū aūt dñi spūs sanctꝰ
cunctis ē credentibꝰ distributꝰ·iuxta qđ ꝑ ꝓphetā
dñs loquiᷣ dicens: Et erit in nouissimis diebus
effundā de spū meo sup omnē carnē: ⁊ ꝓphetabūt
filij vestri ⁊ filię vestrę. Cūctis eñi nūc gentibus

gratia sancti spūs tradita ē. neq̄ in paucis aut ī ꝓplo isrl'. ƺ ī omni credētiū multitudine spūs sancti grā manet. Aliqñ nō dignis ⁊ reprobis dona sancti spūs conferunt. sicut saulo data ē ꝓphetia ⁊ balaā. Unñ ⁊ multi in fine dicturi sūt: dñe virtutes ī tuo noīe fecim᷒. quibus dicturus ē domin᷒: Nescio vos vnde estis. Xp̄i aduentū nō tm̄ plebis iudeę sancti ꝓphetantes expectauerūt. ƺ fuisse etiā in nationib᷒ plerosq̄ sanctos viros ꝓphetię donū habētes quib᷒ ꝑ spm̄ sanctū xp̄s reuelabat̄ ⁊ a quib᷒ ei᷒ expectabat̄ aduent᷒. sicut iob. sic̄ balaā q̄ xp̄i vtiq̄ prędicauerūt aduentū. Cōuersio gentiū veteri ꝓplo latebat. ƺ tm̄ in consilio dei erat ut fieret. ⁊ iā tūc a sanctis ꝓphetis occulte ꝑ spm̄ sanctū prędicabat̄ aduentus xp̄i. sicut dicit ꝓpheta: Cū appropinquauerint anni cognosceris. dū aduenerit temp᷒ ostenderis. Nūc ṽo reuelatū patet qđ tūc carnalibus latebat. spiritualib᷒ ṽo notum erat. nondum tm̄ manifeste dicebat̄. eo ꝙ tempus ostensionis nō esset.

De lege Cap. XVIII.

Via ꝑ quā itur ad xp̄m lex est ꝑ quam vadunt iusti ad deū. ⁊ ut est intelligūt eam. Sanctaꝝ scripturaꝝ altitudo q̄si montes pascuę sūt. ad quos dū quisq̄ iustoꝝ conscendit. se pascuę indeficientis refectionē īuenisse cōgaudet. In scripturis sanctis q̄si ī montib᷒ excelsis. ⁊ viri ꝑfecti habēt sublimia intelligētię. quibus gressus contemplationis q̄si ceruī erigant. ⁊ simplices q̄si ꝑua aīalia īueniūt modicos intellectus. ad quos humiles ipsi refugiant. Scriptura sacra infirmis ⁊ sensu paruulis. ſc̄m historiā humilis videt̄ in verbis. cū excellentiorib᷒ aūt viris altius incedit. dū eis sua mysteria pādit. ac ꝑ hoc vtrisq̄ manet cōmunis ⁊ puulis ⁊ ꝑfectis. Scriptura sacra ꝓ vniuscuiusq̄ lectoris intelligentia variatur. sicut manna quę ꝓplo veteri ꝓ singuloꝝ delectatiōe variū dabat saporē. Iuxta sensuū capacitatē singulis ſmo dominic᷒ cōgruit. Et singulis dū sit ꝓ vniuscuiusq̄ intellectu diuersus. in se tm̄ ꝑmanet vn᷒. Ideo ī libris scis quędā obscura. quędā apta repiunt̄. ut intellect᷒ lectoris ⁊ studiū augeat̄. Nam si cūcta paterēt. statim intellecta vilescerēt. Rursus si cūcta clausa existerēt. cōfestim diffidentiā gignerēt. Ne ergo de obscuris desperatio fiat. ea quę manifesta sunt sciant. ⁊ ne de intellectis fastidiū existat. ea quę clausa sūt desideriū excitant. Nā pleraq̄ quanto magis latēt tanto magis desideriū prębēt. In scripturis sanctis sępe ea quę futura sūt quasi facta narrantur. sicut est illud: Dederūt in ęscam meā fel. ⁊ potauerūt me aceto. Sƺ cur futura quasi pręterita scribunt̄. nisi q: quę adhuc faciēda sūt in opere. iā facta sūt in diuina prędestinatiōe. Nobis igit̄ temporaliter accidūt. quę a conditore omniū sine tempore ꝓuident̄. Propterea ꝓpheta rerū futuraꝝ gesta pręterita pręsentib᷒ miscet rebus. ut ita credantur illa futura. quēadmodū ista cernunt̄ esse completa. More eni᷑ suo ꝑ pręsentia de futuris loquit̄ sicut in ꝑsona irl'm de ecclesia. ⁊ sicut in ꝑsona effraim de hereticis. Pro factis diuinis plęrūq̄ ⁊ dicta ponunt̄. idcirco q: nō oꝑatione manuū de᷒ ƺ dicendi imperio oꝑat̄. sicut scriptū ē: Dixit ⁊ facta sūt. mandauit ⁊ creata sunt. Qꝫ in scripturis sacris vna bis reperit̄ sententia. aut cōfirmationis causa est. aut mysterij. sicut lex ⁊ gratia. sicut initiū ⁊ ꝑfectio. sicut bonū ⁊ melius. Lex diuina in tribus distinguit̄ partib᷒. id est in historia. in pręceptis. ⁊ ī ꝓphetis. Historia ē in his quę gesta sūt. pręcepta ī his quę iussa sūt. ꝓphetia ī his quę futura ꝓnūciata sūt. Lex diuina triplici sentiēda est modo. Primo ut historice. secūdo ut tropologice. tertio ut mystice intelligat̄. Historice nanq̄ iuxta litterā. tropologice iuxta moralem sententiam. mystice iuxta spiritalē intelligentiā. Ergo sic historice oportet fidē tenere. ut eam ⁊ moralit̄ debeamus interpretari ⁊ spiritaliter intelligere. Tria ⁊ septem. decē pręcepta sūt. ƺ tria ad amorem dei ꝑtinent. septē ad hoīes. Illa tria quę ad amorē dei ꝑtinent. in vna tabula scripta fuerunt. reliq̄ septē ī secūda. In p̄ma tabula triū mādatoꝝ hoc primū ē: Diliges dñm deum tuū. In secūda: Honora patrē tuū ⁊ matrē. Hinc ē qđ ⁊ saluator scribe interroganti qđ pręceptū est primū in lege ait: Audi isrl'. dominus deus tuus deus vnus est hoc primū est. Secundū ṽo simile est huic: Diliges ꝓximū tuū sic̄ teipsū. Unū nāq̄ pręceptū de p̄ma tabula dixit qđ ad dei ꝑtinet amorē. alterū ṽo de alia tabula. qđ ad hoīs ꝑtinet dilectionē.

De ecclesia ⁊ heresibus Cap. XIX.

Gemina est ecclesię pulchritudo. vna quā hic bene viuendo consequitur. altera per quā illic ex retributiōe glorificabit̄. Ecclesię ꝓpter xp̄m geminę tribulationes existūt. id est siue quas a paganis ꝑtulit ī martyribus. siue quas ab hereticis ꝑfert in diuersis cōcertationibus. Utrasq̄ aūt ꝑ gratiā dei exupat. partim ferendo. partim resistendo. Sancta ecclesia catholica sicut male viuentes in se patienter tolerat. ita male credentes a se repellit. Sancta ecclesia contra gentiliū atq̄ hereticoꝝ pertinaciā sumoꝑe sapientiā ⁊ patientiā opponere studet. ƺ exercet̄ eius sapiētia cū tentat̄ verbis. exercet̄ patiētia cū tentat̄ gladijs. Nūc eni ꝑsecutionib᷒ appetit̄. nūc falsis assertionib᷒ lacessit̄. Causa prauitatis hereticę doctrinis ē ꝓpagata ecclesia. nā antea simplici tm̄ fide vigebat. Hereticoꝝ igit̄ occasiōe ꝓpagati sūt doctores ī fide. ⁊ ꝑ acumina heresū ecclesię magistri creuerūt. Nā tūc clari᷒ manifestat̄ veritatis assertio qñ patuerit quęlibet dissensio. Sācta ecclesia ideo dicit̄ catholica. ꝓ eo ꝙ vniuersaliter ꝑ omnē sit mundū diffusa. Nam hereticoꝝ ecclesię in partib᷒ mūdi coartant̄. hęc ṽo ī toto orbe diffusa expandit̄. paulo attestāte ap̄lo: Gratias inquit ago deo meo ꝓ omnib᷒ vobis q: fides vestra annūciat̄ in vniuerso mūdo. Hereses aūt in aliq̄

angulo mũdi · aut in vna ꝓuintia inueniunt̃ ver-
sari. Ecclesia ṽo catholica · sicut ꝑ totum mundũ
extendit̃ · ita ⁊ omniũ gentiliũ societate construit̃.
Qui sunt heretici nisi qui relicta dei ecclesia pri-
uatas elegerunt societates? De quibus dominus
dicit: Duo mala fecit populus meus · me dereli-
querunt fontem aquę viuę. ⁊ foderũt sibi cister-
nas dissipatas quę continere non valent aquas.
Causa heresis ob quã rem fit? Ad exercitationẽ
fidei. Vis ṽo ꝑ quam fit · obscuritas est diuinaꝝ
scripturarũ in qua caligantes heretici aliud ꝙ se
res habeat intelligũt · nec esse possunt · qꝫ idipsum
qd̓ existunt hereses iã nõ sunt. Male enĩ sentien-
do esse iã desierũt · ad nihilũ enĩ tendũt. Heretici
ingenti studio mendacia sua discũt. ⁊ labore ve-
hementi ne in vnitatẽ ecclesię veniant decertant.
de quibꝰ ꝑ ꝓphetam congrue dicit̃: Docuerũt lin-
guã suã loqui mendaciũ. ⁊ ut inique agerẽt labo-
rauerũt. Dum vicissim heretici mutuo se lacerant
qñ alterutrũ se i ꝓprias sectas inducũt · sic tñ in in-
uicẽ sese colligũt ut cõtra ecclesiã pari erroris spi-
ritu decertẽt. Et qui ab inuicẽ sũt diuisi · i aduer-
sitate ecclesię simul existunt vniti: eisqꝫ q̇ ꝓ eo ꝙ
tm̃ valeant hereses vident̃ habere veritatẽ: hoc
respondendũ est. Nõ ideo saluti pręponendi sũt
morbi · quia plerũqꝫ ita generalit̃ mundũ occupãt
ut paruũ saluti locum relinquant.

De hereticis Cap. XX.

Non posse hereticos habere veniã · nisi ꝑ
ecclesiã catholicã · sicut ⁊ amici iob non ꝑ
se placare deũ potuerũt · nisi ꝓ eis iob sa-
crificiũ obtulisset. Opera bona quę heretici fa-
ciũt ⁊ iusticia eoꝝ · nihil eis ꝓdest · testante dño ꝑ
hieremiã: Quia mei oblitꝰ es · ecce ego annũcia-
bo iusticiã tuã. ⁊ opa tua nõ ꝓderũt tibi. Hereti-
ci ꝗuis legẽ ⁊ ꝓphetas adimpleant · ex eo tñ ꝙ ca-
tholici nõ sunt · non est deus in eoꝝ cõuentibus.
ipso domino testante: Si steterint moyses ⁊ sa-
muel corã me · non est anima mea ad populũ istũ.
Eijce eos a facie mea ⁊ egrediantur. Per moysen
quippe ⁊ samuel legẽ accipe ⁊ ꝓphetas · quos ꝗuis
heretici ope implere contendant · propter erroris
tamen impietatẽ a vultu dei ꝓijciunt̃. ⁊ a iustorũ
conuentibꝰ sepant̃ paganus ⁊ hereticus · ille quia
nũꝗ fuit cũ dei populo · iste qꝫ recessit a dei popu-
lo · vterqꝫ recedẽtes a xp̄o ad diaboli ꝑtinent cor-
pus. Qui ab idolatria ad iudaismũ uel heresim
transeũt · iuxta prophetã · de malo ad malũ egres-
si sũt. ⁊ dñm nõ cognouerũt · qꝫ de ĩfidelitatis er-
rore ĩ errorẽ aliũ transierũt. Cuiꝰ doctrinã quisqꝫ
sequit̃ · huius ⁊ filius nuncupat̃. sicut ⁊ ꝑ ꝓphetã
amorreũ patrẽ ⁊ cetheã matrẽ esse isrl̃ · dominꝰ di-
cit. nõ vtiqꝫ nascẽdo ꝫ imitãdo. Sic ⁊ in melio-
rẽ partẽ filij dei nuncupant̃ q̇ pręcepta dei custo-
diunt. Vnde ⁊ nos nõ natura · ꝫ optione clama-
mus deo dicẽtes: Pater noster qui es ĩ cęlis. Nõ
solũ tm̃ natiuitate ꝫ etiam imitatione filios posse
alicuiꝰ vocari. Nam iudęi ꝫm carnẽ filij abrahę.
ꝫm ṽo cõuersationẽ filij diaboli nuncupant̃ · ac ꝑ
hoc illi sũt semen abrahę qui eius imitant̃ fidem.
nõ qui ex eius generati sunt carne. De errore au-
ctoris trahitur a quibusdam ⁊ nomen ⁊ culpa · ut
ipsius vocabulo censeat̃ cuius errorẽ ⁊ sequitur.
sicut ecclesię pergami in apocalypsi dicitur: Ha-
bes tenentes doctrinã balaam ⁊ ieçabel. Doctri-
nam igitur balaam dicitur habere · propter imi-
tationem non propter pręsentiam corporalem.

De gentilibus philosophis Cap. XXI.

Philosophi gentiũ nõ sicut oportet deum
quęrentes in angelos inciderũt pręuari-
catores: factusqꝫ est illis mediator dia-
bolus ad mortem · sicut nobis xp̄s ad vitã. Mul-
tum mũdi philosophi pędicant̃ i dimẽsione tem-
porum · cursuqꝫ siderũ ac discussione elementoꝝ. ⁊
tamen hoc nõ nisi a deo habuerũt. Volando enĩ
superbe ut aues aerẽ. ⁊ emergentes in ꝓfundũ ut
pisces mare. ⁊ ut pecora gradientes terrã descri-
pserunt · verũtamen tota mente auctorem eoꝝ in-
telligere noluerũt. Quare nõ possũt aĩalia bruta
interrogare? Quia nesciunt ratiocinari. Ideo
nõ dissimiles gẽtiles hoĩes animalibus extiterũt
q̇ talia nõ considerantes ⁊ ipsa amplꝰ diligentes
vsqꝫ ad eorum cultum euanuerũt. Via christus ẽ.
Si q̇s i ea nõ gradit̃ · nõ est quomodo veniat ad
deum. Philosophi autem mundi vtiqꝫ deum co-
gnouerunt · sed quia displicuit illis humilitas xp̄i
in inuio transierunt ⁊ nõ in via. Ideoqꝫ euane-
scentes gloriam dei in mendaciũ mutauerũt. ⁊ re-
ctitudinem vię relinquẽtes i anfractus inciderũt
errorũ. Primum vnicuiqꝫ est scire quid appetat.
secundum ṽo est ut id quod appetit apprehendat.
Impfecta quippe sapientia est quo tendas scire. ⁊
nescire iter ꝑ quod expediat ire. Quid enĩ ꝓdest
si quis famis tempore vbertatis regionẽ videat.
⁊ viam ꝑ quã ad illam pergat ignorat? Ecce pa-
triã quisqꝫ quęrit · ꝫ viam perdidit · errando gra-
ditur · nõ ꝓficiendo: quantoqꝫ plus ambulat tan-
to magis ab eo quod quęrit elongat̃. Qui viam
regiam · hoc est christum deserit. ⁊ si videat veri-
tatem a longe videt · quia nisi ꝑ viam nõ est quo-
modo ad eam ꝓpinquet. Qꝫ si gradiens ꝑ desertũ
leonem incurrerit · semetipsum redarguat dum in
diaboli faucibus hęserit.

De differentia testamentoꝝ Cap. XXII.

Quidam ideo non recipiunt vetus testa-
mentum ꝓ eo ꝙ aliud in tempore prisco
aliud agatur in nouo: Nõ intelligentes
ꝙ deus quid cuiqꝫ congruerit tempori incogni-
ta quadam distributione concesserit · sicut in lege
imperat nuptias · in euangelio virginitatem cõ-
mendat. in lege oculũ pro oculo auferre · in euan-
gelio alteram prębere percutienti maxillam. Sꝫ
illa pro tẽpore fragili populo · ista vero perfecto.
vtraqꝫ tamen pro tempore sua quęqꝫ conuenien-
tia comodans. Et tamen pro ista mutatione non

est credendus deus mutabilis · sed potius inde admirabilis prędicandus est · quia manens incōmutabilis quid cuiqꝫ ut diximus tempori commodū fuit · magna cū distributione cōcessit. Sub veteri testamento minoris culpę erāt pctā · quia i eo non ipsa veritas · sed vmbra veritatis aderat. Nam in testamento nouo pręceptis altioribꝰ veritate manifesta facta quędam quę in illo populo vmbre veritatis deseruierāt · deserēda nobis pręcipiunt. Illic enim fornicatio ꝛ retributio iniurię ꝑmissa sūt · nec nocebant. In testamēto aūt nouo graui animaduersione damnant si admittant.

De symbolo ꝛ oratione Cap. XXIII.

Fidei symbolum ꝛ dominica oratio ꝓ tota lege paruulis ecclesię ad cęlorū regna sufficit capessenda. Ois eni latitudo scripturarū in eadē oratiōe dñica ꝛ symboli breuitate cōcludit. Unde ꝛ ꝓpheta esaias dicit: Abbreuiationem audiui a dño deo exercituū super vniuersam terram. Attēdite ꝛ audite eloquiū meum Sꝫ hęc abbreuiatio · aut illud intelligit qꝺ dñs dicit omnē legem ꝛ ꝓphetas in duobus pręceptis dilectiōis dei ꝛ ꝓximi pendere · aut ꝓpter ipsā orationem dñicam uel symboli breuitatē in quibus ut prędictū ē omnē scripturarū coartari cernimꝰ latitudinem.

De baptismo ꝛ cōmunione Cap. XXIIII.

Solam ecclesiā catholicā habere baptismum ad salutem Çacharias ꝓpheta testatur. In die inquit illa erit fons patēs domus dauid ꝛ habitantibus ī hierusalem ī ablutionē peccatoris ꝛ menstruatę. Domus quippe dauid ꝛ hierusalem xꝑi ecclesia est · in qua manat fons in ablutionem peccatorū. Heretici autem id solum imaginaria ostentatiōe faciūt. ideoqꝫ illis baptismus non ad remissionem peccatoꝝ · sed ad supplicij testimoniū dat. Pro solo reatu originali luūt ī inferno nuper nati infantuli pęnas si renouati ꝑ lauacrū non fuerint. Proinde qua causa nuꝑ natus damnatur infans si nō regenerat? quia originis noxietate perimitur. Cur paruuli peccato originali carentes ꝑ baptismū ꝛ nec dum ꝓprium habentes delictū a bestijs pęnisqꝫ cęteris laniant? Hęc igit causa ē. Baptismū eni a pęna ęterna nō a pręsentis vitę supplicio liberat. Nā si a pęna pręsenti hoies liberarent ꝑ baptismū ipsū putarēt baptismi premiū · nō illud ęternū. Ergo soluto reatu pcti manet tn̄ quędā tēporalis pęna · ut illa vita feruentiꝰ requirat quę erit a pęnis oībꝰ aliena. Nullus negat fideliū etiā post baptismū quo peccata delentur · quotidie ꝙdiu in isto seculo sumus ad deum nos debere cōuerti. Qꝺ ꝙuis sine intermissiōe sit quotidie agendū · nōnūꝙ tamen fecisse sufficiet. Qui in maternis vteris sūt · ideo cū matre baptiçari nō possunt · quia qui natus adhuc ꝭm adam nō est · renasci ꝭm xꝑm non pōt. Neqꝫ eni dici regeneratio in eo poterit · quē generatio nō pręcessit. Qui intra ecclesiā non ex dignitate ecclesię viuūt · sed fidē quā verbo tenent opibꝰ destruūt · de ipsis legitur: Multiplicati sūt suꝑ numerū · ut subaudias ī regno prędestinatoꝝ. Qui scelerate viuūt in ecclesia ꝛ cōmunicare non desinunt · putantes se tali cōmunione mundari · discant nihil ad emūdationē sibi ꝓficere · dicente ꝓpheta: Quid ē ꝙ dilectus meꝰ ī domo mea fecit scelera multa? Nūqd carnes sanctę auferēt a te malicias tuas? Et aplus: Probet inquit seipsū homo. ꝛ sic de pane illo edat ꝛ de calice bibat.

De septem regulis Cap. XXV

Septē esse inter cętera regulas locutionū sanctaꝝ scripturaꝝ quidā sapientes dixerūt. Prima regula est de domino ꝛ eiꝰ corpore quę de vno aut ad vnū loqtur atqꝫ ī vna ꝑsona · modo caput · modo corpus ostendit · sicut Esaias ait: Induit me vestimento salutari quasi sponsum decoratū corona. ꝛ quasi sponsam ornatam monilibꝰ suis. In vna eni ꝑsona duplici vocabulo nominata. ꝛ caput · id est sponsū ꝛ ecclesiā id est sponsam manifestauit. Proinde notandū ī scripturis · quādo specialiter caput describitur ꝛ quando ꝛ caput ꝛ corpꝰ · aut qn̄ ex vtroqꝫ transeat ad vtrūqꝫ · aut ab altero ad alterū. sicqꝫ qd capiti · quid corpori conueniat prudens lector intelligat. Secūda regula ē de dñi corpore vero ꝛ permixto. Nam vident quędam vni conuenire personę · qꝺ tamen nō est vnius · ut ē illud: Puer meꝰ es tu isrl · ecce deleui ut nubem iniquitates tuas. ꝛ sicͭ nebulā peccata tua · cōuertere ad me ꝛ redimā te. Hꝫ ad vnū nō ꝯgruit. Nā altera pars ē cui pctā deleuit · cui dicit: puer meꝰ es tu. ꝛ altera cui dicit: Cōuertē ad me ꝛ redimā te. Qui si cōuertāt · eoꝝ pctā delent. Per hanc eni regulam sic ad oēs loquitur scriptura · ut boni redarguantur cum malis. ꝛ mali laudentur cū bonis. Sed quid ad quē ꝑtineat · qui prudenter legerit discet. Tertia regula est de littera ꝛ spū · id est de lege ꝛ gratia · lege · per quā pręcepta facienda admonemur. gratia ꝑ quā ut operur iuuamur. uel ꝙ lex non tm̄ historicę · sed etiam spiritaliter sentienda sit. Nāqꝫ ꝛ historice oportet fidem tenere ꝛ spiritaliter legem intelligere. Quarta regula ē de specie ꝛ genere · per quam pars pro toto. ꝛ totum pro parte accipitur · veluti si vni populo uel ciuitati loquat deus. ꝛ tamen intelligat omnē contingere mundum. Nam licꝫ aduersus vnam ciuitatē babyloniam ꝑ Esaiam ꝓpheram dominus cōminetur · tamen dum contra ecclesiam loquitur · transit ad genus de specie. ꝛ conuertit cōtra totum mundū sermonem. Certe si nō diceret aduersus vniuersum orbē · nō adderet infra generaliter: ꝛ disperdam oēm terram. ꝛ visitabo super orbis mala. ꝛ cętera quę sequūt ad internitionē mūdi ꝑtinentia. Vn̄ ꝛ adiecit: Hoc est cōsiliū qꝺ cogitaui suꝑ oēm terrā. ꝛ hęc ē manꝰ eius extensa super omnes gentes. Itē postꝙ sub persona babylonię arguit vniuersū mūdū · rursus ad eandē quasi de genere

ad speciẽ reuertit᷑· dicens quę eidẽ ciuitati specia-
lit᷑ contigerũt: Ecce ego suscitabo sup̱ eos medos
Nam regnãte balthasar· a medis ẽ obtenta ba-
bylonia. Sic ⁊ in onus ęgypti ex p̱sona eiusdem
totũ vult intelligere mũdum· dicendo: Et con-
currere faciã ęgyptios aduersus ęgyptios· regnũ
aduersus regnũ· cum ęgyptus non multa regna·
sed vnũ habuisse describitur regnũ. Quinta re-
gula ẽ de temporibus· per quam aut pars maior
tẽporis p̱ partẽ minorẽ· aut pars minor tẽporis p̱
partem maiorem inducitur· sicut ẽ de triduo do-
minicę sepulturę· dum nec trib⁹ plenis diebus ac
noctibus iacuerit in sepulchro· sed tñ a parte to-
tum triduũ accipit᷑. Uel sicut illud· ꝙ quadrin-
gentis annis prędixerat deus filios isrl̄ i ęgypto
seruituros. ⁊ sic inde egressuros· q̄ tñ dominante
ioseph ęgypto dom nati sũt. nec statim post qua-
dringentos ãnos egressi sũt ut fuerat rep̱missũ ꝫ
quadringentis triginta pactis ab ęgypto reces-
serunt. Est ⁊ illa de tempori b⁹ figura· p̱ quã quę-
dam quę futura sũt quasi iam gesta narrant᷑· ut ẽ
illud: Foderũt manus meas ⁊ pedes meos· dinu-
merauerũt oĩa ossa mea. ⁊ diuiserũt sibi vestimen
ta mea. ⁊ his similia· in quib⁹ futura tanꝙ si iam
facta sint ita dicũtur. Sed cur quę adhuc facien-
da erãt iã facta narrant᷑? Quia quę nobis adhuc
futura sunt· apud dei ęternitatem iam facta sunt.
Quapropter quãdo aliq̇d faciendũ esse p̱nunciat᷑·
ꝫm nos dicit᷑. quãdo ꝟo quę futura sũt· iam facta
dicuntur· ꝫm dei ęternitatẽ accipienda sũt· apud
quẽ iam omnia facta sunt quę futura sũt. Sexta
regula est de recapitulatione. Recapulatio enim
est dum scriptura redit ad illud cui⁹ narratio iam
transierat· sicut cũ filios filiorũ noe scriptura cõ-
memorasset· dixit illos fuisse in linguis ⁊ gẽtibus
suis. ⁊ tñ postea quasi hoc etiã in hoc ordine tem-
poꝝ requiritur: Et erat inquit oĩs terra labium
vnum· ⁊ vox vna oĩbus erat. Quõ ergo ꝫm suas
gẽtes ⁊ ꝫm suas linguas erãt· si vna lingua erat
oĩbus· nisi qꝛ ad illud qđ iam trãsierat recapitu-
lando est reuersa narratio. Septima regula ẽ de
diabolo ⁊ ei⁹ corpore· qꝛ sępe dicũt᷑ ipsius capitis·
quę suo magis cõueniũt corpori. sępe ꝟo eius vi-
dentur dicta membroꝝ ⁊ nõ nisi capiti cõgruũt.
Ex nomine quippe corporis intelligitur caput. ut
est illud in euangelio de çiçaniis tritico admi-
xtis· dicente dño: Inimicus homo hoc fecit· ho-
minem ipsũ diabolũ vocans. ⁊ ex nomine corpo-
ris caput designãs. Itẽ ex nomine capitis signi-
ficatur corpus· sicut ĩ euangelio dicitur: Duode-
cim vos elegi· sed vn⁹ ex vobis diabol⁹ ẽ· iudam
vtiqꝫ indicãs· quia diaboli corpus fuit. Aposta-
ta quippe angelus omniũ caput ẽ iniquorũ. ⁊ hu-
ius capitis corpus sunt oẽs iniqui· sicqꝫ cũ mem-
bris suis vnitus est· ut sępe qđ corpori eius dicitur
ad eũ potius referatur· rursum qđ illi· ad mẽbra
iterum ipsius deriuetur.

De martyrio Cap. XXVI.

Dei seruus aduersitate vlla non frangit᷑·
sed pro veritatis defensione vltro se cer-
tamini offert· nec vnꝙ p̱ veritate diffi-
dit. Sępe ex discipulis ad martyriũ eligunt᷑· qui
suos doctores ad coronã pręcedũt. ⁊ qui sũt ordi-
ne postremi· fiunt nonnũꝙ in certamine primi.
Uir sanct⁹ vltro se in agone pro certamine debet
offerre iusticię· ꝫ tñ si agonis fructũ videt vber-
rimũ· nõ debet declinare laboris periculum. Qꝛ
si maior est labor ꝙ animarũ lucrum· declinãdus
est labor: quem minimũ comitatur augmentum.
Utrũqꝫ eni fecit apostol⁹ qui ⁊ periculis se vltro
dedit vbi maximũ animarũ lucrũ vidit. ⁊ sapient᷑
se periculo abstulit in quo potiorẽ laborẽ ꝙ lucrũ
esse prospexit. Ultro se paulus apud ephesũ peri-
culis obtulit· quia potius periculo lucrum vidit.
Damasci aũt ideo a periculo subtraxit semetipsũ
quia nullũ periculi ipsius arbitratus est fructum.
Disce quõ se ad martyriũ offerat quisqꝫ vltro· uel
quomodo iuxta sententiam dei cingatur ab alte-
ro. ⁊ quo nõ vult ipse ducat᷑· nisi ꝙ ⁊ p̱pter glo-
riam futuram de certamine iustus gaudet. ⁊ p̱pt᷑
passionis violentiã refugit subire qđ dolet. Ac-
cipe exemplũ adeundi sub trepidatione martyrij·
de vsu bellandi in q̄ exercitat⁹ quisqꝫ in prelio ⁊ p̱
audaciã certamẽ aggredit᷑. ⁊ p̱ timorẽ cũctatione
mouetur. Item accipe exemplũ martyrij de repa-
ratione humani corporis ad salutẽ· dum quisqꝫ ⁊
de spe reparationis gaudet. ⁊ de incisionibus seu
amarissimis poculis męret.

De sanctorum miraculis Cap. XXVII.

Et si apostolis virtus data est signorum
propter fidem gentiũ nutriendam· eccle-
się tamẽ data est virtus operũ p̱pter can-
dem fidem ornandã. Et tamẽ in ipsis apostolis
plus erat mirabilis virtus opeꝝ ꝙ virtus signo-
rum. Ita ⁊ nunc in ecclesia plus est bene viuere
ꝙ signa facere. Qꝛ nunc ecclesia non ea miracula
faciat quę sub apostolis faciebat· ea causa ẽ· quia
tũc oportebat mundũ miraculis credere· nũc ꝟo
iam credentem oportet bonis operibus coruscа-
re. Nam ideo tunc signa fiebant exterius· ut in-
terius fides roboraret᷑. Iam i fide miracula qui-
cunqꝫ requirit· vanam gloriam ut laudetur quęrit
Scriptũ est eni: Lingnę in signũ sunt non fide-
libus sed infidelibus. Ecce signum non est fide-
libus necessarium qui iam crediderunt· sed infi-
delibus ut conuertantur. Nam paulus pro non
credentiũ infidelitate patrem publij de infirmi-
tate febrium virtutibus curat. Infirmantem ꝟo
timotheum fidelem· non oratione· sed medicina-
liter temperat· ut noueris miracula pro incredu-
lis non pro fidelibus fieri. Anteꝙ antixp̄us ap-
pareat· virtutes ab ecclesia ⁊ signa cessabũt· qua-
tenus eã quasi abiectiorem persequat᷑ audacius.
Ob hanc vtilitatẽ cessabũt sub antixp̄o ab eccle-
sia miracula ⁊ ꝟtutes· ut p̱ h̄ scõꝝ clareat patien-
tia. ⁊ reproborũ q̄ scandaliçabũt᷑ leuitas ostẽdat᷑

ꝑsequentiũ audacia fortior efficiatur.

De antixp̃o ꝛ eius signis Cap. XXVIII.

OMnis qui ẜm xp̃iane ꝓfessionis normã aut non viuit· aut aliter docet· antixp̃us est. Plerıq; autẽ antixp̃i tp̃a non visuri sunt. ꝛ tñ in membris antixp̃i inueniẽdi sũt. Anteqũ veniat antixp̃us multa eius membra p̄ces-serũt. ꝛ prauę actionis merito caput ꝓpriũ p̄ue-nerunt. ẜcðm apl̃i sentẽtiam qui iam iniquitatis mysteriũ opari illũ affirmat etiam anteqũ reue-let. Magnitudo signoꝝ fiet sub antixp̃o· ut electi si fieri põt i errorẽ mittent. Sed si electi: quõ sunt in errorem mittendi? Ergo ibunt in errorẽ titubatiõis ad modicũ pro multitudine ꝓdigiorum. nõ tamẽ deijciẽdi sunt a stabilitate sua terroꝝ impulsu atq; signorũ. Unde ꝛ ideo ponitur si fieri potest· quia electi perire non possunt· ẜ cito resipiscentes cordis errorẽ religione coercebunt· scientes p̄dictũ a domino esse· ut dum hoc fecerint aduersarij· non cõturbentur sancti. Tam mira facturus est prodigia ꝛ signa dum venerit antixp̃us· ut etiã electis quoddam cordis gignatur scrupulum· quod tamen cito exuperet in illis ratio per quam scient i deceptionem reproborũ ꝛ electorum probationẽ eadem fieri signa. In quo tempore ꝑ patientiam gloriosi erũt sancti· nõ per miracula· sicut martyres fuerunt priores. Illi enĩ ꝛ ꝑsecutores sustinebunt· ꝛ faciẽtes ꝓdigia. Proinde ꝛ duriꝰ bellũ sustinebũt. quia non solũ cõtra persequentes· sed etiã contra miraculis coruscantes dimicaturi sunt. Grauius sub antixp̃i temporibus cõtra ecclesiam deseuiet synagoga q̄ꝫ i ipso aduentu saluatoris xp̃ianos est ꝑsecuta. Dum in martyres diabolus iam exercuerit crudelitatem magnam etiã ligatus· crudelior erit tamen antichristi tẽporibꝰ· quãdo etiã erit soluẽdus. Nam si tanta ligatus facere potuit: quãta solutꝰ faciet? Quanto ꝓpinquius finem mũdi diabolus videt· tanto crudelius ꝑsecutiones exercet· ut q: se continuo damnãdũ conspicit· socios sibi multiplicet cum quibꝰ gehẽnę ignibꝰ addicat. Quanto breue tempꝰ videt sibi restare diabolus ut damnet· tanto in magna ꝑsecutiõis ira mouet· diuina iusticia ꝑmittente· ut glorificentur electi· sordident iniqui. ꝛ ut diabolo durior crescat damnationis sententia.

De resurrectione Cap. XXIX.

INchoatio pacis sanctorũ ẽ in hac vita non ꝑfectio. Tunc aũt erit plenitudo pacis· dum ad dei contemplationẽ absorta carnis ĩfirmitate cõualuerint. Resurrectio mortuorum ut apostolus ait· in virũ ꝑfectũ in mẽsuram etatis plenitudinis xp̃i futura est· i etate scilicꝫ iuuentutis quę profectu nõ indiget. ꝛ absq; inclinatione defectus in ꝑfectione ex vtraq; parte ꝛ plena ẽ ꝛ robusta. Quis nũc filiorũ dei nomine homines fideles vocentur· tamen ex eo q̄ꝫ hãc seruitutẽ corruptionis patiuntur· adhuc iugo seruitutis addicti sunt· accepturi plenam dei filiorũ libertatem· dum corruptibile hoc induerit incorruptionem. Nunc deus ꝑ speculum agnoscitur· in futuro autẽ quisq; electus facie ad faciem p̄sentabitur· ut ipsam speciem contempletur quam nunc per speculum videre conat. In hac vita electorum numero ad dexteram ꝑtinentiũ. ꝛ reproborum qui ad sinistram ituri sunt· ecclesiã dei cõpleri. in fine autẽ sęculi ȥiȥania a frumento disiungi.

De iudicio Cap. XXX.

IUdicij diẽ nouit xp̃us: sed in euangelio dicere ꝛ scire discipulos voluit. Nam dum dicat idem dominus per ꝓphetam: Dies vltionis in corde meo. indicat se non nescire sed nolle indicare. De domo domini· sicut scriptũ est incipit iudicium· quando electi id est domꝰ dei hic ꝑ flagella iudicantur. impij ṽo illic ad dãnationem iudicandi sunt. Unde ꝛ sequit: Si autẽ p̄mũ a nobis: quis finis eorum qui nõ crediderunt? Ad districti examen iudicis nec iusticia iusti secura est nisi pietate diuina· ut ꝛ ipsa iusticia qua quisq; iustus est deo iustificante iustificetur. Alioquin apud deum ꝛ ipsa peccatũ est. Inde est qð ait iob: Innocentẽ ꝛ impium ipse consumet. Consumitur quippe a deo innoxius· quando ipsa innocentia liquidius requisita ꝛ diuinę innocentię comparata nihil efficitur nisi ꝛ ibi misericordię pietate homo iustificetur. Consumitur item a deo impius· quãdo examinis diuini subtilitate requirit· eiusq; detecta impietas· iudicata damnatur. Consumitur innoxius ꝛ impius simul fine carnis· non pęna damnationis. Doctus pariter ꝛ indoctus moriuntur· sed morte carnis· non pęna damnationis. Omnia aũt pergunt ad vnũ locum· dum morte corporali in terram ꝛ iustus ꝛ ꝛ impius reuertuntur. Retributio autẽ dissimilis sicuti ꝑ eundem salomonem dicit: Quid plus habet sapiẽs a stulto: nisi q̄ꝫ illuc pergit vbi vita est? Ergo omnes in terrã pariter redeũt. Nã vbi vita est non pariter pergunt. Gemina punit sententia impius· dum aut hic pro suis meritis mentis cęcitate ꝑcutitur ne veritatem videat· aut dum in fine damnabit ut debitas pęnas exoluat. Geminum est diuinum iudiciũ. vnum quo ꝛ hic iudicãtur homines ꝛ in futuro. alterũ quo ꝓpterea hic iudicãtur ne illic damnẽtur. Ideoq; quibusdam ad purgationẽ tp̃alis proficit pęna. quibusdam ṽo hic inchoat dãnatio ꝛ illic perfecta sperat ꝑditio. In iudicio reprobi hũanitatẽ xp̃i in q̄ iudicatus ẽ videbũt ut doleant. diuinitatem ṽo eius non videbunt ne gaudeant. Quibus enĩ diuinitas ostẽdit· vtriq; ad gaudiũ demõstrat. Pro diuersitate conscientiaꝝ ꝛ mitis apparebit in iudicio xp̃s electis. ꝛ terribilis reprobis. Nã qualẽ q̇sq; cõscientiã tulerit· talem ꝛ iudicẽ habebit. ut manente in sua tranquillitate xp̃o· illis solis terribilis appareat quos conscientia i malis accusat.

Due sunt differentię uel ordines hoīuꝫ in iudicio hoc est electorum ⁊ reproborum· qui tamen diuiduntur in quattuor. Perfectorũ ordo vnus est q̇ cum domino iudicat. ⁊ aliꝰ qui iudicaṫ. vtriq̄ꝫ tamen cum xp̄o regnabunt. Similiter ordo reproboꝝ partitur ī duobꝰ· dum iniqui intra ecclesiam sunt mali iudicandi sunt ⁊ dānandi. qui ꝟo extra ecclesiam inueniendi sunt· nō sunt iudicādi· ꝫ tm̄ damnandi. Primus igitur ordo eorũ qui iudicāṫ ⁊ pereunt· opponitur illi ordini bonoꝝ de quo sūt q̇ iudicanṫ ⁊ regnāt. Secundꝰ ordo eoꝝ q̇ nō iudicāṫ ⁊ perẽūt· opponiṫ illi ordini ꝑfectoꝝ· in q̇ sūt hi qui nō iudicantur ⁊ regnant. Tertiꝰ ordo eorum qui iudicantur ⁊ regnant· illi ordini ē cōtrarius de quo sunt q̇ iudicanṫ ⁊ pereunt. Quartus ordo eoꝝ q̇ nō iudicanṫ ⁊ regnant· opponitur illi contrario ordini in quo illi sunt qui nō iudicantur ⁊ pereunt.

De gehenna Cap̄. xxxi.

DUplex damnatoꝝ pęna est in gehenna· quorũ ⁊ mentem urit tristicia. ⁊ corpus flamma· iusta vicissitudine· ut qui mente tractauerunt qđ ꝑficerēt corpore· simul ⁊ animo punianṫ ⁊ corpore. Ignē gehennę ad aliq̄d lumē habere ⁊ ad aliq̄d nō habere· hoc ē habere lumē ad damnationē ut videant impij vnde doleāt. ⁊ nō habere ad cōsolationē· ne videāt vnde gaudeant. Apta fit comparatio de camino triũ puerorum ad exemplum ignis gehennę. Nam sicut ille ignis nō arsit ad triũ pueroꝝ suppliciũ. ⁊ arsit ad comburēda ligamina vinculoꝝ· ita ignis gehennę ⁊ lucebit miseris ad augmētum pęnaꝝ· ut videāt vnde doleant. ⁊ non lucebit ad consolationem· ne videant vnde gaudeant. Inter huius vitę ⁊ futurę infęlicitatis miseriā multa discretio ē. Illic enim ⁊ miseria est ꝓpter cruciationē dolorũ. ⁊ tenebrę ꝓpter lucis auersionē: quorũ vnũ ī hac vita· id est miseria est· aliud nō est· in inferno aūt vtrũq̄ꝫ est.

De pęnis impioꝝ Cap̄. xxxii.

SIcut fasciculi lignoꝝ ad combustionem de similibꝰ colligantur· ita in iudicij die similis culpę rei suis similibꝰ iungenṫ· ut ex ęquo pęna constringat quasi in fasciculũ· quos actio similes fecit in malũ. Sicut vnusquisq̄ꝫ sanctus in futuro iudicio ꝓ quātitate virtutũ glorificabitur· ita ⁊ vnusquisq̄ꝫ impius pro quantitate facinorũ condemnabiṫ· nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo· sed iuxta qualitatē criminũ discretio erit pęnarũ· ꝓpheta firmante: De carorũ quoq̄ꝫ suoꝝ supplicijs addiṫ etiā pęna defunctis· sicut apud inferos diuitis sermo prędicat euāgelicꝰ· sicut ꝓ augēdo iudę supplicio· dicit etiā psalmꝰ: Cōmotiōe moueanṫ filij eiꝰ ⁊ mendicēt. Impij ex hoc durius in iudicio puniēdi sūt mentis dolore· ex quo visuri sunt iustos· glorię beatitudinem meruisse. Cũctis videntibꝰ ē pręcipitandus diabolꝰ· quādo sub aspectu oīuꝫ bonorũ angelorum ⁊ hominũ cũ eis qui de parte eius erunt in ignē ęternũ mittēdus est. Dum sublatus fuerit diabolus ut damnetur· multi electi qui in corpore sunt inueniendi dn̄o ad iudicium veniente metu concutiendi sunt· videntes tali sententia impium esse punitum. quo terrore purgandi sunt· quia si quid eis ex corpore adhuc peccati remāserit· metu ipso quo diabolũ damnari conspiciunt purgabuntur. Hinc ē quod ait iob: Cũ sublatus fuerit timebũt angeli ⁊ territi purgabũṫ. Multos posse perire ex eis in die iudicij· qui nũc electi esse videntur ⁊ sancti· dicente ꝓpheta: Vocabit dn̄s iudicium ad ignē ⁊ deuorabit abyssũ multam ⁊ comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur· quia illos etiam infernus absorbebit qui nunc se in pręceptis cęlestibus gloriantur· de quibus dn̄s dicit: Multi dicēt mihi in illa die. Dn̄e dn̄e nonne in nomine tuo ꝓphetauimus. ⁊ in nomine tuo demonia eiecimꝰ. ⁊ virtutes multas fecimus: Tunc cōfitebor illis· quia nũq̄ noui vos Discedite a me qui operamini iniquitatem· nescio qui estis.

De gloria sanctorũ Cap̄. xxxiii.

NOn faciet in futurũ cor miserum iustorũ ex compassione damnatorũ condolendi affectio· vbi tm̄ erit sanctorũ de dei contemplatione gaudiũ· ut tristicię nullus tribuatur introitus. Sicut comparatus color cādidus nigro colori fit pulchrior· ita ⁊ sanctorũ requies cōparata damnatiōi malorum gloriosior erit. Sic iusticia iniusticię· sic virtus vitio. Crescit ğ sanctorum gloria· dum debita damnantur impij pęna. Post resurrectionem sanctis in carne promissa est cęlorum ascensio· dicente ad patrē xp̄o: Volo ut vbi sum ego. ⁊ ipsi sint mecũ. Si eni mēbra capitis sumus. ⁊ vnus in se ⁊ in nobis est xp̄us· vtiq̄ꝫ vbi ipse ascendit· ⁊ nos ascensuri sumus.

Finit liber primus de summo bono sancti Isidori hispalensis episcopi.

Incipit liber eiusdem secundus

De sapientia Cap̄. i.

OMnis qui secundũ deum sapiens est: beatꝰ ē. Btā vita cognitio diuinitatis est. Cognitio diuinitatis virtꝰ boni operis est. Virtus boni operis fructus ęternitatis est. Nullus aũt magis sapiēs q̄ quem docuerit deꝰ. Excelsior est rebus omnibus sapiētia· nec esse pōt vlla iusticia sine prudentia. Qui ꝫm sęculũ sapiens est· ꝫm deum stultus est. Unde ⁊ propheta: Stultus inquit factus ē omnis homo a scientia sua. Primum est scientię studium· querere deum· deinde honestatem vitę cum innocentię opere.

Nullus sapiētiam dei plene recipit· nisi qui se ab omni abstrahere actionū cura contendit. Unde ⁊ scriptum est. Sapientiam scribe in tēpore ocij: ⁊ qui minoratur actu ipse percipiet eam. Nō ad paruę intelligētię arcem peruenit· qui scit secreta dei se penetrare non posse. Tunc aūt deum recte cognoscimus· quando eum ꝑfecte scire non denegamus. Interdū quędam nescire cōuenit. Nullꝰ autem in culpa maior est· ꝙ ille qui deum nescit. Inuestigationem veri multorum est quęrere· sed paucorū est inuenire. Ea autem quę supra hominis intelligentiā sūt· scrutanda non sunt. Quicquid supra hominis intellectum est· quęrendū nō est. Consilio autem diuino seruandum ē· ut hoc credatur esse iusticia· qđ diuinę placuerit volūtati. Non enī poterit esse iniustū: quod iusto complacet iudici. Omnis sapientia ex scientia ⁊ opinatione consistit. melior est autem ex scientia veniens ꝙ ex opinatiōe sentētia. Nam illa vera ē. ista dubia. Ad maioris culpę cumulū ꝑtinet scire quēꝙ qđ sequi debeat. ⁊ sequi nolle qđ sciat. Unde ⁊ dominꝰ: seruus inquit sciens voluntatē domini sui ⁊ nō faciēs· digne plagis vapulabit multis. Et iacobus: Scienti inquit bonum ⁊ nō facienti peccatum est. Simplicitatem cum ignauia vocari stulticiam. simplicitatem ṽo cū prudentia vocari sapientiam. Utile ē multa scire ⁊ recte viuere. Qr si vtrūqꝫ nō valemus. melius est ut bene viuendi studiū ꝙ multa sciendi sequamur. Non pertinere ad beatitudinem consequendā scientiā rerū· nec esse beatum multa scire· sed esse magnū beate viuere. Nihil prodesse hominē scire prudentiā cum ignorātia dei. ⁊ nihil obesse scientibꝰ deum· ignorantiam mundi. Perfecte aūt scit qui prius deum ⁊ ista non pro se sed pro deo scit. Nihil obesse cuiꝙ si per simplicitatem aliqua de elementis indigne sentiat· dummodo de deo vera pronunciet. Nam ꝙuis de incorporeis corporeisqꝫ naturis nequeat quisqꝫ disputare· beatum tamen illū facit vita recta cum fide.

De fide Cap. II.

Non posse ad veram beatitudinē ꝑuenire nisi per fidem. Beatum autē esse· qui ⁊ recte credēdo bene viuit ⁊ bene viuendo fidem rectam custodit. Deus si credit̄· merito inuocatur ⁊ quęritur· ac ꝑ hoc tunc ꝑfecte laudatur· quando inuocatur ⁊ creditur. Non tm̄ id credēdū est qđ sensu carnis dinoscimus· sꝫ magis etiā qđ intellectu mentis conspicimus· id est deū. Sine fide nemo pōt placere deo. Omne enim qđ non est ex fide· peccatū est. Fides nequaꝙ vi extorquetur· sed ratione atqꝫ exemplis suadetur. A quibus autem exigitur violenter· ꝑseuerare in eis non potest· exemplo ut ait quidam nouellę arboris: cuius si quis cacumen violenter impresserit ⁊ demū dum laxatur in id qđ fuerat confestim reuertitur. Sicut homo libero arbitrio conditus sua sponte diuertit a deo· ita ex ꝓpria mentis conuersiōe credēdo recurrit ad deū· ut libertas agnoscatur arbitrij per ꝓpriam voluntatē. ⁊ beneficiū gratię per acceptam fidei veritatem. In corde respicit deus fidem· vbi se non possunt hoīes excusare: qui ore simulant veritatis ꝓfessionē ⁊ corde retentant erroris impietatē. Sicut nihil proficit fides quę ore retinetur ⁊ corde nō creditur· ita nihil profutura est fides quę corde tenetur si ore nō profiteatur. De tali enī fide ꝓpheta ita quosdā obiurgat dicens. Perijt fides· ablata ē de ore eorū. Fides enī quę corde credit̄. confessiōe oris ad salutem ꝓfertur. Uacuam esse sine operibꝰ fidem. ⁊ frustra sibi de sola fide blanditur qui bonis operibus nō ornatur. Qui crucē portat· debet ⁊ mundo mori. Nam ferre crucem ⁊ mori· mortificare seipsū est· ferre ⁊ nō mori· simulatio hypocritarū est. Qui ꝑ fidem cognitionem dei habent ⁊ operibus obscurantur· exemplū balaam sequuntur q̇ cadēs opere apertos oculos habuit ꝑ contemplationis fidem. Carnales· fidē non ꝓ virtute animi· sed ꝓ cōmodo quęrere tꝑali. Unde ⁊ dominꝰ dicit: Quęritis me non qꝛ vidistis signa· sed qꝛ manducastis de panibus meis. Xp̄ianus malus dum sm̄ euangelij doctrinā non viuit· etiā ipsam fidem quam verbo colit oborta tentatione facile perdit. Multi fide tm̄ xp̄iani sūt· ope ṽo a xp̄iana doctrina dissentiunt. Multi quoqꝫ fidē xp̄i ex corde non amant· sed humano terrore eandē per hypocrisim tenere se simulant. Et qui esse nō pn̄t aperte mali· ꝑ terrorē ficte boni noscunt̄. Amatores mūdi pugnant aliquādo ꝓ fide ⁊ alijs quidem proficiunt. ipsi ṽo amore terreno implicati cęlestia non requirūt· sꝫ verbo tm̄ fidē defendunt. Quidam ꝓ fide etiam hereticos insequūtur· sed per arrogantiam eos qui intra ecclesiā sūt contemnūt. Aduersarios quidē fidei confutant pro infidelitate· sed fideles premūt fasce superbię.

De charitate Cap. III.

Quamuis nōnulli fide atqꝫ opibꝰ sanctis esse videant̄ participes· tamē qꝛ priuant̄ a charitate fraternę dilectiōis· nullū habent incrementū virtutis. Nā sic ait apł̄us: Si tradidero corpus meū ita ut ardeā· charitatē aūt nō habuero· nihil mihi ꝓdest. Sine amore charitatis ꝙuis quisqꝫ recte credat· ad beatitudinē ꝑuenire nō pōt· qꝛ tanta ē charitatis virtꝰ· ut etiā ꝓphetia ⁊ martyriū sine illa nihil esse credantur. Nullū premiū charitate pensatur. Charitas enī virtutū omniū obtinet principatū. Unde ⁊ vinculū perfectionis charitas ab apostolo dicit̄· eo ꝙ vniuersę virtutes eius vinculo religent̄. Dilectio dei morti comparat̄· dicente salomone: Ualida ē ut mors dilectio. idcirco qꝛ sicut mors violenter separat animam a corpore· ita ⁊ dilectio dei violenter segregat hominem a mundano ⁊ carnali amore. Qui dei pręcepta contemnit· deū nō

diligit. Neq₃ enī regē diligimus·si odio leges eiꝰ habemus. Tenenda est cum sanctis viris vnitas charitatis. ⁊ quanto se quisq₃ subtrahit mundo· tanto opus est ut se associet bonorum consortio. Charitas in dilectione dei ⁊ ꝓximi cōstat. Seruat aūt in se dilectionē dei qui a charitate nō diuiditur ꝓximi. Qui a fraterna societate secernit̃ a diuine charitatis participatiōe priuat̃. Nec poterit deū diligere·qui noscitur ī ꝓximi dilectiōe errare. Xp̄us deus est ⁊ homo. Totum ergo xp̄m non diligit qui hominen odit. Bonoꝝ discretio est nō odire personas·sed culpas. ⁊ recta dicta ꝑ falsis non spernere·ſ₃ ꝓbare. Qui imꝑfecti sunt ī dei amore·sepe se a vitijs sep̱are disponūt·ſ₃ ponderē vitiorū grauati·rursus ad ea vitia que optāt relinquere reuoluūtur.

De spe Cap. IIII.

Qui male agere non desistūt·vana spe indulgentiā de dei pietate requirunt. Quā recte quererent·si ab actione praua cessarent. Metuendū valde est ut neq₃ ꝑ spem venie quā promittit deus·ꝑseuerāter peccemus·neq₃ q: iuste peccata distringit veniā desperemꝰ·ſ₃ vtroq₃ periculo euitato ⁊ a malo declinemus ⁊ de pietate dei veniā speremꝰ. Omnis quippe iustus spe ⁊ formidine nitet. quia nūc illū ad gaudiū spes erigit·nūc ad formidinem terror gehenne adducit.

De gratia Cap. V.

Interdū peccantibus nobis deus dona sua non retrahit·ut ad spem diuine ꝓpitiationis mens humana consurgat. Nā nō potest conuersū spernere·qui peccantē suis beneficijs ꝓuocat ad se redire. Confessionem hoīs nō esse humane virtutis. Nam si cōfessionē boni opis nō ī nobis deꝰ opatur·cur ꝑ ꝓphetā dicitur: cōfessio ⁊ magnificentia opꝰ eiꝰ: Ab illo enī nobis oīa bona gratia p̄ueniente donant̃. Nā nihil boni opis dedimꝰ·ꝑ qđ cōfessionem fidei accipere meremur. Profectꝰ hoīs donū dei est. Nec a se pōt quisq₃·ſ₃ a dn̄o corrigi. Non enim quicq₃ boni habet ꝓpriū homo: cuius via nō est eius·testante ꝓpheta: Scio domine quia nō est hoīs via eius·nec viri est ut ambulet ⁊ dirigat gressus suos. Sciant liberi arbitrij defensores nihil posse homines ī bonū sua p̄ualere virtute·nisi diuine gratie sustentent̃ iuuamine. Unde ⁊ ꝑ ꝓphetā dominꝰ dicit. Perditio tua isrl̃·tm̄ ī me auxiliū tuū. q̄si diceret: ut pereas tuo merito·ut salueris meo auxilio. Hoīs meritū superna gratia·nō ut veniat īuenit·ſ₃ postq₃ venerit facit: atq₃ ad indignā mentem veniens facit in ea meritum qđ remuneret·que solum īuenerat qđ puniret. Quid enī ex se ille latro meruit qui de faucibꝰ inferni crucē ascendit·de cruce paradisū adijt: Reus quidē ille ⁊ fraterno sanguine venit cruentus·sed diuina gratia ī cruce mutatꝰ. Sciendū q₃ ⁊ nostra sit iusticia in his que recte agimꝰ. ⁊ dei gratia eo q₃ eā mereamur. Hec enī ⁊ dantis dei ⁊ accipientis est hominis·sicut ⁊ panem nostrū dicimꝰ·quē tamē a deo accipe postulamus. Spiritalis gratia non oībus distribuitur·sed tantūmodo electis donat̃. Nō enī oīu₃ ē fides quā q̄dē ⁊ si plurimi suscipiunt. opꝰ tamen fidei non cōsequūtur. In diuisione donorum diuersi ꝑcipiunt diuersa dei munera nō tn̄ concedunt̃ vni oīa ut sit ꝓ humilitatis studio q₃ alter adiuuetur in altero. Nam qđ in ezechiele aīaliū ale altera ad alterā ꝑcutiūtur·virtutes designantur sanctoꝝ·mutuo sese affectu ꝓuocantiū·atq₃ alterno exēplo inuicē sese erudientiū. Munera gratiarū·alia isti·alia ṽo donātur illi. Nec dantur ita habere vni·ut nō egeat alterius. Posse fieri nō est dubiū ut hi quos quidam virtutū excellentia antecedūt·dei repentina p̄uenti gratia·quosdam compendio sanctitatis p̄ueniant. ⁊ dum sint conuersione postremi·subito efficiunt̃ virtutis culmine primi. Dū quisq₃ aliqđ donū accipit·nō appetat amplꝰ q̄ qđ meruit·ne dū alterꝰ mēbri officium arripe tentat·id qđ meruit ꝑdat. Cōturbat enī corꝑis ordinē totū q̄ nō suo contentus officio subripit alienum. Mali dona ideo ad damnationem accipiūt·q: illis nō ad dei laudē ſ₃ ad suam vanitatē vtuntur. Bonis male vtūt̃ q̄ ea que a deo illis donata sūt·ī malos vsus assumūt. sicut ingenium·sicut ⁊ cetera dei dona. Multis dei donis gaudemꝰ·que nos ab eo ꝑcepisse cognoscimus. Nam qđ sapientes sumus·q₃ diuites·q₃ potentes existimꝰ·nō alterꝰ·ſ₃ potiꝰ diuino munere sumus. Utamur ergo optime diuinis beneficijs·quatenus ⁊ deum nō peniteat dedisse ⁊ nobis accepisse sit vtile. Sicut auferre deꝰ dicit̃ hoī donū aliqđ qđ homo nō habuit·id ē qđ accipere non meruit. sic ⁊ obdurare dicitur deus hominē non eius faciendo duriciā·sed non auferendo eam quam sibi ipse nutriuit. Non aliter ⁊ obcecare dicitur quosdā deus non ut in eis eandē ipse cecitatem faciat·sed q₃ ꝑ eoꝝ iutilibꝰ meritis cecitatē eorū ab eis ipse nō auferat. Plerisq₃ dei dona dātur·ꝑseuerantia ṽo doni non datur. Et inde est q₃ quidam principia habent conuersiōis bona·fine ṽo malo clauduntur. Electi ṽo ⁊ conuersionis dona accipiunt ⁊ ꝑseuerantiā doni. Ea ꝗ causa ē q₃ quidā ⁊ bene incipiūt ⁊ bene finiūt.

De predestinatione Cap. VI.

Gemina est p̄destinatio·siue electoꝝ ad requiē·siue reproboꝝ ad mortē. Utraq₃ agitur diuino iudicio ut semꝑ electos superna ⁊ interiora sequi faciat semꝑq₃ reprobos ut infima ⁊ exteriora delectent̃ deserendo ꝑmittat. Sicut ignorat homo terminū lucis ⁊ tenebrarū uel vtriusq₃ rei quis finis sit·ita plenius nescit q̄s ante suum finem luce iusticie p̄ueniatur·uel quis peccatorū tenebris vsq₃ in suū terminū obscuret̃. aut q̄s post lapsū tenebrarū cōuersus resurgat ad lucē. Cūcta hec deo patēt·hominibus ṽo latent. Quis iustorum conuersatio in hac vita probabilis sit·incertum tamē hominibꝰ esse ad quē sint

fine͂ p̄destinati· ꝫ oia reseruari futuro examini. Mira dispositio ē sup̄ne distributionis· per quā hic iustus ampli⁹ iustificatur· impius ampli⁹ sor/didaᵗ. Malus ad bonū aliquādo conuertitur. ⁊ bonus ad malū aliquādo reflectitur. Uult quis eē bonus ⁊ non valet· vult alter esse mal⁹ ⁊ non per/mittiᵗ interire. Datur ei ꝙ sit mal⁹ q̄ vult eē bon⁹. alius nec vult nec datur ei ut sit bonus. Iste na/sciᵗ i erroꝛe ⁊ moꝛiᵗ· ille i bono quo cępit vsq; ad finē ꝑdurat. Tamdiu i bono iste stat quousq; ca/dat· ille male diu viuēdo i fine saluaᵗ respectusq; cōuertiᵗ. Uult ꝓdesse i bono iustus· nec p̄ualet· vult nocere malus ⁊ p̄ualet. Iste vult deo va/care· sed seculo impediᵗ· ille negocijs implicari cu/pit nec ꝓficit. Dominaᵗ mal⁹ bono· bonus dam/natur ꝓ impio· impius honoraᵗ ꝓ iusto. Et i hac tāta obscuritate nō valet homo diuinam scrutari dispositionem ⁊ occultum p̄destinatiōis ꝑpen/dere oꝛdinem.

De conuersis Cap. VII.

Non inchoantib⁹ p̄miū pꝛomittiᵗ· sed perseuerantibus. Scriptum est enim: Qui ꝑseuerauerit vsq; in finē hic saluus erit. Tunc enim placet deo nostra conuersio· qn̄ bonum quod inchoamus ꝑseuerāti fine comple/mus. Nam sicut scriptū est: Ue his qui sustinen/tiam ꝑdiderunt· id est opus bonū nō consūmaue/runt. Indulgentia peccatoꝛū sciendū· vbi· quan/do uel qualibus datur. Ubi quippe nisi intra ec/clesiam catholicam? Quando nisi ante venturi exitus diem? Quia ecce nunc tempus acceptabi/le· ecce nunc dies salutis. Qualibus· nisi conuer/sis· qui ꝑ humilitatē ad paruuloꝝ trāseūt imita/tionē· de quibus diciᵗ: Taliū ē eni regnū celoꝛū. Nemo ꝑpēdere pōt quāti sit ponderis iniusticia uel quanti fulgoꝛis radio iusticia clareat· nisi qui pꝛius toto mentis nisu conuertaᵗ ad deum· qua/tenus ipso lumine quo illustraᵗ. ⁊ suā fęlicitatem agnoscat. ⁊ lumē qd̄ cęco coꝛde nō intuebatur in/telligat. Tunc autem inattingibilē intelligi posse iusticiam· dum eā quisq; sequi conuersus tentaue/rit· q: lux non intelligiᵗ nisi cū videtur. Judiciū qd̄ in hoīs potestate cōsistit cōuersionis ē gratia per quam nosmetipsos iudicamus· quando flen/tes mala nostra punimus. ⁊ bono qd̄ ex deo no/bis est solidius inhęrem⁹. Tripartitus describiᵗ eē vniuscuiusq; cōuersi pꝛofect⁹· id ē pꝛim⁹ coꝛri/gendi a malo· secundus faciēdi bonū. tertius cō/sequēdi boni oꝑis p̄miū. Nam qd̄ ait pꝛophe/ta: Solue fasciculos depꝛimētes· mali est emen/datio. qd̄ ꝟo adiecit: Frange esurienti panē tuum. operis boni ē actio. In eo ꝟo qd̄ subiūgit: tunc erumpet q̄si mane lumen tuū. operis boni est re/tributio. Ergo non ꝓficit facere bonū· nisi coꝛre/ctū fuerit malū. Nec poterit quisq̄ ad contem/platione͂ dei ꝓficere· nisi se pꝛius in bonis studue/rit actib⁹ exercere. Multis modis terret de⁹ ho/mines· ut uel sero conuertanᵗ· atq; exinde magis erubescant ꝙ tamdiu expectati sunt ut redirent. Nā nūc minis· nūc plagis· nūc reuelatiōib⁹ quos/dam concutit· ut qui volūtate cōuerti despiciunt. cōmoti terroꝛib⁹ coꝛrigātur. Plerīq; ex sola men/tis deuotione conuertūᵗ ad deū· nonnulli ꝟo co/acti plagis conuertunᵗ qui ex deuotione nō con/uertebāᵗ. Juxta capitulū psalmi dicētis: In fre/no ⁊ chamo maxillas eoꝝ constringe qui nō ap/pꝛoximant ad te. Plerīq; aūt dū deuotiōe nō cō/uertūᵗ· plagę stimulis feriūᵗ· q̇ tn̄ nec sub verbere sentiūt ut aliq̄ten⁹ coꝛrigāᵗ· sicͭ ęgypt⁹ cui ⁊ pęnas dedit ⁊ emendare nequiuit. De talibus eni ait ꝓ/pheta: Percussisti eos ⁊ non doluerūt· attriuisti eos ⁊ renuerunt suscipere disciplinā. Nonnulli viri sęculares elatiōe mentis tumētes postmodū conuersi ad deum religiosa sequuntur obedien/tia xp̄m. ⁊ qui antea celsitudine mundiali tume/bant· postea ipsam elationē in studio humilita/tis cōmutant. Quidam sunt qui iam secrete con/uersi sunt· quoꝝ cōuersio q: nō ꝓcedit ad publi/cum· apud existimationē humanā quales fuerūt tales adhuc esse putanᵗ· iam tamen in dei oculis surrexerunt. Itē quidam adhuc humano iudicio stare cernūtur· iam tamē in oculis dei ceciderunt. Multi apud homines repꝛobi sūt. ⁊ apud deum electi. atq; itē multi apud homines electi putan/tur. ⁊ apud deum repꝛobi existunt. Salomone dicente: Uidi inquit impios sepultos qui cum adhuc viuerēt in loco sancto erant. ⁊ laudabanᵗ i ciuitate quasi iustoꝝ operum. Null⁹ ergo se pu/tet electū ne foꝛte iam apud deum sit repꝛobus.

De pꝛimoꝛdijs conuer/soꝛum Cap. VIII.

Primodum genus est conuersionis ad deum· inchoationis cum dulcedine· me/dietatis cum laboꝛe· perfectionis cū re/quie. Sed tamē plerūq; alij incipiūt a dulcedine. alij a tentationū amaritudine. Omnis cōuersus ante ex fletu inchoet pctōꝝ. ⁊ sic transeat ad desi/deriū supernoꝝ. Pꝛius enim lachꝛymis purgāda sunt vitia quę gessimus. ⁊ tunc mundata mentis acie id qd̄ quęrimus mentis gaudio contemple/mur. ut dum antea flendo peccati a nobis caligo detergitur· mundatis coꝛdis oculis libere super/na inspicianᵗ. Ante necesse est timoꝛe cōuerti ad deum· ut metu futurarum pęnarū carnales illece/bꝛe deuincantur. Deinde opoꝛtet abiecto timoꝛe ad amoꝛē vitę ęternę trāsire. Perfecta eni chari/tas foꝛas mittit timoꝛē. qui autē timet pęnā ha/bet ⁊ nō ē ꝑfectus. Unde ⁊ apostolus: non enim inquit accepistis spiritū seruitutis iterū in timo/re· sed accepistis spiritū adoptiōis· ꝑ quem scilicꝫ iam nō peccati pęna seruos compꝛimit· sed amoꝛ iusticię liberos reddit. Necesse est oi conuerso· ut p⁹ timoꝛē ꝯsurgere ad charitatē dei debeat q̄si fili⁹ ne sp̄ sub timoꝛe iaceat q̄si seruus. Tūc eni amoꝛē nr̄ę ꝯuersiōis ostēdim⁹· si denuo ut patrē diligim⁹ quē ꝓus seruili mēte vere ut dn̄m foꝛmidabam⁹.

Primordia conuersorū blandis refouenda sunt modis· ne si ab asperitate incipiant· exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim cōuersum sine leuitate erudit· exasperare potius q̄ corrigere nouit. Cōuersus quisq̧ antea ab ope corrigēdus est. postea ꝟo a cogitatiōe· ut prius refrenet prauū actū· deinde appetitū ac delictū· ut qḋ iā in ope non apparet· in cogitatione nequaq̄ ꝑduret. Ois noua conuersio adhuc pristinę vitę habet cōmixtionē· ꝓpterea nequaq̄ ea virtus ꝓcedere ad hominū oculos debet· donec cōuersatio vetus fūditus ab animo extirpet̄. Quisq̧ ex deteriore iam melior esse cępit· caueat de acceptis extolli virtutibus· ne grauiꝰ ꝑ vanā gloriā corruat· q̄ ꝑus cum ꝑ lapsum vitiorū iacebat.

De conflictu conuersoꝝ Cap. IX.

Quisq̧ cōuersus si mox oēs carnis stimulos calcare cupiat. ⁊ sūma virtutū subire contendat· si adhuc forte aliqua aduersa de carnis molestijs tolerat· non frangat̄· quia dispensator bonoꝝ nouit aduersitates reprimere vitioꝝ successione virtutū. Tūc magis grauari se quisq̧ impulsu vitioꝝ agnoscit dū ad cognitionē dei accesserit· sicut populus isrl̄ grauiori onere ab egyptijs premit̄· dū ꝑ moysen diuina illi cognitio aperit̄. Vitia eni ante cōuersionē quasi pacem in hoie habēt. quando aūt expellunt̄· acriori virtute cōsurgūt. Fiunt aūt inimica cōuerso quę pctōri prospere blandiebant̄· atq̧ itē fiūt blanda conuerso quę pctōri aduersa extiterunt. Multos habet conflictus dei seruus ex recordatione operum pręteritoꝝ· multiq̧ post cōuersionē etiā nolentes motū libidinis sustinēt. Quō tamē ad damnationē non tolerant· sed ad ꝓbationē· scilicȝ ut semꝑ habeant ꝓ excutienda inertia hostē cui resistant· dūmodo nō cōsentiāt. Unde ⁊ nouerint serui dei se etiā a peccatis iam esse mundatos· ȝ tamen cogitationū turpiū adhuc interpellatione pulsari. Ante cōuersionē pręcedit turba pctōꝝ. post conuersionē sequit̄ turba tentationū. Illa se obijciunt ne ad deū conuertamur· ista se ingerunt ne liberius cordis oculis deū cernamus. Utriusq̧ tumultus insolentiā nobis gignit· intētionēq̧ nostram sępe fraude multimoda intercludit. Utile ē dei seruo post ꝯuersionē tentari· q̄tenꝰ a tepore negligentię sollicitātibus vitijs ad virtutes animū ꝑ exercitiū pręparet meritoꝝ.

De remissa conuersione Cap. X.

Multos remissa cōuersio i pristinos errores reducit· ac viuēdi tepore resoluit. Horū ergo exēpla q̧sq̧ cōuersus euita· ne dū timore dei a tepore incipis· rursus mūdanis erroribus imergaris. Tepidus in conuersione· ociosa verba ⁊ vanas cogitationes noxias esse nō conspicit. Qz si a torpore mentis euigilauerit· ea quę leuia existimabat cōfestim q̄si horrēda atq̧ atrocia pertimescit. Fraus ⁊ desidia i omni bono opere formidāda ē. Fraudē facimꝰ deo· quotiēs de ipsiꝰ donis ⁊ muneribꝰ gloriā ꝓpriā ⁊ humanā laudem appetimus ⁊ de bono opere nostro nosmetipsos non deū laudamus. Desidiā ꝟo agimus quotiens ꝑ torporē languide ea quę dei sūt operamur. Ois ars sęculi huiꝰ strenuos amatores habet ⁊ ad exequendū ꝓmptissimos. ⁊ hoc ꝓinde fit· qꝛ pręsentē habet operis sui remunerationē. Ars ꝟo diuini timoris plerosq̧ habet sectatores languidos· tepidos· pigritię inertia congelatos· ȝ hoc ꝓinde q̄ labor coꝝ nō ꝓ pręsenti· ȝ ꝓ futura remuneratione differt̄. Ideoq̧ dum coꝝ laborē mercedis retributio nō statim cōsequit̄· spe ipsi pene dissoluta languescunt. Unde ⁊ magna illoꝝ gloria pędicatur q̇ bonę conuersionis principia augmento solidiore consumāt· atq̧ eo ad promerendam retributionē clariores pręparantur· quo firmius duri itineris labores ⁊ inchoāt ⁊ cōsumāt. Quidam primo cōuersiōis calore ad virtutes sese accingūt· accedente ꝟo ꝓgressu dum imoderate terrenis rebus incūbunt· puluere infimi appetitꝰ obscurantur. Unde ⁊ dn̄s de bonis seminibꝰ i spinis iactatis dicit: Quō aūt cecidit i spinis· hi sūt qui audiūt ꝟbū dei. ⁊ a sollicitudine sęculi uel fallacia diuitiarū suffocant verbū. ⁊ sine fructu efficiunt̄. Nuꝑ conuersi nequaq̄ debent in curis exterioribus ꝓuehi. Nā si implicent̄· cōfestim quasi plantata arbuscula ⁊ nec dū radice pręfixa concutiunt̄ pariter ⁊ arescunt. Valet interdū cōuersis ꝓ animę salute mutatio loci. Plerūq̧ eni dū mutat̄ locus· mutatur ⁊ mentis affectus. Congruū ē enim inde etiā corꝑalit̄ auelli· vbi q̇sq̧ illecebris deseruiuit. Nā locꝰ vbi praue quisq̧ vixit· ħ in aspectu mētis opponit· qḋ semꝑ ibi uel cogitauit uel gessit

De exemplis sanctoꝝ Cap. XI.

Ad cōuersionē seu correctionē mortalium multū prosūt exēpla bonoꝝ. Mores eni inchoantiū non queunt ꝓficere ad bene viuēdū· nisi ꝑfectoꝝ informētur exemplis patrū. Reprobi aūt nō attendūt documenta bonoꝝ quę imitentur in melius· ȝ ꝓponūt sibi exempla malorum quibus ad suoꝝ morū ꝑuersitatem vtantur i peius. Ob hanc vtilitatē scribunt̄ sanctoꝝ ruinę ⁊ reparationes· ut spem faciant salutis humanę ne quisq̄ post lapsum pęnitendo desperet veniā dum conspicit sanctorū reparationē fuisse etiam post ruinam. Sciant flagitio dediti ad quā vtilitatem coꝝ exempla ꝓponantur· sanctorum scilicȝ ut aut sint quos imitentur ad reparationem· aut certe ex eorum comparatione duriꝰ de inobedientia puniātur. Propterea virtutes sanctorū ad exemplum nostrū deus ꝓposuit· ut quanto de imitatione eorum conferri possunt nobis iusticię pręmia· tāto de ꝑseuerātia mali sint grauiora tormēta. Si enim ad boni incitamentum diuina quibꝰ admoneremur pręcepta deessent· pro lege nobis sanctorum exempla sufficerent. At contra dum ⁊ nos deus pręceptis suis admoneat ⁊ vitę sanctorum boni operis nobis exempla ꝓponat· nulla est

iam de reatu excusatio. qa ꝛ lex dei ad aures nostras quotidie pulsat. ꝛ factorū documenta bonorum cordis nostri intima ꝓuocant. Et si prauorū sepe secuti sumus exempla. cur nō imitemur scōrū digna ꝛ deo placita facta? Et si apti fuimꝰ imitari iniquos in malū. cur pigri sumus imitari iustos i bonū? Grandꝰ est deus ut virtutes quas preparauit sanctis ad coronā. nobis ad ꝑfectum sint posite. nō ad penā. Proficient autē ad ꝑfectum nostrum si tot exempla voluerimus imitari virtutū. Certe si ea potius auersati ꝙ imitati fuerimus. ad damnationē nostrā erūt qui ea legēdo implere neglexerimꝰ. Multi vitam sanctorū imitantur. ꝛ de moribꝰ alterius effigiem virtutis sumunt. tanꝙ si imago quelibet intendatᷣ. ꝛ de eius similitudine species picta formetᷣ. sicqꝫ fit ad imaginem similis ille qui ad similitudinē viuit imaginis. Qui sanctū virū imitatur. quasi exemplar aliqꝺ intuetᷣ. seseqꝫ in illo quasi in speculo ꝑspicit ut adijciat qꝺ deesse virtutis agnoscit. Minꝰ eni seipsū homo ex semetipso considerat. sed dū alteꝝ intendit id qꝺ minꝰ ē luminis adijcit. Perfectorū est iā virorū non quēlibet sanctoꝝ imitando. sed ipsam veritatē intuendo. ad cuiꝰ imaginem facti sūt. iusticiam operari. Et hoc indicat qꝺ scribitᷣ: Faciamꝰ hoiem ad imaginē ꝛ similitudinem nostram. qꝛ ipsam intelligendo imitatᷣ diuinitatem ad cuius factus ē similitudinē. Iste ergo tantus est ut non egeat homine demonstratore iusticie. ꝫ ipsam contemplando imitetᷣ iusticiam. Exempla sanctorū quibus edificatur homo. varias faciunt cōsectari virtutes: humilitatis ex xp̄o. deuotiōis ex petro. charitatis ex iohāne. obediētie de abraham. patiētie de ysaac. tolerancie de iacob. castimonie de ioseph. māsuetudinis de moyse. cōstantie de iosue. benignitatis de samuel. misericordie de dauid. abstinentie de daniel. sic ꝛ cetera facta prioꝝ quo labore. quo moderamine. quaue intentione uel compunctiōe gerantur. vir scūs imitando considerat.

De compunctione cordis Cap. XII.

Compunctio cordis est humilitas mentis cum lachrymis. exoriens de recordatione peccati ꝛ timore iudicij. Illa ē conuersis ꝑfectior compunctionis affectio. que oēs a se carnaliū desideriorū affectus repellit. ꝛ intētionem suam toto mentis studio in dei contēplationē defigit. Geminā esse compunctionē. qua ꝓpter deū anima cuiusqꝫ electi afficitᷣ. id est. uel dū operum suorū mala considerat. uel dū desiderio eterne vite suspirat. Quattuor eē qualitates affectionum quibus mens iusti tedio salubri compungitᷣ hoc ē: memoria preteritorū facinorū. recordatio futurarū penarū. consideratio peregrinatiōis sue in huius vite longinquitate. desideriū sup̄ne patrie: quatenus ad eam quātotius valeat ꝑuenire. Quisqꝫ peccatoꝝ memoria compungitur ad lamenta. tunc dei se presentia sciat visitari. quando id qꝺ se admisisse recolit. interius erubescit. suoqꝫ iudicio penitendo iam punit. Nam tunc petrus fleuit quando i eum xp̄us respexit. Unde ꝛ psalmus: Respexit inquit ꝛ cōmota est ꝛ contremuit terra. Gressus dei sunt in corde hominis interioris. quando bona desideria surgunt ut calcentur mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt. sciendū est tunc esse deum per gratiā cordi humano presentem. Unde se tunc magis homo acuere ad compunctionem debet. quādo sentit deum interius operantē. Quō mens hominis iusti ex vera compunctione rapiatur. ꝛ qualiter infirmata reuertatᷣ degustate lucis magnitudine. illū nosse posse qui iam aliquid exinde gustauit. Sunt qui non ex vera cordis compunctione sui accusatores fiunt. sed tm̄ ad hoc eē se peccatores assignant. ut ex ficta humilitate confessionis locum inueniant sanctitatis.

De confessione peccatorum ꝛ penitentia Cap. XIII.

Ex eo vnusquisqꝫ iustus eē incipit. ex quo sui accusator extiterit. Multi autē econtra semetipsos peccatores fatentur. ꝛ tamen semetipsos a peccato non subtrahunt. Magna iam iusticie pars est seipsum nosse homo ꝙ prauus ē. ut ex eo diuine virtuti subdatur humilius ex quo suam infirmitatem agnoscit. Bene se indicat iustus i hac vita. ne iudicetur a deo damnatione ꝑpetua. Tunc autem iudiciū de se quisqꝫ sumit. quando per dignam penitentiā sua praua facta condēnat. Amaritudo penitentie facit animū ꝛ sua facta subtilius discutere. ꝛ dona dei que cōtempsit flendo cōmemorare. Nihil autē peius ꝙ culpā agnoscere nec deflere. Duplicē habere debet fletum in penitētia omnis peccator. siue quia per negligentiam bonū non fecit. seu quia malū per audaciam perpetrauit. Qꝺ enī oportuit non gessit. ꝛ gessit qꝺ agere nō oportuit. Ille penitentiam digne agit qui reatum suū satisfactione legitima plangit. condemnando scilicꝫ ac deflendo que gessit. tanto inde plorando profusius. quanto extitit in peccato procliuius. Ille penitentiam digne agit. qui sic preterita mala deplorat. ut futura iterum non cōmittat. Nam qui plangit peccatū. ꝛ iterū admittit peccatū. quasi si quis lauet laterē crudum. quem quanto magis eluerit tanto amplius lutum facit. Quius quisqꝫ sit peccator ꝛ impius. si ad penitentiam conuertatur. consequi posse veniam creditur. Nullus enim de bonitate dei dubitat. sed sola accipientium prauitas conferri sibi indulgentiam abnegat. In hac vita tm̄ penitentie patet libertas. post mortē ꝟo nullam correctiōis eē licētiā. Un̄ ꝛ dn̄s dicit: Me oportet operari opa eiꝰ q̄ me misit donec dies ē. Venit aūt nox quādo nemo potest operari. Hinc ꝛ ꝓpheta: Date inquit dn̄o deo nostro gloriā antēꝙ

cōtenebꝛescat·id est anteꝗ̄ moꝛs ęterna pꝛęueni-
at. Jn hac vita dū estis·deū ꝑ pęnitentiā gloꝛifi-
cate. Adhuc in hoc sęculo penitētiā operantibus
dei misericoꝛdia subuenit. Jn futuro aūt iam nō
operamur·sed rationē nostroꝛū operū ponimus.
Per id deterioꝛant̄ plęrunqꝫ iniqui ꝙ per patien-
tiā dei spaciū accipiūt emendandi· quia illi moꝛa
viuēdi nō vtunt̄ ad pęnitētiā·ꝫ ad peccādi vsur-
pant audaciā. A malo aūt in deterius vadit·qui
tempꝰ sibi ad pęnitēdū indultū ad libertatē pꝛa-
ui operis vertit. Festinare debet ad deū pęniten-
do vnusquisqꝫ dū pōt·ne si dum pōt noluerit·cum
tarde voluerit oīo nō possit. Proinde ꝓpheta ait:
Querite dn̄m dum inueniri pōt·inuocate eū dū
ꝓpe est. Et vbi inueniri pōt nisi ī hac vita·in qua
etiā ⁊ ꝓpe est omnibꝰ inuocantibꝰ se? Nam tūc iā
longe erit quando dixerit: Jte in ignē ęternum.
Modo autem nō videt̄ ⁊ ꝓpe est·tūc videbitur ⁊
ꝓpe non erit·q: ⁊ videri poterit ⁊ nō poterit īue-
niri. Si quādo quisqꝫ peccare pōt pęnitet·vitāqꝫ
suam viuens ab oī crimine coꝛrigit·non dubiū ꝙ
moꝛiens ad ęternā transeat requiē. Qui aūt pꝛa-
ue viuēdo pęnitentiā in moꝛtis agit periculo·si-
cut eius damnatio incerta est·sic remissio dubia.
Qui ergo cupit certus esse in moꝛte de indulgen-
tia·sanus pęniteat·sanus ꝑpetrata facinoꝛa defle-
at. Sunt qui pęnitentibus securitatē cito polli-
centur·quibus bene ꝑ ꝓphetā dicitur: Curabant
contritionē filię populi mei cū ignominia dicen-
tes: pax. ⁊ nō erat pax. Cum ignominia igit̄ cu-
rat cōtritionem·qui peccanti ⁊ non legitime pę-
nitenti ꝓmittit securitatē. Unde ⁊ sequit̄: Con-
fusi sūt q: abhominationē fecerūt·id ē cōfusi sūt
non pęnitēdo·ꝫ pęnas luendo. Aliter enī cōfun-
ditur coꝛam iudice reus dum plectitur·atqꝫ aliter
qui de malo ope erubescens coꝛrigit̄. Jlle enim q:
repꝛhensus est confundit̄·iste q: se malū fecisse me-
moꝛatur. Quis per pęnitentiam ꝓpitiatio pctōꝝ
fit·sine meritu tamē hō esse nō debet·quia pęniten-
tis satisfactio diuino tm̄ pensat̄ iudicio non hu-
mano. Proinde quia miseratio dei occulta ē·sine
intmissione flere necesse est. Neqꝫ enī vnꝗ̄ opoꝛ-
tet pęnitētem habere de peccatis securitatē. Nā
securitas negligentiā parit. negligentia autē sępe
incautū ad vitia transacta reducit. Dū ꝑ pęniten-
tiā expulsa fuerint ab homine vitia·si foꝛte post
hec intercedente securitate quęlibet culpa subꝛe-
pserit·cōfestim delectatiōes pꝛistinę vitioꝝ mētē
auidius irrepunt·pulsantesqꝫ hominē in consue-
tis opibus grauiꝰ ꝯtrahunt·ita ut sint nouissima
hoīs illius peioꝛa pꝛioꝛibus.

De desperatione peccantiū Cap. XIIII.

Non ꝑ locoꝝ spacia·sed ꝑ affectum bonū
uel malum itur receditur ve a deo. Neqꝫ
enim gressu pedū ꝫ gressu operū uel mo-
rum elongamus uel ꝓpinquamus ad deum. Per-
petrare flagitiū aliquod moꝛs animę est·cōtem-
nere pęnitentiā ⁊ ꝑmanere in culpa·descendere in
īfernū post moꝛtē ē. Ergo peccare ad moꝛtē ꝑti-
net·desperare ꝟo in infernū descendere. Unde ⁊
scriptura ait: Jmpius dum in pꝛofundū maloꝝ
venerit contēnit. Sępe diabolus eos quos con-
uerti ad pęnitentiam aspicit·immanitate scelerū
ꝑcussos ad desperationē deducit·ut subtracta spe
venię·trahat in diffidentiā quos nō potuit reti-
nere ꝑseuerātes in culpa. Sed pęnitens pꝛęuidere
debet callidas contra se hostis insidias·sicqꝫ dei
iusticiā metuat·ut tamē ꝗ̄uis in magnis sceleri-
bus de misericoꝛdia eius cōfidat. Amplius lętat̄
deus de anima desperata ⁊ aliquādo conuersa·ꝗ̄
de ea quę nunꝗ̄ extitit ꝑdita·sicut de pꝛodigo fi-
lio qui moꝛtuꝰ fuerat ⁊ reuixit·perierat ⁊ inuen-
tus ē. de cuiꝰ regressu magnū fit gaudiū patris.
Non aliter coꝛā deo ⁊ angelis copiosius ē gau-
diū de eo qui a periculo liberat̄·ꝗ̄ de eo ꝙ̄ nunꝗ̄
nouit peccati periculum. Quanto enim cōtristat
res ꝑdita·tanto magis si fuerit inuenta lętificat.
sicut ī euangelio pastoꝛ ille exultat qui perditam
ouem inuentam humeris suis gaudens repoꝛtat.
Nullus desperare debet veniā·etiam si circa fi-
nem vitę ad pęnitentiā conuertat̄. Unūquēqꝫ enī
deus de suo fine nō de vita pꝛęterita iudicat. Hoc
quippe ⁊ legis testimonio edocet̄·ꝙ homo de suo
extremo iustificat̄ quādo deꝰ ꝓ asini ꝑmogenito
ouē iussit offerri·hꝫ est īmundiciā vitę pꝛioꝛis mu-
tandā ꝑ innocētiā boni finis. Unde ⁊ cauda iu-
betur offerri in hostiā·id est vita extrema in pę-
nitentiā. Multi supna respersi gratia in extre-
mis suis ad deū reuertūt̄ ꝑ pęnitentiā. ⁊ quęcūqꝫ
mala gesserūt quotidianis fletibus purgant·atqꝫ
in bonis factis mala gesta cōmutāt. Quibꝰ iuste
totū qđ deliquerāt ignoscit̄·q: ipsi qđ male gesse-
rūt pęnitēdo cognoscūt. Jn vita hoīs finis quę-
rendus est·quoniā deus non respicit quales an-
tea viximus·sed quales circa finē vitę erimus.

De his qui a deo deserunt̄ Cap. XV.

Deserente deo nullū pęnitere·deo respici-
ente sua vnumquēqꝫ facta videre ⁊ plan-
gere ⁊ vnde ceciderit cogitare. Nōnulli
autem ita despiciunt̄ a deo ut deploꝛare mala sua
non possint etiā si velint. Cōsilio īmundoꝛū spi-
rituū hoc ē·quia ipsis negatū est post pꝛęuarica-
tionē regredi ad iusticiam·obserare aditū pęni-
tentię hoībꝰ cupiunt·ne uel ipsi reuertant̄ ad deū.
eosqꝫ socios in ꝑditione habere contendūt·qui-
buscunqꝫ fraudibꝰ insistentes·ut aut deserantur a
deo·aut flagelli īmanitate desperēt. Jngemiscē-
dum ē iugiter ⁊ postposita securitate lugendū·ne
dei secreto ⁊ iusto iudicio deserat̄ homo. ⁊ ꝑden-
dus in potestate dęmonū relinquat̄. Nam reue-
ra quē deus deserit·demones suscipiūt. Dominici
cōtemptoꝛes pꝛęcepti·statim ut auertunt̄ a deo·a
malignis spiritibus occupantur·a quibus etiam
ut mala faciant persuadentur. Hinc est illud pꝛo-
pheticū. Jnimicos dei persequuntur tenebrę. quę
intelliguntur dęmones. Unde ⁊ ī psalmo legit̄:

Jmmissiones ꝑ āgelos malos. Quidā reproboꝝ inꝑtāte demonū occulto dei iudicio ⁊ iustissimo redigunt̄· esaia testante: Ipse misit eis sortem. ⁊ manus ei⁹ diuisit eis eā in mēsura· vsq̄ȝ in eternū possidebunt eā. Quidā electoꝝ dimittunt̄ diuina iusticia incidere i erroꝛē peccati· ȝ tn̄ miseratiōe ei⁹ reducti denuo cōuertunt̄. De talib⁹ eni ꝑ ꝓphetam dn̄s loquit̄: Et dimisi eū ⁊ reduxi eū ⁊ reddidi ei consolationē. Nōnūq̄ȝ etiā reuertēs de⁹ ad hominē quē deseruerat· rursus affligēs visitat. ⁊ ꝑ lamēta lachꝛymaꝝ ac penitētie afflictionē a peccatis expurgat· dicēte Job ad deū. Propter supbiam inquit q̄si leenā capies me· reuersusq̄ȝ mirabilit̄ me crucias. Reuertēs eni deus hominē cruciat· qn̄ quē peccantē deseruerat· flagellando iteꝝ visitat. Malis actib⁹ contra nos ampli⁹ celestem iracundiā nequaq̄ȝ ꝓuocare debem⁹· quin potius si penitēdo digna deo acta gesserim⁹· seueritatem ei⁹ in clementiā cōmutabim⁹. Nā ille qui nos malos tolerat· nō dubiū ē q̄ȝ cōuersis clement̄ ignoscat. Nā q̄ȝ seruat̄ nobis temp⁹ penitentie ut non simul morte obꝛuamur p̄cipiti· ȝ dat̄ loc⁹ satisfactionis· hoc totū de dei procedit clemētia· ut nos nō damnet crudeliter· ȝ expectet ad penitentiam patienter.

De his qui ad delictum post lachꝛymas reuertuntur Cap. XVI.

IRrisoꝛ ē nō penitēs q̄ adhuc agit q̄d penitet· nec videt̄ deū poscere subditus· sed subsannare supbus. Canis reuersus ad vomitū. ⁊ penitēs ad peccatū. Multi eni lachꝛymas indesinenter fundunt. ⁊ peccare non desinūt. Quosdā accipere lachꝛymas ad penitētiā. ⁊ effectū penitētie nō habere· qꝛ incōstantia mētis nūc recoꝛdatione peccati lachꝛymas fundūt· nunc v̄o reuiuiscēte vsu ea que fleuerūt iterādo cōmittunt. Qui ⁊ p̄terita vult plangere. ⁊ actionib⁹ secularib⁹ incubare· iste iustā mūdationē nō habet· qm̄ adhuc agit que penitendo deflere possit. Esaias peccatoꝛib⁹ dicit: Lauamini· mūdi estote. Lauat̄ itaq̄ȝ ⁊ mūd⁹ ē· q̄ ⁊ p̄terita plangit ⁊ flenda iteꝝ nō cōmittit. Lauat̄ ⁊ nō est mūdus q̄ plāgit que gessit nec tn̄ deserit. ⁊ post lachꝛymas ea que defleuerat repetit. Sic deniq̄ȝ ⁊ alibi animā penitentem atq̄ȝ iterū delinquentē sermo diuin⁹ increpat dicēs: Q̄ȝ vilis facta es nimis iterās vias tuas. Quisquis ergo culpas p̄teritas ploꝛat· hūc necesse est modū teneat· ut sic admissa defleat· ne iterū flenda cōmittat. Ve mihi misero Jsidoꝛo qui ⁊ penitere retro acta negligo. ⁊ adhuc penitenda cōmitto.

De peccato Cap. XVII.

DUobus modis peccatū cōmittit̄· id ē aut vi cupiditatis· aut metu timoꝛis· dū uel quisq̄ȝ vult adipisci q̄d cupit· uel timet ne incurrat q̄d metuit. Quattuoꝛ modis cōmittit̄ peccatū in coꝛde· q̄ttuoꝛ ꝑpetrat̄ ex ope. Admittit̄ coꝛde suggestione demonū· delectatione carnis· cōsensione mentis· defensione elationis. Cōmittit̄ opere· nūc latenter· nūc palam· nūc cōsuetudine· nūc desperatione. Jstis ergo gradibus ⁊ coꝛde delinquit̄. ⁊ ope malitia ꝑpetrat̄. Tribus modis peccatū gerit̄· hoc est· ignoꝛantia· infirmitate· industria: periculo autē penarum diuerso. Jgnorantie nāq̄ȝ modo peccauit in paradiso eua sicut apl̄us ait: Vir nō est seduct⁹· mulier autē seducta in p̄uaricatione fuit. Ergo eua peccauit ignorantia· adam v̄o industria· qꝛ nō seductus ȝ sciēs prudensq̄ȝ peccauit. Qui v̄o seducit̄· quid consentiat euidenter ignoꝛat. De infirmitate aūt petrus deliquit· qn̄ ad metum interrogantis ancille xp̄m negauit. vnde ⁊ post peccatum amarissime fleuit. Grauius est infirmitate q̄ȝ ignoꝛantia que q̄ȝ delinquere· grauiusq̄ȝ industria q̄ȝ infirmitate peccare. Jndustria nāq̄ȝ peccat qui studio ac deliberatione mentis malū agit. Jnfirmitate aūt q̄ casu uel p̄cipitatione delinquit. Nequi⁹ autē ⁊ de industria peccāt· qui nō solū nō bene viuūt· ȝ adhuc ⁊ bene viuētes si possunt a veritate diuertūt. Sūt enim qui ignoꝛanter peccant. ⁊ sūt q̄ scient̄. Sūt etiā ⁊ qui ꝓ ignoꝛantie excusatione scire nolunt· ut minus culpabiles habeant̄· qui tn̄ seipsos nō muniūt· ȝ magis decipiūt. Nescire eni simpliciter ad ignoꝛantiā ꝑtinet· noluisse v̄o scire ad cōtumacē supbiam. Voluntatē quippe ꝓpꝛij dn̄i velle nescire· quid aliud ē q̄ȝ velle dn̄m supbiendo contemnere? Nemo igit̄ se de ignoꝛātia excuset· quia deus nō solū eos iudicat qui a cognitione sua reuertunt̄· ȝ etiā ⁊ illos qui nescierūt· testante eodē dn̄o ꝑ ꝓphetā: Disperdā inquit hoīes a facie terre ⁊ eos qui auertunt̄ post tergū dn̄i. ⁊ qui nō quesierūt dn̄m· nec inuestigauerūt eum. Et psalmus: Effūde inquit irā tuā i gētes que te nō nouerūt.

De leuioꝛib⁹ peccatis Cap. XVIII.

MUlti vitam sine crimine habere possunt sine peccato nō possūt. Nā q̄ȝuis in hoc seculo magna iusticie quisq̄ȝ claritate resplendeat· nūq̄ȝ tn̄ ad purū peccatoꝛū soꝛdib⁹ caret· Johanne apl̄o attestante q̄ ait: Si dixerim⁹ qꝛ peccatū nō habem⁹· ipsi nos seducimus. ⁊ veritas in nobis non est. Quedā sunt facta similia peccatis· ȝ si bono animo fiant· nō sunt peccata· utpote potestas· si nō se vlciscendi cupiditate· ȝ magis coꝛrigēdi studio vlciscat̄ i reū q̄ delinquit. Jtem sunt peccata leuia que ab incipientib⁹ quotidiana satisfactiōe purgant̄· que tn̄ a ꝑfectis viris velut magna crimina euitant̄. Quid aūt homines peccatoꝛes de magnis scelerib⁹ agere debēt quando etiā ꝑfecti leuia queq̄ȝ delicta quasi grauissima lugent? Nō solum grauia· ȝ ⁊ leuia sunt cauenda peccata. Multa enim leuia vnū grande efficiunt· sicut solent ex paruissimis guttis īmensa flumina crescere. Numerositas eni in vnū coacta exundantē efficit copiā. Peccata que incipientib⁹ leuia sunt· ꝑfectis viris grauia reputant̄. Tanto eni maius cognoscit̄ eē peccatū· quāto maioꝛ qui

peccat habet. Crescit enim delicti cumulus iuxta ordinē meritoꝝ. ⁊ sępe qđ minorib⁹ ignoscit maioribus imputatur.

De grauioribus peccatis Cap̄. XIX.

Experimēto uel contēptu minorū peccatorū maiora cōmitti peccata. ut durius feriant̄ ꝓ magnis scelerib⁹: q̄ de paruis corrigi noluerūt. Iudicio aūt diuino in reatū nequiorē labunt̄. q̄ distringere minora facta sua cōtemnūt. Multi a crimine in crimen corruūt. quia dei cognitionē habētes. timorē eius negligūt. ⁊ quē nouerūt ꝑ scientiam. ꝑ actionē nō venerant̄. Ideoq3 cęcant̄ diuino iudicio puniēda cōmittere ⁊ in pęnā cōmissi facinoris. facin⁹ deteri⁹ addere. Sępe peccatū alteri⁹ peccati causa ē. qđ cōmittit̄ cum aliud ex ipso q̄si sua soboles oritur. sicut fieri solet nasci libidinem ex nimia ventris ingluuię. Pęna ꝟo peccati peccatū admittit̄. qn̄ ꝓ merito cuiusq3 peccati. deo deserente in aliud peccatū deterius itur. de quo ampli⁹ qui admiserit sordidet̄. Ergo pręcedēs peccatū causa ē sequentis peccati. Sequēs ꝟo peccatū pęna ē pręcedētis delicti. Pręcedētia itaq3 peccata sequentiū sūt criminū causa ut illa quę sequunt̄ sint pręcedentiū pęna. Pręcedentium peccatoꝝ pęna. ipsa vocat̄ induratio veniens de diuina iusticia. Hinc est qđ ait ꝓpheta: Indurasti cor nostrū ne timerem⁹ te. Neq3 enim quicūq3 iusti sūt a deo impellunt̄ ut mali fiāt. sed dū mali iā sūt. indurant̄ ut deteriores existant. sicut ⁊ ap̄lus dicit: Q.m̄ veritatē dei nō receperūt ut salui fierēt. imisit illis deus sp̄m erroris. Facit ergo de⁹ quosdā peccare. ꝫ in quib⁹ talia iam peccata pręcesserint. ut iusto iudicio ei⁹ mereant̄ i deterius ire. Alia quippe peccata pręcedentib⁹ aliis peccatis ꝓlabunt̄ in pęnam quā peccata merent̄. Quędā de ira dei veniūt peccata. quę pro merito alioꝝ compensant̄ peccatoꝝ. Unde ⁊ ꝓpheta: ecce inquit tu iratus es ⁊ nos peccauim⁹. in ipsis fuimus semꝑ. tanq̄ si diceret: Quia semꝑ in peccat̄ fuimus. iratus es ut deteri⁹ peccarem⁹. Quid eni sit irā dei mereri. q̄d ꝟo ꝓuocare. prudēs lector debet scire. Grauior nāq3 est ira quę ꝓuocatur q̄ ea quę meret̄. Nā meremur qn̄ ignorando peccam⁹ ꝓuocamus qn̄ scimus bonū facere nec volumus. Nūc irā dei dū viui sumus vitare possum⁹. Timeamus ꝗ̄ ne veniente illo terrore iudicij. sentiri possit. vitari nō possit.

De manifestis occultisq3 peccatis Cap̄. XX.

Maioris est culpę manifeste q̄ occulte peccare. Dupliciter eni reus est q̄ aperte delinq̄t q: ⁊ agit ⁊ docet. De talib⁹ Esaias dicit: Et peccata sua q̄si sodoma pręedicauerūt. nec absconderūt. Multi enim publice delinquētes sine vllo pondere sua flagitia pręedicāt. nec vlla vtunt̄ sceleris verecūdia. Quędā eni iam iusticię portio est iniquitatē suā hoi abscondere. ⁊ in semetipso de peccatis ꝓpriis erubescere. Peccatum ꝑpetrare crimē est. peccatū pręedicare clamor ē. De quo etiā dicit ap̄lus: Et clamor auferat̄ a vobis cū oi malitia. id ē cū ipsis peccatis. Ex eo ipso quo quisq3 peccatū qđ agit nō abscondit. iudicij iā esse indiciū. q: nō erubescit̄ nisi de consciētię reatu. Ergo ⁊ hoc ipso quo quisq3 de facto suo erubescit. ipse sibi iam iudex fit.

De peccati amore Cap̄. XXI.

Aliud est nō peccare amore dilectiōis dei aliud timore supplicij. Qui eni amore charitatis dei nō peccat. horrescit oē malum amplectēdo iusticię bonū. nec eū delectat peccatū etiā si sceleris impunitas ꝓmittat̄. Qui ꝟo sola pęna supplicij in se vitia reprimit. q̄uis nō expleat opus peccati. viuit tn̄ in eo volūtas peccādi: doletq3 sibi illicitum. qđ lex ꝓhibere dinoscit̄. Ille ꝗ̄ mercedē boni oꝑis ꝑcipit qui amādo iusticiā facit. nō is qui eā solo metu pęnaꝝ īuitus custodit. Quidā ⁊ diligūt peccatū ⁊ faciūt. quidā diligūt tm̄ ⁊ nō faciūt. plęriq3 ꝟo faciūt tm̄ ⁊ nō diligūt. nōnulli peccatū nō faciūt ⁊ tn̄ iusticiam odiunt. Grauī⁹ aūt peccat. q̄ nō solū peccatū diligit sed ⁊ facit. q̄ qui non facit ⁊ diligit. grauiusq3 interdū q̄ diligit ⁊ nō facit. q̄ q̄ facit ⁊ odit. Grauissimū ē nō solū facere. ꝫ ⁊ diligere peccatū. Nā sūt quidam qui confestim ꝑacto flagicio confundunt̄. ⁊ sūt qui nō solum nō dolēt gessisse malū. ꝫ etiā de ipso malo oꝑe gloriant̄. Sicq3 ad comꝑationem mali fit deteri⁹. dū de vitijs gratulātes extollunt̄ in peius. De talib⁹ ait salomon: Qui lętantur cū male fecerint ⁊ exultant in rebus pessimis.

De peccandi necessitate Cap̄. XXII.

Interdū q̄ mali sumus. necessitate potius nō volūtate existimus. Uertēda est autē necessitas mali in voluntatē boni. Plęriq3 nō volūtate ꝫ sola necessitate peccāt. pertimescētes tꝑalē inopiā. Et dum pręsentis sęculi necessitatē refugiūt. a futuris bonis priuant̄. Itē nōnulli peccatū voluntate nō necessitate cōmittūt nullaq3 coacti inopia existunt iniqui. ꝫ tm̄ gratis cupiūt esse mali. Neq3 eni ipsam rem amant quā appetunt. ꝫ ipsa tm̄ peccati malicia delectant̄.

De peccandi consuetudine Cap̄. XXIII.

Melius est peccatū cauere q̄ emēdare. Facilius eni resistimus hosti a quo nōdum victi sumus. q̄ ei a quo iam suꝑati ac deuicti cognoscimur. Omne peccatū anteq̄ admittat̄ amplius ꝑtimescit̄. Quis aūt graue sit. dum in vsū venerit leue existimat̄ ⁊ sine vllo metu cōmittit̄. Istis fomitib⁹ quasi quibusdā gradibus coalescit oē peccatū. Cogitatio nāq3 praua delectationē parit. delectatio consensionē. consensio actionē. actio consuetudinē. consuetudo necessitatē. sicq3 his vinculis homo implicat⁹ quadam cathena vitiorū tenet̄ astrictus. ita ut ab ea euelli nequaq̄ valeat. nisi diuina gratia manū iacentis apprehendat. Peccatū admittere cadere est in puteū. cōsuetudinē ꝟo peccandi facere. os putei est coangustare. ne is qui cecidit valeat exire.

Sꝫ interdũ etiã tales deus liberat·dũ eoꝝ despe/rationẽ ad conuersionẽ libertatis cõmutat. Ipso enĩ miserante peccata dimittunꝰ·quo ꝓtegente fit ne in deterius peccãdo eatur. Nequissimũ ẽ pec/care·peius est peccãdi cõsuetudinẽ facere. Ab illo facile·ab hoc cũ magno labore resurgiꝰ·dũ malę cõsuetudini repugnaꝰ. Male agẽdi cõsuetudinẽ recessum esse ꝓpheta asserit in ꝓfundũ·cuiꝰ vsu q̃si quadã lege homo teneꝰ astrictꝰ·ut etiã q̃n nõ vult peccatũ admittat. A lapsu ꝯo cito resurgere·nõ ẽ in ꝓfundũ ire. Apl'us legẽ peccati dicit esse ĩ mem bris suis·quę lex consuetudo est: quam peccando concipimꝰ·⁊ nõ ab ea cũ volumus discedimus·q: iã necessitatis vinculo ꝑ cõsuetudinẽ retinemur. Multũ veri amor agit in hoĩe·sed resultat caro malę consuetudinis lege. Bene aũt audacter pro bona consciẽtia exultat·q̃ valenter in se reprimit q̃d insolenꝰ impugnat. Frequenꝰ peccare cauen/dũ est·nã hoc ipsũ q̃ de malo nostro plerũq; deus nobis salutẽ opaꝰ·quãto mirabile est·tanto pra/rum est. Propterea metuendũ ẽ confidere ita sal/uari·ne forte dũ expectamꝰ a vitijs sanari·⁊ vitia multiplicemꝰ·⁊ salutẽ nõ adipiscamur. Ergo stu/deamus aut non cadere·aut cito conuersi a lapsu cõsurgere. Omnino peccare cauendũ ẽ. Q: si hu/mana fragilitate peccatum subrepserit·confestim erit corrigendũ q̃d nequiꝰ sentiꝰ cõmissum. Cito enĩ corrigiꝰ culpa quę cito cognosciꝰ·tardius autẽ sanaꝰ vulnꝰ q̃d iã putrescentibꝰ mẽbris longo post tp̃e curationibꝰ adhibeꝰ. Iteratio peccati grauior est·sicut ẽ si morbꝰ sup̲ morbũ veniat·sicut si im/ber sup̲ imbrẽ occurrat. Mora peccãdi ĩmanita/tẽ facit sceleris. Unde ⁊ ꝓpheta: Ue inq̃t q̃ tra/hitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis ⁊ q̃si vin/culũ plaustri peccatũ. Trahit enĩ iniquitatem ut funiculũ·q̃ tardat cõuerti ad deũ. Trahere enim iniquitatẽ·est morã facere ĩ iniquitatibꝰ. Unde ⁊ psalmus: Prolongauerũt iniquitates suas· dñs iustus concidet ceruices peccatoꝝ.

De peccati recordatione Cap. XXIIII.

b

BOnũ est homini semp̲ ante oculos ꝓpria adhibere delicta·ſm psalmi sententiam: Et peccatũ meũ ante me est semp̲. Sicut enĩ non oportet reminisci peccati affectũ·sic semp̲ necesse est vnũquẽq; suũ in deflendo cõmemorare peccatum. Apud iustũ recordatio peccati facit tę/diũ animi. Qui aũt luxurię ⁊ cupiditati subditi sũt·cõtumaci sup̲bia etiã de ipso peccati ope glo/rianꝰ. Serui dei tanta recordatio esse debet pec/cati·ut ea quę gessit semp̲ lachrymãs confiteatur. Uñ ⁊ psalmus dicit: Cõuersus sum ĩ erũna mea dũ configiꝰ spina·peccatũ meũ cognitũ tibi feci. dixi ꝓnũciabo aduersũ me iniusticias meas dño. Supra enĩ dixerat: q̃m tacui·hoc est·nõ sum con/fessus: inueterauerunt oĩa ossa mea dũ clamarem tota die. Quid ergo tacuisse se penitet·nisi cõfes/sionẽ peccatoꝝ? Quid clamasse se dolet·nisi de/fensionẽ maloꝝ? Qui ẽ peccatoꝝ suorũ defensor extitit·necesse est ut penitẽdo accuset q̃d sup̲biens praue admisit.

De cogitatione Cap. XXV.

b

BIpartita est causa peccãdi·id est opis·⁊ cogitatiõis·quorũ vnũ iniq̃tas diciꝰ q̃d ope geriꝰ·aliud iniusticia q̃d cogitatione admittiꝰ. Prius aũt actio resecãda est·postea co/gitatio. Prius praua opa·postmodum desideria. Uicissim autẽ ⁊ a cogitatione opa ꝓcedunt·⁊ ab ope cogitatio nasciꝰ·q̃uis ⁊ si ab ope malo quisq; vacet·ꝓ solius tñ praue cogitationis malitia non erit innocens. Unde ⁊ dñs ꝑ esaiã: Auferte in/quit malum cogitationũ vestraꝝ ab oculis meis. Nõ enĩ solũ factis ſꝫ ⁊ cogitationibꝰ delinquimꝰ· si eis illicite occurrentibꝰ delectemur. Sicꝰ vipera a filijs ĩ vtero positis lacerata perimitur·ita nos cogitationes nostrę intra nos enutritę occidũt·⁊ cõcepto interiꝰ vipereo veneno cõsumũt·animãq; nostrã crudeli vulnere perimũt. Nõ est arbitrij nostri cogitatiões praue suggestionis preuenire· iacere aũt ĩ animo cogitationẽ·nostrę attinet vo/lũtati. Illud ergo ad culpã nõ redigiꝰ·istud cul/pę ꝓprię imputaꝰ. Nã cogitationes illicitas oc/currere·demonũ ẽ: cogitationibꝰ oblectari puer/sis·nostrũ est. Plerũq; fieri solet ut ĩmũdę corpo/raliũ rerũ spẽs quas didicimꝰ·nostris mentibus opponanꝰ ⁊ nolentes eas cogitemꝰ: quantũq; ab eis aciẽ mentis auertere nitimur·tanto illę se ma/gis animo ingerũt·obscęnisq; in nobis motibus obrepunt. Sꝫ fit hͦ ꝓ conditiõe mortali·quã me/ruit primꝰ homo in penã sui peccati. Dũ vnusq̃sq; diuina illuminatione preuenitur·statim molestijs turpiũ cogitationũ pulsaꝰ. Sꝫ dei seruus iudicio timoris dei carũ tentamenta a semetipso reijcit· bonisq; contra obiectis cogitationibꝰ turpes a se repellit. Magna obseruantia circa cordis est cu/stodiam adhibenda·q: aut bonę aut malę rei ibi cõsistit origo. Nã sicut scriptũ est: ex corde exeũt cogitationes malę. Ideoq; si prius praue cogita/tioni resistimus·in lapsũ opis nõ incurrimꝰ. Nõ est timendũ si bona malaq; ĩ cogitationẽ veniãt· ſꝫ magis gloriandũ est·si mens mala a bonis in/tellectu rationis discernat. Itẽ nihil iuuat q̃ intꝰ bonũ ⁊ malũ sensu prudẽtiori discernimꝰ·nisi ope aut mala cogitata caueamus·aut bona intellecta faciamus.

De conscientia Cap. XXVI.

HUmana conditio dũ diuersis vitiosita/tibus mentẽ conturbat·etiã ante penas gehẽnę ꝑ inconditũ animę appetitũ iam penas consciẽtię patiꝰ. Quia fugere poterit homo preter cor suũ. Nõ enĩ potest a se quisq; recedere. Ubicũq; enĩ abierit·reatꝰ sui conscientia illũ non derelinquit. Quis humana iudicia subterfugiat omnis qui male agit·iudicium tñ conscientię suę effugere nõ potest. Nã ⁊ si alijs celat quod agit· sibi tamen celare nõ potest: qui plene nouit malũ esse q̃d gessit. Duplex fit ergo in eo iudiciũ·quia ⁊

hic suę cõscientię reatu punit᷑. ⁊ illic ꝑpetuali pę/
na damnat᷑. Hoc enim significat: abyssus abys/
sum inuocat in voce cataractarũ. Abyssus enim
abyssum inuocare·est de iudicio suę consciẽtię ire
ad iudicium damnationis ꝑpetuę. In voce cata/
ractarum·id est in prędicatione sanctoꝝ.

De intentione mentis Cap̃. XXVII.

OCulus hominis·intentio opis ei⁹ est. Si
ergo intẽtio eius bona est. ⁊ opus inten/
tionis ipsius bonum est. Alioquin malę
intentionis etiã si bonũ in factis opus appareat·
bonũ tamen iam nõ est·qm̃ ex sua intentione aut
ꝓbat᷑ bonum aut reprobat᷑ indignũ. Bona ẽ er/
go intentio quę ꝓpter deum est·mala ꝟo quę pro
terreno lucro aut vana gloria est. Qui opus bo/
num bona intentione nõ faciũt·ꝑ hoc magis cę/
cant᷑ ope ꝑ quod illuminari potuerunt. Unusq̃sq᷒
bonũ opus qđ agit intentione bona agit·qm̃ pro
mala intentione plęrũq᷒ opus bonũ quod agim⁹
ꝑdimus ⁊ minus a culpa vacam⁹. Sępe quę apud
hominũ iudicium bona patent·apud examen di/
ligẽtissimi ⁊ acutissimi iudicis reproba deteguntur.
Ideoq᷒ omnis sanctus veret᷑ ne forte bonum qđ
agit pro aliqua animi intentiõe in oculis dei re/
probum sit.

De sensibus carnis Cap̃. XXVIII.

PEr sensus carnis morbus irrepit menti·
vnde ⁊ ꝑ ꝓphetã dñs dicit: Omnes co/
gitatiões terrę ab aquilone veniẽt: ⁊ po/
net vnusquisq᷒ solium suũ i introitu portaꝝ irl̃m.
Regna aquilonis vitia sũt·quę sedes suas i por/
tis ponunt·quando ꝑ sensus carnis labem animę
ingerũt·ideoq᷒ in ipsis portis·id est in ipsis sen/
sibus regnant. Neq᷒ enim aliunde peccamus nisi
vidẽdo·audiẽdo·attrectãdo·gustando atq᷒ tan/
gendo. Unde ⁊ alias dicit᷑: Intrauit mors ꝑ fe/
nestras nostras. ⁊ alibi. Et extranei ingrediebant᷑
ꝑ portas ei⁹. ⁊ sup irl̃m mittebãt sortem. Extra/
neos quippe imundos esse spũs·qui tãq̃ ꝑ portas
ita ꝑ sensus carnis animam irrepũt. ⁊ eam illece/
brando deuincũt.

De sermone Cap̃. XXIX.

OUm quędã parua vitioꝝ verba nõ eui/
tamus·i magno linguę ꝓlabimur crimi/
ne. ⁊ dum facta quędam non grauia li/
bere ac sine metu cõmittim⁹·ad potiora scelera ⁊
horrenda peccandi consuetudine labimur. Sicut
plęrũq᷒ multiloquioꝝ stulticia reprehẽdit᷑·ita rur
sum nimis tacentiũ vitia denotant᷑. Illi eni satis
laxando linguã in leuitatis vitio defluũt·isti ni/
mis reticẽdo ab vtilitate torpescũt. Impiti sicut
loqui nesciũt·ita tacere nõ possunt. Mente enim
ineruditi·ore loquaces·verbis ꝑstrepũt·sensu ni/
hil dicũt. Sicut falsitatis crimina a ꝓficientibus
ꝑtimescũt᷑·ita ociosa verba a ꝑfectis viris vitant᷑.
Nam sicut ait quidam: Sicut pro ocioso verbo
ratio ponit᷑·ita ꝓ sermone iiusto pęna exsoluitur.

Uani sermones in ore xp̃iani esse nõ debent. Nã
sicut mali mores in bono colloquio corrigunt᷑·ita
praua colloquia bonos mores corrumpunt. Cu/
stodia ori ponit᷑·dum quisq᷒ nõ se iustũ·ſ3 qđ ma/
gis verũ est peccatorẽ fatet᷑. Manũ sup os ponit
qui bonis operib⁹ linguę excessum operit. Manũ
sup os ponit·q̃ malę locutiõis culpas bonę actio/
nis velamine tegit. Loquens quę ad dñm ꝑtinẽt
nec faciens. ⁊ si inutilis sibi est·audientib⁹ tamen
ꝓdest. Qui de sapientia se laudari affectant·lo/
quentẽ ꝓphetam attendant: Ue q̃ sapientes estis
in oculis vestris. ⁊ coram vobismetipsis pruden/
tes. Recte ex sententia dicit: qui verã sapientiam
gustu interni saporis sentit. A sentiẽdo enim sen/
tentia dicit᷑: ac ꝑ hoc arrogãtes q̃ sine humilitate
dicunt·de sola scientia dicũt nõ de sententia. Ille
enim sapit qui recte ⁊ ſ̃m deũ sapit. In suã ducũt
contumeliã doctores·si dũ sint ab eis dicta sapi/
enter·nimiũ tamẽ eloquent᷑. Horret eni sapientia
spumeũ ꝟboꝝ ambitũ·ac fuco mũdialis eloquen/
tię inflatis sermonibus ꝑornatũ. Quidã curiosi
delectant᷑ audire quoslibet sapiẽtes·nõ ut verita/
tem ab eis quęrãt·ſ3 ut facundiã sermonis eorum
agnoscãt·more poetaꝝ·qui magis compositionẽ
verboꝝ q̃ sententiã veritatis sequunt᷑. Qui bo/
nũ sine charitate dicit·tanq̃ ęs aut cymbalũ so/
num facit aliis·ipse tamẽ sibi manet insensibilis
Quadrimoda est dicendi ratio·qua pręuidendũ
est: quid·cui·quando·uel quomodo aliquid ꝓfe/
ratur. Itẽ quadrimoda est dicendi ratio·qua aut
bene sentiendo quid bene ꝓferat᷑·aut nil sentiẽdo
nil dicit᷑·aut parũ sentiẽdo loquacitas sola osten/
tat᷑·aut optime sentiẽdo nõ eleganter ꝓfertur qđ
intelligitur. Item quadripartita est loquendi ra/
tio·qua uel bonũ bene·uel malũ male·seu bonum
male·uel malũ bene ꝓfertur. Bonum quippe bene
loquit᷑·qui ea quę recta sunt humiliter annũciare
videtur. Malum male loquitur·qui quodlibet
flagitium ꝑsuadere conatur. Bonũ male loqui/
tur·qui quodcũq᷒ rectũ arroganter prędicare sen/
tit᷑. Malũ bene loquitur·qui aliquod narrando
vitium detestat᷑·ut ab eo homines auertant᷑. Cor/
de bene loquit᷑·qui charitatẽ nõ dissimulat. Ore
bene loquitur·qui veritatem annunciat. Factis
bene loquitur·qui alios bonis exemplis ędificat.
Corde male loquitur·qui interius cogitationes
noxias meditatur ⁊ cogitat. Lingua male loqui/
tur·qui pro eo q̃ male agit flagellatur ⁊ murmu/
rat. Factis male loquit᷑·qui male viuendo exem/
plis suis alios ad praue viuendũ informat. Se/
mel bene loquit᷑·qui se pęnitendo redarguit. Bis
bene loquitur·qui bene viuendo ⁊ alios instruit.
Semel male loquitur·qui post vitiũ cito nõ cor/
rigitur. Bis male loquit᷑·qui male viuit ⁊ male
docet. Item bis male loquit᷑·qui ⁊ male cogitat ⁊
male refert cogitata. Itẽ bis male loquit᷑·q̃ ⁊ bo/
nũ qđ debuit nõ ęgit. ⁊ malũ quod nõ oportebat

admisit. Mali mala respondēt pro bonis. ⁊ ad/
uersa pro optimis. Boni bona respondēt ꝓ ma/
lis. ⁊ prospera ꝓ aduersis. Aduersus cōuiciū lin/
guę fortitudo adhibenda est patientię ut tenta/
tiōis ꝟba quę foris impugnāt tolerātię ꝟtute de/
uicta discedāt. Non ois qui patit̄ probra iustus
est, sed qui ꝓ veritate ab alijs innocens patit̄: ille
tm̄modo iustus est. Inter vituperatiōes linguę ⁊
opprobria hominū isto se remedio mēs iusti cor/
roborat, ut tanto solidius in deū figatur interi⁹,
quāto exterius ab hūanis spernit̄ sensib⁹. Qui il/
latas sibi cōtumelias tranquillo animo ꝓdit, do/
lorem cordis aperit. ⁊ virus qđ feruet in aīo facile
reijcit. Vulnera eni mentis aperta cito exhalant,
clausa nimis exulcerāt. Qui dolorē iniurię clauso
pectore tegit, quāto ampli⁹ ꝑ silentiū linguā pre/
mit, tanto acriorē dolorē intrinsec⁹ nutrit. Vn̄ ⁊
vere quidā poetarū gētiliū dixit: Quoqꝫ magis
tegit̄, tectus magis ęstuat ignis. Cęcus eni lāguor
vehemens est ac nimi⁹, q; tacitū viuit sub pectore
vulnus.

De mendacio Cap. XXX.

Mendaces faciūt ut nec vera dicentib⁹ cre/
dat̄. Reddit eni sępe hominē multa fal/
sitas etiā in veritate suspectū. Sępe vera
ꝓmittit qui falsa dictur⁹ est, ut cū primū acquisie/
rit fidē, ad reliqua mendacia audientes credulos
faciat. Multis videt̄ vera eē quę falsa sūt. ⁊ ideo
nō ex deo, sed ex suo mendacio loquunt̄. Nōnūꝙ
falsitas veriloquio adiungit̄. ⁊ plęrūqꝫ a veritate
īcipit qui falsa cōfingit. Latēt sępe venena circū/
lita melle ꝟborū. ⁊ tādiu deceptor veritatē simu/
lat quousqꝫ fallendo decipiat. Nōnūꝙ peius est
mendaciū meditari ꝙ loqui. Nam interdū q̇sqꝫ
incaut⁹ solet ex pręcipitatiōe loqui mēdacū, medi/
tari aūt nō potest nisi per studiū. Grau⁹ ergo ille
ex studio mētiri ꝓhibet̄, ꝙ is qui ex pręcipitatiōe
sola mētit̄. Sūmope cauēdū est oē mēdaciū, ꝗuis
nōnūꝙ sit aliqđ mendacij genus culpę leuioris, si
quisqꝫ ꝓ salute hominū mētiat̄. Sed scriptū est:
Os quod mentit̄ occidit animā. ⁊ perdes eos qui
loquūt̄ mēdaciū. Hoc qꝫ mēdacij gen⁹ ꝑfecti viri
sūmope fugiūt, ut nec vita cuiuslibet ꝑ eoꝝ fallaciā
defendat̄, ne suę animę noceant, dū pręstare alienę
carni nitūt̄, ꝗꝙ hoc ipsū peccati genus facillime
credamus relaxari. Nā si quęlibet culpa sequenti
mercede purgat̄, quātomagis hęc facile abstergit̄
quā merces ipsa comitat̄. Multa mētiūt̄ multaqꝫ
fingūt hoīes ꝓpt̄ humanā laudē, sicqꝫ fit ut ⁊ isti
mentiēdo pereāt. ⁊ eos quos laudāt ad vanę glo/
rię ruinā perducant. Sicut bene sibi cōscius non
metuit alienę linguę conuiciū, ita ⁊ qui laudat̄ ab
alio, nō debet errorē alienę laudis attēdere, ꝫ ma/
gis vnusq̇sqꝫ testimoniū cōscientię sue quęrat, cui
plus ipse pręsens est ꝙ ille q̇ eū laudat. Opus eni
suū vnusq̇sqꝫ ꝓbet, ut ait apl'us. ⁊ tunc i seipso tm̄
quisqꝫ gloriā habebit, id est occulte in sua cōsciē/
tia, nō palā in aliena lingua. Perfecti qui alta ra/
dice fundati sūt ⁊ si flamine laudis ac vitupatiōis
utcūqꝫ quasi ventoꝝ interdū curuent̄ impulsu, fū/
ditus tamē nō deijciūt̄ sed ꝓtin⁹ firmitate radicis
ad se redeunt. Bona mens ad malū nec pręmijs
nec terrorib⁹ vincit̄. Nā iniqui terrorē blādit ijs
miscēt, ut aut oblectatiōe quēꝙ decipiāt, aut ter/
rorib⁹ frangāt. Qui laudat̄ i auditoꝝ amore in/
seritur, sed si veraciter ⁊ nō ficte laudet̄, hoc est si
vera sunt quę de illo dicuntur.

De iuramento Cap. XXXI.

Sicut mentiri nō potest qui nō loquit̄, sic
periurare nō poterit qui iurare nō appe/
tit. Cauendam igit̄ esse iurationē, nec ea
vtendum nisi in sola necessitate. Nō est cōtra dei
pręceptū iurare, sed dū vsū iurādi facimus, ꝑiurij
crimē incurrim⁹. Nūꝙ ergo iuret, qui periurare
timet. Multi dū loquunt̄, iurare semꝑ delectant̄,
dum oporteat hoc tm̄ esse in ore, est est, non non.
Amplius eni ꝙ est ⁊ nō est, a malo est. Multi ut
fallant periurant, ut per fidē sacramenti fidē fa/
ciant ꝟbi, sicqꝫ fallendo dū periurāt ⁊ mentiunt̄,
hominē incautū decipiunt. Interdū ⁊ falsis la/
chrymis seducti decipimur: ⁊ creditur dū plorāt
quib⁹ credendū nō erat. Plęrūqꝫ sine iuramento
loqui disponim⁹, ꝫ incredulitate coꝝ qui nō cre/
dunt quod dicim⁹ iurare cōpellimur, taliqꝫ neces/
sitate iurandi cōsuetudinē facim⁹. Sūt multi ad
credendū pigri, qui nō mouent̄ ad fidē ꝟbi. Gra/
uiter aūt delinquūt q̇ sibi loquētes iurare cogūt.
Quacūqꝫ arte ꝟboꝝ q̇sqꝫ iuret, deus tn̄ qui con/
scientię testis est ita hoc accipit, sicut ille cui iu/
ratur intelligit. Dupliciter autē reus fit qui ⁊ dei
nomē in vanū assumit ⁊ ꝓximū dolo capit. Non
est obseruādū iuramentū quo malū incaute pro/
mittit̄, veluti si quispiā adulterę perpetuo cum ea
permanendi fidē polliceat̄. Tolerabili⁹ est eni nō
implere sacramentū ꝙ permanere in stupri flagi/
tio. Iurare dei est illa prouidētia qua statuit nō
cōuellere statuta. Pęnitētia aūt dei reꝝ mutatio
est, nō pęnitere aūt, statuta nō reuocare, ut ē illud
Iurauit dn̄s ⁊ nō pęnitebit eū, id est quę statuit
non mutabit.

De vitijs Cap. XXXII.

Recedēs homo a deo statim vitioꝝ tra/
ditur potestati, ut dū patit̄ infesta vitia,
reuertēdo vnde ceciderat resipiscat. Et si
sancti toto animi nisu contendunt superare vitia
nec extinguūt, quid agunt hi qui non solum non
odiunt vitia, sed toto ea amore sectantur? Satis
delicate se palpat qui vult sine labore vitia supe/
rare, dū peccati legē quā sibi deseruiēdo vitijs fe/
cit, sine violentia doloris resecare nō possit. Per/
fecte renunciat vitio, qui occasionem euitat in ꝑ/
petrando peccato. Nam si velis tantūdem non
peccare ⁊ data occasiōe peccaueris, tu tibi ⁊ reus
⁊ iudex es, qui ⁊ cōmissa damnas ⁊ damnata cō/
mittis. Se autē iudice reus est, qui vitia ⁊ accu/
sat ⁊ perpetrat. Quędā vitia dum non perfecte

vitanť· suos in se faciūt relabi auctores. Nam si
vnum vitiū districte vitetur ⁊ alia negligantur· in/
anis labor est. Nō enim potest i vnius obserua/
tione virtutis fortiter ꝑdurare· cuꝰ alia vitia do/
minanť in corde. Nōnūq̄ hominē sua vitia ꝑse/
quunť· q: nimirū qui prius volendo ea sibi fecit
socia· postea sentit etiam nolens stimulosa. Nō/
nulli nō antea in errorem vitioꝝ labunť· nisi priꝰ
interioris rationis ꝑdiderint oculos: sicuti sam/
son nō antea ab allophilis ad erroris ligatus est
machinam· nisi postq̄ ei sunt lumina oculoꝝ ex/
tincta. Quidam vegetati mentis ratione vitiorū
supanť incursu· sicq̧ deinde intentionē bonorum
operū perdūt· sicut rex babylonis in oculis sede/
chię prius filios ipsius interfecit. ⁊ sic postea ocu/
los eius euulsit· ac ꝑ hoc post maloꝝ operū con/
suetudinē. ⁊ interemptionē bonorū· perit quorū/
dam ⁊ ratio.

Qr ex vitijs vitia ⁊ ex virtutibus vir/tutes oriuntur Cap. XXXIII.

Hic gignunť ex peccato peccata· ut dū nō
euitanť parua· incidať in maximis. ⁊ dū
defenduntur admissa nec lamentanť· ex fla/
gitio ad supbiam itur. Unde fit ut ⁊ duplicari sit
criminis reus qui ⁊ admittit scelera ꝑ voluntatē
⁊ defendit ea ꝑ cōtumacię tumorē. Sic vitio vi/
tium gigniť. sicut virtus virtute concipiť. Ex vi/
tio eni gigniť vitium· sicuti dauid qui dū nō eui/
tauit adulterium· ꝑpetrauit ⁊ homicidiū. Item
virtus virtute concipiť· sicut ꝑ veritatem euange/
licę predicationis virtutē martyrij apl'i meruerūt
In cordibus seculariter viuentiū inuicē sibi suc/
cedunt vitia· ut dū vnū abierit succedat aliud. iu/
xta iohel ꝓphetę testimoniū· qui ait: Residuū eru
cę comedit locusta. ⁊ residuū locustę comedit bru
cus. ⁊ residuū bruci comedit rubigo. Per id ergo
ista sub vitioꝝ allegoria colligunť· q: sequiť: Ex/
pergiscimini ebrij ⁊ flete. Aliquādo vtiliter pec/
cať in minimis vitijs· ut maiora vtiliꝰ caueantur.
Lege paulū aplm· minora ꝑmittentē peccata ne
maiora ꝑpetrenť. Ueraciter aūt sananť vitia quę
virtutibꝰ ⁊ nō vitijs excludūť. Quorūdā aūt quę/
dam latentia vitia tūc apparent· quando ab alijs
vitijs desinunt.

De male vsis virtutibus Cap. XXXIIII.

Interdum ⁊ male vsę virtutes ex se vitia
gignūt. Qđ fit ꝑ imoderatū animi appe/
titum cui nō sufficit donū qđ meruit nisi
inde aut laudes aut lucra damnanda quęsierit.
Interdū virtutes vitia gignūt· dū aliqn̄ ꝓ tēpore
opportuno minime relaxanť· sicq̧ fit· ut quę loco
congruo virtutes sūt· incongruo vitia deputenť.
veluti si ꝓ fratris aduentu canonicū nō soluatur
ieiuniū. Uirtutū igiť discretionem a paulo apl'o
sume· qui ad tempus egit qđ agendū esse omnino
ꝓhibuit. Itē quędam virtutes dū discretionē nō
seruant· in vitia transeūt. Nā sępe iusticia dū suū
modū excedit· crudelitatis sęuitiam gignit. ⁊ ni/
mia pietas dissolutionem disciplinę parturit. ⁊
zeli studiū dū plus est q̄ oportet· i iracūdię vitiū
transit. ⁊ multa mansuetudo· torporis segnitiem
gignit. Prudentis aūt viri discretio solerter pro/
spicit· ne bonū intemperāter agat ⁊ de virtute in
vitiū transeat. Itē apud quosdam ex virtute vi/
tium gigniť· dū quisq̧ de castitatis ⁊ abstinentię
meritis gloriať. Nam ⁊ qui elemosynā vanę glo
rię causa impartit· ex virtute vitiū facit. Sꝫ ⁊ is
qui de sapientia arrogantiā habet. ⁊ qui ꝓ iusti/
cia premiū a ꝓpetit. ⁊ qui aliquod donū dei qđ me/
ruit in suā laudem conuertit· aut in malos vsus
assumit· ꝓcul dubio virtutem i vitium transfert.
Homines de virtutibꝰ vitia nutriūt ex quibꝰ pe/
reant. Iterū deus arte potentissima ex nostro vi/
tio virtutes format· quibus nos ab iniquitate re/
formet.

De simulatis virtutibus Cap. XXXV.

Quędam vitia species virtutū preferunt·
ideoq̧ ꝑnitiosiꝰ suos sectatores decipiūt·
q: se sub velamine virtutū tegunt. Nam
vitia quę statim virtutibus contraria apparent·
cito dum in palā venerint emendanť. propter qđ
sequaces eorū de talibus criminibus erubescunt.
Carnales autē plerūq̧ per insensibilem mentis
cęcitatē nō agnoscūt vitiū eē culpabile· qđ dignū
videtur damnatione. Item quędam vitia species
virtutum esse videnť· ꝫ tamen virtutes nō sunt.
Nā interdū sub pretextu iusticię crudelitas agiť·
⁊ putatur esse virtus: qđ nimirū est vitium· sicut
⁊ remissa segnities mansuetudo esse crediť. ⁊ qđ
agit torpens negligentia· putať agere indulgen/
tia pietatis. Nōnūq̄ etiā virtutē largitatis imi/
tatur vitiū ꝓdigę effusionis. ⁊ virtutem parcita/
tis tristis tenacitas imitať. ⁊ vitium ꝑtinacię ab/
sconditur sub virtute constantię. Itē timor sub spe/
cie obediētię occultať. ⁊ diciť virtus humilitatis
quod tamen vitiū est timoris. Sꝫ ⁊ ꝓcacitas vo/
cis ꝓ veritatis libertate accipiť. ⁊ vitium pigritię
quietis virtutem imitať. Porro vitiū inquietudi/
nis virtutem se vult vocari sollicitudinis. ⁊ pręs/
cipitationis facilitas feruor boni studij crediť. ⁊
bene agendi tarditas consilij mora esse videtur:
dum tamē ista sit virtus· illa vitium. Tali igitur
exemplo vitia species virtutū imitantur. ⁊ tamē
se nōnulli esse iustos confidunt· vnde maxime re/
probanť. Aptū exemplū vitioꝝ de latronis spe/
cie sumitur. Nā sicut ex insidijs latro prodit· seq̧
iter agentibꝰ iungit· fingens se sociū donec deci/
piat improuisum. ⁊ dum subito eruperit ad exitū
latro manifestus ostenditur· ita se miscent inter/
dum ꝑiculose virtutibꝰ vitia· quousq̧ omnē ope/
ris efficaciā in suis vsibus rapiant· ut anima quę
sibi erat placens de virtutibus· deceptam se con/
spiciat vitijs damnabilibus.

De appetitu virtutū Cap. XXXVI.

Ad virtutes difficile consurgimus· ad vi/
tia sine labore dilabimur. Ista eni prona

illa ardua sunt. Grandes enim sudores ppetimur ut ad celum conscendere valeamus. Queadmodum ad virtutum tendentes culmen non a sūmis incohoāt. sed a modicis. ut sensim ad altiora pertingant. ita ⁊ qui delabunt̃ ad vitia. nō statim a magnis criminibus incipiūt ꝫ a modicis assuescunt. ⁊ sic in maximis proruūt. Sicut paulatim homo a minimis vitijs in maximis proruit. ita a modicis virtutibus gradatim ad ea que sunt excelsa conscendit. Qui autem inordinate virtutes comprehendere nitit̃. cito periclitat̃. Hec est causa in rerū natura ut quecūqꝫ velociter ad profectum tendūt. sine dubio celeriter finiantur. sicut herbe que tanto festinius pereūt quanto celeri⁹ crescunt At vero contra arbores alta radice fundate ideo pdurāt diutius. quia gradatim ad ꝑfectum perueniūt. Nihil prodest admixto malo agere aliqd bonum. ꝫ prius est cohibendū a malo. deinde exercendum bonū. Hoc enim indicat propheta cū dicit: Quiescite agere pverse. discite bene facere. Prius vitia extirpanda sūt in homine. deinde inserende virtutes. Nam coherere ⁊ cōiūgi nō potest veritas cum mendacio. pudor cum petulātia. fides cum pfidia. castitas cum luxuria. Quedam sūt sūme virtutes. quedam vero medie. Fides. spes ⁊ charitas sūme virtutes sunt. Nam a quib⁹ habent̃. vtiqꝫ veraciter habentur. Alie vero virtutes medie sunt. quia ⁊ ad vtilitatē ⁊ ad pernitiē possūt haberi. si de his arroganter quisqꝫ tumuerit. utpote doctrina. ieiunium. castitas. scientia. siue temporales diuitie. de quibus scilicꝫ ⁊ bene operari possum⁹ ⁊ male. Quisquis ex deteriore iam melior esse cepit. caueat ⁊ de acceptis extolli virtutibus. ne grauius per virtutes corruat q̄ꝫ prius ex lapsu vitiorum iacebat. Quem deus iustificat ne iterū se de virtutibus erigat: quedam illi virtutum dona tribuit deus. quedam retrahit. ut dū mens de hoc qd̄ habet erigitur. iterū de hoc quod nequaq̄ꝫ habere cognoscitur humiliet̃. Quisquis dono celestis gratie inspiratus ad virtutes erigitur. si forte moderātis dei manu aliqua aduersitate reprimit̃. ne de acceptis virtutibus attollat̃ frangi non debet. quia ⁊ hoc ipsum ꝙ plagis humiliat̃. equanimiter ferre ꝓcul dubio virtutis est magne.

De pugna virtutū aduersus vitia Cap. XXXVII.

Tunc se viri sancti veracius a vitioꝝ colluuione detergūt. dum ab eis contra singula vitia virtutes singule opponuntur. Interdū vitia cum virtutibus ad vtilitatem confligūt. ut ipso certamine uel mens exerceat̃. uel ab elationis concursu animus restringat̃. Aduersus impetus vitioꝝ contrarijs virtutibus ē pugnandum. Contra luxuriam enī. cordis est adhibenda munditia. contra odium dilectio est preparanda. contra iracundiam patientia proponēda. Porro contra timorē. fiducie adhibenda est virtus. contra torporem. celi preliū. Tristicie quoqꝫ gaudiū accidie fortitudo. auaricie largitas. supbie humilitas opponenda est. sicqꝫ singule virtutes nascentia contra se vitia reprimūt. ac tentationū motus virtute diuine charitatis extinguunt. Libidinē abstinentia domat. Nam quantū corpus inedia frangit̃. tanto mens ab illicito appetitu reuocat̃. Aduersus iram tolerātia dimicat. ira aūt semetipsam necat. sustinendo aūt patiētia victoriā portat. Tristicie merorem spes eterni gaudij supat. ⁊ quem turbata mens de exterioribus afficit. dulcedo interioris tranquillitatis lenit. Aduersus inuidiā preparet̃ charitas. ⁊ aduersus ire incendia māsuetudinis adhibeatur trāquillitas. Superbiam aūt diaboli imitantur superbi. aduersus quā opponitur humilitas christi: qua humiliantur elati. Principalium autem septem vitiorū regina ⁊ mater superbia est. eademqꝫ septem principalia multa de se parturiunt vitia. que ita sibimet quadam cognatione iungunt̃. ut ex altero alterum oriatur. Sicut princeps septem vitiorum superbia nos eorum potestatibus subdit. ita xp̄s septiformi gratia plenus. a dominatu vitioꝝ nos eruit. ⁊ quos illa addicit septēplici vitio. iste liberat septiformis gratie dono.

De superbia Cap. XXXVIII.

Omni vitio deteriorem esse superbiā. seu ꝓpter ꝙ a sūmis psonis ⁊ primis assumit̃. seu ꝙ de opere iusticie ⁊ virtutis exorit̃. minusqꝫ culpa eius sentit̃. luxuria vero carnis ideo notabilis omnibus est. qm̄ statim p se turpis est. Et tamē pensante deo supbia minor est. Sꝫ qui detinet̃ superbia ⁊ nō sentit. labit̃ carnis luxuria. ut per hanc humiliatus ⁊ a confusione surgat ⁊ a superbia. Omnis peccans superbus est. eo ꝙ faciendo vitia contemptui habeat diuina precepta. Recte ergo initiū omnis peccati superbia. q: nisi precesserit mandatorum dei inobedientia. transgressionis nō sequit̃ culpa. Omnis superbia tanto in imo iacet. quāto in alto se erigit. tantoqꝫ ꝓfundius labit̃. quanto excelsius eleuat̃. Qui enī p ꝓpriam attollit̃ superbiam. p dei iusticiā inclinat̃. Qui inflant̃ superbia. vento pascuntur. Unde ⁊ ꝓpheta: omnes inquit pastores tuos pascet vent⁹ hoc est superbus spiritus. Qui de suis virtutib⁹ supbiunt. ex ipsis iudicandi sūt operibus quibus ꝓ virtutibus vtunt̃. q: rem bonam nō bona voluntate faciūt. Nam reuera sine humilitate virtus quelibet ⁊ sine charitate in vitio deputatur. Merito supbie diabolus a superna beatitudine corruit. Qui ergo de virtutibus attollunt̃. diabolum imitant̃. ⁊ exinde grauius corruūt quia de excelso labuntur. Superbia sicut origo ē omniū criminū. ita ruina cunctarū virtutū. Ipsa est enī in peccato prima. ipsa in conflictu postrema. Hec enim prima aut in exordio mentē p peccatū prosternit. aut nouissime de virtutibus eijcit. Inde ⁊ omniū peccatorū est maxima. quia tam p virtutes q̄ꝫ per vitia humanam mentem exterminat.

Ibi cadit superbia·vbi ⁊ nascit᷑·ut nō sit superbis aliud culpa aliud pena·ꝫ ipsa culpa sit illis ⁊ pena. De sup̱bia nascitur arrogātia·nō de arrogantia nascit᷑ sup̱bia. Nā nisi precesserit occulta elatio mentis·nō sequit᷑ aperta iactantia laudis. Ita ꝗ in culpa preponit᷑ sup̱bia arrogantie·sicut prefert᷑ ex origine. Plerūqꝫ ad elationis emendationem ꝓuidentia dei aliquo casu nōnulli cadunt·ꝑ quo lapsu reprehēsi a semetipsis humiliter sapiāt ⁊ de muneribus dei laudari nō appetant·sed laudent deum a quo acceperūt vnde laudari se volūt. Utilius est arroganti in quocūqꝫ vitio labi ⁊ humilem post casum deo fieri·ꝙ ꝑ elationem superbire·grauioremqꝫ ruinam ⁊ damnationē ꝑ superbiam sumere.

De fornicatione Cap. XXXIX.

EX culpa superbie plerūqꝫ i abhominandam carnis imunditiā itur. Nam alterū pendet ex altero·ꝫ sicut ꝑ sup̱biā mentis itur in ꝓstitutionē libidinis·ita ꝑ humilitatē mentis salua fit castitas carnis. Deus autem nōnūꝙ deiicit occultam mentis superbiam ꝑ carnis manifestam ruinā. Libidinis nasci imundiciā de animi occulta superbia·exemplo primi hominis qui mox ut ꝑ superbiā contra deū tumuit·statim carnis libidinem sensit ⁊ pudenda operuit. Quapropter vnusquisqꝫ sue deputet culpe ꝙ cecidit quotiens libidine vincit᷑·q: nisi precessisset latens superbia·nō sequeretur libidinis manifesta ruina. Nōnūꝙ gemino vitio xp̄ianus a diabolo appetit᷑ ⁊ occulto ꝑ elationē ⁊ publico ꝑ libidinē. Sꝫ dū euitat quis libidinē·cadit in elationē. item dum incaute declinat elationē·cadit in libidinem·sicqꝫ ex occulto vitio elationis itur in aptū libidinis. ⁊ de apto libidinis itur in occultū elationis. Sꝫ dei seruus discrete vtrūqꝫ pensans·sic cauet libidinē ut nō incurrat elationem. ⁊ sic premit elationē ut nō resoluat animū ad libidinem. Luxuriosis atqꝫ sup̱bis demones plus fautores existunt: dūqꝫ in ceteris vitiis spiritꝰ maligni deseruiāt·his tamē maiori familiaritate iungunt᷑ eisqꝫ amplius iuxta coꝝ desiderum famulant᷑. Principalit᷑ his duobus vitiis diabolus humano generi dominat᷑·id est superbia mentis ⁊ luxuria carnis. Unde ⁊ dominus in Job loquitur de diabolo dicens: Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Per calamum eni inanis superbia·ꝑ loca vo humentia carnis demonstratur luxuria. Per hec enim duo vitia diabolus humanum possidet genus·uel dum mentē in superbiam erigit·uel dū per luxuriam carnem corrumpit. Multi luxurie subditi sunt ⁊ contumaci sup̱bia de ipso luxurie opere gloriant᷑. ⁊ inde magis elati sunt vnde humiliari debuerāt. Ad comparationē mali fit deterius·quando nō solum flagitia cōmittuntur ꝫ etiam de ipsis flagitiis vanitate laudis ꝑditi extolluntur. sicut scriptum est: Quoniā laudat᷑ peccator in desideriis anime sue. Quid eni peius ꝙ in flagitiis miseros gaudere·de quibꝰ iam debent copiosiꝰ deplorare? Libido tūc magis querit᷑ dū videt᷑. Nam sicut quidam sapiens ait. Prima fornicationis oculorum tela sunt. secūda verborum. Sꝫ qui nō capitur oculis·potest verbis resistere. Sufficit natura vbi adhuc liber affectus ē. Qui delectationē refrenat libidinose suggestionis·nō trāsit ad cōsensū libidinis. Ecito eni resistit opi· qui titillanti consensū nō accomodat delectationi. Durius impugnat᷑ qui vsqꝫ ad consensionem ⁊ si nō vsqꝫ ad ꝑpetrationē tentatur·ꝙ is qui sola suggestione pro conditione carnis tentamentis sollicitat᷑. Stimuli carnis qui in paulo·excitante sathane angelo inerant·ex lege peccati erant. que in membris hominū de necessitate libidinis habitat. Quā reluctantē dum in se expugnat ꝑficit᷑ virtꝰ. ⁊ de infirmitate libidinose titillatiōis virtutē suscipit gloriosi certaminis. Seruo dei multa certamina de sua carne mouentur. Nam ꝙuis i amore dei coꝝ sit inconcussa intentio·mens tamen in carne quam exterius gestat interna prelia tolerat. Deus aūt qui hec ad ꝓbationem ꝑmittit gratia ꝓtegente suos nō deserit. Ideoqꝫ nōnūꝙ electi lapsu carnali corruūt ut a vitio sup̱bie qua de virtutibꝰ tumēt sanent᷑. Et qui de virtutū effectibus existunt sup̱bi·ut cadant·carnis vitio humiliant᷑ ut surgant. Anteꝙ ꝑficiat᷑ adulterium in opere·iam extat adulterium in cogitatione. Ex corde enim primū fornicationes sunt auferende. ⁊ nō prorumpūt postea in opere. Hinc est quod ꝑ ꝓphetam dicitur: Accingite lumbos vestros sup̱ vbera vestra·hoc est·in corde libidines resecate· que ad lumbos ꝑtinent. Nam cor sub vberibus est non in lumbis. Libidinis īmoderata licentia nescit habere modum. Nam dū se vitiosus animus in explenda fornicatione·carne luxuriāte laxauerit·nihilominꝰ ad alia nephanda scelera suadentibus demonibus transit·dumqꝫ imoderate metas pudoris excesserit·crimen criminibus adiicit·paulatimqꝫ ad deteriora ꝓcedit. Nō ita suauis est amantiū īmo amentiū incerta carnis libido·sicut expta·nec ita delectat fornicatio dū primum cōmittit᷑·nam repetita maiorem delectationem ingerit. Jam vo si in vsū venerit·tanto perditis dulcior fit·ut superare difficile sit. Unde ⁊ sepe ex consuetudine delinquēdi·quasi captiui ad peccandū cum quadam violentia trahimur: sensusqꝫ nostros contra rectā voluntatē in nobis rebellare sentimus. Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis ꝙ amor castitatis·adhuc in homine peccatum regnat. Certe si amplius delectat pulchritudo interne castitatis·iam nō regnat peccatum·sed regnat iusticia. Nam nō solum de cōmissa fornicatione peccatum regnat in homine ꝫ si adhuc delectatur·atqꝫ animū teneat·procul dubio regnat. Fornicatio carnis adulterium est· fornicatio anime seruitus idolorum est. Est autē ⁊ spiritalis fornicatio ꝫm ꝙ dominus ait: Qui

viderit mulierē ad concupiscendū eam·iam mechatus ē eam in corde suo. Omnis imunda pollutio fornicatio dicitur·ꝗ̄uis quisqꝫ diuersa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignūt̃ flagitia·quibus regnum dei clauditur.⁊ homo a deo separatur. Inter cętera septē vitia fornicatio maximi ē sceleris·quia ꝑ carnis imundiciā templum dei violat ⁊ tollens membrū xp̄i facit membrū meretricis. Maxime ꝑ carnis luxuriam humanū genus subditur diabolo·ꝙ̄ ꝑ cętera vitia. Cum enim ille varijs tentamentis illectos homines conet̃ peruertere·magis tamen mechandi desideriū suggerit·quia vtrūqꝫ sexum in hoc vitio amplius egrotare intendit. Dęmones scientes pulchritudinē esse aīę castitatem.⁊ ꝑ hanc hominem angelicis meritis e quibus illi lapsi sūt coęquari·liuore ꝑcussi inuidię iniciūt ꝑ sensus corporis opus desideriumqꝫ libidinis·quatenus a cęlestibus deorsum deiectā animā ꝑtrahāt·secūqꝫ quos vicerint gloriātes ad tartara ducāt. Quando impulsu dęmonū mens ad delectationem fornicationis impellitur·diuini iudicij metus ⁊ ęterni tormenta incendij ante oculos ꝓponantur·quia nimirū omnis pęna grauioris supplicij formidine superat̃. Sicut enī clauus clauū expellit·ita sępe recordatio ardoris gehennę ardorem excludit luxurię. Quidam in iuuentute luxuriose viuentes·in senectute continentes fieri delectantur.⁊ tūc eligūt seruire castitati quando eos libido seruos habere cōtemnit. Nequaꝙ̄ in senectute continentes vocandi sunt·qui in iuuentute luxuriose vixerūt. Tales nō habent pręmiū·quia laboris nō habuerūt certamen. Eos enim expectat gloria·in quibus fuerint laboriosa certamina.

De continentia Cap̄. xl.

A deo datur continentia·ꝫ petite inquit ⁊ accipietis. Tūc autē tribuit̃·quādo deus gemitu interno pulsat̃. Prelatā esse virginitatem nuptijs. Illud enim bonum·hoc optimum. Coniugiū concessum est·virginitas admonita tm̄·nō iussa. Sed ideo tm̄ admonita·q: nimis excelsa. Geminū est bonū virginitatis·quia ⁊ i hoc mundo sollicitudinem sęculi amittit.⁊ in futuro ęternum castitatis pręmiū percipit. Virgines fęliciores sunt in vita ęterna: esaia testante Hęc dicit dominus eunuchis: Dabo eis in domo mea ⁊ in muris meis locum.⁊ nomen melius a filijs ⁊ filiabus·nomen sempiternū dabo eis quod nō peribit. Nec dubium ꝙ qui casti ꝑseuerant ⁊ virgines·angelis dei efficiunt̃ ęquales. Amanda ē pulchritudo castitatis cuius degustata delectatio dulcior inuenit̃ ꝙ carnis. Castitas enī fruct⁹ suauitatis est.⁊ pulchritudo inuiolata sanctorum. Castitas securitas mentis·sanitas corporis Vnde ⁊ aliquos gentiliū gymnicos legimus ꝑpetuam veneris abstinentiam exercuisse·ne virtutē libidine frangerent. Luxuriosa nāqꝫ vita carnem cito debilitat·fractāqꝫ celeriter ducit ad senectutem. Omne peccatum ꝑ pęnitentiam recipit vulneris sanitatem·virginitas autem si labit̃ nullatenus reparat̃. Nam ꝗ̄uis pęnitendo venię fructum ꝑcipiat·incorruptionem tamen nullatenus recipit pristinā. Virgo carne nō mente·nullum pręmiū habet in repromissione. Vnde ⁊ insipientibus virginibus saluator i iudicio veniēs dicit: Amen dico vobis nescio vos. Vbi enī iudicans mentē corruptam inuenerit·carnis procul dubio incorruptionem damnabit. Nihil prodest incorruptio carnis·vbi nō est integritas mentis·nihilqꝫ valet mundū esse corpore eum qui pollutus est mente. Multi sunt reproborum qui carnalis corruptelę contagium nesciunt·qui sicut infęcundi sunt corpore·ita steriles manent ⁊ mente·oꝑis boni fęcunditate: Qui recte de virginitate gauderēt·si alijs prauis operibus nō inseruirent·Qui continentiam profitetur ⁊ ab alijs terrenis desiderijs nō subtrahit̃·ꝗ̄uis hunc luxuria carnis nō polluat·diuersa tamen mūdanę conuersationis oꝑatio maculat. Virgines de suis meritis gloriantes hypocritis comparant̃·qui gloriam boni oꝑis foris appetunt quam intra conscientiā humiles habere debuerūt. Tales igitur ad ꝓmissa cęlestia nō ꝑueniunt·quia ipsi sibi virginitatis pręmiū ꝑ elationis vitium auferūt. Hoc est enim in euangelio nō habere virgines in vasis oleum·id est·nō seruare intra conscientiam boni operis testimonium·sed in facie gloriari apud homines nō in corde apud deum. Ruina adulterij excipit̃ de contemptu matrimonij. Meliusqꝫ est vxorem ducere ꝙ̄ ꝑ libidinis ardorem perire. Quidā coniugale decus nō pro gignendis filijs delectant̃·ꝫ hoc ꝓ turbulenta carnis ⁊ libidinosa consuetudine appetunt·sicqꝫ bono male vtunt̃. Vitia per se mala sunt: Coniugia v̄o ⁊ potestates ꝑ se quidem bona sunt·ꝑ ea v̄o quę circa ea sunt mala existunt. Coniugia enim ꝑ id mala sunt·ꝑ quod dicit apostolus: Qui autem cum vxore est·cogitat quę mundi sunt: Et ꝓpter fornicationē vnusq̄sqꝫ suam vxorem habeat. Sic ⁊ potestates ꝑ elationem·ꝑ oppressionem·ꝑ iusticię quoqꝫ preuaricationem malę existunt. Nocent enim nuptię·nocent ⁊ potestates·ꝫ ꝑ id qd̄ eis iuxta ponit̃ non ꝑ se·exemplo itineris recti iuxta qd̄ spinę nascuntur quę surgentes e latere nocent eis qui recto itinere gradiuntur.

De cupiditate Cap̄. xli.

Non posse quēpiam spiritalia bella suscipere·nisi prius carnis edomauerit cupiditates. Nō potest ad contemplandum deum mens esse libera·quę desiderijs huius mundi ⁊ cupiditatibus inhiat. Neqꝫ enī alta conspicere poterit oculus·quem puluis claudit. Omni peccato peior ē auaricia ⁊ amor pecuniaꝝ. Vnde ⁊ ꝑ salomonē dicit̃: Nihil est scelestius·ꝙ̄ amare pecuniam; hic enim animam suam venalem facit

quoniam in vita sua ꝓiecit intima sua. Cupidi/
tas omniũ criminũ materia ē. Unde ⁊ apostolus
ait: Radix omniũ malorum cupiditas est· quam
quidam appetentes errauerũt a fide. Si ergo suc/
cidit radix criminũ· non pullulant cęterę soboles
peccatorũ. Multi causa cupiditatis terrenę· etiã
ipsam fidem abnegauerũt. Cupiditas enim xp̃m
vendidit. Nam ⁊ plęrisqꝫ tantũ in rebus alienis
est desiderium· ut etiam homicidium ꝑpetrare nõ
vereant· sicut achab qui appetitu cupiditatis suę
sanguinis expleuit effusionem. Sępe iniqui mala
quę concupiscũt assequuntur· quatenus de affectu
mali desiderij fortius puniant. Electos aũt suos
deus nõ dimittit ire in desideriorum malorũ per/
fectionem· sed in dolorē mentem conuertit eorum
ꝓ eo ꝙ in sęculo nequiter appetunt: ut hac expe/
rientia resipiscant. ⁊ conuertant ad deum· a quo
mente recesserũt. Deum ergo sibi ꝓpitium nouerit
aduersari· qui quod temporaliter concupiscit· nõ
ꝑmittit adimplere. Secreto autē dei iudicio fieri
credit· ut durius pereant hi quorũ cupiditatē effe/
ctus statim sequitur actionis. Nũꝙ satiari nouit
cupiditas. Semꝑ enĩ auarus eget. quantoqꝫ ma/
gis acquirit· tanto amplius quęrit. Nec solũ de/
siderio augendi excruciat· ꝫ etiã amittendi metu
afficit. Inopes nascimur in hac vita· inopes re/
cessuri de hac vita. Si bona mũdi huiꝰ peritura
credimꝰ· cur peritura tãto amore cupimus? Plę/
riqꝫ potentes tanta cupiditatis rabie inflãmant
ut de confinijs suis pauperes excludant· nec ha/
bitare ꝑmittant: Quibus recte ꝑ ꝓphetam di/
citur: Ue qui coniungitis domum ad domum ⁊
agrum ad agrum copulatis vsqꝫ ad terminũ loci
Nũquid soli vos habitabitis in medio terrę? Ta/
les quippe homines infernum· id est diabolum ra
pere ad perditionem· idem propheta consequent
annunciat dicens: Propterea dilatauit infernus
animam suã ⁊ aperuit os suum absqꝫ vllo termi/
no. ⁊ descendēt fortes eius ⁊ sublimes gloriosiqꝫ
eius ad eũ. Nec mirũ ꝙ morientes inferni igni/
bus deputent· qui viuentes flãmã cupiditatis suę
minime extinxerunt. Qui desiderio cupiditatis
exęstuant· flatu diabolicę inspirationis vruntur.
Accendit enim mentem euę superbia· ut de ligno
vetito manducaret. Accendit cayn mentem in/
uidia· ut fratrem occideret. Accendit salomonem
luxurię facibus· ut ꝑ amorē libidinis idola ado/
raret. Accendit achab cupiditate· ut homicidiũ
auaricię annecteret. His ergo inspirationibꝰ dia/
bolus corda hominũ occultis depravat cupidita/
tibus.

De gula Cap. xlii.

P Rima concupiscētię suggestio panis est·
cui si minime ceditur· diuersa edacitatis
desideria comprimuntur. Unde ⁊ daniel
panem inquit desiderij nõ comedi· hoc est· eiꝰ con/
cupiscentiam nõ impleui. Prima est luxurię ma/
teries· saturitas panis. vnde ⁊ propheta sodo/
mam de satietate panis accusat dicens: Hęc fuit
iniquitas sodomorum: superbia· saturitas panis
⁊ abundantia aquę. Panem quippe sodomitę im/
moderate sumentes ĩ turpitudines defluxere fla/
gitiorum· atqꝫ inde meruerũt comitãte superbia
cęlestibus aduri incendijs· ex quo modum nõ te/
nuerunt edacitatis. Utile est cauere gulam cibo/
rumqꝫ concupiscentiam. Quid enim tam noxiũ
ꝙ ut animꝰ seruiat ventri ⁊ ęscę· quę sunt destruen
da· testante apostolo ac dicente: Deus autē ⁊ hũc
⁊ hanc destruet? Proxima est ventri libido· sicut
loco sic vitio. Ubi enim ventris cura· ibi ⁊ eorum
quę circa ventrem sunt proxima. In ordine nãqꝫ
membrorũ genitalia ventri iungunt: Dumqꝫ vnũ
ex his ĩmoderate reficitur· aliud ad luxuriam ex/
citatur. Nõ ad luxuriam uel ad satietatē: ꝫ tan/
tũmodo ut corpus sustentet· epulis est vtendum.
Nam ut philosophi dixerũt· cibandus ē venter
ut contineat animam· nõ ut corrumpat. Qui ni/
miũ cibis vtunt: quanto magis ventrē pascunt·
tanto amplius sensum mentis obtundunt. Nam
gręci dixerunt ex crasso ventre subtilem sensum
gigni nõ posse. Nam gulę saturitas nimia aciem
mẽtis obtundit· ingeniumqꝫ hebescere facit. Li/
bidinis ignes ciborum fomite increscũt. Corpus
autem quod abstinentia frangit· tentatio nõ ex/
urit. Unde ⁊ tres pueros abstinentes flãma ba/
bylonij incendij ⁊ si tetigit non combussit· q̇a ni/
mirum ⁊ si desideriorum carnalium ignis absti/
nentium mentes inflãmat· vsqꝫ ad consensum ta/
men cõcupiscētię uel operis nõ exurit. Cui abun/
dantia ē epularũ· ardentis diuitis incendat sup/
plicium· cuiꝰ tanta in inferno inter ignes erat in/
opia· quanta hic epularum fuerat copia. In hoc
enim sęculo esurire ⁊ sitire noluit· propterea illic
inter flãmas sitiens· stillam aquę quęsiuit nec me/
ruit. Considerandum ꝙ vehementer arguantur
cõmessatio ⁊ sumptuosa cõuiuia. Nã ꝑ ꝓphetã
comminatur dominus· se non hanc relaxare ini/
quitatem his qui eam libenter ambiũt. Dicit enĩ
per Esaiam prophetam. Ecce gaudium ⁊ lęticia
occidere vitulos ⁊ iugulare arietes· comedere car/
nes ⁊ bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hęc
vobis donec moriamini. Sicut omnes carnales
cupiditates abstinētia resecantur· ita omnes ani/
mę virtutes edacitatis vitio destruunt. Inde est
ꝙ ⁊ princeps cocorum muros hierusalem subuer/
tit· q̇a ⁊ venter cui seruitur a cocis· virtutes ani/
mę destruit. Neqꝫ enim posse quēpiam virtutum
ꝑfectionem attingere· nisi prius ventris edoma/
uerit ingluuiem. Nemo potest dominari cęteris
vitijs· nisi prius ingluuiem ventris restrinxerit.
Nec quisꝙ facile poterit a semetipso sp̃us immun/
dos expellere· nisi ꝑ abstinentiã gulę. Tũc enĩ ho
stes q̇ extra nos sũt a nobis fortiꝰ suꝑant· qñ prius
quę intra nos sũt vitia extinguunt. Nã frustra fo
ris agit bellũ· q̇ intus habet ꝑiculũ. Nõ q̃litatē

ciboꝝ ſ; eorum cupiditatē cauendā. Nā ſepe accuratius pręparata ſine gulę concupiſcentia deguſtantur. ⁊ ſepe abiecta ⁊ vilia edendi cupiditate ſumuntur. Sicq; fit ut non ſit in culpa ciboꝝ qualitas ſed illud reputetur in vitiū ꝙ cū deſiderio deguſtatur. Quattuor ſūt genera diſtinctionū in gulę appetitu. id ē q̇d. quādo. quātū. ⁊ quō appetatur. Quid ad rem ipſam ꝑtinet quę appetitur. Quādo. ſi ante legitimū temp⁹ q̇d appetatur. Quātū v̄o ad imoderationem refertur. Quō. ad impatiētiā feſtinatiōis aſcribit̄. Nullus homini tam importun⁹ exactor ē ꝙ venter; q̇ quotidianā refectionē quotidiana famis exactiōe adimplet. Cū ceteris eni vitijs. ⁊ ſi interdū naſcimur. interdum tamē cū eis nō morimur. Cū iſto aūt ⁊ naſcimur. cū iſto ⁊ morimur. Plerūq; voluptas veſcendi ita ſub obtentu neceſſitatis ſubrepit. ut dū putat̄ ſeruire neceſſitati. voluptatis deſiderio ſeruiatur. nec facile diſcernit̄ vtrum qđ accipiatur gulę an indigentie deputetur.

De ebrietate Cap. xliii.

Esca crapulā. potus ebrietatem generat. Ebrietas aūt ꝑturbationē gignit mētis furorē cordis. flāmā libidinis. Ebrietas ita mentē alienat. ut vbi ſit neſciat. Unde etiā ⁊ malum non ſentitur qđ ꝑ ebrietatem cōmittitur. Uerum eſt ꝙ iuxta ꝓphetā fornicatio ⁊ ebrietas aufert cor. Fornicatio enim ſicut ait ſalomon infatuat ſapientem. Ebrietas ſicut in loth ſenſus ⁊ rationē captiuat. Unde ⁊ in prouerbijs; Potentes inquit qui iracundi ſunt vinū non bibant. ne cū biberint obliuiſcantur ſapientiā. Pleriſq; laus eſt multum bibere ⁊ nō inebriari. Audiāt hi aduerſum ſe dicentē ꝓphetam; Ue qui potētes eſtis ad bibendū vinū. ⁊ viri fortes ad miſcendā ebrietatem. Uino multo deditos ⁊ luxurioſe viuentes eſaias ſic arguit dicens; Ue qui conſurgitis mane ad ebrietatē ſectandā ⁊ potādū vſq; ad veſperū ut vino ęſtueris. De talibus ⁊ alio loco dicit̄; Ue tibi ciuitas cuius rex iuuenis eſt. ⁊ cuius ꝓncipes mane comedūt. Multi eni a mane vſq; ad ſolis occubitū ebrietati ⁊ gulę voluptatib⁹ deſeruiunt nec intelligūt cur nati ſūt. ſed conſuetudine bęluina detēti luxurię tm̄ tota die epuliſq; inſeruiūt. Clamat iohel ꝓpheta his qui ebrietati deſeruiūt dicēs; Expergiſcimini ebrij ⁊ flete. ⁊ vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Quo teſtimonio nō ait tm̄; flete omnes qui bibitis vinum. ut bibere oīo non liceat. ſed adiecit in dulcedine. qđ ad voluptuoſam pertinet ⁊ prodigam effuſionē. Nam quantū ſatis ē neceſſitati edocet timotheum bibere apoſtolus dicens; Uino modico vtere. Non ſolū ex vino inebriantur homines. ſed etiam ex ceteris potandi generib⁹ quę vario modo cōficiunt̄. Unde ⁊ naçareis qui ſe ſanctificabant domino. pręceptū eſt vinum ⁊ ſiceram non bibere. Utraq; enim ſtatum mentis euertūt ⁊ ebrios faciūt. luxuriā q̈q; carnis vtraq; ęqualiter gignunt. Quidam continētes ſicut panē cū pondere edunt. ita ⁊ aquam cum mēſura ſumunt aſſerētes ad caſtimoniam carnis etiam aquę abſtinentiam conuenire.

De abſtinentia Cap. xliiii.

Hoc eſt ꝑfectum ⁊ rationabile ieiuniū. qn̄ noſter homo exterior ieiunat ⁊ interior orat. Facilius ꝑ ieiuniū oratio penetrat cęlum. Tunc eni homo ſpiritalis effectus angelis cōiungitur. deoq; liberius copulatur. Per ieiuniū etiam occulta myſterioꝝ cęleſtiū reuelant̄. diuiniq; ſacramenti archana pandunt̄. Sic nāq; daniel angelo reuelante myſteriorum ſacramenta cognoſcere meruit. Hęc eni virtus ⁊ angelorum manifeſtatiōes ⁊ eoꝝ annūciationes oſtēdit. Ieiunia fortia tęla ſunt aduerſus tentamēta dęmoniorū. Cito eni ꝑ abſtinētiā deuincuntur. Unde etiā domin⁹ ⁊ ſaluator noſter eoꝝ incurſus ieiunijs ⁊ orationibus pręmonet ſupare dicēs; Hoc gen⁹ nō eijcitur niſi per orationē ⁊ ieiuniū. Immundi eni ſpūs ibi ſeſe magis inijciunt vbi plus viderint eſcam ⁊ potū. Sancti ꝙ diu in huius ſęculi vita habitant. deſiderio superni roris corpus ſuū aridū portant. Unde ⁊ pſalmus; Sitiuit inquit in te anima mea ꝙ multipliciter ⁊ caro mea. Caro enim tunc deum ſitit. qn̄ per ieiunium abſtinet ⁊ areſcit. Abſtinentia ⁊ viuificat ⁊ occidit. viuificat animam. corpus necat. Sępe abſtinentia ſimulate agitur; ieiuniaq; per hypocriſim exercentur. Quidam eni mira inedia corpus ſuum laniant exterminantes. ſicut ait euangeliū facies ſuas. ut appareāt hominibus ieiunantes. Ore nāq; palleſcūt. corpore atterunt̄. cordis alta ſuſpiria ducūt. Ante mortem quoq; mortiferis ſe ſupplicijs tradunt. tantūq; miſeri laboris exercitiū non pro dei amore. ſed ꝓ ſola humanę laudis ammiratiōe ſectant̄. Quidā incredibilit̄ abſtinēt ut hoīb⁹ curioſis ſancti appareāt. ſed hoc bonū abſtinētię talibus non ē virtus reputanda ſ; vitiū. q: bono male vtūt̄. Ieiuniū ⁊ elemoſyna ī abſcondito eſſe amant. ut ſolus deus qui inſpicit omnia. meritū operū bonoꝝ repēdat. Nam qui ea ſub populari manifeſtatione faciunt. nequaq̄ a deo iuſtificantur. quia iuxta ſermonē euangelicum. mercedem ſuam ab hominibus recipiunt. Ieiunia cū bonis operibus deo acceptabilia ſūt. Qui aūt a cibis abſtinent ⁊ praue agunt. dęmones imitant̄; quib⁹ eſca nō ē. ⁊ nequitia ſemꝑ eſt. Ille eni bene abſtinet a cibis qui ⁊ a malitię actibus ⁊ a mundi ieiunat ambitionibus. Qui execrationis ſtudio nō abſtinētię voto ab eſcis carnium ſe ſuſpendunt. hi potius execrandi ſunt. q: dei creaturam vſibus humanis conceſſam reijciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum. nihilq; eſſe iudicat̄ imundū. paulo atteſtante apoſtolo; Oia mūda mūdis. coinquinatis aūt ⁊ infidelib⁹ nihil ē mundū. ſed polluta ſunt eorum ⁊ mens ⁊

conſcientia. Spernitur ieiuniū qḋ in veſperū de/
litioſa repletione ciborū reficit̄. Neq3 enim repu/
tanda eſt abſtinētia· vbi fuerit ventris ſaturitas
ſubſecuta. Spernitur ieiuniū qḋ in veſperū deli/
cijs compenſat̄· dicente eſaia ꝓpheta: Ecce in die
ieiunij veſtri inuenit̄ voluptas veſtra. Voluptas
enī delitię intelligūt̄. Sicut enī repetitio debiti ⁊
lites ⁊ contētio. ⁊ ꝑcuſſio· ita ⁊ delitię improbant̄
a ꝓpheta in ieiunio. Tota enī die epulas in cogi/
tatiōe ruminat· qui ad explendā gulā veſpere ſibi
delicias pręparat. Non ē corpori adhibēda imo/
derata abſtinētia· ne dū ampli⁹ grauat̄ caro pon/
dere inedie· malū agat poſtea· nec bene facere in/
cipiat. ⁊ quę addicit̄· ut vſu mali careat· ſimul ⁊
boni officiū· dum plus premit̄ perdat. Sollicita
igitur diſcretiōe carnis ē moderanda materies·
ſcilic3 ne aut integre extinguat̄· aut īmoderate la/
xetur. Infirmitate carnis nimia pręualēte ad ꝑfe/
ctionē ꝑtingere nemo poteſt. Nam ꝗuis ſancti/
tatis amorem quiſq3 habeat· exequi tamen nō va
let operis meritū cui intentione cordis deſeruire
conat̄. Corporis debilitas nimia etiā vires ani/
mę frangit· mentis quoq3 ingeniū facit marceſce/
re· nec valet quicꝗ boni per imbecillitatē ꝑficere
ne dum quid nimis. Nam quicquid cū modo ⁊
temperamento fit· ſalutare ē· quicquid aūt nimis
⁊ vltra modum eſt· ꝑnitioſum fit· ſtudiūq3 ſuū in
contrariū vertit. In omni ergo ope modū ⁊ tem/
peramentū oportet habere. Nam omne qḋ exce/
dit periculoſū eſt. Sicut aqua quę ſi nimios im/
bres prębeat· non ſolum nullū vſum adhibet· ſed
etiam periculum exhibet.

Finit liber ſecundus de ſūmo bono
ſancti Iſidori hiſpalenſis epiſcopi.
Incipit liber eiuſdem tertius
De flagellis dei Cap. I.

Diuine ſapientie ſubtilitas ſicut interi⁹ ut te/
ſtis ſcrutatur cōſcientias· ita
exterius ut iudex irrogat pę/
nas: ut verum ſit teſtimoniū
ꝓphetę: quia ipſe ē teſtis ⁊ iu/
dex. Miſerere dn̄e miſero Iſidoro indigna agē/
ti ⁊ digna patienti· aſſidue peccanti ⁊ tua flagella
quotidie ſuſtinenti. Ordinata eſt miſeratio dei
quę prius hic hoīem ꝑ flagella a pc̄tis emendat. ⁊
poſtea ab ęterno ſupplicio liberat. Elect⁹ enī dei
doloribus vitę hui⁹ atterit̄ ut ꝑfectior vitę futurę
lucretur. Nequaꝗ deus delinquenti parcit· qm̄
pc̄tōrē aut flagello tēporali ad purgationē ferit·
aut iudicio ęterno puniendū relinqt. aut ipſe ī ſe
homo pęnitendo punit qḋ male admiſit. Ac pro/
inde ē ꝙ de⁹ delinquēti nō parcit. Iuſte tp̄alia fla
gella ad ęterna ꝓficiūt gaudia· ideoq3 ⁊ iuſt⁹ ī pę/
nis gaudere debet. ⁊ impius in ꝓſperitatibus ti/
mere. Neq3 iuſto neq3 reprobo de⁹ miſericordiā
⁊ iuſticiā ſubtrahit. Nā ⁊ bonos hic ꝑ afflictio·
nem iudicat. ⁊ illic remunerat ꝑ miſerationem. ⁊
malos hic remunerat ꝑ temporalem clęmentiam·
⁊ illic punit ꝑ ęternā iuſticiā. In hac enī vita de⁹
parcit impijs. ⁊ tamen non parcit electis. in illa
vita parcit electis· nō tamē parcit impijs. Peri/
culoſa eſt ſecuritas ī hac vita malorꝝ. ⁊ bonorum
dolor tranquillus. Nam iniquus poſt mortē du/
citur cruciandus. iuſtus ꝟo dormit poſt laborem
ſecurus. Non tm̄ de corporalibus paſſionibus·
ſed etiā de ſpiritalib⁹ oportet intelligi· ut quanto
quiſq3 aut in corpore aut in mente flagella ſuſti/
net· tāto ſe ī fine remunerari ſperet. Sępe occul/
to dei iudicio extra flagelli correptionem ſūt re/
probi in hoc mūdo· dūq3 multa dānabilia cōmi/
ſiſſe videant̄. deſpecti tamē a deo nullo emenda/
tionis verbere feriūtur. Plus corripitur flagello
ꝗ a deo diligit̄ ſi peccauerit· dicēte ꝓpheta: Tan/
tūmodo vos cognoui ex omnib⁹ nationib⁹ terrę·
idcirco viſitabo ſuꝑ vos oēs iniquitates veſtras.
Quē enī diligit dn̄s corripit· flagellat aūt omnē
filiū quē recipit. Valde neceſſariū eſt iuſtū in hac
vita ⁊ vitijs tentari ⁊ verberari flagello· ut dum
vitijs pulſat̄· de virtutib⁹ non ſuꝑbiat. Dū ꝟo aut
animi aut carnis dolore atterit̄· a mūdi amore re/
trahat̄. Tentari aūt oportet iuſtū· ſed tentatione
plagę· non tentatione luxurię. Durius circa ſuos
electos in hac vita deus agit· ut dum fortioribus
flagelli ſtimulis feriūtur· nulla oblectamēta prę/
ſentis vitę delectēt· ſed cęleſtē patriā vbi certa re/
quies expectat̄ indeſinēter deſiderēt. Electos vitę
iſtius aduerſitate ꝓbari· ut ſm̄ petrū iudicium a
domo dei incipiat· dum in hac vita electos ſuos
deus iudicij flagello caſtigat.

De gemina percuſſione dei Cap. II.

Gemina ꝑcuſſio eſt diuina. Una in bonā
partē qua ꝑcutimur in carne ut emende/
mur. Altera qua vulneramur in cōſcien/
tia ex charitate ut deū ardentius diligamus. Ge/
mino more deus reſpicit uel ad veniā· uel ad vin/
dictam. Ad veniā ſicut petrū. ad vindictam ſicut
dū facta ſodomorū ſe deſcenſurū ⁊ viſurū teſtat̄.
Trimoda ratiōe deus quos voluerit percutit. id
eſt ad dānationē reprobos· ad purgationē quos
errare videt electos· ad ꝓpagandam meritorꝝ glo
riam iuſtos. Primo nāq3 modo ęgyptus cęſa eſt
ad damnationē. Secūdo modo pauper laçar⁹ ad
purgationē. Tertio modo ꝑcuſſus eſt Iob ad ꝓ/
bationē. Flagellat̄ homo plęrūq3 a deo ante pec/
catū ne malus ſit· ut paulus ꝗ ſathanę angelo in/
ſtigāte carnis tolerabat ſtimulos. Flagellat̄ etiā
⁊ poſt pc̄tm̄ ut corrigat̄· ſicut ille ī apl̄o ꝗ tradit⁹ ē
ſathanę ī interitū carnis ut ſpūs ſalu⁹ eſſet. Non
tm̄ iuſte murmurat etiam qui neſcit cur vapulat·
Nam de⁹ ideo plęrūq3 iuſtū flagellat· ne de iuſti/
cia ſuꝑbiēs cadat. In hac vita deus tāto magis

studet ut parcat· quāto magis expectādo flagellat
Sed alios feriendo corrigit· alios vero feriendo
interficit. Feriendo nāqz corrigit de quib⁹ dicit;
Ego quos amo arguo et castigo. Alios feriendo
perimit· quos incorrigibiliter delinquētes aspicit
quosqz non iam sub disciplina ut filios pater· sed
districta damnatiōe ut hostes et aduersarios pcu/
tit. De quibus dicit; Flagello inimici pcussi te ca/
stigatione crudeli. Et iterū: Quid clamas ad me
sup contritione tua· insanabilis ē dolor tuus. Un
vnusquisqz festinet et timeat ne simul feriatur vita
eius cū culpa. Flagellum nāqz tunc delet culpam
cum mutauerit vitā. Nam cuius mores nō mu/
tat· actiones non expiat. Omnis diuina pcussio
aut purgatio vite presentis ē· aut initiū pene se/
quentis. Nam quibusdā flagella ab hac vita in/
choant et in eterna pcussione pdurant. Unde per
moysen dñs dicit: Ignis exarsit in ira mea et ar/
debit vsqz ad inferos deorsū. A quibusdā dici so/
let: Non iudicat deus bis in idipsū. qui tñ non
attendūt illud qd alias scriptū est: Jesus populū
de terra egypti liberans. secundo eos qui nō cre/
diderūt pdidit. Quis enim si vna culpa bis non
pcutitur. vna tamen pcussio intelligitur· que hic ce/
pta illic pficitur· ut in his qui oio nō corriguntur·
precedentiū pcussio flagellorū· sequentiū fit initiū
tormentorū. Hinc est qd i psalmo scribitur: O pe/
riantur sicut diploide confusione sua. Diplois enī
duplex vestimentum est· quo figuraliter induuntur
qui et tpali pena et eterna damnātur. Unde et Hie/
remias ait: Contritio sup cōtritionē· id ē gemi/
na damnatio. et hic et in futuro seculo. Et idē ali/
bi: Duplici cōtritione contere eos. id est gemina
pena· presenti scilicz et futura. Quibusdā secreto
dei iudicio hic male est· illic bene· scilicz ut dū hic
castigati corrigūtur· ab eterna dānatiōe liberen/
tur. Quibusdam vero hic bene est· illic male. sicut
diuiti illi accidit· qui hic potētie claritate conspi/
cuus· post mortē gehenne incendijs traditur cru/
ciandus. Porro quibusdam et hic male et illic ma/
le ē· q: corrigi nolentes. et flagellari in hac vita in/
cipiunt. et i eterna pcussione damnantur. Jn tanto
quosdā imergi desperatiōis profūdo· ut nec p fla/
gella valeāt emēdari. De quibus recte p prophetā
dñs dicit: Frustra percussi filios vestros· discipli
nam nō receperūt. Plerūqz iustus plangit q: ne/
scit virū ꝓ oib⁹ suis pctis presentia patiatur flagel/
la· an pro vno tm̄. et nescit que sit culpa illa. p qua
meruit eiusmodi pati supplicia. et pro ipso ambi/
guo maxime in merore versatur. Quis flagella pre/
sentia iustum a pctis absoluūt· adhuc tñ sub metu
vindicte turbatur· ne instantes ei plage nō suffi/
ciant ad purganda delicta. Proinde ꝗ dū presen/
tia patitur et futura pertimescit· quodāmodo sicut
ait ppheta· pro suis peccatis duplicia recipit.

De infirmitate carnis Cap. III.

Esse nōnullos eiusdē qualitatis hoies q
nesciant corrigi nisi alios viderint flagel/
lari. sicqz proficiunt comparatione malorū· dum
sibi id accidere timent in quo deperire alios vi/
dent. Quosdā deus vidēs nolle ꝓprio voto cor/
rigi· aduersitatū tangit stimulis. quosdā etiā pre/
sciēs multū peccare posse· in salutem flagellat eos
corporis infirmitate ne peccent· ut eis vtilius sit
frangi languorib⁹ ad salutē anime· ꝙ manere in/
columes ad damnationē. Uisitatio dei nec semp
in bonū accipitur· nec semp in malū. Jn bonū enī
accipitur· sicut ē illud: Uisita nos in salutari tuo
Jn malū vero· iuxta illud: Jn tempore visitatiōis
sue peribunt. Tribus ex causis infirmitates acci/
dunt corpori· id est ex peccato· ex tentatione. et ex
intemperātie passiōe. ꝗ huic tm̄ nouissime huma/
na potest medicina succurrere. illis vero sola pie/
tas diuine misericordie. Qui valentiores sunt et
sani· vtile ē illis infirmari et non peccare· ne p vi/
gorem sanitatis illicitis sordidentur cupiditatū et
luxurie desiderijs. Duritia que mentē premit nec
sentitur· vtiliter mutatur in carne ut sentiatur atqz
intellecta emēdetur. Nam citius vulnera carnis
sentiuntur ꝙ aie. ideoqz per carnis flagella errantes
citius corriguntur. Hoc ꝗppe indicāt i pauli oculis
squame infidelitatis· que dū mutate sūt p incre/
pationē in oculis carnis· confestim resoluta ē du/
ritia mentis. Est pciosa sanitas que ad in obe/
dientiam hominē pducit. Est et salubris infirmi/
tas que p diuinam correptionē mentem a duritia
frangit. Languor anime id est pctōꝝ infirmitas
pciosa ē· de qua etiā aplus ait: Quis infirma/
tur et ego non infirmor. Quis scandalizatur et ego
non vror. Nam infirmitatem carnis vtilem esse
idem aplus approbat dicens; Quando infirmor
tunc fortior sum.

De tolerantia diuine correptiōis Cap. IIII.

Murmurare in flagellis dei peccator ho/
mo nō debet· quia maxime p hoc ꝙ cor/
ripitur emendatur. Unusquisqz autē tūc
leuius portat quod patitur· si sua discusserit mala
pro quibus illi infertur retributio iusta. Discat
nō murmurare qui mala patitur· etiā si ignorat
cur mala patiatur· et per hoc iuste se pati arbitretur p
qd ab illo iudicatur: cuius nunꝗ iniusta iudicia
sūt. Qui flagella sustinet et cōtra deū murmurat·
iusticiam iudicantis accusat. Qui vero se cogno/
scit a iusto iudice pati qd sustinet· etiam si ꝓ quo
patitur ignoret· per hoc iam iustificatur· per qd et
seipsū accusat et dei iusticiā laudat. Dum ex rebus
ꝓsperis vtilia iustus exempla prestat hominib⁹·
necesse ē eum iterū et aduersitatib⁹ tangi· quaten⁹
eius patientia comprobetur· ut denuo fortitudinis
documenta ex eo sumant hi qui ꝓsperitatis eius
tēperantiā agnouerūt. Qui passiōib⁹ anime insi/
diāte aduersario cruciatur· nō idcirco se credat alie/
nari a xpo· q: talia patitur· ꝗ magis p hoc deo cōmen/
dabilē se eē existimet si dū hec patitur laudet deū
potius nō accuset. Ad magnā vtilitatem diuino

iudicio mens iusti diuersis passionū tentationib⁹ agitatur·pro quibus si deo gratias egerit·sueqꝫ culpe ꝙ talia dignus sit deputauerit: hoc qḋ ex passione tolerat·ei pro virtutibus reputabit·q: ꝛ diuinā agnoscit iusticiā. ꝛ suā culpā intelligit.

De tentationibus diaboli Cap. v.

Ultis calamitatū tentationib⁹ mens iusti in hac vita pulsat. Unde ꝛ optat ab hoc seculo funditus euelli quo ꝛ erūnis careat. ꝛ firā illic securitatem inueniat. Inter eas penas quas iust⁹ i corpe patit·atqꝫ eas quas mente p fraudem diaboli tolerat·multū interest. Nā grauius fert quas interius luget·ꝙ eas quas exteri⁹ sustinet. Has enim ꝛ loco euitat ꝛ tpe. illas ꝟo nec loco nec tpe pōt euitare. Nā ampli⁹ tentat electos diabol⁹ ꝙ dei voluntas pmittit. Tentando autem sanctorū ꝓfectibus seruit. ꝛ si nolens·vtilitati tamē sanctorū seruit diabolus· qn eos tentationibus suis non decipit·sed poti⁹ erudit. Nam tentatiões quas ille ad humanū interitum mouet·interdum xp̄s ad exercitiū virtutū salubri vtilitate conuertit. Insidie diaboli atqꝫ astutie ꝙuis huc atqꝫ illuc querentes quē deuorēt diffundantur·a potestate tn̄ diuina nō egrediūt· ne tantū noceant quantū malicióse contendunt. Nam quomodo sanctorū virtus tanta tolerare potuisset·si superna dispensatio pio moderamine nequitiā demonū nō refrenaret. Et licꝫ diabol⁹ tentationē iustis semp inferre cupiat· tamen si a deo potestatē nō accepit·nullatenus adipisci pōt quod appetit. Unde ꝛ oīs voluntas diaboli iniusta ē. ꝛ tamē pmittēte deo omnis potestas iusta. Et se enī tentare quoslibet iniuste appetit·ꝫ eos q̄ tentandi sūt.ꝛ prout tentandi sūt·non nisi tentari deus iuste pmittit. Unde etiam in libris regū de diabolo scriptū ē·q: spūs dn̄i malus irruebat i saul. vbi iuste queritur. si dn̄i·cur malus: si mal⁹ cur dn̄i dicatur: Sed duob⁹ verbis cōphensa ē ꝛ dei potestas iusta. ꝛ diaboli voluntas iniusta. Nam spūs malus p nequissimā voluntatē. ꝛ idē spūs dn̄i p acceptam iustissimā potestatē. Diabolus nō ē inuẽtor·ꝫ incentor potius vitioꝝ. Neqꝫ ꝙuim alibi concupiscentie fomēta succendit·nisi vbi pri⁹ praue cogitatiōis delectatiōes aspexerit· qui si a nobis spernitur·sine dubio ille confusus abscedit·statimqꝫ frangūtur iacula cōcupiscentie eius·cōtēpteqꝫ iacent. ꝛ sine luce faces illi⁹. Sollicite hostis insidias intelligere pariter ꝛ cauere dei seruū oportet·sicqꝫ innocētia vite existere simplicē·ut tn̄ oporteat cum simplicitate eē prudentem. Qui prudentiā simplicitati non miscet· iuxta ꝓphetam colūba est seducta non habens cor. Sed ideo colūba·q: simplex·ideo aūt cor nō habens·q: ignara prudētie ē. Sepe fraus sathane sanctoꝝ cordibus aperitur·quādo p speciem boni angelū se simulans lucis· dum nititur electos decipere detegitur atqꝫ contēnitur. Sic ꝛ verba fallacis doctrine deus sanctos suos facit intelligere·quatenus diabolicū errorem interi⁹ cognoscant ac sollicite caueant. Discretio sanctorū tāta esse debet ut inter bonū ꝛ malū pditi ratiōe diiudicēt·ne eos diabolus p specie boni fallat. Hec est enim pcunctatio iosue dicentis: Noster es an aduersarioꝝ: Propt̄ hoc ꝛ hieremie dicitur: Si separaueris preciosum a vili· quasi os meū eris. Tunc enī bene de se iudicant sancti quādo ab eis deus fallacia demonū tentamenta facit intelligi. Multi decipiūtur a diabolo. ꝛ ignorāt se eē deceptos: O see ꝓphete testimonio declarāte: Comederūt inquit alieni robur ei⁹ ꝛ ipse ignorauit. Alieni nāqꝫ maligni spūs significant̄ qui virtutes mentis comedūt·sed hoc corda negligentium non intelligūt. Tanꝙ inermis diabolus vincit̄· quādo de aperta iniquitate hominem deprauare conatur. Armat⁹ ꝟo tūc incedit·dū p speciē sanctitatis ꝛ virtutis ea que sancta sunt destruit·qn ꝛ qui decipitur sua detrimenta non sentit· ꝫ tāꝙ sint virtutes que sunt vitia sectatur ꝛ diligit. In oculis carnaliū diabolus terribilis est: in electorum oculis terror eius vilis est. Ab incredulis ut leo timet̄· a fortibus in fide ut vermis contēnit̄· atqꝫ ad momentū ostensus repellitur. Qui suggestiones diaboli nō recipit·in eius insidias minime transit. Nam facile in consequēti opere repellitur·si prima oblectamēta illius respuantur. Diabolus enim serpens est lubricus·cuius si capiti·id est prime suggestioni non resistit̄·totus in interna cordis dum non sentitur illabit̄. Tentationū diabolicarū initia fragilia sunt·que si non caueantur·sed p vsū in consuetudinē transeāt·in nouissimis fortiter conualescūt·ita ut aut nunꝙ aut cū difficultate vincantur. Cū i tota vita diabolus hoīem preuaricari cupiat· ampli⁹ tamē in fine molitur decipere. Hinc ē qḋ i principio contra protoplastū serpenti est dictū. Et tu insidiaberis calcaneo ei⁹· quia nimirū hominē quē diabolus in cursu preterite vite nō decepit·in nouissimis supplantare disponit. Proinde ꝙuis quisqꝫ sit iustus·nūꝙ necesse est ut sit in hac vita secur⁹ sed semp humilis caueat·semperqꝫ ne in fine corruat sollicitus primescat. Diabolus suis fautoribus blanditur·dei ꝟo seruis molitur tentamēta cōtraria·exemplo dn̄i·qui se post baptismū passus ē a diabolo tentari. Diabolus sanctos oēs nō tenendo possidet·sed tentando psequitur. Nam q: nō i eis intrinsecus regnat·ɔtra eos extrinsec⁹ pugnat. Et qui intrinsec⁹ amisit dominiū· exterius cōmouet bellū. Tunc contra eum quē possidet diabolus acrius sęuit·quādo se virtute diuina ab eo expellendū cognoscit. Unde immūdus spūs tūc decerpsit grauius puerum in quo habitabat·quando ad xp̄i imperiū exire ab eo coact⁹ est. Qḋ factum ꝛ ad iob verba respicit· vbi i nouissimis vehemoth caudā suā q̄si cedrus astringit. Plus contra eos diabolus diuersis tentationibus insistit qui possunt ꝛ alijs sua vtilitate

prodesse·ut dum illi impediuntur·nõ proficiant
qui docendi sunt. Malignus spũs hoc qd intra
nos mundare cupimus·sine intermissione tentat
iterũ sordidare. Sci aũt eorũ insidias presago spũ
precognoscũt. et quicquid i semetipsis terrenũ sentiũt
indesinenter operibus sanctis exhauriũt·ut de in-
timis puri inueniant. Eodẽ blandimento deci-
piunt·nũc p diabolũ hoies·quo ꝓtoplasti in pa-
radiso sũt decepti. Multis eni vitiorũ prestigijs
mentes reproborũ tentando deludit. Nunc enim
promissis decipit·nunc rebus transitorijs quasi
necessarijs illicit·nũc etiã ipsa inferni supplicia q̃si
leuia et transitoria suggerit·quatenus miserorũ cor-
da i cupiditatẽ lasciuiãqꝫ dissoluat·secũqꝫ ad tar-
tara ducat. Argumẽta machinationũ malarũqꝫ
cogitationũ semina que in cordibus hoiuz diabolus
fundit·ita sepe vndiqꝫ captã implicãt mentẽ·ut ex
q̃ parte euadere q̃sqꝫ tentauerit·sine periculo exire
nõ possit·veluti si iures hoc facere·quod si feceris
pecces·si nõ feceris reus piurij sis. In tanto ergo
mali discrimine ut euadẽdi aditus pateat·mino-
ra potius eligenda sũt·ut maiora vitent. Diabo-
lus quãdo decipe quẽq̃ querit·prius naturã vniuscu-
iusqꝫ intendit et inde se applicat·vnde aptũ ho-
minẽ ad peccandũ inspexerit. Ex ea parte hoies
diabolus tentat qua eos ꝓ excrescente humore fa-
cile inclinari ad vitia cõspicit·ut sm humoris cõ-
spersionẽ adhibeat et tentationẽ. Lege balaam q̃
in figura diaboli contra populum dei ex ea parte
precepit pniciosos pretendere laqueos·ex q̃ sensit
eos facilius esse lapsuros. Nam et qui aquã alicu-
bi deducit·non eam p aliã partem mittit nisi vbi
impetũ eius intenderit. Nullus culpã existimet
quã ex conspersione ꝓpria sustinet·sed quantũ valet
contra id qd tolerat pugnet. Nam si compassiõi
ceditur·tentatiõi uel vitio nequaq̃ resistit. Ideo
diabolus in sacris eloquijs vehemoth id est ani-
mal dicitur·qz de celis lapsus ad terras cecidit·
iuxta psalmistã iumentis insipiẽtibus comparatus
Ideo leuiathan id ẽ serpens de aquis dicit·quia
i huius seculi mari volubili versat astutia. Auis
vero ꝓpterea nominat·qz p supbiã ad alta sustollit.
Et recte his tribus vocabulis appellatur·qz ꝓ suo
merito aerẽ q̃si auis ꝓ carcere meruit·vehemoth
terrã·qz ut animal brutũ in imis delectat· serpẽs
eo q i huius seculi mari insana iactet fluctuatiõe
Ex inde eni q p membra sua diabolus opat·sor-
titur vocabula·ita ut qd singuli agũt incitãte illo
ipse nominet ex eo. Quẽ eni nõ decipit diabolus
vnde animal ẽ·hoc ẽ·p carnis luxuriã·tentat vn-
de serpens ẽ·hoc ẽ·cupiditatis ac nocẽdi malicia
Quẽ autẽ nec sic decipit·insidiatur ei vnde auis
est·hoc ẽ·supbie ruina. Undiqꝫ eni dolos prepa-
rat quousqꝫ inueniat viam p quã incautũ decipi-
at. Aliud est intrare mentẽ cuiusq̃ diabolum·
aliud vero inhabitare. nam et in cordibus sanctorum
diabolus ingredit·dum malam suggestionẽ insi-
nuat. sed non habitat in eis qz in suo corpore nõ
eos transducit. Qui vero in corpore eius sũt· ipsos
inhabitat·quia ipsi sunt templũ eius. Et si sub-
ripiat mentibus electorũ diabolus·nõ autem in
eis requiescit sicut in cordibus reproborũ. nã ca-
lore fidei mox excitatur ut exeat ab electis. Non-
nulli quos iam auido ore diabolus deuorauerat·
rursus diuini iudicij occulta miseratiõe ab eius ore
eripiuntur et saluti restituuntur. Nam sepe mul-
tos quos antiquus hostis luxurie voragine imer-
sos tenuit·potẽtia diuina p penitentiã ab eius fau-
cibus traxit. Quomodo bonorũ interitũ ꝓpheta
electam dicit esse diaboli escam·dum alibi scriptũ
sit de illo: fenũ sicut bos comedet·nisi q in ocu-
lis dei fenũ sũt qui electus cibus sm homines eẽ
videntur. Ac p hoc qui de bonorũ numero pere-
unt·apud hoies electi· apud deum fenũ existunt.
Eum diabolus iam deglutisse dicitur·quem iam
pfecto scelere deuorare videtur. Eum vero quẽ nõ
deglutiuit operis perfectione·sed tentationũ il-
lecebris mordet ut deuoret·adhuc quasi i maxilla
mandit. Unde et paulus habet stimulos carnis
quibus humilietur·non habet peccandi pfectio-
nem qua deglutiatur. Os diaboli verba eius sunt.
Uerba vero eius inspirationes occulte sũt· quibus
corda hominũ alloquens occultis vrit cupidita-
tibus. Quidam ob incorrigibilẽ iniquitatẽ·quia
sponte non corriguntur· imundis spiritibus ve-
xandi tradunt·ut arripiẽdi eos demones corpo-
raliter habeant potestatẽ·terroribusqꝫ eorũ affli-
cti humilient·peniteãt et saluent. Sic et apostolus
corinthijs scribens dicit; Tradere huiusmodi
hominẽ sathane in interitũ carnis ut spũs saluus
siti die dñi. Utile ẽ eni quosdã peccãtes ut in aia
saluentur·sathane corporalit deputari·quatenus
ex presenti correptione futurũ iudiciũ timeant. et
de cetero delinquere caueant. Quidam aũt pote-
stati demonũ ad emendationẽ deputant. quidam
vero despecti ad solã pditionẽ tradũt Nũq̃ vacat
diabolus aduersus hoiem iustũ. Aut eni tribula-
tiones cordis illi exaggerat·aut dolores corpis
suscitat. Hinc est quod apostolus ait; Datus est mihi
stimulus carnis mee angelus sathane qui me col-
laphizet. Sepe mentẽ iusti varijs vexationũ do-
loribus vis demonũ cruciat. vnde et interdũ vsqꝫ
ad desperationis angustiam coartatur. Perma-
nenti autẽ in dei amore anime et ipsa talis angu-
stia ad meritũ proficit. Nam siue in animo siue i
copore p instinctum imundorũ spirituũ quelibet
aduersa iustus patiat·ex dei vtiqꝫ permissu id pa-
titur. Qz si hoc ipsũ ad dei gloriam humilis refe-
rat. et dicat qd ꝓ corpis passiõe iob dixit: Si bo-
na suscepimus de manu domini·mala quare non
sustineamus? iste qui sic loquitur non separatur
a deo·sed coniungitur· qualibet atroci angustia
torqueat. Multa iustus aduersa i aia patit instiga
tiõe demonũ·sed talibus tẽtamẽtis perire a vita eterna
nõ põt·qz pius dñs ad dãnationẽ culpe nõ reputat
qd de sue maiestatis pmissu·nolẽs q̃ patit portat.

Nam ibi peccamus vbi cupiditate uel voluntate deflectimur. Ubi ꝟo violenter addicimur ⁊ si facinus aut flagitiū nō ē· miseria tamē ⁊ ꝓflagitio ⁊ facinore ē. Sed qui deū ꝓ irrogata laudat miseria· cōmisso ꝓcul dubio caret facinore.

De tentamētis somniorū Cap. VI.

PLerūqꝫ demones ī noctibus occurrētes humanos sensus ꝑ visiones cōturbant· ut formidolosos ⁊ timidos faciāt. Aliquotiens etiā ex desperatione pctōꝝ mentē conuersi ꝑ soporē conturbant horridaqꝫ gehēnę supplicia īmittūt. Nōnunq̄ aūt ⁊ aperta impugnatione grassantes humana corpa verberant· qḋ tn̄ deo ꝑmittēte malis fit ad vindictā· iustis ad tolerantię gloriā. Plerūqꝫ imūdi spūs eos quos incumbere ī sęculi amore cōspiciunt· dormiētes q̄dā vana spei ꝓsperitate illudunt. Quosdā ꝟo quos formidare aliqua aduersa persentiūt· dormiētes inani terrore cōcutiūt. Sicqꝫ miseroꝝ corda varijs illusiōib⁹ tentātes modo vana ꝓsperitate demulcēt· modo inani formidine terrent. Qui āt nullis aut raris cōscij sūt delictis· aut nūq̄ aut raro terrorib⁹ fatigant̄ nocturnis· ꝫ pacato somno quiescētes· iterdū etiā ꝑ soporē quędā archana ⁊ mystica cōtuent̄ ac vidēt. Qui ꝟo corda sua grauioribus vitijs polluerūt· cōsciētię pauore illusi species tremendas aspiciūt. Fallax eni imago mētes miseroꝝ diuersis eludit imaginib⁹. ⁊ q̄s vigilantes in vitia traxit· dormiētes fatigat· ut nunq̄ securos requiescere sinat. Nōnunq̄ etiam electoꝝ mentes horrendis imaginib⁹ somnioꝝ spūs imūdi terrificare conāt̄. ⁊ quos vigilantes vitijs tentant nec superant· acriter dormiētes impugnant. Sancti aūt ⁊ si ad momentū huiusmodi visiōib⁹ cōmoueant̄. mox tamē euigilantes illusionū vanitates despiciūt· intētionēqꝫ suā protin⁹ ad deū cōuertūt. Diuersę qualitates sūt somnioꝝ. Quędā eni ex saturitate seu inanitione occurrunt. quę etiam per experientiā nota sunt. Quędam ꝟo ex ꝓpria cogitatione oriunt̄. Nam sępe quę ī die cogitamus· in noctib⁹ recognoscim⁹. Nōnullę aūt visiones spirituū īmūdoꝝ fiūt illusione· salomone probāte: Multos inquit errare fecerūt somnia ⁊ illusiōes vanę. Porro quędā iusto fiūt modo id ē supnę reuelatiōis mysterio. sicut legit̄ ī lege de ioseph filio iacob q̇ ꝑ somnia fratrib⁹ pręferendus prędicit̄· uel sicut in euangelio de ioseph sponso marię qui ut fugeret cum puero in ęgyptū somnio admonetur. Nōnunq̄ ⁊ ꝑmixte accidūt visiones· id est cogitatione simul ⁊ illusione· atqꝫ item cogitatione ⁊ reuelatione: Daniele dicente: Tu inq̄t rex cogitare cępisti ī stratu tuo q̄d esset futurū post hęc. ⁊ q̇ reuelat mysteria ostēdit tibi quę futura sūt. Et inde sępe ea in quib⁹ cogitationū nostrarū sensū porrigim⁹· quodā mētis excessu reuelant̄ dū requiescimus. Quis nōnulla vera sint somnia· facile tn̄ credi eis nō op⁹ est· q: diuersis imaginationū q̄litatib⁹ oriunt̄. ⁊ vnde veniant raro cōsiderat̄. Tam facile igit̄ somnijs fides habēda nō ē· ne forte sathanas ī angelū lucis se trāsformās quēlibet incautū fallat. ⁊ aliqua erroris fraude decipiat. Nōnunq̄ interdū demones deceptoria fraude ita quosdā curiosos obseruantesqꝫ illudūt ut quędā somnia non aliter eueniant q̄ ostendunt̄. Ut eni in multis fallant· interdū ⁊ vera ꝓnūciant. Sed q̄uis ita accidāt· cōtemnenda sūt ne forte de illusiōe ꝓcedāt· recolentes testimoniū scripturę dicētis: Si dixerint vobis ⁊ ita euenerit non credatis. Somnia similia sunt augurijs. ⁊ qui ea intendūt reuera auguriari noscūtur. Non esse vera somnia quę cogitans animus die noctuqꝫ sibi imaginat̄. Mentes eni nostrę nōnūq̄ ipsa sibi somnia fingunt. Sępe dū priora mala ꝑ tristē memoriā ad mentē reducunt̄· ꝑ hęc gehennę vindictā in nobisipsis recolendo imaginamur. Huiusmodi mentis imaginatiōes quę aut de pręteritis admissis· aut de futuris supplicijs memoria vigilantibus fiunt. ⁊ ꝑ visiones somniaqꝫ occurrūt. ⁊ cogitantiū mētes cōcutiūt. Nā vna vi memorię fiūt vtraqꝫ· siue vigilantib⁹ siue dormiētib⁹ nobis. Tali eni āmonitiōe horribili· pauore etiā ꝑ quietē cōcutimur. ⁊ q̄ grauia sunt quę cōmisimus· ⁊ q̄ dura quę pertimescim⁹: mentis aspectu etiā ī somnio contēplamur. Nō esse peccatū quādo nolentes imaginib⁹ nocturnis illudimur· ꝫ tunc esse peccatū si anteq̄ illudamur cogitatiōis affectib⁹ pręueniamur. Luxurię q̄ppe imagines quas in veritate gessimus. sępe dormientibus in animo apparent· ꝫ innoxię· si nō concupiscendo occurrāt. Qui nocturna illusiōe polluit̄· q̄uis ⁊ si extra memoriā turpiū cogitationū sese ꝑsentiat inquinatum· tn̄ hoc ut tentaret̄ culpę suę tribuat· suāqꝫ īmundiciā statim fletib⁹ tergat.

De oratione Cap. VII.

HOc ē remediū eius q̇ vitioꝝ tentamētis exęstuat· ut quotiēs quolibet tāgit̄ vitio totiens ad orationē se subdat· q: frequēs oratio vitiorū impugnationē extinguit. Tamen ꝑseuerant̄ intendere oportet animū nostrū orando atqꝫ pulsando· quousqꝫ īportunas desiderioꝝ carnaliū suggestiones quę nostris obstrepūt sensib⁹ fortissima intētiōe supem⁹· ac tamdiu insistere· quousqꝫ ꝑsistendo vincamus. Nā negligētes oratiōes· nec ab ipso hoīe impetrare valent quod volūt. Dū quisqꝫ orat· sanctū ad se spiritū aduocat. At vbi aduenerit· confestim tentamenta demonioꝝ quę se mentib⁹ humanis īmergūt. pręsentiā eius ferre nō sustinētes effugiūt. Oratio cordis est non labioꝝ. Neqꝫ eni verba depcātis de⁹ intendit· ꝫ orātis cor aspicit. Q: si tacite cor oret ⁊ vox sileat· q̄uis hoīes lateat· deū latere nō pōt q̇ cōscientię pręsens est. Meli⁹ est aūt cū silentio orare corde sine sono vocis· q̄ solis ꝟbis sine intuitu mentis. Nūq̄ est sine gemitu orandū. Nā peccatoꝝ recordatio męrorem gignit. Dū eni oramus· ad memoriā culpā reducim⁹. ⁊ magis reos

tunc nos ee cognoscim⁹. Ideoq̃ cũ deo assisti/
mus·gemere ⁊ flere debem⁹·reminiscentes q̃ gra/
uia sunt scelera quę cõmisimus q̃q̃ dira inferni
supplicia quę timem⁹. Mens qualẽ se in oratione
offert·talẽ post orationẽ se cõseruet. Nam nihil
ꝓficit oratio si denuo cõmittitur vnde iam iterũ
venia postulet. Ille eni precis desideratum effectũ
sine dubio ꝑcipit·qui qd̃ orando ablui postulat·
delinquendo non iterat. Mens nostra cęlestis ẽ
⁊ tũc orãdo deũ bene cõtẽplat·quãdo nullis ter/
renis curis aut erroribus impedit. Apta est enim
ad bonũ in sua natura·in aliena ṽo turbat. Pu/
ra est oratio quã in suo tp̃e sęculi non interueniũt
curę. longe aũt est a deo anim⁹ qui in oratione co/
gitationib⁹ sęculi fuerit occupat⁹. Tunc ergo ve/
raciter oramus qñ aliunde non cogitamus. Sed
valde pauci sunt qui tales orationes habeãt. Et
licz i quibusdam sint·difficile tñ est ut semꝑ sint.
Mens quę añ orõnẽ vacãs a deo i illicit cogita/
tionib⁹ occupat·dũ i orationẽ venerit·confestim
illi imagines rerũ quas nuꝑ cogitauit occurrũt·
aditũq̃ precis obstruũt·ne se mens libera ad cę/
leste desideriũ erigat. Purgandus ẽ itaq̃ primũ
anim⁹·atq̃ a temporaliũ rerũ cogitationibus se/
gregand⁹·ut pura acies cordis ad deũ vere ⁊ sim/
pliciter dirigat. Nam reuera tũc imperrãda di/
uina munera credimus· qñ simplici affectu assi/
stimus cũ oramus. Multis modis interrũpitur
orationis intentio·dũ se ꝑ incuriã vana mũdi in/
gerũt in cuiuscũq̃ orãtis animo. Tũc aũt magis
diabolus cogitationes curaꝝ sęculariũ humanis
mentibus ingerit·quãdo orantẽ asperexit. Duo/
bus modis oratio ipedit ne impetrare quisq̃ va/
leat postulata·hoc ẽ·si aut quisq̃ adhuc mala cõ/
mittit·aut si delinquẽti sibi debita non dimittit.
Qd̃ geminũ malũ dũ quisq̃ a semetipso absterse/
rit·protinus securus studio orationis incũbit. ⁊
ad ea quę impetrare precib⁹ cupit mentem libere
erigit. Qui lędit non desistat orare ꝓ se lędentib⁹
alioquin iuxta dñi sentẽtiã peccat qui ꝓ inimicis
non orat. Sicut nullũ ꝓficit in vulnere medica/
mentũ si adhuc ferrũ in ea sit·ita nihil ꝓficit ora/
tio illius cuius adhuc dolor in mẽte·uel odiũ ma/
net in pectore. Tantus debet eẽ orantis erga deũ
affectus·ut non desperet precis effectũ. Inaniter
aũt oramus si spei fiduciã non habemus. Petat
ergo ut ap̃lus ait vnusquisq̃ i fide nihil dubitãs.
nã qui dubitat similis ẽ vndę maris quę a vento
fertur atq̃ dispergit. Diffidẽtia nascit impetran/
di orata·si se adhuc animus sentiat circa peccan/
di affectionem versari. Non enim potest habere
precis certã fiduciam·qui adhuc in pręceptis dei
pigritat ⁊ peccandi recordatione delectat. Qui a
pręceptis dei auertitur·quod i oratione postulat
accipere nõ meretur·nec impetrat ab illo bonum
qd̃ poscit·cuius legi non obedit. Si eni id qd̃ de⁹
pręcepit facimus·id qd̃ petim⁹ sine dubio obtine/
mus. Nam sicut scriptũ est: Qui auertit aurem
suã ne audiat legem·oratio eius execrabilis erit.
Multum apud deum vtraq̃ sibi necessario cõ/
mendantur·ut oratione operatio. ⁊ opere fulcia/
tur oratio. Unde etiam hieremias ait: Leuem⁹
corda nostra cũ manibus ad deum. Cor enim cũ
manibus leuat· qui orationem cum opere suble/
uat. Nam quicunq̃ orat ⁊ non operatur·cor le/
uat ⁊ manus nõ leuat. Quisq̃ ṽo operatur ⁊ nõ
orat·leuat manus ⁊ cor nõ leuat. Sed quia ope/
rari necesse est ⁊ orare· bene iuxta vtrũq̃ dictum
est: Leuem⁹ corda nostra cũ manib⁹ ad dominũ·
ne de negligentia mandatoꝝ corde reꝑhendamur
dũ salutẽ nostram obtinere aut sola oratione aut
sola operatiõe contendimus. Postq̃ bonũ opus
agimus·lachryme orationũ fundant·ut meritum
actiõis humilitas impetret precis. Culpabiliter
manus ad deũ expandit·qui facta sua orãdo ia/
ctanter prodit·sicut phariseus in templo iactan/
ter orabat·seq̃ magis q̃ deum de operibus iustis
laudari volebat. Quorundam oratio in peccatũ
conuertitur·sicut de iuda proditore scribit. Qui
enim iactanter orat laudem appetendo humanã·
non solũ eius oratio non delet peccatũ·ſꝫ etiã ipsa
vertitur in peccatũ. Sic iudei uel heretici qui licz
ieiunare ⁊ orare videantur·eorũ tamen oratio nõ
delet peccatũ·nec ad purgationis ꝓficit meritum
sed mutatur potius i peccatũ. Ideo interdũ ora/
tio electorũ in pressuris eorũ differtur·ut impio/
rum peruersitas augeatur. Uerũ dum iusti tem/
poraliter audiuntur·pro eorum fit salute qui eos
affligunt·ut dum illis temporali remedio subue/
nitur·prauorum oculi ad cõuersionẽ aperiantur.
Unde ⁊ trium pueroꝝ frigidus ignis fuit·ut na/
buchodonosor deũ veꝝ agnosceret. Sic ⁊ pro/
pheta in psalmis ait: Propt̃ inimicos meos eri/
pe me. Proinde tardius exaudiuntur quorũdam
orationes·ut dũ differunt·fortius excitati maio/
rib⁹ pręmijs cumulent·exẽplo pruinaꝝ ⁊ repressiõe
messiũ·in q̇b⁹ quãto tardi⁹ sata semina exeũt·tãto
ad frugẽ cumulati⁹ crescũt. Quotiẽs orantes nõ
cito exaudimur·nr̃a nobis facta i oculis ꝓponam⁹
ut hoc ipsũ qd̃ differtur diuinę reputetur iusticię·
⁊ culpę nostrę. Interdum q̃ ꝑseueranter orantes
non cito exaudimur·vtilitatis nostrę est non ad/
uersitatis. Sępe eni multos deus non exaudit ad
voluntatẽ·ut exaudiat ad salutem. Multi oran/
tes non exaudiuntur·quia prouidendo illis deus
meliora q̃ petunt reseruat· sicut contingere solet
paruulis qui ne in scholis vapulent deum exorãt·
sed nõ datur illis postulatiõis effectus quia im/
peditur talis auditio ad profectum. Non aliter
quibusdam contingit electis. Deprecantur enim
deum pro nonnullis vitę huius cõmodis uel ad/
uersis. prouidentia ṽo diuina temporaliter eorũ
desiderio minime consulit·qr meliora illis i ęter/
nũ ꝓmittit. Oratio ꝑuatis locis opportunis fun/
dit·magisq̃ obtentum impetrat·dũ deo tm̃ teste
depromit. Propriũ autẽ hypocritaꝝ est offerre se

in oratiōe videntibꝰ· quorū fructꝰ ē nō deo placere sed gloriā ab hoībꝰ comparare. Non ī multiloquio exaudiunt̄ hoīes a deo· q̄si plurimis cū verbis conent̄ inflectere. Neqꝫ enī conciliat eū multiplex orantis sermo· ſ; pura sinceraqꝫ orationis intentio. Bonū est corde semꝑ orare· bonū etiā ⁊ sono vocis deū spiritalibus hymnis glorificare. Nihil est sola voce canere sine cordis intentione ſ; sicut ait apl̄us: cantātes in cordibꝰ vestris· hoc ē· nō solū voce· ſ; ⁊ corde psallētes. Unde ⁊ alibi: Psallā spū psallā ⁊ mente. Sicut orationibꝰ regimur· ita psalmoꝝ studijs delectamur. Psallēdi enī vtilitas tristia corda cōsolat̄· gratiores mentes facit· fastidiosos oblectat· inertes resuscitat· peccatores ad lamenta inuitat. Nam q̄uis dura sint carnaliū corda· statim ut psalmi dulcedo insonuerit· ad affectū pietatis animū eoꝝ inflectit. Dū xp̄ianū non vocis modulatio· ſ; tm̄ verba diuina quę ibi dicūtur debeāt cōmouere. nescio tn̄ quo pacto modulatione canētis maior nascit̄ cōpunctio cordis. Multi enī reperiunt̄ qui cantus suauitate cōmoti sua crimina plangūt· atqꝫ ex ea parte magis flectunt̄ ad lachrymas· ex qua psallentis insonuerit dulcedo suauissima. Oratio in pręsenti tm̄ vita ꝓ remedio pctōꝝ effundit̄. psalmoꝝ aūt decantatio ꝑpetuā dei laudem demonstrat in gloriam sempiternam· sicut scriptum est: Beati qui habitant ī domo tua dn̄e· in sęcula sęculoꝝ laudabūt te. Cuius opis ministerium quicunqꝫ fideliter intentaqꝫ mente exequit̄· quodāmodo angelis sociat̄.

De lectione Cap. VIII.

Orationibꝰ mundamur· lectionibus instruimur· vtrūqꝫ bonū est· si liceat· si non liceat· melius ē orare q̄ꝫ legere. Qui vult cum deo semꝑ esse· frequent̄ debet orare· frequēter ⁊ legere. Nam cū oramꝰ ipsi cū deo loquimur· cū ꝟo legimus· deus nobiscū loquitur. Oīs ꝑfectus ex lectiōe ⁊ meditatiōe ꝓcedit. Quę enī nescimꝰ lectione discimus· que aūt didicimus meditationibus conseruamꝰ. Geminū confert donū lectio sanctarū scripturarū· siue q: intellectū mētis erudit· seu q̄ꝫ a mūdi vanitatibꝰ abstractum hominē ad amorē dei ꝑducit. Excitati enī sępe illiꝰ sermone· subtrahimur a desiderio vitę mundanę: atqꝫ accensi in amore sapiētię· tanto vana spes mortalitatis huiꝰ nobis vilescit· quāto amplius legēdo spes ęterna claruerit. Geminū est lectiōis studiū· primū quō scripturę intelligant̄. secūdū qua vtilitate uel dignitate dicant̄. Erit enim antea q̄sqꝫ ꝓmptus ad intelligendū quę legit· sequenter idoneus ad ꝓferendū quę didicit. Lector strenuꝰ potius ad agendū quę legit q̄ꝫ ad sciendū erit ꝓmptissimus. Minor enī pęna est nescire quid appetas· q̄ꝫ ea quę noueris non implere. Sicut enī legendo scire concupiscimꝰ· sic sciendo recta quę didicimus implere debemꝰ. Lex dei ⁊ pręmiū habet ⁊ pęnā legentibꝰ eam· pręmiū his qui eā bene viuendo custodiūt. pęnā ꝟo ī eis q̄ eā male viuendo contemnunt. Oīs qui a pręceptis dei discedit opere· quotiēs eadē dei pręcepta legere uel audire potuerit· corde suo reꝑhensus confundit̄· q: id qd̄ non agit memorat̄. ⁊ teste conscientia interiꝰ accusatur. Un̄ ⁊ dauid ꝓpheta deprecat̄ dicēs: Tūc non confundar dum respicio in oīa mādata tua. Grauiter nāqꝫ vnusquisqꝫ confundit̄ qn̄ mādata dei uel legēdo uel audiendo respicit· quę viuendo contemnit. Corde enī reꝑhendit̄ dū mandatorū meditatione docetur· q: nō impleuit oꝑe qd̄ diuina didicit iussione.

De assiduitate legendi Cap. IX.

Nemo pōt sensū scripturę sanctę cognoscere· nisi legendi familiaritate· sicut est scriptū: Ama illam ⁊ exaltabit te· glorificaberis ab ea cū eam fueris amplexatꝰ. Quāto quisqꝫ magis in sacris eloquijs assiduꝰ fuerit· tanto ex eis vberiorem intelligentiā capit· sicut terra quę quanto amplius excolit̄· tāto vberiꝰ fructificat. Quanto amplius ad quālibet artem homo conscēdit· tāto magis ad hoīem ars ipsa descendit· sicut in lege scribit̄: Moyses ascendit ī montem. ⁊ dn̄s descendit. Uerū est de ocio spiritali q̄ꝫ ille tm̄ secreta diuinoꝝ scrutat̄ mandatoꝝ· qui ab actione terrenę curę reuocauerit animū ⁊ sedula familiaritate scripturis sanctis inhęserit. Nā sicut cęcus ⁊ videns pōt quidē vterqꝫ ambulare· ſ; non cōsimili libertate: dum cęcus ꝑgens quo nō videt offendat. vidēs ꝟo offendicula cauet ⁊ q̄ sit ꝑgendū agnoscat. Sic ⁊ qui nubilo terrenę curę fuscatur· si tentet dei scrutari mysteria non valet· q: caligine curarū nō videt. Qd̄ ille tantundem efficere valet qui sese de exterioribꝰ sęculi curis abstrahit. ⁊ totū se in scripturarū meditatione defigit. Quidā habent intelligentię ingeniū· sed negligūt lectionis studiū. ⁊ qd̄ legēdo scire potuerūt· negligendo contēnūt. Quidā ꝟo amorē sciendi habent· ſ; tarditate sensus prępediunt̄· q̄ tn̄ assidua lectione capiūt qd̄ ingeniosi ꝑ desidiā nō nouerūt. Ingeniū tardius ⁊ si non ꝑ naturā· per assiduitatē tn̄ lectionis augmentat̄. Nam q̄uis sensus hebetudo sit· frequēs tn̄ lectio intelligentiam adhibet. Sicut qui tardus ē ad capiendum ꝓ intentione tn̄ boni studij pręmiū ꝑcipit· ita qui pręstitū sibi ex deo ingeniū intelligentię negligit· condemnatione reus existit. quia donū qd̄ accepit despicit ⁊ ꝑ desidiam derelinquit. Quidā dei iudicio donū scientię quod negligūt accipiunt· ut durius de rebus creditis puniantur. Tardiores aūt ideo qd̄ scire cupiunt difficulter inueniunt· ut ꝓ maximo exercitio laboris maximū pręmiū habeant retributionis.

De doctrina sine gratia Cap. X.

Doctrina sine adiuuāte grā q̄uis infundat̄ auribꝰ· ad cor: nunq̄ꝫ descendit. foris quidem ꝑstrepit· ſ; interius nihil ꝓficit. Tūc aūt dei ſmo īfusus auribꝰ ad cordis vltima

puenit qñ dei gratia mentē interius ut intelligat tangit. Sicut enim quosdā flāma charitatis suę deus illuminat ut vitaliter sapiant. ita quosdam frigidos torpentesqꝫ deserit ut sine sensu psistāt. Plerigꝫ acumine intelligēdi viuaces existunt. sed loquendi inopia angustant. Quidā vo i vtrisqꝫ pollent. quia ꝛ sciendi copiam ꝛ dicendi efficaciā habent.

De supbis lectoribus Cap. XI.

Plerigꝫ scientia accepta scripturarū. non ad dei gloriā. ꝫ ad suā laudē vtunt. dum ꝛ ipsa scientia extollunt. ꝛ ibi peccāt vbi peccata mūdare debuerunt. Nunqꝫ consequunt legendo pfectam scientiā arrogantes. Nā quis sapientes in supficie videant. medullitus tñ veritatis archana non tangūt. q: supbię nube præpediunt. Semp eni supbi legūt. querūt ꝛ nūqꝫ inueniūt. Diuinę legis penetralia humilib' ꝛ bene ad deum intrantib' patent. prauis autē atqꝫ supbis claudūtur. Nam quis diuina eloquia in lectione arrogātib' sint aperta. in mysterio tamē clausa atqꝫ occulta sūt. Dum sermo dei fidelib' lux sit. reprobis aūt ac superbis quodāmodo tenebrescit. ꝛ vnde illi illuminantur. inde isti excęcantur.

De carnalibus lectoribus ꝛ hereticis Cap. XII.

Nequaqꝫ legem intelligit qui carnaliter verba legis pcurrit. sed is qui eam sensu interioris intelligētię pspicit. Nā q ad litterā legis intendūt. eius occulta penetrare non possunt. Multi eni non intelligendo spiritaliter scripturas. nec eas recte sentiēdo i heresim deuoluti sūt. atqꝫ in multis erroribus defluxerunt. In solis fidelibus religata est lex. testante dño p prophetā: Signa testimoniū. signa legē in discipulis meis. ne eam aut iudeus intelligat aut hereticus. quia non est xpi discipulus. Unitatē quippe pacis quā xpus docuit non sequūtur. de qua idē dñs dicit: In hoc cognoscēt oēs q: mei estis discipuli. si dilectionē inť vos habuerit. Scripturas heretici sano sensu non sapiūt. ꝫ eas ad errorem prauę intelligētię ducūt. neqꝫ semetipsos earꝫ sensibus subdunt. sed eas puerse ad errorē ꝓprium ptrahūt. Doctores erroꝝ prauis psuasionib' ita p argumenta fraudulētię illigāt auditores suos ut eos quasi i labyrinthū implicent. a quo exire vix valent. Tanta ē hereticoꝝ calliditas. ut falsa veris malaqꝫ bonis pmisceant. salutaribusqꝫ rebus plerūqꝫ erroris sui virus interserunt. quo facilius possint prauitatē puersi dogmatis sub specie persuadere veritatis. Plerūqꝫ sub noīe catholicorū doctoꝝ heretici sua dicta conscribunt. ut indubitanter lecta credant. Nonnūqꝫ etiā blasphemias suas latenti dolo in libris nroꝝ inserūt: doctrinamqꝫ veram adulterando corrumpūt. scilicꝫ uel adiciendo quę impia sunt. uel auferendo quę pia sunt. Caute meditanda cautoqꝫ sensu pbāda sūt quę legūť. ut iuxta apostolica monita teneamus quę recta sunt. ꝛ refutemus quę cōtraria veritati existunt. sicqꝫ in bonis instruamur ut a malis illesi pmaneamus.

De libris gentiliū Cap. XIII.

Poete ideo in libris suis venerē impudicam martēqꝫ adulterꝫ deū appellare voluerūt. ut psuaderēt mentes hominum quasi de' imitari malū. ut dū libidinosa psuasiōe ad intentionē eoꝝ flagitia confidenter cōmittūt. nō quasi hoīes pditos. ꝫ quasi celestes deos imitari videant. Ideo phibetur xpianis figmēta legere poetaꝝ. q: p oblectamēta ianiū fabulaꝝ mētem excitant ad incentiua libidinū. Non eni solum thura offerendo demonib' imolat. sed etiam eoꝝ dicta libentius capiēdo. Quidā plus meditari delectant gentiliū dicta ꝓpter tumentē ꝛ ornatū sermonem. qꝫ scripturam sanctā ꝓpē eloquiū humile. Sed qd pdest i mūdanis doctrinis pficere ꝛ inanescere i diuinis: caduca sequi figmēta ꝛ ad celestia fastidire mysteria. Cauendi sūt igiť tales libri ꝛ ꝓpter amorē scāꝝ scripturaꝝ vitādi. Gentiliū dicta exteri' verboꝝ eloquentia nitent. interius vacua virtutis sapiētia manēt. Eloquia autē sacra exterius incompta verbis apparēt. intrinsecus aūt mysterioꝝ sapientia fulgēt. Unde ꝛ aplus: habemus inquit thesaurū istū in vasis fictilib'. Sermo quippe dei occultū habet fulgorem sapientię ꝛ veritatis repositū in verboꝝ vilissimis vasculis. Ideo libri sancti simplici sermone conscripti sūt. ut non in sapiētia verbi. sed in ostensiōe spūs hoīes ad fidē pducerent. Nam si dialectici acuminis versutia. aut rhetoricę artis eloquentia editi essent. nequaqꝫ putaret fides xpi in dei virtute. ꝫ in eloquentię humanę argumentis consistere. nec quęqꝫ crederem' ad fidem diuino inspiramine puocari. sed potius verborū calliditate seduci. Omnis secularis doctrina spumantibus verbis resonans. ac p se eloquētię tumorem attollens. p doctrinā simplicē ꝛ humilem xpi euacuata est. sicut scriptum est: Nonne stultā fecit deus sapientiam huius mundi? Fastidiosis atqꝫ loquacibus scripturę sanctę minus ꝓpter sermonē simplicē placēt. Gentili eni eloquētię comparata videtur illis indigna. Qꝫ si animo humili mysteria ei' intendāt. confestim aduertūt quātū excelsa sūt. quę i illis despiciūt. In lectiōe nō verba. ꝫ veritas ē amāda. Sępe autē reperitur simplicitas veridica. ꝛ composita falsitas. quę hominem suis erroribus illicit. ꝛ p linguę ornamenta laqueos dulces aspergit. Nihil aliud agit amor mūdanę scientię. nisi extollere laudibus hominē. Nam quanto maiora fuerint litteraturę studia. tanto animus arrogantię fastu inflatus. maiore intumescit iactantia. Unde ꝛ bene psalmus ait: Quia nō cognoui litteraturam introibo in potētias dñi. Simplicioib' litteris nō ē pponēd' fuc' grāmaticę artis. Meliores sūt eni cōmunes litterę. quia simpliciores ꝛ ad solam humilitatē

legentiũ pertinētes. illę ꝟo nequiores. q: ingerũt hominib⁹ pernitiosam mentis elationē. Meliores eē grāmaticos ꝙ̄ hereticos. heretici eni hauſtũ letiferi ſuci hoībus ꝑſuadendo ꝓpināt. grammaticorũ autē doctrina poteſt etiam proficere ad vitam. dum fuerit in meliores vſus aſſumpta.

De collatione Cap̄. XIIII.

QUm ſit vtilis ad instruēdũ lectio. adhibita aũt collatione maiorē intelligentiā prębet. Melius ē eni conferre ꝙ̄ legere. Collatio aũt docibilitatem facit. Nam ꝓpoſitis interrogationib⁹ cũctatio rerũ excluditur. ⁊ ſępe obiectionibus latens veritas approbať. Q̄ȯ eni obſcurũ aut dubiũ eſt. conferendo cito ꝑſpicitur. Multũ ꝓſunt in collatiōe figurę. Res enim quę minus p ſe aduertunť. p comparationē rerũ facile capiuntur. Nam ſępe ſub ſpecie alia ſpiritales cauſas ſcripturę diuinę inſinuant. ⁊ niſi p aliquā euidentē oſtēſionē vix apparēt occulta legis myſteria. Sicut inſtruere ſolet collatio. ita contentio deſtruit. Hęc eni relicto ſenſu veritatis lites generat. ⁊ pugnando verbis etiā in deũ blaſphemiā ingerit. Inde ⁊ hereſes ⁊ ſciſmata. quibus ſubuertiť fides. veritas corrũpitur. ſcindiť charitas. Contentioſorũ ſtudiũ nō ꝓ veritate. ȝ pro appetitu laudis certat. tantaq̄ȝ eſt in his peruerſitas ut veritati cedere neſciant. ipſamq̄ȝ rectam doctrinā euacuare contendant. In diſputatione infideliũ cauenda ē ꝓpoſitionũ artificioſa ſubtilitas. quę callidis obiectionib⁹ retia tendit. Ita eni verſutis aſſertionib⁹ prauorꝫ diſputatio innodatur. ut recta eſſe ſimulent quę ꝑuerſa ꝑſuadēt. Lectio. memorię auxilio eget. Q̄ꝫ ſi fuerit naturaliter tardior. frequēti tamen meditatione acuiť ac legendi aſſiduitate colligitur. Sępe ꝓlixa lectio longitudinis cauſa memoriā legentis oblitterat. Q̄ꝫ ſi breuis ſit ſubmotoq̄ȝ libro ſentētia retractetur in animo. tũc ſine labore legiť. ⁊ ea quę lecta ſunt recolendo memoria minime excidunt. Acceptabilior eſt ſenſibus lectio tacita ꝙ̄ aperta. Amplius eni intellectus inſtruiť qñ vox legentis quieſcit. ⁊ ſub ſilentio lingua moueť. Nam clare legēdo ⁊ corp⁹ laſſať ⁊ vocis acumen obtundiť.

De contemplatione ⁊ actione Cap̄. XV.

ACtiua vita innocentia eſt operũ bonorꝫ. contēplatiua ſpeculatio ſupernorũ. Illa coīs multorꝫ eſt. iſta ꝟo paucorũ. Actiua vita mundanis rebus bene vtitur. contemplatiua ꝟo mũdo renuncians. ſoli deo viuere delectať. Qui prius in actiua vita ꝓficit: ad contēplationem bene cōſcendit. Merito eni in iſta ſuſtolliť. q: in illa vtilis inuenitur. Quicunq̄ȝ adhuc tēporalem gloriā aut carnalē affectat concupiſcentiā. a contēplatione ꝓhibeť. ut poſitus ī actualis vitę operatiōe purgeť. In iſta eni prius p exercitiũ boni operis cuncta exhauriēda ſunt vitia. ut ī illa iam pura mentis acie ad contemplandũ deũ q̄ſq̄ȝ ꝑtranſeat. Et licꝫ conuerſus ſtatim ad contēplationē conſcendere cupiat. tamē ratione cogiť ut prius in actiuę vitę opatione verſetur. Exemplũ enim actiuę vitę de iacob ſume. q̄ dũ ad rachel h̄ eſt ad viſũ principiũ deſtinaret. quę cōtēplationē ſignificat: lia illi. hoc eſt. laborioſa vita ſupponiť quę actiuā demonſtrat. Sicut ſepultus ab oī negocio terreno priuať. ita ⁊ contēplationi vacans ab oī occupatione actuali auertitur. Et ſicut ab actuali vita cōſcendētes in contemplatiōis quiete ſepeliunť. ita ab actione ſęculi recedentes eos vita actiua ī ſe quaſi ſepeliēdo ſuſcipit. ac p h̄ vitę mundanę actiua vita. ⁊ vitę actiuę contemplatiua ſepulchrũ ē. Uiri ſancti ſicut a ſecreto cōtemplationis egrediuntur ad publicum actionis. ita rurſus ab actionis manifeſto ad ſecretũ contemplationis intimę reuertũtur. ut intus deum laudent vbi acceperunt vnde ⁊ foris ad eius gloriam operanť. Sicut aquilę moris eſt ſemp oculũ ī radiũ ſolis infigere. nec deflectere niſi eſcę ſolius obtentu. ita ⁊ ſancti a contēplatione ad actualē vitam interdum reflectunť. conſiderantes illa ſũma ſic eſſe vtilia. ut tamē iſta humilia ſint paululum noſtrę indigentię neceſſaria. In actiuę vitę genere humana intentio ꝑſeueranter incedit. in contemplatione aũt ſeſe p interualla reſumit. q: diuturnitate contemplādi laſſať. Uiſio animaluim in ezechiele. quę ibant ⁊ non reuertebanť. ptinet ad vitę actiuę ꝑſeuerātiā. ⁊ iterũ ea animalia quę ibant ⁊ reuertebantur ptinent ad contemplatiuę vitę mēſuram. in qua dum quiſq̄ȝ intenderit. ſua reuerberat⁹ infirmitate reflectiť. atq̄ȝ iterũ renouata intentiōe ad ea vnde deſcēderat rurſus erigiť. Q̄ȯ fieri in actiua vita nō pōt. de qua ſi q̄ſq̄ȝ deflectat uel ad modicũ. ſtatim vitiorũ excipitur fluxu. Oculus dexter ſandalizans quē euelli dominus precepit. vita contemplatiua eſt. Duo oculi in facie. actiua vita ⁊ cōtemplatiua ī hoīe. Qui igitur p contēplationē ceciderit in errorem. meli⁹ eſt ſi euellat contemplationis oculũ. ſeruans ſibi vnũ vitę actualis obtutũ. ut ſit vtilius illi p ſimplicem actionē ire ad vitam. ꝙ̄ p contemplationis errorē mitti ī gehennā. Sępe mens ad ſũma ab imis erigiť. ⁊ ſępe a ſũmis ad infima pondere carnis inclinata reflectiť. Multos de⁹ ex carnalibus ſua gratia viſitat. ⁊ ad contēplationis faſtigiũ eleuat. multoſq̄ȝ a contemplatione iuſto iudicio deſerit. ⁊ lapſos ī terrenis opib⁹ derelinquit

De contemptoribus mundi Cap̄. XVI.

EA quę ſęculi amatorib⁹ chara ſũt. ſancti velut aduerſa refugiunt. pluſq̄ȝ aduerſitatib⁹ mundi gaudent ꝙ̄ proſperitatib⁹ delectenť. Alienos eſſe a deo quib⁹ hoc ſęculũ ad omne cōmodũ ꝓſperať. Seruis autē dei cuncta huius mũdi contraria ſũt. ut dũ iſta aduerſa ſentiunt. ad cęleſte deſiderium ardentius excitētur. Magna apud deũ refulget gratia. q̄ huic mũdo contemptibilis fuerit. Nam reuera neceſſe eſt ut quē mundus odit diligať a deo. Sanctos viros

in hoc seculo legimus peregrinos esse ꝛ hospites. Unde ꝛ reprehendit petrus ꝙ tabernaculũ i mõte fieri cogitauit·quia scis i hoc mũdo tabernaculũ non est·quibꝰ patria ꝛ domꝰ in celo ē. Sancti viri ideo contēnere cupiũt mũdũ. ꝛ motũ mētis ad superna reuocare·ut ibi se recolligãt vnde defluxerũt. ꝛ inde se subtrahãt vbi dispersi sũt. Justi q rebus honoribusq̃ ac vite blandimentis renũciant·pinde se ab oi terrena possessiõe mortificãt ut deo viuant·ideoq̃ seculi huius blanditias calcãt ut validiores ad vitã illã de huiꝰ vite mortificatione cõsurgãt. Cũcta quippe tpalia q̃si herbe virentes arescũt ꝛ trãseunt. ideoq̃ ꝛ p eternis rebꝰ que nũq̃ arescũt·recte ista dei seruus cõtēnit·q2 i eis stabilitatē nõ aspicit. Qui post renũciationem mũdi ad supernã patriam sanctis desiderijs inhiat·ab hac terrena intētiõe q̃si quibusdã pennis subleuatꝰ erigit. ꝛ in quo lapsus erat·p gemitũ cõspicit. ꝛ vbi puenerit·cũ gaudio magno intendit. Qui vero a contēplationis requie reflexus in curis huiꝰ seculi incidit·si ad memoriã sui reuertatur·protinus ingemiscit·quãtumq̃ fuerint tranq̃lla que pdidit. ꝛ ꝙ confusa sint in q̃bꝰ cecidit·ex ipsa laboris sui difficultate cog̃scit. Quid enim in hac vita laboriosiꝰ ꝙ terrenis desiderijs estuare·aut quid hic securius ꝙ huiꝰ seculi nihil appetere? Qui eni hunc mundũ diligũt·turbulentis eius curis ꝛ sollicitudinibus cõturbant. Qui autem eũ odiũt nec sequũt·interne quietis tranquillitate fruentes·future pacis requiē quã illic expectãt·hic quodãmodo habere iam incohant.

De sanctis qui se a consortio seculi separant Cap. XVII.

Sancti viri funditus seculo renunciãtes·ita huic mũdo moriũtur ut soli deo viuere delectent·quãtoq̃ ab huiꝰ seculi conuersatiõe se subtrahũt·tanto interne mentis acie presentiã dei ꝛ angelice societatis frequentiã contemplant. Maloꝝ tam praua sunt opa manifesta·ut hi qui supernã patriã desiderãt·non solum mores eoꝝ ꝫ ꝛ cõsortia fugiant. Quidã etiã corporaliter separari desiderãt ab iniquis·ut eoꝝ nõ iuoluant delictis. Nõnulli ꝛ si nõ corpali discessu spiritali tamē ab eis intentione recedunt·qui ꝛ si cõmunes sũt cõuersatiõe·discreti tñ sũt corde uel opere. Et licꝫ sepe in medio carnaliũ vitã deꝰ ptegat electorũ·tamē satis rarũ est ut quisq̃ inter seculi voluptates positus a vitijs maneat illibatꝰ· i quibꝰ ꝛ si nõ cito implicet·aliqñ tamē attrahit. Neq̃ eni diu tutꝰ esse poterit qui piculo pximus fuerit. Uia sine offendiculo·vita monachi sine cupiditatis ꝛ timoris impedimento. Dum enim quisq̃ a consortio mundi abstrahitur·nec cupiditas eum obligat cõsentientem·nec cruciat sentientē. Bonũ est corpaliter remotũ esse a mũdo·ꝫ multo ē meliꝰ voluntate·vtrũq̃ vero pfecte. Ille ꝙ pfectꝰ ē q huic seculo ꝛ corpe ꝛ corde discretus est. Onager ut ait iob·contemnit ciuitatē. ꝛ monachus cõmunē seculariũ ciuiũ conuersationē. Hi aduersa vite nostre appetũt·pspera contemnũt·ut dũ ab eis hec vita despicit·futura inueniat.

De preceptis altioribꝰ monachorũ Cap. XVIII.

Alia sũt precepta que dant fidelibꝰ cõmunē vitã i seculo agentibꝰ·atq̃ alia seculo huic renũciãtibꝰ. Jllis enim dicit ut sua oia bñ gerãt·istis ut sua oia derelinquãt. Jlli preceptis generalibꝰ astringunt. isti precepta gnãlia pfectiꝰ viuēdo trãscēdũt. Ad pfectũ nõ sufficit nisi ut abnegat oibꝰ suis etiã seipsũ q̃sq̃ abneget. Sꝫ q̃d ē seipsũ abnegare·nisi voluntatibꝰ proprijs renũciare: ut q superbꝰ erat fit humilis·qui iracũdus·ee studeat mansuetus. Nã si ita quisq̃ renũciet que possidet omnibus·ut suis nõ renũciet moribꝰ·nõ est xpi discipulus. Qui eni renũciat oibus rebus suis·sua abnegat; qui vero renunciat moribꝰ prauis·semetipsũ scilicet abnegat. Unde ꝛ dñs: qui vult inquit post me venire·abneget semetipsum.

De tepore monachoꝝ Cap. XIX.

Qui nõ rigida intentione monachi professionem sectant; quanto superni amoris ppositũ dissolute appetũt·tanto pclivius ad mũdi amorē denuo reducunt. Nã pfessio nõ pfecta·presentis vite reperit desideria·in quibꝰ ꝛ si nõdum se monachus alliget ope·iam tñ alligat cogitationis amore. Longe quippe a deo ē animꝰ cui hec adhuc vita dulcis ē. Jste eni q̃d de supernis appetat·quidve de infimis fugiat nescit. Nã sicut scriptũ est: q apponit scientiã apponit ꝛ dolorē. Quantũ eni quisq̃ potuerit supna scire que appetat·tanto de infimis acriꝰ quibꝰ inheret dolere debet. Propter hoc eni ꝛ iacobus apl's dicit: Miseri estote·lugete ꝛ plorate·risus vester in luctum conuertat ꝛ gaudiũ in merorē. Hinc etiam dñs·beati inquit q lugent qm̃ ipsi consolabunt. Et rursũ: ve vobis qui ridetis·qm̃ flebitis. Qui ad hoc conuersionē sanctitatis pretendit·ut alijs qñq̃ preesse desideret·iste nõ discipulꝰ xpi ꝫ prauitatis sectator existit·q2 nõ p deo ꝫ p seculi honore portare studet crucis xpi laborem.

De humilitate monachi uel ope Cap. XX.

Summa virtus monachi humilitas·sũmũ vitiũ eiꝰ superbia est. Tũc aũt se quisq̃ monachum iudicet·qñ se minimũ existimauerit·etiã cũ maiora virtutũ opa gesserit. Qui mũdũ deserũt ꝛ tñ virtutes preceptoꝝ sine cordis humilitate sequunt·isti q̃si de excelso grauiꝰ corruũt·q2 deteriꝰ p virtutũ elationē deijciunt ꝙ per vitia plabi potuerũt. Ois dei seruus de suis meritis non debet extolli·dũ posse videat ex inferioribꝰ sibi prelatiores alios fieri. Nouerit ãt ois sanctꝰ se alteriꝰ nõ preponere sanctitati. Semp eni cõsciētia serui dei humilis esse debet ꝛ tristis·scilicet ut p humilitatē non supbiat. ꝛ p vtilē merorē cor ad lasciuiã nõ dissoluat. Dei seruus dũ bonum aliq̃d opus agit·vtrũ ei ad boni remunerationē ptineat que facit·incertus est·ne forte discussione

C

celestis iudicis reus pensetᷣ. ⁊ in his que dei sunt
negligenter aut superbe aliq̄d operasse inueniatᷣ.
Ideoqꝫ ꝓ hocipso tristis incrēscqꝫ efficitᷣ atqꝫ in-
desinenter turbatᷣ reminiscens ꝓcul dubio scriptū
esse: maledictꝰ qui facit opus dn̄i negligēter. Nā
veraciter condēnamur si per torporē ea quę bona
sūt agimus. Dei seruum sine intermissione legere
orare ⁊ operari oportet. ne forte mentē ocio dedi-
tā spūs fornicationis subripiat. Cedit eni labori
voluptas. animū aūt vacātē cito pręoccupat. Cō-
tuere salomonē per ociū multis fornicatiōibꝰ in-
uolutū. ⁊ per fornicationis vitium vsqꝫ in idola-
triam lapsum.

De monachis q̄ curis seculi occupātᷣ Cap. XXI.

Hi qui ꝓ dei timore seculo renunciāt ⁊ tñ
curis rerū familiariū implicātᷣ. quāto se
rerꝝ studijs occupāt. tāto a charitate di-
uina seipsos separāt. Qui simul ⁊ terrenis parere
curis ⁊ diuinis exercere studēt. vtrūqꝫ cōplectere
simul nō valent. Nam duas curas pariter inesse
pectori humano nō posse. ⁊ duobꝰ seruientē dn̄is
vtrisqꝫ placere difficile esse. Nisi prius a secretio-
ribus cordis expellatᷣ inportuna seculariū multi-
tudo curaꝝ. anima quę intrinsecus iacet nequaq̄
resurgit. Nā dū se per innumeras seculi cogita-
tiones spargit. ad considerationē sui se nullatenꝰ
colligit. Arguitᷣ eoꝝ tepor qui deo vacare volētes
⁊ mundo renūciant ⁊ curas ꝓprias aspernantur.
ꝫ dū propinquoꝝ vtilitates ꝓcurant. a dei amore
se separant. Uir spiritalis ita ꝓdesse debet suę ꝓ-
pinq̄tati. ut dū illis gratiā carnis prestare studet
ipse a spiritali ꝓposito nequaq̄ declinet. Multi
eni monachoꝝ amore parentū nō solum terrenis
curis. sed etiā forensibꝰ iurgijs inuolutūtᷣ ⁊ ꝓ suoꝝ
tēporali salute suas aīas ꝑdiderūt. Interdū ordi-
nata discretio est dū negatᷣ ꝓximo qd̄ prestatᷣ ex-
tranco. ut noueris nō ꝓhiberi pietatis officiū sed
negari carnalitatis affectū. Parentibꝰ eni carna-
liter prestatur. qd̄ extraneis pie impenditᷣ. Sicut
nostra nobis nō odienda ē aīa. sed eius carnales
affectꝰ odio habere debemꝰ. ita nec parentes odio
a nobis habēdi sūt. sed eoꝝ impedimēta quę nos
ab itinere recto prępediūt. dū tñ dn̄s ita pręcipit
a nobis parētes odire. sicut ⁊ aīas nostras. Figu-
ram sanctoꝝ viroꝝ renūciantiū seculo vaccas de-
signasse allophiloꝝ archam dei gestātes. Nam
sicut illę pignorū affectibꝰ a recto itinere minime
digressę sunt. ita ⁊ vir sanctꝰ mūdo renūcians pa-
rentelę obtentu nō debet a bono impediri pro-
posito.

De his q̄ a deo mūdi amore prępediūtᷣ Cap. XXII.

Multi cupiunt cōuolare ad gratiā dei. sed
timent carere oblectamenta mūdi. Pro-
uocat q̄dē eos amor xp̄i. sed reuocat cu-
piditas seculi. Qui proinde obliuiscūtᷣ voti. quia
capiūtᷣ illeceberis vanitatis. Quęcūqꝫ mens pro-
cellis mūdi huius inuolueris. lignū cōscende cru-
cis ut a mari id est tēpestate huius seculi libereris
Nā nullus te a lacu mortis humanę saluabit nisi
xp̄s eruerit. Qui seculo renūciare disposuit. trās-
gressiōis reatu astringitᷣ. si votū mutauerit. Atrō-
citer eni in discussiōe diuini iudicij arguendi sūt.
qui qd̄ professiōe spoponderāt. implere ope con-
tempserūt. Mirabiliter cōparatᷣ similitudo a vo-
luptatibꝰ mūdi conanti redire ad deū retinenti-
bus cū cupiditatibꝰ seculi. ei qui dormitans exur-
gere conatᷣ ⁊ sopore somni deprimitᷣ. Ille enim ad
bonū nouit redire ⁊ voluptatū fascibꝰ nō finitᷣ. iste
meliꝰ elegit vigilare ꝫ soporis torpore tenetᷣ. A bo
no in deteriꝰ lapsos supra carbones frigidos fieri
nigriores. q: ꝑ torporē mentis ab igne charitatis
dei extincti sūt. ⁊ ꝑ mūdi appetitū a luce supnę il-
luminatiōis ꝑuati nigredine pctōꝝ fuscātᷣ. Qui-
dā intētionē bonę opationis metu extinguūt in-
opie. nec ꝑmittūtᷣ infirma mēte desiderata ꝑficere
⁊ cum indigere in mundo metuūt. a gloria supna
semetipsos abscindūt. Multis cōsilioꝝ argumē-
tis insidiatᷣ eis diabolꝰ in acq̄rēdo plurima. q̄ in
paucis ⁊ modicis nouerant esse cōtenti. Opponit
igitᷣ in eoꝝ mētes futuras filioꝝ egestates. ꝑ sua-
det habere plura vnde sibi egenisqꝫ sufficiat. q̄te-
nus his blandimētis intētionē bonę deuotionis
subuertat. atqꝫ in terrenis lucris deceptā mentem
reducat. Multis argumētis insidiatᷣ diabolꝰ eis
q̄ renūciāt seculo. ut eiꝰ se iterꝝ amori substernant
Grauiꝰ aūt illos in cōcupiscētijs seculi ferit. quos
post renūciationē ad mundi amorē reduxerit. Et
maxime ꝑ cenodoxiā subijcit sibi diabolꝰ mona-
chū. ut quē ꝑ seculi amorē retinere non potuit. ab
humilitatis culmine subtrahat. ⁊ supbię tumore
sibi subditū faciat. Dei seruꝰ semꝑ fallētis diaboli
prouidere debet insidias. ⁊ magis ī bonis operi-
bus cordis debet adhibere cautelā. ne ꝑ vanā glo
riā ꝑdat semetipsū ac pereat. cūctaqꝫ bona amit-
tat quę recte agēdo obtinuerat.

De iactantia Cap. XXIII.

Tam in factis q̄ in dictis cauēda ē iactā-
tia. flenda tamē est ruina sibi quēq̄ ma-
gis q̄ deo placere. ⁊ laudem ab homini-
bus cōparare. Uanus ⁊ erroris ē animꝰ plenus.
famā appetere ⁊ ad capiēdā terrenā laudē studiū
dare. Circūspice temetipsū homo. nihilqꝫ tibi ar
roges de his quę in te sūt pręter peccatū. Nō de-
clinat ad dexterā. qui nō sibi ꝫ deo tribuit bona
quę agit. neqꝫ ad sinistrā se vertit qui de dīna in-
dulgentia peccādi licentiā nō pręsumit. Hoc ē qd̄
ꝓpheta ait: Hęc via ambulate in ea. neqꝫ ad de-
xterā neqꝫ ad sinistrā declinātes. Uerū ē q̄ natu-
ra expetit delectari in laudibꝰ. ꝫ tūc recte si in deo
nō in se q̄sqꝫ laudetᷣ. sicut scriptū ē: In dn̄o lau-
dabitᷣ aīa mea. Sępe vanā gloriā contēnendo. in
aliud genꝰ elatiōis inciditᷣ. dū in se q̄sqꝫ gloriatur
ꝓ eo qd̄ cōtēnat ab hominibus laudē. Quibus-
dam concessum est tantūdē bene agere ⁊ fructum
boni operis non habere. qd̄ ipsi sibi auferunt per
studiū humanę iactantię. Semꝑ suam aspiciant

fęditatē qui vanę glorię fauores diligūt ⁊ ꝑdidisse bonū opus doleāt qđ ꝓ humana ostentatione fecerūt. Amator vanę glorię vnde possit semꝑ laudari agere nō quiescit. ⁊ subinde illi vires vanitatis. prauus appetit⁹ auget. Boni opis inchoatio nō debet citi⁹ palam ad hominū cognitionē venire. ne dū boni inchoatio humanis oculis reserat̃. a virtute ꝑfectiōis inanescat intentio sanctitatis. Ante maturitatis eni temp⁹ messes florentes cito pereūt. germinaq̧ iutilia fiunt. Uirtutes scōꝝ ꝑ ostentatiōis appetitū dominio demonū imundoꝝ subijciūt̃. sicut ezechias rex q̄ diuitias suas chaldeis ꝑ iactantiā ꝑdidit. ⁊ ꝓpterea pituras ꝑ ꝓphetam audiuit. ut significaret dei seruū ṽtutes suas dum vanę glorię studio ꝑdiderit. statim demones suorū operū dn̄os facere. sicut ille ꝑ ostentationē chaldęos rerū suaꝝ dn̄os fecit. Optima ē illa discretio. ut ⁊ nota sint opa nostra ad dei agendā gloriā. ⁊ occulta ꝓ elatione vitāda humana. Ille aūt debet publicare bonū qđ agit. q̄ ꝑfecta humilitate fūdatus. nulla iā elatione contingit̃. Nā is qui se intelligit adhuc amore laudis pulsari. facta bona in occulto agat. ne forte qđ egerit ꝑdat. Interdū viri sancti dū cupiūt fūditus suā mutabilitatē corrigere. aliquāto tumore tangunt̃ elatiōis suę conscij actionis iusticię. ʒ ab hui⁹ subreptiōis malo humilitatis compunctione purgant̃. Uiri sancti nōnūq̄ quosdam de se audiētes instruūt. ⁊ tn̄ in his alta se consideratione custodiūt. ne dum alios a terrena intentione erigunt. ipsi in terrenę laudis appetitu demergāt̃. Quidā ꝑ incautā virtutū iactantiā relabunt̃ ad vitia. ⁊ quidā dum vitioꝝ impulsū frequēter plangūt. de ipsa infirmitate ꝑ humilitatē validi⁹ cōualescūt. Plerūq̧ vtile ē arrogantib⁹ deseri a deo. quaten⁹ suę infirmitatis conscij ad humilitatē redeant ⁊ humiles post casū existāt. Nōnulli falsa opinione arrogantię se esse ꝑfectos existimant. dū non sint qui obortis tentationib⁹ innotescāt. Tanto quisq̧ fit veritati vicinior. quanto se esse longi⁹ ab ea fuerit arbitratus. Hoc eni humilitatis ē. quę deo hominē iūgit. Cęterū iactantia oculos quib⁹ deus videri poterat claudit. Sicut solis radius dū conspicit̃ acies oculi hebetatur. sic ⁊ q̄ īmoderate altiora se scrutat̃. ab intentione veri obtundit̃. Sicut aq̄la ex alto ad ęscas collabitur. sic homo de alto bonę cōuersationis ꝑ carnalem appetitum ad inferiora demergitur.

De hypocrisi Cap. XXIIII.

Hypocrita verba sanctoꝝ habet. vitā non habet. ⁊ q̄s ꝑ sermonē doctrinę genuerit. non fouet exemplis ʒ deserit. q: quos verbo ędificat. vita ⁊ morib⁹ destruit. Hypocritę simulatores dicunt̃. q̄ iusti nō esse quęrūt ʒ tm̄ videri cupiūt. Hi mala agunt. ⁊ bona ꝓfitent̃. Per ostentationē quippe boni apparēt. ꝑ actionem ṽo mali existūt. Oīa possunt a simplicib⁹ vitia ꝑpetrari. simulatio ṽo ⁊ hypocrisis nō cōmittit̃ nisi a male astutis ꝑ calliditatē valentib⁹ vitia sub specie virtutū celare ⁊ nō veram sanctitatē obijcere. Sancti nō solū gloriā supra modū suum omnino nō appetūt. ʒ etiam hoc ipsum videri refugiūt qđ esse meruerūt. Hypocritę autē malicię suę occulta tegentes ante oculos hoīuꝫ quadā innocētię sanctitate se vestiūt ut venerent̃. Quib⁹ bene diuina voce dicit̃: Ue vobis hypocritę q̄a similes facti estis sepulchris dealbatis. quę foris quidē apparent hominib⁹ speciosa. intus ṽo plena sūt ossib⁹ mortuoꝝ. Ita ⁊ vos quidē foris apparetis hominibus iusti. int⁹ ṽo pleni estis auaritia ⁊ iniquitate. Duplicit̃ damnant̃ hypocritę. siue ꝓ occulta iniquitate. siue ꝓ apta simulatione. Ex illo enim condemnant̃. q: iniqui sūt. ex isto q: ostendūt qđ nō sunt. Nō semꝑ latent hypocritę. nā ⁊ si i principio sui quidā nō pateāt. prius tn̄ q̄ vita eoꝝ finiatur q̄ simulate vixerint deteguntur. Omne eni sincerum permanet. Nam quę simulata sunt diuturna esse nō possunt. Non eoꝝ desperanda ē salus. q̄ adhuc aliquid terrenū sapiūt dū possint ⁊ in occultis agere vnde iustificent̃. Hi eni meliores sūt hypocritis eo q̄ mali sint in apto ⁊ in occulto boni. Hypocritę ṽo in occulto mali sunt. ⁊ bonos se palam ostendūt. Hypocritā iustus arguere ꝓhibet̃ ne deterior castigat⁹ existat. dicente salomone: Noli arguere derisorē ne oderit te.

De inuidia Cap. XXV.

Liuor alieni boni suū punit auctorē. Nā vnde bonus ꝓficit. inde inuidus contabescit. Homines praue viuentes sicut de bonoꝝ lapsibus gratulant̃. ita de eoꝝ recte factis boniq̧ ꝑseuerantia confundunt̃. Inuidus membrū est diaboli. cui⁹ inuidia mors introiuit in orbem terraꝝ. Sicut ⁊ supbus membrū est diaboli. de quo scriptū est: Omne sublime videt. ⁊ ipse est rex suꝑ omnes filios supbię. Nulla est virtus quę nō habeat contrariū inuidię malū. Sola miseria caret inuidia. q: nemo inuidet misero. cui reuera nō liuor obijcitur ʒ sola misericordia adhibetur. Multi ⁊ bonos imitari volūt ⁊ de bonoꝝ ꝓfectibus inuidię liuore tabescūt. Quo fit ut nec illi corrigant̃ a malo suo. ʒ ꝑ inuidentiā deteriorent̃. ⁊ bonos a recto studio quantū in ipsis est. si potuerint deprauare conēt̃. Qn̄ malos boni ꝓficere vident. nō scandalizent̃. ʒ quem sint finē habituri maxime cogitent. Hoc omnis inuidus alienis virtutib⁹ pręstat. quod beato iob sathan pręstitit. Nā dū ęmulat̃ ꝓsperitatibus. cōmouit aduersa. Sꝫ dū credidit eū diabolus posse ꝓsternere. inde ei⁹ aucta sunt merita atq̧ inde claruerūt ꝓbabiliora patientię documenta. Ita requirunt inuidi aditū malę famę. ꝑ quā bonoꝝ vitā maculēt. sicut quęrebāt ostiū sodomitę. quo domū Loth nocituri introirēt. Illi ṽo cęcitate erroris ꝑcussi parietes videbāt. ostiū nō inueniebāt. Non aliter inuidi vidēdo velut parietē virtutes dissimulant vitia ṽo ꝑquirūt ꝑ quę eoꝝ conscientiā vrant.

De simulatione Cap. XXVI.

FRaudulentię genus in modū pharetrę subtiliť insidiaꝝ sagittas celat· ut falsam faciat securitatē decipiatqꝫ callide eū contra quē moliť occulte. Cauendus ē inimicus qui manifest⁹ est· ʒ magis ille q̇ videri nō potest. Facile eni̅ vincimus quę videm⁹· quę aūt nō videm⁹ difficile a nobis expellim⁹. Raro noceť homo ab extraneis· si sui eū nō lędant. Magis eni̅ insidijs nostroꝝ q̄ alioꝝ ꝑiclitamur. Latent sępe venena circūlita melle verboꝝ: Et tamdiu deceptor bonitatē simulat quousqꝫ fallendo decipiat.

De odio Cap. XXVII.

NOn hoīes ʒ vitia odio habēda sūt. Flebiliter aūt deplorandi sūt· q̇ odio in fratrē tabescūt ⁊ contra alios ꝑnitiosū animi dolū ꝑuant. A regno eni̅ dei se sepant· q̇ semetipsos a charitate dissociant. Sicut mater ecclesia praue ab hominib⁹ hereticis premiť· ʒ tñ eos venientes ad se benigna charitate amplectiť· ita ⁊ singuli nostrū quoscūqꝫ inimicos sustinemus· reuertentes materna imitatiōe amplecti statim debemus. Cito ē ignoscendū cuiq̄ dū veniā postulat. Non posse peccata dimitti ei· qui i̅ se peccāti debita nō dimittit. Formā enim nobis indulgentię deus ex merito conditionis nostrę imposuit· dū ita orare nos pręcepit: Dimitte nobis debita nostra· sicut ⁊ nos dimittim⁹ debitorib⁹ nostris. Justū ē eni̅ dei iudiciū· tantūqꝫ peccatori a se indulgeri ostendit· quantū alterutro vnusquisqꝫ in se offenso indulget. Quidam de suis fidentes meritis pigre in se delinquentib⁹ veniā pręstant· sed nihil ꝓficit esse illibatū a culpa· qui nō est paratus ad veniā· dū potius hęc magna sit culpa qñ tardius relaxanť fraterna delicta. Qui fratrem sibi tardius reconciliat· deū sibi tardius placat. Frustra eni̅ ꝓpitiari sibi deū quęrit· qui cito placari in proximū negligit.

De dilectione Cap. XXVIII.

DUo sunt erga dilectionē ꝓximi conseruanda· vnū ne malū quis inferat· alterū ut bonum intendat. Primum ut caueat lędere· sequenť ut discat pręstare. Amicitia ē animorum societas. Hęc quippe a duob⁹ incipit. Nā minus q̄ inter duos dilectio esse nō poterit. Antiqui eni̅ dixerūt de societate duoꝝ vnā esse animā in duob⁹ corporib⁹ ꝓpter vim scilicꝫ amoris· sicut i̅ actibus apl'oꝝ legimus: Erat illis cor vnū ⁊ aīa vna. nō q: multa corpora vnā habebant animam ʒ q: vinculoꝝ igne charitatis cōiūcti vnū omnes generaliť sine dissensione sapiebant. Amicitia ⁊ ꝓsperas res dulciores esse facit ⁊ aduersas cōmunione temperat· leuioresqꝫ reddit· q: dum in tribulatione amici consolatio adiungiť· nec frangiť animus nec cadere patiť. Tūc vere amic⁹ amať· si nō ꝓ se ʒ ꝓ deo ameť. Qui vo ꝓ se amicū diligit insipienter eū amplectiť. Multū in terra dimersus est· qui carnaliť hominē moriturū plus diligit q̄ oportet. Qui eni̅ intemperanť amicū amat ꝓ se magis illū q̄ ꝓ deo amat. Quantū ergo bonus ē qui ꝓ deo fratrē diligit· tantū ꝑnitiosus q̇ eū ꝓ seipso amplectiť. Plęrūqꝫ diligit in alio homo· qđ odit in se· utpote i̅ infantib⁹. Amam⁹ eni̅ quandā eoꝝ ignauiā· ⁊ tñ odimus· q: ignaui esse nolum⁹. Sic lapides equos ⁊ cętera quęlibet diligimus· ʒ tñ nolumus hoc esse etiā si possumus.

De fictis amicis Cap. XXIX.

CIto ꝑ aduersa fraudulentus patet amic⁹. Nam in ꝓsperitate incerta est amicitia· nec sciť vtrū ꝑsona an fęlicitas diligatur. Sępe ꝑ simulationē amicitia coliť· ut q̇ nō potuit apte decipere· decipiat fraudulenť. Tunc quisqꝫ magis fit pietati iusticięqꝫ diuinę contrarius· qñ despicit amicū aliqua aduersitate ꝑcussum. Qua in re ⁊ sibi occasionē mercedis tollit· ⁊ erga ꝑcussionem ꝓximi crudelis existit· veluti actū est inter lazarū vlcerosum diuitēqꝫ suꝑbum. Per aduersa igiť ⁊ ꝓspera comprobať· si vtiqꝫ vere diligať de⁹ ⁊ ꝓximus. q: dū aduersa ꝓcedunt· amicus fraudulentus deregiť· statimqꝫ despicit quē se diligere simulauit. Amicitia certa nulla vi excludiť· nullo tempore aboleť. Ubicūqꝫ eni̅ se verterit tempus· illa firma est. Rari sūt amici qui vsqꝫ in finē existant chari. Nā multos a charitate aut aduersitas temporis aut cōtentio quęlibet actiōis auertit. Sępe ⁊ ꝑ honores quorūdam mutanť ⁊ mores. ⁊ q̊s ante conglutinatos charitate habuerunt· postq̄ ad culmen honoris venerint· amicos habere despiciūt.

De amicitia munere orta Cap. XXX

INter veros amicos amicitia ex beniuolentia oriť· inť fictos benefico adiungiť. Nō sunt fideles in amicitia quos mun⁹ nō gratia copulat. Nā cito deserūt nisi semꝑ acceperint. Dilectio eni̅ quę munere glutinať· eodē suspenso dissoluiť. Jlla vera est amicitia quę nihil quęrit ex rebus amici nisi solam beniuolentiā· scilicet ut gratis amet amantē. Plęrūqꝫ amicitia ex necessitate uel indigētia nasciť· ut sit ꝑ quē quisqꝫ quod desiderat consequať. Jlle aūt eam veraciter quęrit· qui nihil egendo eam appetit. Nam illa ex inopia breuis est ⁊ fucata· ista pura atqꝫ ꝑpetua.

De concordia maloꝝ Cap. XXXI.

AMicitia in rebus tm̄ bonis habenda est. Nam qui ea in malo vtunť· non sibi amici ʒ inimici existūt. Concordiā maloꝝ contrariā esse bonoꝝ. Et sicut optandum est ut boni pacem habeant inuicē· sic optandū est ut mali inuicē sint discordes. Unanimitatē quippe maloꝝ bonoꝝ esse contrariam Paulus apl'us approbat: qui malos contra se diuidit· quos in necē suam concordasse consperit. Jnde ⁊ in lege· mare rubrū hoc est concordia maloꝝ hominū· diuidiť· ut electorum via tendens ad beatitudinē nō impediať. Jmpediť autē iter bonoꝝ· si mare· hoc est vnitas nō diuidatur iniquorum.

De correptione fraterna Cap. xxxii.

Non debet vitia aliena corripere· q̇ adhuc vitioꝝ contagionibꝰ seruit. Improbū est eñi arguere queꝙ̄ i alio· quod adhuc deꝑhendit in semetipso. Qui veraciter fraternam vult corripere ac sanare īfirmitatē· talē se pręstare fraternę vtilitati studeat· ut eū quē corripere cupit humili corde āmoneat. ⁊ hoc faciēs ex cōpassione q̄si cōmunis ꝑiculi· ne forte ⁊ ipse subijciat̄ tentatiōi. Sicut viri spirituales alieni peccati emēdationē expectant· ita ꝓterui delinquentibꝰ deridendo insultāt. ⁊ quantū in ipsis est eos insanabiles putant· nec inclināt cor ad compatiendi misericordiā· ẜ supbiētes detestant̄ atqꝫ blasphemāt. Nōnūꝙ̄ accidit ut intra amicos aliqua redargutionis enutrita discordia· maiorē postea charitatem parturiat· utpote dū corrigunt̄ ea quę displicere in amico vident̄. ⁊ hoc quidē primū nō sine quadam ęmulatione āmonitus suscipit· ẜ correptus postmodū gratias agit. At contra multi ꝓ parua lęsione vim charitatis rescindūt. ⁊ ab amore dilectionis sese ꝑhennit retrahūt. Plęriqꝫ correptionē suā officium charitatis existimant. plęriqꝫ ṽo hoc ipsū qḋ ex charitate corripiunt̄ ad iniurię contumeliā trahunt. Unde euenit ut ex eo deteriores efficiant̄· ꝑ quod emendari obediendo potuerūt. Salubrit̄ accipiūt iusti quotiēs de suis excessibus arguunt̄. Supflua aūt ē humilitas coꝝ· qui se gessisse accusant quę nō admiserūt. Qui ṽo sine arrogantia bona facta sua ꝓnūciat· ꝓcul dubio nequaꝙ̄ peccat. Est quorūdam excusatio ꝑuersorū· qui dū ꝓ suis facinoribꝰ arguunt̄· verba iustorum ꝓ censura declinanda abijciūt· seruātes se diuino iudicio quo puniēdi sūt durius· dum tꝑaliter contemnūt iudicari sese ab hominibꝰ. Iniquis molesta est veritas ⁊ amara disciplina iusticię· nec delectant̄ nisi placētia ꝓprię imbecillitatis· iiusticię fęcundi ⁊ steriles veritati· cęci ad contuendā lucē ⁊ oculati ad tenebrarū aspiciendū errorē. Corda reproboꝝ lubrica sūt ad malū consentiendū ⁊ fluxa· ad bonū ṽo consentiendū durissima. Probat salomon ⁊ iusti emēdationē correpti. ⁊ stulti obstinationē admoniti· dicēs: Doce iustū ⁊ festinabit accipere. De stulto aūt ait. Qui erudit derisorem· ipse sibi facit iniuriam. Nōnullos tantę esse prauitatis hoies· qui dū ipsi a malo corrigi negligunt· corripientiū vitā falsa criminatione detractant ⁊ ad sui sceleris solatiū vsurpant si uel falso compererint qḋ ad infamiā bonoꝝ obijciant· sicut est illud ex salomone: Bona in malū conuertit impius. ⁊ in electis imponit maculā. Ue autē illi qui ⁊ suā renuit vitam corrigere. ⁊ bonoꝝ nō desinit detrahere famę. Plęriqꝫ mali similes sibi in malū defendūt ⁊ patrocinio suo prauos cōtra correptionem bonoꝝ suscipiūt· ne vnde displicēt emendent̄· adijciētes in se aliena delicta· ut nō tm̄ de suis malis· ẜ etiā de alioꝝ facinoribꝰ puniant̄ quoꝝ peccata defendunt.

De prępositis ecclesię Cap. xxxiii.

Vir ecclesiasticus ⁊ crucifigi mūdo ꝑ mortificationē ꝓprię carnis debet: ⁊ dispensationē ecclesiastici ordinis· si ex dei volūtate ꝑuenerit· nolens q̇dē ẜ humilis gubernandam suscipiat. Multis intercipit sathanas fraudibus eos qui vitę ⁊ sensus vtilitate pręstantes: pręesse ⁊ ꝓdesse alijs nolūt. ⁊ dum eis regimē animaꝝ imponit̄ renuūt· consultius arbitrātes ociosam vitā agere ꝙ̄ lucris animaꝝ insistere. Qḋ tm̄ decepti agūt ꝑ argumentū diaboli fallentis eos ꝑ speciē boni· ut dū illos a pastorali officio retrahit· nequaꝙ̄ ꝓficiāt qui eoꝝ verbis atqꝫ exemplis instrui poterāt. Sancti viri nequaꝙ̄ occupationū sęculariū curas appetunt· ẜ occulto ordine sibi suꝑimpositas gemūt. Et ꝙ̄uis illas ꝑ meliorē intentionē fugiant· tm̄ ꝑ subditam mentē portant. Quas quidē sūmope si liceat vitare festināt· ẜ timētes occultā dispensationē dei suscipiūt qḋ refugiunt· exercent qḋ vitare noscunt̄. Intrant enim ad cor ⁊ ibi consulūt quid velit occulta voluntas dei· seseqꝫ subditos debere esse sūmis ordinatiōibus cognoscentes humiliant ceruicem cordis iugo diuinę dispensationis.

De indignis prępositis Cap. xxxiiii.

Non sunt ꝓmouēdi ad regimē ecclesię qui adhuc vitijs subiacent. Hinc est ꝙ pręceptū est dauid nō ędificare visibile templum q: sanguinū vir· id ē belli frequētia illi esset Qua figura illi spiritaliter admonent̄ qui vitioꝝ adhuc corruptioni sunt dediti· ne templū ędificēt hoc est· ecclesiā docere ne pręsumāt. Nō debet honoris ducatū suscipere qui nescit subiect̄ tramite vitę melioris pręire. Neqꝫ eñi quisqꝫ ad hoc tm̄ pręficit̄ ut subditorū culpas corrigat ⁊ ipse vitijs seruiat. Qui nō se dignū ad episcopatū existimat locū eius qui dignus est nō pręoccupet. Nā tam sanctū est sacerdotij nomen ut nulla vitiorū nota maculari se sinat. Grauiꝰ enim condemnabit̄· qui indignꝰ suscipit qḋ nō meret̄. Qui regimē sacerdotij contendit appetere· ante in se discutiat· si vita honori sit congrua. Qꝫ si nō discrepat· humiliter ad id ad qḋ vocat̄ accedat. Reatum quippe culpę geminat· si quisꝙ̄ cum culpa ad sacerdotale culmen aspirat. Heu me miserū inexplicabilibus nodis astrictū. Si eñi susceptū regimē ecclesiastici ordinis retineā criminis conscius timore concutior· si ṽo deseram ne deterior sit culpa susceptum gregem relinquere amplius formido· vndiqꝫ miser metuo. ⁊ in tanto rei discrimine quod sequar ignoro. Uniuscuiusqꝫ casus tanto maioris ē criminis· quāto ⁊ prius ꝙ̄ caderet erat virtut̄. Pręcedentiū nāqꝫ magnitudo virtutū· crescit ad cumulū sequentiū delictoꝝ. Plęriqꝫ sacerdotes suę magis vtilitatis causa ꝙ̄ gregis pręesse desiderāt· nec ut prosint pręsules fieri cupiūt· ẜ magis ut diuites fiant ⁊ honorent̄. Suscipiūt eñi sublimitat̄ culmen nō ꝓ pastorali regimine ẜ ꝓ soliꝰ honoris

ambitione·atqꝫ abiecto ope dignitatis·solā nois appetūt dignitatē. Dum mali sacerdotes deo ignorante nō fiant·tamē ignorantur a deo·ipso ꝑ ꝓphetam testante: Principes extiterūt·ꝫ nō cognoui. ꝫ hoc nescire dei·reprobare est.

De indoctis prepositis Cap. XXXV.

Sicut iniqui ⁊ peccatores ministeriū sacerdotale assequi ꝓhibentur·ita indocti ⁊ impiti a tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis suis vitā bonoꝝ corrumpunt·isti vero sua ignauia iniquos corrigere nesciunt. Quō docere poterūt·qd ipsi nō didicerūt? Desinat locum docendi suscipere·q nescit docere. Ignorātia quippe presulū·vite nō congruit subiectoꝝ. Cecus eni si ceco ducatū prebuerit, ambo in foueā cadūt. Sacerdotes indoctos ꝑ esaiā ꝓphetā dñs improbat dicēs: Ipsi inquit pastores ignorabāt intelligentiā. Et iterū: Speculatores ceci omnes. id ē imperiti episcopi. Nescierunt inquit vniuersi canes muti non valentes latrare·hoc ē plebes cōmissas nō valentes resistendo malis ꝑ verbum doctrine defendere.

De doctrina ⁊ exemplis prepositorum Cap. XXXVI.

Tam doctrina ꝙ vita clarere debet ecclesiasticus doctor. Nam doctrina sine vita arrogantē reddit·vita sine doctrina inutilē facit. Sacerdotis predicatio operib⁹ confirmanda est·ita ut qd docet verbo·instruat exemplo. Vera est illa doctrina·quā viuendi sequitur forma. Nam nihil turpi⁹ est·ꝙ si bonū qd quisqꝫ sermone predicat·explere ope negligat. Tūc enim vtiliter predicatio ꝓfertur·qn efficaciter adimpletur. Vnusqsqꝫ predicator ⁊ bone actionis·⁊ bone predicationis habere debet studiū·nā alterū sine altero nō facit ꝑfectum·ꝫ precedit iustū bene facere ut sequenter bene possit docere. Ois vtilis doctor plebib⁹ subiectis ita se prestare debet atqꝫ insistere doctrine·ut quanto claret verbo·tanto clarescat ⁊ merito. Nā ꝙ aplus timotheo precipit cum oī impio docere·non hortatur ad tumorē supbie·ꝫ ad bonā actionē ⁊ vite auctoritatē·videlicꝫ ne libertatē preberet peccandi·si bene doceret ⁊ male viueret. Vnde ⁊ dñs: Qui soluerit vnū de mandatis istis minimis ⁊ sic docuerit·minim⁹ erit in regno celorum. Vides ꝙ auctoritate magisterij caret·qui quod docet nō facit. Sicut in nūmismate metallū figura ⁊ pondus inquiritur·ita i omni doctore ecclesiastico·quid sequatur·quid doceat·quomodo viuat. Per qualitatem igitur metalli doctrina·ꝑ figuram similitudo patrū·ꝑ pondus humilitas designatur. Qui vero ab his tribus discrepauerit·nō metallum ꝫ terra erit.

De his qui male docent ⁊ male viuūt Cap. XXXVII.

Interdū doctoris vitio etiam ipsa vera doctrina vilescit·qr dum non viuit sicut docet·ipsam quā predicat veritatē contemptibilem facit. Arcus ꝑuersus est lingua magistrorū docentiū bene ⁊ viuentiū male. Et ideo quasi ex ꝑuerso arcu sagittam emittunt·dum suā prauam vitam ꝓprie lingue ictu confodiunt. Qui diuina predicāt ⁊ ex eiusdē predicationis dignitate viuere minus curant·habētes vbū dei i ore ⁊ in ope nō habētes·multa bene docentes·nihil autē opantes· imitantur balaam ariolū·q corruens ope·aptos habuit oculos ad contuendā lucē doctrine. Qui bene docet ⁊ male viuit·tanꝙ es aut cymbalū sonū facit alijs·ipse tñ sibi manet insensualis. Qui bene docet ⁊ male viuit·ꝙ docet bene viuentib⁹ ꝓficit·ꝙ vero male viuit seipsum occidit·sicut sacerdos qui si digne agit ut sacerdotem decet·ministeriū eius ⁊ ipsi ⁊ alijs vtile est. Indigne aūt viuens·alijs quidē vtilis est loquendo·se autem interficit praue viuēdo·ac ꝑ hoc qd in illo mortuum est ꝓprium eius est·quod vero viuit i eo· id est sacrum ministerium alienum est. Qui bene docet ⁊ male viuit·equatur cereo·qui bonam quidē alijs lucem prestare·se vero in malis suis cōsumere videtur atqꝫ extinguere. Qui bene docet ⁊ male viuit·videtur bonum malo coniūgere·lucem tenebris cōmiscere·veritatem mendacio mutare.

De exemplis prauoꝝ sacerdotū Cap. XXXVIII.

Sepe ꝑ quos iusticia docetur·ꝑ ipsos peccati morb⁹ irrepit. ⁊ mors ad plebes pertransit·scilicet uel dum mala docent·uel dum praua faciunt. Plerīqꝫ sacerdotes ⁊ clerici praue viuentes forma ceteris in malū existūt·qui in bonis exemplum esse debuerūt. Hi eni quoscūqꝫ exemplo male conuersationis sue perdūt·de illis rationem sine dubio reddituri sunt. Ex carnalium prepositorū exemplo plerūqꝫ fit vita deterior subditorum. ⁊ plebis merito fiūt tales sacerdotes·qui exemplo deteriore populum destruant nō edificent. Ex merito enim plebis nōnūꝙ episcopi deprauantur·quatenus procliuius corruāt qui sequuntur. Capite languente cetera corporis membra inficiuntur. Vnde ⁊ scriptum est: Omne caput languidum ⁊ omne cor merens·a planta pedis vsqꝫ ad verticem nō est in eo sanitas. Caput enim languidū est doctor agens peccatum·cuius malum ad corpus ꝑuenit·dum eo uel peccante uel praue docēte pestifer languor ad plebes subditas transit. Deteriores sunt qui sine doctrinis seu exemplis vitam moresqꝫ bonorum corrumpūt·his qui substantias aliorū prediaqꝫ diripiūt·hi enim ea que extra nos sūt sed tamen nostra auferunt: corruptores vero morum proprie nosipsos diripiūt quoniam diuitie iustorum mores coꝝ sūt. Multum ergo distant damna morum a damnis temporalium rerum·dum ista extra nos sunt·mores vero in nobis.

De prepositis carnalibus Cap. XXXIX.

Prouidentia plerūqꝫ diuini cōsilij ordinantur prepositi mūdana ⁊ exteriora sectātes·ut dū tēpalib⁹ reb⁹ se totos impendūt

spiritales tutiorē vitā cōtemplationis exerceant. Quia durę sunt quiete viuere volentium sarcinę curarū episcopaliū· prouidet sępe deus curis deditos sęcularib⁹· ad susceptionē regiminis· ut dū hi exteriora sine tędio procurant· spiritales reb⁹ interioribus sine impedimento rerum terrenarū deseruiant. Dei ergo ordinationē accusant a quo instituūtur qui episcopos cōdēnāt· dū min⁹ spiritualia· sed magis terrena sectanť. Ex diuini eni tabernaculi dispositiōe ob iniurias mūdi ferendas ⁊ turbines· quosdam institui episcopos secularibus curis insistētes· ut hi qui interius supna desiderant nullo terreno obsistente negocio liberius hoc quod amant intendant. Non est itaqꝫ iudicādus a plebe rector inordinatus· dū magis nouerint populi· sui fuisse meriti peruersi regimē suscepisse pontificis. Nam pro meritis plebium disponiť a deo vita rectorū. Exemplo dauid peccant ad cōparationē principū· qui ex merito plebis pręuaricanť. Sententia damnanť cham filij noe: qui suorū prępositoꝝ culpas in publico prodūt· sicut cham qui patris pudenda nō operuit sed deridenda monstrauit. Habituri sūt sem meritū ⁊ iafeth q̇ reuerenť operīunt quę patres suos excessisse cognoscunt· si tamē patrū facta non diligant sed tm̄ operiant nec imitētur. Nam sunt qui prępositos suos peruerse iudicant· dū terrenis studijs eos plus viderint eē intētos si uel parum iam ipsi de spiritalib⁹ cogitauerint. Rectores ergo a deo iudicādi sunt· a suis autem subditis nequaꝙ̄ iudicandi sunt· exemplo dn̄i· qui per se vendentes colūbas ⁊ nūmulariorū mēsas proprio euertit flagello ⁊ proiecit a tēplo· uel etiā sicˉ dicit psalmista: Deus stetit in synagoga deorū: i medio aūt deos discernit. Qꝫ si a fide exorbitauerit rector· tūc erit arguēdus a subditis· ꝓ moribus ꝟo reprobis tolerādus magis ꝙ̄ distringendus a plebe est.

De iracūdis doctoribus Cap. xl.

IRacūdi doctores ꝑ rabiē furoris disciplinę modum ad imanitatē crudelitatis cōuertūt. ⁊ vnde emēdare subditos poterāt· inde potius vulnerāt. Ideo sine mēsura vlcisciť culpas pręposítus iracūdus· q꞉ cor eius dispersum in rerū curis nō colligiť in amorē vnius deitaſ. Mens enī solita i diuersis· cathena charitatis nō astringiť. ꝫ male laxata male ad omnē occasionē mouetur.

De superbis doctoribus Cap. xli.

Bonus doctor ⁊ in humilitate seruat disciplinam. ⁊ per disciplinam nō incurrit supbiam. Elati aūt pastores plebes tyrannicę premūt· nō regūt· quiqꝫ nō dei ꝫ suā gloriam a subditis exigūt. Multi sunt qui in verbo doctrinę nō humiles ꝫ arrogantes existūt· qui ⁊ ipsa recta quę prędicāt· nō studio correctionis sed vitio elationis annūciant. Multi sūt qui nō ex consultu ędificādi ꝫ ex tumore supbiēdi docent· nec ut ꝓsint sapientes sunt· ꝫ ut sapiētes videanť docere studēt. Ęstimatio praua arrogantiū sacerdotū ꝑ quā imitanť sanctos rigore disciplinę. ⁊ sequi negligūt charitatis affectione· videri volūt rigida seueritate· sed formā humilitatis pręstare nequeūt· ut magis terribiles ꝙ̄ mites aspicianť. Superbi doctores vulnerare potius ꝙ̄ emendare nouerūt· salomone testante· qui ait: In ore stulti virga supbię· q꞉ increpando rigide feriūt. ⁊ cōpati humiliter nesciūt. Bene alieni peccati curāda vitia suscipit· qui hoc ex cordis dilectione ⁊ humili cōscientia facit. Cęterū qui delinquentē superbo uel odioso animo corripit: nō emendat ꝫ ꝑcutit. Quicq̇d enī ꝓteruus uel indignātis anim⁹ ꝓtulerit· obiurgantis furor ē· nō dilectio corrigentis.

De humilitate prępositoꝝ Cap. xlii.

Qui pręficiť ad regimen· taliť erga disciplinā subiectorū pręstare se debet· ut non solū auctoritate· veꝝ etiā humilitate clarescat. Sꝫ tn̄ ita erit in eo virtus humilitatis· ne dissoluať vita subditoꝝ i vitijs· atqꝫ ita auctoritas aderit potestatis· ne ꝑ tumorē cordis seueritas existat imoderationis. Hęc est eni in dei sacerdotib⁹ vera discretio qua nec ꝑ libertatē supbi nec ꝑ humilitatē remissi sint. Hinc ē ꝙ̄ sci cū magna cōstantia redarguerūt etiam principū vitia in quibus cū sūma esset humilitas· loco tn̄ necessario libere transgressores iusticię increpabant. Aliqñ etiā subditis nos oportet animo eē humiliores· qm̄ facta subditoꝝ iudicāť a nobis· nostra vero deus iudicat. Agnoscat ep̄us se esse conseruū plebis· nō dominū· veꝝ hoc charitas nō conditio exigit.

De doctrinę discretione Cap. xliii.

Non oib⁹ vna eadēqꝫ doctrina ē adhibēda· ꝫ ꝓ qualitate morū diuersa exhortatio erit doctoꝝ. Nam quosdā increpatio dura· quosdā ꝟo exhortatio corrigit blanda. Sicˉ periti medici ad varios corꝑis morbos diuerso medicamine seruiunt· ita ut iuxta vulnerum varietates medicina diuersa fit. sic ⁊ doctor ecclesię singulis quibusqꝫ hominib⁹ congruū doctrinę remediū adhibebit. ⁊ quid cuiqꝫ oporteat prořare ꝓ sexu ac ꝓfessione annūciabit. Nō omnib⁹ ea quę sūt clausa aperienda sūt. Multi sunt enim qui capere nō possunt· quib⁹ si indiscrete manifestenť· statim aut detrahunt aut negligūt. Prima quippe prudentię virtus ē eam quā docere oporteat existimare ꝑsonā. Rudibus populis seu carnalib⁹ plana atqꝫ cōmunia non sūma atqꝫ ardua prędicāda sunt· ne imēsitate doctrinę opprimanť potius ꝙ̄ erudianť. Unde ⁊ paul⁹ aplus ait: Nō potui vobis loqui quasi spiritalib⁹ ꝫ quasi carnalibus· tanꝙ̄ paruulis in xp̄o lac vobis potū dedi nō ęscā. Carnalib⁹ quippe animis· nec alta nimis de cęlestib⁹ nec terrena conuenit prędicare· ꝫ mediocriter· ut initia eoꝝ moresqꝫ desiderāt edoceri. Coru⁹ dum suos pullos viderit albi coloris

nullis eos cibis alit· ſ₃ tantūdem attendit donec paterno colore nigreſcāt ⁊ ſic illos frequenti cibo reficit. Ita ⁊ eccleſię doctor ſtrenuus niſi eos q̄s docet viderit ad ſuā ſimilitudinē pęnitentię confeſſione nigreſcere. ⁊ nitore ſeculi depoſito lamētationis habitum de peccati recordatiōe induere utpote adhuc exterioribus· hoc eſt carnalib⁹· non aperit intelligētię ſpiritalis ꝓfundiora myſteria ne dū audita nō capiūt· prius incipiāt contemnereq̄ꝫ venerari mādata cęleſtia. Aliter eſt agendū erga eos qui noſtro cōmittunꝰ regimini ſi offendunt· atqꝫ aliter cū his qui nobis cōmiſſi nō ſunt qui ſi iuſti ſunt venerandi ſūt· ſi ꝟo delinquunt ꝓ ſola charitate ut locus eſt corripiendi ſunt· nō tñ cū ea ſeueritate ſicut hi qui nobis regēdi cōmiſſi ſunt. Prius docendi ſūt ſeniores plebis· ut ꝑ eos infra poſiti facilius doceanꝰ. Unde ⁊ apl̄us: hęc inquit cōmendo hominib⁹ fidelib⁹ qui idonei ſūt ⁊ alios docere. Ingeniū boni doctoris ē incipere a laudibus eoꝝ quos ſalubriter obiurgatos corrigere cupit· ſicut apl̄us ad corinthios facit quos a laudibus inchoat ⁊ increpationibus ꝓbat. S₃ erant apud corinthios qui ⁊ laude ⁊ increpatiōe digni eſſent. ille ꝟo indiſcrete loquiꝰ· q̄ ſic vtraqꝫ omnibus loquiꝰ ut oīb⁹ vtraqꝫ cōuenire videanꝰ.

De ſilentio doctorum Cap. xliiii.

PRo malo merito plebis auferꝰ doctrina prędicationis. Pro bono merito audientis tribuiꝰ ſermo doctoris. In poteſtate diuina cōſiſtit cui velit deus doctrinę verbū dare uel cui auferre. ⁊ hoc aut ꝓ dicentis aut ꝓ audientis fit merito· ut modo pro culpa plebis auferaꝰ ſermo doctoris· modo ꝟo ꝓ vtilib⁹ meritis tribuaꝰ. Nam ⁊ bonus docet bonū. ⁊ malus malum. ⁊ bonus malū. ⁊ malus bonū· qđ tamen fit iuxta meritū populoꝝ. Nō omnia tempora congruūt doctrinę· ſ̄m ſalomonis ſententiam dicentis: Tempus tacendi ⁊ tēpus loquēdi. Nō quidem ꝑ tumorem ſ₃ ꝑ diſcretionem ꝓpter malorum incorrigibilem iniquitatē· nōnūq̄ꝫ electos oportet a doctrina ceſſare. Interdum doctores eccleſię calore charitatis ardentes conticeſcūt a docendo quia non eſt qui audiat· teſtante ꝓpheta qui ait: Ciuitates auſtri clauſę ſunt ⁊ nō eſt qui aperiat. Qui docendi accepit officiū· interdū ad tempus facta ꝓximi taceat· quę ſtatim corrigere nequaq̄ꝫ exiſtimat. Nā ſi corrigere poteſt ⁊ diſſimulat· verum eſt q̄ꝫ conſenſum alieni erroris habeat. Pleriqꝫ ſancti doctores ꝓ mali ꝑtinacia q̄a iniquos emendare nequeūt his tacere diſponūt· ſ₃ calorem ſpiritus feruoris quo agunꝰ ferre non ſuſtinētes· iterū in increpationē ꝓſiliūt iniquoꝝ.

De prębenda ſacerdotali ꝓtectione in plebe Cap. xlv.

Quibus docendi forma cōmiſſa ē· multū ſubeūt ꝑiculi ſi cōtradicentibus veritati reſiſtere voluerint· dū ꝓpheta doctorē eccleſię inſtruat· ad ſūmū vſqꝫ iuſticię ꝑuenire· cum dicit: ſuꝑ montē excelſū aſcende tu q̄ euangelizas ſyon. ſcilic₃ ut ita pręemineat merito· ſicut ⁊ gradu. Sequenter ne forte debeat a docendo timore reſtringi audiat: Exalta in fortitudine vocē tuā ⁊ noli timere. Unde ⁊ hieremię ita dn̄s ait: Accinge lumbos tuos ⁊ ſurge loquere ad eos. ne formides a facie eorū· nec enī timere te faciam vultū eorū. vnde apparet· q₂ ⁊ non timere donū dei eſt. Qui ꝑſonā potētis accipit. ⁊ veritatē loqui ꝑtimeſcit· grauis culpę mulctaꝰ ſentētia. Multi enī ſacerdotes metu poteſtatis veritatē occultant. ⁊ habenꝰ rei q̄ a bono oꝑe uel a iuſticię prędicatiōe rei alicui⁹ formidine aut poteſtate terrente auertunꝰ. S₃ heu proch dolor inde metuūt· q₂ ul' amore reꝝ ſęculariū implicanꝰ· uel q₂ aliquo facinoris oꝑe confundunꝰ. Multi pręſules eccleſiaꝝ timentes ne amicitiā ſęculariū ꝑdant. ⁊ moleſtiā odioꝝ incurrant· peccantes non arguūt ⁊ corripere pauperū oppreſſores verenꝰ· nō ꝑtimeſcētes qđ de veritate ſint reddituri rationē· ꝓ eo q̄ꝫ cōticeſcunt de plebib⁹ ſibi cōmiſſis. Dū a potētib⁹ pauperes opprimunꝰ· ad eripiendos eos boni ſacerdotes ꝓtectionis auxiliū ferūt· nec verenꝰ cuiuſq̄ꝫ inimicitiaꝝ moleſtias· ſ₃ oppreſſores pauperꝝ palam arguūt· increpant· excōmunicant· minuſqꝫ metuūt eoꝝ nocendi inſidias etiā ſi nocere valeāt. Paſtor enī bonus animā ſuā ponit ꝓ ouib⁹. Sicut ꝑuigil paſtor contra beſtias oues cuſtodire ſolet· ita ⁊ dei ſacerdos ſuꝑ gregē xp̄i ſollicit⁹ eſſe debet· ne inimic⁹ vaſtet· ne ꝑſecutor infeſtet· ne potentioris cuiuſqꝫ cupiditas vitā pauperū inquietet. Praui aūt paſtores nō habēt curā de ouibus· ſ₃ ſicut legiꝰ in euangelio de mercēnarijs· vident lupū venientē ⁊ fugiūt. Tūc enī fugiūt quando potentibus tacent. ⁊ malis reſiſtere metuūt.

De diſciplina ſacerdotis in his qui delinquūt Cap. xlvi.

SAcerdotes ꝓ populoꝝ iniquitate damnanꝰ· ſi eos aut ignorantes nō erudiant· aut peccantes nō arguāt· teſtante dn̄o ad ꝓphetam: Speculatorē dedi te domui iſrl'. Si nō fueris locutus ut ſe cuſtodiat impi⁹ a via ſua· ille ī iniquitate ſua morieꝰ· ſanguinē aūt ei⁹ de manu tua requirā. Sic enī heli ſacerdos ꝓ filiorū iniquitate damnat⁹ eſt. ⁊ lic₃ eos delinquētes āmonuerit· ſ₃ tamē nō ut oportebat redarguit. Sacerdotes exquirere debent peccata populoꝝ ⁊ ſagaci ſollicitudine vnūquēqꝫ ꝓbare· iuxta teſtimonium dn̄i ad hieremiā loquētis: Probatorē inquit dedi te in ꝓpl'o meo robuſtū. ⁊ ſcies ⁊ ꝓbabis vias eoꝝ. Sacerdotes ſtudio corrigēdi facta ꝑſcrutari debēt ſubiectoꝝ· ut emēdatos lucrifacere poſſint Sicut aūt peccatorē cōuenit argui· ita iuſtum nō exulcerari. Sacerdotes curā debēt habere de his qui pereunt· ut eorū redargutione aut corriganꝰ a peccatis· aut ſi incorrigibiles exiſtunt ab eccleſia ſeparentur. Atrociter arguuntur· qui decipiendo peccantes non ſolum quia non arguunt pro

peccato· ſed etiā adulanter decipiūt· dicente ꝓpheta: Et erūt qui beatificant populū iſtū ſeducētes ⁊ qui beatificant̄ p̄cipitati. Atrociter iterū arguūtur qui peccantē nō recipiūt· ſed deſpiciunt ⁊ ſpernūt· nec alterius delictū tanq̄ ꝓpriū ingemiſcūt. De talibꝰ per eſaiam dominꝰ cōminās dicit: Qui dicunt recede a me· non appropinques mihi q: imundus es. Iſti fumus erunt in furore meo· ignis ardens tota die. Inde ē q̄ ⁊ apl̄us omnibꝰ omnia factꝰ eſt· nō imitatione erroris· ſ ʒ compaſſionis miſeratione· ſcilicʒ ut ita vitia aliena fleret queadmodū ſi tali ⁊ ipſe implicaret̄ errore. Boni paſtores populi debent delicta deflere: ⁊ totos ſe planctibus tradere· imitantes hieremiā ꝓphetam dicentē: Quis dabit capiti meo aquam. ⁊ oculis meis fontē lachrymaꝝ. ⁊ plorabo die ac nocte interfectos populi mei. Tanq̄ ꝓpria igitur delicta· plebis peccata ſacerdos flere debet· ſ ʒ affectu cōpatiendi nō accuſatiōe cōmiſſi. Nōnulli p̄ſules gregis quoſdā ꝓ pctō a cōmunione eijciūt· ſ ʒ qualiter poſt viuere debeāt· ad melius exhortādo nō viſitant. Quibꝰ congrue ſermo diuinꝰ increpans cōminatur: Paſtores qui paſcitis populū meum· vos diſperſiſtis gregē meū· eiecistis ⁊ non viſitaſtis eos· ecce ego viſitabo ſuꝑ vos maliciā ſtudiorū veſtroꝝ. Bonoꝝ ſtudia ſacerdotū multa diligentia etiā praua plebiū facta ꝑquirūt· ut dū i minimis ſubditorū peccatis ſe acerrimos p̄ſtant· de maioribꝰ malis cautos ſibi ſubiectoſq; ac ſollicitos faciant. Sicut medici morbos iminentes curandos ſuſcipiūt· futuros ꝟo ne irrepant· medicinę obiectu quadā p̄ſcientia antecednut· ita ⁊ doctores boni ſic ea quę male acta ſunt reſecant· ut ea quę admitti poſſūt ne ꝑpetrent̄ doctrina ſua ſuccurrēre p̄ueniāt. Qui blando verbo caſtigatus nō corrigit̄· acrius neceſſe eſt ut arguatur. Cū dolore eni abſcindenda ſunt quę leuiter ſanari nō poſſūt. Qui admonitus ſecrete de peccato corrigi negligit· publice arguendus eſt· ut vulnꝰ quod occulte ſanari neſcit manifeſte debeat emendari. Manifeſta pctā nō ſunt occulta correptiōe purganda. Palā eni ſunt arguēdi qui palam nocent· ut dū aperta obiurgatiōe ſanant̄· hi qui eos imitando deliquerāt corrigātur. Dum vnꝰ corripitur plurimi emendant̄. Utilius eſt eni ut ꝓ multorū ſaluatione vnus condemnet̄· q̄ ꝑ vnius licentiam multi periclitent̄. Ita cōtra delinquētes ſermo ē ꝓferendus· ſicut eiꝰ qui corripit̄ expoſtulat ſalus. Q: ſi opus ē aliquā medicamēti aſperitatē ꝟboꝝ p̄dicatiōe aſpergere· lenitatem tn̄ corde opus eſt retinere. Doctores nōnūq̄ durius feriūt increpationibꝰ ſubditos· q̄ tn̄ a charitate eorū quos corripiūt nō recedūt. Sępe eccleſię cenſura arrogantibꝰ videt̄ eſſe ſuꝑbia. ⁊ qđ a bonis pie fit· crudelit̄ fieri putat̄ a prauis· q: nō diſcernunt recto oculo qđ a bonis recto fit animo. Notandū ē vehemēt̄ ab oi pontifice· ut tāto cautiꝰ erga cōmiſſos agat quāto durius a xp̄o iudicari formidat. Nā ſicut ſcriptū eſt: In qua menſura menſi fueritis· ī ipſa remetiet̄ vobis. Quotidie nāq; oēs delinquimus ⁊ in multis erroribus labimur. Qui eni ī noſtris delictis clementes ſumꝰ· in alieno pctō rigorē tenere nequaq̄ debemꝰ. Multi alioꝝ vitia cernūt· ſua nō aſpiciūt. Et cū ipſi maximis criminibꝰ obnoxij teneant̄· minora pctā fratribꝰ nō dimittūt. Hypocritę trabē in oculo ſuo conſiſtētē nō ſentiūt. ⁊ hęrentē feſtucā in lumine fratris intēdūt. Facilius rep̄hendimꝰ vitia aliena q̄ noſtra. Nā ſępe quę ꝑuerſa ī alijs iudicamus· ī nobis nocibilia eſſe minꝰ ſentimꝰ· ⁊ qđ ī alijs rep̄hēdimꝰ· agere ipſi nō erubeſcimꝰ. Facilius vitia vniuſcuiuſq; q̄ virtutes intendimꝰ· nec quid boni quiſq; geſſerit agnoſcere cupimus· ſed quid mali egerit perſcrutamur.

De ſubditis Cap. xlvii.

Propter peccatū primi hoīs humano generi pęna diuinitꝰ illata ē ſeruitutis· ita ut quibꝰ aſpicit nō cōgruere libertatem his miſericordius irroget ſeruitutē. Et licʒ pctm̄ humanę originis ꝑ baptiſmi gratiā cūctis fidelibus dimiſſū ſit· tamen ęquus deus ideo diſcreuit hoībus vitā· alios ſeruos conſtituēs· alios dn̄os ut licentia male agendi ſeruoꝝ· p̄tāte dominantiū reſtringat̄. Nā ſi oēs ſine metu fuiſſent· quis eēt q̄ a malis quēpiā ꝓhiberet: Inde ⁊ in gentibus p̄ncipes regeſq; electi ſūt· ut terrore ſuo populos a malo coercerent· atq; ad recte viuendum legibꝰ ſubderent. Quantum attinet ad rationem· non ē ꝑſonaꝝ acceptio apud deū· q̄ mūdi elegit ignobilia ⁊ cōtēptibilia ⁊ quę nō ſūt· ut ea quę ſūt deſtrueret· ne gloriet̄ oīs caro· hoc ē· carnalis potentia corā illo. Unꝰ eni dn̄s ęqualit̄ ⁊ dn̄is fert conſultū ⁊ ſeruis. Melior ē ſubiecta ſeruitus q̄ elata libertas. Multi eni īueniūt̄ deo libere ſeruientes ſub dn̄is cōſtituti flagitioſis· q̄ ⁊ ſi ſubiecti ſūt illis corꝑe· p̄lati tamen ſūt mente.

De p̄latis Cap. xlviii.

Vir iuſtus aut oi poteſtate ſęculari exuitur· aut ſi aliqua cingit̄· nō ſub illa curuatur ut ſuꝑbꝰ tumeat· ſ ʒ eam ſibi ſubijcit ut humilior innoteſcat. Probat̄ autē hoc ap̄lico exēplo q̄ data ſibi poteſtate etiā nec ad hoc vſus eſt qđ licebat· ſ ʒ dū poſſet· ut illicita abnuit· ſeſeq; ut paruulū in medio eorū quibus p̄ęerat oſtendit. Qui in appetendis honoribꝰ ſęculi aut proſperitatibus mūdi inſtanti deſudat labore. ⁊ hic ⁊ in futuro vacuꝰ inuenit̄ a requie· tantoq; ſarcinis peccatoꝝ grauabitur· quāto a bonis operibꝰ extitit alienꝰ. Quāto quiſq; ampliꝰ ſęcularis honoris dignitate ſublimatur· tanto grauiꝰ curarū ponderibꝰ aggrauat̄· eiſq; magis mente ⁊ cogitatione ſubijcit̄· quibꝰ ſublimitatis gradu p̄ponit̄ Nam ut quidā patrū ait: Omne qđ ſuꝑeminet· plus mœroribus afficitur· q̄ honoribus gaudet. Quanto quiſq; curis mundi maioribus occupatur. tanto facilius vitijs p̄mitur. Si enim vix

valet peccata anim⁹ deuitare quietus·quāto ma/
gis occupatione seculari detent⁹. Nō statim vti/
le est oē potestatis insigne·sed tūc vere est vtile si
bene geraꝶ. Tunc aūt bene geritur quādo subie/
ctis ꝓdest quib⁹ terreno honore p̄feꝶ. Potestas
bona est q̄n deo donante ē·ut malū timore coer/
ceat·non ut temere malum cōmittat. Nihil autē
peius est q̄ ꝑ potestatē peccandi libertatē habere·
nihilqȝ infelicius male agēdi felicitate. Qui in h̄
seculo bene imperat·sine fine in perpetuū regnat:
⁊ de gloria seculi huius ad eternā transmeat glo/
riam. Qui v̄o praue regnū exercent·post vestem
fulgētē lapillorūqȝ nitorē·nudi ⁊ miseri ad infer/
nū torquendi descendent. Reges a recte agendo
vocati sūt. ⁊ ideo sicut recte faciendo regiū nomē
obtinetur·ita peccando amittitur. Nam ⁊ viros
sanctos ꝓinde reges vocari i sanctis eloquijs·eo
q̄ recte agāt·sensusqȝ ꝓprios bene regant. ⁊ mot⁹
resistētes sibi rōnabili discretione cōponāt. Re/
cte igiꝶ illi reges vocanꝶ q̄ tā semetipsos q̄ subie/
ctos bene regēdo modificare nouerūt. Quidam
ipsū nomē regiminis ad imanitatē transuertunt
crudelitatis·dūqȝ ad culmen potestatis venerint
i apostasiam confestim labūtur·tantoqȝ se tumo/
re cordis extollunt ut cūctos subditos i sui com/
paratione despiciāt·eosqȝ quibus preesse cōtingit
nō agnoscāt. Quos cōgrue ecclesiastes admonet
dicens: Ducem te constituerunt·noli extolli·sed
esto illis quasi vnus ex ipsis. Dum mundi reges
sublimiores se ceteris sentiunt·mortales tn̄ se esse
agnoscant·nec regni gloriā qua i hoc seculo sub/
limantur aspiciant·sed opus qd̄ secum ad inferos
deportent attendāt. Si g̊ amissuri sūt huius tem
poris gloriā·illa agant que post finē momenta/
neū sine fine possideant. Dum apl̄us dicat: non ē
potestas nisi a deo·quō dn̄s ꝑ ꝓphetā de quorun/
dam p̄ncipatu dicit: ipsi regnauerūt·ꝫ nō ex me.
Quasi diceret: nō me ꝓpitio·ꝫ me irato. Unde ⁊
inferi⁹ ꝑ eūdē ꝓphetā addidit: Dabo inquit tibi
regē in furore meo. Quo manifestius elucet bo/
nam malāqȝ potestatē a deo ordinari·ꝫ bonā ꝓ/
pitius malā iratus. Reges quādo boni sūt·mu/
neris est dei·quando v̄o mali·sceleris est populi.
Scd̄m eni meritū plebiū disponiꝶ vita rectorū:
testante iob: Qui regnare facit hypocritā ꝓpter
pctā ppl̄i. Irascente eni deo talē rectorem ppl̄i sus/
cipiūt·qualem ꝓ peccato merenꝶ. Nōnūq̄ ꝓ ma/
litia plebis etiā reges mutanꝶ. ⁊ q̄ ante videbanꝶ
esse boni·accepto regno fiūt mali.

De iusticia principū Cap. xlix.

QUi recte vtiꝶ regni potestate·ita se pre/
stare oibus debet ut quāto magis hono/
ris celsitudine claret·tanto semetipsum
mēte humiliet·preponēs sibi exemplū humilita/
tis dauid q̄ de suis meritis non tumuit·ꝫ humi/
liter sese deijciēs dixit: Uilis incedā. ⁊ vilior ap/
parebo ante deū qui elegit me. Qui recte vtitur
regni ptāte·formam iusticie factis magis q̄ ver/
bis instituit. Iste nulla ꝓsperitate erigitur·nulla
aduersitate turbaꝶ·nō innititur ꝓprijs virib⁹·nec a
dn̄o recedit cor ei⁹·regni fastigio humili presidet
animo·nō eū delectat iniquitas·nō inflāmat cu/
piditas·sine defraudatiōe alicui⁹ ex paupe diuitē
facit: ⁊ qd̄ iusta potestate a ppl̄is extorquere po/
terat·sepe misericordie clemētia donat. Dedit de⁹
principibus presulatum pro regimine populorū·
⁊ illis eos preesse voluit·cum quib⁹ vna est eis na/
scendi moriendiqȝ conditio. Prodesse ergo debet
populis principatus non nocere·nec dominando
premere·sed condescendēdo consulere·ut vere sit
vtile hoc potestatis insigne. ⁊ dono dei ꝓ tuitiōe
vtanꝶ mēbroꝝ xp̄i. Mēbra quippe xp̄i fideles sūt
populi·quos dū a potestate quam accipiūt opti/
me regūt·bonam vtriqȝ vicissitudinem deo largi/
tori rependūt. Bon⁹ rex facili⁹ ad iusticiam a de/
licto regreditur·q̄ de iusticia ad delictū transfe/
ratur·ut noueris hic esse casū·illic propositū. In
ꝓposito ei⁹ esse debet nūq̄ deuiare a veritate. Qd̄
si casu titubare contigerit·mox resurgere.

De patientia principū Cap. l.

PLerūqȝ princeps iustus etiā maloꝝ erro/
res dissimulare nouit·nō q̄ iniq̄tati eoꝝ
consentiat ꝫ q̄ aptum temp⁹ correctiōis
expectet quando eorū vitia uel emendare valeat
uel punire. Multi aduersus principes cōiuratio/
nis crimine deteguntur·sed probare volens deus
clementiā principū·illos male machinare ꝑmit/
tit·istos non deserit. De illoꝝ malo bene istis fa/
cit·dum culpas quas illi faciūt·isti mira patiētia
indulgēt. Reddere malū ꝓ malo vicissitudo iusti/
cie est·ꝫ qui clemētiā addit iusticie·nō malū pro
malo culpatis reddit·ꝫ bonū ꝓ malo offēsis im/
partit.

De delictis principū siue exemplis Cap. li.

DIfficile est principem regredi ad melius
si fuerit vitijs implicat⁹. Populi eni pec/
cantes iudicē metuūt. ⁊ a malo suo legi/
bus coercentur. Reges autē nisi solo dei timore
metuqȝ gehēne coerceanꝶ·libere in preceps ꝓruūt
⁊ ꝑ abruptū licentie in omne facin⁹ vitioꝝ labūꝶ.
Quanto quisqȝ in supiori constitut⁹ est loco·tāto
in maiori versaꝶ periculo. ⁊ quāto splendoris ho/
nore celsior quisqȝ est·tāto si delinquat pctō̄ ma/
ior est. Potentes eni potent' tormenta patientur.
Cui eteni plus cōmittiꝶ·plus ab eo exigitur·etiā
cū vsura penaꝝ. Reges vitam subditoꝝ facile ex/
emplis suis uel edificāt uel subuertūt·ideoqȝ p̄n/
cipem nō decet delinquere·ne formā peccandi fa/
ciat peccari ei⁹ impunita licentia. Nā rex q̄ ruit i
vitijs·cito viā ostendit erroris·sicut legiꝶ de hie/
roboam qui peccauit ⁊ peccare fecit isrl̄. Illi nāqȝ
ascribitur quicq̄d exemplo ei⁹ a subditis ꝑpetra/
tur. Sicut nōnulli bonoꝝ principum deo placita
facta sequuntur·ita facile multi praua eoꝝ exēpla
sectantur. Plerīqȝ aūt apud iniquos p̄ncipes ne/
cessitate magis q̄ voto mali existūt·dū imperijs

eoꝝ obediūt. Nōnulli aūt sicut ꝓmpti sunt sequi reges in malū· sic pigri sūt imitari illos in bonū. Sępe vnde mali reges peccant· inde boni iustificanť· dum pręcedētiū cupiditatē ⁊ maliciā corrigunt. Nam reuera peccatis eoꝝ cōmunicāt· si qđ illi diripuerūt· isti retentant. Cui⁹ peccatū quisqꝫ sequiť· necesse ē ut eius pęnā consequať. Neqꝫ enī impar erit supplicio· cuius errori quisqꝫ par est ac vitio.

De principes legibus teneantur Cap. lii.

Iustum ē principē legib⁹ obtēperare suis. Tūc enim iura sua ab oībus custodiēda existimet· quādo ⁊ ipse illis reuerentiam pręber. Principes legib⁹ teneri suis· nec in se conuenit frustrare iura· quę in subiectis constituunt. Justa est enī vocis eoꝝ auctoritas· si qđ populis ꝓhibent· sibi licere nō patianť. Sub regiminis disciplina sęculi ptātes subiectę sūnt. ⁊ q̄uis culmine regni sint prędití· vinculo tamē fidei tenenť astricti· ut ⁊ fidē xpi suis legib⁹ prędicēt. ⁊ ipsam fidei prędicationē moribus bonis cōseruēt.

De potestate principū in ecclesia Cap. liii.

PRincipes sęculi nōnunq̄ intra ecclesiam potestať adeptę culmina tenēt· ut p eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Cęterū intra ecclesiam potestates necessarie non essent· nisi ut qđ nō pręualet sacerdos efficere p doctrinę sermonē· potestas hoc impleat p disciplinę terrorē. Sępe p regnū terrenū cęleste regnū ꝓficit· ut qui intra ecclesiam positi cōtra fidē ⁊ disciplinā ecclesię agūt· rigore pncipum conteranť· ipsamqꝫ disciplinā quam ecclesię humilitas exercere nō pręualet· ceruicib⁹ supborū potestas pncipalis imponat. ⁊ ut venerationē mereať· virtute potestatis impartiat. Cognoscāt pncipes sęculi deo debere se rationē reddere ꝓpť ecclesiā quā a xpo tuendā suscipiūt. Nam siue augeatur pax ⁊ disciplina ecclesię p fideles pncipes siue soluať· ille ab eis rationē exigit qui eoꝝ potestati suam ecclesiam credidit.

De iudicib⁹ Cap. liiii.

AD delictū ptinet principū qui prauos iudices cōtra voluntatē dei populis fidelibus pręferūt. Nam sicut ꝓpli delictū est· qn̄ pncipes mali sūt· sic pncipis est pcm̄ quando iudices iniqui existunt. Bonus iudex sicut nocere cuilibet nescit· ita prodesse omnibus nouit. Alijs enim pręstat censuram iusticię· alijs bonitatem· qui iudicia sine psonarū acceptione suscipit· non infirmat iusticiā auaricię flāma· nec studet auferre alteri qđ cupiat sibi. Boni iudices iusticiam ad solam obtinendā salutem ęternā suscipiūt· nec eam muneribus acceptis destruūt· ut dū de iusto iudicio tpalia lucra non appetūt· pręmio ęterno ditentur. Omnis qui recte iudicat stateram in manu gestat. ⁊ in vtroqꝫ penso iusticiam ⁊ misericordiā portat· ꝫ p iusticiā reddit peccati sententiā· p misericordiā peccantis tēperat pęnā· ut iusto libramine quędam p ęquitatē corrigat· quędam vo p miserationem indulgeat. Qui dei iudicia oculis suis pręponit· semper timens tremensqꝫ in omni negocio reformidat· ne de iusticię tramite deuians cadat. ⁊ vnde nō iustificať· inde potius condemnetur.

De prauis iudicibus Cap. lv.

NEminē stultorū vel improborū oportere iudicem esse. Nam stultus p ignauiam ignorat iusticiā· improb⁹ autē p cupiditatē corrūpit ipsam quā didicit veritatem. Grauius laceranť pauperes a prauis iudicib⁹· q̄ a cruentissimis hostib⁹. Nullus enī pręđo tam cupidus in alienis· q̄ iudex iniquus in suis. Latrones inaccensis faucibus ac latebrosis latentes insidias ponūt· isti palam rapacitatis auaricia sęuiūt. Hostes in alienoꝝ tm̄ sanguinē intendūt· iudices quasi crudelissimi carnifices ciuiū· oppressiōe sua sbiectoꝝ vitā extinguūt. Qui enī destruant multi sunt· rari sūt aūt qui populos legū moderamine regant. Plerūqꝫ ⁊ boni iudices sūt· sed ministros rapaces habēt. Hoꝝ figura ut ait quidam tanq̄ scylla pingitur atqꝫ describitur· ipsa quidem humana specie· sed capitibus caninis accincta ⁊ circūdata. Nō aliter quibusdā potestatibus accidit ut ipsoꝝ humanitatem immanitas iniquorū sociorū pturbet. Sępe iudices praui cupiditatis causa aut differūt aut puertunt iudicia· nec finiūt cępta negocia· quousqꝫ marsupia eorū qui causantur exhauriāt. Quādo enim iudicant non causam sed dona cōsiderāt. ⁊ sicut negligentes sunt in discussiōe causarū· sic in eorum damno solliciti sunt. Judices praui iuxta ꝓphetę verbum quasi lupi prędam vespere non derelinquūt i mane· hoc est q̄ de pręsentis vitę tm̄ cōmodis cogitant non de futuris. Uita enim ista vesperū· futura vo mane accipitur. Et bene ait quasi lupi· qr luporum more cūcta diripiūt. ⁊ vix pauca pauperibus derelinquūt.

De verbosis ⁊ elatis iudicib⁹ Cap. lvi.

VErbosi iudices ⁊ elati ut sapientes videantur non discutiunt causas· sed afferūt· sicqꝫ conturbant iudicij ordinē dum nō suo contenti officio aliena pręsumūt. Quidā enī dum iudicare incipiūt irascantur· ipsamqꝫ iudicij sententiam in insaniam vertūt. De quibus recte p ꝓphetam dicitur: Qui conuertūt in furore iudicium. Qui enim iratus iudicat· in furorem iudicium mutat· cum ante profert sententiam q̄ cognoscat. Furor in iudice inuestigationē veri non valet attingere· quia mens eius turbata furore ab inuestigatiōe alienatur iusticię. Iracūdus iudex iudicij examen plene considerare non valet· quia caligine furoris non videt. Qui autē repulso furore discutit· facilius ad contuendam veritatem mentis serenitate cōsurgit. ⁊ sine vlla pturbatiōe ad ęquitatis intelligentiam puenit.

De iudicibus qui acceptiõe ꝑsonaꝝ ⁊ causa amicoꝝ subuertũt iudicium Cap. lvii.

Non ē ꝑsona in iudicio obseruãda ꝫ causa. sic enĩ scriptũ est: Non accipias ꝑsonã in iudicio. Et iterũ: Non misereberis pauperis in iudicio. Qui enĩ consanguinitatꝭ uel amicitię fauore. siue inimicitiarum odio iudiciũ ꝑuertũt. sine dubio ĩ xp̃m q̇ ē veritas ⁊ iusticia peccare noscũtur. Iniqui iudices errãt ĩ veritate sentẽtię. dũ intẽdũt in q̇litatẽ ꝑsonę. ⁊ exulcerant sępe iustos dũ improbe defendũt iniquos. q̇ autẽ recte pręsidere studet. nec partem palpare nouit. nec cohibere a iusticia didicit.

Quib⁹ rebus subuertitur iudiciũ Cap. lviii.

Qui recte iudicat ⁊ pręmiũ inde remunerationis expectat. fraudẽ in deũ ꝑpetrat. q: iusticiã quam gratis impartiri debuit acceptiõe pecunię vendit. Bonis male vtunꝭ qui iuste ꝓ tꝑali lucro iudicãt. Tales q̇ppe ad veritatẽ nõ iusticię defensio. ꝫ amor pecunię prouocat: Quibus si spes nũmi subtrahiꝭ. confestim a iusticię defensione recedũt. Acceptio muneꝝ pręuaricatio veritatis ē. Vñ ⁊ ꝓ iusto dicitur: Qui excutit man⁹ suas ab oĩ munere. iste in excelsis habitabit. Diues munerib⁹ cito corrũpit iudicẽ. pauper aũt dũ non habet qđ offerat. non solũ audiri contẽniꝭ. ꝫ etiã contra veritatẽ opprimitur. Cito violatur auro iusticia. nullãq; reus ꝑtimescit culpã. quã redimere nũmis existimat. Plus enĩ obtinet mentẽ censoris amor lucri q̃ ęquitas iudicij. Tres sũt munerũ acceptiões quib⁹ cõtra iusticiã humana vanitas militat. id est fauor amicitiaꝝ. adulatio laudis. ⁊ corꝑalis acceptio muneris. Facilius aũt ꝑuertitur anim⁹ rei corporee munere q̃ gratię laudisq; fauore. Quattuor modis ꝑuertiꝭ hũanũ iudiciũ. timore. cupiditate. odio. ⁊ amore. Timore. dum metu potestatis alicui⁹ veritatẽ loq̇ pauescim⁹. Cupiditate. dũ pręmio muneris alicui⁹ corrũpimur. Odio. dũ cõtra quẽlibet aduersari molimur. Amore. dũ amico uel ꝓpinquis placere contẽdim⁹. His enĩ quattuor causis sępe ęquitas violaꝭ. sępe innocentia lęditur.

De falso teste Cap. lix.

Et si mẽdaciũ gratis dicitur. quãto magis si venale quęratur? Neq; enim deerit multiplex cõuent⁹ falsoꝝ. si tm̃ pręsentia sit nũmoꝝ. Testis falsidic⁹. trib⁹ ē ꝑsonis obnoxius. Primũ deo quẽ ꝑiurando contẽnit. ⁊ sequẽꝭ iudici quẽ mentiendo fallit. postremo innocenti quẽ falso testimonio lędit. Testib⁹ falsis cõiunctis tarde mẽdacij falsitas repiꝭ. Qꝫ si sepati fuerint. examine iudicantis cito manifestanꝭ. Nam sic in vnitate prauoꝝ grãdis ē fortitudo. ita in separatiõe maior ĩfirmitas. Fraudulẽtia cito reprẽheditur cũ mẽdaciũ falsidicoꝝ sibi cõuenit. Vnũ pene crimẽ habẽt. ⁊ q̇ falsitatẽ ꝓmit. ⁊ q̇ supprimit veritatẽ. q: ⁊ ille obesse vult. ⁊ iste ꝓdesse nõ vult. Peior ē aũt testis q̇ lędit. q̃ q̇ pręstare nolit. Nã ille malign⁹ ē. iste inutilis. Iniqu⁹ testis q̃uis sua falsitate corꝑi rebusq; officiat. animę tũ nihil oberit. imo maximũ lucrũ cõfert si impetit⁹ ęq̈nimiter tulerit. Erit aũt ille apud deũ cõdẽnat⁹. q̇ aduersus innocentẽ falsũ testimoniũ uel dicit. uel dicẽtib⁹ credit. Nã non solũ ille reus ē q̇ falsũ de alio ꝓfert. ꝫ ⁊ is qui cito aurẽ criminibus prębet. Qui metu potestatis veritatẽ occultat. eiusdẽ veritatis iracundiã sibi cęlitus ꝓuocat. q: plus ꝑtimescit hoĩem q̃ diuinã trepidet indignationem. Btũs cuius testimonio innocẽs ab scelere obiecto purgaꝭ: impi⁹ cui⁹ ꝓditiõe etiã iniqu⁹ perimiꝭ. Neq; enĩ decet xp̃ianũ morti obnoxiũ ꝓdere ⁊ ad effundẽdũ sanguinẽ infęliciũ voce testificationis prębere sermonem. Iusti enim tm̃ ad ministeriũ debẽt esse salutis. ira ꝟo indignatiõis ⁊ tribulationes ⁊ ĩmissiões per angelos malos.

De causidicis Cap. lx.

Negociorũ forensiũ sectatores ꝓpꝭ ꝓximi dilectionẽ sęculare negociũ deserere debẽt. aut certe manẽte ꝓximi charitate negociũ sequãꝭ terrenũ. Sꝫ q: prarũ ē ut inter iurgãtes charitas maneat. post ponẽda ē rei causatio. ut ꝑseueret dilectio. Antiq̇ forensem eloquentiã caninã facũdiã nũcupabant. eo q̃ causidici in certamib⁹ cãrũ omissis quę agũt veluti canes alterutrũ sese lacerãt. iurgiaq; cãrũ ad iniurias suas cõmutant.

De oppressorib⁹ pauperꝝ Cap. lxi.

Pauperꝝ oppressores tũc se sciant grauiori dignos sentẽtia. quãdo pręualuerint his quib⁹ nocere voluerũt. Nã tãto atroci⁹ futuro supplicio condẽnãdi sũt. quãto hic fortius contra miseroꝝ vitã inualuerint. Audiant iudices ⁊ q̇ pręsunt ꝓplis. q: ꝓ tꝑalibus molestijs q̃s plebib⁹ ingerũt ęterno incẽdio cremabũꝭ. testante dño per esaiã ꝓphetã: Irat⁹ inq̇t sũ sup populũ meũ. ⁊ dedi eos in manu tua. nõ posuisti eis misericordiã. ꝫ aggrauasti iugũ tuũ valde. Descende in puluere. sede. tace ⁊ intra in tenebras. Veniet sup te malũ ⁊ nescies ortũ ei⁹. ⁊ irruet sup te calamitas quã nõ poteris expiare. Veniet sup te repente miseria quã nescis. Magis mala faciẽtib⁹ q̃ mala patientib⁹ dolere debem⁹. Illi enĩ praua faciẽdo ĩ malũ ꝓficiũt. isti patiẽdo a malo corriguꝭ. De⁹ aũt ꝑ malas volũtates aliorũ ĩ alijs multa opaꝭ bona. Malignantiũ hoĩuꝫ volũtas nequaq̃ põt ĩpleri. nisi de⁹ dederit potestatẽ. Nam dũ hoĩes deo ꝑmittẽte malũ qđ cõcupiscũt ꝑficiunt. ipse diciꝭ facere q̇ ꝑmittit. Inde ē qđ scriptũ est per ꝓphetã: Si erit malum qđ dñs non fecit? Verũtamẽ qđ iniqui mala expetunt voluntate: idcirco deus ꝑficiendi dat potestatẽ ꝑ suam bonã voluntatem. quia de nostro malo ipse multa bona operatur. Quidam cum dei volũtati resistunt nescientes consilium dei faciunt. quo noueris sic deo subiecta esse omnia. ut ipsi qui eius dispositioni aduersanꝭ ei⁹ implẽãt voluntatẽ. Propterea in hac vita boni iudicãtur a malis. ut iterꝝ in illa

v ita mali iudicenť a bonis· siue ut etiã ſit hic bo-
nis tẽporalis afflictio. ⁊ illic ęterna remuneratio.
Idcirco ſũt neceſſarij mali· ut quotiẽs boni offen
dunt flagellenť ab illis. Hinc eſt ꝙ aſſur virgam
furoris ſui teſtatur dñs. Sed quotiens ita fit· de
dei indignatiõe ꝓcedit· ut deus ꝑ illos ĩ eos ſęui-
at quos flagellando emẽdare deſiderat. Sed ille
iuſtiſſima volũtate· illi ꝟo ſępe crudeli intentione
ſicut ꝑ ꝓphetam de eodẽ aſſur dicit: Ipſe aũt non
ſic arbitrať· ꝫ ad conterendũ paratum ẽ cor eius.
Atrocẽ ſuꝑ eos diuinũ furorẽ venturꝝ qui exiſtũt
ꝑſecutores ⁊ violenti fidelibꝰ. Conſolando eni ꝑ
ꝓphetã deꝰ ſuos· ita iudicare ꝓmittit aduerſarios.
Eos inq̃t q̃ iudicauerũt te ego iudicabo. ⁊ ciba-
bo hoſtes tuos carnibꝰ ſuis. ⁊ q̃ſi a muſto ſangui-
ne ſuo inebriabunť. Habet aliquẽ vſum ⁊ malorꝝ
iniquitas. ꝙ electos dei ſuis moribus laniant· ac
per hoc vita impiorꝝ ſibi deperit· iuſtorꝝ aũt non
perit ꝫ ꝓficit· dum eos mali ꝑ tribulatiõis exer-
citiũ ad pręſentẽ odiendam vitã ⁊ futurã deſide-
randam erudiũt. Interdũ eni ꝓdeſt ꝑuerſorꝝ pra-
uitas vtilitati iuſtorꝝ· dum eos malicia ſua erudi-
unt. ⁊ ad regna cęlorũ requirenda· moleſtia tꝑali
impellunt. Probať hoc exẽplo iſraelitice plebis·
quę tũc durꝰ agebať in ęgypto· q̃ñ oportebat eã ꝑ
moyſen ad trã repromiſſionis vocari. ⁊ ex malis
quę in ęgypto patiebať diſcedere. ⁊ ad promiſſam
patriã feſtinare. Iniqui dũ cõſtantiã iuſti ĩ ꝑſecu-
tionibꝰ ſuis aſpiciũt· mentis confuſiõe tabeſcũt:
Et dũ aduerſa oſtentãt nec vincũt· tandem de ſuę
ꝑuerſitatis inſania confundũť. Stulti cõtra bo-
nos ſtudiũ ſemꝑ aſſumũt· q̃bꝰ dũ ꝓſperitas elucet·
iactãter de ſuis meritis gloriãť ⁊ bonorꝝ atqꝫ iu-
ſtorũ afflictiõibꝰ detrahũt· dũqꝫ eis aduerſa con-
tigerint mox ad blaſphemiã puſillanimitate ani-
mi cõuertunť. Quidã ſimpliciũ neſciẽtes diſpen
ſationẽ dei· ĩ malorꝝ ꝓfectibꝰ ſcandaliçanť· dicen-
tes iuxta ꝓphetam: Quare via impiorũ ꝓſperať:
bene eſt omnibꝰ qui pręuaricanť ⁊ inique agunt:
Qui eni hoc dicũt· non mirenť ꝙ prauorũ hoĩu3
temporalẽ ⁊ caducam fęlicitatẽ aſpiciũt· ꝫ magis
nouiſſima eorũ intẽdãt· quãta illis pꝰ hęc ęterna
ſupplicia pręparenť· dicente ꝓpheta: Ducũt in bo-
nis dies ſuos ⁊ ſubito ad inferna deſcẽdũt.

De tribulatiõe iuſtorũ Cap. lxii.

Iuſtus ĩ aduerſis ꝓbari ſe cognoſcat· nõ
deijci. Uiri ſancti plus formidant ꝓſpe-
ra q̃ aduerſa· q: dei ſeruos ꝓſpera de-
ijciũt· aduerſa ꝟo erudiũt. Ideoqꝫ ſci viri cõſtan
tia ita portare debet aduerſa ut frangi nõ queat.
Tũc magis ſunt dei oculi ſuꝑ iuſtos· quando eos
affligi ab iniquis ꝓuidentia ſuꝑna ꝑmittit. Nã
tũc eis gaudia diſponũtur ęterna· q̃ñ pręſenti tri-
bulatiõe ꝓbanť. Oẽs vitę huiꝰ tribulatiões aq̃s
ſimiles cõparanť prętereũtibꝰ· ꝓpterea q: ſi quid
in hac vita tribulatiõis acciderit· nõ ſtat ꝫ cele-
riter trãſit. Qui vitę futurę pręmia diligẽter ex-
cogitat: mala oĩa vitę pręſentis ęquanimiť por-
tat· q̃ñ ex illius dulcedine huiꝰ amaritudinẽ tem-
perat. ⁊ ex ęternitate illiꝰ breuitatem huiꝰ deſpicit
tranſitoriã. Grauari diuerſo malo tꝑali ꝓ vtili-
tate eorũ eſt qui vitę iſtiꝰ mala ꝑferũt· q: cũ dolore
grauanť· cupiditatis ⁊ luxurię vitiorũqꝫ cęterorꝝ
mala non aꝑperũt. Plus ꝓdeſſe ſaluti tentatiões
ſęculi q̃ ꝓſperitates. Nã ex ꝓſperitate in deteriꝰ
itur· ex tentatiõis dolore ĩ meliꝰ ꝓficiť. Unuſq̃ſqꝫ
ad tentationẽ animũ pręparare debet. Minꝰ eni
dũ ſperať tentatio grauat. dure aũt premit ſi non
ſperata aduenerit. Sapiẽtis ẽ cõtra oĩa aduerſa
ante meditari· nec inueniri caſus debet quem nõ
conſilia eius pręueniãt.

De amatoribus mũdi Cap. lxiii.

Mundi amatores nõ ſolũ ex eo rei ſunt ꝙ
infima ꝓ ſũmis aꝑperũt· verꝝ etiã ⁊ miſe-
ri· ꝑ hoc ꝙ graui erũna ad ipſa deſidera-
ta ꝑtingunt. Grauiꝰ torqueť impius mũdi exag-
gerãdo cõmoda· q̃ iuſtꝰ tolerãdo aduerſa. Qui
eni bona mundi diligit· velit non velit timoris ⁊
doloris pęnę ſuccũbit. Quiqꝫ pluſ q̃ oporteret res
trãſitorias diligũt· maiorẽ ſibi ingerũt dolorẽ rei
ablatę q̃ amorẽ parturiebãt poſſeſſę. Cũ graui
eni dolore amittunť· quę cũ magno amore habẽť.
Minus aũt carẽdo dolemꝰ· quę minꝰ poſſidẽdo
diligimꝰ. Sciãt ſęculi lucra ſectãtes quantũ ſint
vana uel aduerſa quę diligũt: quę etiã nec in hoc
ſęculo ſine cõtritione graui conquirũt. ⁊ ꝓ q̃bꝰ in
futuro ſupplicio pęnas dabũt. His q̃ in volũtate
ſęculariũ deſideriorꝝ ꝑſiſtũt· bene teſtimoniũ pro-
phetę dicit: Factꝰ ẽ effraim panis ſubcineritius·
q̃ nõ reuerſať· id ẽ ita obruũtur cęcitate ſęcularis
amoris ut nũq̃ reſipiſcãt ad deũ amorẽ retorque-
re mentis. Multis mortuꝰ eſt mũdus· ipſi tñ vi-
ciſſim mũdo mortui nõ ſũt. Bona eni ſęculi dili-
gunt. ⁊ tñ ipſa quę diligũt minime conſequũť: in
vtroqꝫ vacui· q: ⁊ futura ꝑdũt ⁊ pręſentia nõ acq̃-
rũt. Egeſtas eſt electorũ ꝙ peregrinanť a bonis
ſempiternis. ⁊ in hoc exilio diutius remorantur.
Egeſtas eſt reproborũ ꝙ abũdant vitijs ⁊ virtu-
tibꝰ vacuãť· ſeqꝫ eſſe inopes neſciunt. Qđ ꝓbať ꝑ
apocalypſim iohãnis q̃ ꝯtra huiꝰ mũdi amatores
ſic ait: Dicis ꝙ diues ſũ ⁊ locuples ⁊ nulliꝰ egeo
⁊ neſcis quia tu es miſer ⁊ miſerabilis ⁊ pauper ⁊
cęcus ⁊ nudus. Glorię tꝑalis ſequaces ⁊ ſi nitidi
ſũt foris fulgore potentię· interiꝰ tñ vacui ſũt ela-
tione ſuꝑbię· ſicuti calami exterius quidem nitẽt·
ꝫ interiꝰ vacuanť. Ob hoc reprobi exteriꝰ ut ca-
lami nitidi· interius ꝟo vacui. electi ꝟo exterius
quaſi arborũ cortices fędi· interiꝰ ꝟo ſolidi. Qui
precioſo cultu incedũt audiãt ꝓphetã· queẽadmo-
dũ deteſtať eorꝝ corꝑalia ornamẽta. ⁊ q̃s ſucceſſus
habeat cultꝰ ſęcularis compoſitꝰ ⁊ ornatus· hoc ẽ
pro ſuaui odore fętorem. ⁊ pro ꝫona funiculum. ⁊
cętera. Legant ꝓphetam diuites quorꝝ ſpes opu-
lentia ẽ. ⁊ audiãt eũ dicentẽ: Ue q̃ opulẽti eſtis.
Quãto eni quiſqꝫ potẽtia maior ẽ· tãto magis li-
ber ẽ ad peccãdũ. Nã patrimoniũ grãde· grãdis

tentatio ē. Plus venerantᷣ hoīes ī hͦ sęculo ꝓ tꝑali potētia ꝙ̄ ꝓ reuerentia sanctitatis. Suscipiūt enī qđ magis sūt diuites. ⁊ ꝙ̄ hoīes sūt oīo despiciūt. Sūt quidā iusti qui sine lęsione cuiusꝙ̄ suis rebus vtunᷣ. Itē sunt quidā diuites humiles. q̄s nō inflat sꝑbia rerū. veluti plęriqꝫ fuerūt sc̄i veteris testamenti. q̇ ⁊ affluebant diuitijs. ⁊ tn̄ humilitate pollebāt. At cōtra quosdam sꝑbos diuites rerū copia facit elatos: quoꝝ nō sūt opes ī vitio. ſ; volūtas. Nam crimē in rebꝰ nō ē. sed in vsu agentis. Est elatio pauperū quos nec diuitię eleuāt ⁊ volūtas sola ī eis sꝑba ē. His ⁊ si opes desūt. ꝓpter mētis tn̄ tumorē plus ꝙ̄ sꝑbi diuites condēnāᷣ. Securꝰ vult eē diues. pauꝑ eē nō vult. Sed quō erit diues quietꝰ quem suis stimulis res ipsę ne careantur semper faciunt inquietum? Et ideo elegit cupiditas inquietum eē ⁊ timidū diuitem. ꝙ̄ securū pauco sumptu contētū eē ⁊ pauperē. Bonis bene vtunᷣ qui diuitijs sibi cōcessis in rebꝰ salutaribus ꝑfruunᷣ. Bonis male vtunᷣ. qui aut iuste ꝓ tꝑali lucro iudicāt. aut aliq̄d boni ꝓ vanę glorię appetitu faciūt. Malis male vtunᷣ qui noxias cogitationes opibus prauis ꝑficiunt. Bene malis vtunᷣ q̇ luxuriā carnis cōiugali honestate restringūt. Sed sicut malo bn̄ vti bonū ē sic bono bene vti meliꝰ ē. Et sicut bono male vti malū est. sic malo male vti pessimū est.

De diuitijs ⁊ elemosyna Cap. lxiiii.

Grauiter in deū delinquunt. q̇ diuitijs a deo cōcessis nō ī rebus salutaribꝰ. ſ; ī vsibus prauis vtūᷣ. Nesciūt enī impartire pauꝑibꝰ. oppssis subuenire despiciūt. ⁊ inde magis augent delicta. vnde redimere debuerūt. Hoc habet tm̄ bonū possessio pręsentiū rerū. si vitā reficiat miserorū. Preter hoc tētatio est mundi lucrū. tantoqꝫ maiora supplicia ī futurū dabūt. quāto ⁊ ipsa maiora sūt. Potētes enī potēᷣ tormēta patiūᷣ. Terrena oīa seruādo amittimꝰ. largiendo seruamus. Patrimoinū enī retentū perit. manet aūt erogatū. Diu enī cū rebꝰ nostris durare nō possumꝰ. q̇a aut nos illas moriendo deserimꝰ. aut illę nos viuentes deserūt. Pro diuersitate vsus alij de rebus mundanis pereūt. q̄s cupidiꝰ rapiūt. alij ꝑo saluanᷣ. dū in eoꝝ pulchritudine cōditoris pulcherrimā ꝓuidentiā laudātes miranᷣ. uel dū ꝓ misericordię opibꝰ ex eis cęlestia bona mercanᷣ. Misericordia a cōpatiendo alienę miserię vocabulū sortita ē. Nullus aūt ī alio misericors eē pōt qui praue viuendo in se misericors non ē. Qui enim sibi nequā ē. cui bonꝰ est? Nulla scelera elemosynis posse redimi. si in pctīs q̇sqꝫ ꝑmanserit. Tūc autē fructu elemosynarū indulgentia consequiᷣ qn̄ ab sceleꝝ ope desiniᷣ. Uerū ē ꝙ̄ pctā oīa misericordię opibꝰ expurgāᷣ. ſ; iā caueat peccare q̇ misericordiā impartitur. Ceteꝝ nulla ē delicti venia qn̄ sic pręcedit misericordia ut eā sequāᷣ pctā. Nō est elemosyna quę glorię magis causa ꝙ̄ misericordię impartitur intuitu. Quali enim intentione ab vnoquoqꝫ largitur. taliter ⁊ apud deū recipiᷣ. Qui ergo hic de bono laudem pręsentē appetit. spem ꝑdit ⁊ gloriā mercedis ī futuro nō recipit. Dū enī causa iactantię pauꝑ pasciᷣ. etiā ipsū misericordię opus in pctm̄ cōuertiᷣ. In tātū elemosynaꝝ opa pctā extinguūt. atqꝫ in tantū ad regnū sęculi futuri ꝓficiūt. ut etiā iudex cęlestis in futuro iudicio veniēs. in dextera consistentibꝰ dicat: Esuriui ⁊ dedistis mihi manducare. sitiui ⁊ dedistis mihi bibere. hospes eram ⁊ collegistis me. nudus eram ⁊ cooperuistis me. Quibꝰ etiā bene ꝓmittit dicens: Uenite bn̄dicti patris mei. ꝑcipite pręparatū vobis regnū. His aūt quos nulla pręcedentia elemosynaꝝ facta sequūᷣ. ęterni iudicis voce sic diciᷣ: Esuriui enī ⁊ nō dedistis mihi māducare. sitiui ⁊ nō dedistis mihi bibere. Quibus iuste diciᷣ: Discedite a me maledicti ī ignem ęternū q̇ paratꝰ ē diabolo ⁊ angelis eiꝰ. Qui hic misericordiā nō impartit. illic pietatis fructū nō īuenit. exēplo ardētis diuitis q̇ in inferno ad tenuissima petēda compulsus ē. qui hic tenuissima neganda studuit. Quid tribui subtiliꝰ. quid districtiꝰ petere poterat? Guttā aquę ardēs petijt q̇ micas panis negauit. Sero diues oculos aperuit quādo laçaꝝ pauperē requiescentē vidit. quē iacentē ante ianuas videre despexit. Non solū qui esuriēti ⁊ sitiēti ⁊ nudo beneficiū largitatis ipendit. uel siq̄d aliud indigenti largiᷣ. ſ; ⁊ q̇ inimicū diligit. ⁊ q̇ lugēti affectū cōpassiōis ⁊ cōsolatiōis īpartit. aut errantē fratrē charitatiue porrigēdo ad viā veritatis reuocat. aut in q̇buslibet necessitatibꝰ cōsiliū adhibet. elemosynam ꝓcul dubio facit. Nā ⁊ doctrinę uel disciplinę bonū elemosyna ē. ⁊ misericordia carnali eminētior ē. Quicūqꝫ egēs poscit etiā si indigentē se simulet. ex toto illi corde cōmisereri oportet. Et licꝫ ille fortasse falsam indigētis speciē pręferat. is tamē q̇ simpliciter impartit fructū misericordię nō amittit. Quis quisqꝫ sit egēs. nullus tamē vnde tribuat indigēti excusationē inopię pōt obtendere. qn̄ ex pręcepto saluatoris etiā calicē aquę frigidę pręcipiamur indigēti prębere. Nā si aliud nō habentes idipsū benigne tribuamus. mercedē ꝓcul dubio nō amittimꝰ. Ceteꝝ si ampliꝰ possumꝰ ⁊ egestatē simulādo minꝰ largimur. nō egentē ſ; deum fallimꝰ. cui cōscientiā nostrā abscondere nō possumꝰ. Duę sūt elemosynę. vna corꝑalis scilꝫ egēti dare quicq̇d potueris. Altera spiritalis. dimittere a q̇ lęsus extiteris. Haꝝ prima adhibēda ē miseris. secūda malis. Erit ḡ quod semꝑ impartias. ⁊ si nō pecuniā saltē uel gratiā. Non erit elemosyna cū murmuratiōe prębēda. ne comitante tristicia merces pereat dispēsata. Tūc aūt bn̄ tribuiᷣ. quādo cū mētis hilaritate prębeᷣ. Unde ⁊ apl̄us: hilarē inq̄t datorē diligit deꝰ. Metuēdū est itaqꝫ ne pauꝑ aut cū tędio nostra oblata suscipiat. aut ne oīo prętermissus mœrens tristisqꝫ recedat. De rapinis alienis elemosynā facere nō est

officiũ miseratiõis.ꝫ emolumẽtũ magnũ sceleris. Unde ⁊ salomon: Qui offert inquit sacrificiũ de rapina paupeꝝ.tanꝗ si quis victimet filiũ in cõspectu patris sui. Qui eni iiuste tollit.iuste nũꝗ distribuit.nec bene alteri prębet qḋ ab alio male extorquet. Magnũ scelus ẽ.rem paupeꝝ pręstare diuitibꝫ.⁊ de sumptibꝫ inopũ acquirere fauores potentũ.arenti terrę aquã tollere.⁊ flumina quę nõ indigent irrigare. Nõnũꝗ largitas diuitũ ꝓdiga nõ ad vtilitatẽ ꝫ ad elationẽ effundiť.comparati hypocritis qui nõ ad ędificationẽ docent audientiũ.ꝫ ad suę glorię exaggerandũ coturnũ. Reprehẽsibilis ẽ supflua effusio largitatis. Nã qui modũ seruat.auarꝰ nulli est.ꝫ oibꝫ largus est. Dispẽsator non debet eẽ ꝓdigus.ꝫ discretꝰ.largiri eni debet quãtũ oportet: ut tenendo mẽsuram in vno sufficiat pluribus.

Qꝫ tm̃ i vita ẽ licitũ opari bonũ Cap.lxv.

tAntũ eni in hac vita ẽ licitũ opari bonũ illic nãqꝫ non iam opatio expectať.ꝫ retributio meritoꝝ. Hęc vita impijs lõga ⁊ grata ẽ.i oculis aũt iustoꝝ amara ⁊ breuis. Et licꝫ vita ista breuis sit.moras tñ sibi fieri crediť.qꝫ quãtũlibet breue sit tpis spaciũ.tñ ⁊ si viuenti parũ ẽ.non amanti ꝓcul dubio longũ ẽ. Qui vitę pręsentis longitudinẽ nõ de suo spacio.ꝫ de eiꝰ fine cõsiderat.ꝙ sit breuis ⁊ misera satis vtiliter pensat. Uita eni pręsens.qꝫ ipsis suis incrementis deficit breuis est. Suo eni augmento perit.dũ id qḋ videť i futuro ꝓficere.in pręterito deficit. Itẽ ex ipso eẽ breuis vita pręsens ostendiť.ex quo nõ ꝑmanet ꝫ finiť. Tela eni consumať filis.⁊ vita hoĩs expletur diebus singulis. Qꝫ diu in hac vita viuiť.quęritur vtrũ augmentũ.an rectiꝰ detrimẽtũ dicatur. Sꝫ quõ possit recte dici augmẽtũ.qḋ ꝑ dimensiões ętatũ ad mortis tendit detrimentũ. Qui vitã longã quęris.ad eã tende vitã ꝑ qua xp̃ianꝰ es.id est ęternã.nõ ad istã de qua ad eruendũ te descẽdit vita ęterna.id ẽ xp̃s verbũ carni coniũctũ. Hęc ẽ eni vita vitalis.nam ista mortalis ẽ. Mori oportet hoiem i carne mũdo.ne moriatur in aĩa xp̃o. Nã vere tũc viuere quisqꝫ creditur si ꝫm sęculũ moriẽs in solo deo viuere delectetur. De mora vitę istius tędiũ patiť iustus.eo ꝙ ad desideratam patriam tarde ꝑueniat.⁊ vitę pręsentis erũnã segnius amittat.

De metu mortis Cap.lxvi.

qUamuis sancti ab huiꝰ vitę erũnis liberari se cupiãt.cito volẽtes exire de corpe.dei tñ dispensatiõe plerũqꝫ diu in hac vita versantur.ut ꝑ longa tolerantię experimenta solidius eoꝝ patientia roboreť. Multi vitã odio habẽt.⁊ tñ mori timent.qḋ plerisqꝫ in angustia contingere solet.sicqꝫ cõtrario affectu ⁊ viuendi habent tędiũ.⁊ moriendi metũ. Sollicite debet vnusquisqꝫ viuere ⁊ semꝑ terminũ vitę suę considerare.ut de cõtemplatione illiꝰ animꝰ se semꝑ ad alta sustollat.⁊ huiꝰ sęculi blanditias cũ timore caueat. Scriptũ est eni: In omnibꝰ opibus tuis memorare nouissima tua.⁊ in ęternũ nõ peccabis Uenturi exitus ignorãtia incerta ẽ: ⁊ dũ quisqꝫ mori nõ existimat tollitur. Unde vnusquisqꝫ festinet.ne in iniquitatibus suis rapiať.simulqꝫ finiatur vita cũ culpa. Nam incẽtor diabolus eos quos viuẽtes accendit ad vitia.subito moriẽtes ꝑtrahere nitiť ad tormenta. Sępe diuites in hac fallaci vita dum de potẽtię gloria uel reꝝ abundantia gestiũt.ab his repente hora qua nesciunt improuiso exitu rapiunť.atqꝫ absorbente ꝓfũdo cruciandi ęternis gehẽnę incendijs deputanť. De quibꝰ bene ꝑ ꝓphetam diciť: Ducũt in bonis dies suos.⁊ in pũcto ad inferna descendunt. Iniquus moriens ꝗ imitatiõe sua multos ad culpã traxerat delectatiõe pctĩ.multos a culpa reuocat terrore tormẽti. Qḋ etiã psalmista testať dicẽs: Letabitur iustus cũ viderit vindictã impioꝝ.manus suas lauabit in sanguine pctõꝝ. In peccatoꝝ eni morientiũ sanguine iusti lauant manꝰ.qꝫ dũ eoꝝ pęna conspiciť.conspiciẽtis vita mũdať. Cuiꝰ eni talis tã crudelis exitꝰ cerniť: nõ solũ ꝗ viderit refugit.ꝫ alios etiã ab imitatione illiꝰ quãta valuerit exhortatione cõpescit. In exitu vitę animę electoꝝ nimio terrenť metu.incerti vtrũ ad pręmiũ an ad suppliciũ transeant. Quidã aũt electi in fine suo purganť a leuibus quibusdã pctis.quidã ꝟo i ipso exitu suo hilarescũt ex ęternoꝝ cõtẽplatiõe bonoꝝ. Quis eni ꝗsqꝫ i hac vita sit iustꝰ.tñ dũ ex corpe isto egrediť ꝑtimescit.ne dignus supplicio sit. Nullꝰ est eni homo absqꝫ pctõ.nec ꝗsqꝫ põt de dei securꝰ esse iudicio.cũ etiam ⁊ de ociosis ꝟbis reddẽda sit ratio. Finẽ iustoꝝ optimũ vocatio tranquilla cõmendat.ut ex eo intelligantur scõꝝ habere cõsortiũ angeloꝝ.ex quo ab hoc corpore sine vexatione dura tollũť. Prauos aũt homines apostatę angeli excipiũt morientes.ut eis sint ipsi tortores in pęnis ꝗ fuerũt suasores i vitijs.⁊ si pietas ꝓ defunctis fidelibus flere iubeat.fides tñ ꝓ eis lugere vetat. Illi eni deplorãdi sũt in morte quos miseros infernꝰ ex hac vita recepit non quos cęlestis aula xp̃i letificandos includit. Hic est eni xp̃ianę miseratiõis affectus ut ꝓ vnoquoqꝫ mortuo sacrificiũ deo offerať. Inde est qḋ scriptũ est: Et mortuo ne fraudes misericordiã.

Finit liber tertius ⁊ vltimꝰ de sũmo bono sancti Isidori hyspalensis epi: Impressus Uenetijs per Petrũ loslein de Langencẽ. M.cccc.lxxxiij.

Frank D. Adams.

In White Conflict of Science & Theology

Enlarged and best edition of the principal work of Willem Jac. s'Gravesande. It contains a. o. an interesting description of the heliostat, the author's invention.

Le mérite de cet ouvrage consiste principalement en ce qu'il est peut-être le premier dans ... es". (Biogr. Gén.)

324. **ISIDORUS HISPALIENSIS. Etymologicarum libri XX.** Eiusdem de summo bono libri tres. Black letter. Two cols. 58 lines. 135 leaves (without the blank leaf 5). *With full-page woodcut* (arbor consanguinitatis). Small woodcuts show the phases of the moon. Folio. *Fine original binding* of wooden boards covered with richly stamped pigskin, original clasps. **Venice, Petrus Loeslein, 1483.** Frs. 625.—

Hain-Copinger 9279. Proctor 4904. Br. M. V, p. 379. Essling 303, I, p. 281. Proctor, Printing of Greek, p. 129 (contains some curious Greek types on the second leaf).

One of two books only, which Loeslein printed alone.

" Isidorus Hispaliensis, one of the most influential writers of the early portion of the Middle Ages, flourishing during the latter part of the 6th and the early part of the 7th century " (Enc. Brit.).

" Isidorus of Seville, through his ' Etymologiae ' in twenty books, a most comprehensive encyclopaedia, for a long time exercised an important influence upon the art of healing. His principal work is of **importance to medicine.** The fourth book, chiefly in adherence to Caelius Aurelianus affords to be a survey of the entire range of medicine, the chief part being represented by the derivation of Graeco-Latin terminology. The chief actions and methods of exhibition of numerous remedies are given, and superficial descriptions of the modes of employment of a few instruments and medical utensils " (Neuburger-Playfair).

A few leaves insignificantly browned. Some old marginal annotations. The woodcut slightly cropped at the margins as usual, but a very good copy in a nice binding.

...ma 1656. 8vo.
Frs. 40.—
...poté rilevare dove
...umerici, curiosi e
... first edition.
... der Welschen
...sach der Regel
...en u. Schnüre,
... alles mit war-
...istrationen, aus
... With many
...ited in red and
... 150.—
...'s arithmetic, being
... begins with a semi-
...s with integers, and
...ble amount of work
...uring the 16th cen-

...X. Augsburg, ...4 unn. leaves, ... them giving a ... Asia, Africa ... schematic map of the ... and the Mediterranean, the whole surrounded by "Oceanus", the other three are tables of descent. *Orig. binding of wooden boards covered with blind-stamped brown calf, two brass pieces in the centre, clasps gone (repaired).* Frs. 2000.–

Hain* 9273. Proctor 1532. Brit. Mus. Cat. II, 317. Schreiber 4266. Osler, Inc. med. 13. Dibdin, Bibl. Spenc. III. p. 73—74. Grolier Club, Early Printed no. 32.

The first dated edition of this curious mediaeval encyclopaedia, composed about 600 and covering the whole range of knowledge of the time. Of the twenty books the first treats of Grammar, the third of **Mathematics and Astronomy,** the fourth of **Medicine,** the fifth of Law, the seventh of God and the angels, the twelfth of Animals, the fourteenth of the Earth, Paradise, all the countries of the world and the islands, the sixteenth of **Minerals** and Precious Stones, the nineteenth of Shipbuilding, Architecture and other technological subjects. The work was written chiefly by Isidor of Sevilla and was put in order and completed by Isidor's friend and brother bishop, Saint Braulion (ob. 646), whose name appears in the first sentence of the book.

In the colophon we read: "Per Gintherum zainer ex Reutlingen progenitum literis impressi ahenis", i. e. "printed with bronze letters".

XIII: De elementis. XIV: De terra (de insulis, de montibus). XVI: De omni genere gemmarum et lapidum preciosorum. De vitro. De metallis etc. XVII: De culturis agrorum. De frugibus universi generis. De herbis etc.

25

cluding plague, small-pox and syphilis. Discovered the lymphatics of kidney" (Power-Thompson).

We mention the following chapters: De modo secandi ventrem inferiorem. De anatomia intestinorum incipiendo a recto intestino. De anatomia splenis. De anatomia epatis. De anatomia venae chilis. De sectione renum. De anatomia vasorum feminis. De dissectione uteri. De anatomia palati. De anatomia ossis cranei. De sectione panniculorum. De dissectione aurium. De anatomia ossium. Etc. Etc.

Bound up with: Massa: Liber de febre pestilentiali ac de morbillis. Venice, 1556 and Clivolus: De balneorum naturalium viribus, Lyons, 1552.

Very fine copy in its fine original binding.

327. VESALIUS, A.-INGRASSIAS, Johannes Philippus. **Quaestio de purgatione** per medicamentum atque obiter etiam de sanguinis missione, an sexta morbi die fieri possint. **Illustrissimi Ducis Terraenovae casus enarratio** et curatio. E quibus tum penetrantis in thorace vulneris, tum fistulae curandae methodus elucescit. Quaestio utrum victus a principio ad statum usque

Medici". Ruland was a well known German physician and medical author.

Stamps on three leaves. Title of first vol. stained. There are some waterstains, especially to beginning and end of the first vol.,

Frank D. Adams.

In White Conflict of Science & Theology.

Enlarged and best edition of the principal work of Willem Jac. s'Gravesande. It contains a. o. an interesting description of the heliostat, the author's invention.

„Le mérite de cet ouvrage consiste principalement en ce qu'il est peut-être le premier dans lequel on ait vu les expériences et les démonstrations substituées aux hypothèses". (Biogr. Gén.)

Good copy.

106 **Griminelli, Dom.** Novissima prattica d'aritmetica mercantile. Roma 1656. 8vo. Old vell. Frs. 40.—

Riccardi I, col. 632: „Raro. Il Tiraboschi (Bib. Modenese III, p. 33) non poté rilevare dove e quando fosse state stampata questa prima ediz. — Contiene alcuni giuochi numerici, curiosi e dilettevoli."

Contains many interesting problems for practical use. — The very rare first edition.

107 **Helmreich, A.** Rechenbuch. Von Vortheil u. behendigkeit, nach der Welschen Practica, mit ihren unterschiedlichen Proportionen. Grund und ursach der Regel Detri, sampt gewisser u. behender Art, mancherley Visier Ruthen u. Schnüre, nach dem Quadrat u. Cubo, auff alle Ohme u. Eiche zu machen, alles mit warhafftigen perspectivischen, Geometrischen u. Arithmetischen demonstrationen, aus den Büchern Euclidis fundirt. Leipzig, Abr. Lamberg, 1588. 4to. With many diagrams and printer's device at the end. Title printed in red and black. MS.-vellum binding. 150.—

Smith, Rare Arithmetica II, p. 206. Very rare second edition of Helmreich's arithmetic, being "an unsuccessful attempt to combine the old and new arithmetics. The author begins with a semi-Boethian treatment of ratios, assuming a knowledge of the fundamental operations with integers, and then introduces a course in mercantile arithmethic. He closes with a considerable amount of work on mensuration, including gauging (Visierrechnung)". *Smith.*

The author, Andreas Helmreich, was "Rechenmeister" of the later half during the 16th century at Halle.

Good copy.

108 **ISIDORUS OF SEVILLA. Etymologiarum libri XX. Augsburg, Günther Zainer,** 1472. fol. Rom. letter, 38 lines, 264 unn. leaves, capitals supplied in red. With 4 woodcuts, one of them giving a **schematic map of the world** showing Europe, Asia, Africa and the Mediterranean, the whole surrounded by "Oceanus", the other three are tables of descent. *Orig. binding of wooden boards covered with blind-stamped brown calf, two brass pieces in the centre, clasps gone (repaired).* Frs. 2000.–

Hain* 9273. Proctor 1532. Brit. Mus. Cat. II, 317. Schreiber 4266. Osler, Inc. med. 13. Dibdin, Bibl. Spenc. III. p. 73—74. Grolier Club, Early Printed no. 32.

The first dated edition of this curious mediaeval encyclopaedia, composed about 600 and covering the whole range of knowledge of the time. Of the twenty books the first treats of Grammar, the third of **Mathematics and Astronomy,** the fourth of **Medicine,** the fifth of Law, the seventh of God and the angels, the twelfth of Animals, the fourteenth of the Earth, Paradise, all the countries of the world and the islands, the sixteenth of **Minerals** and Precious Stones, the nineteenth of Shipbuilding, Architecture and other technological subjects. The work was written chiefly by Isidor of Sevilla and was put in order and completed by Isidor's friend and brother bishop, Saint Braulion (ob. 646), whose name appears in the first sentence of the book.

In the colophon we read: "Per Gintherum zainer ex Reutlingen progenitum literis impressi ahenis", i. e. "printed with bronze letters".

et partibus eius. XII: De quadrupedibus, reptilibus, piscibus et volatilibus. XIII: De elementis. XIV: De terra (de insulis, de montibus). XVI: De omni genere gemmarum et lapidum preciosorum. De vitro. De metallis etc. XVII: De culturis agrorum. De frugibus universi generis. De herbis etc.

25

Good copy; two of the large woodcuts slightly repaired on the margins slight wormholes.

Very rare.

109 (**Jouvin.**) Solution et Eclaircissement de qqs. propositions de mathématiques, entr' autres de la duplication du cube et de la quadrature du cercle. Paris 1658. 4to. With some diagrams. Swd. Frs. 25.—

Extremely rare treatise on the hexahedron, the quadrature of the circle, etc. The last chapter deals with the "new system of the world", illustrated by a curious table of planetary motion Rather stained by damp.

110 **Kepler, Joa.** Nova Stereometria doliorum vinariorum, inprimis Austriaci, figurae omnium aptissimae et usus in eo virgae cubicae compediosissimus & plane singularis. Accessit Stereometriae Archimedeae Supplementum. Lincii, excudebat Joa. Plancus, sumptibus authoris, 1615. fol. 56 unn. ll. With many woodcuts-diagrams.

Bound up with:

Kepler, Joa. Ausszug aus der uralten Messekunst Archimedis u. derselben newlich in Latein aussgangener Ergentzung betreffend Rechnung der Cörperlichen Figuren, holen Gefessen und Weinfässer, sonderlich des Oesterreichischen. Erklärung u. Bestättigung d. östereich. Weinvisier-Ruthen, u. deroselben Gebrauchs an den Landfässern: Erweiterung dessen auff die ausländische, so auch auff das Geschütz u. Kugeln. Sampt e. Anhang von Vergleichung des landgebräuchigen Gewichts, Elen, Klaffter, Schuch, Wein- u. Traid Maaß undereinander, u. mit anderen ausständischen, auch Alt-Römischen. Lintz, H. Blanck, 1616. 2 unn. ll., 113 numb. pp., 1 unn. l. With many figures and diagrams in woodcut. Hf.-vell. Frs. 1200.—

(I) **Original Edition,** extremely rare, of this very interesting work. — The abundant vintage of 1615 drew Kepler's attention to the defective methods in use for estimating the cubical contents of vessels and this book entitles him to rank among those who prepared the way for Cavalieri's method of indivisibles, and the infinitesimal calculus of Newton and Leibniz.

(II) **German Extract** of this remarkable work of the same rarity as the Latin Edition. A few copies only were printed privately at Linz as New Year's present for the mayor and the council of Linz. It deals chiefly with the measurement of the contents of wine-casks wits gauges. In the last leaf (Register) there are a few insignificant holes causing the loss of some small letters.

Very fine copy of these exceedingly rare two editions, Latin and German, of this highly important work.

111 — **The same.** The German Edition alone. MS. vellum binding. Frs. 400.—

Large and quite perfect copy. Somewhat browned in places, the upper margin waterstained. Contains the following interesting chapters:

Wunderbarliche Eigenschaften eines Oesterreichischen Weinfasses und warumb wer dise weise zu Visieren, nur allein in Oesterreich so gemein sey vnd sonsten in keinem andern Land. Von zubereitung unnd gebrauch der Oesterreichischen Weinvisierruthen. Wie das Faß gestaltet sein solle, damit die Visierruthen dich nicht verführe. Wie die Visierruthen zu gebrauchen auff die Fässer und Botunge, etc. etc.

Frank D. Adams.

In White's Conflict of Science & Theology
p. 211 — He says that in S. Isidore's
Etymologies — he holds Tertullian's
thought that fossils resulted
from Noah's Deluge — He
cites the passages as

XI.4. XIII.22

I have found & marked the latter
passage but I have not been
able to find the former —
The latter is on Sheet XIII

336 Isidorus Hispalensis, etymologiarum libri XX. Fol. M. 3 blattgrossen und mehreren kleinen Holzschnitten. S. l. (Augsburg) Günther Zainer, 1472. Röm. Type, 38 Z., 264 Bl. Holzdeckelbd. mit gepresstem Lederüberzug des 15. Jahrh. Schweinslederrücken. Schliessen ab. 2400 —

Hain-Winship 9273. Proctor 1562. Brit. Mus. Cat. II, 317, JB. 5438. Schreiber 4266. Voull., Bln. 10. Schramm S. 10 u. Abb. 281—286. Veröffentl. d. Musikbibl. P. Hirsch I, S. 66. Schweiger II, 468. Osler 13.

Editio princeps. Erste datierte Ausgabe des Isidorus Hispanensis und das erste datierte Buch, das in Deutschland in römischer Type hergestellt wurde. Das Werk ist durchweg in Günther Zainers hervorragend schöner Antiqua gedruckt, die Überschriften sind — in Anlehnung an die italienischen Renaissancehandschriften — in Versalien gesetzt. Vollendung und Schönheit des Satzbildes werden noch bedeutend durch die ausserordentliche Breitrandigkeit unseres Exemplars erhöht.

Das Buch ist einer der ersten mit Holzschnitten illustrierten Frühdrucke. Bl. 126 vo, 127 u. 127 vo enthalten drei blattgrosse Holzschnitte, darstellend: Stemma stirpis humanae, Arbor consanguinitatis, Arbor affinitatis, die beiden letzteren hier wohl zum ersten Male verwendet. Auf Bl. 177 vo eine höchst merkwürdige Darstellung der vom Ozean umflossenen Erdscheibe, auf Bl. 49 Darstellungen von Mondphasen, ausserdem viele mathematische und astrologische Figuren.

Neben zahlreichen rot eingemalten Initialen enthält unser Exemplar 27 grössere, z. T. mehrfarbige Initialen in reicherer Ausführung mit Federzeichnung. Zu Anfang und Ende geringer Wurmstich, in der Mitte am unteren Rand etwas wasserfleckig, im übrigen sehr gut erhaltenes Exemplar dieses schönen Druckes.

Die Originalpressung der Deckel ist berieben und zeigt in der äusseren Rahmung auf der Spitze stehende quadratische Stempel mit dem doppelköpfigen Adler, in dem mittleren Rahmen grosse Rosetten und Sterne, in dem innersten kleine Rosetten. Das Mittelfeld ist in rautenförmige Felder aufgeteilt und mit Blütenkelchstempeln bedeckt.

Isidor von Sevilla (Hispalensis), geb. um 560 zu Cartagena, gestorben 636 zu Sevilla, wurde 1598 heilig gesprochen und von Benedikt XIV. zum Kirchenlehrer erhoben. Seine „Etymologiae" bedeuten den ersten Versuch einer Enzyklopädie des gesamten weltlichen und geistlichen Wissens einer Zeitepoche. Das interessante Werk enthält Kapitel über Medizin, Naturwissenschaften, Kosmographie, Musik usw. Liber III: de mathematica, geometria, musica et astronomia. IV: De medicina. XI: De homine et partibus eius. XII: De quadrupedibus, reptilibus, piscibus et volatilibus. XIII: De elementis. XIV: De terra (de insulis, de montibus). XVI: De omni genere gemmarum et lapidum preciosorum. De vitro. De metallis etc. XVII: De culturis agrorum. De frugibus universi generis. De herbis etc.

f. 181e 1483

25